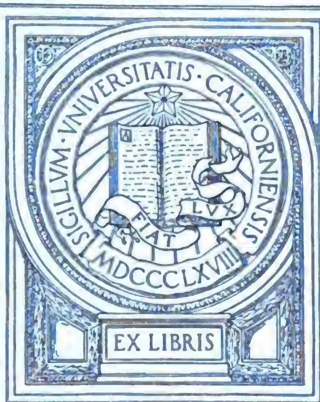
Dyaryusz Sejmu z r. 1746 [i 1748]

Poland. Sejm

EXCHANGE

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

EXCHANGE
MAY 14 1934

Wydawnictwa
Towarzystwa Naukowego Warszawskiego
Wydział II Nauk Antropologicznych, Społecznych, Historyi i Filozofii

Komisya Historyczna

DYARYUSZE SEJMOWE Z WIEKU XVIII

I

DYARYUSZ SEJMU Z R. 1748

wydał

WŁADYSŁAW KONOPCZYŃSKI

WARSZAWA
NAKŁADEM TOWARZYSTWA NAUKOWEGO WARSZAWSKIEGO
SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI E. WENDE I S-KA (T. HIŻ I A. TURKUŁ)
1911

Digitized by Google

EDITIONES COLLEGII HISTORICI
SOCIETATIS SCIENTIARUM VARSAVIENSIS

DIARIA COMITIORUM POLONIAE
SAECULI XVIII

I

DIARIUM
comitiorum anni 1748

VARSAVIAE
SUMPTIBUS SOCIETATIS SCIENTIARUM
APUD BIBLIOPOLAM E. WENDE ET SOC. (T. HIŻ ET A. TURKUL)
1911

Digitized by Google

DYARYUSZ
SEJMU Z R. 1748

wydał

WŁADYSŁAW KONOPCZYŃSKI

WARSZAWA
NAKŁADEM TOWARZYSTWA NAUKOWEGO WARSZAWSKIEGO
SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI E. WENDE I S-KA (T. HIŻ I A. TURKUŁ)
1911

Digitized by Google

J399
H213
★★

PRZEDMOWA.

Książka niniejsza, jakkolwiek stanowi całość skończoną, nie jest owocem przygodnego, odosobnionego pomysłu edytorskiego. Otwiera ona seryę, mającą ogarnąć, o ile można, wszystkie nieogłoszone dotychczas dyaryusze sejmowe zaprzeszłego wieku. O ile rozległy ten program da się wykonać, a z drugiej strony, o ile Akademia Umiejętności doprowadzi do końca wydawnictwo dyaryuszów XVI stulecia, pozostanie do przeorania z dwóch końców niwa wieku XVII, około 75 dyaryuszów, których publikacya stworzyłaby dopiero całkowitą podwalinę badawczą naszej historyi parlamentarnej.

Z czasów Augusta II w obrębie wieku XVIII są już wydrukowane dzienniki sejmów: lubelskiego 1703 r. (krótki, Teka G. J. Podoskiego, I, 78—109), grodzieńskiego 1718 r. (Teka Podoskiego, V, 214—274, VI, 44—84 i 89—253), warszawskiego 1719—20 r. (tamże, VI, 340—445, i w Przyjacielu Ludu 1849 r.), warszawskiego 1720 r. (Pamiętniki Krzysztofa Zawiszy, 398—418), warszawskiego 1722 r. (Teka Podoskiego, II, 203—299), grodzieńskiego 1726 r. (tamże, III, 39—188, jeden szczegółowy i dwa skróty; nadto w Tekach Pawińskiego, VI, 136—54), grodzieńskiego 1730 r. (j. w., IV, 1—11), warszawskiego nadzwyczajnego 1732 r. (spółcześnie i w Tece Podoskiego dwukrotnie: IV, 107—145 i 150—222), takiegoż 1733 r. (dwie redakcye: jedna drukowana spółcześnie, druga w Tece Podoskiego IV, 308—341), konwokacyi i elekcyi 1733 r. (społcześnie, dodatki do „Kuryera Polskiego“). Z czasów Augusta III dzienniki sejmów warszawskich 1738

M133096

Digitized by Google

ników nie uwolniłoby badacza od szukania innych — nieznanych: historyk ostatniej konwokacyi nie uniknie pokusy przeczytania dyaryusza tejże pióra Tomasza Sołtyka (w bibliotece Baworowskich we Lwowie, a historyk sejmu Mokronowskiego (1776) powinien chcieć zajrzeć do dyaryusza tego sejmu z własnoręcznymi dopiskami wodza opozycyi na nim, marszałka Lubomirskiego (w jednem z prywatnych archiwów warszawskich). W każdym razie prędsze lub późniejsze, łatwiejsze lub trudniejsze wykonanie naszego programu zależeć będzie od uznania przez ogół pracowników na polu dziejoznawstwa wartości niniejszych materyałów dla dziejów politycznych danego momentu, jak i dla historyi stosunków prawno-państwowych, społecznych, ekonomicznych, skarbowo-wojskowych, wyznaniowych i t. p., o której to wartości informuje umieszczony na końcu skorowidz rzeczowy. Ocena zaś tej wartości, rozmaitej dla różnych momentów dziejowych, zawisła, popierwsze — od istoty faktu opowiedzianego przez dyaryusz, powtóre — od stopnia dokładności i wiarogodności dyaryusza, jako źródła.

Przygotowując do druku dyaryusze sejmowe z czasów wtórego Sasa, wydawca nie myślał oczywiście oddawać pierwszeństwa przedmiotowi najważniejszemu. Od sejmu warszawskiego 1748 r. ciekawsze są pewnie walna rada 1710 r. i sejm czteroletni, a pewno niemniej zajmujące są sejmy 1701, 1724 i 1746 r. Poprostu idzie na pierwszy ogień dziennik najstaranniej opracowany i najbardziej gotowy do druku. O jego wartości, jako źródła dziejowego można powziąć wyobrażenie z rzutu oka na treść obrad i na sposób ich przedstawienia.

Rzecz się dzieje na zamku warszawskim. Czworokątna sala prawie dwa razy tak długa, jak szeroka, o dziesięciu oknach z jedynem wejściem w rogu; otoczona dwoma rzędami krzeseł z wyznaczonemi raz na zawsze miejscami dla poszczególnych województw, ziem i powiatów; za krzesłami ciągną się jedne nad drugiemi ławy dla arbitrów. Osobnej galeryi dla publiczności niema: dopiero po zawierusze orężnej 5 października 1762 r. zaproponują prymas Lubieński i biskup Sołtyk usunięcie arbitrów na specyalną galeryę, i dopiero za Stanisława Augusta radom tym stanie się zadość. Kto zawczasu otrzymał dogodne miejsce, musi go pilnować przez cały dzień, musi zadowolić się śniadaniem, przyniesionem w kieszeni, albo kupionem na sali. Posłowie są

Digitized by Google

wek frukta, ciastka i cukierki; stąd nawoływania, zwłaszcza wśród młodszych posłów, nieuwaga, rozgardyasz.

W takich to ramach ukazuje się za króla Sasa obraz właściwego koła poselskiego. Zaraz na prawo od wejścia, naprzeciwko „górnych“ województw: krakowskiego, poznańskiego, sandomierskiego, wileńskiego, stoi trybuna marszałka; za nią stolik sekretarza sejmowego, „kratą drewnianą w czworogran ścienny otoczony dla tłoku wstrzymania“, po obu bokach trybuny stoły na 10 osób, dla deputatów do konstytucyi. Z tyłu, z prawego kąta patrzą na bliższy stół panowie wieluńscy, o których niesie podanie, że raz „dostrzegli fałszu w konstytucyę mimo woli sejmujących wpisanego, i o tem ostrzegli izbę, za co w nagrodę otrzymali na wieczne czasy to miejsce górujące nad piszącymi konstytucyą“. Dalej na lewo, też za plecami marszałka, powinni siedzieć kujawscy, łęczyccy, dobrzyńscy, inowrocławscy, ale czy siedzą, trudno ręczyć, bo w polskim sejmie, podobnie jak w dzisiejszych parlamentach, panowała wolność przesiadania się na cudze krzesła.

W danej chwili, w październiku 1748 roku, izba rozprawia o utworzeniu dwóch komisyi ekonomicznych: koronnej i litewskiej, któreby zlustrowały wszelkie możliwe źródła dochodów skarbowych, dawniej wypraktykowane, i złożyły o nich referat następnemu sejmowi. Chwilowo nie uchwali się żadnych podatków, ale na wypadek nagłego niebezpieczeństwa Rzeczpospolita powinna wiedzieć, skąd czerpać fundusze na obronę. Pozatem leży na stole pilna sprawa reformy sądownictwa i jeszcze szerzej pojętej „korektury praw“, sprawa przeniesienia terminu sejmów na wrzesień, uporządkowania sejmików, uwolnienia miast od nadużyć administracyi, duchowieństwa i szlachty, założenia mennicy, — i wiele innych. Na to wszystko ma izba sześć tygodni, a jeżeli wytrącić niedziele i święta, trzydzieści trzy sesye. Promienie słońca poziomo padają na ściany, bo już późna jesień, dni krótkie, przy świecach obradować niewolno; tylko marszałek może sobie wśród zmroku zapalić świeczkę, inni muszą wołać o solwowanie sesyi. Więc zaczynają się posiedzenia o ósmej rano, czasem wcześniej, i trwają do nastania mroku.

Już czterokrotnie zabierały się izby do aukcyi wojska, bądź aktualnej, bądź ewentualnej, próbowały ją oprzeć na tych lub in-

Digitized by Google

koronnego (1750), w trybunale (1762), skromny, bezpretensyonalny, nadzwyczaj cierpliwy, taktowny, przytomny,—taki właśnie, jakim powinien być marszałek. Ciężar prowadzenia pracy prawodawczej dzieli z nim Mateusz Bieńkowski, pisarz ziemski i grodzki warszawski, a więc dependent miejscowego starosty Augusta Czartoryskiego, widocznie człowiek zaufania większości, bo mianowany przez marszałka z pominięciem sekretarza zaprzeszłorocznego, Latalskiego. Takt i spryt jest jedyną bronią Siemieńskiego, bo chociaż on wyznacza deputacye, otwiera i zamyka posiedzenia, proponuje przedmioty obrad, ale w każdej czynności, z wyjątkiem zamknięcia sesyi, zależy od zgody najostatniejszego z posłów. Wszystkie bowiem przepisy ustaw 1613, 1633, 1638, 1659, 1661, 1673, 1678, 1690, 1699, 1717 r., i wszystkie inne, wysnute z praktyki przez Lengnicha w drugim rozdziale drugiej księgi dzieła „Jus Publicum Regni Poloniae“, nie są w dzisiejszem znaczeniu regulaminem, mniej mają mocy, niż wolny głos szlachecki. Marszałek nie może prawnie przywołać posła do porządku, ani odebrać mu głosu, ani wydalić z izby, nawet za jednomyślną izby zgodą, ani bez takiej zgody usunąć z sali arbitrów, ani zarządzić głosowania *per discessionem in partes*, lub w jakiejkolwiek innej formie. On zawsze prosi, nie rozkazuje, służy, nie panuje, przeprasza, a nie przebacza, — i to się nazywa *director stubae!* Gdy zmordowany, zrozpaczony, z zerwanem gardłem i bolącemi uszami wyjdzie z izby późną nocą ostatniego dnia, „patryotyczni“ zwycięzcy pójdą bo ambasady francuskiej opowiadać, że marszałek stchórzył.

Na niepoczesnem miejscu, daleko od marszałka, na lewo, w drugim rzędzie krzeseł siedzi główna siła bojowa „familii“, adwokat Józef Pułaski, starosta warecki, serce prawe i szczere, głowa pełna konstytucyj, po staropolsku wymowny, nieprzeparty w argumentacyi prawniczej; przemawia ogółem około 26 razy (dokładne wyliczenie jest niepodobieństwem), a nie przeczuwa pewno, w jak odmiennej roli przemawiać będzie za lat dwadzieścia u schyłku pracy publicznej. Jeszcze dalej w stronę kąta jaskrawo odbija się od kontusza Pułaskiego cudzoziemskim strojem dwudziostosiedmioletni Kazimierz Poniatowski, podkomorzy koronny, jak widać z odezwań się (15), młodzieniec światły, europejski i podobnie, jak jego braciszek, zdolny do gładkiej, dyplomatycznej wymowy. Jeżeli Pułaski i Józef Skrzetuski (12 prze-

Digitized by Google

cniej. najpożyteczniej przemawiać będzie od stołu deputacyi konstytucyjnej tamten otyły orator, „wielki jąkała w potocznej, a czysty krasomówca bez zająknienia w publicznej mowie“, Antoni Lubomirski, starosta kazimierski, marszałek starej laski przeddwuletniej, przyjaciel Konarskiego. Dopiero co uczestniczył w najtajniejszych zamysłach stronnictwa francuskiego, gdy nagle zaczął się przeobrażać, niewiadomo, czy pod wpływem marszałkostwa, czy Konarskiego, i obecnie jest w najdodatniejszym momencie swojego rozwoju; byłby chlubą republikantów, gdyby nie unoszący go prawdziwie patryotyczny zapał, gdyby nie te 40 jego rozumnych mów w obronie większości głosów, koekwacyi podatków, projektu komisyi ekonomicznej, za które wyklną go dawni przyjaciele i postarają się zadrasnąć osobiście.

Poznajmy tych przyjaciół. Szczególnym trafem opozycya, mająca w swych przekonaniach sporo prawicowego, „iście polskiego pierwiastku“, faktycznie siedzi niemal bez wyjątku pod prawą ścianą albo przynajmniej po prawej ręce marszałka. Rej wodzi tutaj krakowianin Adam Małachowski, niezbędny na wszystkich prawie sejmach Augusta III „starosta oświecimski“ (później krajczy koronny). Co ten demagog powie, to obowiązuje całe stronnictwo (25 głosów): do niego się apeluje, na niego się czeka, on zbiera podziękowania, ilekroć rozwiąże usta zakamieniałym niepozwalaczom. Gdy on pozwoli na obiór komisarzów większością, to pozwoli i syn jego Stanisław, starosta wąwolnicki, w ślady ojca wstępujący (13 przemówień), i tegoż kolega z Księstwa Oświecimskiego, Linowski, i pan Gadomski (12 głosów) i inni. Jest jednakże dziedzina, w którą władztwo pana Adama nie sięga. To dziedzina interesów prowincyonalnych ziem ruskich, wyzyskujących po raz kilkunasty drogą obstrukcyi ulgi podatkowe, uchwalone w roku 1717 na rzecz wyniszczonej palejowszczyzną Rusi, lecz już oddawna zbyteczne i niesłuszne. Głusi na skargi ubogiego, gęsto zaludnionego Mazowsza i Wielkopolski, bezwzględnie odrzucają wszelką sprawiedliwość rycerze kresowi: szanowny pan Maliński, podkomorzy krzemieniecki, zdolny do cofnięcia raz danego słowa (23 przemówienia), dwaj Zagórscy, podolak i wołyniak (po 15 głosów), bracławianin Czarnecki, co „patryotycznemi“ ale dorzecznemi mowami (57) bije rekord wielomówności i wycieńcza szczupły czas sejmowania, podolak Gurowski, niefortunny dyplomata stambulski z r. 1739, wielki mistrz przemawiania *in-*

Digitized by Google

nia tak potrzebnego sejmu dla dobra ojczyzny i dla honoru narodu... Ale to wszystko w ludziach, samą zuchwałą rządzących się namiętnością, żadnej nie znalazło uwagi, i owszem, tembardziej w zawziętej trwając złości, częścią pod tym prywatnym interesem, częścią przez nienawiść i zazdrość zawsze niepowściągnioną do zepsowania najlepszych rzeczy chęcią tamowali najświątobliwsze zamysły, odrzucali najzbawienniejsze pospolitemu dobru śrzodki i własną ojczyznę wyrodne dzieci okrutną zabijali ręką. Nie dziw jednak, że się im udało, że doszli celu przedsięwzięcia swego, łatwiej albowiem jest zrujnować dom, aniżeli go wystawić, i prędzej się zdrowie zepsuje, niżeli naprawi. A potem ci sami, którzy tak srogie popełnili zabójstwo, wstydu w oczach nie mając, cieszą się jeszcze i chlubią z tego, jakby sobie na dobrą zasłużyli sławę i z największego ojczyznę wybawili nieszczęścia“.

Dzieło takie dokonało się w formach okrzesańszych, niż bywał zwykły tryb sejmowania za czasów saskich, ale ostatecznie w formach niedaleko odbiegających od obrazu, jaki skreślił z surową prawdomównością, ale bez tendencyi potwarczej, według własnych wspomnień reformator Konarski:

„Żal cię bierze godnego marszałka, czy dyrektora izby, który, mając całej Rzplitej ciężar na swych barkach dźwigać. i z początku sesyi każdej zawsze z godzinę, i przez całe sesye, jakby nie miał nic lepszego robić, pasować się, szamotać się musi z ludzi gminem i z ustawiczną falą, pchającą się na śrzodek izby; musi swemi ich ramionami i laską ową tak poważną odpychać. Posłów nie widzą posłowie, słyszeć się nie mogą dla zgrai, szemrania, śmiechów i hałasów niezliczonego ludu. Pachołkom, lokajom, laufrom, kozakom etc. wolny wstęp do tej rad świątnicy. Posłom miejsca od nieposłujących zabrane, kwadrans, pół godziny czasem trzeba szukać, i wymierziać na marszałku miejsce: „Mci panie marszałku, proszę o miejsce!“ Kiedy się kolwiek opóźni poseł, zaledwie przez ciżbę przedrze się do śrzodka, i usieść (s.) na łonie drugiego. Jak z miejsc wstaną posłowie, zatarłszy się na jakiej materyi, co się nieszczęśliwie kilka razy na każdej sesyi przytrafia, dobrej znowu trzeba zawsze do uproszenia na miejsca i ułożenia godziny...

Majestatu i powagi, jaka w tak celnej radzie być powinna, żadnej niemasz; respektu tak świętego miejsca tego, jak kościoła, nie widać, wrzawa, tumult, zgiełki, krzyki, zamieszanie panuje.

Digitized by Google

jakby groch na ścianę rzucał, uczynić pożytku żadnego nie mogą. Izba ta więc przestaje być oficyną praw, świątnicą rad, ale obraca się z obelgą Rzplitej w jakąś gadalnicę i swarnicę.

Pewnie nie z ozdobą narodu on już wspomniany Holender, wróciwszy się z naszego sejmu, reprezentował go na publicznem teatrum, kiedy na niem wór ptastwa wysypał, z których każde swoje trzepiocząc, rozwrzeszczawszy uszy, i każde się naświegotawszy, drzwiami i oknami w swoją porwało się i uleciało stronę, a szarletan lekkomyślny zawołał: „Otóż to sejm Polski!“

Świadectwo Konarskiego, złożone w epoce naszego sejmu, a kto wie, czy nie podczas niego, stanowi najlepszą przedmowę do wydawnictwa dyaryuszów doby saskiej. Przewidzieć łatwo, jakie będą wyniki takich rozpraw, jakie załączniki przy dyaryuszu. Bo „niechże już i zgodzą się na co, niech prawa projekt napiszą, przeczytają, i już niby skończony odłożą: to i tak jeszcze nigdy końca, jeszcze nowych potem wątpliwości, klauzul, przydatków, ociesywania słów tyle, że konstytucya w egzekucyi nic warta, sama się zagmatwa, osłabi i przyjść dla obojętności słów, dla wygluzowanych potrzebnych terminów do wykonania nie może“. Zapomniano słowa marszałka Stanisława Herakliusza Lubomirskiego: „Quid prodest gravibus volumen implere legibus, si illa quae loquuntur formulae, mentiuntur clausulae et quidquid constituunt codices, prostituunt appendices“; nie usłuchano przestrogi Andrzeja Stanisława Załuskiego i posła Mogilnickiego (str. 26, 111, 113). „Dla lepszej elucydacyi“, powiedział podolak Darowski, „lepiej, że obszerniej, niźli krócej a defectuose“ projekta są opisane. Jakoż wypracowano je w formie starej, zawiłej, pełnej omówień, parentez i anakolutów, coprawda w formie jedynie możliwej tam, gdzie się nie głosuje nad rozczłonkowanymi artykułami, tylko uciera się przez upór całe kompleksy.

Już to, co powiedziano o treści obrad sejmowych 1748 r., rzuca pewne światło na dokładność lub niedokładność ich odtworzenia. Dyaryusz — zaznaczmy tu przedewszystkiem — nie jest ani tak zwanym dziś „stenogramem“ wszystkich mów in extenso, ani protokółem, konstatującym urzędownie li tylko dyalektyczny rozwój wyników dyskusyi. Jest on streszczeniem wszystkiego, co powiedziano i zrobiono w izbach od zagajenia aż do solwowania lub zamknięcia posiedzenia. Dyaryuszów urzędownych niema, co najwyżej wychodzą one za aprobatą kanclerza wiel-

Digitized by Google

z *W*. (Biblioteki Uniwers. w Warszawie) widzimy rzecz jeszcze ciekawszą: początki sesyi i końce zredagowane są niezgodnie, główne, środkowe części — prawie jednobrzmiąco. Gdyby to wytłómaczyć poprostu spóźnianiem się lub niedosiadywaniem koncepistów na sesyach, niewyjaśniona byłaby identyczność ustępów środkowych. Ta identyczność musi być zatem wynikiem już nie jednobrzmiących notatek, lecz wspólnej pracy redakcyjnej, do której — należy się domyślać — zasiadają wieczorami nie wszyscy redaktorowie jednocześnie: tutaj dopiero, na posiedzenia redakcyjne jedni koncepiści przychodzą, zdaje się, z obiadów zapóźno, drudzy zawcześnie idą na kolacyę. Jakieś wspólne posiedzenia redaktorów potrzebne były chociażby dlatego, ponieważ prywatny kronikarz obrad nie znał od początku wszystkich mówców: mógł on snadnie odróżnić wołyniaka od żmujdzina lub krakowianina, dopóki każdy siedział na swojem miejscu, ale też mógł poplątać brześcian Marcina Matuszewicza z Kropińskim, orszańskich posłów Wawrzeckiego ze Skulteckim i t. d.; jeżeli wśród nieładu poprzesiadano się na cudze miejsca, łatwo było pomieszać trzech Krasińskich, dwóch Kossowskich, dwóch Zagórskich. Pod tym względem ktoś zestosunkowany z prezydyum miał przewagę nad innymi koncepistami. A nie mówiąc już o mimowolnych błędach, niedosłyszeniach, niezrozumieniach, zdarzały się opuszczenia umyślne, lecz z pobudek dalekich od partyjności: opuszczano drastyczne momenty i nieparlamentarne wyrażenia, poczęści przez wzgląd na ewentualnych nabywców dyaryusza — posłów cudzoziemskich. Dotyczy to zwłaszcza redakcyi kanclerskiej, którą w oryginale albo w przekładzie łacińskim, francuskim kupuje czy też dostaje darmo ciało dyplomatyczne. Niniejszy dyaryusz kanclerski np. łagodzi wyrażenia mówców, skarżących się na krzywdy od sąsiadów,—bo też znajdujemy egzemplarz jego przy relacyach Michała Bestużewa w Moskwie, a pewno znalazłby się on i w Berlinie. Matuszewicz w Pamiętnikach, I, 195—6, zanotował parę dowcipów Dylewskiego, o których musiały zamilczeć wszystkie dyaryusze. Wydany za aprobatą kanclerza Jana Małachowskiego dziennik sejmu ekstraordynaryjnego 1761 r. nie wspomina całkiem o tem, co wiemy z relacyi rezydenta duńskiego Kuura, dat. 4 maja, że jeden z posłów, Jeleński (mozyrski), wspomniał o posiadanych przez niektórych posłów kopiach nielegalnego kontraktu Brühla z Żydem na bicie polskiej

Digitized by Google

dla historyi pojęć prawnopaństwowych, stosunków wyznaniowych, społecznych, ekonomicznych i t. d., dla dziejów zaś politycznych danej chwili wystarczałby pod warunkiem gruntownej znajomości, na zasadzie tajnych „manuskryptow, listów, relacyi“, wszystkich sprężyn, poruszających machinę. Nie wszystko, co nam się wydaje czczem krasomówstwem, jest niem naprawdę; parlamentaryści doby saskiej, wieloletni a nieprodukcyjni bywalcy sejmowi, wkładają w swe mowy dużo myśli, naogół tępej, nieraz ubocznej, nie prowadzącej prosto do czynu prawodawczego, ale i oni pamiętają, że słowa to czyny. Dopóki nie wiemy dokładnie, do jakiej partyi należy dany mówca, i dla czego proponuje zniesienie ceł partykularnych albo aukcyę pogłównego żydowskiego, nie możemy odrzucać jego mowy, jako nieważnej.

Naodwrót, byłoby to brakiem wszelkiej oszczędności, gdybyśmy zastosowali do późniejszych źródeł metodę, stosowaną przez Komisyę Historyczną Akademii Umiejętności do wieku XVI, i drukowali od początku do końca wszystkie odrębne redakcye dyaryusza. Należało uwzględnić zarówno moment odrębności, jak i wspólności w powstawaniu dyaryuszów; dlatego najwłaściwszą metodą była podobno taka, według której przyjmuje się jedną, najobszerniejszą redakcyę za podstawową, fragmenty zaś innych, równoległe a odmienne od niej, albo przydające coś nowego, umieszcza się poniżej głównego tekstu, zbywając milczeniem ich braki przypadkowe lub umyślnie wprowadzone, ciekawe może dla historyi powstawania dyaryusza, ale nie dla dziejów Sejmu Boni Ordinis.

Za materyał wydawniczy posłużyło trzynaście rękopiśmiennych egzemplarzy, które sprowadzić można do trzech redakcyi. Nazwijmy je kancelaryjną, familijną i opozycyjną.

Do pierwszego typu należą:

1-o. „Dyaryusz sejmu walnego sześcioletniego w Warszawie“ etc. — czwarty z kolei dyaryusz w woluminie Archiwum ks. Czartoryskich 597, zatytułowanym niewłaściwie: „Dyaryusz sejmu senatus consilia 1740—62“ i pisanym prawie całkowicie jedną ręką, zapewne jakiegoś urzędnika kancelaryi w. kor. (Cytujemy go w skróceniu: **Cz. I**).

2-o. Dyaryusz, będący w woluminie Biblioteki Dzikowskiej hr. Tarnowskiego, zawierającym dzienniki sejmów 1746, 1748, 1750, 1752 i 1754 roku, jednobrzmiące z kancelaryjnymi (**Dz.**).

Digitized by Google

nie może on iść w porównanie z satyrycznym opisem sejmu 1762 r., jaki Stanisław August Poniatowski posłał przez pruskie ręce do Gazety Utrechckiej. W studyach nad sejmem 1748 roku „Exposé“ może pomódz do ogólnej oryentacyi.

11-o. Dyaryusz łaciński (**Ł.**) w Tekach Pawińskiego, pochodny od **Cz. I** lub **Cz. II**, przeznaczony dla zagranicy, lecz nie do druku, samoistnego znaczenia nie posiada.

Wersya kanclerska stanowi najobszerniejszy i najlepiej opracowany dyaryusz sejmowy z czasów drugiego Sasa: wykończeniem szczegółów przypomina drukowany dziennik sejmu ekstraordynaryjnego 1761 r. i wzbudza przypuszczenie, czy i jej nie zamierzano ogłosić. Odznacza się bezstronnością, dokładnością, ścisłem rozróżnianiem mówców, powściągliwością wyrażeń (dlatego mogli ją nabywać obcy dyplomaci); szwankuje na brak plastyki i bezpośredniości. Zasługiwała bądź co bądź na dominującą rolę w wydawnictwie i przyjętą została za jego podstawę. Ponieważ atoli trafiały się we wszystkich egzemplarzach błędy kopistów, a nadto drobne różnice między odmianą najlepszą, średnią i najgorszą, nie można było żadnego rękopisu uznać za wyłącznie miarodajny; skombinowaliśmy tedy nasz tekst podstawowy poniekąd sztucznie, zaznaczając oczywiście w przypisie, skąd pochodzi każdy drukowany ustęp, odmienny i lepszy od innych pokrewnych.

12-o. Dyaryusz „familijny“, pod sygn. Arch. Czartoryskich Ms. 2201 (**Cz. III**), krótszy od kancelaryjnego, powstał całkiem samodzielnie. Niewiadomy autor, zwolennik dążeń Czartoryskich, pewno koroniarz, bo nie dodał sesyi prowincyi litewskiej, nader uważny, sumienny, chociaż nie rozporządzał środkami informacyjnymi, dostępnymi kancelaryi koronnej, dzielnie wywiązał się z zadania; pilnie dosiadywał do końca sesyi i dzięki temu zanotował mnóstwo rzeczy, które uszły uwagi zmęczonych koncepistów kancelaryjnych. Im bliżej końca sejmu, tem cenniejszem źródłem staje się ten prywatny dziennik, szczery a lakoniczny, żywy i pomimo partyjnych sympatyi autora — prawdomówny. Bo też stronnik inicyatorów komisyi ekonomicznej, jeżeli chciał niekorzystnie przedstawić wrogów, to nie potrzebował kłamać: dość mu było powiedzieć o nich całą prawdę. Inaczej musieli sobie radzić ci, których sympatyom dogadza:

13-o. Ms. Biblioteki Uniw. w Warszawie $2^1/_7$ (**W.**), zawie-

Digitized by Google

podajemy według Ms. Arch. Czartoryskich 587, gdzie na brulionie widać własnoręczne poprawki kanclerza Jana Małachowskiego, tudzież według drukowanego egzemplarza w Arch. Głównem warszawskiem; instrukcyę na sejmiki wzięliśmy z kopii całej ekspedycyi w Ms. Archiwum Czartoryskich 597.

Regestr posłów sporządzony został według dwóch list niejednobrzmiących w Ms. Arch. Czartoryskich 587 i 597; pierwszeństwo należało się tej ostatniej, pióra Jacka Ogrodzkiego. Niektóre uzupełnienia wprowadzono podług laudów, instrukcyi, „Kuryera Polskiego“ i innych źródeł. Nie udało się jednak uniknąć paru niedokładności, sprostowanych dopiero po wydrukowaniu całości, a nieuniknionych, skoro nawet kancelarya koronna nie posiadała w swoim czasie nieomylnych informacyi o imionach, nazwiskach i tytułach posłów.

Wyciąg z instrukcyi, zaczerpnięty z archiwów: Głównego w Warszawie, Krajowego w Krakowie, Akt Grodzkich i Ziemskich we Lwowie, tudzież z Tek Pawińskiego w depozytach Akademii Umiejętności, grzeszy, niestety, wielką jednostronnością: nie zdołaliśmy odnaleźć ani jednej z instrukcyi opozycyjnych, przechowywanych niewątpliwie w Kijowie. Dwanaście znanych nam instrukcyi (w tej liczbie jedna tylko litewska), obowiązywały czterdziestu posłów. Najszczegółowiej, bo niemal w pełnem brzmieniu przytoczona jest instrukcya czerska, którą przywiózł na sejm Antoni Lubomirski; ale i z niej, i z innych, szerzej lub krócej streszczanych, wyłączone zostały partykularne sprawy województw, których właściwe miejsce jest w zbiorowych publikacyach laudów poszczególnych ziem.

Najważniejszym załącznikiem są niezaprzeczenie projekty konstytucyi. Pomimo fatalnego rozproszenia materyałów tej kategoryi udało się zgromadzić prawie wszystkie projekty, roztrząsane w izbie poselskiej, i nieco innych, o których tam nie było mowy. Arynga, „Bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne“, „Pospolite ruszenie“, „Cło generalne“, „Konfirmacya komisyi na rozgraniczenie“ etc., „Projekta księstwa Inflanckiego i województw kijowskiego i bracławskiego“, pochodzą wyłącznie z Ms. Arch. Czartor. 587, a pisane są ręką Ogrodzkiego. Z tegoż rękopisu wzięto projekty komisyi ekonomicznej i komisyi W. Ks. Litewskiego, pierwszy jednak zestawiono z odpisem w Ms. Biblioteki Jagiellońskiej 101 cz. V (Silva Rerum Piotra Małachowskiego).

Digitized by Google

wych objaśnień); równoległość ich rozciąga się tak daleko, jak to widać z treści albo z notatki wydawcy. Uzupełnienia zaczynamy od litery *d (= dodaje)*. Sprostowanie faktów historycznych lub przytoczeń prawniczych w mowach posłów uznaliśmy za zbyteczne i wogóle, jakkolwiek niejedno dałoby się powiedzieć o zachowanych w tym lub owym rękopisie całkowitych mowach, notatkach, o osobach czynnych, o projektach dotyczących spraw sejmowych 1748 r., zredukowaliśmy do minimum wszelkie komentarze, uważając, że wydawca nie ma obowiązku wyręczać późniejszego historyka. Skorowidz rzeczowy uwzględnia też fakta i dystynkcye terminologii nawet w tych wypadkach, gdzie prawdziwość faktu lub potrzeba rozróżnienia nazw budziły wątpliwości.

Wszystkim osobom, które w jakibądź sposób życzliwie dopomogły nam do uskutecznienia niniejszej publikacyi, a szczególnie Profesorowi Teodorowi Wierzbowskiemu, jako Dyrektorowi Archiwum Głównego w Warszawie, i Profesorowi Bolesławowi Ulanowskiemu, jako Sekretarzowi Generalnemu Akademii Umiejętności, składamy tutaj serdeczne podziękowanie.

Władysław Konopczyński.

Digitized by Google

UNIV. OF CALIFORNIA

DYARYUSZ SEJMU

ORDYNARYJNEGO SZEŚCIUNIEDZIELNEGO WARSZAWSKIEGO

ANNO DOMINI 1748.

SESYA PIERWSZA.

Die 30 Septembris.

Król Jmć Pan Nasz Miłościwy, złożywszy sejm ordynaryjny w czasie, prawem opisanym, in anno 1748 w pierwszy poniedziałek po św. Michale, ruszył się z pałacu o godzinie 10 in comitatu ichmciów senatorów, ministrów utriusque status i posłów, na sejm teraźniejszy obranych, na mszę św. de Spiritu Sancto w kolegiacie warszawskiej św. Jana, przez J. O. księcia jmci biskupa płockiego celebrowaną, podczas której jmć ks. Podoski, kanonik gnieźnieński, kazał fluidissime, wziąwszy thema ex Evangelio S. Joannis, cap. XIV: Non turbetur cor vestrum neque formidet: audistis. Krótką dygresyą uczyniwszy, egzortował (non terrendo praelia pogróżków, vicinorum machinationesque) ad unionem podwojone serca; założył propozycyą, że temu dobrze, kto za powodem idzie Boga, temu źle, który Jego nie słucha. Probował tego w części pierwszej przykładnym krokiem i sercem Zacheusza, który, wstąpiwszy na figowe drzewo i skoro głos Pański usłyszał: „festinans descende", nie balansując ani namyślając się, za głosem poszedł Chrystusa, za co nie tylko sobie, ale i domowi całemu błogosławieństwo przyprowadził: hodie salus huic

Digitized by Google

cum adjutorio Altissimo obrady sejmowe zaczynać i kończyć rekomendował.

Po skończonej sumie udawszy się Król Jmć P. N. M. w asystencyi wzwyż pomienionych na zamek, książę jmć Lubomirski, starosta kazimirski, marszałek sejmu przeszłego, ad officinam legum zaprosiwszy ichmciów pp. posłów, po krótkiej z ichmciami pp. posłami konferencyi secundum turnum wszystkie posadziwszy województwa, ziemie i powiaty, in ordine obrania nowego marszałka zagaił sesyą, żaląc się i utyskując super sortem sejmu przeszłego, w wielu potrzebach ojczyzny, do dobrego porządku, et ad stabiliendam internam et externam securitatem regulujących się, dla niezgody i niesfornych animuszów nulliter zakonkludowanego; więc insignes doctosque viros, quos legatio tenet, do zgody animował, ut languenti succurrant patriae, która samą tylko opatrznością Boga tegitur et protegitur variisque agitata procellis, jedynem J. Kr. Mości P. N. M. wspiera się staraniem, który, własnego nie żałując zdrowia, prac i pieczołowania około dobra Rzplitej i prawu pospolitemu zadosyć czyniąc, ad regiam przybyć raczył. Królowej Jejmci P. N. M. jaknajdłuższego życzył wieku, ażeby oglądała filios filiorum in tertiam et quartam progeniem. Przy konkluzyi mowy swojej, skłoniwszy in adorationem fratribus facundae matris marszałkowską laskę, eloquentissimo sermone dziękował tym, którzy się in gremio zgromadzenia poselskiego znaleźć mogli, za ten respekt i łaskę, która go przeszłego sejmu do tej wyniosła prerogatywy, na której że był infructuosi operis minister, summe żalił się, życząc cordicitus następcy swemu, którego sors i afekt zgromadzonej in unum Rzplitej na ten będzie promowować stopień, pożądańszego sukcesu. Dał zatem głos jmci panu Małachowskiemu, staroście oświecimskiemu, pierwszemu posłowi krakowskiemu, który, odezwawszy się ex stallo suo, po podziękowaniu fluidissimo eloquio J. Kr. Mości za złożenie sejmu, ojczyźnie tak potrzebnego na obwarowanie internae et externae securitatis, wybrawszy e milibus unum zasłużonego in sago et toga, z wielkimi skoligowanego domami J. W. imp. Siemieńskiego, starostę dębowieckiego, posła ziemi lwowskiej, zalecał całej izbie poselskiej, aby jego torem i przykładem idąc, na tak godnego podanego kandydata mieli konsyderacyą. Jakoż universali suffragio bez najmniejszej kontradykcyi per turnum wszystkie wojewódz-

Digitized by Google

mocnego dalsze obrady sejmowe tymże samym pójdą torem, i luboż przy oktobrowej agitujące się obrady publiczne chwili, sub Augusti auspiciis augusta quaeque spodziewać się kazał; ichmciów pp. posłów, na dniu wczorajszym cum denunciatione marszałka ad Majestatem delegowanych, upraszał, aby sine mora taedium Majestati w senacie z otwartem ich czekającemu sercem nie czyniąc, z miejsc się swoich ruszyli et in adoream Majestatu poszli. Co gdy subsecutum, niektórzy ichmość pp. posłowie domawiali się o zaczęcie rugów. Na co całej izby nie było assensu. Interim zabrał głos książę jmć Lubomirski, oświadczając się z pełną serca Królowi Jmci rekognicyą za usilne circa bonum publicum pro indefessisque curis, z ujmą potrzebnego ojczyźnie zdrowia swego, pieczołowanie, życząc, ut Dominus Dominantium diuturnum faciat imperium ejus, i aby wierni poddani jego słodkiego w późne lata pod szczęśliwem panowaniem kosztowali pokoju. Jmci panu marszałkowi, że na ten go znakomite w ojczyźnie zasługi wyniosły stopień, comptissime winszował, spodziewając się, że virga directionis, która w ręku jego była frons arida, w tak godnego statysty ręku reflorescet. Wspomniał na końcu cum cordolio, że rekomendacya jego in favorem sekretarza sejmu przeszłego miejsca nie znalazła u jmci pana marszałka, ale że tak godnemu jmci panu Bieńkowskiemu, pisarzowi ziemskiemu i grodzkiemu warszawskiemu, którego dexteritas in rebus agendis, perspikacya jest plus quam sufficienter wiadoma, supersedował palam swojej pretensyi. Nihilominus domawiał się, aby jmp. sekretarz sejmu super fidelitatem przysiągł, i lubo sam książę jmć fassus, że rotham juramenti in praemissis ani w Ładowskim (to jest in Volumine Legum) ani gdzieindziej nie czytał, interea, quod praxis et usus obtinuit od kilku już sejmów, dopraszał się.

Jmp. starosta warecki, po wychwaleniu aureo eloquio Najjaśniejszego Majestatu ex continuis circa bonum populi sui sollicitudinibus, winszował sobie miłej inter tam gratissimos cives et socios, wielkich osób i imion w Rzeczypospolitej społeczności, a że pod takim marszałkiem z imienia i zasług w ojczyźnie znacznym przyszło mu tę odprawiać poselstwa funkcyą, tem się unice kontentował, czem ów rzymski żołnierz: quod ipsis sufficiet sub magno militasse Fabio. Co do interesu przysięgi sekretarza sejmowego, tego był zdania, aby, lubo prawo o tem nie pisze

Digitized by Google

explicite, antiquum servando usum jmp. sekretarz jurament super fidelitatem wykonał.

Jmp. marszałek, summo dolore pertransitus, przepraszał księcia jmci, że desideriis jego, będąc wprzód in favorem jmci pana Bieńkowskiego, pisarza warszawskiego, praeventus, zadosyć uczynić nie mógł, spondendo w inszych okazyach pokazać jawne usług swoich księciu jmci dowody. Co się zaś tycze juramentu, allegował, że ponieważ in Volumine Legum ani formularza, ani najmniejszej wzmianki o przysiędze sekretarza sejmowego niemasz, a do tego projekta do konstytucyi że się podają i z każdej prowincyi delegują posłowie ad invigilandum, ne quid ultra assensum izby inferatur póty, póki generalna całej izby w tej materyi nie zajdzie zgoda, zdawało mu się przy prawie stawać.

Książę jmć Lubomirski, poseł czerski, replikę dając jmp. marszałkowi, dowodził, że ś. p. jmć p. Wolski przed lat czterema, a jmć p. Latalski przed lat dwiema super fidelitatem przysięgali i formę juramentu przez przeszłych sekretarzów wykonaną czytał; i lubo przypisywał intaminatam fidem jmci p. pisarzowi grodzkiemu warszawskiemu, ominował sobie, że wstydzić się nie będzie, jako i inni in facie izby poselskiej praedecessores, juramentum explere. O co i inni ichmość pp. posłowie instabant.

Jmć p. star. oświecimski, poseł krakowski, po podziękowaniu Królowi Jmci za złożenie in termino praefixo lege sejmu, dziękował jmci p. marszałkowi starej laski za prace i fatygi, które dla dobra pospolitego na sejmie przeszłym cum tanto dispendio zdrowia i fortuny podejmował. Wszystkie zaś projekta, że in depositorio u jmci sekretarza sejmowego znajdować się powinny, czyli to usus albo abusus obtinuerat, aby przysiągł. domawiał się. O co i jmć p. Sulistrowski, poseł oszmiański, sollicite dopraszał się.

Ichmość pp. posłowie delegowani ad Majestatem powróciwszy, imieniem wszystkich ichmciów zabrał głos jmć p. Małachowski, star. wąwolnicki, poseł oświecimski, donosząc, że jako J. Kr. Mość zupełnem i ukontentowanem sercem o obraniu marszałka odebrał nowinę, tak tym samym afektem całe rycerskie koło do pocałowania walecznej ręki pańskiej zaprasza.

Jmć p. marszałek z tem się oświadczył, że jako aequi et justi amans, to uczynić gotów, na co prawo i izba zgadza się

Digitized by Google

poselska, asekurował oraz izbę, że luboż tej przysięgi in Volumine Legum nie znajduje, od niej jednak sekretarza wyłamywać nie chce.

Jmć pan Poniatowski, podkomorzy koronny, poseł zakroczymski, idąc in sensum godnych przed sobą mówiących posłów, i czasu drogiego obradom publicznym nie zabierając, tegoż był zdania, aby jmć pan sekretarz sejmowy, ut usus recepit, juramentum expleat, i do rugów, które prawo indispensabiliter mieć chce, na dniu dzisiejszym przystąpić życzył.

Jmć p. marszałek, obserwując solennitates i kroki prawa, zaczął per turnum czytać ichmościów pp. posłów, i przyszedłszy na jmci p. Stadnickiego, posła krakowskiego, odezwał się szlachcic z kondemnatami i manifestem, dopominając się serio, aby pod laskę poszedł, któremu jmć p. marszałek odpowiedział, że solito usu et praxi pod starą laskę manifesta i kondemnaty oddać był powinien, a że tego omieszkał i posła in activitatem dopuścił, więc już mu tamować temsamem głosu i rugować z miejsca niemoże.

Ks. jmć starosta kazimirski, zabrawszy głos, affidował izbę poselską, że żadnej prekustodycyi ichm. pp. obicyentów pod starą laską ani słyszał, ani żadnych manifestów sekretarz jego sejmowy nie odbierał i przez to samo invalidabat niesłuszne ichmciów objekcye.

Jmć p. Kossowski, poseł sendomirski, po oświadczeniu propensyi swojej jmci p. marszałkowi i powinszowaniu jako najszczęśliwszego w sejmowych obradach sukcesu, serio upomniał się za jmp. Strzemeckim, że jeszcze przed pierwszą sesyą solicytował jegoż, aby wziąwszy pro mediatione jmci p. Małachowskiego, posła krakowskiego, instabat o braterską między ichmciami kombinacyą. Co taką u jmci p. marszałka uczyniło impresyą, że wstawszy z miejsca swego, upraszał jmci p. Stadnickiego, posła krakowskiego, aby fraterno postępując charismate, kontradycenta uspokoić raczył. Co za perswazyą przyjaciół umoderowano i kontradycenta w pretensyach swoich uspokojono.

Post haec jmć p. marszałek zapraszał na miejsca ichmciów pp. posłów, i do kontynuacyi czytania regestru per turnum przystąpił, gdzie in tractu czytania, przyszedłszy na powiat lidzki, odezwało się dwóch ichmciów pp. kontradycentów: ichmość pp.

Digitized by Google

Szponowski i Dzierzyc[1]), produkując in stuba solenny manifest contra totum actum sejmiku, i kondemnaty otrzymane na jmci p. Scypionie, pośle lidzkim, a że ichmość pp. lidzcy dowodzili, że ten manifest in quatriduo po sejmiku był uczyniony i motus w całej izbie przez to stał się przez czas niemały, więc jmć p. marszałek, facilitando negotium i prawu dogadzając, dla uspokojenia interesu tego, quod si res factu possibilis w domu, solwował sesyą na dzień jutrzejszy na godzinę ósmą.

SESYA TRZECIA.

Die 2 Octobris.

Jmć p. marszałek, zagaiwszy sesyą, zupełne J. Kr. Mości testificando ukontentowanie, że na dniu pierwszym jako prawu pospolitemu zadosyć stało się, tak de ulteriori tractu sejmowania J. Kr. Mość nieomylną ma nadzieję, przystąpił potem do kontynuacyi na dniu wczorajszym skończonych na powiecie lidzkim rugów, a że jmć p. Scypion, starosta lidzki, poseł powiatu lidzkiego, post recessum ichmciów pp. Dzierzyców zatamowaną activitatem na dniu wczorajszym vindicavit sobie, wtem jmć p. marszałek do dalszej legendy posłów per turnum accessit; a gdy przyszło na województwo nowogrodzkie, odezwało się dwóch towarzystwa z protestacyą przeciwko ichmciom pp. nowogrodzkim totius nobilitatis województwa nowogrodzkiego, uskarżając się, że jej kancelarya nowogrodzka in tempore przyjąć nie chciała; dopraszali się całego koła poselskiego, ażeby expost takowe tollantur abusus, i aby podobne na potem pseudo-elekcye pro nullis et irritis były uznane. Ad casum tej wniesionej protestacyi jmć p. marszałek sejmowy obrócił głos swój do Litewskiej Prowincyi, expiscando z ichmciów, jako ex vicinis, de legitima vel illegitima electione województwa pomienionego, aby w tej okoliczności rektyfikowała jmci p. marszałka.

Zabrał głos jmć p. Kropiński, poseł brześciański lit., jako dobrze de illegitimitate sejmiku tego informowany, prosił, aby pro vacanti było poczytane, ichmość pod laskę, a co większa

---

[1]) **Cz. III** wspomina tylko o pp. Dzierzkach.

Digitized by Google

jeszcze disparentes poszli, na co całej izby zaszedł assensus. In ulteriori czytania tractu regestru poselskiego odezwał się szlachcic z kondemnatą na jmci p. Sobolewskiego, podkomorzego i posła warszawskiego, już stante functione otrzymaną[1]), którą, odezwawszy się, jmć p. Małachowski, star. oświecimski, sądził być ważną, jeżeliby w aryndze tej kondemnaty dołożono było, „cassata lege legationis". Co in considerationem wziąwszy, cała izba pro importuno i obradów publicznych perturbatore szlachcica uznała.

Subsequenter jmć p. Obuchowski na ichm. pp. posłów mozyrskich in publica stuba prezentował manifest.

Jmć p. Matuszewicz, poseł płocki, chcąc utrzymać honor in tuto ichmciów mozyrskich, statutami i konstytucyami probował, że takowy manifest ullatenus nie powinien derogare activitati, ponieważ deputat od przysięgi, a poseł od głosu staje się activus. Oświadczył się przytem, że in minimo puncto nie chce wolności derogare szlacheckiej uprzywilejowanej, ale gdy takowa protestacya non de tempore et loco uczyniona, za nieważną ją być uznawał, owszem, insurgendo na kontradycenta, żalił się na niespokojność jego, że nie uważając na interesa, które perimunt ojczyznę, onę bez rady i wszystkich wolności synów in perniciem podać intendit. Przytoczył Grecką i Ateńską rzeczypospolite, które dla prywatnych kolizyi, lubo się najlepszemi zaszczycały w Europie prawami, wcale upadły. Więc gdy pomieniona pretensya non ex zelo libertatis, ale ex nimia licentia pochodzi, wyzuć z charakteru poselskiego cale tak godnych posłów nie może, sądził.

Tymczasem ichmość pp. mozyrscy ad emundationem sui

---

[1]) **Cz. III:** Reposuit jeszcze Mogilnicki, gostyński poseł, że jest pars punibilis, że się ważyła sądzić się z posłem. Toż potwierdził jmć p. Małachowski, poseł krakowski, mówiąc z urąganiem: „jeżeli jest dołożono w kondemnacie: Cassata lege suspensionis z posłem, valet condemnatio". Większe jeszcze wzruszyła nieukontentowanie i szemranie ichm. pp. posłów kontradykcya, z którą się odezwał jmp. Obuchowicz przeciw ichmciom pp. mozyrskim, jakoż jmć p. Kropiński, poseł brzeski-lit., wezwawszy in testimonium ichmciów wszystkich, którzy wotowali na jmci p. marszałka, jako nie było ichmciom mozyrskim objekcyi, przydał, że non ex zelo libertatis, sed ex licentia odzywa się contradicens, ile mający na sobie infamią.

Digitized by Google

przystąpiwszy, wspomnionemu jmci p. obicyentowi zadali infamią, że pod dekretami na gardło i na łapanie zostaje. Pytali się jmci, quomodo huc intraverit, non habens vestem nuptialem, i upraszali jmci p. marszałka o przydanie warty jmci.

Jmć p. marszałek z tem się odezwał, że zachodzi kontradykcya przez manifesta, podane przeciwko ichm. pp. mozyrskim insze, przez co pars adversa ichmciom activitatem tamuje.

Jmć p. Małachowski star. oświecimski, in oppositum poszedłszy, wnosił, że gdyby teraz kontradykcye wniesione miały swój walor, które za starej laski nie były oddane, tedy o jmci p. marszałku sejmowym dubitaretur, utrum sit activus ab activis albo a passivis obrany.

Jmć p. Uniatycki, poseł sendomirski, wspierając głos jmci pana oświecimskiego, posła krakowskiego, wyraził, że kto się nie odzywał in termino praefixo lege, tego kontradykcya żadnej mieć nie powinna konsyderacyi. Jakoż ichmość pp. contradicentes, widząc się być rationibus convicti, infectis rebus odeszli, i ichmciów pp. mozyrskich pacatos quietosque in stallis suis zostawili.

Jmć p. marszałek, głos zabrawszy et pro legitimis ichm. pp. mozyrskich in plena stuba uznawszy, całe poselskie koło do pocałowania ręki słodkiej pańskiej zapraszał.

Jmć p. Lenkiewicz, poseł mozyrski, pełnem obligacyi i rekognicyi sercem jmci p. marszałkowi i jmci p. staroście oświecimskiemu pro interpositis officiis i chwalebną remonstracyą podziękował.

Jmć p. Grodzicki, wiceinstygator koronny, poseł krakowski, dziękował jmci p. marszałkowi, że duo praeliminaria sejmu, elekcyą i rugi tak szczęśliwie zakończył, spodziewając się, że wypróbowaną swoją cnotą, rozumem i doskonałością dogodzi necessitatibus et exspectationibus publicis.

Jmć p. Matuszewicz, poseł płocki, winszował jmci p. marszałkowi prosperrimos w dalszych obradach sejmowych progressus, i całej izbie, że pod tak godnym, ojczyźnie i Majestatowi zasłużonym znajduje się wolnych głosów szafarzem.

Jmć p. Dąmbski, poseł kujawski, wyliczając zasługi godnego z antenatów między godnymi elekta, tuszył, że sub tanti viri regimine obrady sejmowe pożądany sortientur skutek.

Książę jmć Lubomirski, poseł czerski, upraszał ichmciów,

Digitized by Google

aby ea quae sunt agenda czynili i jmci p. marszałka obligowali, aby ante adorationem Majestatis sekretarzowi sejmowemu in publica facie izby juramentum explere kazał.

Jmć p. Karwowski podczaszy wiski i poseł wiski[1]), tuszył, że przy tak pięknych początkach ultima primis et prima ultimis nieomylnie korespondować będą, et tanquam sub Magno Fabio revirescere ojczyźnie antiquam gloriam obiecował, i czasu nie zabierając, fortiter przymawiał się, aby ad visionem domini pośpieszali, gdzie się przysłuchać radził, jeżeli pacta conventa swoję mają obserwancyą, i tam mówić spopondit, co tangit et angit ojczyznę. Wyrażał, że przedtem był zwyczaj w senacie, że posłowie swoje otwierali żale. Radził suplikować i eksponować J. Kr. Mci, że senatorowie i ministrowie trzymają królewszczyzny titulo perpetuo, a chudzi pachołcy, ojczyźnie i Majestatowi zasłużeni, ad panem benemerentium docisnąć się nie mogą; że duchowieństwo, wziąwszy górę, tenet nos intra cancellos suos, in omni subsellio wodzi, jak mu się podoba, po ambonach hałasuje, umknęło ręki, nie płaci hyberny ani kwarty ani subsidium charitativum nikomu z tłustych świeckich beneficyów nie daje; że ziemia bielska przedtem płaciła z górą sto tysięcy, kiedy wojsk większa była w Polsce liczba, teraz więcej dwóchkroć sto tysięcy płaci, a w wojsku tak znaczna stała się diminucya, co jest okazyą, że panowie, ochłonąwszy wszystkie starostwa, kwarty i hyberny zupełnie nie płacą, województwa zaś niektóre cyframi tylko płacą, i że to w zwyczaj weszło, że na prowincyonalnych sesyach układamy projekta, i brat przed bratem tylko swoje opowiada cordolia; sądził za rzecz skuteczniejszą in plenis o to domawiać się ordinibus. Upraszał jmci p. marszałka donieść J. Kr. Mości, aby duchowieństwo descendat do dawnych zwyczajów, bo quod si in senatu tacuerimus, brevi jugulabimur.

Jmć p. Matuszewicz, poseł płocki[2]), do pocałowania ręki pańskiej ichmościów animował, jmci p. sekretarza sejmowego przed złączeniem izby do przysięgi pociągnąć upraszał.

Jmć p. Maliński, podkomorzy krzemieniecki, poseł wołyński, ex intimo animi sensu laski marszałkowskiej jmci p. marszałkowi i sobie, że inter tantos znajduje się quirites, winszował.

---

[1]) **Cz. III** *trafniej:* podlaski. — [2]) **Cz. III**: brzeski-litewski.

Digitized by Google

Co do materyi, tak do pocałowania ręki pańskiej, jako i o przysięgę sekretarza sejmowego domawiał się[1]).

Jmć p. Mogilnicki, poseł gostyński, replikując jmci p. Karwowskiemu, upraszał, aby te materye, quae statum concernunt Reipublicae, zachowawszy ad ulteriorem tractum sejmu, z innymi śpieszył się do pocałowania ręki pańskiej.

Jmć p. Wall, poseł grodzieński, praemissa gratiarum actione księciu jmci Lubomirskiemu, marszałkowi przeszłemu, posłowi czerskiemu, za podjęte dla ojczyzny cum dispendio własnej fortuny prace i fatygi, upraszał jmci p. marszałka teraźniejszego, aby prowincyonalne sesye praecustodire raczył[2]).

Jmć p. Podoski, poseł rożański, pierwszy głos in activitate stubae zabrawszy, nie szedł in encomia starej laski, która przez prace same zelumque in patriam na tę sobie zarobiła wdzięczność, że Król Jmć, jako pan magnae teneritudinis et aequitatis, sposobność pierwszą znalazłszy, nie omieszka tak wielkiej zasługi hojną kompensować ręką. Życzył ichmciom, aby semotis tantisper materiis in longa exspectatione zostającemu J. Kr. Mości widzenia wiernych poddanych swoich taedium nie czynili.

Jmć p. Sulistrowski, poseł oszmiański[3]), widząc, że na dniu dzisiejszym nie przyjdzie ad visionem domini, o zalimitowanie sesyi dopraszał się.

Jmć p. Małachowski, star. wąwolnicki, poseł oświecimski, ponawiając głos swój na dniu wczorajszym miany, donosił i upraszał izby, aby desiderio zadosyć uczyniwszy J. Kr. Mości, ad osculum manus domini pośpieszali.

Jmć p. marszałek dziękował Panu Bogu, że praeliminaria sejmu prawem opisane należytym poszły porządkiem; zagrzewał ichmciów, aby filiali certando amore, do pocałowania oj-

---

[1]) **Cz. III**: Jmć p. Maliński, poseł wołyński, aby zasłużonych w Rzplitej, rekomendować J. Kr. Mości, wnosił.— [2]) **Cz. III**: Prosił także jmp. Czarnecki, poseł bracławski, ażeby izba poselska oddała adoracyą Najj. Panu, oraz ażeby, naznaczając do konstytucyi deputatów, delegował jmć p. marszałek i z generału ichmciów deputatów do konstytucyi, ponieważ przy koekwacyi podatków vertitur interes i bezpieczeństwo województwa bracławskiego, wołyńskiego, kijowskiego. — [3]) **Cz. III** *d:* o zatrzymane miesiące wnosił prośbę.

Digitized by Google

cowskiej jaknajprędzej pośpieszali ręki, a że plus tempore niektóre agitari zaczęły się materye, życzył ichmciom, aby te post regressum do izby poselskiej zachowali. O wakansach zaś według prawa, quod si videatur ichmciom, przez deputowanych po jednemu z województwa wspomniał, i prosić radził J. Kr. Mości.

Książę jmć Lubomirski, zabrawszy głos, wyraził, że ponieważ żadnych do rozdawania in ministeriis pacis et belli ani krzeseł senatorskich pro existenti niemasz, więc upraszał, aby czasu darmo nie zatrudniając, śpieszyli się ichmość do pocałowania ręki J. Kr. Mości, i aby każde województwo desideria swoje in scripto do laski oddało. Przytem o solwowanie sesyi upraszał.

Jmć p. Wall, poseł grodzieński, rekomendował jmci p. marszałkowi, aby J. Kr. Mości donieść raczył J. O. księcia jmci Radziwiłła, hetmana w. lit., zasługi, z wielkim azardem fortuny i zdrowia dexterrime pro patria pracującego; jmci p. Massalskiego, hetm. pol. lit., ut unicum orbis sarmatici delicium, jmci p. Flemminga, podskarbiego W. Ks. Lit., który nie tylko prowent Rzeczypospolitej adauxit, ale owszem wszystkie abusus na cłach i depaktacye poznosił; jmci p. Baranowicza, strażnika pol., w wojsku litewskiem zasłużonego, etc.

Jmć p. Czacki, poseł bełzki, dziękował J. Kr. Mci za złożenie sejmu, przez który tuszył podźwignąć honor narodu upadłego. Ichmciów pp. bełzkiego, podolskiego[1]) wojewodów, star. oświecimskiego, Koca podkomorzego, a prae ceteris księcia jmci Lubomirskiego munificentiae domini rekomendował.

Jmć p. marszałek, grato przyjąwszy animo rekomendacye zasłużonych w ojczyźnie osób, upraszał, aby oneż in scripto ichmość dnia jutrzejszego podać raczyli, i na tem solwował sesyą na dzień jutrzejszy na godzinę ósmą.

SESYA CZWARTA.

Die 3 Octobris.

Jmć p. marszałek, że otrzymał na dniu wczorajszym deklaracyą całej izby poselskiej pójść in adorationem Jego Królew-

---

[1]) **Cz. III** *d*: i kijowskiego.

Digitized by Google

skiej Mości Pana Naszego Miłościwego, na fundamencie tym upraszał ichmciów, aby się do senatu ruszyli.

Jmp. Gurowski, poseł podolski, jmp. Chreptowicz, poseł starodubowski, i inni, turmatim odezwawszy się, upraszali imci p. marszałka, aby się tantisper zatrzymał, aż J. Kr. Mość P. N. M. na zamek zjedzie, i senat cały zgromadzony będzie, eksplikując się ichmość in particulari jeden drugiemu bez zabierania głosu, że senat na izbę poselską, nie izba poselska na senat czekać powinna. Ta kontradykcya motum uczyniwszy w izbie, trwała, aż Król Jmć do senatu in assistentia marszałków koronnych, z laskami marszałkowskiemi przodujących, przy licznej asystencyi ichmciów senatorów utriusqe gentis wprowadzony, na tronie zasiadł: o czem jmć p. marszałek poselski informowany, zabrawszy głos, donosił izbie, że Król Jmć z senatem zgromadzonym, z pełnym serca ojcowskiego afektem czeka koła rycerskiego w senacie, upraszając, aby ad osculum domini per turnum województw ruszyli się. Co bez najmniejszej subsecutum kontradykcyi.

Jmć p. marszałek in assistentia całej izby do senatu wszedłszy, po ulokowaniu ichmciów pp. posłów na miejscach swoich, za daniem sobie głosu od tronu przez jmci p. marszałka w. kor. zaczął temi słowy: Opatrznie i mądrze Rzplita początki sejmu od powitania i adorowania królów swoich postanowiwszy, przychodzimy i my, wierni poddani, trybut powinności naszej przed tronem oddając W. Kr. Mości, i gdy szczęśliwem i słodkiem W. Kr. Mości zaszczycamy się panowaniem, jako panu łaskawemu należącą oddajemy adoracyą, skłaniamy przed tron karki nasze, które samo pełne wdzięczności nachyla serce; i któżby tego nie czynił, uznając ojcowskie W. Kr. Mości P. N. M. ku dobru pospolitemu staranie, gdy W. Kr. Mość, porzuciwszy w dziedzicznych swoich państwach interesa, kilkomiesięczną nas kontentujesz prezencyą*), przestrzegając praw, otwierasz sacrarium na podźwignienie ojczyzny obrad sejmowych, za co stan rycerski z tą się oświadcza wdzięcznością: żyj długo, donec orientem victoriis, occidentem triumphis adimpleas; cum dederis dextram, cor animosque rape.

*) August III przybył do Warszawy już 31 maja, ob. Kuryer Polski, № DCI.

Digitized by Google

Po skończonej jmp. marszałka powitania imieniem całego koła rycerskiego perorze dał głos od tronu jmć p. marszałek w. kor. jmci panu Małachowskiemu, kanclerzowi w. kor., który a Majestate odpowiadał fere w te słowa: Stawa stan rycerski przed tronem, na którym J. Kr. Mość siedząc, więcej postać ojca ku synom swoim, niż króla i monarchę pokazuje. Niechaj się szczycą inne monarchie i państwa zbrojną licznego żołnierza ręką, Jego Królewska Mość zaś tem się nad wszystkie chlubić może narody, że serca ludu jego niezwyciężoną są obroną. Z tych tedy przyczyn otwartą każdemu do siebie pokazuje drogę, odbiera stanu rycerskiego vota i do ucałowania rękę swoją pańską podaje.

Jmć p. marszałek poselski, pocałowawszy rękę pańską, i ad stallum suum powróciwszy, czytał ichmciów pp. posłów regestr, którzy idąc per turnum, całowali łaskawą J. Kr. Mości rękę. Po skończonej tej ceremonii jmć p. kanclerz w. kor. solwował od tronu sesyą na dzień jutrzejszy na godzinę dziewiątą.

SESYA PIĄTA.

Die 4 Octobris.

Król Jmć P. N. M., plus tempore przyszedłszy do senatu, ichmciów pp. senatorów, ministrów utriusque status pacis et belli i posłów ziemskich nie zastawszy, wyszedł na zamek oglądać nowo erygowaną salę i apartamenta przez jmci p. Grabowskiego, anterius podskarbiego w. k., dosyć sumptuose i dobrym gustem wystawioną, skąd powróciwszy, i większą część ichmciów pp. senatorów zastawszy, zasiadł na tronie. Jmć p. marszałek w. kor. dał głos jmci ks. Załuskiemu, referendarzowi koronnemu, in ordine do czytania pactorum conventorum, po których przeczytaniu odezwał się jmć p. Czarnecki, poseł bracławski, upraszając jmci p. marszałka sejmowego, aby wedługprekustodycyi, w izbie poselskiej uczynionej, ichmość pp. posłowie według prawa mieli libertatem odezwania się w senacie. Ruszywszy się ichmość pp. ministrowie, perswadowali jmci, ut desistat, co zabrało pół godziny czasu, niżeli ad repraesentationem senatorum swojej odstąpił imprezy. Po którym jmć p. Karwowski, poseł ziemi bielskiej, jako przyrzekł w izbie poselskiej, i pod tą kondycyą na złączenie izby

Digitized by Google

pozwolił, tak póty na swojem zdaniu persistebat, aż jmć p. marszałek w. k. dał głos jmci, który w ten sens mówił: Że zawiódłby się na próżnej opinii, ktobykolwiek rozumiał opacznie oddalonego być Waszą Kr. Mość Pana N. M. a curis et meditationibus Rzeczypospolitej, i owszem niech się tłumi opaczna interpretacya, rumpatur invidia, serce złośliwe niechaj ponosi scysurę, rodat sua viscera livor, gdyż każdy widzi, że za manudukcyą W. Kr. Mości manutencyą praw, swobód i wolności naszej, pożądanym cieszymy się pokojem, luhośmy dotąd byli tanquam caeca sub nocte jacentes, pókiś, W. Kr. Mość, jako pierwszy luminarz, adventu suo nas nie oświecił, i zastałeś signata limina pace. Nie narzeka na absentowanie się W. Kr. Mości nasza Rzeczpospolita, boś ją w lepszej zastał sytuacyi, niż ów cesarz, który w Rzymie moerentia tecta vacuasque domos et leges silentes habuit. Potem obrócił mowę do prześwietnego senatu dwojakiego stanu, duchownego i świeckiego, a najprzód ad statum ecclesiasticum, aby duplę i hybernę płacić non denegaret, oraz aby subsidio charitativo upadającą na siłach żołnierskich ojczyznę wesprzeć zechciał, także i na konsystencyą w dobrach swoich według dawnego zwyczaju zezwolił, z tem się palam manifestując, że sub illo vinea Domini, salus Reipublicae omnigenum accipiet vigorem. Tandem uczynił apostrofę ad statum senatorium saecularem et ad pacis bellique ministeria, aby z królewszczyzn, które przywłaszczyli sobie niemal perpetuo et haereditario jure, hybernę i kwarty sprawiedliwie płacić raczyli. Zatem suplikował J. Kr. Mości, aby zatrzymane i przywalone od niemałego czasu długą niepamięcią żołnierskie miesiące cum distributiva gratia ad panem benemerentium miłościwie przywrócić raczył, rozumiejąc, że przez te sposoby legibus honor, nobis quies, tibi amor conciliabitur. Przy konkluzyi mowy swojej z głęboką submisyą to złożył votum: Augusto a Deo coronato militent pax, salus, honor et gloria [1]).

Respons od tronu przez J. W. jmci p. kanclerza w. kor.: Zaślubione ojczyźnie serce pańskie zupełną napełnia się radością, kiedy J. Kr. Mość P. N. M. zapatruje się na zgromadzone stany w gotowości do spólnego ratunku ojczyzny, jakoż J. Kr.

---

[1]) **Cz. III** *d:* Ruszyli się po tej mowie ichmość ministrowie do tronu, od którego *etc.*

Digitized by Google

Mości prace najmilsze są około dobra pospolitego zabawy. Okropne rozeszłych sejmów wspomnienie każdego trwoży, język drętwieje mówić, jako już od 1736 roku ojczyzna zostaje bez rady i poratowania. Któż tej autorem nieszczęśliwości, jeżeli nie właśni ojczyzny synowie i invidia? Wiem, że propozycya będzie do gustu, na którą generalna zajdzie zgoda; które zaś podobać się nie będą, powinny iść w reces, bo tak miłość ojczyzny każe, tak zdrowy dyktuje rozum. Przystąpił zatem do czytania propozycyi sejmowych, które in hunc idą sensum: Aukcya wojska, na tylu sejmach proponowana stanom Rzplitej, powinnaby już sprzykrzyć się każdemu dawać ją za cel obrad publicznych, kiedy tak zbawienna materya częścią przez złośliwe interpretacye, częścią przez bojaźń umniejszenia prowentów i intrat na zgubę tylko obracała się. Jednak J. Kr. Mość nie chce o tem zapomnieć, skąd kraj cały z własnego żołnierza naturalną zawsze mieć może obronę, ale że do tego wszystkiego regularna płaca musi być ustanowiona, nowe uchwalone podatki, nowe lustracye, insza taryfa, a te wszystkie podatkowania sposoby na przeszłych sejmach służyły tylko do formowania pretekstów wycieńczenia czasu i dla pokrycia złośliwych intencyi zepsucia obrad publicznych. Więc J. Kr. Mość w tej okoliczności do zdania stanów Rzeczypospolitej i swoje chętnie przyłączy. Ekonomika kraju wewnętrzna wszystkie państwa bogacąca, u nas wcale zaniedbana; a ta zawisła na manutencyi praw miastom i miasteczkom, aby każdy obywatel bezpieczeństwo miał tak w handlach, jako i w domu przy rzemieśle siedzący, od wszystkich skądkolwiek wynikających insultów; na otworzeniu minerałów, tak w górach Olkuskich, jako i gdzie się znajdować mogą, i mennicy z porównaniem monety waloru z potencyami postronnemi; na zniesieniu ceł i myt partykularnych, na wprowadzeniu różnych manufaktur, dla których niedostatku wszystkie pieniądze wychodzić muszą. Żeby zaś tak świętobliwe, przedsięwzięcie J. Kr. Mości Bóg pobłogosławił, trzeba pomyśleć, aby sprawiedliwość św. w każdych sądach miała swoję obserwancyą, aby po trybunałach i innych sądach znieść te, które się wcisnęły, inkonweniencye. A że z sąsiedzkiemi potencyami przyjaźń i dobra harmonia być utrzymana powinna, J. Kr. Mość P. N. M. przypominać raczy konferencye z posłami cudzoziemskimi według konstytucyi 1726 i 1736, z nową osób deputacyą na miejsce zmarłych. Te tedy wszystkie propozycye J. Kr. Mość

Digitized by Google

P. N. M. zacnym stanom Rzplitej zaleca; niechaj każdy miarkuje, jeżeli nie są do zbogacenia kraju dążące, jeżeli inaczej obnażona z ozdób swoich Polska przyjść może do dawnego lustru, jeżeli bez własnego żołnierza obronna może mieć bezpieczeństwo kraju swego.

Po tem tedy przeczytaniu propozycyi jmć p. marszałek w. kor. cum ministris poszedłszy na krzesła, dał głos jmci p. marszałkowi poselskiemu, który wyraził: Iż doskonale starożytny Polak opisał waleczną królów polskich rękę, gdy ją do powszechnego przyrównał chleba. Idzie do tego zdania i stan rycerski na dniu dzisiejszym i większe otrzymuje ukontentowanie, gdy prawem opisany porządek sejmowania szczęśliwe swoje odbiera dziś skutki [1]). Wniósł zatem prośbę do tronu, przypominając panem benemerentium et distributivam justitiam dla stanu rycerskiego, dziękując J. Kr. Mości za konferowaną prymaturę jmci ks. Komorowskiemu, i innych wielu ichmciów rekomendował. Po tej zakończeniu rekomendacyi zamówił sobie salvum regressum do izby poselskiej.

Jmć p. kanclerz w. k. za daniem sobie głosu od jmci p. marszałka w. kor. odpowiedział, że naturalna J. Kr. Mości łaska i hojność jako nikomu odmówić nie potrafi, tak co się zostało z wakansów, przez kancelaryą swoję rozdać nie omieszka, a gdy wszystko rozda, i samego siebie nie dla siebie zostawi. Solwował zatem sesyą in ordine wysłuchania posłów wojskowych na godzinę dziesiątą in crastinum.

SESYA SZÓSTA.

Die 5 Octobris.

J. Kr. Mość P. N. M. in frequentia przytomnego senatu, zasiadłszy na tron, od wojsk tak koronnych, jako i W. Ks. Lit. utriusque authoramenti, przez delegowanych z koła rycerskiego posłów *), zwyczajne odebrał hommagium.

---

[1]) **Cz. III** *d*: Rekomendował przytem podanych na kartkach ichmciów łasce pańskiej.

*) Koło rycerstwa koronnego odbyło się pod Solcem w Sandomierskiem 12 września; pierwszym posłem od autoramentu polskiego zo-

Digitized by Google

Za daniem tedy głosu przez jmci p. marszałka w. kor. jmć p. Sługocki, strażnik pol. kor., poseł od wojska koronnego, w ten sens miał mowę: Jako zawsze tak i teraz od szczęśliwego zaczęcia panowania składamy W. Kr. Mości należyty poddaństwa naszego trybut, którzy sub pondere diei et aestus circa Majestatem et Libertatem czułą mamy attencyą i szczere chęci utrzymywać wiarę, miłość, prawa i pograniczne zamachy in confinio Regni; tylko nie mamy z kim mężnego dać odporu, bo małą partyą niepodobna rzecz jest inveteratum eradicare malum. Suplikowaliśmy nieraz o stare zasługi, które poszły w niepamięć, drudzy zaś, szukając dla siebie zagranicą awantażu, pożegnali się z nami: vale patria. Inni o żołd zaległy szukali sprawiedliwości po trybunałach, to wskórali, że natraciwszy na prawo fortuny, nic nie wygrali. Nasze też świeższe zasługi, chociaż się obijają o uszy W. Kr. Mości, żadnej jednak nie mają rekompensy. Zatem dziękował J. Kr. Mości, że J. W. jmp. hetman w. koronny, plenus dierum et meritorum, ex distributiva gratia pierwsze w senacie osiadł krzesło, submissa prece za nim wnosząc prośbę, ażeby za zasłonę własnymi ludźmi od ściany rosyjskiej, distinctam u J. Kr. Mości mógł mieć recognitionem. Także rekomendował J. W. jmci p. wojewodę kijowskiego ad militaria fortia dexterrime zabierającego się, który non degener filius patris et de sanguine ducum pochodzący*), ojcowskie przy komendach suffert onera, ażeby w łaskawym J Kr. Mości respekcie był konserwowany, i wielu innych ichmciów in sago zasłużonych et in continuo belli motu zostających[1]), tudzież siebie samego, żadnej nie partycypującego królewszczyzny, distributivae justitiae zalecał, aby J. Kr. Mość pokazać nad nim swoję łaskawość i skibę proporcyonalną roli dać raczył, mówiąc: że za to inscribet Tibi

---

[1]) **Cz. III** *wymienia wojewodę mazowieckiego, hetmana pol. kor., kasztelana czerskiego, dom ks. Jabłonowskich, starostę oświecimskiego, Siemianowskiego, oboźnego kor.*

stał Sługocki, strażnik wojskowy, drugim — pułkownik Małachowski; od cudzoziemskiego autoramentu posłował generał major Bekierski i paru innych wojskowych. Kuryer Polski 1748, № DCXVII.

*) Stanisław Potocki († 1760), syn Józefa hetm. w. k. († 1751), wnuk Andrzeja, hetm. pol. kor. († 1693), prawnuk Stanisława Rewery, hetm. w. k. († 1667).

Digitized by Google

posteritas quaecunque mereris. In reliquo o admisyą do pocałowania ręki pańskiej dopraszał się [1]).

Jmć p. kanclerz w. k., dając odpowiedź od tronu, to wyraził: Iż myli się ten na swoim umyśle, który po skończonych wojennych burzach w miłym siedząc pokoju, wcześnie o obronie i o zmocnieniu sił Rzeczypospolitej nie zamyśla, nie wtenczas bowiem szukać rąk do broni, kiedy ojczyzna, gwałtownym przyciśniona przypadkiem, zawoła na ratunek. Więc o aukcyi wojska pomyśleć radził, upewnił oraz o nieomylnej znakomitym kawalerom rekompensie, mówiąc, że J. Kr. Mość P. N. M. każdego czasu otwartą trzyma rękę, do której pocałowania przystąpić zacnemu pozwala rycerstwu. Co też eo instanti przez ichmciów pp. posłów od wojska koronnego po przeczytanej instrukcyi effectuatum est.

Dał zatem głos jmć p. kanclerz w. kor. [2]) jmci p. Żeromskiemu, porucznikowi petyhorskiemu znaku J. W. jmci p. Pocieja, strażnika w. lit., posłowi od wojska W. Ks. Lit., który to przed tronem wyraził: Jeżeli nieżyjące i bezrozumne dziełem natury do swego centrum ściągają się kreatury, a dokądże oświecone rozumy, od Boga wypolerowane, światłem łaski W. Kr. Mości P. N. M. ściągać powinno się rycerstwo W. Ks. Lit., jeżeli nie do tego, do którego ma spiritus vitales Majestatu, Najjaśniejszy Królu P. N. M.? albowiem jeżeli Cię znamy, P. N. M., nieskazitelnem

---

[1]) **Cz. III** *d*: Czytał potem instrukcyę drugi wojskowy poseł, jmp. Małachowski, w której oprócz ekspostulacyi, w mowie jmci p. posła pierwszego wyrażonych, continebantur te: doniesienie, że podatek, 1717-mi konstytucyą naznaczony, wojska nie dochodzi punktualnie, i że nie mogąc go znieść, szlachta z domów poustępowała; inflacya, aby panem benemerentium tym dawać, których hetmani widząc zasługi, rekomendować będą. Ażeby ichmość oficyerowie gaże punktualnie odbierali, a tak żeby przy chorągwiach zawsze znajdowali się; potrzeb artyleryi przypomnienie i fortyfikacyi, antemuralis camenecensis bastyonów wystawienia; uskarżanie się, że w Kamieńcu, w Okopach Św. Trójcy i indziej na pograniczu stojące praesidia na kwaterach wygód nie mają; upraszanie o komisyą czy to przez sejm czyli przez senatus consilium in ordine do rewizyi fortec; przełożenie krzywdy, że w żołdzie każdy czerwony złoty po złotych polskich osiemnaście musi przyjmować wojsko etc. — [2]) *Tak* **Cz. I, II, III, Dz., Os**; *jedynie w* **Paw**. *czytamy*: marszałek.

Digitized by Google

słońcem horyzontu naszego, tedy jako atomy, bo proch z pod nóg Twoich, ciągniemy się in unum, coagulando życzliwe serca, hartując najjaśniejszemi promieniami dla nieprzyjaciół ojczyzny i W. Kr. Mości żarzyste pogromy. Jeżeli zaś jesteś, Najjaśniejszy Panie, morzem niezbrodzonem dobroczynności, płyniemy, jako źródło do herbownychrzek Twoich, aquae multae, populus Tuus, abyśmy wierność naszę, w czasie pokoju wybieloną, in candore animi prezentowali, a w czasie wojny krwi własnej na zaszczyt ojczyzny i na dostojeństwo W. Kr. Mości w Rubikon się zamienili. Jeżeli Cię, Panie Miłościwy, znamy dominum legionum, a jakże żołnierze nie mamy spieszyć do swego pana? Lecz z czemże przed W. Kr. Mością popisać się możemy, jeżeli z wielką liczbą dzielnego rycerstwa? tej komput mały kazało mieć prawo. Jeżelibyśmy stanu naszego chcieli prezentować dzieła, tych Bóg Zastępów i W. Kr. Mości przezorna opatrzność nam ujęła, zachowując, cum proxima arma canunt, nas w zupełnym pokoju. Więc jako czystą do napisania tablicę, prezentujemy otwarte serca nasze W. Kr. Mości, na tych cokolwiek wielowładna i niezwyciężona zapisze ręka, z głębokiem posłuszeństwem nosić będziemy. Si pacem velis, pacifici, si arma, subito fugabimus. Ichmciów pp. hetmanów W. Ks. Lit. nie śmiał rekomendować, ile kiedy J. Kr. Mości więcej są ich znajome zasługi, wierność i życzliwość, niżeliby wyrazić potrafił, więc o nadgrodzie dla nich spodziewał się, że musi być w dobrotliwem sercu pańskiem zapisana. Całe zaś rycerstwo W. Ks. Lit. munificencyi J. Kr. Mości zalecał, mówiąc: że jeżeli całe życie swoje na zasługi Rzplitej oddało, aby z respektu pańskiego przynajmniej przy miesiącach żołnierskich zachowane było, żebrząc o przystęp do tej, która straszna nieprzyjaciołom, słodka wiernym poddanym, ręki.

J. W. jmć p. marszałek w. k. dał głos jmci kanclerzowi w. lit., którego mowa sequitur takowa z repliką od tronu posłom wojskowym W. Ks. Lit.: Jakimiby sposoby zupełna państw i królestw całość w kwitnącym utrzymać się mogła wigorze, różne w tem przezornych polityków zachodzą zdania. Jedni za najgruntowniejszy trwałej szczęśliwości poczytają fundament zachowaną praw ojczystych obserwancyą, drudzy łaskawe władnącej zwierzchności panowanie i wzajemne życzliwych poddanych posłuszeństwo, inni obfitą licznych obywatelów opulencyą i nieustającą sciencyi, kunsztów, handlów propagacyą; atoli te i tym po-

Digitized by Google

dobne do publicznej konserwacyi congrua sint, quamvis media astuta videntur, jeżeli tego wszystkiego zdolne dzielnych wojsk nie zaszczycą siły. Niespodziewany bowiem wszczętej wojny turbo cogit leges jusque silere sub armis, najlepszą wznieconemi między stanami dyfidencyami miesza harmonią, nabytą wielką pracą przez uciążliwe egzakcye szczętem niszczy kraju obfitość, ostatnią ruinę, ciężką niewolą i totalną częstokroć przynosi zgubę. Doznała rzeczywistych tej prawdy skutków urbs orbis domina, która póty w nieograniczonej ogromności, w głośnej na cały świat sławie, w strasznej najodleglejszym narodom potędze i w nieprzerwanych opływała pomyślnościach, póki wierne i żarliwe za honor i całość jej mężnie zastawiały się pułki. Lecz skoro nieukontentowany żołnierz, dawszy się wszędzie słyszeć, quis Paulis, quis Aemiliis in ingrata civitate similis esse velit, et gratis poenitet esse bonum, jawny do powinnej wspólnej ojczyzny obrony wstręt pokazał, owszem wprędce częścią insidioso aere ujęty, częścią obłudną obiecanych pożytków nadzieją utwierdzony, opuściwszy ogólny nierozdzielnej Rzplitej interes, poszedł divisim in clientelam niektórych niespokojnych i wielkomyślnych patryotów, prywatnej w publicznym upadku elewacyi, nie dobra pospolitego szukających, zaraz też prosperitas Reipublicae szwankować poczęła, wnętrzne dyssensye, ambicya równości nie cierpiąca, szkodliwe praktyki, obszernych prowincyi dysmembracya, bezwstydne praw kardynalnych zgwałcenie, okrutna wojna domowa, nagła ewersya status, nowa nakoniec rządu publicznego forma nastąpiły i wszystkie razem multa sanguine parta, servata multa przez niemało wieków trwające upaść bez powstania musiały decora. Dziwować się jednak temu mniej potrzeba, bo jak Rzymianie tutamen bezpieczeństwa praw i swobód swoich in plebejas złożyli manus, tak też ci ludzie, do defensyi Rzeczypospolitej zażyci będąc, ab incunabulis sub rasura ad servitutem przyuczeni i z niewolniczej kondycyi ad militarem professionem et munia Martis przypuszczeni, nie mogli mieć ex vili sorte nascendi ani gustu wolności, ani znali jej szacunku, ani mieli w sobie generosum acquirendae gloriae stimulum; szczególnym tylko podłego zysku, gdzie i od kogo więcej wziąć mogli, rządząc się incytamentem, za zuchwałem dwóch supra civilem modum wyniosłych o podbicie arcano molimine ojczystych swobód emulantów powodem łatwo się stali fatalnym instrumentem ad

Digitized by Google

suffocandam na polach farsalskich libertatem. Beatior z Prowidencyi Boskiej fortuna contigit tej zacnej Rzeczypospolitej, że tuitionem et decus jurium i dostojeństwa pańskiego, totum Regni robur na szlacheckich ingenui civis oraz et militis zasadziła piersiach. Nie mogą takowe wojska, z wyboru krwi najprzedniejszej złożone, nienawidzieć tej, w której i dla której porodzili się wolności, którą rzęsistym przodków potem zaszczepili, w niezliczonych okazyach nieprzełamanym za nię zastawiali się murem, wiekopomnej torem walecznych antecesorów, pewnie nie dla jakiego profitu, chyba dla honoru dobijali się zawsze sławy; trony obranych monarchów cum dispendio zdrowia i fortuny illibata fide et forti zelo utrzymywać zwykli i dotąd, odważnem we wszystkich niebezpieczeństwach sercem salutem publicam zaszczycając, rzetelne dawać nie przestają dowody, jako heroiczny zacnego z dzieł i urodzenia rycerstwa liberae gentis geniusz nihil timet innato patriae succensus amore, regum jura, fidem sanctam legesque tuendo. I ten to jest wolnemu narodowi charakter, który J. Kr. Mość P. N. M. i w zacnem wojsku litewskiem upatruje, doznawa, szacuje, i tem słuszniej ex justitia distributiva zasłużone rycerstwo rekompensuje, im te bardziej między obcemi wielu państw jedynowładnych autoramentami nieskażoną żadnem kacerstwem ku wierze prawdziwej żarliwością, wspaniałemi niezmordowanych przeciwko nieprzyjacielowi krzyża św. atletów antemuralis christianitatis, mężnych Kościoła Bożego defensorów, inclytorum Orthodoxi Regni heroum od Stolice Apostolskiej przyznanymi w różnych dyplomatach tytułami, niemniejszemi krwawych bitew, sławnych zwycięstw tryumfami, przykładnem juris gentium, inviolatae sąsiedzkich granic immunitatis i wszelkiej spokojności dotrzymaniem, nieprzymuszoną, bo dobrowolnie przyjętą ku własnym regnantom wiernością, non mercennario a temsamem minime suspecto ku Rzplitej, gdyż będąc jej pars praecipua, amore naturali wspólną z drugimi stanami czy to na senatorskich krzesłach czyli na poselskich, deputackich, komisarskich funkcyach, publicznych Rzplitej deliberacyi ac administrandae justitiae partycypacyą wysokiemi po województwach, ziemiach i powiatach dygnitarstwy, samem nawet imieniem „towarzysz“, starożytną i żadną natalium wadą nieprzyćmioną zacność szlachecką aequalitate civium bez ekscepcyi w wolnym narodzie zaszczyconą, dezygnującym, i innemi znakomitemi (przy nienaru-

Digitized by Google

szonem jednak ścisłej artykułom wojskowym subjekcyi, regularnego disciplinae militaris rygoru, zupełnego przyzwoitej władzy posłuszeństwa zachowaniu) belli et pacis prerogatywami, jako niewątpliwemi supereminenter dystyngwuje się awantażami. Niemniejszą pozyskują J. Kr. Mości konsyderacyą znaczne W. W. hetmanów merita, w chwalebnych doznanej ku Majestatowi swojemu wiary, wziętej od wielkich przodków ku ojczyźnie miłości przykładach (nikomu nie tajne), które nie tylko sprawiedliwą regii judicii otrzymują aprobatę et publica bene gesti muneris encomia, ale też dobrotliwą dalszych faworów powabią kontynuacyą. Na znak zaś zarobionej heroiczną cnotą wdzięczności i zwykłej łaskawości pańskiej przyjąwszy paterne J. Kr. Mość wyrażone w instrukcyi zacnego wojska utriusque authoramenti desideria, przy ofiarowaniu pamiętnych respektów dozwala Waszmościom Panom miłościwie tangere sceptrigeram fortemque manum ore fideli.

Po tej mowie i po pocałowaniu ręki królewskiej przez wojsko litewskie J. W. jmć p. k a n c l e r z w. k. oświadczył J. Kr. Mości amorem et gratitudinem przeciwko wojsku, i że zasłużonych godnych towarzyszów desideria zechce kontentować, i solwował sesyą na wtorek, na godzinę dziesiątą.

SESYA SIÓDMA.

Die 8 Octobris [1]).

Król Jmć P. N. M. in assistentia ichmościów pp. marszałków kor., ministrów i senatorów wszedłszy do izby senatorskiej, zasiadł na tronie, a zatem ulokowawszy się ichmć pp. senatorowie i posłowie na swoje miejsca, dał głos jmć marszałek w. kor. J. O. księciu jmci Z a ł u s k i e m u, biskupowi krakowskiemu, który po złożeniu votorum suorum J. Kr. Mości życzył, aby z całem Najjaśniejszem potomstwem jak najdłuższem się cieszył zdrowiem, aby coraz większe a większe do powinszowania ze wszystkimi stanami Rzplitej miał materye, niemniej

---

1) **W.** *d*: Obchodzono diem natalem Króla Jmci uroczyście, i posłowie... byli u króla na gali.

Digitized by Google

żywe zapisował J. Kr. Mości obligacye pro paternis circa Rempublicam curis, że in generali wojny aestu, która wszystkie fere Europy części pożarem swoim zapaliwszy, Polskę domi ab exterisque tutam et illaesam utrzymał i jej się słodkim pozwolił cieszyć pokojem; belli pacisque ministrom, że in tam turbido ojczyznę statu we wszelkim utrzymali porządku i bezpieczeństwie; osobliwie jmci p. hetmanowi w. kor. za opatrzenie i zasłonę od najazdów granic, utrzymanie w dobrym porządku Kamieńca i za wystawienie magnis sumptibus Stanisławowa na obronę ojczyzny z należytą dziękował rekognicyą. Żalił się na tyle infructuoso eventu rozeszłych sejmów, które duszą panowania nazwać się mogą, i jeżeli ojczyzna dotąd bez wszelkiej zostawała rady, gensque domi absque consilio, fere sine armis, to unico Dei beneficio et ejus Providentiae przypisać się musi; że na ojczyznę naszą różne zsyła plagi, to czyni na zahamowanie przestępstw i ekscesów naszych, allegując quod gravius sit quod committitur, quam quod toleratur; materyą tę do konfesyonałów i ambon odesłał. Zaś quoad statum Rzplitej, do tego się sądził być obowiązanym, do czego miłość ojczyzny i przysięga jego stimulat; prawo naturalne każdego recte sentientem do kochania ojczyzny pociągać powinno, kto ozięble o niej radzi, odrodkiem jej nazwać się powinien. Konkludował, że każdy wolności syn prywatne swoje porzuciwszy racye, zawziętości i emulacyi zapomniawszy, dobro ojczyzny na pierwszem mieć powinien oku. Allegował, że się często dzieje, że ci, którzy non sunt boni consilii authores, stają się nieprzyjacielami, i choćby najlepsze dzieło dla zazdrości samej zrujnować gotowi, dla czego ojczyzna od tak długich czasów zostaje bez rady; prawa, że obserwancyi należytej nie mając, bez rygoru i egzekucyi zostają. Głos wolny, chociaż wielkiemi ubezpieczony prawami, nie jest w swoim walorze ani konsyderacyi: jeżeli jeden drugiemu activitatem tamuje, nie czyni to pretio dobra pospolitego; u niego ten jest koniec, aby sam będąc activus, drugich widział in activitate passiva. Zagęściły się teraz abusus przeciwko prawom, uważyć to każdy może, który nie jest peregrinus in lege, a cóż dopiero mówić, kiedy to będzie mancipatum, non liberum veto, kiedy to pasya, nie dobra pospolitego racya, ale owszem duch jakiś cudzoziemski mówi! O senacie, że lubo securitate publica obwarowany jest, aby na sejmikach bywał, dla szczególnej weksy, et ut mutam non agat

Digitized by Google

scenam, absentować się musi. Ubolewał, że lubo przed zakończeniem sejmu pięć dni obwarowało prawo senatowi, aby do macerowania egzaminu praw konkurował, o tem cale się zapomina i prawu dosyć się nie czyni: to zapomnienie incrementum daje do kontemptu praw, i że większą coraz izba poselska górę biorąc, corregnare, videtur i że w Polszcze, jak u pewnego monarchy perskiego, quod libet licet, a ów w trybunale nowomodny termin generalnie jest przywłaszczony, iż moc prawa, vis legis, obróciła się w gwałt prawa, in vim legis. Zgromadzonym na sejmie stanom, którym J. Kr. Mość zalecił przez instrukcye swoje domowy porządek i ubezpieczenie, życzył, w to penitus wszedłszy, errata corrigere i obostrzyć executionem dawnych praw, obmyślić observantiam nowo stanowionych, zabieżeć arbitrariis executionibus prawa, które, jako komu potrzeba na swój pożytek, tak je eksplikuje, choć to ejus est solum interpretari, cujus et condere. Unikać w konstytucyach aequivocationes i skracać oneż, ażeby się i lepiej pamiętały i heterodoxis explicationibus nie podlegały. Poenalitates na przestępstwa et modum dochodzenia naznaczyć, ażeby ubi aderit rigor, sit et legis vigor. Pierwszy ten domowy porządek łatwo za sobą pociągnie wiele innych porządków i sejmowania materyj, osobliwie podał[1]) komisyą ex utroque ordine naznaczyć życzył, które ażeby nie były commissiones omissiones, radził, ażeby należyty modus procedendi et exequendi onych był opisany. Kurlandya, tak piękna prowincya, aby suo duce tandem gaudeat, o skuteczną J. Kr. Mości kooperacyą do dworu petersburskiego suplikował. Zamiast sędziów pogranicznych dla utrzymania na pograniczu spokojności życzył hanc provinciam zlecić ichmościom pp. starostom i grodom pogranicznym, urzędników publicznych za asesorów im dodawszy i sądzenia modos opisawszy, aby przeto antiqua starostów juryzdykcya zachęciła się do częstej, prawem obwarowanej tam rezydencyi, aby większa sądów była authoritas a mniejszy koszt Rzplitej, która na to łożyć musi. Starostom grodowym według dawnego zwyczaju należałoby się większą providere intratę przez przyłączenie avulsorum, ażeby mogli doskonalej exequi prawa i dekreta,

---

[1]) *Może miało to brzmieć*: osobliwie podatków; komisyą *etc.*; *redaktor dyaryusza przypuszczalnie źle odczytał i rozwiązał skrócenia brulionu.*

Digitized by Google

gdyż oni są brachium regale dla bezpieczeństwa, aby w swych juryzdykcyach determinatum ludzi numerum trzymali, przez coby przybyło Rzplitej in necessitate rekrutów; aby im oraz obmyślić securitatem i za egzekucyą sprawiedliwych dekretów trybunalskich, których invalidatur authoritas, kiedy do egzekucyi nie przychodzą, ażeby nie wolno było ich pieniać, czem odstraszeni często bywają od pełnienia włożonych na urząd swój obligacyi. Promontorium montowskie, Wisłę z Nogatem dzielące, jeżeli w tym czasie nie będzie reparowane, to albo defluitacya do Gdańska utraci się, albo, gdy cudzym kosztem reparowane będzie, jako to sąsiedzkim, dobrowolnie i z hańbą Rzplitej, z cudzym pożytkiem utraci się. Rezydentów przy dworach cudzoziemskich, osobliwie w Rzymie trzymać i z skarbu pensyą im obmyślić upraszał J. Kr. Mości. Rekomendował św. Jana Kantego kanonizacyą, i kościół nacyonalny św. Stanisława Kostki w Rzymie pro gloria gentis, aby był reparowany. Insze materye inszym zostawił, nie chcąc czasu zabierać; Pana Boga prosić nieustannie za to królestwo obiecał, quondam przy protekcyi patronów św. kwitnące, które teraz, chociaż przy pokoju, coraz bardziej niszczeje, lud ubożeje, miasta upadają, handle giną, kruszce odłogiem leżą, moneta zginęła. To wszystko ojcowskiemu J. Kr. Mości, aby ojczyzna dalej in deteritum nie szła, zalecał staraniu, a jak za Augusta Pierwszego, 40 lat panującego, pod słodkiem panowaniem W. Kr. Mości Te regnatorem longaevum, Te regnante florens Regnum oglądać mogli.

Jmć ks. biskup poznański, enkomizując chwalebne J. Kr. Mości nad wolnym narodem panowanie, które w całej niemal Europie szerzące się wojenne burze od nas szczęśliwie odwróciło, więc lat niezamierzonych J. Kr. Mości z Najjaśniejszą Królową, et tota Serenissima Familia życzył. Dziękował oraz ichm. pp. ministrom utriusque status et gentis za usilne circa bonum publicum staranie i praw kardynalnych utrzymanie. Aukcyą wojska pro primo objecto mieć kazał, bo bez niej tak rozległe państwo w żadnej nie jest konsyderacyi u postronnych nacyi. O artyleryi pomyśleć, o broni i utrzymaniu fortec, aby certum na to wynaleźć fundum, dopraszał się. Więc eo fine komisyą ex utroque ordine ad referendum do przyszłego sejmu naznaczyć radził, a zatem będzie sat cito, si sat bene. Korekturę także jurium meliorować, reasumowawszy dawniejsze konstytucye i nowe

Digitized by Google

przydawszy projekta. Otwarcie gór Olkuskich, także i mennic pokornie J. Kr. Mości rekomendował. Także promontorium montowskie ichmciom pp. podskarbim zlecić zalecał. Krzywdy też elbląskie, ażeby od Rzplitej justam miały compensationem et recognitionem, instabat. Ex officia, które totalnie miasta rujnują, znieść radził. In reliquis referował się do zdania ks. jmci biskupa krakowskiego i do innych po sobie mówiących.

Jmć ks. biskup płocki, Dembowski, należyte Majestatowi J. Kr. Mości złożył podziękowanie, że J. Kr. Mość własnemu nie folgując zdrowiu, ad regiam przybywszy, sejm ten, który się Sejmem Boni Ordinis nazwać może, złożyć raczył. Wnosił oraz to do Boga votum, aby pożądanym ad vota publica pobłogosławił sukcesem, gdybyśmy ubezpieczeni byli ab extra et ab intra dobrym opatrzeni porządkiem, i na ten koniec sojusze sąsiedzkiej przyjaźni przez reasumpcyą konferencyi odnowić życzył, i to naprawić, co ex orbita legum wypadło, gdyby rygor praw był obostrzony et ne praedominetur mocniejszy nad słabszym, albowiem u nas leges multae, sed sepultae. Respektem pogłównego et odiosae vocabuli nomenclatûrae to namienił, że tylko konstytucya anni 1717 do następującego sejmu oneż ustanowiła, a już dwa sejmy, jeden 1726, drugi 1736 stanąwszy, tegoż podatku nie zniosły. Ma Rzplita thesaurum absconditum, minerały, których otwarcie jako jest essentialiter potrzebne, tak moraliter jest rzecz trudna, bo nie widzi, ktoby zdołać mógł, chyba sposobność J. Kr. Mości. Co wszystko pendet a supremo arbitrio Majestatis, który może wynaleźć ku temu ludzi sposobnych. Commercia po miastach introdukować rekomendował, z których każdemu krajowi największy pochodzi emolument. Depaktacyom drogę zatamować. Protekcye, które są z wielką skarbu szkodą, abolere. Długi zaległe po zeszłych podskarbich koronnych windykować. A że przez zawalenie gór Olkuskich materyału do bicia monety niemasz, upraszał J. Kr. Mości, gdyby z swego srebra bić kazał usitata praxi monarchów. Reparacyą jaknajprędszą promontorium montowskiego zalecał, bo jeżeliby tego roku opatrzone nie było, tedy i defluitacya do Gdańska upadnie. O praw, że in omnibus subselliis tak się nie administrują, jak są opisane, poprawę instabat. Belli pacisque ministrom dziękował pro conservatione w niebytności pańskiej słodkiego pokoju, J. Kr.

Digitized by Google

Mości zaś życzył, aby wiernym poddanym pozwolił jak najdłużej beatifica frui visione.

Ks. jmć biskup warmiński wyraził, że jako J. Kr. Mość najłaskawszą twarzą swoją nas udarował, tak suaviter dominatur, cordibus nostris ut imperet, et advenit hospes desiderabilis gentibus z osobliwszą radością wszystkich i jego w szczególności, którego przy św. ofiarach nie przepomnieć deklarował cum apprecatione, ażeby jako Ecclesiae praeceptori, patri patriae Augusto, et Domui ejus sit pax aeterna. Ichm. pp. hetmanom utriusque gentis za chwalebne ich intencye i czułe staranie około dobra pospolitego dziękował. Aukcya wojska, która bez ludzi być nie może, nie widział sposobu jakby się skleić mogła, ani też fundum należytego nie widzi, skądby wojsko utrzymować, ponieważ ze 16900 talerów na ichmciów pp. oficyerów, pod jednym regimentem zostających, wychodzi, z których byłby żołd dla gemejnów należyty. Nie widział sposobu, skądby na tak wiele regimentów podobne mogły provenire sumy, a że do tego głód na Rusi, powietrze na bydło, szarańcza panuje. Miasta Lwów, Wilno, Grodno, Szkłów, Mohylów i innych wiele in favillam przez pożary poszło, skądże resultare by miał podatek? In reliquo zdanie swoje ad statum Rzplitej salvis juribus Ecclesiae et Terrarum Prussiae podał. Konferencye z postronnymi ministrami mieć radził. Dla ubóstwa miasta Malborka gratiam et misericordiam implorabat J. Kr. Mości, dla Elbląga nie tylko o kontynuacyą subsidii, ale o pomnożenie upraszał.

Jmć ks. biskup łucki dziękował J. Kr. Mości za złożenie sejmu i za odwrócenie wojny pożaru, który się we wszystkich fere państwach Europy rozpaliwszy, Polskę szczególnie naszą za staraniem J. Kr. Mości illaesam reliquit. Oświadczał i za to wyrytą na sercu każdego obligacyą, że J. Kr. Mość, preferując całość narodu polskiego nad własne swoje dziedziczne państwa, i Najj. swoję Familią w państwie swojem umortyfikowaną zostawiwszy, kilkomiesięczną już pańską bytnością swoją poddanych swych solari raczył. Ubolewał na trybunał radomski, prosząc J. Kr. Mości, aby inkonweniencyom, które się tam dzieją, una cum statibus mederi raczył. Wnosił instancyą za żołnierzami, których żołdy nie dochodzą, et pro cumulo malorum, że właśni ich krzywdzą oficyerowie. Na Żydów nie życzył kłaść wielkiego

Digitized by Google

pogłównego, tylko tyle, ut ferre mogą, bo lubo ten naród jest in despectu i po wszystkich krainach tułaczem, jednakowoż nikt tego negować nie może, że są bliźnimi naszymi, et quod si eveniat, że na nich włoży się podatek, życzył dojrzeć ich rabinów, aby uboższych non opprimant, bo ci żyć skąd nie mając, nieochybnie rozbojów i kradzieży chwytać się będą musieli. In reliquo in sensum poszedł inszych przed sobą mówiących biskupów.

Jmć ks. Sierakowski, biskup przemyski, dziękował J. Kr. Mości, że stęsknione długiem niewidzeniem wiernych poddanych serca niewypowiedzianą z przytomności pańskiej odnoszą konsolacyą, której witać condigne najwymowniejsi nie potrafią krasomówcowie, gdyż J. Kr. Mość wspaniałemi cnotami swojemi wszystkie przewyższa pochwały. Czytając zaś w uniwersałach przedsejmowych o aukcyi wojska, które jest nervus et fundus rerum agendarum, zatrwożył się był, ażeby tak zbawienne dzieło do skutku przyjść nie miało, bo lubo wojny i zaczepki z nikim niemasz, jednak w czasie niebezpieczeństwa ad ingruentem casum ojczyzna powinna być gotowa. Teraz zaś, gdy od tronu J. Kr. Mości tę materyą Rzplitej stanom widzi być zaleconą, prawie ożył, i ktoby jej życzyć nie miał, tego synem ojczyzny nie sądził, et eo fine projekta stare, na prowincyonalnych sesyach ułożone, egzaminować, jeżeliby co w nich było defectuosi, przydać, jeżeli superflui, ująć. To też niemniej za rzecz podziwienia godną uznawał, że w tak długim pokoju miasta co dalej, to bardziej do ostatniej przychodzą ruiny. Monety niemasz, ale cudzą żyjemy i tej sprawiedliwej nie mamy kurencyi. Commercia upadły, wsie lasami pozarastały. Więc jeżeli Rzplita ad normam dawniejszych zwyczajów lustracyi przed się nie weźmie, praeaggravatis podatkami allewiacyi nie uczyni, na innych, którzy się in meliori statu znajdują, nie włoży, rząd w zamieszanie a porządek w odmęt iż się obróci, twierdził. Dawniejsze także prawa, aby juryzdykcya szlachecka i duchowna nie wyłamywała się od płacenia miejskiego, reasumować, libertacye skasować życzył. Ex officia, że przez nie opuszcza się gospodarz, niedyskrecyi obawiając się komornika, jako najprędzej abolere insinuabat, oraz cło obostrzyć, myta bezprawne, protekcye, skąd skarb większy dochód mieć będzie, skasować radził. O otworzenie mennicy i dobycie gór Olkuskich J. Kr. Mości suplikował, także miliony u przeszłych podskarbich, jak pod sekwestrem będące, windyko-

Digitized by Google

wać. Ichmciom pp. wojewodom zalecił, ażeby po województwach podkomorzowie wszędzie byli, i sądy ziemskie i grodzkie sądziły się żywiej, bo ichmość pp. oficyalistowie dla lepszego awantażu swego kondescensyami zabawiać się wolą, niżeli sitientibus sanctam administrare justitiam, i aby to, co ex orbita legum wypadło, przez wysadzonych ichmciów ex utroque ordine poprawione było. Rekomendował rycerstwo, aby według prawa miesiącami żołnierskimi dla dalszego ich do czyn wojennych zachęcenia gaudere mogło. In reliquis poszedł in sensum aliorum.

Jmć ks. Leski, biskup chełmiński, w te J. Kr. Mości za konferowane biskupstwo dziękował słowa: Że przyszedł dzień dla niego upragniony, godzina oczekiwana, moment utęskniony, w którym zabrane równo z rozumem ludzkim Majestatu Królewskiego poszanowanie przy pierwszem widzeniu rewerencyalną miłość ugruntowaną od początku panowania, powszechną ku dobru pospolitemu wiernych poddanych przychylność, w szczególności zaś mnie i domowi mojemu dobroczynnie świadczonych łaskawości, wdzięczność przed obliczem nieba i polskiego świata z najgłębszą tronu W. Kr. Mości uniżonością, przy najgłębszem za konferowane biskupstwo chełmińskie podziękowaniu oświadczył. Wyznawał nie tylko powszechną, tem szacowniejszą, im od wolniejszego narodu pochodzącą, ale w szczególności moją powinną W. Kr. Mości obligacyą, którą w jak największem poszanowaniu jednostajnie zachować przyrzekał. Ogłaszał wierną, szczerą i stateczną, jako ku ojcu i panu miłość, którą niewygasłą wiecznym przeciągiem utrzymywać obiecował. Składał powinne przed tronem J. Kr. Mości jako najgłębsze podziękowanie, że go w komput J. O. senatu z dobroci serca pomieścić raczył, gdzie poprzysiężonym obowiązkom sumiennie dosyć czynić przyrzekając, do pocałowania ręki dobroczynnej głowę, usta i serce nachylił. Na propozycye od tronu podane, do ucalenia swobód ojczyzny pożyteczne, sądził o aukcyi wojska w czasie sposobnym pomyśleć, nie dopiero kiedy nad karkami nieprzyjaciel. A ponieważ już od kilku sejmów niedoszłych dostateczne sposoby na sesyach prowincyonalnych obmyślone i wynalezione, które że dotąd dla partykularnych niektórych województw, ziem i powiatów niezgód odłogiem leżą, błagać Majestat Boski za zjednoczenie serc ich, (który niemi rządzi) obiecał: bo jak powszechne dobro każdemu miłe, tak równemi ramionami każdy jego ciężar dźwigać powinien. Radził sobie na

Digitized by Google

pamięć przyprowadzić dawniejsze szczęśliwe dla Rzplitej czasy, kiedy chwała Boska, sława narodu, rozprzestrzenienie granic kwitnęło, jakie genera były podatkowania i wojsk licznych utrzymanie? czyli stan przezacny rycerski ochraniał się i na duchowne dobra takie ciężary kłaść usiłował, jak teraz zamyśla? Dobra, które stan duchowny trzyma, albo są ziemskie, od antenatów otrzymane, i z tych równo jako i ziemskich pochodzą podatki; po śmierci duchownych do kogóż, jeżeli nie do stanu rycerskiego powracają się? albo, jeżeli z natury są duchowne, cedunt na reparacyą świątyń Boskich, i na sustentacyą ubogich. Nie odmawiał subsidium charitativum, ale z całością praw duchownych znał się do tego, że powinni duchowni, oprócz należytego za całość królestwa Majestatu Boskiego błagania, w prawdziwej potrzebie być pomocą Rzplitej, ale chciał widzieć przezacnego stanu rycerskiego początek, i coby nie wystarczyło, dopiero ojczyznę wesprzeć subsidio charitativo deklarował się, i zwyczaj w tej cyrkumstancyi postronnych narodów naśladować przyrzekł. Do ekonomii kraju wewnętrznego to powiedział: że ta do zbogacenia Królestwu Polskiemu potrzebna i wszelkimi sposobami wprowadzona i ufundowana być powinna; jakoż, że musiała bywać w kraju polskim dostateczna, kiedy z ruin dawnych widzieć się może. Żalił się, że niewierni Żydzi i panowie dysydenci tak większą część Polski obsiedli, że prawowiernym ludziom głowy podnieść nie dadzą, że umknął Pan Bóg błogosławieństwa swego krajowi polskiemu, i nie dziw, bo Pan Bóg błogosławić w pokoju ludowi swojemu przyobiecował. Nie życzył ich, jako prawem ufundowanych i bliźnich, rugować, lecz toby rad widział, i skutkiem doznał, aby katolicy prawowierni od niewiernych Żydów i od źle wierzących dysydentów dystyngwowani byli, i jako w katolickiem królestwie pierwość w urzędach, kupnach i w przypuszczeniu do cechów rzemieślniczych, w prowadzeniu handlu mieli prym. Dzieje się często, że dysydenci, nabywszy fortuny, nazad za granicę do domów swoich powracają, rujnując kraj, a ubodzy katolicy ciężar nosić muszą; życzył tych przychodnich i chleb nacyonalistom odbierających lepiej do podatku pociągnąć. Otworzenie minerałów w górach Olkuskich hac conditione, aby więcej intraty niżeli ekspensy Rzplitej przynosiły, za rzecz słuszną sądził. Porównanie waloru monety z postronnemi potencyami, ponowienie konferencyj z ministrami cudzoziemskimi dla renowowania daw-

Digitized by Google

nych sojuszów rekomendował J. Kr. Mości i stanom Rzeczypospolitej. Sprawiedliwość we wszystkich subselliach, aby w dobry porządek przyszła, o to się szczerze starać zalecił, bo dla niesprawiedliwości dostojeństwo i szczęśliwość królestwa Pan Bóg sprawiedliwy, wszystko widzący i wiedzący sędzia, od narodu do narodu zwykł przenosić. O sędziach ziemskich to przytoczył, że czasem zła okazya i słabość natury, a bardziej szczupła fortuna do korupcyi przywiedzie. Więc zdało mu się, aby proporcyonalne im obmyślić pensye. Dla deputatów na trybunał prowent z których starostw przyłączyć, dla duchownych plebanie, aby z honorem i bez korupcyi funkcye swoje obire mogli, i aby tak kapituły, województwa i ziemie samych sumiennych i mądrych obierali deputatów, pod utratą fortuny i prerogatywy szlacheckiej, jeżeliby na funkcyach o niesprawiedliwe na urzędach sprawowanie przekonani byli. Zaś co do sejmików, aby taki wynaleźć sposób, aby dla ubliżenia sprawiedliwości rwane nie były; odwracając zaś okazye do przestępstwa, sprawiedliwość nachylające, zakazać tego surowie, aby się nikt pod utratą sprawy korumpować sędziów (bądź pod jakimkolwiek pretekstem) nie ważył, zostawiwszy wolność ukrzywdzonej stronie pozwania korumpujących i korumpowanych duchownych do sądu J. O. prymasa, świeckich do najwyższych sądów J. Kr. Mości; tak zaś dobrze zregulowane trybunały, aby się w cudzą nie wdawały juryzdykcyą, i świeccy sędziowie duchownych spraw, ani duchowni świeckich do swoich nie ciągnęli *(subseliów)*, niesłuszne wokacye surowo karali. Według zaś powinności stanu swego majestatowi Boskiemu suplikować deklarował, aby obrady publiczne na chwałę swoję, na wiekopomny Najj. Króla P. N. M. dobrym rządem i ojcowskiem pieczołowaniem około dobra królestwa swego zaszczycony honor, na sławę narodu polskiego i na ucalenie Rzplitej dobra kierował i do pożądanego skutku przyprowadzić raczył.

Jmć ks. Dembowski, biskup kamieniecki, po zwyczajnem J. Kr. Mości podziękowaniu za złożenie sejmu i ojcowskie około Rzplitej starania eksponował sytuacyą krajów tamecznych, częścią przez upadek totalny bydła, i częścią przez szarańczą, która do tej przywiodła horyzont mizeryi, że ludzie w insze województwa turmatim, pożywienia swego szukając, umykają się. Garnizon tameczny radził victualibus opatrzyć, bo żołnierz nie będąc uprowidowany sufficienter, dezertować będzie musiał, po-

Digitized by Google

tem goła pograniczna forteca, na której całość tamecznych zawisła krajów, zostanie. Ichmciom pp. ministrom za pieczą około dobra pospolitego i zasłonienie od granicznych insultów państw dziękował. In reliquo stosował się do godnych konsyderacyi sentymentów J. O. ks. jmci biskupa krakowskiego, biskupa płockiego i warmińskiego.

Jmć ks. Hylzen, biskup smoleński, to mówił: że zawodne sejmów od wielu lat steriliter sukcesa tylko nam zysk visionis beatificae oblicza J. Kr. Mości przynoszą, i to: że do oświadczenia się przed Majestatem pańskim z powinną wdzięczności rekognicyą za wszelkie ku ojczyźnie dobroci prezentujemy się, które, gdy wielkością swoją wszelaką słów przechodzą ekstensyą, głębokiem raczej powinny praeteriri milczeniem. Takowej zaś rady ponawiać nie życzył, do której utrzymania sposób wprzód nie byłby obmyślony. Sejmów zaś rozeszłych dawał przyczynę—zbytnie do sentymentów własnych przywiązanie się, se praeter ulli differreque nescius amor, et odiosum nader pluralitatis inducendae vocabulum, które libertati nostrae exitiale fore traducitur. Ten zaś najbliższy do utrzymania ułożonych projektów i rad sejmowych, ad inveniendum certum fundum do aukcyi wojska jest reperibilis środek—nie być nimis tenacem własnego zdania, oświadczywszy przynajmniej in unico puncto legis oeconomicae jaką dyferencyą. Żalił się, że z dyecezyi swojej ad manutenendum characterem senatorium feniga nie ma. Nakoniec cum apprecatione votorum J. Kr. Mości życzył, aby Magnus terve Augustus secundum nomen suum et Maximus in salutem wybranego wiernego ludu swego w długie lat przeciągi żył i królował.

Po zakończonych wotach stanu duchownego jmć p. kanclerz w. kor. solwował sesyą in crastinum na godzinę dziewiątą.

SESYA ÓSMA.

Die 9 Octobris.

J. O. jmć p. Potocki, kasztelan krakowski, podziękowawszy J. Kr. Mości krótką słów ale pełną energii ekspresyą za konferowany sobie najpierwszy, kasztelanii krakowskiej stopień, przy-

Digitized by Google

stąpił do pocałowania na znak wdzięczności J. Kr. Mości ręki, po której ceremonii, zwykłe odebrawszy od senatorów przytomnych powinszowania, zasiadł stallum i per subdelegatum dla słabości nadwątlonych sił swoich zdanie swoje ad tenorem propozycyi od tronu wyraził: że lubo już na tylu sejmach, infructuoso eventu rozeszłych, najpierwsze objectum aukcyi wojska bywało i z uprzykrzeniem co sejm się o tem traktowało, tak dalece, że ledwieby już temu nie trzeba zapomnieć tej materyi, ktoby o ojczyźnie zapomniał; wiedząc zaś o gotowych i dawno ułożonych projektach do aukcyi, te trutinare radził. Mając sam dawną w wojsku eksperyencyą, jak punktualna być powinna do utrzymania w szrankach swoich żołnierza płaca, aby pierwej de certo et indubitato fundo pomyśleć. Taryfy i rewizye ad cognitionem niezawodnych prowentów uczynić życzył, de aequanimitate stanu duchownego nie wątpiąc, że i ten charitativum subsidium ojczyźnie nie odmówi. Co do ekonomiki domowej, otworzenie gór Olkuskich, bicie monety, zniesienie ceł prywatnych, introdukowanie commerciorum, manufaktur, koekwacyi z postronnemi państwami monety, konferencyi reasumowanie i renowowanie przyjaźni i harmonii na fundamencie dawnych sojuszów za rzecz potrzebną i nieodbitą uznawał. In reliquo suplikował J. Kr. Mości, aby łaskawej ojczyźnie swojej nie ubliżał prezencyi, aby in casibus opportunis wierni poddani jego mieli się czem zaszczycić i zasłonić.

Jmp. wojewoda krakowski pełnem wdzięczności sercem wyraził, że pod szczęśliwem panowaniem J. Kr. Mości niemasz żadnego czasu ani momentu, któryby się na ukontentowanie wiernych Jego nie obrócił poddanych, tę przypisując J. Kr. Mości, jako wielkiemu monarsze, własność każdego kontentować, każdego uszczęśliwiać; za niewyliczone i piórem nieokreślone domowi jego łaski zupełną oświadczał rekognicyą. Dziękował za konferowanie sobie województwa krakowskiego krzesła i do pocałowania ręki przystąpił pańskiej. Po odebranej ex hoc ascensu od senatorów kongratulacyi powrócił ad stallum, wyliczał dowody, prace i starania około Rzplitej z nieoszczędnym czoła J. Kr. Mości potem, u którego że niemasz nic pro principali objecto, jak uszczęśliwić kiedyżkolwiek powierzone sobie królestwo, upewniał. A jako wszelka szczęśliwość wszystkich państw i królestw ab interna co do ekonomiki, praw obserwancyi pendet securitate, tak ab extra licznym uzbrojone powinno być żołnierzem, i lubo tym nie jest,

Digitized by Google

i dotąd być nie może opatrzona ojczyzna, jednak ją J. Kr. Mość inter tantos bellorum aestus w miłym utrzymał pokoju, za co najgłębsze ex stallo suo imieniem wszystkich kompatryotów zanosił podziękowanie. Że sejmy nie dochodzą, domowym przypisował to kolizyom, obiecując sobie i miłej ojczyźnie, że kiedyżkolwiek szczęśliwy za staraniem J. Kr. Mości, na którem Regni felicitas i narodu honor zawisł, odbierze skutek. Wyraził, że od aukcyi wojska nie odbiega i owszem jej animitus życzy; wyznał jednak, że bez aukcyonowania podatku i wynalezienia ku temu niezawodnych sposobów subsequi nie może. Skarżył się na przechody wojska moskiewskiego, które mimo woli J. Kr. Mości na rekwizycyą króla angielskiego tak przez Koronę jako i Litwę liberum sobie pozwoliło passum. Miesiące żołnierskie pamiętnej rekomendował J. Kr. Mości łasce i o dalszą przytomność pańską dla ukontentowania wiernych jego poddanych suplikował [1]).

J. O. książę jmć Radziwiłł, wojewoda wileński, hetman w. lit., wyraził, że tego tylko do zupełnego ojczyzny nie dostarczało szczęścia, tego ad universorum solatia, żebyśmy, wierny i wolny naród, adorując nieustannie Majestat pański, mieli zawsze W. Kr. Mość oculis spectabilem, czem gdy się już synowskie nasycają serca, czują w sobie nieporównaną radość, przenikają na wylot, że z ojcowskiem W. Kr. Mości przybyciem spes optima nostris rediit fiducia rebus. Któż nie widzi nie bez zdumienia, że W. Kr. Mość suae prodigus, nostrae intentus jesteś salutis, nic bowiem nie szukasz, nic we wspaniałych myślach pożądańszego nie masz, jak tylko wolnym rządzić narodem, widzieć pod panowaniem Twojem prosperas Regni sortes et nos Tua cura felices? Azaliż i to nie dowód ojcowskiej miłości W. Kr. Mości, kiedy po tylu z nienagrodzoną stratą ojczyzny et cum summa sensibilitate pańskiego serca niedoszłych sejmach, chcąc widzieć nas uszczęśliwionych, składasz dobrotliwie sejm teraźniejszy? Za co wierną przed Majestatem pańskim jak najgłębiej schylając głowę, do zbawiennych od tronu podanych przystąpił propozycyi. Aukcyą wojska provida integritate państwa być potrzebną uznawał, nimby jednak stany Rzplitej wynalazły modum contribuendi et fundum infallibilem niezawodnej płacy, zdało się

---

[1]) *Całą mowę podaje* **W.**

Digitized by Google

księciu jmci tantisper przedsięwziąć komisyą grodzieńską*) i w niej wynalezionymi sposobami kompletować przynajmniej aktualne chorągwie i regimenta. Co się tycze ekonomiki, poszedł za zdaniem jmci ks. biskupa płockiego. O konferencye cum vicinis i o usolidowanie sąsiedzkiej harmonii, jakoteż i o reasumowanie sądów pogranicznych upraszał. Coby zaś ex orbita świętej sprawiedliwości wypadło, zgromadzonym stanom do poprawy zostawił. Dla miasta stołecznego Wilna, które kilka razy przez ogień zrujnowane, w teraźniejszym zaś roku funditus przez pożar zdezolowane, suplikował Majestatowi pańskiemu i stanom Rzplitej afferre medelam, i żeby od stancyi deputackich uwolnione było, dopraszał się. Miesiące żołnierskie, dawnemi prawami obwarowane, przypominał Majestatowi pańskiemu, aby pracujący żołnierz portione de pane benemerentium był posilony. In reliquo, życząc jak najdłuższego na konsolacyą wiernych swoich poddanych J. Kr. Mości panowania, w inszych materyach in sensum aliorum poszedł [1]).

Jmć p. Tarło, wojewoda sandomirski, wyraził: że z szczęśliwego J. Kr. Mości do państw swoich przybycia i powrotu wierni obojga narodów poddani zupełne mając ukontentowanie, mają pro objecto amandi et adorandi przytomność J. Kr. Mości, dziękował za złożenie sejmu jako i za ojcowskie J. Kr. Mości pieczołowanie około dobra pospolitego, że ex omnibus gentibus selectiora ad consulendum patriae congregavit subjecta, mieniąc, iż dzień dzisiejszy po narodzenia festynu drugi J. Kr. Mości, jest vere secunda dies Augusti, adorując caput coronatum, zapatrując się na wysoki rozsądek, pobożność i ojcowską circa bonum commune attencyą, wszystkie co praecesserunt vota i które subsequi mają, in cumulum łączył. De distributiva gratia wspomniawszy, ubolewał, że równo J. Kr. Mość Pan N. M. non praemiat. A ponieważ równo wszyscy ojczyzny synowie pro bono publico pracują, rów-

---

[1]) *Całą mowę podaje* **W.**

*) Pracowała ona w okresie międzysejmowym 1736—8 r.; drukowany jej „Actus limity“ posiada Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie; egzemplarze rękopiśmienne w Mss. tejże Biblioteki oraz Bibl. Ord. Krasińskich.

Digitized by Google

nymby ich należało rekompensować chlebem. Żalił się niemniej na opaczne interpretacye kroków cudzych, bo jeżeli on to, co ratio boni publici dictat, niezmarszczonem czołem w senacie mówi, nie czyni to z pasyi podchlebstwa, ani też cudzym uwiedziony interesem, ale jako prawdziwy ojczyzny syn o to się stara, coby mogło być miłej proficuum ojczyźnie. Uskarżał się, że wspaniałe J. Kr. Mości ad sinistras delationes malevoli spiritus psują serce, lecz on, jako żadnej nie mając kreski ani noty, za którąby mógł erubescere, upewniał, że J. Kr. Mość na jego łonie, jak ów wiekopomnej pamięci król Zygmunt mawiał: in sinu cujusque civis possum dormire, mógłby słodko J. Kr. Mość zasypiać. Uznawał biorącego J. Kr. Mość z domu Jagiellonów originem, i tym przykładem, jak ci Najjaśniejsi J. Kr. Mości antenaci szczerem poddanych swoich bez dystynkcyi kochali sercem, tak suplikował J. Kr. Mość, aby i ku niemu i inszym równo pełne dobroci nachylił serce. Winszował J. O. księciu jmci nominatowi primo in patriae fasces. Dziwował się jednak, że między tak ślicznem biskupów gronem na tak wysoką J. Kr. Mość nie obrał prerogatywę. Allegował, że ci są opera manuum Tuarum, Domine, et eos praeteriisti. Przyznawał to, że J. Kr. Mość pan absolutny in distribuendis honoribus, jedn kże na zasłużonych starszych pamiętaćby powinien, przez co szczęście ojczyzny i większa inter Majestatem et Libertatem augeretur konfidencya. Winszował jmci p. hetmanowi w. k. pierwszego w senacie krzesła, oświadczając się J. Kr. Mości, że i na Sandomierz do Krakowa nie byłoby z drogi, i lubo tem wydał się z pretensyą, był jednak mocno persuasus w łasce J. Kr. Mości, że go w świeżej konserwuje pamięci. Co do materyi sejmowych, praecavebat, aby izba poselska póty się z senatorską nie złączyła, pókiby wszystkich nie uprzątniono kontradykcyi, jak wyraźne prawo mieć chce. Projekta zaś wszystkie aby wiernie i bez dwojakiego sensu były ułożone, w izbie poselskiej egzaminowane, w izbie senatorskiej aprobowane i na trzecim dniu do druku podane, a to prae metu, (jak się czasem działo), aby inscia Republica punktu jakiego nie dodano. Na aukcyą wojska życzył poukładać taryfy i komisyą do pomiarkowania aequalitatis między województwami naznaczyć, komisyi radomskiej dodawszy z województw po jednemu, aby to opus perficiatur, i że wojsko rosyjskie bez wyraź-

Digitized by Google

nej Rzplitej woli przejść się ważyło przez Koronę i Litwę z niemałem ludu uciemiężeniem, przy reasumpcyi konferencyi z ministrami rosyjskimi, jakoteż o Kurlandyą, ut supremum et directum recognoscat J. Kr. Mości dominium, i o instalacyą principis vasalli dopomnieć się upraszał; niemniej przypomniał konferencye in puncto konkordatu z nuncyuszem. Na promontorium montowskie, aby wcześnie reparowane było, sposób obmyślić radził, ekskuzując jmci p. podskarbiego, że na ten ekspens ex aerario publico, mający insze, nie wystarczy. Nakoniec, omnimodis cumulando J. Kr. Mość votis, upraszał, aby pro consolatione patriae jak najdłuższą z Najjaśniejszą Familią kontentował ojczyznę rezydencyą [1]).

Jmć. p. kasztelan wileński dziękował J. Kr. Mości, że pośród wojny upałów zaszczepił oleam pacis tą ręką, która ab aureo imperii sceptro całemu jest jasna światu, i głośną niezwyciężonego imienia sławą, miasto tryumfów i palm zwycięskich, z ojczystych pól gloriae messem zbiera, życząc, aby in plenitudine benedictionum najpierwsze w Europie osiągnęła ozdoby: et continuent superi pleno incepta favore. Względem zaś obmyślenia na aukcyonowanie wojska sposobów, na komisye generalne i lustracye pozwalał; o korekturę sądów względem utrzymania św. sprawiedliwości, konserwującej w jak najlepszem szczęściu wszystkie państwa, serio domawiał się, ażeby wszelkie abusus et vitia w prawie per novellam legem skasowane były, przez co że staropolski lustr ojczyźnie wróci się, obiecował, iż powstaną miasta, powrócą się commercia et totum reflorescet regnum. Na otwarcie minerałów i unkosztu eo fine łożenie komisyą naznaczyć J. Kr. Mości suplikował. Miesiące żołnierskie distributivae gratiae J. Kr. Mości rekomendował.

Książę jmć wojewoda ruski, oświadczywszy się z powinną ku Majestatowi pańskiemu wiernością, sine extensione verborum za ojcowskie J. Kr. Mości ku publicznemu dobru ciągnące się prace podziękowawszy, w materyi od tronu proponowanej, aby prolixitate verborum taedium J. Kr. Mości nie czynił, do przed sobą mówiących referował się sentymentów, dodając, że ta materya na kilku sejmach sufficienter jest objaśniona, tylkoby trze-

---

[1]) *Całą mowę zawiera Ms. Bibl. Jag.* 101, V.

Digitized by Google

ba dawne niechęci i emulacye puścić w niepamięć, kierując intencye ku dobru pospolitemu, skąd łatwy wyniknie exspectationis publicae eventus i pokój ubezpieczy się.

Jmć p. wojewoda podolski po uczynionem J. Kr. Mości zwykłem podziękowaniu za najpryncypalniejszy trwałego szczęścia zakładał fundament wewnętrzne i zewnętrzne bezpieczeństwo, praw obserwancyą i rząd dobry; do utrzymania bezpieczeństwa zewnętrznego żołnierza życzył aukcyą, do rządu ab intra dobre gospodarstwo, a to że zawisło na dozorze uczynienia inwentarza i rewizyach sprawiedliwych po dobrach królewskich i ziemskich, dowodził; do tego danie protekcyi miastom i kupcom jmci p. instygatorowi kor., aby pro abusu privilegiorum, o ekstorsye i egzakcye niesłuszne agat, zalecił. Na sprowadzenie rzemieślników różnych, choćby skarb kor. i lit. do tego się przyłożył, erogare co rok certam summam życzył. Na otworzenie minerałów, aby J. Kr. Mość koszt łożył, i przez lat sto trzymając, sobie go bonifikował i nam post exspirium czasu tego góry in suo statu oddał. Sprawiedliwość zaś tym się utrzymywać może sposobem, gdy perjuri et violatores prawa privatione famae et confiscatione bonorum będą karani. Aby prawo około rezydencyi zachować, naznaczając rezydentów do boku J. Kr. Mości na cztery kwartały, i onychże w Stambule i Krymie konserwować. Popisy według dawnych praw co rok miewać i przynajmniej sto tysięcy żołnierza trzymać, Kamieniec i Okop Św. Trójcy reparować, bo się successu temporis fortecami nazywać nie będą mogły. Księgi ziemskie, zabrane do Kijowa, od Moskwy windykować. Birona, księcia kurlandzkiego, którego sors depressit u dworu rosyjskiego, z tej wydźwignąć toni. Wakanse po województwach bene meritis et possessionatis konferować. Sojusze cum vicinis renowować. Straż na granicach trzymać. To wszystko debita cum submissione pańskiej J. Kr. Mości proponował łaskawości.

Jmć p. wojewoda płocki wyraził: że wszystkie prawa są doskonałe, ale że nullam observantiam et executionem mają, mederi temu zalecił. Że zaś sejmy, które się mogą spiritus vitales nazwać każdego państwa, u nas psują się albo nieporządnie dochodzą, dzieje się to dla prywatnych emulacyi i dla cudzych interesów: ale każdy, kto jest hujus mali okazyą, wielki da Bogu rachunek; więc dojścia sejmu przynajmniej na tych projektach, na które omnium ordinum generalna zajdzie zgoda, enixe życzył.

Digitized by Google

Przytaczał różne sposoby de modo contribuendi, przedtem uchwalone i praktykowane, które zawsze bywały zawodne, jako to: sumy ryczałtowe, konstytucyą anni 1690 abrogowane, ustanowienie kwarty, pobory; i te niestałe były, bo wojsko częstokroć albo przez dezolacyą wsiów, albo przez irrupcyą nieprzyjaciela w jaką prowincyą niepłatne zostało i ad spolia rezolwowało się, i poborcy kajdanami brząkali. Wsi 1370, które ob penuriam temporis et calamitatis nie płaciły, in fiscum dla żołnierza poszły. Uczynił wzmiankę o wojskowej komisyi, która roku 1736 sub authoritate primatiali odprawiała się: i na niej tylko wieżę babilońską układano, bo jedni obmyślali sposób contribuendi z czopowego, drudzy z szelężnego, podymnego, monopoliów tabacznego i papieru stemplowanego, i to wszystko jako opus imperfectum było, tak cumulo malorum i tego definitive nie ułożono, ale tylko z relacyą do przyszłego sejmu, co potem w niepamięć poszło. Więc dla wynalezienia punktualnej płacy przynajmniej komisye i lustracye ex senatorio et equestri ordine cum relatione do przyszłego sejmu dla obaczenia, quantumby importare mogły, naznaczył życzył.

Jmć p. wojewoda mazowiecki nieskończone J. Kr. Mości zanosił dzięki, że pańską swoją prezencyą wiernych swoich poddanych prawie ożywił. Bytność albowiem J. Kr. Mości wskrzesiła ochotę do wzbudzenia się z tego letargu, w którym wszyscy zasypiali, pokładając nadzieję w przezornem ojcowskiem J. Kr. Mości staraniu, że nachylone królestwo podźwignąć raczy; i lubośmy widzieli, że proximus ardet Ucalegon, a cała fere Europa w wojennych zostawała ogniach, spuszczając się unice na łaskę i staranie około nas Majestatu pańskiego, bez rady i postanowienia, co należy do naturalnej obrony, zostawaliśmy. Popsowaliśmy tak wiele sejmów przez trudność podatkowania, zaniechaliśmy dobrego porządku, przez co do takiej ruiny miasta przyszły. Żyjemy dotąd ex gleba et sudore vultus prac poddanych naszych, kiedyśmy należytą do Gdańska mieć mogli defluitacyą, gdy teraz Wisła przez zrujnowanie promontorium montowskiego swój kurs odmienia, wcześnieby zdało mi się temu zapobieżeć. Mocny sąsiad na hańbę naszą własną głosi, że tę reparacyą na siebie weźmie, ale quis eventus tego? opłacać mu się zapewne będziem musieli! Upada skarb przez zdzierstwo cła niesłusznego, osobliwie partykularnego, bo już kupcy nie przez Polskę, ale

Digitized by Google

inszymi traktami, nakładając czasem po kilka mil, jadą. Przecież ten jeszcze ma być sposób do ratunku, aby cła wszystkie partykularne poznosić, a generalne cło ad mentem konstytucyi dawniejszych ufundować. Obróćmy czopowe i szelężne na skarb, zostawiwszy antiquam partem na potrzebę ziem i powiatów. Aukcyonować pogłówne żydowskie, gdyż i teraz Żydzi do miliona między sobą wybierają, a tylko do skarbu Rzplitej dwakroć dwadzieścia tysięcy importują. Niechby każdy Żyd, któremu lat 14 minie, zapłacił po czerwonym złotym od głowy, wielkaby skarbowi przybyła aukcya. Postanowić census od monopoliów tabacznego i papieru stemplowanego życzył. Dziękował jmci p. marszałkowi w. kor. za reparacyą bruków pro ornamento miasta i commodo J. Kr. Mości, tudzież za zniesienie foraliorum z krzywdą siebie samego. A że publicum aerarium nie jest sufficiens na reparacyą promontorium montowskiego, życzył zażyć sum, pozostałych u przeszłych podskarbich, które sine fructu delitescunt dla ojczyzny u sukcesorów ich. Że zaś wszystkim nie można jeden przypisać sentyment, tedy inszych państw przedsięwziąć normam insinuabat, gdzie distincta mając collegia, jedni radzą o ekonomii, drudzy o prawie, aby w swoim były wigorze i obserwancyi, insi o porządku, de bello, educatione młodzi, osobliwie ojczyźnie naszej potrzebnej, coby i u nas być mogło, lecz z kosztem, na który życzył kontrybuować co ex aerario, do reszty biskupi i prałaci przyłożyćby się in parte mogli. Za coby zaś to państwo powietrzem na bydło, szarańczą, ogniem, nieurodzajem Pan Bóg karał, inszej przyczyny nie widział, jako tylko niedbałość nacyi, w której jeżeli zasypiać przyjdzie, zginąć nakoniec będzie potrzeba, chyba przykładnem życiem i świętemi modlitwami Królowej Jejmci gniew ten odwrócimy. A gdy do aukcyi wojska nie przyjdzie, i płaca się na niego tak prędko nie znajdzie, życzył ad interim nowe obmyślić lustracye. To zaś unice konkludować, na co się izba zgodzi poselska. Manutencyą miast przy ich prawach rekomendował. Dla aukcyi skarbu tymczasem cła zaarendować, otwarcie minerałów na kompanią, jeżeli się która znajdzie, zdać, manufaktury wprowadzić, pokój cum exteris ugruntować przez odnowienie traktatów życzył.

Jmć p. Kretkowski, wojewoda chełmiński, po złożeniu najgłębszego J. Kr. Mości respektu i oświadczeniu się w teraźniejszym czasie i porze do usług J. Kr. Mości pańskich, za kon-

Digitized by Google

ferowanie godności prymacyalnej księciu nominatowi, jakoteż za dystrybutę kasztelanii krakowskiej i województwa krakowskiego J. Kr. Mości konfirmował podziękowanie. Do propozycyi, od tronu J. Kr. Mości podanych, przymówił się, że już dosyć na tym dyskursie strawiły czasu stany Rzplitej, na pierwszych sejmach nic nie uchwaliwszy, a teraz z Prowincyi Pruskiej swoich nie mając posłów, upraszał tę materyą zostawić ad referendum do braci. O uniwersały na generał relationum pruski suplikował J. Kr. Mości, o komisyą do starostw pruskich, dlaczego podupadły, aby inwestygowała. Suponował, że im starostowie praw nie dotrzymują, przez co w handlach wielki upadek mają. Lasy starostowie, dla awantażu spuszczając do Gdańska, popustoszyli, na których co raz i do opału schodzi. A że zaś do bicia monety czas długo przedłużyć się może, upraszał J. Kr. Mości, ażeby konstytucya incorporationis Prowincyi Pruskiej in a. 1454 Casimiri regis reasumowana była, którą Toruniowi i Gdańskowi pozwolone jest bicie monety. Przypominał także J. Kr. Mości in pacata Republica o wyswobodzenie territorii elbingensis i miasto podupadłe Malborg łasce J. Kr. Mości insynuował. Promontorium montowskie, ażeby z pieniędzy pozostałych po ś. p. podskarbich w. k. reparowane było, instabat, bo i sam blizko mieszkający wielkie szkody ponosi. Sprawiedliwość święta żeby swoję miała obserwancyą, życzył reasumować konstytucye króla Michała, dosyć lucide wyeksplikowane przez jmci p. wojewodę płockiego. Reasumpcyą konferencyi z postronnymi dworami dla ugruntowania sąsiedzkich przyjaźni bardzo potrzebnie i sprawiedliwie być sądził, bo i sam; że oppressus od dworu berlińskiego, oświadczał się. Pacta conventa J. Kr. Mości do swego ściągające się województwa łaskawej przypominał pamięci; de reliquo łasce się insynuując J. Kr. Mości, aliorum vota secutus.

Jmć p. Sapieha, wojewoda mścisławski, wyraził, że już to siódmy sejm, jako pod szczęśliwem J. Kr. Mości panowaniem i ojcowskiem staraniem, z podziwieniem narodu polskiego i zazdrością postronnych w miłym zostajemy pokoju. O felix patria tantum habere patrem, kiedy J. Kr. Mość, dla dobra pospolitego animując nas wspaniałymi przykładami i szczerem usiłowaniem, ut metam properemus ad unam, chce wlać teraźniejszemu sejmowi spiraculum vitae, ut nostra bearet limina pace. Ubolewał, że ma ojczyzna praw wiele, a żyje bezprawnie, ma

Digitized by Google

obszerne volumina legum, a in observatione et executione nie są, tak, iż Polska samym się tylko rządzi nieporządkiem. Więc in ordine aukcyi wojska legem sumptuariam reasumować życzył. Miasto Wilno, które dla pożaru locum ubi Troja fuit prezentuje, rekomendował J. Kr. Mości, aby znalazł sposób succurrere temu. In reliquis in sensum aliorum poszedł.

Jmć p. wojewoda bracławski, przytomność J. Kr. Mości, jako patris patriae, zwykłem uadorowawszy poszanowaniem, zanosił prośbę, ut maneat nobiscum dominus, twierdząc, że kiedy aukcya wojska w reces pójdzie, tedy sejm prędzej dojdzie, i materye insze przynajmniej swoją in oeconomicis odbiorą decyzyą. Simultates et odia życzył wykorzenić, które częstokroć niedojście sejmu causant, i o sposobach juxta constitutionem 1659 pomyśleć, stare prawa poprawić i obostrzyć, osobliwie żeby się sejmy tak często nie rwały, salva per omnia voce vetandi, projekta per turnum ekspedyować. Intuitu zaś auctionis wojska, wysadzić komisarzów ex senatorio et equestri ordine, dawszy im moc zupełną do ułożenia taryf, salva do przyszłego sejmu relatione. Rezydentów do boku J. Kr. Mości naznaczyć rekomendował. Miesiące żołnierskie pamięci J. Kr. Mości insynuował. Ichm. ks. biskupom pro zelo religionis tudzież ministeriis, tanquam angelis custodibus pacis, dziękował, suplikując J. Kr. Mości, ażeby, gdy się z Polski oddali, królewicza jmci Ksawiera nam pro pignore zostawić raczył.

Jmć p. wojewoda pomorski wyznawał, że przez oddalenie się J. Kr. Mości corpora mortua bez duszy reprezentowaliśmy, powrót zaś pański, zagrzawszy miłością ojcowską serca nasze, spiraculum vitae nam przyniósł; wniósł i to, aby każdy bonorum possessor, sprawiedliwie zweryfikowawszy intratę swoję, super realitate onej poprzysiągł, aby zaś commercia ad pristinum przyjść mogły statum, znieść cła partykularne rekomendował, i aby extranei per sex a cento, intranei per medium, z tej racyi że podatki ponoszą, do skarbu płacili, a cudzoziemcy za granice pieniądze wywożą. Na Żydów pogłówne większe włożyć. Promontorium montowskie naprawić. Elbląg charitativo subsidio wesprzeć. Prawa pruskie constitutionibus regni et diplomatibus stwierdzić zalecał J. Kr. Mości i stanom Rzplitej.

Jmć p. kanclerz w. kor. dla spóźnionego czasu solwował sesyą na dzień jutrzejszy na godzinę dziewiątą.

Digitized by Google

SESYA DZIEWIĄTA.

Die 10 Octobris.

Jmć p. kasztelan poznański wyraził, że ta ku Majestatowi Najjaśniejszemu najgruntowniejsza wdzięczność za dobrodziejstwa i łaski pańskie rozległą na cały świat głosi sławę, którą J. Kr. Mość jako wszędzie jaśnieje, tak każdy wspaniałych cnót J. Kr. Mości biorąc na siebie wykonterfektowany portret, wysławiać dobrodziejstwa Majestatu powinien, rysując nieśmiertelną na własnem sercu obligacyą za utrzymanie w tem państwie securitatis publicae i nasycenie pośród pożarów wojennych w całej fere Europie słodkim pokojem. Gdy zaś sam siebie widział przez ascens na kasztelanią poznańską zbliżonego, proximus Majestati należyte demisso poplite złożył podziękowanie z tem oświadczeniem, że quousque vixerit, semper Majestati fidelis manebit. A zatem przypuszczony do pocałowania ręki pańskiej, z całym senatem zwyczajne od współbraci odebrał powinszowanie. Po tej ceremonii w sprawiedliwą nie chciał iść indagacyą fatalnych, które minantur ojczyźnie, konsekwencyi, któreby dla ekstenuacyi czasu przez niedojście sejmów, zaniedbanie porządku i obrony nastąpić miały, przydając, że żadna od początku królestwa naszego tego nie doczyta się ciekawość, ażeby ojczyzna nasza inermis w tak miłym i długim kiedykolwiek zostawała pokoju, jak teraz pod szczęśliwem J. Kr. Mości panowaniem. Cudze same nacye z wielkiem na to zapatrują się podziwieniem i zazdrością. Za wiekopomnej króla jmci Jana III pamięci granica W. Ks. Lit. od moskiewskiej i kozackiej strony quantis hostilitatibus eksponowana była, która ledwie roku 1686 przez traktat Grzymułtowskiego, wojewody poznańskiego, z wielką ex ratione avulsorum Rzplitej krzywdą, z temiż potencyami zawarty, suavissimam doczekała się tranquillitatem. Hoc fatum kraje ruskie doznały, które dopiero przy początkach panowania ś. p. ojca W. Kr. Mości, Augusta II, 1699, za kooperacyą jmci p. Małachowskiego wojewody krakowskiego *), od tak ciężkiego narodu chrześcijańskiego nieprzyjaciela uswobodzone zostały, żaląc się, że już przez

*) Właściwie: poznańskiego.

Digitized by Google

lat 12 po sejmie pacificationis na publiczne obrady bez żadnego skutku zjeżdżamy, z nieokreśloną W. Kr. Mości fatygą a z niepowetowanym fortun i substancyi naszych uszczerbkiem. Nie chciał na tylu sejmach przemacerowanej rozstrząsać materyi, ile że jest każdemu wiadoma i znajoma. Więc te wszystkie anteacta Supremo Arbitrio Qui regit immensam justo moderamine molem, fundując się in dexteritate izby poselskiej, ejus curae to zalecił, życząc, aby Dei beneficio coepti operis desideratum mogła przynieść effectum, ażeby o niej, jak przedtem o wieży Babilońskiej nie mówiono: Curavimus Babylonem et non est sanata, derelinquamus eam. Tuszył sobie jednak z tak wybranego grona, że centuplum po rozeszłych sejmach adferet fructum, unaque compensabit hora, quod totum negavit tempus. Eksponował ichmciom różne patriae calamitates, które całą nacyą tak bezbronną dotknąć mogą i (*w*) których już mściwej ręki Boskiej experimur: zesłał na nas susze, grady, powietrze na bydło, nieurodzaj znaczny na Podolu, pożary, nieochybnie in nostri perniciem: trzeba nakoniec się obawiać, aby nas Bóg w tych nie zatopił nieszczęśliwościach. Więc życzył wniść w arkę i, zjednoczywszy in unum wszystkie sentymenta, pomyśleć o miłej ojczyźnie. Przystępując do propozycyi od tronu, co do aukcyi wojska, że na tyle sejmach umówiona, ori suo imposuit silentium. O sposobach podatkowania, że różne powychodziły projekta, osobliwie na komisyą dla ułożenia taryf, i lubo te commissiones bywają często omissiones, bo cokolwiek Rzplita liczy avulsorum, wszystko przez pióro, a żadnego zagona nie straciła przez miecz, jednakże za zdaniem inszych i na tę pozwalał; bezpieczeństwo miastom zalecone od Majestatu, wszystkie tumulty, bunty same sobie causant, a to z niepomiarkowanej gorzałek propinacyi, zaczem na takową propinacyą podatek jaknajwiększy włożyć życzył. Że Żydzi wszystkie odebrali handle i do życia sposoby, należałoby ich de justo et aequo poskromić: bo choć się kupiec albo rzemieślnik jaki pokaże, tedy go suis astutis artibus wnet wykorzenić potrafią, że i przez trzy lata, choćby najlepszy, subsistere nie może. Wspomniał, że ten lud niewdzięczny Bogu w podróży ad terram promissionis, Pan Bóg wygubił i dwóch tylko przyprowadził do obiecanej ziemi, a my z powierzchownych ich akcyi in interna ich nie wchodząc, widzieć możemy, że samem tylko żyją szalbierstwem, oszukaństwem, przewrotnością, wysysając krew chrze-

Digitized by Google

ścijańską, a przecie ich toleramus, i lubo z kościołem de exstirpatione haereticorum modlimy się, jednak de mediis ad hunc finem nie myślimy, owszem własnymi ich naszymi pieniędzmi opatrujemy. Jesteśmy Polacy od pola, chrześcijanie a Christo, a u nas już najwięcej lasów, gdzie pola były, gdzie sami chrześcijanie, teraz Żydzi, którzy, jako sanguisugae christianitatis, nie z potu czoła circa agriculturam, ale z machiawelstwa tylko żyją: która to agricultura najpewniejszym byłaby minerałem, gdyby każdy przez prace dorabiał się chleba. Na otwarcie mennicy zezwalał, mówiąc, że gdyby się teraz przyszło spytać, cujus est haec imago, jako Chrystusa pytano, nie poznalibyśmy podobno, bo żadnej z portretem J. Kr. Mości nie mamy monety. Na zniesienie ceł i myt partykularnych konstytucyą 1578, 1588, 1598 cytował, contravenientes na trybunał pozywać kazał na fundamencie konstytucyi 1601, 1607, 1677, i seryo zalecał, aby obserwowane były, bo lex jubet non disputat, co negligentiae ichmciów pp. podskarbich *(przypisał)*, że jakoby o prawie nie wiedzieli ani słyszeli, tak subticuerunt, bo qui tacet consentire videtur. Na prowadzenie manufaktur ten podał sposób: zabronić wprowadzania do nas z zagranicy towarów, materyi wszelkich, cujuscunque generis sint et speciei, tedy sami rzemieślnicy do nas przyjdą, pożywienia szukając; luxum coërcere, który się zagęścił, tak że nie o jednym mówić się może dla tej nieszczęśliwej parady, mody i ludzkiego oka: omnia secum portat i aksamity swoje dla nieporządku po gościńcach, piekarniach okurzać musi. Radził przeto, ażeby panowie swoim poddanym porządne budowali mieszkania, aby chłop, spracowawszy się, sub honesto tecto spracowane mógł wyciągnąć kości, a że justitia stant regna artesque florescunt, nieodwłoczną uczynić perswadował korekturę. Bóg podobno mściwy, że my poddanym swoim sprawiedliwości nie czynimy, gnębimy, nad słuszność robocizny wyciągamy, przeto i samym nam świętej ubliża sprawiedliwości: qua mensura mensi fueritis, eadem remetietur vobis. Na sejmie grodzieńskim in anno 1726, zabiegając tak wielkiej, która się dzieje, niesprawiedliwości, dwiema przysięgami deputatów obowiązać postanowiono, a cóż na tem profituje Rzplita? jak się dotąd wielkie działy w prawie inkonweniencye, tak coraz górę biorą. Konstytucye 1673, 1717 reasumowawszy, podatek należyty na Żydów uchwalić, aby oppressa ta infidelitas, która więcej szkody przynosi dobru pospolitemu niż

Digitized by Google

zysku, tym sposobem in vias suas, w insze rozeszła się krainy: gdyż tak ten naród po całem rozszerzył się państwie, iż gdzie od lat 40 będąc żołnierzem, i o prawach miast słyszałem, że im się w tychże miastach po trzy dni bawić nie godziło, teraz ich są pełne miasta, a chrześcijanów bardzo mało, na co z żalem i boleścią przypatrować się mu przyszło. Więc gdyby każdy Żyd po sześć groszy szelągami zapłacił, znaczniejszyby Rzplitej resultaret profit, jak te dwakroć dwadzieścia tysięcy. A że pro cumulo malorum od panów wielkie mają protekcye, a chrześcijaństwo opresye, wstydzić się niejednemu na sądzie Boskim przyjdzie; gorszym być uznawał ten proceder, jak ów faraona, bo ten idolorum cultor przeciwnych sobie w wierze uciemiężał, my zaś e contra czynimy, kiedy infideles protegimus, a poddanych naszych opprimimus. O reasumpcyą konferencyi sub praesenti armistitio przez naznaczenie rezydentów do dworów sąsiedzkich suplikował J. Kr. Mości. Promontorium montowskie, jeżeli od nas nie będzie sposobu reparowania, sąsiad się nasz łatwo tego podejmie, jakoż się już palam z tem ogłasza, ale co za eventus i konsekwencya z tego? oto hańba nacyi i trybut od nas wybierać będzie. Przyjdzie to na to, jak ze starostwem drahimskiem, na które in necessitate ojczyzna 120.000 talerów zaciągnąwszy in hypothecam, jemu je oddała, na którego wykupienie województwa wielkopolskie przez wiele sejmów daremnie pracowały. Dla poprawienia jednak tego promontorium podał sposoby: aby J. Kr. Mość, pp. senatorom na trybunale radomskim odjąwszy pensyą, tęż samę na zapłatę robotników obrócił. Dotego i Prusy powinnyby de aequitate obmyślić na to sposoby, mając na wszystko większą konsumpcyą. Szlachcic na której ziemi siedzi, tam groblę naprawiać powinien. Nie sądził być cale komisyą potrzebną radomską, ile w trybunałach królewskich jest regestr militarium postanowiony, więc in exceptione fori partes, disputando z sobą, wiele czasu consumunt, a przeto jurisdictiones confunduntur, że w trybunale jest infinitus numerus spraw zagęszczonych; to tylko causa, że statut nie jest obserwowany, który tak sonat, że inscriptiones, resignationes neque coram rege, neque coram episcopo, amplius locus non est dicendi, nec procuratoribus quidem causam eandem promovere licet. Jakoż świątobliwie jest ten statut formowany, bo tam partes dopiero comparere coram judicio powinny, kiedy się perplexitas jaka między niemi wynajdzie. Za-

Digitized by Google

czem wieleby spraw spadło z regestru, żeby się tam sprawa sądziła, gdzie sobie forum partes zapisały. Tym sposobem umniejszyłoby się pracy trybunałom, i militarium regestr miałby swoje miejsce. Ubolewał, że J. Kr. Mość rozdwaja serce swoje, gdy carissima sua pignora w dziedzicznych swoich zostawia państwach, allegując, że wszyscy Polacy, wierni poddani W. Kr. Mości, za wielki by sobie poczytali honor i szczęście jako swymi cieszyć się de lumbis Jagellonum pochodzącymi szczepami, co nam jus ad rem czyni. Ichmciom ks. biskupom, przeszłemu kujawskiemu *), chełmińskiemu, teraźniejszemu księciu biskupowi krakowskiemu **), za przyprowadzenie ad meliorem statum biskupstw dziękował, osobliwie księciu jmci biskupowi poznańskiemu, że na wyższe nie pomyka się krzesła, ani o tem nie myśli, po którymby dyecezya poznańska tak płakać musiała, jak niegdyś Inflanty za Stefana Batorego po zacnym biskupie swoim; lecz gdy przewrotny na ryską katedrę nastał sukcesor, od prawa, wiary i od pana odpadły. Jmci p. hetmanowi w. kor. także dziękował, że w roku 1701 bunty kozackie własnymi uspokoił ludźmi, jako i dotąd od najazdów hajdamackich, nieustannie kraje ruskie infestujących, zasłaniać nie przestaje.

Jmć p. kasztelan gnieźnieński, za konferowane sobie kasztelanii gnieźnieńskiej krzesło zwyczajne J. Kr. Mości uczyniwszy podziękowanie, disertissimo ore wyliczał dobrodziejstwa, z łaski pańskiej dawno odbierane, specialiter gdy był pisarzem grodzkim poznańskim i posłem do Saksonii cum subjectione od województw wielkopolskich, potem podstolim, podczaszym, surogatorem, a nareszcie kasztelanem gnieźnieńskim, przez którą godność i prerogatywę, gdy się być widział in gremium prześw. senatu ad suffragandum ojczyźnie policzonym, nesciens amplius loqui, z głęboką adoracyą pod nogi J. Kr. Mości in victimam samego siebie rzucił i do pocałowania ręki pańskiej przystąpił. Do propozycyi przymawiając się, wspomniał de fundo adinvento na sejmie grodzieńskim przez jmci p. wojewodę mazowieckiego

*) Adam Stanisław Grabowski, od roku 1741 biskup warmiński.
**) Przeszłym chełmińskim był w r. 1748 Andrzej Stanisław Załuski; teraźniejszym — Wojciech Leski; stylizacya i interpunkcya tego ustępu wywołuje wątpliwość: do których biskupów odnosi się przymiotnik „teraźniejszy“.

in ordine auctionis wojska, i onę stanom Rzplitej rekomendował, także ażeby poczty kor. de suo salario część jaką contribuant, osobliwie jmć p. generał poczt kor. i lit. A że teraz województwa poznańskie i kaliskie swoich nie mają posłów, więc upraszał, aby tam, gdzie są porwane sejmiki, in ordine do generalnej komisyi po jednym naznaczyły komisarzu, którzyby sprawiedliwie, mając się relative do sejmu przyszłego, ułożywszy taryfy, na tymże sejmie stanom Rzplitej, zweryfikowawszy pod obowiązkiem sumnienia i przysięgi, kwarty realne postanowili. O reasumpcyą statutu toruńskiego, i aby do tych spraw, które do niego directe należą, nie pociągano do trybunału, domawiał się. Ruinę zaś miast stąd emanantem być widział, że się w nich namnożyło wiele funduszów, gdzie gdyby wszystkie za testamentami rozbierać kamienice przyszło, ledwieby się i po cegle każdemu dostało; prosił ichmościów biskupów, aby do swoich konsystorzów ex ratione indebiti fori, pociągać szlachtę nie raczyli, przypominając bullam Urbana VIII i synod Gamrata, wnosząc sobie, że in subsequens Stolica Apostolska w graniczne wtrącać się będzie sprawy, jako już practicatum. Otwarcie mennicy bez gór Olkuskich dobycia suum non sortietur effectum. Góry zaś sine societate, któreby na to ekspensować chciały, nie otworzą się; któż wie czyli i haeredes obesse temu nie zechcą? Zaczem zalecał jmci p. instygatorowi koronnemu wcześnie, aby ich obwieścić raczył et sensum eorum donieść Statibus Reipublicae. Względem pokoju, konferencye ad mentem konstytucyi 1726, 1736 cum exteris reasumować rekomendował. O korekturze prawa to krótko napomniał, że z różnych racyi bardzo potrzebna, i łatwiej sądził dare hominibus leges, quam eorum mores corrigere. Przy konkluzyi upraszał J. Kr. Mości, aby jak najdłuższą poddanych wiernych swoich chciał recreare prezencyą.

Jmć p. Sołłohub, kasztelan żmujdzki, ad sensum innych przed sobą mówiących idąc, tak za szczęśliwe panowanie i oddalenie wojennych pożarów od granic ojczyzny, po całej niemal Europie szerzących się, jako i za złożenie sejmu teraźniejszego, że jako ociec stara się o państwa swoje, aby legibus militeque armato nie były orbata, powinne złożywszy podziękowanie, do propozycyi sejmowych dawał sposoby: monopolium tabaczne, papierowe, kwartę, na komisyi grodzieńskiej wynalezioną, aukcyonowanie pogłównego żydowskiego, lustracye dla ułożenia

Digitized by Google

sprawiedliwych taryf. Za fundacyą kolegium połockiego, aby ta od impetycyi ks. arcybiskupa połockiego*) była łaskawą J. Kr. Mości protekcyą zasłoniona, upraszał. Dziękował oraz za świadczone ojcu jego dobroczynności, który przez całe życie in stallo senatorio et ministeriali był Majestatowi pańskiemu wiernym i posłusznym, generała artyleryi W. Ks. Lit. i siebie samego pamięci J. Kr. Mości rekomendował.

Jmć p. Niesiołowski, kasztelan smoleński, doznając na sześciu sejmowania kadencyach pomyślnej i niepomyślnej alternaty, pomyślnej z szczęśliwego J. Kr. Mości do państw swoich powrotu i powitania słodkiej prezencyi pożądanego pana, niepomyślnej z zepsowania cum publica jactura sejmów, serdecznie ubolewał, że sprawiedliwość święta całe zginęła, gdyż niektóre subjecta tylko dla korupcyi i promocyi respektu cum dependentia cisną się do sędziowskiej funkcyi, a co większa, ignota nomina, na prawie penitus się nieznające, o których śmiele mówić się może: fessos heri duxit boves, magnis hodie dat jura Quiritibus. Za którą świętej sprawiedliwości transgresyą że Pan Bóg różnemi plagami to państwo nawiedza, dziwić się nikt nie powinien. Upraszał J. Kr. Mości, aby pro solatio et decore gentis królewicza jmci Ksawiera in hac regia światu polskiemu prezentować raczył, którego podczas koronacyi J. Kr. Mości widział, że Regis per scuta reptabat puer.

Jmć p. Nakwaski, kasztelan rawski, w zabranym głosie swoim nie odważył się wspaniałych J. Kr. Mości chwalić ani wyliczać przymiotów, ile że ten pan, godny od wieków monarcha, de lumbis rzymskich cesarzów directe idący, nie tylko że jest w całej Europie z największymi skoligowany monarchami, ale i syn króla polskiego; który dla miłości ojczyzny dwa razy sobie ofiarowanej korony cesarskiej przyjąć nie chciał, przez co wiernym poddanym swoim stał się amabilis, a sąsiadom formidabilis. Nie znalazł albowiem J. Kr. Mość za powrotem swoim żadnej w państwie odmiany, bo jako nieprzytomnego każdy kochał, tak teraz przybyłego każdy oglądać, czcić, szanować i adorować bieży. Względem aukcyi wojska wspomniał, że zawsze o tej materyi traktujemy, a nigdy nie konkludujemy. Więc hoc in puncto

*) Floryan Hrebnicki, † 1762; o nim i o sporze z jezuitami połockimi ob. artykuł Bartoszewicza w W. Encykl. Orgelbranda, XII, 207—17.

Digitized by Google

do zdania jmci p. wojewody mazowieckiego stosował się. Namienił o skarbie koronnym tempestive przed kwietacyą. Także o jmci p. Grabowskim, podskarbim bywszym kor., nie mogąc go inaczej nazwać, jak tylko szlachcicem polskim i Kaszubą, który zamek krakowski reparował i warszawski majori in parte naprawił, długi hetmanom i żołnierzom powypłacał, na dwa regimenty strzelby skupił, Zygmunta króla odnowił, materyałów, cegły i wapna dosyć przygotował. Sumy zaś po zeszłych podskarbich zaległe, jeżeli już są gotowe, aby dłużej bez pożytku nie leżały, względem potrzebnej jak najprędszej ad usum publicum eksolucyi, pozwać na komisyą radomską lub na sądy sejmowe zalecił. In reliquo hetmanów nie rekomendował, bo sam za złe by nie miał, żeby go ichmość pp. hetmanowie Majestatowi rekomendowali.

Jmć p. Kossakowski, kasztelan kamieński, ogłaszając niewysłowioną nigdy J. Kr. Mości dobroć i Boską Opatrzność, że bez żadnych zasług i nad siłę między Atlantów do dźwigania ciężarów w senat policzony został, głęboką submisyą adorował magnalia łaski pańskiej, oraz nieskończoną J. Kr. Mości wielbiąc dobroczynność, nigdy niewyczerpaną depredykując hojność, przystąpił do pocałowania ręki J. Kr. Mości. Po której ceremonii, zasiadłszy stallum swoje, życzył w teraźniejszych sejmowania cyrkumstancyach wszelkich pro bono publico zamysłów, tak do ukontentowania Majestatu Najjaśniejszego, prześwietnego senatu, jako i koła rycerskiego, ad vota patriae inclytorumque civium pomyślności.

Jmć p. kasztelan zakroczymski, zwykłym, jako i drudzy ichmość pp. senatorowie cum depraedicatione sławy i wielkich czyn pro bono publico J. Kr. Mości, za konferowany sobie in recenti honor ea, qua par est Majestati observantia, podziękowawszy sposobem, ad osculum ręki walecznej J. Kr. Mości admissus, powróciwszy na miejsce swoje, ultra merita konferowane, in materiis status do wielkich przed sobą mówiących referował się sentymentów; nikogo ex bene meritis de patria nie ważył się J. Kr. Mości rekomendować, spodziewając się, że J. Kr. Mość, ut bene notus a civibus, wiedzieć będzie, czem i kogo i za co praemiare.

Jmć p. Karczewski, kasztelan konarski łęczycki, wyliczając paucitatem zasług swoich i wyznawając magnitudinem dobroci J. Kr. Mości, przy wielkich Majestati aprekacyach za kon-

Digitized by Google

ferowany sobie honor kasztelanii czynił gratiarum actionem. Przystępując zaś do propozycyi, te wszystkie, które doświadczonych pro zelo patriae statystów praecesserunt zdania głębokiem adorował uszanowaniem, to pro appendice ex suo sensu dodawszy, ażeby propter farraginem w trybunałach kor. spraw zagęszczonych et cum injuria litigantium, rzadko ex regestro wołanych, trzeci trybunał sądzić mógł się we Lwowie, do którego województwa ruskie, wołyńskie, kijowskie, podolskie, czerniechowskie, bracławskie należećby powinny. Do lubelskiej zaś répartycyi krakowskie, sandomirskie, lubelskie, bełzkie, chełmskie i rawskie. Inne zaś województwa do Piotrkowa przyłączyć radził. Także, aby redukcya monety in alium valorum była przyprowadzona, gdyż żołnierz czerwony złoty po złot. 18 brać, a minori pretio wydawać musi. O korekturę jurium domawiał się, ażeby potentiores debilioribus graviores nie były. Względem zaś demoliowania młynów na rzece Bugu i innych, contra legem wystawionych, periculum navigantibus częstokroć przynoszących, o komisyą do Brześcia Lit. i do Sławatycz domawiał się.

Solwowana zatem sesya na dzień jutrzejszy, na godzinę dziewiątą.

SESYA DZIESIĄTA.

Die 11 Octobris.

Jmć p. marszałek w. k. wyraził, że ktokolwiek tylko zważy dobrze i penetrować będzie teraźniejszą ojczyzny naszej sytuacyą, która dotąd między wojennymi circum circa upałami, nie mając należytych sił i rządów, w słodkim jednak pokoju zostawała i zostaje, te wszystkie atrybuta szczęśliwości przyznać i przypisać nikomu inszemu po Bogu musi, jak tylko ojcowskiemu J. Kr. Mości P. N. M. staraniu, który, własnemu nie folgując zdrowiu, ustawicznie pracować i nas ad salvandam patriam wzywać nie przestaje, proponując Stanom Rzplitej za najpierwsze i najpotrzebniejsze objectum aukcyą wojska, w której dostojeństwo Majestatu, całość ojczyzny, praw walor i swobód polegałyby, gdyby tylko Rzplita, szczerze wziąwszy przed się media, chciała niezawodne sposoby ku zmocnieniu i podwyższeniu sławy rycerskiej polskiego i cudzoziemskiego autoramentu wynaleźć, przez coby wewnętrzne bezpieczeństwo gruntowniej utrzymane

Digitized by Google

było, że zaś sensim niszczeją miasta, do oczywistej ruiny i dezolacyi, co każdy ex ruderibus widzieć może, przychodzą, między inszemi przyczynami tę najpryncypalniejszą być rozumiał: pia legata kościołów i klasztorów, i szlacheckich posesyi, z których to dóbr ani podatku ani żadnych ciężarów, cujuscunque sint generis, nie płacą i na miasta ten ciężar zostawują, a zatem sequela, że mała liczba znajduje się mieszczan, et onus podatków sufferre nie mogąc, za pożywieniem na inne miejsca się rejterują i tak z miast ani Rzeczpospolita podatków, ani starostowie swoich intrat nie mają. I gdyby kto nowoprzychodny jaką chciał kupić posesyą i handel założyć, wszedłszy in cognitionem tak duchownych, jako i szlacheckich w zawalinach kamienic długów i sum, od kupna i intencyi swojej nolens volens recedere musi. Na komisye in ordine wynalezienia na wojsko płacy, na zniesienie ceł i myt partykularnych zezwalał. O konferencye cum vicinis potentiis, na których wiele zawisło, dla utrzymania sąsiedzkiej harmonii, roborowania dawnych konwencyi i pactorum, suplikował J. Kr. Mości. Na dwór petersburski, że sine consensu J. Kr. Mości i dołożenia się Rzplitej przez państwo polskie pójść się ważyły wojska, żalił się; a że się to już stało, ulteriorem sequelam malam, któraby stąd emanare mogła, obawiał się.

Jmć pan kanclerz w. kor. fere wyraził temi słowy, że okropna zerwanych sejmów pamiątka od r. 1736, zasępiwszy wszystkich powieki, nie dodaje do dalszych prac ochoty, kiedy starania i fatygi jednym tylko nad nieszczęściem ojczyzny zakończyły się żalem, ale wielki z osoby J. Kr. Mości przykład odmienia myśli i obumarłe ożywia chęci. Zasłonił albowiem J. Kr. Mość powagą swoją całe królestwo od wojennych pożarów, dał wszystkim życie utrzymaniem miłego pokoju. Królewska to była robota, lecz na teraźniejszym sejmie i nasza być powinna, i dla tego zawołał uniwersałami na stany Rzplitej, pokazując z podanych od tronu propozycyi, że interes publiczny jest interesem J. Kr. Mości, a nie żaden inszy, bo J. Kr. Mość, ustępując prawa natury, przy ojcowskiej dobroci skłania się do woli synów swoich, nic więcej od nas nie wyciągając, tylko abyśmy się wzajemnie do tego skłaniali, co będzie do ucalenia ojczyzny najpotrzebniejszego. O aukcyi wojska wspomniał, że stanęłaby dawno była, gdyby kto ciężar płacenia wojsku chciał był za nas przejąć; więc ten interes generalnéj na podatek zostawił zgodzie; nie przepomniał i pogłów-

Digitized by Google

nego, które mało co na wojsko importuje, a tak jest dla obywatelów ciężkie, że nie mając rzetelnej taryfy, szlachta z dóbr swoich ustępować musi, co nowa taryfa powinnaby uspokoić, aby żołnierzowi żołd nie upadł i wioski w żołnierskie nie przeniosły się ręce. Pod którym ciężarem jęczy Kraków, Elbląg, straciwszy swoje territorium, a najbardziej Malborg, tyle dając pogłównego, co cała Warmia. Upadkowi miast i miasteczek przez to zabieżeć rozumiał, gdy każdy obywatel mieć będzie w handlach i rzemieśle swojem bezpieczeństwo, gdy duchowni przez legacye i kupno domów zabierać nie będą ani do sądów swoich pociągać w sprawach J. Kr. Mości przyzwoitych, żeby starostowie nad lustracye więcej sobie nie pozwalali, żeby stancye ex officio zniesione były i prawa, miastom nadane, utrzymane. Do gór Olkuskich potrzebną być sądził komisyą sejmową, tak jednak, gdyby ichmość pp. komisarze żadnej do skarbu kor. za swą pracę nie mieli pretensyi, i nim minerały i bicie otworzy się monety, teraz przynajmniej pogranicznej ten dać walor, który się za granicą znajduje. Skarb kor., przez cła partykularne i myta, przez protekcye, dawane Żydom, przez wielkie na komorach pisarzów ekstorsye zrujnowany: temu cło generalne z umniejszeniem onegoż i zniesieniem ceł partykularnych zabieżeć może. Z którego skarbu promontorium montowskie powinno być reparowane, bo chodzi o publiczną zgubę defluitacyi. Największe zaś w sądach stąd pochodzą inkonweniencye, że nie palestra trybunału, ale trybunał palestry boi się, i że korupcye drugi trybunał sądzi, w którym osoby skwapliwe do brania wyciągają ręce. Konferencye reasumować radził. Przytoczył na pamięć bene gesta jmp. Grabowskiego, przeszłego podskarbiego koronnego, który w Grodnie ex mente senatus consilii nakupił strzelby i innych rynsztunków dla półtrzecia tysiąca ludzi. To wszystko leży w Gdańsku, kosztuje przeszło dwakroć sto tysięcy, skąd gdy nie będzie przeniesiona, rzdza za czasem w niwecz obróci. Więc aby jmp. generał artyleryi koronnej do cekauzu kamienieckiego poodbierał, J. Kr. Mości suplikował. Zakończył hoc voto: aby jako to królestwo uszczęśliwione jest J. Kr. Mości bytnością, tak i na zadziedziczone w Najjaśniejszem potomstwie cnoty wpatrywać się mogło zawczasu.

Jmp. kanclerz w. lit. temi się eksplikował słowy: że mógłby to być podchlebny umysł, że na przyjazd Augusta cesarza uschłe drzewo kwitnąć poczęło; to pewniejsza, że za pożąda-

nem Najjaśniejszego Augusta naszego ad regnum przybyciem i dobrotliwem oka pańskiego wejrzeniem wszystko w weselszą reflorescit postać. Zalterowana różnemi okolicznościami rerum nostrarum facies żywszej nabywa cery. Nadwątlona długiem utęsknieniem tota populorum salus w nową prawie odradza się czerstwość, i cała qua late patet ojczyzna nasza, sub aestu niepojednokrotnej kary Boskiej i innych niepomyślności znacznie nadwiędniała, vernantem veteremque laeta vigorem, kiedy niemałem prezencyi dawno upragnionej zmartwiona oczekiwaniem, z tem większą teraz radością, z zupełnem szczególnego we wszystkich swych dolegliwościach vivificatoris cieszy się zdrowiem, ojcowskiego circa sanandos languores suos, przez zmocnienie lepszemi siłami osłabionej poniekąd tej konsyderacyi, która w obcych kwitnęła narodach, doznała starania, i już w pierwszych zjednoczonych sentymentów reflorescencyi, obraniu tak godnego prześwietnej izby moderatora, może sobie obiecywać, że za pomocą tego pana, który libera corda gubernat, pod łaskawym nieustającej J. Kr. Mości kooperacyi aspektem dalsze zgromadzonych stanów desudacye fructibus optatis satiabunt publica vota; życzył, aby Najwyższa Prowidencya, patrząca na pełne dobroci ku tej Rzplitej serce pańskie, w przedsięwziętych dla dobra pospolitego utwierdziła fatygach, najskuteczniejszych do zewnętrznego i wewnętrznego ubezpieczenia dodała rad i sposobów i obfitych Majestatowi J. Kr. Mości i Królowej Jejmości P. N. M. i całej Najjaśniejszej familii użyczyła sukcesów, i jakoby sub Augustis auspiciis, długoletniego i szczęśliwego panowania pii principis nierozdzielnie subjectis populis aurea saecula fluant. Oddawszy z najgłębszą submisyą winny trybut sinceri cordis et oris, do materyi, od tronu J. Kr. Mości podanych, przystąpił, i niechcąc być okazyą przeciągu długiego czasu, wielkie zdania izby senatorskiej in considerationem wziąwszy, aprobował, życząc izbie poselskiej, aby coadunatis animis, Boga Wszechmocnego in adjutorium wziąwszy, o tem szczerze pomyślili, na czemby honor Majestatis, ojczyzny całość, bezpieczeństwo każdego polegaćby mogło.

Jmć ksiądz Wodzicki, podkanclerzy kor., dziękował Jego Kr. Mości, że państwo swoje inter tot sąsiedzkich krain bellorum aestus w spokojnej utrzymuje sytuacyi i pokazuje ojcowskie

Digitized by Google

swoje nad niem pieczołowanie, użycza do rad zbawiennych czasu potrzebnego, czyniąc zadość powszechnej potrzebie et legi positivae, do którego w dalszy czas utrzymania securitatis internae et externae ażeby łaskawe nieba jak najdłuższego życia i panowania J. Kr. Mości udzielały, pokornie do Majestatu Boskiego suplikował. O pogłównem namienił, że tylko do blizko następującego sejmu było pozwolone, które dotąd przez niedojście sejmów województwom dla niepomiarkowanych taryf widzi się być nieznośne. Na deprawacye trybunałów i zagęszczonych w nich inkonweniencyi perjuriorum upraszając J. Kr. Mość o medelam, aby Bóg pomsty na Królestwo nie ściągał, żalił się. Ziemstwa też i grody w granicach swoich opisać zalecał. Na komisye do zweryfikowania kwart, monopoliów, pogłównego, czopowego, szelężnego, zezwalał. A że na komisyą radomską skarb koronny bez potrzeby sumy corocznie eroguje, do otwarcia minerałów, in subsequens bicia monety użyć pieniędzy tych radził; za reparacyą promontorium montowskiego do jmp. podskarbiego instabat, wnosząc sobie, że go sama ku temu pobudzi dobra pospolitego miłość.

Ks. jmć Czartoryski, podkanclerzy W. Ks. Lit., do inszych J. Kr. Mości P. N. M. pochwał to przydał, że jest zbiorem cnót wspaniałych, świątobliwemu i łaskawemu monarsze przyzwoitych; że jest ojcem, nas synów swoich szczerze kochającym, że jest królem i panem szczęśliwie panującym, pełnym dobroci i starania, bo szósty raz po sejmie pacificationis stany Rzplitej do obrady publicznej zgromadza i pożyteczne dobru pospolitemu sejmy składa, które że dla prywatnych dysensyi i partykularnych interesów nie dochodzą, cordialiter ubolewał. Dziękował ichmciom pp. hetmanom za czułą w obowiązkach swoich atencyą, izbie zaś poselskiej, aby ojczyznę dalszemu nie eksponowali niebezpieczeństwu i o niej dexterius jak dotąd radzili, zalecał, która że na pierwszym dniu chwalebny z siebie przykład dała, gdy godnego i zasługami dystyngwowanego obrała marszałka, tanto muneri parem. Respektem materyi sejmowej, o komisyi sejmowej wspomniał, ażeby cum re parata et mediis na przyszłym sejmie compareat. Kurlandyą aby tandem J. Kr. Mość, pod cudzem jęczącą jarzmem, w pańską swoją wziął protekcyą, dopraszał się; o korekturę praw, o konferencyi renowacyą cum ministeriis exterarum potentiarum, o danie miastom protekcyi, o wpro-

Digitized by Google

wadzenie manufaktur, aby państwo kiedyżkolwiek ad antiquum mogło redire florem, suplikował J. Kr. Mości. De reliquo in sensum aliorum poszedł.

Jmć p. Sedlnicki, podskarbi wielki koronny, z jednej strony, zważając dobroczynną J. Kr. Mości łaskawość, z drugiej zaś, prono cultu swoję ku Majestatowi pańskiemu oświadczając wierność, ad ea quae salutis ochoczem zezwalał sercem. Aukcyą wojska dla honoru nacyi, obrony granic, dla bezpieczeństwa pogranicznego ludu być potrzebną sądził, aby tylko Rzplita dostateczny na utrzymanie wojsk wynalazła sposób; zniesienia ceł partykularnych cum summo praejudicio skarbu, które jeszcze in dies augentur, upraszał J. Kr. Mości.

Jmć p. Flemming, podskarbi lit., za konferowane sobie podskarbstwo W. Ks. Lit. zwyczajne uczyniwszy podziękowanie, do pocałowania ręki pańskiej przypuszczony, po której ceremonii, nie chcąc tot repetita repetere, za zdaniem praecipue J. W. jmci p. wojewody mazowieckiego i inszych, in materia status dosyć obszernie i fundamentalnie mówiących, poszedł.

Jmć p. marszałek nadw. kor. to wyraził, że jako zgromadzone Rzplitej stany na wspaniałe J. Kr. Mości zapatrują się przymioty, szczęśliwie zasiadającego z osobliwszem ukontentowaniem swojem witają i adorują pana, tak i on z głęboką czynów dobroczynnych rekognicyą nie usty, ale sercem mówićby powinien i wyliczać godne nieśmiertelnej pamięci rectefacta: że J. Kr. Mość z zadziwieniem całej Europy, dobro preferując królestwa swego, dawniej cesarską nie uwiódł się koroną, a teraz gdy go cała ad opus pacificationis upraszała Europa, to co mu miłość inculcabat ojczyzny, uczynić i sejm w czasie prawem opisanym złożyć wolał. Poznać to każdy może z wspaniałego oka i wejrzenia pańskiego, że sama słuszność, sprawiedliwość, poddanych swoich kochanie pierwszym jest jego przymiotem. Doznaliśmy tego, że wojska rosyjskie przez pańską J. Kr. Mości kooperacyą, lubo bez wyraźnego stanów pozwolenia, dosyć spokojnie i bez uciemiężenia ludu, przez kraje przeszły Rzplitej: dowód to był J. Kr. Mości, powiedział, że lubo oddalony od ojczyzny prezencyą, staraniem jednak swojem pokazał to każdemu, że tyle uczynić potrafił, jakby in meditullio rezydował państwa, za co Wszechmocność Boską upraszał, aby w przeciągłe lata sił i zdrowia na jedyną kraju i wiernych poddanych przymnażała

konsolacyą. ażeby przez tak znaczne z pierwszymi domami aliansye familia jego europejskie napełniła kraje. — Na propozycye, od tronu podane, aukcyą wojska za pierwszy cel, bez którego tak obszerne kraje z wstydem i hańbą postronnych nacyi zostają, mieć życzył, i lubo do tego przez niezgody prywatne ojczyzna przyjść nie mogła terminu, spodziewał się, że za usilnem Jego Królewskiej Mości staraniem, izby poselskiej pod tak godnym marszałkiem dexteritate tandem długo oczekiwana nas ucieszy nadzieja. O egzaminowanie projektów, na tylu sejmach proponowanych, o ustanowienie monopoliów, wprowadzenie manufaktur, o subsidium charitativum od duchownych, o aukcyonowanie chorągwi węgierskiej pro securitate J. Kr. Mości, o prowizyą amunicyi w arsenałach, o sprowadzenie ze Gdańska strzelby, przez jmp. Grabowskiego zakupionej, o zabieżenie defraudacyi, ubezpieczenie handlów, depaktacyi na cłach, myt bezprawnych zniesienie, juryzdykcyi poprawienie, promontorium montowskiego reparowanie, o podźwignienie rujnującego się, pro decore gentis, pałacu krakowskiego, o fundusz na utrzymanie bruków warszawskich, o otwarcie zatopionych gór Olkuskich, o korekturę prawa, o konferencye dla ucalenia interesów i koncyliacyi przyjaźni z postronnemi potencyami upraszał J. Kr. Mości; ichmciów pp. posłów zagrzewał, aby dla utrzymania zewnętrznego i wewnętrznego bezpieczeństwa in unione animorum, należyte wynalazłszy środki, cum tessera prac swoich ad visionem J. Kr. Mości powrócili do senatu.

Po zakończonem wotowaniu ichmciów pp. ministrów, jmć p. marszałek izby poselskiej za daniem sobie głosu przez jmp. marszałka w. kor. to wyraził, że jako skwapliwem sercem do widzenia twarzy J. Kr. Mości stan rycerski pośpieszył się, który przez wszystek czas bawienia się w senacie nieskończoną ku poddanym swoim dobroć i nieporównaną ku dobru pospolitemu przychylność upatrywał, tak starać się usilnie o to w izbie poselskiej będzie, ażeby znowu z dowodem prac swoich śpiesznym ad beatificam visionem powrócił krokiem, takowe przypisując prześw. senatowi elogium, ża extra Catonianos manes widzieć szczerze pragnie salvam rempublicam, upraszając salvum regressum do izby poselskiej. — Po tej mowie nastąpiła od tronu J. Kr. Mości przez jmci p. kanclerza kor. deputacya tak do układania konstytucyi, kalkulacyi skarbu kor. i lit., jako i do artyleryi

kor., tudzież do kalkulacyi sukcesorów przeszłych podskarbich oraz i ś. p. jmci p. generała artyleryi koronnej Rybińskiego[1]).

Do konstytucyi: J. O. ks. biskupa krakowskiego, J. W. jmp. wojewodę sandomirskiego, J. W. jmp. wojewodę płockiego, J. W. jmp. wojewodę mścisławskiego, którzy, ruszywszy się ex stallis, przed tronem J. Kr. Mości et in facie senatus jurament wykonali, którym jmć ks. Załuski, sekretarz koronny, rotę przysięgi czytał.

Do skarbu koronnego: J. W. jmci ks. biskupa kujawskiego, J. W. jmp. wojewodę płockiego, J. W. jmp. wojewodę bracławskiego.

Do uprojektowania poprawy trybunału: Wieleb. biskupa płockiego, Wielm. wojewodę podolskiego, Wielm. jmp. kasztelana gnieźnieńskiego.

Do słuchania rachunków sukcesorów nieboszczyka Rybińskiego, generała artyleryi koronnej: Wieleb. biskupa kamienieckiego, Wielm. jmp. wojewodę krakowskiego, Wielm. jmp. wojewodę chełmińskiego, Wielm. jmp. kasztelana zakroczymskiego.

Do słuchania rachunków artyleryi koronnej: Wielebnego jmci ks. biskupa chełmińskiego, Wielm. jmp. wojewodę pomorskiego, Ur. jmp. kasztelana rawskiego.

Do słuchania rachunków sukcesorów nieboszczyka Wielm. Czapskiego: Wieleb. biskupa przemyskiego, Wielm. jmp. wojewodę podolskiego, jmp. kasztelana rawskiego.

Do skarbu W. Ks. Lit.: Wielm. kasztelana żmujdzkiego, Wielm. kasztelana smoleńskiego, Wielm. kasztelana rawskiego.

Jmć p. kanclerz w. kor., replikując jmp. marszałkowi poselskiemu, odpowiedział, że J. Kr. Mość nie przeczy regressum do izby poselskiej, z tą jednak nadzieją, iż jako tegoż regresu wyraźne prawo rekwiruje, tak toż samo prawo godnych posłów z korzyścią prac swoich w izbie senatorskiej z ochotą oczekiwać będzie. I tak z senatorskiej izby ruszywszy się, ichmość pp. po-

---

[1]) **Cz. III** *d*: Po której nominacyi i wypełnionym juramencie w tem uczynili sobie prekustodycyę ichmość pp. Czacki bełzki i Karwowski podlaski, ażeby rachunki jmp. podskarbiego w. kor. ad normam rachunków jmp. Grabowskiego ekspedyowane były i też od ichmciów pp. deputatów w izbie podpisane.

Digitized by Google

słowie poszli do izby poselskiej, gdzie ulokowawszy się na miejscach swoich, zagaił sesyą jmć p. marszałek i po krótkiem wyrażeniu umortyfikowania swego, że się od Majestatu oddalić musiał, przystąpił do denominacyi deputatów.

Do konstytucyi: z Prowincyi Małopolskiej jmci p. Adama Małachowskiego, starostę oświecimskiego, jmci p. Jana Kossowskiego, stolnika i sędziego grodz. sendomirskiego; z Prowincyi Wielkopolskiej księcia jmci Antoniego Lubomirskiego, starostę kazimierskiego, jmci p. Karola Podoskiego, podkomorzego rożańskiego; z Prowincyi Litewskiej jmci p. Jana Horaina, podkomorzego wileńskiego, jmci p. Antoniego Przeździeckiego, pisarza W. Ks. Lit.; którzy, klęknąwszy, juramentum expleverunt.

Ad praecustoditionem zaś przed złączeniem się izby poselskiej z senatorską ichmciów pp. posłów, jmć p. Bieńkowski, pisarz grodzki warszawski a sekretarz sejmowy, vicissim przysięgę wykonał.

Do skarbu koronnego: z Prowincyi Małopolskiej ichmciów pp.: Grodzickiego, wice-instygatora kor., Małachowskiego, starostę wąwolnickiego, Uniatyckiego, chorążego pilźnieńskiego, Węglińskiego, podkomorzego chełmskiego, Zbrożka, chorążego dźwinogrodzkiego, Darowskiego, podsędka podolskiego, Karwowskiego, stolnika wiskiego, Czarneckiego, starostę koreliskiego; z Prowincyi Wielkopolskiej ichmciów pp.: Sokołowskiego, podkomorzego inowrocławskiego, Jaroszewskiego, podkomorzego płockiego, Przeciszewskiego, chorążego płockiego, Sobolewskiego, podkomorzego warszawskiego, Mogilnickiego, starostę nieszawskiego, Mokronowskiego, szambelana J. Kr. Mości, Pułaskiego, starostę wareckiego, Chojeckiego, sędziego grodzkiego liwskiego; z Prowincyi W. Ks. Lit. ichmciów pp.: Sulistrowskiego, marszałka oszmiańskiego, Walla, chorążego grodzieńskiego, Dylewskiego, stolnika smoleńskiego, Chreptowicza, stolnika nowogrodzkiego, Sapiehę, starostę puńskiego, Wawrzeckiego, podstarościego orszańskiego, Matuszewicza, pisarza grodzkiego brzeskiego, Lenkiewicza, skarbnika mozyrskiego.

Do skarbu W. Ks. Lit.: z Prowincyi Małopolskiej ichmciów pp.: Moszczeńskiego, starostę brzeskiego kujawskiego, Dobińskiego, burgrabiego krakowskiego, Libiszewskiego, sędziego opoczyńskiego, Komorowskiego, miecznika chełmskiego, Hulewicza, podstolego wołyńskiego, Kuczyńskiego, stolnika mielnickiego;

Digitized by Google

z Prowincyi Wielkopolskiej ichmciów pp.: Kossowskiego, starostę przedeckiego, Matuszewicza, starostę sztokliskiego, Męczkowskiego, sędziego ziem. wiskiego, Nakwaskiego, podkomorzego wyszogrodzkiego, Narzymskiego, chorążego ciechanowskiego, Karskiego, stolnika rożańskiego; z Prowincyi W. Ks. Litewskiego ichmciów pp.: Skindera, wojskiego lidzkiego, Jeleńskiego, podsędka wiłkomirskiego, Straszewicza, starostę starodubowskiego, Ogińskiego, pisarza pol. lit., Mężyńskiego, rotmistrza mścisławskiego [1]), Łaniewskiego, łowczego lit. [2]).

Do kalkulacyi ś. p. jmp. generała Rybińskiego: z Prow. Małopolskiej ichmciów pp.: Mniszka, starostę mostowskiego, Stadnickiego, podczaszego podolskiego, Komorowskiego, miecznika bracławskiego, Świeżawskiogo, starostę cudynowskiego; z Prowincyi Wielkopolskiej ichmciów pp.: Rostkowskiego, starościca wiskiego, Poniatowskiego, podkomorzego koronnego, księcia Lubomirskiego, wojewodzica czerniechowskiego, Skrzetuskiego, podczaszego przemyskiego.

Do artyleryi koronnej: z Prowincyi Małopolskiej ichmciów pp.: Dunina, cześnika radomskiego, Ustrzyckiego, skarbnika przemyskiego, Gurowskiego, stolnika podolskiego, Kalinowskiego, cześnika halickiego; z Prowincyi Wielkopolskiej ichmciów pp.: Wolskiego, stolnika inowrocławskiego, Grzybowskiego, podkomorzego czerskiego. Gadomskiego, generała adjutanta buławy W. Ks. Lit. [4]). Z Prowincyi Wielkiego Księstwa Lit. ichmciów pp.: Platera, starostę giegobrodzkiego, Ważyńskiego, skarbnego lit., Olędzkiego, marszałka wołkowyskiego, Jelskiego, starostę pińskiego.

Po denominacyi zwyż pomienionych ichmciów pp., jmp. marszałek izby poselskiej, zapraszając ichmciów na dzień jutrzejszy, solwował sesyą na godzinę dziewiątą.

SESYA JEDENASTA.

Die 12 Octobris.

Jmć p. marszałek izby poselskiej nie sądził być nic pożądańszego i milszego nad unionem animorum, która benedicente

---

[1]) *Według* **Cz. II.** [2]) *Według* **Cz. I.** [3]) *Tak według* **Cz. II**; **Cz. I** *zamiast Kalinowskiego wymienia* Krasińskiego, kapitana J. Kr. Mości. [4]) **Cz. II** *opuszcza czwartego deputata*; **Cz. I, Os., Dz., W.** *pomijają całą tę grupę.*

Deo w kole teraźniejszem znajduje się, kiedy już wszystkie solennitates sejmu szczęśliwie zakończyły się, więc do czytania podanych od tronu propozycyi chciał przystąpić, na co jchmć pp. posłowie nie pozwolili z racyi, że takowa praxis nigdy nie była, i że też propozycye w senacie wszyscy dobrze słyszeli. A że jmp. Małachowski, starosta oświecimski, dnia wczorajszego nie był przytomnym, gdy inni ichmć do konstytucyi destynowani explebant juramentum, dzisiaj tedy przysiągł.

Jmp. Jaroszewski, podkomorzy i poseł płocki, po uczynieniu podziękowania J. Kr. Mości, że pozwolił regressum do izby poselskiej, przekładał krzywdę województwa swego, że na trybunale piotrkowskim deputatów tegoż województwa do przysięgi nie przypuszczono, więc dawniejsze mając praejudicatum, że deputaci poznańscy simili modo od funkcyi swojej relegowani, przez konstytucyą zaś anni 1726 byli utrzymani, wnosił, aby i teraźniejsi płoccy powagą sejmu teraźniejszego ad activitatem przywróceni zostali.

Jmp. Moszczeński, star. brzesko-kujawski, krakowski [1]), imieniem województwa swego dziękował J. Kr. Mości tak za konferowaną prymaturę jako i kasztelanią krakowską emeritis viris, spodziewając się z tak pięknych sejmu początków szczęśliwego sukcesu, przytem domawiał się, ażeby projekta przeszłego sejmu ułożone i podpisane teraz czytane były, i ażeby ichmć pp. płoccy swoją illacyą nie zatrudniali sejmowania.

Jmp. Chreptowicz, poseł starodubowski, będąc szczęśliwie de monte excelso przez pocałowanie ręki pańskiej J. Kr. Mości satiatus, praw nowych formować nie życzył i w kognicyą prywatnego interesu województwa płockiego wchodzić nie radził, lecz tylko o tem traktować zalecił, co ad utilitatem całej Rzplitej należy [2]).

Jmp. Pułaski, star. warecki, ciechanowski, winszował sobie i całej izbie, że stan rycerski, lud wybrany, gens libera regni, do miejsca swego post oscula ręki pańskiej ex curia patrum ad officinam legum nie po co innego, tylko ad consulendum miłej ojczyźnie powrócił się do izby, która od Kazimierza W., anno

---

[1]) **W.**: Dobiński, burgr. krakowski. [2]) *Według* **W.** *Narzymski przymawia się tu o deputacyę do rachunków sukcesorów Czapskiego. Malinski wołyński żąda, by podskarbi rachował się ad normam Grabowskiego.*

Digitized by Google

1364 scriptis refloruit rebus, a na gruncie mazowieckim fundamenta demokracyi położywszy anno 1568, tak szczęśliwie i chwalebnie czyli to in civili czyli in militari statu rządziła się, że cokolwiek z niej wychodziło, wszystko na ozdobę i emolument dobra pospolitego ściągało się; dopiero przez pośledniejsze konstytucye i porządek w nich sejmowania opisany do ostatniego przyszła stopnia. Zachwalał jmp. Chreptowicza, allegando, że ta izba publica securitate zaszczycać się powinna, in capite położywszy legem concordiae et unionis, pójść do tego, co całość concernit ojczyzny: jeżeli starym antenatów pójdziemy torem, recta et justa opera benedicet dominus. Co się tyczy rachunków sukcesorów jmp. podskarbiego Czapskiego, probował, że te rachunki decyzyi finalnej jeszcze potrzebują, a to z tej racyi, że non sufficienter się rachował i że komportować regestrów superintendentów nie chciał, i na dowód tego czytał kwit, na którym jmć ksiądz biskup przemyski podpisał się cum hac annexa clausula, że ryczałtową sumą chciał się wypłacić, non producendo należytej od superintendentów percepty; co trutinando insi ichmć pp. deputaci, widząc publicam injuriam, manum a tabula amoverunt: więc upraszał o deputacyą do tychże Czapskich. Cytował statut króla Aleksandra in anno 1505 i króla Zygmunta pierwszego: wysadzono posłów ziemskich na wysłuchanie kalkulacyi podskarbiego w. k. i nadwornego, ut thesaurarius semper sit etc.; cytował dalej statut de officio thesaurarii, jak się podskarbi sprawiać powinien, i że vice-thesaurarius in absentia podskarbiego w. attendere powinien rebus publicis ad rationes regias et terrestres; prosił jmp. marszałka, ażeby jmp. podskarbi nadw. to prawo exequatur i był niem autoryzowany. Allegował i dalej prawo: thesaurarius coronas et insignia regni conservet. Wspomniał kalkulacyą jmp. Moszyńskiego, który in plenis ordinibus perceptę i ekspensę likwidując, rachował się. Dziękował jmp. Grabowskiemu pro dexteritate jego, że in emolumentum Rzplitej skarb adauxit. Upraszał powtórnie jmp. marszałka, ut adeat Majestatem, ażeby jmp. podskarbi teraźniejszy ad normam pomienionego jmp. Grabowskiego według konstytucyi 1736 kalkulował się, aby mankamentów w rachunkach cum detrimento skarbu nie było [1]).

---

[1]) **Cz. III** *d:* Póki przeto mieć nie będę w tem informacyi,

Digitized by Google

A że kilku ichmościów pp. posłów odezwało się, chcąc jeden przed drugim mieć głosy, facilitando negotium,

Jmp. Uniatycki, poseł sandomirski, odezwał się interlocutorie, upraszając jmp. marszałka, aby secundum turnum prowincyi ichmciom pp. posłom głosy dawał: na co gdy zezwoliła izba, dał głos jmp. Malińskiemu, posłowi wołyńskiemu [1]); idąc in encomia J. Kr. Mości, że jakośmy doznali, quam suavis sit dominus, w senacie, życzył, aby ta ręka pańska, która od początku gubernii sui dilexit nos, nam obrady publiczne pobenedykowawszy, ze swojej nas nie wypuszczała opieki. Co do propozycyi od tronu o aukcyi wojska, na przeszłych sejmach rozpoczętej i tak studiose traktowanej, jako najskuteczniej pomyśleć, także i o korekturę dla zagęszczonej niesprawiedliwości in omnibus subselliis jako najusilniej upraszał.

Jmp. Kropiński [2]) brzeski lit. na głos jmp. starodubowskiego wyznawał, że praw i statutów i nadto mamy, ale in his voluminibus nie czytał dobrze obostrzonego prawa ani poenalitatem in violatores legis; chciał, ażeby choć jedno na teraźniejszym sejmie było postanowione takowe prawo, -któreby pod osobliwszym tytułem praw wszystkich obwarowało indemnitatem, i to pro primo objecto izbie poselskiej wyliczając, co za kara Boska nas za niesprawiedliwość czeka, mieć rekomendował.

Jmp. Małachowski, starosta oświecimski, zabrawszy głos, replikował ichmciom pp. płockim, ubolewając, że czas takiemi materyami extenuant, które są extra materiam sejmowania: bo jeżeliż trybunał uznał ichmciów pp. deputatów płockich pro non admissibilibus, musiał mieć słuszną racyą, bo i tam są ludzie, którzy na honor pracując, mereri, non demereri student. Jeżeli na sobie mieli nexus juris, toć trybunał, nie chcąc derogare prawu szlacheckiemu i wolności, którą się każdy szlachcic zaszczycać powinien, in cognitionem wszedłszy słusznych racyi, pod laskę

---

i ja sam sobie sisto activitatem, bo nie chcę być rasae tabulae minister. Drugie desiderium, aby jmp. podskarbi nadworny koronny attendat rationi wielkiego podskarbiego, na co wszystko laboriosissime cytował konstytucye. [1]) **Cz. III**: jmp. Maliński wołhyński promowował projekt korektury trybunału, uskarżał się oraz, że trybunał radomski skasował prywatną dyspozycyę województwa wołhyńskiego. [2]) **Cz. III**: Matuszewicz.

Digitized by Google

im iść kazał. Co zaś ratione skarbu kor., że jmp. Pułaski i inni ichmość pretendowali o naznaczenie deputatów do kalkulacyi przeszłych podskarbich, którzy się nierzetelnie kalkulowali Rzplitej, nie życzył jmp. marszałkowi w tym interesie Majestatem inkomodować, z racyi, że J. Kr. Mość, pan łaskawy, słuszność kochający, spuszcza się co do dobra pospolitego na izbę poselską i nie byłoby to z honorem pytać się J. Kr. Mości: quomodo fiat istud? Mamy konstytucyą 1736, w którą tylko wejrzawszy, każdy z nas może capere consilium, quo facto opus sit.

Jmp. Chojecki, poseł liwski, depraedicando summa cum eloquentia J. Kr. Mości P. N. M., pod którym, jako Augusto, fulget sub principe regnum, wyliczając wielkie cnoty i przymioty J. Kr. Mości, dziękował jmp. Karwowskiemu, że się w senacie pro bono publico przymówić raczył. Jmp. płockiego upraszał, aby legibus cardinalibus drogi nie zagradzając, obrad publicznych czasu nie zabierał, bo jeżeli trybunał pro incapacibus tej funkcyi ich uznał, do niego to, ut ad vice-regiam potestatem należy inter lepram et lepram discernere; o aukcyą wojska, jako rzecz najpotrzebniejszą ojczyźnie, bez której żadne państwo być nie może, ad mentem instrukcyi swojej upraszał.

Jmp. Świętorzecki, poseł miński, idąc in sensum jmp. Chojeckiego i innych, pro bono publico zelose mówiących, dopraszał się, aby o aukcyi wojska, jako najpryncypalniejszym kraju każdego fundamencie, izba semotis aliis materiis pomyśleć chciała, i lubo wielkie volumen praw się znajduje, ale że nulla eorum reverentia, nulla executio, upraszał o korekturę. Zamilczeć nie mógł, że wielkie in opprobrium praw dzieją się inkonweniencye, najazdy, kryminały, zabójstwa, którym już frenum imponere nie można, idąc ichmość pp. ekscesanci calcatis legibus pro suo libitu et velle, skąd o obostrzenie praw[1]), o kary wielkie in transgressores solicytował.

Jmp. Małachowski, poseł oświecimski, o skarbie kor. powiedział, że sufficyencya w nimby była, gdyby sprawiedliwa onego była administracya, że zaś abusus wolności cierpieć nie może sprawiedliwości, życzył trybunały meliorować.

Jmp. Matuszewicz, poseł płocki, zelując za zdeptany

[1]) *Według* **W.**, *Jaroszewski płocki, widząc różnicę zdań przechodzi tu prosto do aukcyi wojska.*

Digitized by Google

województwa swego legitime obranych deputatów honor, którzy w trybunale piotrkowskim in convulsionem praw, ex sola opinione malevolorum retrusi sunt od przysięgi, i nim ci sami deputaci, poenam talionis założywszy, o swoję krzywdę in foro competenti dopomną się, teraz projekt w tej materyi do konstytucyi przyjąć dopraszał się, który jeżeliby nie był akceptowany, tedy, że gotów sistere activitatem, oświadczał się, mówiąc, że zawsze etiam perduelles na sejmach, proscripti et infames, gratiam u Stanów Rzplitej znajdowali, a jakoż ci verae virtutis cultores et de patria bene meriti znaleźćby nie powinni?

J. O. książę jmć Radziwiłł ordynat, poseł wileński, disertissimo ore należyte J. Kr. Mości złożył podziękowanie pro salvo regressu do izby poselskiej, jmp. marszałkowi sejmowemu omnia prospera faustaque apprecabatur; przymawiając się zaś do propozycyi, od tronu podanych, tę sobie w izbie poselskiej uczynił prekustodycyą, ażeby, jako dla Prowincyi W. Ks. Lit. trzeci jest głos naznaczony, tak w czytaniu jako i układaniu projektów tejże prowincyi trzecie dane było miejsce.

Jmp. Krasiński, poseł sandomirski, idąc in contra jmp. Matuszewiczowi, posłowi płockiemu, wnosił, aby żadne insze projekta i materye nie były akceptowane, tylko te, które concernunt universale bonum i do podanych od tronu propozycyi regulują się.

Jmp. Nakwaski, podkomorzy i poseł wyszogrodzki, wyraził, że gdy już są juxta legem praeliminaria zakończone, tedy de securitate interna układać projekta i względem aukcyi wojska de inveniendo fundo zapłaty komisyą naznaczyć, ex quo czas krótki, życzył; wytknął i to, że konstytucya anni 1717 pogłówne ad decursum tylko dwóch lat postanowiła, sub którego pondere, należytej nie mając taryfy, dotąd gemit nobilitas. Przestrzegał ichmciów pp. deputatów, ażeby teraźniejszych ichmciów pp. podskarbich more et methodo jmci p. Grabowskiego rachunków słuchali, sin secus inaczejby się to stało, tedy tej swojej pretensyi etiam cum discrimine sejmu nie odstąpi, których w bawełnę nie obwijać zalecał, ile że ichmość na parady tylko, stroje et luxus alios pieniądze Rzplitej consumunt[1]).

---

[1]) **Cz. III** *d.*: Replikował na to jmp. Małachowski krakowski: nie jest to potestatis unius ordinis novam formam ra-

Digitized by Google

Jmp. Skinder, poseł lidzki, praetermissis hisce materiis, które nic się nie regulują do sejmowych propozycyi, ad seria przystąpić życzył.

Jmp. Karwowski, poseł bielski, nie sądził za rzecz potrzebną tam iść in lusus et applausus votivos, gdzie de seriis traktować należy, a my sami e contra czynimy, czas tylko daremnie extenuando, nova coraz inferimus et de nominibus disputamus, ubi de rebus agitur, wnosi albowiem województwo płockie swoje cordolium z racyi nonadmissionis deputatów swoich do trybunału piotrkowskiego, iż chce cadentes sublevare, które opus lubo practicatum na sejmie grodzieńskim było, nie jest to unius ordinis, ale omnium. Przypomniał dawne zwyczaje, że Rzplita sejm sześcioniedzielny dla ratunku tylko ojczyzny pozwoliła, naznaczywszy suum cuique subsellium: w mocy to ojczyzny było decydować podobnę materye, bo tylko sejm zostawił sobie causas perjurii; gdyby ichmość pp. deputaci przez dekret relegowani byli, mógłby w tej cyrkumstancyi sejm decernere, ale że przed obraniem marszałka, mają insze forum agendi, i gdyby ten lapsus affligeret ojczyznę, tedy praetermissis aliis ratowaćby ichmciów należało; więc upraszał jmp. płockiego pro amore boni publici, non infascinare takowemi illacyami izbę. Respektem reparacyi promontorium montowskiego i aukcyi wojska, tę materyą tantisper zawiesić życzył, póki zupełna non subsequetur (co skarb mieć może) na te ekspensa informacya. Są sumy u sukcesorów podskarbich przeszłych: one pierwej ewindykować, któremi gaudent od tak wielu lat, żadnego z nich ojczyźnie nie pokazując fruktu. Invidus vicinus przeprowadzić rzeki do Elbląga pod Czarnego Orła i od nas cła wyciągać intendit; oświadczał się świadkiem być tego, że już ad perficiendum hoc opus geometrów sprowadzał.

Jmp. Wolski, poseł inowrocławski, aukcyą wojska, aby była, na której honor, bezpieczeństwo, konserwacya prowincyi, ludzi propagacya, victualium consumptio zawisła, promowował, ale, sprojektowawszy, pierwej nie tylko płace dla niej, ale i arsenały bronią opatrzyć i na ekspensa potoczne wojenne należytą

---

chunków wprowadzać. Znowu się odezwał jmp. Nakwaski, że niepotrzebna hojność jmp. podskarbiego, że tak wielu ma komisarzów.

Digitized by Google

mieć w skarbie zapaskę, et non praetermittendo podanych od tronu propozycyi, involare w insze materye napominał ichmciów. O jmp. podskarbim non intermisit mówić, ażeby się do dawnych wrócił zwyczajów.

Jmp. Siruć, starosta kowieński, poseł inflancki[1]), namienił: gdyby każdemu według instrukcyi przyszło gadać i nowe coraz wnosić materye, tedyby chaos infinitum było; więc ażeby kolejno materye, które statum concernunt reipublicae, traktowane były, dopraszał się; ichmciów pp. płockich, ażeby illacyą swoją nie zatrudniali izby, obligował. Dziękował księciu jmci Radziwiłłowi, posłowi wileńskiemu, za uczynioną trzeciego głosu prekustodycyą i od czytania tych projektów, co były podpisane, zacząć sejmować zalecał; wenerował zdanie jmp. brzeskiego, obiecując i sam suo tempore indemnitatem praw promovere[2]).

Jmp. Grodzicki, poseł krakowski, ex universali motivo o aukcyi wojska, jako pro principali objecto, i o wynalezieniu pewnego na zapłacenie funduszu disceptare inculcabat. Także Litewska Prowincya aby tertio ordine wotowała, żeby tak, jak przeszłego sejmu, nie było, gdzie dla krótkości, bo tylko dwóch dni udzielonego czasu, o pożegnanie prosić musiała; ichmciom pp. płockim odpowiedział, że będą satisfacti, gdy korektura stanie i skarb strictius opisze się.

Jmp. Dąmbski, podczaszy kor., poseł brzeski kujawski[3])

---

[1]) **Cz. III**: Nie radził coraz nowych ad disputandum wnosić materyi, ale kolejno materye traktować, życząc, aby, kiedy ichmość płoccy chcą tylko projekt swój podać, nie mieli w tem repulsam. Aprobował zdania, aby obostrzyć prawo. Na prekustodycye ichmciów pp. ciechanowskiego i wyższogrodzkiego odpowiadał, że są wolne każdemu. Potwierdził desiderium litewskich, aby teraz projekt podawali. Upraszał księcia starosty kazimierskiego, aby podał dawne projekta do czytania. [2]) **W.**: *Wereszczyński inflancki nalega tu o kolejne roztrząsanie materyi podanych do tronu o bezpieczeństwie wewnętrznem i zewnętrznem, aukcyi wojska etc.* [3]) **Cz. III** *d.*: Dał zdanie, aby per turnum szły głosy, aby egzaminować pacta conventa, jeże i się dość onym staje, jeżeli senat wierne rady daje i ministrowie swoje dobrze sprawują urzędy, jeżeli cudzoziemcy w poczty się nie wdają, administracya skarbu koronnego jeżeli jest sprawiedliwa. Łatwiej będzie myśleć de externis, kiedy się interne uspokoimy i snadniej przyjdziemy do aukcyi wojska; lecz wprzód trzeba obmyślić fundusz, ekonomią dobrą w kraj wprowadzić, handle, manufa-

Digitized by Google

wyraził, aby pacta conventa egzaminowane były, ministrowie cudzoziemscy aby się w polskie ministerium nie mieścili i nie mieszali. O podskarbich powiedział, że się sami tylko bogacą, a Rzplita ubożeje. Cóż po aukcyi wojska, kiedy płacy jeszcze obmyślonej i moderunków nie mamy. Ichmość pp. podskarbiowie zamki i pałace poreparowali, więc możemy mówić Majestatowi: mane nobiscum, Domine. In reliquo in sensum jmp. Karwowskiego i innych poszedł, domawiając się o rachunek sukcesorów podskarbich, aby pieniądze wprzód do skarbu oddali i kwit wzięli, to i zapłata będzie na wojsko.

Jmp. marszałek sejmowy tem zakonkludował, że jako zgoda jest konserwacyą universi, także się wynajdzie dla ichmciów pp. płockich sposób do uczynienia im satysfakcyi, upewniał, zalecając tractare o aukcyi wojska, alias non intrudendo materias, okrom tych, które za generalną trzech stanów zgodą mogą być aprobowane, i na tem solwował sesyą na poniedziałek, na godzinę ósmą.

SESYA DWUNASTA.

Die 14 Octobris.

Jmp. marszałek, przy zagajeniu sesyi, szacując incomparabilis pretii sejmowania teraźniejszego momenta, ubolewał, że po zakończonych preliminaryach nie tylko izba poselska juxta gradum sejmowania do należytego porządku nie przyszła, lecz takowe jeszcze poczęła wtrącać materye, które ani do uniwersałów J. Kr. Mości, ani do podanych od tronu propozycyi nie regulują się. Więc pobudzał wszystkich, ażeby pro cardinali do formowania punktów securitatis internae et externae tudzież do proponowanych propozycyi [1]) conformiter się mieli.

Odezwał się interlocutorie jmp. Czarnecki, poseł bracławski, zamawiając dla W. Księstwa Lit. głosu trzecie miejsce według uczynionej na dniu onegdajszym J. O. jmci księcia Ra-

ktury etc. Lubo niemasz znacznych ekspens, skarży się na niedostatek jmp. podskarbi kor., którego zawstydzić to powinno, że zamek warszawski nie jest skończony. Skarb jak się ma rachować, zgadzał się z ichm. ciechanowskim i wyszogrodzkim.

[1]) Cz. III *d.: konferencyi z ministrami cudzoziemskimi.*

Digitized by Google

dziwiłła ordynata, posła wileńskiego, prekustodycyi. Na co jmp. marszałek sejmowy replikował, że według teraźniejszej alternaty Prowincya Małopolska na każdej sesyi powinna mieć głosów precedencyą.

Jmp. Kalinowski, poseł podolski, tego był zdania, aby jmp. podskarbi kor. juxta praxim et methodum jmp. Grabowskiego kalkulował się. O aukcyą wojska ex mente instrukcyi województwa swego, które jest maximum ad conservanda imperia adminiculum, instabat.

Jmp. Jaroszewski, podkomorzy i poseł płocki, życzył, ażeby czytane były projekta [1]), za laski księcia Lubomirskiego, marszałka sejmu przeszłego, unanimiter ułatwione, principaliter correctionis jurium, cła generalnego, agrariae contributionis, monopoliornm etc., które przeszłego sejmu dla krótkości czasu, Prowincyi Litew. udzielonego, nie były do skutku przywiedzione, te ex archivo comportare i czytać upraszał. O rachunkach jmp. podskarbiego po ekspedyowanej kalkulacyi namienił, że o tem czas będzie do mówienia.

Książę jmć Radziwiłł, poseł oszmiański, idąc in oppositum jmp. Jaroszewskiemu, posłowi płockiemu, domówił się, ażeby nie insze były czytane projekta, jako tylko te, które przez ichmciów pp. deputowanych do konstytucyi podane.

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, uważając pod szczęśliwem i słodkiem J. Kr. Mości panowaniem dobre dosyć obrad publicznych początki, spodziewał się, że correspondebunt ultima primis, byle tylko była mens omnibus una. A że materiarum confusio dissonos facit sensus, więc niepodobna wszystkich uspokoić, według owego axioma: qui duos sectatur lepores neutrum capiet. Życzył tedy to exequi, co jest ojczyźnie najpotrzebniejszego; najpierwej pomyśleć de fundo infallibili względem aukcyi wojska, powtóre o ekonomii wewnętrznej, po-trzecie o korekturze jurium, mówiąc, że sine justitia regna nihil sunt nisi vera latrocinia. I lubo zawalone prawami znajdują się u nas konstytucye, ale cóż potem, kiedy swojej nie mają obserwancyi, ut quid conduntur leges, si non observantur? Pochwalił w tem głos

---

[1]) **Cz. III**: dawne, na które prawie jednostajnie zgodzili się 1738, 1740, 1746-ti, t. j. cła generalnego, agrariae contributionis etc.

Digitized by Google

jmp. starodubowskiego, aby dać pondus legibus et super delinquentes rigorem opisać. Domawiał się i o to, aby województwa na każdy punkt per turnum wotowały, i jeżeli się na niego zgodzą, zaraz go podpisowały. O skarbie zaś kor. to asserebat, że do kalkulacyi onego Rzplita lubo explicite nie położyła prawa, ichmość jednak deputowani do kalkulacyi ex innato amore in patriam w tem się dojrzą i izbie poselskiej de damno vel commodo zupełną uczynią relacyą[1]). Upraszał i o to, aby, polegając in candore animi ichmciów pp. deputatów, ministeria w to nie wchodziły.

Jmp. Przeciszewski, poseł płocki, nie chcąc privato, ale publico placere bono, radził przystąpić do najpryncypalniejszych materyi in ordine samych rządów i ekonomii wewnętrznej, allegując: gdy będą pieniądze, na niczem nie będzie schodzić, i upraszał, aby in ordine do ułożenia projektów ekonomiki ut accedatur do czytania projektów, na przeszłych sejmach ułożonych. Co do skarbu, wyraził, jest onego quantitas nigdy niewiadoma, bo co nowy podskarbi, to prowent inszy, od jednego augetur, od drugiego minuitur. I nie dziw, że vices ejus mutabiles, ile że na kwitach kupieckich ichmość pp. pisarze na komorach piszą: „solutum“, a nie wyrażają, „wiele“. Z tych tedy okoliczności, mając lumen od jmp. Grabowskiego, który sobie zasłużył na wdzięczność i sławę u Rzplitej, prosił jmp. marszałka o informacyą: juxta quam regulam teraźniejsze mają expediri rachunki, czyli tak, jak się jmp. Grabowski kalkulował, czyli też alia methodo, et ut adeat Majestatem w tej cyrkumstancyi cum expostulatione, ażeby do tego skarbu likwidacyi ne exoriatur quaestio quomodo, praecommissa regula delegowani byli.

Jmp. Plater, poseł wiłkomirski, to wyraził, że mamy za co Divinam adorare Providentiam i J. Kr. Mości podziękować, że tak pactorum conventorum, jako i inne zachowuje obowiązki i nas in tranquillitate pacis konserwuje. Życzył zatem, ażeby według uniwersalnego pożądania o korekturze praw dla zagęszczonej niesprawiedliwości najpierwej pomyśleć, która jest basis et fundamentum regnorum; aby ichmość pp. sędziowie według niej, a nie ex arbitrio et beneplacito sądzili; prawa aby sacro-

---

[1]) **Cz. III** *d:* Nie zdawało mu się *(mówcy)*, aby te rachunki cum adminiculo podskarbiego nadw. kor. ekspedyować.

Digitized by Google

sancte obserwowali, delinquentes seryo karali. Co do ekonomii wewnętrznej, abrogationem teloneorum particularium, o wprowadzenie mennicy, handlów, kasacyą podymnego dopraszał się.

Jmp. Czacki, star. nowogrodzki, poseł bełzki, seryo zalecał, aby, jako wszędzie do gruntownej szczęśliwości zgoda jest najpotrzebniejsza, tak tembardziej w wolnym narodzie naszym, bez żołnierza i rady zostającym, powinna być pro primo objecto u każdego. Tegoż był sentymentu, aby jmp. podskarbi w. kor. ad normam jmp. Grabowskiego kalkulował się, i ażeby tęż kalkulacyą ichmość pp. delegowani, donec subscribetur, całej izbie poselskiej prezentowali, albowiem ad mentem prawa powinni ichmość pp. podskarbiowie przed panami radami i posłami ziemskimi juxta antiquam praxim na sejmach likwidować się. Dodał i to, że się przez protekcye wielkie krzywdy dzieją skarbowi, ale cóż po tem, kiedy vitia allegamus et non corrigimus. Nowości jednak co do skarbu i w inszych cyrkumstancyach strzedz się kazał, bo takowe więcej czasu trawią, niżeli pożytku przynoszą ojczyźnie. Aukcyą zaś wojska alegował, że ta sine certo fundo, fundusz zaś bez aukcyonowania prowentów stanąć nie może, więc skarb potrzeba, aby należycie opatrzyć aliis praetermissis, i ażeby ex sudore vultus nabyte pieniądze in privatum nie obracały się emolumentum.

Jmp. Kossowski, sędzia i poseł sandomirski, uczyniwszy nieskończoną Temu chwałę, per quem reges regnant, za takiego monarchę, który prawdziwie zwać się może augustus, pius, fortis et justus, u którego za cel św. sprawiedliwość, praw obserwancya i dobra pospolitego całość, jmp. Małachowskiemu, staroście oświecimskiemu, dziękował pro aequanimitate, że na takiego izby moderatora pierwszy dał głos swój, super quem sors cecidit populorum, i że pod jego dyrekcyą sejm teraźniejszy felicem sortietur exitum, tuszył. Za zdaniem zaś idąc jmp. starodubowskiego, upraszał stare prawo w należytą przyprowadzić obserwancyą, a nowego układaniem się nie zaprzątać. Co do aukcyi wojska, na fundamencie instrukcyi swojej, życzył de fundo pierwej pomyśleć, i że jmp. podskarbi sequetur vestigia jmp. Grabowskiego dabitque pretia rebus, nieomylnie sobie tego obiecował.

Jmp. Sulistrowski, marszałek i poseł oszmiański, supponował, że nikt nie jest tak zapamiętałego serca, żeby publicam zachować tranquillitatem bonumque promovere ojczyzny *(nie)*

Digitized by Google

pozwolił, tak póty na swojem zdaniu persistebat, aż jmć p. marszałek w. k. dał głos jmci, który w ten sens mówił: Że zawiódłby się na próżnej opinii, ktobykolwiek rozumiał opacznie oddalonego być Waszą Kr. Mość Pana N. M. a curis et meditationibus Rzeczypospolitej, i owszem niech się tłumi opaczna interpretacya, rumpatur invidia, serce złośliwe niechaj ponosi scysurę, rodat sua viscera livor, gdyż każdy widzi, że za manudukcyą W. Kr. Mości manutencyą praw, swobód i wolności naszej, pożądanym cieszymy się pokojem, lubośmy dotąd byli tanquam caeca sub nocte jacentes, pókiś, W. Kr. Mość, jako pierwszy luminarz, adventu suo nas nie oświecił, i zastałeś signata limina pace. Nie narzeka na absentowanie się W. Kr. Mości nasza Rzeczpospolita, boś ją w lepszej zastał sytuacyi, niż ów cesarz, który w Rzymie moerentia tecta vacuasque domos et leges silentes habuit. Potem obrócił mowę do prześwietnego senatu dwojakiego stanu, duchownego i świeckiego, a najprzód ad statum ecclesiasticum, aby duplę i hybernę płacić non denegaret, oraz aby subsidio charitativo upadającą na siłach żołnierskich ojczyznę wesprzeć zechciał, także i na konsystencyą w dobrach swoich według dawnego zwyczaju zezwolił, z tem się palam manifestując, że sub illo vinea Domini, salus Reipublicae omnigenum accipiet vigorem. Tandem uczynił apostrofę ad statum senatorium saecularem et ad pacis bellique ministeria, aby z królewszczyzn, które przywłaszczyli sobie niemal perpetuo et haereditario jure, hybernę i kwarty sprawiedliwie płacić raczyli. Zatem suplikował J. Kr. Mości, aby zatrzymane i przywalone od niemałego czasu długą niepamięcią żołnierskie miesiące cum distributiva gratia ad panem benemerentium miłościwie przywrócić raczył, rozumiejąc, że przez te sposoby legibus honor, nobis quies, tibi amor conciliabitur. Przy konkluzyi mowy swojej z głęboką submisyą to złożył votum: Augusto a Deo coronato militent pax, salus, honor et gloria [1]).

Respons od tronu przez J. W. jmci p. kanclerza w. kor.: Zaślubione ojczyźnie serce pańskie zupełną napełnia się radością, kiedy J. Kr. Mość P. N. M. zapatruje się na zgromadzone stany w gotowości do spólnego ratunku ojczyzny, jakoż J. Kr.

---

[1]) **Cz. III** *d:* Ruszyli się po tej mowie ichmość ministrowie do tronu, od którego *etc.*

Digitized by Google

Mości prace najmilsze są około dobra pospolitego zabawy. Okropne rozeszłych sejmów wspomnienie każdego trwoży, język drętwieje mówić, jako już od 1736 roku ojczyzna zostaje bez rady i poratowania. Któż tej autorem nieszczęśliwości, jeżeli nie właśni ojczyzny synowie i invidia? Wiem, że propozycya będzie do gustu, na którą generalna zajdzie zgoda; które zaś podobać się nie będą, powinny iść w reces, bo tak miłość ojczyzny każe, tak zdrowy dyktuje rozum. Przystąpił zatem do czytania propozycyi sejmowych, które in hunc idą sensum: Aukcya wojska, na tylu sejmach proponowana stanom Rzplitej, powinnaby już sprzykrzyć się każdemu dawać ją za cel obrad publicznych, kiedy tak zbawienna materya częścią przez złośliwe interpretacye, częścią przez bojaźń umniejszenia prowentów i intrat na zgubę tylko obracała się. Jednak J. Kr. Mość nie chce o tem zapomnieć, skąd kraj cały z własnego żołnierza naturalną zawsze mieć może obronę, ale że do tego wszystkiego regularna płaca musi być ustanowiona, nowe uchwalone podatki, nowe lustracye, insza taryfa, a te wszystkie podatkowania sposoby na przeszłych sejmach służyły tylko do formowania pretekstów wycieńczenia czasu i dla pokrycia złośliwych intencyi zepsucia obrad publicznych. Więc J. Kr. Mość w tej okoliczności do zdania stanów Rzeczypospolitej i swoje chętnie przyłączy. Ekonomika kraju wewnętrzna wszystkie państwa bogacąca, u nas wcale zaniedbana; a tą zawisła na manutencyi praw miastom i miasteczkom, aby każdy obywatel bezpieczeństwo miał tak w handlach, jako i w domu przy rzemieśle siedzący, od wszystkich skądkolwiek wynikających insultów; na otworzeniu minerałów, tak w górach Olkuskich, jako i gdzie się znajdować mogą, i mennicy z porównaniem monety waloru z potencyami postronnemi; na zniesieniu ceł i myt partykularnych, na wprowadzeniu różnych manufaktur, dla których niedostatku wszystkie pieniądze wychodzić muszą. Żeby zaś tak świętobliwe, przedsięwzięcie J. Kr. Mości Bóg pobłogosławił, trzeba pomyśleć, aby sprawiedliwość św. w każdych sądach miała swoję obserwancyą, aby po trybunałach i innych sądach znieść te, które się wcisnęły, inkonweniencye. A że z sąsiedzkiemi potencyami przyjaźń i dobra harmonia być utrzymana powinna, J. Kr. Mość P. N. M. przypominać raczy konferencye z posłami cudzoziemskimi według konstytucyi 1726 i 1736, z nową osób deputacyą na miejsce zmarłych. Te tedy wszystkie propozycye J. Kr. Mość

Digitized by Google

P. N. M. zacnym stanom Rzplitej zaleca; niechaj każdy miarkuje, jeżeli nie są do zbogacenia kraju dążące, jeżeli inaczej obnażona z ozdób swoich Polska przyjść może do dawnego lustru, jeżeli bez własnego żołnierza obronna może mieć bezpieczeństwo kraju swego.

Po tem tedy przeczytaniu propozycyi jmć p. marszałek w. kor. cum ministris poszedłszy na krzesła, dał głos jmci p. marszałkowi poselskiemu, który wyraził: Iż doskonale starożytny Polak opisał waleczną królów polskich rękę, gdy ją do powszechnego przyrównał chleba. Idzie do tego zdania i stan rycerski na dniu dzisiejszym i większe otrzymuje ukontentowanie, gdy prawem opisany porządek sejmowania szczęśliwe swoje odbiera dziś skutki [1]). Wniósł zatem prośbę do tronu, przypominając panem benemerentium et distributivam justitiam dla stanu rycerskiego, dziękując J. Kr. Mości za konferowaną prymaturę jmci ks. Komorowskiemu, i innych wielu ichmciów rekomendował. Po tej zakończeniu rekomendacyi zamówił sobie salvum regressum do izby poselskiej.

Jmć p. kanclerz w. k. za daniem sobie głosu od jmci p. marszałka w. kor. odpowiedział, że naturalna J. Kr. Mości łaska i hojność jako nikomu odmówić nie potrafi, tak co się zostało z wakansów, przez kancelaryą swoję rozdać nie omieszka, a gdy wszystko rozda, i samego siebie nie dla siebie zostawi. Solwował zatem sesyą in ordine wysłuchania posłów wojskowych na godzinę dziesiątą in crastinum.

SESYA SZÓSTA.

Die 5 Octobris.

J. Kr. Mość P. N. M. in frequentia przytomnego senatu, zasiadłszy na tron, od wojsk tak koronnych, jako i W. Ks. Lit. utriusque authoramenti, przez delegowanych z koła rycerskiego posłów *), zwyczajne odebrał hommagium.

---

[1]) **Cz. III** *d*: Rekomendował przytem podanych na kartkach ichmciów łasce pańskiej.

*) Koło rycerstwa koronnego odbyło się pod Solcem w Sandomierskiem 12 września; pierwszym posłem od autoramentu polskiego zo-

Digitized by Google

Za daniem tedy głosu przez jmci p. marszałka w. kor. jmć p. Sługocki, strażnik pol. kor., poseł od wojska koronnego, w ten sens miał mowę: Jako zawsze tak i teraz od szczęśliwego zaczęcia panowania składamy W. Kr. Mości należyty poddaństwa naszego trybut, którzy sub pondere diei et aestus circa Majestatem et Libertatem czułą mamy attencyą i szczere chęci utrzymywać wiarę, miłość, prawa i pograniczne zamachy in confinio Regni; tylko nie mamy z kim mężnego dać odporu, bo małą partyą niepodobna rzecz jest inveteratum eradicare malum. Suplikowaliśmy nieraz o stare zasługi, które poszły w niepamięć, drudzy zaś, szukając dla siebie zagranicą awantażu, pożegnali się z nami: vale patria. Inni o żołd zaległy szukali sprawiedliwości po trybunałach, to wskórali, że natraciwszy na prawo fortuny, nic nie wygrali. Nasze też świeższe zasługi, chociaż się obijają o uszy W. Kr. Mości, żadnej jednak nie mają rekompensy. Zatem dziękował J. Kr. Mości, że J. W. jmp. hetman w. koronny, plenus dierum et meritorum, ex distributiva gratia pierwsze w senacie osiadł krzesło, submissa prece za nim wnosząc prośbę, ażeby za zasłonę własnymi ludźmi od ściany rosyjskiej, distinctam u J. Kr. Mości mógł mieć recognitionem. Także rekomendował J. W. jmci p. wojewodę kijowskiego ad militaria fortia dexterrime zabierającego się, który non degener filius patris et de sanguine ducum pochodzący *), ojcowskie przy komendach suffert onera, ażeby w łaskawym J Kr. Mości respekcie był konserwowany, i wielu innych ichmciów in sago zasłużonych et in continuo belli motu zostających [1]), tudzież siebie samego, żadnej nie partycypującego królewszczyzny, distributivae justitiae zalecał, aby J. Kr. Mość pokazać nad nim swoję łaskawość i skibę proporcyonalną roli dać raczył, mówiąc: że za to inscribet Tibi

---

[1]) **Cz. III** *wymienia wojewodę mazowieckiego, hetmana pol. kor., kasztelana czerskiego, dom ks. Jabłonowskich, starostę oświecimskiego, Siemianowskiego, obożnego kor.*

stał Sługocki, strażnik wojskowy, drugim — pułkownik Małachowski; od cudzoziemskiego autoramentu posłował generał major Bekierski i paru innych wojskowych. Kuryer Polski 1748, № DCXVII.

*) Stanisław Potocki († 1760), syn Józefa hetm. w. k. († 1751), wnuk Andrzeja, hetm. pol. kor. († 1693), prawnuk Stanisława Rewery, hetm. w. k. († 1667).

Digitized by Google

posteritas quaecunque mereris. In reliquo o admisyą do pocałowania ręki pańskiej dopraszał się [1]).

Jmć p. kanclerz w. k., dając odpowiedź od tronu, to wyraził: Iż myli się ten na swoim umyśle, który po skończonych wojennych burzach w miłym siedząc pokoju, wcześnie o obronie i o zmocnieniu sił Rzeczypospolitej nie zamyśla, nie wtenczas bowiem szukać rąk do broni, kiedy ojczyzna, gwałtownym przyciśniona przypadkiem, zawoła na ratunek. Więc o aukcyi wojska pomyśleć radził, upewnił oraz o nieomylnej znakomitym kawalerom rekompensie, mówiąc, że J. Kr. Mość P. N. M. każdego czasu otwartą trzyma rękę, do której pocałowania przystąpić zacnemu pozwala rycerstwu. Co też eo instanti przez ichmciów pp. posłów od wojska koronnego po przeczytanej instrukcyi effectuatum est.

Dał zatem głos jmć p. kanclerz w. kor. [2]) jmci p. Żeromskiemu, porucznikowi petyhorskiemu znaku J. W. jmci p. Pocieja, strażnika w. lit., posłowi od wojska W. Ks. Lit., który to przed tronem wyraził: Jeżeli nieżyjące i bezrozumne dziełem natury do swego centrum ściągają się kreatury, a dokądże oświecone rozumy, od Boga wypolerowane, światłem łaski W. Kr. Mości P. N. M. ściągać powinno się rycerstwo W. Ks. Lit., jeżeli nie do tego, do którego ma spiritus vitales Majestatu, Najjaśniejszy Królu P. N. M.? albowiem jeżeli Cię znamy, P. N. M., nieskazitelnem

---

[1]) **Cz. III** *d*: Czytał potem instrukcyę drugi wojskowy poseł, jmp. Małachowski, w której oprócz ekspostulacyi, w mowie jmci p. posła pierwszego wyrażonych, continebantur te: doniesienie, że podatek, 1717-mi konstytucyą naznaczony, wojska nie dochodzi punktualnie, i że nie mogąc go znieść, szlachta z domów poustępowała; inflacya, aby panem benemerentium tym dawać, których hetmani widząc zasługi, rekomendować będą. Ażeby ichmość oficyerowie gaże punktualnie odbierali, a tak żeby przy chorągwiach zawsze znajdowali się; potrzeb artyleryi przypomnienie i fortyfikacyi, antemuralis camenecensis bastyonów wystawienia; uskarżanie się, że w Kamieńcu, w Okopach Św. Trójcy i indziej na pograniczu stojące praesidia na kwaterach wygód nie mają; upraszanie o komisyą czy to przez sejm czyli przez senatus consilium in ordine do rewizyi fortec; przełożenie krzywdy, że w żołdzie każdy czerwony złoty po złotych polskich osiemnaście musi przyjmować wojsko etc. — [2]) *Tak* **Cz. I, II, III, Dz., Os**; *jedynie w* **Paw.** *czytamy*: marszałek.

słońcem horyzontu naszego, tedy jako atomy, bo proch z pod nóg Twoich, ciągniemy się in unum, coagulando życzliwe serca, hartując najjaśniejszemi promieniami dla nieprzyjaciół ojczyzny i W. Kr. Mości żarzyste pogromy. Jeżeli zaś jesteś, Najjaśniejszy Panie, morzem niezbrodzonem dobroczynności, płyniemy, jako źródło do herbownychrzek Twoich, aquae multae, populus Tuus, abyśmy wierność naszę, w czasie pokoju wybieloną, in candore animi prezentowali, a w czasie wojny krwi własnej na zaszczyt ojczyzny i na dostojeństwo W. Kr. Mości w Rubikon się zamienili. Jeżeli Cię, Panie Miłościwy, znamy dominum legionum, a jakże żołnierze nie mamy spieszyć do swego pana? Lecz z czemże przed W. Kr. Mością popisać się możemy, jeżeli z wielką liczbą dzielnego rycerstwa? tej komput mały kazało mieć prawo. Jeżelibyśmy stanu naszego chcieli prezentować dzieła, tych Bóg Zastępów i W. Kr. Mości przezorna opatrzność nam ujęła, zachowując, cum proxima arma canunt, nas w zupełnym pokoju. Więc jako czystą do napisania tablicę, prezentujemy otwarte serca nasze W. Kr. Mości, na tych cokolwiek wielowładna i niezwyciężona zapisze ręka, z głębokiem posłuszeństwem nosić będziemy. Si pacem velis, pacifici, si arma, subito fugabimus. Ichmciów pp. hetmanów W. Ks. Lit. nie śmiał rekomendować, ile kiedy J. Kr. Mości więcej są ich znajome zasługi, wierność i życzliwość, niżeliby wyrazić potrafił, więc o nadgrodzie dla nich spodziewał się, że musi być w dobrotliwem sercu pańskiem zapisana. Całe zaś rycerstwo W. Ks. Lit. munificencyi J. Kr. Mości zalecał, mówiąc: że jeżeli całe życie swoje na zasługi Rzplitej oddało, aby z respektu pańskiego przynajmniej przy miesiącach żołnierskich zachowane było, żebrząc o przystęp do tej, która straszna nieprzyjaciołom, słodka wiernym poddanym, ręki.

J. W. jmć p. marszałek w. k. dał głos jmci kanclerzowi w. lit., którego mowa sequitur takowa z repliką od tronu posłom wojskowym W. Ks. Lit.: Jakimiby sposoby zupełna państw i królestw całość w kwitnącym utrzymać się mogła wigorze, różne w tem przezornych polityków zachodzą zdania. Jedni za najgruntowniejszy trwałej szczęśliwości poczytają fundament zachowaną praw ojczystych obserwancyą, drudzy łaskawe władnącej zwierzchności panowanie i wzajemne życzliwych poddanych posłuszeństwo, inni obfitą licznych obywatelów opulencyą i nieustającą sciencyi, kunsztów, handlów propagacyą; atoli te i tym po-

dobne do publicznej konserwacyi congrua sint, quamvis media astuta videntur, jeżeli tego wszystkiego zdolne dzielnych wojsk nie zaszczycą siły. Niespodziewany bowiem wszczętej wojny turbo cogit leges jusque silere sub armis, najlepszą wzniecenemi między stanami dyfidencyami miesza harmonią, nabytą wielką pracą przez uciążliwe egzakcye szczętem niszczy kraju obfitość, ostatnią ruinę, ciężką niewolą i totalną częstokroć przynosi zgubę. Doznała rzeczywistych tej prawdy skutków urbs orbis domina, która póty w nieograniczonej ogromności, w głośnej na cały świat sławie, w strasznej najodleglejszym narodom potędze i w nieprzerwanych opływała pomyślnościach, póki wierne i żarliwe za honor i całość jej mężnie zastawiały się pułki. Lecz skoro nieukontentowany żołnierz, dawszy się wszędzie słyszeć, quis Paulis, quis Aemiliis in ingrata civitate similis esse velit, et gratis poenitet esse bonum, jawny do powinnej wspólnej ojczyzny obrony wstręt pokazał, owszem wprędce częścią insidioso aere ujęty, częścią obłudną obiecanych pożytków nadzieją utwierdzony, opuściwszy ogólny nierozdzielnej Rzplitej interes, poszedł divisim in clientelam niektórych niespokojnych i wielkomyślnych patryotów, prywatnej w publicznym upadku elewacyi, nie dobra pospolitego szukających, zaraz też prosperitas Reipublicae szwankować poczęła, wnętrzne dyssensye, ambicya równości nie cierpiąca, szkodliwe praktyki, obszernych prowincyi dysmembracya, bezwstydne praw kardynalnych zgwałcenie, okrutna wojna domowa, nagła ewersya status, nowa nakoniec rządu publicznego forma nastąpiły i wszystkie razem multa sanguine parta, servata multa przez niemało wieków trwające upaść bez powstania musiały decora. Dziwować się jednak temu mniej potrzeba, bo jak Rzymianie tutamen bezpieczeństwa praw i swobód swoich in plebejas złożyli manus, tak też ci ludzie, do defensyi Rzeczypospolitej zażyci będąc, ab incunabulis sub rasura ad servitutem przyuczeni i z niewolniczej kondycyi ad militarem professionem et munia Martis przypuszczeni, nie mogli mieć ex vili sorte nascendi ani gustu wolności, ani znali jej szacunku, ani mieli w sobie generosum acquirendae gloriae stimulum; szczególnym tylko podłego zysku, gdzie i od kogo więcej wziąć mogli, rządząc się incytamentem, za zuchwałem dwóch supra civilem modum wyniosłych o podbicie arcano molimine ojczystych swobód emulantów powodem łatwo się stali fatalnym instrumentem ad

suffocandam na polach farsalskich libertatem. Beatior z Prowidencyi Boskiej fortuna contigit tej zacnej Rzeczypospolitej, że tuitionem et decus jurium i dostojeństwa pańskiego, totum Regni robur na szlacheckich ingenui civis oraz et militis zasadziła piersiach. Nie mogą takowe wojska, z wyboru krwi najprzedniejszej złożone, nienawidzieć tej, w której i dla której porodzili się wolności, którą rzęsistym przodków potem zaszczepili, w niezliczonych okazyach nieprzełamanym za nię zastawiali się murem, wiekopomnej torem walecznych antecesorów, pewnie nie dla jakiego profitu, chyba dla honoru dobijali się zawsze sławy; trony obranych monarchów cum dispendio zdrowia i fortuny illibata fide et forti zelo utrzymywać zwykli i dotąd, odważnem we wszystkich niebezpieczeństwach sercem salutem publicam zaszczycając, rzetelne dawać nie przestają dowody, jako heroiczny zacnego z dzieł i urodzenia rycerstwa liberae gentis geniusz nihil timet innato patriae succensus amore, regum jura, fidem sanctam legesque tuendo. I ten to jest wolnemu narodowi charakter, który J. Kr. Mość P. N. M. i w zacnem wojsku litewskiem upatruje, doznawa, szacuje, i tem słuszniej ex justitia distributiva zasłużone rycerstwo rekompensuje, im te bardziej między obcemi wielu państw jedynowładnych autoramentami nieskażoną żadnem kacerstwem ku wierze prawdziwej żarliwością, wspaniałemi niezmordowanych przeciwko nieprzyjacielowi krzyża św. atletów antemuralis christianitatis, mężnych Kościoła Bożego defensorów, inclytorum Orthodoxi Regni heroum od Stolice Apostolskiej przyznanymi w różnych dyplomatach tytułami, niemniejszemi krwawych bitew, sławnych zwycięstw tryumfami, przykładnem juris gentium, inviolatae sąsiedzkich granic immunitatis i wszelkiej spokojności dotrzymaniem, nieprzymuszoną, bo dobrowolnie przyjętą ku własnym regnantom wiernością, non mercennario a temsamem minime suspecto ku Rzplitej, gdyż będąc jej pars praecipua, amore naturali wspólną z drugimi stanami czy to na senatorskich krzesłach czyli na poselskich, deputackich, komisarskich funkcyach, publicznych Rzplitej deliberacyi ac administrandae justitiae partycypacyą wysokiemi po województwach, ziemiach i powiatach dygnitarstwy, samem nawet imieniem „towarzysz“, starożytną i żadną natalium wadą nieprzyćmioną zacność szlachecką aequalitate civium bez ekscepcyi w wolnym narodzie zaszczyconą, dezygnującym, i innemi znakomitemi (przy nienaru-

Digitized by Google

szonem jednak ścisłej artykułom wojskowym subjekcyi, regularnego disciplinae militaris rygoru, zupełnego przyzwoitej władzy posłuszeństwa zachowaniu) belli et pacis prerogatywami, jako niewątpliwemi supereminenter dystyngwuje się awantażami. Niemniejszą pozyskują J. Kr. Mości konsyderacyą znaczne W. W. hetmanów merita, w chwalebnych doznanej ku Majestatowi swojemu wiary, wziętej od wielkich przodków ku ojczyźnie miłości przykładach (nikomu nie tajne), które nie tylko sprawiedliwą regii judicii otrzymują aprobatę et publica bene gesti muneris encomia, ale też dobrotliwą dalszych faworów powabią kontynuacyą. Na znak zaś zarobionej heroiczną cnotą wdzięczności i zwykłej łaskawości pańskiej przyjąwszy paterne J. Kr. Mość wyrażone w instrukcyi zacnego wojska utriusque authoramenti desideria, przy ofiarowaniu pamiętnych respektów dozwala Waszmościom Panom miłościwie tangere sceptrigeram fortemque manum ore fideli.

Po tej mowie i po pocałowaniu ręki królewskiej przez wojsko litewskie J. W. jmć p. kanclerz w. k. oświadczył J. Kr. Mości amorem et gratitudinem przeciwko wojsku, i że zasłużonych godnych towarzyszów desideria zechce kontentować, i solwował sesyą na wtorek, na godzinę dziesiątą.

SESYA SIÓDMA.

Die 8 Octobris[1]).

Król Jmć P. N. M. in assistentia ichmościów pp. marszałków kor., ministrów i senatorów wszedłszy do izby senatorskiej, zasiadł na tronie, a zatem ulokowawszy się ichmć pp. senatorowie i posłowie na swoje miejsca, dał głos jmć marszałek w. kor. J. O. księciu jmci Załuskiemu, biskupowi krakowskiemu, który po złożeniu votorum suorum J. Kr. Mości życzył, aby z całem Najjaśniejszem potomstwem jak najdłuższem się cieszył zdrowiem, aby coraz większe a większe do powinszowania ze wszystkimi stanami Rzplitej miał materye, niemniej

---

[1]) W. d: Obchodzono diem natalem Króla Jmci uroczyście, i posłowie... byli u króla na gali.

Digitized by Google

żywe zapisował J. Kr. Mości obligacye pro paternis circa Rempublicam curis, że in generali wojny aestu, która wszystkie fere Europy części pożarem swoim zapaliwszy, Polskę domi ab exterisque tutam et illaesam utrzymał i jej się słodkim pozwolił cieszyć pokojem; belli pacisque ministrom, że in tam turbido ojczyznę statu we wszelkim utrzymali porządku i bezpieczeństwie; osobliwie jmci p. hetmanowi w. kor. za opatrzenie i zasłonę od najazdów granic, utrzymanie w dobrym porządku Kamieńca i za wystawienie magnis sumptibus Stanisławowa na obronę ojczyzny z należytą dziękował rekognicyą. Żalił się na tyle infructuoso eventu rozeszłych sejmów, które duszą panowania nazwać się mogą, i jeżeli ojczyzna dotąd bez wszelkiej zostawała rady, gensque domi absque consilio, fere sine armis, to unico Dei beneficio et ejus Providentiae przypisać się musi; że na ojczyznę naszą różne zsyła plagi, to czyni na zahamowanie przestępstw i ekscesów naszych, allegując quod gravius sit quod committitur, quam quod toleratur; materyą tę do konfesyonałów i ambon odesłał. Zaś quoad statum Rzplitej, do tego się sądził być obowiązanym, do czego miłość ojczyzny i przysięga jego stimulat; prawo naturalne każdego recte sentientem do kochania ojczyzny pociągać powinno, kto ozięble o niej radzi, odrodkiem jej nazwać się powinien. Konkludował, że każdy wolności syn prywatne swoje porzuciwszy racye, zawziętości i emulacyi zapomniawszy, dobro ojczyzny na pierwszem mieć powinien oku. Allegował, że się często dzieje, że ci, którzy non sunt boni consilii authores, stają się nieprzyjacielami, i choćby najlepsze dzieło dla zazdrości samej zrujnować gotowi, dla czego ojczyzna od tak długich czasów zostaje bez rady; prawa, że obserwancyi należytej nie mając, bez rygoru i egzekucyi zostają. Głos wolny, chociaż wielkiemi ubezpieczony prawami, nie jest w swoim walorze ani konsyderacyi: jeżeli jeden drugiemu activitatem tamuje, nie czyni to pretio dobra pospolitego; u niego ten jest koniec, aby sam będąc activus, drugich widział in activitate passiva. Zagęściły się teraz abusus przeciwko prawom, uważyć to każdy może, który nie jest peregrinus in lege, a cóż dopiero mówić, kiedy to będzie mancipatum, non liberum veto, kiedy to pasya, nie dobra pospolitego racya, ale owszem duch jakiś cudzoziemski mówi! O senacie, że lubo securitate publica obwarowany jest, aby na sejmikach bywał, dla szczególnej weksy, et ut mutam non agat

scenam, absentować się musi. Ubolewał, że lubo przed zakończeniem sejmu pięć dni obwarowało prawo senatowi, aby do macerowania egzaminu praw konkurował, o tem cale się zapomina i prawu dosyć się nie czyni: to zapomnienie incrementum daje do kontemptu praw, i że większą coraz izba poselska górę biorąc, corregnare, videtur i że w Polszcze, jak u pewnego monarchy perskiego, quod libet licet, a ów w trybunale nowomodny termin generalnie jest przywłaszczony, iż moc prawa, vis legis, obróciła się w gwałt prawa, in vim legis. Zgromadzonym na sejmie stanom, którym J. Kr. Mość zalecił przez instrukcye swoje domowy porządek i ubezpieczenie, życzył, w to penitus wszedłszy, errata corrigere i obostrzyć executionem dawnych praw, obmyślić observantiam nowo stanowionych, zabieżeć arbitrariis executionibus prawa, które, jako komu potrzeba na swój pożytek, tak je eksplikuje, choć to ejus est solum interpretari, cujus et condere. Unikać w konstytucyach aequivocationes i skracać oneż, ażeby się i lepiej pamiętały i heterodoxis explicationibus nie podlegały. Poenalitates na przestępstwa et modum dochodzenia naznaczyć, ażeby ubi aderit rigor, sit et legis vigor. Pierwszy ten domowy porządek łatwo za sobą pociągnie wiele innych porządków i sejmowania materyj, osobliwie podał[1]) komisyą ex utroque ordine naznaczyć życzył, które ażeby nie były commissiones omissiones, radził, ażeby należyty modus procedendi et exequendi onych był opisany. Kurlandya, tak piękna prowincya, aby suo duce tandem gaudeat, o skuteczną J. Kr. Mości kooperacyą do dworu petersburskiego suplikował. Zamiast sędziów pogranicznych dla utrzymania na pograniczu spokojności życzył hanc provinciam zlecić ichmościom pp. starostom i grodom pogranicznym, urzędników publicznych za asesorów im dodawszy i sądzenia modos opisawszy, aby przeto antiqua starostów juryzdykcya zachęciła się do częstej, prawem obwarowanej tam rezydencyi, aby większa sądów była authoritas a mniejszy koszt Rzplitej, która na to łożyć musi. Starostom grodowym według dawnego zwyczaju należałoby się większą providere intratę przez przyłączenie avulsorum, ażeby mogli doskonalej exequi prawa i dekreta,

---

[1]) *Może miało to brzmieć*: osobliwie podatków; komisyą *etc.*; *redaktor dyaryusza przypuszczalnie źle odczytał i rozwiązał skrócenia brulionu.*

Digitized by Google

gdyż oni są brachium regale dla bezpieczeństwa, aby w swych juryzdykcyach determinatum ludzi numerum trzymali, przez coby przybyło Rzplitej in necessitate rekrutów; aby im oraz obmyślić securitatem i za egzekucyą sprawiedliwych dekretów trybunalskich, których invalidatur authoritas, kiedy do egzekucyi nie przychodzą, ażeby nie wolno było ich pieniać, czem odstraszeni często bywają od pełnienia włożonych na urząd swój obligacyi. Promontorium montowskie, Wisłę z Nogatem dzielące, jeżeli w tym czasie nie będzie reparowane, to albo defluitacya do Gdańska utraci się, albo, gdy cudzym kosztem reparowane będzie, jako to sąsiedzkim, dobrowolnie i z hańbą Rzplitej, z cudzym pożytkiem utraci się. Rezydentów przy dworach cudzoziemskich, osobliwie w Rzymie trzymać i z skarbu pensyą im obmyślić upraszał J. Kr. Mości. Rekomendował św. Jana Kantego kanonizacyą, i kościół nacyonalny św. Stanisława Kostki w Rzymie pro gloria gentis, aby był reparowany. Insze materye inszym zostawił, nie chcąc czasu zabierać; Pana Boga prosić nieustannie za to królestwo obiecał, quondam przy protekcyi patronów św. kwitnące, które teraz, chociaż przy pokoju, coraz bardziej niszczeje, lud ubożeje, miasta upadają, handle giną, kruszce odłogiem leżą, moneta zginęła. To wszystko ojcowskiemu J. Kr. Mości, aby ojczyzna dalej in deteritum nie szła, zalecał staraniu, a jak za Augusta Pierwszego, 40 lat panującego, pod słodkiem panowaniem W. Kr. Mości Te regnatorem longaevum, Te regnante florens Regnum oglądać mogli.

Jmć ks. biskup poznański, enkomizując chwalebne J. Kr. Mości nad wolnym narodem panowanie, które w całej niemal Europie szerzące się wojenne burze od nas szczęśliwie odwróciło, więc lat niezamierzonych J. Kr. Mości z Najjaśniejszą Królową, et tota Serenissima Familia życzył. Dziękował oraz ichm. pp. ministrom utriusque status et gentis za usilne circa bonum publicum staranie i praw kardynalnych utrzymanie. Aukcyą wojska pro primo objecto mieć kazał, bo bez niej tak rozległe państwo w żadnej nie jest konsyderacyi u postronnych nacyi. O artyleryi pomyśleć, o broni i utrzymaniu fortec, aby certum na to wynaleźć fundum, dopraszał się. Więc eo fine komisyą ex utroque ordine ad referendum do przyszłego sejmu naznaczyć radził, a zatem będzie sat cito, si sat bene. Korekturę także jurium meliorować, reasumowawszy dawniejsze konstytucye i nowe

Digitized by Google

przydawszy projekta. Otwarcie gór Olkuskich, także i mennic pokornie J. Kr. Mości rekomendował. Także promontorium montowskie ichmciom pp. podskarbim zlecić zalecał. Krzywdy też elbląskie, ażeby od Rzplitej justam miały compensationem et recognitionem, instabat. Ex officia, które totalnie miasta rujnują, znieść radził. In reliquis referował się do zdania ks. jmci biskupa krakowskiego i do innych po sobie mówiących.

Jmć ks. biskup płocki, Dembowski, należyte Majestatowi J. Kr. Mości złożył podziękowanie, że J. Kr. Mość własnemu nie folgując zdrowiu, ad regiam przybywszy, sejm ten, który się Sejmem Boni Ordinis nazwać może, złożyć raczył. Wnosił oraz to do Boga votum, aby pożądanym ad vota publica pobłogosławił sukcesem, gdybyśmy ubezpieczeni byli ab extra et ab intra dobrym opatrzeni porządkiem, i na ten koniec sojusze sąsiedzkiej przyjaźni przez reasumpcyą konferencyi odnowić życzył, i to naprawić, co ex orbita legum wypadło, gdyby rygor praw był obostrzony et ne praedominetur mocniejszy nad słabszym, albowiem u nas leges multae, sed sepultae. Respektem pogłównego et odiosae vocabuli nomenclatûrae to namienił, że tylko konstytucya anni 1717 do następującego sejmu oneż ustanowiła, a już dwa sejmy, jeden 1726, drugi 1736 stanąwszy, tegoż podatku nie zniosły. Ma Rzplita thesaurum absconditum, minerały, których otwarcie jako jest essentialiter potrzebne, tak moraliter jest rzecz trudna, bo nie widzi, ktoby zdołać mógł, chyba sposobność J. Kr. Mości. Co wszystko pendet a supremo arbitrio Majestatis, który może wynaleźć ku temu ludzi sposobnych. Commercia po miastach introdukować rekomendował, z których każdemu krajowi największy pochodzi emolument. Depaktacyom drogę zatamować. Protekcye, które są z wielką skarbu szkodą, abolere. Długi zaległe po zeszłych podskarbich koronnych windykować. A że przez zawalenie gór Olkuskich materyału do bicia monety niemasz, upraszał J. Kr. Mości, gdyby z swego srebra bić kazał usitata praxi monarchów. Reparacyą jaknajprędszą promontorium montowskiego zalecał, bo jeżeliby tego roku opatrzone nie było, tedy i defluitacya do Gdańska upadnie. O praw, że in omnibus subselliis tak się nie administrują, jak są opisane, poprawę instabat. Belli pacisque ministrom dziękował pro conservatione w niebytności pańskiej słodkiego pokoju, J. Kr.

Digitized by Google

Mości zaś życzył, aby wiernym poddanym pozwolił jak najdłużej beatifica frui visione.

· Ks. jmć biskup warmiński wyraził, że jako J. Kr. Mość najłaskawszą twarzą swoją nas udarował, tak suaviter dominatur, cordibus nostris ut imperet, et advenit hospes desiderabilis gentibus z osobliwszą radością wszystkich i jego w szczególności, którego przy św. ofiarach nie przepomnieć deklarował cum apprecatione, ażeby jako Ecclesiae praeceptori, patri patriae Augusto, et Domui ejus sit pax aeterna. Ichm. pp. hetmanom utriusque gentis za chwalebne ich intencye i czułe staranie około dobra pospolitego dziękował. Aukcya wojska, która bez ludzi być nie może, nie widział sposobu jakby się skleić mogła, ani też fundum należytego nie widzi, skądby wojsko utrzymować, ponieważ ze 16900 talerów na ichmciów pp. oficyerów, pod jednym regimentem zostających, wychodzi, z których byłby żołd dla gemejnów należyty. Nie widział sposobu, skądby na tak wiele regimentów podobne mogły provenire sumy, a że do tego głód na Rusi, powietrze na bydło, szarańcza panuje. Miasta Lwów, Wilno, Grodno, Szkłów, Mohylów i innych wiele in favillam przez pożary poszło, skądże resultare by miał podatek? In reliquo zdanie swoje ad statum Rzplitej salvis juribus Ecclesiae et Terrarum Prussiae podał. Konferencye z postronnymi ministrami mieć radził. Dla ubóstwa miasta Malborka gratiam et misericordiam implorabat J. Kr. Mości, dla Elbląga nie tylko o kontynuacyą subsidii, ale o pomnożenie upraszał.

Jmć ks. biskup łucki dziękował J. Kr. Mości za złożenie sejmu i za odwrócenie wojny pożaru, który się we wszystkich fere państwach Europy rozpaliwszy, Polskę szczególnie naszą za staraniem J. Kr. Mości illaesam reliquit. Oświadczał i za to wyrytą na sercu każdego obligacyą, że J. Kr. Mość, preferując całość narodu polskiego nad własne swoje dziedziczne państwa, i Najj. swoję Familią w państwie swojem umortyfikowaną zostawiwszy, kilkomiesięczną już pańską bytnością swoją poddanych swych solari raczył. Ubolewał na trybunał radomski, prosząc J. Kr. Mości, aby inkonweniencyom, które się tam dzieją, una cum statibus mederi raczył. Wnosił instancyą za żołnierzami, których żołdy nie dochodzą, et pro cumulo malorum, że właśni ich krzywdzą oficyerowie. Na Żydów nie życzył kłaść wielkiego

Digitized by Google

pogłównego, tylko tyle, ut ferre mogą, bo lubo ten naród jest in despectu i po wszystkich krainach tułaczem, jednakowoż nikt tego negować nie może, że są bliźnimi naszymi, et quod si eveniat, że na nich włoży się podatek, życzył dojrzeć ich rabinów, aby uboższych non opprimant, bo ci żyć skąd nie mając, nieochybnie rozbojów i kradzieży chwytać się będą musieli. In reliquo in sensum poszedł inszych przed sobą mówiących biskupów.

Jmć ks. Sierakowski, biskup przemyski, dziękował J. Kr. Mości, że stęsknione długiem niewidzeniem wiernych poddanych serca niewypowiedzianą z przytomności pańskiej odnoszą konsolacyą, której witać condigne najwymowniejsi nie potrafią krasomówcowie, gdyż J. Kr. Mość wspaniałemi cnotami swojemi wszystkie przewyższa pochwały. Czytając zaś w uniwersałach przedsejmowych o aukcyi wojska, które jest nervus et fundus rerum agendarum, zatrwożył się był, ażeby tak zbawienne dzieło do skutku przyjść nie miało, bo lubo wojny i zaczepki z nikim niemasz, jednak w czasie niebezpieczeństwa ad ingruentem casum ojczyzna powinna być gotowa. Teraz zaś, gdy od tronu J. Kr. Mości tę materyą Rzplitej stanom widzi być zaleconą, prawie ożył, i ktoby jej życzyć nie miał, tego synem ojczyzny nie sądził, et eo fine projekta stare, na prowincyonalnych sesyach ułożone, egzaminować, jeżeliby co w nich było defectuosi, przydać, jeżeli superflui, ująć. To też niemniej za rzecz podziwienia godną uznawał, że w tak długim pokoju miasta co dalej, to bardziej do ostatniej przychodzą ruiny. Monety niemasz, ale cudzą żyjemy i tej sprawiedliwej nie mamy kurencyi. Commercia upadły, wsie lasami pozarastały. Więc jeżeli Rzplita ad normam dawniejszych zwyczajów lustracyi przed się nie weźmie, praeaggravatis podatkami allewiacyi nie uczyni, na innych, którzy się in meliori statu znajdują, nie włoży, rząd w zamieszanie a porządek w odmęt iż się obróci, twierdził. Dawniejsze także prawa, aby juryzdykcya szlachecka i duchowna nie wyłamywała się od płacenia miejskiego, reasumować, libertacye skasować życzył. Ex officia, że przez nie opuszcza się gospodarz, niedyskrecyi obawiając się komornika, jako najprędzej abolere insinuabat, oraz cło obostrzyć, myta bezprawne, protekcye, skąd skarb większy dochód mieć będzie, skasować radził. O otworzenie mennicy i dobycie gór Olkuskich J. Kr. Mości suplikował, także miliony u przeszłych podskarbich, jak pod sekwestrem będące, windyko-

Digitized by Google

wać. Ichmciom pp. wojewodom zalecił, ażeby po województwach podkomorzowie wszędzie byli, i sądy ziemskie i grodzkie sądziły się żywiej, bo ichmość pp. oficyalistowie dla lepszego awantażu swego kondescensyami zabawiać się wolą, niżeli sitientibus sanctam administrare justitiam, i aby to, co ex orbita legum wypadło, przez wysadzonych ichmciów ex utroque ordine poprawione było. Rekomendował rycerstwo, aby według prawa miesiącami żołnierskimi dla dalszego ich do czyn wojennych zachęcenia gaudere mogło. In reliquis poszedł in sensum aliorum.

Jmć ks. Leski, biskup chełmiński, w te J. Kr. Mości za konferowane biskupstwo dziękował słowa: Że przyszedł dzień dla niego upragniony, godzina oczekiwana, moment utęskniony, w którym zabrane równo z rozumem ludzkim Majestatu Królewskiego poszanowanie przy pierwszem widzeniu rewerencyalną miłość ugruntowaną od początku panowania, powszechną ku dobru pospolitemu wiernych poddanych przychylność, w szczególności zaś mnie i domowi mojemu dobroczynnie świadczonych łaskawości, wdzięczność przed obliczem nieba i polskiego świata z najgłębszą tronu W. Kr. Mości uniżonością, przy najgłębszem za konferowane biskupstwo chełmińskie podziękowaniu oświadczył. Wyznawał nie tylko powszechną, tem szacowniejszą, im od wolniejszego narodu pochodzącą, ale w szczególności moją powinną W. Kr. Mości obligacyą, którą w jak największem poszanowaniu jednostajnie zachować przyrzekał. Ogłaszał wierną, szczerą i stateczną, jako ku ojcu i panu miłość, którą niewygasłą wiecznym przeciągiem utrzymywać obiecował. Składał powinne przed tronem J. Kr. Mości jako najgłębsze podziękowanie, że go w komput J. O. senatu z dobroci serca pomieścić raczył, gdzie poprzysiężonym obowiązkom sumiennie dosyć czynić przyrzekając, do pocałowania ręki dobroczynnej głowę, usta i serce nachylił. Na propozycye od tronu podane, do ucalenia swobód ojczyzny pożyteczne, sądził o aukcyi wojska w czasie sposobnym pomyśleć, nie dopiero kiedy nad karkami nieprzyjaciel. A ponieważ już od kilku sejmów niedoszłych dostateczne sposoby na sesyach prowincyonalnych obmyślone i wynalezione, które że dotąd dla partykularnych niektórych województw, ziem i powiatów niezgód odłogiem leżą, błagać Majestat Boski za zjednoczenie serc ich, (który niemi rządzi) obiecał: bo jak powszechne dobro każdemu miłe, tak równemi ramionami każdy jego ciężar dźwigać powinien. Radził sobie na

Digitized by Google

pamięć przyprowadzić dawniejsze szczęśliwe dla Rzplitej czasy, kiedy chwała Boska, sława narodu, rozprzestrzenienie granic kwitnęło, jakie genera były podatkowania i wojsk licznych utrzymanie? czyli stan przezacny rycerski ochraniał się i na duchowne dobra takie ciężary kłaść usilował, jak teraz zamyśla? Dobra, które stan duchowny trzyma, albo są ziemskie, od antenatów otrzymane, i z tych równo jako i ziemskich pochodzą podatki; po śmierci duchownych do kogóż, jeżeli nie do stanu rycerskiego powracają się? albo, jeżeli z natury są duchowne, cedunt na reparacyą świątyń Boskich, i na sustentacyą ubogich. Nie odmawiał subsidium charitativum, ale z całością praw duchownych znał się do tego, że powinni duchowni, oprócz należytego za całość królestwa Majestatu Boskiego błagania, w prawdziwej potrzebie być pomocą Rzplitej, ale chciał widzieć przezacnego stanu rycerskiego początek, i coby nie wystarczyło, dopiero ojczyznę wesprzeć subsidio charitativo deklarował się, i zwyczaj w tej cyrkumstancyi postronnych narodów naśladować przyrzekł. Do ekonomii kraju wewnętrznego to powiedział: że ta do zbogacenia Królestwu Polskiemu potrzebna i wszelkimi sposobami wprowadzona i ufundowana być powinna; jakoż, że musiała bywać w kraju polskim dostateczna, kiedy z ruin dawnych widzieć się może. Żalił się, że niewierni Żydzi i panowie dysydenci tak większą część Polski obsiedli, że prawowiernym ludziom głowy podnieść nie dadzą, że umknął Pan Bóg błogosławieństwa swego krajowi polskiemu, i nie dziw, bo Pan Bóg błogosławić w pokoju ludowi swojemu przyobiecował. Nie życzył ich, jako prawem ufundowanych i bliźnich, rugować, lecz toby rad widział, i skutkiem doznał, aby katolicy prawowierni od niewiernych Żydów i od źle wierzących dysydentów dystyngwowani byli, i jako w katolickiem królestwie pierwość w urzędach, kupnach i w przypuszczeniu do cechów rzemieślniczych, w prowadzeniu handlu mieli prym. Dzieje się często, że dysydenci, nabywszy fortuny, nazad za granicę do domów swoich powracają, rujnując kraj, a ubodzy katolicy ciężar nosić muszą; życzył tych przychodnich i chleb nacyonalistom odbierających lepiej do podatku pociągnąć. Otworzenie minerałów w górach Olkuskich hac conditione, aby więcej intraty niżeli ekspensy Rzplitej przynosiły, za rzecz słuszną sądził. Porównanie waloru monety z postronnemi potencyami, ponowienie konferencyj z ministrami cudzoziemskimi dla renowowania daw-

Digitized by Google

nych sojuszów rekomendował J. Kr. Mości i stanom Rzeczypospolitej. Sprawiedliwość we wszystkich subselliach, aby w dobry porządek przyszła, o to się szczerze starać zalecił, bo dla niesprawiedliwości dostojeństwo i szczęśliwość królestwa Pan Bóg sprawiedliwy, wszystko widzący i wiedzący sędzia, od narodu do narodu zwykł przenosić. O sędziach ziemskich to przytoczył, że czasem zła okazya i słabość natury, a bardziej szczupła fortuna do korupcyi przywiedzie. Więc zdało mu się, aby proporcyonalne im obmyślić pensye. Dla deputatów na trybunał prowent z których starostw przyłączyć, dla duchownych plebanie, aby z honorem i bez korupcyi funkcye swoje obire mogli, i aby tak kapituły, województwa i ziemie samych sumiennych i mądrych obierali deputatów, pod utratą fortuny i prerogatywy szlacheckiej, jeżeliby na funkcyach o niesprawiedliwe na urzędach sprawowanie przekonani byli. Zaś co do sejmików, aby taki wynaleźć sposób, aby dla ubliżenia sprawiedliwości rwane nie były; odwracając zaś okazye do przestępstwa, sprawiedliwość nachylające, zakazać tego surowie, aby się nikt pod utratą sprawy korumpować sędziów (bądź pod jakimkolwiek pretekstem) nie ważył, zostawiwszy wolność ukrzywdzonej stronie pozwania korumpujących i korumpowanych duchownych do sądu J. O. prymasa, świeckich do najwyższych sądów J. Kr. Mości; tak zaś dobrze zregulowane trybunały, aby się w cudzą nie wdawały juryzdykcyą, i świeccy sędziowie duchownych spraw, ani duchowni świeckich do swoich nie ciągnęli *(subseliöw)*, niesłuszne wokacye surowo karali. Według zaś powinności stanu swego majestatowi Boskiemu suplikować deklarował, aby obrady publiczne na chwałę swoję, na wiekopomny Najj. Króla P. N. M. dobrym rządem i ojcowskiem pieczołowaniem około dobra królestwa swego zaszczycony honor, na sławę narodu polskiego i na ucalenie Rzplitej dobra kierował i do pożądanego skutku przyprowadzić raczył.

Jmć ks. Dembowski, biskup kamieniecki, po zwyczajnem J. Kr. Mości podziękowaniu za złożenie sejmu i ojcowskie około Rzplitej starania eksponował sytuacyą krajów tamecznych, częścią przez upadek totalny bydła, i częścią przez szarańczą, która do tej przywiodła horyzont mizeryi, że ludzie w insze województwa turmatim, pożywienia swego szukając, umykają się. Garnizon tameczny radził victualibus opatrzyć, bo żołnierz nie będąc uprowidowany sufficienter, dezertować będzie musiał, po-

Digitized by Google

tem goła pograniczna forteca, na której całość tamecznych zawisła krajów, zostanie. Ichmciom pp. ministrom za pieczą około dobra pospolitego i zasłonienie od granicznych insultów państw dziękował. In reliquo stosował się do godnych konsyderacyi sentymentów J. O. ks. jmci biskupa krakowskiego, biskupa płockiego i warmińskiego.

Jmć ks. Hylzen, biskup smoleński, to mówił: że zawodne sejmów od wielu lat steriliter sukcesa tylko nam zysk visionis beatificae oblicza J. Kr. Mości przynoszą, i to: że do oświadczenia się przed Majestatem pańskim z powinną wdzięczności rekognicyą za wszelkie ku ojczyźnie dobroci prezentujemy się, które, gdy wielkością swoją wszelaką słów przechodzą ekstensyą, głębokiem raczej powinny praeteriri milczeniem. Takowej zaś rady ponawiać nie życzył, do której utrzymania sposób wprzód nie byłby obmyślony. Sejmów zaś rozeszłych dawał przyczynę—zbytnie do sentymentów własnych przywiązanie się, se praeter ulli differreque nescius amor, et odiosum nader pluralitatis inducendae vocabulum, które libertati nostrae exitiale fore traducitur. Ten zaś najbliższy do utrzymania ułożonych projektów i rad sejmowych, ad inveniendum certum fundum do aukcyi wojska jest reperibilis środek—nie być nimis tenacem własnego zdania, oświadczywszy przynajmniej in unico puncto legis oeconomicae jaką dyferencyą. Żalił się, że z dyecezyi swojej ad manutenendum characterem senatorium feniga nie ma. Nakoniec cum apprecatione votorum J. Kr. Mości życzył, aby Magnus terve Augustus secundum nomen suum et Maximus in salutem wybranego wiernego ludu swego w długie lat przeciągi żył i królował.

Po zakończonych wotach stanu duchownego jmć p. kanclerz w. kor. solwował sesyą in crastinum na godzinę dziewiątą.

SESYA ÓSMA.

Die 9 Octobris.

J. O. jmć p. Potocki, kasztelan krakowski, podziękowawszy J. Kr. Mości krótką słów ale pełną energii ekspresyą za konferowany sobie najpierwszy, kasztelanii krakowskiej stopień, przy-

Digitized by Google

stąpił do pocałowania na znak wdzięczności J. Kr. Mości ręki, po której ceremonii, zwykłe odebrawszy od senatorów przytomnych powinszowania, zasiadł stallum i per subdelegatum dla słabości nadwątlonych sił swoich zdanie swoje ad tenorem propozycyi od tronu wyraził: że lubo już na tylu sejmach, infructuoso eventu rozeszłych, najpierwsze objectum aukcyi wojska bywało i z uprzykrzeniem co sejm się o tem traktowało, tak dalece, że ledwieby już temu nie trzeba zapomnieć tej materyi, ktoby o ojczyźnie zapomniał; wiedząc zaś o gotowych i dawno ułożonych projektach do aukcyi, te trutinare radził. Mając sam dawną w wojsku eksperyencyą, jak punktualna być powinna do utrzymania w szrankach swoich żołnierza płaca, aby pierwej de certo et indubitato fundo pomyśleć. Taryfy i rewizye ad cognitionem niezawodnych prowentów uczynić życzył, de aequanimitate stanu duchownego nie wątpiąc, że i ten charitativum subsidium ojczyźnie nie odmówi. Co do ekonomiki domowej, otworzenie gór Olkuskich, bicie monety, zniesienie ceł prywatnych, introdukowanie commerciorum, manufaktur, koekwacyi z postronnemi państwami monety, konferencyi reasumowanie i renowowanie przyjaźni i harmonii na fundamencie dawnych sojuszów za rzecz potrzebną i nieodbitą uznawał. In reliquo suplikował J. Kr. Mości, aby łaskawej ojczyźnie swojej nie ubliżał prezencyi, aby in casibus opportunis wierni poddani jego mieli się czem zaszczycić i zasłonić.

Jmp. wojewoda krakowski pełnem wdzięczności sercem wyraził, że pod szczęśliwem panowaniem J. Kr. Mości niemasz żadnego czasu ani momentu, którvby się na ukontentowanie wiernych Jego nie obrócił poddanych, tę przypisując J. Kr. Mości, jako wielkiemu monarsze, własność każdego kontentować, każdego uszczęśliwiać; za niewyliczone i piórem nieokreślone domowi jego łaski zupełną oświadczał rekognicyą. Dziękował za konferowanie sobie województwa krakowskiego krzesła i do pocałowania ręki przystąpił pańskiej. Po odebranej ex hoc ascensu od senatorów kongratulacyi powrócił ad stallum, wyliczał dowody, prace i starania około Rzplitej z nieoszczędnym czoła J. Kr. Mości potem, u którego że niemasz nic pro principali objecto, jak uszczęśliwić kiedyżkolwiek powierzone sobie królestwo, upewniał. A jako wszelka szczęśliwość wszystkich państw i królestw ab interna co do ekonomiki, praw obserwancyi pendet securitate, tak ab extra licznym uzbrojone powinno być żołnierzem, i lubo tym nie jest,

Digitized by Google

i dotąd być nie może opatrzona ojczyzna, jednak ją J. Kr. Mość inter tantos bellorum aestus w miłym utrzymał pokoju, za co najgłębsze ex stallo suo imieniem wszystkich kompatryotów zanosił podziękowanie. Że sejmy nie dochodzą, domowym przypisował to kolizyom, obiecując sobie i miłej ojczyźnie, że kiedyżkolwiek szczęśliwy za staraniem J. Kr. Mości, na którem Regni felicitas i narodu honor zawisł, odbierze skutek. Wyraził, że od aukcyi wojska nie odbiega i owszem jej animitus życzy; wyznał jednak, że bez aukcyonowania podatku i wynalezienia ku temu niezawodnych sposobów subsequi nie może. Skarżył się na przechody wojska moskiewskiego, które mimo woli J. Kr. Mości na rekwizycyą króla angielskiego tak przez Koronę jako i Litwę liberum sobie pozwoliło passum. Miesiące żołnierskie pamiętnej rekomendował J. Kr. Mości łasce i o dalszą przytomność pańską dla ukontentowania wiernych jego poddanych suplikował [1]).

J. O. książę jmć Radziwiłł, wojewoda wileński, hetman w. lit., wyraził, że tego tylko do zupełnego ojczyzny nie dostarczało szczęścia, tego ad universorum solatia, żebyśmy, wierny i wolny naród, adorując nieustannie Majestat pański, mieli zawsze W. Kr. Mość oculis spectabilem, czem gdy się już synowskie nasycają serca, czują w sobie nieporównaną radość, przenikają na wylot, że z ojcowskiem W. Kr. Mości przybyciem spes optima nostris rediit fiducia rebus. Któż nie widzi nie bez zdumienia, że W. Kr. Mość suae prodigus, nostrae intentus jesteś salutis, nic bowiem nie szukasz, nic we wspaniałych myślach pożądańszego nie masz, jak tylko wolnym rządzić narodem, widzieć pod panowaniem Twojem prosperas Regni sortes et nos Tua cura felices? Azaliż i to nie dowód ojcowskiej miłości W. Kr. Mości, kiedy po tylu z nienagrodzoną stratą ojczyzny et cum summa sensibilitate pańskiego serca niedoszłych sejmach, chcąc widzieć nas uszczęśliwionych, składasz dobrotliwie sejm teraźniejszy? Za co wierną przed Majestatem pańskim jak najgłębiej schylając głowę, do zbawiennych od tronu podanych przystąpił propozycyi. Aukcyą wojska provida integritate państwa być potrzebną uznawał, nimby jednak stany Rzplitej wynalazły modum contribuendi et fundum infallibilem niezawodnej płacy, zdało się

---

[1]) *Całą mowę podaje* **W.**

księciu jmci tantisper przedsięwziąć komisyą grodzieńską*) i w niej wynalezionymi sposobami kompletować przynajmniej aktualne chorągwie i regimenta. Co się tycze ekonomiki, poszedł za zdaniem jmci ks. biskupa płockiego. O konferencye cum vicinis i o usolidowanie sąsiedzkiej harmonii, jakoteż i o reasumowanie sądów pogranicznych upraszał. Coby zaś ex orbita świętej sprawiedliwości wypadło, zgromadzonym stanom do poprawy zostawił. Dla miasta stołecznego Wilna, które kilka razy przez ogień zrujnowane, w teraźniejszym zaś roku funditus przez pożar zdezolowane, suplikował Majestatowi pańskiemu i stanom Rzplitej afferre medelam, i żeby od stancyi deputackich uwolnione było, dopraszał się. Miesiące żołnierskie, dawnemi prawami obwarowane, przypominał Majestatowi pańskiemu, aby pracujący żołnierz portione de pane benemerentium był posilony. In reliquo, życząc jak najdłuższego na konsolacyą wiernych swoich poddanych J. Kr. Mości panowania, w inszych materyach in sensum aliorum poszedł [1]).

Jmć p. Tarło, wojewoda sandomirski, wyraził: że z szczęśliwego J. Kr. Mości do państw swoich przybycia i powrotu wierni obojga narodów poddani zupełne mając ukontentowanie, mają pro objecto amandi et adorandi przytomność J. Kr. Mości, dziękował za złożenie sejmu jako i za ojcowskie J. Kr. Mości pieczołowanie około dobra pospolitego, że ex omnibus gentibus selectiora ad consulendum patriae congregavit subjecta, mieniąc, iż dzień dzisiejszy po narodzenia festynu drugi J. Kr. Mości, jest vere secunda dies Augusti, adorując caput coronatum, zapatrując się na wysoki rozsądek, pobożność i ojcowską circa bonum commune attencyą, wszystkie co praecesserunt vota i które subsequi mają, in cumulum łączył. De distributiva gratia wspomniawszy, ubolewał, że równo J. Kr. Mość Pan N. M. non praemiat. A ponieważ równo wszyscy ojczyzny synowie pro bono publico pracują, rów-

---

[1]) *Całą mowę podaje* **W.**

*) Pracowała ona w okresie międzysejmowym 1736—8 r.; drukowany jej „Actus limity“ posiada Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie; egzemplarze rękopiśmienne w Mss. tejże Biblioteki oraz Bibl. Ord. Krasińskich.

Digitized by Google

nymby ich należało rekompensować chlebem. Żalił się niemniej na opaczne interpretacye kroków cudzych, bo jeżeli on to, co ratio boni publici dictat, niezmarszczonem czołem w senacie mówi, nie czyni to z pasyi podchlebstwa, ani też cudzym uwiedziony interesem, ale jako prawdziwy ojczyzny syn o to się stara, coby mogło być miłej proficuum ojczyźnie. Uskarżał się, że wspaniałe J. Kr. Mości ad sinistras delationes malevoli spiritus psują serce, lecz on, jako żadnej nie mając kreski ani noty, za którąby mógł erubescere, upewniał, że J. Kr. Mość na jego łonie, jak ów wiekopomnej pamięci król Zygmunt mawiał: in sinu cujusque civis possum dormire, mógłby słodko J. Kr. Mość zasypiać. Uznawał biorącego J. Kr. Mość z domu Jagiellonów originem, i tym przykładem, jak ci Najjaśniejsi J. Kr. Mości antenaci szczerem poddanych swoich bez dystynkcyi kochali sercem, tak suplikował J. Kr. Mość, aby i ku niemu i inszym równo pełne dobroci nachylił serce. Winszował J. O. księciu jmci nominatowi primo in patriae fasces. Dziwował się jednak, że między tak ślicznem biskupów gronem na tak wysoką J. Kr. Mość nie obrał prerogatywę. Allegował, że ci są opera manuum Tuarum, Domine, et eos praeteriisti. Przyznawał to, że J. Kr. Mość pan absolutny in distribuendis honoribus, jednakże na zasłużonych starszych pamiętaćby powinien, przez co szczęście ojczyzny i większa inter Majestatem et Libertatem augeretur konfidencya. Winszował jmci p. hetmanowi w. k. pierwszego w senacie krzesła, oświadczając się J. Kr. Mości, że i na Sandomierz do Krakowa nie byłoby z drogi, i lubo tem wydał się z pretensyą, był jednak mocno persuasus w łasce J. Kr. Mości, że go w świeżej konserwuje pamięci. Co do materyi sejmowych, praecavebat, aby izba poselska póty się z senatorską nie złączyła, pókiby wszystkich nie uprzątniono kontradykcyi, jak wyraźne prawo mieć chce. Projekta zaś wszystkie aby wiernie i bez dwojakiego sensu były ułożone, w izbie poselskiej egzaminowane, w izbie senatorskiej aprobowane i na trzecim dniu do druku podane, a to prae metu, (jak się czasem działo), aby inscia Republica punktu jakiego nie dodano. Na aukcyą wojska życzył poukładać taryfy i komisyą do pomiarkowania aequalitatis między województwami naznaczyć, komisyi radomskiej dodawszy z województw po jednemu, aby to opus perficiatur, i że wojsko rosyjskie bez wyraź-

Digitized by Google

nej Rzplitej woli przejść się ważyło przez Koronę i Litwę z niemałem ludu uciemiężeniem, przy reasumpcyi konferencyi z ministrami rosyjskimi, jakoteż o Kurlandyą, ut supremum et directum recognoscat J. Kr. Mości dominium, i o instalacyą principis vasalli dopomnieć się upraszał; niemniej przypomniał konferencye in puncto konkordatu z nuncyuszem. Na promontorium montowskie, aby wcześnie reparowane było, sposób obmyślić radził, ekskuzując jmci p. podskarbiego, że na ten ekspens ex aerario publico, mający insze, nie wystarczy. Nakoniec, omnimodis cumulando J. Kr. Mość votis, upraszał, aby pro consolatione patriae jak najdłuższą z Najjaśniejszą Familią kontentował ojczyznę rezydencyą [1]).

Jmć. p. kasztelan wileński dziękował J. Kr. Mości, że pośród wojny upałów zaszczepił oleam pacis tą ręką, która ab aureo imperii sceptro całemu jest jasna światu, i głośną niezwyciężonego imienia sławą, miasto tryumfów i palm zwycięskich, z ojczystych pól gloriae messem zbiera, życząc, aby in plenitudine benedictionum najpierwsze w Europie osiągnęła ozdoby: et continuent superi pleno incepta favore. Względem zaś obmyślenia na aukcyonowanie wojska sposobów, na komisye generalne i lustracye pozwalał; o korekturę sądów względem utrzymania św. sprawiedliwości, konserwującej w jak najlepszem szczęściu wszystkie państwa, serio domawiał się, ażeby wszelkie abusus et vitia w prawie per novellam legem skasowane były, przez co że staropolski lustr ojczyźnie wróci się, obiecował, iż powstaną miasta, powrócą się commercia et totum refloresceet regnum. Na otwarcie minerałów i unkosztu eo fine łożenie komisyą naznaczyć J. Kr. Mości suplikował. Miesiące żołnierskie distributivae gratiae J. Kr. Mości rekomendował.

Książę jmć wojewoda ruski, oświadczywszy się z powinną ku Majestatowi pańskiemu wiernością, sine extensione verborum za ojcowskie J. Kr. Mości ku publicznemu dobru ciągnące się prace podziękowawszy, w materyi od tronu proponowanej, aby prolixitate verborum taedium J. Kr. Mości nie czynił, do przed sobą mówiących referował się sentymentów, dodając, że ta materya na kilku sejmach sufficienter jest objaśniona, tylkoby trze-

---

[1]) *Całą mowę zawiera Ms. Bibl. Jag.* 101, V.

Digitized by Google

ba dawne niechęci i emulacye puścić w niepamięć, kierując intencye ku dobru pospolitemu, skąd łatwy wyniknie exspectationis publicae eventus i pokój ubezpieczy się.

Jmć p. wojewoda podolski po uczynionem J. Kr. Mości zwykłem podziękowaniu za najpryncypalniejszy trwałego szczęścia zakładał fundament wewnętrzne i zewnętrzne bezpieczeństwo, praw obserwancyą i rząd dobry; do utrzymania bezpieczeństwa zewnętrznego żołnierza życzył aukcyą, do rządu ab intra dobre gospodarstwo, a to że zawisło na dozorze uczynienia inwentarza i rewizyach sprawiedliwych po dobrach królewskich i ziemskich, dowodził; do tego danie protekcyi miastom i kupcom jmci p. instygatorowi kor., aby pro abusu privilegiorum, o ekstorsye i egzakcye niesłuszne agat, zalecił. Na sprowadzenie rzemieślników różnych, choćby skarb kor. i lit. do tego się przyłożył, erogare co rok certam summam życzył. Na otworzenie minerałów, aby J. Kr. Mość koszt łożył, i przez lat sto trzymając, sobie go bonifikował i nam post exspirium czasu tego góry in suo statu oddał. Sprawiedliwość zaś tym się utrzymywać może sposobem, gdy perjuri et violatores prawa privatione famae et confiscatione bonorum będą karani. Aby prawo około rezydencyi zachować, naznaczając rezydentów do boku J. Kr. Mości na cztery kwartały, i onychże w Stambule i Krymie konserwować. Popisy według dawnych praw co rok miewać i przynajmniej sto tysięcy żołnierza trzymać, Kamieniec i Okop Św. Trójcy reparować, bo się successu temporis fortecami nazywać nie będą mogły. Księgi ziemskie, zabrane do Kijowa, od Moskwy windykować. Birona, księcia kurlandzkiego, którego sors depressit u dworu rosyjskiego, z tej wydźwignąć toni. Wakanse po województwach bene meritis et possessionatis konferować. Sojusze cum vicinis renowować. Straż na granicach trzymać. To wszystko debita cum submissione pańskiej J. Kr. Mości proponował łaskawości.

Jmć p. wojewoda płocki wyraził: że wszystkie prawa są doskonałe, ale że nullam observantiam et executionem mają, mederi temu zalecił. Że zaś sejmy, które się mogą spiritus vitales nazwać każdego państwa, u nas psują się albo nieporządnie dochodzą, dzieje się to dla prywatnych emulacyi i dla cudzych interesów: ale każdy, kto jest hujus mali okazyą, wielki da Bogu rachunek; więc dojścia sejmu przynajmniej na tych projektach, na które omnium ordinum generalna zajdzie zgoda, enixe życzył.

Digitized by Google

Przytaczał różne sposoby de modo contribuendi, przedtem uchwalone i praktykowane, które zawsze bywały zawodne, jako to: sumy ryczałtowe, konstytucyą anni 1690 abrogowane, ustanowienie kwarty, pobory; i te niestałe były, bo wojsko częstokroć albo przez dezolacyą wsiów, albo przez irrupcyą nieprzyjaciela w jaką prowincyą niepłatne zostało i ad spolia rezolwowało się, i poborcy kajdanami brząkali. Wsi 1370, które ob penuriam temporis et calamitatis nie płaciły, in fiscum dla żołnierza poszły. Uczynił wzmiankę o wojskowej komisyi, która roku 1736 sub authoritate primatiali odprawiała się: i na niej tylko wieżę babilońską układano, bo jedni obmyślali sposób contribuendi z czopowego, drudzy z szelężnego, podymnego, monopoliów tabacznego i papieru stemplowanego, i to wszystko jako opus imperfectum było, tak cumulo malorum i tego definitive nie ułożono, ale tylko z relacyą do przyszłego sejmu, co potem w niepamięć poszło. Więc dla wynalezienia punktualnej płacy przynajmniej komisye i lustracye ex senatorio et equestri ordine cum relatione do przyszłego sejmu dla obaczenia, quantumby importare mogły, naznaczył życzył.

Jmć p. wojewoda mazowiecki nieskończone J. Kr. Mości zanosił dzięki, że pańską swoją prezencyą wiernych swoich poddanych prawie ożywił. Bytność albowiem J. Kr. Mości wskrzesiła ochotę do wzbudzenia się z tego letargu, w którym wszyscy zasypiali, pokładając nadzieję w przezornem ojcowskiem J. Kr. Mości staraniu, że nachylone królestwo podźwignąć raczy; i lubośmy widzieli, że proximus ardet Ucalegon, a cała fere Europa w wojennych zostawała ogniach, spuszczając się unice na łaskę i staranie około nas Majestatu pańskiego, bez rady i postanowienia, co należy do naturalnej obrony, zostawaliśmy. Popsowaliśmy tak wiele sejmów przez trudność podatkowania, zaniechaliśmy dobrego porządku, przez co do takiej ruiny miasta przyszły. Żyjemy dotąd ex gleba et sudore vultus prac poddanych naszych, kiedyśmy należytą do Gdańska mieć mogli defluitacyą, gdy teraz Wisła przez zrujnowanie promontorium montowskiego swój kurs odmienia, wcześnieby zdało mi się temu zapobieżeć. Mocny sąsiad na hańbę naszą własną głosi, że tę reparacyą na siebie weźmie, ale quis eventus tego? opłacać mu się zapewne będziem musieli! Upada skarb przez żdzierstwo cła niesłusznego, osobliwie partykularnego, bo już kupcy nie przez Polskę, ale

Digitized by Google

inszymi traktami, nakładając czasem po kilka mil, jadą. Przecież ten jeszcze ma być sposób do ratunku, aby cła wszystkie partykularne poznosić, a generalne cło ad mentem konstytucyi dawniejszych ufundować. Obróćmy czopowe i szelężne na skarb, zostawiwszy antiquam partem na potrzebę ziem i powiatów. Aukcyonować pogłówne żydowskie, gdyż i teraz Żydzi do miliona między sobą wybierają, a tylko do skarbu Rzplitej dwakroć dwadzieścia tysięcy importują. Niechby każdy Żyd, któremu lat 14 minie, zapłacił po czerwonym złotym od głowy, wielkaby skarbowi przybyła aukcya. Postanowić censum od monopoliów tabacznego i papieru stemplowanego życzył. Dziękował jmci p. marszałkowi w. kor. za reparacyą bruków pro ornamento miasta i commodo J. Kr. Mości, tudzież za zniesienie foraliorum z krzywdą siebie samego. A że publicum aerarium nie jest sufficiens na reparacyą promontorium montowskiego, życzył zażyć sum, pozostałych u przeszłych podskarbich, które sine fructu delitescunt dla ojczyzny u sukcesorów ich. Że zaś wszystkim nie można jeden przypisać sentyment, tedy inszych państw przedsięwziąć normam insinuabat, gdzie distincta mając collegia, jedni radzą o ekonomii, drudzy o prawie, aby w swoim były wigorze i obserwancyi, insi o porządku, de bello, educatione młodzi, osobliwie ojczyźnie naszej potrzebnej, coby i u nas być mogło, lecz z kosztem, na który życzył kontrybuować co ex aerario, do reszty biskupi i prałaci przyłożyćby się in parte mogli. Za coby zaś to państwo powietrzem na bydło, szarańczą, ogniem, nieurodzajem Pan Bóg karał, inszej przyczyny nie widział, jako tylko niedbałość nacyi, w której jeżeli zasypiać przyjdzie, zginąć nakoniec będzie potrzeba, chyba przykładnem życiem i świętemi modlitwami Królowej Jejmci gniew ten odwrócimy. A gdy do aukcyi wojska nie przyjdzie, i płaca się na niego tak prędko nie znajdzie, życzył ad interim nowe obmyślić lustracye. To zaś unice konkludować, na co się izba zgodzi poselska. Manutencyą miast przy ich prawach rekomendował. Dla aukcyi skarbu tymczasem cła zaarendować, otwarcie minerałów na kompanią, jeżeli się która znajdzie, zdać, manufaktury wprowadzić, pokój cum exteris ugruntować przez odnowienie traktatów życzył.

Jmć p. Kretkowski, wojewoda chełmiński, po złożeniu najgłębszego J. Kr. Mości respektu i oświadczeniu się w teraźniejszym czasie i porze do usług J. Kr. Mości pańskich, za kon-

Digitized by Google

ferowanie godności prymacyalnej księciu nominatowi, jakoteż za dystrybutę kasztelanii krakowskiej i województwa krakowskiego J. Kr. Mości konfirmował podziękowanie. Do propozycyi, od tronu J. Kr. Mości podanych, przymówił się, że już dosyć na tym dyskursie strawiły czasu stany Rzplitej, na pierwszych sejmach nic nie uchwaliwszy, a teraz z Prowincyi Pruskiej swoich nie mając posłów, upraszał tę materyą zostawić ad referendum do braci. O uniwersały na generał relationum pruski suplikował J. Kr. Mości, o komisyą do starostw pruskich, dlaczego podupadły, aby inwestygowała. Suponował, że im starostowie praw nie dotrzymują, przez co w handlach wielki upadek mają. Lasy starostowie, dla awantażu spuszczając do Gdańska, popustoszyli, na których co raz i do opału schodzi. A że zaś do bicia monety czas długo przedłużyć się może, upraszał J. Kr. Mości, ażeby konstytucya incorporationis Prowincyi Pruskiej in a. 1454 Casimiri regis reasumowana była, którą Toruniowi i Gdańskowi pozwolone jest bicie monety. Przypominał także J. Kr. Mości in pacata Republica o wyswobodzenie territorii elbingensis i miasto podupadłe Malborg łasce J. Kr. Mości insynuował. Promontorium montowskie, ażeby z pieniędzy pozostałych po ś. p. podskarbich w. k. reparowane było, instabat, bo i sam blizko mieszkający wielkie szkody ponosi. Sprawiedliwość święta żeby swoję miała obserwancyą, życzył reasumować konstytucye króla Michała, dosyć lucide wyeksplikowane przez jmci p. wojewodę płockiego. Reasumpcyą konferencyi z postronnymi dworami dla ugruntowania sąsiedzkich przyjaźni bardzo potrzebnie i sprawiedliwie być sądził, bo i sam; że oppressus od dworu berlińskiego, oświadczał się. Pacta conventa J. Kr. Mości do swego ściągające się województwa łaskawej przypominał pamięci; de reliquo łasce się insynuując J. Kr. Mości, aliorum vota secutus.

Jmć p. Sapieha, wojewoda mścisławski, wyraził, że już to siódmy sejm, jako pod szczęśliwem J. Kr. Mości panowaniem i ojcowskiem staraniem, z podziwieniem narodu polskiego i zazdrością postronnych w miłym zostajemy pokoju. O felix patria tantum habere patrem, kiedy J. Kr. Mość, dla dobra pospolitego animując nas wspaniałymi przykładami i szczerem usiłowaniem, ut metam properemus ad unam, chce wlać teraźniejszemu sejmowi spiraculum vitae, ut nostra bearet limina pace. Ubolewał, że ma ojczyzna praw wiele, a żyje bezprawnie, ma

Digitized by Google

obszerne volumina legum, a in observatione et executione nie są, tak, iż Polska samym się tylko rządzi nieporządkiem. Więc in ordine aukcyi wojska legem sumptuariam reasumować życzył. Miasto Wilno, które dla pożaru locum ubi Troja fuit prezentuje, rekomendował J. Kr. Mości, aby znalazł sposób succurrere temu. In reliquis in sensum aliorum poszedł.

Jmć p. wojewoda bracławski, przytomność J. Kr. Mości, jako patris patriae, zwykłem uadorowawszy poszanowaniem, zanosił prośbę, ut maneat nobiscum dominus, twierdząc, że kiedy aukcya wojska w reces pójdzie, tedy sejm prędzej dojdzie, i materye insze przynajmniej swoją in oeconomicis odbiorą decyzyą. Simultates et odia życzył wykorzenić, które częstokroć niedojście sejmu causant, i o sposobach juxta constitutionem 1659 pomyśleć, stare prawa poprawić i obostrzyć, osobliwie żeby się sejmy tak często nie rwały, salva per omnia voce vetandi, projekta per turnum ekspedyować. Intuitu zaś auctionis wojska, wysadzić komisarzów ex senatorio et equestri ordine, dawszy im moc zupełną do ułożenia taryf, salva do przyszłego sejmu relatione. Rezydentów do boku J. Kr. Mości naznaczyć rekomendował. Miesiące żołnierskie pamięci J. Kr. Mości insynuował. Ichm. ks. biskupom pro zelo religionis tudzież ministeriis, tanquam angelis custodibus pacis, dziękował, suplikując J. Kr. Mości, ażeby, gdy się z Polski oddali, królewicza jmci Ksawiera nam pro pignore zostawić raczył.

Jmć p. wojewoda pomorski wyznawał, że przez oddalenie się J. Kr. Mości corpora mortua bez duszy reprezentowaliśmy, powrót zaś pański, zagrzawszy miłością ojcowską serca nasze, spiraculum vitae nam przyniósł; wniósł i to, aby każdy bonorum possessor, sprawiedliwie zweryfikowawszy intratę swoję, super realitate onej poprzysiągł, aby zaś commercia ad pristinum przyjść mogły statum, znieść cła partykularne rekomendował, i aby extranei per sex a cento, intranei per medium, z tej racyi że podatki ponoszą, do skarbu płacili, a cudzoziemcy za granice pieniądze wywożą. Na Żydów pogłówne większe włożyć. Promontorium montowskie naprawić. Elbląg charitativo subsidio wesprzeć. Prawa pruskie constitutionibus regni et diplomatibus stwierdzić zalecał J. Kr. Mości i stanom Rzplitej.

Jmć p. kanclerz w. kor. dla spóźnionego czasu solwował sesyą na dzień jutrzejszy na godzinę dziewiątą.

Digitized by Google

SESYA DZIEWIĄTA.

Die 10 Octobris.

Jmć p. kasztelan poznański wyraził, że ta ku Majestatowi Najjaśniejszemu najgruntowniejsza wdzięczność za dobrodziejstwa i łaski pańskie rozległą na cały świat głosi sławę, którą J. Kr. Mość jako wszędzie jaśnieje, tak każdy wspaniałych cnót J. Kr. Mości biorąc na siebie wykonterfektowany portret, wysławiać dobrodziejstwa Majestatu powinien, rysując nieśmiertelną na własnem sercu obligacyą za utrzymanie w tem państwie securitatis publicae i nasycenie pośród pożarów wojennych w całej fere Europie słodkim pokojem. Gdy zaś sam siebie widział przez ascens na kasztelanią poznańską zbliżonego, proximus Majestati należyte demisso poplite złożył podziękowanie z tem oświadczeniem, że quousque vixerit, semper Majestati fidelis manebit. A zatem przypuszczony do pocałowania ręki pańskiej, z całym senatem zwyczajne od współbraci odebrał powinszowanie. Po tej ceremonii w sprawiedliwą nie chciał iść indagacyą fatalnych, które minantur ojczyźnie, konsekwencyi, któreby dla ekstenuacyi czasu przez niedojście sejmów, zaniedbanie porządku i obrony nastąpić miały, przydając, że żadna od początku królestwa naszego tego nie doczyta się ciekawość, ażeby ojczyzna nasza inermis w tak miłym i długim kiedykolwiek zostawała pokoju, jak teraz pod szczęśliwem J. Kr. Mości panowaniem. Cudze same nacye z wielkiem na to zapatrują się podziwieniem i zazdrością. Za wiekopomnej króla jmci Jana III pamięci granica W. Ks. Lit. od moskiewskiej i kozackiej strony quantis hostilitatibus eksponowana była, która ledwie roku 1686 przez traktat Grzymułtowskiego, wojewody poznańskiego, z wielką ex ratione avulsorum Rzplitej krzywdą, z temiż potencyami zawarty, suavissimam doczekała się tranquillitatem. Hoc fatum kraje ruskie doznały, które dopiero przy początkach panowania ś. p. ojca W. Kr. Mości, Augusta II, 1699, za kooperacyą jmci p. Małachowskiego wojewody krakowskiego *), od tak ciężkiego narodu chrześcijańskiego nieprzyjaciela uswobodzone zostały, żaląc się, że już przez

*) Właściwie: poznańskiego.

lat 12 po sejmie pacificationis na publiczne obrady bez żadnego skutku zjeżdżamy, z nieokreśloną W. Kr. Mości fatygą a z niepowetowanym fortun i substancyi naszych uszczerbkiem. Nie chciał na tylu sejmach przemacerowanej rozstrząsać materyi, ile że jest każdemu wiadoma i znajoma. Więc te wszystkie anteacta Supremo Arbitrio Qui regit immensam justo moderamine molem, fundując się in dexteritate izby poselskiej, ejus curae to zalecił, życząc, aby Dei beneficio coepti operis desideratum mogła przynieść effectum, ażeby o niej, jak przedtem o wieży Babilońskiej nie mówiono: Curavimus Babylonem et non est sanata, derelinquamus eam. Tuszył sobie jednak z tak wybranego grona, że centuplum po rozeszłych sejmach adferet fructum, unaque compensabit hora, quod totum negavit tempus. Eksponował ichmciom różne patriae calamitates, które całą nacyą tak bezbronną dotknąć mogą i (*w*) których już mściwej ręki Boskiej experimur: zesłał na nas susze, grady, powietrze na bydło, nieurodzaj znaczny na Podolu, pożary, nieochybnie in nostri perniciem: trzeba nakoniec się obawiać, aby nas Bóg w tych nie zatopił nieszczęśliwościach. Więc życzył wniść w arkę i, zjednoczywszy in unum wszystkie sentymenta, pomyśleć o miłej ojczyźnie. Przystępując do propozycyi od tronu, co do aukcyi wojska, że na tyle sejmach umówiona, ori suo imposuit silentium. O sposobach podatkowania, że różne powychodziły projekta, osobliwie na komisyą dla ułożenia taryf, i lubo te commissiones bywają często omissiones, bo cokolwiek Rzplita liczy avulsorum, wszystko przez pióro, a żadnego zagona nie straciła przez miecz, jednakże za zdaniem inszych i na tę pozwalał; bezpieczeństwo miastom zalecone od Majestatu, wszystkie tumulty, bunty same sobie causant, a to z niepomiarkowanej gorzałek propinacyi, zaczem na takową propinacyą podatek jaknajwiększy włożyć życzył. Że Żydzi wszystkie odebrali handle i do życia sposoby, należałoby ich de justo et aequo poskromić: bo choć się kupiec albo rzemieślnik jaki pokaże, tedy go suis astutis artibus wnet wykorzenić potrafią, że i przez trzy lata, choćby najlepszy, subsistere nie może. Wspomniał, że ten lud niewdzięczny Bogu w podróży ad terram promissionis, Pan Bóg wygubił i dwóch tylko przyprowadził do obiecanej ziemi, a my z powierzchownych ich akcyi in interna ich nie wchodząc, widzieć możemy, że samem tylko żyją szalbierstwem, oszukaństwem, przewrotnością, wysysając krew chrze-

Digitized by Google

ścijańską, a przecie ich toleramus, i lubo z kościołem de exstirpatione haereticorum modlimy się, jednak de mediis ad hunc finem nie myślimy, owszem własnymi ich naszymi pieniędzmi opatrujemy. Jesteśmy Polacy od pola, chrześcijanie a Christo, a u nas już najwięcej lasów, gdzie pola były, gdzie sami chrześcijanie, teraz Żydzi, którzy, jako sanguisugae christianitatis, nie z potu czoła circa agriculturam, ale z machiawelstwa tylko żyją: która to agricultura najpewniejszym byłaby minerałem, gdyby każdy przez prace dorabiał się chleba. Na otwarcie mennicy zezwalał, mówiąc, że gdyby się teraz przyszło spytać, cujus est haec imago, jako Chrystusa pytano, nie poznalibyśmy podobno, bo żadnej z portretem J. Kr. Mości nie mamy monety. Na zniesienie ceł i myt partykularnych konstytucyą 1578, 1588, 1598 cytował, contravenientes na trybunał pozywać kazał na fundamencie konstytucyi 1601, 1607, 1677, i seryo zalecał, aby obserwowane były, bo lex jubet non disputat, co negligentiae ichmciów pp. podskarbich *(przypisał)*, że jakoby o prawie nie wiedzieli ani słyszeli, tak subticuerunt, bo qui tacet consentire videtur. Na prowadzenie manufaktur ten podał sposób: zabronić wprowadzania do nas z zagranicy towarów, materyi wszelkich, cujuscunque generis sint et speciei, tedy sami rzemieślnicy do nas przyjdą, pożywienia szukając; luxum coërcere, który się zagęścił, tak że nie o jednym mówić się może dla tej nieszczęśliwej parady, mody i ludzkiego oka: omnia secum portat i aksamity swoje dla nieporządku po gościńcach, piekarniach okurzać musi. Radził przeto, ażeby panowie swoim poddanym porządne budowali mieszkania, aby chłop, spracowawszy się, sub honesto tecto spracowane mógł wyciągnąć kości, a że justitia stant regna artesque florescunt, nieodwłoczną uczynić perswadował korekturę. Bóg podobno mściwy, że my poddanym swoim sprawiedliwości nie czynimy, gnębimy, nad słuszność robocizny wyciągamy, przeto i samym nam świętej ubliża sprawiedliwości: qua mensura mensi fueritis, eadem remetietur vobis. Na sejmie grodzieńskim in anno 1726, zabiegając tak wielkiej, która się dzieje, niesprawiedliwości, dwiema przysięgami deputatów obowiązać postanowiono, a cóż na tem profituje Rzplita? jak się dotąd wielkie działy w prawie inkonweniencye, tak coraz górę biorą. Konstytucye 1673, 1717 reasumowawszy, podatek należyty na Żydów uchwalić, aby oppressa ta infidelitas, która więcej szkody przynosi dobru pospolitemu niż

Digitized by Google

zysku, tym sposobem in vias suas, w insze rozeszła się krainy: gdyż tak ten naród po całem rozszerzył się państwie, iż gdzie od lat 40 będąc żołnierzem, i o prawach miast słyszałem, że im się w tychże miastach po trzy dni bawić nie godziło, teraz ich są pełne miasta, a chrześcijanów bardzo mało, na co z żalem i boleścią przypatrować się mu przyszło. Więc gdyby każdy Żyd po sześć groszy szelągami zapłacił, znaczniejszyby Rzplitej resultaret profit, jak te dwakroć dwadzieścia tysięcy. A że pro cumulo malorum od panów wielkie mają protekcye, a chrześcijaństwo opresye, wstydzić się niejednemu na sądzie Boskim przyjdzie; gorszym być uznawał ten proceder, jak ów faraona, bo ten idolorum cultor przeciwnych sobie w wierze uciemiężał, my zaś e contra czynimy, kiedy infideles protegimus, a poddanych naszych opprimimus. O reasumpcyą konferencyi sub praesenti armistitio przez naznaczenie rezydentów do dworów sąsiedzkich suplikował J. Kr. Mości. Promontorium montowskie, jeżeli od nas nie będzie sposobu reparowania, sąsiad się nasz łatwo tego podejmie, jakoż się już palam z tem ogłasza, ale co za eventus i konsekwencya z tego? oto hańba nacyi i trybut od nas wybierać będzie. Przyjdzie to na to, jak ze starostwem drahimskiem, na które in necessitate ojczyzna 120.000 talerów zaciągnąwszy in hypothecam, jemu je oddała, na którego wykupienie województwa wielkopolskie przez wiele sejmów daremnie pracowały. Dla poprawienia jednak tego promontorium podał sposoby: aby J. Kr. Mość, pp. senatorom na trybunale radomskim odjąwszy pensyą, tęż samę na zapłatę robotników obrócił. Dotego i Prusy powinnyby de aequitate obmyślić na to sposoby, mając na wszystko większą konsumpcyą. Szlachcic na której ziemi siedzi, tam groblę naprawiać powinien. Nie sądził być cale komisyą potrzebną radomską, ile w trybunałach królewskich jest regestr militarium postanowiony, więc in exceptione fori partes, disputando z sobą, wiele czasu consumunt, a przeto jurisdictiones confunduntur, że w trybunale jest infinitus numerus spraw zagęszczonych; to tylko causa, że statut nie jest obserwowany, który tak sonat, że inscriptiones, resignationes neque coram rege, neque coram episcopo, amplius locus non est dicendi, nec procuratoribus quidem causam eandem promovere licet. Jakoż świątobliwie jest ten statut formowany, bo tam partes dopiero comparere coram judicio powinny, kiedy się perplexitas jaka między niemi wynajdzie. Za-

Digitized by Google

czem wieleby spraw spadło z regestru, żeby się tam sprawa sądziła, gdzie sobie forum partes zapisały. Tym sposobem umniejszyłoby się pracy trybunałom, i militarium regestr miałby swoje miejsce. Ubolewał, że J. Kr. Mość rozdwaja serce swoje, gdy carissima sua pignora w dziedzicznych swoich zostawia państwach, allegując, że wszyscy Polacy, wierni poddani W. Kr. Mości, za wielki by sobie poczytali honor i szczęście jako swymi cieszyć się de lumbis Jagellonum pochodzącymi szczepami, co nam jus ad rem czyni. Ichmciom ks. biskupom, przeszłemu kujawskiemu*), chełmińskiemu, teraźniejszemu księciu biskupowi krakowskiemu**), za przyprowadzenie ad meliorem statum biskupstw dziękował, osobliwie księciu jmci biskupowi poznańskiemu, że na wyższe nie pomyka się krzesła, ani o tem nie myśli, po którymby dyecezya poznańska tak płakać musiała, jak niegdyś Inflanty za Stefana Batorego po zacnym biskupie swoim; lecz gdy przewrotny na ryską katedrę nastał sukcesor, od prawa, wiary i od pana odpadły. Jmci p. hetmanowi w. kor. także dziękował, że w roku 1701 bunty kozackie własnymi uspokoił ludźmi, jako i dotąd od najazdów hajdamackich, nieustannie kraje ruskie infestujących, zasłaniać nie przestaje.

Jmć p. kasztelan gnieźnieński, za konferowane sobie kasztelanii gnieźnieńskiej krzesło zwyczajne J. Kr. Mości uczyniwszy podziękowanie, disertissimo ore wyliczał dobrodziejstwa, z łaski pańskiej dawno odbierane, specialiter gdy był pisarzem grodzkim poznańskim i posłem do Saksonii cum subjectione od województw wielkopolskich, potem podstolim, podczaszym, surogatorem, a nareszcie kasztelanem gnieźnieńskim, przez którą godność i prerogatywę, gdy się być widział in gremium prześw. senatu ad suffragandum ojczyźnie policzonym, nesciens amplius loqui, z głęboką adoracyą pod nogi J. Kr. Mości in victimam samego siebie rzucił i do pocałowania ręki pańskiej przystąpił. Do propozycyi przymawiając się, wspomniał de fundo adinvento na sejmie grodzieńskim przez jmci p. wojewodę mazowieckiego

*) Adam Stanisław Grabowski, od roku 1741 biskup warmiński.

**) Przeszłym chełmińskim był w r. 1748 Andrzej Stanisław Załuski; teraźniejszym — Wojciech Leski; stylizacya i interpunkcya tego ustępu wywołuje wątpliwość: do których biskupów odnosi się przymiotnik „teraźniejszy".

Digitized by Google

in ordine auctionis wojska, i onę stanom Rzplitej rekomendował, także ażeby poczty kor. de suo salario część jaką contribuant, osobliwie jmć p. generał poczt kor. i lit. A że teraz województwa poznańskie i kaliskie swoich nie mają posłów, więc upraszał, aby tam, gdzie są porwane sejmiki, in ordine do generalnej komisyi po jednym naznaczyły komisarzu, którzyby sprawiedliwie, mając się relative do sejmu przyszłego, ułożywszy taryfy, na tymże sejmie stanom Rzplitej, zweryfikowawszy pod obowiązkiem sumnienia i przysięgi, kwarty realne postanowili. O reasumpcyą statutu toruńskiego, i aby do tych spraw, które do niego directe należą, nie pociągano do trybunału, domawiał się. Ruinę zaś miast stąd emanantem być widział, że się w nich namnożyło wiele funduszów, gdzie gdyby wszystkie za testamentami rozbierać kamienice przyszło, ledwieby się i po cegle każdemu dostało; prosił ichmościów biskupów, aby do swoich konsystorzów ex ratione indebiti fori, pociągać szlachtę nie raczyli, przypominając bullam Urbana VIII i synod Gamrata, wnosząc sobie, że in subsequens Stolica Apostolska w graniczne wtrącać się będzie sprawy, jako już practicatum. Otwarcie mennicy bez gór Olkuskich dobycia suum non sortietur effectum. Góry zaś sine societate, któreby na to ekspensować chciały, nie otworzą się; któż wie czyli i haeredes obesse temu nie zechcą? Zaczem zalecał jmci p. instygatorowi koronnemu wcześnie, aby ich obwieścić raczył et sensum eorum donieść Statibus Reipublicae. Względem pokoju, konferencye ad mentem konstytucyi 1726, 1736 cum exteris reasumować rekomendował. O korekturze prawa to krótko napomniał, że z różnych racyi bardzo potrzebna, i łatwiej sądził dare hominibus leges, quam eorum mores corrigere. Przy konkluzyi upraszał J. Kr. Mości, aby jak najdłuższą poddanych wiernych swoich chciał recreare prezencyą.

Jmć p. Sołłohub, kasztelan żmujdzki, ad sensum innych przed sobą mówiących idąc, tak za szczęśliwe panowanie i oddalenie wojennych pożarów od granic ojczyzny, po całej niemal Europie szerzących się, jako i za złożenie sejmu teraźniejszego, że jako ociec stara się o państwa swoje, aby legibus militeque armato nie były orbata, powinne złożywszy podziękowanie, do propozycyi sejmowych dawał sposoby: monopolium tabaczne, papierowe, kwartę, na komisyi grodzieńskiej wynalezioną, aukcyonowanie pogłównego żydowskiego, lustracye dla ułożenia

Digitized by Google

sprawiedliwych taryf. Za fundacyą kolegium połockiego, aby ta od impetycyi ks. arcybiskupa połockiego*) była łaskawą J. Kr. Mości protekcyą zasłoniona, upraszał. Dziękował oraz za świadczone ojcu jego dobroczynności, który przez całe życie in stallo senatorio et ministeriali był Majestatowi pańskiemu wiernym i posłusznym, generała artyleryi W. Ks. Lit. i siebie samego pamięci J. Kr. Mości rekomendował.

Jmć p. Niesiołowski, kasztelan smoleński, doznając na sześciu sejmowania kadencyach pomyślnej i niepomyślnej alternaty, pomyślnej z szczęśliwego J. Kr. Mości do państw swoich powrotu i powitania słodkiej prezencyi pożądanego pana, niepomyślnej z zepsowania cum publica jactura sejmów, serdecznie ubolewał, że sprawiedliwość święta cale zginęła, gdyż niektóre subjecta tylko dla korupcyi i promocyi respektu cum dependentia cisną się do sędziowskiej funkcyi, a co większa, ignota nomina, na prawie penitus się nieznające, o których śmiele mówić się może: fessos heri duxit boves, magnis hodie dat jura Quiritibus. Za którą świętej sprawiedliwości transgresyą że Pan Bóg różnemi plagami to państwo nawiedza, dziwić się nikt nie powinien. Upraszał J. Kr. Mości, aby pro solatio et decore gentis królewicza jmci Ksawiera in hac regia światu polskiemu prezentować raczył, którego podczas koronacyi J. Kr. Mości widział, że Regis per scuta reptabat puer.

Jmć p. Nakwaski, kasztelan rawski, w zabranym głosie swoim nie odważył się wspaniałych J. Kr. Mości chwalić ani wyliczać przymiotów, ile że ten pan, godny od wieków monarcha, de lumbis rzymskich cesarzów directe idący, nie tylko że jest w całej Europie z największymi skoligowany monarchami, ale i syn króla polskiego; który dla miłości ojczyzny dwa razy sobie ofiarowanej korony cesarskiej przyjąć nie chciał, przez co wiernym poddanym swoim stał się amabilis, a sąsiadom formidabilis. Nie znalazł albowiem J. Kr. Mość za powrotem swoim żadnej w państwie odmiany, bo jako nieprzytomnego każdy kochał, tak teraz przybyłego każdy oglądać, czcić, szanować i adorować bieży. Względem aukcyi wojska wspomniał, że zawsze o tej materyi traktujemy, a nigdy nie konkludujemy. Więc hoc in puncto

*) Floryan Hrebnicki, † 1762; o nim i o sporze z jezuitami połockimi ob. artykuł Bartoszewicza w W. Encykl. Orgelbranda, XII, 207 — 17.

Digitized by Google

do zdania jmci p. wojewody mazowieckiego stosował się. Namienił o skarbie koronnym tempestive przed kwietacyą. Także o jmci p. Grabowskim, podskarbim bywszym kor., nie mogąc go inaczej nazwać, jak tylko szlachcicem polskim i Kaszubą, który zamek krakowski reparował i warszawski majori in parte naprawił, długi hetmanom i żołnierzom powypłacał, na dwa regimenty strzelby skupił, Zygmunta króla odnowił, materyałów, cegły i wapna dosyć przygotował. Sumy zaś po zeszłych podskarbich zaległe, jeżeli już są gotowe, aby dłużej bez pożytku nie leżały, względem potrzebnej jak najprędszej ad usum publicum eksolucyi, pozwać na komisyą radomską lub na sądy sejmowe zalecił. In reliquo hetmanów nie rekomendował, bo sam za złe by nie miał, żeby go ichmość pp. hetmanowie Majestatowi rekomendowali.

Jmć p. Kossakowski, kasztelan kamieński, ogłaszając niewysłowioną nigdy J. Kr. Mości dobroć i Boską Opatrzność, że bez żadnych zasług i nad siłę między Atlantów do dźwigania ciężarów w senat policzony został, głęboką submisyą adorował magnalia łaski pańskiej, oraz nieskończoną J. Kr. Mości wielbiąc dobroczynność, nigdy niewyczerpaną depredykując hojność, przystąpił do pocałowania ręki J. Kr. Mości. Po której ceremonii, zasiadłszy stallum swoje, życzył w teraźniejszych sejmowania cyrkumstancyach wszelkich pro bono publico zamysłów, tak do ukontentowania Majestatu Najjaśniejszego, prześwietnego senatu, jako i koła rycerskiego, ad vota patriae inclytorumque civium pomyślności.

Jmć p. kasztelan zakroczymski, zwykłym, jako i drudzy ichmość pp. senatorowie cum depraedicatione sławy i wielkich czyn pro bono publico J. Kr. Mości, za konferowany sobie in recenti honor ea, qua par est Majestati observantia, podziękowawszy sposobem, ad osculum ręki walecznej J. Kr. Mości admissus, powróciwszy na miejsce swoje, ultra merita konferowane, in materiis status do wielkich przed sobą mówiących referował się sentymentów; nikogo ex bene meritis de patria nie ważył się J. Kr. Mości rekomendować, spodziewając się, że J. Kr. Mość, ut bene notus a civibus, wiedzieć będzie, czem i kogo i za co praemiare.

Jmć p. Karczewski, kasztelan konarski łęczycki, wyliczając paucitatem zasług swoich i wyznawając magnitudinem dobroci J. Kr. Mości, przy wielkich Majestati aprekacyach za kon-

Digitized by Google

ferowany sobie honor kasztelanii czynił gratiarum actionem. Przystępując zaś do propozycyi, te wszystkie, które doświadczonych pro zelo patriae statystów praecesserunt zdania głębokiem adorował uszanowaniem, to pro appendice ex suo sensu dodawszy, ażeby propter farraginem w trybunałach kor. spraw zagęszczonych et cum injuria litigantium, rzadko ex regestro wołanych, trzeci trybunał sądzić mógł się we Lwowie, do którego województwa ruskie, wołyńskie, kijowskie, podolskie, czerniechowskie, bracławskie należećby powinny. Do lubelskiej zaś repartycyi krakowskie, sandomirskie, lubelskie, bełzkie, chełmskie i rawskie. Inne zaś województwa do Piotrkowa przyłączyć radził. Także, aby redukcya monety in alium valorum była przyprowadzona, gdyż żołnierz czerwony złoty po złot. 18 brać, a minori pretio wydawać musi. O korekturę jurium domawiał się, ażeby potentiores debilioribus graviores nie były. Względem zaś demoliowania młynów na rzece Bugu i innych, contra legem wystawionych, periculum navigantibus częstokroć przynoszących, o komisyą do Brześcia Lit. i do Sławatycz domawiał się.

Solwowana zatem sesya na dzień jutrzejszy, na godzinę dziewiątą.

SESYA DZIESIĄTA.

Die 11 Octobris.

Jmć p. marszałek w. k. wyraził, że ktokolwiek tylko zważy dobrze i penetrować będzie teraźniejszą ojczyzny naszej sytuacyą, która dotąd między wojennymi circum circa upałami, nie mając należytych sił i rządów, w słodkim jednak pokoju zostawała i zostaje, te wszystkie atrybuta szczęśliwości przyznać i przypisać nikomu inszemu po Bogu musi, jak tylko ojcowskiemu J. Kr. Mości P. N. M. staraniu, który, własnemu nie folgując zdrowiu, ustawicznie pracować i nas ad salvandam patriam wzywać nie przestaje, proponując Stanom Rzplitej za najpierwsze i najpotrzebniejsze objectum aukcyą wojska, w której dostojeństwo Majestatu, całość ojczyzny, praw walor i swobód polegałyby, gdyby tylko Rzplita, szczerze wziąwszy przed się media, chciała niezawodne sposoby ku zmocnieniu i podwyższeniu sławy rycerskiej polskiego i cudzoziemskiego autoramentu wynaleźć, przez coby wewnętrzne bezpieczeństwo gruntowniej utrzymane

Digitized by Google

było, że zaś sensim niszczeją miasta, do oczywistej ruiny i dezolacyi, co każdy ex ruderibus widzieć może, przychodzą, między inszemi przyczynami tę najpryncypalniejszą być rozumiał: pia legata kościołów i klasztorów, i szlacheckich posesyi, z których to dóbr ani podatku ani żadnych ciężarów, cujuscunque sint generis, nie płacą i na miasta ten ciężar zostawują, a zatem sequela, że mała liczba znajduje się mieszczan, et onus podatków sufferre nie mogąc, za pożywieniem na inne miejsca się rejterują i tak z miast ani Rzeczpospolita podatków, ani starostowie swoich intrat nie mają. I gdyby kto nowoprzychodny jaką chciał kupić posesyą i handel założyć, wszedłszy in cognitionem tak duchownych, jako i szlacheckich w zawalinach kamienic długów i sum, od kupna i intencyi swojej nolens volens recedere musi. Na komisye in ordine wynalezienia na wojsko płacy, na zniesienie ceł i myt partykularnych zezwalał. O konferencye cum vicinis potentiis, na których wiele zawisło, dla utrzymania sąsiedzkiej harmonii, roborowania dawnych konwencyi i pactorum, suplikował J. Kr. Mości. Na dwór petersburski, że sine consensu J. Kr. Mości i dołożenia się Rzplitej przez państwo polskie pójść się ważyły wojska, żalił się; a że się to już stało, ulteriorem sequelam malam, któraby stąd emanare mogła, obawiał się.

Jmć pan kanclerz w. kor. fere wyraził temi słowy, że okropna zerwanych sejmów pamiątka od r. 1736, zasępiwszy wszystkich powieki, nie dodaje do dalszych prac ochoty, kiedy starania i fatygi jednym tylko nad nieszczęściem ojczyzny zakończyły się żalem, ale wielki z osoby J. Kr. Mości przykład odmienia myśli i obumarłe ożywia chęci. Zasłonił albowiem J. Kr. Mość powagą swoją całe królestwo od wojennych pożarów, dał wszystkim życie utrzymaniem miłego pokoju. Królewska to była robota, lecz na teraźniejszym sejmie i nasza być powinna, i dla tego zawołał uniwersałami na stany Rzplitej, pokazując z podanych od tronu propozycyi, że interes publiczny jest interesem J. Kr. Mości, a nie żaden inszy, bo J. Kr. Mość, ustępując prawa natury, przy ojcowskiej dobroci skłania się do woli synów swoich, nic więcej od nas nie wyciągając, tylko abyśmy się wzajemnie do tego skłaniali, co będzie do ucalenia ojczyzny najpotrzebniejszego. O aukcyi wojska wspomniał, że stanęłaby dawno była, gdyby kto ciężar płacenia wojsku chciał był za nas przejąć; więc ten interes generalnej na podatek zostawił zgodzie; nie przepomniał i pogłów-

Digitized by Google

nego, które mało co na wojsko importuje, a tak jest dla obywatelów ciężkie, że nie mając rzetelnej taryfy, szlachta z dóbr swoich ustępować musi, co nowa taryfa powinnaby uspokoić, aby żołnierzowi żołd nie upadł i wioski w żołnierskie nie przeniosły się ręce. Pod którym ciężarem jęczy Kraków, Elbląg, straciwszy swoje territorium, a najbardziej Malborg, tyle dając pogłównego, co cała Warmia. Upadkowi miast i miasteczek przez to zabieżeć rozumiał, gdy każdy obywatel mieć będzie w handlach i rzemieśle swojem bezpieczeństwo, gdy duchowni przez legacye i kupno domów zabierać nie będą ani do sądów swoich pociągać w sprawach J. Kr. Mości przyzwoitych, żeby starostowie nad lustracye więcej sobie nie pozwalali, żeby stancye ex officio zniesione były i prawa, miastom nadane, utrzymane. Do gór Olkuskich potrzebną być sądził komisyą sejmową, tak jednak. gdyby ichmość pp. komisarze żadnej do skarbu kor. za swą pracę nie mieli pretensyi, i nim minerały i bicie otworzy się monety, teraz przynajmniej pogranicznej ten dać walor, który się za granicą znajduje. Skarb kor., przez cła partykularne i myta, przez protekcye, dawane Żydom, przez wielkie na komorach pisarzów ekstorsye zrujnowany: temu cło generalne z umniejszeniem onegoż i zniesieniem ceł partykularnych zabieżeć może. Z którego skarbu promontorium montowskie powinno być reparowane, bo chodzi o publiczną zgubę defluitacyi. Największe zaś w sądach stąd pochodzą inkonweniencye, że nie palestra trybunału, ale trybunał palestry boi się, i że korupcye drugi trybunał sądzi, w którym osoby skwapliwe do brania wyciągają ręce. Konferencye reasumować radził. Przytoczył na pamięć bene gesta jmp. Grabowskiego, przeszłego podskarbiego koronnego, który w Grodnie ex mente senatus consilii nakupił strzelby i innych rynsztunków dla półtrzecia tysiąca ludzi. To wszystko leży w Gdańsku, kosztuje przeszło dwakroć sto tysięcy, skąd gdy nie będzie przeniesiona, rzdza za czasem w niwecz obróci. Więc aby jmp. generał artyleryi koronnej do cekauzu kamienieckiego poodbierał, J. Kr. Mości suplikował. Zakończył hoc voto: aby jako to królestwo uszczęśliwione jest J. Kr. Mości bytnością, tak i na zadziedziczone w Najjaśniejszem potomstwie cnoty wpatrywać się mogło zawczasu.

Jmp. kanclerz w. lit. temi się eksplikował słowy: że mógłby to być podchlebny umysł, że na przyjazd Augusta cesarza uschłe drzewo kwitnąć poczęło; to pewniejsza, że za pożąda-

Digitized by Google

nem Najjaśniejszego Augusta naszego ad regnum przybyciem i dobrotliwem oka pańskiego wejrzeniem wszystko w weselszą reflorescit postać. Zalterowana różnemi okolicznościami rerum nostrarum facies żywszej nabywa cery. Nadwątlona długiem utęsknieniem tota populorum salus w nową prawie odradza się czerstwość, i cała qua late patet ojczyzna nasza, sub aestu niepojednokrotnej kary Boskiej i innych niepomyślności znacznie nadwiędniała, vernantem veteremque laeta vigorem, kiedy niemałem prezencyi dawno upragnionej zmartwiona oczekiwaniem, z tem większą teraz radością, z zupełnem szczególnego we wszystkich swych dolegliwościach vivificatoris cieszy się zdrowiem, ojcowskiego circa sanandos languores suos, przez zmocnienie lepszemi siłami osłabionej poniekąd tej konsyderacyi, która w obcych kwitnęła narodach, doznała starania, i już w pierwszych zjednoczonych sentymentów reflorescencyi, obraniu tak godnego prześwietnej izby moderatora, może sobie obiecywać, że za pomocą tego pana, który libera corda gubernat, pod łaskawym nieustającej J. Kr. Mości kooperacyi aspektem dalsze zgromadzonych stanów desudacye fructibus optatis satiabunt publica vota; życzył, aby Najwyższa Prowidencya, patrząca na pełne dobroci ku tej Rzplitej serce pańskie, w przedsięwziętych dla dobra pospolitego utwierdziła fatygach, najskuteczniejszych do zewnętrznego i wewnętrznego ubezpieczenia dodała rad i sposobów i obfitych Majestatowi J. Kr. Mości i Królowej Jejmości P. N. M. i całej Najjaśniejszej familii użyczyła sukcesów, i jakoby sub Augustis auspiciis, długoletniego i szczęśliwego panowania pii principis nierozdzielnie subjectis populis aurea saecula fluant. Oddawszy z najgłębszą submisyą winny trybut sinceri cordis et oris, do materyi, od tronu J. Kr. Mości podanych, przystąpił, i niechcąc być okazyą przeciągu długiego czasu, wielkie zdania izby senatorskiej in considerationem wziąwszy, aprobował, życząc izbie poselskiej, aby coadunatis animis, Boga Wszechmocnego in adjutorium wziąwszy, o tem szczerze pomyślili, na czemby honor Majestatis, ojczyzny całość, bezpieczeństwo każdego polegaćby mogło.

Jmć ksiądz Wodzicki, podkanclerzy kor., dziękował Jego Kr. Mości, że państwo swoje inter tot sąsiedzkich krain bellorum aestus w spokojnej utrzymuje sytuacyi i pokazuje ojcowskie

Digitized by Google

swoje nad niem pieczołowanie, użycza do rad zbawiennych czasu potrzebnego, czyniąc zadość powszechnej potrzebie et legi positivae, do którego w dalszy czas utrzymania securitatis internae et externae ażeby łaskawe nieba jak najdłuższego życia i panowania J. Kr. Mości udzielały, pokornie do Majestatu Boskiego suplikował. O pogłównem namienił, że tylko do blizko następującego sejmu było pozwolone, które dotąd przez niedojście sejmów województwom dla niepomiarkowanych taryf widzi się być nieznośne. Na deprawacye trybunałów i zagęszczonych w nich inkonweniencyi perjuriorum upraszając J. Kr. Mość o medelam, aby Bóg pomsty na Królestwo nie ściągał, żalił się. Ziemstwa też i grody w granicach swoich opisać zalecał. Na komisye do zweryfikowania kwart, monopoliów, pogłównego, czopowego, szelężnego, zezwalał. A że na komisyą radomską skarb koronny bez potrzeby sumy corocznie eroguje, do otwarcia minerałów, in subsequens bicia monety użyć pieniędzy tych radził; za reparacyą promontorium montowskiego do jmp. podskarbiego instabat, wnosząc sobie, że go sama ku temu pobudzi dobra pospolitego miłość.

Ks. jmć Czartoryski, podkanclerzy W. Ks. Lit., do inszych J. Kr. Mości P. N. M. pochwał to przydał, że jest zbiorem cnót wspaniałych, świątobliwemu i łaskawemu monarsze przyzwoitych; że jest ojcem, nas synów swoich szczerze kochającym, że jest królem i panem szczęśliwie panującym, pełnym dobroci i starania, bo szósty raz po sejmie pacificationis stany Rzplitej do obrady publicznej zgromadza i pożyteczne dobru pospolitemu sejmy składa, które że dla prywatnych dysensyi i partykularnych interesów nie dochodzą, cordialiter ubolewał. Dziękował ichmciom pp. hetmanom za czułą w obowiązkach swoich atencyą, izbie zaś poselskiej, aby ojczyznę dalszemu nie eksponowali niebezpieczeństwu i o niej dexterius jak dotąd radzili, zalecał, która że na pierwszym dniu chwalebny z siebie przykład dała, gdy godnego i zasługami dystyngwowanego obrała marszałka, tanto muneri parem. Respektem materyi sejmowej, o komisyi sejmowej wspomniał, ażeby cum re parata et mediis na przyszłym sejmie compareat. Kurlandyą aby tandem J. Kr. Mość, pod cudzem jęczącą jarzmem, w pańską swoją wziął protekcyą, dopraszał się; o korekturę praw, o konferencyi renowacyą cum ministeriis exterarum potentiarum, o danie miastom protekcyi, o wpro-

Digitized by Google

wadzenie manufaktur, aby państwo kiedyżkolwiek ad antiquum mogło redire florem, suplikował J. Kr. Mości. De reliquo in sensum aliorum poszedł.

Jmć p. Sedlnicki, podskarbi wielki koronny, z jednej strony, zważając dobroczynną J. Kr. Mości łaskawość, z drugiej zaś, prono cultu swoję ku Majestatowi pańskiemu oświadczając wierność, ad ea quae salutis ochoczem zezwalał sercem. Aukcyą wojska dla honoru nacyi, obrony granic, dla bezpieczeństwa pogranicznego ludu być potrzebną sądził, aby tylko Rzplita dostateczny na utrzymanie wojsk wynalazła sposób; zniesienia ceł partykularnych cum summo praejudicio skarbu, które jeszcze in dies augentur, upraszał J. Kr. Mości.

Jmć p. Flemming, podskarbi lit., za konferowane sobie podskarbstwo W. Ks. Lit. zwyczajne uczyniwszy podziękowanie, do pocałowania ręki pańskiej przypuszczony, po której ceremonii, nie chcąc tot repetita repetere, za zdaniem praecipue J. W. jmci p. wojewody mazowieckiego i inszych, in materia status dosyć obszernie i fundamentalnie mówiących, poszedł.

Jmć p. marszałek nadw. kor. to wyraził, że jako zgromadzone Rzplitej stany na wspaniałe J. Kr. Mości zapatrują się przymioty, szczęśliwie zasiadającego z osobliwszem ukontentowaniem swojem witają i adorują pana, tak i on z głęboką czynów dobroczynnych rekognicyą nie usty, ale sercem mówićby powinien i wyliczać godne nieśmiertelnej pamięci rectefacta: że J. Kr. Mość z zadziwieniem całej Europy, dobro preferując królestwa swego, dawniej cesarską nie uwiódł się koroną, a teraz gdy go cała ad opus pacificationis upraszała Europa, to co mu miłość inculcabat ojczyzny, uczynić i sejm w czasie prawem opisanym złożyć wolał. Poznać to każdy może z wspaniałego oka i wejrzenia pańskiego, że sama słuszność, sprawiedliwość, poddanych swoich kochanie pierwszym jest jego przymiotem. Doznaliśmy tego, że wojska rosyjskie przez pańską J. Kr. Mości kooperacyą, lubo bez wyraźnego stanów pozwolenia, dosyć spokojnie i bez uciemiężenia ludu, przez kraje przeszły Rzplitej: dowód to był J. Kr. Mości, powiedział, że lubo oddalony od ojczyzny prezencyą, staraniem jednak swojem pokazał to każdemu, że tyle uczynić potrafił, jakby in meditullio rezydował państwa, za co Wszechmocność Boską upraszał, aby w przeciągłe lata sił i zdrowia na jedyną kraju i wiernych poddanych przymnażała

Digitized by Google

konsolacyą, ażeby przez tak znaczne z pierwszymi domami aliansye familia jego europejskie napełniła kraje. — Na propozycye, od tronu podane, aukcyą wojska za pierwszy cel, bez którego tak obszerne kraje z wstydem i hańbą postronnych nacyi zostają, mieć życzył, i lubo do tego przez niezgody prywatne ojczyzna przyjść nie mogła terminu, spodziewał się, że za usilnem Jego Królewskiej Mości staraniem, izby poselskiej pod tak godnym marszałkiem dexteritate tandem długo oczekiwana nas ucieszy nadzieja. O egzaminowanie projektów, na tylu sejmach proponowanych, o ustanowienie monopoliów, wprowadzenie manufaktur, o subsidium charitativum od duchownych, o aukcyonowanie chorągwi węgierskiej pro securitate J. Kr. Mości, o prowizyą amunicyi w arsenałach, o sprowadzenie ze Gdańska strzelby, przez jmp. Grabowskiego zakupionej, o zabieżenie defraudacyi, ubezpieczenie handlów, depaktacyi na cłach, myt bezprawnych zniesienie, juryzdykcyi poprawienie, promontorium montowskiego reparowanie, o podźwignienie rujnującego się, pro decore gentis, pałacu krakowskiego, o fundusz na utrzymanie bruków warszawskich, o otwarcie zatopionych gór Olkuskich, o korekturę prawa, o konferencye dla ucalenia interesów i koncyliacyi przyjaźni z postronnemi potencyami upraszał J. Kr. Mości; ichmciów pp. posłów zagrzewał, aby dla utrzymania zewnętrznego i wewnętrznego bezpieczeństwa in unione animorum, należyte wynalazłszy środki, cum tessera prac swoich ad visionem J. Kr. Mości powrócili do senatu.

Po zakończonem wotowaniu ichmciów pp. ministrów, jmć p. marszałek izby poselskiej za daniem sobie głosu przez jmp. marszałka w. kor. to wyraził, że jako skwapliwem sercem do widzenia twarzy J. Kr. Mości stan rycerski pośpieszył się, który przez wszystek czas bawienia się w senacie nieskończoną ku poddanym swoim dobroć i nieporównaną ku dobru pospolitemu przychylność upatrywał, tak starać się usilnie o to w izbie poselskiej będzie, ażeby znowu z dowodem prac swoich śpiesznym ad beatificam visionem powrócił krokiem, takowe przypisując prześw. senatowi elogium, ża extra Catonianos manes widzieć szczerze pragnie salvam rempublicam, upraszając salvum regressum do izby poselskiej. — Po tej mowie nastąpiła od tronu J. Kr. Mości przez jmci p. kanclerza kor. deputacya tak do układania konstytucyi, kalkulacyi skarbu kor. i lit., jako i do artyleryi

Digitized by Google

kor., tudzież do kalkulacyi sukcesorów przeszłych podskarbich oraz i ś. p. jmci p. generała artyleryi koronnej Rybińskiego[1]).

Do konstytucyi: J. O. ks. biskupa krakowskiego, J. W. jmp. wojewodę sandomirskiego, J. W. jmp. wojewodę płockiego, J. W. jmp. wojewodę mścisławskiego, którzy, ruszywszy się ex stallis, przed tronem J. Kr. Mości et in facie senatus jurament wykonali, którym jmć ks. Załuski, sekretarz koronny, rotę przysięgi czytał.

Do skarbu koronnego: J. W. jmci ks. biskupa kujawskiego, J. W. jmp. wojewodę płockiego, J. W. jmp. wojewodę bracławskiego.

Do uprojektowania poprawy trybunału: Wieleb. biskupa płockiego, Wielm. wojewodę podolskiego, Wielm. jmp. kasztelana gnieźnieńskiego.

Do słuchania rachunków sukcesorów nieboszczyka Rybińskiego, generała artyleryi koronnej: Wieleb. biskupa kamienieckiego, Wielm. jmp. wojewodę krakowskiego, Wielm. jmp. wojewodę chełmińskiego, Wielm. jmp. kasztelana zakroczymskiego.

Do słuchania rachunków artyleryi koronnej: Wielebnego jmci ks. biskupa chełmińskiego, Wielm. jmp. wojewodę pomorskiego, Ur. jmp. kasztelana rawskiego.

Do słuchania rachunków sukcesorów nieboszczyka Wielm. Czapskiego: Wieleb. biskupa przemyskiego, Wielm. jmp. wojewodę podolskiego, jmp. kasztelana rawskiego.

Do skarbu W. Ks. Lit.: Wielm. kasztelana żmujdzkiego, Wielm. kasztelana smoleńskiego, Wielm. kasztelana rawskiego.

Jmć p. kanclerz w. kor., replikując jmp. marszałkowi poselskiemu, odpowiedział, że J. Kr. Mość nie przeczy regressum do izby poselskiej, z tą jednak nadzieją, iż jako tegoż regresu wyraźne prawo rekwiruje, tak też samo prawo godnych posłów z korzyścią prac swoich w izbie senatorskiej z ochotą oczekiwać będzie. I tak z senatorskiej izby ruszywszy się, ichmość pp. po-

---

[1]) **Cz. III** *d*: Po której nominacyi i wypełnionym juramencie w tem uczynili sobie prekustodycyę ichmość pp. Czacki bełzki i Karwowski podlaski, ażeby rachunki jmp. podskarbiego w. kor. ad normam rachunków jmp. Grabowskiego ekspedyowane były i też od ichmciów pp. deputatów w izbie podpisane.

Digitized by Google

słowie poszli do izby poselskiej, gdzie ulokowawszy się na miejscach swoich, zagaił sesyą jmć p. marszałek i po krótkiem wyrażeniu umortyfikowania swego, że się od Majestatu oddalić musiał, przystąpił do denominacyi deputatów.

Do konstytucyi: z Prowincyi Małopolskiej jmci p. Adama Małachowskiego, starostę oświecimskiego, jmci p. Jana Kossowskiego, stolnika i sędziego grodz. sendomirskiego; z Prowincyi Wielkopolskiej księcia jmci Antoniego Lubomirskiego, starostę kazimierskiego, jmci p. Karola Podoskiego, podkomorzego rożańskiego; z Prowincyi Litewskiej jmci p. Jana Horaina, podkomorzego wileńskiego, jmci p. Antoniego Przeździeckiego, pisarza W. Ks. Lit.; którzy, klęknąwszy, juramentum expleverunt.

Ad praecustoditionem zaś przed złączeniem się izby poselskiej z senatorską ichmciów pp. posłów, jmć p. Bieńkowski, pisarz grodzki warszawski a sekretarz sejmowy, vicissim przysięgę wykonał.

Do skarbu koronnego: z Prowincyi Małopolskiej ichmciów pp.: Grodzickiego, wice-instygatora kor., Małachowskiego, starostę wąwolnickiego, Uniatyckiego, chorążego pilźnieńskiego, Węglińskiego, podkomorzego chełmskiego, Zbrożka, chorążego dźwinogrodzkiego, Darowskiego, podsędka podolskiego, Karwowskiego, stolnika wiskiego, Czarneckiego, starostę koreliskiego; z Prowincyi Wielkopolskiej ichmciów pp.: Sokołowskiego, podkomorzego inowrocławskiego, Jaroszewskiego, podkomorzego płockiego, Przeciszewskiego, chorążego płockiego, Sobolewskiego, podkomorzego warszawskiego, Mogilnickiego, starostę nieszawskiego, Mokronowskiego, szambelana J. Kr. Mości, Pułaskiego, starostę wareckiego, Chojeckiego, sędziego grodzkiego liwskiego; z Prowincyi W. Ks. Lit. ichmciów pp.: Sulistrowskiego, marszałka oszmiańskiego, Walla, chorążego grodzieńskiego, Dylewskiego, stolnika smoleńskiego, Chreptowicza, stolnika nowogrodzkiego, Sapiehę, starostę puńskiego, Wawrzeckiego, podstarościego orszańskiego, Matuszewicza, pisarza grodzkiego brzeskiego, Lenkiewicza, skarbnika mozyrskiego.

Do skarbu W. Ks. Lit.: z Prowincyi Małopolskiej ichmciów pp.: Moszczeńskiego, starostę brzeskiego kujawskiego, Dobińskiego, burgrabiego krakowskiego, Libiszewskiego, sędziego opoczyńskiego, Komorowskiego, miecznika chełmskiego, Hulewicza, podstolego wołyńskiego, Kuczyńskiego, stolnika mielnickiego;

Digitized by Google

z Prowincyi Wielkopolskiej ichmciów pp.: Kossowskiego, starostę przedeckiego, Matuszewicza, starostę sztokliskiego, Męczkowskiego, sędziego ziem. wiskiego, Nakwaskiego, podkomorzego wyszogrodzkiego, Narzymskiego, chorążego ciechanowskiego, Karskiego, stolnika rożańskiego; z Prowincyi W. Ks. Litewskiego ichmciów pp.: Skindera, wojskiego lidzkiego, Jeleńskiego, podsędka wiłkomirskiego, Straszewicza, starostę starodubowskiego, Ogińskiego, pisarza pol. lit., Mężyńskiego, rotmistrza mścisławskiego [1]), Łaniewskiego, łowczego lit. [2]).

Do kalkulacyi ś. p. jmp. generała Rybińskiego: z Prow. Małopolskiej ichmciów pp.: Mniszka, starostę mostowskiego, Stadnickiego, podczaszego podolskiego, Komorowskiego, miecznika bracławskiego, Świeżawskiogo, starostę cudynowskiego; z Prowincyi Wielkopolskiej ichmciów pp.: Rostkowskiego, starościca wiskiego, Poniatowskiego, podkomorzego koronnego, księcia Lubomirskiego, wojewodzica czerniechowskiego, Skrzetuskiego, podczaszego przemyskiego.

Do artyleryi koronnej: z Prowincyi Małopolskiej ichmciów pp.: Dunina, cześnika radomskiego, Ustrzyckiego, skarbnika przemyskiego, Gurowskiego, stolnika podolskiego, Kalinowskiego, cześnika halickiego; z Prowincyi Wielkopolskiej ichmciów pp.: Wolskiego, stolnika inowrocławskiego, Grzybowskiego, podkomorzego czerskiego. Gadomskiego, generała adjutanta buławy W. Ks. Lit. [4]). Z Prowincyi Wielkiego Księstwa Lit. ichmciów pp.: Platera, starostę giegobrodzkiego, Ważyńskiego, skarbnego lit., Olędzkiego, marszałka wołkowyskiego, Jelskiego, starostę pińskiego.

Po denominacyi zwyż pomienionych ichmciów pp., jmp. marszałek izby poselskiej, zapraszając ichmciów na dzień jutrzejszy, solwował sesyą na godzinę dziewiątą.

SESYA JEDENASTA.

Die 12 Octobris.

Jmć p. marszałek izby poselskiej nie sądził być nic pożądańszego i milszego nad unionem animorum, która benedicente

---

[1]) *Według* **Cz. II.** [2]) *Według* **Cz. I.** [3]) *Tak według* **Cz. II**; **Cz. I** *zamiast Kalinowskiego wymienia* Krasińskiego, kapitana J. Kr. Mości. [4]) **Cz. II** *opuszcza czwartego deputata*; **Cz. I, Os., Dz., W.** *pomijają całą tę grupę.*

Digitized by Google

Deo w kole teraźniejszem znajduje się, kiedy już wszystkie solennitates sejmu szczęśliwie zakończyły się, więc do czytania podanych od tronu propozycyi chciał przystąpić, na co jchmć pp. posłowie nie pozwolili z racyi, że takowa praxis nigdy nie była, i że też propozycye w senacie wszyscy dobrze słyszeli. A. że jmp. Małachowski, starosta oświecimski, dnia wczorajszego nie był przytomnym, gdy inni ichmć do konstytucyi destynowani explebant juramentum, dzisiaj tedy przysiągł.

Jmp. Jaroszewski, podkomorzy i poseł płocki, po uczynieniu podziękowania J. Kr. Mości, że pozwolił regressum do izby poselskiej, przekładał krzywdę województwa swego, że na trybunale piotrkowskim deputatów tegoż województwa do przysięgi nie przypuszczono, więc dawniejsze mając praejudicatum, że deputaci poznańscy simili modo od funkcyi swojej relegowani, przez konstytucyą zaś anni 1726 byli utrzymani, wnosił, aby i teraźniejsi płoccy powagą sejmu teraźniejszego ad activitatem przywróceni zostali.

Jmp. Moszczeński, star. brzesko-kujawski, krakowski [1]), imieniem województwa swego dziękował J. Kr. Mości tak za konferowaną prymaturę jako i kasztelanią krakowską emeritis viris, spodziewając się z tak pięknych sejmu początków szczęśliwego sukcesu, przytem domawiał się, ażeby projekta przeszłego sejmu ułożone i podpisane teraz czytane były, i ażeby ichmć pp. płoccy swoją illacyą nie zatrudniali sejmowania.

Jmp. Chreptowicz, poseł starodubowski, będąc szczęśliwie de monte excelso przez pocałowanie ręki pańskiej J. Kr. Mości satiatus, praw nowych formować nie życzył i w kognicyą prywatnego interesu województwa płockiego wchodzić nie radził, lecz tylko o tem traktować zalecił, co ad utilitatem całej Rzplitej należy [2]).

Jmp. Pułaski, star. warecki, ciechanowski, winszował sobie i całej izbie, że stan rycerski, lud wybrany, gens libera regni, do miejsca swego post oscula ręki pańskiej ex curia patrum ad officinam legum nie po co innego, tylko ad consulendum miłej ojczyźnie powrócił się do izby, która od Kazimierza W., anno

---

[1]) **W.**: Dobiński, burgr. krakowski. [2]) *Według* **W.** *Narzymski przymawia się tu o deputacyę do rachunków sukcesorów Czapskiego. Malinski wołyński żąda, by podskarbi rachował się ad normam Grabowskiego.*

Digitized by Google

1364 scriptis refloruit rebus, a na gruncie mazowieckim fundamenta demokracyi położywszy anno 1568, tak szczęśliwie i chwalebnie czyli to in civili czyli in militari statu rządziła się, że cokolwiek z niej wychodziło, wszystko na ozdobę i emolument dobra pospolitego ściągało się; dopiero przez pośledniejsze konstytucye i porządek w nich sejmowania opisany do ostatniego przyszła stopnia. Zachwalał jmp. Chreptowicza, allegando, że ta izba publica securitate zaszczycać się powinna, in capite położywszy legem concordiae et unionis, pójść do tego, co całość concernit ojczyzny: jeżeli starym antenatów pójdziemy torem, recta et justa opera benedicet dominus. Co się tyczy rachunków sukcesorów jmp. podskarbiego Czapskiego, probował, że te rachunki decyzyi finalnej jeszcze potrzebują, a to z tej racyi, że non sufficienter się rachował i że komportować regestrów superintendentów nie chciał, i na dowód tego czytał kwit, na którym jmć ksiądz biskup przemyski podpisał się cum hac annexa clausula, że ryczałtową sumą chciał się wypłacić, non producendo należytej od superintendentów percepty; co trutinando insi ichmć pp. deputaci, widząc publicam injuriam, manum a tabula amoverunt: więc upraszał o deputacyą do tychże Czapskich. Cytował statut króla Aleksandra in anno 1505 i króla Zygmunta pierwszego: wysadzono posłów ziemskich na wysłuchanie kalkulacyi podskarbiego w. k. i nadwornego, ut thesaurarius semper sit etc.; cytował dalej statut de officio thesaurarii, jak się podskarbi sprawiać powinien, i że vice-thesaurarius in absentia podskarbiego w. attendere powinien rebus publicis ad rationes regias et terrestres; prosił jmp. marszałka, ażeby jmp. podskarbi nadw. to prawo exequatur i był niem autoryzowany. Allegował i dalej prawo: thesaurarius coronas et insignia regni conservet. Wspomniał kalkulacyą jmp. Moszyńskiego, który in plenis ordinibus perceptę i ekspensę likwidując, rachował się. Dziękował jmp. Grabowskiemu pro dexteritate jego, że in emolumentum Rzplitej skarb adauxit. Upraszał powtórnie jmp. marszałka, ut adeat Majestatem, ażeby jmp. podskarbi teraźniejszy ad normam pomienionego jmp. Grabowskiego według konstytucyi 1736 kalkulował się, aby mankamentów w rachunkach cum detrimento skarbu nie było [1]).

---

[1]) **Cz. III** *d:* Póki przeto mieć nie będę w tem informacyi,

Digitized by Google

A że kilku ichmościów pp. posłów odezwało się, chcąc jeden przed drugim mieć głosy, facilitando negotium,

Jmp. Uniatycki, poseł sandomirski, odezwał się interlocutorie, upraszając jmp. marszałka, aby secundum turnum prowincyi ichmciom pp. posłom głosy dawał: na co gdy zezwoliła izba, dał głos jmp. Malińskiemu, posłowi wołyńskiemu [1]; idąc in encomia J. Kr. Mości, że jakośmy doznali, quam suavis sit dominus, w senacie, życzył, aby ta ręka pańska, która od początku gubernii sui dilexit nos, nam obrady publiczne pobenedykowawszy, ze swojej nas nie wypuszczała opieki. Co do propozycyi od tronu o aukcyi wojska, na przeszłych sejmach rozpoczętej i tak studiose traktowanej, jako najskuteczniej pomyśleć, także i o korekturę dla zagęszczonej niesprawiedliwości in omnibus subselliis jako najusilniej upraszał.

Jmp. Kropiński [2] brzeski lit. na głos jmp. starodubowskiego wyznawał, że praw i statutów i nadto mamy, ale in his voluminibus nie czytał dobrze obostrzonego prawa ani poenalitatem in violatores legis; chciał, ażeby choć jedno na teraźniejszym sejmie było postanowione takowe prawo, któreby pod osobliwszym tytułem praw wszystkich obwarowało indemnitatem, i to pro primo objecto izbie poselskiej wyliczając, co za kara Boska nas za niesprawiedliwość czeka, mieć rekomendował.

Jmp. Małachowski, starosta oświecimski, zabrawszy głos, replikował ichmciom pp. płockim, ubolewając, że czas takiemi materyami extenuant, które są extra materiam sejmowania: bo jeżeliż trybunał uznał ichmciów pp. deputatów płockich pro non admissibilibus, musiał mieć słuszną racyą, bo i tam są ludzie, którzy na honor pracując, mereri, non demereri student. Jeżeli na sobie mieli nexus juris, toć trybunał, nie chcąc derogare prawu szlacheckiemu i wolności, którą się każdy szlachcic zaszczycać powinien, in cognitionem wszedłszy słusznych racyi, pod laskę

---

i ja sam sobie sisto activitatem, bo nie chcę być rasae tabulae minister. Drugie desiderium, aby jmp. podskarbi nadworny koronny attendat rationi wielkiego podskarbiego, na co wszystko laboriosissime cytował konstytucye. [1]) **Cz. III**: jmp. Maliński wołhyński promowował projekt korektury trybunału, uskarżał się oraz, że trybunał radomski skasował prywatną dyspozycyę województwa wołhyńskiego. [2]) **Cz. III**: Matuszewicz.

Digitized by Google

im iść kazał. Co zaś ratione skarbu kor., że jmp. Pułaski i inni ichmość pretendowali o naznaczenie deputatów do kalkulacyi przeszłych podskarbich, którzy się nierzetelnie kalkulowali Rzplitej, nie życzył jmp. marszałkowi w tym interesie Majestatem inkomodować, z racyi, że J. Kr. Mość, pan łaskawy, słuszność kochający, spuszcza się co do dobra pospolitego na izbę poselską i nie byłoby to z honorem pytać się J. Kr. Mości: quomodo fiat istud? Mamy konstytucyą 1736, w którą tylko wejrzawszy, każdy z nas może capere consilium, quo facto opus sit.

Jmp. Chojecki, poseł liwski, depraedicando summa cum eloquentia J. Kr. Mości P. N. M., pod którym, jako Augusto, fulget sub principe regnum, wyliczając wielkie cnoty i przymioty J. Kr. Mości, dziękował jmp. Karwowskiemu, że się w senacie pro bono publico przymówić raczył. Jmp. płockiego upraszał, aby legibus cardinalibus drogi nie zagradzając, obrad publicznych czasu nie zabierał, bo jeżeli trybunał pro incapacibus tej funkcyi ich uznał, do niego to, ut ad vice-regiam potestatem należy inter lepram et lepram discernere; o aukcyą wojska, jako rzecz najpotrzebniejszą ojczyźnie, bez której żadne państwo być nie może, ad mentem instrukcyi swojej upraszał.

Jmp. Świętorzecki, poseł miński, idąc in sensum jmp. Chojeckiego i innych, pro bono publico zelose mówiących, dopraszał się, aby o aukcyi wojska, jako najpryncypalniejszym kraju każdego fundamencie, izba semotis aliis materiis pomyśleć chciała, i lubo wielkie volumen praw się znajduje, ale że nulla eorum reverentia, nulla executio, upraszał o korekturę. Zamilczeć nie mógł, że wielkie in opprobrium praw dzieją się inkonweniencye, najazdy, kryminały, zabójstwa, którym już frenum imponere nie można, idąc ichmość pp. ekscesanci calcatis legibus pro suo libitu et velle, skąd o obostrzenie praw[1]), o kary wielkie in transgressores solicytował.

Jmp. Małachowski, poseł oświecimski, o skarbie kor. powiedział, że sufficyencya w nimby była, gdyby sprawiedliwa onego była administracya, że zaś abusus wolności cierpieć nie może sprawiedliwości, życzył trybunały meliorować.

Jmp. Matuszewicz, poseł płocki, zelując za zdeptany

---

[1]) *Według* **W.**, *Jaroszewski płocki, widząc różnicę zdań przechodzi tu prosto do aukcyi wojska.*

Digitized by Google

województwa swego legitime obranych deputatów honor, którzy w trybunale piotrkowskim in convulsionem praw, ex sola opinione malevolorum retrusi sunt od przysięgi, i nim ci sami deputaci, poenam talionis założywszy, o swoję krzywdę in foro competenti dopomną się, teraz projekt w tej materyi do konstytucyi przyjąć dopraszał się, który jeżeliby nie był akceptowany, tedy, że gotów sistere activitatem, oświadczał się, mówiąc, że zawsze etiam perduelles na sejmach, proscripti et infames, gratiam u Stanów Rzplitej znajdowali, a jakoż ci verae virtutis cultores et de patria bene meriti znaleźćby nie powinni?

J. O. książę jmć Radziwiłł ordynat, poseł wileński, disertissimo ore należyte J. Kr. Mości złożył podziękowanie pro salvo regressu do izby poselskiej, jmp. marszałkowi sejmowemu omnia prospera faustaque apprecabatur; przymawiając się zaś do propozycyi, od tronu podanych, tę sobie w izbie poselskiej uczynił prekustodycyą, ażeby, jako dla Prowincyi W. Ks. Lit. trzeci jest głos naznaczony, tak w czytaniu jako i układaniu projektów tejże prowincyi trzecie dane było miejsce.

Jmp. Krasiński, poseł sandomirski, idąc in contra jmp. Matuszewiczowi, posłowi płockiemu, wnosił, aby żadne insze projekta i materye nie były akceptowane, tylko te, które concernunt universale bonum i do podanych od tronu propozycyi regulują się.

Jmp. Nakwaski, podkomorzy i poseł wyszogrodzki, wyraził, że gdy już są juxta legem praeliminaria zakończone, tedy de securitate interna układać projekta i względem aukcyi wojska de inveniendo fundo zapłaty komisyą naznaczyć, ex quo czas krótki, życzył; wytknął i to, że konstytucya anni 1717 pogłówne ad decursum tylko dwóch lat postanowiła, sub którego pondere, należytej nie mając taryfy, dotąd gemit nobilitas. Przestrzegał ichmciów pp. deputatów, ażeby teraźniejszych ichmciów pp. podskarbich more et methodo jmci p. Grabowskiego rachunków słuchali, sin secus inaczejby się to stało, tedy tej swojej pretensyi etiam cum discrimine sejmu nie odstąpi, których w bawełnę nie obwijać zalecał, ile że ichmość na parady tylko, stroje et luxus alios pieniądze Rzplitej consumunt [1]).

---

[1]) **Cz. III** *d.*: Replikował na to jmp. Małachowski krakowski: nie jest to potestatis unius ordinis novam formam ra-

Digitized by Google

Jmp. Skinder, poseł lidzki, praetermissis hisce materiis, które nic się nie regulują do sejmowych propozycyi, ad seria przystąpić życzył.

Jmp. Karwowski, poseł bielski, nie sądził za rzecz potrzebną tam iść in lusus et applausus votivos, gdzie de seriis traktować należy, a my sami e contra czynimy, czas tylko daremnie extenuando, nova coraz inferimus et de nominibus disputamus, ubi de rebus agitur, wnosi albowiem województwo płockie swoje cordolium z racyi nonadmissionis deputatów swoich do trybunału piotrkowskiego, iż chce cadentes sublevare, które opus lubo practicatum na sejmie grodzieńskim było, nie jest to unius ordinis, ale omnium. Przypomniał dawne zwyczaje, że Rzplita sejm sześcioniedzielny dla ratunku tylko ojczyzny pozwoliła, naznaczywszy suum cuique subsellium: w mocy to ojczyzny było decydować podobne materye, bo tylko sejm zostawił sobie causas perjurii; gdyby ichmość pp. deputaci przez dekret relegowani byli, mógłby w tej cyrkumstancyi sejm decernere, ale że przed obraniem marszałka, mają insze forum agendi, i gdyby ten lapsus affligeret ojczyznę, tedy praetermissis aliis ratowaćby ichmciów należało; więc upraszał jmp. płockiego pro amore boni publici, non infascinare takowemi illacyami izbę. Respektem reparacyi promontorium montowskiego i aukcyi wojska, tę materyą tantisper zawiesić życzył, póki zupełna non subsequetur (co skarb mieć może) na te ekspensa informacya. Są sumy u sukcesorów podskarbich przeszłych: one pierwej ewindykować, któremi gaudent od tak wielu lat, żadnego z nich ojczyźnie nie pokazując fruktu. Invidus vicinus przeprowadzić rzeki do Elbląga pod Czarnego Orła i od nas cła wyciągać intendit; oświadczał się świadkiem być tego, że już ad perficiendum hoc opus geometrów sprowadzał.

Jmp. Wolski, poseł inowrocławski, aukcyą wojska, aby była, na której honor, bezpieczeństwo, konserwacya prowincyi, ludzi propagacya, victualium consumptio zawisła, promowował, ale, sprojektowawszy, pierwej nie tylko płace dla niej, ale i arsenały bronią opatrzyć i na ekspensa potoczne wojenne należytą

---

chunków wprowadzać. Znowu się odezwał jmp. Nakwaski, że niepotrzebna hojność jmp. podskarbiego, że tak wielu ma komisarzów.

Digitized by Google

mieć w skarbie zapaskę, et non praetermittendo podanych od tronu propozycyi, involare w insze materye napominał ichmciów. O jmp. podskarbim non intermisit mówić, ażeby się do dawnych wrócił zwyczajów.

Jmp. Siruć, starosta kowieński, poseł inflancki[1]), namienił: gdyby każdemu według instrukcyi przyszło gadać i nowe coraz wnosić materye, tedyby chaos infinitum było; więc ażeby kolejno materye, które statum concernunt reipublicae, traktowane były, dopraszał się; ichmciów pp. płockich, ażeby illacyą swoją nie zatrudniali izby, obligował. Dziękował księciu jmci Radziwiłłowi, posłowi wileńskiemu, za uczynioną trzeciego głosu prekustodycyą i od czytania tych projektów, co były podpisane, zacząć sejmować zalecał; wenerował zdanie jmp. brzeskiego, obiecując i sam suo tempore indemnitatem praw promovere[2]).

Jmp. Grodzicki, poseł krakowski, ex universali motivo o aukcyi wojska, jako pro principali objecto, i o wynalezieniu pewnego na zapłacenie funduszu disceptare inculcabat. Także Litewska Prowincya aby tertio ordine wotowała, żeby tak, jak przeszłego sejmu, nie było, gdzie dla krótkości, bo tylko dwóch dni udzielonego czasu, o pożegnanie prosić musiała; ichmciom pp. płockim odpowiedział, że będą satisfacti, gdy korektura stanie i skarb strictius opisze się.

Jmp. Dąmbski, podczaszy kor., poseł brzeski kujawski[3])

---

[1]) **Cz. III**: Nie radził coraz nowych ad disputandum wnosić materyi, ale kolejno materye traktować, życząc, aby, kiedy ichmość płoccy chcą tylko projekt swój podać, nie mieli w tem repulsam. Aprobował zdania, aby obostrzyć prawo. Na prekustodycye ichmciów pp. ciechanowskiego i wyższogrodzkiego odpowiadał, że są wolne każdemu. Potwierdził desiderium litewskich, aby teraz projekt podawali. Upraszał księcia starosty kazimierskiego, aby podał dawne projekta do czytania. [2]) **W.**: *Wereszczyński inflancki nalega tu o kolejne roztrząsanie materyi podanych do tronu o bezpieczeństwie wewnętrznem i zewnętrznem, aukcyi wojska etc.* [3]) **Cz. III** *d.*: Dał zdanie, aby per turnum szły głosy, aby egzaminować pacta conventa, jeże i się dość onym staje, jeżeli senat wierne rady daje i ministrowie swoje dobrze sprawują urzędy, jeżeli cudzoziemcy w poczty się nie wdają, administracya skarbu koronnego jeżeli jest sprawiedliwa. Łatwiej będzie myśleć de externis, kiedy się interne uspokoimy i snadniej przyjdziemy do aukcyi wojska; lecz wprzód trzeba obmyślić fundusz, ekonomią dobrą w kraj wprowadzić, handle, manufa-

Digitized by Google

wyraził, aby pacta conventa egzaminowane były, ministrowie cudzoziemscy aby się w polskie ministerium nie mieścili i nie mieszali. O podskarbich powiedział, że się sami tylko bogacą, a Rzplita ubożeje. Cóż po aukcyi wojska, kiedy płacy jeszcze obmyślonej i moderunków nie mamy. Ichmość pp. podskarbiowie zamki i pałace poreparowali, więc możemy mówić Majestatowi: mane nobiscum, Domine. In reliquo in sensum jmp. Karwowskiego i innych poszedł, domawiając się o rachunek sukcesorów podskarbich, aby pieniądze wprzód do skarbu oddali i kwit wzięli, to i zapłata będzie na wojsko.

Jmp. marszałek sejmowy tem zakonkludował, że jako zgoda jest konserwacyą universi, także się wynajdzie dla ichmciów pp. płockich sposób do uczynienia im satysfakcyi, upewniał, zalecając tractare o aukcyi wojska, alias non intrudendo materias, okrom tych, które za generalną trzech stanów zgodą mogą być aprobowane, i na tem solwował sesyą na poniedziałek, na godzinę ósmą.

SESYA DWUNASTA.

Die 14 Octobris.

Jmp. marszałek, przy zagajeniu sesyi, szacując incomparabilis pretii sejmowania teraźniejszego momenta, ubolewał, że po zakończonych preliminaryach nie tylko izba poselska juxta gradum sejmowania do należytego porządku nie przyszła, lecz takowe jeszcze poczęła wtrącać materye, które ani do uniwersałów J. Kr. Mości, ani do podanych od tronu propozycyi nie regulują się. Więc pobudzał wszystkich, ażeby pro cardinali do formowania punktów securitatis internae et externae tudzież do proponowanych propozycyi [1]) conformiter się mieli.

Odezwał się interlocutorie jmp. Czarnecki, poseł bracławski, zamawiając dla W. Księstwa Lit. głosu trzecie miejsce według uczynionej na dniu onegdajszym J. O. jmci księcia Ra-

---

ktury etc. Lubo niemasz znacznych ekspens, skarży się na niedostatek jmp. podskarbi kor., którego zawstydzić to powinno, że zamek warszawski nie jest skończony. Skarb jak się ma rachować, zgadzał się z ichm. ciechanowskim i wyszogrodzkim.

[1]) Cz. III d.: *konferencyi z ministrami cudzoziemskimi.*

dziwiłła ordynata, posła wileńskiego, prekustodycyi. Na co jmp. marszałek sejmowy replikował, że według teraźniejszej alternaty Prowincya Małopolska na każdej sesyi powinna mieć głosów precedencyą.

Jmp. Kalinowski, poseł podolski, tego był zdania, aby jmp. podskarbi kor. juxta praxim et methodum jmp. Grabowskiego kalkulował się. O aukcyą wojska ex mente instrukcyi województwa swego, które jest maximum ad conservanda imperia adminiculum, instabat.

Jmp. Jaroszewski, podkomorzy i poseł płocki, życzył, ażeby czytane były projekta[1]), za laski księcia Lubomirskiego, marszałka sejmu przeszłego, unanimiter ułatwione, principaliter correctionis jurium, cła generalnego, agrariae contributionis, monopoliornm etc., które przeszłego sejmu dla krótkości czasu, Prowincyi Litew. udzielonego, nie były do skutku przywiedzione, te ex archivo comportare i czytać upraszał. O rachunkach jmp. podskarbiego po ekspedyowanej kalkulacyi namienił, że o tem czas będzie do mówienia.

Książę jmć Radziwiłł, poseł oszmiański, idąc in oppositum jmp. Jaroszewskiemu, posłowi płockiemu, domówił się, ażeby nie insze były czytane projekta, jako tylko te, które przez ichmciów pp. deputowanych do konstytucyi podane.

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, uważając pod szczęśliwem i słodkiem J. Kr. Mości panowaniem dobre dosyć obrad publicznych początki, spodziewał się, że correspondebunt ultima primis, byle tylko była mens omnibus una. A że materiarum confusio dissonos facit sensus, więc niepodobna wszystkich uspokoić, według owego axioma: qui duos sectatur lepores neutrum capiet. Życzył tedy to exequi, co jest ojczyźnie najpotrzebniejszego; najpierwej pomyśleć de fundo infallibili względem aukcyi wojska, powtóre o ekonomii wewnętrznej, po-trzecie o korekturze jurium, mówiąc, że sine justitia regna nihil sunt nisi vera latrocinia. I lubo zawalone prawami znajdują się u nas konstytucye, ale cóż potem, kiedy swojej nie mają obserwancyj, ut quid conduntur leges, si non observantur? Pochwalił w tem głos

---

[1]) **Cz. III**: dawne, na które prawie jednostajnie zgodzili się 1738, 1740, 1746-ti, t. j. cła generalnego, agrariae contributionis etc.

Digitized by Google

jmp. starodubowskiego, aby dać pondus legibus et super delinquentes rigorem opisać. Domawiał się i o to, aby województwa na każdy punkt per turnum wotowały, i jeżeli się na niego zgodzą, zaraz go podpisowały. O skarbie zaś kor. to asserebat, że do kalkulacyi onego Rzplita lubo explicite nie położyła prawa, ichmość jednak deputowani do kalkulacyi ex innato amore in patriam w tem się dojrzą i izbie poselskiej de damno vel commodo zupełną uczynią relacyą[1]). Upraszał i o to, aby, polegając in candore animi ichmciów pp. deputatów, ministeria w to nie wchodziły.

Jmp. Przeciszewski, poseł płocki, nie chcąc privato, ale publico placere bono, radził przystąpić do najpryncypalniejszych materyi in ordine samych rządów i ekonomii wewnętrznej, allegując: gdy będą pieniądze, na niczem nie będzie schodzić, i upraszał, aby in ordine do ułożenia projektów ekonomiki ut accedatur do czytania projektów, na przeszłych sejmach ułożonych. Co do skarbu, wyraził, jest onego quantitas nigdy niewiadoma, bo co nowy podskarbi, to prowent inszy, od jednego augetur, od drugiego minuitur. I nie dziw, że vices ejus mutabiles, ile że na kwitach kupieckich ichmość pp. pisarze na komorach piszą: „solutum", a nie wyrażają, „wiele". Z tych tedy okoliczności, mając lumen od jmp. Grabowskiego, który sobie zasłużył na wdzięczność i sławę u Rzplitej, prosił jmp. marszałka o informacyą: juxta quam regulam teraźniejsze mają expediri rachunki, czyli tak, jak się jmp. Grabowski kalkulował, czyli też alia methodo, et ut adeat Majestatem w tej cyrkumstancyi cum expostulatione, ażeby do tego skarbu likwidacyi ne exoriatur quaestio quomodo, praecommissa regula delegowani byli.

Jmp. Plater, poseł wiłkomirski, to wyraził, że mamy za co Divinam adorare Providentiam i J. Kr. Mości podziękować, że tak pactorum conventorum, jako i inne zachowuje obowiązki i nas in tranquillitate pacis konserwuje. Życzył zatem, ażeby według uniwersalnego pożądania o korekturze praw dla zagęszczonej niesprawiedliwości najpierwej pomyśleć, która jest basis et fundamentum regnorum; aby ichmość pp. sędziowie według niej, a nie ex arbitrio et beneplacito sądzili; prawa aby sacro-

---

[1]) **Cz. III** *d:* Nie zdawało mu się *(mówcy)*, aby te rachunki cum adminiculo podskarbiego nadw. kor. ekspedyować.

Digitized by Google

sancte obserwowali, delinquentes seryo karali. Co do ekonomii wewnętrznej, abrogationem teloneorum particularium, o wprowadzenie mennicy, handlów, kasacyą podymnego dopraszał się.

Jmp. Czacki, star. nowogrodzki, poseł bełzki, seryo zalecał, aby, jako wszędzie do gruntownej szczęśliwości zgoda jest najpotrzebniejsza, tak tembardziej w wolnym narodzie naszym, bez żołnierza i rady zostającym, powinna być pro primo objecto u każdego. Tegoż był sentymentu, aby jmp. podskarbi w. kor. ad normam jmp. Grabowskiego kalkulował się, i ażeby tęż kalkulacyą ichmość pp. delegowani, donec subscribetur, całej izbie poselskiej prezentowali, albowiem ad mentem prawa powinni ichmość pp. podskarbiowie przed panami radami i posłami ziemskimi juxta antiquam praxim na sejmach likwidować się. Dodał i to, że się przez protekcye wielkie krzywdy dzieją skarbowi, ale cóż po tem, kiedy vitia allegamus et non corrigimus. Nowości jednak co do skarbu i w inszych cyrkumstancyach strzedz się kazał, bo takowe więcej czasu trawią, niżeli pożytku przynoszą ojczyźnie. Aukcyą zaś wojska alegował, że ta sine certo fundo, fundusz zaś bez aukcyonowania prowentów stanąć nie może, więc skarb potrzeba, aby należycie opatrzyć aliis praetermissis, i ażeby ex sudore vultus nabyte pieniądze in privatum nie obracały się emolumentum.

Jmp. Kossowski, sędzia i poseł sandomirski, uczyniwszy nieskończoną Temu chwałę, per quem reges regnant, za takiego monarchę, który prawdziwie zwać się może augustus, pius, fortis et justus, u którego za cel św. sprawiedliwość, praw obserwancya i dobra pospolitego całość, jmp. Małachowskiemu, staroście oświecimskiemu, dziękował pro aequanimitate, że na takiego izby moderatora pierwszy dał głos swój, super quem sors cecidit populorum, i że pod jego dyrekcyą sejm teraźniejszy felicem sortietur exitum, tuszył. Za zdaniem zaś idąc jmp. starodubowskiego, upraszał stare prawo w należytą przyprowadzić obserwancyą, a nowego układaniem się nie zaprzątać. Co do aukcyi wojska, na fundamencie instrukcyi swojej, życzył de fundo pierwej pomyśleć, i że jmp. podskarbi sequetur vestigia jmp. Grabowskiego dabitque pretia rebus, nieomylnie sobie tego obiecował.

Jmp. Sulistrowski, marszałek i poseł oszmiański, supponował, że nikt nie jest tak zapamiętałego serca, żeby publicam zachować tranquillitatem bonumque promovere ojczyzny *(nie)*

Digitized by Google

pragnął, bo żaden tu nie przybył na zdradę, ale na radę, non inficere, sed sanare ojczyznę. Ten tylko zguby dobra pospolitego szuka, kto panem benemerentium non ad usum publicum, lecz ad privata obraca commoda. Upraszał ichmciów pp. starostów, ażeby z swych prowentów (gdyż mało jest zasłużonych w wojsku, którzyby hoc pane frui mieli) należytą udzielili porcyą. Uskarżał się, że dobra ziemskie dotąd płacą sua onera, a te dobra, które ex natura sua do pomienionej kontrybucyi należą i już ad pristinum przyszły florem, sprawiedliwej od sejmu 1717 nie płacą kwarty ani sowitej hyberny, którym na pomienionym sejmie stała się allewiacya. Imieniem powiatu swego in ordine do aukcyi wojska na monopolia pozwalał tabaczne, papierowe, kwartowe i pogłówne żydowskie.

Jmp. Uniatycki, poseł sandomirski, po podziękowaniu J. Kr. Mości za złożenie sejmu, podającemu nam unicum salvandae Reipublicae remedium, zagrzewał ichmciów pp. posłów, aby, powziąwszy ideam w senacie obrad, consilia patrum naśladować raczyli i od propozycyi od tronu swoje zaczynali obrady. Że zaś bez aukcyi wojska nec in pace securi nec in bello fortes jesteśmy, więc one pro primo et principali objecto ichmciom wystawiał, nie wątpiąc, że się ks. biskupi subsidio charitativo do tego przyłączą. Także z gór Olkuskich non modicum ku temuż końcowi supplementum, sprawiedliwe kwarty, monopolia etc.; upraszał jmp. marszałka, ażeby projekta komisyi 1736, za prezydencyi J. O. księcia jmci Potockiego prymasa, jako i inne, na przeszłych sejmach dobrze ułożone, teraz były czytane i egzaminowane. Materye zaś niepotrzebne w reces dalszemu czasowi porzucić, et Babylonem domumque confusionis z obrad nie czynić publicznych rekomendował[1]).

Jmp. Sokołowski, podkomorzy inowrocławski, poseł brzeski kujawski, usilnie aukcyą wojska promowując, dla konserwacyi onego potrzebne być sądził cła generalnego dobre ufundowanie, myt partykularnych zniesienie, podatek ultimae consumentiae, czopowe i szelężne, zostawiwszy na potrzebę województw certam quantitatem, hoc superaddito, aby tylko od tych propinacyi czopowe się płaciło, które się na szynki obracają. Na

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Nakwaski wyższogr. ante omnia ścisłego rachunku od skarbu dopominać się życzył.

Digitized by Google

Żydów certum quantum włożyć, ażeby począwszy od lat 12 każdy po złt. 10 zapłacił, annectendo ich glebae. A że starsi Żydzi in triplo więcej wybierają podatku, jak go do skarbu komportują, aby za delatami żołnierskiemi byli egzekwowani. Namienił i o tem, że quondam Rzplita z samej kwarty 30,000[1]) wojska konserwowała; także o projekta przeszłego sejmu ułożone na dawniejszych komisyach, aby były czytane, dopraszał się. Jak się zaś jmp. podskarbi kalkulować powinien, czyli według prawa, czyli według zwyczaju, sensum extorquebat ichmciów: jeżeli według prawa, o pokazanie onegoż, jeżeli według zwyczaju, tedy quibus modis et mediis to być może, adire Majestatem solicytował.

Jmp. Sołłohub, generał artyleryi, poseł starodubowski, za ojcowskie serce, pro curis et sollicitudinibus około dobra pospolitego podziękowawszy, aby projekta semotis aliis materiis, na przeszłym sejmie ułożone, czytane były. Conquerebatur niemniej, aby prowincye polskie intuitu eksplikowania się na projekta circa exspirium sejmu więcej czasu W. Księstwu Lit. udzieliły, i na naszę prowincyą hanc nie kładły crisim, że okazyą są niedojścia sejmu.

Jmp. Potocki, starosta grabowiecki, poseł bełzki, aby na próżnych materyach czas nie schodził, życzył od tego poczynać, coby in emolumentum ojczyzny vergere mogło. Upraszał układać sposoby takowe, któreby do przyszłej wojska aukcyi zgodne były; projekta na przeszłych sejmach ułożone czytać; skarb, zgodziwszy się de modo, jak ma być administrowany, i jaka na potem kalkulacya dawana, opisać.

Jmp. Nakwaski, poseł wyszogrodzki, animował ichmciów, aby najbardziej traktowali o ekonomii, na której vis roburque zawisło monarchii; urgebat przy tem, aby jmp. podskarbi in facie trzech stanów ex asse, ad normam jmp. Grabowskiego się kalkulował, ponieważ ta materya omnes concernit ordines, i do żadnej materyi przystąpić etiam cum discrimine sejmu nie obiecował się; facilitando negotium, upraszał jmp. marszałka, ut Majestatem adeat.

Jmp. Wall, poseł grodzieński, idąc in elogia jmp. posła starodubowskiego, co do korektury praw tego sam był zdania, ut leges, antequam condentur, antiquae serventur, o prawo tylko,

---

[1]) Cz III: trzydzieści kilka tysięcy.

Digitized by Google

aby obostrzone było, dopominał się. O sposobach na wojsko i o konferencye cum exteris dla ustabiliowania dobrej harmonii nie zaprzątając się inszemi materyami, aby izba pomyśleć chciała, radził; oponując się za honor jmp. podskarbiego, asekurował, że jmp. podskarbi, mając już gotową kalkulacyą, należyty da z siebie rachunek. Projekta według prekustodycyi księcia jmci ordynata, posła wileńskiego, aby czytane były, jmp. marszałka obligował.

Jmp. L i n o w s k i, starosta lipnicki, poseł oświecimski i zatorski[1]), cytował, że konstytucya anni 1736, o skarbie postanowiona, tylko jednemu jmp. Moszyńskiemu, podskarbiemu bywszemu, służyła. Zaczem ichmość pp. podskarbiowie pod nią podszywać się nie powinni: którą ad hunc casum czytał, zaczem życzył, aby jmp. podskarbi ad normam inszych, jako to jmp. Grabowskiego, kalkulował się, czasu non extenuando.

Jmp. P o n i a t o w s k i, podkomorzy koronny, poseł zakroczymski, w ten sens dał zdanie swoje: Nie szerzyłem się w obszerną słów ekspresyą na oświadczenie partykularnej serca mego satysfakcyi, kiedy za twojem staraniem, godny nasz marszałku, ad vota wszystkich dobrze życzących ojczyźnie każdy dzień, każda godzina, każdy prawie moment zbliżał nas do tej szczęśliwej pory, w której solide radząc, tą cieszyć się mogliśmy nadzieją, że sejm teraźniejszy, tudzież starania króla, pana, a razem i ojca naszego ten odbiorą skutek, iż ojczyznę obaczym sąsiadom straszną, w domowem gospodarstwie porządną i za naszego wieku tego się doczekamy, że dawna sława i dystynkcya u postronnych będzie jej przywrócona. Nie brałem dotychczas głosu, bom nie chciał i momentem jednym zatrzymać uszczęśliwienia publicznego, i terazbym nie mówił, słysząc tak wielkie, tak fundamentalne, tak doskonałe głosy kolegów moich, gdyby mię obligacya starać się wszystkiemi siłami do czynienia, cokolwiek rozumieć mogę pożytecznego być dla tej ojczyzny, otworzyć usta nie przymuszała.

---

[1]) **Cz. III**: In subsidium skarbowi odezwał się, wnosząc, że konstytucyą 1736 postanowiła Rzplita, in tribus ordinibus zostając, uczynić dyspozycyą, a teraz dawnym zwyczajem niech słuchają ichmość delegowani kalkulacyi. A referując się do pierwszego swej instrukcyi punktu upraszał, aby zacząć od projektu aukcyi wojska. *Podobnie* **W**; *ze słów Pułaskiego, ob. niżej, str. 79, wynika, że autor wersyi* **Cz. I, II, Dz., Paw.**, *źle zrozumiał sens mowy Linowskiego.*

Digitized by Google

Schodzi już druga sesya, moi wielce miłościwi panowie, którą tracimy, radząc, jakim sposobem rachunki jmp. podskarbiego w. kor. mają być wysłuchane, i choćby najwierniejszą tenże jmp. podskarbi uczynił kalkulacyą, nie nagrodzi nam stratę dwóch sesyi sejmowych, z jego szczególnie okazyi spełzłych. Nie wartbym życia w tej ojczyźnie, gdybym się chciał odpisać od tego zdania, że podskarbi, kochający prawo, podciwość, mający sumnienie, inaczej się rachować nie powinien, tylko jak mu należy. Słowabym w tej nie rzekł materyi, gdyby mnie ciężka, którą czynimy podskarbiemu, krzywda nie obligowała, żebym jego honor salwował. Powtarzam, że żadnym sposobem rozumieć nie mogę, żeby jmp. podskarbi chciał jakąkolwiek trudność uczynić, gdzie oczywiste prawo, żadnej wątpliwości niepodległe, obliguje go do kalkulacyej z wszelkiej percepty. Dla ułatwienia tej kwestyi, która teraz między nami zachodzi, chciejmyż tak sobie postąpić, aby i honor podskarbiego w całości został, i ojczyzna nasza sprawiedliwej kalkulacyi miała bezpieczeństwo. Niech sobie ichmość delegowani do słuchania rachunków dadzą stipulatam manum, że ich nie podpiszą, aż nas uwiadomią, jakim sposobem były oddane. Będziemy potem mieli czas i sposób o to się domówić, inne materye potrzebne do uszczęśliwienia publicznego ułatwią się tymczasem, i ten skarb, któryby do powszechnej powinien się przykładać pomyślności, nie będzie więcej lapis offensionis. Prowincyonalne sesye, że bardziej zwłokę czynią publicznym obradom, niepotrzebne być sądził. Życząc nakoniec, ażeby w izbie poselskiej wszyscy uno corde et labio o dobru pospolitem radzili, zalecał wziąć projekta do czytania, na przeszłych sejmach ułożone, i co do aukcyi wojska na wszystkie zgodził się sposoby.

Jmp. Skinder, poseł lidzki, servando usum od dawnych czasów receptum, in contra idąc jmp. podkomorzemu, o prowincyonalne sesye, ażeby jaknajprędzej subsequi mogły, solicytował[1]).

Jmp. Starzeński, poseł bielski, takiego był zdania, że ponieważ aukcya wojska unica exspectationis publicae meta, do której, jako do centrum swego, wszystkie collimant nasze obrady, która, że bez płacy i zregulowania podatków być nie może, sądził obmyślić certum et infallibilem stipendii fundum. Inculcabat

---

[1]) *Według* **W.**, *Karwowski namawia tu do prędszego rozważania aukcyi wojska.*

przytem, aby nadwątloną sprawiedliwość utwierdzić, i co ex orbita legum wypadło, naprawić i rygoru prawu przydać. Naostatek uczynił interogacyą: czemu konstytucya anni 1736 jednemu tylko służyła jmp. Moszyńskiemu, a nie sukcesorom jego, expiscando sensum w tej mierze izby, jakimby sposobem była ta konstytucya postanowiona; jednak takową materyą, która żadnego ojczyźnie nie przyniesie emolumentu, czasu zatrudniać nie chciał. Na reparacyą promontorium montowskiego sumy zaległe od sukcesorów podskarbich aplikować życzył.

Jmp. Mogilnicki, poseł gostyński, chcąc ex animo ojczyźnie jak najlepiej consulere, reflektował ichmciów, aby wszystkie dysensye i dyfidencye, które są ut toxica reipublicae, procul amoveant, a ponieważ widział, że materya likwidacyi skarbu potrzebuje rezolucyi z tej racyi, że żadnego prawa do kalkulowania się quomodo niemasz, dalszemu to czasowi zostawić życzył, czasu potrzebnego do obrad publicznych nie zabierając, konformował się do zdania jmp. podkomorzego kor. i radził, aby his semotis obrócił się do czytania projektów. Obserwancyą także praw cum extensione rigoris in delinquentes proponował.

Jmp. Lenkiewicz, poseł mozyrski, ekspostulował, aby nie tylko projekta in facie stubae czytane, ale i sesye prowincyonalne dawnym trybem naznaczone były; respektem jmp. podskarbiego, quam reddere rationem villicationis suae debeat, upraszał adire Majestatem w tym interesie, ponieważ to jest materia status.

Jmp. Komorowski, poseł bełzki, po podziękowaniu J. Kr. Mości za dowody prac i starania około dobra pospolitego, o sesyach prowincyonalnych takowe dał judicium, że więcej detrimenti niżeli commodi przynoszą obradom publicznym, bo co się tam in privato robi, to się stać może in publico. Jeżeliby zaś koniecznie potrzebne były, tedy je w dni święte życzył składać, w izbie poselskiej junctis manibus wszystkim trzem prowincyom projekta układać, czytać i meliorować zalecał. In reliquo poszedł za zdaniem jmp. Poniatowskiego, podkomorzego kor. [1]).

Jmp. Pułaski, starosta warecki, poseł ciechanowski, ad casum skarbu mówiąc, cytował dawniejsze prawa, któremi pod-

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Perswadował, aby wierzyć sumnieniu jmp. podskarbiego w. k.

Digitized by Google

skarbiowie obligowani czynić ze wszystkich percept rachunki, niżeli przykłady, które allegantur favore teraźniejszego jmp. podskarbiego, i z których najpierwszy był za króla Jana III z tej przyczyny, że kiedy podczas ustawicznej wojny tureckiej Podole i ukrainne województwa, zrujnowane będąc, nic do skarbu nie importowały, i podskarbiowie tylko trzykroć kilkadziesiąt tysięcy prowentu Rzplitej pokazywali, obrał się Żyd Becal, który ofiarował się dać z ogółem czterykroć sto tysięcy. Że zaś potem Przebendowski z tejże samej tylko rachował się sumy, była racya zakłóconej wojną et multis calamitatibus przez kilkanaście lat Rzplitej i znacznej przez to dyminucyi prowentów. Przecież i Przebendowski nie mógł otrzymać kwitu na sejmie pacificationis 1717, i dopiero dany mu był w roku 1726, a lubo z ryczałtowej sumy tylko tak małej uczynił kalkulacyą, wyekspensował jednak oprócz tego partykularnie kilkakroć sto tysięcy, dając pensye znaczne różnym po wszystkich prawie województwach osobom i dzielił się właśnie z wielu inszymi prowentem publicznym. Co do konstytucyi 1736-ti, rzekł, że ta eksplikacya, którą uczynił jmp. oświecimski, pochodzi chyba z obowiązanej jmp. podskarbiemu życzliwości, albowiem w dwóch tylko punktach służyła samemu Moszyńskiemu podskarbiemu względem pozwolenia, aby się per subalternos rachował na komisyi radomskiej, i względem pensyi stu dwudziestu tysięcy złotych. Więc tych obudwóch jmp. podskarbi teraźniejszy pretendować nie może, ale się sam in persona, non per subalternos kalkulować powinien, mniejszą kontentując się pensyą, którą mu Rzplita naznaczy, ponieważ oprocz pensyej ma podskarbi z żup solnych 20,000 złp., od Żydów bierze 2,000 czerw. zł., tudzież donativum od miast i kupców i inne obwencye znaczne. O co deklarował, że się suo loco et tempore domówi, ażeby taż pensya była proporcyonalna, ile że od kwarty, która wynosi około dwóchkroć sześciudziesiąt tysięcy, nie powinien podskarbi więcej uzurpować nad tysiąc złotych według konstytucyi; do cytowanych praw, któremi podskarbi obowiązany ad reddendas rationes de perceptis et expensis, przydał i czytał przysięgę podskarbich, toż samo w sobie zawierającą. Uczynił nakoniec prekustodycyą, ażeby ichmć delegowani do rachunków, między którymi on sam znajduje się, nie gdzieindziej, ale w izbie poselskiej in facie całego koła rycerskiego podpisywali te ra-

Digitized by Google

chunki, które aby jmp. podskarbi czynił ad normam rachunków jmp. Grabowskiego, urgere nie przestawał [1]).

Jmp. Łopaciński, poseł inflancki, z tem się oświadczył, że jeżelibyśmy wszyscy układać chcieli projekta, immensum chaos et confusionem exoriri stąd obiecował. Ten interes prowincyonalnym sesyom zostawić dopraszał się. Że zaś jmp. marszałek żadnego ex equestri ordine na sądy sejmowe nie deputował, vel errori vel abusui praw to przypisował. Przymawiając się do skarbu, upewniał, że wielki ponosi uszczerbek ex ratione administrantium; upraszał, aby jmp. podskarbi quam strictissimam reddat rationem, ponieważ sam, będąc desygnowany na sejmie grodzieńskim do wysłuchania rachunków jmp. Czapskiego, gdzie widząc wielką krzywdę Rzplitej, nec prece, nec pretio victus nie chciał apponere manum do podpisania. Zalecał ichmciom, ut eadem mensura remetiatur ei.

Jmp. Małachowski[2]), starosta wąwolnicki, poseł oświecimski, to wyraził, że jako imię podskarbińskie jest najszacowniejsze, tak zawsze niezliczonym weksom i cenzurom podlegać zwykło. Upraszał zatem, aby hae novitates wniesione locum non habeant, żebyśmy za niedojściem sejmu dla podobnych illacyi nie narzekali: dies nostri praeterierunt, agitationes dissipatae. Byliśmy w izbie poselskiej, radziliśmy, a jakobyśmy nie byli, i tak vox, vox praetereaque nihil.

Jmp. Chojecki, poseł liwski, ante omnia życzył aukcyą wojska promovere, aby się czem było in casu opportuno oprzeć; dowodził, że novum exstat exemplum sat recens, że wojska rosyjskie przechodnią kamienicę przez Polskę sine nobis de nobis

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Referując się do instrukcyi, upraszał, ażeby dać normam deputowanym do skarbu, tudzież według prawa aby był przytomny przy likwidacyi jmp. podskarbi nadw. kor. **Cz. I, Dz., Paw.**, *tembardziej inne wersye skracają znacznie głos Pułaskiego i poprzedzający Poniatowskiego; odtwarzamy je wyłącznie według* **Cz. II**, *skąd wzięty też głos Mogilnickiego, opuszczony w* **Cz. I, Dz., Paw.**, *a krótko podany w* **Cz. III**.

[2]) **Cz. III.**: Że był wyraził w głosie swoim jmp. Pułaski, że jmp. Linowski oświecimski z partykularnej obligacyi jmp. podskarbiemu przy nim obstawa, ujął się jmp. Małachowski oświecimski za kolegą, mówiąc, że złośliwa interpretacya głosu jmp. Linowskiego, nie radził oraz adire Majestatem w materyi tejże *etc.*

Digitized by Google

sobie uczyniły, i do niczego przystąpić nie obiecał, póki ta materya nie będzie uspokojona. Toż wojsko rosyjskie actu zostaje w marszu ku granicom polskim, które tantisper aby sistat passum, póki się obrady sejmowe nie zakończą, przez konferencye o to traktować z posłem rosyjskim radził. Namienił i to, że już nas widząc inermes, cyganie i hajdamacy atakują, którym odporu dać nie możemy. Gadamy wiele, ale mało czynimy, skąd się o nas mówić może, że mamy vanam sine viribus iram [1]).

Jmp. marszałek sejmowy, zapatrzywszy się na wielkich posłów sentymenta i wniesione respektem skarbu kor. illacye, tak replikował, że już przez ichmciów pp. posłów mazowieckich interes jmp. podskarbiego uspokojony, wolno go będzie pro arbitrio suo podpisać albo nie, kwestyą zaś, zarzuconą przez jmp. Łopacińskiego, tak solwował, że do sądów sejmowych żadnego dla tej racyi nie naznaczył, iż żadnej deputacyi do tychże sądów a Majestate nie słyszał. Prosił zatem, aby do aukcyi wojska przystąpić chcieli i do obmyślenia sposobu na sustentacyą onegoż; na co gdy generalna zaszła zgoda, czytana była in medio stubae przez jmp. sekretarza sejmowego potrzykroć arynga do przyszłej konstytucyi, na którą wszyscy ichmość pp. posłowie za pytaniem się potrzykroć jmp. marszałka concordibus vocibus zezwolili. Natychmiast jmp. Nakwaski odezwał się z tą protestacyą, że ullatenus przystąpić do żadnej materyi nie zechce, póki kalkulacya jmp. podskarbiego egzekwowana nie będzie.

Na co jmp. marszałek odpowiedział, że nie możemy intrinseca judicare, może jmp. podskarbi pokazać kalkulacyą swoję, et quidem cum majori emolumento Rzplitej, jak się każdy z nas spodziewać może. Podziękowawszy zatem wszystkim ichmciom za uniwersalną izby zgodę na aryngę, solwował sesyą na dzień jutrzejszy na godzinę ósmą.

SESYA TRZYNASTA.

Die 15 Octobris.

Jmp. marszałek sejmowy przy zagajeniu sesyi wyraził, że kiedyśmy już dnia wczorajszego favente numinis ope flu-

---

[1]) Cz. III *d.:* Dziękował mazowieckim, że się kontentują, a materyą rachunków że na dalszy czas odłożyli.

Digitized by Google

ctuantem obrad naszych navem ku szczęśliwemu nakierowali portowi, upraszał ichmciów pp. posłów, ażeby in ulteriori tractu procedendo, inszych nie mieszali materyi, jak tylko to, co należy do projektów formowania, i aby po przeczytanej na dniu wczorajszym aryndze ad continuationem dalszych eadem via projektów przystąpić zezwolili; na co gdy całej izby generalny zaszedł assensus, natychmiast przez jmp. sekretarza sejmowego był czytany projekt securitatis internae et externae, na który za trzykrotnem jmp. marszałka pytaniem wszyscy ichmość generalnie zgodzili się. Nastąpiło potem drugiego o pospolitem ruszeniu czytanie projektu z alegowanemi konstytucyami annorum 1621, 1634 et 1677. Z których to konstytucyi specialiter jedna, 1621, przez jmp. sekretarza sejmowego tak ad requisitionem ichmciów pp. posłów koronnych, osobliwie jmp. Czarneckiego, posła bracławskiego, jako i litew., jmp. Walla grodzieńskiego, in medio izby poselskiej ex volumine legum czytana, a to dla lepszej każdego, co w niej continetur, informacyi. Na który projekt po trzykrotnem pytaniu się jmp. marszałka cała izba pozwoliła. Nastąpiło tandem czytanie projektu trzeciego, o konferencyach z ministrami cudzoziemskimi, circa reassumptionem constitutionum 1726, 1736. Więc że przy naznaczeniu do konstytucyi, do kalkulacyi skarbu i artyleryi deputatów żadnej jmp. marszałek nie uczynił wzmianki in ordine naznaczenia do konferencyi, niektórzy ichmość pp. posłowie turmatim odezwawszy się, racyi pretendowali, supponendo, że to przez zapomnienie się stać musiało.

Na co jmp. marszałek reproduxit, że do pomienionych konferencyi naznaczenie wtenczas subsequi powinno, gdy się przed konkluzyą sejmu z ułożonymi projektami poselska izba łączyć z senatem zwykła. W tym razie różni ichmość różne wszczęli do tej konferencyi wnosić illacye, jako to: jmp. Gurowski, poseł podolski, upraszał jmp. marszałka, żeby do tychże konferencyi z podolskiego i bracławskiego województw przynajmniej po jednemu naznaczyć raczył, a to z tej racyi, że te województwa, jako pograniczne, wielkim są eksponowane opresyom, krzywdom i inwazyom, którzyby statum causae swoich krzywd opowiedzieć mogli.

Jmp. Mleszkowski, poseł wiski, o krzywdach swego województwa namienił, że prusacy na milę gruntu zabrali, dukty porobili i orły swoje czarne postawiali.

Digitized by Google

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, żalił się, że żadne województwo tak ciężkiej nie ponosi opresyi, jako bracławskie i kijowskie, gdzie Moskwa, na własnym gruncie polskim wystawiwszy Archanioł-Gorod czyli słobodę, częste stamtąd przez hajdamaków i innych woluntaryuszów do kraju polskiego czyni ekskursye i irrupcye, zabijając szlachtę, dwory rabując i różne czyniąc wiolencye: zaczem upraszał jmp. marszałka sejmowego, aby J. Kr. Mość tak z senatu, jako ex equestri ordine jaknajprędzej, a osobliwie z dworem petersburskim naznaczyć raczył konferencye. Któremu jmp. marszałek replikował, że między inszemi na desideria województw od J. Kr. Mości odpowiedziami tę też odebrał rezolucyą, że J. Kr. Mość, porządek sejmowania obserwując, chce tego, ażeby wszystko suo ordine i według prawa iść mogło, i że nie tylko ex senatorio et equestri ordine, ale i tych, co w domach pozostali, dla uskarżenia się i eksponowania opresyi swoich naznaczyć non recusabit. Które to konferencye nie tylko sub tempus teraźniejszego, ale i do przyszłego sejmu durare mogą, ponieważ w tak krótkim czasie niepodobna sensibilitates wszystkich województw ichmciom pp. posłom cudzoziemskim wyeksplikować, a do tego ciż ichmość posłowie cudzoziemscy bez uczynienia swym monarchom raportu tak prędkiej nie mogą nam dać in praemissis rezolucyi[1]).

De noviter jmp. Czarnecki, poseł bracławski, taką wniósł illacyą, do której, że jest przez obowiązek instrukcyi województwa swego compulsus, oświadczał się, wnosząc petitum, ażeby konferencye z ichmciami pp. ministrami rosyjskimi wcześnie naznaczone były w krzywdach, województwu bracławskiemu poczynionych, o które najlepiej in plena republica dopomnieć się rozumiał, a nie na końcu sejmu, kiedy zwyczajnym sposobem w translaps bez otrzymania żadnej satysfakcyi wszystko iść zwykło, i krew rozlana jedną się tylko pokrywać niepamięcią musi.

Jmp. Chojecki, poseł liwski, jako sędzia pograniczny,

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Niektórzy zdali się być z tego niekontenci. Jmp. marszałek perswadował: trzeba za to Bogu i Najj. Panu dziękować, bo inaczej być nie może, ani można mieć prędszą rezolucyę od potencyi rosyjskiej. To zaś Majestati non constat, aby wojsko moskiewskie powracało, owszem, w Czechach zimować będzie.

Digitized by Google

o większych z strony Rosyi suo loco et tempore deklarował się mówić egzorbitancyach.

Jmp. Gurowski, poseł podolski, wspierając głos jmp. Czarneckiego bracławskiego, to jeszcze superaddebat, że u jmp. hetmana w. kor. od lat kilku znajdują się in detentione kozacy [1]), których z Kijowa i Archanioł-Gorodu na rozboje i rabunki samiż komendanci wysyłają i tymiż rabunkami wpół się dzielą; upewniał ichmciów wszystkich, że jmp. hetman w. kor. będzie jego słowa aprobował.

Jmp. marszałek sejmowy, będąc abundique różnemi impeditus illacyami, ten punkt pro principali zakonnotować deklarował się i J. Kr. Mości donieść, aby ex hoc motivo konferencye naznaczyć raczył. W tym razie nowa znowu o Księstwie Kurlandzkiem i powiecie Piltyńskim wszczęła się materya, przez jmp. Sirucia, starostę kowieńskiego, posła inflanckiego, wniesiona, który względem interesu kurlandzkiego, dalszemu czasowi tę materyą zostawiając, uczynił sobie prekustodycyą.

Post hoc jmp. Wawrzecki, poseł orszański, intulit, że Moskwa jmp. Pietrusiewicza, szlachcica i posesyonata W. Ks. Lit., od lat pięciu nescitur quo jure w okowach trzyma.

Jmp. Łaniewski, poseł słonimski, także interlocutorie, jako i inni ichmość ad casum interesu kurlandzkiego przymówił się, że za ordynansem wodza swego, jmp. hetmana, Moskwę przez Ruś i Kurlandyą przeprowadzać onemu injunctum było, co wypełniwszy przez Ruś, a gdy przyszło do granic kurlandzkich, tedy Moskwa kroku w Kurlandyą wkroczyć nie pozwoliła, mając ją za rzecz własną. Wspomniał, że ta prowincya tacite od nas odpada; et dum Romae consulitur, Saguntum perit. Dopominał się, aby zabrane akta polskie, z wielką krzywdą obywatelów W. Księstwa Lit. dotąd w Kijowie i Smoleńsku in detentione zostające, odebrane były, allegando, że szlachta za granicą, prawem przyciśnieni, po Kijowie i Smoleńsku do aktów jeździć muszą z niemałą dla siebie ekspensą i od ekstraktów drogo płacić [2]).

Jmp. Matuszewicz, poseł brzeski, referując się do

---

[1]) **Cz. III** *d.:* dwunastu. [2]) **W.** *d.:* Sokołowski, poseł brzesko-kujawski, intulit propozycyą, iż wielkie krzywdy Księstwo Kurlandzkie cierpi od Moskwy, więc huic malo trzebaby succurrere.

Digitized by Google

głosu jmp. Sirucia, starosty kowieńskiego, także jmp. Kossowski, poseł inowrocławski, dołożyli, że w Kurlandyi wojska rosyjskie plenum sobie założyły domicilium.

Jmp. marszałek sejmowy oświadczył się, że jako sam ma od województwa swego zlecenie w instrukcyi, aby się domówił o interes kurlandzki, tak nie omieszka tembardziej pretensyi ichmciów J. Kr. Mości donieść: o czem asekurował, że J. Kr. Mość o tym interesie z senatem pomyśleć i onego ufacylitować nie omieszka.

Jmp. Uniatycki, poseł sandomirski, respektem Kurlandyi to adjunxit, że jako ta prowincya krwią antenatów nabyta, za wielowładną J. Kr. Mości protekcyą redeat ad dominium quod fuit ante suum.

Jmp. Chojecki, poseł liwski, sędzia pograniczny, odezwawszy się także interlocutorie, uskarżał się, że kiedy zajdzie skarga od nas na poddanych rosyjskich, żadnej nie odbieramy rezolucyi ani satysfakcyi, bo gdy kto nam z strony ich uczyni krzywdę, tedy go nie karzą, oczekiwając rezolucyi pozwolenia od dworu swego, co wszystko w zapomnienie idzie: jeżeliby zaś cokolwiek injuriosi saltim ad apparentiam z naszej strony dla nich się stało, tedy go, jak sami chcą, karzą i egzekwują violenter, często z granic go naszych zabrawszy. Założyli sobie w starostwie czehryńskiem kolonią na własnym gruncie naszym, więc zatem, zagradzając drogę dalszym inkonweniencyom, o konferencyi naznaczenie jaknajprędzej upraszał.

Jmp. marszałek odpowiedział, że in ordine do tych konferencyi wtenczas naznaczy deputatów, kiedy ex senatu i od J. Kr. Mości deputowani będą.

Jmp. Horain, poseł wileński, oświadczył się, że także ma zlecone sobie injurias Księstwa Kurlandzkiego, którzy zakonników tam in libero religionis exercitio impediunt i dzieci katolickie wywożą, compellendo ich do wiary swojej.

Jmp. Skultecki, poseł orszański, nową znowu wniósł materyą, zbijając komisyą między unitami i dyzunitami*), i pytał się, na jakiby koniec postanowiona była; którego głos wspie-

*) Ob. Sołowjow, Istorija Rossii, II wyd. ks. V, 471—3.

Digitized by Google

rając, jmp. Wawrzecki oszmiański [1]) persistebat na tem, że takowa komisya ullo modo subsistere nie może; ad invalidandum której etiam cum discrimine sejmu odstąpić nie obiecał, i o tem donieść J. Kr. Mości jmp. marszałka upraszał.

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, tychże ichmciów, immediate przed sobą mówiących, poszedł in sensum, że ponieważ to jest materia religionis, tedy w każdym prawowiernym powinna wzniecić zelum et amorem. Cała Biała Ruś w schizmie zostawała, lecz vocatione Dei od niemałego czasu ad sanctam kościoła rzymskiego przystąpiła unionem, że zaś moskiewski plenipotencyaryusz*) to sobie effecit, aby przez komisyą tę wszystkie kościoły do dyzunitów się wróciły, z wielkim by to było kościoła rzymskiego uszczerbkiem, i dla tej racyi swego przedsięwzięcia etiam cum discrimine sejmu odstąpić nie deklarował. Spodziewał się w tej materyi słyszeć zelum w senacie ichmciów ks. biskupow, jako osób duchownych, a tam o tem altum było silentium [2]).

Jmp. Podoski, podkomorzy i poseł rożański, replikował ichmciom, że ta komisya nie dla odebrania cerkwi, ale tylko dla wysłuchania krzywd dyzunitów, którzy, ut asserebatur, violenter z cerkwi swoich wypędzani bywali; dla uspokojenia onych tedy, ustawnie się na unitów skarżących, naznaczona była, a że i ta komisya nie miała mocy ad decidendum, tylko ad referendum, i kiedy się zaczynała, comparentibus na niej dyzunitom, skarżącym się o wiolencye, concessa dilatio inquisitionis ad probandum.

Jmp. Horain, poseł wileński, zbijając także illacyą ichmciów orszańskich, względem komisyi unitorum et disunitorum w izbie wzniecconą, fassus, że i sam na tej komisyi był praesens, rozumiejąc, że to miało być coś utile Rzplitej, i że był na onej neque volens neque curans. Upewniał ichmciów, że ta komisya nie była postanowiona dla zregestrowania cerkwi tych, które benevole ad unionem przystąpiły, ale tylko dla wysłuchania

---

[1]) Właściwie: orszański. [2]) **Cz. III** *d.:* Lecz jmp. Czarnecki bracławski, nie przestając na tej relacyi, dopominał się, ażeby ta komisya koniecznie zniesiona była.

*) Rezydent Gołębiowski.

Digitized by Google

kwerymonii i krzywd, disunitis poczynionych; taż komisya nie była decisiva, ale tylko indagativa. Gdy zaś pod pretekstem tej komisyi, uwiódłszy się sinistra interpretatione, disuniti in abusus et altercationes wdawać się poczęli i a subselliis do Kijowa wyłamywać extra intentionem tej komisyi i cerkwie uniatom intendebant odbierać, pozwy różnym wydawać: zaczem *(widząc)* J. Kr. Mość praesumptionem onych, pomienioną komisyą zostawił in suspenso.

Jmp. Darowski[1]), poseł podolski, pytał się jmp. marszałka, jeżeli są potrzebne konferencye albo nie? jeżeli są potrzebne, to pięcią dniami nie będzie czasu one ekspedyownć, kiedy wszystkie materye convenient in unum in plenis ordinibus; więc o jak najprędszą onych prosił akceleracyą i żeby w tym punkcie na dniu jutrzejszym jmp. marszałek dał od J. Kr. Mości rezolucyą.

Jmp. marszałek, zabrawszy głos, spopondit ichmciom, że na dniu jutrzejszym adire Majestatem nie omieszka, i jaką odbierze rezolucyą, izbie poselskiej komunikować będzie natychmiast.

Jmp. Czarnecki, odezwawszy się interlocutorie, prosił jmp. marszałka, ażeby od J. Kr. Mości wyjednał reskrypt cassationis tej komisyi: chcąc zaś jmp. marszałek ten o konferencyach podpisać projekt, odezwał się jmp. Chojecki liwski[1]) cum contradictione, że pomieniony projekt nie wprzód podpisany będzie, aż czas do konferowania determinative naznaczy się i jutro hac in re dana będzie rezolucya[2]).

Jmp. Horain tę jmp. Chojeckiego pretensyą skrupułem niepotrzebnym być sądził, bo nie jest w projekcie wyrażono, żeby nie były, ale żeby były konferencye, instando o podpisanie onego; któremu kontradykując, jmp. Darowski[3]) odpowiedział, że gdy będzie ten projekt podpisany, wraz zostanie zaniedbany et tempus ad conferendum non determinabitur. De qualitate tegoż projektu jmp. Kropiński[4]) brzeski lit. excitavit quaestionem,

---

[1]) **Cz. III**: Wawrzecki orszański. [2]) **Cz. III** *d.*: Lecz jmp. marszałek, uspokoiwszy te kontradykcye, pytał się, jeżeli zgoda na podpisanie projektu konferencyi. Odezwał się jmp. podolski, ażeby go jeszcze zatrzymać do rezolucyi od Najj. Pana. [3]) **Cz. III**: Gurowski. [4]) **Cz. III**: Matuszewicz.

Digitized by Google

jeżeli particularitatem albo generalitatem w sobie zawiera, i tę od jmp. marszałka odebrał eksplikacyą, że generalitatem, bo jest w niej dołożono: „Korony Polskiej i W. Księstwa Lit."

A gdy znowu ten conferentiarum był czytany projekt, jmp. Suchodolski przypisał onemu anonymitatem, z racyi, że w nim położono: „naznaczamy do konferencyi N. N.", niewiedząc kogo. Więc podpisanie onego in suspenso zostawił [1]), i kiedy iterum atque iterum jmp. marszałek tentował tenże sam podpisać projekt,

Jmp. Chojecki [2]), na to nie zezwalając, póty nie obiecał się do żadnej przystąpić materyi, aż naznaczone będą konferencye, allegando, że Moskwa zabiera granice, wiara św. szwankuje, co jest causa religionis et libertatis.

Jmp. Małachowski, starosta wąwolnicki, wyraził, że ponieważ każdy projekt nazywa się a projiciendo, więc choćby był i teraz podpisany, non oberit, bo wolno go będzie akceptować w senacie po złączeniu izby, albo nie [3]).

Jmp. Mokronowski, poseł wyszogrodzki, upraszał jmp. marszałka, ażeby ci sami, co roku 1736 do konferencyi byli naznaczeni, designentur, na co od całej izby jmci repositum, że już poumierali. Po tych tedy pro et contra dysceptacyach

Jmp. marszałek, conferentiarum projekt zostawiwszy in suspenso, przystąpił do czytania projektu sejmowania, na którego czytanie gdy się izba zgodziła, wyszedł jmp. sekretarz sejmowy na środek izby poselskiej. A gdy przyszło na punkt naznaczenia czasu sejmowi ordynaryjnemu w pierwszy poniedziałek po św. Bartłomieju, odezwało się kilku ichmciów pp. posłów cum contradictione, między którymi jmp. Wall, poseł grodzieński, zabrał głos, alegując, że anno 1640 czas ten przez konstytucyą jest ułożony. Więc ex mente instrukcyi swojej na inszy nie pozwalał, allegando, że ten przejazd podczas samych żniw cum summa oppressione ludzi działby się, a zatem nastąpiłyby infiniti processus.

---

[1]) **Cz. III**: Ale jmp. marszałek odpowiedział: wszystkie moją ręką podpisane projekta odbiera jmp. sekretarz, lecz jeszcze będą przy złączeniu się z senatem roztrząsane. Wzniecili znowu kwestyą, kogo w niebytności ks. prymasa do prezydowania konferencyom substituere. [2]) **Cz. III**: dłuższego czasu do konferencyi żądał. [3]) **Cz. III** *d.*: ale się to wielom nie zdało.

Digitized by Google

Jmp. Przyłuski, podczaszy sanocki, bracławski, widząc farraginem sententiarum et introductionum, wiele rozmowy a mało skutku, o aukcyi wojska gadać wszystkim ichmciom zalecał, deklarując się na żadne amplius nie pozwalać głosy, któreby się do propozycyi sejmowych regulować nie miały, exprobrando to ichmościom, że właśnie jakoby tylko ultimum w izbie poselskiej czekali diem. Te zaś krzywdy, które w kole poselskiem proponowane być słyszał ex ratione ulciscendi, które pograniczne nacye nam oczywiście czynią, od samej tylko aukcyi wojska dependere rozumiał, bo mając siły, granic nietylko naszych bronić, ale i zawojowane poodbierać potrafimy. Żalił się, że ordo o sądach sejmowych jest przestąpiony, których choćby nie było, deputatów delegować za rzecz potrzebną być uznawał, którego sentyment uniwersalną znalazł aprobacyą[1]).

Jmp. Gadomski, poseł gostyński, żalił się, że przez mieszanie wielu materyi wiele sejmów in cassum zeszło, gdy cuique sua libido deum prae oculis habuit alienum: jaki to jest wielki i ciężki grzech, po rezolucyą do kazuistów odsyłał; mamy scientiam boni et mali, mamy i czas do dobrego udzielony, ale non operamur bonum. Gdzie są owi Polacy, co zwycięzką deptali po Turkach nogą? a teraz my superstites, od dawnych odrodkowie Polaków, lada kałmuka albo kozaka adorować musimy. Już tych bohaterów teraz niemasz, Roma in medio Romae non invenitur, kontempt i hańba narodu tylko na tem miejscu została. Rzucić kazał oko na postronne potencye, które na pierwsze zawołanie sto tysięcy ludu dobrze zbrojnego w polu postawić mogą. My na to mniej dbamy i dopiero o sposobie, kiedy nieprzyjaciel nad karkiem, myśleć zaczynamy ekonomiki, zregulowania płacy na wojsko, kiedy nieprzyjaciel, wtargnąwszy w nasze prowincye, sposoby nam odbierze. Si Jupiter es, monstra fulmina: już to nierychło, kiedy kraj wycieńczony i obywatele cudze muszą dźwigać jarzmo. Gdzie jest dla młodzi szlacheckiej edukacya? niemasz, chyba zagranicą, bo w pruskiem wojsku sam nara-

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Znowu pro parte odmiany czasu odezwał się jmp. Horain wileński prosząc imieniem całej izby Litewskiej Prowincyi jmp. Walla grodz., aby nie był przeciwnym temu projektowi, asserendo, że lepsza stąd dla jadących na sejm wygoda w stancyach i w drodze, siana już sprzątnione będą *etc.*

Digitized by Google

chował 30,000 rodowitych Polaków. Formujemy teraz variis linguis prawa, ale rozumiał, że sto konstytucyi i tysiąc racyi jednej nie odbiją kuli. Dysputujemy w izbie poselskiej o różnych materyach a o nieprzyjacielu, co o nas myśli, wzmianki nie czynimy. Więc o aukcyi pomyśleć pro primo et principali objecto zalecał. Ad interim, póki należyta nie nastąpi aukcya, życzył, aby regimenta, które są niezupełne, gemejnami adaugere, nie oficyerami, bo ich jest nad potrzebę. Przytoczył, że akta polskie nietylko w Kijowie, Smoleńsku, ale i w Królewcu znajdują się, gdzie trzeba dobrze się opłacić i karku nałamać, chcąc wyjąć jaki dokument.

Jmp. Stadnicki, poseł krakowski, panegiryzując jmp. Małachowskiego, posła krakowskiego, znacznych w ojczyźnie zasług, dziękował jmci pro aequanimitate, że preferując dobro ojczyzny nad swój własny interes, słusznych do laski pretensyi ustąpić raczył i że sam dał votum na kandydata takiego, który uno labio et ore od całego koła rycerskiego obrany, obiecując jmp. krakowskiemu, że ten honor zawsze spectabit jego, jak wielkiego, in sago et toga zasłużonego patryotę. Wyliczał zasługi ś. p. wojewody poznańskiego, który wiele staraniem swojem do zawarcia paktów karłowickich contribuit, jmp. kanclerza w. kor. i innych, de civibus et patria benemeritos, z których konsyderacyi upewnił, że Król Jmć w świeżej jmp. krakowskiego chować będzie pamięci, dziękował J. Kr. Mości za konferowaną księciu jmci nominatowi prymaturę, dopraszając się, aby książę prymas sine quaestione nuncyuszów et successores jego zażywać mogli purpury, tudzież o aukcyą wojska z wielką domagał się zelozyą, aby semotis omnibus materiis ope et opere tę traktować, na której wszelkie swobody i kraju polega szczęśliwość. Reprezentował, że granice bez żołnierza wszelki pariunt w kraju naszym nieporządek, tak dalece, że kto chce wnijdzie i którędy chce wynijdzie. Odkładać aukcyi nie życzył, ile że nikt nie wie, quid meditetur Russia za powrotem z nami, a znalazłszy nas inermes, za karki będzie brała: więc ad interim wynaleźć sposoby augmentowania tych regimentów rekomendował, które są, o dalszym funduszu pomyśleć non relative do przyszłego sejmu. Z kwart sprawiedliwych, ex subsidio charitativo ks. biskupów, aby quartam partem prowentów dali; a że iisdem gaudent praerogativis, eadem libertate, nic słuszniejszego sądził, aby eadem

Digitized by Google

onera propter bonum commune ponosić nie mieli; żydowskiego pogłównego, monopoliorum i inszych podatków, skądby nie małe redundarent sumy, życzył. Regimenta łanowe znieść, ponieważ te nigdy nie są ani były in completo numero, a podatek z łanów in usus publicos obrócić. Województwa ruskie, aby ex zelo ku ojczyźnie, ile obfitsze, więcej kontrybuowały, a nakoniec, aby tyle co i my.

Jmp. marszałek, zagęszczonych na dniu dzisiejszym nie chcąc multiplicare materyi, in ordine do uczynienia ichmościom relacyi a Majestate in materia conferentiarum cum exteris solwował sesyą na dzień jutrzejszy na godzinę ósmą.

SESYA CZTERNASTA.

Die 16 Octobris.

Jmp. marszałek, przy zagajeniu sesyi doniósł izbie poselskiej, że dnia dzisiejszego z obligacyi stanu rycerskiego złożył J. Kr. Mości demisyą, wyraziwszy niektóre desideria województw, ziem i powiatów, będących z postronnemi nacyami w blizkiem sąsiedztwie, i jaką od J. Kr. Mości odebrał rezolucyą, wyraził, że z ust pańskich respektem komisyi inter unitos et disunitos wiele nauczył się. Naprzód, że ta komisya z traktatu Grzymułtowskiego jest zezwolona, in virtute którego Rzplita zawarte naówczas zobopólnie między Koroną Polską a Moskiewską sojusze nienaruszenie zachowuje. Powtóre, że J. Kr. Mość super pacta conventa przysiągł, z których przez jmp. sekretarza sejmowego był czytany punkt tak się zaczynający: „A co się tycze osób religii greckiej“ etc. Po przeczytaniu pomienionego pactorum conventorum punktu, jmp. marszałek to superaddidit, że do tejże komisyi ze trzech stanów byli delegowani, i że taż komisya żadnego grawaminu nie uczyniła, że zaś dyzunici nie do konsystorzów ani trybunałów, lecz do pomienionej komisyi citationibus suis różnych pociągać poczęli, pro ausu temerario to uznał. Cerkwie zaś żeby mieli odbierać uniatom i ich do religii swojej pociągać, wiadomo jest każdemu, że cerkwie wszystkie antiquitus były uniackie, że zaś są teraz niektóre disunitorum, ażeby kogo nie zgorszył, nie chciał czynić egzageracyi, jakim się to stało sposobem. Względem zaś konferencyi

Digitized by Google

oznajmił, że J. Kr. Mość, jako custos legum, żadnego in minima parte prawu pospolitemu nie chce czynić grawaminu, owszem o porządku sejmowania pamiętnym dobrze będąc, wie doskonale o czasie, kiedy naznaczone konferencye być powinny, to jest gdy się pięcią dniami ante conclusionem sejmu izba poselska z senatorską łączyć będzie, inaczej reputaretur to pro gravamine legi, gdyby anticipative designari miały. Więc naówczas J. Kr. Mość nie tylko ex senatu, ale nawet z domów gnaros rerum naznaczyć każe, przez co zupełna pretendującym konferencyi stanie się satysfakcya. Co zaś należy do interesu et ad gravamina Księstwa Kurlandzkiego, to doniósł, że jako J. Kr. Mość o Kurlandyą i o przywrócenie do niej księcia kurlandzkiego już nieraz do dworu petersburgskiego pisał, tak i dalej in iisdem negotiis czynić odezwę nie zaniecha, o czem i przeszłej poczty pisać nie przepomniał. O sądach sejmowych namienił, że J. Kr. Mość od nich nie odbiega, i gdy będzie do onych ex senatu deputował, natenczas jmp. marszałek z koła rycerskiego naznaczyć się deklarował. Tę tedy od Majestatu J. Kr. Mości uczyniwszy ekspresyą, do czytania projektów jmp. marszałek chciał przystąpić.

Na co jmp. Wawrzecki odezwał się interlocutorie, że do żadnej tractandorum nie przystąpi materyi, póki przerzeczona inter unitos et disunitos non cassabitur commissio.

Któremu jmp. marszałek replikował, że gdyby ta komisya miała iść in cassum, tedyby traktat grzymułtowski, sojusze i pacta conventa trzeba skasować.

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, zabrawszy głos, dziękował J. Kr. Mości, że paterna sollicitudine myśląc o ojczyźnie i o uszczęśliwieniu ludu swego, tę dziś przez jmp. marszałka raczył dać rezolucyą, namieniając, że dnia wczorajszego w izbie poselskiej trzy materye były wniesione, wszystkie zbawienne i dla ojczyzny bardzo potrzebne: pierwsza materia religionis, druga conferentiarum, trzecia deputationis na sejmowe sądy. Pierwsza zelum religionis excitare i w sercu każdego znaleźć dystynkcyą powinna, bo się na niej dostojeństwo J. Kr. Mości, powaga tronu, wolność i swobody nasze fundują. Temu J. Kr. Mość nie powinna mieć za złe, jako pan pietate in Deum, zelo in religionem, amore in patriam znakomity, który tę illacyą wniósł, gdy był czytany conferentiarum projekt. Pacta conventa

Digitized by Google

bynajmniej ad hunc religionis nie ściągają się casum, ponieważ takowe między unitami i dyzunitami dyferencye nie na komisyach, ale na trybunałach, sądach J. Kr. Mości relacyjnych praevia naprzód w własnym grodzie inquisitione powinny być sądzone i decydowane. Więc nie trzeba było przez tę komisyą trybunałom lub sądom relacyjnym derogare authoritatem. Toż swoje illatum fortiter popierał konstytucyą 1641 r., titulo: „Religia grecka"; alegował i pośledniejsze prawa anno 1621, 1609 et 1674. Oświadczył się nareszcie do niczego nie przystąpić, aż póki ten interes nie będzie ufacylitowany i taż komisya pro irrita poczytana nie będzie.

Jmp. Zagórski, poseł podolski, interlocutorie wniósł, że ponieważ takowa komisya sine consensu omnium ordinum naznaczona była, która że jest contra libertatem, zaczem upraszał, żeby pro irrita uznana była et ex hac ratione do żadnej nie obiecał przystąpić materyi.

Jmp. Gurowski, poseł podolski, interlocutorie to przydał, że ichmość pp. pieczętarze takowych z kancelaryi nie powinni wydawać komisyi[1]).

Jmp. Łopaciński, poseł inflancki, nic trwalszego i gruntowniejszego do zachowania królestw w szczęśliwości swojej być nie rozumiał, jako utrzymanie wiary prawdziwej i świątnic boskich, więc pro zelo religionis należyte przed sobą mówiącym ichmciom wyraziwszy podziękowanie, żalił się na niesłuszne dyzunitów z pod należącej juryzdykcyi wyłamowanie się, co jest contra authoritatem et dignitatem całej Rzplitej, gdy tak małej a szkodliwej garstce ludzi, poddanym swoim, tak wiele sobie prezumować pozwala, że się ad alienos zwykli udawać deos, zapomniawszy dobrodziejstw, które im Rzplita dotąd świadczyć nie przestaje, kiedy żadnego z nich do katolickiej nie przymusza wiary i żadnej w ich wierze nie czyni prepedycyi. Więc przy alegowanej przez jmp. Czarneckiego, posła bracławskiego, mocno oponując się konstytucyi, upraszał jmp. marszałka, ut adeat Majestatem, ażeby J. Kr. Mość, jako święty pan i sprawiedliwy, tęż komisyą, contra legem naznaczoną, cum suo esse et contentis per speciales revocatorias chciał annihilare i wszel-

[1]) **Cz. III:** O toż mówił dyskretnie jmp. Zagórski podolski, żwawiej zaś przymówił się jmp. Gurowski podolski.

Digitized by Google

kie disunitorum pretensye ad forum competens remittere. Także ażeby ichmość panowie koronni i litewscy tychże dyzunitów, jako prawu renitentes, ad irrogandas zapozwali poenas; a jeźliby dwór petersburgski protegując onych, chciał grzymułtowskim zaszczycać się traktatem, na to wcześnie odpowiedział, że jako te pacta in turbido naówczas zostającej Rzplitej niemal violenter są wymożone, tak dotąd nie są od Stanów i od Rzplitej aprobowane. Przytem tu my dla dyzunitów wszelką pozwalamy wolność, a lepiej byłoby spytać się, jak się też mają prawowierni na Moskwie katolicy. On sam, jako pograniczny, bardzo dobrze o tem opowiedział[1]).

Jmp. Uniatycki, poseł sandomirski, chwaląc ichmciów zelum pro religione i każdego do mocnego circa fidem oponowania się zachęcając, dla snadniejszego w tej mierze ufacylitowania interesu upraszał jmp. marszałka, ażeby swoję dał deklaracyą, że powtórnie adibit Majestatem; jednak, gdyby ta illacya zwyczajnego obradom sejmowym nie tamowała biegu, o czytanie projektów domagał się.

Ad interim jmp. Wawrzecki, poseł orszański, obowiązkom instrukcyi swojej insistendo, jako na żadne czytanie projektów nie pozwolił, tak względem komisyi disunitorum upraszał jmp. marszałka, ażeby taż komisya, która per rescriptum J. Kr. Mości naznaczona była, per rescriptum etiam zniesiona była, oskarżając samego siebie, że wcześniej tejże nie proponował materyi.

Jmp. Mogilnicki, poseł gostyński: Gdyby in materia religionis w najmniejszym punkcie miał być contrarius, anathema sit, bo wie bardzo dobrze, jakich sąsiedzi nieprzyjaźni prawowiernej wierze zażywają sposobów na kontempt i hańbę kościoła św. Że zaś z przyczyny wypadłej komisyi emanabit kwestya, directe bijąca in Majestatem, ażeby ją J. Kr. Mość chciał revocare, nie jest to Majestatowi pańskiemu conveniens, bo ta komisya była tylko caeremonialis, nie realis, na importunną posła rosyjskiego rekwizycyą[2]) naznaczona, gdyż aliud medium adinveniri non potuit. Życzył przeto, ad essentialiora sejmu niniejszego przyszedłszy, obwarować legibus, ażeby expost podobnych nie naznaczano komisyi, także J. Kr. Mości więcej w tym inte-

---

[1]) Paw. *pewno trafniej:* opowiedziałby. [2]) Cz. III: na zatkanie gęby importunom.

resie nie turbować, gdyż ten pan nie chce tego, coby miało być cum detrimento religionis. Więc upraszał jmp. marszałka, ażeby asekurował izbę poselską, że futura lege temu obviabit, i aby authoritate sua. ichmciom wyperswadował, gdyby ad tractandas alias materias pozwolić chcieli, na których et religio et integritas et salus populorum funduje się.

Znowu jmp. Wawrzecki, poseł orszański, podobnym sposobem, jako i wprzód, od swojej nie obiecał się odstąpić imprezy, oświadczając się być ku temu przez instrukcyą powiatu swego obowiązanym.

Jmp. Dzieduszycki, poseł radomski, rozumiejąc, że jmp. marszałek wzniecona uspokoi illacyą, gdy rzecze: „adibo Majestatem o tę deklaracyą“, jako upraszał, cum additamento, że przez powtórne desideriorum województw doniesienie bynajmniej Majestas non laedetur, tak in ordine securitatis internae et externae publicznej zadosyć uczyni ekspektatywie, gdy będą suo cursu kontynuowane projekta, o których czytanie nalegał.

Jmp. Czacki, poseł bełzki, eksponując ichmciom, że wiara jest najgruntowniejszym państw wszystkich fundamentem atque fortissimum propugnaculum, która quoties fluctuabat, toties całego kraju navis ad scopulum nieszczęśliwości allidebatur, więc i sam, utrzymując wiarę, krwi własnej przelać nie żałowałby, nie życzył jednak nikomu respektem komisyi unitorum cum disunitis incusare Majestatem, kiedy ta polega in pactis conventis, które jako są posteriora, tak ligant priora, i gdyby przez tęż komisyą wiara św. jakikolwiek miała ponosić uszczerbek, tedy sam Król Jmć starałby się skasować onę. Że zaś na projekcie conferentiarum zastanowiła się izba, obawiał się, żeby stąd jakowej postronne nacye nie formowały opinii. Życzył zatem do formowania aukcyi wojska przystąpić, na której utrzymuje się wiara, wierność ku Majestatowi, obrona kraju, handlującym bezpieczność, swoboda wolności.

Jmp. Matuszewicz płocki, typon i prototypon starodawnych Rzymian w teraźniejszej Rzplitej Polskiej fluidissimo sermone reprezentując, która, przezorną corporis politici uformowana symetryą, in supremo ordine animae domicilium, in intermedio spiritus vitales, a w stanie rycerskim validos na obronę artus założyła, radził ichmciom, ażeby sądowe artykuły osobliwszem były de executione et nonobservantia onych obwarowane

Digitized by Google

prawem, zalecając tak poprawienie tego, co ex orbita legum wypadło, jako też ażeby każdy z ichmciów na podane od tronu propozycye depromeret sentymenta względem aukcyi wojska i innych potrzeb, gdyż to nie wczas będzie radzić, kiedy nad karkiem stanie nieprzyjaciel.

Jmp. Dylewski, poseł smoleński, adorując godny sentyment jmp. Uniatyckiego i pro parte ichmciów pp. orszańskich certując, egzagerował, że ubi deest pietas, instabile regnum, upraszał jmp. marszałka, ażeby z jednej strony, do czytania projektu przystąpić, z drugiej zaś, dla uspokojenia wniesionej względem komisyi illacyi adaequata chciał wynaleźć media [1]).

Jmp. marszałek, znając się do tego, że jako jest primus executor woli ichmciów, tak zadosyć rekwizycyi onych czyniąc, deklarował się adire Majestatem, remonstrując J. Kr. Mości tem głębsze względem komisyi eksponowane racye, tudzież wyrażenie praw i konstytucyi ad hunc casum alegowanych, skąd jaką też a Majestate odbierze rezolucyą, dnia jutrzejszego exponere asekurował się, prosząc jmp. Wawrzeckiego, posła orszańskiego, ażeby, nie tamując cursum obrad publicznych, chciał tantisper swojej supersedować prekustodycyi i na czytanie projektu zezwolił. Co gdy tenże jmp. Wawrzecki concessit, natychmiast.

Ichmość pp. Skultecki orszański, Chreptowicz starodubowski, Matuszewicz brzeski lit. posłowie interlocutorie domawiali się, aby jmp. posłowi rosyjskiemu doniesiono było de publica skarbu Rzplitej injuria, iż Moskwa pod pretekstem prowiantu, dla wojsk rosyjskich niby prowadzonego, za zmyślonymi paszportami towary przez granice lit. przeprowadzają; którym to ichmciom, jako i innym, krzywdy województw swoich proponującym [2]).

Jmp. marszałek reposuit, aby każdy desiderium swoje dał onemu in scripto, które oddać jmp. Bestużewowi, posłowi

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Małachowski oświecimski aprobował zdanie jmp. Uniatyckiego sędomierskiego i prosił, ażeby do dogodzenia religii, jmp. marszałek wynalazł media i aby przystąpił do czytania projektu. [2]) **Cz. III** *d.:* Ichmć pp. wołkowyjski i starodubowski potwierdzili, że miewają paszporty, aby ich statków nie rewidowano na komorach. Ichmość sędomierscy i niektórzy litewscy podawali memoryały krzywd swoich na przyszłe konferencye.

Digitized by Google

pełnomocnemu, tempestive przyrzekł, nie wdając się z nim przed czasem prawem naznaczonym w konferencye definitive, ale tylko projective.

Po tej jmp. marszałka alokucyi, jmp. Narzymski praecustodivit sobie, ażeby jmp. Leon Godlewski [1]), skarbnikowicz rożański, jadący do Gdańska, na dobrowolnej drodze przez Brandeburgczyków od lat trzech zawerbowany, był powrócony. Na projekt odmienienia sejmu na pierwszy poniedziałek po św. Bartłomieju nie pozwolił, dając racyą, że podczas samych żniw byłby tak siana, jako i victualium defectus. In reliquis poszedł in sensum jmp. bełzkiego [2]).

Jmp. Rzewuski, poseł lwowski, przymówił się, ażeby dawne projekta czytano, także komisye i komisarze względem lustracyi in ordine aukcyi wojska naznaczeni byli.

Jmp. Sobolewski, poseł warszawski, instabat u jmp. marszałka, aby sejm solito cursu et tempore według starodawnych zwyczajów agitował się, tudzież aby jmp. Lissowski, od lat 14 w pruskiem wojsku w służbie będący, swoję mógł mieć dymisyą.

Jmp. Dylewski, poseł smoleński, o naznaczenie prowincyonalnych sesyi przynajmniej we dni świętne, a to dlatego, żeby ta prowincya, osobliwsze mając w ekonomice ekscepcye, mogła seorsim się naradzić ad invicem, upraszał; której prośbie jmp. marszałek praebuit assensum, że nietylko we dni święte, ale i po sesyach sejmowych wolno będzie provincionaliter conferre ichmciom [3]).

---

[1]) **Cz. III**: Podlewski. [2]) **Cz. III**: Jmp. Wyszyński *(właściwie: Wiszczyński)* rzeczycki z tem się dał słyszeć: do niczego nie przystąpi, aż komisya z dyzunitami zniesiona będzie, bo mu tak każe instrukcya. Jmp. Rzewuski lwowski życzył, ażeby sposoby podatkowania obmyślić i komisyą do rezolucyi rewizyi intrat na aukcyą wojska naznaczyć według projektów dawnych. Upraszał o zniesienie komisyi cum disunitis. [3]) **Cz. III** *d.*: Jmp. starodubowski, Chreptowicz, aby materye insuperabiles consilio w reces puścić, radził, a te traktować, na które może nastąpić łacniej zgoda. Dawnych praw zachowanie zalecał, i aby aukcyą wojska et correctionem legis ustanowić przez wynalezione sposoby. Prosił nakoniec o prowincyonalne sesye dla Litwy, aby w dni świętne bywały i po solwowanych uniwersalnych sesyach ażeby się zaczynały. Na ostatnią tę illacyą zaszła zgoda. Jmp. marszałek rezolwował kwestyą tak, sądząc, ażeby

Digitized by Google

Jmp. Moszczeński, poseł krakowski, mówiąc ad casum odmienienia na inszy czas sejmu, życzył, ażeby przynajmniej trzema niedzielami prędzej przed św. Michałem mógł się zaczynać [1]). Uskarżał się na daremną względem aukcyi wojska od sejmu pacificationis pracę, której każdy chce, lecz na płacę nie pozwala, więc te podawał sposoby, co za prezydencyi księcia prymasa Potockiego roku 1736 na komisyi są wynalezione, aby były egzaminowane, et quod si visum fuerit, aprobował, to jest czopowe i szelężne, nie świeżo, ale dawno wymyślone i praktykowane według konstytucyi 1629, 1703, także cło generalne in anno 1629, 1631, 1661, 1673, 1677, 1678; że i subsidia charitativa i monopolia tabaczne przedtem były 1677. Była i aukcya r. 1658, 1659, 1673. Alegował jmp. wojewody płockiego zdanie, który expressit, że gdyby każdy z łanu dał po półósma grosza, od beczki piwa po półósma grosza, od chłopa i chaty po półósma grosza, więcejby ten podatek wyniósł, niż 30 milionów, upewniał. Przytem z kwart, bonorum regalium, aukcyonowanego pogłównego żydowskiego, których coraz augetur numerus, wielkie sumy między sobą wybierają, a ledwie czwartą część do skarbu Rzplitej contribuunt, i daleko jest cięższe pogłówne chrześcijańskie, niżeli żydowskie, które podczas sejmu grodzieńskiego anno 1717 tylko dziesięcią tysiącami zł. polskich Rzplita aukcyonowała: więc życzył słuszną na nich nałożyć kwotę. Chciał zaś, ażeby Rzplita przyszłej komisyi większą moc dała, niżeli przeszłej, i aby tak na lustratorów, jeżeliby sumiennej nie wyprowadzali kwarty, jako i na tych, którzyby renitere chcieli tej komisyi i wyprowadzeniu taryf praepedire, poenalitas słuszna naznaczona była.

Czytany był potem conferentiarum projekt, do którego gdy się jmp. marszałek chciał podpisać, jmp. Czarnecki nie pozwolił, aż póki finalem in desideriis suis nie odbierze resolutionem; któremu względem komisyi jeszcze dnia jutrzejszego jmp.

---

projekt komisyi na wynalezienie i ułożenie percept na wojsko układać. Że zaś Prowincya Litewska ma swoje ekscepta, i życzą sobie ichmość generalnie sesyi dla swej prowincyi po generalnych sesyach i w dni świąteczne, pytał o zgodę na ten projekt, i nastąpiła. [1]) **Cz. III**: Chciałem przymówić się, aby choć trzema niedzielami być mógł wcześniej sejm zaczynany, lecz gdym słyszał przeciwnego temu jmp. warszawskiego, zamilczam.

Digitized by Google

marszałek od Majestatu przynieść rezolucyą i od tej materyi przy zagajeniu sesyi zacząć mówić obiecał.

Czytany był potem projekt o otworzeniu gór Olkuskich [1]), na który nec pro nec contra głosów nie słychać było, oprócz jmp. Gurowskiego, posła podolskiego, który interlocutorie się odezwał, że nie może Rzplita skończyć zamku, a o otworzeniu gór Olkuskich zamyśla. Nie mogąc tedy jmp. marszełek expiscari mentem ichmciów i do podpisania projektów przystąpić, dał głos jmp. Grodzickiemu, posłowi krakowskiemu, który o czytanie projektu względem aukcyi wojska domagał się, te podając sposoby. Naprzód kwartę ex bonis regalibus, przez rewizye i lustracye przyszłe sprawiedliwie zweryfikowaną, cło generalne lądowe i wodne nemine excepto, pogłówne żydowskie przynajmniej altero tanto, albo więcej niż dają, aukcyonować. Monopolia różne, i aby dziesięciu mieszczanów, ut practicatum [2]), jednego ze wszystkim munderunkiem wystawili żołnierza, otwarcie zaś metalów niepewne, bo haereditates deberent compensari szlachty, gdzie się minerały znajdują, i że milionów na to potrzeba, upewniał. Pogłówne zaś szlacheckie według konstytucyi 1736 r. zniesione aby było, domawiał się [3]).

A gdy powtórnie znowu jmp. marszałek domagał się tegoż o górach Olkuskich projektu podpisania,

Jmp. Chojecki, poseł liwski, na to nie pozwolił, pretendując, ażeby wprzód aukcya wojska stanęła, niż otwarcie gór Olkuskich nastąpić by miało, ile że w skarbie Rzplitej na to pieniędzy niemasz.

Jmp. marszałek ad casum hunc replikował, że skarb Rzplitej za zgodą trzech stanów będzie augmentowany, toć będzie sposób do otwarcia minerałów z tegoż skarbu wynaleziony; że zaś do tychże gór komisya naznaczona ma być mocą sejmu niniejszego, która non stabilitabit rem decisive, ale tylko trutinabit pro futura informatione, coby na to za ekspens był et in

---

[1]) **Cz. III** *d.:* w którym wyrażono: żeby komisyą ex utroque ordine do gór naznaczyć bez pensyi, a ekspensę na gwarków skarb koronny podejmować ma. [2]) **Cz. III** *d.:* a dwudziestu chłopów. [3]) **Cz. III** *d.:* Na korekturę praw dawne życzył projekta czytać. Książę Lubomirski czerski radził, aby zacząć od ekonomii wprowadzenia, i aby jeszcze czytano projekt gór Olkuskich.

Digitized by Google

subsequens intrata[1]). Nie mógłszy tedy jmp. marszałek niektórych ichmciów, osobliwie jmp. Chojeckiego, od swojego odwieść zdania, rem in suspenso zostawiwszy, do czytania o monecie przystąpił projektu[2]), circa reassumptionem konstytucyi 1717 r., ażeby czerwony złoty szedł po zł. 18, sub quadruplici poena super renitentes, na którego podpisanie tenże jmp. Chojecki nie pozwolił, allegando, że żołnierz brać czerwone złote po 18 zł. musi, a wydawać po 17, co jest z krzywdą i decesem.

Jmp. Horain, poseł wileński, exquirebat mentem jmp. Chojeckiego, dla jakiejby racyi podpisania projektu gór Olkuskich nie pozwalał, mówiąc, że to jest infallibilis fundus aukcyi wojska, a ktoby otwarcia onych nie życzył, tedyby on zdał się i aukcyi wojska nie chcieć; któremu

Jmp. Chojecki reposuit, iż ktoby nie życzył aukcyi wojska, anathema sit, eksplikując się, że nie dla innej przyczyny recusat podpisanie, jako tylko dla tej, że mineralium projekt nie jest sufficienter sprojektowany, że jeszcze ma do niego przydać aliquid quod sentit. Praecavit sobie, że się tego ambabus manibus trzymać będzie, ażeby, wprzód dla wojska obmyśliwszy płacę, resztę obrócić na otwarcie gór Olkuskich.

Jmp. marszałek solwował sesyą in ordine do uczynienia relacyi a Majestate izbie poselskiej o komisyi inter unitos et disunitos na godzinę ósmą in crastinum.

SESYA PIĘTNASTA.

Die 17 Octobris.

Jmp. marszałek izby poselskiej przy zagajeniu sesyi doniósł, że J. Kr. Mość P. N. M. tem dostateczniej sercem swojem od prześwietnych województw przyjmuje desideria, gdy zupełną w nich dla siebie znajduje konfidencyą; i gdy dnia wczorajszego wniesione respektem komisyi unitorum cum disunitis

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Jednakże radził jmp. Mokronowski zakroczymski najdalej odłożyć ten projekt, mówiąc, że wielkiej potrzeba na to sumy, więc lepiej to Najjaśniejszemu Panu oddać do dyspozycyi wolnej. [2]) **Cz. III:** Wzięli do czytania projekt o monecie, to zawierający w sobie, aby w tejże cenie szła za-

Digitized by Google

tychże województw eksponował J. Kr. Mości sensibilitates, takową a Majestate odebrał rezolucyą: że J. Kr. Mość zwykł zawsze to obserwować, co być może cum emolumento całej Rzplitej, i że taż komisya tak dla wielkiego uprzykrzenia importunnego posła rosyjskiego, jako też dla wzajemnych unitis contra disunitos pretensyi była naznaczona, która nic w sobie takowego nie miała, coby prawu pospolitemu jakowe miało adferre praejudicium. Bo wiadomo dobrze każdemu, że żadnej nie miała mocy decisive, ale tylko relative, ad plenos ordines referując się, agere, w grodach i ziemiach in loco delicti inkwizycye wyprowadzać, przez co J. Kr. Mość intencyom dworu dogodzić rozumiał rosyjskiego i dobrą z sąsiedzkiem państwem przez to utrzymać harmonią. Gdy zaś dnia wczorajszego wielu województw respektem tej komisyi summam słyszał animositatem, rozumiał, że ciż ichmość na pomienionej acquiescent rezolucyi, upewniając, że jeżeliby kto miał krzywdę od dyzunitów, tedy J. Kr. Mość gotów będzie na sądy relacyjne zasiąść. Względem zaś transportów towarów moskiewskich sub praetextu aut titulo amunicyi albo victualium, odpowiedział J. Kr. Mość, że pisał[1]) o to do monarchini rosyjskiej i z posłem dworu tego in praemissis conferre zechce. A zatem *(jmp. marszałek)* do denominacyi ichmciów pp. deputatów na sądy relacyjne sejmowe przystąpił. Deputował tedy:

Z Prowincyi Małopolskiej ichmościów panów: Grodzickiego, posła krakowskiego, Krasińskiego, posła sandomirskiego, Rzewuskiego, posła lwowskiego, Grabińskiego, posła sanockiego, Dzieduszyckiego, posła podolskiego, Czackiego, posła bełzkiego. Z Prowincyi Wielkopolskiej ichmciów pp.: Dąmbskiego, posła brzeskiego kujawskiego, Poniatowskiego, podkomorzego kor., posła zakroczymskiego, Matuszewicza, posła płockiego, Nakwaskiego, posła wyszogrodzkiego, Narzymskiego, posła ciechanowskiego, Sirucia, posła inflanckiego. Z Prowincyi W. Księstwa Lit.

---

graniczna moneta w Polsce, jak kędyindziej, póki nie będzie własnego bicia pieniędzy, aby czerwony złoty jeden po złotych 18 przyjmować i wydawać, pieniędzy zaś obrzynanie ucięciem ręki karać. Jeszcze mówił za materyą gór jmp. marszałek tak: że jest pomocne do aukcyi wojska otwarcie gór Olkuskich, nie wiem, coby trudnić powinno podpisanie projektu? Wszak wolno sobie przestrogi czynić, jakie podoba się. [1]) **Cz. III:** Dziś... pisać... raczy.

Digitized by Google

NO VIMU AMERICAO

ichmciów pp.: księcia Radziwiłła, ordynata nieświes., posła wileńskiego, księcia Radziwiłła, ordynata ołyckiego, posła oszmiańskiego, Scypiona, posła lidzkiego, Massalskiego, posła grodzieńskiego, Pocieja, posła kowieńskiego, Łopacińskiego, posła inflanckiego.

Do kalkulacyi skarbu sukcesorów jmp. Czapskiego z Prowincyi Małopolskiej ichmciów pp.: Stadnickiego, posła krakowskiego, Zielonkę, posła sanockiego, Zagórskiego, posła wołyńskiego, Gurowskiego [1]), posła podolskiego. Z Prowincyi Wielkopolskiej ichmciów pp.: Krasińskiego, posła płockiego, Młockiego, posła zakroczymskiego, Opackiego, posła liwskiego, Karskiego, posła rożańskiego. Z Prowincyi W. Księstwa Lit. ichmciów pp.: Białłozora, posła upickiego [2]), Suchodolskiego, posła wołkowyskiego, Skulteckiego, posła orszańskiego, Kropińskiego, posła brzeskiego lit.

Po zakończeniu tej deputacyi upraszał jmp. marszałek, jeżeliby wola ichmciów była, przystąpić ad continuationem czytania projektów, na których się na dniu wczorajszym zastanowiła izba. A zatem, gdy pp. orszańscy, convicti J. Kr. Mości deklaracyą względem komisyi unitorum cum disunitis naznaczonej (jeżeli nie będzie cum ullo praejudicio) conditionaliter, gdy na czytanie projektu konferencyi z posłami dworów cudzoziemskich pozwolili, jmp. marszałek sekretarzowi sejmowemu czytać go rozkazał [3]), i gdy żadnej po trzykrotnem pytaniu nie słyszał kontradykcyi, na przerzeczony projekt podpisał się.

Jmp. Kossowski, poseł sandomirski, w głosie swoim wyraził bene gesta województwa swego ku ojczyźnie, iż podczas konfederacyi pod jmp. Denhoffem, podczas rady walnej warszawskiej znakomite ku ojczyźnie dowody pokazały; ad materiam się

---

[1]) **Cz. III**: Zagórskiego, podstolica wołyńskiego, posła podolskiego. [2]) *Tak według* **Paw.**; **Cz. I** *mylnie:* wiłkomirskiego. [3]) **Cz. III** *d.:* A gdy przyszło do konferencyi czytanego punktu „przy Przewielebnym w Bogu prymasie“ etc., jmp. Uniatycki sędomierski żądał dołożyć, aby in absentia prymasa biskup pierwszy był w projekcie na prezydowanie konferencyom naznaczony. Czytano znowu korygowany projekt, a że tytuł dany był „Przewielebny“ prymasowi, więc dopominali się jmp. Jaroszewski i inni o poprawienie; na lepszy dowód czytał konstytucyą jmp. sekretarz 1726-ti, kędy tytuł „Najprzewielebniejszy“ dano prymasowi, i... tak w teraźniejszym projekcie konferencyi poprawiono.

Digitized by Google

obracając ichmciów pp. posłów, którzy fortiter przy instrukcyach swoich upierają się, wyznawał i sam, że kilkaset fere na sejmik szlachta podała do instrukcyi punktów, z których tylko majoris momenti kilka[1]) wybrawszy, i te alto praeteriit silentio, ażeby materyom, które na uszczęśliwienie tendunt ojczyzny, drogiego nie zabierał czasu, et propter bonum pacis na inszy czas zachował. Dziękował zatem ichmciom pp. płockim, że względem deputatów piotrkowskich swojej odstąpili pretensyi. Ichmciom pp. deputatom, do kalkulacyi ś. p. jmp. Czapskiego naznaczonym, pro exemplaritate, którzy, nec prece nec pretio ducti, podpisać jej recusabant, wzajemne zabierał obligacye. Nie przepominał ichmciom pp. orszańskim swojej oświadczyć wdzięczności pro zelo religionis, to przydawszy, że wspomniona komisya nie dla czego innego przez J. Kr. Mość P. N. M., tylko dla utrzymania tranquillitatem publicam i dobrej między sąsiadami harmonii. Która to pretensya, że przez daną od Majestatu rezolucyą skutecznie jest uspokojona, upraszał ichmciów, ażeby tą materyą publicznej potrzebie dalszego nie chcieli czynić impedimentum, gdyż i sam oświadczał się być instrukcyą swoją obowiązanym, aby do żadnej, jako do aukcyi wojska i o zniesienie pogłównego z dóbr ziemskich nie przystępował materyi, jednakże in caeremonialibus żadnej dotąd nie czynił przeszkody. Zaczem o nic inszego nie upraszał, jako o kontynuacyą projektów.

Jmp. Rostkowski, poseł wiski, do podpisanego conferentiarum projektu przymawiając się, upraszał jmp. marszałka, ażeby to w swojej mógł mieć animadwersyi, że w ziemi wiskiej, in confiniis będącej, wielkie od Prusaków dzieją się krzywdy: ludzi gwałtem i grunta zabierają, granice swoje coraz dalej pomykają i orły czarne na słupach stawiają. Parcendo zaś tempori, z dalszemi tychże Prusaków nie rozwodząc się inkonweniencyami, do laski marszałkowskiej podał annotatę. Toż samo i inni ichmość, jako to: bielscy, podolscy, bracławscy, uczynić deklarowali.

Jmp. Dąmbski, poseł brzeski kujawski, respektem komisyi disunitorum to proferebat, że jako cała Rzplita dostatecznie o dobrych J. Kr. Mości i ministeriorum perswadowana jest intencyach, tak żaden obłudną nie powinien się unosić interpre-

---

[1]) **Cz. III:** Dwadzieścia kilka.

Digitized by Google

tacyą; ile że taż komisya ad importunas posła rosyjskiego preces propter tranquillitatem publicam była naznaczona, mająca się relative do zgromadzenia stanów Rzplitej, której gdy rewokacyi różni ichmość potrzebowali, zdało mu się suplikować J. Kr. Mości, ażeby tenże reskrypt akordował. Konferencye zaś że dla jęczących w kajdanach na Moskwie wielce są potrzebne, justam powinny mereri considerationem, i czy to pięcią dniami ante conclusionem czyli prędzej będą naznaczone, że się przez to prawa nie ubliży, rozumiał. Bo cóż za resultatum pomienionej będzie konferencyi, i co za relacyą uczyni poseł za powrotem przed bracią swoją, gdy w tak krótkim, bo pięciodniowym czasie, żadnej od ministra rosyjskiego nie usłyszy rezolucyi? Ad interim przestrzegał naznaczonych do konferencyi ichmciów, ażeby w żadne z ministrami cudzoziemskimi nec propositive, nec decisive, nec defensive, nec offensive nie wdawali się ligi i titulum księcia kurlandzkiego pseudo-elektowi Bironowi nie przyznali, exactam neutralitatem Rzplitej cum omnibus utrzymując. Alegował ad hunc casum konstytucye 1717 et 1726, vigore których konstytucyi przez naznaczoną komisyą pseudo-electus graf Moritz z Księstwa Kurlandzkiego został repulsus, a dominium utile et directum zostało się przy dostojeństwie J. Kr. Mości. Że zaś komisya, złożona w Gdańsku, absolwowała Birona a personali hommagio, to jako w jej mocy nie było, a że dotąd od stanów Rzplitej nie jest aprobowana, także wszystkie actus przerzeczonej komisyi, jako też i instalacya Birona powinna być pro irrita et nulla poczytana. Który to Biron expost przez Moskwę zdespektowany i do więzienia wtrącony został. Więc dla salwowania tejże prowincyi dawniejsze radził reasumować konstytucye, a jeżeliby do księcia Kettlera jakie się od Moskwy mogły wynajdywać pretensye[1], tedy dla uspokojenia onych przyszłą komisyą naznaczyć życzył. Na teraźniejszym zaś sejmie od projektu securitatis internae et externae zaczynać i do Kurlandyi zabierać się kazał, mówiąc, że aukcya wojska natenczas stanie, kiedy ta nomenklatura zamieni się w boni ordinis nazwisko, bo wielu ex vicinis takowych znajduje się, którzy jej nie życzą i subtelnych ku temu zażywają sposobów. Na który to projekt securitatis internae et externae

[1]) **Cz. III**: życzył oraz zabierać się do objęcia Kurlandyi et in hunc finem wysłać z poselstwem do dworu petersburskiego.

Digitized by Google

zgadzał się, życząc aukcyą do przyszłego odłożyć sejmu, a tymczasem sub titulo boni ordinis obmyślić sposoby; o sejmu extraordynaryjnego złożenie J. Kr. Mości upraszał [1]).

Jmp. Pac, starosta borciański, poseł kowieński, żalił się na spełzłe kilku sejmów obrady, zagrzewał starożytną antenatów sławą do powszechnej na ratunek ojczyzny jedności; wyrażał, że ojczyzna nie może być inszym poratowana sposobem, jako dobrze ugruntowaną domową ekonomiką; ubolewał, że każdy z nas, co sejm sili się, mówiąc o aukcyi, i że w instrukcyach za najpierwszy od województw, ziem i powiatów tę aukcyą punkt ma położony, to tylko na kolor, to tylko na pozór, a w rzeczy samej najmniejszej cząstki z dóbr swoich ziemskich, a co większa, ze starostw, które darmo z łaski królewskiej bierze, dać rekuzuje. Oświadczał się, że jedno ma tylko i dosyć szczupłe starostwo: z tego, jeżeli będzie potrzeba, dla dobra pospolitego i ozdób ojczyzny nie kwartę, ale połowę dać z ochotą klarygował się. Radził zawczasu wszystkim ichmciom, aby sami dobrowolnie dla całości ojczyzny i św. religii utrzymania taksowali się, niżeliby nieprzyjaciel, wtargnąwszy w prowincye nasze, nas taksować i naszymi pieniędzmi z nami miał wojować. Przypominał zaszłe różnych wieków calamitates i tych się każdemu strzedz kazał; nakoniec, na wszystkie genera podatkowania pozwoliwszy, o kontynuacyą projektów upraszał.

Jmp. Krasiński, poseł sandomirski, ad mentem instrukcyi swojej aukcyą wojska usilnie promowując, oświadczał się do niczego nie przystąpić, jako do tego, co ojczyźnie congruum et salutare być by mogło. Prosił zatem księcia jmci Lubomirskiego, marszałka sejmu przeszłego, o komunikacyą projektów, na przeszłym sejmie ułożonych [2]).

Ks. jmć Lubomirski, poseł czerski, ex qua par est ipsi humanitate, z okoliczności zabierania czasu przez ichmciów pp. posłów wyraził tego być za szczęśliwego, qui tempus sibi concessum utiliter expedit, więc i ustby na zagajenie jego nie otwarzał, gdyby jmp. Krasińskiego, posła tak godnego, głosem nie był compulsus. Zaczem projekta, magno sudore et labore, za

---

[1]) **Cz. III** *d:* Holendrów adduxit pro exemplo, że wojska nie konserwują, a gdy tego trzeba, dostają go za pieniądze. Monety bicie naostatek promowował. [2]) **Cz. III** *d.: i o projekt 1736 r.*

Digitized by Google

zgodą izby poselskiej ułożone i podpisane, te wszystkie razem z sobą konsekrując na publiczną usługę, do laski oddał marszałkowskiej, et quidem pierwszy,

1-o, aryngę, 2-o, internae et externae securitatis, 3-o, reassumptionem konferencyi, 4-o, opisanie pospolitego ruszenia, 5-o, odmiany sejmu, 6-o, approbationis funduszu częstochowskiego, 7-o, ustanowienia nowych taryf, 8-o, ustanowienia komisyi generalnej.

Zabrawszy głos, jmp. Ważyński, poseł żmujdzki, animował ichmciów, aby wszyscy junctim, inszemi nie bawiąc się materyami, ad id colliment, co ojczyźnie być może najpotrzebniejszego, jako to aukcya, do której na prowincyonalnych sesyach doskonałe i mocne dać przyobiecał sposoby. Otworzenie gór Olkuskich rem nunquam practicatam być uznawał, ile że, nie mając jeszcze sposobu do aukcyi wojska, o ekspensach fere milionowych zamyślać poczyna się.

Po skończonym tym głosie zaczął jmp. sekretarz sejmowy czytać projekt № 3 o konferencyi reasumpcyi, na którego podpisanie gdy generalna zaszła zgoda, za pytaniem się trzykrotnem jmp. marszałka, podpisany został.

Był zatem czytany drugi projekt, № 5, o odmianie sejmu na pierwszy poniedziałek post festum s. Bartholomaei, na który vicissim całej izby zaszedł assensus, prócz jmp. Walla grodzieńskiego i posłów warszawskich[1]), dających swoje racye, że podtenczas zboża, będąc w polu, wielkieby przez sejm ponosiły szkody, jakoteż i należytej dla tak licznego ludu nie mieli sufficyencyi. A gdy już majori in parte ichmciów pp. posłów ukartowano sentymenta, o czytanie projektu aukcyi wojska upraszano. Jmp. marszałek, chcąc lepiej ten projekt strutynować, solwował na tem sesyą in crastianum na godzinę ósmą.

SESYA SZESNASTA[2]).

Die 18 Octobris.

Jmp. marszałek, lubo na dniu wczorajszym solwował sesyą in ordine do czytania projektu auctionis wojska, lecz idąc za

---

[1]) **Cz. III**: mazowieckich. [2]) *Podajemy ją według* **Cz. I**, **Cz. II**, **Dz.**; *odmienna jest wersya* **Paw.** *i* **Os.**; *redakcya* **Fr. I** *stanowi skrót* **Cz. I**.

Digitized by Google

zdaniem niektórych ichmciów pp. posłów, chciał ufacylitować na dniu wczorajszym czytane projekta, to jest o otwarciu gór Olkuskich, o odmianie sejmu na pierwszy poniedziałek po św. Bartłomieju i o mennicy, więc explorabat sensum izby, jeżeliby assensum dała do czytania tychże projektów. Jakoż za zgodą izby jmp. sekretarz sejmowy, wyszedłszy in medium izby poselskiej, czytał projekt o otwarciu gór Olkuskich; a że w nim animadvertit

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, termin położony: „pro commodo nostro", domawiał się interlocutorie, aby ten termin był odmieniony, i wyraziło się: „pro commodo publico", i gdy jmp. marszałek ten termin poprawić kazał, odezwał się ad hunc casum

Ks. jmć Lubomirski, poseł czerski, we trzech zawierając skrupuł swój kategoryach: 1-o, aby do tych gór Olkuskich naznaczona była komisya, i ponieważ w tym projekcie jest wyrażono, że będą naznaczeni na komisyą, ale kto i przez kogo, niemasz, więc upraszał jmp. marszałka, aby ten punkt dostateczniej i jaśniej był opisany; 2-o, praecavit sobie, aby dobra szlacheckie dziedziczne były ekscypowane; 3-o, wiadomo jest każdemu, że skarb pieniędzy nie ma: uważyć kazał, aby zawodu nie było i daremnemi kwestyami konstytucyi nie zaprzątać, których ad effectum przyprowadzić trudno.

Jmp. Linowski, poseł oświecimski, to insuper do gór Olkuskich przydał, że sine societate nie mogą być otworzone [1]).

Jmp. Chojecki, sędzia i poseł liwski, że wczoraj trojakie były traktowane materye, jeszcze nie z zupełnem ich desideriis wielu ichmciów ukontentowaniem, pierwsza materya religionis et regionis, druga komisyi inter unitos et disunitos, trzecia conferentiarum z postronnymi ministrami, z których ostatnia wymusza głos z niego, aby upraszał o jak najprędszą tychże konferencyi akceleracyą, gdyż ojczyzna i prawo gwałt cierpi; Ukrainie na mil kilkadziesiąt gruntu zabrano, przez Moskwę Archanioł-Go-

---

[1]) *Zamiast przemówień Lubomirskiego i Linowskiego, zgodnie z* **Cz. I** *streszczonych w* **Cz. III., Paw.** *i* **Os.** *zapisują:* jmp. Grzybowski, podkomorzy i poseł czerski, do projektu gór Olkuskich przymówił się, aby komisya była naznaczona przez kogo, i którzy do tej komisyi będą należeć, upraszał oznajmić, ponieważ aby dobra dziedziczne, przy tych górach leżące, nietykane były.

Digitized by Google

rod i różne kolonie pozakładano, jmp. krzemienieckim podkomorzym*) świadczył się, że gdy i sam, jako sędzia pograniczny, był na inkwizycyi, z której to się patetice pokazało, że z Archanioł-Gorodu kilkadziesiąt koni, wypadłszy za granice polskie, ludzi niemało violenter zabrało; hajdamacy czynią częste ekskursye, a żadnej za to nie odbieramy satysfakcyi; gdy kto z naszych wykroczy, to go zaraz egzekwują, a jeżeli z strony ich kto delinquit tedy odpowiadają, że bez wyraźnego dworu petersburskiego pozwolenia i ukazu żadnej nie mogą na delinkwenta ferować sentencyi, i lubo J. Kr. Mość do tychże konferencyi czas pięciodniowy przed złączeniem się izby poselskiej z senatorską vigore prawa naznaczyć raczył, tedy, jako contra legem et regem loqui non licet, tak tenże czas nie wystarczy do dania należytej braci naszym, in planctu et ululatu będącym, rezolucyi. Więc zdało mu się suplikować J. Kr. Mości, ażeby w tych innych krzywdach do Rosyi był poseł wyprawiony. Dziękował zatem J. Kr. Mości za złożenie inter unitos et disunitos komisyi, która ponieważ magnum w Wielkim Księstwie Lit. causavit motum, ile z illacyi jmp. Czarneckiego, posła bracławskiego, dnia wczorajszego nauczył się, do jakiego te sprawy należeć powinny subsellium, według alegowanych przez tegoż jmci konstytucyi, które reasumować ad hunc casum życzył, co jeżeliby w niepamięć iść miało, tedy cum discrimine sejmu obstawać o to deklarował. Gór zaś Olkuskich otwarcia gdyby kto miał bronić, anathema sit, to sobie tylko praecavendo, żeby wprzód aukcya wojska stanęła, a potem otwarcie minerałów nastąpiło i to tym sposobem, jeżeli od zapłaty wojsku jakowa superrestabit suma; proponowana zaś do tychże gór societas nie zdała mu się być potrzebna i bezpieczna, ażeby zaciągniony ex collateralibus socius, a po polsku braciszek, nie stał się successu temporis onych panem; i jeżeli ta societas propter Jesum albo propter esum ma być, dilucide chciał o tem wiedzieć: jeżeli propter Jesum, to jest propter bonum publicum, tedy na nią zezwalał, jeżeli zaś propter esum, to jest dla prywatnego pożytku czyjego, tedy na nią per totum contradicebat, alegując przeszłych wieków tranzakcye, gdy Rzplita Polska in societatem do wasalatu pruskiego i kurlandzkiego niektóre ex potentibus osoby przypuściła, tedy sensim ex supremo et directo do tychże

*) Stefan Maliński.

Digitized by Google

księstw dominio subtelnymi sposobami wraz wyzuwana być poczęła, consequenter obawiać się kazał, ażeby Rzplita Polska in vasallatum nie poszła, i przy tych wniesionych racyach swoich oponując się, obiecał się do niczego nie przystąpić. Super quantitatem zaś czerw. złotych jeżeliby po 18[1]) złotych iść miały, mocno negował, boby to z wielką dla żołnierza było krzywdą w większej cenie brać, a w mniejszej wydawać, owszem o koekwacyą monety cum valore vicinorum dopraszał się, namieniwszy, że i bez tego stan rycerski wielką ponosi krzywdę, gdy żołnierskie miesiące są per totum przepomnione i żadnej nie mają konsyderacyi.

Jmp. Straszewicz, poseł upicki[2]), disertissimo ore Regi Regum et Domino Dominantium czynił podziękowanie, że za benedykcyą Jego po zakończonych szczęśliwie sejmu preliminaryach metam properamus ad unam. Więc minoris importantiae projektów odstąpiwszy, życzył pomocą Rzplitej uciemiężonej od wojsk rosyjskich i o ratunek do nas wołającej w Księstwie Kurlandzkiem succurrere braci. Będąc niezupełnie ukontentowanym względem poczynionych krzywd ex vi naznaczenia konferencyi daną przez jmp. marszałka rezolucyą, wspomniawszy sejm 1736, gdzie ordo equestris żadnym sposobem do elekcyi marszałka sejmowego nie chciał przystąpić, póki z Korony Polskiej i W. Ks. Litewskiego non subsequetur wojsk rosyjskich evacuatio, z tych tedy okoliczności względem krzywd i opresyi Księstwa Kurlandzkiego nieoziębłe pokazać staranie każdemu patryocie bene sentienti zalecał.

Jmp. Ciechanowiecki, poseł mścisławski[3]), ad casum wspomnianej nieraz komisyi przymawiając się, to sobie praecustodivit, ażeby konstytucya 1669 r. reasumowana była i ażeby J. Kr. Mość, jako pan pobożny, ex zelo fidei żadnej dysydentom do honorów nie dawał admisyi, których od tej prerogatywy tak sancita dawne, jako i konfederacya tarnogrodzka anno 1717 odcięła i odstrychnęła. Więc mocno prosił jmp. marszałka, ażeby ciż dysydenci in religione per novellam legem od wszystkich honorów et a pane benemerentium omnino oddaleni byli. Na aukcyą wojska nie rekuzował, intuitu której na wszelkie podatkowania genera, które przeszłych sejmów słyszał proponowane,

---

[1]) **Cz. III**: 17. [2]) **Cz. III** *d.*: Po uspokojonem zamieszaniu izby. [3]) **Paw.** *mylnie:* Przeździecki, poseł inflancki.

Digitized by Google

pozwalał, aby względem popisów saltem quoad apparentiam ichmość panowie wojewodowie nie przepominali wydawać uniwersałów, dopraszał się [1]).

Był zatem przez jmp. sekretarza czytany projekt, do gór Olkuskich regulujący się, do którego podpisania jmp. Kalinowski, gdy nietylko jmp. marszałka, ale i deputowanych do konstytucyi ichmciów pociągał, takową odebrał rezolucyą, że nie jest to in praxi, ażeby do projektów deputaci do konstytucyi podpisywać się mieli [2]). Przystąpił iterum jmp. marszałek in ordine auctionis wojska do czytania projektu dla ustanowienia przez rewizye nowych in futuro taryf, intuitu zniesienia z dóbr ziemskich pogłównego [3]).

Jmp. Darowski [4]), poseł podolski, przymawiając się do tego projektu ustanowienia nowych taryf, względem kwart, hy-

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Olkuskich gór otwarcie sądził być trudne. Wniósł i to, aby podać konnotacyą interesów publicznych i rozesłać do braci, aby wspólnie w domu radzili. Funduszu na wojsko ten podał sposób, aby każdy szlachcic od dziesięci chłopów jednego żołnierza pieszego z rynsztunkiem wyprawił. W interesie województwa mścisławskiego o krzywdy od Moskwy prosił o wczesną rezolucyą. Jmp. marszałek prosił o zgodę na czytanie projektów, i czytał jmp. sekretarz projekt o otworzeniu gór Olkuskich, w którym „pro nostro commodo“ zamieniono tak: „pro publico commodo“; dołożono, aby szlacheckie góry pod rygor tej konstytucyi nie podpadały, i aby resztę dopiero, która zostanie nad ekspensę na wojsko, łożyć na otwarcie gór. Jmp. Komorowski bełzki mówił, że dobycie minerałów skutku nie weźmie. Jmp. Wolski inowrocławski nie aprobował także tego projektu, radząc, aby dać moc komisarzom, aby kontraktowali z arendarzami o otwarcie gór i metalu na ich zysk obracania za umówieniem się pozwolili. *Następuje czytanie projektu o ustanowieniu nowych taryf.* [2]) **Paw.** *d.:* Jmp. Zbrożek wołyński dawał sposób, aby, gdy projekt komisyi czytany będzie, ichmość pp. komisarze mieli potestatem dobywania gór Olkuskich i minerałów, i co do nich, z kimby rozumieli, societatem uczynić. [3]) **Paw.** *d.:* Jmp. Pułaski, starosta warecki, ciechanowski, uczynił sobie prekustodycyą tego projektu, bo może się co przydać albo ująć, i życzył, aby drugi raz był czytany. **Cz III** *d.:* Podczas czytania jmp. Karwowski podlaski przymówił się, aby dołożyć, żeby starostowie in personis przysięgali na sprawiedliwą kwartę. [4]) **Cz. III:** Stadnicki podolski; **Paw.:** Stadnicki, poseł krakowski.

Digitized by Google

bern i innych podatkowania sposobów radził, aby ichmość pp. lustratorowie collectum podatkowania genus pro decisione finali nie do komisyi generalnej, ale do sejmu ekstraordynaryjnego odsyłać raczyli, który loco commissionis aby był w Warszawie złożony, J. Kr. Mość suplikować o to zalecał; namienił ad senatus consulta konstytucyą 1662 r., że prześw. senat w sprawy, do sądów sejmowych należące, żadną miarą wdawać się inscio ordine equestri nie powinien.

Czytany był projekt naznaczenia komisyi generalnej, do którego jmp. Karwowski, poseł bielski, nie życząc tam czasu niepotrzebnemi słów próżnych infascinare illacyami, gdzie serio o samym tylko ratunku ojczyzny mówić należy, widząc zaś varietatem w tymże projekcie, że ichmość pp. lustratorowie powinni taryfy sporządzone komportować na przyszłą komisyą generalną, która komisya, gdyby absolutam decidendi miała mieć in genere contribuendi potestatem, do niczego ex hac ratione przystąpić nie obiecał, owszem, za zdaniem idąc jmp. Darowskiego, posła podolskiego, w tejże materyi o naznaczenie sejmu ekstraordynaryjnego J. Kr. Mości suplikować rekomendował; prosił zatem jmp. marszałka, aby dwa projekta, jeden do ułożenia taryf, drugi in ordine do naznaczenia komisyi generalnej, były dla województwa podlaskiego copiatim, a to dla lepszej posłom informacyi, komunikowane.

Jmp. Mogilnicki, poseł gostyński, confitendo osobliwsze dla ekspektacyi publicznej ukontentowanie, z tej przyczyny, że już przezacna izba poselska ad seria, to jest do ugruntowania securitatis internae et externae gradatim przyszła, upraszał jmp. marszałka, gdyby oprócz projektów J. O. ks. Lubomirskiego, magno labore wypracowanych, swoje też w tejże samej okoliczności chciał promulgare projekta, ażeby izba poselska z tych i owych według upodobania swego niektóre mogła colligere punkta, ponieważ ułożone przeszłego sejmu projekta suis jeszcze non carent quaestionibus. Idąc zaś za zdaniem J. O. ks. jmci biskupa krakowskiego, w senacie mówiącego, wspomniał, ażeby dla łatwiejszego zrozumienia krótko napisane były projekta, a w tym projekcie auctionis wojska multas słyszy rationes, które in suas mogą dividi classes. — Odpowiedziano jmci na to, że melius abundare quam deficere, ile przez obszerne opisanie lepiej enucleatur materya.

Digitized by Google

Jmp. Sulistrowski, poseł oszmiański, chwaląc zbawienną jmp. Paca, posła kowieńskiego, rezolucyą, który się, jako optimus patriae civis, dla aukcyi wojska nietylko z starostwa swego borciańskiego, ale nawet z własnych dóbr ziemskich połową intraty dzielić deklarował, rozumiał, że ten przykład i odwaga każdegoby ojczyzny syna do podobnej wzbudzić powinna rezolucyi, od której ma każdy daną sobie z wolnością fortunę, więc nie skądinąd zaczynać radził, jako tylko od obrony i zmocnienia sił Rzplitej, ażeby bez nich zostając, ojczyzna razem z wolnością nie upadła. Niekontent zaś z tego wielce, że w projekcie lustrationis słyszał: „non obstantibus quibusvis privilegiis, immunitatibus w dobrach duchownych", rozumiejąc, że przez to fundusze miały być poznoszone [1]).

Jmp. Czacki, poseł bełzki [1]), nie widząc sufficientiam skarbu, ile gdy ma swoje różne ekspensa, do gór Olkuskich i oraz według sentymentu jmp. mazowieckiego życząc do onych societatem, wyraził, że łanowy podatek nie jest pewny, ponieważ nie są wymierzone łany na Podolu; życzył oraz, ażeby respektem pogłównego żydowskiego coroczna była lustracya Żydów, albo ich glebae et loco [3]) annectere, żeby z jednego miejsca na drugie nie przenosili się. Że zaś z dóbr duchownych i królewskich ex propinationibus teraźniejszym projektem dziesiąty szeląg ma być pozwolony, zaczem z dóbr ziemskich szeląg dwudziesty powinien być naznaczony, ale i na dziesiąty propter bonum publicum pozwolił, uchwaliwszy poenas na ichmciów pp. lustratorów, gdyby kogo podatkiem przeładowali. Cło generalne postanowić, poznosiwszy partykularne, cum sancito rigore na stanowiących zalecał; żeby zaś generalna komisya miała decisivam potestatem, na to nie pozwalał, boby to była nova forma regiminis.

Ks. jmć Lubomirski [4]), rozumiejąc, że się przez to nie ubliży wolności, która ojczyznę naszą od innych narodów tak

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Przymówił się naostatek, że na sejmikach pluralitas votorum do obrania marszałka i lustratorów jest uszczerbkiem wolności. Ostrzegał także securitatem dóbr ziemskich do uwolnienia ich od podatków. [2]) **Cz. III** *d.:* wyliczał z niedojścia sejmu szkodliwe dla ojczyzny a niesławne dla narodu konsekwencye. [3]) **Cz. III**: do kahałów. [4]) **Cz. III**: chwalił zelum jmp. oszmiańskiego Sulistrowskiego dla utrzymania wolności, oświadczając i sam od siebie mocne do niej przywiązanie, eks-

Digitized by Google

dystyngwuje, że Polonus libertate caetera superat regna, gdy marszałek na sejmiku naznaczenia ichmciów pp. lustratorów pluralitate votorum będzie obrany, bo w tymże projekcie jest dołożono, że pro hac sola et nunquam practicanda vice; nie życzył przeto negotium lustracyi na extraordynaryjne odsyłać sejmy, które mogą nie dochodzić, ale na komisyi generalnej finaliter decydować.

Jmp. Darowski, poseł podolski, nie dziwował się, że projekta taryf i komisyi generalnej są długo opisane, rozumiejąc, że w podobnych materyach dla lepszej elucydacyi lepiej, że obszerniej, niżeli krócej a defectuose. Obligował jmp. marszałka, aby tak starej, jak nowej laski projekta komunikowane dla lepszego w nich się przejrzenia były [1]), a co się tyczy metum, aby ichmość pp. marszałkowie i lustratorowie pluralitate votorum obierani nie byli, za niepotrzebny to być uznawał skrupuł, gdyż województwo krakowskie i inne na różne funkcye pluralitate votorum obierają, a jednakowoż przez to libertati non derogatur, a co większa, ten projekt binas tylko tangit provincias, a do W. Ks. Lit. nic się nie reguluje.

---

plikował, dlaczego marszałek sejmikowy i lustratorowie per pluralitatem votorum na sejmikach powinni być obierani, dając racyą, że sejmiki nie dochodzą. Dlaczego nic w tem nie sądził szkodliwego pro hac sola et amplius non practicanda vice. [1]) **Cz. III** *tak kończy:* prosił według zdania jmp. Mogilnickiego gostyńskiego, ażeby nowy był ułożony, a dawny pozwolony ad limam. Do punktu zaś ratione pluralitatis votorum przeciwne jmp. oszmiańskiemu wyraził zdanie, że ten punkt non tangit Provinciam Litewską, bo jest wiele konstytucyi koronnych, pluralitatem votorum utwierdzających: cytował zatem województwo krakowskie i niektóre, zażywające hanc pluralitatem na sejmikach. Tem zakończył, że przez zniesienie pluralitatis dawne znieślibyśmy konstytucye. Jmp. Sulistrowski oszmiański reposuit, że te województwa pluralitatem votorum na sejmikach zażywają, którym na sejmie walnym nemine contradicente pozwolona ekscepcya, ale tu niemasz zgody; czem wielu ichmciów commovit do szemrania. Jmp. marszałek mówił: gdyśmy tandem do tej materyi przystąpili, która i od tronu i z instrukcyi województw wszędzie jest zalecona, raczcie, WPanowie, operari bonum, nie wchodząc w inne materye. Ja, stosując się do woli WPanów, podam dwa projekta, jeden od starej, drugi od mojej laski; upraszam, żeby czasu daremnie nie trawić i drugim się w głosy nie wrywać *(następuje solwowanie sesyi).*

Jmp. Sulistrowski, poseł oszmiański, interlocutorie odezwał się, upraszając jmp. Darowskiego, aby pro hoc pluralitate choć jedną pokazał konstytucyą, w którejby nie było dołożone: non obstante liberi veto contradictione.

Jmp. Tyszkiewicz, poseł żmujdzki, fundując wszystkie szczęśliwości królestw na dobrej królów z sąsiadami harmonii, za której utrzymanie dotąd należyte J. Kr. Mości złożył podziękowanie; jednakowoż, widząc Rzplitą ab intra niedobrze rozporządzoną, ab extra ad ingruentes hostilitatis casus in inermi statu znajdującą się, compellebat ichmciów, aby za cel wziąwszy sobie szczęśliwości, o aukcyi wojska pro principali pomyśleć raczyli. Eksponował, że kraj nie jest fortecami opatrzony, granice bez straży, miasta sine praesidiis, arsenały bez amunicyi, tak dalece, że na niczem secure polegać nie może, chyba tylko na samej Boga obronie, który pugnet pro nobis. O wsparcie nachylonej in subselliis sprawiedliwości upraszał [1]).

Jmp. Karwowski, poseł bielski, zabrawszy głos interlocutorie, że odebrawszy od tronu materye, od senatu rezolwowane i do izby poselskiej oddane, upraszał, aby inszych nie mieszając materyi, o szczególnej aukcyi wojsk mówić raczyli, aby zaś czas na układanie wielu projektów nie schodził, ad trutinam wziąć projekt starej laski, jako też, aby pan marszałek szemrzącym w izbie poselskiej imponat silentium, serio się dopominał.

Jmp. marszałek, in spem melioris successus deklarowawszy ichmciom pretendującym copiatim projekta komunikować, a że ta materya tangit statum Rzplitej, życzył, aby privatim semotis arbitris traktowana była, i na tem solwował sesyą in crastinum na godzinę ósmą.

SESYA SIEDMNASTA.

Die 19 Octobris.

Jmp. marszałek przy zagajeniu sesyi, szczęśliwie zakończonych praeliminariorum powinszowawszy początków i już do

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Chojecki liwski zalecał, aby securitas interna et externa była zachowana. Wniósł też, aby sprawiedliwość była utrzymana, gdyż według Neoteryka: justitia conservat populum, subtrahit scelera, fulcrum et conservatio regnorum est; upraszał innych ichmciów, aby chcieli in unum collimare sensus.

Digitized by Google

samych sejmowania cum adjutorio Altissimi przyszedłszy śrzodków, jak najpomyślniejszego życząc sukcesu, o sejmie przeszłym i teraźniejszym tak explanavit, że sejm przeszły według projektów ułożonych chciał tego directe, ażeby na onym aukcya wojska in esse suo stanąć mogła. Teraźniejszy zaś sejm nie do aukcyi wojska, ale tylko pure quoad oeconomica jest determinowany, na którym respektem tejże aukcyi non in esse, lecz tantum in fieri laboratur. Prosił tedy ichmciów pp. posłów, ażeby na czytanie projektu nowo przez siebie uformowanego zezwolić chcieli i pro arbitrio suo, co się zda komu, w nim adaugere vel diminuere.

Jmp. Przyłuski, poseł bracławski, ponieważ czas obrad publicznych ad medium sejmu przyszedłszy, inter caeremonialia et essentialia na równej zawisł szali, a jako już caeremonialia w czasie trzyniedzielnym swój odebrały skutek, na których niewiele zawisło, tak zagrzewał ichmciów, aby, przystępując teraz ad essentialia, próżnej jeszcze szali swoję dali wagę. Accedendo zaś do instrukcyi swojej, upraszał, ażeby projekta, magno sudore et labore parta księcia jmci Lubomirskiego, pod przeszłą laską ułożone i od braci naszych akceptowane, żadnej złej nie popadając opinii, czytane były. Materyą zaś otwarcia gór Olkuskich, jako i bicia monety, dalszemu życzył na deliberacyą porzucić czasowi, ile gdy przez kraj polski różne częstokroć przechodami grasując hostilitates, to przypisują onemu elogium, że jest terra melle et lacte fluens. Więc gdy otworzymy kruszce i bić będziemy monetę, tedy chciwym apetytem et auri sacra fame uwiódłszy się, mógłby nas kto in absolutum pod siebie podbić dominium. Zaczem nie z gór Olkuskich, ale z ichmciów ks. biskupów i opatów, z starostw i orderowych na aukcyą wojska dawał sposoby, którzy ex pinguissimis beneficiis et pane benemerentium należytych hybern i kwart nie płacą, a dobra ziemskie sub onere pogłównego dotąd jeszcze jęczeć muszą. Wolałby i sam dóbr dziedzicznych odstąpić, a de pane benemerentium aliquam wziąwszy z łaski J. Kr. Mości portionem, hybernę i kwartę na wojsko płacić. Życzył zatem ad media, do domowej regulujące się ekonomii, przystąpić. O determinacyą sądów sejmowych wiedzieć żądał. Wspomniał o województwie bracławskiem, że w wielkiej zostaje mizeryi, że w tamtym kraju od poddanego swego żaden nie jest pewien życia, jeść czego nie ma i prawie woła: da obolum Belisario, quia manus Domini tetigit me. Gdyby zaś kto, inne wtrącając

Digitized by Google

materye, nie o aukcyi wojska mówił, tedy oświadczył się w pół mowy głos jego interrumpere i do niczego nie przystąpić.

Jmp. Wolski, poseł inowrocławski, remonstrując to ichmościom pp. posłom, że każdy z nich jest wysadzony na podźwignienie ojczyzny i na ratunek onej, a częstokroć pod płaszczykiem rady ukrywają się szkodliwe zdrady, przeto nie życzył żadnych prywatnych wtrącać materyi, mówiąc, że i sam ma niektóre według instrukcyi desideria, które dalszemu porzuca czasowi, czyniąc to prae amore dobra pospolitego. Gdyby zaś lustratorowie i rewizorowie pluralitate votorum na sejmikach obierani byli, byłoby to cum magno liberi veto praejudicio; owszem żądał, ażeby izba poselska z pośród siebie lustratorów naznaczyć chciała i im przysiądz tu kazała. O sumach ichm. pp. dygnitarzów, respektem mostu pod Warszawą zebranych, gdzie się podziały, wiedzieć pragnął. Także generalna administracya poczt koronnych, aby jmp. marszałkowi *), który z nich na 40,000 talerów ma profitu i pieniądze zagranicę wywozi, była odebrana, a jmp. podskarbiemu kor.[1]) oddana. Żydzi także, którzy wielkie chrześcijanom in commerciis czynią przeszkody, nie po 3 złote większ ani mniejsi po zł. jednym, lecz gdyby każdy po taleru bitym od głowy zapłacił, i gdyby rabinowie cum senioribus super realitatem importancyi przysięgali, serio domawiał się. Dóbr zaś ziemskich w podatkowaniu powinna być allewiacya, ile gdy każdy szlachcic obowiązany jest z nich własnym kosztem ekspedycyą służyć wojenną; lecz gdy teraz o naznaczeniu do tychże dóbr słyszy lustracyi, obawiał się, ażeby większej jeszcze nie było agrawacyi, której dobra ziemskie subjacere nie powinny. Co się zaś tycze cła generalnego, czopowego i szelężnego, tego się płacić nie zbraniają.

Jmp. Matuszewicz, poseł płocki, do projektów lustracyi i komisyi generalnej przymawiając się, lustracyą w dobrach ziemskich potrzebną ante omnia być sądził, ile gdy dla przeładowania podatkiem pogłównego blizko dwóch tysięcy wsiów w żołnierskie za dekretami dostało się ręce, i to się sine ullo liberi veto stało praejudicio. Więc *(aby)* dalszym w podobnej okoliczności zabieżeć

---

[1]) **Paw.**: Kossowskiemu, podskarbiemu nadw. kor.

*) Karol Leopold Marschall v. Bieberstein.

Digitized by Google

konsekwencyom, na elekcyą tak marszałka, jako i lustratorów per pluralitatem votorum pro hac sola vice na sejmikach pozwalał. O komisyi zaś generalnej to powiedział, że nie jest nowej inwencyi, bo za Zygmunta III r. 1590 i za Władysława w r. 1634[1]), podczas różnych rewolucyi praktykowana była; żeby zaś miasto komisyi generalnej sejm ekstraordynaryjny miał być naznaczony, nie było *(by)* fructuosum dla Rzplitej, bo sejm się zerwać może, a czasem nie pozwolą nam złożyć onego, gdy nieprzyjaciel nad karkiem stać będzie[2]). Względem zaś zbiegłych z województwa brzeskiego na Wołyń poddanych praecustodivit sobie konstytucyą anni 1597[3]), virtute której podobne sprawy między obywatelami królewskimi i W. Ks. Lit. przez komisye decydowane być powinny.

Jmp. Ustrzycki, poseł przemyski, respektem aukcyi wojska swojem chcąc suffragari zdaniem, z tą się dał słyszeć pretensyą, ażeby ichmć ks. biskupi koronni przynajmniej z dóbr swoich 200.000 ofiarować chcieli. Także Ordynacya Zamojska i Ostrogska na potrzebę Rzplitej przynajmniej po 1000 ludzi z bronią i munderunkiem wystawić nie rekuzowała; i lubo też ordynacye wielą są obwarowane konstytucyami, a jednak pro necessitate publica et injuria temporum znać się dobrowolnie do tego powinny. Przytem ichmość pp. starostowie grodowi, według dawnych zwyczajów, po sto kozaków horodowych dla obrony granic i dania repressaliorum hajdamakom konferować powinni: przywodząc chwalebny do zbudowania się każdemu przykład księcia jmci Jeremiasza Wiśniowieckiego, który własnym sumptem 12,000 żołnierza trzymał i onym granic bronił. Co się zaś tycze wiary św., non tam audacter, quam reverenter wspomnieć nie zaniedbał, że Rzplita tak przez postpozycyą fidei orthodoxae, jako i przez zabranie niesłuszne kraju wielką od Moskwy ponosi krzywdę; w których to krzywdach projekt napisany do laski marszałkowskiej oddał. Upraszał oraz J. Kr. Mości, ażeby de pane benemerentium tak dla starszych, jako i młodszych zarówno udzielił chleba, skarżąc się na kamerę, która bez wiadomości J. Kr. Mości contra pacta conventa et alias leges wójtostwa

---

1) **Cz. III**: Za konfederacyi Chmielnickiego. 2) **Cz. III** *d.*: Teraz, kiedy pod szczęśliwem J. Kr. Mości panowaniem cichym cieszymy się pokojem, wszystko nam się ciężko widzi. 3) **Cz. III**: 1507.

Digitized by Google

i inne królewszczyzny do dóbr stołowych gwałtem odbierać praesumpsit. Ażeby zaś jmp. podskarbi teraźniejszy kor. tak, jak jmp. Grabowski, in persona sua kalkulował się, omnino instabat. Także i o koekwacyą monety cum valore vicinorum. Przykomorek jmp. wojewody sandomirskiego cła partykularnego wodnego[1]) aby in numerum ceł nie wchodził i był zniesiony, jako praejudiciosus et injuriosus cłu generalnemu, mocno domawiał się[2]).

Jmp. Łaniewski, poseł słonimski[3]), przepraszał izbę poselską, że w materye, które tylko duas simpliciter concernunt provincias, mieszać się, w cudze zaglądać kąty odważył się, ale zaszczycając się od roku 1569 unią, którą Korona Polska z W. Księstwem Lit. przyjęła, rozumiał, że refleksya jego zwyż pomienionej prowincyi znajdzie konsyderacyą. Wnoszona tu była materya przez różnych ichmciów o ufundowaniu cła generalnego, które nie tylko do Korony, ale i do Litwy regulatur, i ponieważ kupcy litewscy, przejeżdżając przez Polskę, na wielkie przez cła partykularne skarżą się depaktacye, zaczem upraszał, aby cło generalne jaknajlepiej, nemine excepto, obwarowane, partykularne zaś per totum zniesione było. Otwarcie zaś gór Olkuskich gdyby ze skarbu kor. być mogło, nie rozumiał, ponieważ skarb koronny w ekspensach publicznych swoich niema granic.

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Pod Solcem... na którym Żydzi dla większego ździerstwa osadzeni są. [2]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Grzybowski czerski, wymawiał niezelozyą o wolność, kiedy, lubo przechodziło cudze wojsko przez nasz kraj i lubo ponosimy agrawacye na pograniczu, zdajemy się, jakbyśmy tego nie czuli. Wyraził, że pogłównego podatek jest z obciążeniem ziemianów, a i wojsko zapłaty punktualnej nie ma, wsi tylko odbierają żołnierze, więc trzeba inszy substituere podatek, dlaczego sposoby podatkowania, w roku 1738 wynalezione, radził przedsięwziąć, do czego komisyą i lustracye sądził być potrzebne, gdyż do ustanowienia sprawiedliwej kwarty i innych podatków rewizye pożyteczne. Podał sposób, z chałupy podymnego po pół złotego dając, do znacznej sumy złożenia, jako i poczt do skarbu koronnego przyłączenia. [3]) **Cz. III**: Wspomniał głos jmp. marszałka, w którym jmp. Sulistrowskiemu oszmiańskiemu przełożył, żeby się nie sprzeciwiał w interesach koronnych, i na ten odpowiedział, że co ad generalitatem należy i naszej prowincyi przymówić się wolno; więc wniesiona pluralitas votorum i mnie się nie podoba, lepiejby, żeby J. Kr. Mość do komisyi, jako i na lustracye wiadome po województwach subjecta wysadziła.

Digitized by Google

Jmp. Uniatycki, poseł sandomirski, ad casum zniesienia ceł partykularnych odezwawszy się interlocutorie, dowodził konstytucyami, że cło sandomirskie, tak wodne jako i lądowe, jest uprzywilejowane, więc żadnym sposobem zniesione być nie może. A nakoniec jmp. wojewoda sandomirski, będąc do konstytucyi naznaczony, sam się tam w tym interesie dopilnować zechce, a jeżeli insi, podobneż mając prawa, ustąpią, rozumiał, że i jmp. wojewoda sandomirski dla dobra pospolitego eadem pójdzie aequanimitate [1]).

Gdy tedy te i inne materye przyniosły taedium jmp. marszałkowi, pytał się ichmciów, jeżeli chcą wysłuchać czytania komisyi generalnej projektu.

Natychmiast jmp. Ciechanowiecki, poseł mścisławski, zabrawszy głos, na fundamencie konstytucyi 1736 o zniesienie podymnego z dóbr ziemskich dopominał się, obiecując się do niczego nie przystąpić, jeżeliby podatek jaki na szlachtę miał być włożony. Przytem w krzywdach województwa swego, od Moskwy poniesionych, niektóre podał na przyszłą konferencyą punkta.

Jmp. marszałek, zabrawszy głos powtórnie, reprezentował ichmciom, że projekta swoję derivant a proijciendo etymologią, więc libero arbitrio ichmciów porzucał, aby pro sensu suo oneż aprobowali albo dysaprobowali, dodając, że ta komisya nie decisive, ale relative do przyszłego sejmu mieć się będzie. Exquirebat nakoniec mentem ichmciów, jeżeli ten nowoułożony projekt czytać pozwolą, na co gdy zaszła uniwersalna zgoda, czytany był projekt komisyi, którego izba cum summa attentione słuchała.

Jmp. marszałek po przeczytaniu tego projektu, zabrawszy głos, oddawał go in libram judicii ichmciów pp. posłów z tą obligacyą, aby dla lepszej informacyi de intrinseca ejus sonantia po kopie przysłali do jmp. sekretarza sejmowego, spodziewając się de aequanimitate W. Ks. Litewskiego, że pari methodo postępując, swoich projektów vicissim komunikować będzie, i przymówić się prowincyom koronnym pozwoli.

Jmp. Horain, poseł wileński, widziawszy varietatem głosów ichmciów koronnych, że jedni na starej laski, drudzy na nowej acquiescebant projekcie, upraszał ichmciów, ażeby finaliter deklarowali, którego się trzymać projektu, czy tego, co in esse,

---

[1]) **Cz. III** *d.:* o co wielu powstali.

Digitized by Google

czy tego, co in fieri do aukcyi wojska reguluje się, aby i Prowincya W. Księstwa Lit., wiedząc, czego się trzymać, in cassum nie pracowała.

Jmp. marszałek, replikując jmp. Horaina, posła wileńskiego, tę dał rezolucyą, iż ponieważ żaden z ichmciów na dopiero przeczytany projekt nowej laski, regulujący się ad oeconomica, z swoją się nie odezwał kontradykcyą, rozumiał, że toż samo może być za rezolucyą.

Jmp. Czacki, poseł bełzki, życząc cordicitus aukcyi wojska, zaprzątać się projektem na góry Olkuskie ze skarbu Rzplitej nie życzył, inferendo, że tyle nigdy mieć nie będzie pieniędzy, aby ex restanti od aukcyi wojska tak wielkie na otwarcie minerałów mógł ułożyć sumy, więc idąc za sentymentem jmp. wojewody mazowieckiego, aby societati bez ekspensy Rzplitej to otwarcie zalecić, i na ten koniec projekt swój oddał jmp. marszałkowi, który przeczytawszy jmp. sekretarz sejmowy, alegował jmp. marszałek, że obscure jest napisany i eksplikacyi potrzebujący; tę perplexitatem jmp. Moszczeński [1]), poseł krakowski, rezolwował, alegując, że w starostwie spiskiem takoweż znajdują się societates, które propriis sumptibus minerałów in visceribus terrae szukają et pro jure dominii quartam partem płacą, co practicatur w Ameryce i Peru; nawet królowa jmć węgierska, mająca dosyć sposobów swymi skarbami otwierać góry, jednakowoż w Węgrzech i po inszych państwach od podobnych kompanii czwartą kontentuje się częścią. Probował tego, że będąc administratorem starostwa spiskiego, podobnąż wprowadził kompanią, która pierwszego roku dwa tysiące kilkaset czerw. złot. emolumenti przyniosła: tym tedy sposobem i Rzplita, żadnej nie łożąc ekspensy na góry Olkuskie, może je otworzyć i co rok certum quantum lucri facere.

Jmp. Kossowski, poseł inowrocławski [2]), podziękowawszy jmp. Moszczeńskiemu za daną o górach Olkuskich informacyą, ile gdy Rzplita bez żadnego kosztu może z nich profitować, upraszał jmp. marszałka, ażeby ichmć pp. do kalkulacyi skarbu koronnego naznaczeni jak najprędzej accingant se operi,

---

[1]) **Ł.**: Grodzicki. [2]) **Cz. III**: ostrzegał sobie, ponieważ w projekcie podatkowania wspomnione są szlacheckie dobra, ażeby co cięższego nad pogłówne nie było ułożone.

Digitized by Google

i gdyby na przyszłym tygodniu zupełną izbie dali informacyą, qualemnam ex hoc ministerio Rzplita może mieć utilitatem, rozumiał o jmp. wojewodzie sandomirskim, że sam dla dobra pospolitego zechce odstąpić cła sendomirskiego, które jest z niemałym skarbu Rzplitej uszczerbkiem, ponieważ privata commoda zawsze publicis ustępować muszą. Żalił się niepomału, że projekta gór Olkuskich i mennicy są w odrzuceniu et de die in diem ustawicznej podlegają korekcie, których to gór otwarcie cum sensu jmp. Moszczeńskiego oddać societati zalecił.

Jmp. Uniatycki, poseł sendomirski, oponując się przy cle sendomirskiem, alegował konstytucye 1616, 1678, któremi pomienione cło tak wodne, jak lądowe jest aprobowane i dla tej racyi żadnym sposobem nie może być zniesione ani ustąpione[1]). Zaczem jmp. marszałek, dawszy dłuższy czas do deliberacyi i przejrzenia się w projektach, solwował sesyą na poniedziałek na godzinę ósmą.

SESYA EKSTRAORDYNARYJNA PROWINCYONALNA W. KS. LITEWSKIEGO.

Dnia 20 Octobris w klasztorze ichmciów ks. jezuitów lit.

J. W. jmp. Sapieha, kanclerz w. W. Ks. Lit., in praesentia ichmciów pp. wojewodów, kasztelanów, pacis et belli ministrów tudzież posłów ziemskich zagaiwszy sesyą, przystąpił do czytania projektów, regulujących się ad correcturam trybunałów, sądów ziemskich i grodzkich W. Ks. Lit. circa reassumptionem dawnych konstytucyi de valore dekretów oczywistych trybunalskich, ziemskich, grodzkich, asesorskich, kompromisarskich, ex seriis partium controversiis ferowanych. Do których to projektów, gdy ichmć pp. posłowie, nie zabierając głosu, interlocutorie tylko in turbido przymawiali się, J. W jmp. kanclerz w. litewski ad evitandam linguarum confusionem to podał medium, ażeby każdy z ichmciów pp. posłów mógł mieć per copiam sobie dnia dzisiejszego przepisane projekta, i do onych dnia jutrzejszego według zdania swego ex stallo suo przymówić się, i na tem solwował sesyą do jutra na godzinę trzecią po południu.

---

[1]) **Cz. III** *d.:* prosił o solwowanie sesyi, aby rozmówić się prywatnie o komisyi generalnej.

SESYA OŚMNASTA.

Die 21 Octobris.

Jmp. marszałek in primo passu zagajenia sesyi wyraził, że nic milszego i pożądańszego widziane być nie może nad wzmocnienie sił Rzplitej, i nie rozumiał, ażeby się choć jeden z ichmciów wynalazł, ktoby w obradach publicznych jakowy ku temu dotąd pokazał emolument, ponieważ dla różnych kwestyi i wnoszonych illacyi to się o izbie ad praesens mówić może, że chce bez skarbu i ułożenia taryf formować aukcyą wojska. A jako dnia onegdajszego dwa były podane projekta, jeden za kooperacyi J. O. ks. jmci Lubomirskiego, drugi recenter z własnej woli ichmciów pp. posłów napisany, zaczem jmp. marszałek explorabat sensum ichmciów, ażeby swoje chcieli w tem adjungere zdanie, któryby z obudwóch miał się lepiej podobać, gdyby się tego ambabus manibus per additionem vel correctionem punctorum statecznie trzymali i po trzecio-niedzielnej czasu ekspiracyi non ad alium finem swoje składali sentymenta, tylko do zgruntowania starej laski albo nowej projektu. Post haec

Odezwawszy się interlocutorie, jmp. Dylewski, poseł smoleński, żal swój z niełaski jmp. marszałka przekładając, że się dnia onegdajszego nie mógł doprosić głosu, zatamował całej izbie activitatem. Tenże jmć wprędce, przyjacielskiemi będąc persuasus racyami, a sistentia activitatis odstąpiwszy, w zabranym głosie to expressit, że w tak zacnym narodzie każdaby rzecz in consiliorum sacrariis należytym szła porządkiem, gdyby w nim dwie siostrzyczki, to jest prywata i mamona nie panowały. Jego zaś żądza jest bez mamony i prywaty, szczególnie ku dobru pospolitemu i miłości ojczyzny zmierzająca, mająca szczerą intencyą życie i wiek prowadzić przy dostojeństwie Najjaśniejszego Pana. Z tem wyznaniem palam oświadczył się, suplikując do Boga, ażeby ob permissa delicta et excessus nie pamiętał na grzechy rodziców naszych i nas samych i karać nas nie raczył za nie, że już stracili trzy niedziele, nic nie zrobiwszy. Non ficta charitate to mówił: cóż z tych Cyceronowych elokwencyi? co z Pompejuszowych sentencyi? co z Arystotelesowych racyi? kiedy żaden do interesu i sprawiedliwości nie mówi. Wspomina niejeden z województw, że od zagranicznej potencyi wielką cierpi krzywdę,

Digitized by Google

a o tem milczy, że od samychże starszych braci naszych wielkie się dzieją inkonweniencye, że my radzibyśmy nie tylko skarb, ale i serce własne oddać dla uszczęśliwienia ojczyzny, a oni z tych dóbr, które gratis z łaski J. Kr. Mości mają, po sto tysięcy i więcej intraty wybierają, mizernej żałują przyłożyć na wojsko kwarty! Na tém tedy cordolium swoje założywszy sentymenta, od przedsięwzięcia swego odstąpić nie deklarował, to insuper ex vero zelo et cordis dolore ad compunctionem ichmciów podając: na co ta parada i aparencya, kiedy przed nieprzyjacielem każdy do Gdańska albo Królewca uciekać i własnych kątów się wyrzekać musi? Dziękował jmp. Karwowskiemu, posłowi bielskiemu, że in publica facie w senacie tak ichmciom księży biskupom, jako i starszej braci, ichmciom pp. senatorom, mówił prawdę; ale cóż z tego za awantaż? bo gdy J. Kr. Mość P. N. M. pytał się ichmciów pp. ministrów o czem mówił, tedy mu odpowiedziano, że się chce pokazać eloquentem, et ut sciatur ab omnibus. Tamże jmp. Czarnecki, poseł bracławski, byłby coś dobrego powiedział dla ojczyzny, gdyby mu mowy senatorskie nie zatamowały perswazye. Consequenter serdecznie ubolewał, że J. Kr. Mość pan łaskawy, dobrotliwy ociec ojczyzny, a nie ojczym, nie może nigdy doskonale wiedzieć o życzliwości i wierności serc swoich poddanych, bo przed nim inaczej rzecz koloryzują. Że zaś na pierwszym wstępie z senatu do izby poselskiej zabiegł mu w oczy thesaurus, to jest kontrowersya, do kalkulacyi skarbów stosująca się, przez ten wszystek czas pro et contra certujących ichmciów, właśnie jak o wilku żelaznym, i to non de tempore słuchał; życzył przeto, ażeby ta mamona więcej oczu w izbie poselskiej nie mamiła, która nietylko sejmy, ale nawet sejmiki częstokroć psuje, bo ichmość pp. starsi bracia, ażeby szlachcic prawdy nie mówił, starają się o zerwanie onych, pod pokrywką niby owieczej postury viscera ojczyzny wilczym szarpią apetytem Chwalił rezolucyą jmp. Paca, posła kowieńskiego, który z królewszczyzny połowę prowentów na wojsko ustąpić deklarował: on zaś nie tylko połowę, ale całą intratę sakryfikować przyrzekł z królewszczyzny, którą za tysiąc talerów bitych kupił, przy jednej tylko krescencyi i kawale chleba pro labore zostawiwszy się. Względem aukcyi wojska te podał sposoby, ażeby kto sześcią końmi jeździ, po sto talerów bitych co rok zapłacił. Sam zaś od swego honoru, z którego profitu szeląga nie ma, co

Digitized by Google

rok po 10 talerów bitych ad cassam płacić deklarował, zachęcając ad eandem resolutionem pari modo i innych ichmciów honoratów. Tudzież ichmość pp. orderowi, ażeby od orderów 900 talerów bitych, to jest pro fide 300, pro rege 300, pro lege 300, a od cudzoziemskich, po które zagranicę jeżdżą, dwa tysiące talerów bitych contribuant. Starszych zaś braci suplikował, aby łaskawsi byli et nobilitatem z sobą graniczącą non opprimant. Nie żalił się na ekonomie J. Kr. Mości, których jako vicinus, najmniejszej od nich nie ponosi krzywdy, ale spytaćby się należało, co insi panowie, in confinio mający dobra swoje, cierpią, których wypędziwszy z domu, tułaczami po świecie czynią. In reliquo do płacenia kwart ex bonis regalibus tym zachęcał sposobem: reddite quod est caesaris caesari, quod Dei Deo, i nie po hiszpańsku materye sejmowe tractare, co inszego myśląc, a co inszego mówiąc, ale staropolskim terminem, szczerze, bez obłudy i słów koloru traktować zalecał. O komisyi zaś inter unitos et disunitos to namienił, ażeby ichmość pp. pieczętarze, jako custodes legum, takowych z kancelaryi nie wydawali instrumentów.

Jmp. Gurowski, poseł podolski, interlocutorie odezwał się, że nietylko Wielkie Księstwo Lit., ale i województwa ruskie podobneż od starszych braci ponoszą opresye.

Jmp. Krasiński, poseł sendomirski, widząc, że projekt tak starej jak i nowej laski względem generalnej komisyi niejakiś w kole poselskiem czynił skrupuł, alegował konstytucye 1678, fol. 14, o podatkach województwa wołyńskiego, probując, że to nie jest rzecz nowa, gdzie per pluralitatem votorum non obstante contradictione na sejmikach relationis województwa wołyńskiego komisarze obrani byli. A jeżeliby które województwo sejmik electionis lustratorów quo casu zerwać miało ani na pluralitatem pozwalało, tedy aby do pomienionego województwa taż generalna komisya miała moc eligendi ichmciów pp. lustratorów.

Jmp. Gadomski, poseł gostyński[1]), o projekcie gór Olkuskich to powiedział, że otwarcie onych per societatem nie jest pewne, bo za Augusta II na kontrakt Rzplitej pomieniona societas dobywać kruszczów ex visceribus terrae nie podjęła się, ale satius życzył, ażeby to negotium do rąk J. Kr. Mości było oddane, który w państwie dziedzicznem mając ludzi ku temu spo-

---

[1]) **W.**: Moszczeński, poseł krakowski, — *oczywiście mylnie.*

Digitized by Google

sobnych, łatwo tego dokazać może. Dla reparacyi zaś promontorium montowskiego ażeby jmp. podskarbi, gdy ex publico aerario nie może, choć pożyczył u kogo pieniędzy, i chociażby quo casu sejm nie doszedł, tedy senatus consilium w toż samo włożyć się powinno. Upraszał oraz, ażeby konferencye jak najprędzej ekspedyować się mogły, to jest ante ordinarium in ultimis sejmowania cursum, bo jest ekstraordynaryjna onych potrzeba, ile gdy są przez Moskwę jura gentium violata. A że się znajdują podczas tychże konferencyi racye na racye, pretensye na pretensye, więc dla utrzymania interesu sto tysięcy patronów mieć w zapasie życzył. O komisyi unitorum cum disunitis wspomniał, że żadnego w izbie poselskiej nie powinna więcej skrupułu czynić, bo tylko relative, non decisive, dla wyprowadzenia inkwizycyi i egzaminu, była naznaczona, et ad competens in suo principali regulująca się forum[1]). Na nowe podatki i rewizye w dobrach szlacheckich według instrukcyi swojej niepozwalał. Komisya zaś generalna gdyby decisivam albo relativam do sejmu miała facultatem, utrumque takową za sobą pociąga konsekwencyą, że in relativa facultate sejm się zerwać może, przez co żadnego nie weźmie skutku, super decisivam zaś potestatem horret libertas, ne quid mali ex hoc proveniat; w tej jednak trudności na zdanie izby oczekiwał, obiecując i swój przyłożyć sentyment.

Jmp. Wall, poseł grodzieński, ex ratione przez jmp. Krasińskiego, posła sendomirskiego, alegowanej konstytucyi 1678 na pluralitatem votorum jako nie pozwolił, tak owszem dopraszał się, ażeby takowa konstytucya, które jest cum praejudicio wolnego głosu, reprobowana była.

Jmp. Czacki, poseł bełzki, in sensum idąc jmp. Walla, posła grodzieńskiego, pariter na pluralitatem votorum nie pozwalał, mówiąc, żeby przez to liberum veto, które jest pupilla libertatis, laederetur, także i na komisyą, którąby nie relativam, ale decisivam miała potestatem; podobnymże sposobem rewizyi łanów i wynalezienia z nich nowych podatków był contrarius, boby to była pejor morbo medicina, gdyby miasto zniesienia po-

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Na komisyą do rozmierzenia szlacheckich gruntów pozwolić nie mogę, bo mi województwo zaleciło, aby nie pozwalać wkładać nowe podatki na dobra szlacheckie.

Digitized by Google

głównego większe jeszcze przez nowy sposób wynalazły się podatki z łanów, które w województwie bełzkiem nie są wymierzone. Więc na cło tylko generalne, na czopowe i szelężne hoc praecauto, że jeżeli z dóbr królewskich dziesiąty, tedy z ziemskich piętnasty szeląg powinien być płacony, pozwalał, namieniwszy ad hunc casum *(konstytucyą)* 1673 o nierównej z dóbr królewskich i ziemskich wyprawie żołnierza [1]). Nareszcie na pluralitatem votorum pozwolił, salva tamen unius contradictione, i aby komisarzów nie komisya generalna, ale każde województwo sobie obierało. Lustracye zaś i taryfy aby nie do grodów, ale do skarbu koronnego oddane były, bo nieprzyjaciel, w Polskę wszedłszy, kazawszy sobie wydać taryfy, miałby lumen wybierania porcyi i racyi in oppressionem szlachty.

Jmp. Podoski, poseł rożański, rozumiał, że projekta tak starej laski jako i nowej, każdemuby do gustu przypaść mogły, ktoby de salute patriae szczerze chciał pomyśleć. O komisyi do projektów stosował się ad effata senatu i komisyi generalną dać władzę życzył. A ponieważ Wielkie Księstwo Litewskie na elekcyą lustratorów per pluralitatem votorum nie pozwala, to zapewne nic z sejmików nie będzie, per consequens i z komisyi; ale że ta pluralitas libero veto cale nie jest praejudiciosa, którą i marszałek sejmowy obierany bywa i insze mają ten przywilej województwa, toć rozumiał, że i Prowincya W. Ks. Lit. nie ma racyi na swojem zasadzać się zdaniu.

Jmp. Czacki, poseł bełzki [2]), wyrazil, że gdy Prowincya Lit. na pluralitatem votorum nie zezwoliła, zaczem ichmciom powinna komisya generalna in casu zerwania per verbum placet sejmiku lustratorów naznaczyć.

Jmp. marszałek, widząc, że abbreviantur dies et horae, a tu nowe coraz wpadają kwestye, jedni chcą decisivam, drudzy relativam dać komisyi generalnej potestatem, więc explorabat zdanie ichmciów, którą z tych komisyą akceptować, i to, czyli ko-

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Lustratorom, których etiam per pluralitatem obierać dopuszczał, aby województwa salaria obmyśliły, radził.
[2]) **Cz. III:** Wnosił, ażeby lustratorowie pluralitate votorum obierani byli; ichmość pp. litewscy życzą, aby na komisyi ciż lub na sejmie naznaczeni byli, alegując, iż obieranie per pluralitatem szkodzićby miało wolnemu głosowi. Uspokajając te kontrowersye, zdaje mi się rzecz pożyteczna tu naznaczyć lustratorów.

Digitized by Google

misarze ex tribus ordinibus będą naznaczeni, czyli też na sejmikach relationis, i to, czyli per pluralitatem votorum czyli per verbum placet obierani, sensum ichmciów explorabat [1]).

Jmp. Maliński, poseł wołyński, spodziewał się, że inter seria rzecz najpierwsza być miała aukcya wojska na sejmie teraźniejszym; uznawał, że lubo remote o niej się mówi, jednak do tego, chociaż in fieri, collimat końca. Chwalił projekt starej laski, że komisarzów i rewizorów pozwalał obierać na sejmikach per pluralitatem votorum. Ten zaś projekt nowej laski, że chce naznaczać komisarzów in loco loci, zdał mu się cum aggravatione napisany, o którego punktu odmianę prosił, i aby w województwach bene rerum gnari do tej funkcyi obrani byli. Na łanowe pozwolić nie chciał.

Jmp. Sapieha, starosta puński, poseł słonimski, dnia dzisiejszego dopiero stanąwszy, w izbie poselskiej zabrawszy głos, unice jmp. marszałkowi winszował, nie wdając się w materye sejmowania, jako materiarum jeszcze inscius.

Jmp. Popiel [2]), poseł sendomirski, z żalem słuchał, że najpierwsza i najpotrzebniejsza materya o aukcyi wojska variis pro et contra exposita fluctibus; dowodził, że które państwa są bez żołnierza, te codziennym się eksponują nieszczęściom, w nich ani externa ani interna securitas należycie stabiliri nie może. Wyliczając swywolne rabunki i wielkie w państwie excessa, od postronnych sąsiadów wiolencye, wojsk przechody, animował, aby obudziwszy się z letargu i przetarłszy sobie dobrze oczy, uważali, quae fata nos spectant, i póki czas spokojny, profitować go kazał, spondendo, że Pan Bóg subministrabit media, abyśmy szczerze, nie uwodząc się żadną prywatą, ojczyźnie usłużyć chcieli.

Jmp. Grodzicki, poseł krakowski, upraszając ichmciów, aby ze dwóch projektów jeden sobie obrali: albo tej komisyi

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Komorowski bełzki radził, aby per verbum placet lustratorów, a marszałka sejmikowego per pluralitatem obierać. Jmp. Maliński wołyński mówił: prawda, że projekt komisyi ściąga się do aukcyi wojska, tylko że taż komisya, tak wielką mająca władzę, byłaby z uszczerbkiem wolności, potrzebaby zatem tę moc jej ograniczyć. Na łanowy podatek pozwolić nie mogę, stosując się do głosów jmp. Czackiego bełzkiego i Krasińskiego sędomierskiego. [2]) **W.**: Krasiński, kapitan J. Kr. Mości.

Digitized by Google

cum limitata potestate et relativa do przyszłego sejmu, albo tej cum decisiva, exponendo, że decisiva pozwala lustratorów obierać na sejmikach per pluralitatem, relativa zaś sama ich chce creare,—coby zdało się onerosum. Lecz nie wchodząc w kognicyą, która z nich salubrior, życzył te cztery genera podatkowania tymczasem wziąć in trutinam: kwarty sprawiedliwe, cło generalne, podatek ultimae consumentiae i pogłówne żydowskie i dać tej komisyi decisivam potestatem do ułożenia tych czterech podatków hoc praecommisso, aby pogłówne z dóbr ziemskich zniosła. Komisyą tę juramentem obostrzyć, rygor in rebelles et inoboedientes prawu postanowić i ten sposób za najłatwiejszy być sądził. A in quantumby ta proweniencya nie wystarczała in subsequens na inszych sejmach, Rzplita inszy sposób by obmyśliła. Czytał potem antiquae praxis podatki, które in usu były, lecz tych wzwyż pomienionych, które są sine gravamine status nobilitaris i niezawodne, trzymać się radził.

Jmp. Pułaski, starosta warecki, poseł ciechanowski, wyraził, że gdyby powinność poselskiej izby zawisła na milczeniu, zachowałby religiose silentium, ale że circa activitatem sentiendi et dicendi należy mówić posłom, więc voce libertatis usus, przyznawał ichmciom, pro primo, że gloriose et laudabiliter przy projektach, jako materias status tyczących, się obstawają. Pro secundo dziękował Prowincyi Lit., że pamiętna sacrae et gloriosae unionis, która lubo individuum corpus Rzplitej czyni, junctaque et individua consilia Rzplitej na sejmie czynić obowiązuje się i przymawiać się raczy, bo tak należy secundum instituta legum. Cytował na to prawa: 1413 privilegium Jagellonis, 1505 Alexandri statut, 1538 Sigismundi statut w Piotrkowie, 1609 posłom na sejmie domawiać się. Pro tertio, wyrażał przykłady dawne in statutis, nieostrożność w radach, które gdy spostrzeżono, że in eversionem statuum były, potem je abrogowano. Cytował konstytucyą w Krakowie a. 1539 „Quia nos cum consiliariis nostris in proximis comitiis terrarum quaedam concessimus et quoniam usu cognoverimus ea non esse aeque utilia, abrogari quaedam, alia corrigi fecimus“. Dowodził dalej, że co się na jednym sejmie opuściło, to na drugim przydawano. Jako w roku 1540: „Reductum nobis fuit in memoriam, quod in ea constitutione quaeque impune omissa, itaque adscribi curavimus“. Stanęła deputacya do rewizyi non obstante contradictione in a. 1683, tę klauzulę, juri

Digitized by Google

vetandi szkodliwą abrogowano, a zatem, kto się domawia i dogląda, aprobował, że dobrze czyni, ne post factum poeniteat actum, bo te rzeczy, które minus consulte fiunt, krótkiej są trwałości, a które z deliberacyą, sapienter cogitant et agunt, qui in agendo deliberant. Pro quarto, chwalił projekta tak dawnej laski, jako i teraźniejszej, et pro glorioso conamine ichmciom pp. marszałkom przeszłemu i teraźniejszemu dziękował, i że ad deliberandum je brać musi, przepraszał. Pro quinto wyrażał, że tych projektów i uniwersalnej żądzy bina occurrunt ad considerandum: aukcya wojska i podatki. Deklarował, że jure vetandi utrumque zatamuje, tak aukcyą jako i podatki, bo w tem wszystkiem utwierdzić i ubezpieczyć Rzplitą należy. Na wojsko takie nie pozwalał, jako było w Rzymskiej Rzplitej za Juliusza cesarza, która to Rzplita, orbis domina, rządząc się i radząc dobrze, przez wojska straciła wolność, poszła sub jugum, manu et vi militari oppressa. Dowodził, pro sexto, domowym przykładem, że za Króla Zygmunta sub signis militaribus Polska erecta, tandem po ekspedycyach smoleńskich, konstytucyą probował anni 1613, że wojsko uczyniwszy związek pod Zbigniewem, i co miało ruere in hostem, ruit in patriam; więc i na taką aukcyą nie pozwalał, ale na taką, któraby bene praevisa była. Pro septimo, nie pozwalał na wojsko w poślednich wiekach niepłatne, które niesłychanych naczyniwszy egzorbitancyi, za granicę poszło, skąd krajowi deces i zguba. Pro octavo, na podatki i sposoby, któreby mogły być cum aggravatione stanu szlacheckiego, cum oppressione stanu duchownego i ludzi ubogich, nie pozwalał. Naostatek i na taki podatek, jaki anno 1717 minus circumspecte Rzplita na głowy swoje przyjęła, o którego abrogacyą domawiał się, exponendo, że przez ten podatek wiele dóbr szlacheckich dostało się w ręce żołnierskie; zaczem konkludował, że ani wojska ani podatków in pacato stanowićby się nie należało. Pro nono, czynił refleksyą, iż utramque legem armorum et contributionum zdrowe consilia poprzedzać mają, i że za jednością i zgodą najmniejsze rzeczy wzrost biorą. Consilio utilius quam viribus stabiliuntur regna, na złym fundamencie i dom walić się musi; in ruinam prona sunt, quae sine consilii perfecti fundamento statuuntur; quae moderata et bene consulta sunt, in longum tempus durant et ideo meliora. Zaczem zagrzewał ichmciów, aby należycie ad libram wziąwszy materiam comitiandi, tak radzili, ut bene sit patriae. Pro deci-

Digitized by Google

mo, o komisyi wyraził, że ma antiquam formam et praxim, circumspecte ułożona et bene ordinata, że ma vim et authoritatem consilii. Co konstytucyami dowodził anni 1591 za króla Zygmunta, która złożona była ad verificandum kwart i inszych kontrybucyi, i delegowano do niej ex senatu utriusque gentis osób 10, ex equestri ordine po jednemu z województwa. Po wojnie szwedzkiej, in anno 1658, komisya albo sąd deputacki ad cognoscendum dóbr popalonych i zdezolowanych przez nieprzyjaciela do wykonnotowania kontrybucyi; deputacyi dano moc na wojsko podatki regulować, na której było arcybiskupów dwóch, biskupów pięciu, wojewodów i kasztelanów dziewiętnastu, ex equestri ordine dwudziestu. A to nie było cum eversione status, bo wolność wolnością dotąd utrzymuje się, co konstytucyą 1690 reasumowano. A że teraźniejsza komisya non absolutam ma potestatem, tylko relativam, i to wszystko czynić powinna, co Rzplita nakaże, nie rozumiał, żeby miała być praejudiciosa[1]). Żeby zaś sejmiki, które komisarzów obierać mają, per pluralitatem votorum salvo jure vetandi obierały, non praejudicaretur to prawu, co się po różnych praktykuje województwach bez utracenia jednak liberi veto; kazał na tę komisyą komportować akta skarbu kor. i pruskiego. Domawiał się, aby cło generalne usolidowane było i partykularne poznoszone. Spodziewał się po jmp. wojewodzie sandomirskim, że propter bonum publicum, jak w Grodnie się oświadczył, ustąpi swego cła, exemplo stanu rycerskiego, który się dla ojczyzny enervare obiecuje. Condolebat, że jmp. podskarbi deputatów do rachunków nie woła, obligować, aby się ichmciowie domawiali i prawu zadosyć uczynili. Podskarbiowie, aby na tej kalkulowali się in futurum komisyi; przez tęż komisyą pokazałoby się, które starostwa mało płacą, a które wcale nie, i co za fundusz mógłby resultare z kwart. Taż komisya zmacerowałaby judaizmu, bo ta gens fidefraga więcej miliona między sobą wybiera, a Rzplitej 220,000 daje, co patuit z komisyi jmp. Czap-

[1]) Quoad pluralitatem votorum w obieraniu marszałka i lustratorów na sejmiku, rozumiałbym, żeby nie było nic szkodliwego wolnemu głosowi, ile kiedy pluralitas i w tej izbie godnego nam obiera marszałka, księstwo mazowieckie, województwa krakowskie, podlaskie tali methodo sejmikować zwykły. Jeżeli zaś na to nie będzie generalnej zgody, napisać: „wolno, juxta antiquos mores“.

Digitized by Google

skiego, podskarbiego przeszłego; z starostwa aby nowy donataryusz roczną ad aerarium publicum comportet intratę. Successores podskarbich aby na tej komisyi rachunki czynili[1]).

Jmp. Kuczyński, poseł bielski, in aequilibrio czasu sejmowego i zdanie swoje in libram judicii ichmciów oddawszy, do komisyi generalnej przymówił się, że w niej projekt obscure jest napisany, że ichmość pp. lustratorowie powinni wszelkie genera podatkowania spisać; więc upraszał jmp. marszałka, ażeby clarius chciał enucleare, co to za podatki być mają? Ażeby zaś komisya generalna miała moc constituendi lustratorów, na to nie pozwolił, ale ażeby na sejmikach relacyjnych per pluralitatem votorum ex compatriotis optime rerum gnaris obierani byli, którym po groszu od złotego lub więcej za pracę dać nie rekuzował. Przytem, ażeby każdy Żyd od głowy po taleru bitym zapłacił, proponował. Gdy zaś całe województwo podlaskie razem z Żydami ciężarem pogłównego jest przywalone, o zniesienie onego upraszał, do czego cło generalne cum sublatione partykularnych ad effectum przywieść zalecał, rozumiejąc, że jmp. wojewoda sendomirski ustąpi swego, nie dając innym województwom do ekscepcyi okazyi. Przytem kwartę z starostwa, dając sponsionem po sobie, że gdyby jaką królewszczyznę z łaski J. Kr. Mości gratis miał, tedyby i połowy intraty nie żałował. Nie wątpił i o duchownych ichmciach, którzy pingue Christi mają beneficium, że jako ad dandam benedictionem, tak i ad subsidium charitativum swojej nie będą żałować ręki. In reliquo wszystkie oświadczył się akceptować podatki, na które generalna zajdzie zgoda, salva tamen zniesienia pogłównego conditione.

Jmp. Dylewski, poseł smoleński, animował ichmciów, ażeby in adorationem Majestatis przyszedłszy, to chcieli exponere, że stan szlachecki tyle od J. Kr. Mości krzywd nie cierpi, jak wiele od starszych braci swoich ponosi. Namienił i powtórnie, że gdy J. Kr. Mość o jmp. Karwowskim, pośle bielskim, pytał się

---

[1]) **W.** *d.:* Jmp. Pac, poseł kowieński, domawiając się fortissime aukcyi wojska, upraszał, aby ta komisya, adinventos modos zlustrowawszy wszelkie dobra, rewizyą swoją na przyszłym sejmie prezentowali, gdyż jest takich niemało, że ma królewszczyzny i dobra wielkie, a ledwo kilka dymów płaci; rozumiał, że niepłonny to będzie podatek na aukcyą wojska.

Digitized by Google

w senacie, coby za kontenta były jego dyskursu, tedy mu odpowiedziano, że się chce pokazać mądrym, więc tejże samej mądrości zażyć i innym zalecał, a osobliwie, gdyby Żydów pusto było, toby sam za nich pogłówne zapłacił, którzy tylko mamią panów, wywożą skarby za granicę, kmiotków w dobrach pańskich przez dzierżawy uciemiężają, szlachtę do ubóstwa przyprowadzają [1]).

Jmp. marszałek, różnemi będąc impeditus illacyami, według prostego przysłowia to doskonale uznał, że jednejże matki niejedne [2]) dziatki, kiedy jedni przeszłym projektem, drudzy teraźniejszym chcą się kontentować, i do eksplikacyi tychże projektów przystąpił, że przeszłej komisyi dana była potestas absoluta decidendi, teraźniejszej daje się tylko relativa,. że tamta chciała mieć w krótkim czasie in facto aukcyą wojska, ta zaś tylko in fieri przez wynalezienie funduszu płacy i dobrą ekonomią, to jest względem czopowego i szelężnego etc., naznaczywszy wprzód lustracye i rewizye, bo nie zrozumiawszy qualitatem, nie można zrozumieć i quantitatem. Pytał się przytem, skąd taryfy mają być układane, czy sami posesorowie będą płacić, czy też poddani, jako teraz pogłówne płacą. Także i o kwartach, jeźli z łanów, poborów ma być płacona, ut practicabatur, względem zaś pogłównego żydowskiego powiedział, że nad niem nietrzeba desudare. Gdyby zaś komisyi przeszłej dano potestatem per pluralitatem votorum obierać lustratorów, przez co by pupilla libertatis miała laedi, zaczem do teraźniejszej komisyi przymówił się, jak ją formować, czyli relativam czyli decisivam. Jakoż już był dnia onegdajszego otrzymał assensum, żeby była relativa, która informaret de quantitate podatków, które są w tym projekcie położone pro objecto, to jest łany, pobory, czopowe, szelężne, pogłówne, podymne, cło generalne, co non sapit novitatem [3]); i gdyby z każdego łanu, jak jmp. wojewoda sendo-

---

[1]) **W.**: *dalej znów o panach orderowych.* [2]) **W**: niezgodne. [3]) **Cz. III**: Ale słyszałem na prywatnych radzeniach z J. W. senatorami ciekawość J. W. wojewody sędomierskiego, że gdybyśmy po groszy ośm z łanu dawali *etc...* Próba pokazała się tego przez jmp. krakowskiego, na niektóre zaś województwa proporcyonalnie włożywszy, quantum do płacenia in vim łanowego wyniesie wszystkiego około trzydzieści jeden milionów sześćkroć sto tysięcy.

Digitized by Google

mirski asserit, każdy po groszy 8 zapłacił, tedyby summa wyniknęła 30 milionów. Zniósłszy zaś pogłówne z dóbr ziemskich według projektu księcia jmci Potockiego prymasa na komisyi in a. 1738, z czopowego i szelężnego summa facit tylko sześćset kilkadziesiąt tysięcy, coby jednej tylko na zapłatę vix sufficeret artyleryi, i to stricte mówiąc, alias wybierając od miodu, piwa, zboża, gorzałki, wina, byłaby to presse cudzoziemska aukcya. Więc na relativam commissionem zezwolić perswadował, która gdyby komu gravamen przyniosła, wolno mu będzie na to nie pozwolić [1]).

Jmp. Węgliński, poseł chełmski, upraszał nie rozdawać głosów, tylko in ordine przymówienia się do projektów, i o czytanie punctatim tychże projektów.

Jmp. Poniatowski, poseł zakroczymski, nasłuchawszy się o różnych opresyach, przez sąmsiadów poczynionych, także i o krzywdach od wojsk rosyjskich, mimo wolą J. Kr. Mości i naszą przechodzących, rozumiał, żeby to już każdego miało do ratunku ojczyzny i dania sposobów pobudzić, i słyszał o tem, że niektórzy ichmość posłowie swoich na aukcyą wojska odstępują intrat. Nie spodziewał się tego, ażeby projekt komisyi w niejaką miał popadać trudność i jaki zadawać skrupuł, bo ta komisya nie decisive, ale tylko relative do sejmu przyszłego jest napisana i nikomu nie uczyni krzywdy, bo ją cum opere lustrationis wolno będzie na przyszłym sejmie odrzucić; zaczem upraszał jmp. marszałka, aby do czytania projektów raczył przystąpić. A zatem jmp. marszałek do obrania sobie komisyi decisivae vel relativae authoritatis solwował sesyą in crastinum na godzinę ósmą.

SESYA DRUGA PROWINCYONALNA EXTRAORDYNARYJNA W. KSIĘSTWA LITEWSKIEGO.

Dnia 21 Octobris.

J. O. ks. jmć Czartoryski, podkanclerzy W. Ks. Lit., circa reassumptionem sesyi dzisiejszej in praesentia JO. JW. ichmciów

---

[1]) **Cz. III** *kończy pytaniem, który projekt czytać:* Upraszam o informacyą jmp. Węglińskiego, którego zdanie było, aby te projekta punctatim czytano.

Digitized by Google

księdza Hylzena, biskupa smoleńskiego, księcia jmci Radziwiłła, wojewody wileńskiego, hetmana w. W. Ks. Lit., JW. jmp. Sapiehy, wojewody mścisławskiego, jmp. Massalskiego, kasztelana wileńskiego, hetmana polnego lit., JW. jmp. Ogińskiego, marszałka nadwornego lit., JW. jmp. Flemminga, podskarbiego w. W. Ks. Lit., i innych senatorów, ministrów i posłów ziem. uczynił należytą pro dignitate et honore każdemu submisyą, chcąc wiedzieć de desideriis eorum i na rezolucyą oczekiwając, jeżeli do czytania projektów assensus onych będzie? Na co gdy cała prowincya nemine contradicente zezwoliła, jmp. Suchodolski, poseł wołkowyski, czytał projekt ad processum juris należący, gdzie JW. jmp. Massalski, kasztelan wileński, interlocutorie przymówił się, ażeby sprawa grodzka do grodu, ziemska do ziemstwa należała, sub nullitate quorumvis decretorum, co dołożyć upraszał. JW. jmp. Ogiński, marszałek nadworny lit., wraz z J. O. księciem jmcią Czartoryskim ad punctum elekcyi urzędników ziemskich odezwali się, ażeby pomieniona elekcya, jeżeli na dniu pierwszym nie stanie, tedy dnia jutrzejszego powtórnie złożona być powinna, na co wszystkich ichmciów uniformis zaszedł assensus. Post haec cała Prowincya Litewska o komunikacyą tegoż projektu względem przepisania onego sobie dopraszała się, dla tem łatwiejszego w nim porozumienia się i informacyi; na co J. O. książę jmć Czartoryski, podkanclerzy lit., zezwoliwszy, ażeby każdy go sobie per copiam mając, mógł do niego dnia jutrzejszego przymówić się i pro sensu suo skorygować, projekt zaś commissionis dalszemu rezerwując czasowi, solwował sesyą do jutra na godzinę trzecią po południu.

SESYA DZIEWIĘTNASTA.

Die 22 Octobris.

Przed zaczęciem sesyi stała się dnia dzisiejszego w izbie poselskiej tranzakcya między jmp. Sołłohubem, generałem artyleryi W. Ks. Lit., posłem z województwa smoleńskiego, a jmp. Zaborowskim, ziemianinem województwa mazowieckiego, przeszłym husarskim porucznikiem pod znakiem ś. p. jmp. Sołłohuba, podskarbiego W. Ks. Lit., który, miawszy pretensyą do zwyż pomienionego ś. p. jmp. podskarbiego, et per consequens, jako do

naturalnego sukcesora jmp. generała artyleryi ratione deservitae mercedis aliarumve praetensionum, i nie mogąc via juris dojść pretensyi swojej, obligował ichmciów pp. posłów mazowieckich, ut sua bona officia za nim interponant do jmp. generała, co gdy effectuatum, jmp. Zaborowski sam in persona, chcąc lepiej swój wycisnąć interes jmp. Sołłohubowi, nescitur tedy z jakiej cyrkumstancyi bardzo mu przykre miał słowo powiedzieć jmp. Sołłohub, ten zaś e converso na jmp. generała jakoby miał się porwać do laski, co tantum motum uczyniło między ichmciami pp. posłami, że z pół godziny ta trwała kontrowersya, aż jmp. marszałek, nadszedłszy, starał się uspokoić ten interes, i gdy rozumiał już rzecz ukartowaną ad satisfactionem, zagaił sesyą, to eksponując, że stanęliśmy in bono fundamento obrad naszych, gdyśmy przystąpili do najkardynalnajszego projektu commissionis, zaczem, jako zaszły dnia wczorajszego wielkie izby poselskiej sentymenta, aby projekt teraźniejszego sejmu podany punctatim był czytany, tak jmp. marszałek nietylko projekt teraźniejszego, ale i przeszłego sejmu punctatim mając napisany, upraszał ichmciów, ażeby, jako już umówili, tak do czytania onych przystąpić raczyli[1]). Na co gdy już ex majori parte ichmciów pp. posłów zachodził assensus, odezwawszy się interlocutorie ichmość pp. W a w r z e c k i i S k u l t e c k i, orszańscy posłowie, zatamowali całej izbie activitatem, oświadczając się do niczego nie przystąpić, póki zupełna in causa laesi honoris przez jmp. Zaborowskiego nie stanie się jmp. Sołłohubowi, generałowi artyleryi W. Ks. Lit., satysfakcya; owszem ciż ichmość z innymi litewskimi posłami magno motu dopominali się tego, ażeby przerzeczony jmp. Zaborowski był pod areszt wzięty, durante qua scissione jmp. Sołłohub z izby poselskiej precz wyszedł. Na tę ichmciów pp. orszańskich pretensyą wszyscy ichmciowie pp. posłowie generału mazowieckiego turmatim obruszywszy się, odpowiedzieli, że jmp. Zaborowski, jako szlachcic dobrze osiadły, par ad respondendum, żadnemu aresztowi ani kaptywacyi podlegać nie powinien. Osobliwie ks. jmć L u b o m i r s k i, poseł

---

1) **W.** *d.:* Jmp. U n i a t y c k i, poseł sandomirski, interlocutorie wyraził, że była na dniu wczorajszym takowa limita W. Pana, że do niczego nie przystępować, ale czytać punctatim projekta.

Digitized by Google

czerski, w głosie swoim wyraził im passivitate, że dwojaka tu zachodzi materya: pierwsza — powaga zacnego posła, jmp. generała artyleryi lit., zasługami w ojczyźnie znamienitego, tudzież i całej izby poselskiej honor, druga zaś in aequalitate z nami zostającego urodzonego ziemianina generału mazowieckiego; nie szerzył się słów amplifikacyą, ażeby przez to statecznego Prześwietnej Prowincyi Lit. nie rozżarzył umysłu, albo jako jeszcze dobrze nie wiedzący co się tu stało, nie zdał się dawać protectionem sceleri. Prawda, że każdy poseł reprezentuje godność województwa swego, lecz z drugiej strony i na to mieć wzgląd potrzeba, że się każdy wprzód urodził szlachcicem, niżeli do jakiej przyszedł funkcyi i godności. Nie bronił jmp. Zaborowskiego, bo nie wie, jeżeli wykroczył przeciwko jmp. Sołłohubowi, lecz a latere tylko o tem słyszał, że jmp. Zaborowski na przykre jmp. Sołłohuba słowa modeste odpowiedział, a jeżeli co wykroczył, tedy z całym generałem województwa mazowieckiego dawał sponsionem, że go do sądu przystawi, a na wzięcie pod areszt żadnym sposobem nie pozwalał.

Jmp. Dylewski, poseł smoleński [1]), in passivitate odezwawszy się, z tem się klarygował, że jako zawsze zwykł z powinności swojej o sprawiedliwości mówić, tak dnia dzisiejszego na Żydów serdecznie uskarżał się, którzy wycieńczają szlachtę i poddanych, skarby zagranicę do Amsterdamu wywożą, Pana Boga hańbią i obrażają, chcąc tedy takowej zabiedz ich złości, to podał medium, ażeby in memoriam quinque vulnerum Christi udzielić im na pięć lat frysztu, żeby się in spatio tych lat wszyscy pochrzcili, a którzyby nie chcieli, tedy ich za granicę wypędzić życzył. Także dysydentom, których dobra jure merito confiscationi podpadać powinny, in memoriam septem gaudiorum Beatissimae Virginis na siedem lat wolnego czasu respektem przemieszkania w krajach polskich i w W. Ks. Lit. pozwalał, a jeżeliby in spatio septem annorum nie rewokowali, tedy ich wszystkich powyganiać do Holandyi zalecał. Cieszył się z tego, że jmp. Flemming, podskarbi W. Ks. Lit., darem Ducha Św. oświecony,

---

[1]) **W.** *d.:* Zabrał głos, lecz jmp. Wawrzecki wyraził, że jest zatamowana activitas, toć nie może W. Pan zabierać głosu, i niepozwalam. Jeżeli co do interesu tego, pozwalam, jeżeli zaś nie — niepozwalam.

Digitized by Google

do owczarni Chrystusowej przyłączył się, jakoż za to jest słusznie vacantia ministeriali regalizowany. Góry Olkuskie ad manus J. Kr. Mości życzył oddać. Ex occasione zaś do tychże gór Olkuskich societatis uczynił dygresyą ad societatem collegium połockiego, powiadając, że 12000 ma poddanych, którzy ut contribuant na wojsko certam quantitatem, upraszał. O innych zaś materyach za złączeniem się izby poselskiej z senatem mówić obszerniej deklarował. Ad interim upraszał jmp. marszałka, ażeby jego memoryał, choć *(nie?)* po francusku napisany, J. Kr. Mości podał z wyrażeniem, quid sentiat pro bono patriae.

Natychmiast, gdy wielu ichmciów pp. posłów lit. względem lezyi jmp. Sołłohuba dopominało się o satysfakcyą, jmp. marszałek odpowiedział, że J. W. jmp. marszałek w. koronny posłał z pozwem do tego szlachcica, lecz gdy się tem ichmość pp. litewscy nie kontentowali, owszem dopraszali się o kaptywacyą i areszt onego,

Zabrawszy in passivitate powtóre głos, ks. jmć Lubomirski, poseł czerski, nie rozumiejąc, ażeby jmp. generała artyleryi nie miał być justus zelus, któryby każdego z ichmciów ad justam nie pociągnął compassionem et satisfactionem, więc jako już raz z całem województwem mazowieckiem dał deklaracyą, tak i teraz toż samo powtarza, że pomienionego jmp. Zaborowskiego ad judicium stawi, że zaś jmp. Sołłohub z izby poselskiej wyszedł, więc prosił jmp. marszałka o delegowanie posłów do jmci sensum explorando [1]).

Na co jmp. Łopaciński, poseł inflancki, odpowiedział, że takowa sprawa nie do żadnego sądu, jako tylko do izby poselskiej pro decisione referować się powinna, któremu jmp. Karwowski, poseł bielski, replikował, że omnino do sądu marszałkowskiego należy, gdyż do izby poselskiej tylko in materia status kryminały idque osób, w charakterze poselskim będących, należeć powinne.

Jmp. Kropiński [2]), poseł brzeski lit., o wyprowadzenie inkwizycyi hac in re ante omnia domagał się.

Jmp. Horain, poseł wileński, tę tranzakcyą ad crimen

---

[1]) **W**. *d.: Wawrzecki i Wereszczyński niepozwalają na to.*
[2]) *Zgodnie z tem* **W.**; **Cz. III**: *Małuszewicz, który też żąda solwowania sesyi, gdy niema zgody na głosy.*

Digitized by Google

laesae Majestatis reducendo, ad casum danej przez cały prześwietny generał mazowiecki deklaracyi in ordine stawienia jmp. Zaborowskiego ad judicium, to wyraził, że ze wszystkimi trudna jest rzecz mieć sprawę, a jeżeli kto daje hanc sponsionem, aby ją dał in particulari, upraszał.

Jmp. marszałek, idąc in sensum ks. jmci Lubomirskiego, przed sobą w tejże samej okoliczności mówiącego, upewnił, że jmp. Zaborowski jutro stanie do sądu, tylko że ten sąd różnie dystyngwujemy, bo jedni chcemy, ażeby izba poselska sądziła, drudzy zaś, ażeby sądy marszałkowskie causam discernerent. Zaczem to powiedział, że czytając ordinem sejmowania, żadnego nikt nie znajdzie punktu, aby izba poselska miała authoritatem sądzić personas particulares, które ex mente legis do sądów marszałkowskich directe należą; jednak wątpić nie kazał, bo czy to z tego czy z owego sądu będzie uczyniona satysfakcya. Delegował zatem do jmp. generała artyleryi lit. ichmciów pp. posłów, to jest: z Prowincyi Małopolskiej jmp. Grodzickiego, wice-instygatora koronnego; z Prowincyi Wielkopolskiej jmp. Jaroszewskiego, podkomorzego płockiego; z Prowincyi Litewskiej jmp. Łaniewskiego, łowczego lit., którzy ichmość, ażeby od jmp. Sołłohuba mogli wziąć informacyą de statu pomienionej tranzakcyi, ile gdy multi asserunt, iż większa była dla jmp. Zaborowskiego krzywda. Po tej delegacyi de modis adinveniendis pogodzenia przerzeczonej tranzakcyi solwował sesyą do jutra.

SESYA TRZECIA PROWINCYONALNA W. KS. LIT.

Die 22 Octobris.

J. O. książę jmć Czartoryski, podkanclerzy W. Ks. Lit., przy zagajeniu sesyi wyraził, że jako na dniu wczorajszym odebrał deklaracyą od Prowincyi W. Ks. Lit. przystąpienia ad punctum korektury depravatae justitiae, tak explorabat mentem ichmciów pp. posłów, czyli do tegoż projektu przystąpić będą raczyli, z którego pro velle et beneplacito suo będą mogli przydać i ująć, a gdy zaszła zgoda całej prowincyi, zaczął czytać tenże projekt jmp. Kropiński, poseł brzeski lit., podczas którego jmp. Jeleński, poseł wiłkomirski, domówił się ad punctum zachodzących spraw do ziemstw i grodów, aby, jeżeli złe

Digitized by Google

ichmość sędziowie i niesprawiedliwie albo partialiter sądzić będą i apelacyi dopuszczać do trybunału nie pozwolą, aby officiis privati byli, w trybunale zaś aby tak oficyalistowie pro male judicato, jako i strony pro evocatione karani byli.

Ks. jmć podkanclerzy lit. replicuit, że pro gravamine sędziów i oficyalistów wolno pozwać ad mentem statuti, i za dowodem należytym poenis adaequatis w trybunale skarać justum et aequum decrevit.

Jmp. Łopaciński, poseł inflancki, i Chreptowicz, poseł starodubowski, interlocutorie domawiali się, aby judices gravaminosi byli exemplariter punibiles.

Jmp. Wawrzecki, poseł orszański, domówił się, ażeby pro contraventione decreti castrensis vel terrestris, kiedy się da publikować strona, pro invindicabili capite za nieposłuszeństwo dekretowi była deklarowana.

Jmp. Sapieha, poseł słonimski, replikując jmp. Wawrzeckiego, sądził być dosyć kary na publikowanego z dekretu, kiedy sessione turris przez niedziel dwie albo cztery karany będzie i słuszne tam parti quam judicio zapłaci grzywny.

Ks. jmć Czartoryski, podkanclerzy lit., słysząc kontrowersye ichmciów różne, życzył do dalszych punktów projektowania ichmciom podać swoje refleksye; podał sposób, aby ichmość raczyli na ranne colloquium o godzinie 7 do J. O. ks. jmci hetmana w. lit., wojewody wileńskiego, jutro zjechać się i tam z ichmciami pp. posłami finaliter umówiwszy się na projekt in omnibus punctis, ułożyć go, i solwował sesyą na godzinę trzecią na dzień jutrzejszy.

SESYA DWUDZIESTA.

Die 23 Octobris.

Jmp. marszałek, obawiając się, ażeby wzniecona dnia wczorajszego iskierka szkodliwego obradom publicznym nie przyniosła pożaru, explorabat sensum ichmciów pp. posłów, dnia wczorajszego do jmp. Sollohuba, generała artyleryi W. Ks. Lit., delegowanych, jakową też (jeżeli poniósł krzywdę) myśli odebrać rezolucyą.

Zabrawszy tedy głos, jmp. Grodzicki, primus ex ordine

Digitized by Google

ichmciów pp. delegowanych, to wyraził, że gdy tak ex imperio laski marszałkowskiej, jako też ex zelo universali całej izby poselskiej passum do generała artyleryi W. Ks. Lit. według włożonej na się obligacyi uczynili i pytali się, dlaczegoby był per sistentiam activitatis zatamowany publicznym obradom cursus, takową odebrali rezolucyą, że jmp. Sołłohub, generał artyleryi W. Ks. Lit., nie na ten koniec wyszedł z izby poselskiej dnia wczorajszego, aby miał sejmowania tamować gressum, lecz to tylko szczególnie ex cordolio krzywdy publicznej i honoru swego uczynił. A jako nie chciał i nie chce tamować activitatem, tak sam, przybywszy do izby poselskiej, tożsamo aprobować będzie. Gdy zaś pomieniona krzywda particulariter, mówiąc non ex se, sed ex publica laesione bardziej jest sensibilis, więc tenże jmp. generał artyleryi W. Ks. Lit. przez tychże ichmciów pp. delegatów prosi jmp. marszałka o wynalezienie środków względem zadośćuczynienia honorowi swojemu, także i to, żeby taż sama materya przez zatamowanie żadnej publicznym obradom nie czyniła przeszkody.

Jmp. Wawrzecki, poseł orszański, nie tylko, że życzy, ażeby consilia teraźniejsze daremne nie były, lecz owszem chce onym dać spiraculum vitae et animam inspirare, który dnia wczorajszego nie tamowałby był activitatem, gdyby nie widział i nie słyszał o krzywdzie tak jmp. generała artyleryi W. Ks. Lit., jako i całego koła poselskiego, zaczem nie mógł zamilczeć tego, owszem był obligowany, ażeby bez satysfakcyi w żadne nie wchodził consilia, która ponieważ in subsequenti nastąpić ma nieomylnie dla jmp. Sołłohuba, o czem jako nie wątpi, tak a sistentia activitatis pod tąż samą kondycyą odstępuje i na czytanie projektów pozwala. Za co jmp. marszałek, całej Prowincyi Lit. należyte wyraziwszy podziękowanie, że propter commune bonum swojej odstępuje pretensyi, reservando do jutra dla jmp. generała satysfakcyą, accessit do czytania projektu komisyi generalnej. Gdy tedy czytany był przez jmp. sekretarza komisyi generalnej projekt,

Jmp. Gurowski[1]), poseł podolski, nie pozwolił na ten tytuł, ażeby komisya miała być „Walną“ nazwana, bo to tylko służy sejmom, ex tribus ordinibus zgromadzonym, to jest, ex re-

---

[1]) **Cz. III:** Z górski.

gio, senatorio et equestri, na tej zaś komisyi, że nie Majestas, ale tylko stan senatorski i szlachecki zasiadać będzie, więc tem nazwiskiem tytułowana być nie może. W tymże samym projekcie różne genera słyszał podatków, z różnych zebrane konstytucyi, które tylko Rzplita w gwałtownej potrzebie stanowiła, teraz zaś in tranquillo zostając statu, gdy urgentem nie widzi necessitatem, te tylko podatki układać życzył, które ad praesentem situationem są potrzebne. Tandem za uniwersalną izby zgodą arynga projektu odmieniona, zamiast tedy „Walnej Komisyi“, położono: „Komisya Ekonomiczna Sejmu Ordynaryjnego Warszawskiego in anno 1748“ etc. Po której ułożeniu domagał się tenże jmp. podolski, aby jmp. sekretarz podatki te, nad których układaniem ma izba desudare, czytał. Za rozkazem tedy jmp. marszałka jmp. sekretarz sejmowy następujące czytał contribuendi genera, to jest: kwarty, hyberny, łanowe, dymowe, pogłówne, młynowe, beczkowe, karbowe, kotłowe piwne, garncowe gorzałczane.

Jmp. Zagórski, poseł wołyński, z obowiązku instrukcyi z tem się oświadczał, że na łanowe i lustracyą dóbr ziemskich nie pozwoli, tę sobie wnosząc konsekwencyą, iż gdy ichmość pp. lustratorowie violenti conatu dobra ziemskie rozmierzać i rozcinać zechcą, tedy i wolność nieśmiertelną weźmie ranę, a do tego, że w jego województwie w tak obszernych gruntach i polach trudne jest łanów rozmierzenie. Życzył oraz ex senatorio et equestri ordine certum ichmciów pp. komisarzów praescribere numerum.

Jmp. Karski, poseł rożański, szczęśliwość i nieszczęśliwość ojczyzny na poselskiej fundując izbie, tym ichmciów pp. posłów spotkał komplementem: aut ruet in vestris aut stabit Roma lacertis; singulari zelo ujęty, słysząc już projekt przeczytany ad referendum do przyszłego sejmu, i gdy punctatim był assensus do czytania onego, odezwał się, że ani na ten punkt pierwszy, ale nawet i na cały projekt pozwolić nie mógł. Ten dyskurs dekoncertowawszy tak jmp. marszałka, jako i całą izbę, ruszyli się ichmość ex stallis suis, pytając się o racyą jmci. Wyeksplikowawszy się tedy jmp. marszałkowi in particulari, prosił o głos, aby w nim publice wyraził izbie, quid sentiat; zaczem za danym sobie głosem wyraził, że ta komisya ad referendum nic inszego nie jest, jako zawód obrad publicznych i czasu ekstenuacya, pokazuje coś in fieri, co się nigdy in esse nie stanie, bo

Digitized by Google

nietylko sejmiki porwą, na lustratorów nie pozwolą, ale i sejmy in continuo discrimine będą. Zaczem życzył, aby ta komisya miała decisivam et absolutam potestatem ułożenia podatków, a pogłównego in instanti zniesienia, pod którem dobra ziemskie jęczą. Ichmość pp. lustratorowie, ażeby nie ze skarbu Rzplitej, ale z groszowego salariati byli, bo ten dla różnych ekspens swoich zawsze jest defectuosus, et per pluralitatem votorum obierani.

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, revocando in memoriam pristinum ojczyzny statum, która gdy należytemi wzmocniona była siłami, granice swoje rozszerzała, honor narodu i sławę rozgłaszała, prawa różnym narodom dawała. Gdy zaś po sejmie pacificationis 1717 za zwinieniem tak wielu chorągwi postrzegła się być w słabszej sytuacyi, zaraz na sejmie 1718 pracować zaczęła, jakimby sposobem na pierwsze mogła się zdobyć siły, na której materyi aż do teraźniejszego czasu wiele sejmów qua fatalitate czyli vicinorum malevolentia czyli też samych nas occasione nikczemnie rozeszło się. Projektom zaś tak starej, jako i nowej laski należytą przypisując estymacyą, wyznawał, że ta komisya generalna, jako i lustracya in omnem eventum Rzplitej summopere jest potrzebna, tylko, że dawszy jej summam authoritatem decidendi, przeniosłaby wszystkie juryzdykcye, więc tak ją uformować życzył, aby nie była nikomu praejudiciosa. Żądał oraz wiedzieć numerum ichmciów pp. komisarzów, i lustratorów chciał mieć clarius opisanych, upraszając, ażeby z każdego województwa et ex ordine posłów naznaczeni byli, których etiam absentes ichmciów pp. urzędników ziemskich vel grodzkich przydać zalecał. Lustratorowie zaś, ażeby na sejmikach ex beneplacito obierani byli, in quantumby zaś sejmik miał się rozerwać, tedy pierwszemu urzędnikowi tegoż województwa lub ziemi i powiatu powtórną praecommittere elekcyą, od czego odstąpić żadnym sposobem nie obiecał. Gdy zaś ta generalna komisya miała się ekspedyować przy J. O. prymasie i podskarbich dwóch, zdało mu się, żeby to była nova forma regiminis, ponieważ dawne komisye o dwóch nie wspominają podskarbich, tylko o jednym jako i w radomskiej komisyi ad praesens praktykuje się. Ad punctum zaś podatków, z sześciu konstytucyi wybranych i w projekt włożonych, tę uczynił refleksyą, że antecesorowie nasi nie jednego roku te wszystkie układali zarazem podatki, ale sensim

Digitized by Google

sensimque jeden po drugim, a tak, te wszystkie razem złożywszy, kraj wypłaciéby nie wystarczył. Dawał tedy sposób następujące tylko wziąć przed się podatki, to jest kwartę sprawiedliwą, z której, jak czytał w dawnych konstytucyach, znaczny wojska był komput sub titulo kwarcianego. Ten podatek sądził nie być ciężki, ponieważ ichmość pp. starostowie nie tylko kwartę, ale i połowę pro bono publico z dóbr, które darmo od J. Kr. Mości biorą, sakryfikowaćby mogli, z tą jeszcze prekustodycyą, aby hyberny, które poddani płacą, w to nie inkludowali. Jmp. podskarbi zaś post decessum starosty według dawnych zwyczajów obligowany jest inwentarz spisać i intratę ad assem zweryfikować i kwartę wyznaczywszy, dopiero nowemu oddać tę donataryuszowi. Przytem na podatek ultimae consumentiae czopowego i szelężnego ex omnibus bonis terrestribus, regalibus et spiritualibus, na cło generalne et subsidium charitativum od duchownych, na monopolia tabaczne i papierowe, na pogłówne żydowskie nie rekuzował. Dobra zaś ziemskie aby w gruntach swoich jakowej miały podlegać lustracyi, na to nie pozwalał, boby ex hoc fonte złe nastąpiły konsekwencye: tumulty, zabójstwa et alia quaeque. Przydał nareszcie, że niech będą lustrowane i dymy, byleby tylko szlachecka non tangatur ziemia. Życzył zatem, ażeby komisya generalna miała moc decisive z wywiedzionych podatków ułożenia pewnej wojska liczby, do której pogłówne żydowskie tryplikowane albo kwadruplikowane pro infallibili fundo być sądził, niżeliby każdy Żyd miał płacić od głowy, bo nietylko, że res byłaby indeterminata, ale jeszcze sine fructu et utilitate Rzplitej między różne illicito modo dispartiretur osoby. Mówiąc zaś de integritate województwa bracławskiego, które, sub hostico zostając, tak jest krwią obmyte, iż gdyby kto wziął bryłę ziemi, krewby tylko braterską z niej wycisnąć potrafił: a zatem do równej z innemi województwami nie może się pociągnąć kontrybucyi, chyba tylko do ryczałtowej sumy, od której swojej nie umyka ręki. Nakoniec, byleby inszych nie prowadzono podatków i na te, zwyż przez niego wyrażone, pro amore patriae pozwalał [1]). Post

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Stadnicki podolski przymówił się, aby wyraźnie te tylko ułożyć w projekcie do reasumowania konstytucye, które się ściągają do tych podatków, na jakie zgoda, aby były lustrowane, zajdzie. Toż potwierdził jmp. Darowski podolski i jmp. Zagórski podolski *(dalej Pułaski).*

Digitized by Google

haec zaczęto znowu ex assensu izby per puncta czytać projekt tejże komisyi.

Jmp. Gurowski, poseł podolski, interlocutorie odezwawszy się, wnosił, aby komisya tantum authoritatis sobie non usurpet, na coby posłowie pozwolić nie mieli.

Jmp. Pułaski, poseł ciechanowski, chwalił ichmciów pp. posłów, że cum tanta circumspectione rzeczy w izbie traktują poselskiej, i sam się palam oświadczał, że quod cito fit, non in longum durat, życzył zatem, insze porzuciwszy materye, to unice wziąć pro objecto legis. co do należytego ekonomiki należy porządku. Rzplita, jako juris sui domina, chociażby żadnego nie miała in genere contribuendi prawa, tedy pro velle et libitu suo nowe formować może [1]).

Jmp. Małachowski, poseł oświecimski, compellendo do zgody diversitates linguarum, perswadował, że ten dogodzi ojczyźnie, kto bez skrupułu pozwoli na komisyą, która nieomylną pociągnie za sobą aukcyą wojska.

Jmp. Dylewski, poseł smoleński, ad punctum przysięgi tak ichmciów pp. komisarzów, jako i lustratorów domówił się, aby, słysząc i wiedząc przykładów tyle krzywoprzysięstwa z wielką obrazą Boga, dał ten sposób, aby ichmość pp. komisarze i lustratorowie lepiej nie przysięgali, ale tak ich opisać, aby in casu złej weryfikacyi, partialitatis albo oppressionis, od fortun, honorów et ab omni activitate in perpetuum odsądzeni byli. Chwalił jmp. Czarneckiego, posła bracławskiego, że na niewiernych i Chrystusa nieprzyjaciołach mowę swoję zakończył Żydach, którego dyskurs asumpt mu dawszy do mowy jego, eksponował ichmciom, że ten naród, Bogu i ludziom obmierzły, aby z Polski in spatio pięciu lat był wykorzeniony. Eksprobrował wszystkim ichmciom palam, że tych nieprzyjaciół krzyża świętego protegują i ich w zawziętości swojej utwierdzają, kiedy, ubliżywszy rękę chrześcijanom, pieniędzy im pożyczają, a co z największem zgorszeniem, że duchowne osoby i klasztory ex piis legatis na nieprzystojną lichwę im dają. Że dnia wczorajszego mówił o ojcach jezuitach, aby subsidio charitativo succurrant ojczyźnie.

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Przydał jmp. Czarnecki bracławski, aby motiva do tej komisyi wyrazić, t. j. aukcyą wojska i zniesienia pogłównego potrzebę.

Digitized by Google

ucapili się o to, a on, przy prawdzie non ficta charitate obstając, superaddidit, że fundator ojców jezuitów, święty Ignacy, poddanych po kilka tysięcy nie miał i w takiej, rozumiał, nie żył opulencyi, jak ichmciowie, konkludował tedy, że nic słuszniejszego byłoby, aby należyte subsidium dla ojczyzny dali. I to niemniej gorszyło jmci, że się księża między sobą kłócą i szkół ojcom pijarom w Wilnie nie pozwalają. Ichmość księża biskupi na parady i liczne asystencye, na karety ekspensują, za co Bogu dać będzie trzeba rachunek, bo karety nikogo do Nieba nie zaprowadzą: uczynić więc im kazał kompunkcyą, aby to, co na niepotrzebne parady erogują, dla ojczyzny ofiarowali.

Tenże sam projekt skorygowany czytany był, na który, gdy jmp. marszałek chciał się podpisać, odezwał się jmp. Zagórski[1]) z kontradykcyą, na podpisanie onego niepozwalając punctatim, chyba aż wszystek skorygowany będzie, na co cała izba assensum dała. Post haec zaczęto drugi projekt czytać, w którym naznaczają się senatorowie do komisyi in assistentia podskarbich[2]), co dotknąwszy jmp. Czarneckiego, posła bracławskiego, serio się domawiać począł, aby ta komisya in assistentia jednego podskarbiego, jak dawna praxis obtinuit, nie dwóch, odprawowana była.

Zabrał głos jmp. Pułaski, poseł ciechanowski, replicando jmp. bracławskiego i nie biorąc in sinistram interpretationem sentyment tak godnego posła, alegował[3]), że utraque dignitas jest authorisata statutem Aleksandra i Zygmunta pierwszego et pactis conventis, toć jeżeli to in praxi było, nie może novitatem sapere; alegował dalej konstytucyą 1591, gdzie Rzplita, exposita hostilitatibus w wojnie szwedzkiej i tureckiej, nie tylko na komisyą podskarbiego wielkiego, ale i nadwornego wysłała. Jednak, żeby się obiema stronom dogodziło, tak desideriis jmp. Czarneckiego, jako i jego illacyi, tedy w projekcie nie kłaść tego terminu: „In assistentia podskarbiego aut officii ejus“, ale położyć: „z wielmożnymi utriusque status ministrami“.

---

[1]) **Cz. III**: *i* Stadnicki. [2]) **Cz. III**: Jmp. Czarnecki bracławski w dalszem czytaniu projektu postrzegł punkt: „Przy asystencyi pp. podskarbich lub officiorum ich“. [3]) **Cz. III**: Żeby jednego wyrazić tylko podskarbiego, byłaby to novitas, bo czytałem przed kilką dniami konstytucye Aleksandra etc.

Digitized by Google

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, replikując powtórnie jmp. Pułaskiego, nie kontradykował statutom, cytowanym przez jmci, które tak w samej rzeczy być mogły, interea, że nowe prawa poznosiły stare, nie starych, lecz nowych trzymać się kazał. Radził wziąć za model komisyą radomską juxta constitutionem 1717, która in assistentia podskarbiego aut ejus officii odprawuje się.

Jmp. Pułaski, poseł ciechanowski, jmp. Czarneckiemu na illacyą jego odpowiedział, że pomieniona konstytucya anni 1717 ex prementi necessitate naówczas stanęła, która tak jest praejudiciosa, że na nią universaliter województwa wielkopolskie i teraz utyskują; zaczem z teraźniejszą komisyą generalną do pomienionej konstytucyi nie życzył referować się.

Jmp. Dylewski, poseł smoleński, cum taedio słuchając pro et contra dysputujących ichmciów pp. posłów, a nic finaliter nie rezolwujących i na swoich zdaniach tylko się zasadzających, upraszał jmp. marszałka o kontynuacyą czytania projektu; na co gdy izba nie pozwalała, zatamował activitatem, amicabili autem flexus persuasione, przywrócił activitatem[1]). Przerwaną tedy mowę przez jmp. smoleńskiego kontynuując, jmp. Pułaski, asserendo fortiter, że na tej komisyi radomskiej jmp. podskarbi jeżeli jest (jak prawo pisze) wyrażony, to tylko in assistentiam, non ad consulatum, a jeżeli o co kwestya, wymienić upraszał i do projektu przypisać „z wielmożnymi ministrami" „specyfikując onych, i dołożyć: „in assistentia podskarbiego" [2]).

Jmp. Sokołowski, poseł brzeski kujawski, alegował, że jmp. podskarbi na tej, de qua agitur, powinien być komisyi

---

[1]) **Cz. III** *d.*: Do czytanego dalej projektu przymówił się jmp. Darowski podolski, że limity komisyi powinny być ad acta authentica podane i każdemu ad requisitionem wydawane.
[2]) **Cz. III**: Jmp. Sokołowski kujawski mówił: Rzplita nie włożyła w komisyi dawniejszej podskarbiego, bo nie był perpetuus, tylko do czasu administrans skarb; tu zaś jmp. podskarbi, na zawsze to mający ministerium, powinien być na każdej komisyi w materyi skarbu. Opposuit się temu jmp. Pułaski, aby miało być perpetuum ministerium podskarbiego. Jmp. Gurowski podolski wnosił, aby dołożyć w projekcie, żeby się komisya przed wynijściem dwóch lat skończyła. *Dalej Sokołowski o kosztach aukcyi, jak w* **Cz. I.**

Digitized by Google

dla weryfikacyi taryf, i jemu upraszał, jako ministrowi, w tem nie czynić praejudicium. Produkował, że pogłównego szlacheckiego pięć milionów sześćkroć sto tysięcy efficit summa; więc życzył przedsięwziąć do zniesienia onego kwarty sprawiedliwe, cło generalne, ultimam consumentiam, pogłówne żydowskie et monopolia, z których by podatków kilkanaście milionów provenire mogło, et ex residuitate formować aukcyą in duplo vel triplo [1]). Długo tedy ta circumstantia trwając, bo jedni activum na tej komisyi jmp. podskarbiego czynić chcieli, insi tylko assistentem cum actis,

Zabrał głos jmp. marszałek i powiedział, że lubo w tym projekcie jest dołożono, że ad normam trybunału radomskiego, i ten punkt pociąga dołożyć jmp. podskarbiego ex eo motivo, że taryfy są w skarbie, tak gdy ichmość pp. lustratorowie swoje będą komportować regestra, wtenczas skonfrontują się, jeżeli który z ichmciów pp. lustratorów nie poszedł in favorem. Więc żadnego nie widział skrupułu dołożyć: „podskarbiego aut ejus officii" [2]).

Jmp. Buttler, poseł mielnicki, nie tylko o liczbę ichmciów

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Komorowski bełzki domawiał się interlocutorie, aby specifice wyrazić status et belli ministrów. Wniósł także kwestyą, czy będzie miał vocem activam jmp. podskarbi na komisyi; ostrzegał, aby jego officium nie miało głosu na komisyi. Jmp. Pułaski ciechanowski potwierdził prekustodycyą jmp. Komorowskiego. Na to jmp. Czarnecki bełzki *(!)* mówił: znamy godnych ministrów, a na cóż te czynić określenia i mieć podejrzenia? Radził znowu jmp. Pułaski ciech., aby się mieć conformiter do komisyi, a bardziej do konstytucyi 1717 r. co do punktu jmp. podskarbiego. Jmp. Chojecki liwski reposuit: trybunał skarbowy jest decisivae sententiae, wtenczas tedy tenetur podskarbi do oddania rachunków: tu zaś dyfferencya, bo nie jest decisiva komisya; jest jednak dołożono, że cokolwiek do dobrego porządku rezolwować, likwidować, układać ma, za cóż ekscypować ministeryum skarbu w. kor? *(Dalej głos Siemieńskiego).*

[2]) **Cz. III**: Na wątpliwości jmp. Zagórskiego wołyńskiego, że dwa N jest w projekcie zamiast imion komisarzów, odpowiedział jmp. marszałek, że N ex senatorio ordine znaczy imiona tych ichmciów, których Najj. Pan z senatu do tej komisyi delegować będzie; N ex equestri ordine znaczy imiona tych ichmciów, których naznaczę tak z między WPanów, jako i z pozostałych w domach braci, wiadomych interesów województw. O wielości zaś ichmciów komisarzów nie miałem jeszcze honoru konferować z Najj. Panem,

Digitized by Google

pp. komisarzów, ale też skąd ciż komisarze i którzy naznaczeni będą, informationem od jmp. marszałka exquirebat. Na co jmp. marszałek replikował, że gdy się izba poselska złączy z senatem, tam tedy tak ex senatorio ordine status spiritualis et saecularis, jako też i equestris komisarze naznaczeni będą; a zatem dla spóźnionego czasu in ordine do kontynuowania tego punktu solwował sesyą na godzinę ósmą.

SESYA PROWINCYONALNA CZWARTA W. KS. LIT.

Dnia 23 Octobris.

J. O. ks. jmć Czartoryski, podkanclerzy lit., reasumując sesyą, wyraził, że z tak zacnym senatem, godnem ministeryum i wielkimi posłami zasiadając, jak ma honor służenia i konwersowania z onymi, tak radby tę nomenklaturę odmienił, aby tem prędzej szczęśliwszy i pomyślniejszy z tych obrad mógł odebrać skutek, upraszając ichmciów o przystąpienie do czytania projektu tego, na którego punktach dnia wczorajszego było jakowe dubium.

---

ani mówiłem z ichmciami deputatami do komisyi konstytucyi, ale rozumiem, że z każdego województwa będą wysadzeni. Jmp. Buttler mielnicki upraszał o wiadomość, czyli ichmć ex equestri ordine komisarze w izbie poselskiej, czyli po złączeniu się w senacie będą naznaczeni, lub po województwach obierani. Jmp. marszałek odłożył rezolucyą, aż gdy do czytania tego punktu przyjdzie. Jmp. Darowski trzy podał kwestye: 1-mo, jeżeli na komisyi mieć będzie activam vocem jmp. podskarbi kor., 2-o, którzy zasiadać będą na tej komisyi, 3-o, co za liczba komisarzów będzie. Remonstrował oraz, iż ichmć posłowie porozjeżdżali się z izby, te zaś materye potrzebują refleksyi, aby potem bardziej nie trudnili. Do pierwszego punktu takie dał swoje zdanie, iż jako jmp. podskarbi powinien komportować taryfy, regestra etc., tak nie może mieć vocem activam. Ostrzegał co do liczby komisarzów, aby nie przewyższała wielość z stanu senatorskiego wielości z stanu rycerskiego komisarzów, i aby ex equestri ordine naznaczać w izbie poselskiej. Jmp. Pułaski ciechanowski zamawiał, aby projektu nie podpisać, póki o liczbie komisarzów nie umówią się, aby nie przewyższała wielość ze stanu senatorskiego wielości *(ze stanu rycerskiego)*. Jmp. Buttler mielnicki, kędy i w jakiej liczbie będą kreowani na komisyą, informacyi żądał. Rezolwował jmp. marszałek, że tu komisarze bez kwestyi będą wysadzeni, a w województwach będą obierani lustratorowie *(dalej o solwowaniu sesyi)*.

Digitized by Google

Jmp. H o r a i n, poseł wileński, zabrawszy głos, żalił się na taką nieszczęśliwość, że dostatecznej od ichmciów w układaniu projektów finaliter nie odbiera rezolucyi, — exquirendo sensum, utrum na czytanie projektu universalis sit assensus.

Jmp. P r z e ź d z i e c k i, poseł inflancki, wyraził, że ta wątpliwość dnia wczorajszego in puncto czytanego projektu była, jakoby apelacye z ziemstw i grodów do trybunału zatamowane i nie pozwolone były, więc jeżeli do tegoż projektu „salva per totum appellatione“ dołożono będzie, tedy przystąpić do czytania onego pozwalał.

Jmp. C h r e p t o w i c z, poseł starodubowski, namienił, że wczoraj termin poenalitatis był włożony na tych ichmciów, którzy dekretowi ziemskiemu albo grodzkiemu popadną w kontrawencyą, ażeby sowite płacili kopy (alias grzywny) et sessionem turris przez niedziel dwie siedzieli, więc, jako instrukcya jego non ligat innych posłów, tak e converso onych instrukcya nie może go stringere do tego, aby na to pozwolił, na co zezwolić nie chce.

Jmp. S i r u ć, poseł inflancki, zostając dotąd inter cancellos modestiae dla sądzących się stron, żadnej jeszcze nie dał refleksyi; atoli słuszność uznawszy, aby do trybunału z grodów były pozwolone apelacye i wolno było urzędników ziemskich i grodzkich pro gravamine decreti tamże zapozwać, domawiał się, i oraz, ażeby po skończonej funkcyi deputackiej wolno było ichmciów partialitate ductos przypozwać na trybunał, a za dowodem słusznym sowitemi poenami skarać, którzy aby po zakończeniu funkcyi swojej nie prędzej, jak w sześć lat do deputacyi admissibiles byli, serio instabat. Życzył oraz do urzędników ziemskich i grodzkich tak ichmciów pp. oficyalistów wojskowych, jakoteż podstolich, podczaszych i innych, parcendo honori ichmciów, żadnym sposobem nie przypuszczać.

Jmp. J e l e ń s k i, poseł wiłkomirski, widząc, że jest każdy do prawa przywiązany, a nie mając więcej praw, jak tylko statutowe, upraszał tedy choć jedno pokazać prawo, któreby nad statut było, w którym to statucie tak z ziemstwa, jako i grodu via appellationis do trybunału jest pozwolona. Za cóż tedy urząd ziemski i grodzki, należycie osądziwszy i definitivam dawszy sententiam, ma być do trybunału pozywany i tamże poenowany? Respektem zaś powiatowych urzędników, to jest podstolich, podczaszych, wyraził, aby ad quaevis officia terrestria et castrensia

Digitized by Google

przypuszczani byli, ponieważ sunt compatibilia; względem zaś deputatów po zakończonej funkcyi szedł in sensum jmp. Sirucia, posła kowieńskiego.

Jmp. Matuszewicz, poseł brzeski lit., mówiąc ad casum ichmciów pp. deputatów, konformował zdanie swoje cum sensu jmp. Sirucia, posła kowieńskiego. Że zaś ichmciom pp. ziemskim urzędnikom po dwa przywileje na jeden wychodzą urząd, także i grodzkim oficyalistom na egzekucye i inkwizycye ichmość pp. wojewodowie po kilka razy dają konsensa, takowe przykładem koronnym podawał medium, ażeby każdy urzędnik ziemski i grodzki miał suum juratum subdelegatum tak do sądzenia spraw, jako i do odprawowania egzekucyi, kondescensyi i inkwizycyi, a jeżeliby subdelegat źle się na jakiejkolwiek sprawił funkcyi, to za nich sędziowie w trybunale odpowiedzieć tenebuntur.

Gdy był tedy znowu korektury czytany projekt, jmp. Wawrzecki, poseł orszański, ad punctum appellationis, gdyby z ziemstwa lub grodu do trybunału nie miała iść, jakoteż gdyby deputat aż po sześciu lat mógł być deputatem, na to nie pozwolił et ex hac ratione zatamował activitatem, gdzie in possivitate przez pół godziny zostawali, ac tandem, gdy tenże jmp. Wawrzecki a sistentia activitatis odstąpił, książę jmć Czartoryski, podkanclerzy litewski, ten punkt projektu do dalszego w nim rozmyślenia sią in suspenso zostawiwszy, do dalszej czytania kontynuacyi accessit. Accedente omnium assensu jako był czytany, tak różnie pro libitu cujusque meliorowany. Na punkcie zaś dilationis munimentorum kontrowertując z sobą przez czas nie mały ichmość pp. posłowie, gdy się zgodzić nie mogli, książę jmć podkanclerzy litewski na kontynuacyi dalszej tegoż projektu solwował sesyą in crastinum pro hora tertia.

SESYA DWUDZIESTA PIERWSZA.

Die 24 Octobris.

Jmp. marszałek po wyrażeniu ukontentowania swego z zaczętego na dniu wczorajszym projektu commissionis, upraszał na dniu dzisiejszym izby poselskiej, jeżeliby do dalszego czytania accedere chciała.

Jmp. Świętorzecki, poseł miński, odezwawszy się, wy-

Digitized by Google

raził, że nie bywszy dla legalnej racyi praesens na sesyi onegdajszej, dowiedział się z niemałem zadumieniem o uszczerbku honoru i prerogatyw wielkiego posła i w ojczyźnie zasłużonego, jmp. generała artyleryi W. Ks., Lit., przez arbitra, jmp. Zaborowskiego, poniesionym, który charakteryzowaną nieprzyzwoitą obelgą dotknąć osobę jego ważył się. Dopraszał się, aby na fundamencie konstytucyi 1673 de securitate izby, tanquam criminis laesae Majestatis redarguatur, i póty do niczego przystąpić nie obiecał, póki zdeptanej powagi posła należyta nie nastąpi satysfakcya, i na tem zatamował activitatem. Jmp. marszałek, pokazując sensibilitatem dotknionego honoru jmp. generała, starał się wynaleźć modum restituendi onegoż, a że ichmość pp. ministrowie belli pacisque ten interes na siebie wzięli, upewnił, że ichmość znajdą media adaequata ucalenia honoru nam wszystkim miłego w osobie jmp. generała artyleryi W. Ks. Lit., o czem że in momento wygląda rezolucyi, doniósł to izbie poselskiej. Na dniu zaś onegdajszym deputowani do zwyż pomienionego jmci tak in materia w zaszłej okoliczności, jakoteż *(czy?)* jmp. generał activitatem izby nie zechce tamować, tę przynieśli ichmość deputowani rezolucyą, że obradom publicznym dla swego interesu cursum praepedire nie myśli; więc obligował jmp. mińskiego, aby raczył izbie activitatem powrócić, casu quo jeżeliby się jmci nie stała należyta satysfakcya, będzie czas przy złączeniu się izby poselskiej o tej domówić się krzywdzie.

Jmp. Uniatycki, poseł sendomirski, in passivitate mówiąc, przyznawał, że jeżeli kto o dotknięty honor musi być sensibilis, dopieroż tak wielki poseł, in sago et toga ojczyźnie zasłużony. Upewnił, że ten interes, jako sacro foedere junctos, tak nas samych dotyka; obiecował sobie jednak, że jmp. generał, jako ojczyznę kochający i dobro jej publiczne nad swój honor przenoszący, obrad publicznych tamować nie raczy, jak się na dniu wczorajszym deklarował, o którego honoru restytucyą że wszyscy junctim dopominać się nie zapomną, asekurował. Upraszał jmp. mińskiego o przywrócenie activitatis, a że jmp. Dylewski, poseł smoleński, bez racyi interturbabat częstem odzywaniem się publica consilia, upraszał go, aby miał dyskrecyą i o koronnych projektach disceptare pozwolił.

Jmp. Karwowski, poseł bielski, za występek by to poczytywał, żeby jeden nad drugiego honorem compati nie miał, że

Digitized by Google

żal ma nieukojony. Charakteryzowany w izbie tej poseł z tranzakcyi na dniu onegdajszym stałej, nie wątpił, że to całą izbę tangit et angit, afirmował, tę dając refleksyą, że jako każdy występek ma swoję karę, tak nieomylnej jmp. generałowi artyleryi spodziewać się kazał satysfakcyi: wszyscy rodzimy się szlachtą i sensim do funkcyi prerogatyw przychodzimy, jakoż i poseł po ekspiracyi sześciuniedzielnego czasu do swego wrócić się musi urzędu. Ten szlachcic, znając swój występek, chce in facie izby należytą uczynić honoru jmp. generała restytucyą et, si quid dixerit, revocare. Rozumiał po wspaniałem sercu jmp. generała, że na tę submisyą mógłby być flexibilis i obradom publicznym czasu zabierać nie zechce. Upraszał jmp. mińskiego, aby pretio szacunku ojczyzny raczył ex aequanimitate sua izbie powrócić activitatem.

Jmp. Chreptowicz, poseł starodubowski, in passivitate jeszcze z tem się oświadczył, iż nie słyszał nigdy, aby jedna prowincya na drugą a puncto indissolubilis unionis uskarżała się. Dotknięty honor jmp. generała W. Ks. Lit. tyka wszystkie prowincye, i tę sensibilitatem, in particulari poniesioną, in universali równą być wszystkim rozumiał; owszem, kiedy ten honor inter hosticum swoję ma konsyderacyą, a cóż dopiero in pacato! Szarpnięty jest honor posła naszego, z zasług w Rzplitej znakomitego, jak należytej de justo et aequo spodziewać się powinien restytucyi za mocną jmp. marszałka izby naszej asekuracyą, tak z miejsca swego, polegając na tej sponsyi, upraszał jmp. mińskiego, aby zatamowaną izbie powrócił activitatem.

Jmp. Świętorzecki, poseł miński, wyrażonemi desuper będąc skłoniony racyami, a do tego zważając, że dobra publicznego szczęśliwość ma swoję od uniwersalnej zgody dependencyą, na fundamencie otrzymanej od jmp. marszałka deklaracyi, że in causa laesi honoris jmp. generała nieodwłoczną przyśpieszy satysfakcyą, przywrócił izbie activitatem. Któremu za to gdy wszyscy ichmość koronni podziękowali, zabrawszy głos jmp. Darowski, poseł podolski, należyte całej Prowincyi Prześwietnej Wielkiego Ks. Lit. wyraził podziękowanie, że w krzywdzie godnego i zacnego kolegi, meritis ei honoribus w ojczyźnie dystyngwowanego posła, jmp. generała W. Ks. Lit., szczególnie tylko dla miłości ojczyzny rezerwując sobie w dalszy czas satysfakcyą, od swego tantisper odstępuje przedsięwzięcia. Upraszał jmp. mar-

Digitized by Google

szałka, ażeby ore et nomine suo obligował ichmciów pp. posłów, gdyby się przed limitowaniem sesyi z izby poselskiej nie rozchodzili, ad finem usque perseverando: ponieważ na sesye i nie rano przychodzą, i przyszedłszy, przeczytane projekta znowu a capite czytać sobie rozkazują.

Jmp. marszałek, wziąwszy asumpt z głosu jmp. Darowskiego, upraszał ichmciów pp. posłów, ażeby ad mentem legis od zaczętego nie odstępowali projektu, ażeby ta per dies non exoriatur quaestio, że od jednych był słyszany a od drugich nie; przystąpił zatem do czytania projektu komisyi generalnej. Gdy tedy deventum było ad punctum podskarbiego w. kor. aut officii ejus, jmp. Uniatycki, poseł sendomirski, wniósł to, ażeby jmp. podskarbi w. kor. sam in persona (a nie officium jego) zasiadał na tejże komisyi generalnej [1]), któremu jmp. marszałek replikował, że ten punkt „aut officii ejus" dla trzech przyczyn jest położony: 1-o, ad normam komisyi radomskiej, 2-o, że obligabitur stare komportować taryfy, tedy nie przez się, ale officium suum et subalternos to czynić będzie musiał, 3-o, jeżeli infirmabitur albo jaka inna legalitatis ratio nie pozwoli być onemu na tejże komisyi.

Jmp. Dylewski, poseł smoleński, mocno przy prawdzie i sprawiedliwości oponując się, powiedział, że jeżeli kto z niego szydzi, taką będzie miał u Boga estymę, jako mają wszyscy Żydzi. Izbę zaś poselską tak definiował, że jest miejsce, wyznaczone nie do zwady, ale do rady, zaczem nie czynić z niej trybunału upraszał i takowych nie wnosić materyi, któreby publicum consiliorum miały tamować cursum. Post haec tenże sam był czytany projekt; ad punctum tedy wspomnionych komisarzów odezwał się jmp. Stadnicki [2]), poseł podolski, upraszając o specyfikacyą tychże ichmciów pp. komisarzów, chcąc determinate wiedzieć, którzy ex senatorio, a którzy ex equestri ordine mają być naznaczeni [3]). Replikował mu na to jmp. Darowski, poseł

---

[1]) **Cz III** *d.:* Książę starosta kazimierski: Ponieważ nietylko samego jmp. podskarbiego, ale i jego officii potrzebna jest przytomność do komportacyi etc., niemasz nad czem kontrowertować. Lecz znowu powtórzył swoję illacyą jmp. Uniatycki. [2]) **Cz. III**: Maliński. [3]) **Cz. III**: Jmp. Zagórski podolski wnosił: senat niech nam pozwoli constituere numerum komisarzów ex utroque ordine.

Digitized by Google

podolski [1]), że desygnacya komisarzów ex ordine senatorio należy ad Majestatem, ex equestri zaś ordine czy to po dwóch czyli też po czterech z każdego województwa naznaczeni będą. Po którym książę jmć Lubomirski to jeszcze superaddidit, ażeby z generału mazowieckiego z każdej ziemi po jednemu na tęż komisyą naznaczeni byli [2]).

Jmp. Dylewski, poseł smoleński, żalił się na nieudolność swoję, że ex ordine Prowincyi Lit. trzeciego nie może doprosić się głosu, który tu chce się przy świętej sprawiedliwości oponować, bo na prowincyonalnej sesyi litewskiej nie może bywać; dla jakiejby to racyi było, wiadomością jmp. marszałka składał się*). A jako w Litwie omnis krzywda jest grzechem, tak będąc sam injuriatus przez udanie do Majestatu, że jakoby sejmu nie życzył, tak upraszał jmp. marszałka, aby doniósł J. Kr. Mości, że nie jest żadnym turbatorem i nic z subordynacyi dla prywaty i mamony nie czyni, bo jeżeli co przeciwko duchowieństwu mówił, to pro se mówił ex charitate Christi, sprawiedliwie, i nikt go de hoc peccato redarguere nie powinien, ani przez to na łasce J. Kr. Mości szwankować powinien, lubo niepoczesne od ichmościów pp. senatorów słyszy relacye, że jakoby dla tejże przyczyny syn jego, w saskiem wojsku zostający, ma być kasowany, brat zaś, który pensyą bierze, już więcej brać jej nie będzie, i ta królewszczyzna, którą za 1000 talerów kupił, post fata jego komu innemu ma się dostać. Tenże jmp. Dylewski zabranym powtórnie głosem nie pozwalał, ażeby ichmość pp. senatorowie i ministrowie zasiadali na komisyi generalnej, alegując z starodawnych kronik racyą, że gdy 12 wojewodów rządziło państwem, naówczas w ojczyźnie żadnego nie było porządku; jeżeliby zaś co przeciwko Bogu i J. Kr. Mości miał mówić, tedy chciał, ażeby o to był sądzony. — Czytany był potem projekt tejże komisyi generalnej, i gdy deventum ad genera podatkowania [3]),

---

[1]) **Cz. III**: Uniatycki. [2]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Uniatycki sędomierski upraszał o ustanowienie między sobą, żeby w głosy nie wpadać, osobliwie przy czytaniu koronnego projektu aby ichmość litewscy nie trudnili et e converso. [3]) **Cz. III** *d.:* Jmp. marszałek informował, że lubo teraz czytają projekt

*) Ob. str. 121, 137, 144, 5.

Digitized by Google

Jmp. Czacki, poseł bełzki [1]), na podatek łanowy i pogłównego z dóbr ziemskich nie pozwolił, o eliminacyą tychże punktów z projektu domawiając się, requirebat oraz, gdyby nie komisya naznaczała lustratorów, lecz ażeby na sejmikach per pluralitatem votorum obierani byli. A że Księstwo Litewskie na pluralitatem votorum nie pozwala, tedy jako ma inne swoje ekscepcye, wolno będzie ichmciom obierać sobie antiqua praxi ichmciów pp. lustratorów. Na komisarzów zaś, ażeby na teraźniejszym sejmie obierani byli, dabat assensum.

Jmp. marszałek [2]) widząc, że coraz insze allegantur materye, dla których trudna rzecz jest codziennie odmieniać projekta, ile gdy non contradicit takowemu podatkowi, na którego generalnej niemasz zgody, ale takowe tylko każe czytać projekta, które w sobie generalitatem tylko zawierają, in particularibus zaś libero cujusque subest arbitrio.

Jmp. Węgliński, poseł chełmski, ad casum komisyi adferebat, że gdyby miała decisivam potestatem augendi wojsko albo podatki, byłaby od braci naszych w domu pozostałych nagany godna; lecz kiedy się tylko do sejmu przyszłego na ten koniec ma relative, żeby się Rzplita mogła pomiarkować, z jakiego podatku może znieść pogłówne i aukcyą wojska uformować, zaczem żadnego o onej nie potrzeba mieć skrupułu. A że województwa ruskie od łanowego chcą się ekscypować podatku,

---

punctatim, i lubo zachodzi zgoda, nie będzie jednak podpisany, aż razem cały projekt będzie ugodzony. Ks. Lubomirski czerski wrzucił kwestyą: z Wielkiej Polski bardzo mało posłów, a jakże będą naznaczeni komisarze tu na sejmie stamtąd, kiedy nie stanęli posłowie? Jmp. Darowski podolski: komisya radomska ponieważ ma potestatem decisivam, teraźniejsza zaś ma czynić wszystko relative, prosił przeto, aby wymazać punkt „ad normam radomskiej“ co do sądzenia, ale zostawić co do porządku.
[1]) **Cz. III** *d.*: mówił: rozumiałem, że krzywdzące punkta były wymazane z dawniejszego projektu, a że tu, widzę, w nowym jeszcze ich przybywa, a że są generalnie wszystkie wyrażone podatki, rzecz niebezpieczna, abyśmy do akcyzy nie byli pociągnieni. [2]) **Cz. III** *d.*: replikował: Dziękuję jmp. bełzkiemu, że mi przypomnieć raczył, aby pogłównego nie kłaść w projekcie; żem zaś podał generalitatem podatków, które się praktykowały w Rzeczypospolitej, uczyniłem z woli WPanów... Rozumiem jednak, że WPanom wiadomo, żem eliminował łanowe.

Digitized by Google

więc tymże województwom pobory według dawnych konstytucyi przyjąć rekomendował.

Odezwawszy się jmp. Stadnicki, poseł podolski, confessus, że województwa ruskie ad mille discrimina rerum eksponowane, nie mogą iść w koekwacyą z innemi, lecz dosyć tymi Rzplitej kontentować się podatkami, które bez kontradykcyi dobrowolnie ofiaruje, to jest czopowe i szelężne, kwarty z hybernami, pogłównem żydowskiem.

Jmp. Dylewski[1]) z racyi namienionego podatku żydowskiego dopominał się na fundamencie dawnej swojej pretensyi, ażeby Żydzi in spatio 5 lat pochrzcili się i zbawieni byli; mówił to ex zelo fidei, nie pretendując za to żadnego pro fide, lege, rege orderu, tylko tego tytułu i zaszczytu, ażeby był miany za wiernego J. Kr. Mości poddanego.

Jmp. Uniatycki, poseł sendomirski, pytając się, jeżeli do pomienionej rewizyi komisya generalna albo też ordo equestris ma naznaczyć lustratorów, żalił się niepomału, że województwa ruskie od łanowego podatku chcą się ekscypować, który za Zygmunta Augusta, Stefana Batorego i Zygmunta III-go był w tamtych krajach praktykowany et tot vallatus constitutionibus. Czynił oraz dystynkcyą między łanami, że jedne są possessi, drugie culti, trzecie deserti: ad possessos tedy et cultos tę lustracyą potrzebną być rozumiał, a to ob ingruentem Rzplitej necessitatem, gdyż felix illud regnum est, które tempore pacis de bello cogitat. Wytykał na oko, że zostając in armis, każdy musiał Szwedom, Moskalom wielkie płacić kontrybucye, a teraz justa petenti Reipublicae płacić rekuzuje, która tylko dla tego lustracyi potrzebuje, ażeby się mogła pokazać postronnym potencyom, in quo statu et robore zostawać może, i wspomnionych podatków chce wziąć mensuram ad viriliter w czas przyszły cuique resistendum.

Jmp. Poniatowski, podkomorzy koronny, idąc in sensum jmp. Węglińskiego, immediate przed sobą mówiącego, zgadzałby się ex vinculo instrukcyi swojej na zniesienie z dóbr ziemskich pogłównego, gdyby wiedział certam et sufficientem z wynalezionych podatków ad hoc mensuram; co że bez lustracyi być nie może, zaczem wziąć przed się wszystkie życzył podatki, z nich miarkować się, co też w czasie przyszłym dla ojczyzny może być

[1]) **Cz. III** *d.:* W długiej mowie.

Digitized by Google

za obrona, i ten to będzie in prementi necessitate dla nas fructus: pewna wiadomość noscendi proweniencyi quantitatem. A tak, żyjąc sine ordine et cognitione, skąd co być może, nie jest rzecz dla ojczyzny pożyteczna; na przyszłym tedy sejmie z tychże podatków Rzplita może akceptować, które zechce, reszta zaś ich in archivo znajdować się będzie. Komisya zaś niech lustratorów nie naznacza, ale chyba tak, żeby jeden z komisyi, a drugi z województwa był naznaczony, którzy się z sobą komportować powinni.

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, certując pro integritate dóbr ziemskich województw ruskich[1]), na cztery tylko podatkowania sposoby, to jest na czopowe i szelężne, kwarty, pogłówne żydowskie i cło generalne pozwalał, lustracyi zaś w dobrach ziemskich łanów nie pozwalał, gdyż każdy szlachcic in casu necessitatis za wydanymi J. Kr. Mości uniwersałami i wiciami obowiązany jest de proprio na pospolite stawić się ruszenie: więc byłoby to onerosum i wojnie z ziemi służyć i na wojsko płacić, właśnie jak dwie skóry drzeć z jednego wołu. Nie negował temu, aby lustracye w województwach ruskich nie miały być, owszem affirmabat (których ad praesens taryfy znajdować się muszą w skarbie, za cóż tedy multiplicare entia?), i że przedtem łany królewskie ichmość pp. lustratorowie quam strictissime rewidowali, z których zawsze kilkanaście tysięcy piechoty łanowej było, a teraz ten wszystek prowent przez ichmciów pp. starostów ad usus privatos jest obrócony.

Jmp. Dąmbski, podczaszy koronny, ponieważ sejm teraźniejszy wziął na się „boni ordinis“ nomenklaturę, więc jako żaden dobrym gospodarzem nie może być bez wiadomości intraty, tak życzył non contradicere na rewizye ani też na komisyą, ile gdy nie jest decisiva, ale tylko relativa do sejmu przyszłego; in reliquis zgadzał się z innymi.

Ks. jmć Lubomirski, poseł czerski, replikując głos jmp. Czarneckiego, nie rozumiał, ażeby podatek łanowy in privatos ichmciów pp. starostów miał iść usus, ponieważ JW. jmp. woje-

---

[1]) **Cz. III** *d.:* mówił dalej: Były przedtem tak porządne lustracye, które podawały regestra ad archivum skarbu koronnego; tam są wymierzenia gruntów, na cóż numerare entia sine necessitate? Zgodziłem się na lustracyą w dobrach ziemskich, ale nie ad punctum ziemi...

Digitized by Google

woda sendomirski regiment łanowy erygował, in reliquis ad sensum jmp. Poniatowskiego, podkomorzego koronnego, referował się.

Jmp. Czarnecki, godne księcia Lubomirskiego adorując zdanie, nie mówił, ażeby JW. jmp. wojewoda sendomirski, studio usług totus impensus ojczyźnie, nie miał sprawiedliwej konserwować milicyi, lecz tylko o to concertabat, ażeby lustracya łanów królewskich jak przedtem, tak i teraz była[1]).

Jmp. Karwowski, poseł bielski, życząc ichmciom, ażeby podatki, które jakowej podlegają suspicyi, puścili w reces, te zaś, co nullum incutiunt metum, wzięli przed się, to jest kwartę sprawiedliwą ex gratuito J. Kr. Mości pane, której veram realitatem gdyby sami ichmość pp. starostowie in personis juramentem komprobowali, alegując, że za Jana Kazimierza in ultima necessitate Rzplitej trzy grosze na wojsko płacili, potem condescensum do dwóch groszy, a nareszcie do czwartego, który to grosz czwarty gdy przez faktorów pańskich zaprzysiężony został, wnet zaraz znalazło się wiele krzywoprzysięstwa; tenże in subsequenti per totum zaginął. Hyberna także w pół się umniejszyła, duchownych zaś dupla w symplę się zamieniła. Łany też wybranieckie z których przedtem 14000 piechoty bywało, przez pośledniejszą dyspozycyą na jeden są zbite i obrócone JW. jmp. wojewody sendomirskiego regiment; której to piechoty ani setnej części niemasz, lubo ciż sami posesorowie i ziemia taż sama, co i przedtem była. Wolałby z dymów kurzących podatek płacić, niżeli od głów, nakształt tureckiego haraczu, opłacać się. I gdyby nadto w skarbie Rzplitej pieniędzy było, tedy znalazłaby się potrzeba, gdzie je obrócić, ponieważ avulsa, które nie przez wojnę, ale przez zastawy poodchodziły, jako to: Bytów, Drahim, terri-

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Czacki bełzki: co należy słuszności, wniosłem, że nasze województwa łanowego przyjąć nie mogą, bo lubo jest o łanowem konstytucya, ale tam dołożono jest: a gdyby łanowego nie można naznaczyć, tedy po dwa dymy na jeden łan rachować. Byłoby to zaś aprobować obciążające nas pogłówne, pozwalając do niego lustracyi; i to przeciw lustrowaniu wielu podatków militare powinno, że przyszedłszy nieprzyjaciel. powyjmuje z grodów regestra rewizyi, i tak my in onere płacenia będziemy. Więc w projekcie, kędy jest naznaczona in generalitate podatków lustracya, na to miejsce naznaczyć lustracyą podatków, na które uniwersalna zajdzie zgoda.

Digitized by Google

torium elbląskie [1]). Pogłównego żydowskiego zaś suma 220000 gdyby miała być tryplikowana, nie byłoby to dla Rzplitej proficuum; bo jeżeli teraz do miliona i kilkadziesiąt tysięcy Żydzi między sobą wybierając, mniej do skarbu importują, a resztę in suos obracają usus, dopieroż gdyby ta suma tryplikowana była, dalekoby więcej między się rozebrali. Zaczem takowe podał medium, aby rabin 3 czerwone złote, Żyd starszy taler bity, uboższy 3 złote, a mniejsi po złotemu zapłacili, toby już między nimi nie było kradzieży. Przytem cło generalne wodne i lądowe, kwarta sprawiedliwa, czopowe i szelężne nemine excepto niemałyby do skarbu Rzplitej importowało prowent. Z tą jednak dyfferencyą, ażeby z dóbr królewskich i duchownych grosz dziesiąty, a z szlacheckich dwudziesty był płacony, zostawiwszy przynajmniej dziesiąty grosz pro necessitate województwa [2]), ponieważ J. Kr. Mość P. N. Miłościwy przez pacta conventa szkołę rycerską dla młodzieży szlacheckiej wystawić obowiązał się, do czego jeżeli quo casu nie przyjdzie [3]), tedy my sami szlachta będziemy musieli proprio sumptu erygować, żebyśmy w wojsku naszem prepotencyi nie cierpieli cudzoziemskiej, których się teraz pełno po regimentach namnożyło. Wspomniał o tem, co się teraz pod chorągwiami dzieje, gdzie porucznik chorążego a chorąży podchorążego bierze gażę, co stąd evenit, że pieniądze zostają w ręku generała. Lustratorowie zaś gdyby na sejmikach pluralitate votorum obierani byli i tamże przysięgali, mocno pretendował, dając tę racyą, że gdyby przez verbum placet elekcya była, tedy ichmość pp. starostowie, mając swoje subjecta, sej-

---

1) **Cz. III** *d.*: województwa smoleńskie, kijowskie etc. 2) **Cz. III** *d.*: aby tem praemiare zasłużonych, na funkcyach będących. 3) **Cz. III**: Wiele jest katolików oficyerów, a wiele lutrów, dysydentów znajduje się? Zajrzeć w role, a obaczymy, jak mało tam Polaków na urzędach znajdziemy. A jeżeli jaka niesposobność młodzieży polskiej zarzucona będzie, czemuż żadnej niemasz akademii, kędyby kawalerskie, żołnierskie odprawiały się ćwiczenia? Godzi się obwarować, aby taka fundowana była akademia, aby Polaków w wojennych sztukach wyćwiczonych mieć w regimentach, bo kędyż się młodzież szlachecka podzieje? W regimentach cudzoziemcy pierwsze otrzymują miejsca i officia; u dworu ciż preferowani są nad nacyonalistów... A z cudzoziemców przyczyny jakie się dzieją abusus, któż nie widzi? Jakie abcugi, spytać o to gemejnów!

Digitized by Google

miki by rwali, alboby takich forsztelowali, którychby pro parte sua życzliwymi być rozumieli. Dla tejże przyczyny i ziemstwa wakować muszą, i w ziemi bielskiej od stu lat niemasz podkomorzego. Naznaczać zaś przez sejm komisarzów byłoby to szlachcie exosum, więc i tę elekcyą województwom praecommittere życzył. Autoryzowawszy też komisyą absoluta potestate, wszystkieby przewyższyła subsellia; więc tę tylko moc niech ma, to jest, przyjmować regestra od lustratorów i wszystkie perpendere podatki, na zniesienie pogłównego wynalezione, a co od nich będzie zbywało, niech się reszta do przyszłego sejmu zatrzyma, którą na woli trium ordinum będzie dysponować, czy to na przyczynienie gemejnów czyli też na inszą potrzebę.

Jmp. Poniatowski, podkomorzy koronny, pro parte komisyi to wyraził, że nie ma mentem stanowić omnino podatki, ale tylko chce inkwirować, jakowe też in prementi necessitate być mogą, na które gdyby się zdawało z uprzykrzeniem, wolno będzie na przyszłym sejmie niepozwolić[1]). Słysząc zaś jmp. bełzkiego, że na lustracye nie pozwalał, dając racyą, żę nieprzyjaciel mógłby się w taryfach rozpatrzeć i mieć plenam przez to informationem, zaczem pytał się jmci, jeżeli nieprzyjaciel, przyszedłszy, będzie się mógł obejść bez podatków, a nawet i sameż wojsko nasze, nie będąc płatne, jeżeli tak znacznej nie uczyni ruiny, że i za pięć lat fortuna ad suum nie przyjdzie florem; więc pomienione lustracye[2]) pro omni eventu koniecznie iż są potrzebne, sądził[3]). Także ażeby szkoła rycerska dla dystynkcyi młodzi szlacheckiej erygowana była. hoc superaddito, że gdyby miał regiment, tedyby nie cudzoziemców, ale rodowitą tylko przy szarży oficerskiej konserwował szlachtę[4]).

---

[1]) **Cz. III**: Sam nie pozwolę da Bóg na przyszłym sejmie na pogłówne, na łanowe, ale godzi się starać o to, aby poznała swoje siły Rzplita przez lustracye. [2]) **Cz. III** *d.*: Wszystkich in genere podatków. [3]) **Cz. III** *d.*: JW. wojewoda sędomierski że szczupły z łanowego chowa regiment, nie od jednego niewiadomego niewinnie być posądzony może, ale lustracya pokaże, że od posesorów należącego wybierać nie może podatku. [4]) **Cz III** *d.*: Jmp. Karwowski podlaski mówił: Materya wniesiona o porządkach w regimentach powinna się mieścić w ekonomii komisyi; że zaś ją anticipative wnoszę, z przyczyny, żem jest deputowany do rachunków, natenczas kiedy będę przy tychże, żeby nie była zapomniona.

Digitized by Google

Jmp. Dzieduszycki, poseł podolski, chociażby i pozwolił na lustrowanie łanów, tedy rewizya onych jest bardzo trudna et infiniti operis negotium, gdyż tam każdy, jak wiele chce, gruntu sobie zażywa, a do tego że przez kozackie i tatarskie inkursye kancelarye z dokumentami są popalone, przez to częste o granice po trybunałach kontrowersye inter meum et tuum pewnego nie mają pomiarkowania. Gdy tedy samiż dziedzicowie fundamentalnego w gruntach nie mogą uczynić porządku, tembardziej lustratorowie nic efficere nie potrafią, ile gdy w tamtym kraju o geometrów trudno, chybaby z Wielkopolski ad hoc opus kto się odważył. Między województwami bracławskiem i kijowskiem dotąd niemasz rozgraniczenia i konstytucya 1736 ad effectum jeszcze nie przywiedziona. Gruntów wiele do Moskwy pozabierano, Archanioł-Gorod i inne kolonie powybudowano.

Jmp. marszałek, wyznając, że coraz abbreviantur dies et momenta, upraszał ichmciów, ażeby tylko ad puncta czytanego projektu przymawiali się, jakoby też w tem swoję dali rezolucyą, skąd chcą mieć komisarzów obranych [1]); zgodzili się tedy na to wszyscy, ażeby z województw, ziem i powiatów byli na sejmikach obierani, niektórzy per pluralitatem votorum pozwalając. Post haec

Zabrawszy głos jmp. Mogilnicki, eksplikował naturam komisyi, że jest relativa, non decisiva, nie wkładając podatków ani nimi szafując, lecz tylko do regestrów należąca i miarkująca, co też wystarczyć może dla obrony; że krzywdy żadnemu nie uczyni województwu, bo a gravamine na przyszłym sejmie obronić się będzie mogło, więc upraszał dalszemi illacyami nie zatrudniać projektu [2]). — Solwowana zatem sesya in crastinum na godzinę ósmą.

---

[1]) **Cz. III**: Urgebant niektórzy, aby jmp. marszałek każdego pytał o zdanie, i pluralitas tę okoliczność konkludowała. Jmp. marszałek reposuit, że nie może przystąpić do tego, aby miał per pluralitatam wybadywać zdań, bo niemasz tego zwyczaju; ale upraszam o racye tych ichmciów, którzy chcą komisarzów po województwach obierać. [2]) **Cz. III** *d.*: Jmp. marszałek powtóre pytał, czy tu naznaczyć, czy na sejmikach obierać chcą komisarzów. Jmp. Czacki bełzki: Daliśmy racye, że obierać komisarzów w domu nie będziemy, a kto się temu sprzeciwia, niech powie fundament swego zdania. Toż p. Uniatycki sędomierski.

Digitized by Google

SESYA PROWINCYONALNA PIĄTA W. KS. LIT.

Die 24 Octobris.

J. O. książę jmć Czartoryski, podkanclerzy W. Ks. Lit., po zagajeniu sesyi prowincyonalnej pytał się o ichmciów pp. deputowanych do konstytucyi posłów, a że ichmciów nie było, exquirebat sensum praesentium, czyliby zaczekać na nich; a że już spóźniona czasu była pora, odezwał się jmp. Sapieha, wojewoda mścisławski, że ponieważ ichmciów niemasz, życzył solwować sesyą dla dania ichmciom czasu na ułożeniu projektu do korektury. A zatem J. O. książę jmć podkanclerzy W. Księstwa Lit., zabawiwszy się z pół godziny dyskursem z różnymi ichmciami, solwował sesyą na dzień jutrzejszy na godzinę trzecią po południu.

SESYA DWUDZIESTA DRUGA.

Die 25 Octobris.

Jmp. marszałek tym sensem zagaił sesyą, iż zacząwszy zbawienne opus obrad naszych, gdy wcale jeszcze i w początkach nie jest rezolwowane, zaczem dnia dzisiejszego od tejże samej materyi zacząć musiał, upraszając ichmciów, aby alias non involvendo materias, do czytanego wczoraj punctatim projektu, a dziś znowu proponowanego, swoje łączyć raczyli sentymenta, gdyż non saxis linguisque muniuntur regna, sed sola civium unione, która pro muro inexpugnabili exstat.

Jmp. Skultecki, poseł orszański, odezwawszy się, wyraził, że jako względem wiadomej jmp. generała artyleryi W. Księstwa Lit. dnia onegdajszego lezyi spokojnie z swoją dotąd się mieli prekustodycyą, tak in hac causa do dnia jutrzejszego, też samą prekustodycyą w rezerwie et in suspenso utrzymując tantisper, non impediunt czytanie projektu.

Jmp. Wolski, poseł inowrocławski, nie widząc w całym sejmowania procederze żadnego z pożytkiem dla ojczyzny kroku, na tę nieszczęśliwość wielce uskarżał się, mówiąc, że każdy z nas bez teologicznej rezolucyi ex naturali dictamine sumnienia własnego tenetur omnino tak drogiego czasu ad restitutionem. Przy-

Digitized by Google

stąpiwszy zaś ad materiam projektu, ponieważ komisyą generalną dla dwóch przyczyn potrzebną być słyszał: 1-o, dla konfrotowania starych taryf z nowemi, 2-o, że jeżeliby był kto rebellis i prawu pospolitemu nieposłuszny, któryby bronił lustracyi i niedopuszczał, tedy przez tęż komisyą adcitatus przymuszony będzie pozwolić w dobrach swoich na rewizyą: zaczem, gdyby tak było, tedy tak lustrator, jako i posesor renitens musieliby obadwa pro disjudicatione na tęż przyjechać komisyą, gdzie dla zagęszczonych renitentium spraw po pół roku albo więcej siedziećby musieli: więc grodom dać tę moc zalecił, ut adigant renitentes etiam za przydaniem od ichmciów pp. hetmanów żołnierzy dla tem snadniejszej in perficiendo opere egzekucyi. Wyraził i to, że taż komisya generalna everteret statum Reipublicae i gorszaby była od trybunału, bo trybunał może dekret przez dekret sublevare, a przez pomienioną komisyą zapadłaby każdemu do powstania klamka, et sub onere imposito jęczećby musiał.

Jmp. Grodzicki, poseł krakowski, widząc ichmciów disputationibus tylko dających locum, kiedy jedni do słów, drudzy do punktów przymawiają się projektu, utinam sit falsus vates, że jeżeli ojczyzna w swojej potrzebie sobie curam dać nie może, aby kiedyżkolwiek pod cudzą nie przyszła kuratelę. Radził tedy, ażeby jmp. marszałek, wziąwszy idaeam inszej formy projektu, exclusa generalitate podatków ad quattuor tylko contribuendi species przystąpić raczył, to jest do podatku pogłównego żydowskiego, ultimae consumentiae tylko od piwa, miodu i gorzałki, tudzież cła generalnego, przyłożywszy do onych i piąty sposób z sprawiedliwego poczty generalnej ułożenia, które to sposoby universaliter mówiąc, sine gravamine każdego będą; więc przerzeczonego projektu per puncta czytać już więcej ani życzył, tylko żeby się jmp. marszałek pytał izby poselskiej, jeżeli jest zgoda na nie, i na co zajdzie assensus, tedy to zaraz zanotować.

Jmp. Podoski, poseł rożański, w wielkiej mając głos jmp. Grodzickiego, posła krakowskiego, u siebie konsyderacyi, nie życzył jednak inszych chwytać się sposobów i wynajdować onych, jako te, które od laski podane. O komisyi to adjunxit, że ponie-

---

[1]) Cz. III: lustratorowie zaś ażeby z województwa po jednemu obierani byli, in casu zaś zerwania sejmiku ob defectum lustracyi komisya naznaczała.

Digitized by Google

waż ma być relativa, nie widzi, quem metum mogłaby causare, więc facilitando negotium, radził[1]) po jednemu z województwa, a dwóch z komisyi lustratorów acceptare, co że było in praxi recenti saeculo za króla Jana, toć hac methodo libertati non derogaretur.

Jmp. Dylewski, poseł smoleński, odezwawszy się cum cordolio na ichmciów pp. orszańskich, którzy mu głosu bronili, utyskował na ichmciów, że w wolnej izbie wolnymi glosami obranemu posłowi, prawdę mówiącemu, za wiarę obstawającemu, Króla Jmci i ojczyznę kochającemu, wyeksplikować się nie dają. Dopraszał się jmp. marszałka, aby jako na dniu wczorajszym obligował adire Majestatem, tak o rezolucyą in praemissis upraszał.

Ichmość pp. posłowie turmatim odezwawszy się, chcieli o sąd na jmci upraszać, na co trochę zamilkł jmć. Jmp. marszałek frigide odpowiedział, że radby był desideriis jego zadosyć uczynić, ale Król Jmć na dniu dzisiejszym na łowy wyjechał.

Jmp. Moszczeński, poseł krakowski, rozumiał, że co w projekcie się zawiera, zupełnem każdego będzie ukontentowaniem; był tej nadziei, że jeżeli nie razem projekt mieć będzie swoję aprobacyą, jednakowoż w krótkim czasie spodziewał się uniwersalnej na niego zgody. Kiedy zaś nowe codzień emergens do skrupulizacyi całą przyprowadza izbę, te jeszcze ad rectificandum dawał refleksye, że komisya nie na inszy koniec ma być postanowiona, jako na ten, by siły swoje ojczyzna zmiarkować mogła, in casu prementi nie szukając sposobów, gotowych chwycić się środków; uznawał to sam, że nic potrzebniejszego być nie mogło ojczyźnie, jako ta komisya. Reprezentował, że na tej komisyi ze trzech stanów zasiadać będą, to jest senatorowie, ministrowie i ordo equestris, nie rozumiał tedy, aby kto nad nią miał skrupulizować et eversionem status jej attribuere i tak zacnemu osób wyborowi nie dowierzać. Te podatki, któreby się in fieri układały, te wszystkie do aprobacyi na następujący sejm odesłaneby były, z których pro velle suo jedne akceptować, a drugie do archiwum skarbu oddać wolno będzie. O kwartę[1]) nie wątpił, żeby kto dobro pospolite kochający miał jej żałować. O cle generalnem, o pogłównem żydowskiem i o podatku ultimae consumentiae, jeżeliby miały być zweryfikowane, non praejudicaret by

---

[1]) **Cz. III:** *przytacza Grodzickiego.*

Digitized by Google

to i insze razem ułożyć i nie tak się rządzić, aby dopiero o całości ojczyzny, o obronie i podatkach myśleć, kiedy już nieprzyjaciel nad karkiem: ratio status jest być zawsze w gotowości, co się lepiej stać nie może, jak przez ułożenie taryf; w absolutnych państwach, lubo tam stat pro ratione voluntas, jednak bez dyspartymentu podatków i weryfikacyi stać się nic nie może. Respektem zaś krzywd, któreby się stać mogły tak przez lustratorów posesorom, jako i lustratorom a renitentibus [1]), ażeby grody pobliższe disjudicarent i dekreta swoje na tęż komisyą generalną odsyłali.

Jmp. Matuszewicz, poseł płocki [2]), nie rozumiał, aby ta komisya miała być komu szkodliwą, bo w różnych ojczyzny nieszczęśliwościach najpryncypalniejszym salvandae Reipublicae bywała sposobem, co przeszłemi za Zygmunta III, Władysława IV, Jana Kazimierza probował tranzakcyami, kiedy podczas rebelii Chmielnickiego dwóch razem hetmanów na Żółtych zginęło Wodach: natenczas Rzplita czterech komisarzów: Firleja, Ostroroga, Wielopolskiego i księcia Ostrowskiego naznaczyła, pod których komendę książę Jeremiasz Wiśniowiecki bez żadnej poszedł kontradykcyi. Tedy i my względem komisyi żadnego sobie czynić skrupułu nie mamy, bo sejm przyszły dopiero ją decydować będzie.

Książę jmć Lubomirski, słysząc różne agitujące się w izbie materye i do projektu nie regulujące się, upraszał jmp. marszałka, aby punkt o komisarzach, na którym się wczoraj solwowała sesya, kontynuować raczył.

Jmp. Dylewski, repetendo po drugi raz, że krzywdę otrzymał od swojej prowincyi, skarżył się całej izbie poselskiej, sidera invocando, że kontemptu swojej nie czyni prowincyi; owszem, prawdziwą uwodząc się zelozyą pro lege, od trzeciego głosu odstąpić nie chciał, misericordiam omnium implorabat, ażeby mu, jako posłowi i bratu, tej obelgi cierpieć nie dopuszczali. A że jest udany przed Majestatem, upraszał demisse jmp. marszałka, aby z każdej prowincyi po trzech deputował, aby junctim z nimi poszedłszy, Majestati mógł się wyekskuzować i swoje otworzyć, quid sentiat de Republica, zdanie.

Jmp. Gadomski, poseł gostyński, fere temi wyraził zdanie swoje słowy, że już miły czas operandae salutis in declivio

---

1) Cz. III: *mówca przytacza Wolskiego.* 2) Cz. III: *przytacza Poniatowskiego.*

Digitized by Google

dierum, a jeszcze i jednego in esse nie rachujemy uczynku. Czemuż, cny narodzie polski, w pieszczonej wychowany wolności, drogie daremnemi słowy publicis consiliis zabierasz czasy! Czemuż, cna ojczyzno, alienis edocta exemplis, niewolniczych nie wzdrygasz się pętów, które zazdrosne wolności twojej gotują ci narody? Gdzie jest straszna postronnym nacyom polska szabla? Gdzie dzieła, gdzie heroicznych antenatów naszych azardy? już to w głęboką, widzę, pogrzebło się niepamięć! Nie czynią nam przestrogi aliena pericula; nie obawiamy się tego, co insze, daleko lepiej rządzące się państwa potkało, które wolność, zbyt sobie dufając, utraciły; dosyć o tem mamy dowodów. Na mocną tedy wziąwszy refleksyą, quae nos fata manent, salwujmy ojczyznę, dum tempus superest, bo jeżeli na jedynej polityce i dyskrecyi naszych zasadzać się będziemy sąsiadów, dosyć zła konsekwencya: kiedy się mniej spodziejemy, wydrą nam fortunę i miłej nas pozbawią wolności. Uchowaj Boże doczekać się tego, aby zuchwałe pogaństwo, świątnice nam odebrawszy Pańskie i obmierzłe w nich swoje postawiwszy idola, ofiar im czynić nie kazali. Na jedynej zaś Boskiej polegać opiece, lubo rzecz jest arcychwalebna, ale Pan Bóg, zdrowy dawszy człowiekowi umysł, chce tego, aby sam miał pieczę i staranie o swojem i ojczyzny zbawieniu. Nolentes zaś salvari deseruntur a Deo. Przystępując zaś do materyi projektów, że dissonos ichmciów pp. posłów na obydwa projekta widział animos, rekomendował chwycić się projektu ś. p. księcia prymasa Potockiego, który ad manum miawszy, na rekwizycyą innych ichmciów kolegów swoich oddał go do laski marszałkowskiej.

Jmp. Czacki, poseł bełzki, probując, że w jego województwie podatek łanowego nigdy nie był praktykowany, ale tylko dymowy, to jest z dwóch dymów jednego dawano żołnierza, to swoje illatum następującemi popierał konstytucyami: 1611, 1613, 1618, 1619, 1620, 1624, 1626, 1627, 1628, 1629, 1631, 1635, 1673 [1]); nie negował i temu, żeby przedtem nie miały bywać lustracye, czyli przez sejm czyli przez bracią na sejmikach naznaczone. Ex ratione zaś komisyi generalnej, relative tylko się ma-

---

[1]) **Cz. III** *zamiast* 1635, 1673, *podaje* 1652; przez te konstytucye w tych województwach, kędy łanowe być nie może, po dwa razy dymne za jeden łan naznaczono płacić.

Digitized by Google

jącej, jako in nullum incurrebat metum, tak o ekscepcyą łanowego i pogłównego podatku dopraszał się.

Jmp. Przyłuski, poseł bracławski, uskarżając się na wielkie w tamtym kraju filipowców*) inkonweniencye, którzy za pozwoleniem różnych panów mając po stepach swoje kolonie, i łącząc się razem z hajdamakami, na rabunki wypadają. A że ciż filipowcy niemal równej są wiary z Żydami, zaczem i na nich tak, jako na Żydów, podatek pogłównego włożyć zalecał.

Jmp. Małachowski, starosta wąwolnicki, pociągając województwa ruskie do łanowego podatku, z którego przedtem lustr swój ojczyzna miała, namieniał, że województwo krakowskie; chociaż wielkiemi jest przyciśnione kontrybucyami, jednak amore boni publici od równej z innemi województwami in modis podatkowania nie odbiega koekwacyi. A że inter varias excusandi rationes te także słyszy racye, że wtargnąwszy nieprzyjaciel plenam z ułożonych przez rewizye taryf miałby informationem, za niefundamentalną to być sądził ekskuzę, gdyż nieprzyjaciel i bez taryf nietylko krew naszą rozlewa, pali i rujnuje, ale i ostatek odbiera, więc nie wtenczas chwytać się deski, kiedy już się okręt rozbije, ale teraz wcześnie pomyśleć o ratunku i obronie; i na lustracye łanów pozwolić; prosił zatem o czytanie księcia jmci prymasa Potockiego projektu.

Gdy tedy jmp. Gurowski, poseł podolski, z swoją na łany odezwał się kontradykcyą, jmp. Karwowski ex hoc motivo żalił się na ichmciów pp. podolskich, że do równej nie chcą przystąpić koekwacyi i już siódmy raz tą swoją kontradykcyą zrywają sejmy.

Jmp. Zagórski, poseł wołyński, mocno się swojej na łanowy podatek trzymając kontradykcyi, wymawiał jmp. Karwowskiemu, posłowi bielskiemu, lustracyą łanów promowującemu, adscribendo, że dnia wczorajszego sam na nie nie pozwalał, a dziś je utrzymuje. Któremu jmp. Karwowski replikując, eksplikował się, że jako tylko cztery genera podatków dnia wczorajszego ad definitivam podał sententiam, tak o lustracye łanów tylko wy-

*) Bliższe wiadomości o tej sekcie w Encykl. Brockhausa i Efrona, LXX, 755—6, Encykl. Orgelbranda, VIII, 865—8, i W. Encykl. Ilustr., XXI, 441—3.

Digitized by Google

braneckich domawiał się, jeżeli zaś o koekwacyą mówił, nic nad słuszność nie pretendował, ponieważ na tej nieszczęśliwej koekwacyi już szósty sejm irrito schodzi eventu.

Post hoc czytany był projekt księcia jmci prymasa Potockiego, na komisyi warszawskiej 1738 ułożony; po którem przeczytaniu jmp. marszałek widząc, że te wszystkie projekta tak starej, jako i nowej laski, jako i dawniejszej, księcia jmci prymasa Potockiego, ad unum collimant finem, zaczem upraszał ichmciów z tych wszystkich wybrać, co się komu będzie podobało et in unum złączyć, w czem na zdanie ichmciów oczekiwając, przystąpił znowu do czytania projektu commissionis teraźniejszego [1]).

Jmp. Dylewski, poseł smoleński, głos zabrawszy, expressit, że kto o nim lada jak sądzi, tego umysł błądzi, żaląc się na żydowskie niedowiarstwo, które potrzykroć na dzień Chrystusa bluźni, z obrazów krew wyciska, chrześcijan morduje, co mówić o nich musi, jako prawdziwy z ojca i matki katolik, i nigdy nie był celnikiem ani wiarołomcą; strofował duchowieństwo, że tego dyabelskiego haraczu żydowstwa z piekielnego gardła nie wydzierają, owszem ich protegują i pieniędzy na lichwę pożyczają onym. Panowie zaś żydowskich szkół stają się fundatorami i za to po kilka tysięcy od nich biorą. Herezyi się kupa namnożyło lutrów, kalwinów, których w państwach dobrze się rządzących, jako to we Francyi, nie cierpią, a tu starsi bracia nasi, jakby na kontempt prawowiernego oddaliwszy katolika, protekcyą im dają, i ichmość pp. ministrowie przeciwko prawu przywileje onym pieczętują. A widziawszy ichmość księży jezuitę z pijarem wraz obok siedzącego w izbie poselskiej, zbudował się z tego, że tandem aliquando do miłej przychodzą harmonii, życzył, aby i dalej w świętej zgodzie in charitate Christi, lepiej niż przedtem z sobą się komportowali.

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Ichm. Linowski oświecimski, Darowski podolski domawiali się, aby dołożyć w projekcie, żeby na komisyi tej ministrowie koronni znajdowali się; a tym którzy reponebant, że się to nie praktykuje na komisyi 1717, ad normam której teraźniejszą chcemy ułożyć, odpowiedzieli ciż ichmość, że 1717 komisya nie jest sejm 1748, i jak tam wolno było, tak i tu wolno jest co chcieć dołożyć. Kwestya nakoniec wszczęła się o liczbie komisarzów i miejscu, kędy będą obierani.

Digitized by Google

Nie mogąc się zaś jmp. marszałek końca doczekać, solwował sesyą na dzień jutrzejszy in ordine kontynuowania tego projektu.

SESYA PROWINCYONALNA LITEWSKA SZÓSTA.

Die 25 Octobris.

J. O. książę jmć Czartoryski, podkanclerzy W. Ks. Lit., przy zagajeniu wyraził, że nic na świecie droższego być nie może, jako dobre między sobą przyjaźni zachowanie i dostateczne dzieł swobodnych konserwowanie, więc gdy już niedopiero agitującego się sejmu bez pomyślnej obrad nadziei coraz się czas zbliża do konkluzyi, upraszał ichmciów, aby do czytania administrandae justitiae projektu przystąpić raczyli.

Jmp. Chreptowicz, idąc za radą prześwietnej prowincyi swojej tudzież ex nexu instrukcyi powiatu swego, życzył in spiritu vehementi formować aukcyą wojska. Na komisyą generalną pozwalał cum hac annexa clausula, aby był respectus na dobra szlacheckie i duchowne. Prześwietny powiat starodubowski, że w miasteczku Hoży o 3 mile od Grodna chce swoje miewać sejmiki do przyszłej konstytucyi ten punkt inserere rekomendował. Także aby stan rycerski in bonis exemptionum żadnej nie cierpiał krzywdy.

Jmp. Przeździecki, poseł starodubowski, przeczytawszy dwa punkta projektu, na które, gdy się wszyscy ichmość zgodzili,

J. O. książę Czartoryski, podkanclerzy lit., widząc, że inne projekta nie są jeszcze wygotowane, tedy solwował sesyą in crastinum pro hora tertia.

SESYA DWUDZIESTA TRZECIA.

Die 26 Octobris.

Jmp. marszałek przy zagajeniu sesyi żalił się, że wycieńczony sejmu teraźniejszego czas czteroniedzielny żadnego jeszcze dotąd dla siebie nie znalazł takowego punktu, któryby pożądaną ojczyźnie mógł przynieść pomyślność, owszem wszystkie in antecessum czytane punkta jednym dotąd stanęły punktem,

Digitized by Google

upraszał tedy ichmciów, aby według przeszłej deklaracyi swojej, inszych non involvendo kategoryi, jak ta komisya ma być opisana, zdanie swoje depromere raczyli. Na co gdy uniwersalna zaszła zgoda, czytany był projekt komisyi przez jmp. sekretarza, a gdy przyszło do materyi podatków, odezwał się interlocutorie jmp. Czarnecki, poseł bracławski, aby, ominąwszy insze genera podatkowania, te cztery tylko w projekcie, jako to: kwarta sprawiedliwa, cło generalne, pogłówne żydowskie i podatek ultimae consumentiae, wyrażone były.

Jmp. Krasiński, poseł sendomirski, interlocutorie pytał się jmp. marszałka, skąd będą obrani komisarze.

Jmp. marszałek[1]) na wzniecona kwestyą, observando jus majestaticum et intermedii ordinis, tudzież porządek sejmowania, tę dał rezolucyą, że za złączeniem się izby z senatem Majestas ex ordine senatorio, a od laski ex ordine equestri in plenis ordinibus denominowani będą.

Jmp. Krasiński, poseł sendomirski, tę usłyszawszy od jmp. marszałka rezolucyą, ad mentem inszych konformować się deklarował województw. Jmp. marszałek, ad punctum przyszedłszy lustratorów, pytając ichmciów, gdzie mają być obierani, czy to na sejmikach relationis, i to, jeżeli pluralitate votorum, gdzie jeżeliby quo casu dla jakiego ex pluralitate votorum zamieszania sejmik nie doszedł, jak tedy ich obierać, o podanie medii upraszał[2]).

---

[1]) **Cz. III**: odpowiedział: Brałem w tem radę od ichmciów senatorów, że należy etc. [2]) **Cz. III** *d.*: Jmp. Kossowski inowr. radził, aby komisarze pluralitate votorum obierani byli. Jmp. Darowski podolski czynił trudności. Nie możemy tu in trinis ordinibus sami nas obierać, gdyżby bracia pozostali w domu niebardzo chętnie nas przyjęli, in charactere komisarzów powracających; obierając zaś nieprzytomnych, może nie od jednego usłyszelibyśmy to pytanie: kto waści prosił, abyś mnie komisarzem obierał? Gdyby jednak znaleźć można środki na dogodzenie tym wyrażonym trudnościom, zdałoby mi się lepiej teraz naznaczyć komisarzów. Co do lustratorów, sądziłbym za rzecz potrzebną, aby po województwach obierani byli na sejmikach relationum, a jeżeliby na dniu pierwszym per verbum placet, a to dla utrzymania liberum veto, nie był obrany lustrator, tedy nazajutrz po zagajeniu sejmiku przez pierwszego urzędnika lub starostę per pluralitatem votorum pro hoc sola et nunquam prae-

Digitized by Google

Jmp. Darowski, poseł podolski, rozumiejąc, że już ta materya powinna być uspokojona, aby komisarze z sejmu naznaczeni byli, tylko respektem lustratorów takowe czynił refleksye, ażeby in primo gradu elekcyi na sejmikach relationis libera voce obierani byli, in secundo zaś gradu, za niedojściem pierwszego sejmiku, ażeby przed pierwszym urzędnikiem pluralitate votorum eligantur, do czego jeżeliby dla jakich scysyi etiam in secundo gradu nie przyszło, tedy komisya generalna do tegoż województwa lub ziemi lustratorów naznaczyć powinna.

Jmp. Maliński, poseł wołyński, expressit, że gdyby tu na sejmie komisarze naznaczeni byli, tedy alboby ich województwo nie chciało, alboliteż sami mogliby być niekontenci z tego, i absentes nie chcieliby takowej przyjąć funkcyi [1]).

Jmp. Karwowski, poseł bielski, upraszał jmp. marszałka, ażeby względem tychże komisarzów dezygnacyi razem z izbą poselską szedł sensu communicativo, i to aby z każdego województwa ob casum infirmitatis po dwóch naznaczeni byli.

Jmp. marszałek, słysząc uniwersalną prawie zgodę, że na obranie tu na sejmie komisarzów wszyscy pozwalają, gdy jednak praeventus jest od ichmciów, aby communicativo z izbą consilio idonea na tę funkcyą dezygnował subjecta, nie tylko że do tej rekwizycyi swoje przyłączył zdanie, ale owszem upraszał ichmciów o remonstracyą, któreby ad hoc opus czyli ex praesentibus czyli ex absentibus mógł eligere osoby, i te za złączeniem się izby z senatem in plenis ordinibus promulgare.

Jmp. Buttler, poseł mielnicki, ad casum komisyi generalnej to powiedział, że gdyby komisarze tu naznaczeni byli, tedy jakoby ta rzecz saperet novitatem, tak z obowiązku instrukcyi swojej nie mógłby na nią pozwolić. Druga racya, że województwa to sobie za krzywdę poczytałyby electorem populum libero eligendi privare beneficio i mogłyby przeciwko wyznaczonym na tę funkcyą osobom aliquem excitare motum; więc życzył, ażeby ciż komisa-

---

ticanda vice obierać lustratorów, et in casu niedojścia i tego powtórnego sejmiku, aby komisya temu województwu, kędy zerwane są sejmiki, naznaczyła lustratorów. [1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Stadnicki podolski mówił: ponieważ zachodzi zgoda, ażeby w izbie naszej naznaczeni byli komisarze, więc upraszam, mości marszałku, o komunikacyą dyspozycyi, których WPan skąd naznaczysz.

Digitized by Google

rze na sejmikach obierani byli, a jeżeliby zerwał się sejmik, tedy przed pierwszym urzędnikiem pluralitate votorum eligantur, która non inducit novitatem; ponieważ w województwie podlaskiem circa electionem na radomski trybunał komisarzów pluralitas votorum practicatur, tożsamo aby było i w tych województwach, które teraz swoich nie mają posłów.

Jmp. Rostkowski, poseł wiski, idąc za zdaniem jmp. Buttlera, to superaddidit: żeby tu który e gremio posłów komisarzem mimo wolą braci w domu pozostałych został, tedy qua fronte by się za powrotem w województwie przed nimi pokazał? spytaliby się zaraz: amice, quomodo huc intrasti? a potem i dalsza zła nastąpiłaby konsekwencya. Więc tak komisarzów, jako lustratorów i rewizorów na sejmikach relationis czyli to libera voce czyli pluralitate votorum obierać życzył, hoc annectendo, ażeby tak z każdej ziemi, jakoteż i tych, które teraz posłów nie mają, po jednym obierano komisarzu.

Jmp. Karwowski, poseł bielski, alegował, że ponieważ projekt komisyi, już in parte mający skutek, znowu sub cribram niektórych idzie, takie tedy podawał medium, żeby te wszystkie województwa, które chcą, aby tu komisarze obierani byli, fiat secundum velle eorum, te zaś województwa, ziemie i powiaty, które na swojem zasadzają się zdaniu, aby komisarzów same obierały, pozwolić im życzył tej ekscepcyi, z których zaś województw posłów niemasz, aby z senatu naznaczeni byli [1]).

Jmp. Kossowski, poseł inowrocławski, replikując jmp. Karwowskiego, to o komisarzach adjunxit, żeby to było inversio boni ordinis i zgody generalnej, gdyby jedne województwa na obieranie komisarzów tu się zgodziły, a drugie żeby jakieś beneficium otrzymawszy sobie, na sejmikach obierały. Te dwie prowincye, jako są między sobą zjednoczone, unum velle et sentire powinny, excepto jednego Księstwa Litewskiego, które seorsivas in quibusdam mając leges, mogą z nami w tem discrepare; upraszał wszystkich ichmciów, aby czasu tak drogiego nie trudniąc, ad unum colliment.

---

[1]) **Cz. III** *d.*: Jmp. Stadnicki podolski nie radził tego dopuszczać, gdyżby to nienawiść u pozostałych sprawiło przeciw tym którzyby tu komisarzów naznaczać pozwolili. Toż potwierdził jmp. Kossowski *etc.*

Digitized by Google

Jmp. Karwowski, poseł bielski, refutując znowu jmp. inowrocławskiego przed sobą mówiącego, dowodził, że było to in praxi, iż poborców jednych z sejmu wysyłano, a drugich sobie województwa obierały [1]).

Jmp. Uniatycki, poseł sendomirski, odezwawszy się interlocutorie, poszedł in sensum jmp. inowrocławskiego [2]) approbando, że byłaby to diversitas, co być żadnym sposobem nie może, gdyż my, czyniąc unum corpus, jedno myśleć i stanowić powinniśmy.

Jmp. Podoski, poseł rożański, dziwował się, że in particularibus colloquiis wszyscy ichmość życzą aukcyi i od sposobów na nią nie wyłamują się, kiedy zaś przyjdzie na orzech, hic nodus, hic saltus. Więc juxta antiquam praxim tu na sejmie, a nie na sejmikach komisarzów obierać życzył, dając tę racyą, że gdy się sejmiki porwą, tedy i komisya musiałaby vacillare; per consequens nigdybyśmy do ustanowienia dobrego porządku nie przyszli. Zaczem proponował ichmciom, aby w te dwa święta in praemissis z ichmciami pp. senatorami rozmówili się i od nich, quo facto opus sit, consilium capere raczyli; na co universalis zaszedł applausus.—A że niektórych ichmciów antecedenter zaszła rekwizycya wiedzieć quantitatem z każdego województwa ichmciów pp. komisarzów, reposuit jmp. marszałek, że jako punkt o komisarzach, tak i quantitas onych do wtorku aby była odłożona, upraszał. Respektem zaś lustratorów, gdzie mają być obierani, albo na sejmikach relationum, albo przy senatorze lub najpierwszym urzędniku per pluralitatem votorum in casu niedojścia tychże sejmików, expiscabatur mentem ichmciów. Cała izba gdy pozwoliła na obranie lustratorów per pluralitatem, odezwał się jmp. [3]) oświecimski i zatorski, że biorąc sobie pro inviolata regula instrukcyą księstwa swego, żadną miarą na to annuere nie chciał, obawiając się, aby liberum veto, które dotąd sacrosancte obserwowane było, aliquam miało pati laesionem [4]).

Jmp. Komorowski, poseł chełmski [5]), chcąc ichmciów oczywistymi skonwinkować dowodami, cytował różne konstytucye annorum 1601, 1613, 1611, 1598, probując, że różne wojewódz-

---

[1]) **Cz. III**: *przytacza konstytucyę 1717 r.* [2]) **Cz. III** *przytacza Krasińskiego.* [3]) **Cz. III** *d.:* Linowski. [4]) **Cz. III** *d.:* Zamieszanie stąd nastąpiło w izbie. [5]) **W.** Karwowski.

Digitized by Google

twa, ziemie i powiaty tak posłów na sejmy, jako i deputatów na trybunały per pluralitatem obierają, a przecie libertati żadnego nie czynią praejudicium. Upraszał ichmciów pp. oświecimskish, aby exemplo inszych województw od swego dla dobra pospolitego odstąpili zdania [1]).

Jmp. Darowski, poseł podolski, przyznawał, że ichmość pp. oświecimscy słuszną dla siebie mają na fundamencie instrukcyi racyą na pluralitatem, która w tamtem księstwie inusitata, nie pozwalać; ale ponieważ już wszystkie województwa cum tanto sudore do tego się nakłoniły, suponował, że ichmość pp. oświecimscy, exemplo vicinorum ducti województwa krakowskiego, ex aequanimitate sua nakłoniéby się dać powinni, allegando, że starosta, który nie chcąc kwarty dać, znalazłby sposób per subordinatam personam sejmiku zerwania.

Jmp. Małachowski, starosta wąwolnicki, pluralitatem votorum impugnando, nie chciał się wyzuć z tej prerogatywy, którą się od r. 1564 księstwo oświecimskie zaszczyca i dystyngwuje, libera voce ad quaevis munia godnych zawsze obierając posłów i deputatów, owszem, jako velle suum cuique est, et voto vivitur uno, tak przy instrukcyi swojej mocno oponując się, na pluralitatem votorum, która toxicum libertati subministrare może, żadnym sposobem nie pozwolić asekurował się [2]).

Jmp. marszałek, chcąc ichmciów pp. oświecimskich od przeciwnego odprowadzić zdania, nie wątpił, że jako księstwo zatorskie i oświecimskie z województwem wespół złączone krakowskiem, pierwsze w tej izbie occupavit stalla, tak nie rozumiał, ażeby od tegoż województwa per diversum miało się różnić sensum, owszem spodziewał się, że pari methodo z onym postępując, swego odstąpiwszy przedsięwzięcia, na pluralitatem votorum pro hac sola et nunquam practicanda vice pozwoli.

Jmp. Małachowski, poseł krakowski, replikując głos jmp. chełmskiego, dowodził, że województwo krakowskie posłów

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Linowski oświecimski: cytowane konstytucye non ligant księstwa oświecimskiego, owszem nam dołożono w instrukcyi, abyśmy utrzymywali liberum veto, z tej samej racyi, że kiedy będzie klauzula: jeżeli się sejmik zerwie, komisya ma naznaczyć lustratorów, ob metum zgodzą się na lustratora.

[2]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Uniatycki sędomierski odezwał się: Wolno ichmciom krakowskim i oświecimskim wziąć ekscepcyą.

Digitized by Google

tylko na sejm, nie deputatów na trybunał, ani komisarzów na komisyą radomską per pluralitatem votorum obiera, a jeżeliż to obieranie posłów na sejm w województwie krakowskiem practicatur, ta racya cale non ligat księstwa oświecimskie i zatorskie, aby tą drogą poszły, bo jako mają osobliwsze swoje prawa i zwyczaje, także przy nich ichmość pp. posłowie że obstają, czynią zadosyć obowiązkowi swemu, ale jmp. krakowski, jako ex duplici fonte mając do tych księstw korrelacyą starostą oświecimskim, krwi i urzędu swego dawał sponsyą ichmciom pp. oświecimskim, że ich na sejmiku relationis w tym interesie tueri zechce.

Jmp. Małachowski, poseł oświecimski, luboż chciał się pisać, że cooperatione jego bez żadnej kontradykcyi obrani byćby mogli lustratorowie, i libertas vetandi w całości swojej utrzymałaby się, ale że księstwo oświecimskie ex proximitate videtur non divelli a corpore województwa krakowskiego, więc ad magnam submitując się ex naturali correlatione vocem magistri i tak mocną za siebie mając sponsyą, libenter pluralitatem pro hac sola vice akceptował. Po skończonym głosie jmp. oświecimskiego wszyscy ichmość pp. posłowie z miejsc swoich ruszywszy się, tak jmp. Małachowskiemu, posłowi krakowskiemu, jako i jmp. oświecimskiemu, magnae exspectationis synowi jego, za przystąpienie ad communem sensum całej izby dziękowali.

Jmp. Dylewski, poseł smoleński, lubo miałby racyą solenniter się protestować za dyshonor, na dniu wczorajszym od laski z niejakiejś niełaski poniesiony, jednak pretio dobra pospolitego tego dla miłości Boskiej ustępował. Przypominał jmp. marszałkowi, że i on do obrania jego ex stallo suo swoję dał kreskę, a przecie na dniu wczorajszym na pół mowie jego, dobrze i bez kontradykcyi obranego posła, solwował sesyą. Upraszał jmp. marszałka o relacyą a Majestate, za co jest udany, protestując przed Bogiem i światem, że nic takowego nie powiedział, coby Króla Jmci P. M. do indygnacyi przyprowadzić miało.

Jmp. marszałek, dziękując jmp. smoleńskiemu za dowód łaski jego, sposobić się w każdej okkurencyi bene mereri w respekcie jego deklarował, względem zaś pretensyi jmp. smoleńskiego tę dał rezolucyą, że J. Kr. Mość cale o tem nie słyszał, żeby zaś miał solwować sesyą na głosie nie skończonym jmp. smoleńskiego, tę dał z siebie justyfikacyą, że się to in turbido

Digitized by Google

stało i w tej supozycyi, że jmp. smoleński głos swój skończył, przy opóźnionym już czasie solwował sesyą, ale jeżeliby tego jmp. smoleński pretendował, aby mu służył ad Majestatem, chętnie swoje jmci ofiarował obsequia.

Jmp. Dylewski, poseł smoleński, dziękował jmp. marszałkowi za dowód łaski jego, z tem się oświadczając, że chociażby J. Kr. Mość i edykt na kaptywacyą jego był wydał, całeby się tego nie lękał, wiedząc o czystem i niezawodnem sumnieniu swojem, że żadnej contra Majestatem nie robił machinacyi, ale owszem krew swoję za ojczyznę i dostojeństwo Pana wylać gotów. Ukazywał jeszcze nieoskrzepłe ręce swoje, że pro Deo, fide et patria militare gotów; nakoniec upraszał jmp. marszałka, ażeby ze trzech prowincyi po trzech delegował ad Majestatem i sam, że mówić nie może, in assistentia ichmciów Królowi Jmci suplikę odda i tego wyda, kto mu hunc terrorem incussit, a upewniał, że mu łydka zadrży [1]).

---

[1]) **Cz. III** *tak streszcza koniec rozpraw:* Czytano potem projekt komisyi ekonomicznej. Jmp. Komorowski chełmski domawiał sie do projektu, aby dołożyć, żeby ta komisya według prawa o porządku trybunału koronnego radomskiego odprawiała się. Jmp. Darowski podolski: co do punktu komportacyi actorum aby dołożyć: „praevia adcitatione skarbu koronnego“. Czytano potem dalej punkt obierania lustratorów tak poprawny: „Jeżeli per verbum placet dnia pierwszego nie będą obrani, nazajutrz przy staroście lub pierwszym urzędniku per pluralitatem pro hac sola et nunquam practicanda vice aby obierani byli, a kiedy i tak nie staną, to komisya ekonomiczna possessionem haeraditariam mających viros idoneos naznaczy lustratorów et revisores“. Domawiali się niektórzy, aby dobra ekonomiczne lustrowane były. Jmp. Uniatycki sędomierski: Distinctas rationes mają dobra ekonomiczne inkorporowane, jako starostwo niepołomskie, a inne stołowe. Jmp. Kossowski sędomierski: Dobra ordynackie lustrowane być powinny. I dołożono to w projekcie. Jmp. marszałek mówił, że doskonale nie jestem uwiadomiony, jeżeli dobra ekonomiczne płacą kwartę, hybernę do skarbu Rzplitej. Więc upraszam o zawieszenie tego punktu, aż się informować będę. Potwierdził jmp. Uniatycki sędomierski, aby to odłożyć do wtorku. Jmp. Czarnecki bracławski eksplikował: mamy triplex genus dóbr: królewskie, duchowne i szlacheckie, a że między szlacheckiemi liczą się dobra ordynackie, więc proszę dołożyć w projekcie, aby lustrowano dobra królewskie, duchowne i ziemskie, w które i ordynackie wchodzą. I tak wpi-

Digitized by Google

Czytany był potem projekt lustrationis dóbr J. Kr. Mości, starościńskich, duchownych, ziemskich i ordynackich, tak respektem kwart, hybern, jako i czopowego, szelężnego, do którego projektu, gdy niektórzy ichmość pp. posłowie domagali się włożyć etiam dobra J. Kr. Mości ekonomiczne,

Jmp. marszałek upraszał ichmciów, aby punkt dóbr Jego Kr. Mości ekonomicznych był zostawiony in suspenso, nim należytej hac in re od Majestatu nie odbierze informacyi; na co wszyscy ichmość consenserunt. Gdy tedy w tymże projekcie deventum było ad punctum przysięgi, aprobującej realitatem kwarty,

---

sano. Jmp. Zbrożek wołhyński: ponieważ w naszych krajach pospolicie gorzałki piją, więc mniejszą taksę szelężnego potrzeba u nas ułożyć, jak w inszych województwach. Jmp. marszałek odpowiedział: komisya tylko sumaryusz spisze z lustracyi do przyszłego sejmu, ale nie będzie układać podatku. Jmp. Czarnecki domawiał się, aby kwarta sprawiedliwa szła ex integris proventibus starostw. Jmp. Dąmbski kujawski wnosił, aby czopowego i szelężnego od starostw nie brać, bo takim sposobem starostowie dwa razyby płacili: kwartę, czopowe i szelężne. Jmp. Karwowski podlaski odstąpić tego nie chciał, aby koniecznie starostowie przysięgali persona iter na komisyi, skąd motus w izbie. Persistendo w propozycyi, jmp. Karwowski mówił: myśmy się wytężyli z szlacheckich dziedzicznych dóbr na podatki, a za cóż ichmość pp. starostowie nie mają tego poprzysiądz, co im jure gratuito przychodzi? Za Jana Kazimierza, kiedy była składka, dawali starostowie dla Rzplitej z intrat po groszy 3, potem po groszy 2, nakoniec grosz 1 zaczęli dawać, jak pisze Ładowski, że zatem zagęściła się zaraz niesprawiedliwość; intraty poprzysięgali fałszywie faktorowie, o jakich hoc depravato saeculo jeszcze łatwiej ludzi. Nie odstąpię, ale niech to wypełnione będzie na komisyi. Odezwał się jmp. Stadnicki podolski: lubo jedno mam starostwo, dam jednak sprawiedliwą kwartę, ale do Warszawy na przysięgę nie pojadę, bo na daleką drogę ekspensa wielka. Jmp. marszałek eksplikował: myśl nasza, aby przysiągł w Warszawie, kto ma kilka starostw in spatio na intratę czasu komisyi, a kto zaś jedną królewszczyznę, aby to wypełnił na miejscu. Jmp. Karwowski podlaski instabat continuo, aby do Warszawy zjeżdżali się na na komisyą starostowie etc. na wykonanie przysięgi: wszak ichmciom nietrudno do Drezna po przywileje jeździć. Jmp. marszałek wyraził: jurament powinien być bez ekscepcyi dla starostów i tenutaryuszów królewszczyzn, bo są takie wójtostwa, które więcej czynią, niż nie-

Digitized by Google

Jmp. Karwowski, poseł bielski, głos zabrawszy, przy pretensyi swojej mocno obstawał, ażeby ichmość pp. starostowie sami in personis na komisyi generalnej comparendo, praestarent juramentum, a nie przez faktorów swoich, alegując Ładowskiego, który w ten sens pisze, iż za Jana Kazimierza podczas różnych naówczas rewolucyi ichmość pp. starostowie czwartym groszem kontentując się, trzy grosze na wojsko płacili, a samiż in personis zaprzysięgali, potem do dwóch groszy condescensum było. Subsecutive zaś ciż sami starostowie czwarty grosz, to jest kwarty per subordinatas personas zaczęli zaprzysięgać: zaraz znalazła się niesprawiedliwość, coby i teraz similiter było, bo hoc saeculo depravato więcej jest złych ludzi, aniżeli dobrych; którzy dla

---

które starostwa, a tak, gdyby był jaki fawor dla pomniejszych królewszczyzn, chcieliby się tego trzymać i ci, którzy znaczne wójtostwa trzymają. Zaczem bez osobliwego względu potrzeba, aby się wszyscy na przysięgę do Warszawy zjechali i zjeżdżali. Jmp. Czarnecki bracławski utrzymował, aby na komisyi w Warszawie starostowie przysięgli, bo pozwoliwszy im na miejscu przysięgać, mogą sprawić, aby napisano: „juravit“, choć tego nie uczyni. Jmp. Darowski podolski to dał zdanie: na cóż ma przysięgać starosta, kiedy przysięgły lustrator inquiret de proventibus, więc przynajmniej przed lustratorem expleat juramentum, bo na komisyą zjeżdżać dla odległości koszt wielki; upraszał, aby odstąpił illacyi jmp. podlaski. Jmp. marszałek rezolwował: byłaby prawda brevior via in fundo przysięgać przed lustratorem, ale dla tych tylko, co po jednem starostwie mają; ale dla tych, co więcej, niepodobna, bo gdy razem na kilku miejscach odprawiać się będą lustracye, starosta rozerwać się i osobiście wszędzie razem być nie może. Jmp. Karwowski podlaski mówił: wniósł tu jmp. Darowski podolski, że nie potrzeba przysięgać staroście, kiedy lustrować będą jego intraty, ale alboż to nie może zmyślić regestrów i one na mniejszą intratę wyprowadzone pokazać lustratorowi, a tak ukrzywdzić Rzplitą, o co in hoc depravato saeculo nietrudno. Zaczem odstąpić nie mogę mojej propozycyi. Jmp. Krasiński sędomierski i Młocki zakroczymski o solwowanie sesyi prosili. Jmp. Kossowski inowrocławski mówił: trzebaby upraszać, aby był wzgląd na starostów godnych, ale jednak miłość ojczyzny niedopuszcza szukać ekscepcyi. Wielce się buduję z ichmciów podlaskiego i bracławskiego, utrzymujących przysięgę starostów in personis tu na komisyi. Jakoż nic sprawiedliwszego nad to, aby ci, którzy faventur gratiis principum, udzielili portionem panis gratuiti dla wojska; byłaby zaś summa authoritas lustratorów, aby

Digitized by Google

respektów pańskich i ich akomodacyi, własnego przepomniawszy sumienia, rezolwowaliby się perjuriorum patrare scelera.

Jmp. Dzieduszycki, poseł podolski, refutando głos jmp. Karwowskiego, posła bielskiego, nie chciał, ażeby ichmość pp. starostowie praestarent juramentum na komisyi, lecz w poblizkich grodach albo przed tymiż ichmciami pp. lustratorami in bonis suis, dając tę racyą, że drugiemu, mały prowent mającemu, byłoby nimis moleste i z większym niż intrata ekspensem do Warszawy jechać. Któremu jmp. Karwowski replikował, że umieją ichmość po starostwa do Saksonii biegać, ba i teraz, gdyby komu królewszczyznę deklarowano, nawet trafiłby do Rzymu i wotum jeszcze świętemu Piotrowi zawiesiłby na ołtarzu. Gdyby zaś

---

mieli przysięgi słuchać posesorów, i byłby wielki nacisk do tej funkcyi. Jmp. Czacki bełzki, prosił o przedłużenie sesyi, zgadzał się, aby starostowie na komisyi przysięgali, lecz żeby żaden starosta nie był komisarzem, komisarze zaś żeby przysięgę w Warszawie w grodzie wykonywali. Odezwali się niektórzy, aby czopowe i szelężne rachować w kwartę z starostw. Jmp. Podoski rożański mówił: pozwalam, aby starostowie in personis przysięgali, lecz gdy to nastąpi, niech nie będą w ich starostwach lustracye, bo jedno z tych dwojga niepotrzebne. Jmp. Stadnicki podolski, pozwalając na to, aby na komisyi w Warszawie starostowie przysięgali, nie zgadzał się z jmp. Czackim na to, aby żaden starosta nie był komisarzem. Czopowe i szelężne distincte od kwarty z starostwa swego płacić deklarował. Domawiał się oraz, aby przy lustracyi robocizna w województwie podolskiem juxta praxim taksowana była. Jmp. Kossowski sędomierski radził, aby ścisłe były wszędzie w dobrach i starostwach lustracye in fundo, praevia etiam per juramenta inquisitione, bo lepiej ten wie, który tam mieszka, jaka jest intrata, vg (?) administrator, niż sam pan, o kilkadziesiąt mil odległy. Są tudzież in advitalitate damy; czy można, żeby przysięgały? lepiej insze wziąć środki, a nie obligować starostów do przysięgi. Jmp. Karwowski podlaski proszącym o solwowanie sesyi odpowiedział: nie słyszałem, aby od solwowania bez skutku sejmowych sesyi ojczyzna zabierała szczęśliwość; prosił owszem o przedłużenie zasiadania; względem kwarty z starostw wyraził: niemasz tu ciężkości na posesorów, że oni, znając obszerność dóbr i intrat, sprawiedliwej ex gratuito pane udzielą kwarty. Jeżeli się spuścimy na lustratorów, nic nie wskóramy; wiedzą teraz panowie dobrze o intratach swoich, nie zatai się grosz jeden percepty. Słuszniejsza, ażeby sam posesor przysiągł, zaczem ja nie tylko proszę, aby na przyszłej komisyi przysięgali starostowie, ale też aby extendere

Digitized by Google

w grodach przysięgać mieli, toby tak się działo, jak w Radomiu, gdzie częstokroć piszą, że praestitit juramentum, a on i krzyża nie widział. Podobnymiżby sposobami, wziąwszy serce ichmciów pp. lustratorów przez korupcyą, od przysięgi wywinąć mogliby się, i choćby za nich pozwoliliśmy przed tymiż lustratorami administratorom, pisarzom prowentowym albo wójtom explere juramentum, tedy i tak przez fałszywą inwentarzów i regestrów komportacyą illudere onym potrafiliby. Arguebat ichmciów, za co sprawiedliwej ex pane gratuito nie mają płacić kwarty, kiedy my szlachta z dóbr dziedzicznych dla ojczyzny nie tylko intratą, ale własnem nawet dzielić się chcemy sercem, lubo po adamowemu in sudore vultus na chleb pracujemy: nie dosyć, że nas z żołnierskich wyzuły miesięcy i wszystkie prawie haereditario jure zabrali królewszczyzny! — Kiedy zaś od niektórych posłów tę onemu in turbido czyniono refleksyą, że starostowie, osobliwie ex majoribus, mając wiele królewszczyzn, o intratach doskonale nie wiedzą, na to tak replikował: że mają regestra i inwentarze i tak są moderno saeculo dobrze wyegzercytowani, że gdyby co pod cegłą leżało, to się i tam przed nimi nie zatai. Ex praemissis tedy rationibus, jeżeliby na komisyi personaliter przysięgać nie mieli, na cały projekt pozwolić nie obiecał.

Jmp. Podoski, poseł rożański, intulit, że gdy będą sami na komisyi in personis przysięgali, tedy lustracye nie są potrzebne.

Jmp. Czacki, poseł bełzki, superaddidit, aby żaden sta-

---

rigorem super renitentes sub amissione capitaneatus. Jmp. Stadnicki podolski prosił, aby ten punkt nanotować, jako zagodzony, aby sami sobie szkodzili tu nieprzytomni. Toż potwierdził jmp. marszałek, który proszącym o solwowanie sesyi remonstrował opóźnienie się w sejmowaniu, i że dwa święta nadchodzą, dlatego prosił dłużej bawić. Jmp. Stadnicki podolski odpowiedział: nie chciejmy się oddalić od myśli na tem miejscu o dobru Rzplitej, tylko że się obawiamy, aby sobie za złe nie mieli ichmość nieprzytomni, co tu ułożymy teraz. Jmp. Mniszek lwowski wyraził: ponieważ dwie kwestye, w tym projekcie będące, potrzebują uspokojenia: pierwsza, jeżeli tam mają lustratorowie zjeżdżać do starostw, z których intratę poprzysięgą posesorowie; druga, jeżeli hamernie, kuźnice i inne podobne wynalezione intraty podpadać mają lustracyi: więc te kwestye do dalszej decyzyi teraz nieprzytomnych ichmciów rezerwować upraszam, i o solwowanie sesyi. Z tych przyczyn solwował jmp. marszałek sesyą na wtorek praecise na godzinę ósmą.

Digitized by Google

rosta nie był komisarzem, boby jeden drugiego a juramento mógł dyspensować.

Jmp. Kossowski, poseł inowrocławski, exposuit, iż gdyby starostowie grodowi coram lustratoribus przysięgać mieli, sejmikiby in discrimine zostawały, a to ex ratione tychże lustratorów summae authoritatis. Post haec nowa między ichmciami o paniach wszczęła się kwestya, utrum i te na komisyi personaliter jurare tenebuntur.

Jmp. Dzieduszycki, poseł podolski, będąc antea contrarius, deklarował się jednak w osobie swojej wypełnić na komisyi przysięgę, ne aliquos inducat in suspicionem. Przydał i to, aby w starostwach, gdzie jest przydroższa pańszczyzna, taksowana była; kiedy zaś i tę dawano racyą, że mając wiele starostw, rzecz jest trudna wszystkich intratę komprobować juramentem, na to jmp. Czarnecki odpowiedział, że kto ma wiele starostw, niech się per partem wyrzecze, a secundum pacta conventa dwoma się tylko kontentuje. Za generalną tedy wszystkich ichmciów zgodą poprawiony jest punkt, aby ichmość pp. starostowie personaliter na komisyi super realitatem intrat przysięgali, etiam in casu renitentiae sub capitaneatus amissione. Tandem soluta sessio in ordine kontynuowania projektu na wtorek na godzinę ósmą.

SESYA PROWINCYONALNA SIÓDMA W. KS LIT.

Die 26 Octobris.

J. O. książę jmć podkanclerzy, zagaiwszy sesyą, upraszał ichmciów pp. posłów, jeżeliby ich wola była, przystąpić do czytania kontynuacyi projektu.

Zabrał głos interlocutorie jmp. Horain, poseł wileński, allegando, że została dubietas: urzędników jeżeli ziemskich i grodzkich tylko przypuszczać mają ichmość pp. posłowie do egzekucyi i inkwizycyi, czyli też i ichmciów pp. wojskich, podstolich, podczaszych etc. Wtem ruszyła się prowincya cała i przez nie mały czas z sobą in particulari kontrowertując et in suspenso tę zostawiwszy materyą, o czytanie projektu upraszali. Także jmp. Przeździecki, poseł inflancki, de consensu prowincyi kontynuował projekt o korekturze a puncto regestrów sądowych, jakie

Digitized by Google

być mają w trybunale, który skorygowawszy, ichmciowie do drugiego punktu, trybunału skarbowego W. Ks. Lit., przystąpili i na contenta jegoż zezwoliwszy, obrali miejsca do sądzenia, to jest Grodno i Kowno.

Jmp. Horain, poseł wileński, wniósł, aby trybunałowi W. Ks. Lit. kilka niedziel do sądzenia czasu przydać i pierwszy poniedziałek po świętym Stanisławie do inchoacyi jemuż praescribere. Przydano tedy ex assensu całej prowincyi do sądzenia trybunałowi niedziel 6, i poniedziałek drugi po świętym Stanisławie do inchoacyi onegoż w Mińsku.

Jmp. Lenkiewicz, poseł mozyrski, zalecał ichmościom pp. ministrom i senatorom swojej prowincyi, aby obmyślona była ichmciom panom deputatom na trybunał pensya, czy to ex aerario publico czyli to z dymów po tynfie, których w Litwie liczy się sto dwadzieścia tysięcy albo z groszowego; co sub libram magni judicii prowincyi całej oddał, a jeżeliby zaś partialitas jaka na deputata ziemskiego lub grodzkiego urzędnika pokazać się miała, dopraszał się, aby officiis privati byli i exemplarie grzywnami skarani.

Jmp. Sapieha, wojewoda mścisławski, alegował, że ichmciowie, którzy deputatami zostają, czynią to dla aprehensyi, aby się przez to promowowali, częścią też dla wykierowania swoich prywatnych lub cudzych interesów: więc niepodobna dla nich braci obciążać i tak wielką sumę po tynfie z dymu na nich nakładać, którzy ledwie inszym sufficiunt podatkom, a na groszowe są insze ekspensa.

Książę jmć podkanclerzy wyraził to, że nie byłby alienus od tego, aby ichmość pp. deputaci mogli mieć swoje stipendia; pozwoliłby i na groszowe, ale że w Litwie ab anno 1736 jest zniesione, nie wiedział, skądby im były obmyślone salaria.

Jmp. Wawrzecki, poseł orszański, na salaria deputatom nie pozwalał, allegando, że powiat orszański jest jedynastą tysięcy ośmset dymów obładowany i gdyby z dymów płaca dla deputatów miała być obmyślona, byłoby to z niemałą powiatu ruiną.

Książę jmć podkanclerzy, nie czyniąc taedium ichmciom, upraszał, aby przez te dwa święta umówiwszy się i ukoncertowawszy między sobą dalsze punkta, na godzinę trzecią we wtorek zjechać się raczyli.

Digitized by Google

SESYA DWUDZIESTA CZWARTA.

Die 29 Octobris.

Jmp. marszałek wyraził, że jako każda Rzplita ligata resurgit, tak spodziewał się, że przy koadunacyi serc teżsame ojczyźnie naszej przyniesie auspicia, i lubo na dniu onegdajszym znaczna część projektu ułożyła się, spodziewał się tem pomyślniejszego na dniu dzisiejszym tego projektu ufundowania i zakończenia. Upraszał, aby alias non intermiscendo materias, directe do interesu domawiać się ichmciowie raczyli; na co gdy zaszła zgoda,

Zabrał głos jmp. Skrzetuski, poseł inflancki, ekskuzując się, że domowe interesa jego ubliżyły mu tego szczęścia prędzej in adoream zgromadzonej z tak godnych osób przybieżeć Rzplitej i kreską służyć jmp. marszalkowi, pod którego dyrekcyą życzył quam faustissimos sejmu successus. Czytany był potem projekt commissionis, podczas którego odezwał się jmp. Zbrożek, poseł wołyński, domawiając się, aby komisarzowie i lustratorowie obierani byli po województwach, dając racyą, że in perimenti nie widzi Rzplitą statu et necessitate. Inquirebat mentem jmp. marszałka, wiele ich będzie, czyli tyle, ile posłów na sejm. Na co reposuit jmp. marszałek, że per medium; o starostach na illacyą onegdajszą jmp. Karwowskiego, posła bielskiego, tak odpowiedział: żeby to było multiplicatio entium sine necessitate, gdyby praememorati pp. starostowie na komisyi i przed lustratorami przysięgać mieli; sądził za rzecz słuszniejszą przed lustratorami, jako już informowanymi de statu intrat przysiądz, komisya zaś, nie wchodząca w kognicyą intrat, musiałaby super juramento simpliciter acquiescere. Życzył nie inwolwować się w dalsze genera podatkowania, a te cztery, to jest kwartę, cło generalne, pogłówne żydowskie, podatek ultimae consumentiae wziąć pro fundamento, na które że się wszyscy generaliter zgodzą, asekurował.

Jmp. Stadnicki, poseł krakowski, czynił egzageracyą, że ichmość pp. posłowie neque frigidi neque calidi już niedziel cztery sejmują, a nic dotąd stałego i ojczyźnie pożytecznego nie ustanowili. Przyrównał obrady sejmowe do okrętu, który variis agitando procellis, gdy do samego przychodzi portu, na większą proprietarii mortyfikacyą i żałość na brzegu naufragium patitur

Digitized by Google

Założył na należytą państwa polskiego obronę wojska przynajmniej sto tysięcy, ale że to milionów potrzebuje, których znaleźć niemożna będzie, a małym granice się nie zasłonią, i ekstenuacya nastąpi kraju bez pożytku, na znalezienie tedy fundi sufficientis et indubitati propenował kwartę sprawiedliwą praevio possessorum juramento. Żalił się na pp. starostów, że starostwa mając odległe, w nich nie bywają i przez to dobra królewskie rujnują. Zaczem życzył pociągnąć administratorów i panów ad comprobationem juratoriam, co które importuje starostwo; pro minorennibus aby odpowiadali opiekunowie. Upewnił, że z pogłównego żydowskiego, aby dobrze ułożone było, z dziesięć milionów emergere może, byleby na Żyda po 10 złotych, na żonę złotych 6, na dzieci od lat dwunastu po 4 złote, na komorników po 4 złote włożono było. A że ten naród tak się rozpościera po Polsce, obawiać się kazał, ne nos successu temporis praevaleat; żałować ich cale nie kazał. A że ta gens astutissima tak się wkorzeniła i na kahały swoje miliony od szlachty pozaciągała, tak dalece, że ich ruszyć niemożna, dojrzeć się radził, aby kiedy lustratorowie na popis przyjadą, nie uchodzili na insze miejsca, regestr poprzysiężony tak od administratorów, jako i od rabinów poodbierano. A że ta intrata z Żydów i cła generalnego variare może, bo raz więcej, drugi raz mniej importować może, życzył, aby się na niej nie zasadzać. Z wybrańców regimenta per modum landmilicyi postanowić, z których może być kilka regimentów[1]). A ponieważ na lustracyą z łanów województwa ruskie pozwalać nie chcą, na to miejsce z dóbr duchownych i stołowych królewskich quartam partem prowentów in usus Rzplitej convertere, salvo tamen consensu duchowieństwa, które się od tego nie odpisze, radził, allegando, że to z mniejszą będzie ciężkością duchownym dobrom, niżeli pospolite ruszenie, gdyby quo casu miało subsequi. Upraszał jmp. marszałka, aby w tej materyi ad collegium biskupów delegował deputatów. Co do projektów teraźniejszych, adjunxit, że absolutum quid sapiunt et intendunt wolność evertere. Na obranie komisarzów, aby tu in tribus ordinibus to perfici miało, nie dozwalał.

Jmp. Uniatycki, poseł sendomirski, długą mową i do

---

[1]) **W.**: trzydzieści kilka tysięcy.

Digitized by Google

materyi de qua sermo nieregulującą się jmp. Stadnickiego umortyfikowany, upraszał jmp. marszałka, aby do tej przystąpić materyi, na której na dniu onegdajszym była solwowana sesya.

Książę jmć Lubomirski, poseł czerski, nie zabierając czasu, upraszał, aby do projektu commissionis, który jeszcze nie zakończony, ichmościowie przystąpić raczyli, sollicitando jmp. marszałka, aby do tej collimet materyi, na której dnia onegdajszego solwowana była sesya. O łanowem to superaddidit, żeby z niego wielka Rzplitej urosła podpora. Replicando zaś krótko jmp. Stadnickiego, alegował, żeby to było offendiculum albo bardziej zrujnowanie sistematis komisyi, na której cała zawisła moles, gdyby obieranie tychże komisarzów na sejmiki być miało odesłane, za niedojściem ich vacillaret i komisya; salubrius być rozumiał, aby a Majestate tu naznaczeni in tribus ordinibus byli. De numero komisarzów domawiał się, aby servata proportione posłów per medium obierani byli. Utyskował, że województwa ruskie na lustracyą łanowego nie pozwoliły; proponował przedsięwziąć te cztery podatkowania genera: pogłówne żydowskie, kwartę sprawiedliwą, cło generalne i podatek ultimae consumentiae, zniósłszy wszystkie partykularne, pokazując z siebie dowód, że dla miłości ojczyzny cło swoje kazimierskie gotów sakryfikować. Dowodził starymi zwyczajami, że jeżeli za dawnych lat starostowie za pracę swoją czwartą częścią intrat kontentowali się, dopieroż teraz, kiedy in usum weszło, że trzy części in usus proprios convertere im się pozwoliły, nie będą mieć racyi kwarty żałować dla ojczyzny sprawiedliwej i tego juramento comprobare wzdrygać się nie będą. Że zaś Żydzi z chrześcijan tylko żyją et astutis artificiis ledwie krew z ubogich ludzi nie wyciskają, życzył na nich włożyć: na gospodarza z żoną ad minimum po złotych ośm, od dzieci od lat 12 po złotemu, od komorników po 4 złote, skąd znaczną obiecował pokazać sumę. Ex mente zaś generału mazowieckiego ad haec quattuor genera przydał omnis generis monopolia. Aby zaś nachylona sprawiedliwość, na której fundują się królestwa, ad certam jako najprędzej mogła reduci formam, upraszał jmp. marszałka, aby do korektury denominować raczył deputatos.

Jmp. marszałek, eruendo z głosu księcia jmci, jako prawdziwego wolności syna, który tu in plena Republica nominacyi

Digitized by Google

życzy komisarzów, upraszał ichmościów, aby zdanie swoje hoc in passu depromere raczyli [1]).

Jmp. Kossowski, poseł sendomirski, mając na dniu onegdajszym z JW. jmc. panem wojewodą sendomirskim partykularną konferencyą, tę od niego odebrał rezolucyą, ażeby za skoncertowaniem projektu komisyi wraz były z każdego województwa skonnotowane osoby, na tejże komisyi zasiadać mające, i do laski marszałkowskiej oddane, który to wielkiego zdania senator tęż komisyą generalną jako za rzecz zbawienną dla ojczyzny być sądził, tak i dezygnacyą komisarzów a plena Republica na tymże sejmie być powinną rozumiał, nie referując się ob aliquem metum do żadnych województw, więc do tegoż zdania i wszystkich ichmościów zachęcał.

Jmp. Uniatycki, poseł sendomirski, idąc za zdaniem jmp. wojewody sendomirskiego, nietylko, że najmniejszą o tejże komisyi nie uwodzi się interpretacyą, przez którąby szkodliwą dla wolności mógł formować konsekwencyą, ale też ad pariter sentiendum wszystkich ichmościów zachęcając, upraszał jmp. krakowskiego, aby od swojej condescendendo kontradykcyi, ad unanimem przystąpić assensum.

Jmp. marszałek, proponując ichmościom pro primo objecto punctum commissionis, na który że województwo krakowskie, mając suas reflexiones, nie chce zezwolić, zaczem referując się z tem do przybycia jmp. Małachowskiego, starosty oświecimskiego, w izbie jeszcze nieprzytomnego, ażali na ten czas coadunato consilio przystąpić nie zechce, tę ichmciów pp. krakowskich kontrowersyą zostawiwszy in suspenso, do kontynuacyi dalszej tegoż accessit projektu [2]), w którym gdy czytano, ażeby in casu zerwania pluralitatis votorum sejmiku, lustratorowie przez komisyą naznaczeni byli [3]).

Jmp. Karwowski, poseł bielski, na to nie pozwolił, dając racyą, że takowa impozycya wcale nie jest potrzebna, bo chociaż

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Grodzicki krakowski nie pozwalał przez sejm naznaczać komisarzów, składając się instrukcyą. [2]) **W.**: Uniatycki *dodaje kautelę, aby lustracye były* sine incommodo et damno posesorów. [3]) **Cz. III** *d.:* Przy czytaniu potem projektu tytuł kasztelanowi krakowskiemu post dubietates „J. Wielmożny“ przyznano, nie „J. Oświecony“. Do tegoż projektu przymówił się jmp. Uniatycki sędomierski, aby doło-

Digitized by Google

in primo gradu per verbum placet komisarze nie stanęliby, tedy in secundo gradu per pluralitatem votorum zapewnie obrani będą; owszem, dawszy takową moc pomienionej komisyi, byłoby tożsamo co podać sposób do zerwania sejmików, boby ichmość pp. magnates umyślnie o zerwanie sejmików staraliby się, ażeby in favorem sui mogli mieć naznaczone z komisyi subjecta i byłoby triste spectaculum electori populo takową mieć na się impozycyą, a co większa, liberum veto, które jest pupilla libertatis, naruszoneby było.

Jmp. Mogilnicki, poseł gostyński, chwaląc sprawiedliwą odwagę jmp. Karwowskiego, obawiać się kazał, ażeby ta komisya relativa in absolutam nie obróciła się potestatem, więc takowej chcąc uniknąć konsekwencyi, życzył, ażeby in casu zerwania sejmików pobliższe województwa z pośród siebie wybierali lustratorów i onych na rewizye, tam gdzie się sejmik zerwał, posyłali, czego izba nie potrzebowała[1]).

Jmp. marszałek, reflektując jmp. Karwowskiego, eksplikował, że ta komisya nie jest cum gravamine et praejudicio libertatis, bo cum toto opere suo do przyszłego sejmu referować się będzie. Tu zaś gdy jej się daje potestas eligendi lustratorów in casu niedojścia sejmików, to szczególnie dla tego, ażeby żadnego in exequendis revisionibus nie było zawodu, bo tak in verbo placet, jako in pluralitate votorum, która nie jest wiadoma et ex ipso nomine zdałaby się abominabilis, mogłyby się pozrywać sejmiki: toć już hoc casu żadnego nie będzie zawodu, kiedy komisya naznaczy lustratorów, którzy według sumienia swego i przysięgi nic nad słuszność czynić nie powinni będą. Gdy zaś coraz tenże projekt aprobowany i reprobowany będzie, tedy nietylko za sześć niedziel, ale i za rok finalnej nie doczeka się melioracyi. Jmp. zaś Karwowskiego, aby a suo sistemate condescendere raczył, upraszał, któremu jmp. Karwowski, temiż samemi, jako i wprzódy, ekskuzował się racyami, klarygując się, że nie pluralitate, ale generalitate wszystkiej

---

żono, że lustracye będą in palatinatibus, terris et districtibus, a jmp. Mogilnicki gostyński domawiał się, aby dobra lustrowano sine incommodo possessorum. [1]) **W.** *d.:* na co repositum, że byłaby to jeszcze praedominior potestas, toć żadnym sposobem być nie może.

Digitized by Google

universaliter szlachty oponuje się, boby to było liberum electori populo recipere eligendi beneficium; a do tego, że ten projekt in concertatione zostając, nie jest jeszcze podpisany, zaczem wolno go każdemu pro sensu et velle suo meliorować.

Jmp. Pułaski, poseł ciechanowski, z okazyi jmp. Karwowskiego sam wyznawał o sobie, że był tak na pluralitatem votorum, jako też i na elekcyą z komisyi lustratorów nie pozwalał, lecz gdy wszyscy na to annuerunt, on też in sensus eorum poszedł na fundamencie dawnych praw circa electionem posłów, deputatów i komisarzów, niektórym województwom pozwolonych. A że jmp. Karwowski, poseł bielski, na to nie pozwala, ażeby lustratorowie przez komisyą byli naznaczeni, dając racyą, że to opprimit in jure vetandi libertatem, toć pari modo et pluralitas votorum może być absoluta i jus vetandi ekskludująca, zaczem życzył, aby ani na pluralitatem niepozwalał, która videtur evertere liberum veto. Cóż tedy za medium adinveniri poterit do obrania lustratorów, jeżeli komisyi generalnej mocy tej dać nie chcemy? więc albo dać absolutam sejmikom potestatem, praeclusa voce vetandi, żeby elekcya szwankować nie mogła, albo komisyi toż negotium in casu zerwania zlecić, który to w tejże cyrkumstancyi projekt rationabiliter jest napisany, bo już inszy na utrzymanie lustracyi nie mógł się wymyślić sposób. Konwinkował dalej projektem W. Ks. Lit., gdzie taż Prowincya, mając parem in tuenda libertate zelum, a przecież antiquo more pozwoliwszy per verbum placet na elekcye lustratorów, etiam in casu zerwania sejmiku dała moc tejże komisyi naznaczenia rewizorów, a przecież się ten litewski projekt zgadza cum libertate. Zaczem jeżeli się projekt koronny nie podoba, tedy litewskiego projektu circa electionem antiquo more trzymać się życzył, albo o inszy sposób podania upraszał jmp. Karwowskiego [1]).

Jmp. Karwowski, poseł bielski, wziąwszy pochop do mówienia z wolnego w tym narodzie głosów szafunku, tak, iż każdy quae sentit vult, et quae vult, dicere audet, uznał to sobie, że wstydziéby się musiał, gdyby tylko particularitatem wnosił, ale że to jest generalis injuria electorem populum pri-

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Więc cośmy umówili, tego się trzymajmy, czyńmy według dawnych praw, kochajmy się, miejmy konfidencyą, a doskonalej potrafimy ratować ojczyznę.

Digitized by Google

vare eligendi beneficio, dawszy takową moc komisyi, któraby sua potestate regiam adaequaret authoritatem i wszystkie przewyższyłaby trybunały, gdzie dekret jeden przez drugi skasować się może, a tuby już komisya miała dependenter od sejmu absolutam potestatem imponendi pro libitu suo lustratorów: więc gdy na takową impozycyą nie pozwala, żadnej się nie obawia suspicyi. Alboż to niedosyć jest brać się tylko ad pluralitatem votorum, nie zaś komisyi absolutną władzę i moc względem naznaczenia lustratorów konferować? cavendum, ażeby takowa novitas pupillam libertatis non laederet.

Jmp. Siruć[1]), poseł inflancki, przypomniawszy ichmciom koronnym prekustodycyą od Księstwa Lit., na początku jeszcze uczynioną względem udzielenia czasu, do projektu litewskiego należącego, do kwestyi jmp. Karwowskiego przymówił się, którego zdanie prawdziwie jest metus ad populum, ażeby libera vox laesa nie była; tożsamo i z drugiej strony, ażeby szukając do wsparcia ojczyzny modum, sine modo ją nie zostawili. Eksponował tandem komisyą, że żadnego podatku na nikogo ani włoży ani ustanowi, ale tylko Rzplitą ad ingruentes casus objaśni, skąd jakowe mieć może do obrony sposoby, tak, że zniosłszy in unum z kwart, pogłównego żydowskiego podatki, weźmie mensuram na zniesienie ziemskich agrariae contributionis podatków. Wspomniał konstytucyą 1690 r., według której marszałek sejmowy na pierwszym dniu obrany być powinien; jednak, gdyby quo fato na tymże dniu do tego nie przyszło, tedy consequenter w insze dni obierać prawo dyspensuje: tak i tu, gdzie idzie o dobre gospodarstwo, można się dyspensować dać moc komisyi obrania lustratorów in casu zerwania sejmiku.

Jmp. Poniatowski, podkomorzy koronny, nie ważyłby się otwierać ust, gdyby o którym koledze swoim taką miał opinią, coby chciał głos wolny przytłumić, boby i sam o sejm nie starał się, jeźliby co na nim złego widział, owszem to tylko upatrywał, co do rządnej i bitnej należy ojczyzny. Ten zaś projekt nikomu wolnego nie odbiera głosu, zostawując campum do manifestu, i żadnego ad pluralitatem votorum nie przymusza, zaczem z tych przyczyn tenże projekt komisyi byłby bez skutku. Żeby zaś komisya według zdania jmp. podlaskiego większa miała

[1]) *Tak samo* **Cz. III; W.**: Skrzetuski.

Digitized by Google

być nad trybunały, takowa illacya subsistere nie może, bo relative jest napisana, i totum opus onej stanąć nie może bez aprobacyi całej Rzplitej, tak, iż nikt się na nią nie uskarży, więc prosił jmp. podlaskiego, ażeby ad communes przystąpił reflexiones.

Jmp. Krasiński, poseł płocki, idąc za sentymentem jmp. Karwowskiego, upraszał, aby trzeci punkt in casu niedojścia sejmików per placet et per pluralitatem o komisyi na delegacyą lustratorów był wymazany, asekurując, że ta impozycya czyli posłanie lustratorów z komisyi sapit quid absolutum et libero veto praejudiciosum [1]).

Jmp. Kossowski, poseł sendomirski, uznawał, że wielkie refleksye jmp. podlaskiego, pro libertate mocno obstającego, każdegoby permovere powinny, ale że to jest wszystko in fieri do aprobacyi przez przyszły sejm; toć to zapewne sapere quid absolutum nie może, a in quantum by sejmiki nie doszły, upraszał jmp. Karwowskiego, aby, jako vir alti judicii, insze medium podał creandi lustratores.

Jmp. Podoski [2]), poseł rożański, respektem kontradykcyi jmp. Karwowskiego poszedł in sensum jmp. Kossowskiego.

Jmp. Poniatowski, podkomorzy koronny, ad contradictionem jmp. podlaskiego to superaddidit, że in pluralitate votorum żaden pan sejmiku nie zerwie, starając się, aby z komisyi ad allegata jmp. Karwowskiego byli posłani lustratorowie, bo pluralitatem przez jaknajwiększą offerencyą nie skorumpowałby.

Jmp. Czacki, poseł bełzki, chwaląc zelum jmp. Karwowskiego circa tuitionem wolności, to superaddidit, że gdyby tej klazuli nie było, in casu zerwania sejmików tak per placet, jako

---

[1]) *Zamiast tego* **Cz. III**: Jmp. Karwowski odstąpić nie chciał kontradykcyi. Jmp. marszałek proponował, ponieważ jmp. podlaski nie chce pozwolić na trzecią elekcyę lustratorów na komisyi, więc jeżeli jest wola WPanów, eliminować ten punkt.

[2]) **Cz. III**: Prosząc o ustąpienie jmp. Karwowskiego, mówił, że lepiej będzie, kiedy się sejmiki zerwą, że Rzplita in duobus ordinibus zostając, postanowi lustratorów, aniż jak bywa, aby senator swoje subjectum na sejmiku utrzymał. Upraszam jmp. podlaskiego, żeby albo inszy sposób do utrzymania lustratorów wynalazł, albo żeby na tym przestał. Odpowiedział jmp. Karwowski: pluralitas w to potrafi.

Digitized by Google

i per pluralitatem, że komisya lustratorów pośle, mogłoby evenire, że szlachta i marszałka obierać i zagaić sejmiku czyli to przy pierwszym senatorze czyli urzędniku niedopuszczałaby, per consequens rueret i komisya: więc hoc adinventum medium będzie na postrach, że in quantum sami ad electionem non condescendent, komisya delegować będzie komisarzów. Upraszał jmp. Karwowskiego, ut desistat od propozycyi swojej.

Jmp. Karwowski, znając się być opuszczony od wszystkich, i że jego racye żadnej uczynić nie mogły impresyi, do prawa in ordine electionis ad quosvis actus obrócił się, którem sufficienter contrarium nie wyprobował. Skarżył się, że sejmiki czasem non attentis manifestationibus szlachty pro validis reputantur [1]), skąd konsekwencyą wnosił, że sensim sensimque libertas opprimitur, jakoż i przez tę komisyą libertati że frenum imponitur, upewnił.

Książę jmć Lubomirski, poseł czerski, interlocutorie replikując jmp. Karwowskiego, dowodził, że lubo województwo mazowieckie ma potestatem obierania posłów per pluralitatem, a jednakowoż ze dwóch ziem posłowie nie stanęli, toć staćby się mogło i z lustratorami [2]).

Jmp. Zagórski, poseł wołyński, słysząc pro et contra różne racye, obawiał się, aby te krytyzowania zbytnie lapsum sejmu nie przyniosły, a ponieważ tak mocno się zasadził na zdaniu swojem jmp. Karwowski, prosił o podanie inszego medium aeque sufficiens et salutare [3]).

Jmp. Matuszewicz, poseł płocki, wyraził, że jako aukcya wojska jest cel obrad sejmowych, tak komisya jest primum mobile et fundamentum tejże aukcyi; życzył niepotrzebne porzucić jmp. Karwowskiego skrupuły et ad id collimare, do czego dążą wszystkich żądze ichmciów. A że ichmość pp. krakowscy quod ad electionem komisarzów tu na sejmie nie pozwalali, oglądając

---

[1]) **W.** *d.: Przytoczył elekcyę pisarza liwskiego.* [2]) **W.** *d.:* Jmp. Karwowski reposuit, że wolałbym takowe abusus acceptare, aniżeli prekustodycye takie, bo extrema extremis curantur. [3]) **Cz. III** *d.:* Jeżeli pozwolimy na punkt, wyrażony w projekcie tertiae electionis, to panowie umyślnie każą rwać sejmiki, aby swoich rewizorów z komisyi naznaczyć. Jmp. Poniatowski zakroczymski odezwał się: A czyż to wielka rzecz panu etiam pluralitatem sobie uczynić?

Digitized by Google

się na jmp. Małachowskiego, starostę oświecimskiego, upraszał ex stallo suo pana starostę, jako pierwszego posła, nie tylko w izbie, ale w województwie akredytowanego, ut accedat ad generalem Małej Polski i generału mazowieckiego assensum. Informował nakoniec izbę, że jmp. podskarbi W. Ks. Lit. zupełną uczynił kalkulacyą i dowód pokazał prawdziwego i nie interesowanego serca ku ojczyźnie, aukcyi podawszy 100000, a co większa, że cło alewiował, gdzie cum oppressione kupców podwyższone było, i ma w skarbie ad praesens blizko czterech kroć sto tysięcy. Incumbit tedy jmp. podskarbiemu koronnemu, aby się poczuwał ad reddendum calculum tak gloriose, jak jmp. podskarbi W. Ks. Lit.

Jmp. Dzieduszycki[1]), poseł podolski, interlocutorie, natenczas chybaby pluralitatem votorum securam być rozumiał, gdyby do niej było dołożono „non attenta contradictione".

Jmp. Karwowski, poseł bielski, ażeby obstynacyą swoją dalszej nie zatrudniał konsultacyi, projekt lustrationis czytać pozwolił, zachowawszy jednak salwę do dalszej rezolucyi.

Jmp. Świętorzecki, poseł miński, żalił się nad stratą czasu czteroniedzielnego, podczas którego ichmość pp. koronni nic nie zrobiwszy, teraźniejszy czas, właśnie tylko do czytania litewskiego projektu należący, swoimi zagaili projektami i kontrowersyami, więc animował jmp. Karwowskiego, aby się w swojem flectere raczył zdaniu[2]).

Jmp. Małachowski, starosta oświecimski, deklarował się z swojem województwem a contrario odstąpić sensu, kiedy inni ichmość, a specialiter jmp. Karwowski swojej odstąpi kontradykcyi. Pytał się tedy jmp. marszałek ichmciów pp. wołyńskich, jeżeliby na komisarzów elekcyą tu na sejmie a plena Republica pozwolić chcieli, którzy na to pozwolili. Prosił zatem jmp. Karwowskiego, aby a sistemate suo recedere raczył. Zaczem jmp. Karwowski, widząc unanimem na elekcyą lustratorów przez komisyą ichmciów assensum in casu niedojścia sejmików, nie zasadzając się na swojem zdaniu, in multitudine errare quam sibi ipsi sapere wolał, i lubo przestrzegał, aby ta komisya funestam patriae nie przyniosła consequentiam, interea, dum bene

---

[1]) **Cz. III**: Stadnicki. [2]) **Cz. III**: Prosił jmp. Małachowskiego krakowskiego, aby rezolwował, kędy komisarzów obierać.

Digitized by Google

sit communitati, recessit [1]). Po uspokojonej tej materyi zdało się, że altissima zaczęła regnare między ichmciami quies, że już ani o lustratorach, ani o komisarzach najmniejszej nie będzie wzmianki; aliż ex improviso odezwał się

Jmp. Grodzicki, poseł krakowski, mówiąc, że gdyby tej komisyi planta decisivam do zniesienia pogłównego z dóbr ziemskich miała potestatem, jeszczeby województwa dyspensowały się pozwolić na elekcyą z sejmu komisarzów, bo widziawszy securitatem satysfakcyi i tranquillitatem indubitatam, negować na nią rzeczby była nieprzystojna; ale kiedy to już było przedtem refutowano, zaczem, jako tamte komisye bez żadnej były konsekwencyi, tak i ta superficialiter tylko układana, nie znalazłaby skutku, a to z tej racyi, że nic nie chcemy dać z fortun naszych, z których verendum, aby nas samych z porcyi nie obnażono. Więc protestował się ex mente instrukcyi swojej, iż jako siebie komisarzem nie chce obierać, tak i innym imponere jugum nie może, a choćby i relative do sejmu się miała, quis sponsor, że ten sejm nie będzie mógł zerwać się? Więc ażeby tu obrani albo podani komisarze być mieli, na to nie pozwolił.

Jmp. Małachowski, poseł krakowski, idąc in subsidium jmp. Grodzickiemu, eksplikował się, że nie dlatego contradicit elekcyi komisarzów, aby komisyi nie chciał, ale dla tego to czyni, aby konstytucyi 1726 [2]), nie zmieniać, która wszelakie elekcye praesentium non absentium zgładzić rozkazała. Chcąc tedy pomienionemu satisfacere prawu, spopondit, że gdy generalna na komisyą wszystkich województw zajdzie zgoda, że obranych na

---

[1]) **Cz. III**: Jmp. marszałek pytał, jeżeli zgoda generalna, aby komisarzów tu na sejmie naznaczyć. Ks. Lubomirski czerski mówił: rozumiem, że dasz nam przykład ex primogenitura, jako Adam, mości panie Małachowski krakowski. Na powtórne pytanie jmp. marszałka; czy zgoda etc., jmp. Zagórski wołhyński, odezwał się: chcemy się na górne województwa zapatrywać. Jmp. marszałek obligował, aby amore boni publici zgodzili się; ichmość pp. płoccy i wielu innych odpowiedzieli: zgoda. Pytał się potem o liczbę komisarzów, i były zdania niektórych, aby ich naznaczyć per medium tak (!) posłów. Jmp. marszałek mówił: gdy uniwersalna względem komisarzów nastąpiła zgoda, upraszam jmp. podlaskiego, aby nie trudnił obrania lustratorów. Jmp. podlaski Karwowski pozwolił, aby pro tertio lustratorów komisya wysadziła. *Dalej Grodzicki.* [2]) *Tak samo* **Cz. III; W.**: 1626.

Digitized by Google

sejmiku komisarzów na termin commissionis dezygnowany przystawi. Dopraszał się zatem, aby województwo jego ekscypowane było [1]). Co usłyszawszy ichmość pp. wołyńscy i sendomirscy poszli zaraz za zdaniem retrograde jmp. Małachowskiego, posła krakowskiego, dopraszając się o tężsamą ekscepcyą dla województw swoich.

Jmp. Kossowski, poseł sendomirski, że gdy już na piątym tygodniu sejmowe obrady żadnego dla siebie nie wzięły skutku, obawiać się kazał, aby postronne potencye tak nie powiedziały, jako już nieraz o rozeszłych sejmach mówili, że Respublica Polona consulibus plena, sed consiliis vacua. Nie wątpił jednak, aby województwo krakowskie, indissolubili nexu z generałem korczyńskim zawsze chodzące, na elekcyą tu komisarzów przynajmniej pod tą kondycyą nie miało pozwolić, aby te wszystkie podatki, na komisyi zweryfikowane, cederent na zniesienie pogłównego, gdyż już tysiąc trzysta wsi żołnierzom w posesyą dostało się.

Książę jmć Lubomirski poszedł vestigiis jmp. Kossowskiego, to przydając: żeby ta komisya była decisiva, tedy i sam na to się zgadzał, aby komisarze po województwach obierani byli, ale kiedy tylko relativa, żadnej o sobie złej mieć nie powinna interpretacyi [2]).

Jmp. Małachowski, poseł krakowski, alegowanego fortiter trzymając się prawa, jako wprzód tak i teraz obranych na sejmiku komisarzów na komisyą generalną przystawić deklarował etiam apposito rigore in casu niedotrzymania; tylko teraz chciał, aby się przy swojej utrzymał ekscepcyi [3]). Na tę tedy ekscepcyą ichmość pp. mazowieccy, podolscy, bracławscy nie pozwalali, da-

---

[1]) **Cz. III**: Jmp. Krasiński sędomierski. Z korczyńskiego generału upraszamy wszyscy o ekscepcyą. [2]) **W.**: Jmp. Dzieduszycki, poseł podolski, interlocutorie wyraził, że na żadne ekscepcye nie pozwolim, ażeby się miały województwa krakowskie i wołyńskie ekscypować, na to żadnym sposobem nie pozwalamy, co wszyscy ichmć affirmarunt. *Dalej o solwowaniu sesyi.* [3]) **Cz. III** *d.*: Dzieduszycki podolski, wyraził: propter bonum publicum byliśmy łatwi do pozwolenia na obieranie przez sejm komisarzów, ale kiedy się teraz ekscypuje województwo krakowskie, więc aut omnibus hoc sit beneficium aut nemini. Toż jmp. Czacki bełzki.

Digitized by Google

jąc racyą, że in aequali Republica zostając wszyscy, aequaliter z sobą postępować powinni.

Jmp. marszałek, widząc ichmciów pp. krakowskich, na swojem zdaniu mocno zasadzających się i nie odstępujących, żalił się na odmienną ichmciów deklaracyą, że gdy się był pytał o elekcyi z sejmu komisarzów, unanimem prawie słyszał assensum, a teraz retrogradum widzi recessum. Arguebat ichmciów, że kto raz wymówi, powinien tego dotrzymać, jako i ten, co tacet, consentire videtur, więc już o tymże samym projekcie pytać ani ważyłby się, ile gdy za generalną zgodą finaliter był uspokojony [1]).

Jmp. Małachowski, starosta wąwolnicki, sequendo vestigia patris, zdanie swoje do jegoż przyłączył sentymentów.

Jmp. Skrzetuski, poseł inflancki, słysząc na wielokrotne jmp. marszałka o tymże projekcie elekcyi komisarzów pytanie się generalną ichmciów zgodę, jako dziś przybył in gremium posłów, wielce cieszył się z tego, tak nieomylną dalszych sukcesów wnosił konsekwencyą, prosząc jmp. krakowskiego, aby hunc obicem amovere raczył [2]).

Jmp. Pułaski, poseł ciechanowski, dowodził, że przedtem na komisye a plena Republica naznaczeni bywali, jako to za

---

[1]) **Cz. III**: Jmp. Krasiński sędomierski, radził dać do woli każdemu województwu, kędy chce obierać. Jmp. marszałek upraszał jeszcze, aby nie odmieniając ułożenia, przystąpili do zgody. Jmp. Zagórski podolski ze zdaniem krakowskich zgadzał się. Jmp. marszałek: biorę WPanów na świadectwo, że pytając się o zgodę nie widziałem przeciwnego nikogo, więc quid factum fiat? [2]) **Cz. III**: Jmp. Pułaski ciechanowski wyraził: Pokazujemy oczywiste dyffidencye, w tę i owę od zbawiennie ułożonej idąc komisyi. Mamy się referować do sejmików niepewnych; pluralitas choć praecommittitur, trudno jednak praescribere, aby nemine contradicente obrać komisarzów, bo konstytucyą de pluralitate votorum w obieraniu zaszczycając się, województwo płockie przez lat trzydzieści nie miało deputatów, a co to ma derogare libertati? Gdyż cokolwiek czynimy, wszystko ex indispensabili recessitate, i więcej nam się godzi czynić, ile że to actus relativus. Komisya radomska wyrachowała 1300 wsi, odebranych w pogłównem, z których i wojsko nie ma pożytku. Grasują hajdamacy w pogranicznych województwach, rozszerzają sobie granice w ojczyźnie naszej sąsiedzkie potencye: a my nie chcemy się wziąć ad ea quae publicae securitati necessaria. Życzę

Digitized by Google

Zygmunta Augusta, podczas wojen tureckich i moskiewskich, do związku komisya generalna naznaczona była; także i w roku 1690 była komisya, decisivam potestatem za Jana III wojny mająca, mieć się zaś z nią relative do sejmików rzecz jest niepewna, jeżeli dojdą, bo non praecluditur libertas vetandi, a tu instat aukcya wojska dla wielu przyczyn: że Moskwa kraju tyle zabrała, hajdamacy ustawicznie grasują etc.

Książę jmć Lubomirski, in sensum idąc jmp. Pułaskiego, upraszał jmp. Karwowskiego, aby do konstytucyi 1726 r. condescendere raczył, alegując, że cujus est condere legem, ejusdem est tollere et interpretari: może Rzplita, jako juris sui domina, stare znieść, a nowe stanowić prawa.

Jmp. marszałek, tożsamo powtórzywszy, co i książę jmć Lubomirski, jeszcze do łaskawego ichmciów pp. krakowskich pulsabat serca, aby jako do zaczęcia sejmu przykładnym byli początkiem, tak też same zaczęte opus do końca przywieść szczęśliwie dopomogli, etiam sublatis antiquis et novis formatis legibus[1]).

Jmp. Pułaski, poseł ciechanowski, alegowaną przez jmp. Małachowskiego konstytucyą 1726 refutował, że ta ad statum praesentem nie należy, bo tylko deputatów na trybunał in causis decisionis i komisarzów do Radomia in causis fisci absentes obierać zakazuje; tu zaś co inszego ma się rozumieć, bo tres ordines naznaczyć mają komisarzów na tę komisyą, która nec decisiva nec fiscalis, lecz tylko ma być relativa, żadnych dekretów nie formująca, ale tylko podatki in usum koncertująca.

Soluta zatem sessio in crastinum na godzinę ósmą.

SESYA PROWINCYONALNA ÓSMA W. KS. LIT.

Die 28 Octobris.

J. O. książę jmć Czartoryski, podkanclerzy W. Ks. Lit., reasumowawszy sesyą, krótką uczynił alokucyą do ichmciów, py-

---

unione animorum et votorum certować. Jmp. Małachowski krakowski, odpowiedział na głos jmp. ciechanowskiego i prosił jmp. marszałka, aby pytał się, czy zgoda, aby komisarzów po województwach obierać. [1]) **Cz. III** *d.:* Mości panie Małachowski krakowski, doznałem twojej dla mnie łaski przy początku sejmu,

Digitized by Google

tając się, jeżeli zgodnie pozwalają na czytanie projektu commissionis et adinventionis mediorum na aukcyą wojska, na co gdy concordibus zezwolili vocibus, czytany był projekt przez jmp. Suchodolskiego, pisarza wołkowyskiego grodzkiego. Gdy tedy przyszło ad punctum o komisarzach, aby pluralitate votorum obierani byli, odezwał się interlocutorie jmp. Dylewski, poseł smoleński, ekskuzując się naprzód, że ex eo motivo dotychczas na prowincyonalnych sesyach non comparuit, bo się obawiał niejakiego niebezpieczeństwa in collegio societatis, ponieważ dało mu się słyszeć echo, że Wiel. OO. jezuici są urażeni jego sprawiedliwemi propozycyami, w izbie poselskiej wniesionemi; więc in facie omnium praesentium publiczną uczynił deprekacyą i rekoncyliacyą, przepraszając prono cultu Wiel. OO. jezuitów i mówiąc: niech będzie Bóg wszechmogący nad nami i nad wami i nad Wiel. OO. pijarami. Powtóre, na pluralitatem votorum mocno kontradykował; którą uporczywą kontradykcyą usłyszawszy, tak ordo senatorius, jako i equestris przystąpili wszyscy do jmp. Dylewskiego, fortiter jmci perswadując, aby raczył od swojej desistere kontradykcyi. Jakoż tak poważnych senatorów i godnych posłów persuasionibus acquievit, z tą się klarygując kontestacyą, że tak J. Kr. Mości, jako i innym wszystkim ichmciom szczerze a nie obłudnie omnia faustissima życzy, oraz z tem się coram diis et hominibus manifestując, że nie ma tej intencyi zerwać sejmu, według opacznego udania. Zasiadłszy tedy znowu swoje miejsce, J. O. książę podkanclerzy z wzajemną swoją propensyą i realną życzliwością wszystkich ichmciów bez ekscepcyi ku jmci panu Dylewskiemu oświadczał się i deklarował się sam in persona być świadkiem oczywistym tak uprzejmej życzliwości jmp. Dylewskiego erga Majestatem. Po tej zaś kontestacyi ab utraque parte kontynuowany był tenże projekt, a po skończonem przeczytaniu onego, ruszywszy się wszyscy ichmość z miejsc swoich, krótką między sobą in turbido mieli konferencyą, po której J. O. książę jmć podkanclerzy occupavit miejsce swoje, prawdziwą ex munere officii sui ofiarując ichmciom aplikacyą

---

gdyś votum swoje na moją szczęśliwie złożył osobę, racz i teraz praeire inszym ichmciom przykładem zezwolenia. Jmp. Małachowski krakowski: Prosimy, mości panie marszałku, ażebyś uprosił prześwietnych województw, aby się z nami zgodziły.

Digitized by Google

i mówiąc, że ponieważ już principaliora puncta ułożone są zgodnie, więc do kontynuowania i dalszych in ulteriori tractu czekać deklarował sentymentów czy to na temże samem miejscu czyli też w pałacu J. O. księcia Radziwiłła, wojewody wileńskiego.

SESYA DWUDZIESTA PIĄTA.

Die 30 Octobris.

Jmp. marszałek spodziewał się, że jako punkt komisyi na dniu wczorajszym respektem nominacyi komisarzów in tribus ordinibus był jeszcze po zaszłej na niego zgodzie in controverso, tak obiecował sobie, że na dniu dzisiejszym szczęśliwie się zakończy. Aby zaś czasu płonno nie zagajać, do czytania projektu przystąpić ichmciów upraszał[1]).

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Czacki bełzki ostrzegał, aby żadnych ekscepcyi niedopuszczać. **W.** *d.:* Jmp. Dylewski, poseł smoleński, zabrawszy głos, wyraził, że śmiele mogę wyrazić z miejsca mojego (nie z cudzego, bo z miejsca tego, które naznaczone mi jest na początku obrad naszych), a to mówię in charitate non ficta, to też prawdę powiadam, że wolny jestem na sumnieniu, bom przeprosił ichmość księży jezuitów i już z ichmciami księżą pijarami są w jedności i zgodzie. Proszę tedy, nasi wielce miłościwi panowie nie śmiać się ze mnie, chyba trzeba się w sercu cieszyć: si veritatem dixero, któż me arguet de peccato. Będę mówił o św. Michale, patronie moim, który rebellizujących z nieba aniołów strącił na dno piekielnej przepaści tem jednem słowem: „Quis ut Deus“, i ja, jako wierny i prawdziwy poddany J. Kr. Mości, mówię temi słowy: „Quis ut Rex, quis ut Rex“, bo jest pan łaskawy, pan ojczyznę kochający, że mówię nie alegorycznie, bo jakom wyraził w pierwszej mowie mojej, że nie jestem pertius bardzo w łacinie i już oddałem co jest Caesaris Caesari, a co jest Dei Deo. Proszę wziąć w animadwersyą sprawiedliwą te trzy punkta moje, a upewniam, że i sejm dojdzie: 1-mo, niesprawiedliwości wszelkich unikać, 2-do, nie uwodząc się mamoną, wszelkie respekta zamienić w despekta, 3-tio, nie pragnąć prywaty. O nieprawowierna prywata, idź odemnie choć do kata! Mówiłem i mówię już to potrzecie, żem był udany do J. Kr. Mości P. M. M. od siedzących tu pobliżu odemnie, i lubo jestem oskarżony, pragnę nie ręcznej ale serdecznej obrony. Wyraziłem, że niewielkiej fortuny jestem, przyjechałem za swoim własnym sumptem, a tu jeszcze ponoszę scysury i opresye! akuzują przewrotne subjekta,

Digitized by Google

Jmp. Małachowski, poseł krakowski, ekskuzował się, że na dniu wczorajszym dla uniknienia od braci swojej, w domu pozostałych, impetycyi, na elekcyą komisarzów tu w Warszawie nie pozwalał, i nie czynił tego, ut avertat ichmciów bene de patria sentientes od zgody, owszem, że sam gotów jest ich sequi zdania, prono cultu et veneratione oświadczył się. Nie chciał szukać dla województwa swego ekscepcyi, ani żadnej salwy, sed unum sentire ze wszystkimi życzyłby sobie; i luboż województwo krakowskie wyderkafami nieznośnie obciążone i pod pogłównego ciężarem jęczy, odbiegać ab omni contribuendi modo nie będzie. Komisarzów z województwa swego dostawić się obowiązał. Tu zaś składać komisyą byłoby to wbrew prawu anni 1726, które vetat electionem ad quaevis officia absentium, posłom zaś non conveniret brać provinciam komisarzów na siebie. W cudze zaglądać instrukcye pro supervacaneo sądził, do czego zaś jegoż własna pociąga instrukcya, to manutenere powinien. A że ta komisya według ułożonej od laski planty saperet novitatem, a bardziej eversionem drogiego wolności klejnotu liberi veto, zaczem taki

---

wywracając słowa, a miasto punktów zadają punktury. Nie wstydzę się tego, żem mówił z Pisma Świętego, co i teraz powtarzam: miseremini mei, miseremini mei, saltem vos, amici mei, zmiłujcie się nademną, a chciejcie mię ratować i wesprzeć, ażebym mógł przeprosić J. Kr. Mość P. N. M. Żem mówił o lutrach, kalwinach, tom sprawiedliwie mówił, bo z dziada pradziada katolik prawdziwy, i nie miałem w domu moim żadnego lutra ani kalwina, i przy sprawiedliwości obstając, otrzymałem despekt; i nie wstydzę się tego, żem był zelo uwiedziony i mówiłem o wierze, jako to o Żydach, lutrach, kalwinach etc., a WPanowie inaczej tu siedząc tłumaczycie. Byłem wokomany od jmp. Saula, ministra J. Kr. Mości, ale nic nie uważając na jego ekspostulaty, mówiłem słowy Chrystusa Pana: Saule, Saule, cur me persequeris. Upraszał potem jmp. marszałka, ażeby chciał adire Majestatem, justyfikując onego. Jmp. Lubomirski, poseł czerski, zbudowawszy się z głosu jmp. Dylewskiego, posła smoleńskiego, nie zabierając potem czasu, upraszał, aby były czytane projekta, gdzie jmp. poseł podolski negando niepozwalał, ażeby się miało województwo krakowskie ekscypować, tak jako na dniu wczorajszym ekscypowało się. — Jmp. marszałek wyraził, że spodziewałem się na dniu dzisiejszym pomyślniejszych ewentów; upraszam tedy WPanów. jako na dniu wczorajszym jmp. inflancki upraszał o podanie inszego medium, tak i ja upraszam, ażebyśmy mogli przyjść do pomyślniejszych obrad sukcesów.

Digitized by Google

podał sposób, aby komisarzów na sejmikach relationis libera voce obierano. Ten jeżeliby nie doszedł, drugi in unione votorum, a jeżeliby się te rwać miały, dopiero dać komisyi moc, aby ta authoritate sua dopiero ex possessionatis et incolis tegoż samego województwa obrała komisarzów, i to prawem mocno opisać extendendo rigorem in renitentes [1].

Jmp. Skrzetuski, poseł inflancki, klarygował się, że na dniu wczorajszym explorabat sensum jmp. Małachowskiego, posła krakowskiego, jako wielkiego w ojczyźnie statysty i w wojsku zasłużonego regimentarza, aby podać sposób ufacylitowania tej zaszłej kontradykcyi, a jako pociągnął jmp. krakowski zdaniem swojem, że kilka województw retrogradi poczęło, tak obligował jmci, aby aequanimitate ductus ad communem sensum inszych województw chciał ichmciów retrahere. Nakoniec, jeżeli inaczej nie będzie można, na subministrowany od jmp. krakowskiego sposób sam chętnie zezwolić przyobiecał. A gdy proszono jmp. marszałka, ut exquirat sensum całej izby, jeżeli za sentymentem jmp. krakowskiego pójść zechce, wyeksplikowawszy tenorem sposobu, podanego przez jmp. krakowskiego, cała izba na niego pozwoliła [2].

---

[1]) **Cz. III** *d.*: Ichmość pp. podlascy nie pozwolili na ekscepcyą. Jmp. marszałek mówił: spodziewałem się jedności WPanów w tym punkcie, ale kiedy jeszcze ichmość krakowscy przeczą, upraszam o rezolucyą, co mam czynić. [2]) **Cz. III** *d.*: Jmp. Małachowski krakowski przyrzekał, że per electionem staną w jego województwie komisarze, wolno na nas opisać rygor. Wyraził na replikę jmp. Skrzetuskiemu, że obierać tu komisarzów jest nadchylić prawo 1726, ale niech będą sejmiki relationis na tych komisarzów obierać: jeżeli tedy jeden nie stanie, to drugi per pluralitatem, a niech komisya będzie decisiva. Spytaćby się potrzeba, jeżeli na to pozwolą prześwietne województwa, bo ja inaczej nie pozwolę. Jmp. Skrzetuski inflancki wyraził: Nie zbłądziłem, gdym prosił WPana, mości panie Małachowski krakowski, aby jakoś szczęśliwie zaczął, wotując na marszałka, i teraz mógł pociągnąć nas wszystkich za swojem zdaniem, jakoż i to, które dał jmć zdanie, i mnie konwinkuje, i rozumiem, że się WPanom podoba. I lubo pluralitas, jako już praktykowana, nie powinnaby szkodzić, jednakże, jeżeli jest w podejrzeniu, to i ja pozwalam, ażeby komisarzów in plena activitate obierać, a jeżeli się zerwą sejmiki, aby komisya ad complementum naznaczyła komisarzów. Jmp. marszałek eksplikował: wynaleziony sposób przez jmp. Małachowskiego krakowskiego na obie-

Digitized by Google

Jmp. Mogilnicki, poseł gostyński, exponendo żal swój nad upływającym przez codzienne pro et contra illacye respektem obierania komisarzów czasem, collimabat ad sensum jmp. krakowskiego; czynił refleksyą, że chociażby się i sejmiki porwały, mógłby się porzucić na dyskrecyą komisyi, ile że ta złożona będąc z godnych ludzi i braci naszych, żadnejby nikomu nie uczyniła krzywdy; dowodem czego jest sejm teraźniejszy, na którym lubo z wielu województw posłów niemasz, jednak między nami znajdzie się tu tyle, którzy za nich oratores agunt.

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, widziawszy veritatem sentymentów, dziwować się nie kazał, bo jako suspicax libertatis amor, tak trudno do finalnej prędko przyjść (osobliwie gdzie o wolność chodzi) rezolucyi. Alegował, że elector populus, bracia nasi, małoby nam mieli obligacyi, gdybyśmy liberae voci praejudicium z sobą do domu przywieźć mieli; oświadczał się, żeby był prędzej akceptował komisyą cum facultate decisiva na ułożenie podatków i zniesienie pogłównego, które nas praeaggravat: ta, mając absolutam potestatem, mogłaby kompletować regimenta i drugie erygować, a ta teraźniejsza, relativa, nie mając żadnej mocy, tylko ad referendum do przyszłego sejmu, videtur być mniej potrzebna, ponieważ i lustratorowie to opus perficere potrafiliby i comportare na sejm intraty, które z wszystkich województw do kupy zsumowawszy, pokazałoby się proveniens importancyi. A do tego coby to za koszt był na komisyą i tych, którzyby tu na nią zjeżdżali! Supponebat, żeby w Warszawie zjazdy większe bez komparacyi bywały, jak teraz na sejmie, bo teraz z każdego województwa, powiatu i ziemi posłów tylko po kilku, a potem byłoby i po kilkadziesiąt osób, i do stancyi docisnąćby się nie można było; więc radził, aby komisarzów i lustratorów obierano i grodom facultatem sądzenia renitentium dano.

Jmp. Podoski, poseł rożański, ubolewał, że się ichmciowie, zgodziwszy na komisyą, aby tu się odprawiała i tu denominowana była, a teraz retro gradiuntur, nieoglądając się na to, że sejmowania czas na schyłku. Suponował, że instrukcye wszyst-

---

ranie komisarzów jest ten: aby in casu niedojścia jednego i drugiego electionis per verbum placet sejmików, aby komisarze obrani mieli moc przez teraźniejszą konstytucyą układania taryf i aby mogli czynić decisive.

Digitized by Google

kich ichmciów collimant do tego, aby o obronie pomyśleć dla ojczyzny. Nie wiedział lepszego sposobu, jak przez podany projekt komisyi przyjść tandem do końca tego i siły zmiarkować Rzplitej. Replikując jmp. posła bracławskiego, intulit, że gdyby województwa sobie obierały komisarzów i lustratorów, sejmikiby procul dubio szlachta porwała; in quantum by zaś który doszedł, żeby się w grodach partes miały sądzić, quae sequela? byłoby to z tego wszystkiego pulchrum nihit.

Jmp. Małachowski, poseł oświecimski, przyznawał sam, że wstecz materya idzie o komisyi, a lepiej zawczasu sądził o sobie mówić, niżeli ex post facti paenitere. Pluralitatem votorum jako widział nocivam libertati, tak obawiając się, aby per praevalentiam toxicum kiedykolwiek nie przyniosła ojczyźnie, chronić tej się radził. Komisarzów elekcyą non praeclusa voce vetandi na sejmiki odesłać dopraszał się; in reliquo poszedł za sentymentem jmp. Małachowskiego, posła krakowskiego [1]).

Jmp. Pułaski, poseł ciechanowski, widziawszy dwa sposoby podane, jeden od województwa krakowskiego na obieranie komisarzów na sejmikach, które casu quo, żeby się porwały, aby ich komisya obierała, drugi od jmp. Czarneckiego, posła bracławskiego, aby obrani komisarze independenter od komisyi sądzili się w grodach, i tam facultatem terminandi differentias mieli; nie podobawszy mu się ten drugi, obrał sobie pierwszy sposób, podany od województwa krakowskiego. Spytał się po drugi raz jmp. marszałek, jeżeli zgoda na ten pierwszy podany sposób od od województwa krakowskiego; na co uno labio et voce przystała izba.

Jmp. Karwowski, poseł bielski, asseruit, że to jest propter equestrem ordinem res plausibilis, że im się nie odejmuje facultas sub libera voce vetandi komisarzów obierania; a kiedy województwa porwą sejmiki, tak że i jeden komisarz nie stanie: toć i lustracya in cassum pójdzie, bo któż tedy do zerwanych

---

[1]) **W.**: a gdy się wszyscy in assensum jmp. krakowskiego zgodzili, jmp. Gocki *(tak)* animował ichmciów, ażeby kończyli zaczęte opus i dali czas do czytania projektów W. Ks. Litewskiemu. Post haec czytany projekt. *Maliński nie pozwala na podatek łanowy z dóbr ziemskich; głosy Pułaskiego, Karwowskiego, Skrzetuskiego, Czackiego, jak i wielu passim nieopozycyonistów, opuszczone.*

Digitized by Google

województw posyłać będzie lustratorów, kiedy tej komisyi nie będzie?

Jmp. Skrzetuski, poseł inflancki, reposuit, że niepodobna, żeby wszystkie sejmiki porwały się w królestwie, ale że jest clausula położona: „dummodo viginti quattuor adsint“, ci będą mieli moc delegandi lustratores.

Jmp. Czacki, poseł bełzki, poszedł za sentymentem jmp. Skrzetuskiego.

Jmp. Gurowski, poseł podolski, widząc, że oporem idą obrady publiczne, i tydzień za tygodniem, dzień za dniem schodzi, tak dalece, że już piąty tydzień się kończy, a projektu koronnego wygotowanego a bardziej zaczętego jeszcze niemasz, upraszał ichmciów, aby remoram publicznemu dobru nie czyniąc, Prowincyi W. Ks. Lit. czas ad discutiendum projektów swoich dali, asekurując, że jeżeli dziś, jutro nie zakończą się, do izby senatorskiej iść się nie deklarował [1]).

Jmp. marszałek, widząc najpryncypalniejszy commissionis punkt za pomocą Bożą i uniwersalną izby zgodą skutecznie ułożony, to jest, że komisarze antiqua circa electionem praxi po województwach mają być obierani, więc ad secundum punctum, quantitatis tychże komisarzów, przystąpiwszy, upraszał ichmciów, aby swoje in hac materia depromerent zdanie. Zaczem jmp. Kalinowski, poseł podolski, praecavit sobie, ażeby z każdego województwa, a nie z powiatu po czterech obierano komisarzów.

Jmp. Narzymski zaś pretendował, ażeby tam, gdzie prawo certum posłów definivit numerum, komisarze tylko per medium obierani byli, to jest, gdzie bywa posłów sześciu, tam komisarzów trzech być powinno.

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, należyte Supremo Numini oddawszy dzięki, winszował jmp. marszałkowi hanc dexteritatem, że za jego alaboracyą tak trudna materya przez wynalezione

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Przy czytaniu projektu domówił się ks. Lubomirski czerski, aby dołożyć w projekcie: „dummodo 24 ex equestri ordine adsint commissarii“, i tak napisano. Dalej do czytanego projektu przymówił się jmp. Zbrożek wołhyński, aby dołożono: „łany wybranieckie exquirant lustratorowie, kędy są“; w dobrach duchownych jako łanów nie bywało, tak ich rewidować nie należy. Jmp. Młocki zakroczymski, aby w dobrach ekonomicznych królewskich lustrować łany, życzył.

Digitized by Google

ad amovendos obices sposoby pożądany odebrała skutek. Instando za województwami ruskiemi, które z innemi województwami komparować się ad numerum nie mogą komisarzów, boby na komisyi generalnej ex pluralitate votorum znaczną ponieśli klęskę, na której komisyi z większą się ostrożnością, aniżeli na sejmie każdemu mieć zalecał, alegując województwo mazowieckie, które z dziesięciu ziem ad normam posłów mogłoby mieć dwudziestu komisarzów, a z województw: ruskiego, bracławskiego, podolskiego, wołyńskiego, kijowskiego ledwieby eodem numero zaszczycić się mogły. Intulit zatem, że jeżeli z wspomnionych ziem generału mazowieckiego będzie naznaczony komisarz jeden, tedy z ziem ruskich po dwóch dezygnowanych być powinno.

Jmp. Uniatycki, poseł sendomirski, stosując się ad sensum jmp. Czackiego ob metum tejże komisyi, która super depactantes et renitentes decisivam będzie mieć potestatem, żądał, ażeby in quantitate komisarzów we wszystkich województwach aequalitas et aequilibrium było zachowane, i aby wszędzie po czterech tylko obierano [1]).

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, eksplikował się, że nie dla tego wniósł to desiderium województwa swego, aby izbę zatrudnił et consultationibus moram uczynił, ale żeby justam w ich sercach mógł wzbudzić compassionem, gdyż już też województwa ruskie, lubo mają swoje gravamina, jednak amore boni publici ad aequalem ciągną się portionem, więc i paritate votorum na tejże komisyi, która pluralitate konkludować będzie, porównane być powinny; wniósł zatem, ażeby po czterech z województwa obierano komisarzów.

Jmp. Pułaski, poseł ciechanowski: ponieważ w dziesięciu ziemiach pozwoliła Rzplita sejmiki distinctim odprawować, jakożby to być mogło, ażeby tylko czterech miało być komisarzów, i na których relationis sejmikach byliby obierani? Z których to dziesięciu ziem samej rodowitej szlachty na pospolite ruszenie sześćdziesiąt tysięcy wojska przedtem wychodziło i innych województw broniło; więc, ażeby z każdej ziemi był jeden komisarz, dopraszał się.

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Węgliński chełmski remonstrował przypadki choroby etc., dlaczego radził tyle ile posłów obierać komisarzów.

Digitized by Google

Jmp. Małachowski, starosta wąwolnicki, wziąwszy asumpt z pretensyi jmp. Pułaskiego, expressit, że Rzplita dwóch tylko na trybunał deputatów, także i dwóch do Radomia komisarzów księstwu mazowieckiemu obierać pozwoliła, na cóż teraz większej mają pretendować liczby, boby takowym sposobem numerus innumerus byłby komisarzów; upraszał oraz, ażeby z województwa krakowskiego czterech [1]), a księstw zatorskiego i oświecimskiego dwóch dezygnowanych było komisarzów [2]).

Książę jmć Lubomirski, poseł czerski, stosując się ad sensum jmp. Pułaskiego, był in praetensione eligendi jednego tylko z każdej ziemi komisarza.

Jmp. Małachowski, starosta oświecimski, in contra idąc księciu jmci Lubomirskiemu, na czterech tylko z całego generału mazowieckiego pozwalał komisarzów ad normam elekcyi deputatów i komisarzów na trybunały [3]).

Jmp. Karwowski, poseł bielski, replikował, iż pomieniona dwóch deputatów i dwóch komisarzów elekcya przez alternatę ziem mazowieckich tylko na generale praktykuje się. Tu zaś gdy jest definitum, ażeby na sejmikach relationis obierano, ażeby

---

[1]) **Cz. III**: trzech. [2]) **Cz. III** *d.*: Jmp. Skrzetuski inflancki przymawiał się za ziemiami ruskiemi, aby każda swego miała komisarza. [3]) **Cz. III** *d.*: Wszakże tu wolno to postanowić, bo cujus est condere ejus et interpretari, a jakośmy się wyrzekli pluralitatem, tak niech się z nami generał mazowiecki porówna. Jmp. Grzybowski czerski domawiał się, aby z generału mazowieckiego każda ziemia przynajmniej po jednym miała komisarzu. Jmp. Linowski oświecimski wyraził: teraźniejsza komisya będzie sądem lustratorów i posesorów, więc jak generał mazowiecki dwóch deputatów na trybunał posyła, tak niech dwóch obiera komisarzów. Jmp. Wolski inowrocławski radził, aby pozwolić mazowieckim z każdej ziemi jednego komisarza obierać. Jmp. marszałek rezolwował: zważając, że sejmiki relationis województwa mazowieckiego distinctim po ziemiach odprawiają się, a myśmy na tych relacyjnych sejmikach obranie komisarzów naznaczyli, więc że w inszym czasie generał zwykł bywać, województwo też ruskie ma kilka ziem, ustanówmy, aby każda ziemia miała swego komisarza, albo żeby ad proportionem posłów tyleż obierać komisarzów. Jmp. Krasiński sędomierski reposuit: jeżeli o to chodzi, że nie wtenczas sejmiki relacyjne odprawują się, kiedy i generał, to naznaczyć sejmik obierania komisarzów po relacyjnych, ad numerum deputatów.

Digitized by Google

każdy sejmik saltem jednego e medio sui wysłał komisarza, domawiał się, alegując projekt księcia jmci prymasa Potockiego, który ziemiom mazowieckim nie negował po jednemu dezygnować komisarzu. A do tego, że sejmiki relationis wprzód praecedere powinny, generał zaś in Septembri złożony bywa[1]). Po długich tedy de quantitate komisarzów pro et contra koncertacyach na uczynioną przez jmp. marszałka remonstracyą, ażeby z każdego województwa po czterech, także i ziem, które distinctim sejmikują, po jednemu byli obierani komisarze, zaszła na to po trzykrotnem przez jmp. marszałka pytaniu się generalna całej izby zgoda. Dołożono potem do tegoż projektu, aby z województwa poznańskiego i kaliskiego, które razem z sobą sejmikują, było ośmiu komisarzów, także i z generału pruskiego, z województw po czterech. Poczem jmp. marszałek przystąpił ad denominationem do korektury deputatów to jest:

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Stadnicki wyraził: żeby przemożenia w liczbie komisarzów nie było, pozwalam, aby generał mazowiecki po jednemu miał z każdej ziemi komisarzu, ale oraz, żeby z województw ruskich z każdej ziemi i z powiatów niektórych po dwóch wysyłać. Jmp. Nakwaski wyszogrodzki odstąpić tego nie chciał, aby każda ziemia swojego miała komisarza. Jmp. Gadomski gostyński wnosił, aby trzy ziemie w województwie ruskiem każda osobnego miała komisarza. Jmp. Sokołowski kujawski radził, aby każde województwo po czterech obierało komisarzów, a księstwo mazowieckie, jako ma swoje excepta, niech z każdej ziemi wyśle na komisyą. Toż potwierdził jmp. Uniatycki. Jmp. marszałek rezolwował: niech każde województwo czterech obiera komisarzów i każda ziemia, która osobne od województwa odprawuje sejmiki, po jednym wysyła komisarzu. Jmp. Darowski podolski czynił tę refleksyą: gdyby tąk miało być, samo księstwo mazowieckie miałoby 14 komisarzów, bo z województwa 4 a z ziem 10, więc upraszał, aby ruskie województwa po 2 z każdego powiatu mieli. Jmp. Czacki belzki nie przeczył, aby mazowieccy mieli po jednym z każdej ziemi komisarzu, ale prosił o wzgląd, ażeby województwa ruskie, ziem nie mające, tak jak na Mazowszu, z powiatów mieli komisarzów. Jmp. Wolski inowrocławski: tym sposobem bardzo wielka liczba byłaby komisarzów z Wielkiej Polskiej, bo tam wiele powiatów. Jmp. Zbrożek wołhyński wyraził: Powinienbym mówić za całość województwa swego, nie mając ziem, tylko powiaty, które się osobno rządzą, a 4 kontentujemy *(się)* komisarzami.

Digitized by Google

Z Małej Polski ichmciów pp.: Grodzickiego krakowskiego, Uniatyckiego sendomirskiego, Węglińskiego chełmskiego, Malińskiego wołyńskiego, Darowskiego podolskiego, Czackiego bełzkiego, Karwowskiego bielskiego, Bogatka (bracławskiego) posłów.

Z Wielkopolski ichmciów pp.: Sokołowskiego brzeskiego-kujawskiego, Wolskiego inowrocławskiego, Kossowskiego inowrocławskiego, Jaroszewskiego płockiego, Sobolewskiego warszawskiego, Pułaskiego ciechanowskiego, Mogilnickiego gostyńskiego, Skrzetuskiego inflanckiego, Chojeckiego liwskiego posłów.

Nastąpiła potem dalsza tegoż projektu commissionis kontynuacya, ac tandem jmp. Czacki, poseł bełzki, podziękowawszy Bogu, że sejmu teraźniejszego nawa, variis dotąd agitata procellis, do szczęśliwego przychodzi portu, upraszał, ażeby z województwa czerniechowskiego, gdzie żadnego niemasz senatora, czterech mogło być na tęż komisyą obranych komisarzów, na co wszyscy ichmciowie pozwolili.

Jmp. Darowski, poseł podolski, słysząc ten punkt o komisyi, że jest pro infrascriptis peragendis naznaczona, zalecał tęż komisyą niżej opisać, ażeby w sprawy, ad alia subsellia directe należące, nie wdawała się, ale tylko tego, co jej praecommissum będzie, pilnowała.

Jmp. Pułaski, poseł ciechanowski [1]), pytał się ichmciów, gdzie teraz obrani komisarze explere juramentum tenebuntur, czy na komisyi, czyli też na sejmikach relationis, upraszał oraz, ażeby clausula była dołożona, iż te podatki, z kwart, ultimae consumentiae etc. wynalezione, mają być na zniesienie pogłównego szlacheckiego obrócone.

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, nad utyskującemi ex ratione praeaggravationis podatków condolendo województwami, tem się vicissim zaszczycać nie przepomniał, że i województwa ruskie dobrowolnie na siebie tenże sam przyjęły ciężar, pozwoliwszy eo fine na podatki, aby aukcya wojska być mogła, gdyż do tegoż samego celu w uniwersałach antekomicyalnych zbawienne J. Kr. Mości P. N. Miłościwego zmierzały intencye; tamże ekonomika i trybunałów korektura stanom Rzplitej była zalecona.

Jmp. Kossowski [2]), poseł sendomirski, refutując jmp.

---

[1]) **Cz. III**: Sokołowski kujawski. [2]) **W.**: Uniatycki. **Cz. III**: Jmp. Kossowski sędomierski domawiał się, aby naj-

bracławskiego, chciał, ażeby ex residuo, które się zostać może po zniesieniu pogłównego, aukcya wojska mogła być formowana, więc na przyszłym sejmie, pro 1-mo, znieść pogłówne, a pro 2-do, wojsko aukcyonować zalecał; którą to kautelę w tenże projekt ingrosować exposcebat.

Jmp. Czarnecki[1]), poseł bracławski, expressit, że chociażby ten podatek cederet na zniesienie pogłównego, kłaść do projektu nie radził, ale się tylko mieć z nim implicite życzył; a jeżeliby był położony explicite, tedy i aukcya wojska expresse powinna być położona, więc albo utrumque specyfikować albo utrumque do projektu nie wkładać zalecał. Na co ichmciowie pp. posłowie generału mazowieckiego[2]) turmatim nie pozwolili, pretendując, ażeby clausuła zniesienia pogłównego szlacheckiego ante omnia w projekcie była położona.

Jmp. Uniatycki, poseł sendomirski, powiedział, że pozwolenia na podatki primum motivum było zniesienie pogłównego, a pro 2-do, aukcya wojska; kiedy zaś teraz sub dulci melle tające się być widział toxicum, jako przeciwną w tym projekcie słyszał kontradykcyą, tak vice versa a sua contrarietate odstąpić nie deklarował, dając racyą, że czemby się za powrotem do braci wyekskuzował, gdyby na nowe pozwoliwszy podatki, a względem zniesienia pogłównego żadnego nie uczynił hic et nunc warunku.

Jmp. marszałek, nie widząc fundamentalnej racyi, dla którejby punkt zniesienia pogłównego do projektu miał ingroso-

---

pierwej znieść pogłówne, które konstytucyą 1717-mi na dwa lata tylko przyjęte było, bo lubo mamy w instrukcyach zaleconą aukcyą wojska, ale dla nas byłaby to auctio oppressionis, gdyby, nowe przyjmując podatki, nie mielibyśmy znieść ciężkiego pogłównego, o czem przynajmniej namienić prosimy w komisyi. Toż jmp. Sokołowski kujawski. Jmp. Czarnecki bracławski radził zostawić pogłówne do rezolucyi przyszłemu sejmowi. Jmp. Karwowski podlaski wprzód zniesienie pogłównego, a potem aukcyą wojska z nowowynalezionych podatków promowował. Na co podolscy nie zgodzili się. Jmp. Wolski inowrocławski: kiedyby nie było zniesione pogłówne, to my wielkopolscy i niektórzy małopolscy i pogłównem i nowemi bylibyśmy obciążeni podatkami, więc proszę dołożyć zniesienie w projekcie. [1]) Tak samo **Cz. III; W.**: Zagórski podolski. [2]) **W.**: Cała Wielkopolska i Małopolska negando województwom ruskim. *Następuje solwowanie sesyi.*

Digitized by Google

wać, ponieważ jeszcze non constat de quantitate podatków, i tylko się teraz bierzemy do porządku ekonomicznego, mającego się do sejmu przyszłego relative, więc natenczas wolno będzie Rzplitej jak chcąc dysponować, czy to na zniesienie pogłównego, czyli też na aukcyą wojska; obawiać się nakoniec kazał, aby za zniesieniem pogłównego i tego, co teraz jest, nie znieśli wojska.

Jmp. Karwowski, poseł bielski, dziękując ichmciom pp. ruskim, że chcą aequaliter trahere jugum z innemi województwami, pozwalając na contribuendi genera, przez komisyą zweryfikowane, która komisya, że się ma do przyszłego sejmu relative, bodajby był falsus vates, aby się ten sejm zerwać nie miał; co jeżeliby do tego przyszło, tedy komisya obmutescet, a szlachta obstupescet i do dziesiątej da się odrzeć skóry, bo kto będzie mógł znieść pogłówne? więc upraszał, ażeby podatki, przez komisyą wynalezione, in sublationem pogłównego destynowane były, a ex residuo aukcya wojska.

Jmp. Darowski, poseł podolski, też podatki ofiarował na zniesienie pogłównego, bo konstytucya 1717 do przyszłego tylko sejmu z ziemskich dóbr płacić nakazała, a tu już dwa doszłe minęły sejmy 1726 i 1736, a pogłówne że nie jest nie tylko zniesione, ale nawet na pomienionych sejmach nie uczyniono wzmianki, zaczem i teraz upraszał, ażeby zniesienia pogłównego do teraźniejszego projektu nie wkładano.

Jmp. Grzybowski, poseł czerski, z tem się oświadczał, że gdyby teraźniejszy podatek nie miał cedere na zniesienie pogłównego, tedy cum discrimine sejmu na wszystko pozwolić nie obiecał, dając racyą, że już 1300 wsi w żołnierskie przeniosły się ręce [1]). Na tym tedy punkcie włożenia do projektu sublationem pogłównego alboliteż nie włożenia jmp. marszałek solwował sesyą in crastinum na godzinę ósmą.

---

[1]) Cz. III: *Zamiast mowy Grzybowskiego:* Jmp. Mogilnicki gostyński mówił: instrukcya moja naucza, aby wprzód pogłównego zniesienie promowować, potem na aukcyą wojska łożyć z nowych podatków; więc upraszam, aby tak wyrazić w projekcie, gdyż stanąwszy na sejmiku relacyjnym, zasmuciłbym braci i miałbym nienawiść, żem pozwolił na nowe podatki, a nie starałem się o zniesienie pogłównego. Jmp. podolski Dzieduszycki do jutra odłożyć tę materyą radził. Jmp. Zagórski podolski nie pozwalał wzmianki czynić w projekcie o zniesieniu pogłównego.

Digitized by Google

SESYA DWUDZIESTA SZÓSTA.

Die 31 Octobris.

Jmp. marszałek wyraził, że w wolnym narodzie liberam uczyniwszy fluctuationem na dniu wczorajszym, spodziewał się, że za pomocą Boską na dniu dzisiejszym do porządnego przypłyniemy portu. A że sesya solwowała się na punkcie umówienia się, aby podatki wynalezione były albo na aukcyą wojska, albo na zniesienie pogłównego destynowane, tak nie rozumiał, żeby pogłówne miało komu przynieść jugum albo levamen, z racyi, że komisyi dała się relativa potestas non decisiva; upraszał, aby tym argumentem resztę drogiego nie wycieńczać czasu i do projektu przystąpić.

Odezwał się jmp. Nakwaski, poseł wyszogrodzki [1]), żeby wolał, aby komisya ta była decisiva, mając potestatem zniesienia pogłównego, niżeli być per commisionem relativam in exceptione zniesienia onegoż.

Czytany był potem projekt, a gdy przyszło ad punctum aukcyi wojska, odezwał się jmp. Grodzicki, poseł krakowski, aby w tym projekcie dołożono było, że podatki nowo uformowane na zniesienie pogłównego dysponowane będą, et ex restanti ma formari aukcya wojska, o co jmp. Grzybowski, poseł czerski, domawiał się.

Jmp. marszałek rektyfikował jmp. Grodzickiego, posła krakowskiego, że lubo w tym punkcie niemasz mencyi o zniesieniu pogłównego, upewniał, że in ulteriori tractu projektu tego sat sufficienter ad satisfactionem wszystkich wyrażono będzie.

Jmp. Dzieduszycki, poseł podolski, przyznawał to, że województwa wielkopolskie i niektóre małopolskie mają to w instrukcyach swoich domawiać się o zniesienie pogłównego, które ich praeaggravat; ale i to niemniej wyznał, że sam pro primo et principali objecto ma rekomendowaną wojska aukcyą, na którą suponował, że wszystkie in universali województwa mieć muszą instrukcyą; zaczem, referując się do uniwersałów J. Kr. Mości przedsejmowych i do propozycyi od tronu, które rekomendują aukcyą wojska przez wynalezione sposoby, non autem zniesienia

---

1) **Cz. III**: Płoccy, wyszogrodzki i krakowski.

Digitized by Google

pogłównego, radził, aby o świeże postarać się uniwersały et per consequens i o sejm, w którychby wyrażona ta była materya, że podatki, które się ułożą, cedent na zniesienie pogłównego; nakoniec compatiebatur jmć nad województwami wielkopolskiemi, że ten ciężar od lat długich dźwigać muszą, które to gravamen na przyszłym sejmie czas exponendi ichmość będą mieli. — Na tej tedy materyi izba blizko godziny in inactione będąc, particularibus zabawiała się colloquiis, szukając sposobu ułatwienia tej trudności.

Jmp. Uniatycki, poseł sendomirski, po tak długich kontrowersyach między województwami wielkopolskiemi i województwami ruskiemi głos zabrawszy, animował ichmciów, aby czasu nie zabierając, na swoich zdaniach się nie zasadzali i z ułożonych podatków, pro primo, znieść pogłówne, ex restanti formować aukcyą wojska pozwolili. Eksprobrował ichmciom pp. posłom ruskim, że ad apparentiam żalą się, że sub hoc jugo pogłównego kilkadziesiąt lat Wielkopolska Prowincya i niektóre województwa małopolskie jęczą, a medelam ichmciowie sami recusant.

Jmp. Maliński, poseł wołyński, wnosił interlocutorie, że kiedy województwa wielkopolskie i małopolskie instant o zniesienie ante omnia pogłównego, domawiał się, aby i podymne razem z województw ruskich zniesione było.

Jmp. Sokołowski, poseł brzeski-kujawski: że województwa wielkopolskie starają się o allewiacyą czyli zniesienie włożonego na głowy nasze haraczu, słusznie czynią, bo nie będąc sejmami 1726 i 1736 alleviati, obawiać im się trzeba, aby i ten sejm im praejudicium nie przyniósł. Upraszał województw ruskich, aby condescendendo ad mitiora, pretensyi swoich niesłusznych zaniechawszy, czasu drogiego nie zabierali; a ponieważ jmp. Maliński wnosił, aby podymne także z województw ruskich zniesione było, libenter et reverenter na to zezwalał.

Jmp. Darowski, poseł podolski, eksponował, że pierwej o zniesieniu pogłównego mówić nie można, ale de generibus podatkowania na aukcyą wojska, które ułożywszy dopiero, quaestio ventilari może o pogłównem, aby zniesione było, hac tamen adjecta cautela, aby z województw ruskich podymne zniesione było.

Jmp. Matuszewicz, poseł płocki, z niemałym żalem słowa wyciskał, że województwa ruskie in cognitionem ciężaru pogłównego nie wchodząc, ciężkość tę na województwa wielkopol-

Digitized by Google

skię zostawić allaborant i kwestye movent takie, które czas darmo tylko extenuant; zaczem, zachęcając ichmciów, aby fraterno certando amore, compati nad uciemiężonemi chcieli województwy. Jeżeli zaś aequanimius sobie postępować będą, to i województwa wielkopolskie ad requisita eorum pozwolą.

Jmp. Wolski, poseł inowrocławski, okropnem na obrady sejmu zapatrywać kazał się okiem, kiedy codzień co nowego, error errorem trudit. Wymawiają się województwa ruskie od podatków et ad distributivam justitiam równo z naszemi województwy idą, paribusque gaudent praerogativis; za cóż tedy włożone od kilkudziesiąt lat pogłówne na karkach naszych zostawić jeszcze starają się? wiedzą dobrze o tem, że pogłówne do dwóch lat tylko konstytucyą anni 1717 włożone było, compatiuntur z nami ad apparentiam, a w samej rzeczy życzą, abyśmy hoc intolerabile onus dalej dźwigali. Zaczem do niczego przystąpić nie obiecał, jeżeli punkt o zniesieniu pogłównego pro principali nie będzie włożony.

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, ad materiam pogłównego to adjunxit, że komisya sejmu teraźniejszego nie ma mocy zniesienia pogłównego ani aukcyi uczynienia, będąc relativa do sejmu, non decisiva. A ponieważ obstinantur ichmość pp. wielkopolscy i cały generał mazowiecki, aby pro principali objecto położyć zniesienie pogłównego, upraszał o produkcyą instrukcyi ichmciów i sam swoje do laski oddawał, z których dowodzić chciał, że aukcya wojska objectum principale, a potem co supererit, na zniesienie pogłównego pozwolił convertere [1]).

Jmp. Dylewski, poseł smoleński, swoję ponawiając pretensyą, upraszał jmp. marszałka o delegacyą ad Majestatem; wnosił, że ponieważ Żydzi i kalwini do izby poselskiej chodzić się ważą, aby jmp. marszałek wartę przy izbie postawić kazał. Czynił relacyą, że na dniu dzisiejszym, przyszedłszy do izby poselskiej plus tempore, Żyda w niej zastał; ominował, że tam bez racyi nie wszedł. Uskarżał się na jmp. Bronikowskiego, arbitra kalwina, który się z niego dnia wczorajszego szydził; dopraszał się, aby in posterum tak on, jako i insi, religii ewangelicznej, na obrady chodzić nie ważyli się. Ubolewał na jmp. Horaina, posła wileńskiego, że go dyzgustował i sądem straszył go sejmo-

---

[1]) Cz. III: *Tegoż życzył Zagórski podolski.*

wym, ale jako nic nie wykroczył przeciwko wierze, ojczyźnie i królowi, tego się impetu nie obawiał.

Jmp. marszałek reposuit jmp. smoleńskiemu, że na fundamencie przysięgi swojej novitates do izby wprowadzać ani ichmciów pp. posłów bez racyi delegować ad Majestatem nie może; ale rozumiał, żeby na tem jmp. smoleński przestać powinien, że Jaśnie Wielmożny kanclerz W. Ks. Lit. i książę jmć podkanclerzy W. Ks. Lit. prezentować jmci deklarowali Majestati. Za cóż jmć retardat i tej akceptować nie chce przysługi, któremu nakoniec i sam się ofiarował. Ratione zaś warty przystawienia do izby poselskiej wiadomo być musi jmp. smoleńskiemu, że prawo vetat, aby się agitowały sub armis consilia publica. Co się tycze dysydentów, ci gdyby znaczeni byli in fronte, mógłby temu potrafić, ale kiedy tego zgadnąć nie można, przepraszał w tym punkcie jmp. smoleńskiego, że petitis jego satisfacere nie może.

Jmp. Poniatowski, podkomorzy kor., poseł zakroczymski, respektem delegacyi upewniał jmp. Dylewskiego, że jest niepotrzebna, ponieważ J. Kr. Mość P. N. M. wie dobrze, że każdy poseł mówić może w izbie poselskiej, co mu miłość inspirat ojczyzny, a gdy jmp. Dylewski utrzymywał wiarę, dobro pospolite i przy dostojeństwie mocno J. Kr. Mości obstawał, nie ma racyi justyfikowania się J. Kr. Mości. Po uspokojeniu się jmp. Dylewskiego zaczął jmp. sekretarz sejmowy czytać projekt, a gdy przyszło na aukcyą wojska, nowe znowu wznieciły się o pogłównem kontrowersye.

Jmp. Mogilnicki, poseł gostyński, żalił się, że ile razy się ten punkt czyli projekt czyta o aukcyi wojska, tyle razy na tym haku zastanawiają się obrady publiczne. Że zaś województwa ruskie o pogłównem nie mają wzmianki, wierzył temu, bo nie mając na sobie tego haraczu, racyi nie mają o nim w instrukcyach dokładać, ale województwa wielkopolskie i niektóre małopolskie, jęcząc tak dawno pod tym nieznośnym ciężarem, mówić o sobie muszą; nakoniec upraszał o kompasyą, jeżeli się sana vinci nie dadzą ratione. Chcą i wielkopolskie województwa aukcyi wojska i widzieć armatam et a vicinis amatam Rempublicam, ale hoc praecustodito, aby te podatki primo na zniesienie pogłównego, ex post na aukcyą wojska obrócone były. Nakoniec, facilitando negotium, nie wspominać ani explicite ani implicite

Digitized by Google

o pogłównem ani o aukcyi, a zostawić tę materyą ad discutiendum przyszłemu sejmowi, który z podatków ułożywszy quantum i widziawszy to quantum dostateczne, dysponować będzie część jedną na zniesienie pogłównego et residuitatem na aukcyą wojska.

Jmp. Poniatowski, poseł zakroczymski, obszernych nie zażywając argumentów, któremiby mógł kolegów swoich w zachodzących uspokoić wątpliwościach i onym wyperswadować, czy znieść pogłówne czyli też aukcyą wojska formować, jako na swojem nie chciał się zasadzać zdaniu, tak nie perswadować, ale tylko prosić odważył się, bo widział ichmciów nie przy uporze, ale przy instrukcyach województw swoich słusznie oponujących się, do czego równie i siebie samego od województwa swego być obowiązanego rozumiał, więc takowe ichmciom czynił refleksye, że gdy chcemy znieść pogłówne, żadnej ku temu nie mając przez lustracyą informacyi, skutku nigdy nie odbieramy. Nie wątpił jednak po ichmciach pp. podolskich, ażeby od swego nie mieli odstąpić sentymentu, ile gdy dotąd od zostających pod ciężarem pogłównego województw swoję obronę z niemałym przez konsumpcyą miały i mają awantażem. Zaczem nie trzymał o żadnym z ichmciów, ażeby kto, mając z wojska awantaż, nie chciał się do podatku przyłożyć; przez to zaś żadnemu województwu nie będzie krzywdy, kiedy się przez lustracye rozpatrzy Rzplita w prowentach swoich, skąd pewna oppressis może być folga, ponieważ i sam to ma w instrukcyi swojej, aby na lustracyą pozwolił, lecz to nie na żadną krzywdę, boby i sam bez zniesienia pogłównego, na nowe pozwoliwszy podatki, na sejmiku nie śmiałby się pokazać, ile gdy dla pogłównego tak wiele poginęło fortun, które ab anno 1717 do przyszłego tylko sejmu płacone być miało. Prosił tedy kłaść w projekcie albo utrumque, to jest zniesienie pogłównego i aukcyą wojska, albo też utrumque nie kłaść, bo i komisya ma się tylko do sejmu relative, więc dosyć będzie czasu na przyszłym sejmie rozmówić się o tem decisive.

Jmp. Łopaciński, poseł inflancki, nad upływającym czasem czyniąc kondolencyą, upraszał ichmciów, aby celeritate consiliorum suorum ten uszczerbek nagrodzić chcieli, ad unionem animorum przystąpiwszy i oraz do czytania projektów W. Ks. Lit. Prowincyi czasu nieco udzieliwszy, która dotąd w milczeniu na pomieniony czas, praecustoditionibus zamówiony, dotąd cum taedio oczekiwa.

Digitized by Google

Jmp. Kuczyński[1], poseł podlaski, wyraził, że respektem zniesienia pogłównego sprawiedliwa jest wielkopolskich i małopolskich województw pretensya, którego nie zniósłszy, gdyby nowemi jeszcze onerarentur podatkami, przez toż samo dla wojska byłoby discrimen, bo już więcej 1000 wsi[2]) szlacheckich w żołnierskie cessit ręce, z których ani szlachcie ani żołnierzom żadnego niemasz profitu. Obawiać się tedy kazał, aby w dalszym czasie przez wyzucie z fortun ad funestas stan szlachecki nie odważył się resolutiones, od której to zniesienia pogłównego prekustodycyi ad mentem prawa i instrukcyi swojej odstąpić nie deklarował[3]).

Jmp. Horain, poseł wileński, idąc za zdaniem jmp. Łopacińskiego, posła inflanckiego, uczynioną jeszcze za powrotem z senatu przez księcia jmci Radziwiłła, posła oszmiańskiego, przypomniał prekustodycyą, ażeby dalszego właśnie Prowincyi Litewskiej należącego nie zabierając czasu, ichmość pp. koronni ad metam z swoimi jaknajprędzej chcieli się śpieszyć projektami.

Jmp. Pułaski, poseł ciechanowski, nie biorąc ad calculum krzywd województw wielkopolskich, o których że każdy wie dobrze, rozumiał, iż ta pretensya zniesienia pogłównego sprawiedliwa jest i prawna, bo konstytucyą 1717 asekurowana tudzież innemi indigitata konstytucyami, bo choćby kto chciał do pośledniejszych praw referować się, nie może tego zadać, że na sejmie 1726 i 1736 jest przez nas praetermissa, bo są na to recesa i protestacye uczynione, więc jako Rzplita pro primo objecto kładzie securitatis internae et externae formować projekta, tak i to teraz pro primo powinno być położono, co jest od przeszłych sejmów w recesie, a zatem, jako aukcya wojska uniwersałami J. Kr. Mości zalecona, wielce jest potrzebna, tak i zniesienie pogłównego niemniejszej powinno być konsyderacyi. Że zaś utrumque aby do projektu było włożone, nie podoba się, tedy neutrum kłaść zalecał, lecz tylko taką cyrkumskrypcyą uczynić, że te

---

[1]) **Cz. III**: Starzeński. [2]) **Cz. III**: 1300 wsi. [3]) **Cz. III** *d.*: Jmp. Stadnicki podolski mówił: na początkach sejmowania zdawali się wszyscy pragnąć aukcyi wojska, teraz Prowincya Wielkopolska z dawnych chce się wyłamać podatków. Większy ichmciom upór, jak nam przyznać potrzeba, gdy tak nie czynią, jak radzi jmp. zakroczymski i sędomierski.

Digitized by Google

wszystkie podatki noviter wynalezione powinny cedere na ugruntowanie i zmocnienie sił Rzplitej.

Jmp. Czacki, poseł bełzki, idąc in sensum jmp. Pułaskiego, oświadczał się, że i on ma w instrukcyi swojej zniesienie podymnego (!) zalecone, więc gdyby teraz ta rzecz miała się definitive i decisive, tedyby nie pozwolił na nowe, pókiejby stare nie zniesione były podatki, lecz kiedy komisya tylko ma relativam do sejmu przyszłego potestatem, tedy dopominać się o zniesienie pogłównego zalecał, bo teraz nie jest według czasu o to rekwirować. Położywszy zaś wprzód pogłównego zniesienie, a potem aukcyą wojska, mniej pomyślnej spodziewać się kazał konsekwencyi, ile że ta pogłównego materya dla wielu już sejmów fatalnym była szkopułem: dla której i sejm przyszły podobnym mógłby się rozbić sposobem, consequenter insze znowuby musiały nastąpić lustracye.

Jmp. Gadomski, poseł gostyński, exprobrando niektórym województwom ruskim, że Prowincya Wielkopolska od lat trzydziestu i jednego cum gravi incolarum injuria od głów dotąd opłacać się musi, a ichmciowie pp. ruscy przez ten czas i za jeden włos nie zapłacili, serio tedy instabat tak o zniesienie pogłównego, jako i dezygnacyą wynalezionych na ten koniec podatków.

Jmp. Dąmbski, poseł kujawski, expressit: ponieważ wszyscy ichmość generalnie zgodzili się na podatki, w projekcie wyrażone, tedy dla prędszej onychże egzekucyi decisivam dać komisyi przyszłej potestatem zalecał. A ponieważ ichmciowie pp. ruscy wnoszą, że krzywdy nikomu nie będzie, bo tylko relative mieć się będzie, na cóż tedy na zniesienie nie pozwalają pogłównego? Którzyby już mieć kompasyą powinni, bo ten ciężar podatkowania, widząc Ruś hostilitatibus zrujnowaną, województwa wielkopolskie z niektóremi małopolskiemi dobrowolnie anno 1717 na siebie przyjęły. Mając zaś niepoślednią i na drugą stronę konsyderacyą, że jeżeliby teraz aukcyą wojska do projektu włożyć chcieli, mogliby się czyto ex nostris, czyli to ex vicinis takowi znajdować, którzyby jej nie życzyli, utrumque radził nie położyć, tak że i zniesienie i aukcyą do przyszłego sejmu dyspozycyi oddać rekomendował.

Jm. marszałek, widząc ichmciów, że się na tem zasadzili, aby tylko koncertacyami czas wycieńczali, swobodę zniszczyli

Digitized by Google

i ojczyźnie detryment przynieśli, więc nie rozumiał, aby komu przez to mógł być jakowy levamen, bo gdy sejm teraźniejszy nie dojdzie, tedy pod tymże ciężarem pogłównego w dalszy czas województwa zostawać będą. Byłoby zaś levamen, gdyby przez lustracye i ułożenie innych podatków wynalazł się tego sposób, boby każdy in aequali Republica aequale onus portare musiał, a teraz tylko przez kontrowersye niepotrzebne takie fundujemy struktury, które się od wiatru chwieją. Czekając tedy zdania ichmciów, tego punktu nie kłaść do projektu upraszał, bo Rzplita na przyszłym sejmie będzie wiedziała dysponować materiam tak aukcyi wojska, jako i zniesienia pogłównego; alboliteż jaka może być pro tutamine et coronide tegoż projektu refleksya, ochotnie słuchać deklarował.

Jmp. Wolski, poseł inowrocławski, wyznawał, że słuszna jest rzecz mieć nad wycieńczonym czasem kompasyą, ale też nad Wielkopolską Prowincyą zlitować się potrzeba, która, ingenti oppressa pondere, o allewiacyą doprasza się, straciwszy tak wiele wsi przez wojsko pozajeżdżanych, a to dlatego, że z ruską prowincyą nie miała aequilibrium; więc upraszał ichmciów pp. ruskich, ażeby za ułożeniem taryf zniesienia pogłównego contradicere nie chcieli, które to taryfy nie wprzód ad executionem i aukcya wojska ad suam perfectionem przywiedzione być mogą, aż onus pogłównego zniesione będzie.

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, pozwalał te podatki obrócić na aukcyą wojska i zniesienie pogłównego ex mente instrukcyi i uniwersałów J. Kr. Mości, także i podanych od tronu propozycyi, gdzie primario aukcya wojska jest zalecona.

Jmp. Wolski, poseł inowrocławski, asserebat, że pretensya jmp. Czarneckiego subsistere nie może, bo z obudwóch ichmciów jeden chce consequens, a drugi antecedens. Wyraził i to, że sejmy dependent ab eventu, nie zniósłszy zaś pogłównego, na nowe pozwolić podatki nie jest securum, bo czy to nieprzyjaciel czyli domowa nastąpiwszy konfederacya, i ex archivo pobrawszy taryfy, tak pogłówne, jakoteż i nowe podatki płacić sobie rozkaże; inferebat zatem, że dla nieznośnego podatkami uciemiężenia tak wiele wolnych narodów sub absolutam dostały się potestatem.

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski [1]), pomienioną chcąc

---

[1]) Cz. III: Zagórski.

Digitized by Google

facilitare kontrowersyą, od dnia wczorajszego izbę zatrudniającą, tę podał ichmciom refleksyą, ażeby miasto zniesienia pogłównego i aukcyi wojska położono w projekcie, że „póty województwa, ziemie i powiaty do nowych nie będą pociągane podatków, aż zniesienie będzie pogłównego“. Na co generalna zaszła zgoda.

Jmp. Czarnecki, słysząc, że przez ten sposób vota et desideria województw są ukontentowane, zwłaszcza które super onera pogłównego utyskowały, zaczem upraszał ichmciów, ażeby tychże województw in ordine auctionis wojska desideria wzajemnym kontentować chcieli sposobem, przydając, że gdy żadnej w projekcie nie uczynimy o niej wzmianki, jak się do braci naszych pokażem? którzy nam ten punkt w instrukcyach swoich pro primo et principali zalecili; czekał tedy in hoc puncto na zdanie jmp. marszałka; zatem jmp, marszałek przystępował do dalszej projektu kontynuacyi. Gdy zaś jmp. Dylewski dopraszał się głosu, a ichmość pp. koronni na to nie pozwalali, chcąc commissionis kontynuować projekt, zaczem tenże jmp. smoleński zatamował izbie activitatem. Żalił się na ichmciów, że jeszcze tego nigdy nie słyszał, ażeby wolny głos miał być tamowany etc. A że ichmciom pp. inowrocławskim przymówił, że to nie swoim duchem, jako nieżyczliwi ojczyzny synowie, czynią, wywierając jako z otchłani okrzyki swoje na niego, więc ciż panowie inowrocławscy ex ratione publicznej lezyi izby o sąd na jegomości dopraszali się. On się zaś ekskuzował, że nie rozumiał, aby to posłowie byli, gdyż za krzesłami marszałkowskiemi natenczas siedzieli. Czytany był potem projekt, na który po trzykrotnym jmp. marszałka pytaniu się universalis izby zaszedł assensus. Ten zaś punkt z projektu to jest: „Póty województwa, ziemie i powiaty, podatkiem pogłównego obciążone, do nowo wynalezionych teraz podatków płacenia pociągane nie będą, aż póki przy aukcyonowaniu wojska pogłówne i podymne zniesione nie będzie“, ichmciowie pp. posłowie w pugillares dictanter sobie ten punkt napisali. Specyfikowane tandem były w tymże projekcie podatki: 1-o, kwarta sprawiedliwa, 2-o, hyberny z dóbr królewskich i duchownych, 3-o, czopowe i szelężne, 4-o, cło generalne extra regnum et ad regnum, non vero intra regnum, abrogatis quibusvis particularibus teloneis, excepto mostowego i grobelnego na tych rzekach, gdzie przejechać nie można, 5-o, pogłówne żydowskie, 6-o, łany wybranieckie, 7-o, monopolia różne.

Digitized by Google

Jmp. Młocki, poseł zakroczymski, intra genera podatkowania pociągał poczty koronne i pruskie, ażeby panowie poczmajstrowie tres partes na wojsko komportowali, a sami się quarta sorte tylko kontentowali [1]).

Jmp. Czacki, poseł bełzki, do cła generalnego skarżył się na cło brzeskie-litewskie, którem województwa wołyńskie, bełzkie i ziemia chełmska są przyciśnione bez żadnego fundamentu prawa, bo tylko dla kupców jest pozwolone, a nie od tego płacić, co się w domu rodzi, według konstytucyi 1550. Konstytucyą zaś anni 1717, in favorem komory brzeskiej napisaną, eksplikował, że tylko do dwóch lat in valore być miała, która to dawniejsze konstytucye na tęż komorę jakoby aprobować miała; a że Prowincya Litewska żadnych na to cło brzeskie dawniejszych nie może praw pokazać, więc, jako sublato fundamento tollitur superficies, tak pomienione cło brzeskie, jako partykularne, zniesione być powinno, i o to się mocno domawiał.

Jmp. Węgliński, poseł chełmski, to jeszcze przydał, że tam nieznośne dzieją się depaktacye, bo od jednego statku więcej sta złotych [2]) zapłacić trzeba, a ichmość litewscy, płynąc Bugiem, w Nieszawie i Fordanie po 14 złotych płacą tylko, więc na cło generalne nie pozwalał, aż póki brzeskie zniesione nie będzie. Tożsamo jmp. Maliński, poseł wołyński, reproducebat. Lecz książę jmć Radziwiłł i jmp. Sulistrowski, posłowie oszmiańscy, na abrogacyą cła brzeskiego nie pozwolili.

Jmp. marszałek, ex ratione preagrawacyi widząc justam województw ruskich sensibilitatem, eksplikował ichmciom, że toż cło brzeskie należy do cła generalnego i prowent też z onegoż idzie na aukcyą wojska litewskiego, lecz są tam i inne myta partykularne, jako to: wojewodzińskie i starościńskie, więc chyba te adhibito z ichmciami pp. interesantami consilio można będzie abrogare, a nie cło brzeskie generalne, boby wielka Prowincyi Litewskiej do aukcyi wojska lub zniesienia podymnego była krzywda; więc satius je, poczemu ma każdy płacić, opisać zalecił [3]).

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Stadnicki podolski domawiał się, aby lustrować łany wybranieckie, gdzie się znaleźć mogą. Co włożono w projekt. Jmp. Czarnecki bracławski ostrzegał, aby cło extra regnum et ad regnum wybierane było od towarów. [2]) **Cz. III:** 120 złotych. [3]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Maliński in toto zniesienia cła brzeskiego-litewskiego dopominał się. Jmp. Czacki bełzki

Digitized by Google

Słysząc zaś, że jedni chcą znieść, drudzy na to nie pozwalają, ten punkt zostawiwszy in suspenso, do kontynuacyi projektu przystąpił [1]).

Jmp. Kalinowski, poseł podolski [2]), pretendował, ażeby z dóbr duchownych i królewskich pogłówne płacone było, przez co non aggravarentur, ponieważ tam numerosissimus znajdzie się populus, bo z pod szlachty uciekają, a tam osiadają, z czego na aukcyą wojska niemały suplement być rozumiał; któremu

Jmp. marszałek replikował, że wziąwszy przed się inne genera podatkowania, nie byłaby rzecz przyzwoita retrograde cofać się nazad; że zaś na dniu onegdajszym do korektury naznaczony jmp. Maliński, poseł wołyński, wymówił się, więc in locum onego destynował jmp. Zagórskiego, posła podolskiego, i sesyą na sobotę solwował.

SESYA DWUDZIESTA SIÓDMA.

Die 2 Novembris.

Jmp. marszałek przy zagajeniu sesyi to wyraził: że ponieważ na dniu onegdajszym stanęliśmy na punkcie komisyi, upraszał, aby od tego punktu materya obrad dzisiejszych zaczynała się. A że respektem cła brzeskiego interes prześwietna Prowincya Litewska bierze sobie do przyszłego poniedziałku na deliberacyą, tudzież względem cła generalnego zachodzące jeszcze nie uspokoiły się kontradykcye, więc o akceleracyą tegoż projektu commissionis i zakończenia onegoż, alias non intermiscendo materias, solicytował.

Jmp. Stadnicki, poseł krakowski, w długiej swojej mowie chciał konwinkować izbę, że wszystkie genera podatkowania pro basi deliberacyi sejmowych wzięte, nie są pewne na aukcyą wojska: 1-o, że kwarta, jako najznaczniejszy contribuendi modus, ta różne mieć będzie obstacula, ponieważ panowie starostowie częścią sami nie wiedzą o prowentach swoich, częścią różne szukać

---

probował konstytucyą 1717 r., którą czytano, że tylko do r. 1550 miano cło w Brześciu odbierać i prosił o skasowanie tegoż cła. *Dalej o oporze litwinów.* [1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Młocki zakroczymski prosił o eksplikacyą królewszczyzn, w których znajdują się leśnictwa i wójtostwa. [2]) **Cz. III:** Stadnicki krakowski.

Digitized by Google

będą diffugia, aby sprawiedliwej kwarty nie dali; nakoniec, lubo lustracya zajdzie, sejmy następujące rwać będą. 2-o, że podatek ultimae consumentiae jest rzecz małej importancyi, a trudny do weryfikacyi. 3-o, pogłówne żydowskie, luboby na 10 milionów importare mogło, computando każdego Żyda po 10 złotych, żonę 6 złotych, dzieci od lat 12 po 4 złote, komornicy po złotych 4, ten rodzaj jako jest chytry, wynajdować będzie sposoby ukryć się przed lustratorami, a chociażby i przysięgami ich zobowiązano ad expiscandum certum eorum numerum, gotowi będą fałszywie przysięgać, mając to sobie pro merito katolików oszukać, a ryczałtowa suma gdyby się na nich włożyła, małoby do aukcyi importowała. 4-o, o cle generalnem był tego zdania, że jmp. podskarbi panom i senatorom nie będzie się chciał narazić, i ichmciowie jak protekcye dają, tak kontynuować będą, a chudzi pachołcy, szlachta, onera cła generalnego dźwigać będą musieli; aby zaś cło generalne od każdej rzeczy nemine excepto postanowione było, byłoby to wbrew wolności et saperet quid absolutum. I że tego punktu w instrukcyi o cle generalnem nie ma, na nie pozwalać nie chciał. Gruntowniejsze secundum sensum suum podawał sposoby, domawiając się, aby pogłówne na dobra królewskie i duchowne włożone było ex ratione popularitatis ludzi, którzy z dziedzicznych dóbr umykają, a w królewskich i duchownych się lokują, skąd znaczny emolument na aukcyą wojska z tego podatku obiecował, hoc superaddito, aby duchowni quartam partem intrat swoich dali; upraszał jmp. marszałka o delegacyą ad collegium episcoporum, dodając, że ichmciowie duchowni, tychże swobód i wolności zażywając, z ojczyzny żyjąc, powinniby w takich okkurencyach suffragari ojczyźnie. Szlacheckie zaś dobra że pospolitem są obowiązane ruszeniem i ekspensa na różne funkcye dla ojczyzny ponoszą, domawiał się, aby ab omnibus oneribus uwolnione były [1]).

Jmp. Olędzki, poseł wołkowyski, domawiał się interlocutorie, aby prowincye koronne jakonajprędzej projekt swój skończywszy, pozwoliły Księstwu Litewskiemu sub cribram et discussionem swój wziąć projekt [2]).

---

[1]) **Cz III** *d.:* Motus stał się. [2]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Stadnicki krakowski interlocutorie: kiedy się, jako widzę, nie zdają WPanom moje propozycye, więc onych odstępuję.

Digitized by Google

Jmp. Popiel, poseł sendomirski, cło generalne w dawnym życzył zostawić stanie, z racyi, że niektóre województwa, emporium nie mające, musiałyby i na targach od krescencyi płacić, coby było nietylko dla szlachty onerosum, ale owszem novitas cum praejudicio wolności. Niewiernych Żydów, z oszukaństwa chrześcijan żyjących, satius do ośmiu milionów pociągnąć.

Jmp. marszałek odpowiedział, że cło generalne dla swoich refleksyi ex assensu izby do poniedziałku odłożył, jako i materyą cła brzeskiego rezerwował: dla czego repliki na wniesioną kwestyą dać nie mógł. Aby zaś czas na daremnych nie upływał illacyach, upraszał ichmciów, aby ad punctum commissionis accedere raczyli. Czytany zatem był projekt commissionis, a gdy przyszło ad punctum poczt koronnych i pruskich, wszczęła się in turbido quaestio de proventibus z poczt. Replikował jmp. marszałek, że to jest juris Majestatici conferre pocztę, komu chce, zaczem nie życzył tego punktu, który żadnego emolumentum nie przyniesie, kłaść w komisyą.

Jmp. Podoski, poseł rożański, probował konstytucyą anni 1620, za króla Zygmunta III, że mu stany pozwoliły ad beneplacitum z racyi zawodów publicznych, które się działy przez podwodne, formować poczty. Władysław IV, reasumując to prawo, dopiero trybem cudzoziemskim regulował poczty sub anno 1647, sub titulo: „Ordynacya poczty“, i pierwszego w Warszawie osadził poczmistrza Montolupiego, do którego pieniądze za podwodne na utrzymanie poczt komportować kazał. Król zaś Jmć P. N. M., chcąc jeszcze w lepszym utrzymać te poczty porządku, co rok 6000 talerów na to ekspensuje. Tem tedy dowodził, że poczty układać, generałów i poczmistrzów kreować jest to juris Majestatici.

Jmp. Matuszewicz, poseł brzeski lit., że województwo brzeskie, uchwaliwszy sobie podatek na podwodne, ad dispositionem poczty oddało jmp. kanclerzowi w. W. Ks. Lit., co walną radą warszawską in anno 1735, potem sejmem pacificationis anno 1736 aprobowano, — solicytował, aby obwarowanie tych poczt praesenti constitutione consolidetur.

Jmp. Dylewski, poseł smoleński, odezwawszy się interlocutorie z racyi utrzymowania jmp. generała poczt dysydenta przez jmp. Podoskiego, posła rożańskiego, pytał się jmci, jeżeli to ma w instrukcyi swojej dysydentów utrzymywać; replikował mu jmp.

Digitized by Google

Podoski, że jura utrzymuje Majestatica, nie dysydentów. A gdy się dalej kontynuował projekt, i gdy przyszło na materyą o mostach i groblach na rzekach i bagnach nieprzebytych, aby po groszu od konia płacono, różne pro et contra in turbido alegując ichmość racye, że wielu mostowe i groblowe biorą, a na to cale nie ekspensują i różnych szkód na mostach są okazyą,

Odezwał się jmp. Pułaski, poseł ciechanowski, proponendo, aby lustratorom tę zlecono cyrkumstancyą, aby antiquam servando praxim, tam tylko mostowe wybierano, gdzie dawne kazały konstytucye, na tych zaś, którzyby pieniądze brali, a mostów i grobel nie reparowali, rigorem prawa opisać, aby causata damna resarcire teneantur i w grodach te się terminowały actus.

Jmp. Ustrzycki, poseł przemyski, do punktu z instrukcyi swojej domówił się, aby od soli samborskiej mostowe płacone było.

Jmp. marszałek, widząc słuszne ichmciów pretensye, że w ziemi przemyskiej około samborskiej ekonomii są wielkie bagna, gdzie sól przez dobra szlacheckie prowadząc do portu, groble i mosty psują, a nic dać nie chcą, więc ad mentem instrukcyi województwa ruskiego dekreta trybunału radomskiego skasowaćby potrzeba i dołożyć: „non obstantibus decretis tribunalitiis“, ponieważ a possessoribus na reparacyą tychże mostów i grobel wychodzi wielki depens.

Jmp. Przyłuski, poseł bracławski, interlocutorie rekwirował akceleracyą projektu commissionis, i ażeby korektura jurium w poniedziałek mogła być czytana.

Jmp. Krasiński, poseł sendomirski, domawiał się, ażeby quantitas na przewozach była ustanowiona, co potwierdził jmp. Dylewski, skarżąc się, że po tynfie od konia pod Warszawą na przewozie płacił.

Jmp. Mogilnicki, poseł gostyński, zapłaceniem po groszu od konia lub wołu od mostowego nie kontentował się, subministrando racyą, że w tamtym kraju mało jest poddanych, którzyby groble i mosty prędko reparować mogli; zaczem większej płacy od konia i wołu, osobliwie od kupców, pretendował, któremu jmp. marszałek replikował, że etiam małą kwotą ludzi mosty reparować można, byleby to zaraz naprawiane było, co się zepsuje. Odpowiedział jmp. Mogilnicki, że łatwiejsze są do reparowania mosty, aniżeli groble.

Jmp. Wolski, poseł inowrocławski, przytoczył konstytucyą

Digitized by Google

1650 [1]), że od suchodniowej soli szlachta płacić nie powinna, czytał i drugą konstytucyą anni 1636, gdzie ekonomia samborska ekscypuje się od płacenia za sól mostowego, na której konstytucyi dekreta w Radomiu ferowane fundują się; której konstytucyi izba poselska jako jest conditrix tak i observatrix być powinna, więc tylko handlujących solą do płacenia mostowego pociągał.

Jmp. Młocki, poseł zakroczymski, remonstrował, że rygor za niereparowanie mostów na posesorów jest przyciężki, bo z groszowego profit mały, a pracy wiele; reprezentował izbie, że mostu ma w dobrach swoich na staje ośmioro; życzył, ażeby każdy, nemine excepto, płacił mostowe, jako i na przewozie płacić musi, albo też od handlujących większą niż po groszu postanowić cenę [2]).

Jmp. Przyłuski, poseł bracławski, dziwował się, że ichmciowie pp. starostowie ante conditam et necdum scriptam legem wcześnie sobie interpretują, że tylko kwartę z czynszów mają płacić, arendy zaś do czopowego i szelężnego należeć będą; więc zalecał opisać ichmciów, ażeby kwartę ex integris płacili proventibus. A ponieważ żadnej dotąd nie widział satysfakcyi ani restytucyi gruntów, które Moskwa pozabierała i Archanioł-Gorod wybudowała, skąd częste bywają ekskursye, o to wszystko, jakoteż i o rabunki, przez Moskwę pod Chocim ciągnącą poczynione, tudzież szlachty kilku zabicie z jmp. posłem rosyjskim dopomnieć się rekomendował, mówiąc, że takowa przez konferencye jeszcze in praeliminaribus sejmu powinnaby się uspokoić materya, która przez zapomnienie prawa dotąd swojego wziąć nie może skutku; prosił tedy, ażeby jak najprędsze były konferencye, i tamy na Bugu rzece aby zniesione były. Także ażeby ichmość pp. senatorowie na rezydencyą do boku naznaczeni bywali, do których każdy w krzywdzie swojej mógłby referować się i tem łatwiejszy w potrzebie swojej odbierać skutek.

Jmp. marszałek odpowiedział, nie rozumiejąc, ażeby miał

---

[1]) **Cz III**: 1635. [2]) **Cz. III** *d.:* Motum w izbie to sprawiło. Napisano zatem, aby Żydzi in duplo mostowe dawali, a punkt o funduszach na cłach partykularnych wymazano. Jmp. Wolski wnosił, aby ta komisya nie miała potestatem wdawać się w egzakcye podatków. Jmp. Mogilnicki gostyński: aby młyny nie dawały osobnego podatku.

Digitized by Google

w czemkolwiek ordinem sejmowania transcendere, bo ad primam jeszcze requisitionem adivit Majestatem, gdzie taką odebrał rezolucyą, iż za złączeniem się izby z senatem konferencye będą naznaczone; powtóre, ichmość pp. senatorowie z posłem rosyjskim mieli prywatnie konferować; potrzecie, że względem tamów na Bugu zniesienia od całej izby pretenduje rezolucyi.

Jmp. Kossowski, poseł sendomirski[1]), za rzecz niepotrzebną sądził spisanie browarów, kotłów i garcy przez ichmość pp. lustratorów, ponieważ ten ma być podatek od pitych garcy a sola propinatione.

Jmp. marszałek reproduxit, że ten inwentarz dlatego jest potrzebny, bo w jednem miejscu szynkują, choć kotła niemasz, a w inszem zaś, choć kocioł jest, nie szynkują, więc lustracya wszystko spisać powinna, bo to ad bonam należeć będzie oeconomiam. Tenże jmp. Kossowski, poseł sendomirski, słysząc, że w tym projekcie Żydzi, lat 60 mający, excipiuntur od pogłównego, nie życzył żadnej czynić ekscepcyi, dając racyą, że podczas lustracyi, choć który młodszy będzie, tąż się samą lat liczbą albo większą zaszczycać zechce; jakoż tę ekscepcyą z projektu wyrzucono. Gdy zaś przyszło w tymże projekcie ad punctum hyberny,

Jmp. Stadnicki, poseł podolski[2]), sub sensum płacenia hyberny dobra stołowe J. Kr. Mości pociągał, mniemając, że przez to najmniejszej Majestati nie będzie krzywdy, bo płacić ją będą poddani. Na to jmp. marszałek replikował, że regiae mensae bona tak od kwart, jako i hybern płacenia są constitutionibus ekscypowane, wyjąwszy w tychże dobrach podatek z karczm, czopowego i szelężnego.

Jmp. Ustrzycki, poseł przemyski, reproduxit, że ekonomia samborska tylko od płacenia kwart, a nie hybern jest uwolniona.

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, idąc in sensum jmp. Stadnickiego, tegoż był zdania, ażeby wszystkie generalnie do stołu J. Kr. Mości należące dobra od płacenia hyberny uwolnione nie były, dając racyą, że gdy szlacheckie dobra podatkami oprymujemy, innym też folgować nie powinniśmy, gdyż przez to J. Kr. Mości, jako monarsze i panu, żadnej nie będzie krzywdy.

---

[1]) **Cz. III:** Stadnicki krakowski. [2]) **Cz. III:** krakowski.

Digitized by Google

Jmp. Przyłuski, poseł bracławski, odebrawszy respektem cła brzeskiego, także i tam na Bugu będących do poniedziałku przyszłego od jmp. marszałka deklaracyą, ad casum praesentem o wszystkich rzekach, które tylko navigabiles być mogą, alegował konstytucyą 1598 tudzież 1589, do zniesienia tam, grobel i młynów stosującą się, sub poena ducentarum marcarum, dla których statki częstokroć rozbijać się muszą.

Jmp. Matuszewicz, poseł brzeski, powiedział, że młyny na Bugu i tamy województwu brzeskiemu konstytucyami są pozwolone, byleby tylko wrota dla statków zostawione były.

Jmp. Mniszek, poseł przemyski, pretendował, ażeby hamernie i huty po starostwach lustracyom nie podpadały [1]).

Jchm. pp. Czarnecki, poseł bracławski, i Stadnicki podolski, posłowie, od kwart dóbr J. Kr. Mości stołowych nie uwalniali.

Jmp. Przeciszewski, poseł płocki, in sensum idąc jmp. Wolskiego, posła inowrocławskiego, za stołowemi J. Kr. Mości instabat dobrami, ile że jeszcze po przeszłych inkursyach ad pristinum nie przyszły statum; świadczył o tem, że i sam, będąc w samborskiej ekonomii, wielkie widział dezolacye; a że tak się podobało niektórym ichmciom, nie rozumiał, żeby to bez krzywdy J. Kr. Mości być miało. Czytany był potem projekt commissionis, w którym są z dóbr stołowych hyberny dołożone [2]).

Jmp. Suchodolski, poseł wołkowyski, upraszał albo o litewskiego projektu czytanie albo o jak najprędsze projektu koronnego dokończenie [3]).

Jmp. Mogilnicki, poseł gostyński, nie rozumiał za rzecz potrzebną, ażeby duplicata miały być juramenta, to jest, jeżeliby lustratorowie i starostowie personaliter przysięgali: więc jeden tylko z nich przysiądz powinien, starosta lub lustrator [4]).

Jmp. marszałek, reflektowany będąc przez jmp. Mogil-

---

[1]) **Cz. III**: *Przytacza ustawę 1601 r.* [2]) **Cz. III** *d.*: Jmp. Popiel sędomierski: będzie to bez decesu J. Kr. Mości, kiedy tylko chłopi hybernę płacić będą; i tak położono w projekcie, aby szła hyberna z dóbr królewskich, ale nie kwarta. [3]) **Cz. III** *d.*: Jmp. Wolski inowrocławski exquirebat, jakim sposobem płacone będzie czopowe i szelężne, poczemu od beczki. [4]) **Cz. III** *d.*: Contrarium jmp. Stadnicki krakowski: aby obydwa, tak starosta, jako i lustrator, przysięgali.

Digitized by Google

nickiego, z tych obydwóch juramentów wynikające poniekąd widział contradictoria, dla których albo z tej albo owej strony wyniknąć mogłoby perjurium, ile gdy przysięga lustratora jest wiadoma, że nec favore nec odio powinien będzie to wypełnić, do czego go funkcya obowiązuje, bo starosta natenczas może się w dobrach nie znajdować, kiedy lustratorowi komisarz albo administrator poda regestra, więc lustrator to tylko napisze, co mu podadzą, a starosta na komisyi większość albo mniejszość sumy przysięgą komprobować będzie.

Jmp. Wolski, poseł inowrocławski, do przysięgi starostów przymawiając się, gdy słyszał o zagęszczonych w państwie krzywoprzysięstwach, które i kary różne na całe królestwo częstokroć sprowadzają, radby był teraz ichmciów pp. starostów a juramento dyspensował, tylko że teraźniejsze saeculum jest wielce depravatum, gdzie non evincitur fides nisi juramento. Zaczem, jako lustratorom, i starostom personaliter przysięgać kazał, bo to nic nie szkodzi, że na kondescensyach et in quovis subsellio i urzędnik bywa przysięgły i drudzy także super realitatem sprawy swojej przysięgają.

Jmp. Mogilnicki, poseł gostyński, ex ratione duplicium juramentorum pytał się jmp. marszałka, na jaki punkt starostowie przysięgać powinni będą, czy super realitatem lustracyi, czyli też super realitatem kwarty. Upraszał, ażeby obie juramentów roty, tak starościńska jako i lustratorska, czytane były [1].

Jmp. Mogilnicki, poseł gostyński, znowu intulit, że gdyby w okoliczności tych dwóch juramentów fałsz się miał pokazać, tedy na któregokolwiek extendi powinien rygor; consequenter wnosił, żeby znowu druga musiała być ad fundum delegowana lustracya. Lecz gdy te i inne racye nie mogły w izbie poselskiej quidquam efficere decisum, ażeby lustratorowie i starostowie przysięgali, to jest, że lustratorowie szczerze powinni będą rewidować, starostowie zaś ani przez się ani przez subordynowane osoby tymże lustratorom fałszywych nie mają podawać regestrów [2],

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Odpowiedział jmp. Wolski inowrocławski, że przykazać mają starostowie gubernatorom, ekonomom etc., aby fideliter oddali rachunki prowentów. **W.** *d.:* Zaczem pomienione roty przez jmp. sekretarza były czytane. [2]) **Cz. III** *d.:* Aprobował tę i eksplikował jmp. marszałek przysięgę.

Digitized by Google

Jmp. Komorowski, poseł chełmski, słysząc w tymże projekcie, że ichmość pp. lustratorowie ex integris proventibus kwartę sprawiedliwą wyprowadzić powinni, potrzebował eksplikacyi, z czego ma być ta kwarta, czy z gotowego grosza czyli też z krescencyi: tedy rzecz nie jest fundamentalna, bo krescencya raz urodzić, a drugi raz chybić może; jeżeli też kwarta ma być z pańszczyzny, więc pańszczyzna jak się ma rachować, o taksę upraszał. Że zaś taż sama demptis expensis oeconomicis ma być kwarta, więc i to opisać zalecał, bo generice biorąc, może starosta połowę kwarty położyć na ekspensę.

Jmp. Matuszewicz, poseł płocki, pro parte panów starostów mówiąc, alegował, że w wszelkich sprawach datur dilatio imfirmitatis, tak, gdy będąc który decumbens albo senio confectus, nie mógłby się na komisyą stawić, ażeby w grodzie pobliższym explere mógł juramentum, upraszał. Tenże sam, pro minorennibus militando, adduxit, że nie przez się ob rationem incapacitatis, ale chyba per subalternos przysięgać będą mogli; więc w tych swoich illacyach, pókiej nie będzie convictus ratione, odstąpić od przedsięwzięcia swego nie deklarował.

Jmp. Stadnicki, posel podolski, ten termin z projektu: „demptis oeconomicis expensis“ wymazać i na to miejsce termin: „nullas includendo expensas“ włożyć kazał, gdyż na ekspensa stanie każdemu ze trzech części intraty, którą ma z łaski J. Kr. Mości, a kwarta powinna być sprawiedliwa. Że zaś województwa ruskie ob penuriam kraju swego do równego nie mogą się pociągnąć hybern płacenia, zaczem dołożono w projekcie: „servata proportione starostw ruskich pogranicznych“, na który punkt wielkopolanie bijąc, nie pozwalali [1]).

Jmp. Horain, poseł wileński, przypomniawszy prekustodycyą, in principiis sejmu uczynioną, upraszał ichmciów koronnych, ażeby projekta W. Ks. Lit. czytać pozwolili, swój zaś albo żeby zakończyli albo tak jako i inne do poniedziałku odłożyli [2]).

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Matuszewicz płocki: niemasz zgody na ekscepcyą. Reposuit Stadnicki: niemasz zgody na zniesienie pogłównego. Po zamieszaniu jmp. Horain *etc.* [2]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Dylewski smoleński: Kiedy Szwedzi weszli do Polskiej, to 20 talerów płaciliśmy bez sejmu, a teraz ochraniamy się: od J. O. J. W. starszych braci naszych jeden antał wina płacą po półtora czerw. złotych, po ostrzygach na 12 czerw. złotych garniec

Digitized by Google

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, słysząc, że czopowe i szelężne a sola propinatione ma być płacone, więc de quantitate onego wiedzieć upraszał. Przytem, że do arend zazwyczaj dodawane bywają młyny, grunta, sianożęci, stróż, zaczem, ażeby to było ekscypowane, domówił się. Toż samo jmp. Matuszewicz, poseł brzeski, aprobował [1]).

Jmp. marszałek wyraził, że projekt commissionis cały jest przeczytany, na którego żadnej nie słyszał kontradykcyi, okrom cła generalnego i brzeskiego, które są do poniedziałku odłożone.

Jmp. Nakwaski, poseł wyszogrodzki, odezwał się interlocutorie, że jeszcze nie słyszał, po czemu mają płacić od głowy Żydzi.

Jmp. marszałek replikował, że to do przyszłego sejmu będzie należało, bo tylko lustracya ich spisze i komisyi odda, ta zaś relative się mając, cały komput odda sejmowi ad decisionem quantitatis.

Jmp. Darowski, poseł podolski, respektem quantitatis na Żydów uchwalenia, powiedział, że hic et nunc nie jest potrzebna, bo to do sejmu przyszłego po lustracyi będzie należało tak albo inaczej definire. Pytał się oraz, skąd komisarze i lustratorowie salariati będą, których po rekompensę do województw swoich odsyłał. Chciał i o tem plenam mieć informationem, jak się lustrator powinien sprawić, gdy znajdzie taką fortunę, której jedna połowa ad jus terrestre, a druga ad jus regale należeć będzie [2]), na co jmp. marszałek odpowiedział, że w tych cyrkumstancyach potrzeba będzie projektu osobliwszego.

Jmp. Nakwaski, poseł wyszogrodzki, asekurował się do niczego nie przystąpić, aż pókiej na Żydów quantitas włożona nie będzie.

---

wina piją. Trzebaby i pocztę przyłączyć do skarbu, a dysydentów jak Judasza... Przyszła mi refleksya, wiele też faraon czerwonych złotych pojadł. Ichmość pp. posłowie litewscy in hoc turbidine proszą o czytanie projektu litewskiego. Ichmość wiski i ciechanowski Narzymski: jeżeli ma być ekscepcya dla podolskich od hyberny, to i my prosimy, wszak starostwa od Prus pograniczne hostico subsunt. [1]) **Cz. III** *d.*: Jmp. Gadomski gostyński pytał, czy komisarze będą salarium mieć, lub nie, i skąd. [2]) **Cz. III** *d.*: Jmp. Darowski podolski exquirebat, jak długo zabawi komisya, aby dzień i rok zakończenia onej naznaczyć, co jmp. marszałek, że ultimis Julii in anno 1750 skończy się, deklarował.

Digitized by Google

Jmp. Grodzicki, poseł krakowski, z tem contestabatur względem komisyi, że naprzód chciał był, ażeby decisiva była, potem i na relativam pozwolił, która, formaliter mówiąc, podobna jest prioribus, jako to za księcia Teodora prymasa, zaczem to sequitur, że jako tamte żadnego nie wzięły skutku, tak i ta nie weźmie, bo tylko relativa. Wytknął i to na oko, że jeżeli na starostów takowa jest od Rzplitej impozycya, ażeby sami personaliter super realitatem prowentów na komisyi przysięgali, a za cóż Żydom ma być dany fawor, że tylko do lustrowania onych dana jest lustratorom moc, więc ustąpić nie deklarował, aż pókiej quantitas od głowy decydowana nie będzie, bo tego komisya nie uczyni, gdyż tylko ma potestatem omnia fundorum genera ad assem reducere, i z niemi się powinna in futurum ad decisivam referować authoritatem, to jest, jeżeli te podatki wystarczą albo nie, na zniesienie pogłównego czyli też na aukcyą wojska: jeżeli nie wystarczą, tedy Rzplita inne może subsumować; na cóż się tedy przyda żydowskiego pogłównego podatek, rem certam, zostawić in dubio i czynić sine ullo effectu, natenczas, kiedy sam Bóg per unionem animorum serca temperuje? I gdy ekscepcyą dajemy województwom ruskim, tedy i województwu krakowskiemu i Prowincyi Wielkopolskiej, równie praeaggravatis, na tęż ekscepcyą powinniśmy zezwolić: si datur Petro, detur et Paulo.

Jmp. Zagórski, poseł podolski, życzył komisyi przyszłej tylko względem głów żydowskich decisivam dać potestatem; na co jmp. Nakwaski, poseł wyszogrodzki, odpowiedział, że ponieważ przeszłego sejmu, za laski księcia jmci Lubomirskiego, była od żydowskich głów definita podatku quantitas, za cóż teraz być nie może?

Jmp. marszałek, słysząc ichmciów, pretendujących tu żydowski ułożyć in certa quantitate od głowy podatek, przestrzegał ichmciów, ażeby przed czasem nie spłoszyli ptaków i przez to interstitium dwuletniego czasu nie podali onym do pomyślenia o przyszłym sejmie sposobu, jak go na swoje przekręcić koło. Idąc zaś za zdaniem jmp. Zagórskiego i referując się ad assensum izby, życzył tejże komisyi przynajmniej respektem pogłównego żydowskiego decisivam dać potestatem [1]).

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Druga *(refleksya)* co do projektu, aby, ponieważ nie jest ad mundum przepisany, nie był i podpisany, tego

Digitized by Google

Książę jmć Lubomirski, praesentiendo de metu niektórych ichmciów, ażeby takowym podatkiem Żydów z Polski nie wypędzili, nie kazał się bynajmniej tego obawiać, przywodząc exemplum z aryanów, na których gdy Rzplita wielkie uchwaliła podatki, wszyscy się za granice do Prus wynieśli; co się i dobrze stało, bo tamci poganie, będąc bogaci, pieniędzy szlachcie pożyczali, które to sumy post fugam onych u kredytorów (!) pozostały się. Tu zaś z Żydami dispar ratio, bo nie oni nam, ale my im pieniędzy pożyczamy, którzy mają tak wiele szlacheckich i klasztornych sum na kahałach, więc uciekać nie mogą, bo ich dobrze przypilnujemy, życzył przeto, aby gospodarz z żoną zapłacił zł. 6, komornik 3 zł., dzieci od lat 10 po 1 złotym.

Jmp. Grodzicki, poseł krakowski, asekurował się nakoniec na to wszystko pozwolić, na co generalna zajdzie zgoda. Solwowana zatem sesya przez jmp. marszałka na trzech punktach do poniedziałku, to jest: na cle generalnem i brzeskiem, także pogłównem żydowskiem, po wiele Żyd powinien od głowy zapłacić.

SESYA PROWINCYONALNA W. KS. LIT.

Die 3 Novembris.

J. W. jmp. Sapieha, kanclerz w. W. Ks. Lit., reasumowawszy sesyą in ordine do czytania commissionis oeconomicae, wszystkich ichmciów, utriusque status selectos viros, virtute, dignitate et meritis probatos, zwykłą uwenerował submisyą, a in particulari J. O. księciu jmci Czartoryskiemu, podkanclerzemu W. Ks. Lit., in tesseram debitae gratitudinis najniższe złożył podziękowanie za fatygi, łaskawie podjęte in absentia sui na przeszłych sesyach, immediate odprawionych; przytem miał niepłonną nadzieję, że przy konkluzyi obrad prowincyonalnych ultima correspondebunt primis, byle tylko jednostajnym umysłem i godnymi sentymentami raczyli szczerze prospicere patriae.

---

dotrzymam i znam się być sumnieniem obowiązanym. Trzecia co do hyberny pofolgowania województwom ruskim, już prawie na tę ugodziliśmy się klauzulę. Natychmiast odezwali się krakowscy i płoccy: niemasz zgody na ekscepcyą.

Digitized by Google

J. O. książę jmć podkanclerzy W. Ks. Lit. zabrawszy głos, animował ichmciów do jedności i zgody na projekt ekonomicznej komisyi, przez coby et praesens et futura mogła być uszczęśliwiona aetas. Więc eksplikował swoje zdanie, perswadując, ażeby tu na sejmie z każdego województwa obierano dwóch komisarzów et vicissim dwóch na sejmikach, i pytał się, jeżeli na to jest generalny assensus; na które pytanie odezwał się jmp. Sulistrowski, poseł oszmiański, z kontradykcyą, nie zezwalając na ten proponowany punkt, aby tu komisarze mieli być obierani, których tylko województwa na sejmikach sobie eligere powinni.

Jmp. Wall, poseł grodzieński, ex nexu instrukcyi swojej respektem kwart, do aukcyi wojska regulujących się, o aprobacyą przyszłej komisyi grodzieńskiej dopraszał się, jako też i o to, ażeby też kwarty a data komisyi przez ichmciów pp. starostów za te wszystkie lata do skarbu Rzplitej wypłacone były. Za Księstwem Kurlandzkiem, ne avellatur a corpore Rzplitej, imieniem powiatu swego instabat. Także, aby securitas bonorum regiae mensae utrzymana była, domawiał się. Vigore zaś korektury pretendował, aby dekreta po apelacyach swoich przy patronach na trybunale koncertowane były etiam per additionem patroni. Tudzież, żeby duchowni extra sphaeram praw nie wybiegali i ad incompetens forum do konsystorzów i nuncyatury nobilitatem nie pociągali i nie ważyli się bona terrestria od stanu rycerskiego alienare, juxta constitutionem 1633. Nakoniec Akademią Wileńską przy prawach i prerogatywach swoich manutenere zalecał.

Tandem chciano czytać projekt commissionis, na którego czytanie ichmciowie pp. Ciechanowiecki mścisławski i Wiszczyński rzeczycki posłowie nie pozwalali, ex ratione, że w tymże projekcie datur potestas lustratorom, ażeby poddanych etiam w dobrach J. Kr. Mości lustrowali, ponieważ przy granicy moskiewskiej więcej jest ludzi z Moskwy zachożych, aniżeli wieczystych, więc byłoby to gravaminosum aequaliter na wszystkich włożywszy podatek, których successu temporis Moskwa może poodbierać, jako przeszłej rewolucyi uczyniła, że gdzie sto było, tam teraz ledwie trzech jest poddanych. Ciż ichmciowie, przez ichmciów pp. kanclerza i podkanclerzego, tudzież hetmana W. Ks. Lit. convicti persuasionibus, na czytanie projektu pozwolili. Zatem czytany był commissionis projekt, w którym że jest lustracya

Digitized by Google

dóbr ziemskich pozwolona, zabrawszy głos jmp. Świętorzecki, poseł miński, na pomienioną lustracyą podymnego absolutnie nie pozwolił, to jest nec ratione augendi nec minuendi dymów; owszem, upraszał o naznaczenie z sejmu do ekonomii połockiej lustratorów, która in varias divisa partes, w niektórych wójtostwach i folwarkach zgoła naturam bonorum terrestrium na siebie przyjęła. JO. książę jmć Czartoryski in tuitionem cło brzeskie ichmciom pp. posłom rekomendował, które konstytucyami 1717 i 1726 jest aprobowane, dając racyą, że gdyby ad instantiam ichmciów pp. koronnych było abrogowane, niemałyby był przez to skarbowi W. Ks. Lit. deces, ile gdy przez przeszłego i teraźniejszego jmp. podskarbiego do trzechkroć sta tysięcy jest podwyższony, więc pomienione cło brzeskie albo opisać, po wiele kto ma płacić, albo też przy dawnym utrzymać zwyczaju zalecił.

J. W. jmp. kanclerz W. Ks. Lit. po przeczytanym in toto commissionis projekcie pytał się de assensu ichmciów, jeżeliby na niego zezwolić zechcieli; gdy w tym punkcie contrariam odebrał resolutionem, uczyniwszy żałosną super malignantem sortem eksklamacyą ex occasione zachodzących in contra sentymentów, tenże sam commissionis projekt ob spem melioris successus do izby odesłał poselskiej.

SESYA DWUDZIESTA ÓSMA.

Die 4 Novembris.

Jmp. marszałek ex circumstantia feriae secundae, to jest dnia poniedziałkowego dzisiejszego, omnia secunda faustaque życzył ojczyźnie, i lubo na dniu onegdajszym ekscepcye zaszły w projekcie commissionis cła generalnego i cła brzeskiego, rozumiał, że na dniu dzisiejszym faventibus superis ta materya ułatwi się. Życzył, aby directe od tej zacząć materyi[1]), jakoż ex assensu izby tenże czytano projekt[2]), a gdy przyszło ad punctum cła generalnego, zabrał głos jmp. Chojecki, poseł liwski,

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Maliński wołhyński interlocutorie cła brzeskiego zniesienie promowował. Jmp. marszałek zalecił, aby głosy zabierać, non interlocutorie mówić. [2]) **W.** *d.:* Jmp. Gurowski interlocutorie przymówił się do punktu projektu o sól, że w ziemi chełmskiej jest prawo na sól białą, a chłopi królew-

Digitized by Google

allegando, że jeżeli na cło generalne generalis wypadnie assensus, i sam od niego odpisać się nie zechce, interea, jako wolnego narodu poseł, immunitate liberae vocis gaudens, w tej cyrkumstancyi swoje dawał refleksye: 1-mo, jeżeli, cło postanowiwszy generalne in usus Reipublicae, trzeci grosz dawać się będzie ad aerarium J. Kr. Mości. 2-do, jeżeliby ten trzeci grosz importowany był, znacznieby się skarb J. Kr. Mości aukcyonował, ut practicatur teraz po wszystkich cłach i komorach. Co o kupcach, że ponieważ cła partykularne się poznoszą praesenti constitutione, sądził, żeby to ich nie obciążało, mając swój na tem procent. Szlachtę zaś chciał mieć ekscypowaną, którzy in suos usus swojej własnej krescencyi i nie kupnej prowadzić będą do portów zboża; sin secus asserebat, żeby to mogło sapere cudzoziemską akcyzę, na którą żaden wolność kochający pozwolić nie może.

Jmp. marszałek, replicando jmp. Chojeckiego, posła liwskiego, przyznawał, żeby to była species akcyzy, czegoby dla obrony kraju i bezpieczeństwa siebie samych żałować nie potrzeba, ale że o tem nie masz kwestyi, tylko o zniesieniu ceł partykularnych, które praesenti constitutione skasować staramy się, i insze podatki relative do dalszych sejmów ustanowić, tak i cła generalnego komisya postanowienia authoritatem nie będzie miała, tylko dispositive. Wtenczas tedy będzie czas do domówienia się o ten punkt, jeżeli w czem będzie preagrawacya et libertati praejudicium [1]).

Jmp. Wolski, poseł inowrocławski, w tej materyi cła generalnego domawiał się, aby stanowi szlacheckiemu nie stała się preagrawacya; życzył in tempore postanowić quantum, co od czego płacić się będzie powinno. Pozwalał, aby od łasztu płacono po 2 złote polskie, od beczki piwa, 60 garcy wynoszącej, groszy 15, a od trzydziestówki groszy półósma. O kwarty zgadzał się, aby sprawiedliwe wyprowadzone były, ekscepcyą czyniąc dóbr jmp. Szołdrskiego, generała wielkopolskiego, mającego ad plus 40,000; na co gdy od całej izby okrzykniono, że jednego alleviare, inszych onerare stara się, subticuit [2]).

---

scy beczki rozbijają i chłopów naszych zabijają. Post haec czytany projekt. [1]) **W.** *d.:* Jmp. Chojecki interlocutorie to wyraził, że ta prekustodycya ażeby była do przyszłego sejmu, gdzie może mieć suam decisionem. [2]) **Cz. III** *d.:* A że blisko Torunia

Zabrał głos jmp. Czacki, poseł bełzki, debellando cła brzeskie, aby zniesione były, alegował konstytucye annorum 1550, 1563, 1569, 1581, 1588, 1589, 1601, 1631, 1635, 1650, 1670, 1686, 1687, 1726, 1736[1]), że te cła brzeskie ekscypują szlachtę ab onere płacenia, i tylko kupców obowiązano na tych opłacać się komorach, osobliwie konstytucyą 1613, która uwolniła wołyńskie województwo i inne, Bugiem defluitacye mające, na komorze brzeskiej od płacenia a transitu; zacóż tedy pociągać teraz szlachtę na tej komorze cum tanta praeaggravatione, kiedy ta szlachta i na cłach koronnych opłacać się musi.

Jmp. Matuszewicz, poseł brześciański, replikując jmp. Czackiego, alegował, że gdyby komora brzeska jaką czyniła depaktacyą, mogłoby się o tem uskarżać przy stanach zgromadzonych Rzplitej; ale że to czyni na fundamencie instruktarzów swoich, nie mają słusznej racyi ichmość pp. wołyńscy o tem movere quaestionem. Przyznawał i to jmp. brzeski litew., że to cło in casu opportuno Reipublicae czasami się znosiło, czasami znowu ob exigentiam temporum ustanawiało się. Ostatniemi tedy konstytucyami, że tę importancyą na wojsko obróciła Rzplita, która plus aut minus sto tysięcy czyni; jeżeli tedy kto tę komorę abrogare stara się, ten nie stara się o aukcyą wojska, ale o skasowanie, które exstat per partem onegoż, allaborat. Wyliczał publiczne expensa skarbu W. Ks. Lit. z których restans summa pullulat na 33,000 florenów 400, która jeszcze residuitas in occasionibus accidentalibus może być wydana. Skarżą się ichmciowie pp. wołyńscy, że przez szarańczą szkody niemałe ponieśli, i że zbóż ex hac occasione defluitować do Gdańska nie będą. Skąd eruere mogą konsekwencyą sami, że intraty komorze ubliżą brzeskiej; potem, że Moskwa sub praetextu victualium i amunicyi, różne prowadząc przez Wielkie Księstwo Litewskie towary, znaczny causavit skarbowi W. Ks. Lit. deces, et hoc non attento jmp. podskarbi W. Ks. Lit. że stem tysięcy skarb aukcyonował, poka-

---

porty mamy, upraszamy, aby respektem wywożenia i przedawania zbóż szlacheckich Toruń intra regnum był policzony. Chcemy teraz w tem mieć decisivam quantitatem, po czemu od zbóż i beczki piwa, od której już postępujemy złoty polski od garcy 60; będzie miała lepszą informacyą komisya. [1]) **W.** *d.:* 1635. **Cz. III** *d.:* 1673, 1676, 1677, 1611, 1624, 1626, 1629, 1713, 1717, 1718.

Digitized by Google

zał po sobie, że publicznemu bardziej, nie swojemu dogadzał interesowi. Zaczem, że nie ma racyi Księstwo Lit. ichmciom pp. koronnym się eksplikować, tem probował, że kto w cudzym kraju, to onego onera ponosić powinien. Jeżeli zaś Litwa będzie miała commercium w Polsce, jako i ma, skarbowi wielkiemu koronnemu obediens non recalcitrabit. Jeżeli prowincye koronne chcą znieść ciężar pogłównego z siebie, obmyślają insze na to miejsce podatkowania genera; tym sposobem, jeżeli przez komorę brzeską deces Wielkie Księstwo Lit. mieć będzie, upraszał inszym to sposobem nadgrodzić, aby temu wojsku, któremu z brzeskiej komory idzie zapłata, inszy sposób był obmyślony. Uskarżał się, że z województwa brzeskiego po kilkaset ludzi uchodzi na Wołyń, a żadnej w tym punkcie dojść nie może sprawiedliwości; zaczem praecavebat, aby praesenti lege obwarowano, aby ad requisitionem proprietariorum sine juris diffugiis poddani oddawani byli. Cytował konstytucyą a. 1661, którą naznaczono komisarzów do uspokojenia dyfferencyi, zachodzących *(o)* zbiegłych poddanych, i w tej materyi czytał instrukcyą swoją, dawając sposoby, jak się te sądy odprawiać mają, extendendo rigorem na tych, którzyby fovere cudzych poddanych mieli, aby po 1000 zł. za nich płacili, albo juramento comprobent, jako przed zajściem pozwu w dobrach jego nie znajdowali się. Sin secus, żeby się procesować dali convictique byli o ich konserwacyi, aby 100,000 una cum restitutione expensarum na prawo za to zapłacili.

Jmp. M a l i ń s k i, poseł wołyński, alegował, że to cło brzeskie privata authoritate postanowione; convictus od ichmciów pp. litewskich subticere musiał. O zniesienie młynów na Bugu, grobel domawiał się.

Jmp. Z a g ó r s k i, poseł wołyński, też same czytając konstytucye, co jmp. Czacki, poseł bełzki, dopraszał się, aby województwa, Bugiem spuszczające swoje krescencye, immunes były od cła, co konstytucyą anni 1613 probował. Sin secus do niczego przystąpić nie deklarował się. Jmp. G u r o w s k i, poseł podolski, interlocutorie odezwawszy się, tangendo honorem jmp. podskarbiego W. Ks. Lit., asseruit, że ichmciowie pp. litewscy utrzymują jmp. podskarbiego lit., aby województwa koronne darł et augeat

---

[1]) **Cz. III** *wymienia inne cytowane przez Matuszewicza konstytucye:* 1717, 1678, 1629, 1635, 1655, 1703, 1717, 1550, 1661.

Digitized by Google

alieno aere skarb litewski, co zirytowało tak Prowincyą Lit., że wszyscy turmatim odezwawszy się, obligowali jmci, aby honoru jmp. podskarbiego, dexterrime na funkcyi swojej sprawującego się, na sztych nie wytykał, ile że jmp. podskarbi nikogo nie depaktuje, tylko co inwentarz każe, to per suas subordinatas personas wybiera.

Jmp. Horain, poseł wileński, ubolewał, że po pięciuniedzielnym czasie i szósty już ichmciowie pp. koronni tydzień na swoich deliberacyach zabierają i momentu jednego udzielić nie chcą na czytanie projektu W. Ks. Lit.; praesagiebat, że ta ekstenuacya polityczne sejmu zerwanie znaczy. Co do cła brzeskiego powiedział, że to nierychło się o to upominać, już to nierychło post bellum auxilium, było się ichmciom pp. koronnym anno 1717 o to odzywać, a teraz życzył o tem zamilczeć; i jeżeli jest kwestya utrzymania cła, tyle konstytucyami autoryzowanego, nie jest to bogacić pp. podskarbich, którzy non in proprios sed in publicos usus tę obracają importancyą. Obligował ichmciów, aby te na stronę odłożywszy kwestye, ad ea accedant, co in emolumentum ojczyzny może cedere.

Jmp. Maliński, poseł wołyński, świadczył o tem, że respektem tegoż cła brzeskiego podczas sejmu anno 1726 [1]) do izby senatorskiej iść niechciał; więc tem dowodził, że i anterius na toż cło brzeskie zachodziły manifesta i protestacye.

Jmp. Przyłuski, poseł bracławski, chwaląc zelum jmp. Matuszewicza, posła brzeskiego, który za interes całej Prowincyi W. Ks. Lit. ujmując się, alegował konstytucyą supra wyrażoną, która tak wielu konstytucyom, przez ichmciów pp. ruskich, osobliwie jmp. Czackiego, posła bełzkiego, cytowanych, locum cedere powinna. Że zaś taż sama konstytucya anni 1717 wprowadziła sobie w Brześciu brania od wołyńskich statków cła usum, tedy hunc abusum, jako już dawno jest abrogowany, i teraz abrogare zalecał, gdyż województwa ruskie według dawniejszych konstytucyi w Brześciu płacić nie powinni, jako to szlachta osobliwie. Przytem na rzece Bugu o zniesienie młynów, tamów i jazów dopraszał się.

Jmp. Kropiński, poseł brzeski lit., temuż jmci, immediate mającemu mowę, replikował, że zniesienie komory brzeskiej by-

---

[1]) Cz. III *mylnie:* 1717.

Digitized by Google

łoby cum summo damno et detrimento W. Ks. Lit., gdyż taż Prowincya Lit. o aukcyi wojska traktuje i ten wszystek prowent komory brzeskiej wojsku litewskiemu bywa wypłacony: więc znieść go jest tożsamo, co znieść część wojska litewskiego. Przytem probował, że taż komora brzeska nie jest abusus, ani novellae legis, bo myto sub titulo „drągowego“ jeszcze za Władysława IV starostom brzeskim jest pozwolone, na które tegoż monarchy przywilej na pergaminie cum pensibili sigillo prezentował. Wyraził i to nareszcie, że Prowincya Litewska, handlując do Gdańska, w Fordonie i Nieszawie opłacać się musi, a przecież na sejmach na to nie aklamuje. Na konstytucyą zaś 1613 odpowiedział, że gdy były pobory z gruntu et ab omni genere płacone, natenczas takowa Rzplitej była dyspozycya, że gdy kto pobór zapłacił w Litwie, ten cła w Koronie nie płacił et e contra. Wniósł tedy, że gdyby się ichmciowie ruscy wrócili do płacenia przeszłych poborów, tedyby zapewne w Brześciu cła nie płacili. Alegował zatem i dalszą konstytucyą 1670, że tak kupcy litewscy jak i ichmciowie pp. wołyńscy, kijowscy, bracławscy, chełmscy ab omni genere cło płacić w Brześciu powinni.

Jmp. Przyłuski, poseł bracławski, na cło brzeskie, które na zapłatę wojsku idzie, pozwalał, na drągowe zaś, które panowie starostowie in privatos obracają usus, nie pozwalał [1]).

Jmp. Dylewski, poseł smoleński, życzył ichmciom nie rogami, ale racyami certować, rozumiejąc, że ten o komorze brzeskiej interes mógłby się partykularnie uspokoić, a nie tu czas potrzebny kontrowersyami swemi zagradzać, bo tylko takowe pro et contra obiedwie strony allegant konstytucye, które non sunt de hoc loco et tempore; więc prosił ichmciów, aby projekta kończyli i jutro w senacie byli.

Jmp. Suchodolski, poseł wołkowyski, intulit, że jeżeli ichmciowie pp. koronni od płacenia cła brzeskiego ekscypują się, tedy ichmciowie pp. litewscy w Fordonie i Nieszawie płacić nie powinni.

Chciano tedy projekt litewski czytać, lecz gdy na czytanie

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Matuszewicz brzeski: Mamy konstytucye, że kto pobór w Litwie zapłaci, w Koronie na komorze płacić nie powinien et e converso. Jmp. Przyłuski urget o zniesienie cła brzeskiego.

Digitized by Google

onego jmp. **Przyłuski**, poseł wołyński (!) nie pozwalał, jmp. **Horain**, poseł wileński, vice versa na czytanie projektu koronnego nie pozwalał.

Jmp. **Czarnecki**, poseł bracławski, expressit, że i on w Księstwie Lit. ma posesyą, lecz gdy go do mówienia in contra instrukcya województwa bracławskiego compellit, rozumiał, że przez to w prześwietnej Litewskiej Prowincyi na cenzurę i nienawiść nie zarobi, bo jej jest cultor et adorator. Wiedząc zaś alegowane pro et contra względem cła brzeskiego konstytucye, nie wchodząc in cognitionem onych, życzył tutiorem et potiorem sequi partem, która to potioritas directe pro immunitate szlacheckich militat towarów; ażeby od zboża w Brześciu nic nie płacili, więc tożsamo i teraz być in executione powinno, ponieważ clericus clericum non decimat, a za cóż brat brata opprimere ma, a osobliwie teraz, kiedy cło generalne stanowi się non attentis privilegiis et constitutionibus, abrogując quaevis particularia, co i w izbie poselskiej jest już concertatum et conclusum. Zaczem toż brzeskie cło, tamquam particulare, circa privilegi. et immunitates utrzymać się nie może. Chcąc zaś jednak w zachodzącej między temiż prowincyami trudności dogodzić legi, justitiae atque confidentiae, chciał, ażeby toż cło generalne było per medium eksdywidowane, to jest, żeby województwa: wołyńskie, bracławskie i podolskie połowę w Brześciu, a połowę w Koronie płacili, opisawszy na komorze brzeskiej pondus et mensuram, po czemu płacić kto powinien, bo w Fordonie i Nieszawie proporcyonalnie ustanowiona jest płaca, a w Brześciu po sto kilkadziesiąt złotych od szkuty wybierają; i nie pytał się, na co te pieniądze bywają obrócone, bo Prowincya Litewska, jako jurium suorum domina, ma w swojej mocy jak chcąc dysponować. Byłoby zaś gravaminosum prowincyom koronnym, swoje mając wojsko, a jeszcze dla litewskiego contribuere; jako o tem słyszał, że komora brzeska na zapłatę wojsku swojemu komportuje, więc ten swój per medium płacenia projekt przyjąć upraszał.

Jmp. **Łaniewski**, poseł słonimski, ad casum alegowanych przez jmp. Czackiego konstytucyi odpowiedział, że natenczas formowane były, gdy insze genus cła było. Pośledniejsze jednak, przez ichmciów pp. brzeskich ad casum praesentem cytowane, ważniejsze być powinny, bo posteriora ligant priora, w których to wszystkich konstytucyach żadnej nie słyszał wzmianki, aby

Digitized by Google

cło miało być brzeskie abrogowane; owszem, konstytucya 1703 podskarbiemu lit. naznaczając komory w Połocku, Witebsku, Dziesnie, Dyneburku, Wilnie, Grodnie, Kownie, Jurborku, pozwoliła także mieć komorę w Brześciu, gdzie od płacenia zboża nemo excipitur, i inwentarz per expressum pisze, wiele brać od czego. Żeby zaś kto na jmp. podskarbiego lit. miał się uskarżać o żdzierstwo i depaktacye, tedy mu tego dowieść powinien, bo więcej nad instruktarz nie bierze, i podobno to tylko dysputa dlatego jest wymyślona, aby projekta ut mortua jacerent. I gdy spodziewał się był, że ichmciowie pp. koronni mostowe i grobelne skasować mieli, aż miasto skasowania więcej jeszcze płacy przyczynili; na to zaś, gdyby cło brzeskie, na zapłacenie wojsku destynowane, miało być zniesione, nie pozwalał, boby przez to część wojska lit. tolli musiała. Na połowę zaś płacy na temże cle consentire natenczas deklarował, kiedy jmp. Czarnecki, poseł bracławski, medium pensyi swojej, którą od wojska litewskiego za sęstwo wojskowe bierze, ad publicum ustąpi aerarium [1]).

Jmp. Czacki, poseł bełzki, eksplikując konstytucyą 1717 sub titulo aukcyi subsidiorum W. Ks. Lit., do którego tylko kupcy a nie szlachta należeć powinni. Że zaś non generice, ale osobliwie tamże komora brzeska jest wyrażona, ergo do cła generalnego nie należy, ale jest partykularna, bo gdyby miała być generalis, tedyby o niej particulariter w tejże konstytucyi nie wspomniono. Tejże komory cło tylko do przyszłego sejmu było pozwolone, które tylko od kupców, a nie szlachty wymagane być powinno. Zaczem, konformując się do zdania jmp. Czarneckiego, na płacenie przez połowę pozwalał cum hoc additamento, żeby do przyszłego sejmu taż połowa ad aerarium cederet publicum, a na sejmie przyszłym albo taż połowa aprobowana była albo całe cło brzeskie per totum zniesione było.

Jmp. Horain, poseł wileński, odpowiedział ichmciom pp. bełzkim, wołyńskim i bracławskim, że post bellum daremne auxilium, bo o zniesieniu onego mówić nie jest de tempore, ponieważ konstytucya 1717 i 1726 toż cło brzeskie in toto aprobowała. Respektem zaś położenia w tejże konstytucyi in inferiori loco komory brzeskiej przez to słowo „także“, probował, że taż

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Horain: z tem się oświadczamy, że konstytucyi na cło brzeskie nie odstąpimy.

Digitized by Google

sama sonantia jest infra co et supra, ergo nie jest particularis, ale universalis komora brzeska.

Jmp. Karwowski, poseł bielski, spodziewając się, że nawa publicznego szczęścia, na początkach obrady swojej pod godnym nauklerem laski jmp. marszałka na sześćniedzielną żeglugę wypchnięta, więcej niż fortunam Caesaris, bo zbawienie i honor całego narodu vehens, miała do pożądanego przybić się portu, aliści dnia dzisiejszego na hak takowej trafiwszy materyi, która daremnie tylko całą inundavit izbę, dotąd z niej wybrnąć nie może. Serdecznie nad tem nieszczęściem ubolewał, ile że przez częste pro et contra argumenta czas coraz dalej ad centrum docieka suum; zaczem też materyą cła brzeskiego od kilku dni ad deliberandum odłożyć życzył, a hic et nunc do czytania projektów litewskich przystąpić zalecał [1].

Jmp. Poniatowski, podkomorzy koronny, widząc, że materya cła brzeskiego, dnia onegdajszego agitata, necdum sopita, skutek sesyi dotąd utrzymuje, radby wynalazł sposób, aby województwom wołyńskim i bełzkim etc. mógł dogodzić in desideriis, lecz gdy tyle słyszał głosów, nie chcąc się w dalsze wdawać kwestye, a pari tylko brać kazał, że nikogo instrukcya swoja nie obliguje cum discrimine sejmu utrzymać interes, życzył zatem ichmciom nie wprzód cło generalne ustanowić, aż póki ta kwestya obwarowana nie będzie. Teraz zaś od inszej materyi zacząć, to jest od konkludowania projektów, sollicitabat.

Jmp. Siruć, poseł inflancki, frustra incusando fata, cum simus inexcusabiles ipsi, illacyą ichmciów pp. wołyńskich non de tempore sądził, którą właśnie pro offendiculo sejmu wnieśli, alegując takowe konstytucye, które distinctam mają sonantiam, bo tylko do poborów regulują się. Więc jako ta kwestya z projektu cła generalnego wyniknęła, które jeszcze jest in fieri w Koronie, tak toż samo cło generalne jest in actuali exercitio w Litwie, które od roku 1717 nemine excepto wypłaca się, życzył przeto ichmciom wołyńskim na cle koronnem, a nie na litewskiem pofolgować sobie i tę materyą, która nie jest in facto, ale tylko in fieri, w recesie zostawić do sejmu przyszłego. O czem Litew-

[1] **Cz. III** *d.:* Jmp. Horain: niemasz zgody na głosy, tym co chcieli zabierać, mówił. Repositum: niemasz zgody na czytanie. Stąd motus.

ska Prowincya na sejmikach relationis doniósłszy województwom, może to efficere, że się będą ab habitu ad privatam rezolwowały. Doniósł i o tem, że cło generalne non accipitur pro modo auctionis wojska w Litwie, bo już jest dawno ustanowione [1]).

Jmp. marszałek, widząc, że defluitacya bugowa cursum sejmowania tamuje, nim się wynajdą do uspokojenia wszystkiej materyi media, upraszał, ażeby do skończenia projektu albo innych czytać zaczęcia przystąpić raczyli [1]). Tenże materyą cła brzeskiego, według zdania jmp. Poniatowskiego, puścić w reces rekomendował, na co jmp. Kropiński, poseł brzeski, assentiebat; lecz gdy ichmciowie toż cło brzeskie do jutra odkładali ad concludendum, zaczem jmp. Gadomski, poseł gostyński, na tenże dzień totum negotium cła generalnego odłożył. Post haec

Jmp. Łaniewski, poseł słonimski, i Siruć inflancki o determinacyą czasu, kiedy projekt litewski ma być czytany, jmp. marszałka upraszali. Czytany był zatem projekt cła generalnego.

Jmp. Czacki, poseł bełzki, o zniesienie młynów na rzekach portowych z innymi ichmciami domawiał się, jako to na Bugu, Wieprzu, Narwie, Biebrze etc.

Jmp. marszałak, widząc in turbido przymawiających się ichmciów, upraszał, aby każdy ex stallo suo depromeret zdanie, ekscypując od zniesienia tamę w ziemi chełmskiej, w dobrach J. Kr. Mości, przez konstytucyą 1601 ekscypowaną.

Jmp. Gurowski, poseł podolski, pytał się, kto będzie egzekutorem do zniesienia młynów, tam i grobel, bo panowie pewnie znosić nie pozwolą.

Jmp. Kropiński, poseł brzeski lit., na demoliowanie młynów na Bugu nie pozwalał, których w województwie brzeskiem więcej 30 rachuje się, i nie są cum impedimento defluitacyi. Prosił pokazać, jeżeli choć jeden o nie rozbił się statek, albo jeżeli o to kiedy proces albo manifest był zaniesiony; więc znieść młyny toż samo co i znieść intratę rozumiał, która intrata ad genus podatków należy. Któreby zaś defluitationem impedire miały, demoliowania onych nie kontradykował [2]).

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Maliński wołhyński deklaracyi upominał się od jmp. marszałka, jak cło brzeskie jest rezolwowane.
[2]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Zagórski: mamy bez ekscepcyi prawo, więc to exequi potrzeba, i upraszam o zniesienie.

Digitized by Google

Jmp. Matuszewicz, poseł brzeski, superaddidit, że na Bugu młyny przez konstytucyą są pozwolone, byleby tylko dla statków były wrota zostawione.

Jmp. Czacki na zniesienie młynów konstytucyą 1631, a jmp. Matuszewicz przeciwnie konstytucyą 1657 alegował, którą są pozwolone, byle tylko wrota były. Ac tandem, gdy ciż ichmość panowie ruscy o demoliowanie młynów fortiter domawiali się, ichmość pp. brzescy albo opisać wrota, jak szeroko być mają, albo też znieść te młyny, co minantur periculum, dopraszali się. Te zaś, co się na linach przed statkami umykają, aby zachowane były.

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, o zniesienie wszystkich generaliter domawiał się, dając racyą, że alegowana przez ichmciów pp. brzeskich konstytucya, jest antiquiorum, a przez jmp. bełzkiego cytowana posteriorum, która validioris est roboris et efficaciae. Probował injuriam województw bełzkiego, podolskiego, kijowskiego, wołyńskiego recenti exemplo, iż dla tychże młynów więcej dwóchset statków tego roku oschłych Bugiem do Gdańska nie przypłynęło, owszem poenam et rigorem in contravenientes założyć zalecał.

Jmp. Węgliński, poseł chełmski, aby te tollantur, które w gromadzie stoją, pojedynkowe zaś relinquantur.

Jmp. Matuszewicz, poseł brzeski lit., o komisyi naznaczenie do tychże młynów upraszał, propter recognoscendum, które są szkodliwe, a które nie są.

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, praw nowych stanowić nie życzył, kiedy stare non sunt in apprehensione, zwłaszcza gdy vim inferimus onym. Skasowawszy zaś antiquas, co posteritas na to rzecze? zaczem wolał przy prawie, a nie przeciwko prawu mówić i od tego odstąpić nie deklarował, ażeby młyny zniesione być nie miały.

Jmp. Matuszewicz, poseł brzeski, reproduxit, że pomienione prawo non in lege naturae funduje się, więc może być inaczej reformowane, ile gdy się nowe stanowią podatki, więc i to powinno być utrzymane, co przez intratę do tychże podatków reguluje się.

Jmp. Karwowski, poseł bielski, na podobneż z racyi młynów na rzece Biebrze zagęszczonych uskarżał się przypadki, exprobrando województwo brzeskie, że na rzece Bugu dwojakie

Digitized by Google

chce mieć dla siebie pożytki: raz z młynów, a drugi raz ex teloneis. Wniósł zatem, że non est bene persuasum bis tondere rasum, z którem to zdaniem swojem do województwa wileńskiego [1]) przypisał się.

Jmp. Czacki deklarował się wtenczas od swojej respektem zniesienia młynów pretensyi odstąpić, kiedy cło brzeskie per totum skasowane będzie.

Jmp. Kropiński, poseł brzeski, pozwoliłby na zniesienie cła brzeskiego, gdyby od woli województwa jego dependowało, które do całej Litewskiej należy Prowincyi, młyny zaś są to distinctum negotium województwa brzeskiego, które znieść toż samo jest, co ująć czopowego i szelężnego, więc miasto wynalezienia podatków, stałaby się diminucya.

Jmp. Świętorzecki, poseł miński, o czytanie projektu litewskiego instabat [2]); tejże samej pretensyi był jmp. Małachowski, poseł krakowski; który to projekt commissionis W. Ks. Lit. był czytany, na który gdy się jmp. marszałek pytał o zgodzie,

Jmp. Wawrzecki, poseł orszański, zgodzić się hic et nunc nie mógł, biorąc go sobie do dnia jutrzejszego ad deliberandum. A zatem jmp. marszałek widząc, że publiczne obrady o młyny i groble rozbijają się, więc adinvenire do zgody media zaleciwszy, do jutra na cle brzeskiem i generalnem koronnem, na młynach, na konkludowaniu projektów koronnych i litewskich solwował sesyą.

SESYA DWUDZIESTA DZIEWIĄTA.

Die 5 Novembris.

Jmp. marszałek wyraził, że ponieważ obrady na dniu wczorajszym na hakach, mostach i mytach się zatamowały, obawiać się kazał, aby przemytnego kiedyżkolwiek płacić nam nie przyszło. Ponieważ na dniu wczorajszym impugnowany od ichmciów

---

[1]) *Miało być zapewne: wołyńskiego.* [2]) **W.** *d.:* Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, życzył, ażeby ichmciom panom litewskim nie bronili czytać projektu, gdyż i my możemy w czem zbudować się. **Cz. III** *d.:* Jmp. Przyłuski: dzień ostatni już dla posłów do eksponowania i uspakajania ich desideriorum, więc proszę ułatwiać one.

Digitized by Google

pp. wołyńskich punkt o cle brzeskiem miał być na dniu dzisiejszym przedsięwzięty, ale kiedy ichmciów pp. wołyńskich nie widział in gremio izby, pytał się, jeżeliby universalis zaszedł assensus na czytanie już skorygowanego i przepisanego projektu commissionis. Na co gdy izba pozwoliła, zaczął czytać jmp. sekretarz[1]; in tractu, gdy ad punctum komisarzów przyszło, odezwał się interlocutorie.

Jmp. Karwowski, poseł bielski, prosząc o informacyą jmp. marszałka, wiele osób ex senatorio ordine na tę komisyą naznaczonych będzie. Odebrawszy respons od jmp. marszałka, że będzie senatorów 16, satisfactus subticuit[2]. A gdy przyszło na punkt o hyberny, odezwał się jmp. Krasiński, poseł sendomirski[3], exponendo, że w ekonomii samborskiej dwojakie wybierają hyberny, jedną na wojsko Rzplitej i drugą na króla Jmci, co i kwitami zaraz comprobare chciał. Nakoniec domawiał się, aby jedna hyberna z tych dwóch dla allewiacyi poddanych J. Kr. Mości zniesiona była. Co gdy w aprehensyą nie poszło, postąpiono do dalszego czytania projektu. Przyszedłszy na punkt jmp. sekretarz super praestando juramento przez posesorów i posesorki dóbr królewskich, moverunt quaestionem ichmość pp. sendomirscy, że w tym punkcie znajduje się perplexitas: przysięgać kazać posesorom i posesorkom, rozumieć się może, że starostowie i żony ich na inwentarze przysięgać obowiązani będą. A że się to przez posesorki rozumieć mają wdowy, ten termin wyraźnie opisać pretendowali[4], jakoż go illico poprawiono, dodając, aby pro minorennibus opiekunowie intraty zaprzysięgali.

---

[1]) **W.** *d.*: Jmp. Skrzetuski inflancki (**Cz. III**: Wall grodzieński) czynił prekustodycyą, ażeby po projekcie koronnym był czytany projekt prześw. Prowincyi Litewskiej. Jm. Gadomski gostyński (**Cz. III**: Mogilnicki) także czynił prekustodycyą, ażeby po złączeniu izby poselskiej z senatorską mógł mieć sobie przepisany projekt. [2]) **Cz. III** *d.*: A gdy czytano w projekcie, że dobra ekonomiczne królewskie, samej tylko hyberny podatkowi, a nie kwarty podlegać mają, jmp. Pułaski ciechanowski: wiemy, mówił, że Rzplita opisała, które dobra królewskie płacą kwartę, a które nie, i jest na to prawo, a więc niepotrzebna ta ekscepcya. [3]) **Cz. III**: Ustrzycki przemyski. [4]) **Cz. III**: Popiel sędomierski..., a jmp. Sobolewski warszawski, aby i minorennes, ale jmp. Pułaski ciechanowski reposuit, że non sunt capaces ani posesyi ani przysięgi. Przy

Digitized by Google

In ulteriori potem tractu czytania deventum do starostw pogranicznych, które jedni alleviare propter hostica, drudzy, aby równo jarzmo dźwigali, dopominali się; skąd suborta quaestio przez koncertacyą in turbido z godzinę czasu zabrała.

Zabrał głos jmp. Karwowski, poseł bielski, żarliwie militando pro bono publico; pretendował, aby punkt z projektu „servata moderatione et proportione starostw pogranicznych“ był eliminowany, pociągając ichmciów pp. starostów pogranicznych, aby tak do równej kwarty, jako i hyberny nullo excepto et nullo admisso respectu poszli.

Jmp. Grodzicki, poseł krakowski, obligował jmp. Karwowskiego, ut condescendat a suo illato i aby pozwolił beneficio servatae proportionis frui ichmciom pp. pogranicznym, którzy, zawsze hostico będąc eksponowani, eadem onera tolerare nie mogą. A że te dyskursa interlocutorie i w zamieszaniu trwały, odezwał się jmp. Wolski, poseł inowrocławski, aby clanculum nic ichmć do projektu nie dokładali, ale stosować się do universale velle izby całej raczyli. A ponieważ ten punkt o hybernach już anterius jest discussus, upraszał, aby ten appendix favore starostw pogranicznych izby nie zatrudniał

Jmp. Karwowski probował contrarium, że kiedy ta klauzula pozwoli się starostom ruskim, na pograniczu z Wołochami i Tatarami graniczącym, domawiać się będą insze starostwa pograniczne o tęż dla siebie folgę, ile że nikt wiedzieć nie może oprócz jednego Boga, skąd scaturire może wojna czyli to od wschodu czyli od zachodu; a do tego dowodził, że starostwa pograniczne, lubo czasem mają swoje z sąsiadami kolizye, nihilominus więcej za te importują, które in meditullio kraju się znajdują, to jest przez handle, przez ewekty różnych towarów za granice i inwekty z postronnych w nasze granice. Zaczem o tej propozycyi, żadnego nie mającej o sobie prawa, i słuchać nie chciał i na nią absolute nie pozwalał.

Jmp. Pułaski, poseł ciechanowski, chwaląc obiedwie stro-

---

czytanym punkcie, aby z starostw płacono hybernę salva proportione kraju ruskiego pogranicznego, aby ad normam ziemi halickiej, odezwali się ichmość mazowieccy i wielkopolscy inni, aby nie czynić ekscepcyi, ale podolscy przy tem obstawali in contra. I kiedy przydłużej ta bawiła in motu izbę kontrowersya, jmp. Grodzicki *etc.*

ny, to jest ichmciów pp. ruskich posłów, że się o swój domawiają interes, ale vicissim nie dyzaprobował sentymentu jmp. Karwowskiego, który, szczerze obstawając pro bono patriae, ad coëquationem hyberny pociągał ichmciów pp. ruskich; więc dla uspokojenia obudwu stron zdało mu się meliorować projekt i położyć te słowa: „servata justitia et proportione kraju".

Jmp. Dzieduszycki, poseł podolski, eksponował interlocutorie defekt pieniędzy w swoich krajach, allegando, że co w Warszawie za wóz siana, to na Rusi za bróg tyle nie weźmie; ex defectu defluitacyi i przedania marnie swoję musi roztrwonić krescencyą: ex hoc igitur illato dopraszał się, aby ten appendix ad sensum jmp. Pułaskiego był dołożony.

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, dziwować się nie kazał, że województwa ruskie domawiają się o proporcyą hyberny, bo jeżeliż ekscepcyą czynią na fundamencie praw i zwyczajów dawnych, którym zawsze ta salwa akordowana była, przejrzeć się kazał w komisyach starych, poborach i podatkach różnych ichmciom pp. koronnym, i że obaczą, że to zawsze beneficium bywało dla krajów ruskich; i gdyby tej nie było ekscepcyi, nocivumby to było publico, bo z niepunktualnej płacy resultaret dla wojska zawód. Nakoniec poddaństwo, widząc się być przyciśnione, za granice do Wołoch i Moskwy rejterowałoby się, i tak ani ludzi ani podatku dla wojska nie byłoby.

Jmp. Dzieduszycki, poseł podolski, dziwował się, że punkta te, które już umówione stanęły, sub quaestionem et crisim de novo podpadają, zaczem reflektował ichmciów, że ponieważ województwa ruskie na kwarty i na podatek ultimae consumentiae pozwoliły, godziłoby się dla nich to uczynić beneficium, aby hac exceptione jam toties usitata gaudere mogły.

Jmp. Karwowski, poseł bielski, remonstrował dawniejsze czasy, kiedy województwa wielkopolskie i niektóre małopolskie ciężkie na siebie przyjmowały podatki, hoc ipsum experiebantur fatum, że poddani tutejsi na Ruś kupami uciekali, a jednakowoż podatki podatkami z województwa płacić musiały, i jeżeli na Rusi czasem się trafi, że się rejterują, jako swywolne chłopstwo, to tego cale inter fluxum et refluxum nieznać. Więc te racye, superius alegowane, są to pura adinventa, aby nic nie dać. Nie chcąc zaś czasu płonnemi zabierać kwestyami, prawem się dewinkować kazał, a od koekwacyi i na krok odstąpić nie deklarował się.

Digitized by Google

Jmp. Stadnicki[1]), poseł podolski, powątpiewał, żeby projekt commissionis dobry mógł otrzymać skutek, kiedy co krok to nowa o nim kwestya. Wszystko, co było można, to przyjęły województwa ruskie, klarygował się; ale co do koekwacyi, żadną miarą ex rationibus, allegatis przez jmp. Czarneckiego, przystąpić nie mogą. Jeżeli zaś jmp. Karwowski odstąpi pretensyi i salwy uczynionej pogłównego, to i ichmciowie pp. ruscy żadnej dla siebie pretendować nie będą ekscepcyi. Replikował jmp. Karwowski, poseł bielski, że tu idzie o dziedziczne dobra, z których my, szlachta, krwawo grosz wyrobiwszy, de nullo dato et accepto opłacać się musimy. Ichmość zaś pp. starostowie gratis biorą królewszczyzny, *(a)* to, co sprawiedliwość każe, dać recusant.

Jmp. Dylewski, poseł smoleński, długą umartwiony dysputą, directe do materyi cum applausu całej izby odezwał się, exponendo, że exulantibus z województwa smoleńskiego nad samą granicą moskiewską wszerz najwięcej na 5 mil, a wzdłuż na 50 Rzplita opatrzyła lokacyą, a przecie ani jmć, ani żaden ex exulantibus o folgę doprasza się. Eksprobrował ichmciom pp. ruskim, że dla miłości ojczyzny tego dać odmawiają, co po nich wyciąga słuszność. O protestantach te supperaddidit, aby do żadnych funkcyi tam in civilibus quam in militaribus dopuszczeni nie byli.

Jmp. Dzieduszycki, poseł podolski, antiqua praxi probował, że i przedtem tenże moderamen hyberny z łanów przez rewizorów był u nich postanowiony, a jako teraz w województwie podolskiem łanów niemasz, tak mogliby na hybernę nie pozwolić, jednak ją amore boni publici cum moderamine płacić ofiarują.

Jmp. Karwowski, poseł bielski, refutując illacye ichmciów, probował, że natenczas województwu podolskiemu moderamina i beneficia niepłacenia podatków były pozwolone, gdy przez inkursye nieprzyjacielskie zostawało zdezolowane, ale kiedy teraz, po zawartym przez Augusta II z Portą Ottomańską wieczystym traktacie i po ustąpieniu per commutationem Wołoszczyzny ad pristinum przyszło statum i w poddanych, którzy tam z Prowincyi Wielkopolskiej pouciekali, zapomogło się, zaczem żadnej nie powinno dla siebie pretendować ekscepcyi, ale aequaliter z innemi portare jugum.

Jmp. Chojecki, poseł liwski, jako żołnierz, na pograniczu

---

[1]) **W.**: Kalinowski.

Digitized by Google

konsystencyą mający, świadczył o tem, że tam codzienna speratur nieszczęśliwość, zaczem za słuszną rzecz być rozumiał, aby kraj podolski mógł mieć u Rzplitej kompasyą i konsyderacyą nie in toto, ale przynajmniej in parte uczyniwszy w hybernie allewiacyą. W rekompensę zaś pomienionego decesu takowy podawał sposób, aby post fata każdego starosty każdego roku intrata ad instar anni gratiae ad aerarium publicum była importowana. Similiter i po śmierci ichmciów księży biskupów, po których do rocznej intraty ob annum gratiae kapituły interesują się, ażeby taż intrata przynajmniej na pół z Rzplitą mogła być podzielona. Któremu jmp. Karwowski odpowiedział, że ichmciowie księża biskupi tylko umierają, a starostowie są nieśmiertelni, bo jeszcze za życia swojego dla sukcesorów konsensa wyjednają, i tak, choć jeden umrze, wraz drugi na jego miejscu w temże starostwie rezyduje, więc takowy sposób za niepewny poczytał[1]).

Jmp. Pułaski, poseł ciechanowski, wnosił, że każda ekscepcya nie in deteriorem ale in meliorem statum być powinna, ta zaś, ex ratione starostw pogranicznych in hostico zostających, wiele inkonweniencyi za sobą pociąga, bo się pod nią z tejże przyczyny województwa inne, blizko Moskwy i Prus zostające, podszywać zechcą, consequenter wielkaby była skarbu Rzplitej defraudacya, i małaby na zapłatę wojska z królewszczyzn emanaret suma. Zaczem, jako pomienionej hostilitatis intytulacyi kłaść w projekcie nie życzył, bo Rzplita przez traktaty i sojusze circumcirca zawarte, wszystkie absorbsit hostilitates, tak żadnego nieprzyjacielem sąsiada swego nazywać nie powinna, boby to contra statisticam considerationem było i suspicacem o nas formowało opinionem. Upraszał tedy ichmciów pp. podolskich, ażeby się ekscypować per moderamen hyberny nie raczyli, pari postępując aequanimitate z innemi województwami. Przypominał i to, że podczas wojen tureckich proprio Marte immunitatem et liber-

---

[1]) **W.** *d.:* Jmp. Zagórski, poseł podolski, wyraził, że zezwalamy na hyberny, tylko ażeby wzgląd mieli na kraj onych; upraszał także, ażeby chcieli konsyderować, ut bene sit partiae. Jmp. Grzybowski, poseł czerski, upraszał ichmciów, ażeby dodano: „salva proportione starostw pogranicznych, na komisyi uznanej". **Cz. III** *d.:* Jmp. Nakwaski wyszogrodzki cavit, aby tylko starostwa pograniczne, a nie całe województwa ekscypowane były.

Digitized by Google

tatem województw ruskich utrzymując, sto kilkadziesiąt milionów Rzplita wyłożyła, w której sumie i jeden milion województwa podolskiego nie znajdował się. Nie przepominał i ziemi halickiej, która przedtem nie płaciła, a i teraz bardzo mało daje, bo od roku 1717 po 27 tysięcy do skarbu Rzplitej tylko importują. Chcąc jednak desiderium tychże ichmciów pp. podolskich acquietare, pozwalał na to, ażeby w projekt położono było: „servata proportione et justitia kraju“.

Jmp. Karwowski, poseł bielski, przerzeczoną impugnando ekscepcyą, to subsequi nieomylnie rozumiał, że Prowincya Litewska zgorszyćby się mogła, jeżeliby województwom pogranicznym ekscepcya czyli też servata proportio kraju pozwolona była, bo mając na pograniczu moskiewskiem swoje starostwa, podobnejby zechciała pretendować allewiacyi. Na którą jednak pozwolić rezolwowałby się, gdyby był pokazanem na to convictus prawem, którego że in volumine legum niemasz, pozwolić na to żadnym sposobem nie deklarował.

Jmp. Darowski, poseł podolski, militando pro parte województwa swego, expressit, że kraj tameczny post vindicationem z rąk nieprzyjacielskich przez nieodżałowanej nigdy śmierci Augusta Wtórego ledwie od roku 1717 zaczął był reflorescere, ac tandem, podczas przeszłego interregnum, tudzież przez Moskwę, 1738 pod Chocim maszerującą, dużo jest zgrasowany i lud powybierany. Respektem których to krzywd lubo była komisya do Satanowa naznaczona, to jednak dotychczas swojego nie wzięła skutku, ale i teraz w tymże kraju nulla incolarum securitas, sed horror perhabitat, bo według wiadomości z poczty teraźniejszej, kozactwo aż pod Trębowlę swemi ekskursyami dosięgają, zaczem koekwacya tamecznych chłopów z tutejszymi w hybernie być nie może, bo więcej tu dziesięciu poddanych, niżeli tam sto profitu uczynią [1]).

Jmp. Moszczeński, poseł krakowski, gdy słyszał ichmciów

[1]) **W.** *d.:* Jmp. Krasiński (!), poseł krakowski, wyraził, że zbudowałem się na dniu onegdajszym z Prowincyi prześw. Litewskiej zgodnych assensów; takimże sposobem trzebaby i nam iść, abyśmy mogli jaknajwięcej mieć funduszu do aukcyi wojska. Ichmć panowie podolscy powinniby propter securitatem jaknajwiększą obmyślić płacę, nie ekscypując się, bo przez tę ekscepcyą tylko czas wycieńczają upływający obradom publicznym. J. O. ks. Lu-

Digitized by Google

pp. podolskich, in hostilitates uskarżających się, chcąc hostico zabieżeć, upraszał, ażeby ciż ichmciowie na większe jeszcze pozwolili kontrybucye, a nie ekscepcyi potrzebowali, którym to nieprzyjacielskim inkursyom jako pro primo są eksponowani, tak pro principali do podatków powinni być rezolwowani, bo dotąd szeląga jednego na wojsko nie importowali, mając od onego swoją hajdamaków obronę i pieniężny przez konsumpcyą awantaż; więc na pretendowaną ekscepcyą per totum nie pozwalał, boby sufficiens czy to na aukcyą wojska, czyli też na zniesienie pogłównego nie wynalazłby się fundus.

Jmp. Przyłuski, poseł bracławski, jmp. Karwowskiemu, posłowi bielskiemu, przeczytać konstytucyą anni 1699 zalecał, w której województwa ukraińskie od płacenia podatków pro perpetuo są uwolnione, jednak teraz pro aequanimitate sua do równych z innemi województwami przystępują benevole płacenia sposobów, tylko że względem umniejszenia hyberny kompasyi i miłosierdzia u braci swoich nie mają, i lubo dotąd niektóre podatku pogłównego nie płaciły, bo się przedtem za kozackiej i tureckiej wojny aż nadto własnemi głowami przypłacili. Instabat similiter za dobrami ordynackiemi, które jako są służbą wojenną obowiązane, tak do płacenia podatków nie powinny być pociągane [1]).

---

bomirski, poseł czerski, województwu podolskiemu, że jest sub hasta inimici, kiedy od hajdamaków i sami nie są bezpieczni życia, upraszał ichmciów, aby przystąpili do tej ekscepcyi, potem upraszał jmp. marszałka o czytanie projektów. Jmp. Grodzicki, poseł krakowski, dopraszał się, ażeby od głowy żydowskiej quantitas była ułożona, także i czopowego i szeleżnego od beczki piwa złoty jeden, od beczki miodu złotych dwa, od spustu gorzałki, garcy pięć w sobie mającego, złoty jeden. Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, przymówiwszy się do pogłównego żydowskiego, dopraszał się, ażeby było potrójne, o czopowe zaś, szeleżne zgadzał się z jmp. krakowskim posłem. *Dalej drugi głos Grodzickiego.* [1]) **Cz. III** *d.:* Książę starosta kazimierski czerski: ichmość pograniczni obywatele zawsze sub hasta inimici zostają, upraszam przeto, aby taką, jaką jmp. Pułaski ciechanowski mówił, klauzulę położyć, a jako dobra ordynackie są ziemskie, tak subsint oneri dóbr ziemskich. Jmp. Czacki bełzki eksceypował ab onere hyberny wójtostwa dziedziczne. Jmp. Stadnicki podolski do punktu projektu, aby i województwa pograniczne, pogłównem i podymnem obciążone, dotąd do płacenia nowowynalezionych podatków pociągnione nie były, póki przy aukcyonowaniu wojska

Digitized by Google

Po tych tedy pro et contra certamentach ichmć panowie podolscy od pretendowanej odstąpili ekscepcyi, która z projektu per totum eliminowana. W tymże projekcie, gdy przyszło ad punctum pogłównego żydowskiego, respektem ułożenia od głowy quantitatis, relative do przyszłego sejmu mającego się,

Jmp. Grodzicki, poseł krakowski, nie deklarował a suo odstępować systemate póty, póki tu w izbie poselskiej ex generali omnium assensu quantitas nie będzie postanowiona, dając racyą, że ten chytry naród, mając swoje biegalitates, o sposoby do zepsucia sejmu przyszłego może się postarać, a tak, gdy teraz quantitas nie postanowi się, komisya zaś nie ma potestatem disponendi, ale tylko fundum adinveniendi i sancita sejmu teraźniejszego adimplendi, imponere nic na onych nie będzie mogła, consequenter równa znowu nastąpiłaby trudność, tak, iż albo drugą komisyą albo lustracyą znowu naznaczyć trzebaby było [3]).

---

pogłówne i podymne zniesione nie będzie, domawiał się, że i inne województwa nie powinny być do nowych podatków pociągane aż do przyszłego sejmu. *Dalej Grodzicki.* [1]) **Cz. III** *d.:* Tudzież aby czopowego quantitatem ułożyć, jako już proponowali kujawscy i inowrocławscy, aby od beczki w garcy 60 sprawiedliwych złoty polski jeden od piwa, od beczki w garcy 30 groszy 15, także od piwa; od gorzałki spustu, w którym garcy sprawiedliwych pięć, złoty jeden, od beczki miodu dwa złote. Jmp. Czarnecki bracławski: aby tymczasem lustratorowie spisywali głowy żydowskie, a nim certus numerus wyniknie, aukcyonować tę sumę, którą teraz do skarbu importują, in triplo. Prosił oraz o determinacyą czopowego i szelężnego. Jmp. marszałek: ichmość pp. kujawscy i inowrocławscy dnia wczorajszego już się rezolwowali, aby nie komisya przyszła, ale sejm, da Pan Bóg, przyszły, tak quantitatem czopowego i szelężnego, jako i pogłównego żydowskiego układał. Jmp. Grodzicki krakowski: byłaby to rzecz z przedłużeniem, bo po sejmie musiałaby być druga komisya, zaczem proszę o ułożenie teraz pogłównego na Żydów, czyli per capita czyli generaliter, jako i czopowego-szelężnego, bo żadnym sposobem tego nie odstąpię. Jmp. marszałek rezolwował: co do punktu ułożenia pogłównego na Żydów, to może być, jak już było wniesione, po złotych 6 na starych, po 2 złote na młodych etc., co zaś do czopowego, zdałoby mi się lepiej zostawić przyszłemu sejmowi, aby natenczas redukowano lub mniej lub więcej, według potrzeb Rzplitej, wybierać od czopa; więc nie wiem, co może być za skrupuł odesłać to na sejm, da Pan Bóg. Jmp. Grodzicki: lubo wiem, że ta komisya będzie relativa

Digitized by Google

Tegoż samego zdania był jmp. Karwowski, poseł bielski, przypomniawszy, że na sejmie grodzieńskim aperte żydowska pokazała się fakcya, gdzie pewny poseł, który już dawno Panu Bogu odpowiedział, wziął od nich 3000 czerwonych złotych, więc od głowy censum hic et nunc ustanowić i respektem tegoż pogłównego żydowskiego komisyi decisivam dać potestatem zalecał, inne zaś materye aby się do sejmu miały relative. Na ryczałtową zaś sumę od Żydów nie pozwalał, bo chociażby Rzplita płacić im co rok milion nakazała, tedyby oni między sobą dwa miliony wybierali, jako i teraz milion i dwakroć sto tysięcy wybierając, dwakroć dwadzieścia tysięcy tylko do skarbu płacą, a między siebie starsi milion eksdywidują, co evidentissime pokazało się. A ponieważ niektóre fundusze są na kahałach, także sumy duchowne i szlacheckie, tedy tak życzył dysponować, aby i prowizye nie upadły i oni zawsze Rzplitej wypłacali się, więc podał projective, aby rabin po 2 czerwone złote, Żyd starszy kahalny po zł. 16, gospodarz po zł. 6, komornik po zł. 3, służący po zł. 1, także i bachor po zł. 1 corocznie wypłacali się; który to projekt jest od wszystkich aprobowany i do generalnej komisyi projektu ingrosowany. Tenże jmp. Karwowski pretendował, aby ciż Żydzi przez lustratorów byli spisywani, a nie przez kahały, boby była defraudacya, także gdyby w eksdywizyi podatków nie do rabinów, ale ad publicum aerarium należeli [1]). Post

---

i uczyni eksplanacyą podatków do podania przyszłemu sejmowi, żadną miarą jednak pozwolić nie mogę, aby nie miało być czopowe i szelężne teraz ułożone. Jmp. Dylewski instabat, aby Żydzi pogłówne bez ochrony dali; a po pięci lat aby z Polski uchodzili. [1]) **Cz. III** *tak kończy sesyę:* Dodał jmp. Jaroszewski płocki, aby do wybierania tych pieniędzy nie starsi z Żydów, ale skarbowi ludzie koronni należeli. Jmp. Grodzicki krakowski: aby abrogowany był sejm żydowski, na którym oni układali, co im się podobało dać Rzplitej, a sobie brali więcej. Czytano także projektu punkt o czopowem, aby od beczki piwa garcy 60 złoty jeden polski, od 30 garcy piwa pół złotego, od beczki miodu w garcy 60 złotych 4, od gorzałki prostej garcy dziesięciu pół złotego, od gorzałki okowistej czyli przepalanej pięciu garcy pół złotego. Jmp. Karwowski podlaski: miasteczka, które są na granicy, cła nie płacą; ale powiedziano, że to do projektu cła należy. Jmp. Przeciszewski płocki: trunki zaraźliwe, jako gorzałka, powinny więcej importować, zaczem aby od piąci garcy

Digitized by Google

haec czopowe i szelężne zgodnie jest umówione, to jest: od beczki piwa w garcy 60 złoty jeden, od pół beczki w garcy 30 groszy 15, od spustu gorzałki w garcy 10 okowitej fl. 1, od spustu gorzałki w garcy 10 prostej gr. 15, od beczki miodu w garcy 60 fl. 4, i ta quantitas do projektu jest wpisana. Post haec ichmciom pp. komisarzom pozwolone jest beneficium legalitatis, alias obmowa in omnibus subselliis, tak jako ichmciom pp. ziemskim posłom, exceptis causis expulsionum, exemptionum et criminalium. Na ichmciów zaś pp. lustratorów in causa praeaggravationis vel injustae lustrationis extensus est rigor sub poena infamiae et solutione mille marcarum toties, quoties byłoby delictum, a ichmość pp. starostowie gdyby byli refragarii i lustrować dóbr nie pozwalali, tedy ciż lustratorowie przy urzędniku grodzkim za przydaniem sobie in assistentiam od ichmciów pp. starostów żołnierzy, ad fundum zjechawszy, powinni rewizyą

---

złoty dawali. Bracł. Wołyń. Podl. *(Autor* **Cz III** *zamierzał tu może dodać mowy trzech posłów, a przepisywacz powtórzył wiernie skróconą notatkę brulionu).* Jmp. marszałek: w Wielkiej Polsce więcej wychodzi na szynk piwa, niż na Rusi, a tam więcej gorzałki, a gdy 60 garcy piwa złoty, a od 10 garcy gorzałki pół złotego, to na jedno prawie wychodzi. W dalszem czytaniu jmp. Zagórski podolski radził wymazać, że komisya ekonomiczna supremi judicii potestatem mieć będzie, et factum. Quaestio orta, jak długo trwać będzie komisya. Jmp. Czarnecki, aby lustracye przed sejmikami electionis i komisya, która tylko sprawy z lustracyi wynikające sądzić i taryfy układać powinna i regulować, finaliter kończyły się na 3 niedziele przed sejmikami electionis 1750. Jmp. Czarnecki bracławski radził rygor sub amissione activae et passivae vocis et sub carentia honoris, na posesorów renitentes lub lustratorów łżących ułożony, znieść. Bo mógłby ex odio ku posesorowi lustrator dać mu umyślnie okazyą do słów przykrych etc., ażeby ten na niego ciągnął rygor; ale niech będzie sub poena infamiae sessionis wieży przez pół roku i tysiąc grzywien, i tak wpisano. Jmp. Chojecki liwski, aby respondeant komisarze in causis exemptionum, dołożyć. Jmp. marszałek: z deputatem, posłem i komisarzem jest prawo suspensionis spraw, a quoad exemptionis causas niemasz suspensy, wiadomo nam; na cóż multiplicare entia etc. Lecz jednak, gdy instabat, wpisano. Jmp. Czarnecki domawiał się tegoż obostrzenia prawa na lustratorów, niesprawiedliwe lustracye wyprowadzających lub wiolencye czyniących, jako wyżej na posesorów. Tenże remonstrował, że jest przydana w projekcie milicya lustratorom, że będzie wielka ekspensa dla

Digitized by Google

swoję continuare. Ciż lustratorowie, według sentymentu jmp. Uniatyckiego, także i komisarze, nie pretendując żadnego salarium, solo virtutis amore, aequi et honesti studio, powinni exequi funkcyą swoję; lecz to jeszcze nie jest conclusum, owszem, pomieniony jmp. Uniatycki o skasowanie salariorum, które komisarze na komisyi radomskiej in vim pensyi swojej biorą, dopominał się. Inni zaś ichmć po rekompensę in vim prac i fatyg do województw i powiatów odsyłali. Soluta zatem sessio in crastinum na godzinę siódmą.

SESYA TRZYDZIESTA.

Die 6 Novembris.

Jmp. marszałek wyraził, że ponieważ na dniu wczorajszym projekt commissionis po kilkakroć bywszy czytany i skorygowany, upraszam izby assensum, jeżeliby mógł być podpisany. Cło generalne i brzeskie, jako in suis ligamentis są wiadome izbie poselskiej, tak je tantisper suspendere życzył.

Jmp. Uniatycki, poseł sendomirski, który na dniu wczorajszym impugnabat komisyą, dnia dzisiejszego (aby ten krok jego w niczem najmniejszej nie czynił impresyi) jejunio stomacho sed pingui voto ex circumstantia uniwersalnej zgody na tenże

---

posesorów; ale repositum, że ci żołnierze in casu renitentiae posesorów będą zażywani. Jmp. Stadnicki wnosił, aby ad normam Żydów filipowcy pogłówne płacili. Ks. star. kazimierski toż aprobował, hoc addito, że to naród zbiegły, przechodzący. Na punkt, aby lustratorom posesorowie ob omni genere podatków zlustrowanych po groszu lub 2 lub 3 od złotego płacili, odezwali się podolscy: niemasz zgody, ale aby zapłatę wynalazły województwa. Mazowieccy remonstrowali, że ich ziemie ubogie, nie mogą dać zapłaty lustratorom. Jmp. Uniatycki sędomierski: aby aut honesto aut virtutis amore służyli ojczyźnie lustratorowie bez pensyi, i dalej proponować obiecał, aby i inne publiczne funkcye były bez salarium. Motus. Jmp. marszałek: dysputowaliśmy, czy lustratorom województwa lub posesorowie płacić mają i cośmy za sposób ułożyli, upraszam posłuchać. Jmp. Libiszewski sędomierski, aby nie dawały honorarium lustratorom i komisarzom województwa, utrzymywał. Jmp. marszałek w nadziei ufacylitowania tych trudności do jutra solwował sesyą na godzinę ósmą.

Digitized by Google

projekt felicia quaeque powinszowawszy, upraszał, aby non obstante contradictione jego dalej postępowano i projekt commissionis podpisano. O groszowem jako na dniu wczorajszym dla ichmciów pp. lustratorów wspominał, tak rozumiał, że województwa obmyślą im salaria.

Jmp. marszałek, podziękowawszy pro aequanimitate jmp. sendomirskiemu, rozumiał, że eodem exemplo wszystkie województwa poszedłszy, dostateczny dla ichmciów pp. lustratorów, zamiast groszowego, obmyślą sposób. Na co gdy żadna nie zaszła kontradykcya, odezwał się[1]) interlocutorie jmp. Zagórski, poseł wołyński, serio się domawiając o zakończenie cła generalnego i brzeskiego; któremu replikował jmp. marszałek, że projekt commissionis jest quid generale, a cło brzeskie jest particularis materia, więc sopitis generalibus deklarował i particularia zakończyć. Po tej replice odezwali się turmatim ichmciowie pp. wołyńscy, sollicitando, aby cła brzeskiego interes był ufacylitowany.

Jmp. Wolski, poseł inowrocławski, żałował czasu upływającego, i że in alienam messem involatur przez zabieranie dni izbie senatorskiej. Co do materyi cła wniósł, że na dniu onegdajszym inaczej concertatum et conclusum było od zboża i propinacyi, a na dniu wczorajszym in ejus absentia inaczej w projekt włożono cum summa possessorum praeaggravatione; domawiał się o melioracyą i do senatu upraszał posłać do skorygowania projektu tego, allegando, że possessores z kupnych zbóż częstokroć w jego kraju na propinacye trunki robiąc, znacznyby deces ponieśli. Domawiał się, aby od łasztu gdańskiego lub toruńskiego nie więcej, jak po dwa złote od łasztu monety polskiej na komorach szlachta płaciła.

Jmp. Dylewski, poseł smoleński, solita praxi na Żydów instygując, ubolewał, że tak małe quantum na nich włożono. Dysydenci, filipowcy, ut alienae fidei, aby w poczet z Żydami policzeni byli i pogłówne płacili, a że w modę to weszło, że dysydentów w regimentach i na różnych funkcyach, komorach etc. osadzają, co jest wbrew prawu pospolitemu, aby novella lege zabieżeć temu, i prawo nowe obostrzyć, domawiał się. Ubolewał

---

[1]) **Cz. III**: Jmp. Przyłuski bracławski: nie pozwalam na podpisanie komisyi, póki rezolucyi o cło nie będzie; *dalej Wolski*.

Digitized by Google

na ichmciów pp. senatorów, że zbiegłych cudzoziemców Francuzów nad rodowitą preferują szlachtę.

Jmp. Zagórski, poseł wołyński, umawiając się serio o cło brzeskie, projektu commissionis podpisać nie pozwalał, póki ten interes ad satisfactionem stron obudwóch nie byłby zakończony. O kontynuacyą projektu litewskiego, na dniu onegdajszym czytanego, dopraszał się.

Jmp. Czacki, poseł bełzki, widząc, że na cle brzeskiem decyzya zawisła ichmciów pp. litewskich i województw bełzkiego, wołyńskiego, bracławskiego etc., dopominał się, aby tantisper zawiesiwszy projekt koronny, satysfakcyą czyniąc Prowincyi Lit., od kilku dni domawiającej się o czytanie projektu swego, miejsce ichmciom i czas zostawił się.

Jmp. Wawrzecki, poseł orszański, nie denegował tego, żeby się W. Ks. Lit. dopominać nie miało o czytanie projektu swego przy upływającym czasie, ale in hoc supposito, aż po zakończonym projekcie koronnym. Nie sądził za rzecz potrzebną, aërem fustibus verberare, upraszał ichmciów pp. koronnych, jako pierwsze miejsce zawsze trzymających, o zakonkludowanie projektu swego.

Jmp. Karwowski, poseł bielski, ubolewał, że nad czasem e diametro et praescripto legis wyciekającym żadnej ichmciowie nie mają konsyderacyi, że miasto sesyi, przez niedziel 5 same w izbie regnant scysye, co się dnia jednego ułoży, drugiego pro velle et arbitrio sui nazajutrz refutuje i wywraca, i że nad projektem in ordine komisyi, za spólnem zdaniem i jednością serc ułożonym, sicut foenum arruimus; a dopiero quo impulsu et instinctu a singulis debellatur, dociec nie mógł. Upewniał jednakowoż, że na małe schodzi ichmciom pp. koronnym na *(!)* podpisanie onegoż, co inter privatos parietes łatwo sopiri może. Dziwował się Prowincyi Lit., że na dniu onegdajszym wszedłszy in tractum czytania projektu swego, zastanowili się ad perpendendum do poniedziałku, a tu już środa minąwszy, żadnej z siebie in praemissis nie dają rezolucyi; skarżą się ichmciowie wszyscy na czas fato iniquo upływający, skarżą się, że dni, senatowi prawem opisane, zabierają, a temsamem czas wycieńczają i na swoich persistunt przedsięwzięciach. Insi execrantur fata, że sejmy nie dochodzą, a sami ichmciowie, politycznie czas przewłaczając, funestam obrad publicznych po sobie zostawiają memoriam, za którą Regi

Digitized by Google

Regum wielki dać muszą rachunek. Upraszał jmp. marszałka izby poselskiej ut prodromum, aby wymógł authoritate et dexteritate sua od ichmciów pp. litewskich czytanie ich projektu.

Jmp. Sulistrowski, poseł oszmiański, widząc diversitatem sentymentów, zagrzewał ichmciów, aby, jako jedni ojczyzny synowie, o jednem myśleć i mówić raczyli et non convellendo zwyczajów i prerogatyw swoich, dowód Prowincyi Lit. racyi swojej ukazali, i projekt zakonkludowawszy, podpisać pozwolili.

Jmp. Uniatycki, poseł sendomirski, żalił się, że nad kwestyą minimae importantiae tanta vertitur kontrowersya i na tem haku cała obrada publicznych opiera się moles. Dawał sposób, aby ta particularitas cła brzeskiego seorsive była ułożona, a tymczasem projekt komisyi W. Ks. Lit. czytać dopominał się.

Jmp. Matuszewicz, poseł brzeski, ad illata jmp. Karwowskiego, posła bielskiego, winszował prowincyom koronnym że już na dotarciu będąc projektu swego, wielkiby dowód pokazał Prowincyi Lit., gdyby go zakonkludowawszy, pro solamine universorum totaliter podpisali, asekurując, że tym torem idąc, Prowincya W. Ks. Lit. ultra exspectationem i swój już skoncertowany projekt produkować będzie i do podpisania pośpieszy. A że na dniu wczorajszym jeszcze koronny projekt był in controverso i na nim solwowana sesya, upraszał jmp. marszałka, aby zamknąwszy drogę niepotrzebnym w tej materyi pro et contra racyom, od tegoż projektu koronnego sesyą dzisiejszą zaczynać raczył [1]).

Jmp. Uniatycki, poseł sendomirski, widząc coraz nowe kontrowersye, facilitando tedy negotium, upraszał o podpisanie osobliwie projektu commissionis, a cło brzeskie, jako generalitatem non sapit, aby do konstytucyi osobliwie włożone było. A ponieważ ta śluza cła brzeskiego tamę nam do obrad publicznych robi, radził jmp. marszałkowi, aby się wszystkich ichmciów wypytał, cujus sint sensus, i dopiero patere może, kto sobie sejmu nie życzy.

Jmp. Jelski, poseł piński, odezwawszy się interlocutorie, upraszał jmp. marszałka, aby trzykroć spytawszy się ichmciów pp. koronnych, jeżeliby pozwolili na podpisanie projektu commissionis, sine ulteriori mora podpisać go raczył. Dał z siebie

---

[1]) *Według* **Cz. III** *starcie między Matuszewiczem i Uniatyckim przybrało formę dyalogu.*

Digitized by Google

sponsyą, że Prowincya W. Ks. Lit. toż samo exequi starać się będzie.

Jmp. Chojecki, poseł liwski, widząc, że projekt koronny na śluzie czyli cle brzeskiem, jako na haku jakim został zatamowany, więc pretio carissimae unionis obowiązował ichmciów pp. litewskich, aby dalszego nie trudniąc czasu, do projektu swego, który jeszcze in facie koła rycerskiego nie będąc discussus, tylko ad deliberandum wzięty, był czytany i podpisany.

Jmp. Poniatowski, podkomorzy koronny, zbudowawszy się z głosu jmp. Chojeckiego, posła liwskiego, dopraszającego się o podpis projektu lit., nie życzył o koronnym projekcie zapominać, ażeby eandem dnia dzisiejszego nie miał sortiri felicitatem, dziękując Prowincyi Lit., że nie zabierając ichmciom koronnym czasu, na prowincyonalnych sesyach swoje załatwić raczyli trudności, którego punktu ratyfikacya iż w jednej stać się może godzinie, nie wątpił; zaczem cła generalnego i brzeskiego interes odłożyć do jutra życzył i do innej konkludowania materyi przystąpić animował. Bo słysząc od jmp. Matuszewicza, posła brzeskiego, że Prowincya Lit. respektem tegoż cła jeszcze ma swoje difficultates, więc hanc materiam in disputationem wprowadziwszy, byłoby znowu z nowem zamieszaniem izby. Sufficit ergo, że ichmość litewscy in omni modestia, discretione zachowując się, na konkludowanie projektu koronnego pozwalają. Eksplikował cło generalne także i brzeskie, że do komisyi i lustracyi nie należy, więc go do projektu commissionis nie wkładać, ale w recess do jutra odłożywszy, osobliwszym projektem opisać; jakoż sami ichmć panowie wołyńscy o te inducias do dnia jutrzejszego upraszali. Czemuż tedy nie mamy pozwolić, aby był teraz projekt commissionis czytany i ad mundum przepisany i podpisany, bo po podpisaniu z raptularza mógłby niejaki wyniknąć scrupulus[1]).

Jmp. Kropiński, poseł brzeski, nie spodziewał się, ażeby ichmość koronni mieli urgere Prowincyą Litewską do czytania projektu swego, bo był już w przeszły poniedziałek czytany, na który nikt nie kontradykował, ale tylko jeden jmp. Wawrzecki

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Zbrożek wołyński: województwa nasze nie tak są uporne, żeby psuć sejm miały, upraszamy tylko brzeskich teraz o rezolucyą, czego od nas żądają. Desideria nasze muszą być koniecznie uspokojone, zamawiamy sobie projekta.

Digitized by Google

praecavit sobie, że miał do niego przymówić się, koronny zaś projekt dnia wczorajszego był czytany i na nim solwowana sesya; więc dziś, gdy będzie skończony i podpisany, wraz Prowincya Lit. do czytania swego przystąpi.

Jmp. Gadomski, poseł gostyński, widząc dla dociekającego ad centrum suum czasu sejm teraźniejszy prawie in agone zostający, upraszał ichmciów, aby inszych nie wtrącając materyi, cło brzeskie konkludować raczyli [1]).

Jmp. Podoski, poseł rożański, słysząc contrarios ichmciów sensus, że jedni o czytanie komisyi, drudzy o zakończenie cła generalnego domawiają się, więc ad primum, gdy już niektóre wątpliwości są uspokojone, do podpisania tejże komisyi przystąpić, cło zaś generalne do jutra odłożyć perswadował.

Jmp. marszałek trojakiej nasłuchawszy się rekwizycyi: 1-o, *(projektu)* litewskiego, 2-o, koronnego, 3-o, cła generalnego czytania i konkludowania, explorabat mentem ichmciów, do którego projektu principaliter miałby accedere; wszyscy się ichmość zgodzili na czytanie projektu komisyi generalnej. Gdy tedy przyszło ad dóbr punctum ordynackich [2]),

Jmp. Chojecki, poseł liwski, wyraził, że dobra ordynackie są dysponowane ad usum publicum na zasłonę Ukrainy, więc aequaliter z dobrami ziemskiemi oneribus subesse nie powinne. Bo i ekspedycye za ordynansami odprawować na Ukrainie i płacić z nich do skarbu Rzplitej byłoby zbyt gravaminosum, więc o dystynkcyą albo niejaką w podatkach ekscepcyą dopraszał się, który to fundusz dla szlachty nie od samego tylko księcia Ostrowskiego, ale i od różnej szlachty jest postanowiony; więc podatkiem przycisnąwszy one, gdzieby się podziała szlachta, zwłaszcza kiedy ani do królewszczyzn ani do żołnierskich miesięcy za panami docisnąć się nie może [2]).

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Kropiński odpowiedział: prywatnie ugodzimy się z wołhyńskimi. [2]) **Cz. III** *d.*: Jmp. Czarnecki braclawski, aby poprawić, nie przyjmując starostom fundi ekspens, domówił się. Dopominającym się wołhyńskim o cło odpowiedział jmp. marszałek: opisujemy tu lustracye i komisyę, a na cło lustracyi nie trzeba, więc jest osobny projekt na nie. [2]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Matuszewicz płocki: niemasz zgody na ekscepcye. Jmp. Chojecki: na wszystko wzajemnie niemasz zgody. Zamieszanie w izbie.

Digitized by Google

Jmp. Czacki, poseł bełzki, idąc in oppositionem jmp. Chojeckiemu, żadnej nie widział racyi, ażeby od wspólnego dóbr ziemskich podatkowania ordynacye miały się wyłamywać.

Jmp. Chojecki, poseł liwski, dóbr ordynackich naturam explicando, alegował konstytucyą, iż lege nunquam in posterum abroganda cautum est, aby żadnymi długami nie były onerowane, ani oneribus jurisdictionis terrestris subjacere, z których tylko sześćset człowieka ad expeditionem bellicam stawić nakazano. Te zaś konstytucye sequuntur 1609, 1627, 1624, 1628, więc jako są merces deservita i teraz servitio bellico obligantur, tak osobliwszą u Rzplitej powinny mieć animadwersyą, boby z nich służyć i płacić toż samo było, co drzeć dwie skóry z jednego wołu. A do tego, że samiż szlachta pretio sukcesorów swoich dobrowolnie bona haereditaria przedtem pod tęż ordynacyą oddawali, kontentując się za nie połową sumy i dożywociem.

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, przyznał to, że w izbie poselskiej nulla dies sine linea, ponieważ projekt komisyi generalnej był nieraz czytany i meliorowany i tylko na przewozie brzeskim haesit. Tu zaś, gdy iterum nowa czas zatrudnia materya przez kwestyą o dobra ordynackie wzniecona, indolere każdemu należałoby, bo wszelkie dobra ad tres tylko reducuntur classes, to jest: ad genus dóbr królewskich, duchownych i ziemskich, ekscypując zaś od ziemskich ordynackie, byłoby to quartum genus constituere, consequenter nova forma regiminis stanowiłaby się. Zaczem, jako taż ordynacya z dóbr ziemskich jest fundowana i dotąd pod tą naturą zostaje, tak pariter z niemi onus supportare powinna, bo gdyby taż ordynacya chciała sią ad naturam dóbr królewskich reducere, tedyby jeszcze więcej, niż dobra ziemskie, płacić musiała; tak się tedy onej komportować kazał, ażeby Rzplita aequaliter, jako i dóbr ziemskich, mogła mieć subsidium, bo przez ordynacyą ziemskiej na sobie nie odmieni nomenklatury. Projekt zaś commissionis ułożony podpisać zalecał, ażeby eandem więcej non repeterent cramben.

Jmp. Chojecki, poseł liwski, oświadczył się wtenczas od swojej odstąpić pretensyi, gdy będzie prawem, a nie rationibus konwinkowany, lecz gdy jmp. Czarnecki żadnego ad convictionem nie pokazał prawa, ani tego negować może, że co kampania musi każdy ordynat za ordynansem maszerować na Ukrainę i z tychże dóbr kosztem od nieprzyjaciół zastępować, więc o ekscepcyą nie

Digitized by Google

totaliter podatków, ale tylko o proporcyonalną dystynkcyą onych dopraszać się za rzecz słuszną sobie przypisował[1]).

Jmp. Poniatowski, podkomorzy koronny, ad casum alegowanych przez jmp. Chojeckiego konstytucyi powiedział, że tam i o nich jest dołożono: „salvis oneribus Reipublicae“, więc do równej z dobrami ziemskiemi ordynacya należeć powinna kontrybucyi. Że zaś jmp. Chojecki wspomniał o wojennej z dóbr ordynackich ekspedycyi, to bynajmniej skonwinkować izby nie może, bo i królewszczyzny mają kwarciane wojsko i dobra szlacheckie generalnej pospolitego ruszenia ekspedycyi są podległe, jednak ani starostowie od kwart ani szlachta od zwyczajnych podatków ekscepcyi nie pretendują; więc na rekwirowaną ordynacyi allewiacyą ullo titulo pozwolić nie deklarował.

Jmp. Dylewski, poseł smoleński, expressit, że dawno przeszła w izbie poselskiej jego illacya jednem tylko była śmiechowiskiem, a dziś się samym wyjawiła skutkiem i ewentem, że in nuntiorum stuba zastawszy Żyda chodzącego, nie nude o czarach prorokował, bo podobno przez niegoż ta izba jest zaczarowana, kiedy od daty ingresu pomienionego Żyda na żaden doskonale nie zgodziła się projekt.

Jmp. Chojecki, poseł liwski, tę iterum dawał racyą, iż gdyby ad normam dóbr ziemskich pozwolił na koekwacyą podatków, jakieby od braci, ordynacye mających, miał podziękowanie, że będąc posłem, pozwolił na agrawacyą i nie miał na ordynacyą cyrkumspekcyi, z której pro tutamine Ukrainy piersi swoje stawiać muszą; asekurował się jednak ex supervacaneis nie wyłamywać proventibus, ażeby od tego, co więcej ma intraty z dóbr ordynackich, a nie służy, cederet ad usus Reipublicae, a kto służy, aby mniej importował. In reliquo, jako cło generalne i brzeskie do jutra jest odłożone, tak i on swoją pretensyą in crastinum odkłada.

---

[1]) **W.** *d.:* Appello fidem intaminatam jmp. podkomorzego krzemienieckiego, żem był pod komendą jego na Ukrainie, natenczas regimentarza partyi pogranicznych, toć już ta ordynacya nie może być pociągana ad sufferendum onus Reipublicae. Eksplikowałem prawo ordynacyi naszej. Jeżeli tedy szlachcic ma od służby więcej importancyi, niech to idzie in subsidium charitativum. Upraszał potem, ażeby mógł to sobie wziąć na deliberacyą do jutra.

Digitized by Google

Jmp. marszałek żalił się, że projekt commissionis, z wiadomych podatków ułożony, po kilkakroć czytany, dla powątpiewania jmp. liwskiego swojego dziś nie odbiera skutku, a Prowincya Lit. dopomina się o podpisanie onego; zaczem jmp. Chojeckiego upraszał, aby od swojej odstąpił pretensyi, albo też ażeby sam to dubium chciał rezolwować, nie odkładając do jutra, po którego projektu zakończeniu wraz do czytania swego Prowincya Litewska przystąpić do swego deklarowała się. O cle zaś generalnem i brzeskiem spopondit, że w osobliwszym projekcie ułożone dnia jutrzejszego będzie czytane [1]).

Jmp. Chojecki reposuit, że jako cło generalne i brzeskie, do prowentów należące, do jutra jest odłożone, tak pariter jego pretensya, ad eundem collimans scopum, in crastinum powinna być suspendowana, inferendo, że kiedy dla ichmciów brzeskich i wołyńskich beneficium temporis licet non aequitatis jest pozwolone, tak pariter i dla niego powinno być udzielone.

Jmp. marszałek replikował, że cła dlatego do jutra są odłożone, bo kontrowersya jest inter duos, Prowincyą Litewską z ruskiemi województwami, która bez skutecznego z obudwu stron pomiarkowania się uspokojona być nie może. Ta zaś o ordynacyą illacya jako przez samegoż jmp. Chojeckiego jest wzniecona, tak przez samegoż może być dnia dzisiejszego rezolwowana.

Jmp. Grodzicki, poseł krakowski, wspominał o konstytucyach, przez jmp. Chojeckiego alegowanych, że do ekscepcyi podatków z dóbr ordynackich nic się nie regulują, na którą żadnym sposobem pozwolić nie obiecał, i żadne takowe prawo nie może być pokazane, któreby pro parte ekscepcyi militare miało,

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Że mi zaś miał jakieś materye zalecić jmp. liwski, a ja nie mogę memoria onych capere, upraszam jmci, aby eksplikował one. Jmp. liwski Chojecki, prosząc do jutra o czas do deliberacyi, eksponował, aby cło intra regnum nie było wybierane; 2-o, aby z ceł generalnych do skarbu tylko Rzplitej, nie do skarbu J. Kr. Mości szła importancya, a 3-o, aby potrzeby Rzplitej na sejmie rezolwowane i decydowane były, nie przez komisyą. Jmp. Podoski rożański, prosząc liwskiego, aby od zaciętości odstąpił, upewniał, że póty projekt cła czytany nie będzie, póki projekt komisyi nie będzie zakończony i ugodzony. *Dalej Chojecki prosi o prorogacyę, marszałek, Grodzicki etc.*

Digitized by Google

bo wszystkie ordynacye propter fulcrum Rzplitej postanowione są. Pozwoliwszy zaś na to, tedy każdy żołnierz chciałby się ekscypować, censequenter wieleby się takowych znalazło ekscepcyi, żaden jednak disponente lege nie odzywa się z tem, gdyżby to było ultra aequalitatem, i takoweć to tylko wynalazki propter jacturam sejmu bywają wymyślone: kiedy sam Bóg popularibus succurrit votis i sine exceptione personarum przez zjednoczenie serc do zbawiennego pociąga końca, natenczas przeciwne prawu et aequalitati odzywają się sentymenta. Spodziewał się równie, że Prowincya Litewska, jako membrum cum corpore Rzplitej coadunatum, dnia dzisiejszego od czytania projektu nie miała się ekscypować, aliści przeciwną nad mniemanie słyszy rezolucyą, którzy aż po podpisanym projekcie koronnym deklarują swój produkować. Cło zaś generalne osobliwszym projektem opisać zalecił, prosząc jmp. liwskiego, ażeby od materyi, która jest prawu przeciwna, recedere raczył.

Jmp. Siruć, poseł inflancki, widząc, że ichmość panowie koronni urgent Prowincyą Lit. do czytania projektów swoich, odpowiedział, że już to jest extra tempus, bo według prawa dni są senatowi należące, dokąd nie z projektami, ale z konstytucyą iśćby należało, zaczem ante occasum solis podpisać projekt ichmciom pp. koronnym zalecał. Ad casum ordynacyi rzekł, że tylko tamuje sejmu cursum, czyniąc do jutra recursum; dla której, nie mając w swojej mocy, czasu nie można udzielić.

Jmp. Chojecki, poseł liwski, jmp. Grodzickiemu, posłowi krakowskiemu, replikował, że albo jmć in gremio nie był albo też nie zważał, gdy były cytowane konstytucye, dając racyą, że in aequali Republica dwojaki dźwigać ciężar, t. j. płacić i służyć, rzecz jest przytrudna, gotów będąc ad aerarium publicum to tylko konsekrować, co będzie od własnej zbywało ekspensy, które to pomiarkowanie w dobrach ordynackich ażeby ichmość pp. lustratorowie podczas rewizyi swojej ustanowili, upraszał. Cło zaś generalne sine exceptione od szlachty aby ad usum Rzplitej należało, a nie do skarbu J. Kr. Mości, wyjąwszy jednych tylko kupców, od których trzeci grosz J. Kr. Mości należeć będzie powinien.

Książę jmć Lubomirski, poseł czerski, super emersionem nowych coraz materyi, które do pożądanego końca cursum sejmu utrzymują, wielce narzekając, trojaką tylko dóbr królewskich,

Digitized by Google

duchownych i ziemskich czynił dystynkcyą, do których osobliwie ziemskich ordynackie należą. Więc jmp. Chojecki, pretendując ekscepcyi, super aequalitatem wynosić się nie powinien, ponieważ equestris ordo równy na siebie przyjął trybut, lubo każdy jest wojenną pospolitego ruszenia obowiązany służbą, prosił tedy o kondescensyą jmp. Chojeckiego, ażeby in illa hora za czas stracony, tanquam rationem Deo redditurus, od swojej odstąpił pretensyi. Jakoż tenże jmp. Chojecki supersedował, obawiając się aliquam na siebie zaciągnąć crisim. A zatem czytany był projekt komisyi generalnej; in spatio czytania tego

Jmp. Jaroszewski, poseł płocki, instabat za Jasną Górą Częstochowską, aby vigore konstytucyi 1673 circa privilegia et immuntates suas zachowana była.

Jmp. Uniatycki, poseł sendomirski, subsumpsit, że ichmciom ks. paulinom od roku 1717 starostwo brzeźnickie do lat dwudziestu tylko było pozwolone, a to już przez lat 31 trzymają i hyberny nie płacą.

Książę jmć Lubomirski, instando za tąż Jasną Górą, sam czytał przeszłego sejmu ułożony projekt, nie chcąc się wdawać z jmp. Uniatyckim in ratiocinationes, ale tylko supplicem pro Gloria Deiparae gentisque honore podał libellum.

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, in sensum idąc księcia jmci Lubomirskiego, respektem tenuty starostwa brzeźnickiego iterum na lat 20 pozwalał, ponieważ taż forteca nie ma tyle funduszu na utrzymanie, jak wiele ma ekspensy.

Jmp. Uniatycki, poseł sendomirski, ex ratione projektu o Jasnej Górze Częstochowskiej zalecał, ażeby J. Kr. Mości P. N. Miłościwego jus patronatus circa praesentationem w temże starostwie brzeźnickiem na beneficia utrzymane było [1]). Post hoc zakonkludowany jest in toto commissionis projekt, którego chcąc jmp. marszałek podpisać, gdy sensum ichmciów explorabat [2]),

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, odezwawszy się, nie

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. marszałek: wniesiona materya cale do projektu commissionis nie należy, ale może się to w inszym czasie nadgrodzić. Odbieram do siebie projekt jasnogórski. [2]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Czacki bełzki domawiał się, aby wójtostwa dziedziczne, w królewskich dobrach leżące, jure terrestri płaciły podatki. Jmp. Uniatycki sędomierski, aby na jedną rotę tak senatorowie, jako i ex eqestri ordine komisarze przysięgali.

Digitized by Google

chciał, ażeby cło generalne z tego projektu było ekskludowane, ponieważ toż cło generalne cum caeteris podatkowania generibus do aukcyi wojska czyli też zniesienia pogłównego reguluje się, dla której ekskluzyi cały commissionis projekt w niejaką idzie wątpliwość. Jako tedy cło przerzeczone ad genera podatków przyłączone było, tak żadnej czynić nie życzył separacyi. Domawiał się oraz i o to, aby poczta generalna do tegoż projektu inserowana, któremu jmp. marszałek odpowiedział, że jako tylko kwarty, hyberny, pogłówne żydowskie, czopowe i szelężne directe do lustracyi należą, tak te tylko w komisyi generalnej są położone. Cło zaś generalne i brzeskie do lustracyi nic nie należy, zaczem osobliwszym projektem powinno być opisane; similiter i o poczcie generalnej rezolwował [1]).

Gdy tedy jmp. marszałek pytał się o zgodzie na podpisanie projektu, jmp. Maliński, poseł wołyński, ex ratione cła brzeskiego jeszcze nie zakończonego na podpisanie nie pozwolił. A zatem jmp. marszałek, facilitando interes, nie będąc do żadnej prywaty ani pretekstu przywiązanym, illibata fide asekurował się dnia jutrzejszego od żadnej nie zaczynać materyi, tylko od cła generalnego i brzeskiego amore boni publici, obligując, aby projekt commissionis mógł być już podpisany i więcej nie gluzowany; na co gdy niemal wszyscy pozwalali [2]),

Jmp. Małachowski, zabrawszy głos, na tegoż projektu podpisanie z racyi, że jest ex mente izby przez jmp. sekretarza w kilku miejscach gluzowany, nie pozwolił, rezerwując podpis onego do jutra, póki nie będzie ad mundum przepisany. Soluta tandem sesya in crastinum na godzinę ósmą.

SESYA TRZYDZIESTA PIERWSZA.

Die 7 Novembris.

Jmp. marszałek, zagaiwszy sesyą, wyraził, że po znacznych na dniu wczorajszym fluktuacyach spodziewał się tandem do szczęśliwego przyjść portu, kiedy projektu commissionis pod-

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Książę starosta promovebat, aby podpisać projekt komisyi. [2]) **Cz III** *d.:* Jmp. Czacki: co innego komisya, co innego cła projekt. Ja sam, com o cło brzeskie mówił, proszę podpisać.

Digitized by Google

pisanie na dzień dzisiejszy determinowane, i lubo ichmość pp. wołyńscy dopominają się włożenia cła brzeskiego w projekt, ale jak to seorsivo titulo położyć się może, tak cursum sejmowania observando, pytał się ichmciów, jeżeliby wola ich była na podpisanie projektu commissionis dać assensum; na co gdy wszyscy ichmciowie zezwolili, odezwał się jmp. Potocki, poseł bełzki[1]), który jako na dniu wczorajszym nie pozwalał na żadne separacye, tak na dniu dzisiejszym toż samo potwierdził, uskarżając się na niedyskrecyą ichmciów pp. posłów, że o racyą jmci się pytano, czemu nie pozwala; alegował pro sui justificatione, że posłowi każdemu wolno jest sentire quod velit et facere quod sentit.

Jmp. Maliński, poseł wołyński, przypisywał oczywistemu ichmciów pp. litewskich uporowi, że dla partykularnych swoich racyi i domowego interesu a suo illato odstąpić nie chcą, praeferendo privata publicis. A jako ichmciowie pp. wołyńscy, bełzcy, bracławscy etc. mają po sobie prawa, tak i jmć do żadnej materyi przystąpić nie chciał, póki cła brzeskiego interes nie będzie uspokojony.

Jmp. Gadomski, poseł gostyński, skrupulizował supra duos actus, które na dniu wczorajszym zaszły w izbie poselskiej: nad pierwszym o podpisanie projektu commissionis aliis non sopitis materiis pod wieczór, a co większa jeszcze, pogluzowanym*(!)*; nad drugim, że jmp. Potockiego, posła bełzkiego, o justyfikacyą się pytano, czemuby na podpisanie projektu nie pozwalał. Złą stąd wnosił konsekwencyą, że niedoskonała między ichmość pp. posłami znajduje się konfidencya et liberae vocis (którą antenatowie nasi pretioso nabyli partu, krwi wylaniem) utrzymanie. Jak wolnego narodu posłowi wolno mówić, co się podoba, tak nikomu dać justyfikacyi nie powinien. O cło generalne domawiał się, aby razem z brzeskiem uregulowane i podpisane było, dając z siebie racyą, że gdyby ta materya o cle generalnem i brzeskiem poszła w dylacyą, ułożone genera podatków nie wystarczyłyby na zniesienie pogłównego.

Jmp. Matuszewicz, poseł brzeski, replikując jmp. Malińskiego, posła wołyńskiego, eksplikował się, że Prowincya W. Ks. Lit. nie przy uporze, ale przy słuszności obstawa, mając

---

[1]) **W.**: interlocutorie nie pozwalał na cło brzeskie. **Cz. III**— jak w **Cz. I, II**, lecz krócej i dosadniej.

Digitized by Google

po sobie prawa już po tylekroć cytowane. Egzortował ichmciów kazusem ex annalibus Orzechowskiego za Zygmunta pierwszego, kiedy Rzplita podczas tureckiej wojny, zrekrutowawszy sto pięćdziesiąt tysięcy wybornego ludu, w którem wojsku stojącem pod Lwowem, partykularna wszcząwszy się animositas, że wolało wojenną opuścić okazyą i porę omieszkać, tymczasem nieprzyjaciel, zawojowawszy Wołochy, Ruś całą zdezolował i spalił i wojsko nasze z pode Lwowa cum ignominia gentis rozeszło się, a Rzplita pokój akceptować z wielką dla ojczyzny utratą musiała. W takich okazyach, gdzie o większej importancyi rzecz idzie, privata publico cedere powinny. O cle brzeskiem namienił, że z niego importancya na stipendia obraca się żołnierskie, kto tedy stara się o zniesienie onego, stara się nie o aukcyą, ale o redukcyą wojska. A do tego, kto do cudzego przychodzi kraju, jego onera portare musi, więc na zniesienie cła tego żadnym sposobem pozwolić nie mógł.

Jmp. M a l i ń s k i, poseł wołyński, replikując jmp. Matuszewicza, reprezentował, że to rzecz niemałej konsekwencyi, o którą się ichmość pp. wołyńscy domawiają. Ta komora, będąc in convulsionem legum postanowiona et cum summo obywatelów tamecznych praejudicio, zniesiona być powinna.

Jmp. K r a s i ń s k i, poseł sendomirski, reprezentując, co za nieszczęśliwości dla niezgód domowych czekają ojczyznę, publica privatis praeferre radził. Cło to, które tyle czasu obradom publicznym zabrało, do przyszłego sejmu zawiesić zalecał, ponieważ i Prowincye Wielkopolskie lubo ciężkim pogłównego przyciśnione podatkiem, toż samo uczynić nie zbraniały się. Nakoniec kanonizacyą Świętej Kunegundy jmp. marszałkowi włożyć zalecał w konstytucyą.

Jmp. M a t u s z e w i c z, poseł płocki, nie dyzaprobował słusznej na fundamencie prawa ichmciów pp. wołyńskich o zniesienie cła brzeskiego pretensyi; exemplo dexteritatis konwinkował ichmciów pp. litewskich Prowincyi Wielkopolskiej, która, lubo od kilkudziesiąt lat pod nieznośnym pogłównego jęczy ciężarem, a przecie się tak na swojem nie opierała zdaniu i ten podatek do przyszłego sejmu dźwigać nie odmówiła; spodziewał się i po ichmciach pp. wołyńskich, że tego cła do przyszłego sejmu suspensę uczynią; co do sprawiedliwej każdego ojczyznę kochającego podawał animadwersyi.

Digitized by Google

Jmp. Podoski, poseł rożański, in sensum idąc jmp. Krasińskiego, posła sendomirskiego, upraszał, aby ichmość pp. wołyńscy przykładem poszli województw wielkopolskich, którzy ciężar pogłównego dla miłości ojczyzny ponosić nieodmówili, aby ten interes cła brzeskiego do przyszłego odłożyli sejmu. Uczynić kazał dystynkcyą między cłem i projektem komisyi, które to cło, jako particularis materia, seorsivo titulo w konstytucyą włożyć się może, a o projektu commissionis podpisanie, na którym cała vis et cardo vertitur, domawiał się. Jeżeliby zaś po podpisanym projekcie commissionis ta materya o cle brzeskiem utrzeć się nie miała, toć i projekt komisyi wtenczas na nic się nie przyda. Zaczem, nie zatrudniając czasu, a capite, to jest od komisyi zaczynać radził.

Jmp. Skrzetuski, poseł inflancki, widząc, że dotąd nic pożytecznego, nic skutecznego dla ojczyzny nie uradziło się, bo co krok to nowa dysputa, co się jednego dnia ułoży, to drugiego invertitur, uznawał to sam, że obiedwie strony, tak W. Ks. Litewskiego, jako ichmciów pp. wołyńskich, mają fundamenta, ale unikając malam interpretationem, eksplikować ich propter aemulantium invidiam nie chciał. Upraszał ichmciów pp. wołyńskich, aby, jako ten ciężar dotąd cierpieli i dalej go dźwigać exemplo województw wielkopolskich nie wymawiali się. Jeżeli Prowincya Litewska jeszcze dłużej te kontynuować będzie certamina infallibilem na tym partykularnym interesie sejmu prognostykował jacturam.

Jmp. Kropiński, poseł brzeski, czyniąc refleksye całej izbie poselskiej, że dla domowych nieswarów, kolluzyi et inter pares emulacyi do tej za Jana Kazimierza przyszła Rzplita sytuacyi, że z żołnierza ogołocona zostawszy, na wolności, męstwem antecesorów naszych nabytej tak szwankować poczęła, że dopiero za Jana trzeciego, strasznego nieprzyjaciołom monarchy, do dawnego przychodzić poczęła lustru. Reprezentował stan teraźniejszy Rzplitej, który w podobnej jak pierwej znajduje się sytuacyi, aby o zmocnieniu, partykularne porzuciwszy interesa, sił jej naradzono się. A ponieważ końca projektu koronnego nie widział, upraszał go konkludować i którą godzinę na przeczytanie projektu swojego udzielić.

Jmp. Zagórski, poseł wołyński, nie kazał rozumieć o ichmciach pp. wołyńskich, aby tak zakamieniałego być mieli

Digitized by Google

serca, aby mala, quae manent patriam, każdy z nich nie przenikał. Aby zaś o prawa i swobody domawiać się każdy nie miał, tego sami ichmciowie pp. litewscy dyzaprobować nie będą. Cytował konstytucyą anni 1717, że taż konstytucya nie wspomina, aby pieniądze z komory brzeskiej na wojsko obracać się miało, a chociażby i tak było, nie może tego Prowincya W. Ks. Lit. pretendować po nas, abyśmy nostro aere wojska ich sustentowali.

Jmp. Mogilnicki, poseł gostyński, compellendo tak ichmciów pp. wołyńskich, jako i Wielkie Księstwo Litewskie do zakończenia tej partykularnej o cle brzeskiem materyi, wyznał, że jmp. marszałek ad satisfactionem obudwóch stron wynalazł medium sat congruum, aby w osobliwszy cło brzeskie było włożone projekt, i na tem rozumiał, że obiedwie strony mogą pacisci. Wyrażał żal swój, że na dniu wczorajszym jmp. Potockiemu, posłowi bełzkiemu, justyfikować się kazano, że na projektu podpisanie nie pozwalał. Była to oczywista charakteru pospolitego et liberi veto opresya. Wolno jest każdemu sentire, quid velit bez dania od siebie justyfikacyi, co jak umartwiło jmp. bełzkiego, tak pro amore ojczyzny podpisać nie będzie denegował osobliwym cło brzeskie projektem.

Jmp. Dylewski, poseł smoleński, słysząc ichmciów pp. wołyńskich z racyi depaktacyi na jmp. podskarbiego lit. uskarżających się, nie rozumiał, ażeby na komorze brzeskiej takowe dziać się miały inkonweniencye, bo jmp. podskarbi W. Ks. Lit. jako vir rectae conscientiae, najmniejszych nie każe czynić egzakcyi, bo to tylko odbiera, co mu instruktarzem od Rzplitej jest podano. Ichmość pp. zaś wołyńscy za co się od należącej myta chcą wyłamać kontrybucyi, ponieważ z tejże do Gdańska nawigacyi wielkie profita mają, a szlachcic w Litwie i z tego, co sam zarobi, musi płacić podymne. Więc upraszał ichmciów, ażeby więcej interturbare izby nie raczyli, ale jaknajprędzej projekta uspokoiwszy, cum sitibundo ad fontes aquarum cervo, do J. Kr. Mości pośpieszyli się.

Dano zatem znać jmp. marszałkowi o delegacyi ichmciów panów senatorów od J. Kr. Mości do izby poselskiej, który obviam wyszedłszy, zwykłą uczyniwszy onym adoracyą i do izby wprowadziwszy, na pierwszem ichmciów między posłami ulokował miejscu, jako to: jmci księdza Sierakowskiego, biskupa przemyskiego, jmp. Rzewuskiego, wojewodę podolskiego, jmp. Radojew-

Digitized by Google

skiego, kasztelana inowrocławskiego, jmp. Niesiołowskiego, kasztelana smoleńskiego, z których

JW. jmć ksiądz Sierakowski, biskup przemyski, wyraził, że troskliwe Jego Królewskiej Mości P. N. Mił. ku dobru pospolitemu starania, przychylające się ku myślom każdego, także prześwietnego senatu intima vota są okazyą i przyczyną, że dnia dzisiejszego in dignissimo izby poselskiej stan senatorski prezentuje się consessu, gdzie i on, intimus kolegów swoich ex ordine primo comes, stanął, nie tak orator jako egzorator, bo kapłan i biskup, z tą denuncyacyą, że za szczęśliwego J. Kr. Mości panowania po sejmie pacificationis już rok 14 nastąpił, jako przy błogosławieństwie Boskiem za opatrznością J. Kr. Mości w wszelkie obfitujemy swobody i lubo świat cały wojennymi pałał ogniami, my jednak w słodkim z zazdrością Europy zostawaliśmy pokoju, czego i dalej J. Kr. Mość P. N. M. ojcowskiem życzy sercem, tudzież pragnie państwa swoje widzieć w swobody, w siły i szczęśliwość opływające. Że zaś dni teraźniejsze według dyspozycyi prawa prześwietnemu senatowi są należące, w których przezacnej izby praca do szczęśliwego przyszedłszy skutku, przed Majestatem pańskim powinnaby się popisywać, zaczem J. Kr. Mość P. N. M. razem z Prześwietnym senatem pożądanego z tejże pracy advenientibus votis czeka szczęścia i skutku. Więc tenże jmć ksiądz biskup przemyski ex stallo suo razem z kolegami łącząc vota swoje, imieniem J. Kr. Mości i senatorskiem upraszał izby, ażeby jaknajprędzej z senatem złączyć się nie ociągała, czego postronne narody obawiać się będą, gdy circa observationem praw dzieło rad naszych zakonkludujemy.

Jmp. Rzewuski, wojewoda podolski, żalił się na tę nieszczęśliwość, że już lat 12 minęło, jako J. Kr. Mość, łaskawy ojciec i z nim prześwietny senat braci złączonych nie widział, od którego czasu miła ojczyzna na los nieszczęśliwości i niebezpieczeństwa puszczona, bez sejmu i rady zostaje, w której tak sławne obszernych krajów narody należytego porządku nie postanowiły. Boli na to serce, myśl strapiona usycha, język tępieje, usta same dobrze głosu nie wydają, wiele razy przychodzimy do tej izby deputaci i zapraszamy starsi kochanych braci naszych do złączenia się, tyle razy sejmy nie dochodzą; wiele razy podajemy do wspólnego ratunku ręce, tyle razy skutku mi-

łości nie znajdujemy. My to ci jesteśmy, co po województwach, ziemiach i powiatach krewnych swoich mamy, którzy w tejże izbie na publicznej usłudze zostawaliśmy, a teraz doświadczoną ku ojczyźnie i J. Kr. Mości wierność przysięgą potwierdziliśmy, i jednąż wolnością i prawem rządzimy się, w jednymże kraju fortuny, substancyą i honory mamy. Nareszcie wyrażał prawdziwe J. Kr. Mości żądanie, że nie dla prywatnego interesu, ale dla uniwersalnej wszystkich szczęśliwości chce zjednoczonych młodszych z starszymi oglądać, do którego złączenia się o jako najprędsze upraszał pośpieszenie.

JW. jmp. Radojewski, kasztelan inowrocławski, też same prześwietnego senatu desideria, które koledzy jego wyrazili, powtórzywszy, doniósł przezacnej izbie poselskiej, że J. Kr. Mość zaprasza do złączenia się in commune orbis starszych braci z młodszymi delicium atque solatium; tegoż szczęścia prześwietny pragnie senat i otwarte wyciąga ręce na godnych zacnych gości przywitanie, ażeby z ich prac aureae messis mógł colligere manipulum.

JW. jmp. Niesiołowski, kasztelan smoleński, należyte od J. Kr. Mości przywitanie, a od senatu zwyczajną uczyniwszy obserwancyą, żalił się na nieszczęście ojczyzny, że już to szósty sejm bez żadnego skutku terminuje się. Pytał się, ubi sunt Athenae? ubi Priamus? ubi ingens gloria Dardanidum? gdzie jest teraz sprawiedliwość? gdzie fortece? cekauzy i arsenały? gdzie męstwo, siły i komput wojska? Proh pudor i wspomnieć! wszystko to poszło in oblivionem. Upraszał zatem izby z senatem do łączenia się.

Jmp. marszałek odpowiedział ichmciom pp. senatorom, że w tem pożądaniu stan rycerski zawsze zostaje, że pragnie satisfacere regi, legi et libertati. Naprzód regi, bo jako królowi i panu na znak wierności swojej należący powinniśmy wypłacić trybut. Potem legi przez utrzymanie podanych od tronu propozycyi w senacie rezolwowanych, a od stanu rycerskiego projektami ułożonych formując sensuum unionem. Libertati zaś z przyłączenia się do senatu, bo jako individuum corpus ab anima jesteśmy, tak nie zechcemy obrumpere cursum do złączenia się z prześwietnym senatem, coby w momencie stać się mogło, gdyby wszystkie ułatwione były materye, które jak prędko uspokoją się, wraz pośpieszyć będziemy chcieli. Ruszywszy się ichmość

Digitized by Google

pp. senatorowie z miejsc swoich i, pożegnawszy izbę, comitati przez jmp. marszałka do drzwi izby poselskiej.

Powróciwszy, jmp. marszałek wyraził, że uznawszy dostatecznie chęci wspaniałość serca J. Kr. Mości, kiedy nas chce do siebie przytulić, uznaliśmy i braci starszych życzliwą ku nam przychylność do złączenia się z sobą nas zapraszających, ażebyśmy w spólnych obradach razem z nimi porozumieć się mogli, coby każdego z nas permovere powinno, ażeby już więcej ratiocinari nec certare w izbie, lecz czemprędzej projekta do konkluzyi accelerare.

Książę jmć Lubomirski: jako od początku panowania swego J. Kr. Mość pragnie widzieć Rzplitą unione animorum złączoną, tak i teraz przez ichmciów pp. delegowanych senatorów zaprasza do zgody i jedności. Lecz gdy już in alienam wkroczyliśmy messem, to jest w czasie senatowi naznaczonym wszczęliśmy cła brzeskiego kwestyą, która nam tamuje odrady, obawiać się kazał, ażeby comitiorum navis na pomienionej nie zasadziła się tamie. Upraszał tedy ichmciów pp. ruskich, ażeby na własnem nie zasadzając się zdaniu, zelo pietatis et amore in patriam przystąpić chcieli do umówienia się, po czemu na komorze brzeskiej płacić mają, pytając się ichmciów, co jest z większą szkodą, czy kilkaset na komorze stracić, czyli też sejm, opus saeculorum, zerwać.

Jmp. Czacki, poseł bełzki [1]), facilitando o cle brzeskiem kwestyą, takowe podał medium, ażeby ichmciowie pp. ruscy do przyszłego sejmu płacili [2]), wyjąwszy flisów, i myto starościńskie per totum zniósłszy.

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, in volumine legum trzydzieści i kilka rachował konstytucyi, które szlachtę od cła płacenia na komorach uwalniają, także i w Brześciu wyraźnie nic płacić nie każą, co się przeciwnie teraz dzieje, kiedy statki ruskie w Brześciu przez dwie niedziele pod drągiem stojąc, dużo

---

[1]) **W.**: Reponendo J. O. ks. jmci Lubomirskiemu, wyraził, że pierwsza usilność powinna mieć obserwancyą praw. Wnieśliśmy tyle konstytucyi, a ichmość litewscy tylko jedną konstytucyą niby zbijają te nasze prawa, które tylko dla kupców, dla ułożenia różnicy W. Ks. Litewskiemu z naszemi województwy.
[2]) **Cz. III** *d.*: Po 2 złote od łasztu lub według konstytucyi 1703.

Digitized by Google

opłacać się muszą, które cło do skarbu litewskiego na fundamencie niezbyt doskonałym dwóch tylko konstytucyi 1736 i 1717 bywa(ją) wymagane, bo pomienione konstytucye nie mogą ligare kraju koronnego, ale chyba tylko brzeskie territorium; chcąc jednak takową umolifikować trudność, ten podał sposób, ażeby ichmciowie pp. ruscy przez połowę w Brześciu, a przez połowę w Koronie tegoż cła płacili.

Jmp. Matuszewicz, poseł brzeski, replikował, że alegowane przez ichmciów pp. ruskich konstytucye generalitatem w sobie zawierają; odpowiedział i dalej, że na konstytucyą w Koronie ustanowioną gdyby kto, z Litwy jadąc, odpowiedział, że do niego nie reguluje się, przecieżby mu cło zapłacić rozkazano. Więc a pari komorę brzeską defendował. Depaktacyi zaś w Brześciu żadnych niemasz, owszem przez teraźniejszego jmp. podskarbiego stała się allewiacya, gdy tynf inaczej jest redukowany. Było zaś województwo wołyńskie od cła wtenczas ekscypowane, kiedy wszyscy generalnie płacili pobór, to jest, gdy każdy poborcom od wszelkiego towaru zapłacić musiał. A do tego ichmciowie pp. wołyńscy od konstytucyi 1717 nie powinni się wyłamywać, bo samiż na nią natenczas pozwolili, ile gdy tegoż sejmu marszałka swego mieli kraju, jmp. Ledóchowskiego. Upraszał zatem ichmciów, aby do sejmu przyszłego, nim jakowe medium adinvenietur, toż cło płacić raczyli [1]).

Jmp. Wolski, poseł inowrocławski, idąc in sensum jmp. Czackiego, pretendował, ażeby od łasztu po dwa złote na komorze brzeskiej cła płacono, zniósłszy flisowskie i myto starościńskie.

Jmp. Uniatycki, poseł sendomirski, instabat do jmp. marszałka, ażeby, controversionis provinciam wziąwszy na siebie, chciał ichmciów pomiarkować, gdyby jako zniesienie pogłównego, tak i cło brzeskie do przyszłego sejmu było odłożone.

Jmp. Chojecki, trzy razy odezwawszy się, że niemasz

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Przyłuski bracławski: mamy swoje wojsko, a nacóż litewskiemu płacić? **W.**: Jmp. Przyłuski, poseł podolski(!), rozumiejąc, że pro lapide offensionis ta materya jest teraźniejszego sejmu, ale któżby był takowy i któżby w Koronie miał brać, gdyby takowe były libertacye, jako my mamy, więc ten niech będzie pro lapide offensionis, kto praw nie obserwuje i łamie one.

Digitized by Google

zgody, eksplikował się, 1-o, że niemasz zgody na to, aby się posła pytać miano, dla jakiej racyi na co nie pozwala, bo in libera gente każdemu jest głos wolny ad vetandum, i nie powinien się z tego justyfikować, 2-o, niemasz zgody i na to, ażeby sejm nie doszedł, bo każdy sejm doszły jest to basis et fundamentum Majestatis, boni ordinis et dispositionis, 3-o, niemasz i na to zgody, ażeby sejm doszedł bez fundamentu i dobrego porządku postanowienia, ile wiele województw, multas mając necessitates et desideria, gdyby zupełnie akwietowane nie były, jako i on miał we zleceniu in curia patrum o różne domówić się interesa, ale dla wszczętej cła brzeskiego lukty inszemu to musiał porzucić czasowi, który już prawie in agone zostaje, in spatio którego singulorum desideriis dogodzić trudno, bo tylko sam Bóg in triduo potrafił templum destruere et iterum reaedificare, czego ludzka moc dokazać nie może.

Jmp. H o r a i n, poseł wileński, na inveteratum uskarżając się habitum, który jest major natura, tak, iż od lat kilkunastu zwykli sejmowy czas na jednych tylko tracić kontrowersyach, sądził o materyi cła brzeskiego, iż w izbie poselskiej nie powinnaby zatrudniać cursum, nie wątpił jednak o tem, ażeby ichmciowie pp. wołyńscy nie byli z tego kontenci, gdy toż cło w Litwie i Koronie przez połowę płacić będą, których o ostatnią w tym punkcie prosił rezolucyą, żaląc się, że dla ich dysceptacyi Prowincya Litewska z swoimi nie może się mieścić projektami.

Jmp. M a l i ń s k i, poseł wołyński, o zniesienie cła brzeskiego omnino domawiał się, probując, że konstytucya 1717 do przyszłego sejmu tylko je ustanowiła; na te tedy zapatrzywszy się nie bez admiracyi i podziwienia, jmp. D y l e w s k i, poseł smoleński, kontrowersye, powiedział, że Polska tego się doczekała, iż postronni nie będą mówić, że się sejmy polskie zrywają, ale że się o szkuty i o komięgi rozbijają. Urągał się z ichmciów wołyńskich, których antecesorowie dla ojczyzny własnej krwi nie żałowali, a oni cząstki pieniędzy dla niej żałują, kiedy cła płacić nie chcą, które idzie na obronę Rzplitej[1]). Po którym jmp. P o-

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. m a r s z a ł e k: projekt cła generalnego i brzeskiego jest łatwiejszym sposobem ułożony, tylko że coś w nim upatruje jmp. Potocki, zaczem niech go raczy pozwolić czytać. Jmp. P o t o c k i: na cóż ten projekt czytać, kiedy ja ge-

Digitized by Google

t o c k i, poseł bełzki, odezwał się i na cła generalnego projekt per totum nie pozwalał.

Jmp. m a r s z a ł e k respektem cła brzeskiego takowe jeszcze podał medium, aby do projektu to było położono: „że toż cło brzeskie ante omnia na przyszłym sejmie powinno być rezolwowane“, na co gdy wszyscy ichmciowie pozwolili, tym sposobem pomieniona in toto uspokoiła się materya.

Książę jmć L u b o m i r s k i, zabrawszy głos, wyrażał, że i sejm teraźniejszy i dzień dzisiejszy vergit ad occasum, a jeszcze żaden projekt doskonale nie jest zakończony, za co ostatniej kary boskiej spodziewać się kazał, ponieważ wszystkich universaliter collimant zdania, aby komisya generalna była podpisana, respektem której jmp. marszałek satisfecit juramento, kiedy już trzy razy się pytał, zaczem iterum jmp. marszałka upraszał, ażeby chciał explorare sensum, jeżeli jest na podpisanie tejże komisyi zgoda. Co gdy po trzy razy pytając się uczynił, wszyscy ichmciowie na podpisanie zgodzili się, i tak tedy projekt komisyi generalnej koronny jest podpisany i zakończony.

Książę jmć L u b o m i r s k i, powinszowawszy ichmciom pod godną dyrekcyą jmp. marszałka tak szczęśliwego dzieła, upraszał, aby prześwietna Prowincya Litewska do czytania projektu komisyi przystąpić chciała[1]), który hoc instanti był czytany. Że zaś dla zbyt spóźnionego czasu nie mógł być do końca przeczytany, jmp. marszałek do kontynuowania tegoż projektu solwował sesyą in crastinum.

SESYA TRZYDZIESTA DRUGA.

Die 8 Novembris.

Jmp. m a r s z a ł e k, wyznając dzieło łask boskich, kiedy po tak długich pro et contra kontrowersyach przyszedł tandem czas szczęśliwy podpisania projektu commissionis Prowincyi Koronnej na dniu wczorajszym, compellebat Wielkie Księstwo Lit., aby pari methodo zacząwszy projekt swój, kończyć go raczyli. Pro-

---

neralnie na cło nie pozwalam. (*Podobnie* **W.**). Odzywali się tedy p o d o l s c y i niektórzy, aby żegnał jmp. marszałek, kiedy nie chcą tu sejmu. [1]) **Cz. III** *d.:* H o r a i n *popiera ten wniosek.*

Digitized by Google

jekt zaś cła brzeskiego po skończonym projekcie W. Ks. Lit. czytać przyobiecał. Po skończonej mowie jmp. marszałka odezwało się uno labio W. Ks. Litewskie i (o) kontynuacyą projektu swego czytania upraszało. Zaczem wyszedłszy jmp. sekretarz solito more na śród izby, czytać go zaczął, do którego skorygowania cum admiratione Prowincyi Koronnej ledwie czasem kto się odezwał. Podczas którego przyszedłszy, jmp. Potocki, starosta grabowiecki, z swoją onegdajszą odezwał się pretensyą, że na cło brzeskie nie pozwala. Co gdy się stało in tractu czytania tegoż projektu, victus perswazyami przyjaciół ustąpił, ea tamen conditione, aby po skończonym projekcie W. Ks. Lit. interes cła brzeskiego pro primo et principali objecto był wzięty i zakończony; który sine ulla fere contradictione circiter w godzinie skończywszy się, zabrał głos jmp. Łopaciński, poseł inflancki, dopraszając się, aby Inflanty, jako część, do członków Rzplitej należąca, iisdem immunitatibus, prerogatywami i swobód wolnością nie tylko gaudere mogła, ale jako omnibus exposita hostilitatum impetibus, należytą nad sobą miała od braci swych kompasyą. Nakoniec, z długą nie chcąc się rozciągać ekspresyi swoich energią[1]), ex tenore instrukcyi swojej projekt inflancki pod laskę oddał, upraszając, aby do konstytucyi był włożony.

Jmp. marszałek po przeczytanym W. Ks. Lit. projekcie ad mentem prawa pytał się Prowincyi W. Ks. Lit., jeżeli ichby była uniwersalna zgoda pozwolić na podpisanie projektu.

Odezwał się jmp. Skultecki, poseł orszański, z kontradykcyą, że ponieważ tenże projekt pogluzowany, na podpisanie onego pozwolić nie mógł, pókiby ad mundum nie był przepisany; convictus tamen persuasionibus ichmciów panów litewskich, osobliwie jmp. Sirucia, posła kowieńskiego, że jmp. marszałek, jako intaminatae fidei kawaler, przysięgą de non addendo neque minuendo quidquam obowiązany, ten projekt, lubo pogluzowany, podpisać może, od swojej odstąpił kontradykcyi.

Jmp. Siruć, poseł kowieński, odezwawszy się interlocutorie, upraszał, aby ichmość pp. senatorowie koronni, posesye w Litwie mający, do tejże komisyi admissi byli.

---

[1]) **W.** *d.*: Wyraził, że Księstwo Inflanckie do tej przyszło niepomyślności, że wszystkie prawie dobra królewskie poczytane za ziemskie; upraszał o przyjęcie projektu, który oddał do laski.

Digitized by Google

Jmp. Dylewski, poseł smoleński, wnosząc sobie plus tempore, że ta komisya z wielu senatorów i lustratorów będąc złożona, opresyą by ubogiej szlachcie czyniła, o determinacyą certi numeri ichmciów pp. senatorów upraszał. Solito suo more domawiał się, aby na kalwinów i lutrów dwojaka włożona była hyberna lub inszy podatek, allegando, że i w cudzych krajach, gdzie jest pressus catholicismus, lepiej się opłacać musi, niżeli religio dominans. Aby Żydzi na fundamencie wniesionej swojej prekustodyi in spatio 5 lat się pochrzcili, sin secus, aby za granice poszli. Cyganów, którzy się samą bawią kradzieżą et nullum fixum locum standi mają i podatków nie płacą, aby wypędzeni z kraju byli. Funkcye publiczne, jako to: poczta koronna, komory, starostwa, aby dysydentom poodbierane były, upraszał [1]).

Jmp. Zagórski, poseł podolski, wyraził, że jako cło brzeskie między dwiema stanęło projektami, koronnym już podpisanym a litewskim, będącym na dotarciu podpisania, tak jeżeli na pierwszy pozwolił, na ostatni żadną miarą nie może, póki cło brzeskie inter haec duo saxa skończone i podpisane nie będzie.

Jmp. Skrzetuski, poseł inflancki, nie z małem zadumieniem wyrażał, że ichmciowie pp. wołyńscy, pozwoliwszy na czytanie projektu W. Ks. Lit. i in tractum wszedłszy tegoż projektu dnia wczorajszego, teraz diffugiis allaborant, aby nie był podpisany, pókiby dostateczna ratione cła brzeskiego ichmciom nie stała się satysfakcya. A co większa, że pierwszy poseł, jmp. Maliński, poseł wołyński, dawszy na dniu wczorajszym od siebie rezolucyą, że taż materya cła brzeskiego do przyszłego sejmu miała być zawieszona, a teraz ichmciowie wstecz się cofają [2]).

Książę jmć Lubomirski, poseł czerski, winszując Prowincyi W. Ks. Lit., że tak dobrze i fundamentalnie projekt swój ułożyła, że najmniejszej fere o niego nie było w izbie kontrowersyi, tejże samej zgody i harmonii życząc prowincyom koronnym, życzył, aby przykładem Prowincyi W. Ks. Lit. poszedłszy, czasu nigdy nieopłaconego nie trawili et particularia publicis nie preferowali. Eksprobrował jmp. Malińskiemu, że sam z tem się

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Na pytanie powtórne, czy zgoda na projekt litewski, jmp. Ulewicz wołhyński: niemasz zgody, odpowiedział.
[2]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Gurowski podolski: ale to już i nie czas łączyć się z senatem.

Digitized by Google

odezwał, że libentissime pozwalał na czytanie projektu W. Ks. Lit., aby po zakończonym materya o cle brzeskiem mogła się agitari. Zacóż tedy sam, dawszy takie medium, teraz do podpisu projektu W. Ks. Lit. tamuje drogę? Upraszał jmp. Malińskiego ad mitiora condescendere.

Jmp. Maliński, odezwawszy się, tę z siebie dał justyfikacyą, że lubo sam pozwolił na dniu wczorajszym non consultis fratribus, dzisiaj od niej odpisywać się musi.

Jmp. marszałek, idąc za zdaniem księcia jmci Lubomirskiego, posła czerskiego, upraszał ichmciów pp. wołyńskich, ut ad mitiora condescendant i słowa, na dniu wczorajszym danego, trzymać się raczyli, dając z siebie sponsyą, że zaraz po podpisanym projekcie W. Ks. Lit. do cła brzeskiego przystąpi.

Jmp. Maliński, poseł wołyński, pytał się ichmciów pp. litewskich, jeżeli liberum veto należy do ich projektu albo też nie należy, co jeżeliby tak było, tedy na czytanie projektu komisyi litewskiej pozwolić deklarował.

Jmp. Horain, poseł wileński, oświadczał się, że Prowincya Litewska mogłaby tamować projekt koronny, jednak tego czynić nie chciała, zacóż tedy ichmciowie wołyńscy projekt komisyi W. Ks. Lit. teraz tamują dla cła brzeskiego, które do pomienionej nie reguluje się komisyi, więc prosił ichmciów, ażeby supersedować raczyli [1]).

Jmp. Siruć, poseł inflancki, superaddidit, że ta ichmciów pp. wołyńskich niezgoda nie jest na pomieniony projekt komisyi, ale na zgodę litewską.

Jmp. marszałek, widząc dwojaki ichmciów pp. wołyńskich skrupuł, raz z przyczyny projektu komisyi litewskiej, drugi raz z cła brzeskiego wynikający, upewniał ichmciów, że po podpisanej komisyi litewskiej wraz będzie projekt cła brzeskiego czytany.

Jmp. Maliński, poseł wołyński, na podpisanie komisyi póty pozwolić nie deklarował, póki cło brzeskie nie będzie zniesione.

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Ks. poseł czerski: przyrzekł jmp. marszałek, że po podpisaniu projektu litewskiego przystąpi do projektu cła generalnego i brzeskiego; a na cóż tamować? Jmp. Horain wileński proponował jmp. marszałkowi, aby żegnał, kiedy litewskiego projektu podpisać nie pozwalają. Jmp. Ulewicz wołhyński stitit activitatem, pozwalając potem na głosy.

Digitized by Google

Jmp. marszałek asekurował się z tem, że respektem cła brzeskiego projekt już jest napisany, tylko że tego słowa jeszcze niemasz, żeby albo było zniesione, albo na przyszłym sejmie uspokojone, więc ażeby adaequatum do uspokojenia pretensyi mogli wynaleźć medium, upraszał.

Jmp. Przyłuski, poseł bracławski, dopraszał się, ażeby cła brzeskiego interes teraz omnino był uspokojony, ponieważ i pogłówne relative do sejmu przyszłego teraz znosimy i o niem w projekcie wzmiankę uczyniliśmy, więc i tu toż samo w projekcie położyć zalecał.

Jmp. Matuszewicz, poseł brzeski, przypominał ichmciom wołyńskim, że toż cło brzeskie respektem uspokojenia pretensyi dnia wczorajszego z ichże zezwoleniem odłożone było do sejmu przyszłego, zacóż teraz deklaracyą swoję nazad rewokują, więc ażeby się swego trzymali słowa, upraszał.

Jmp. Przyłuski nie negował na podpisanie komisyi litewskiej cum hac conditione, że się nie ruszymy do senatu, pókiej cło brzeskie nie będzie uspokojone.

Jmp. marszałek, słysząc dwojaką o uszy obijającą się materyą, iż ichmć litewscy dopraszają się o podpisanie projektu komisyi, wołyńscy zaś o zniesienie cła brzeskiego domagają się, prosił izby o rezolucyą, do czegoby wprzód miał przystąpić, ponieważ projekt komisyi litewskiej już jest skoncentrowany i projekt cła brzeskiego ułożony z tym dokładem, że na przyszłym sejmie stany Rzplitej do żadnej materyi nie przystąpią, póki cło brzeskie uspokojone nie będzie.

Jmp. Poniatowski, podkomorzy koronny, przedkładał ichmciom, że straconego daremnie czasu ścisły Bogu oddać będziemy musieli rachunek, jakoż i onby in determinio głosu nie zabierał, gdyby w izbie takowych nie słyszał materyi, które pożądany otrzymują skutek, a zatem jako żaden, dwie rzeczy razem traktując, do zamierzonego nie może przyjść końca, tak o dwóch wespół kontrowertując projektach, taż sama nastąpić mogłaby konsekwencya, więc bronić podpisania projektu komisyi litewskiej jako jest to directe contra libertatem agere, tak na podpisanie onego zezwolić, jest to powszechnemu aequalitatis dogodzić pożądaniu, tudzież i własnej swojej chęci, bo każdy, głos wolny mając, i po podpisaniu komisyi będzie się mógł przymówić do pro-

Digitized by Google

jektu cła generalnego i brzeskiego; więc ichmciów wołyńskich upraszał, ażeby podpisania komisyi litewskiej tamować nie chcieli.

Jmp. Potocki, poseł bełzki, powiedział w te słowa: z zatamowanego na dniu wczorajszym projektu cła generalnego urosła niesprawiedliwa opinia, jakobym temu projektowi miał kontradykować; na co krótko eksplikuję się, że cła generalnego nie tylko życzę, ale o niego suplikuję, byleby temu pożądanemu sposobowi ustąpiło agrawujące cło brzeskie, dla czego zaraz po przeczytanym i ugodzonym projekcie W. Ks. Lit. proszę, mości panie marszałku, aby projekt cła generalnego był czytany i podany ad trutinam et consensum prześwietnej izby [1]).

Jmp. Karwowski, poseł bielski, żaląc się na stratę i wycieńczenie daremne drogiego czasu, eksplikował izbie, że projekt dlatego nazywa się a projiciendo, ażebyśmy tylko rzucali sentymenta dla ratowania ojczyzny, a nie dlatego, abyśmy rzucali ojczyznę. Na cóż się przyda rzecz układać, koło niej pracować, a nie kończyć, i gdy Prowincya Litewska komisyą swoję ex unanimi assensu utarła i należycie skoncentrowała, zacóż bronić, aby była podpisana, który to podpis prawdziwym jest fundamentem, vis et robur konstytucyi naszej. Mówił i powtórnie: co jest za racya podpisania bronić, kiedy cła brzeskiego projekt osobliwie jest opisany, i chybaby komu to czynić dlatego podobało się, aby czas marnie strawić; lecz to jest ciężki grzech contra statum, nigdy restytucyi uczynić nie mogący. Zgrzeszyłby i ten, ktoby na Prowincyą Litewską narzekał, żeby propria authoritate miała komu cła płacenia jugum imponere, ponieważ województwa ruskie roku 1717 dobrowolnie one sami na siebie przyjęli, kiedy pomienioną konstytucyą przez swego ziomka, jmp. Ledóchowskiego, marszałka sejmowego, podpisali, która to konstytucya nie in privato, ale in plenis ordinibus jest postanowiona. Więc Prześwietnej Prowincyi Lit. nikt nie może gwałtem przymusić, ale

---

[1]) **Cz. III** *d.:* Jmp. Maliński: niemasz zgody. Jmp. Kropiński brzeski: my, cośmy kontrowertowali w tej materyi, upewniamy, że po podpisanym projekcie cła W. Ks. Lit. przystąpimy do uspokojenia kontrowersyi o cło. Jmp. Pociej kowieński: prześwietne prowincye koronne czas nam zabrały, upraszamy przynajmniej pozwolić, aby podpisany był projekt. Jmp. Maniecki wołhyński: upraszamy, abyście nam WPanowie za złe nie mieli, że przy prawie i instrukcyi obstawamy.

Digitized by Google

tylko trahere funiculis caritatis, ażeby czegożkolwiek na komorze brzeskiej ustąpić mogła, jako i teraz duplex genus wojewodzińskiego i starościńskiego mogła odstąpić. Pytał się ichmciów pp. wołyńskich, co jest droższego: czy cło, czy myto, czy czas stracony? Stracimy na cle, nie pożywimy się na mycie, więc ichmciom wołyńskim z Prowincyą Lit. amicabili compositione traktować interes zalecał, a nie imperative postępując, bo pomienione cło mają sobie konstytucyą przybite i obwarowane. In reliquo tę ichmciów wołyńskich pretensyą sądził być sztuką nakręconą na zepsucie sejmu teraźniejszego.

Jmp. Zagórski, poseł wołyński, wyraził, że każdy poseł przy prawach obstawać powinien, jako i ichmość wołyńscy obstając, tak wiele pro parte sua alegowali konstytucyi, jednak konstytucya przez jmp. Karwowskiego cytowana anni 1717, nie jest ejusdem roboris, jak być ichmość litewscy rozumieją, bo tylko do dwóch lat miała służyć. Że zaś teraz ichmość litewscy na komorze brzeskiej duplex genus ustępują, to tylko dają, czego mieć byli nie powinni.

Jmp. Karwowski, interlocutorie odpowiedział, że ponieważ tylko do dwóch lat służyć miała, zacóżeście potem płacili i przez to płacenie sami weszli przerzeczonej konstytucyi in acceptationem?

Jmp. Poniatowski, poseł zakroczymski, jużby rozumiał, że ichmość pp. wołyńscy mogliby od swojej condescendere pretensyi, ponieważ ichmciom dosyć doskonale jmp. Karwowski wyeksplikował; daj Boże, żeby się tu każdy takowy mieścił, jaki jest on życzliwy syn ojczyzny, że zaś ichmość pp. wołyńscy na podpisanie projektu komisyi lit. nie pozwalają dla cła brzeskiego, życzył toż cło ad normam pogłównego do przyszłego odłożyć sejmu, albo też inne sposoby, które są teraz podane, akceptować.

Jmp. Łaniewski, poseł słonimski, wolałby być słuchaczem, niż kaznodzieją, gorszył się z ichmciów wołyńskich, przedtem do Litwy należących, którzy i teraz litewskim statutem się sądzą, a jednak immemores beneficiorum na Litwę biją i tę chcą skasować konstytucyą, którą ziomek ichmciów, jmp. Ledóchowski, będąc marszałkiem sejmowym, podpisał. Więc upraszał ichmciów, ażeby albo pozwolili na podpisanie projektu komisyi lit., albo, jeżeli nie pozwolą, aby jmp. marszałek pożegnał izbę, protestu-

Digitized by Google

jąc się, że nie z Litewskiej Prowincyi, ale z województw ruskich niedojścia sejmu teraźniejszego będzie okazya.

Jmp. Kropiński, poseł brzeski, widząc, że ichmość wołyńscy mocno się na swojem zasadzili zdaniu, nie pozwalając na podpisanie projektu lit., podobnym sposobem, jako i jmp. Łaniewski, upraszał jmp. marszałka o pożegnanie izby poselskiej.

Jmp. Cieszkowski, poseł wołyński, in gremium ichmciów pp. posłów dopiero przy konkluzyi sejmu przybywszy, witał wszystkich i adorował sentymenta, ex mente instrukcyi swojej upraszając, ażeby cło brzeskie, niesłusznie wyciągane, było skasowane, tudzież ichmość pp. brzescy, praeferendo bonum publicum nad prywatę, jako partykularnego interesu, aby odstąpić raczyli.

Jmp. Zagórski, poseł wołyński, żadnych nie obawiając się pogróżek, eksprobrował Prowincyi Litewskiej, że onus cła brzeskiego na województwo wołyńskie impositive jest włożone, sub cujus jugo dotąd zostawać musi. Żeby zaś jakowa stąd niedojścia sejmu mogła emanare racya, tedy nie z ich, ale z Prowincyi W. Ks. Lit. przyczyny, bo województwo wołyńskie wiele pro sua parte cytowało konstytucyi, których ichmość litewscy przez pięć dni albo nie słyszeli albo nie zrozumieli [1]).

Jmp. Podoski, poseł rożański, słysząc obiedwie strony przy prawach słusznie obstające, upraszał ichmciów wołyńskich, ażeby się asekuracyą jmp. marszałka kontentowali, który przyrzekł zaraz po podpisanym litewskim projekcie przystąpić do czytania cła brzeskiego, więc gdy się komu nie spodoba, wolno będzie natenczas nie pozwolić nie tylko na projekt, ale na cały sejm, a teraz Prowincyi Litewskiej nie krzywdzić, którzy sami o podpisanie projektu swego dopominają się.

Jmp. Małachowski, poseł oświecimski, upraszał ichmciów pp. wołyńskich, aby chcieli ustąpić tempori, kiedy już prawie ostatnia sejmowania wybija godzina, gdyby na podpisanie projektu pozwolić raczyli, a potem do czytania cła generalnego przystąpić zechcieli. Cytował konstytucyą 1699, że tego dnia sejmy kończyć się mają, którego i poczynają. Zaczem upraszał jmp. marszałka, aby jeszcze nie żegnał izby, ale projekta czytać kazał.

---

[1]) *Zamiast tego głosu* **Cz. III** *podaje:* Jmp. Łaniewski: lub o zgodę na podpisanie projektu W. Ks. Lit. lub o żegnanie upraszamy.

Jmp. Maliński, poseł wołyński, ad casum wspomnianej przez jmp. Karwowskiego jakiejsik ad instar sztuki, na zepsucie sejmu nakręconej, odpowiedział, że ichmć pp. wołyńscy dalecy są od sztukmajstrów i na sztukach się żadnych nie znają, bo bez dependencyi przy prawach swoich słusznie oponują się; jednak, ażeby jakowej per sinistram interpretationem nie popadł z kolegami swymi opinii, z miejsca swego na podpisanie projektu komisyi litewskiej chętnie zezwolił, hoc adjecto, aby po podpisaniu onego cło brzeskie było zaczęte i konkludowane. Jakoż eo instanti projekt komisyi generalnej W. Ks. Lit. przez jmp. marszałka jest podpisany.

Jmp. marszałek: Jest za co Najwyższemu Zastępów Bogu podziękować, kiedy post multas disceptationes z życzliwych ojczyźnie afektów ichmciów pp. wołyńskich projekt komisyi Prowincyi W. Ks. Lit. stanął podpisany. Ażeby zaś z osoby swej uniknąć supozycyi jakiej, projekt cła generalnego i brzeskiego według deklaracyi jmp. sekretarzowi czytać zlecił; jakoż jmp. sekretarz przeczytawszy go totalnie,

Jmp. marszałek wyraził, że ad satisfactionem ichmciów pp. wołyńskich i całej prześwietnej izby projekt cła generalnego i brzeskiego jest już przeczytany, do którego jeżeli wola jest ichmciów co addere lub też w którym punkcie corrigere, explorabat mentem ichmciów [1]).

Jmp. Sokołowski, poseł brzeski kujawski, do tego projektu cła generalnego takową życzył dołożyć prekustodycyą, ażeby po wszystkich komorach, co przejdzie statków z krescencyą, konnotować i co do skarbu wniść może, z tego terminować zalecał.

Jmp. Zagórski, poseł wołyński, dopraszał się, ażeby, na przyszłym sejmie zniesienie cła brzeskiego była materya najpierwsza do rezolwowania, i to w projekt cła generalnego dołożyć zlecał.

Jmp. Węgliński, poseł chełmski, non praejudicando Wielkiemu Księstwu Litewskiemu i skarbowi jego, superaddidit, aże-

---

[1]) **Cz. III** *d.:* zlecił jmp. sekretarzowi, aby czytał projekt cła generalnego, i czytają. Na punkcie o cło brzeskie litewskie odezwali się wołhyńscy. Jmp. marszałek odpowiedział: ad satisfactionem desideriis wolno przymówić się, dodać lub ująć, co się zda, w projekcie.

Digitized by Google

by zboża wszystkie szlacheckie do przejścia wolne były od płacenia na komorach, oprócz kupieckich i innych, zbożem handlujących, to w projekt włożyć życzył.

Jmp. Matuszewicz, poseł brzeski, replikował jmp. Węglińskiemu, posłowi chełmskiemu, że na cło brzeskie idąc przez konstytucye i prawa, tak wiele już ich remonstrując, wielkiby czas zabrało do konwinkowania się, lecz skracając czas, jeżeli nie będzie dołożono to, aby na przyszłym sejmie primitivae et finali decisioni cło brzeskie podpadało, i ten projekt cła generalnego referować się ma, to przystąpić do niczego deklarował.

Jmp. marszałek krótkiemi słowy abbreviando momenta czasu, upraszał ichmciów pp. brzeskich i wołyńskich o dostateczną rezolucyą tych ceł, na któryby się jaki punkt umówić i ugodzić mogli.

Jmp. Kropiński, poseł brzeski, wyraził, aby ante omnia materya o cle brzeskiem na przyszłym sejmie pro primo objecto była wzięta i uspokojona, i to w projekt dołożyć upraszał jmp. marszałka.

Jmp. marszałek reposuit, że egzakcya cła brzeskiego uspokojona już jest do sejmu przyszłego, więc upraszał wszystkich ichmciów, aby, omni certando aequanimitate, rezolwować się chcieli i determinować, jaka być ma w projekcie melioracya.

Jmp. Matuszewicz, poseł brzeski, domawiał się, że póty cło brzeskie nie będzie zniesione, póki na przyszłym da Bóg sejmie insze sposoby nie będą wynalezione do ufacylitowania onego.

Jmp. Zagórski, poseł wołyński, aprobował zdanie jmp. Matuszewicza, aby skasowane totaliter cło brzeskie na przyszłym sejmie było, tę czynił prekustodycyą[1]).

Jmp. Horain, poseł wileński, nie wiedząc, zacoby ichmć pp. wołyńscy, bracławscy przymuszać sobie Wielkie Księstwo Litewskie chcieli, kiedy się Prowincya Litewska obejść bez ichmciów może i pozwala na wszystko, co ichmciowie pretendują, zacóż na przyszłym sejmie to cło ma być zniesione, a do tego gdy jeszcze ustępuje Wielkie Księstwo Litewskie od krescencyi szlacheckiej drągowego i inszej płacy na komorze brzeskiej praevio juramento szyprów, e converso upraszał ichmciów pp. wołyńskich, ażeby Litewska Prowincya w Koronie simili modo nic nie płaciła.

---

[1]) **Cz. III** *d.:* zamieszanie w izbie.

Jmp. marszałek rozumiał, że przez wielki czas pomyślnym cło brzeskie W. Ks. Lit. z Prowincyą Małopolską certując miało się umolifikować harmonii sąsiedzkiej skutkiem, i projekt był podpisany, a gdy nowa jmp. Potockiego, posła bełzkiego, zaszła o toż cło brzeskie kwestya, aby nie referując się do sejmu przyszłego, na teraźniejszym zniesione i skasowane było; więc zapatrującego się na wielki i poważny imienia swego wzór, jmp. Potockiego upraszał, aby od tego supersedować przedsięwzięcia raczył; gdzie wszyscy ichmć pp. posłowie, ruszywszy się z miejsc swoich, perswazyami mało z pół godziny zabrali czasu. Post haec jmp. marszałek, z ichmciami posłami zasiadłszy na miejsca swoje, powtórnie upraszał jmp. Potockiego o pożądany dla ojczyzny in turbido zostającej uczynności ewent, aby ad unionem wszystkich ichmciów przystąpić zechciał.

Jmp. Potocki, poseł bełzki, przepraszając jmp. marszałka i wszystkich ichmciów, a biorąc sobie ad deliberandum tę materyą, o solwowanie sesyi upraszał.

Jmp. marszałek, nie mogąc wyżałować straty drogiego czasu dla dobra pospolitego, życząc jej jak najlepiej, solwował sesyą in crastinum na godzinę siódmą.

SESYA TRZYDZIESTA TRZECIA.

Die 9 Novembris.

Jmp. marszałek z niemałym oświadczył się żalem dzisiejszą zagaić sesyą, kiedy jmp. Potockiego, posła bełzkiego, w izbie poselskiej być przytomnego nie widział, który dnia wczorajszego, wziąwszy sobie cło brzeskie ad deliberandum, dziś jeszcze non comparuit, i stąd przez to rozumiał, że już od swojej odstępuje pretensyi, kiedy w kole poselskiem nie znajduje się, zaczem do czytania projektu cła generalnego przystąpić upraszał [1]),

[1]) **W.** *d.:* Jmp. Kossowski, poseł sandomierski, wyraził, że projekt wspomniany był czytany sine contradictione, ale jmp. starosta grabowiecki nie pozwalał onego podpisać, do inszych zaś projektów przystąpić zgadzał się; gdyby zaś miał sistere activitatem, non sistebat, tylko tego projektu nie pozwalał podpisać. Jmp. marszałek życzył, ażeby inne projekta czytane były, które

Digitized by Google

na co jmp. Chojecki nie pozwalał, dając racyą, że na dniu wczorajszym zatamowana jest activitas przez jmp. Potockiego, a nareszcie pozwalał i czytać, ale tylko in passivitate. W tych tedy okolicznościach jedni świadczyli, że była przez jmp. Potockiego zatamowana activitas, drudzy zaś temu negowali, które to dubium facilitando,

Jmp. Horain, poseł wileński, zalecał pytać się jmp. Czackiego, posła bełzkiego, aby chciał dać świadectwo, jeżeli kolega jego, jmp. Potocki, zatamował activitatem. Przytem upraszał jmp. marszałka, ażeby deputował do jmp. Potockiego pro informatione, jeżeli tak jest albo inaczej.

Jmp. Skrzetuski, poseł inflancki, i Czarnecki bracławski, in sensum jmp. Horaina poszedłszy, ekskuzowali jmp. Potockiego, że nie tamował activitatem, ale tylko wziął projekt cła brzeskiego ad deliberandum. Toż samo ichmość pp. Uniatycki sendomirski i Chojecki liwski posłowie aprobowali [1]).

---

universalia zawierają w sobie propter bonum commune. Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, życzył, nie trudniąc czasu i nie tracąc nadaremnie, czytać projekta inne, ponieważ jmp. starosta grabowiecki, mając swoje refleksye, tylko sistebat activitatem projektowi cła brzeskiego; podał potem do laski projekt od województwa swego o rozgraniczenie między województwem kijowskiem ad mentem konstytucyi trzech, które jeszcze dotąd ad effectum nie przyprowadzone. Jmp. Czacki, poseł bełzki, clare wyraził, że jmp. starosta grabowiecki, przyszedłszy, przywróci activitatem. Jmp. Uniatycki, poseł sendomirski, ekskuzując jmp. starostę grabowieckiego, wyraził, że przy nim siedział, a nie słyszał, gdyby miał sistere activitatem, tylko wziął ad deliberandum. Jmp. Chojecki, poseł liwski, in reponendo jmp. sandomirskiemu, powiedział, że z tem i wyszedł dnia wczorajszego, wziąwszy ad deliberandum z tą prekaucyą, że ni do czego nie przystąpi, toć już przez to samo sistebat activitatem. Jmp. marszałek wyraził, że dnia wczorajszego jmp. starosta grabowiecki pozwalał sam podpisać projekt commissionis, zaczem teraz czy jest zgoda WPanów, aby ten projekt był podpisany? Gdzie wszyscy unanimi assensu zgodzili się na podpisanie; post haec jmp. marszałek podpisał projekt komisyi litewskiej. *Dalej Małachowski*. [1]) **Cz. III** *po głosie Horaina:* Jmp. Skrzetuski inflancki: daremnie prostituimus jmp. bełzkiego, bo non stitit activitatem, tylko wziął na deliberacyą, a że dotąd nie przyszedł, musi być że na cło pozwala, a wreszcie inne weźmy projekta. Jmp. Czarnecki bracławski: bez przybycia bełzkiego nie możemy nic

Digitized by Google

Jmp. Małachowski, poseł krakowski, zdania zwyż wyrażonych aprobnjąc ichmciów pp. posłów, upraszał jmp. marszałka, aby przystąpił do czytania korektury trybunału, ażeby nie sądzili postronni exulem być de patria justitiam; jakoż był projekt korektury czytany [1]), znosząc przysięgę, „że się o deputacyą nie starałem“ i o skrócenie procesów trybunalskich.

---

czynić, projekt jednak komisyi do rozgraniczenia województwa kijowskiego i bracławskiego podał jmp. sekretarzowi. A gdy jmp. Stadnicki podolski radził nie trudzić obrad, mówiąc, że dziś dies decretoria, odpowiedział jmp. Chojecki liwski: jeżeli dies decretoria na wolny głos, ja sam nie pozwalam dziś co czynić. Czytano projekt komisyi do rozgraniczenia województw kijowskiego i bracławskiego. Jmp. Chojecki: dies dziś decretoria, aby tylko nie na głos wolny. Jmp. Potocki dnia wczorajszego wyszedł, nie pozwalając na cło generalne póty, póki cło brzeskie zniesione nie będzie; upraszam ichmciów bełzkich, aby posłali do kolegi po rezolucyą. Jmp. Uniatycki sędomierski: nie tamował activitatem jmp. Potocki, bośmy blizko siedzieli, tylko wniósł ad deliberandum, więc co możemy, czyńmy. Jmp. marszałek: niktby się nie rezolwował nietylko co czynić, ale i głos zabierać, gdyby była sistentia activitatis, ale mamy świadectwo od nas samych, że nie zatamował jmp. Potocki, zaczem jestże wola WPanów, abym projekta inflancki i bracławski podpisał? Zgoda — i podpisał jmp. marszałek. Jmp. Chojecki praecavebat, aby nie kłaść in ordine pierwej dopiero podpisanych projektów, jak cła generalnego. Jmp. Gurowski projekt korektury trybunału promowował. *Dalej Małachowski.* [1]) **Cz. III**: Ażeby ex rota juramenti dla deputatów wyjąć te słowa: jakom się o tę funkcyą nie starał, 2-o, żeby powtórnej przysięgi nie wykonywali deputaci, 3-o, aby raz tylko agant strony per vim legis i raz de noviter repertis documentis. Jmp. Czarnecki bracławski przymówił się, aby drugą przysięgę exdeputati na sejmikach gospodarskich wykonali, i aby rygor położyć na tych, którzy, raz otrzymawszy dekret ex termino „vis legis“, o drugi staraliby się. Jmp. Gurowski podolski: dla panów jest regestr, a dla nas niemasz, mnie z panem, który mi winien 130,000, non subesse regestro, a mnie rzeczono: zapłać, p. Gurowski, 50,000 Łosiowi; więc postanowić, aby kto komu winien dług, aby ex quovis regestro etiam tactorum sądzić i kazać zapłacić i realis debiti sprawy finaliter praecisa appellatione w grodach lub ziemstwach decydować. Jmp. marszałek: projekt korektury jurium nie może być doskonale w krótkim czasie skoncertowany, aby nie wyniknęła perplexitas et confusio, a więc zdałoby mi się dać moc komisyi, aby nad takowymi pomyśliła

Digitized by Google

Jmp. Czarnecki wniósł, aby deputaci na sejmikach gospodarskich przysięgę, a nie w Lublinie wypełniali, dla czego z projektu korektury nie był kontent.

Do tegoż projektu korektury trybunału wielu ichmciów różnie się przymawiało, żaden jednak nie pretendował podpisania, ale jeszcze o projekt korektury praw dopraszali się, osobliwie jmp. Pułaski, poseł ciechanowski, ex quo że do tego interesu

---

projektami i ułożyła relative do sejmu. Jmp. Uniatycki też przyznał. Jmp. Czarnecki bracławski, aprobując toż, przydał, aby drugi raz koniecznie na sejmikach przysięgali deputaci, a inne punkta correctionis ad relativam commissionem odesłać. Jmp. Darowski podolski proposuit, aby poenalitas in corruptos, niesprawiedliwie sądzących, constituatur i aby we Lwowie na trzecią kadencyą sądził się trybunał, gdyż na Rusi ani sejmów, ani trybunałów, ani komisyi niemasz, jak w inszych prowincyach: aby to komisya relative ułożyła. Czytano znowu punkt o korupcyach, ażeby transgressores ci, którzy ad latus regni będą rezydować, sądzili. Jmp. Pułaski ciechanowski: potrzebujemy korektury nietylko trybunału, ale i praw. Nie radził, aby residentes ad latus regium przekupionych sądzili. Jmp. Gadomski gostyński: aby nie na komisyi, ale teraz na sejmie essentialia ułożyć do korektury, a najpierwej, aby corruptos in quovis subsellio ad instantiam cujusvis sądzono. Jmp. marszałek exquirebat zdania, jeżeli wola, aby korekturę odłożyć do przyszłego sejmu. Jmp. Małachowski krakowski: aby nie mówiono, że exul de Polonia justitia, aby ten punkt wyrazić z wyrzuceniem go: „jakom się nie starał o deputacyą“. Prosił, aby ichmość litewscy podali do czytania punkt korektury trybunału. Jmp. Łaniewski słonimski: niedobra robota dwie rzeczy razem czynić. Mamy insze prawa i insze przeciw nim excessa, których poprawialiśmy. I rozumiem, że kiedy będzie ten projekt czytany, nemine contradicente ugodzimy się. Sejm tylko czeka, przez kogo będzie dokonany. Jmp. Chojecki liwski instabat, aby koniecznie teraz projekt korektury ułożyć. Komisya relativa i sama niewiele pomoże i przyniesie. Inny projekt korektury trybunału czytano. Jmp. Mogilnicki gostyński trzy punkta promowował: 1-o, aby skasować punkt: „jakom się nie starał“, 2-o, aby corruptus ad cujusvis instantiam etiam in alieno districtu był sądzony, 3-o, aby na sejmikach przysięgali deputaci. Jmp. Stadnicki podolski: correctura non est unius diei actus, więc tę na przyszłej komisyi relative ułożyć, a teraz te punkta skoncertować, aby z przysięgi wyjąć „jakom się nie starał“, 2-o, corruptos skarać i sądzić, i nawet in alio districtu, 3-o, we Lwowie trzecią trybunału kadencyą naznaczyć. *Dalej marszałek.*

Digitized by Google

był deputowany. Za tem, gdy comparuit w izbie jmp. Potocki, poseł bełzki, jmp. marszałek wyraził, że projekt cła brzeskiego dotąd jest in suspenso, więc jmp. Potockiego prosił o rezolucyą, jeżeli recessit od wczorajszej deliberacyi.

Jmp. Potocki, poseł bełzki, odpowiedział, że niech to nikogo nie gorszy, chociaż funkcyą zaszczycam się pierwszą, co wczorajszego dnia wziąłem na deliberacyą, przez to dziś sejmowi nie czynię jacturam, więc upraszał o zniesienie cła brzeskiego, do niczego nie deklarując się przystąpić [1]); którego jmp. Potockiego

---

[1]) **Cz. III** *kończy sesyę i dyaryusz jak następuje:* Jmp. Skrzetuski inflancki: jmp. Potocki bełzki oświadcza się, że na nic nie pozwoli, poki cło nie będzie zniesione w Brześciu, którego cła Prowincya Litewska odstąpić nie może, bo wiele eksponowali racyi, więc żegnaj nas WPan, mości panie marszałku. Jmp. Małachowski krakowski: aby Prowincya Litewska wynalazła medium do ułatwienia tej sprawy. Jmp. marszałek: upraszam, aby na tego projektu czytanie pozwolił jmp. Potocki, na który zgodzili się wołyńscy z brzesko-litewskimi. Jmp. Potocki: pozwalam przeczytać, ale nie podpisać. Jmp. Horain: dosyć się nakłoniła Prowincya Litewska, tyle odstępując od cła brzeskiego, kiedy drągowe, starościńskie i wojewodzińskie ofiarowała; więc że jeszcze jeden precandi widzi sposób, i tego zażywając, upraszam jmp. Potockiego, aby od tej odstąpił propozycyi i pozwolił czytać projekt. Czytano projekt cła brzeskiego. Jmp. Potocki persistebat w propozycyi. Jmp. Matuszewicz: uczyniliśmy, cośmy mogli, pacificando propozycye jmp. Potockiego, a że na tem non sufficit jmci, więc manifestujemy się przed Bogiem i ludźmi, że nie przez nas tanti temporis est perditio. Ruszyli się wszyscy, persuadendo jmp. Potockiemu. Ichmość pp. Mokronowski, Uniatycki mówili, że zakał dla Potockich, którzy niegdyś substancye tracili dla utrzymania dobra ojczyzny. Jmp. Wolski inowrocławski: odebrał nam Bóg lumen rationis, lubo widzimy, jak zewsząd ściśnieni jesteśmy potrzebami, uznać ich nie chcemy: właśnie bene dormit qui non sentit, quam male dormiat. Czemu nie idzie jmp. bełzki pięknymi przykładami antecesorów Potockich? Upraszam, mości panie bełzki, ażebyś wycieńczonego czasu dłużej extenuare nie raczył. Jmp. Gadomski gostyński: życzyłbym, mości panie bełzki, ad mitiora condescendere. Jmp. Karwowski podlaski: publica te moveant, mości panie Potocki, non privata! Jmp. Czacki bełzki: ma kolega mój słuszną racyą obstawać przy prawie i instrukcyi, bo każdy poseł e munere sui jest do tego obowiązany, i proszę mu tego nie mieć za zle, i rozumiem, że ustąpi pro bono patriae. Jmp.

Digitized by Google

jmp. Skrzetuski, poseł inflancki, i cła izba upraszała przez godzin blizko dwie, perswadując, aby condescendere raczył; który jednak nie chciał od swojego odstąpić przedsięwzięcia, pozwalając do większych rzeczy przystąpić, a mniejszą, to jest cło brzeskie zostawić w rezerwie. Naostatek per amorem patriae cło brzeskie w reces puścił, a na żadne projekta pozwolić nie deklarował; jednak potem na wszystko pozwolił tak, ażeby cło generalne było

---

Karwowski podlaski: instrukcya jmci non ligat, bo jest caetera activitati etc. Jmp. marszałek: nie z prywatnej mojej chęci chcę properare praetexta, abym miał żegnać, ale upraszam, mości panie bełzki, aby, jako ichmość antecesorowie twoi signo herbowego krzyża vincebant nieprzyjaciół, tak jako już in parte nakłoniona do zgody Prowincya Litewska, racz WPan dla ojczyzny swoję pokazać przychylność. Jmp. Potocki: większe materye weźcie WPanowie, a tej mniejszej dać pokój. Nakoniec pozwolił na czytanie projektu brzeskiego cła i generalnego. Jmp. marszałek pytał o zgodę. Jmp. Potocki: aby było cło brzeskie, choć sejm przyszły nie dojdzie, mocą teraźniejszego sejmu skasowane za lat dwie. Jmp. Potocki za perswazyą wszystkich prawie posłów powiedział: propter bonum patriae ustępuję moich propozycyi, ale na żadne projekta nie pozwalam, a potem, aby cła projekt generalnego podpisać, a cło brzeskie w reces puścić. Projekt cła brzeskiego i generalnego czytano znowu. Jmp. marszałek, czyli zgoda, pytał. Ks. Lubomirski czerski, aby pocztę nie przyłączać, wnosił. Jmp. Mokronowski: jeżeli starostowie dają kwarty szlacheckie, hazardują swoje substancye, czemuż poczta nie ma iść in commodum Rzplitej. Jmp. Gurowski podolski: aby i panowie nie byli od cła ekscypowani; prowadzą po sto podwód i te powiadają, że na swoję ekspensę, lubo na handel idą. Jmp. Buttler mielnicki: u nas w Podlasiu nie mamy młynów, tylko na rzece Bugu, więc upraszam, jako nie są przeszkodą nawigacyi, aby nie były demoliowane. Jmp. Maliński wołhyński podał projekt na opisanie trybunału radomskiego, aby nie kasował lauda województw. Jmp. marszałek: projekta cła już są przeczytane, czy zgoda na podpisanie? Jmp. Małachowski krakowski upominał się, aby projekt o korekturze czyli opisaniu trybunału radomskiego nie był akceptowany, bo dekret kasujący laudum, który stanął za laski jego, non sapit vim legis. Ks. starosta kazimierski czerski: wniesiona illacya od ichmciów pp. wołhyńskich tanquam argumentum ad hominem do mnie reguluje się. Prześwietne województwo wołhyńskie, uczyniwszy laudum na sejmiku, jednym allewiacyą, drugim obciążenie przynoszące, z krzywdą dla dóbr J. W. O. O. książąt ichmciów Sanguszków, Czartoryskich i naszych, wydaliśmy pozwy do trybu-

Digitized by Google

czytane, jako aby cło brzeskie do rezolucyi sejmu przyszłego było odłożone. Gdzie nie bez małej ichmciów pp. posłów kontrowersyi projekt cła generalnego i z brzeskiem jednostajnem pozwoleniem stanął podpisany. A że insze znowu wznawiając ichmciowie pp. posłowie materye, a więcej na ostatnią zmroczonego czasu godzinę ich przyczyniając, tylko samemi szczególnie in turbido czyniącemi

---

nału radomskiego pro relevatione tegoż laudum, która z dekretu nastąpiła. Azaliż ostatni trybunał jeden drugiego dekretu skasować nie może, a nie kłaść crisim zatrudnienia sejmu na moje imię. Jmp. Zagórski wołhyński: prosimy o opprobracyą(!) laudi. Ks. starosta: nie jest to meae potestatis opprobrować laudum. Jmp. Węgliński chełmski: i nam skasowano laudum, aby z wojewodą lubelskim Zamojskim dekret był skasowany, i że groszowe przez deklaracye komisyi każą dawać. Jmp. Komorowski bełzki: jest prawo, aby kwartę odwożono do Rawy. Jmp. Zagórski podolski: województwo wołhyńskie dobre sobie na zniesienie długów ułożyło dyspozycye, a skasowano laudum, więc aby w swojej zostawało mocy, rzecz sprawiedliwa. Jmp. marszałek: nie skończywszy cła, nowe zachodzą kwestye, upraszam WPanów, abyście te odrzucić raczyli. Jmp. Buttler mielnicki: aby młyny nie były zniesione, które nie przeszkadzają. Jmp. Kropiński brzeski: województwo brzeskie idzie omnimoda aequanimitate, a prześwietne województwo wołhyńskie jeszcze chce, aby nam młyny znieść; pozwalamy znieść, ale te, które są na przeszkodzie, i gdzie tamy są. Jmp. Gurowski: na młynach sławatyckich cztery niedziele zatrzymane były statki, że ich nie chciano podnieść. Jmp. Matuszewicz brzeski podał projekt komisyi, aby lustrować młyny, a które szkodzą, aby demoliować. Jmp. Buttler zgadzał się na tenże projekt. Jmp. marszałek: ponieważ ichmość brzescy litewscy podali projekt, aby te tylko znieść młyny, które przeszkadzają nawigacyi, a jmp. Przyłuski wołhyński(!) chce, aby wszystkie demoliować, więc upraszam jmci, aby raczył ad mitiora condescendere. Jmp. Przyłuski bracławski: na przeszłych sejmach odzywaliśmy się o demoliowanie młynów, i teraz nie było kontradykcyi. naostatek i tak pozwalam, aby te skasować, które przeszkadzają defluitacyi. Jmp. Czacki bełzki: statut Albrechta na rujnowanie młynów wszystkich mamy; ekscypując niektóre, nadwerężylibyśmy prawa, albo na lustracyą pozwalając; ale życzę napisać w projekcie cła: młyny, które nawigacyi przeszkadzają, znieść. Jmp. Czarnecki bracławski: generalitatem tej komisyi nie można dystyngwować, ale abo znieść wszystkie młyny, albo w reces puścić. Ks. starosta kazimierski: rzecz sprawiedliwa zdaje się, aby tamujące znieść młyny i tamy, ale też godzi się mieć swój profit; idę zatem za zdaniem jmp. Przyłuskiego

Digitized by Google

dysceptacyami i remorami dyskursów przedłużyli, na co z utęskliwem zapatrzywszy się jmp. marszałek pożądaniem, animując jeszcze różnemi ichmciów refleksyami, ut sit patriae bene, i sami aby na honor swój respektowali, zapraszał nie raz ani drugi do złączenia się z izbą senatorską, jeżeli nie dziś to w poniedziałek bez głosów wszelkich w tej izbie dla święta przypadającego, tylko

---

bracławskiego co do skasowania laudum. Trudno nie sarknąć, kiedy laudo sejmiku jmp. wołyń*(skich?)* moje, imienia mego, J. O. książąt Sanguszków, Czartoryskich ukrzywdzone były dobra. Z tem się jednak oświadczam, że po złączeniu się z senatem etiam na relewowanie dekretu pozwolę. Jmp. Buttler: aby nie wspominać o młynach w konstytucyi. Jmp. marszałek: jedni chcą, żeby w reces puścić młyny, drudzy, aby komisya i lustracya była; a jako zwykłem sequi zdanie ks. jmci starosty kazimierskiego, śmiem upraszać WPanów, aby cło generalne w reces puścić, a złączyć się z senatem. Miarkuję i z mojej instrukcyi różne mam desideria, tak rozumiem i każdy z WPanów; upraszam odłożyć one, a przystąpić do złączenia się z senatem. Jmp. Łaniewski słonimski o kwity J. W. wojewodzie mazowieckiemu i Sołłohubowi domawiał się. Jmp. Buttler o kwit Ossolińskiemu także prosił. Różni różne do laski podawali projekta i memoryały. Jmp. Małachowski krakowski instabat, aby projekt korektury trybunału kontynuować, bo nie możemy iść do senatu nudi, bez zakończenia projektów. Jmp. podlaski: widzieliśmy exactitudinem skarbu W. Ks. Lit., upraszamy, aby tu w izbie rachunki jmp. podskarbiego koronnego podpisać, Ossolińskich oraz kwitować. Jmp. Karwowski podlaski: deferemus WPanom w projektach w poniedziałek o rachunkach J. W. podskarbiego. Ks. starosta kazimierski: upraszam jmp. marszałka, aby pytał, czy zgoda na podpisanie projektu cła, czy żeby go w reces puścić. Jmp. marszałek explorabat o toż samo zdania jmp. posłów. Jmp. Darowski podolski domawiał się, aby in corruptos rygor et poenalitas była opisana w trybunału projekcie. Jmp. Kossowski sędomirski radził, aby podpisać projekt cła generalnego, a odłożyć brzeskie. Jmp. Nakwaski wyszogrodzki, aby podpisać projekt cła i opisać skarb koronny, wnosił. Jmp. marszałek: ponieważ różne o cło zachodzą refleksye, zaczem projekt ten jeszcze dam do czytania. Po przeczytaniu jmp. Grodzicki krakowski życzył, aby podpisać cło. Ks. starosta kazimierski czerski, aby w reces puścić. Jmp. Przyłuski: była od WPana, mości panie marszałku, deklaracya allewiacyi cła brzeskiego i zniesienia tam i młynów na Bugu. Jmp. marszałek odpowiedział, że już odstąpili wołyńscy i bracławscy tej pretensyi. Jmp. Przyłuski urgebat, że obiecał to jmp. mar-

Digitized by Google

szczególnie exteris potentiis obrad swoich nie podając in opprobrium, Najjaśniejszego Pana powitać, uczynić ojczyznę z podziwieniem wszystkich postronnych ważną i poważną. A że te usiłowania i prace jmp. marszałka nie mogły ichmciów pp. posłów nakłonić do jedności, życząc miłej ojczyźnie dobrze, wszystkich ichmciów w ciemnej dobrze nocy o godzinie szóstej pożegnał i vale powiedział.

---

szałek. Lecz ten reposuit, że to tylko do generalnej zgody należy. Jmp. Zagórski wołhyński: odstępujemy propozycyi naszej, upraszamy tylko, aby żadnej wzmianki o młynach nie było w projekcie. Zgoda na podpis. I gdy się zabierał do podpisania jmp. marszałek, wszczął nową propozycyą jmp. Małachowski krakowski, o cło na reparacyą zamku oświecimskiego, pozwolone konstytucyą 1736, dopominając się albo przywrócenia sobie ekspensy, łożonej na reparacyą, albo ekscepcyi. Żądał jmp. Gadomski gostyński cła w Tarnówku J. O. jmp. krakowskiego. Jmp. Buttler mielnicki prosił, aby ekscypować jego starostwo od kwarty, lub sumę jego, daną za starostwo, przyznać. Jmp. Małachowski krakowski illacyą jmp. Gadomskiego utrzymywał. Jmp. Małachowski oświecimski tak jmp. krakowskiego, jako i jmp. Gadomskiego gostyńskiego confirmavit propozycye. Zamieszanie zatem wielkie w izbie stało się tak dalece, że jedni drugich co wnosili, nie słyszeli. Jmp. marszałek jakiekolwiek uciśnienia (!) wyrobiwszy, exquirebat sensus, czyli ma solwować sesyą do poniedziałku, ale aby nie wnosząc żadnej kwestyi w poniedziałek łączyć się z senatem, a gdy na to kilku odezwało się: niemasz zgody! i nie ustawały illacye, znaczące niechęć dojścia sejmu, prywatnych proponowanie interesów, co wszystko w zamieszanie wprowadzało coraz większe izbę, jmp. marszałek zaczął żegnać. Odezwali się niektórzy kochający ojczyznę, aby nie żegnał, ale tenże, widząc diversitatem sensuum, dokończył pożegnania i wyszedł z izby, a że dla spóźnionego czasu i niepogody ciemno było bardzo w izbie, długo pytając się niektórzy o jmci pana marszałka, bawili, naostatek wyszli z izby, dowiedziawszy się, że nie powróci.

Digitized by Google

DODATKI.

Uniwersał na sejm 1748 r.

August III z Bożej Łaski Król Polski, Wielki Książę Litewski, Ruski, Pruski, Mazowiecki, Żmujdzki, Kijowski, Wołyński, Podolski, Podlaski, Inflancki, Smoleński, Siewierski i Czerniechowski, a Dziedziczny Książę Saski i Elektor etc. etc. etc.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tem wiedzieć należy, mianowicie Wielebnemu w Bogu, Wielmożnym i Urodzonym senatorom i dygnitarzom, urzędnikom ziemskim, grodzkim i wszystkiemu rycerstwu województwa mazowieckiego, ziemi zakroczymskiej, uprzejmie i wiernie Nam miłym, przy ofiarowaniu łaski Naszej Królewskiej do wiadomości podajemy: Wielebny w Bogu, Wielmożni i Urodzeni, uprzejmie i wiernie Nam mili. Jesteśmy u siebie zupełnie wyperswadowani, że zacne Stany Rzplitej widzą otwarcie, iż ten pokój, staraniem naszem wypielęgnowany, dotąd każdego z obywatelów ojczyzny mile usypiający, gdyby nie był od nas przezornie ukołysany przy tak wielkich okolicznie wzruszonych wojennych burzach, jużby trzeba było szukać miast i miasteczek w zawalonych ruinach, a wsi w perzynie, przy odstąpionych pracowitej oracza ręki rolach. Miły to dla nas ten publicznego szczęścia odgłos, i że oddanych raz dni panowania Naszego publicznemu dobru tak pożądany pokazuje się skutek. Ale jako przychodzi Nam chełpić się z tego, że wielowładna moc Boska dodaje posiłku intencyom naszym, do uszczęśliwienia ojczyzny wykierowanym, tak z żalem znowu nigdy nieutulonym zapatrywać się Nam na to przychodzi, że te fortunne momenta, które na ratunek skołatanych tylą przeszłemi rewolucyami państw obrócić

Digitized by Google

trzeba było, marnie tracimy, tak, jakobyśmy, stęskniwszy sobie w dobrem byciu, dążyli śpiesznym krokiem do środków, zgubę własną nam skazujących. Wyzuta z ozdób swoich ojczyzna bez własnego żołnierza, bezbronna, bez bezpieczeństwa handlów, w ostatniem zostająca ubóstwie, stawiała się na sejmach na widok całej Rzplitej w tym kompasyi godnym stanie; każdy z osobna widział nieodwłoczne ratunku potrzeby, każdy pięknie o tem mówił, niesforność zaś, górę powoli wziąwszy, zostawiła wszystko w takiem zamieszaniu, jakie umorzona publiczna sprawuje rada. Ktoby był o tem pomyślał, że aukcya wojska, gorącem od wszystkich pożądana sercem, jednostajną upragniona chęcią, za pierwszy cel potem obradom publicznym wystawiona, miała być była zepsucia tyle sejmów okazyą? Komuby to miało w imaginacyi się mieścić, że naturalne do obrony sposoby miały się na zabicie tegoż samego mienić? możnaż to było pojąć, aby świątobliwe do ucalenia swobód przedsięwzięcia zuchwała zrujnowała ręka? A przecie wszystkim to nietajno, że niektórzy, trudnością wynalazku sposobów płacy wojsku zabawiwszy sejmy, nietylko przeszkodzili zmocnienia sił Rzplitej, ale i inne materye, do porządku wewnętrznego potrzebne, bez którego żaden kraj stać nie może, znieśli; znieśli razem i radę, duszę państw wszystkich ożywiającą. Lubo tedy od roku MDCCXXXVI ciężkim wszystkich stanów zawodem sejmy, sześćniedzielnym kończące się terminem, wysuszywszy pracą Nas, senat i stan rycerski, zwykły tylko konać, a potem na ostatku i mowę zamykać, i lubo bezbożność niektórych wycieńczywszy sam czas, radom publicznym konsekrowany, zasłaniając się niby prawem, nie pozwalała dalszego sejmowania, a przez to odrzucała ostatnie śrzodki, któreby jeszcze dogorywającej radzie dać były mogły jakikolwiek posiłek, — jednak nie zrażeni ustawiczną i świeżą tych nieszczęśliwości pamiątką, ale zagrzani miłością ojczyzny, do nowej zaprzęgamy się pracy, a do takiej, która żadnej partykularności interesów naszych w sobie nie znając, samo tylko dobro publiczne dźwigać będzie. Dając tedy z nas, pierwszego Stanu Rzplitej, przykład, jakie powinno być posłuszeństwo prawu, i jako interesa, do całości ojczyzny ściągające się, powinny być najpierwszym do pełnienia obowiązkiem, składamy sejm ordynaryjny sześćniedzielny według alternaty w Warszawie na dzień XXX września roku teraźniejszego MDCCXLVIII do zaczęcia przypadający, sejmik zaś przedsejmowy Uprzejmo-

Digitized by Google

ściom i Wiernościom Waszym na miejscu zwyczajnem w Zakroczymiu na dzień XIX miesiąca sierpnia także w roku niniejszym, generałowi zaś w Warszawie dzień IX miesiąca września w roku tymże naznaczamy. Niechże ten założony od Nas termin do dźwignienia ojczyzny będzie tak szczęśliwy, żeby zgromadzone Stany Rzplitej i zmocnione nierozerwaną wszystkich siłą, mogły i obcym pokazać narodom, że już ten czas minął, gdzie niesforność sentymentów stawiała nas na jedno tylko wszystkim pośmiewisko. Niechaj już o konkluzyi rad naszych opinia wstydem się zarumieni, że jednostajna zgoda, bez żadnego od cudu posiłku z życzliwych i jednostajnych ku dobru pospolitemu chęci może być naturalna. Jużeśmy wypełnili wszystko, co do nas należało, nie będziemy i dalej i zdrowia własnego żałować, nie mając w rezerwie żadnych takich propozycyi, któreby nam tylko służyły, a nie publicznemu szczęściu. Przynależy teraz, abyście, Uprzejmości i Wierności Wasze, równą z Nami życzliwością starali się sekundować intencye Nasze, aby ojczyzna dla wszystkich jedna, jednostajną od wszystkich dźwigniona była mocą. Życzyliśmy aukcyi wojska Rzeczypospolitej, nietylko że potrzebna, a od wszystkich dawno pożądana, ale, jeżeli i ta nie jest do gustu, albo jeżeli wprzód fundusz płacy żołnierzowi znaleźć się powinien, przystajemy i na to; zaleciliśmy kancelaryom naszym różne materye tak do domowego porządku, jako i do zachęcenia i ubezpieczenia handlów, do otworzenia minerałów, do znalezienia sposobów do ratowania upadłych już miast i miasteczek, do zniesienia w sądach różnych tych inkonweniencyi, dla których sprawiedliwość szwankować musi, ale to wszystko nie myślimy żadnym takowym popierać uporem, żeby koniecznie na tym sejmie wszystko się to mieściło. Są na to od antecesorów naszych chwalebnie postanowione recesa, że co się w obradach teraźniejszych zdawać nie będzie, niech idzie w reces, a rada radą, i sejm sejmem, na co generalna zajdzie zgoda. Do utrzymania zaś sejmów siła na tem należy, abyście, Uprzejmości i Wierności Wasze, takowych z między siebie obrali posłów, którzyby, samo dobro pospolite mając przed oczyma, wyrugowali wszelkie z między siebie prywaty, żeby z partykularnych niechęci niewinna nie cierpiała ojczyzna, tak aby izba poselska wspaniałą tylko do dobrego certując emulacyą i zachowując porządek sejmowania prawem opisany, pięcią dniami konstytucyami opisanymi

Digitized by Google

przed zakończeniem obrad swoje z wszystkimi stanami Rzplitej łączyła zdania, czego ojcowskiem życząc sercem, uniwersał ten, aby do wiadomości każdego dojść mógł, po grodach, parafiach i miejscach zwyczajnych publikować zlecamy. Dan w Warszawie dnia X miesiąca czerwca Roku Pańskiego MDCCXLVIII, panowania Naszego XV Roku.

Instrukcya królewska na sejmik przedsejmowy.

Konsekrował J. Kr. Mość dni swoje publicznemu dobru, dlatego nie zna żadnego w nich umartwienia, bo miłość ludu swego wszelkie słodzi przykrości, jawniejszych zaś nie może tego dawać dokumentów, jak kiedy ustawicznem około dobra pospolitego staraniem oddala od ojczyzny wszystkie te przeciwności, które najlepiej się rządzące dotknęły kraje. Ale kiedy tę, którą Najjaśniejszy Pan stawia dla dobra ojczyzny, strukturę własnych synów psuje i wywraca ręka, powinnaby dalsza do pracy upadać ochota, gdyby miłość ojczyzny nie zagrzewała jeszcze do szukania ratunku sposobów; że tedy każdy kraj musi upadać, który zdrową nie jest dźwigniony radą, składa J. Kr. Mość sejm według alternaty w Warszawie na dzień XXX miesiąca września w roku teraźniejszym MDCCXLVIII, aby je położył na teraźniejszych obradach pro objecto, z tem się zawczasu oświadcza, że swego własnego nie ma interesu i te wszystkie propozycye nie myśli tak uporczywie popierać, aby nie znajdując kto w nich smaku, brał okazyą do rujnowania całej sejmowej machiny. Niechce J. Kr. Mość wielką propozycyi liczbą obciążać tę instrukcyą, zapatrzywszy się, jak jedna aukcyi wojska materya, od wszystkich pożądana, zamiast przyniesienia naturalnej krajowi obrony, do rwania tylko sejmów dawała niechętnym i złośliwym okazyą, ale wzajemnie radzi po zacnych województwach, ziemiach i powiatach, aby, skracając desideria swoje, nie obciążali Wielm. posłów swoich wielkością interesów, i któreby potem mogły czas wycieńczać i obrady niszczyć. Aukcya wojska na tylu sejmach proponowana Stanom Rzplitej, powinnaby się już sprzykrzyć ka-

Digitized by Google

żdemu, dawać ją za cel rad publicznych, kiedy z tak zbawiennej materyi tyle wyniknęło złośliwych interpretacyi; jednak J. Królewska Mość nie chce o tem zapominać, skąd kraj cały z własnego żołnierza naturalną mieć może zawsze obronę, ale jeżeli wprzód o płacy temu wojsku trzeba pomyśleć, na jaki zgodzić się do tego podatek, jak nową w podatkowaniu obserwować taryfę, — łatwo do tego J. Kr. Mość swoje przyłoży zdanie. Ekonomika kraju wewnętrzna, wszystkie kraje bogacąca, u nas wcale zaniedbała, a ta zawisła na manutencyi praw miastom i miasteczkom, aby każdy obywatel bezpieczeństwo miał tak w handlu, jako i w domu, przy rzemieśle siedzący, od wszystkich skądkolwiek wynikających insultów, na otworzenie minerałów tak w górach Olkuskich, jako i gdzie znajdować się mogą, i mennicy z porównaniem monety waloru z postronnemi potencyami, na zniesienie ceł i myt partykularnych, na wprowadzenie nowych manufaktur, dla których niedostatku wszystkie pieniądze z kraju wychodzić muszą. Żeby zaś tak świątobliwe przedsięwzięcia J. Kr. Mości Bóg błogosławił, trzeba pomyśleć, aby sprawiedliwość w każdych sądach miała swoję obserwancyą, aby po trybunałach i innych sądach znieść te, które się wcisnęły, inkonweniencye. A że z sąsiedzkiemi potencyami przyjaźń i dobra harmonia być utrzymana powinna, J. Kr. Mość przypominać raczy konferencye z posłami cudzoziemskimi według konstytucyi 1726 i 1736 roku. Te tedy wszystkie propozycye J. Kr. Mość zacnym województwom, ziemiom i powiatom zaleca: niechaj każdy miarkuje, jeżeli nie są do zbogacenia kraju dążące? Jeżeli inaczej obnażona z ozdób swych Polska może przyjść do dawnego lustru? Jeżeli bez własnego żołnierza bezbronna może mieć bezpieczeństwo kraju swojego? Ale te wszystkie przedsięwzięcia świątobliwe skutku dobrego mieć nie będą mogły, chyba że zacne województwa, ziemie i powiaty Urodzonym posłom swoim dadzą to zalecenie, aby nie bawiąc niepotrzebnemi do wycieńczenia czasu dygresyami, zaraz przystępowali według porządku sejmowania do walnych materyi, które Królestwo do zewnętrznego i wewnętrznego porządku przyprowadzić mogą. A jeżeli która nie będzie do gustu propozycya, niech idzie w reces starym sejmowania trybem, a sejm—sejmem, na co generalna zajdzie zgoda.

Na własne J. Kr. Mości P. N. Miłościwego rozkazanie.

Digitized by Google

Senatorowie roku 1748.

(Wspominani w dyaryuszu).

Prymas	Adam Komorowski.
Biskup krakowski	Andrzej Stanisław Załuski.
Biskup poznański	Teodor Czartoryski.
Biskup kujawski	Antoni Sebastyan Dembowski.
Biskup warmiński	Adam Stanisław Grabowski.
Biskup łucki	Franciszek Kobielski.
Biskup przemyski	Wacław Sierakowski.
Biskup chełmiński	Wojciech Leski.
Biskup kamieniecki	Mikołaj Dembowski.
Biskup smoleński	Jerzy Hylzen.
Kasztelan krakowski	Józef Potocki, hetman wielki kor.
Wojewoda krakowski	Jan Klemens Branicki, hetman pol. kor.
Wojewoda wileński	Michał Radziwiłł, hetman wiel. lit.
Wojewoda sandomier.	Jan Tarło.
Kasztelan wileński	Michał Massalski, hetman pol. lit.
Wojewoda ruski	August Czartoryski.
Wojewoda podolski	Wacław Rzewuski.
Wojewoda lubelski	Tomasz Zamojski.
Wojewoda płocki	Mikołaj Podoski.
Wojewoda mazowiecki	Stanisław Poniatowski.
Wojewoda chełmiński	Zygmunt Kretkowski.
Wojewoda mścisławski	Jerzy Sapieha.
Wojewoda bracławski	Jan Świdziński.
Wojewoda pomorski	Jakób Narzymski.
Kasztelan poznański	Stefan Garczyński.
Kasztelan gnieźnień.	Andrzej Zakrzewski.
Kasztelan żmujdzki	Józef Antoni Sołłohub.
Kasztelan inowrocł.	Jan Chryzostom Radojewski.
Kasztelan smoleński	Kazimierz Niesiołowski.
Kasztelan czerski	Kazimierz Rudzieński.
Kasztelan rawski	Józef Nakwaski.
Kasztelan kamieński	Stanisław Kossakowski.
Kasztelan zakroczym.	Józef Kajetan Ostroróg.
Kasztelan konar. łęcz.	Piotr Karczewski.

Digitized by Google

Marszałek wiel. kor.	Franciszek Bieliński.
Kanclerz wiel. kor.	Jan Małachowski.
Kanclerz wiel. litew.	Jan Fryderyk Sapieha.
Podkanclerzy koron.	Michał Wodzicki.
Podkanclerzy litewski	Michał Czartoryski.
Podskarbi wiel. kor.	Karol Odrowąż-Sedlnicki.
Podskarbi wiel. lit.	Jerzy Flemming.
Marszałek nadw. kor.	Jerzy Mniszech.

Posłowie na sejm walny warszawski 1748 r.

Województwo krakowskie:

Adam Małachowski, starosta oświecimski,
Jędrzej Moszczeński, starosta brzeski-kujawski,
Stanisław Grodzicki, vice-instygator koronny,
Zygmunt Dobiński, burgrabia krakowski,
Adam Czerny, starosta parnawski,
Józef Stadnicki, miecznik czerniechowski.

Księstwo zatorskie i oświecimskie:

Stanisław Małachowski, starosta wąwolnicki,
Zygmunt Linowski, starosta lipnicki.

Województwo poznańskie: vacat.

Województwo wileńskie:

Powiat wileński:

Jan Horain, podkomorzy wileński,
Janusz Radziwiłł, ordynat nieświezki;

Powiat oszmiański:

Antoni Sulistrowski, marszałek oszmiański,
Karol Radziwiłł, ordynat ołycki;

Powiat lidzki:

Ignacy Scypion, starosta lidzki,
Konstanty Skinder, wojski lidzki;

Digitized by Google

Powiat wiłkomirski:

Rafał Jeleński, podsędek wiłkomirski,
Jan Plater, starosta giegobrocki.

Powiat brasławski: vacat.

Województwo sandomierskie:

Stanisław Krasiński, starosta nowomiejski,
Jan Kossowski, stolnik i sędzia grodzki sandomierski,
Stefan Uniatycki, chorąży pilźnieński,
Dunin, cześnik radomski,
Michał Krasiński, kapitan wojsk J. Kr. Mości,
Franciszek Libiszewski, podczaszy radomski, sędzia [grodzki opoczyński,
Konstanty Popiel, stolnik wiślicki.

Województwo kaliskie: vacat.

Województwo trockie: vacat.

Powiat grodzieński:

Kazimierz Massalski, starosta wołkowyski,
Jan Wall, chorąży grodzieński;

Powiat kowieński:

Ludwik Pociej, oboźny W. Ks. Lit.,
Antoni Pac, starosta borciański;

Powiat upicki:

Tomasz Straszewicz, starosta starodubowski,
Białłozor, stolnik upicki.

Województwo sieradzkie: vacat.

Ziemia wieluńska: vacat.

Województwo łęczyckie: vacat.

Księstwo żmujdzkie:

Benedykt Skarbek-Ważyński, skarbny W. Ks. Lit.,
Krzysztof Tyszkiewicz, starosta retowski.

Województwo brzeskie-kujawskie:

Kazimierz Dąmbski, podczaszy koronny,
Stanisław Sokołowski, podkomorzy inowrocławski;

Ziemia dobrzyńska: vacat.

Digitized by Google

Województwo kijowskie: vacat.

Województwo inowrocławskie:

Stefan Kossowski, starosta przedecki,
Antoni Wolski, stolnik inowrocławski.

Województwo ruskie:

Ziemia lwowska:

Wojciech Siemieński, starosta dębowiecki, marszałek,
Franciszek Rzewuski, starosta kamionacki;

Ziemia przemyska:

Bazyli Ustrzycki, skarbnik przemyski,
Adam Mniszek, starosta mostowski;

Ziemia sanocka:

Wojciech Grabiński, kasztelanic sanocki,
Antoni Zielonka, starosta dołżański;

Ziemia chełmska:

Franciszek Węgliński, podkomorzy chełmski,
Ignacy Komorowski, miecznik bracławski;

Ziemia halicka: vacat.

Województwo wołyńskie:

Stefan Maliński, podkomorzy krzemieniecki,
Piotr Hulewicz, stolnik piński,
Maniecki, podstoli wołyński,
Stanisław Cieszkowski, stolnik czerniechowski,
Michał Zbrożek, chorąży dźwinogrodzki,
Franciszek Zagórski, starosta owrucki.

Województwo podolskie:

Jędrzej Gurowski, stolnik podolski,
Mikołaj Stadnicki, podczaszy podolski,
Tadeusz Dzieduszycki, starosta żukowski,
Adam Wojciech Darowski, podsędek podolski, pisarz [grodzki krzemieniecki,
Ignacy Kalinowski, cześnik halicki,
Józef Zagórski, podstoli wołyński.

Digitized by Google

Województwo smoleńskie:

Antoni Sołłohub, generał artyleryi W. Ks. Lit.,
Michał Franciszek Dylewski, stolnik smoleński;

Powiat starodubowski:

Michał Ogiński, pisarz polny W. Ks. Lit.,
Jan Chreptowicz, stolnik nowogrodzki.

Województwo lubelskie: vacat.

Województwo połockie: vacat.

Województwo bełzkie:

Maryan Potocki, starosta grabowiecki,
Feliks Czacki, starosta nowogrodzki,
Stefan Komorowski, stolnik bełzki, podpułkownik artyleryi,
Aleksander Świeżawski, starosta cudynowski.

Województwo nowogrodzkie:

Powiat nowogrodzki: vacat.

Powiat słonimski:

Ignacy Łaniewski, łowczy W. Ks. Lit.,
Aleksander Sapieha, starosta puński;

Powiat wołkowyski:

Stefan Olędzki, marszałek wołkowyski,
Dominik Suchodolski, pisarz grodzki wołkowyski.

Województwo płockie:

Paweł Jaroszewski, podkomorzy płocki,
Stanisław Przeciszewski, chorąży płocki,
Józef Matuszewicz, chorąży petyhorski,
Kazimierz Krasiński, cześnikowicz płocki.

Województwo witebskie: vacat.

Powiat orszański:

Tadeusz Wawrzecki, podstarości grodzki orszański,
Bogusław Skultecki, horodniczy orszański.

Województwo mazowieckie:

Ziemia czerska:

Izydor Grzybowski, podkomorzy czerski,
Antoni Lubomirski, starosta kazimierski;

Digitized by Google

Ziemia warszawska:

Stanisław Sobolewski, podkomorzy warszawski,
Melchior Szymanowski, łowczy warszawski;

Ziemia wiska:

Mieczkowski, sędzia ziemski wiski,
Jan Michał Rostkowski, starościc wiski;

Ziemia wyszogrodzka:

Franciszek Nakwaski, podkomorzy wyszogrodzki,
Jędrzej Mokronowski, szambelan J. Kr. Mości;

Ziemia zakroczymska:

Kazimierz Poniatowski, podkomorzy koronny,
Józef Młocki, starosta zakroczymski;

Ziemia ciechanowska:

Stanisław Narzymski, chorąży ciechanowski,
Józef Pułaski, starosta warecki;

Ziemia łomżyńska: vacat;

Ziemia rożańska:

Karol Podoski, podkomorzy rożański,
Michał Karski, stolnik rożański;

Ziemia liwska:

Leon Opacki, chorąży liwski,
Kazimierz Chojecki, sędzia grodzki liwski;

Ziemia nurska: vacat.

Województwo podlaskie:

Ziemia drohicka: vacat;

Ziemia bielska:

Paweł Karwowski, stolnik bielski,
Maciej Starzeński, pisarz grodzki brański;

Ziemia mielnicka:

Aleksander Buttler, starosta mielnicki,
Leon Kuczyński, stolnik mielnicki.

Digitized by Google

Województwo rawskie:

Ziemia rawska: vacat;

Ziemia sochaczewska: vacat;

Ziemia gostyńska:

Józef Mogilnicki, starosta nieszawski,
Józef Gadomski, generał-adjutant hetmana wielkiego kor.

Województwo brzeskie-litewskie:

Marcin Matuszewicz, stolnik i pisarz grodzki brzeski,
Kropiński, miecznik nowogrodzki;

Powiat piński:

Władysław Jelski, starosta piński,
Michał Ciechanowicz, starosta drużyłowski.

Województwo chełmińskie: vacat.

Województwo mścisławskie:

Marcin Ciechanowiecki, starosta miksztyński,
Kazimierz Mężyński, rotmistrz województwa mścisławskiego.

Województwo malborskie: vacat.

Województwo bracławskie:

Michałowski, podczaszy bracławski,
Maksymilian Woroniecki, szambelan J. Kr. Mości,
Jan Czarnecki, starosta koreliski, sędzia wojsk. lit.,
Jan Bogatko, podstoli bracławski,
Przyłuski, podczaszy sanocki,
Leon Korzeniowski, starosta ratowicki.

Województwo pomorskie: vacat.

Województwo mińskie:

Zawisza, starosta lubonicki,
Świętorzecki, skarbnik wiłkomirski;

Powiat mozyrski:

Rafał Oskierko, marszałek mozyrski,
Adam Lenkiewicz, skarbnik mozyrski;

Digitized by Google

Powiat rzeczycki:

Pruszanowski, pisarz grodzki rzeczycki,
Karol Wieszczycki, buńczuczny buławy wiel. lit.

Województwo inflanckie:

Z Korony:

Stanisław Lubomirski, wojewodzic czerniechowski,
Józef Skrzetuski, starosta mogilnicki, podczaszy przemyski;

Z Litwy:

Antoni Przeździecki, pisarz wielki lit.,
Mikołaj Łopaciński, wojski mścisławski;

Z Inflant:

Szymon Siruć, starosta kowieński,
Wereszczyński, kapitan wojsk. lit.

Województwo czerniechowskie: vacat.

Sekretarz sejmowy:

Mateusz Bieńkowski, pisarz ziemski i grodzki warszawski.

Wyciąg z instrukcyi sejmikowych.

1. Instrukcya krakowska 21 sierpnia: starać się o kanonizacyę bł. Jana Kantego i Kunegundy; zachowywać porządek sejmowania według konstytucyi 1690 i 99 roku; wobec szkodliwego niedochodzenia sejmów z powodu paru trudnych materyi „curabunt ichmość pp. posłowie nasi junctim cum ordinibus Reipublicae pro lege positiva utrzymać, ażeby odtąd more antiquo (jak był za panowania domu Jagiellońskiego, gdzie konstytucye co sejm prawie dochodziły), na które tylko zajdzie uniwersalna zgoda ordinum regni materye, ad volumen legum regni suscipiantur, któreby zaś in controverso były, w reces do przyszłego sejmu, sine tamen praejudicio akceptowanych, rejiciantur, dokąd uniwersalną nie będą przyjęte zgodą“. Trybunał podzielić należy na dwa prowincyonalne trybunały, zasiadające jedno-

Digitized by Google

cześnie w Piotrkowie i Lublinie. „Dogadzając celeriori justitiae administrationi“, uchwalić, „aby corocznie każde województwo swoję jedną ordynaryjną przez miesiąc consequenter, a drugą ex remissione in Junio et Decembri, które osądzonym anticipative województwom na regestra ex remissionibus mają być rozdzielone, w trybunale mieć mogło kadencyą“; w każdym miesiącu dwa dni przeznaczone będą na sądy mixti fori, a dwa inne — compositi judicii; gdy wyczerpie się regestr którego województwa, trybunał przechodzić będzie do następnego; z gremium duchownego dość gdy będzie obecny jeden deputat, aby sprawy mogły się sądzić. Dopilnować, aby ignobiles et non jurati oddaleni byli od patrocinium, i ci ostatni nie prędzej mogli pełnić funkcye komisarskie lub deputackie, jak po 4 latach. „Aukcya wojska i do niej sposoby, przeszłemi instrukcyami określone i projektem sejmowym opisane, jako to: koekwacya ruskich województw, kwarty augmentowane, monopolia z tiutoniowego, tabacznego, papierowego etc., legis sumptuariae reassumptio, donativum kupieckie, praecisis protestationibus wszelkim osobom cło generalne, accessus z podatku, pogłówne żydowskie particulariter wybierane, szeleżne generalne, ad extremum duchowny podatek a latino et graeco ritu sine quavis promissione stalli w senacie graeco ritui, jeżeli całej Rzplitej zdawać się będzie, i przez naszych ichmciów pp. posłów promoveatar, non tamen cum majori gravamine stanu szlacheckiego. Casu quo nie zdałaby się aukcya wojska, saltim taryf sprawiedliwych do ułożenia dyspartymentu tempore wojsk nieprzyjacielskich równego, praecipue łanowej, których najsnadniejsza adinwencya z eksmensuracyi cyrkumferencyi granicznej każdej wsi na sznury geometryczne w łokci czterdzieści pięć, a potem na pręty juxta plantam, eo nomine ichmciom pp. posłom datam, postanowienie promoveatur. Oeconomia skarbu koronnego w otwarciu gór Olkuskich i mennicy, w utrzymaniu cła generalnego a zniesieniu partykularnych, lądowych i rzecznych, przez co commercia upadają, gdy kupcy depactantur, jako to przez Żydów na cle sędomirskiem, w manutencyi praw miastom i miasteczkom, w koekwacyi monety z postronnymi, wprowadzeniu różnych manufaktur, w lustracyi należytej żup solnych, które teraz sól szpetną i śmiecistą i źle pakowaną wydają... w konserwacyi w żupach i na komorach oficyalistów szlachty prawdziwych, non vero cudzoziemców sub quocunque titulo... quam

Digitized by Google

vividissime promoveatur, z naznaczeniem komisyi od Rzplitej ad emendationem tegoż skarbu. A że delinquentes officiales nie chcąc pro recenti delicto ex persona w grodzie odpowiadać, do sądów asesorskich apelują, przeto, aby każdy injuriatus prędzej mógł dojść sprawiedliwości świętej, in foro castrensi proprii districtus odpowiedzieć adigantur. Praerogativa zaś J. W. jmp. podskarbiego circa antiqua jura conservetur". Piechotę łanową przywrócić województwom, skoro Rzplita nie ma z niej korzyści; „komisya radomska aby się praeter rem militarem w dyspozycye podatków województwa nie wdawała, ale ażeby na sądy fiskalne województwa in ante w ziemstwie lub w grodzie praktykowane sprawy odsyłała..." Starać się o ujednostajnienie miar i wag w Rzplitej; przypomnieć kontynuacyę konferencyi z cudzoziemskimi posłami; prosić biskupa krakowskiego, aby raczył „relaksować" „monitorias" o dziesięciny, wydawane szlachcie przez duchowieństwo do konsystorza, razem z wojewodą sandomierskim, jako posłem ad Sedem Apostolicam, zapobiegać uzurpacyom sądów duchownych w sprawach dóbr ziemskich. Wyjednać prawo, aby co trzeci sejm odbywał się w Krakowie. (C. Crac. Rel. 178, s. 2581 — 2600).

2. Instrukcya kujawsko-inowrocławska 19 sierpnia, ob. Pawiński, Dzieje Ziemi Kujawskiej, V, 109 — 118.

3. Instrukcya ruska t. d., każe posłom żądać rozdawania wakansów w terminie sześcioniedzielnym, zastrzedz się po obiorze marszałka, żeby się godziło po przywitaniu króla upomnieć o przeczytanie paktów konwentów; upraszać juxta appromissa J. Kr. Mości o konserwacyę szlachty polskiej in genere et habitu na dworze swoim; żądać usunięcia ignobiles et impossessionatos cudzoziemców z administracyi ekonomii, żup solnych, ceł i myt; przedstawić zrujnowanie ekonomii samborskiej ob pravam cupidinem administratorów per plus offerentiam i prosić o mianowanie komisyi dla uratowania czego można jeszcze; upraszać o oddawanie zasłużonym ziemianom wójtostw, nielegalnie wcielonych do ekonomii samborskiej, o lepsze opatrzenie Kamieńca, Okopów Św. Trójcy i arsenałów Rzplitej, o windykacyę sum neapolitańskich. Przypomnieć królowi o otwarciu gór Olkuskich. Prosić o nienadawanie jednej osobie więcej jak dwóch starostw lub dzierżaw prowentowych, dopomnieć się o ograniczenie juris communicativi do jednego tylko starostwa lub dzierża-

Digitized by Google

wy; uchwalić, aby osoba, zatrzymująca zbiegłego poddanego, płaciła tysiąc grzywien kary; nalegać o zniesienie przykomórku, wystawionego pod Solcem przez wojewodę sandomierskiego, „na którym przeciwko prawu osadzeni Żydzi dla większego zdzierstwa i uciemiężenia“, „ile kiedy (Tarło) nie ma prawa na cło wodne, tylko od kupców lądem idących“, którego antecesorowie wojewody nigdy sobie nie uzurpowali. Żądać dawania chleba dobrze zasłużonych — naprawdę zasłużonym. „Konferencye z cudzoziemskimi ministrami według zwyczajów dawnych mają być odprawowane podczas sejmu cum deputatis ex ordinibus senatorio et equestri“. Usunąć należy nadużycie juryzdykcyi duchownej nad świeckimi „w nienależących sprawach“ i przyprowadzić do skutku poselstwo do papieża, uchwalone w r. 1726. Nalegać o ustanowienie dla trybunału trzeciej kadencyi — lwowskiej, o wyznaczenie połowy dni, należnych każdemu województwu (według ustawy 1670 r.), na rozsądzenie spraw zaległych od r. 1738; dekreta i kondemnaty, wyprokurowane w niewłaściwym czasie, byłyby nadal nieważne. „A zaś ex remissione taka sprawa gdy przypadnie w trybunale, dekret ultra cadentiam... otrzymany sine beneficio ex vi legis ani nawet repertorum, ale tylko ad solam deductionem, że w nienależytym czasie, t. j. ultra cadentiam regestrów stanął, tudzież kondemnata, takowym sposobem otrzymana, cum irrogatione poenarum personalium et crumenalium super obtinente kasowane być mają, a jeżeliby któren z oficyalistów ziemskich czyli grodzkich ważył się przeciwko opisaniu wyżej namienionemu postąpić... i do skutku przyprowadzić“,— to sam osobiście za to zapłaci karę 500 grzywien. Upoważnić należy sądy mieszane świecko-duchowne do ferowania wyroków, nie bacząc na nieobecność pewnego kompletu duchownych deputatów; ograniczyć prawa stron procesujących się do korzystania tylko raz jeden z punktu de vim legi sapientia; zakazać trybunałom ściągać do siebie sprawy, podległe ziemstwom i grodom, excogitata connexione; pamiętać de modo wykorzenienia krzywoprzysięztwa, praktyk. przywiązania się oczywistego. Reasumować ustawę 1635 r. o układzie między klerem i laikami w sprawach dziesięcinnych. Dla podniesienia dobrobytu miast, za wzorem zagranicy, „pozwolić aby te puste rudera miast w Polszcze będących etiam acatholicae sectae ludzie osiadać moc mieli i onym exercitium religionis ad mentem praw, osobliwie ostatnich konstytucyi, aby było pozwolo-

Digitized by Google

no"; nowoosiadającym dać wolność od „kontrybucyi ziemskich" na lat sześć; ustanowić wyznaczane z kancelaryi koronnej na żądanie miast komisye likwidacyjne, które uwalniać będą stopniowo mieszczan od długów i wydatków, krępujących rozwój ich posesyi. Zobowiązać starostów grodowych do sądzenia roczków przynajmniej raz do roku osobiście, urzędy grodzkie — do odbywania przynajmniej 6 kadencyi corocznie, ziemstwa — również do nieuchybiania odnośnym przepisom. Dla przeprowadzenia aukcyi wojska wszystkie królewszczyzny salvis modernis possessoribus obracać na ten cel; zabronić komukolwiekbądź uchylać się od ceł lądowych i wodnych, a podskarbiemu — dawać libertacye pod karą utraty urzędu. „A novis possessoribus quadruplae kędy się podziewają, dwanaście tysięcy zostającej się hyberny corok od zapłaty wojsku; J. W. jmp. podskarbi in oppressionem et aggravationem arendarzów naszych cum injuria nostri wydaje ze skarbu asygnacye chorągwiom na pogłówne cum impositione alterius summae, jak kto przedtem dawał, więc alterum tantum wybiera pogłównego, dwakroć sto tysięcy więcej; kędy ich podziewa, spytają się ichmość pp. posłowie". Mocno obstawać, aby podskarbi osobiście rachował się na sejmie i przysięgał super reales proventus et expensas. Bogaci biskupi i opaci powinni się przyłożyć do aukcyi wojska, utrzymując „po tysiącu i drugim... ad obsequium Rzplitej", wobec czego możnaby się zrzec milicyi ostrogskiej i zamojskiej. Brakującą potem sumę pokryje szlachta czopowem i szelężnem. Obstawać mają posłowie przy żądaniu, aby starostowie kresowi utrzymywali kozaków horodowych na uskromienie hajdamaków. Zobowiązać starszyznę żydowską do oblatowania dyspartymentów poborów między powiatami i powiatowych dyspartymentów według rodzaju. Domagać się zrównania stopy monety polskiej z zagraniczną. Upomnieć się, aby opactwa nie były dawane plebejuszom; obmyślić sposoby uwolnienia dóbr ziemskich od mnóstwa obciążających je sum. (Arch. Grodz. Ziem., Castr. Leopol. Rel. 555, 922—58).

4. Instrukcya bełzka j. w., nakazuje przedewszystkiem zachowanie porządku sejmowania i niezwłoczny obiór marszałka „etiam pluralitate votorum"; w innych sprawach ścisłe zachowywanie liberi veto. Co do aukcyi wojska, odwołuje się do zaprzeszłorocznej instrukcyi. Nalegać każe sub discrimine sejmu o zapobieżenie bezprawnym pozwom w sprawach o dziesięciny,

Digitized by Google

o niewyświęcanie popowiczów bez prezenty dziedziców. Żądać uwolnienia od cła brzeskiego statków, idących do Gdańska; nakazać starostom „etiam admota nobilitate contra refragarios legis“ poznosić tamy i młyny na rzekach, szkodzące spławowi statków. Znieść formalnie szkodliwą dla Rzplitej umowę hadziacką; zabezpieczyć Kurlandyi korzystanie z jej praw i przynależność do Rzplitej, bez ulegania obcym wpływom. Zobowiązać podskarbiego do kalkulacyi nawet „po niedoszłym sejmie (czego uchowaj Boże!), oraz, aby plebeis personis pisarstw na komorach nie konferował ani komór nie arendował ani też extraneis nie wypuszczał“. (Arch. Grodz. Ziem., Castr. Belz. Laud. 594, 317—21).

5. Instrukcya chełmska, j. w.: popierać aukcyę wojska i zniesienie pogłównego, naprawę ekonomiki kraju wewnętrznej, otwarcie mennic i gór kruszcowych, zniesienie ceł i myt partykularnych, wprowadzenie manufaktur, porównanie miar na zboże i trunki. Starostowie, posesorowie, burmistrze miast pod odpowiedzialnością w trybunale i karą 2000 grzywien powinni doglądać, aby się młodzież miejska garnęła do rzemiosł. Znieść nadużycia w sądach, wznowić konferencye dyplomatyczne, skasować cło brzeskie; zakazać Żydom handlu winem i końmi oraz dzierżawienia dóbr, „przez co znęta od tych niewiernych nad katolikami dzieje się“; hetmanom i regimentarzom kazać pilnować emigracyi chłopów na Ukrainę i zagranicę; podwoić liczbę posłów i sejmików chełmskich; ustanowić obiór większością urzędników ziemskich i deputatów; zredukować do 2 liczbę kanoników-doktorów nie-szlachty w kapitułach; odebrać im prawo do prelatury,—czego biskupi pilnować mają sub carentia vocis activae na sejmach i senatusconsiliach. Surowo nakazać trzeba starostom łapanie i sądzenie hultajstwa cygańskiego; pozwolić na to samo i juryzdykcyom miejskim, zapewnić w tym celu pomoc zbrojną; popierać sprawę szlachty z duchowieństwem o dziesięciny etc. Żądać, aby i Gdańsk przyłożył się do aukcyi wojska. (Teki Pawińskiego, odpis z Arch. Głów. Warsz., Castr. Chelm. Obl. 50, 717).

6. Instrukcya płocka 20 września (z powtórnego sejmiku, po zerwaniu pierwszego sierpniowego), każe się starać aby Kurlandya nadal nie ponosiła krzywd i szkód, była uwolniona „od wszelkiego wdawania się postronnego“ i otrzymała z powrotem prawowitego księcia Birona; łączyć się z innemi województwy

Digitized by Google

dla przeprowadzenia aukcyi wojska, udaremnionej dla rozróżnienia sentymentów tych województw, które bardzo mało albo nic ad publicum aerarium Rzplitej importują. „Gdy Pan Bóg pozwoli aukcyonować wojsko, żeby nietylko regulament wojska był opisany i każdemu województwu podany, o którym teraz na trybunałach dopytać się nie można, ale też aby milicya, kadeci i per consequens oficerowie narodu polskiego singulariter et praecise promovibiles byli“... Dochodzić, na co użyto pieniędzy, wyznaczonych przez rady senatu na artyleryę; żądać, aby podskarbi wielki koronny zdawał sprawę według precedensu Grabowskiego, tudzież aby senatus consilia nie wdawały się „w szacunek pieniędzy ze skarbu koronnego“; porozumieć się cum bene sentientibus co do naprawy kopalni olkuskich i otwarcia mennicy; domówić się o zniesienie wszelkich ceł prywatnych. Zabezpieczyć dobrobyt miast „przez odebranie prowentów, osobliwie handlów, od Żydów“, żądać potwierdzenia praw i przywilejów, nadanych od książąt mazowieckich oraz przestrzegania w skarbie koronnym kurencyi monety z 1717 r.; na nobilitacye nie pozwalać. Caetera activitati et dexteritati ichmciów pp. posłów i t. d. (Arch. Głów. Warsz., C. Ploc. Obl. 9).

7. Instrukcya czerska 24 września (z powtórnego sejmiku). „Kiedy dobrotliwe i przezorne J. Kr. Mości P. N. Miłościwego, cuncta suaviter et provide disponentis, serca łaskawego staranie, jako dla całego królestwa swego, tak i dla ziemi naszej a prima planta panowania swego i w teraźniejszym czasie jawnie wydające się, przez pozwolenie nam łaskawie powtórnego za uniwersałami swoimi sejmiku, wdzięczne i powinne od wiernych poddanych swoich mieć powinny podziękowanie, tak uważając, że te wszystkie ojcowskiego serca intencye i przezorne starania do utrzymania praw, swobód i wolności naszych, także ugruntowania i sprowidowania przez zbawienne sejmowe rady internae et externae securitatis et publicae tranquillitatis zmierzają, za najpierwszą powinność i obligacyą wkładamy na ichmciów pp. posłów, ażeby wierną poddaństwa uczyniwszy rekognicyą, jako najniższe z jak najgłębszym respektem i poszanowaniem Majestatowi J. Kr. Mości, P. N. Miłościwemu, złożyli podziękowanie, temuż Majestatowi jako najuniżeniej suplikowali, ażeby w dalszej nas mając opatrzności, do utrzymania tak potrzebnego sejmu i rad zbawiennych dla dobra publicznego całej Rzplitej paterne

Digitized by Google

dopomagać raczył, i tymże ichm. panom posłom zalecamy, ażeby punkta niżej wyrażone jako najusilniej promowowali*): — 1-o. A naprzód obowiązujemy usilnie ichmość pp. posłów, aby zaraz w pierwszym dniu zaczętego szczęśliwie sejmu, czyniąc zadosyć prawu, etiam per pluralitatem votorum do elekcyi J. W. pana marszałka przystąpili i toż prawo utrzymali. — 2-o. Po nastąpionej szczęśliwie marszałka elekcyi ciż ichmość pp. posłowie, integritatem prawa et authoritatem izby poselskiej utrzymując, ażeby in aliis gradibus et solennitatibus prawo w obserwancyi i egzekucyi było. Czytanie pactorum conventorum et senatus consultorum ażeby modo et forma practicabili i wolne do nich przymówienie się, jako prawo mieć chce, posłom zachowane było, dopomnią się; a oraz instabunt, ażeby senatus consilia, nie wdając się in ullas materias et dispensationes skarbu koronnego sobie non incumbentes, secundum praescripta legum odprawiane były; także, zniósłszy się cum statibus Reipcae, starać się będą, ut provideatur jako najwarowniej indemnitati et integritati jurium totius Reipublicae et Curlandiae. Jakoteż, ażeby contra dignitates et jura Reipublicae przechody wojsk cudzoziemskich nie praktykowały się. — 3-o. A ponieważ tak wiele sejmów infelici fato dla zagęścionych wielu projektów rozeszłych widzimy, więc obligujem J. W. ichmość pp. posłów, ażeby, studendo prosperitati sejmu następującego et conservationi boni publici, ufacilitowane i uniwersalną zgodą utwierdzone projekta przyjąwszy, a te, na któreby zgody nie było, oddaliwszy, o potrzebny i skuteczny sukces sejmu starali się.—4-o. Jako zaś całej Rzplitej interna et externa securitas in providis consiliis et armis, a najwięcej na przytomności in suo regno J. Kr. Mości P. N. M. i na przezornem staraniu Jego zawisła, tak najbardziej o to suplikować mają ichmość pp. posłowie Majestatowi J. Kr. Mości, ażeby nie oddalał przytomności swojej ojcowskiej od ludu i państwa swojego, i w tem manutentionem constitutionis anni 1717 dopomnią się, a oraz conferent cum statibus Reipublicae de modo poprawy i konserwacyi wojska, także odmiany i zniesienia tak ciężkiego podatku pogłównego, którego currentia tylko do dwóch lat i sejmu następującego naówczas constitutione publica 1717 anni ostrze-

*) Podobnej treści podziękowania zawierają wszystkie znane nam instrukcye, wszystkie też upominają się o sól suchedniową.

Digitized by Google

żona była, i takowe sposoby podatkowania promować będą, które byłyby sine aggravatione stanu szlacheckiego i ludu ubogiego, osobliwie jednak sposoby w komisyi, mediante constitutione 1736 anni per delegatos od województw circa praesentiam et authoritatem tak godnej pamięci księcia jmci Potockiego, prymasa Korony Polskiej i W. Ks. Litewskiego, jako et aliorum status et belli ministrorum odprawionej, wyrażone, jako to, kwarta sprawiedliwa z starostw, królewszczyzn cum novis locationibus płatnych i niepłatnych; cło generalne ab invectis ad regnum et evectis ex regno; pogłówne żydowskie praevia conscriptione tychże Żydów in universo regno, rachując od każdej głowy od żonatego po złotych ośm, od luźnego po złotych cztery; papier stemplowany ad omnes actus officiosos po groszy sześć od arkusza, monopolium tabaki, kart, kaw, herbat, ażeby per plus offerentiam puszczać contrahentibus; rewizya hybern. łanów sołtyskich razem z kwartami investigari powinna, similiter tak hyberny, jako i kwarty z starostw i królewszczyzn, które dotychczas nie są wolne od płacy, aby płacili; czopowe i szelężne generalne, zostawiwszy partem, jaka się zdawać będzie statibus regni, pro commodo ziemi, promowować będą. — 5-o. Gdyby po postanowionych i wynalezionych sposobach i zniesionym podatku pogłównego Rzplita mogła mieć majus robur militiae, tedy ichmość pp. posłowie dojrzeć się i starać powinni, ażeby to przyczynienie sił było cum emolumento et integritate całej Rzplitej i stanu rycerskiego, przez przyczynienie gemejnów pod regimentami, a pocztów pod chorągwiami; nowa zaś erekcya milicyi gdyby miała evenire, na inną nie mają pozwolić, tylko ad normam dawnych konstytucyi i zwyczajów, żeby były po województwach i ziemiach pułki lub chorągwie stoludne, to jest pod każdą chorągwią dziewięć kompanii, porucznik, chorąży i dziewięćdziesiąt pachołków, a w każdym pułku, z dziesięciu chorągwi uformowanym, dziesiąta chorągiew ad instar kadetów żeby była z samych szlachty tegoż województwa, pułkownika zaś ażeby ad normam elekcyi urzędników ziemskich wolne było obranie temuż województwu na sejmiku gospodarskim pluralitate votorum, poruczników zaś i chorążych ad recommendationem tejże ziemi i województwa ex concivibus benemeritis et possessionatis tychże województw i ziem jmp. pułkownik constituere ma, sub signis tychże województw i ziem żeby były. Te zaś pułki i chorągwie aby miały w tychże

Digitized by Google

województwach i ziemiach swoje lokacye et disciplinam militarem, we wszystkiem się quam exactissime zachowały, egzercycya zaś aby były continua pod chorągwiami, i ichmość pp. oficyerowie do tego obligabuntur, a zaś jmp. pułkownik ma być obowiązany, żeby miał exactam inspectionem tego, aby co kwartał rewizye chorągwi i porządków wojennych czynił; popisy coroczne żeby in praesentia dignitariorum województwa i ziemi cum exercitiis militaribus czynione były w czasie, jaki Rzplita naznaczy, obwarują. Munsztra aby językiem nacyonalnym ekspedyowana była, praecustodient. — 6-o. Ponieważ zaś w kompucie teraźniejszym cudzoziemskiego autoramentu... *(oficerów jest zadużo)*, a co większa, cudzoziemców, więc ażeby byli proporcyonalnie ulokowani oficyerowie bez wielkiej ekspensy Rzplitej, dość będzie do trzech lub czterech tysięcy jeden generał, do jednego regimentu jeden pułkownik, jeden major, do chorągwi jeden kapitan, porucznik, chorąży i under-oficyerowie według potrzeby, i to z Polaków, nie cudzoziemców. Sztab-oficyerowie także aby byli Polacy possessionati et benemeriti, a nie cudzoziemcy, et ut assistant Reipublicae zawsze et in casu necessitatis, żeby byli przysięgą obwarowani, mundur zaś i barwy bez wielkiej ekspensy Rzplitej, w swoim kraju z sukien i innych rzeczy znajdujących się, sporządzone były. — 7-o. Zapatrzywszy się na ustawiczne kłótnie tak w kupowaniu, jako przedaży, wielką trudność w zmienianiu i udawaniu czerwonych złotych i niedostatku monety, obligujem ichmość pp. posłów, aby, cum statibus Reipublicae zniósłszy się, currentiam raz na zawsze postanowili i umówili. U skarbu zaś aby się seryo dopomnieli, za co secundum praescriptam legem skarby Rzplitej nie biorą czerwonych złotych po złotych ośmnaście, ale ad libitum sui każą brać tak po komorach, jako i żupach, a żołnierzowi asygnacye na złotych ośmnaście wydają. Succurrendo zaś inopiae monety, otworzenie mennic ichmość pp. posłowie promować będą.—8-o. Wprowadzone in enervationem et damnum publicum per extraneos w Warszawie scandaloso vocabulo nazwane loterye ażeby się w mieście stołecznem J. Kr. Mości Warszawie nie działy, instabunt ichmość pp. posłowie, favore zaś Wielebnych Ojców Scholarum Piarum warszawskich i Wieleb. Ojców księży misyonarzów warszawskich in emolumentum publicum od J. Kr. Mości P. N. M. przywilej wydany i jego zachowanie manutenebunt. — 9-o. Korekturę praw i trybunałów,

Digitized by Google

tak koronnych jako i skarbowego, ichmość pp. posłowie urgenter promować będą i przy niej jeden trybunał koronny z przyczynieniem czasu tak dla trybunału piotrkowskiego, jako i lubelskiego, sub praesidentia ichmciów księży biskupów i senatorów in numero, jak się zdawać będzie statibus Reipublicae destinandis juxta ordinem, jaki jest lege praescriptus, et urgebunt, ażeby alternatim tak biskupi, zacząwszy od najpierwszego, jako wojewodowie i kasztelanowie z góry i dołu pari numero, żadnego ze skarbu koronnego nie pretendując salarium et ullis legalitatibus niewymawiając się, excepta vera infirmitate, juramento corporali circa ingressum ad collegium comprobanda, wykonawszy przysięgę rota judicibus deputatis praescripta, zasiadali et juxta leges patrias sądzili executionique legum quam vigilantissime attendant. I tenże trybunał na początku zaraz aby marszałka skarbowego servata alternata między prowincyami obierał et deputatos do niego ex provinciis po jednemu z senatorów i po trzech ex equestri ordine deputował. Którzy będą mieli authoritatem et potestatem executionis prawa et decisionis causarum pure fisci et militarium, trybunałom skarbowym legibus antiquis praecommissam. Do tegoż collegium delegatorum ażeby sprawy de vim legis sapientia, także de corruptionibus contra corruptos et corrumpentes należały i sądzone były, instabunt. Elekcye deputatów juxta instituta legum ażeby odprawiane były i juramenta powtórne nie w trybunałach, ale w swoich województwach i ziemiach in praesentia dignitariorum et nobilitatis post determinatam functionem na najpierwszych sejmikach wykonywane były sub exemplarissimis rigoribus incapacitatis quorumvis honorum et confiscationis bonorum. — 10-o. Do korektury zaś praw ażeby ex provinciis byli destinati commissarii i od województw delegati i tę korekturę jako najdoskonalej pro utilitate publica promowowali et perficere raczyli, obligantur. — 11-o. A jako Rzplitej wiele na tem należy, ażeby prowenta Rzplitej przyczynione były i skarb koronny w dobrym zostawał rządzie, rachunki z wszelkich prowentów i proweniencyi przez ichmość pp. podskarbich wielkich koronnych były rzetelne i sprawiedliwe, przeto fide publica obstringuntur ichmość pp. posłowie, ażeby skarbu koronnego opisanie było jako najskuteczniejsze i najpożyteczniejsze, rachunki zaś wszelkich proweniencyi, percept i intrat in natura, a nie ryczałtowemi sumami, jako njuriose practicabatur, tak od

Digitized by Google

jmp. podskarbiego koronnego teraźniejszego, jakoteż i sukcesorów przeszłych J. W. pp. podskarbich, także i administratorów skarbu koronnego były czynione ad normam konstytucyi 1736 anni i rachunków jmp. Grabowskiego, przeszłego podskarbiego, innych zaś żadną miarą nie dopuszczą. I jeżeliby były injuriose czynione, non obstantibus ejusmodi praejudiciosis calculationibus na aprobacyą ich nie pozwolą i o inne, rzetelne i sprawiedliwe, jako się wyżej namieniło, instabunt.—12-o. O sumy pozostałe tak od sukcesorów, jako i od JW. jmp. podskarbiego teraźniejszego należące, ażeby były oddane i importowane ad dispositionem publicam, urgebunt, to zaś solenniter praecustodient, aby publiczne pieniądze ad privatos usus nie szły, i żeby o takowe sumy, czyli to w skarbie koronnym czyli u sukcesorów pozostałe, wolno było każdemu szlachcicowi etiam na trybunale koronnym jure agere et praemissas summas pro re et interesse publico vindicare. Także donatywy kupieckie i żydowskie, jakoteż i inne prowenta z królewszczyn wakujących przez administratorów zabierać zwykłe, aby ad usus J. Wielm. pana podskarbiego et privatarum personarum nie szły, ale ad aerarium publicum importowane były. Ichmć pp. posłowie przy rachunkach dopomnieć i dojrzeć się mają, ażeby expensa niepotrzebne i pensye na komisarzów przyjmowane nie były, i to praecustodient, aby na komorach szlachta, a nie cudzoziemcy ani plebei lokowani byli. O postanowieniu zaś pensyi podskarbińskiej cum statibus Reipcae znosić się będą i na większą nie pozwolą, tylko ad proportionem decimae partis proventuum — ...14-o. Na nobilitacye, ponieważ według prawa żadne rekomendacye na sejmiki non praecesserunt, aby ichmć pp. posłowie nie pozwalali. ...19-o. Reasumując zaś konstytucye o zbiegłych ludziech, aby ichmć pp. posłowie dopomnieli się, żeby ad executionem toż prawo przyprowadzone było i rygor na tych, którzy ich bez attestacyi przyjmować, tembardziej utrzymywać mieliby, jak największy obostrzony był.—20-o. A że miasta w ziemi naszej i całem królestwie przez zagęszczone inkonweniencye i różne abusus tak w propinacyach jako i juryzdykcyach, od duchownych nienależycie praktykowanych, do ostatniej przychodzą ruiny, a przez to Rzplita in nervo belli et publicis contributionibus znaczne ponosi detrimentum, więc obstringimus ichm. pp. posłów, ażeby ad tollendos hos abusus et propinationes ac jurisdictiones, indebite przez duchowne osoby praesumptas, reassumendo constitutionem anni 1710-mi in puncto

Digitized by Google

zniesionych karczm i propinacyi duchownych, o konstytucyę starali się i prawem to warowali, aby ichmć duchowni non praesumant convellere jurysdykcyi świeckich i praw koronnych tak przez ewokacye nienależyte ad judicia spiritualia in causis censuum et decimarum, jako et aliis, foro saeculari incumbentibus; reassumptionem także constitutionum de compositione inter status et de decimis, juxta bullam Urbani Octavi concessa, sancitarum, także reassumptionem konstytucyi koronnych de securitate et indemnitate bonorum terrestrium et exemptione eorundem od duchownych et non alienatione od stanu rycerskiego przez jakiekolwiek tranzakcye i zapisy starać się będą" etc.

8. Instrukcya wyszogrodzka 19 sierpnia, reasumuje instrukcye 1738, 1744 i 1746 r., zaleca wyjednanie komisyi z sejmu do przepisania popsowanych ksiąg ziemskich i grodzkich wyszogrodzkich, żąda od podskarbiego sprawozdania ex asse oraz mianowania samej szlachty na posady w skarbie.

9. Instrukcya zakroczymska tegoż dnia, popierać każe aukcyę wojska, byle „sine aggravatione dóbr ziemskich"; w tym celu znieść „abominosum genus, taryfę pogłównego", wprowadzić zato „sprawiedliwą kwartę ze starostw grodowych i wszelkich królewszczyzn, czopowe generalne tak z miast, jako i wsiów, a gdzieby się we wsiach szynki nie znajdowały, — podymne; cło generalne, aukcyonowanie pogłównego żydowskiego ad triplicem pensionem"; zapraszać duchowieństwo „ad... proportionatam z dóbr na wojsko provisionem". „A jeżeliby się znajdował in gremio stanów zapamiętały i przez praktykowaną już na sejmach przeszłych korupcyą tej aukcyi wojska przeciwny, tedy na takowego o sąd sejmowy upraszać... Na sejmikach electionis deputatów posłów i innych urzędów elekcyonalnych żeby pluralitas concludat, a sejmiki żeby in triduo kontynuowane były". Prosić króla, aby dochód z „auryfodyn" i bicia monety obracał na wojsko; nie pozwalać na nobilitacye i indygenaty. Uchwalić, „aby causae exemptionum według prawa uprzywilejowanego restituantur ad regestrum expulsionum; regestr takowy nullas causas alias mieć nie powinien praeter intra moenia, gdzie się sądy sądzą, patratarum violentiarum et incarcerationum. Causae facti alias violentiarum et causae juris minoris et majoris importantiae generalitar omnes żeby nie wychodziły per appellationem a judicio minoris subsellii, nonnisi tactis inquisitionibus post definitivam sententiam

Digitized by Google

et notatis juribus et documentis. Litis expensas żeby judicia... in omnibus causis erogatas przysądzały, vel loco expensarum vadia". Starać się o zmniejszenie opłat kancelaryjnych; przeprowadzić uchwałę o wyborach deputatów mazowieckich w poszczególnych ziemiach według alternaty w tydzień po zerwanym generale, przedłużyć kadencyę radomskiego trybunału o 6 tygodni, forum o korupcyę ustanowić w Radomiu... „Deputaci na trybunały aby pro parte judicii grzywien nie brali, ale żeby adaequante ducta proportione causarum et litis expensarum legitime przysądzone były". Starać się o zniesienie nadużycia, polegającego na tem, że księża, nie mogąc nabywać dóbr ziemskich na własność, zagarnęli tytułem zastawu już trzecią część szlacheckich fortun. „Jeżeli Żydów z województwa mazowieckiego według praw przez sejm rugować nie będą, żeby ciż wszyscy Żydzi, residentes w Mazowszu sive in bonis terrestribus vel spiritualibus, respondeant coram judicio palatinali". Starać się o przywrócenie starostwom awulsów, o powiększenie starostw minoris importantiae, o przyrównanie miar na Mazowszu w miastach królewskich duchownych i szlacheckich według miar warszawskich. Zapewnić szlachcie rodakom posady na poczcie. (Arch. Głów. Warsz., C. Zakrocz. Rel. 48).

10. Instrukcya ciechanowska 19 sierpnia, przedewszystkiem każe zachowywać prawny porządek obrad według konstytucyj 1690, 1699 i 1736 r., i prosić króla, aby według obowiązku konstytucyi 1717 roku i paktów konwentów nie oddalał się z królestwa na czas dłuższy, niż pozwalają owe przepisy. „2-o. Przystąpiwszy ad materias sejmowania i stanowienia praw w izbie poselskiej, aukcyą wojska, sposoby podatkowania, korekturę praw i trybunału, opisanie skarbu i postanowienie lepszego rządu i sposobu in oeconomicis tegoż skarbu najpierwej promowować będą ichmć pp. posłowie. Co do aukcyi wojska, na inszą pozwolić nie mają ichmć pp. posłowie i do niej nie wprzód przystąpią, aż się z całą Rzplitą naradzą i zgodzą, primo, żeby była dystynkcya status militaris a statu civili. Secundo, żeby ichmć pp. senatorowie saeculares et spirituales, także ministri status szarż wojskowych, salvis modernis possessoribus, nie mieli, tylko stan rycerski, szlachta capaces et benemeriti, nie cudzoziemcy. Tertio, żeby jedna osoba nie miała wojskowych dwóch lub trzech szarż razem, jako to rotmistrzostwa i generalstwa razem, także rotmi-

Digitized by Google

strzostwa i poruczeństwa, bo przez to zabiera się plac bene meritis w wojsku i zawód w wypełnieniu powinności żołnierskich, do każdej funkcyi z osobna przywiązanych, z oczywistą krzywdą i stratą Rzplitej następuje, — i prawo de incompatibilibus etiam militaribus ażeby postanowione było, ichmć pp. posłowie starać się mają. 3-o, zgodziwszy się na aukcyą wojska, ichmć pp. posłowie dwojaki komput, stary i nowy promowować będą. Stary ma być rozumiany ten, który przez konstytucyą 1717 jest postanowiony, bo w tym kompucie żołnierz hybernowy i kwarciany nazywa się; ten komput niech będzie aukcyonowany w pocztach i gemejnach, a nie w oficyerach, bo tych jest i nadto, osobliwie w autoramencie cudzoziemskim. Tenże komput niech będzie redukowany według projektu, na sejmie anni 1740 przez Rzplitą skoncertowanego i po uspokojonych prowincyalnych scysyach in tractu tegoż sejmu ułożonego, do trzydziestu sześciu tysięcy wojska; usilnie zaś ichmościów pp. posłów obligujemy, aby mocno promowali erekcyą regimentu kadetów z samych ichmciów pp. braci szlachty złożonego, a to z racyi tej, aby przy aukcyi wojska nie szukać z obcych krajów oficyerów i underoficyerów, tylko z tegoż samego regimentu ichmciów braci kadetów, abyśmy mieć mogli dobrze do wszystkich szarż wyegzercytowanych ludzi. Także i to promowować będą ichmć pp. posłowie, aby na komisyi skarbowej radomskiej tak ichmć ci, którzy na osobach swoich prezentują funkcye skarbu koronnego, jako i ci ichmć, którzy tractant militaria, ne gaudeant functionibus commissorialibus. 4-o, drugi komput, nowy, niech będzie sposobem dawno praktykowanym ad instar wypraw czyli landmilicyi po województwach i ziemiach: niech każde województwo ma swój pułk ze dwunastu chorągwi złożony, każda chorągiew, piesza czyli konna, niech ma sto osób prócz oficerów, t. j. kompanii, czyli dziesiętników, dziesięciu, pocztów, czyli gemejnów albo pachołków, 90; w każdym pułku niech będzie jedna chorągiew samych kadetów szlachty tego województwa, którego jest pułk, a z tych kadetów żeby na oficyerstwa pułkowe, rotmistrzowstwa, poruczeństwa, chorąstwa osoby zgodne za rekomendacyą województw i ziem były brane. Pułkownik tego pułku i wszyscy oficyerowie ażeby byli szlachta bene possessionati w swojem województwie czyli... *(rkps uszkodzony)...* Popisy i lokacya tej milicyi ażeby była w swoich województwach według postanowienia Rzplitej. 5-o, do tegoż komputu landmilicyi ażeby wy-

Digitized by Google

prawa łanowa sołtysów, z których przedtem Rzplita 16,000 liczyła piechoty, regulowana była, instabunt ichmć pp. posłowie. 6-o, sposoby na aukcyą wojska, które mogą być sine praeaggravatione stanu szlacheckiego, ichmć pp. posłowie uniformiter do zdania całej Rzplitej przyjmą i te proponować będą, t. j.: kwarty z dóbr królewskich ekonomicznych wszystkich, praevio juramento przez samychże posesorów starostw i królewszczyzn, aby były rzetelnie i punktualnie wypłacane, promowować obligowani zostają. Do tej kwarty poddani królewscy, którzy przedtem konsystencye i lokacye żołnierskie za dyspozycyą J. W. hetmanów pati musieli, a przez konstytucye anni 1718 są od tego ciężaru uwolnieni, ażeby starostom i tenutaryuszom dzień trzeci, gdzie robią dwa, a drugi, gdzie jeden, robili. a in vim tej podniesionej pańszczyzny ażeby possessores, capitanei et tenutarii po taleru bitym za każdego chłopa do kwarty komportowali i płacili". Dobra duchowne wszystkie, a zwłaszcza mające według nadań prawa dóbr królewskich, przyczyniać się mają do kwarty w równej mierze, jak do utrzymania kościołów, samego duchowieństwa i ubogich. Dalej proponowane cło generalne bez ekscepcyi przy zniesieniu myt partykularnych, spożytkowanie na aukcyą wojska części dochodu z poczty, której dyrektorowie nadal pod utratą funkcyi zobowiązani będą do składania rachunków sejmom, monopole papierowy i tabaczny, czopowe i szelężne. „dempta tertia lub quarta parte ad publicos usus et necessitates każdego województwa i ziemi"; pogłówne żydowskie, aukcyonowane przynajmniej do sumy 80—100000 (oczywiście dukatów) — „nim nastąpi rewizya i cyrkumskrypcya wszystkich in universo regno Żydów"; sumy zaległe po podskarbich. Ponieważ sposoby te wystarczą na oba zaciągi, posłowie starać się mają o zniesienie pogłównego. Rachunków podskarbiego słuchać według przepisów prawa 1736 r. i według wzoru Grabowskiego na sejmie grodzieńskim 1744 r. „Do korektury i postanowienia praw tak in causis, prawem non circumscriptis albo też minus clare comprehensis" ma sejm wydelegować osobną deputacyę z ministrów, senatorów i „ex gentibus"; niezwłocznie zaś postanowić korekturę trybunału, polegającą na przepisaniu deputatom powtórnej przysięgi na sejmikach wyborczych i na przedłużeniu kadencyi zarówno piotrkowskiej jak lubelskiej. Obostrzyć rygor super corruptos et corrumpentes; forum w takich sprawach naznaczyć przed osobnym sądem, złożo-

Digitized by Google

nym z deputatów trybunalskich i komisarzy radomskich w Piotrkowie lub Warszawie; tam będą sądzeni deputaci, którzyby nie wykonali powtórnej przysięgi. W trybunale radomskim dla zapobieżenia wiecznej dyktaturze senatorów i komisarzy zakazać pronownego obioru komisarzy przed upływem czterech lat od czasu ostatniej funkcyi. Dochody z wakujących starostw i królewszczyzn obracać na skarb. Wyznaczyć komisyę do gór Olkuskich, którąby eksploatowała je po cudzoziemsku; gdy Rzplita mieć będzie swe własne srebro, nastąpi otwarcie mennicy „cum coëquatione valoris monetae, jednak dyminucyi na czerwonych złotych, ośmnaście złotych, nie czyniąc, ale taler bity żeby szedł po złotych dziewięć, tynfa i szóstak ad proportionem, czerwony złoty zaś dwa talary". Przypomną posłowie przepis paktów konwentów, aby cudzoziemcy nie trzymali dóbr ekonomicznych, żup, ceł i myt. 14-o. „Generał artyleryi koronnej aby in casu niedojścia sejmu na komisyi radomskiej likwidował się i kalkulował i aby corocznie cekauzy i fortece objeżdżał, mają się dopomnieć ichmość pp. posłowie et rationem exigere z tak znacznych percept, informować się o ekspensach i na niesłuszne i mniej potrzebne pozwalać nie mają". 15-o, o potrzebie ustanow. komisyi ekonomicznej. 16-o. „A że dignitas et authoritas Rzplitej zawisła na tem, aby J. O. ks. prymas circa jura et praerogativas primatis et legatinati illaese był konserwowany, tak o to ichmość pp. posłowie dopomnią się. A oraz instabunt, ażeby Rzplita provida consilia, ile w gwałtownych potrzebach zawsze mieć mogła, osobliwie pod niebytność i oddalenie J. Kr. Mości P. N. M. a regia; jakim zaś to ma być sposobem, conferent z całą Rzplitą. Instabunt przytem, ażeby residentes ad latus regium etiam pod niebytność J. Kr. Mości w Warszawie swoją kontynuowali rezydencyą et communicatis consiliis wraz z J. O. księciem jmcią prymasem imminentia pericula przytomną i przezorną radą ...li i całą Rzplitę in periculosis et ingruentibus necessitatibus ...li". 19-o. „A że przez nienawiść chłopstwa przeciwko stanowi szlacheckiemu i panom swoim dziedzicznym wielu ludzi na swą wolę bierze się, porzuciwszy własnego pana swego, od jednego do drugiego biega i przez swą wolną ucieczkę fortuny szlacheckie, czasem i podatek Rzplitej upadać muszą, onych dla utrzymania zuchwałości, stosując się do pospolitego prawa i ekscepcyi mazowieckich, aby nietylko zbiegli poddani panom własnym cum poenis legibus regni descriptis byli

wydawani, ale też bez attestacyi własnego pana ktokolwiek wędrujący albo na żuławy idący wolnego nigdzie przechodu nie miał, owszem czyli od panów czyli ekonomów, administratorów, wójtów, sołtysów we wsiach dziedzicznych, duchownych i królewskich, w miastach zaś burmistrzów i urzędowych zatrzymani byli i w ścisłym sekwestrze, póki się nie wyda, zostawali, Po wyznaniu aby nieodwłoczna, komu należy, była denuncyacya, a ten, czyj będzie poddany, aby przy odebraniu należytą uczynił rekompensę i wrócił ekspens"; nieposłuszni karani być mają przez sądy grodzkie. Dalej krótko o uzurpacyach duchowieństwa, o przeniesieniu części archiwum z Krakowa do metryki koronnej w Warszawie etc. (Arch. Gł. Warsz., Destructa Gr. Ciech).

11. Instrukcya liwska 19 sierpnia: popierać aukcyę wojska oraz reformę depravatae justitiae, zniesienie ceł, akcyz i myt nielegalnych, żądać uwolnienia urzędów wojewódzkich od podatków na wojsko, etc. (Teki Pawińskiego).

12. Instrukcya brześciańska, j. w., ob. Akty komisyi wileńskiej, IV, 541—551.

Projekta konstytucyi.

W Imię Pańskie Amen.

August III etc. Wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tem wiedzieć należy, do wiadomości podajemy. Iż ponieważ dostojeństwo Nasze utwierdzone amore civium, synowską oraz konfidencyą do Nas opatrzone zostaje, więc my wzajemnie ojcowską Naszą stanom Rzplitej oświadczając miłość, jakoteż nexus et diplomata Nasze i inne, tak od wszystkich antecesorów tronu Naszego, jako i od Nas nadane i wszelkie warunki ponawiając, nienaruszenie zachowywać deklarując, tudzież prawa o sejmach ordynaryjnych postanowione ad executionem przywodząc, dla gruntowniejszego bezpieczeństwa Nas i Rzplitej providendae internae et externae securitatis sejm teraźniejszy ordynaryjny sześćniedzielny w Warszawie na dzień trzydziesty września w roku

Digitized by Google

teraźniejszym tysiącznym siedmsetnym czterdziestym ósmym złożyliśmy, na którym to, cokolwiek ad bonum ordinem i co do utrzymania w całości państwa i praw Rzplitej należy, za zgodą wszech stanów obojga narodów postanawiamy i uchwalamy.

1. Bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne.

To w najosobliwszem i nieustannem od początku szczęśliwego panowania Naszego w ojcowskiem mieliśmy staraniu, aby bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne państw Naszych dla uszczęśliwienia stanów Rzplitej cum annexis provinciis jako najgruntowniej utwierdzone było. Nie co inszego i na teraźniejszym sejmie za najpierwszy cel myśli i pieczołowania Naszego bierzemy, tylko ażeby one narody w tychże państwach, rządom Naszym od Boga powierzone i których wolnymi głosami na tron ten wyniesieni jesteśmy, w spokojnej i trwałej bez przeciwnej odmiany zostawały swobodzie. Dlatego ku dalszemu tej szczęśliwości upewnieniu, bezpieczeństwo wewnętrzne w utrzymaniu zupełnej między stanami konfidencyi, tudzież w ścisłej praw ojczystych przy dostojeństwie Naszem obserwancyi, zewnętrzne zaś w statecznem postronnych przyjaźni zachowaniu zakładamy. A kiedy sąsiedzkie potencye oświadczają Nam się z chęcią dotrzymania nieskazitelnie traktatów i sojuszów z Nami zawartych i trwających sine ullo animo et intentione laedendi, więc i my, jako po doszłym szczęśliwie sejmie pacificationis w roku 1736 odprawionym, daliśmy dotychczas z osoby Naszej i od stanów Rzplitej jawne dowody zachowania Naszych z niemi obowiązków, lubo przy zawiłych całej prawie Europy interesach i okolicznościach, tak wzajemnie z tem się nieodmiennem przedsięwzięciem sancito praesenti ogłaszamy.

2. Pospolite ruszenie Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Abyśmy przeciwko wszelkim na Rzplitą przypadkom, naturalną obronę w pogotowiu mieli, pospolite ruszenie wszystkiej

Digitized by Google

Korony Polskiej i W. Ks. Lit. tudzież prowincyi do nich należących: Inflant, Kurlandyi i Piltyna do przyszłego sejmu w rękach naszych zostawujemy i onym dawniejsze prawa, mianowicie konstytucye 1621, 1634 et 1677 reassumujemy. Popisy także i okazywania aby według dawnego prawa corocznie były w używaniu, mieć chcemy.

3. Komisya ekonomiczna z sejmu ordynaryjnego teraźniejszego warszawskiego [1]).

Chcąc przyprowadzić do należytej ekonomii Rzplitę naszą, publicznemu i uniwersalnemu dogadzając zdaniu i potrzebie —

---

[1]) **Pet.** 256 *zawiera streszczenie tego projektu p. n.* Punkta esencyonalne na komisyą generalną: Reassumitur commissio 1736 niedokończona i o rewizyach dawne prawa. Komisyej tej prezydować ma ks. prymas, czy pierwszy in ordine biskup. Dyrekcyą ma mieć jmp. krakowski lub in absentia pierwszy in ordine senator (*na marginesie:* lub ex equestri ordine komisarz). Komisya ex ordine senatorio et equestri composita. W zamku zasiadać będzie po sejmie w terminie N. Facultatem ma mieć limitandi. Termin jej do przyszłych sejmików przedsejmowych 1750. Non obstante absentia, byle komisarzów było 24. Sądzić będzie in forma trybunału radomskiego. Nakaże komportacyą ze skarbu wszystkich taryf. Naznaczy lustratorów i rewizorów bene possessionatos. Uformuje tabellę, do którego powiatu którzy rewizorowie jachać mają. Instruktarz uformuje, jak przy rewizyej lustratorowie postępować sobie mają. Dobra wszystkie, żadnych non excipiendo, zleci lustrować królewskie, duchowne i ziemskie. Lustratores zjadą do miast grodowych i tam wydadzą uniwersał po parafiach. Porządnie spisywać będą wszystkie genera taryf. Lustratorowie nie samą liczbą, ale i słowami wypiszą każdą taryfę specifice. Zlustrowawszy, podadzą ad acta castrensia taryfę, ażeby każdy posesor widział, jak wieś jego opisano. Egzemplarz rewizyi odwiezą do komisyej generalnej i oddadzą. Komisya zrewiduje lustracyą i w omyłkach, błędach, folgach, przeładowaniach, omissach i defektach judicialiter onęż poprawi (*tu przekreślono:* pluralitate votorum). Tak poprawione i wyperfekcyonowane taryfy, ad mundum przepisane i podpisane, odda do skarbu koronnego ad referendum Rzplitej. Komisarze przysięgę ante omnia wypełnią, że sprawiedliwie się sprawią (*na*

Digitized by Google

komisyą ekonomiczną pro infrascriptis peragendis w zamku warszawskim na dniu N. w roku N. etiam cum facultate (si necessitas postulaverit) intra terminum tejże komisyi praefixum limitandi naznaczamy. Do której Najprzewielebniejszego w Bogu prymasa z senatu, biskupów N., wojewodów i kasztelanów N., z Wie możnymi ministrami status delegujemy. Ex equestri zaś ordine województwa i ziemie obudwóch prowincyi koronnych na sejmikach przyszłych relationum, po sejmie teraźniejszym przypadających, lub po niedoszłych nazajutrz antiquo more et usu in plena activitate komisarzów z każdego województwa po czterech i z województw pruskich eodem numero, a że województwa brzeskie-kujawskie i inowrocławskie razem sejmikują, dlatego junctim z obudwóch czterech, a nie więcej, województwa jednak poznańskie i kaliskie distinctim z każdego po czterech, a z księstw i ziem, które osobliwie mają sejmiki poselskie, po jednemu na tęż komisyą warszawską obierą i wyślą.

Gdyby zaś które województwa albo ziemie komisarzów nie obrały, tedy komisya warszawska, na sejmie teraźniejszym usta-

---

marg.: tak ex senatorio, jako ex equestri ordine naznaczeni). Każdemu wolno będzie pozwać do komisyej lustratora i dowieść, że albo źle opisał, albo komu pofolgował. Lustrator irrealis lub posesor sprzeciwiający się, gdy mu dowiedziono będzie przez komisyą, pro qualitate delicti karany być ma privatione vocis activae, inhabilitate ad quaevis munia i wieżą i grzywnami. Komisya nic inszego sądzić nie będzie mogła, tylko to, co się będzie ściągało do ułożenia sprawiedliwych taryf. Lustratorowie omni securitate mają gaudere. Gdyby się kto lustrować nie dał, jmp. hetman ludzi doda staroście, a starosta praebebit assistentiam lustratorowi. Lustrator etiam in contumaciam posesora konskrypcyą sprawiedliwą uczynić powinien. Akta i dekreta komisyej annotabunt jeden ex ordine senatorio, drugi ex equestri, i przysięgą super fideli connotatione et secreto stubae. Rewizye będą kwart, hybern, dymów, łanów, głów, karbów, beczek, kotłów, garców, młynów. Od każdego konskrypcyej rodzaju da każdy posesor grosz vel dwa vel trzy, jak decidetur. Te pieniądze lustratorowie do komisyej odwiezą, a ta według proporcyej pracy wszystko między lustratorów podzieli w rekompensę. Na drogę zaś tymże lustratorom skarb koronny da pieniędzy z aukcyej pogłównego żydowskiego, ażeby lustratorowie nie byli graves possessoribus.

Digitized by Google

nowiona, tak sądzenia methodo inferius opisanego, jakoteż skomportowanych przez lustratorów rewizyi sposobów i taryf in ordine do podatkowania (które podatki na przyszłym dopiero sejmie mają być dysponowane) ułożenia potestatem będzie miała; którzy delegowani i obrani komisarze, absentia unius vel plurium non obstante, dummodo viginti quattuor ex equestri ordine adsint, zjechawszy się do zamku warszawskiego na dzień wyżej wyrażony, in assistentia Wielmożnego podskarbiego w. koronnego vel ejus officii, to jest pisarzów skarbowych, pod prezydencyą Najprzewielebniejszego w Bogu prymasa albo najpierwszego natenczas biskupa ex spirituali, a pod dyrekcyą JW. jmp. kasztelana krakowskiego lub pierwszego in ordine senatora albo ex equestri ordine pierwszego komisarza ufundowawszy juryzdykcyą prawem, o porządku trybunału skarbowego koronnego radomskiego opisanem, najpierwej komportacyą do sądu swego taryf wszelkich, lustracyi i rewizyi starostw, dzierżaw i królewszczyzn wszystkich w skarbie koronnym znajdujących się et quorumvis actuum, podatki niżej generice specyfikowane elucidantium, przez skarb koronny nakażą.

A ponieważ Rzplita genera podatków, jako to: kwart sprawiedliwych, nie przyjmując żadnych etiam fundi ekspens, z starostw i dzierżaw królewskich; hybern z tychże, z stołowych, do ekonomii należących leśnictw, wójtostw królewskich i duchownych; czopowego i szelężnego, rachując od miodu beczki, sześćdziesiąt garcy sprawiedliwych mającej, złotych cztery, od piwa takowejże miary złoty jeden, a od pół beczki, garcy trzydzieści w sobie mającej, pół złotego, od spustu gorzałki prostej, dziesięć garcy wydającego, pół złotego, od okowitki zaś, to jest przepalanej czyli lutrowanej, po złotemu jednemu. Także pogłównego żydowskiego aukcyonowanego, którego quantitatem naznaczając, ażeby rabinowie po dwa czerwone złote, inni zaś starsi ziemscy po złotych szesnaście polskich, wszystkich kahałów i synagog, oraz przykahałków, każdy osobliwie od głowy swojej gospodarze w miastach, miasteczkach i wsiach po złotych sześć, to jest od głowy swojej złotych cztery, a od żony dwa, komornik i komornica po złotych dwa, od służących i dzieci, zacząwszy od dziesięciu lat, po złotemu jednemu, co rok według dyspozycyi teraźniejszej wypłacali, nakazuje. A przytem wszelkich zjazdów, schadzek quocunque titulo nazwanych, podatków

Digitized by Google

i ekstorsyi najuboższych Żydów wymyślonych nałożenia pomienionym rabinom i innym ziemskim starszym dyspartymentów zakazuje, czego ziemstwa, grody i wszelkie sądy przestrzegać mają. Łanów wybranieckich, gdzie się znajdować mogą, na zapłatę wojsku koronnemu stanowi.

Które to podatki wyżej specyfikowane że bez rewizyi i lustracyi zinwentowane et in certa quantitate postanowione być nie mogą; więc województwa i ziemie obudwóch prowincyi koronnych rewizorów i lustratorów na sejmikach wyżej wspomnianych relationum od siebie salariandos per verbum placet pierwszego dnia obierą, a in casu niedojścia sejmików tedy nazajutrz przy zagajeniu przez senatora albo pierwszego urzędnika pluralitate votorum pro hac sola vice nunquam in posterum practicanda, niewdawając się w żadne inne materye, postanowią; gdyby zaś i takowym sposobem w którem województwie lub ziemi do tego nie przyszło, przeto in tali casu komisya ekonomiczna, w Warszawie się agitująca, samych tylko rewizorów i lustratorów, ludzi rozsądnych i sumiennych, possessiones suas haereditarias in eisdem palatinatibus, terris, districtibus habentes, naznaczy i do rewizyi i lustracyi wyśle.

Ci zaś rewizorowie i lustratorowie dobra wszystkie po prowincyach, województwach, ziemiach i powiatach, miastach i miasteczkach, wsiach i leśnictwach, wójtostwach i stołowych ekonomicznych, które dobra stołowe od samej tylko kwarty wolne być mają, także i wójtostwa w nich się znajdujące, tudzież duchowne, krzesłowe i urzędowe, ziemskie, szlacheckie, w które i ordynackie includuntur, oraz controversa bona za dziedziczne, e converso za królewskie usurpata, non praejudicando juri naturae eorundem ad ulteriorem decisionem, antiquae et novae locationis seu erectionis, nemine excepto et non obstantibus quibusvis privilegiis, libertationibus, etiam per constitutiones regni ac decreta quaevis subsecuta servientibus, sine damno et incommodo posesorów zrewidują i zlustrują.

Kwarty sprawiedliwe ex integris proventibus, nieprzyjmując żadnych ekspens, które starostowie i dzierżawcy, także i inni posesorowie i posesorki wdowy privilegiis gaudentes, sami in personis, a nie przez inne osoby, jako żadnych prowentów sami przez siebie na szkodę Rzplitej i umniejszenie kwart nie zataili ani komisarzom, gubernatorom, podstarościm i pisarzom prowen-

Digitized by Google

towym zataić nie kazali, ale takie, jakie sami z tychże starostw i dzierżaw biorą, przy rewizyach prowenta podali, na komisyi przyszłej w Warszawie agitującej się sub amissione tychże starostw i dzierżaw poprzysiądz praesenti sancito obligantur.

Także hyberny w królewskich i duchownych dobrach, leśnictwach, wójtostwach, oprócz wójtostw dziedzicznych, tudzież in ordine investigationis czopowego i szelężnego w wszystkich in genere dobrach królewskich, stołowych i innych, duchownych i ziemskich szlacheckich a sola tantum propinatione, proventus do arend adjunctos non computando, karczmy, szynki, arendy, kotły piwne, garce gorzałcane bez żadnej folgi i ochrony, cujuscunque sint praeeminentiae, fideliter et exacte zrewidowane spiszą; których rewizyi egzemplarze ad acta terrestria vel castrensia proprii districtus per oblatam podadzą, a drugi na komisyą warszawską komportować powinni będą i do skarbu koronnego ad referendum Reipublicae na przyszły sejm z podpisem rąk swoich oddadzą.

Ci zaś komisarze tak ex ordine senatorio, jakoteż equestri przy Najprzewielebniejszym w Bogu prymasie albo najpierwszym natenczas biskupie prezydującym i senatorze lub ex equestri ordine komisarzu, dyrekcyą trzymającym, według roty, praesenti lege postanowionej, przysięgę wykonać mają.

Ja N. przysięgam Panu Bogu wszechmogącemu w Trójcy Świętej jedynemu, że sprawy wszystkie, którekolwiek ex actoratu vel reatu na sądach komisyi ekonomicznej przypadać będą, bez wszelkiego respektu na osoby stanów i kondycyi secundum partium controversias i według dokumentów sądzić sprawiedliwie będę, secreta judicii non revelabo, tak mi Panie Boże dopomóż i niewinna męka Jego.

Póty jednak województwa, ziemie i powiaty, podatkiem pogłównego i podymnego lub innym obciążone, do nowowynalezionych teraz podatków płacenia pociągane nie będą, póki przy aukcyonowaniu wojska toż pogłówne i podymne i inne zniesione nie będą.

Ta komisya ekonomiczna, in forma et figura judicii a Republica formati et constituti, będzie miała wszelką moc pluralitate votorum wszystkie defekta, błędy poprawiać, aggravatos et alleviatos ad instantiam cujusvis, praevia citatione in quattuor septimanis

Digitized by Google

ab actu recognoscenda coram actis authenticis proprii districtus, relationis sprawy wszystkie i materye, z rewizyi wynikające i do samych tylko taryf ułożenia regulujące się, rozstrząsać i decydować, w żadne jednak dyspozycye egzakcyi, do przyszłego doszłego sejmu odłożonych, wdawać się nie powinna i trzema niedzielami przed sejmikami przedsejmowymi in anno 1750, die N., cessare et finaliter zakończyć się ma i odtąd żadnej władzy mieć nie będzie:

A gdy Rzplita we wszystkich prawach swoich nad tem największego doznaje zawodu, że na przestępców surowe non interponuntur rygory, więc jeżeliby ktokolwiek ważył się przeciwić teraźniejszemu postanowieniu tak względem lustracyi i rewizyi, do ułożenia tylko sprawiedliwych taryf ściągających się, więc taki poenis personalibus pół roka wieży i crumenalibus tysiącem grzywien karany być powinien. Tym zaś komisarzom, in publica functione zostającym, na komisyi praesentibus, beneficium suspensionis, jako posłom na sejm, praeter causas exemptionis et expulsionis in omni judiciorum subsellio, czego attestatione dyrekcyą na komisyi trzymającego probować obligantur, currere powinno. Tenże rigor poenalitatis personalis et crumenalis wyżej wyrażony, na komisarzów postanowiony, na rewizorów i lustratorów, którzyby niesprawiedliwie rewizye ekspedyowali, za dowiedzeniem onym ma extendi, którym lustratorom i rewizorom securitas, ojczystemi prawami opisana, służyć powinna. Nadto, gdy tego potrzeba będzie, za dyspozycyą komisyi warszawskiej in scripto daną JW. jmp. hetman koronny ludzi wojskowych, a to tylko ad refragarios postanowieniu teraźniejszemu i dóbr swoich rewidować niepozwalających, tyle, ile potrzeba będzie, do starostw grodowych tymże lustratorom i rewizorom aby dodawał, authoritate praesentis sanciti zlecamy, i owszem lustratorowie i rewizorowie przy starostach grodowych albo ich urzędach i żołnierskiej pomocy według danego sobie instruktarza wszystkie taryfy podatków wyżej wyrażonych, teraz postanowionych, spisować et quam meliori ut supra modo wyprowadzać *(mają)*. Ta komisya renitentes et refragarios teraźniejszemu prawu rigoribus supra expressis karać i te lustracye i rewizye non obstante quavis contumacia et renitentia quorumvis possessorum sive haeredum dóbr quam exactissime perficere powinni będą.

Tejże komisyi acta, decreta et quaevis alia judicata dwóch

Digitized by Google

(pisarzów)[1]) jeden z Małopolski a drugi z Wielkopolskiej Prowincyi, utrique ex equestri ordine do pióra pluralitate votorum obrani i naznaczeni, praevio seorsivo in facie całej komisyi praestando juramento, jak najprędzej[2]) trzymać, księgi introligować i do skarbu koronnego podać powinni będą, jurament zaś in hanc quae sequitur rotham wypełnić mają.

Ja N. przysięgam Panu Bogu wszechmogącemu w Trójcy Świętej jedynemu, że dekreta i wszelkie tranzakcye, które tylko ex re et necessitate na komisyi od Rzplitej postanowione i ferowane będą, fideliter, tak decreta jako i protokół do tej tylko komisyi należący, wiernie i sprawiedliwie konnotować i spisywać będę, tudzież akta porządnie trzymając, księgi introligowawszy, ad archivum Reipublicae oddam. Tak mi Panie Boże dopomóż i niewinna męka Jego[3]).

Komisya Wielkiego Księstwa Litewskiego.

W Wielkiem Księstwie Litewskiem na zweryfikowanie teraźniejszych, excepto podymnego w dobrach ziemskich szlacheckich, i uregulowanie pro futuro niżej wymienionego podatkowania, similiter excepto podymnego w dobrach ziemskich szlacheckich, taryf, tak do przyszłej aukcyi wojska, jakoteż do zniesienia[4]) w dobrach ziemskich szlacheckich podatku podymnego, jeżeli na to wszystko dostatecznie wystarczające, i na przyszłym doszłym sejmie akceptowane i aprobowane będą sposoby, — nil quidquam do doszłego sejmu ad praesens derogando niezawodnej i regularnej wojsku płacy, w konstytucyi roku 1717 postanowionej, ani też na dobra ziemskie szlacheckie przymnażając podatków, — komisyą non decisivam, ale do przyszlego[5]) sejmu relativam, sub authoritate Nostra Regia przy senatorach i ministrach status et belli W. Ks. Litewskiego w mieście Naszem Grodnie na dzień N miesiąca N roku N, etiam (si opus fuerit) cum potestate przez

---

[1]) *Wyraz opuszczony zarówno w* **A. Cz.** 587 *jak w* **B. Jag.** 101, V. [2]) *Zapewne wyraz ten miał być wstawiony przed wyrazem* podać. [3]) *W* **B. Jag.** 101, V, *następuje* jurament lustratorów. [4]) **Pet.** i **Zam.** *dodaje:* lub przynajmniej umniejszenia. [5]) **Pet.** *dodaje:* doszłego.

Digitized by Google

większość głosów limitandi, naznaczamy. [Do których senatorów i ministrów wszystkie w W. Ks. Litewskiem województwa i powiaty jakoteż Księstwo Żmujdzkie i Inflanckie na sejmikach relationum, po sejmie teraźniejszym naznaczonych, po dwóch ex equestri ordine komisarzów, posesye swoje w tychże województwach, powiatach i księstwach, mających, zgodnymi głosami obiorą] [1]).

[Zabiegając zaś, ażeby województwa i powiaty W. Ks. Litewskiego in casum niedojścia sejmików bez własnych komisarzów jakowego nie ponosili praejudicium, po dwóch także ex equestri ordine komisarzów z każdego województwa, powiatu i księstwa, oprócz tych, którzy na sejmikach obierani być mają, idque województwa wileńskiego N, z powiatu oszmiańskiego N, delegujemy] [2]). Którzy to senatorii et equestris ordinis komisarze tak z sejmu teraźniejszego delegowani, jakoteż na sejmikach obrani, absentia unius vel plurium non obstante [3]) zjechawszy się do zamku Naszego grodzieńskiego na dzień wyżej wyrażony, i jurament wszyscy in rotham infra expressam przed urzędnikami ziemskimi i grodzkimi wykonawszy, pod dyrekcyą JW. jmp. wojewody wileńskiego, a in absentia onego pierwszego ex ordine po nim świeckiego senatora, a nie w bytność senatorów — ministra, jeżeliby zaś i z tych żadnego nie było, tedy ex equestri ordine pierwszego przytomnego komisarza, e medio sui pisarzów dwóch, takoż ex equestri ordine, przez większość głosów obiorą, którzy rotę pisarską in facie przysiądz, quaevis acta et decreta commissionis porządnie trzymać, księgi introligować i po skończonej komisyi do urodzonego skarbnego litewskiego pod regestrem ad comportandum przez niegoż na przyszły sejm oddać powinni będą. Które akta i dekreta w dyspozycyi pierwszego ex ordine pisarza, a in casum tylko absentiae pierwszego, w dyspozycyi drugiego pisarza zostawać mają.

A po ufundowanej juryzdyce i po komportowanych ad hunc actum czopowego, hybernowych, pogłównego żydowskiego i innych [oprócz podymnego w dobrach ziemskich i szlacheckich] [4]), jakie reperiri mogą, taryfach (które tak urodzony skarbny

---

[1]) **Pet.**: Do której sub authoritate Nostra Regia z senatu Wieleb. biskupów N, senatorów świeckich z Wielm. ministrami status et belli et ex equestri ordine delegujemy. [2]) *W* **Zam.** *brak tych słów.* [3]) **Pet.** *dodaje:* dummodo N adsint. [4]) *Brak w* **Pet.**

Digitized by Google

litewski ex archivo, jakoteż urzędy wszystkie grodzkie i miejskie na dzień N praesenti sancito komportować obligantur, najpierwej instruktarz ad investigationem podatków czopowego [i szelężnego, aptek] [1]), pogłównego żydowskiego [(et insuper w królewszczyznach) [2]) hybern, kwart] [3]), prowentu stemplowanego papieru sporządzą [i po jednym egzemplarzu onego do każdego distinctim grodu wszystkich województw i powiatów, jakoteż i Księstwa Żmudzkiego i Inflanckiego odeślą [4]). Które to podatki, że bez rewizyi i lustracyi zinwentowane et in certa quantitate postanowione być nie mogą, województwa i powiaty W. Ks. Lit. jakoteż Księstw Żmudzkiego i Inflanckiego po dwóch ex equestri ordine lustratorów, także na sejmikach relationum, po sejmie teraźniejszym naznaczonych, [obrać powinni będą] [5]).

Gdyby zaś w którem województwie lub powiecie pomienionych lustratorów nie obrano, więc in tali casu komisya w Grodnie agitująca się [po dwóch także z każdego województwa i powiatu jakoteż Księstwa Żmudzkiego i Inflanckiego] [6]) lustratorów, ludzi rozsądnych i sumiennych, possessiones suas w tychże województwach lub powiatach, gdzieby lustratorów nie obrano, mających, naznaczy et ad lustrandum wyśle.

Którzy to urodzeni lustratorowie [po odebranych z grodów ad normam teraźniejszego prawa conformiter przez komisyą sporządzonych i odesłanych instruktarzach] [7]) zjechawszy się do miasta sądowego tegoż województwa lub powiatu, z którego obrani lub też do którego przez komisyą naznaczeni będą, po wydanych od siebie przez parafie uniwersałach [nie rozbierając między siebie do lustracyi genera podatkowania, razem i nierozdzielnie na wszystkie miejsca zjeżdżając] [8]) w dobrach naszych stołowych, ekonomicznych et omnis tituli, w królewszczyznach, tudzież ziemskich, szlacheckich, duchownych utriusque ritus i miejskich we wszystkich i wszystkich miastach, miasteczkach, wsiach, karczmach antiquae et novae erectionis non obstantibus ad actum lustrationis czopowego i pogłównego constitutionibus, libertationibus [decretis] [9]) et privilegiis quocumque jure obtentis [10]), czopowe, [apteki wszystkie sine quavis exceptione, ubique locorum znajdujące

---

[1]) [2]) *Brak w* **Zam**. [3]) *Brak w* **Pet.** [4]) *Brak w* **Zam.** [5]) **Pet.**: zgodnymi głosy pierwszego dnia obiorą. [6]) *Brak w* **Zam.** [7]) [8]) *Brak w* **Pet.** [9]) *Brak w* **Zam.** [10]) **Zam.** *dod.:* podymne.

Digitized by Google

się][1]), pogłówne żydowskie, nie specyfikując, wiele w których dobrach, ale wiele w której synagodze znajduje się Żydów; hyberny, kwarty, [regulując distinctim, jakie do których ex natura dóbr podatki według dawnych praw i zwyczajów ściągać się mają][2]) nie przywłaszczając sobie jednak władzy [lustrowania dymów w dobrach szlacheckich, duchownych, wieczysto-lennych ante unionem nadanych i][3]) weryfikowania lub specyfikowania w nich intrat tudzież w żadnych cujusque naturae dobrach nie mierząc włók, łanów i gruntów, realiter et fideliter, bez żadnej folgi, ochrony, ekscepcyi i dystynkcyi osób, podług instruktarzów, sobie od komisyi ad mentem modernae legis spisanych i danych, sprawiedliwie zlustrują i takową lustracyą słowami i liczbą w księgi introligowane spisawszy, jedne powszechne całego województwa lub powiatu egzemplarze z podpisem rąk swoich przy grodach czyli surogatoryach, gdzie grodów niemasz, zostawić, drugie [possessoribus bonorum każdemu distinctim własnych tylko jego dóbr podpisać i oddać, trzecie, także powszechne][4]), na komisyą do Grodna komportować będą.

[Dobra zaś lustratorów przez urzędników ziemskich czyli grodzkich (od komisyi z tegoż województwa lub powiatu czyli księstwa, z którego lustratorowie obrani, naznaczonych albo determinowanych, podobnymi sposobami i kondycyami, jako wyżej opisano, według instruktarza lustrowane być mają][5]). Ażeby zaś urodzeni lustratorowie za prace i koszta swoje mieli rekompensę i ażeby in tractu lustracyi pod żadnym pretekstem ekstorsyi, agrawacyi, szkód i krzywd possessoribus bonorum przez siebie lub ludzi swoich czynić nie ważyli się, lecz własnym ekspensem żyjąc nec własnych, etiam sponte danych akomodacyi nie przyjmując, takowe actus ekspedyowali quam strictissime, warując pro salario ad communem massam z podatku czopowego od złotego jednego po groszy dwa, z podatków hybernowego od złotego jednego — groszy 3, z pogłównego żydowskiego od złotego po groszy 6 naznaczamy, i ażeby takowe salarium lustratorskie razem od całorocznych dotąd praktykowanych wyż wyrażonych podatków podczas lustracyi przez posesorów dóbr do rąk lustratorskich sola et unica vice oddane było, ustanawiamy.

---

[1]) *Brak w* **Zam.** [2]) *Brak w* **Zam.** [3]) **Zam.**: mierzenia włók, łanów, gruntów w dobrach ziemskich szlacheckich. [4]) [5]) *Brak w* **Pet.**

Digitized by Google

[Te zaś wybrane groszowe każdy lustrator na tęż komisyą komportować ma, a zebrane i skomputowane takowe pieniądze ta komisya secundum proportionem prac i fatyg każdemu lustratorowi, nic przy sobie nie zostawiając, wypłacić tenebitur] [1]. A jako urodzonym lustratorom omnimodam podług dawnych praw warujemy securitatem, tak gdyby który lustrator, niesprawiedliwie lustrując, komukolwiek ex possessoribus folgę lub preagrawacyą czyli krzywdę i szkodę podczas lustracyi uczynił, albolitеż gdyby z jego okazyi lustracya niedoszła, tedy komisya grodzieńska takowego lustratora praevia juridica ab injuriato adcitatione abscissis omnibus dilationibus sądzić et juxta meritum delicti poenis arbitrariis et sessionis turris karać ma. [W sprawach zaś tak Wielmożnych senatorów i ministrów, jakoteż urodzonych komisarzów i lustratorów obmowy (excepto spraw ekspulsyjnych obligowych i kryminalnych) super vera et personali officii executione in omni foro ac subsellio przyjmowane być powinne, hoc tamen praecauto, że jeżeliby który komisarz podczas przypadającej *(ze)* sobą sprawy actu na komisyi, a lustrator in actuali opere lustrationis nieznajdujący się, obmowę na funkcyi swojej podał, czy to komisarz czy to lustrator na to rezolwujący się poena sessionis turris civilis przez niedziel sześć karany być ma, dla czego praesentiam suam na komisyi każdy komisarz dokumentem od dyrektora komisyi podpisanym, a lustrator quibusvis possibilibus et legitimis probationibus przytomność swoją na aktualnej lustracyi testari tenebitur] [2].

Któremu to stanów Rzplitej postanowieniu ażeby się zadosyć we wszystkiem i od wszystkich stało, wszyscy cujuscumque status et praeeminentiae, ritus, religionis et conditionis possessores bonorum takowej lustracyi w dobrach swoich ażeby nie bronili, postanawiamy.

Gdyby zaś ktokolwiek niniejszemu postanowieniu sprzeciwić się ważył, tedy komisya praevia juridica contravenientis adcitatione na te dobra, w których lustracya dopuszczona nie będzie, censum arbitrarium, proporcyonując jednak z wyznania sub fide

---

[1]) *Brak w* **Zam.** [2]) **Zam.**: Jako zaś urodzonych komisarzów, tak i lustratorów obmowy sposobem per modernam legem opisanym super vera officii executione in omni foro ac subsellio przyjmowane być powinne.

Digitized by Google

honore et conscientia przez lustratorów de proventibus tych dóbr uczynionego, tudzież et aliis notitiis na też dobra determinować i za sprzeciwieństwo poenam talionis adjudicare wolna i mocna będzie. A gdyby ktokolwiek, za takową adcytacyą do sądów komisyi nie stawając, tamże kondemnować się dopuścił, tedy takowy kontumacyjny dekret za oczywisty censeri ma, i za takowym już tamquam ultimae instantiae dekretem [salva justificatione et evasione durante actu commissionis][1]) pro evincendis poenis jure agere pozwalamy.

A tak ta komisya, in forma judicii a Republica constituta, będzie miała moc większością głosów inter aggravatos vel alleviatos [hybernami pomiarkowania tudzież in defectuosis][2]) lustrationibus discernentiam czynić [nie wdawając się ullatenus in cognitionem, a tembardziej reformationem teraźniejszych lub układanie nowych podymnego w dobrach ziemskich szlacheckich taryf][3]), contravenientes praesenti sancito possessores oraz lustratorów, favorabiliter aut injuriose lustrujących, praevia juridica adcitatione osądzić [tudzież instruktarz celny W. Ks. Lit. do aprobacyi przyszłego sejmu relative de novo sporządzić][4]) i dotąd trwać będzie powinna, póki po zakończonych i komportowanych do siebie lustracyach [wyż wyrażonego podatkowania][5]) taryf [habita consideratione starostw sumownych względem sum, tak ante unionem per privilegia, jakoteż post unionem per constitutiones na dobra nasze wniesionych, oraz non praejudicando litispendencyom de natura dóbr zaszłym, i instruktarza celnego][6]) nie ułoży. Które z podpisem dyrektora, pisarza i komisarzów do urodzonego skarbnego wespół z inwentarzami, przez lustratorów sporządzonymi i podpisanymi, ad referendum przez niego Reipublicae na przyszły sejm przy kończącej się komisyi oddane być mają.

Warujemy to jednak, że ta komisya trzema niedzielami przed sejmikami antekomicyonalnymi sejmu ordynaryjnego, w Grodnie w roku 1750 przypadającego, finaliter (w żadne dalsze nad niniejsze postanowienie nie wdawając się materye ani też za-

---

[1]) **Pet.**: etiam po skończonej komisyi in quolibet foro cuilibet delatori. [2]) [3]) *Brak w* **Zam.** [4]) *Brak w* **Pet.** [5]) **Pet.**: wyrażonych. [6]) *Brak w* **Pet.**

Digitized by Google

dnego in ullo genere nie determinując executive podatku) zakończyć się omnino powinna będzie [1]).

5. Refleksye strony naznaczenia komisyi do taryf anno 1748 na sejmie warszawskim.

Po tylu niedoszłych sejmach kto uważa, że ojczyzna nasza, bez rady zostając i coraz w większe nieszczęśliwości dla nierządów wpadając, do zguby się zbliża, niepodobna jest rzecz, aby dojścia sejmu teraźniejszego życzyć i o dojściu jego nie miał całemi starać się siłami.

Utrzymanie sejmu tego Rzplitej, tyle lat bez sejmów ordynaryjnych, które są jej życiem, zostającej, zdrowie i zbawienie przyniesie, naród nasz od ohydy i pośmiewisk obcych krajów, gorszących się z tylu naszych sejmów zerwanych, wybawi, pokaże światu, że kochamy pana, że jego ojcowskim korespondujemy staraniom i pracom, że panowanie jego miłe i słodkie nam jest, że intencyom jego około publicznego nas wszystkich dobra dopomagamy skutecznie. Jednem słowem, i pana i Rzplitej wielki a nierozdzielny interes widzimy po tylu nieszczęśliwie skazionych utrzymania niniejszego sejmu.

Aby więc sejm ten do szczęśliwego doprowadzić końca, weźmy na nim jeden pryncypalny cel i objekt, Rzplitej arcypotrzebny, w sobie samym nietrudny, do wprowadzenia dobrej w królestwie naszem ekonomii całe esencyalny, od którego zacząć koniecznie potrzeba, jeżeli co dobrego chcemy szczerze na tym sejmie uczynić ojczyźnie, bez którego nic rozsądnie zamyślać ani żadną miarą nic stanowić nie możemy, bez którego ani aukcyi wojska, ani żadnego porządku w dochodach Rzplitej spodziewać się nie można, a który jeden ustanowiwszy, wszystko łatwiej do ładu nam przyjdzie, i na tym jednym gruncie niezliczone Rzplitej dobra i sukcesy fundować się i stać będą mogły bezpiecznie. Ten zaś jeden najzbawienniejszy cel tego sejmu być nam powinien: ustanowienie komisyi do zlustrowania kraju, do odkrycia różnych, a nikomu nieciężkich, chyba tym, którzy dla

---

[1]) **Zam.** *dodaje rotę przysięgi komisarzy i pisarza.*

Digitized by Google

dobra pospolitego nic nie chcą udzielić, podatkowania sposobów, dla informowania i upewnienia Rzplitej i nas wszystkich, jakie bez uciążenia w kraju mieć możemy siły, jaki niezawodny na wszystkie Rzplitej potrzeby fundusz. Wszakże naturalnie wprzódy sposobność i naturę włości swojej poznać i pomiarkować każdy posesor powinien, niżeli pożytku i intrat ze swojej wyciągać własności. Toć i nam wprzódy należy przez generalną a jako najpilniejszą rewizyą poznać i zmiarkować, co i z czego pewnych i niezawodnych dochodów spodziewać się możemy, niżeli publiczne ustanawiać intraty.

Dwa tedy są na to dawniejszych sejmów niedoszłych bardzo rozsądne projekta, jeden pod tytułem: Komisya walna, drugi pod tytułem: Przyczynienie albo aukcya sił Rzplitej [1]. Te dwa projekta prześwietna poselska izba, kiedy

---

[1]) *Oba zostaną ogłoszone przy dyaryuszu sejmu warszawskiego 1746 r.—Ms. Arch. Minist. Sprawiedliwości w Moskwie, Metryka Litewska, tak streszcza* Punkta esencyonalne z projektu komisyi 1746 r. ks. starosty kazimierskiego: Reasumpcya konst. 1736 r. Trudność sprawiedliwej płacy ex ratione niepewnych taryf. Wszystkie dobra bez folgi zarówno płacić powinny. Na sejmikach relationis mają być obrani dwaj lustratorowie per pluralitatem. Przysiądz mają ciż lustratorowie. Obwieścić mają przez innotescencye swoje obywatelów. Lustracye czopowego, szelężnego *(w)* tam antiquae quam novae locationis miejscach nemine excepto i duchownych utriusque ritus. Skarb powinien wydawać dawne taryfy. Łanów wszelkich i wybranieckich, non derogando juribus prowincyi pruskiej. Pogłównego żydowskiego generalna konskrypcya. Podymnego także generalna rewizya. Tę taryfę starostowie poprzysiądz in persona powinni. Lustracya hybern sprawiedliwa. Nie zagradza się województwom et alia genera podatków konskrypcyi dla swojej informacyi i ekonomii. Które dobra przeładowane, a które folgę mają, opiszą, non obstante const. 1717. Omissa bez agrawacyi ułożą i podatek proporcyonalnie ustanowią. Arendy, browary, karczmy, szynki wszędzie spiszą i poprzysiądz nakażą, non obstantibus privilegiis et libertationibus. Średni rok między drogim i tanim wziąwszy, 10 szeląg z samej propinacyi ustanowią. Gorzałki, kufami przedawanej, non involvent. Po sejmiku relationis lustracya zacząć się ma, a 12 niedziel przed sejmem zakończyć. Rigor super renitentes przez lustratora bannitio. Nihilominus lustracyą etiam in contumaciam per inquisitionem do egzekucyi przyprowadzi czopowego, kwarty i hyberny. Gdyby lustrator

Digitized by Google

determinuje się co skutecznego dla dobra ojczyzny na tym sejmie wykonać, niechaj na pilne roztrząśnienie wziąć raczy.

W pierwszym projekcie znajduje się ustanowienie komisyi, to jest senatorów, komisarzów z rycerskiego stanu i lustratorów naznaczenie, opisanie tudzież powagi, mocy i powinności onychże.

W drugim zaś projekcie znajduje się sposób, w jakiej praktyce lustratorowie postępować sobie mają, jakim sposobem actu swoję wykonywać funkcyą w spisaniu bez najmniejszego prowincyi, województw i partykularnych osób ukrzywdzenia jako najsprawiedliwszych taryf.

Komisya ta i lustratorowie albo rewizorowie wyznaczeni mają rewidować wszystkie podatków species, z tą dla każdego

---

przeładował lub fawor uczynił, ad instantiam cujusvis w grodzie czy ziemstwie respondere tenebitur. Łany wybranieckie, grunta kozaków horodowych gdzie bywały i być powinny, investigabunt. Rabinów obwieszczą, żeby Żydów regestr podali od 15 do 60 lat i ten regestr na rodał poprzysiądz każą. Pogłówne na Żyda fl. 3, na Żydówkę 2, na służącego 1 włożą i płacę uregulują. Gdzie który Żyd siedzi, przenieść się nie ma. Składki żydowskie cassantur z agrawacyą swego pospólstwa. Grody i juryzdykcye świeckie na to mieć mają baczność. Województwom dziesiąta część czopowego na potrzeby województwa. Salarium lustratorom województwa obmyślą i uchwalą. Ta komisya non decisive, ale relative, interim pogłówne wypłacane być ma. Korzec 36 i miary jednakowe wszędzie ustanowią pod cechą i pieczęcią. Skarb koronny do każdego miasteczka tęż miarę przysłać ma. Lustratorowie z podwojewodzim i urzędem grodzkim taksę likworów postanowią i tęż, gdy drogie zboże, podwyższą. Ktoby taniej nad taksę przedawał, karany być ma in proprio districtu. Po lustracyi nowe szynki i karczmy postanowione także płacić powinny będą. Szynki prywatne cum praejudicio miast abrogantur. Lustratorowie taryfę spiszą i onęż do komisyi generalnej oddadzą. Securitas lustratorom tak jak posłowi na sejm. Securitas lustracyi, jako sądów grodzkich, i lustratorowie hałasy, tumulty sądzić mają. Dziedzice lustracyom przeszkadzać nie mają sub poena turris przez pół roku i tysiąca grzywien, trzymający królewszczyzn—sub amissione tenutae, duchowni sub poenis crumenalibus arbitrariis, plebei sub poena capitis. Forum w ziemstwie czy grodzie proprii districtus, na starostów — vicinius castrum. Sądy te etiam extra cadentiam sądów. Jurament lustratorów, że podług sumnienia opiszą pogłównego żydowskiego, czopowego, szelężnego, kwart, hybern, łanów wszelkie genera.

Digitized by Google

z nas wszystkich przestrogą, że nie dlatego tych różnych podatków komisarze i lustratorowie będą odkrywać sposoby et certos fundos, żeby teraz nie mieliśmy wziąć na siebie te wszystkie różnych podatków ciężary, ale szczególnie dla tego przerzeczeni komisarze i lustratorowie pewne fundos różnych podatków weryfikować powinni będą, abyśmy z nich niektóre teraz, które nam się będą podobać, to jest na przyszłym sejmie, wybrali podatkowania sposoby, a na potem zaś aby Rzplita w ostatnich potrzebach miała gotowe i insze ratowania się media.

Rodzaje tedy podatków, które komisya ta generalna i lustratorowie dla stanów Rzplitej egzaminować i odnowić mają, nie wspominając dawniejszych rewizyi za Stefana, za Zygmuntów i za inszych panowania nastąpionych są te: łanowe alias pobory annorum 1629 et 1661, podymne itidem annorum 1629 et 1661, pogłówne annorum 1662, 1673, 1674 et 1676. Do tego kwart, hybern ze wszystkich królewszczyzn, a z duchownych per modum subsidii należących, szelężnego i czopowego od likworów we wszystkich dobrach królewskich, duchownych i ziemskich, młynowego, pogłównego żydowskiego jako najrzetelniejsze opisanie i wyprowadzenie. Z drugiego zaś projektu, co się i bez rewizyi obejść może, kiedy już do aktualnej aukcyi wojska będzie przychodziło, nad wyżej wyrażone będą jeszcze sposoby: cło generalne lądowe i wodne, monopolia papieru, tiutiunu, tabaki, kart, prowent z poczt koronnych, litewskich i pruskich, których administracya plus offerentibus może być dawana.

Teć to są kilkorakie przyczynienia intrat Rzplitej źródła i fundusze, o których wszyscy wiemy, że są obfite i pewne, ale bez lustracyi i rewizyi jako to z pierwszych, o których się namieniło dawniej praktykowanych, wiedzieć nie możemy, co i wiele które Rzplitej uczynić może. To tylko jest pewna, że gdyby dobrze zlustrowane i pomiarkowane były, toby bez ciężkości kraju przeszło czterdziestą milionów intratą skarb Rzplitej mógł być augmentowany.

Komisya więc i lustratorowie naznaczeni mają rewidować na miejscu według drugiego projektu te wszystkie, które się wyraziło, że rewizyi podpadać muszą, dochodów publicznych rodzaje. Mają spisywać różne juxta species różnych tych podatkowania taryf i w każdem województwie, powiecie i ziemi lustratorowie

Digitized by Google

mają te taryfy prezentować komisyi, a komisya ma rozsądzać, jeżeli kto z partykularnych nie jest nadto obciążony albo jeżeli nadto nie zfolgowano komu. Do każdego więc posesora partykularnego należeć będzie zanieść, jeżeli mu się zda, gravamen swoje do generalnej komisyi, która lustratorów taryfy judicialiter et ex seriis partium controversiis decydować będzie, nikomu przez nierówność ciężaru nie da krzywdy uczynić.

Te zaś tak po województwach ułożone, weryfikowane, a przez komisyą meliorowane i doskonale wylikwidowane różnych podatków taryfy na sejmie Rzplitej prezentowane będą, aby, które się zdadzą, stany Rzplitej dowolnie i zgodnie wybrały sobie na zniesienie teraźniejszego pogłównego, na przymnożenie sił Rzplitej i na inne potrzeby; a insze taryfy in casum necessitatis inter scripta ad archivum zostaną w rezerwie.

Aby więc ten tak potrzebny i tak pożyteczny do wewnętrznej królestwa tego ekonomii objekt wziąć na teraźniejszym sejmie, to jest ustanowienie przerzeczonej komisyi i lustratorów, cóż nam przeszkadza? Co nam może tak zbawiennej oponować się imprezie i uniwersalnej zgodzie? Czyli podobno jaki rodzaj ze wzwyż wyliczonych podatków skrupuł może komu uczynić? cale niesłuszny skrupuł. Jedno, że te wszystkie podatki: łanowe, podymne, szelężne, młynowe etc., już były setnymi razy od naszych praktykowane przodków i wielą reasumowane prawami, nic więc nowego niemasz w tych wszystkich podatkach, czego w potrzebie i oni nasi dla ojczyzny nie tentowali przodkowie.

Druga, że jakem rzekł, nie na to te rewizye wszystkich będą podatków i spisowanie generalnych taryf, abyśmy koniecznie wszystkie te na siebie razem włożyli podatki, ale na to, abyśmy z różnych taryf takie sobie wybrali, jakie nam na przyszłych sejmach zdawać się będą najlepsze, a insze aby zostały tylko pro summae necessitatis casibus ratowania ojczyzny. A to pewna jest i wszystkim monarchiom i Rzeczypospolitym bardzo własna maksyma, że trzeba swoje poznać siły i mieć wyrachowane wszystkie do ratunku sposoby, nie natenczas dopiero ich szperać, kiedy ostatnia przymusza przygoda albo nieprzyjaciel na karku. Więc te różne podatkowania sposoby wzwyż wyrażone nikogo rozsądnego a ojczyznę własną kochającego nie powinny odrażać, do których czy wybrania, czy rezerwowania wszelką zawsze będziemy mieć wolność. Czyliteż podobno od tej komisyi może komu

Digitized by Google

wstręt czynić dyfidencya jaka o sprawiedliwości onejże? A zacóż jej nie poufać bezpiecznie, na której zasiadać będzie gdyby i cały senat, nietylko z Małej i Wielkiej Polski, ale i z Wielkiego Księstwa Litewskiego ci, którzy swoją w Koronie mają posesyą, zasiadać będzie tyle wybranych ex equestri ordine ichmciów pp. komisarzów, ile ich prześwietna mieć zechce izba. Egzekwować będą prawo to lustratorowie, jeżeli się *(zda?)*, wyznaczeni po województwach od samejże prześwietnej izby, poczciwością, honorem i świętą wszyscy obowiązani przysięgą.

Jakby tedy każdy sobie życzył, aby w nim bracia mieli ufność i wiarę mu dali, że szczerze w tak wielkiej importancyi interesie służyć będzie ojczyźnie, tak godzi się i przez rozum i przez chrześcijańską religią wierzyć i poufać innym, że poczciwie i sumiennie na swojej sprawią się funkcyi. Ufała dawniej Rzplita lustratorom swoim, kiedy tylko po cztery, po sześć osób do generalnych naznaczała lustracyi. Ufaliśmy dawniej komisarzom hybernowym, a potem komisyom skarbowym, dawaliśmy potestatem quaevis obstacula et impedimenta prorsus tollendi, dubia resolvendi, defectus corrigendi, refragarios et excessivos poenis rigorosissimis coërcendi, sądzenia poborców i wszystkich ex actoratu et reatu skarbowych sądzenia spraw, pisania deklaracyi etc., a zacóż generalnej tej komisyi poufać nie mamy?

Inaczej, gdy niebieskich mieć nie możemy do sprawowania Rzplitej duchów, a ludzie ludziom poufać nie chcemy, i nam też równie nie poufią drudzy, a tak nigdyby i w ojczyźnie naszej i w całym narodzie ludzkim przez ludzkie ministeria stać się nic dobrego i pożytecznego nie mogło. Ani więc genera podatków, ani komisarze, ani lustratorowie nas od tej komisyi nie powinni odrażać.

Jest niektórych ichmciów sentyment, że jeżeli sprawiedliwie ustanowią się podatków taryfy, to strzeż Boże inkursyi, nieprzyjaciołom i inwazorom pokażemy drogę do łatwiejszej podatków według samych naszych taryf na nas wyciągania kontrybucyi. Ja zaś mówię, że przez takowe taryfy przyszłaby do tego stanu Rzplita, żeby się mniej takowych inwazorów bać mogła. A naostatek, choćby która prowincya przyszła do jakiego nieszczęścia, zawsze i w niem lepiejby to było i znośniej każdemu, żeby i nieprzyjaciel brał równo od wszystkich, chociaż według naszych taryf, aniżeli przez niesprawiedliwe taryfy jednym cale folgował,

Digitized by Google

a drugich rujnował z kretesem, jakośmy tego własną, nie bez żalu wspomnianą podczas przeszłych rewolucyi doznali eksperyencyą. Nie mogłyby zaś i te nowe być długoletnie taryfy, bo to jest przeciw ludzkich rzeczy naturze, które zawsze podlegają odmianie i w stanie jednym trwać długo nie mogą. Zatem, gdy i sami czujemy ciężkość z zadawnionych niektórych taryf, zeznać musimy, że przynajmniej co sześć lat, to jest co czwarty sejm, trzeba będzie renowować taryfy przez nowe rewizye i weryfikacye. Co inaczej w żadnym na świecie nie dzieje się kraju, ani naturalnie dziać się inaczej nie może; ale takowe komisye i rewizye, idąc za torem i przykładem pierwszych, będą nam i potomkom naszym daleko łatwiejsze i coraz doskonalsze być mogą. Dalszych nie przedłużając refleksyi, kończę na tem, com już z początku namienił, że i sejmu tego utrzymanie po tylu nędznie nova methodo przez ekstenuacyą czasu rozeszłych sejmach ze wszech miar i racyi jest nam arcypotrzebne, i że gdyby na tym jednym punkcie ustanowienia generalnej do taryf komisyi teraźniejszy sejm stanął, niebyśmy na nim nie mogli uczynić zbawienniejszego, pożyteczniejszego i potrzebniejszego ojczyźnie.

Nie jest to zaś spekulacya sama, ale istna rzecz, że coraz w niebezpieczniejszym i gorszym stanie zostawujemy Rzplitę ustawicznem tem sejmów naszych rwaniem i zwłoką coraz od dwóch do dwóch lat wejrzenia w jej ostatnie potrzeby. Przypadają i niespodziane na wszystkie państwa i Rzplite swoje straszne crises i okrutne peryody, gwałtowne status odmiany, albo rózerwania na części i najpotężniejszych królestw; prawa, swobody, wolności, elekcye w inszych wolnych tylu narodach in absolutum poszły. Boć przez nierząd i przez anarchią najbitszy do despotyzmu gościniec, i w naszej więc Rzplitej w cóż to tak bardzo ufamy, że przy tak ustawicznym nierządzie i bez rady coraz głębiej grążnąc, ostatniej nie obawiamy się ruiny albo na nasze w dalekiej jakiej perspektywie zapatrujemy się nieszczęścia? Czas im zapobiedz przez opatrzenie wewnętrznej ekonomii, która mizerniej nigdzie, jak u nas jest, być zregulowana nie może. Czas z tej tak śmiertelnej pokrzepić się i zacząć wychodzić słabości.

Te dwa wzwyż namienione projekty najskuteczniejszą na ten sejm podają nam radę, abyśmy przez rozporządzenie za usta-

Digitized by Google

nowieniem walnej komisyi gospodarstwa królestwa naszego dźwigać się z tak wielkich nieporządków zaczęli, za czasem w takim postawili się stanie, w jakim naród ten dawniejszych znajdował się wieków, w takiej konsyderacyi i sławie abyśmy polskie imię naszym zostawili Polakom, o jakiej już tylko w historyach :azdrości godne czytamy pamiątki.

6. Projekt Zakrzewskiego, kasztelana gnieźnieńskiego.

Komisya generalna, ut sic composita, sub praesidentia biskupa, dla czego dwóch in casu zatrudnienia jednego biskupów naznaczyć trzeba, tudzież senatorów świeckich po dwóch lub trzech albo więcej, ex provinciis, tudzież po liczbie, quae videbitur, posłów ex provinciis. Które zaś województwa posłów nie mają, aby na sejmikach relacyonalnych, te albowiem będą potrzebne dla partykularnych po województwach i ziemiach komisyi, żeby na nich dodać ziemstwom i grodom komisarzy, obrały sobie po jednym komisarzu na generalną komisyą, żeby w uchwaleniu podatków (które każdy na siebie uchwalać powinien) in tuto et in toto lex ordinalis zostawała.

Do tej komisyi należeć będą ichmość ministri status etc. Przysięga si videbitur. Solutionem ullam tam ex senatorio quam et ex equestri ordine na tej komisyi nikt mieć ze skarbu nie powinien, ani pretendować, chyba od swoich województw.

Taż komisya generalna, która mieć będzie definitivam potestatem, et pluralitate votorum na niej concludetur, et sufficiet jej komplet, kiedy biskup jeden, senator jeden i sześciu ex equestri ordine będzie, ante omnia skarbowi injunget komportacyą, jeżeli nie inwentarza, przynajmniej zregestrowania nomenklatur starostw, królewszczyzn i dzierżaw. Na te tedy starostwa, królewszczyzny i dzierżawy imponet kwarty, seorsim na każde starostwo i dzierżawę; tęż impozycyą roześle po grodach drukowaną, aby każdemu ad notitiam doszła. Którzyby starosta, dzierżawca baczył się być praeaggravatus, naznaczyć czasu interstitium najwięcej roku jednego, aby mu wolno było zjechać in persona na tęż generalną komisyą i odprzysiądz się imponowanej, a praw-

Digitized by Google

dziwą poprzysiądz. Dylacya choroby żadna (bo się rok czasu naznacza) currere nie ma, i jeżeliby w czasie rocznym nie odprzysiągł, tedy ta impozycya już firmabitur, non obstantibus manifestationibus et ulla legalitate; kto zaś odprzysięże, to juramento concludatur. Starostowie jednak sądowi, ekspensie podlegli, powinni jakąžkolwiek mieć animadwersyą.

Komisya taż generalna aby miała moc wydać instrukcyą do partykularnych komisyi, a komisarze do partykularnych komisyi przysiężni być mają, że realiter komisowane sobie taryfy wyciągać będą i według instrukcyi sobie danych, ultra nie pozwalając sobie lub mniej opuszczając, korupcyi nie wezmą, sprawią się. Ta zaś instrukcya aby miała opisany numerum komisarzy z województwa, do ziemstw i do grodów przydanych, sufficeret pewnie, ne multitudine confundantur, po jednym, a najwięcej dwóch z powiatu jednego, oraz aby panowie partykularni po województwach komisarze po obraniu swojem na dwa tygodnie, zaraz do miast i miasteczek wydali innotescencye do synagogów żydowskich, gdziekolwiek tylko się znajdują, praefigendo według powiatów, a w powiatach taryfy każdego miasteczka synagodze osobny dzień, inhibendo oraz, aby sub confiscatione omnium bonorum każdy Żyd przy synagodze swojej praesens znajdował się, oraz i ci, którzy po wsiach arendy, pachty et alia genera trzymają, jako do synagogów swoich należą, w tychże znajdowali się synagogach. A jeżeliby na oszukanie którykolwiek Żyd utaił się, a potem się pokazał, tedy na nim irremissibiliter kaptywacya et poena colli przez magistrat tegoż miasta lub miasteczka extendi powinna, w czem i na te magistraty in casu contraventionis rigor opisany być powinien.

Zliczywszy tedy i zregulowawszy tych Żydów przez województwa, powiaty i parafie porządnie nominatim et cognominatim, do generalnej regestra ich odesłać komisyi partykularne komisye powinny będą, to jest każdego Żyda biorąc od lat piętnastu. Potem też komisye partykularne udadzą się do wyciągnienia podatku czopowego tym sposobem: mamy dwie części roku: jednę w propinacyi profitującą, drugą mniej profitu przynoszącą. Więc niech ichmć partykularni komisarze wcześnie publikować po grodach, miastach i miasteczkach każą, aby każdemu miast, miasteczek i wsiów ichmość duchownych i świeckich do wiadomości taż publikacya doszla posesorowi, innotescencye swoje, zalecając po-

Digitized by Google

rządne karbowania, regestra, wyszynkowania piw, gorzałek i miodów i determinując miastom, miasteczkom i wsiom, wyrażonym w mieście powiatu każdego miejsce tej likwidacyi, i, zacząwszy od stołecznego miasta województwa a d. 1 men. Aprilis, chyba żeby się w ten dzień wielkanocne święto trafiło, to kilką dniami później, likwidować będą karczmarzy z karbów, ekonomów i browarników z wyszynkowania beczek piw i garcy gorzałek, pod przysięgą na rzetelność karbów i regestrów specifice distinctim miasto i wieś każdą, i juryzdykcye, jeżeli w którem mieście i miasteczku lub wsi wielorakie będą, od każdej osobno juryzdykcyi też rachunki przez kwartał jeden, to jest przez trzy miesiące, począwszy a prima die Jannarii, ad ultimam diem Martis wyciągną. Drugiemu zaś kwartałowi, mniejszej zwyczajnie propinacyi, a prima Julii ad ultimam Septembris, ćwierć jednę roku wynoszącemu, a 1-ma Octobris od pryncypalnego zacząwszy w województwie miasta, po powiatowych, jak i w pierwszym, zakończą miastach. A inquantum by ktokolwiek ważył się in elusionem et subreptionem tegoż podatku nie propinować przez wyrażone miesiące, albo też niedbale czynić, to jest do karczm i miejsc propinacyi zwyczajnych piw i gorzałek nie dawać, o czem seriam investigationem komisye wojewódzkie czynić powinny, tedy aby miały też komisye moc nałożyć na tęż wieś, a ktoby nie był posłuszny, rebellis rigorem etc. extendere.

Tę zaś taryfę wyciągnionych propinacyi ze dwóch kwartałów też komisye partykularne wojewódzkie odsyłać porządnie spisane i zregestrowane do generalnej komisyi mają, z których komisya generalna roczną duplikowawszy ułoży każdych dóbr płacą. Na różne zaś decessa defalkować piątą część z rocznej płacy będzie, gdyż może abesse.

A że ten podatek bez porównania miar, to jest korcy, beczek i garcy, być i subsistere żadną miarą nie może, tedy w instrukcyi swojej generalna komisya też korce, beczki i miary, jakiej wielkości być mają, naznaczy. Cenę zaś trunków do woli w miastach królewskich magistratom, tenutaryuszom, w duchownych posesorom, w świeckich dziedzicom zostawi, ponieważ kraj krajowi, czas czasowi w drogości ani w taniości nie równy.

Ażeby zaś każde województwo i ziemia miały proprios od potrzeby nervos, więc kiedy się na garcu dwiema szelągami we wsiach podniesie piwa, aby ten podatek ultimus consumens pła-

Digitized by Google

ził, i te dwa szelągi na wojsko possessores wnosili, niechże w miastach i miasteczkach po cztery wyżej szelągi garniec piwa podniesiony będzie, dwa szelągi pójdą na wojsko, a dwa ad aerarium województwa. Securitati miast insza prospekcya być nie może, tylko reasumpcya statutu toruńskiego ad mentem 1550, fol. 5, w statucie i konfederacyi sub interregnum warszawskiej 1587, fol. 411, sub tit.: Bezpieczeństwo. Item konstytucya 1633, fol. 25, tit.: O sądach, i większe obostrzenie na swawolnych w miastach tegoż statutu. Praesidia militaria po miastach cum vallata securitate, że kogo juryzdykcya zamkowa w areszt brać każe, aby o to praesidium infestowane nie było. Trybunały aby się w statut toruński nie wdawały i forum nie przyznawały, oraz i w sprawach juris regii, jak chce mieć 1726 konstytucya de lege sumptuaria ad mentem konstytucyi 1613, fol. 23, tit.: Lex sumptuaria. Item 1620, fol. 11: A iż się zagęściło. Item 1629, fol. 20, tit.: Lex sumptuaria durante bello. Item 1663, fol. 6, tit.: Executio, aby była renowowana cum rigore apposito, oraz żeby etiam i na magistraty choć z jakąkolwiek dystynkcyą, naprzykład czarnej togi dla polaka, a dla niemca płaszcza extendatur.

Testamenta dla obciążenia fortun miejskich invalidare, reasumpcya konstytucyi anni 1576, fol. 33, tit.: O testamentach, potrzebna.

Propinacye uzurpowane po miastach królewskich znieść tak przez duchownych, jako i stan świecki.

A że pospólstwo ubogie częstokroć magistraty w dobrach królewskich krzywdzą, więc aby corocznie oddawały rachunek przed starostą vel ejus officio castrensi, i też rachunki według prawa do grodów podawane były; od domów i gruntów szlacheckich w miastach dziedzicznych i duchownych aby miejskie trybuta płacone były do miasta etc. Cło generalne, ***zgodnie ze swą definicyą ma być pobierane od każdego bez wyjątku,*** a że handel tem, co się na gruncie urodzi, nie krzywdząc inszych podlejszej kondycyi, którzy z przekupna żyją, kupców zbóż, wełny, saletry, wołów, koni, owiec, wieprzy być powinien, niech będzie extra et ad regnum tym sposobem wyciągane: ponieważ żaden celnik idących wyżej wyrażonych extra regnum kupców taksować dla omyłki lub krzywd i importaty nie potrafi, więc zdałoby się od korca jakiegożkolwiek zboża po sześć groszy, od kamienia wełny po dwadzieścia i cztery grosze, od saletry proporcyonal-

Digitized by Google

nie, od wołu talar bity, od konia tynf i od wieprza tynfa, od barana 24 grosze. Miasta i miasteczka nad granicą... w którychby cło było wybierane, salarium proporcyonalne celnikom constituere, i wiele w którem miasteczku osób być powinno strażników, opisać; ciż celnicy w księgach miejskich owego miasta lub miasteczka wyrażając, quantum bierze, kwitować wnoszącego cło będą powinni autentycznie, za pracę zaś pisarzowi miejskiemu, ekspedyowaną na cło, więcej bądź od małej bądź od wielkiej importaty dać niema jak bity szóstak i ekstrakt kwitu wydać. A kiedy czas przychodzić będzie rachunków jmp. podskarbiego koronnego, magistraty tych miast kwity per extractus authenticos pod pieczęcią zebrać, i tam, gdzie się jmp. podskarbi rachować będzie, odsyłać będą powinni, od kupców zaś inszej kondycyi imparis status, to jest sukien, materyi, galonów, tudzież innych towarów... niech kupiec tutejszy chrześcijanin płaci po pięć od sta, obcy kupiec po ośm, Żyd po dziesięć, na co similiter jak wyżej kwity następować powinny; kwitowe zaś in rem celników cale abrogare potrzeba, bo te najwięcej depaktują, pod Fordanem similiter cło, lub od łasztów wybierane być powinno. A że intra regnum cło nie pójdzie, więc komisya generalna donatywy każdego miasta kupieckie niech ustanowi i quantum opisze, na Żydów jednak więcej ułożywszy.

Cła od soli, za granicę idącej, i od win węgierskich i francuskich podobnym być mają wybierane sposobem.

7. Szelężne.

Jako Rzplita z egzakcyi teraźniejszej szelężnego, na zapłatę wojsku postanowionego, znacznego spodziewa się posiłku, tak teraz sam podatek chcąc jako najlepiej ustanowić i onego po województwach, ziemiach i powiatach doskonałą uczynić konskrypcyą, aby jednemu folgi i uniknienia, drugiemu przeładowania nie przyniosła, lege praesenti lustracyą i rewizyą ad hunc actum postanawiamy, do której rewizyi oficyalistę pierwszego ziemskiego, a gdzie ziemstwa nie będzie, grodzkiego lub regenta, a in casu, żeby i ten był impeditus, pierwszego urzędnika, oraz jednego z sejmu teraźniejszego lustratora ziemianina i posesyonata, także i oficyalistę skarbowego, któryby regestra konnoto-

Digitized by Google

wał i taryfę układał, naznaczamy[1]). Którzy to rewizorowie funkcyą swoją zaczynać mają od przysięgi i te coram judicio terrestri vel officio castrensi, a in absentia tych urzędów przed starszym oficyalistą województwa wykonać in eam juramenti rotham idque in termino N, mają: Ja NN przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu w Trójcy Świętej jedynemu, iż do niniejszej usługi publicznej lege novella naznaczonej, nietylko quantitatem szelężnego ale też innych od Rzeczypospolitej przepisanych dyspozycyi szczerze i dokładnie w dobrach wszystkich, własnych moich ullo modo nie uchraniając, inwestygować i notować będę. I żeby regestra tej inwestygacyi cum exacta specificatione tego podatku szelężnego, według opisania, w tej konstytucyi wyrażonego, rzetelnie spisane, jednym egzemplarzem do grodu swego, drugim na komisyą generalną w zamku warszawskim na termin N rękami collegii nostri podpisanym komportowane były, dojrzę i dopilnuję i starania mego przyłożę. Przy tej zaś likwidacyi i konskrypcyi podatku szelężnego nikomu folgi, faworu lub przyjaźni świadczyć ani też nienawiścią uwodzić się ani żadnego wziątku brać nie będę, ale zdanie moje i przestrogę, którąbym baczył być potrzebną do objaśnienia tej konskrypcyi, unikając wszelkiego oszukania, kolegom moim objaśnię, zbawienie duszy mojej, poczciwość osoby, bojaźń Bożą i miłość ojczyzny przed oczyma mojemi zawsze mając, tak mi Panie Boże dopomóż i niewinna męka Chrystusa Pana.

A tak po wykonaniu przysięgi swojej pomienieni rewizorowie, dummodo tres adsint, to jest rewizor principalis, oficyalista ziemski lub grodowy et delegatus od skarbu, którzy mają być salariati[2]), mocą postanowienia teraźniejszego, zacząwszy funkcyą swoją od dnia N, najpierwej innotescencye swoje wydać powinni pro die et termino zaczęcia generalnej rewizyi tudzież partykularnie każdej parafii, potem na toż miejsce zjechać mają, gdzie fundata sua jurisdictione ad normam kondescensyi przez woźnego, którego ad hunc actum mieć przy sobie będą, przystąpią do konskrypcyi miast, miasteczek i wsi dóbr naszych królewskich, duchownych i świeckich juxta ordinem parochiarum, w taryfie ziemiańskiej ultimarie ułożonej, zaczynając od pierw-

---

[1]) *Dopisek na marginesie:* Exprimatur specificatio województw, ziem i powiatów, do których mają być naznaczeni rewizorowie. [2]) *Dopisek na marginesie:* Determinetur, siła i skąd.

Digitized by Google

szej a kończąc na ostatniej parafii. W których to dobrach tak w taryfach ut supra specyfikowanych, jakoteż opuszczonych i przez kolonie erygowanych, omni possibili modo uczynią inwestygacyą i konskrypcyą karczem, szynków i browarów, z których na szynk po wsiach i wywózkę po miasteczkach piwa lub gorzałki robią; po której uczynionej inwestygacyi numerum wyszynkowanego piwa beczek i garncy gorzałki a die 1-ma Januarii anni 1749 ad diem ultimam Martii anni ejusdem opiszą i wyprowadzą, i tę liczbę wyszynkowanych trunków w regestrach zapiszą, czyniąc ten porządek po wszystkich parafiach; a jeśliby potrzeba było, tedy przenosić się mogą i do każdej wioski propter inquirendum et investigandum numerum tego szynku. Modo tedy praemisso uczyniwszy tę pierwszą inwestygacyą in conscriptione szelężnego, i powtórną po skończonem pierwszem półroczu zaczną primis Julii w roku tymże nie już przez parafie, ale condescendendo do pryncypalniejszych miast, miasteczek każdego województwa, ziemie i powiatu, gdzie praeviis innotescentiis, aby ekonomowie, podstarościowie, piwowarowie, karczmarze, szynkarze czy Żydzi z karbami, regestrami wyprzedanych i wyszynkowanych przez ten drugi kwartał trunków i liczbę wyszynkowanych juramentem komprobowali przy pilnej hoc in puncto urodzonych komisarzów indagacyi i inkwizycyi, rozkazujemy.

Któryby zaś z obywatelów naszych legi praesenti contumax regestrów karczemnych przez ekonomów, szynkarzów, karczmarzów podać in termino zaniedbał, a tembardziej gdyby renitenter prawu temu oboedire nie chciał, na takiego in illo casu judicium commissoriale et officialium instygatorowi swemu, regestra trzymającemu, kondemnatę otrzymać i publikować pozwoli i oneż w protokóle nanotuje; ex fundo jednak i z tej rewizyi inaczej non condescendet, aż za indagacyą ludzi miejscowych czyli sąsiedzkich quantitatem tegoż szelężnego conjecturaliter et pro conscientia postanowi, miarkując się z osiadłości ludzi miejscowych, kotłów i browarów; i to quantum szelężnego in contumaciam partis do taryfy indukować będzie. Mając tedy przerzeczona komisya deductionem justam et certam wyszynkowanego piwa i gorzałki przez to półrocze, z tej proporcyi quantitatem szelężnego przez rok cały ułoży, rachując od każdego garnca piwa na szynk wydanego szelągów dwa, także i od każdej gorzałki kwaterki w karczmach wyszynkowanej szelągów dwa, od gorzałki

Digitized by Google

gdańskiej i inszej przewoźnej od kwaterki grosz, od miodu pitego wiśniaku, malenniku groszy..., od piw przewoźnych, jako to czarnego od garnca po groszy..., od dubeltowego od garnca po groszy... Wynikające z tego szelężnego quantum wyprowadzi et in latere taryf porządnie spisze i ten podatek szelężnego przy każdem mieście, miasteczku wyznaczy. Piwnice jednak partykularne, królewskie, duchowne, szlacheckie, co na własną swoją potrzebę consument, od tego płacić szelężnego nie będą. Gdzieby zaś ta rewizya zastała w dobrach których rzemieślników doczesnych, z tych nie ma connotare pożytku w karczmach, ponieważ ten pożytek, nie będąc ustawiczny ale przemijający, w taryfę, która będzie pro semper, wchodzić nie będzie powinien.

Ta sama rewizya ma zaraz przy konskrypcyi szelężnego zlustrować et exacte inwestygować młyny, huty, hamernie, kuźnie, piły lane *(!)* nowe kolonie i hyberny, jeśli one starostwa i królewszczyzny nie są agrawowane, tudzież kwarty, które nie będą odprzysiężone. Committitur przytem tejże rewizyi konskrypcya Żydów wszystkich, po kahałach, synagogach, szkołach, wsiach mieszkających, która inwestygacya dwojakim sposobem ma być uczyniona, to jest 1-mo, aby każdy rabin, ile ma być pod jego juryzdykcyą Żydów, liczby wszystkich nemine excepto podał i one rodałem poprzysiągł; 2-do, veritatem tego podania ma rewizya dochodzić przez informacyą od księży, obywatelów, mieszczan i chrześcijan, na temże miejscu znajdujących się, ut ex confrontatione eruatur veritas et justus numerus. Tymże rewizorom zlecamy, aby wszędzie jedną i równą miarę cum adminiculo urzędu podwojewodziego postanowiła i ogłosiła, to jest garncy 32 *(w)* korcu, gdzie są korce małe, gdzie zaś na beczki rachują, to szanek tejże miary constituere 32 garncy, gdzie na ćwiertnie, to korczyk itidem do 32 garncy reducere, gdzie na wiertle—itidem do 32 garncy determinare, rachując na garnce gdańskie, który cechowany mieć będzie ten, który ze skarbu assistet tej rewizyi, a to aby uniformitas miary na każdem miejscu postanowiona była. Likwory po karczmach żeby wszędzie były, injunget posesorom teraźniejszym sub triplicatione tegoż podatku szelężnego; których trunków żaden sąsiad ani posesor zniżać ani podwyższać nie ma, sub poena ćwierci roku siedzieć wieżą et refusione litis expensarum juramento comprobandarum; ale podwojewodzi z urzędem grodzkim według konstytucyi anni 1565 dwa razy na rok to

Digitized by Google

czynić powinien sub amissione officii, gdzieby zaś pokazał się fawor albo utajenie, tedy tak rewizor jako posesor o to obwiniony de falso ma odpowiadać, na co forum in prima instantia naznacza się w grodzie własnym ad instantiam cujusvis, a za dokazaniem sub poena peculatus lucri et incapacitatis ad honores condemnandus declaratur, salva appellatione parti gravatam se sentienti na komisyą ultimae instantiae, gdzie takowe sprawy i inne, tykające się podatku publicznego, finaliter sądzone być mają. Po zakończeniu tedy zupełnej rewizyi norma et methodo praesenti lege descripta, spisawszy porządnie i sprawiedliwie taryfy swoje i one rękami totius collegii podpisawszy, jeden egzemplarz do grodu województwa lub ziemi kwity *(!)* poda, a drugi na tęż komisyą przez oficyalistę skarbowego odeśle lub sam odwiezie i ciż komisarze: z sejmu naznaczony i od skarbu delegowany, exceptis officialibus terrestribus vel castrensibus, którzy przy grodach swoich zostaną, na komisyą generalną, która w zamku warszawskim pro die N ex senatorio et equestri ordine przy skarbowym urzędzie koronnym jest naznaczona, punktualnie comparebunt. Biorąc pochóp z konstytucyi anni 1703 o szelężnem, szynki, uzurpowane i bez fundamentu żadnego z ruiną miast naszych przywłaszczone od duchownych świeckich i zakonów, od starostów jako i od szlachty, cale znosimy i ad privilegia locationum miast i cechów reducimus, zlecając starostom i urzędnikom naszym miejskim, ażeby za dowiedzeniem injustae usurpationis takich szynków etiam via facti niedopuszczali, contravenientes grzywnami et confiscatione trunków i statków karali.

A że województwa poznańskie i kaliskie in usus prioprios część teraźniejszego szelężnego chcą sobie zatrzymać, więc po miastach i miasteczkach tych województw, jako dotąd zwyczaj bywał, dwiema szelągami trunki na garncu i kwaterce droższe niż po wsiach być powinny, z których to dwóch szelągów, jakie quantum wyniknie, takie osobno wybierane et ad usus tychże województw aplikowane być powinno. Tęż ekscepcyą, jako województwa wielkopolskie z miast i miasteczek, wszystkie inne województwa, ziemie, powiaty prowincyi wielkopolskiej biorą ad proprios usus. Ziemia warszawska na zniesienie długu, na czopowe ziemi swojej zaciągnionego, do tegoż przypada postanowienia, co województwa wielkopolskie, praecavendo, ażeby toż szelężne mogła na tyle lat arendować i anticipative levare sumę, pókiby nie

Digitized by Google

spłaciła długu swego, po którym wypłaconym tenże pożytek przykładem województw wielkopolskich nie na żadne largicye, ale do kasy ziemie pro publicis necessitatibus zbierać będzie powinna.

8. Cło generalne.

A że wyżej wyrażone podatki potrzebom Rzplitej wystarczyć nie zdają się, więc do tychże cło generalne lądowe i wodne od wszelkich towarów i rzeczy, także od win węgierskich zamorskich i innych zagranicznych piw i zbóż, ad regnum et extra regnum wchodzących i wychodzących, non vero intra regnum w obudwóch prowincyach koronnych, oraz monopolia, to jest tytuniowego, tabakowego, papieru stemplowanego, poczty koronne i pruskie naznacza i przytem wszystkie cła i myta partykularne, konstytucyami, przywilejami regum et ducum nadane i asekurowane, et alias quasvis libertationes i inne prywatne także egzakcye i ekstorsye przez dziedziców i posesorów miast i miasteczek i wsiów quocumque colore et praetextu uzurpowane i dotychczas praktykowane, znosi i abroguje, protekcyi i konwojów wszelkich dawania sub poenis personalibus et crumenalibus in omni competenti foro extendendis zakazuje, mostowe jednak na samych tylko rzekach i bagnach wielkich i nieprzebytych od kupców i innych, towarami i solą przez mosty szlacheckie handlujących ludzi, także i od podwód ze zbożem i innemi rzeczami, towarami omnis generis, na przedaż, a nie na własną potrzebę prowadzonych, przechodzących, od wszystkich obywatelów cujuscumque sint status conditionis et praeeminentiae, okrom podwód ze zbożem i innemi rzeczami z dóbr do dóbr, także do wywózki na deflnitacyą i na targi idących, po groszu jednym od konia, a nie więcej, od Żydów jednak po dwa grosze brać dziedzicom albo posesorom pro reparatione tychże mostów pozwala i rezerwuje. Którzy to dziedzice lub posesorowie mosty, przez rewizorów wyżej wyrażonych zlustrowane, sub refusione damnorum, jakieby się przejeżdżającemu dla złego mostu stały, et poena ducentarum marcarum polonicalium ad instantiam cujusvis in omni foro competenti vindicanda naprawiać powinni. Oraz, reasumując dawne prawa i konstytucye o zniesieniu młynów, jazów, tam, grobel, na

Digitized by Google

rzekach, osobliwie Bugu, postanowione, i też ad executionem przyprowadzając, stanowimy, ażeby też młyny, jazy, tamy, groble, defluitacyom przeszkadzające, (oprócz tamy w dobrach królewskich niegdy Ostroroga w województwie bełzkiem, konstytucyą anni 1601 rezerwowanej) przez dziedziców i posesorów in spatio X sub poenis in eisdem constitutionibus descriptis były zniesione, serio nakazujemy. Co się tycze cła brzeskiego-litewskiego, przeciwko któremu województwa ruskie, to jest kijowskie, wołyńskie, bełzkie, bracławskie i ziemia chełmska skarżą się, których desideriis dogadzając, też województwa ruskie asekurujemy, iż na przyszłym sejmie do żadnej innej nieprzystąpimy materyi póty, póki od tegoż cła statki szlacheckie pomienionych województw, ze zbożem i krescencyą z własnych dóbr idące, praevio in hoc puncto przez szyprów praestando juramento, uwolnione nie będą, e converso, póki na tymże sejmie przyszłym wolność statków szlacheckich W. Ks. Lit. z własnemi krescencyami idących, itidem praevio juramento szyprów na komorach explendo, od płacenia cła w Koronie asekurowana nie będzie. Wojewódzkie zaś i staro-ścińskie cło, także flisowskie i drągowe egzakcye abhinc znosimy i kasujemy, i żeby a tempore publikacyi teraźniejszego prawa nie było brane sub poenis, contra injusti telonei exactores sancitis, zakazujemy. A instruktarz tego cła generalnego, ad praesens postanowionego, nie komisya warszawska ekonomiczna, ale dopiero sejm przyszły ma postanowić. A kiedy województwa ziem pruskich osobliwemi prawami, in puncto tychże ceł sobie służącemi, zaszczycają się, którym też prawa illaese zachowując, ażeby jednak in aequalitate onerum ferendorum z innemi województwami koronnemi zostawały, aliud genus ad comparificandum et proportionem cła generalnego na przyszłym generale tychże województw, lub in casu niedojścia generału, na sejmie także przyszłym do wynalezienia zostawuje, i to też sobie Rzplita ostrzega, ażeby teraźniejsze cło generalne do skarbu J. Kr. Mości nie wchodziło, ale tylko in usus publicos samej Rzplitej totaliter było obrócone i nie wprzód przez skarb koronny wybierane, aż wszystkich genera wyżej wyrażonych podatków, ad praesens postanowionych, ad executionem przez Rzplitą przyprowadzone będą.

Digitized by Google

9. Konfirmacya komisyi na rozgraniczenie dóbr Wielm. Hylzena[1]).

Komisyą na rozgraniczenie dóbr Wielmożnego Hylzena, kasztelana inflanckiego, w Księstwie Inflanckiem leżących: Dagda, Bukmujza, Kownata, Pyłda, z folwarkami: Okra, Biza, Tulen, Runtort, Kurma etc., za dekretem naszym asesorskim koronnym w roku 1732 naznaczoną, a w r. 1737 ekspedyowaną i zakończoną, w roku zaś 1738 drugim dekretem naszym asesorskim koronnym potwierdzoną, in omnibus punctis dislimitationis konfirmujemy i aprobujemy, salva novella na tym sejmie constitutione o dobrach szlacheckich Księstwa Inflanckiego.

10. Projekta Księstwa Inflanckiego i województw kijowskiego i bracławskiego.

Reducendo dobra szlacheckie w Księstwie Inflanckiem ad jus primitivum dziedzicznego prawa, in pactis subjectionis w roku 1561 obywatelom inflanckim obwarowanego, wszystkie takowe dobra, które actu teraz hybernowej płacy nie podlegają, za dziedziczne wiecznymi czasy deklarujemy.

Ponieważ na uspokojenie dyferencyi granicznych, między kijowskiem a bracławskiem województwami zachodzących, komisya, przez konstytucyą roku 1736 naznaczona, ob subsecuta urodzonych komisarzów fata nie doszła, a zaś komisya, mediante między temiż województwami decreto w trybunale skarbowym koronnym a sacra Regia Majestate wydana, dotąd w limicie zostaje, dobra zaś, w powiecie dźwinogrodzkim będące, do województwa bracławskiego ab aevo należące, konstytucyą sejmu warszawskiego anni 1736 przez postanowienie urzędów powiatu dźwinogrodzkiego, temuż województwu bracławskiemu przyznane, od województwa kijowskiego do płacenia podatków bywają pociągane, przeto my za zgodą wszech Stanów Rzplitej, urodzonych N. N. za komisarzów do ponowienia i postanowienia granicy między temiż województwami naznaczamy. Którzy to urodzeni komisarze, absentia

---

[1]) Arch. Czart. 587, *bez tytułu.*

niektórych non obstante, byleby ich sześciu było, do miasta Pikowa w pierwszy poniedziałek po Bożem Ciele w roku przyszłym 1749 zjechawszy się, też województwa podług granicy, przez urodzonych komisarzów Najjaśniejszego Króla Jmci Zygmunta Augusta roku 1570 postanowionej, a przez Najjaśniejszego Króla Jmci Henryka roku 1574 aprobowanej, rozgraniczą i znakami oddzielą, deklaracyą zaś trybunału koronnego lubelskiego, feria tertia ante festum S. Lucae Evangelistae roku 1746 względem pisania dekretu na województwie bracławskiem nastąpioną, in toto aprobujemy.

11. Reasumpcya naprawy dróg i kanałów miasta Warszawy i cyrkumferencyi.

Reasumując konstytucyą anni 1685 et in toto potwierdzając o naprawie dróg i kanałów miasta Warszawy i cyrkumferencyi dla wygody rezydencyi Naszej i obrad publicznych, konserwacyi zdrowej aeryi i dowożenia łatwiejszego comestibilium, najprzód, vigore et in fundamento pomienionej konstytucyi za reskryptami Najjaśniejszych antecesorów et in particulari za Naszymi ponowione i przez Wielm. marszałków, Wieleb. w Bogu biskupa poznańskiego, qua loci ordinarium i Wielm. wojewodę ruskiego, qua starostę warszawskiego, gloriose odprawione komisye i wszelkie ich dekreta i postanowienia za zgodą wszech stanów aprobując, tejże komisyi dalszą kontynuacyą zlecamy, moc złożenia onejże pro exigentia temporis w ręku Wielm. marszałków utriusque gentis zostawując, a cokolwiekby postanowić im się zdawało na utrzymanie bruków i ochędóstwa w mieście Warszawie et in circumferentiis, ut plenarie decidant et concludant absentia nonnullorum non obstante, zlecamy. Żeby zaś żaden cujuscunque status czyli to pałaców, domów i rezydencyi czyli też kamienic possessor ab obligatione legis praesentis Wielm. marszałków, co do ochędóstwa bruków i dobrego porządku regulować się będzie, nie ekscypował się, mieć chcemy.

Digitized by Google

12. Immunitas juryzdykcyi marszałkowskiej.

Ponieważ na całości juryzdykcyi marszałkowskiej nie tylko dobry porządek, ale i powszechne przy boku Naszym i podczas obrad publicznych funduje się bezpieczeństwo, a przeto, reasumując wszelkie prawa, o juryzdykcyi marszałkowskiej stanowione i prerogatywy jej warujące, oraz tymże prerogatywom przeciwne którekolwiek tollendo abusus, aby taż juryzdykcya secundum praescriptum praw i artykułów marszałkowskich cum suis officiis in perfecto rigore, robore et authoritate zostawała illaesa, nazawsze mieć chcemy, i ażeby według dawniejszego zwyczaju artykuły marszałkowskie podług konstytucyi zaraz po przeczytaniu pactorum conventorum czytane na sejmach w senacie bywały, za zgodą wszech stanów postanawiamy.

13. Projekt de securitate sejmików.

Lubo securitas sądów wszelkich, sejmików i innych wszystkich zjazdów publicznych wielu konstytucyami jest obwarowana, przecież ustawiczne uczy nas doświadczenie, iż te wszystkie actus w wielkiem zamieszaniu i bez wszelkiej obserwancyi prawa odprawować się zwykły; więc na takowych, którzyby do jakiegokolwiek tumultu byli okazyą, podwyższamy praesenti lege *(karę)* tysiąc grzywien i wieży pół roka, gdy tego komu w sądach proprii districtus przez inkwizycyą dowiodą.

A takie sprawy grody lub ziemstwa sine admissa appellatione do trybunałów finaliter et peremptorie sądzić powinny.

Stanowimy i pro perpetua lege mieć chcemy, aby senatorowi lub urzędnikowi, sejmik w swojem województwie lub ziemi zagajającemu, głos i wolna activitas tamowana nie była, ani przeszkadzana, ani przerywana, dotąd, dokąd swego głosu nie zakończy, pod takową tysiąca grzywien i wieży pół roka siedzenia karą, która wyżej wyrażonym sądzić się powinna porządkiem.

Że zaś w sądach grodzkich bobrownickich w ziemi dobrzyńskiej częste tumulty i zamieszania przez stan szlachecki

Digitized by Google

i innych różnych kondycyi ludzi wzniecają się, więc non obstante constitutione o rokach krakowskim i ziemi dobrzyńskiej na szlachcica, relaksujemy to prawo, co do ziemie dobrzyńskiej należy, i roki na sądach grodzkich lub ziemskich i na innych publicznych zjazdach w tejże ziemi dobrzyńskiej dawać delinquentibus pozwalamy.

14. Punkta in ordine korektury trybunału.

Na przyszły sejm walny mają być takowe: 1-o. Według czasu, z prawa przyzwolonego, to jest w pierwszy poniedziałek po Najświętszej Panny Narodzeniu, za zjechaniem się obywatelów do województwa, powiatu czyli ziemi, jak jest zwyczaj sejmikowania, wojewoda czyli kasztelan lub podkomorzy, a in defectu onych pierwszy natenczas będący urzędnik tego województwa, zasiadłszy i zagaiwszy pytające się incolas, kogoby sobie życzyli mieć marszałka sejmiku swego nauclerum, ad vota populorum podać ma, któren czyli per verbum placet, czyli per vota universorum, czyli za podaniem dwóch lub jednego kandydatów stanąć powinien de necesse. — 2-o. Tenże jmp. dyrektor, senator czyli urzędnik znajdujący się, powinien się spytać incolas, kogo chcą mieć deputata? Jeżeliby się nie zgodzili na jednego, więc tam, gdzie 2 obierają, ma 4 podać, a gdzie jednego, tam 2,—per pluralitatem votorum ma być koniecznie obrany, któren po obraniu swojem abundabit kreskami, ma zaraz in facie tego sejmiku jurament wykonać, wyrzuciwszy ten punkt przysięgi: „jakom się nie starał“, i to laudum ma podpisać dyrektor, marszałek i 4 asesorów, jako legitime obrany i przysięgę constitutione expressa wykonał. A jeżeliby quo casu fałszywe dali wyżej wyrażeni testimonium, tedy *(!)* ad cujusvis delationem per expediendas inquisitiones secus dowiedziono było, tedyby *(!)* wszyscy sześciu mają po tysiącu grzywien dać delatori i wieże pro fabricatione electionis mają po ćwierć roku siedzieć, a usurpans funkcyi pro incapaci in perpetuum. — 3-o. Jest per expressum praw, że actor sequitur forum rei, więc czy to będzie z Małejpolskiej w Wielkopolszcze miał sprawę, czyli e converso, to swojej dojdzie sprawiedliwości, ale że sprawy tępo idą w trybunale, bo ten czas, któren sądzą w Piotrkowie, ubliża się sprawom małopolskim, lecz

niechaj wielkopolanie mają osobliwy trybunał, a małopolanie swój trybunał, który się ma zaczynać we Lwowie i tam województwa pobliższe, jako to: kijowskie, ruskie, wołyńskie, podolskie, bracławskie, gdzie się ten czas trybunał ma przenieść do Lublina, i tam mają sądzić województwa pod tymże marszałkiem: krakowskie, sendomierskie, bełzkie, lubelskie, podlaskie i czerniechowskie. — 4-o. Że jest farrago regestrów, więc aby regestra tylko były ordynaryjne, wojewódzkie, remissarum, dzień zaś naznaczyć na takowe regestra, które się co tydzień sądzić mają: cały dzień, bo szósta godzina, per constitutionem naznaczona, psuje poobiednią sesyą, i trzeci regestr arianismi. — 5-o. Regestr expulsionum, lubo per constitutionem tak anni 1699, jako 1726, że expulsus ante omnia reinduci powinien, cum poenis, a negotium principale ad regestrum ordinarium odsyłają, przez co się wielka krzywda czyni et injuria naturae, przeto tak causam principalem ma trybunał wysądzić, jakoteż et expulsionem czyli była czyli nie, determinować powinien et delinquentem skarać.— 6-o. Deputaci duchowni, żeby nie był nativus post electionem praesidens, mają ad formam świeckich obierać sobie z kapituł prezydenta i tylko do regestru compositi et mixti, jako i takowego, należeć powinni. — 7-o. Deputaci powinni być od województw, ziem czyli powiatów salariati, i który ma stancyą swoję, gospodarzom ex suo salario po złotych dwieście bez trybunał zapłacić powinien, a stancyą ma mieć reperowaną cum omnibus commoditatibus. — 8-o. Deputaci aperta stuba mają dawać sentencye, aby ich nie wstyd było administrandae justitiae, jednak principaliter agentes mają na ustęp wychodzić. — 9-o. Jeżeliby która lub ukrzywdzona, a sprawiedliwie sądzona była, szła na drugi trybunał, a tam ta druga strona otrzymała approbationem decreti, tedy jako in re judicata, powinna ta strona lucrans super damna, a primo decreto sibi causata, przysiądz, a strona absque moderamine judicii kompensować ma, in causa vero facti nie ma więcej sobie trybunał przysądzać, tylko duplex vadium, pro qualitate zaś facti wszytko parti. — 10-o. Przy dokończeniu trybunału podczas sejmu ma J. Kr. M. naznaczać kolejno biskupa i dwóch senatorów ad excipiendum juramentum (co roku innych) ichmciów pp. deputatów, i któremuby objecta była corruptio, talem pro infami et nullius honoris capace deklarować mają i w księgi ziemskie ingrosować. — 11-o. Ponieważ generał

Digitized by Google

województw wołł. *(!)*, jako to: kijowski, bracławski, wołyński, czerniechowski, na swoją kadencyą województw tylko po jednemu pisarzowi zasiadają, ziemstwo zaś lubelskie impetit sprawiedliwości, bo nie tylko samo zupełnie in trinis personis zasiada, ale jeszcze commovet deputatów, interesując się za sprawami, aby kogo chcą utrzymać, taką sentencyą dali będący praesentes, więc niech i to województwo lubelskie ad normam generała województwa wołyńskiego, jako i wszytkie województwa, mają swoich pisarzów i regentów, którzy regenci być mają salariati od województw et circa acta zawsze mają zostawać, a pisarze zaś od dekretów czyli potioritatis czyli causae juris nie więcej jak po 40 brać złotych mają, a decreto condescensionis po złotych dwadzieścia, od innych zaś dekretów, jako to: in ordine expediendae inquisitionis, comportationis, statuitionis subditorum, solutionis summae, nie wiecej jako po złotych 6 brać mają i także przy dokończeniu trybunału po deputatach przysięgać mają corocznie, jako nic więcej od dekretów nie brali nad niniejszej postanowienie konstytucyi, i regenci juxta constitutionem vigesimi sexti nie więcej wyciągać mają, praevia comprobatione corocznie in determinio, ruscy w ruskiem w wyższych województwach *(!)* lubel. za siebie i 3 susceptantów swoich przysięgać mają. Caetera inhaerendo vigesimi sexti constitutioni adimpleantur.

15. Ustanowienie praw ad processum juris. [1]

Lubo per constitutionem roku 1726 trybunał, ziemstwa, grody et processus juris są opisane, jednak, ponieważ ex praxi w następujących potem prawie latach to opisanie in aliquibus

---

[1]) *W papierach J. Fr. Sapiehy znalazł się także inny, krótszy projekt reformy sądowej bez daty; kładziemy go poniżej in extenso:*

Ponieważ korektura jurium W. Ks. Lit., na sejmie blizko przeszłym grodzieńskim w roku 1726 ustanowiona, jeszcze do dojścia prędszego sitientibus justitiam obywatelom W. Ks. Lit. remoram czyni, za doniesieniem panów rad, na teraźniejszy sejm zgromadzonych i za instancyą posłów ziemskich W. Ks. Lit., w tem cum consensu omnium ordinum Reipublicae ojcowskiem Naszem pieczołowaniem chcąc medelam adinvenire, aby in hoc libero

Digitized by Google

punctis stronom litigium wiodącym gravaminosum być się pokazało, zaczem pro utilitate publica odtąd postanawiamy:

Odesłanie spraw z trybunałów do ziemstw i grodów.

Ponieważ to wielą konstytucyami jest warowano, ażeby sprawy, in minori subsellio nie sądzone, do trybunału, któremu

---

regno aequaliter tak większej fortuny, jako i mniejszej incolae mogli participare de beneficiis legum, takowe media adinvenimus.

1. Że się zagęściły regestra w trybunale głównym W. Ks. Lit. sprawami, in minoribus subselliis nie drabowanemi, per omnes gradus juris et dilationes usque ad definitivam, takowe sprawy, to jest ziemskie do ziemstwa, grodzkie do grodu odsyłamy, ubi bona consistunt, pro finali decisione, od której appellatio ukrzywdzonemu do trybunału reservatur; i choćby dała się strona wzdać, nie rozprawiwszy się in minori subsellio, etiam po pojeździe iterum tamże, ubi incepta, ma być drabowana ad ultimum gradum juris i decyzyej in principali, od którego tylo pro male judicato libera appellatio do trybunału.

2. A że pojazdami renitentes zwykli przeciągać justitiam, objaśniamy w tem proceder prawny, iż in primo termino otrzymawszy in contumaciam strona dekret, czy w sprawie ziemskiej w ziemstwie, czy w grodzkiej w grodzie, o tym dekrecie praevia innotescentia od urzędnika tegoż urzędu ma być pojazd ad locum litigio subjectum; po którym pojeździe iterum do tegoż urzędu adcitatus, gdy się iterum da kondemnować, już ma całego urzędu z kancelaryą wyprowadzona być condescensio ad fundum, praemissa innotescentia niedziel czterma; gdzie ufundowawszy juryzdykę, tę sprawę wyegzaminowawszy należycie, tam ją ultimarie rozsądzić, servata injuriam passo appellatione do trybunału.

3. Dlatego do głównego trybunału tylo per appellationem mają devolvi sprawy; wpisywać się strony mają w regestra trybunalskie secundum repartitionem u województw per palatinatus et districtus każdemu województwu i powiatowi w statucie jako i w korekturze jurium sejmu 1726 naznaczonego *(!)*. Ale non ratione personarum, po województwach i powiatach degentium, lecz ratione bonorum, na które egzekucya będzie sprowadzona, te wpisy mają się regulować.

4. Inkwizycye, egzekucye, eksdywizye, taksy urzędy ziemskie w sprawie ziemskiej, grodzkie w grodzkiej ejusdem territorii tenebuntur expedire, zabiegając ekspensom większym na wyprowadzenie zdała inszego urzędu, chyba żeby wakował ten urząd albo był do sprawy tej inwolwowany, tedy e viciniori loco ma być designowany.

5. Dylacye także abbreviantur, to jest in primo termino za

Digitized by Google

sama tylko appellationum według dawnych praw należy disjudicatio, nie cisnęły się, dotąd zaś jedne via contraventionis dekretom kontumacyjnym, drugie dla wakujących ziemstw lub dla niesądzących się roczków strony do trybunału udawały się, zaczem, reasumując wszytkie te prawa, jakoteż contra negligentes officiales opisane, wszytkie sprawy ziemskie do ziemstw, a grodzkie

---

pozwem lub zakazem lub remissą z sądu patroni mają być przydani dwa, dobrze prawa świadomi, reservatis duobus ejusdem capacitatis drugiej stronie, a przed przydaniem od sądu i urzędu nie mają spraw przyjmować; post copia spraw i godzin dwie kopia pozwu uchyla się, exquo dowód podanego pozwu jest i pozew podany, jako i dekretu remisyjnego kopia uchyla się, exquo o remissie constat utrique parti ex anteriori decreto.

6. Sprawy minoris importantiae, non excedentes tysiąca złotych, ziemskie w ziemstwie, grodzkie w grodzie mają finaliter decidi etiam post condescensionem ad fundum, jeżeli ad fundum regulabitur actio.

7. Sprawy o zbiegłych poddanych w tem województwie i powiecie, skąd wyszedł, mają ventilari w grodzie ad ultimum gradum nawet i po pojeździe iterum do grodu; a gdyby się et in secundo termino dał citatus wzdać, ma condescensio całego grodu ad fundum educi i tam finaliter rem decidere, zostawiwszy injuriato liberam appellationem do trybunału. Dilatio o zbiegłych poddanych, in primo termino additio patronów dwóch, in secundo copia spraw wszystkich, in tertio statuitio zbiegłych lub wyprowadzonych i godzina jedna, po której rozprawa.

8. Egzekucya za dekretami trybunalskimi przez urzędy tych województw i powiatów, ubi bona consistunt, ma być czyniona sine ullo favore parti citatae; na bronienie gwałtowne województwo całe lub powiat ruszony powinien być, in casu niewystarczenia pobliższe województwa i powiaty do tego lege praesenti obligantur, ażeby dekreta nie były bez skutku i nikt się ex orbita legum nie wyłamywał, a przez takowe wiolencyjne bronienia się, prawu pospolitemu sprzeciwiając się, causata damna actori na tychże dobrach mają być wskazane przez urzędy, czyniące egzekucyą.

9. W sprawach, przywołanych z regestrów trybunalskich, kopia z dekretu apelacyjnego i additio duorum patronorum być powinne, nie zażywając tych dylacyi, które wybrane są w tym urzędzie, do którego mota appellatio.

10. Sprawy ekspulsyjne tak ziemstwa, jako i grody sądzić mają, a sola reinductione ferując decyzyą i zaraz tymże dekretem post praeviam reinductionem inquisitio, jeżeli był posesorem i jak długo; tamże zaraz calculatio et verificatio ma expediri.

Digitized by Google

do grodów proprii palatinatus vel districtus, tam gdzie dobra leżą, odsyłamy.

I ażeby litigantes w sprawach ziemskich do ziemstw, w grodzkich do grodów juxta meritum, litis pendentia w trybunale inchoata, chociażby po wyprowadzonych inkwizycyach i zapisanej oczewistej rozprawie, zapozywały się, i tamże w ziemstwie lub grodzie post aut ante dilationes kontumacyjny otrzymawszy dekret, a za nim officiosam sprowadziwszy executionem, o sprzeciwieństwo dekretowi nie już do trybunału, ale iterum do tegoż sądu ziemskiego czyli grodzkiego, gdzie się sprawa zacznie, aż do oczewistego in principali negotio dekretu prawo kończyli, (salva tylko ab eodem principali disjudicato negotio według opisania w statucie appellatione) postanawiamy.

Similiter, gdyby strona po oczewistej ostatecznej w ziemstwie lub grodzie rozprawie nie czyniąc apelacyi, a przez to samo dekretem tych sądów kontentując się, satysfakcyi onemu czynić nie chciała, tedy etiam o takową kontrawencyą iterum forum w temże ziemstwie lub grodzie, gdzie sprawa rozsądzona była, sine ulla już appellatione naznaczamy. Urzędy też ziemskie roki w czasie statutem opisanym po niedziel sześć, a w grodzie roczki po całym miesiącu, zaczynając od dnia pierwszego aż do ostatniego, cztery razy w roku, t. j. w marcu, czerwcu, wrześniu i grudniu, sub privatione officiorum ad delationem injuriati w trybunale termino peremptorio decernenda (salvis legalitatibus et impedimentis w statucie expressis), praevia tamen omnino subdelegatorum na swojem miejscu według statutu substitutione, ażeby sądziły, mieć chcemy.

---

11. O podatki repartycyjne na tej kadencyi, gdzie województwa i powiaty są eksdywidowane, mają sprawy być sądzone, dawszy innym pokój ani do drugiej kadencyi one odsyłając, sub nullitate decretorum.

12. Patronowie bez peroracyi, naturali sermone krótko sąd i urzędy mają informare, dokumenta tylo ad casum punkt przeczytawszy, producere tenebuntur.

13. W skarbowych sprawach za zakazem abbreviato processu post additionem patronów kopia spraw, godzina i jedna rozprawa być powinna.

14. W obligowych sprawach, tak jak i w skarbowych proceder, summa, provisio et rationabilis numerus litis expensorum adjudicari powinien.

Digitized by Google

Trybunał Główny W. Ks. Lit.

Lubo vigore praw dawnych i teraźniejszego omnium ordinum postanowienia same tylko po ostatecznej in minori subsellio rozprawie appellationum sprawy do sądzenia trybunałowi należeć mają, jednak, ponieważ w wielu województwach i powiatach są i mogą być wakujące ziemstwa, przez coby wielki nacisk spraw w pobliższych ziemstwach nastąpić musiał, zaczem, dogadzając i w tem commoditati publicae, gdzieby w województwie lub powiecie ziemstwa nie było, tedy w sprawach ziemskich tych województw i powiatów nietylko zaczęty w trybunale proceder in hoc gradu juris, jak się teraz znajduje, tamże kontynuować, ale też, gdy zupełnego albo wcale ziemstwa w którem województwie lub powiecie nie będzie, w takichże sprawach, in minori subsellio drabowanych czyli nie drabowanych, także do trybunału zapozwać się i tam etiam via contraventionis ad ultimum gradum juris rozprawować się pozwalamy.

Quo stante processu jeżeliby przed dokończeniem w trybunale sprawy ziemstwo w tem województwie lub powiecie, do którego sprawa ex fundo należeć będzie, obrane było, naówczas sprawy takowe nie już w trybunale sądzone, lecz do własnego ziemstwa na roki przez strony wraz przeniesione i tam modo, supra et infra o sądzeniu ziemstw circumscripto, sub nullitate decretorum, po ufundowanem w tem województwie lub powiecie, do którego sprawa należeć będzie, ziemstwie, w trybunale obtentorum, prosekwowane i kontynuowane być mają.

W sprawach zaś, które post inchoatam litem z trybunału vigore praesentis sanciti do grodów i własnych ziemstw odesłane są i przeniesione będą, jakie dylacye lub dekreta kontumacyjne i akcesoryjne w trybunale praecesserunt i praecedent, iterari in minoribus subselliis niepowinne; e converso w tych sprawach, któreby wprzód w ziemstwie sądzone były, a potem ex defectu ziemstw in propriis palatinatibus seu districtibus do otworzenia się onych lub też via appellationis czyli paritatis votorum w trybunale sądzić się musiały, jakie dylacye lub dekreta kontumacyjne i akcesoryjne w ziemstwie praecesserunt, iterari w trybunale nie będą mogły, co się ma rozumieć i o inkwizycyach, któreby nienagannie od stron albo już podwukrotnie za dekretami w tychże sprawach ekspedyowane były.

Digitized by Google

A gdyby w sprawach, post finalem in minori subsellio disjudicationem przez apelacyą do trybunału odeszłych, strona kondemnować się w trybunale dopuściła, tedy o kontrawencyą takowemu kontumacyjnemu dekretowi forum także w trybunale determinujemy. A jeżeliby i powtórnie strona kondemnować się dopuściła, tedy już ten drugi contumacialiter otrzymany w trybunale dekret valorem oczewistego dekretu mieć powinien, et eo ipso takowa konwikcya za finalną oczewistą rozprawę reputari ma, i strona, takim procederem prawnym przewiedziona, żadnym sposobem wzruszać już tej sprawy mocy mieć nie będzie. Wszakże to opisanie powtórnego kontumacyjnego in hoc casu dekretu traditioni bonorum sposobem niżej o egzekucyach opisanym za pierwszym kontumacyjnym dekretem, po apelacyi ex minori subsellio w trybunale otrzymanym, subsequendo, przeszkadzać nie ma.

Elekcya ziemstw po województwach i powiatach.

A ponieważ wszytkie sprawy ad minora subsellia, to jest do grodów i ziemstw, praesenti lege do sądzenia są odesłane, ziemstwa zaś niemal wszytkie vacant, zaczem, chcąc też ziemstwa ustanowić, postanawiamy, ażeby Wielm. wojewodowie wszyscy, etiam non requisiti, po wszytkich województwach i powiatach, gdzie nie są zupełne ziemstwa, albo też ich wcale niemasz, uniwersały na elekcye wakujących wszytkich urzędników ziemskich tak sądowych, jakoteż marszałka, podkomorzego i chorążego, assignando na obranie pierwszego wakującego urzędnika dzień w roku przyszłym 1749 pierwszy po sejmiku gospodarskim, a na elekcye dalszych urzędników, gdzieby ich nie było, consecutive drugie dni naznaczywszy, servata lege statuti wydali.
Województwa zaś i powiaty, jakoteż księstwa Żmujdzkie i Inflanckie ażeby za tymiż raz wydanymi uniwersałami urzędników ziemskich, którychby nie było, porządkiem w statucie wyrażonym w naznaczonych uniwersałem dniach obierali, naznaczamy. A jeżeliby którykolwiek z Wielm. wojewodów na termin wyż wyrażony uniwersałów na elekcye wakujących urzędników ziemskich nie wydał, lub też sejmik na którykolwiek wakujący urząd ziemski quacunque ratione nie doszedł, tedy do dalszego sposobem wyżej opisanym wakujących naówczas urzędników ziemskich etiam bez uniwersałów obierania póty, póki zupełnego nie obiorą

Digitized by Google

ziemstwa, tenże dzień pierwszy po sejmiku gospodarskim w każdym roku, a distinctim w roku przedsejmowym, drugi termin na takoweż elekcye nazajutrz po sejmiku antekomicyalnym sejmu ordynaryjnego na wieczne czasy wszytkim województwom i powiatom praesenti sancito determinujemy.

Sejmiki województw eksulanckich.

Dogadzając zaś desideriis smoleńskiego województwa i starodubowskiego powiatu, ad instantiam urodzonych posłów tegoż województwa i powiatu postanawiamy, żeby odtąd już wszelakie sejmiki nie w Wilnie, lecz ob majorem commoditatem sejmikowania sejmiki województwa smoleńskiego w miasteczku Olwicie w powiecie kowieńskim, a powiatu starodubowskiego w dobrach eksulanckich, w miasteczku Hoży, w powiecie grodzieńskim leżących, bywały. Ażeby zaś tegoż województwa i powiatu officia urzędów ziemskich nie były otiosa, i sprawiedliwość in sua administratione barziej ampliari mogła, non derogando dekretom oczewistym trybunalskim o dobra eksulanckie, inter varios litigantes ante hanc legem finaliter ferowanym i one za nieporuszone uznając, ex consensu omnium ordinum mieć chcemy.

Ażeby ciż urodzeni urzędnicy ziemscy ad normam innych województw i powiatów W. Ks. Lit. sprawy ziemskie dóbr tylko proprie eksulanckich do swojego województwa i powiatu należące i inne, w którychby strony zgodnie i dobrowolnie tam forum przyjęli, na rokach abhinc w terminach prawa statutowego po niedziel sześć sądzić się mających, smoleńscy raz w Olwicie, a z alternaty w Hucianie, w powiecie wilkomirskim leżącej, starodubowscy zaś w miasteczku Hoży quotannis officiose sądzili, na erekcyą tamże izb sądowych i sejmikowych sumptum sobie na sejmikach relationum obmyśliwszy, które, jakoteż inne de lege przypadające, jeszcze do roku od konkluzyi niniejszego sejmu w Wilnie in loco solito w kaplicy kościoła O. O. Bernardynów expediri mają.

De valore dekretów oczewistych.

Reasumując dawne prawa o dekretach oczewistych asesorskich, trybunalskich, kompromisarskich ex seriis partium controversiis jakoteż ziemskich, podkomorskich, grodzkich simili modo

et sine appellatione ferowanych, ażeby takowe dekreta ullo excogitabili modo przez nikogo wzruszone i w wątpliwość wprowadzone nie były, praesenti lege warujemy, i ażeby wszelkie urzędy za takowymi tanquam ultimae instantiae dekretami wiązanie przysądzonej rzeczy sub poenis, tak na urząd, jak na stronę w statucie expressis, omnino czynili, nakazujemy.

Egzekucye za dekretami.

Ponieważ per constitutionem anni 1726 egzekucye za dekretami cum extenuatione stron i nieprędkiem sprawiedliwości dojściem są opisane, więc i w tem skracając processum przeciągłego prawa, tak postanawiamy. Ażeby strona jure vincens w sprawach wszelkich summarii processus przyznanych i nieprzyznanych zapisów, exemptionis, expulsionis, o zbiegłych lub wyprowadzonych poddanych, o złamanie bezpieczeństwa po drogach, jakoteż skarbowych depactationis, o niepłacenie podatków Rzplitej, o stypendya żołnierskie, o ekstorsye wszelkie od ludzi handlujących przez żołnierzów i innych wszelkich cujuscunque status et conditionis ludzi, o myta, mostowe i brzegowe, otrzymawszy in quocunque foro, sprawie swojej competenti, kontumacyjny dekret po sprowadzonej za pierwszym dekretem egzekucyi i po przyjętej in scriptis czyli też słownej cedule, za drugim w takowych sprawach otrzymanym kontumacyjnym dekretem; w sprawach zaś sukcesyjnych tudzież o dziedzictwa, o kognicyą między prawami, a o dyferencye gruntów i innych simplicium injuriarum po dwóch egzekucyach za trzecim kontumacyjnym dekretem, a w sprawach po apelacyach za pierwszym kontumacyjnym w trybunale otrzymanym dekretem similiter w tych wszytkich i wszelkich sprawach, w których ante hanc legem dwa tylko zaszły kontumacyjne dekreta, tedy po otrzymanym trzecim kontumacyjnym dekrecie, a gdzieby trzy otrzymane były dekreta, już bez żadnej dalszej konwikcyi, captato sposobem w konstytucyi anni 1726 opisanym tempore, pro traditione dóbr sprowadziwszy sądowego urzędnika, officiose in possessionem wchodziła.

Urzędnik zaś także juxta modum w konstytucyi roku 1726 praescriptum sub poenis sessionis turris przez niedziel 12 et sub refusione damnorum, na urzędy, jakimkolwiek sposobem parti jure victae faventes za dowodem irrogandis, postąpić tenebitur.

Digitized by Google

Strony też prawem przekonane teraźniejszemu postanowieniu ullatenus sub iisdem poenis sessionis turris et refusionis damnorum, za każdem sprzeciwieństwem seorsive atque irremissibiliter decernendis, contravenire nie mają i nie będą mogły.

Przypuszczenie dalsze urzędników do egzekucyi za dekretami kontumacyjnymi.

Dogadzając też i w tem litigantium commoditati, nie tylko urodzeni urzędnicy ziemscy i grodzcy sądowi, ale też urzędnicy: wojski, stolnik, podstoli, podczaszy, cześnik, horodniczy, skarbnik, strażnik, oboźny, łowczy, krajczy, koniuszy i miecznik, aktualni urzędnicy z każdego województwa i powiatu do ekspedyowania egzekucyi za pierwszymi dwoma trybunalskimi, ziemskimi i grodzkimi in causis simplicium injuriarum dekretami, a in causis summarii processus za pierwszym jednym dekretem, ażeby ad libitum stron brani i używani byli, pozwalamy. I ażeby pomienieni urzędnicy, ad expediendos hoc actus lege praesenti przypuszczeni, wykonawszy jurament na pierwszych rokach lub roczkach lub też w trybunale takowe egzekucye praeviis omnibus solennitatibus, w konstytucyi roku 1726 circumscriptis, exacte ekspedyowali et in casum zawodu lub takowego in formalitatibus muneris hujus przestępstwa privatione officiorum z nagrodzeniem szkód stronie, zawód cierpiącej, irremissibiliter karani byli, postanawiamy. Inkwizycye zaś tak trybunalskie, jakoteż ziemskie, grodzkie tudzież egzekucye ultimae instantiae pro traditione bonorum do samych tylko urzędników ziemskich i grodzkich należeć będą.

A że niektórzy urodzeni patronowie takoweż po województwach i powiatach są urzędy, więc od daty porzucenia patronizacyi takowe onym egzekucye ex vi et praerogativa urzędów wyż wspomnianych ekspedyować pozwalamy.

Warowanie locistandi na kondemnaty.

Ażeby odtąd kondemnaty trybunalskie koła wielkiego w trybunale takowymże na tejże repartycyi, na której otrzymane były, skarbowe w skarbowym, fori compositi w trybunale duchownym, ziemskie w ziemstwie, grodzkie w grodzie znoszone i warowane locistandi sposobem, w dawnych prawach opisanym, in eodem

Digitized by Google

foro et repartitione, gdzie wypadły kondemnaty, czynione były, postanawiamy, a raz secus uczynione pro nullis ac irritis deklarujemy. A że praesenti lege wszytkie sprawy ad subsellia sibi competentia są odesłane, zaczem etiam na trybunalskie, ad terminum executionis modernae legis wypadłe kondemnaty w sprawach ziemskich w ziemstwach, a w grodzkich w grodach, do których proprie należeć będą, warować locumstandi naznaczamy.

Dylacye.

Dylacye „kopia z pozwu“, item „kopia zaczem nie wpisano“ abrogando, mieć chcemy, ażeby we wszelkich i wszytkich sprawach in quolibet foro nie więcej dylacyi, jak tylko „kopie z spraw wszytkich“ użyczane były. A gdyby strona additionem patroni potrzebowała, tedy to beneficium nie osobliwie, ale razem z kopiami z spraw pozwolone jej być ma; seorsive zaś dylacye „kopii spraw ab additione patroni“ et „e contra additio patroni od kopii spraw“ używane i użyczane być nie mają.

W sprawach zaś sukcesyjnych tudzież o dziedzictwa, o kognicyą między prawami, o dyferencyą gruntów, na pierwszym „kopia spraw wszytkich“ razem z przydaniem, jeżeliby strona potrzebowała patrona, na drugim zaś terminie „munimenta juxta exigentiam stron et antiquas leges“, każdy sąd użyczać ma.

Wszakże w sprawach ex quolibet subsellio per appellationem w trybunale przypadających, żadne prorsus dylacye et beneficia juris używane i użyczane być nie mają.

A ponieważ tak przez odesłanie spraw ad minora subsellia, jakoteż przez umniejszenie dylacyi processus juris jest skrócony, zaczem praktykowane dotąd przy konkluzyi trybunału trzy dylacyjne tygodnie pro futuro znosimy, w których sprawy nie przeszłym pędzenia regestrów zwyczajem, ale jednostajnie, jak przez cały trybunał, wołane i sądzone być mają.

Obmowy.

Beneficium obmów circa antiqnas leges zachowujemy, hoc tamen praecauto, że jeżeliby senator, minister, poseł ziemski, na sejmie actu nie będący, obmowę na funkcyi swojej podał, a przez to i stronę siebie pozywającą i sąd eludere ważył się, tedy na to rezolwujący *(się)* każdy poena sessionis turris civilis przez nie-

Digitized by Google

dziel sześć karany być ma. Dlaczego praesentiam suam na sejmie każdy z senatorów i ministrów od Wielm. marszałków W. Ks. Lit., a z posłów ziemskich od urodzonych marszałków sejmowych podpisanym dokumentem testari powinien będzie.

Godziny.

Ponieważ strony litigantes, na godzinę wziąwszy, częstokroć contra mentem statutu sprawy na lat wiele przeciągają, zaczem toż beneficium godzin, in solam prolongationem spraw dotychczas zażywane, nie inaczej tylko juxta sonum tegoż statutu, (jeżeliby która z stron in tractu oczewistej rozprawy dla rozmyślenia się i poradzenia się godziny jednej potrzebowała) pozwalamy, oraz ażeby każdy sąd ad expirationem godziny do wołania i sądzenia żadnej innej sprawy, niżeli zaczętą skończy, nie przystępował, mieć chcemy.

Wniesienia.

Practicatur wielkie w trybunałach i innych sądach bezprawie, iż strony, nie mając uczynionych aktoratów albo przywołania onych, nie czekając przy procesach lub podanych suplikach listy zaręczne i inne różne judicata otrzymały. Zaczem, tollendo hos abusus, przeciwko prawu practicatos, postanawiamy: Ażeby żaden tak z stron, jakoteż z urodzonych patronów nie ważył się, nie czekając przywołania uczynionego aktoratu, o list zaręczny czyli inne jakiekolwiek judicatum dopraszać się, ale każdy ex litigantibus sprawę za pozwem lub zakazem pro merito actionis do regestrów, ubi competierit, wpisawszy, aktoratu swego powołania ex ordine czekał sub nullitate secus judicatorum et sub poena sessionis turris przez niedziel dwie, tak na strony o to dopraszające się, jakoteż na urodzonych patronów, takowe bezprawia wnoszących, w każdych sądach ex termino tacto irremissibiliter irroganda.

Processus o ekspulsyach, o inkwizycyach, o zbiegłych lub wyprowadzonych poddanych et in causis facti.

Reasumując constitutionem 1699, postanawiamy, ażeby każdy sąd we wszytkich expulsionum sprawach a sola reinductione zaczynał, nie użyczając expulsoribus żadnych prorsus dylacyi, ape-

Digitized by Google

lacyi i dobrodziejstw, excepta sola et unica dilatione copiarum spraw wszytkich, i to in spatio reinductionis, calculationis et verificationis reddendarum.

A ponieważ eadem constitutione 1699 poena sessionis turris pro expulsoribus jest naznaczona, więc pari jure też poeny i na tych, którzyby o ekspulsyą oskarżali, a nie dowiedli, naznaczamy.

Sąd zaś od poen wyż wyrażonych, strony, na którąby się ściągały, uwalniać ani od tychże poen suspendować ullatenus nie powinien będzie. W sprawach też o poddanych wyprowadzonych lub zbiegłych, które bez apelacyi w grodach terminari powinne, statuitio, a in causis exemptionis inequitatio, nilquidquam praejudicando warunkom i obowiązkom, w prawach zastawnych, disquisitioni niepodległych, opisanym. Similiter in causis facti inquisitio *(nes)* ad primam instantiam przy kopiach spraw in spatio horum omnium actuum, do oddania naznaczonych, w każdym sądzie uznawane być mają.

Paritas votorum.

Sprawy wszytkie, w których dekreta paritatis votorum zajdą, trybunał następujący nie już od racyi, przez kancelarye opisanych, ale od wysłuchania całej a planta sprawy rozsądzać powinien będzie. I takowe sprawy na drugim immediate trybunale z regestru paritatum rozsądzone być mają; z tegoż regestru sprawy z ziemstw i grodów circa definitivam sententiam per paritatem odeszłe, similiter w trybunale rozsądzone być powinne. Jeżeliby zaś in accessoriis w ziemstwie lub grodzie zdarzyła się paritas, naówczas, do którego z urzędników z swojem pisarz przychyli się zdaniem, ta decyzya promulgowana i od stron akceptowana być ma.

Czas zasiadania na sądach trybunału głównego, duchownego i skarbowego tudzież ziemstw i grodów i opisanie zachowania się na nich.

Zasiadanie podwakroć na dzień w trybunałach i innych sądach nie tylko, że przez zjeżdżania się na sądy i rozjeżdżania się z sądów siła ujmowało czasu, ale też urodzonym patronom do przeciągu w sprawach dawało przyczynę, zaczem odtąd postanawiamy: ażeby urodzeni marszałkowie koła wielkiego i duchownego z deputatami, a urodzony marszałek skarbowy z komisa-

Digitized by Google

rzami, każdy distinctim w swoim trybunale, a w ziemstwach i grodach urzędnicy ziemscy i grodzcy z rana od godziny 11-tej, na sądach punktualnie zasiadłszy, do godziny ad minimum 6-tej, a jeżeliby w trybunałach marszałek, w grodach zaś i ziemstwach pierwszy urzędnik chciał, etiam do godziny 8-mej z południa, byle nie dłużej, non interrupte siedzieli i tam sprawy modo et ordine supra et infra expressis sądzili.

Którym to sądowym, dla samej tylko kontrowersyi naznaczonym godzinom ażeby się nie ubliżało, urodzeni pisarze trybunalscy, ziemscy i grodzcy w pół do jedenastej godziny zrana na sądy zjechawszy, procesa przyjmować i proklamaty zapisywać powinni będą, a jeżeli wraz po wybitej 11-tej godzinie w którymkolwiek trybunale urodzony marszałek na sądy nie przybędzie lub na miejsce swoje którego z kolegów nie zamówi, tedy pierwszy ex turno deputat, a w trybunale skarbowym komisarz, (czego jednak sobie w trybunale duchownym deputaci ex ordine spirituali uzurpować nie mają), natenczas w izbie sądowej znajdujący się, wespół z innymi ad minimum in numero sześciu, oprócz trzymającego laskę, tamże znajdującymi się kolegami sądy zacząć, kontrowersyi słuchać, nie kreskując jednak bez marszałka lub substytuta przysięgłego żadnej decyzyi i regestrów nie wołając, powinien będzie.

Podczas decyzyi zaś ażeby każdy z deputatów, na miejscu swojem, województwu lub powiatowi należącem, siedząc, post inchoatum turnum z tego miejsca ruszać się, w kole przechadzać się do promulgacyi pluralitatis votorum przez urodzonego marszałka, tembardziej praktyk podczas namowy czynić (sub relegatione od funkcyi) nie ważył się, postanawiamy.

Post finitum zatem turnum, jeżeliby który deputat ante promulgationem decyzyi powtórnego turnusu nie potrzebował, tedy urodzony marszałek nieodwłocznie pluralitatem votorum promulgare tenebitur. Post quam pluralitatis promulgationem żaden już z deputatów turnum dopraszać się, z sądów usque ad promulgationem przed stronami dekretu oddalać się indispensabiliter (także sub relegatione od funkcyi) nie będzie mógł. Podobnym sposobem ażeby się żaden z stron, należący do sprawy czyli nie należący, cujuscunque status et conditionis do zawartego koła izby sądowej wchodzić ante promulgationem dekretu przed stronami sub poenis sessionis turris przez niedziel 6 i pod zapłaceniem sta

Digitized by Google

kop ekscesu ad cujusvis instantiam, per medium judicio, a per medium delatori decernendi, nie ważył się, praesenti lege zakazujemy.

Sejmiki deputackie, gospodarskie i relationum.

Sejmiki deputackie w niewygodnym czasie fundowania trybunału repartycyi ruskiej według dawnego prawa przypadałyby, zaczem tymże sejmikom czas w ostatni poniedziałek przed św. Kazimierzem, a sejmikom gospodarskim nazajutrz po tymże poniedziałku naznaczamy; sejmikom zaś po teraźniejszym sejmie relationum czas w pierwszy poniedziałek po Trzech Królach determinujemy.

Regestra sądowe trybunału głównego W. Ks. Lit. jakie mają być i jakie do którego z nich mają być wpisywane sprawy, tudzież o wołaniu tych regestrów.

Ponieważ to ab experientia constat, że regestra sądowe, mając sobie dni do wołania wyznaczone, jedne nad drugie w przywołaniu spraw szczęśliwsze bywały, niektóre zaś regestra częstokroć albo mało co, albo wcale nie wołane z kadencyi spadały, zaczem, antiquum usum wołania regestrów i biennium in omnibus subselliis znosząc, takowy względem regestrów, wpisywania spraw do nich i wołania onych ustanawiamy porządek:

1-o. Regestr paritatum et officii, do którego tylko mają być sprawy per paritatem votorum z trybunału, ziemstw czyli grodów odeszłe, tudzież sprawy cum negligentibus officialibus wpisywane.

2-o. Regestr sprzeciwieństwa, w który tylko mają być ingrosowane sprawy contraventionis dekretom trybunalskim, tak post hanc legem wypadłym, jakoteż tych województw i powiatów, w którychby ziemstw nie było.

3-o. Regestr appellationum, do którego tylko sprawy przez apelacyą z sądów podkomorskich, ziemskich lub grodzkich odchodzące, inserowane być powinne.

4-o. Regestr powiatowy, do którego tylko wszelkie sprawy tych województw i powiatów, w którychby ziemstw nie było, wpisywane być mają.

5-o. Regestr incarceratorum, w którym sprawy

Digitized by Google

z osobami, actu pod wartą trybunalską zostającemi; item sprawy termini tacti, laesae securitatis et authoritatis judiciorum wpisywane być mają, a jeżeliby więzień na porękę był wydany, tedy eo ipso sprawa w regestrze incarceratorum mieścić się już nie powinna.

Te zaś regestra, nie przywiązując ich do dni, mają być wołane tym porządkiem.

Napierwej regestr paritatum et officii, póty aż się z niego jedna oczewista in principali negotio odsądzi sprawa, po której odsądzonej ma być wołany regestr incarceratorum, z którego podobnie po odsądzonej jednej in principali negotio oczewistej sprawie ma być wołany regestr sprzeciwieństwa póty, póki z niego także oczewista in principali negotio odsądzi się sprawa, po odsądzonej której ma być wołany regestr incarceratorum, po odsądzeniu z którego similiter jednej oczewistej in principali negotio sprawie ma być wołany regestr appellationum, z którego także po odsądzonej jednej oczewistej in principali negotio sprawie ma być itidem wołany regestr incarceratorum, a po odsądzeniu z niego jednej oczewistej in principali negotio sprawie ma być wołany regestr powiatowy póty, póki z niego oczewista in principali negotio odsądzi się sprawa, po odsądzonej której ma być iterum wołany regestr incarceratorum aż do odsądzenia z niego oczewistej in principali negotio sprawy i takowym wyżej opisanym sposobem non servato ordine dierum wszytkie w górze wyrażone regestra wołane być mają.

Żeby zatem też sprawy, mając sobie wyznaczone regestra, nie mięszały się, postanawiamy, ażeby żaden z litigantów nie ważył się sprawy paritatum do regestru sprzeciwieństwa, ac e contra sprawy sprzeciwieństwa do regestrów paritatum wpisywać (to się ma rozumieć i o innych sprawach i regestrach) ale żeby każda sprawa swego pilnowała regestru sub nullitate wpisu et eliminatione z regestrów sprawy incompetenter wpisanej i odesłaniem onej przez sąd ad competens regestrum, oraz pod zapłaceniem winy kop ośmiudziesiąt per medium parti, a per medium judicio.

Sprawy zaś wszytkie mają być, nie wpisując na drugą kadencyą, consequenter jedna po drugiej z tychże samych regestrów wołane, a gdzieby dla wielości regestrów już więcej aktoratów wpisywać nie można było, tedy do introligowanych nowych

regestrów, nie przenosząc aktoratów nie wołanych z starych regestrów, nowe sprawy pod numerami, consecutive po ostatnich aktoratach w starych regestrach idącymi, wpisywane być mają, a marszałek każdy póty nowych regestrów i spraw wołać nie powinien będzie, póki wszytkich z starych regestrów nie przewoła wpisów.

W trybunałach zaś duchownym i skarbowym praktykowane dotąd regestra utrzymując, wpisywanie do nich spraw i wołanie onych methodo o regestrach trybunału głównego circumscripta postanawiamy. W ziemstwach i grodach regestra trzy, to jest pierwszy summarii processus, do którego mają być wpisywane w grodzie sprawy zapisowe, expulsionum, exemptionum, o zbiegłych poddanych i inne summarii processus, proprie ad forum terrestre należące; drugi ordynaryjny, alias simplicium injuriarum, do którego wszelkie i wszytkie sprawy, ad summarium processum należące, wpisywane być mają. Trzeci regestr incarceratorum, do którego tylko sprawy z osobami, actu pod wartą ziemską lub grodzką zostającemi lub też na poręke judicialiter czyli za zgodą stron wydanemi, item sprawy termini tacti, laesae securitatis vel authoritatis judiciorum wpisywane być mają, do których regestrów sprawy sposobem, o regestrach trybunału głównego opisanym, ingrosowane i też regestra alternatim między sobą tymże sposobem, o regestrach trybunału głównego opisanym, wołane być mają.

Czas zaczynania się trybunału głównego W. Ks. Lit.

Fundowanie i zaczynanie się w tydzień po przewodnej niedzieli trybunału że summam obywatelom W. Ks. Lit. dla złej drogi przynosiły incommoditatem, więc dogadzając tymże obywatelom W. Ks. Lit., termin inchoacyi trybunału kadencyi wileńskiej, non obstante na pierwsze wołania i zapisania praktykowanym zwyczajem przy trzeciem wołaniu godziny die festo, co etiam w trybunale duchownym i skarbowym na rokach i roczkach zachować postanawiamy: w każdym roku in Majo w pierwszy dzień powszedni po św. Stanisławie naznaczamy, warując, ażeby ta sprawa, w której przy trzeciem wołaniu beneficium godziny zapisane będzie, iterum najpierwej wołana i sądzona była; który to trybunał kadencyi wileńskiej przez niedziel trzydzieście w Wilnie,

Digitized by Google

a po ośmiu niedzielach wakacyi według dawnej alternaty w Mińsku i w Nowogródku także przez trzydzieście niedziel bez żadnych limit, sub favore świąt dotąd używanych sądzić się ma.

Trybunał duchowny.

Trybunał compositi judicii ponieważ dotąd we wtorek podczas kadencyi wileńskiej sądząc się, trybunałowi koła wielkiego dzień zabierał, zaczem, ażeby ten dzień do sądzenia trybunałowi głównemu był uwolniony, praesenti lege temuż trybunałowi duchownemu w pierwszy dzień powszedni po skończonym trybunale głównym kadencyi wileńskiej tamże w Wilnie czas naznaczając, ażeby non interrupte przez niedziel sześć inconsueto dotąd numero duchownych i delegowanych z koła wielkiego świeckich deputatów pod marszałkiem świeckim i przy pisarzu ziemskim wileńskim sądził się i spraw do sądu swego nie należących nie przywłaszczał i nie sądził, ustanawiamy. A in casum absentiae deputata świeckiego, albo też gdyby paritas votorum zachodziła in his casibus urodzonemu pisarzowi trybunalskiemu decyzyą dawać pozwalamy.

Trybunał skarbowy W. Ks. Lit.

Lubo trybunał skarbowy per constitutionem anni 1726 do trybunału ziemskiego jest przyłączony, jednak ponieważ to połączenie trybunału skarbowego do ziemskiego ab effectu pokazało się litigantibus być injuriosum, zaczem, ażeby trybunały skarbowe, dwa razy na rok idące, w jednym roku raz w Grodnie, drugi raz w Mińsku, a w drugim roku raz w Kownie, drugi raz w Słonimie na każdej kadencyi po cztery niedziele, zaczynając się w Grodnie w pierwszy dzień powszedni po święcie Najświętszej Panny Narodzenia, a w Mińsku w pierwszy dzień powszedni po święcie Bożego Narodzenia, w drugim zaś roku w Kownie similiter w pierwszy dzień powszedni po święcie Najświętszej Panny Narodzenia, a w Słonimie także w pierwszy dzień powszedni po świętach Bożego Narodzenia sądziły się postanawiamy. Który to trybunał skarbowy przy ministrach i senatorach naznaczanych, bez pensyi odtąd być mających (z których jeżeliby który umarł, tedy innego na miejsce jego przez reskrypt naznaczyć mamy), obrawszy e medio sui marszałka i pisarza (salvo subsellio Wielm.

Digitized by Google

podskarbiego lit. jakoteż salva ab eodem subsellio do trybunału skarbowego appellatione, oraz non involvendo spraw, sądom hetmańskim należących) causas fisci, depactationis et militares sądzić ma, a urodzeni komisarze z województw i powiatów na sejmiku gospodarskim obrani, lucris ad normam trybunałów ziemskich in constitutione roku 1726 expressis, nie depaktując ani aggrawując stron, kontentować się powinni będą; a jako konstytucyą roku 1717 dyspozycya czopowego, szelężnego, lustracya i ustanowienie taryf przy województwach i powiatach jest zostawione, tak żeby trybunał skarbowy in dispositiones et immutationes tychże taryf nie wdawał się i jednym dobrom allewiacyi, drugim zaś preagrawacyi czynić nie ważył się, praesenti lege zakazujemy.

Warta trybunalska.

Ponieważ na sejmie teraźniejszym trybunałowi głównemu czas dłuższy do sądzenia naznaczony, przytem trybunały compositi judicii i skarbowe od tegoż trybunału głównego są odłączone i pierwszy już po kadencyi wileńskiej tamże w Wilnie, a skarbowe na miejsca osobne przeniesione sądzić się mają,— a zatem dysponowana dotąd na to od Rzplitej chorągiew trybunalska wszytkim tym trybunałom asystować nie wystarczy, zaczem ażeby wielm. hetmani W. Ks. Lit. nie tylko tę chorągiew, ale też z regimentów ad assistentiam trybunałom: ziemskiemu, duchownemu i skarbowemu po sześćdziesięciu ludzi, dokąd których pro arbitrio suo ordynować zechcą, dodawali, chcemy.

16. Uwolnienie miast od stancyi ex officio.

Miasto Wilno, metropolis W. Ks. Lit., powielokrotnie przez ogień do ostatniej ruiny przychodzące, do której takoż ex officio stancye deputackie i uzurpowane przepisne nie mniejszą były przyczyną, że żaden ex possessoribus fundorum civitatensium reparować domów i kamienic swoich nie odważał się, a stąd miasto całe prawie in solis ruderibus zostaje, zaczem, subveniendo upadkowi tegoż miasta stancye deputackie i wszytkie ex officio dotychczas od kogokolwiek quocunque jure pretendowane teraźniejszem prawem na zawsze znosząc, rzeczone miasto Wilno,

Digitized by Google

tudzież Nowogródek i Mińsk od nich, non praejudicando stationibus praesidiorum, jeżeliby tego publiczna wyciągała potrzeba, uwalniamy. I ażeby urodzeni deputaci i inni wszyscy, którymby jakiemkolwiek prawem stancye ex officio w wyż wyrażonych miastach dotąd należały, one sobie, nie czyniąc żadnych prorsus abhinc tak in fundis civitatensibus, jakoteż w pałacach, kamienicach lub dworach szlacheckich eksdywizyi, de proprio najmowali, mieć chcemy; a gdyby który z urodzonych deputatów, nająwszy stancyą w mieście, podług napisanego kontraktu zapłacić nie chciał, albo szkody jakie w tejże stancyi sam lub przez ludzi swoich poczyniwszy, gospodarzowi onych nie nadgrodził, tedy wraz po skończonej kadencyi którejkolwiek repartycyi w ziemstwie czyli w grodzie tego województwa, gdzie się podówczas kadencya trybunalska zakończy, termino tacto ad instantiam injuriati sądzony et poena duplicis solutionis za niedotrzymanie kontraktu, a za poczynione szkody duplici także refusione damnorum, insuper dwuniedzielną wieżą karany być ma.

17. Myta na przeprawach.

Myta wszelkie prywatne mostowe, non attentis etiam privilegiis et constitutionibus, wszędzie i wcale znosząc, ażeby na samych tylko rzekach i bagnach bez mostów i grobel nieprzebytych mostowe czyli grobelne u każdego z chrześcijan handlujących od konia lub wołu po groszy dwa, a u Żydów po groszy cztery brane było; possessores pod nagrodzeniem szkody ażeby mosty i groble na gruntach swoich naprawiali, praesenti lege ustanawiamy.

18. Majdeburye W. Ks. Lit.

Lubo majdeburye, w W. Ks. Lit. będące, przyznania od osób stanu rycerskiego dotąd przyjmowali, jednak dla lepszego actorum bezpieczeństwa takowe przyznania na przyszły czas abrogando, (salvis antiquis usque ad datam praesentem recognitionibus, non praecludendo jednak viam stronom, o niesprawiedliwe przeciwko prawu przyznania sprawy swoje mającym), aby abhinc żadnych tranzakcyi sub nullitate przyznania majdeburye W. Ks. Lit. na

Digitized by Google

dobra ziemskie donacyi, przedaż, zapisów, kontraktów, obligów, testamentów, tudzież na starostwa, dzierżawy, królewszczyzny cesyi i innych wszelkich między osobami stanu szlacheckiego zachodzących tranzakcyi przyjmować nie ważyły się, ale aby stan szlachecki według statutu W. Ks. Lit., mając między sobą jakowekolwiek do przyznania tranzakcye, in foro et coram officio competenti, to jest wieczyste i na dziedzictwa w ziemstwie, a inne wszelkie w grodzie czynił przyznania, praesenti lege warujemy.

Do aktów zaś majdeburskich aby tylko w samych sprawach miejskich i między osobami miejskiemi zapisy i tranzakcye do przyznania przyjmowane były, mieć chcemy. A że roki ziemskie i roczki grodzkie secundum praescriptum legis, na których przyznania judicialiter zwykły bywać w opisanych tylko prawem terminach agitują się, i przez to w czasie nie agitujących się sądów nie mała trudność mogłaby obywatelom W. Ks. Lit. do czynienia przyznań emergere, zaczem subveniendo temu, ażeby urodzeni pisarze ziemscy i grodzcy przysięgłych regentów i namiestników idoneos sub responsione za onych juxta rigorem statutu przy kancelaryach swoich contimie assiduos mieli, a przed onymi zapisy wszelkie przez wszytkich obywatelów W. Ks. Lit. etiam w czasie agitujących się wszelkich sądów przyznawane były, pozwalamy. Hoc adjuncto, aby każdy przyznawający swój zapis, sam do jednego egzemplarza zapisu swojego stronie z podpisanymi antiqua forma pieczętarzami dostać się mającego i do drugiego, de verbo ad verbum do akt ingrosowanego, podpisywał się, a którykolwiek pisać nie umiał, aby ludzi osiadłych i wiary godnych o podpis do tychże ksiąg na swojem miejscu uprosił.

Pro ultimo warujemy, ażeby przeciwko teraźniejszemu Rzplitej in omnibus punctis supra expressis postanowieniu, żadne przeszłe prawa używane i na pomoc brane nie były; które w czem per modernam legem odmienione nie są, inviolabiliter przytem zachowane być mają, egzekucya zaś niniejszego prawa od sejmików relacyjnych praesenti sancito naznaczonych zacząć się powinna. Jednak trybunał repartycyi ruskiej w Nowogródku ad praesens agitujący się i następujący immediate po nim trybunał skarbowy według dawnego we wszytkiem prawa i zwyczaju sądzone i zakończone być mają.

Digitized by Google

SKOROWIDZ OSOBOWY.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

SKOROWIDZ RZECZOWY.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

SPIS RZECZY.

Digitized by Google

ERRATA.

Str.	wiersz	zamiast	powinno być
20	15—6 od góry	Żeromskiemu	Żyżemskiemu
62	2—3 „	Męczkowskiego	Mieszkowskiego
97	14 od dołu	Wiszczyński	Wieszczycki
130	7 „	Quoad	Cz. III: Quoad
305	5 od góry	Mieczkowski	Mieszkowski

Digitized by Google

Wydawnictwa
Towarzystwa Naukowego Warszawskiego
Wydział II Nauk Antropologicznych, Społecznych, Historyi i Filozofii

Komisya Historyczna

DYARYUSZE SEJMOWE Z WIEKU XVIII

T. II

DYARYUSZ SEJMU Z R. 1746

wydał

WŁADYSŁAW KONOPCZYŃSKI

WARSZAWA
SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI E. WENDE I S-KA (T. HIŻ I A. TURKUŁ)

1912

Digitized by Google

DYARYUSZ
SEJMU Z R. 1746

wydał

WŁADYSŁAW KONOPCZYŃSKI

WARSZAWA
SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI E. WENDE I S-KA (T. HIŻ I A. TURKUŁ)

1912

Digitized by Google

PRZEDMOWA.

Niniejszy tom wydawnictw Komisyi Historycznej nie różni się pod względem programu od ogłoszonego poprzednio „Dyaryusza sejmu z r. 1748“. Podobnie jak tam, dołączone zostały do dziennika posiedzeń w porządku chronologicznym a zarazem w porządku prawnego następstwa, akta poszczególnych momentów funkcyi prawodawczej, a więc uniwersał i instrukcya na sejmiki, wyciąg z instrukcyi poselskich, projekty sejmowe, z dodatkiem spisu senatorów i posłów z r. 1746. W przeciwieństwie do pierwowzoru, stworzonego przez Szujskiego w I tomie „Scriptores Rerum Polonicarum“ (Dyaryusze Sejmów koronnych 1548, 1553 i 1570), i do wzorowych skądinąd publikacyi d-ra Eug. Barwińskiego w tejże seryi wydawnictw Akademii, usunęliśmy za nawias wszelkie materyały, nie będące właściwymi dyaryuszami, a więc między innymi znane nam ówczesne relacye posłów francuskich, pruskich, rosyjskich, austryackich, angielskich. Podobnież, aby nie wyrywać spraw wewnętrznego życia ziemskiego z ich naturalnego wątku, nie drukujemy w całości instrukcyi poselskich, tylko wydobywamy z nich sprawy ogólnego narodowego znaczenia: nie wyrzekamy się bowiem nadziei, że z czasem każda ziemia dawnej Rzeczypospolitej ujrzy zebrane i utrwalone drukiem pomniki swego samorządu tudzież udziału w ogólnem prawodawstwie.

Różnice między pierwszym a drugim tomem naszych dyaryuszów zaszły tylko w sposobie i stopniu wykonania programu.

Digitized by Google

szczerze pracuje on nad aukcyą wojska i innemi reformami, z któremi łatwiej przecież pogodzą się Rosya i Austrya, niż Francya i Prusy. Siły stronnictw są równe — wyraźnej większości niema. Niema obozu rządowego, bo ani „familia“, ani jej wrogowie nie ufają dworowi. Czartoryscy boją się, że Brühl już zrywa z nimi i z ich polityką, Potoccy są pewni, że jeszcze nie zerwał. Tem się tłumaczy, że zgromadzenie, złożone przeważnie z ludzi, pragnących gorąco reformy wojskowej, lecz traktowane przez zdeklarowanych reformatorów obojętnie, a przez „republikantów“ niejednolicie, dwulicowo, i w gruncie rzeczy wrogo, spędza pierwsze dziesięć sesyi na jałowych sporach o alternatę pierwszego głosu i o rugi, przyjmuje do wiadomości pięćdziesiąt manifestacyjnych peror senatorskich, napotyka niezwalczoną przeszkodę wewnętrzną w antagonizmie kresów z resztą ziem koronnych, aż wreszcie rozbija się o propozycyę wniesienia świec do izby. Im kunsztowniej starają się mówcy maskować swe rzeczywiste zamiary, im trudniej odróżnić szczerego pracownika reformy od udanego, tem mniej godziło się lekceważyć choćby podrzędne przyczynki, zwłaszcza gdy ani jeden tekst nie zadawalał w zupełności wymagań, jakie się stawia w XVIII wieku porządnemu dyaryuszowi, ani jeden nie przewyższa innych tak dalece, jak wersya „kancelaryjna“ dziennika „Sejmu Boni Ordinis“ r. 1748 góruje nad pozostałemi. Bezduszność wycisnęła piękno bezładu na wszystkich opisach obrad 1746 roku.

Podobnie, jak to widzieliśmy wśród dyaryuszów sejmu z roku 1748, jedno opracowanie dziennika okazało się i tutaj najzdatniejszem do rozpowszechniania: może dlatego, iż najłatwiejszy był do niego dostęp dzięki publicznemu stanowisku autora, może dlatego, że budziło najwięcej zaufania. Jest to zarazem redakcya najobszerniejsza, i już dlatego została poniżej ogłoszona w całości, jako główny zrąb wydawnictwa. Nazwalibyśmy ją kanclerską lub przynajmniej kancelaryjną dla dwóch powodów: popierwsze, najczystszy, najlepszy jej okaz znajduje się w zbiorze dyaryuszów w Archiwum Ks. Czartoryskich, Ms. 597, który pochodzi, zdaje się, z papierów po Jacku Ogrodzkim, zbliżonym około r. 1746 do kanclerza Załuskiego, i towarzyszy nieraz (np. w zbiorach dzikowskich, nieświezkich) innym dyaryuszom o wyraźniejszej jeszcze fizyonomii koronno-kancelaryjnej, np. dyaryuszowi sejmu r. 1748, którego jeden egzemplarz własnoręcznie

Digitized by Google

6) Odpis w Bibliotece Dzikowskiej (3—17, **Dz.**) także ujawnia nieznaczne odrębności.

7) „Dyaryusz sejmu walnego ordynaryjnego w Warszawie w r. 1746 niedoszłego attente et synoptice spisany“ (Ms. Ossolineum № 425, **Os.**), krótszy od **Cz. I, II** mniej więcej o jedną dziesiątą część, różni się od nich w szczegółach redakcyjnych, nie dodaje atoli nic nowego: powstał bez uwzględnienia źródeł ubocznych, na zasadzie innych dyaryuszów tego typu lub ich brulionów.

8) To samo da się powiedzieć o dyaryuszu, załączonym przy relacyach Michała Bestużewa w Moskiewskiem Archiwum Spraw Zagranicznych.

9) Zbliżony do **Os.**, lecz krótszy jest „Dyaryusz Sejmu Ordynaryjnego Sześcioniedzielnego, w Warszawie w roku 1746 odprawionego“ w 225 Ms. Biblioteki Raczyńskich (**Racz.**).

10) W przeciwieństwie do kilku powyższych dzienników, autor dyaryusza w Ms. $2^1/_7$ Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie (**W.**) czerpał, przy opracowaniu przynajmniej niektórych sesyi, ze źródeł samodzielnych. Wersya to jednak naogół pochodna od brulionu **Cz. II**, ponieważ streszcza niby na swój sposób przemówienia Litwinów na ostatniej sesyi prowincyonalnej (1 listopada), lecz nie opuszcza ani jednego mówcy, jakkolwiek trudno przypuścić, aby przy ustalaniu ostatecznego tekstu projektów nie dały się słyszeć i odnotować przyczynkowe uwagi innych jeszcze posłów. Takież ślady zależności od wspólnego źródła widać i w niektórych dalszych skróceniach. Dyaryusz **W.** jest nieco stronniczy na korzyść partyi republikanckiej, bo też cały rękopis Bibl. Uniw. Warsz. $2^1/_7$ pochodzi, jakeśmy zaznaczyli przy poprzednim dyaryuszu (1748), z rąk republikanckich: widać to między innemi z usiłowanego przemilczenia pewnego drażliwego szczegółu na sesyi prowincyonalnej wielkopolskiej 1 listopada (ob. str. 135). Brakuje tu zupełnie sesyi IX i XXXIV, oraz małopolskiej 31 października; opuszczeń wogóle dużo, zwłaszcza w najważniejszych sesyach — prowincyonalnych.

11) Pochodzący ze zbiorów Świdzińskich, a przechowany w Bibl. Ordynacyi Krasińskich pod № 2962 (**Kr. I**, katalog. № 469) „Dyaryusz Sejmu Ordynaryjnego w Warszawie roku 1746 odprawującego się“ należy też do „kancelaryjnego“ typu, lecz ułożony

Digitized by Google

Historique", CXXI, 539—64, 649—74, treściwy dzienniczek nie jest jednobrzmiący z przeznaczonym dla kancelaryi drezdeńskiej. Nie widać u autora żadnej tendencyi ani predylekcyi, a widać niezaprzeczony takt, gdy opuszcza zbyt teatralne przekleństwo marszałka przy pożegnaniu izby.

Oprócz przekładu i skrótu francuskiego, sporządzono i łacińską przeróbkę wersyi kancelaryjnej. Znajduje się ona, po pierwsze,

20) W archiwum drezdeńskiem, jest o połowę krótsza od oryginału, opuszcza dużo szczegółów, niekiedy całe mowy, i to tak ważne, jak np. mowę Miaskowskiego z przepowiednią upadku Polski (sesya XXXIV, 9 listopada, str. 189—90), zachowuje i mnoży błędy w nazwiskach, samoistnego znaczenia nie posiada.

21) Łaciński dyaryusz załącza przy swych relacyach poseł austryacki, Esterhazy (Archiwum Dworu i Państwa w Wiedniu, Relationen, Warschau, 1746).

22) Skopiowany kilkadziesiąt lat temu odpis w Tekach Pawińskiego pochodzi zapewne z Drezna.

Jeżeli różne opracowania „kancelaryjnych" notatek lub brulionów, z wyjątkiem **W.** i **Kr. I**, nie przynoszą jedno po drugiem nic nowego w porównaniu z **Cz. I** i **II**, to

23) Trzeci polski dyaryusz w Archiwum Ordynacyi Nieświezkiej (**N. III**) stanowi dla wydawnictwa nierównie cenniejszy nabytek. Jest on jedyny w swoim rodzaju i powstał całkiem niezależnie od wersyi powyższych. Spisany został przez jakiegoś Litwina, niewątpliwie klienta Radziwiłłów, i wnet złożony w znanem z porządnego utrzymania, archiwum ks. Michała Radziwiłła „Rybeńki", hetmana wielkiego litewskiego. Autor, jak przystało na radziwiłłowczyka, chociaż lojalnie i życzliwie zdaje się traktować aukcyę wojska, dogadza pod tym względem i swojej sympatyi ku Potockim; ale też bez żadnej wyrozumiałości uwydatnia opozycyjne występy czartoryszczyka Skarbka, a milczy o złamaniu słowa przez republikantów krakowian (sesya IX, str. 54). Wogóle, polegając na własnych siłach, nawet — co rzadsza — przy odtwarzaniu głosów senatorskich, wykańcza starannie te przemówienia, które umie streścić lub uzna za ważniejsze od innych; wiele innych opuszcza (np. w sesyi XXXIV około połowy głosów). Nic nie wie o koronnych sesyach prowincyonalnych, zato ma dużo własnego do powiedzenia o sesyach litewskich i o zakończeniach sesyi plenarnych.

Digitized by Google

moment dyskusyi zdołał ujść zanotowania przez nasadzonych po różnych kątach izby koncepistów. Takie powszechne zainteresowanie miało jednak pewną stronę ujemną. Pióra, dorywczo chwycone, bez znajomości nazwisk posłów, bez zrozumienia częstokroć sensu przemówień, bez oryentacyi w intencyach, napełniały konspekty błędem i bałamuctwem, zużyły dużo papieru, a nie stworzyły, powtarzamy, ani jednego tak doskonałego zwierciadła obrad, jakiem będzie po dwóch latach wersya „kancelaryjna“ dyaryusza sejmu „Boni Ordinis“,—sejmu mniej popularnego, lecz rządzonego sprawną ręką Czartoryskich.

„Wyciąg z instrukcyi sejmikowych“, jak wyżej zaznaczyliśmy, streszcza lub w razie potrzeby przytacza dosłownie treść artykułów, dotyczących spraw całej Rzplitej. Udało nam się znaleźć kopie szesnastu instrukcyi, podyktowanych sześćdziesięciu trzem posłom; nie udało się odszukać w poznańskiem Archiwum Państwowem, ani też w Bibliotece Raczyńskich ważnej instrukcyi poznańsko-kaliskiej. Okoliczności nie pozwoliły na wydobycie z Centralnego Archiwum wileńskiego instrukcyi litewskich. Zato do oświetlenia z tej strony głównej przyczyny niedojścia sejmu, t. j. sporu ziem ruskich z resztą Małopolski i całą Wielkopolską o zrównanie podatków, odszukany został cały prawie rusko-ukraiński materyał, bo instrukcye halicka, bełzka, chełmska, kijowska i bracławska. Sejmik wołyński został zerwany, czerniechowski (włodzimierski), jak świadczą przechowane w Centralnem Archiwum Kijowskiem Akt Dawnych manifesty i recesy, o mało nie uległ temu samemu losowi, istnieje przeto domysł, że instrukcyi tam wcale nie ułożono; na instrukcyę podolską nie zdołaliśmy natrafić. Z tej kategoryi materyału nie drukujemy wyciągu z instrukcyi bracławskiej i kijowskiej, a to wobec zapowiedzi p. I. M. Kamanina, wydawcy laudów w „Archiwie Jugo-Zapadnoj Rossii“, że akta te całkowicie wejdą w zakres następnego tomu jego wydawnictwa.

Projektów sejmowych zamierzaliśmy pierwotnie ogłosić znacznie większy zbiór, niż się to stało w istocie. Przewidywaliśmy, że dyaryusz sejmu z r. 1744, razem z częścią wyjaśniających ówczesne obrady dokumentów, znajdzie wydawcę w kim innym; wydawca ów jednak przeznaczył do ogłoszenia w swej publikacyi tylko jeden z najkrótszych dyaryuszów sejmu grodzieńskiego z do-

Digitized by Google

niedrukowanym memoryale o stanie Polski z r. 1740, podobno pióra wędrownego dyplomaty Błędowskiego. Numery miejsc senatorskich odpowiadają ściśle porządkowi krzeseł, ustalonemu od czasu Unii Lubelskiej, a uświęconemu późniejszem prawodawstwem i praktyką. Dwa inne plany — konwodacyi i elekcyi, pochodzące z tegoż źródła, zamierzamy ogłosić przy wydawnictwie dyaryuszów z lat 1733—6.

Szczegółowe wyjaśnienia co do pochodzenia instrukcyi i projektów znajdą się w odsyłaczach poniżej tekstu; tutaj wypada jedynie przypomnieć, że w dyaryuszach i projektach wersye równoległe zaczynają się od skróconych określeń rękopisu (np. **Kr. III**, **N. F.**), wersye uzupełniające — od tychże znaków i litery *d (= dodaje)*; antykwą drukowane jest w tej części wydawnictwa jedynie autentyczne brzmienie aktu, kursywą—słowa wydawcy; oczywiste, niedwuznaczne błędy przepisywaczów ulegną milczącemu sprostowaniu, wątpliwsze, dalej sięgające zniekształcenia tekstu pozostawione będą do rozwikłania czytelnikowi.

Naogół z pośród zwiedzanych przez wydawcę archiwów krajowych i zagranicznych następujące wzbogaciły niniejsze wydawnictwo: w Warszawie Archiwum Główne, Biblioteki Ord. Hr. Krasińskich i Zamoyskich, Biblioteka Uniwersytecka, Zbiory bar. Kronenberga; w Krakowie Archiwum Ks. Czartoryskich, Biblioteka Jagiellońska, Zbiory Akademii Umiejętności; we Lwowie Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Archiwum Bernardyńskie, Biblioteka hr. Baworowskiego; w Kijowie Archiwum Centralne Akt Dawnych; w Nieświeżu Archiwum Ordynacyi Nieświezkiej; w Moskwie Archiwum Ministeryum Spraw Zagranicznych; w Petersburgu Cesarska Biblioteka Publiczna; w Dreźnie Główne Archiwum Państwowe; w Wiedniu Archiwum Dworu i Państwa; w Berlinie Tajne Archiwum Państwowe; w Paryżu Archiwum Ministeryum Spraw Zagranicznych. Kierownikom i pracownikom wszystkich zwiedzanych przez nas instytucyi, o ile przyczyniali się do postępu poszukiwań, a zwłaszcza Dyrektorowi prof. Teodorowi Wierzbowskiemu, Dyrektorowi d-rowi Ignacemu Tadeuszowi Baranowskiemu i p. Antoniemu Iwanowskiemu, archiwaryuszowi zbiorów nieświezkich, składamy na tem miejscu serdeczne „Bóg zapłać“.

Wł. Konopczyński.

Digitized by Google

DYARYUSZ SEJMU

ORDYNARYJNEGO SZEŚCIONIEDZIELNEGO W WARSZAWIE

ROKU 1746 AGITUJĄCEGO SIĘ.

SESYA PIERWSZA.

Lubo już kilka sejmów, za usilnym około dobra pospolitego J. Kr. Mości staraniem złożonych, infructuose rozeszło się, atoli J. Kr. Mość, chcąc kiedykolwiek uszczęśliwione widzieć państwa swoje, wedle kadencyi prawem opisanej złożył sejm w Warszawie die 3-tia Octobris, który z następującemi zaczął się ceremoniami:

Królestwo Ichmość z Najjaśniejszą Familią swoją in assistentia utriusque status senatorii ac equestris ordinis zjechało z pałacu swego do kościoła farnego św. Jana na wotywę de Spiritu Sancto przez księcia jmci biskupa krakowskiego celebrowaną, na której jmć ksiądz Wołłowicz, pisarz litewski, super duplex thema, jedno ex Epistola Pauli ad Epheseos, cap. 4, wzięte: Obsecro vos, ut digne ambuletis in vocatione, qua vocati estis, solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis; drugie ex Evangelio Matthaei: Ut quid cogitatis male in cordibus vestris? facundo ore miał kazanie, zagrzewając inclytam gentem polonam, aby ductu Spiritus Sancti po staropolsku obrady sejmowe, prywatnemi nie uwodząc się interesami, zaczynali, przestrzegając, że przy tych machinacyach kiedyżkolwiek na kres fatalnej zguby ojczyzny i wolności przyjdzie. Cytował w tej

Digitized by Google

żadne particularitates dnia pierwszego sejmowania promoveri nie mają, tylko jedynie aby marszałek był obrany.

Jmp. Walewski, pierwszy poseł sieradzki, także prosił o rozdanie głosów per turnum z remonstracyą na to konstytucyi o alternacie, zaś po obraniu marszałka czas do mówienia rezerwował.

Jmp. Działyński żadną miarą na turnum nie dozwalał, i na tem długa była koncertacya.

Jedni mówili, że ta non de tempore o alternacie pretensya. Jmp. Działyński reposuit, iż nic nowego nie chcemy, tylko się przy prawie i konstytucyach utrzymać, dając racyą, iż zawsze się godzi mówić, ut tollatur usus et abusus.

Jmp. Horain znowu prawem dowodził przez konstytucyą, iż dzień pierwszy sejmu jest czas do elekcyi tylko marszałka naznaczony, oraz per amorem boni publici upraszał. aby przystąpili ad turnum, dając różne sposoby, respective, aby prekustodyą sobie uczynili do poparcia tej alternaty.

Jmp. Działyński i inni ichmć panowie posłowie poznańscy, ruszywszy się z miejsc swoich, żadną miarą ad turnum przystąpić nie chcieli, lecz instrukcye swoje o poparcie tej alternaty, przechadzając się po izbie, innym ichmciom panom posłom prezentowali.

Jmp. Horain po długiej ekspektatywie zobopólnych konsensów in turnum, na swoje słowa waloru nie mając i uznając się niezdolnym do perswazyi, pytał znowu, jeżeli wola przystąpić ad turnum, dając głos

Jmci panu Działyńskiemu, ultronee onego domagającemu się, który facunde eksplikował się, iż passive mówiąc, do żadnej się nie czuł pasyi, tylko o to, co prawo i województwo kazało, dopominał się, remonstrując, iż Wielkopolska prioritate temporis primum ma jus, Małopolska zaś vi nominis proprii pośledniejsze ma prawa, ex quo accessit do Wielkopolskiej, i że wielkopolanie po prawej ręce siadają, i którzy pierwsi są do podatków, do wszelkich nieszczęśliwości, a bez alternaty i bez swojej prerogatywy być mają.

Zabrawszy głos, jmp. Męciński, pierwszy poseł krakowski, odpowiedział, że tej prerogatywy pierwszej z dawnych czasów województwo poznańskie województwu krakowskiemu ustąpiło.

Digitized by Google

bonum pacis, żaląc się, że nie o tymby teraz należało mówić; gdy parvae curae loquuntur, ingentes silent, i według prawa animował do elekcyi marszałka, aby per turnum obierano et per verbum placet.[1])

Jmp. Małachowski, pierwszy poseł oświecimski, probował prerogatywę województwa swego przez powagę najpierwszego senatora, kasztelana krakowskiego, jednak się sam nie chciał liczyć interpretatorem prerogatyw, lecz komu tu trzeba pokazać prawo swojej prerogatywy, mówiąc, iż województwu poznańskiemu należałoby, jako aktorom, prawo pokazać, actori enim incumbit probatio. Nie ujmował prymacyalnej prerogatywy, owszem viceregem być przyznawał w niebytności króla i wszystko to przypisał usui et abusui, zaszczycając się consuetudine, altera lege, w którym tak długo zostaje województwo krakowskie. Położył za drukowane prawo izbę poselską, praxim na grodzieńskim sejmie dostatecznie expositam, iż victi ratione byli, i znowu prosząc o pokazanie prawa, interposuit, że jeżeli go niemasz, to się zwyczajem kontentować będą.[2])

Książę Radziwiłł, koniuszy W. Ks. Lit., refutował facundissimo eloquio per totum sentymenta jmp. Miaskowskiego, dowodząc wysokiemi racyami, iż województwo krakowskie ani contra jus naturae, divinum et scriptum wykroczyło, że arcybi-

---

[1]) **Kr. I** *podaje dalej głosy Miaskowskiego, Radziwiłła, Małachowskiego. Według* **N. III** *Radziwiłł mówi przed Skarbkiem i Małachowskim.* [2]) **Kr. II** *d.:* Jmp. Horain, poseł wileński: Miałem to u siebie, że w perswazyach moich wmpanu vox mea practereaque nihil, jakoż widzę, że to actu probatur. Nie spodziewałem się, aby jmp. poznański tak się miał upierać. Mości panie poznański, estymuję honor województw wielkopolskich, ale tego u siebie osądzić nie mogę, komu należy alternata, zatem suplikuję, jakoście wmpanowie prawą i lewą alegowali, ja się chwytam ambabus manibus serc wmpanów i proszę z przeproszeniem, że ich pótej nie puszczę, pókiej nie usłyszę zgodnej o alternatę kombinacyi.—Tu sobie prawo pokazywali, usum probowali tak ta, jako i ta prowincya. [3]) **N. III** *d.:* In tractu votorum jmp. Mikucki, poseł wizki, z kolegą swoim uczynił hanc praecustoditionem: Ponieważ dla spóźnionej pory vota skracają się, ex hac ratione ichmość pp. contradicentes tantisper dissimulant: więc ażeby wotowanie takowych posłów, którzy mogą mieć aliquas objectiones, nie szło in sequelam activitatis. *Podobnie* **Kr. II.**

Digitized by Google

skup i duchowni non veniunt in praejudicatum prerogatywy, więc nie do alternaty, ale do elekcyi marszałka według konstytucyi annorum 1666, 1669, 1726 et 1736, i do zgody placido stylo animował.

Jednak jmp. Działyński i inni ichmość panowie posłowie mocno się przy swoim zdaniu utrzymywali.

Intervenit, iż dziekan krakowski, podkanclerzy koronny, prywatnie ichmciów panów posłów poznańskich animował do zgody; jakoż znacznie sua affabilitate nakłonił, bo jmp. Działyński pozwolił turnum ichmciom panom krakowskim zacząć, jako pod starą laską, swemu zaś województwu za obraniem marszałka pod nową rezerwując, na co i inni ichmcie wszyscy województwa poznańskiego sensim et sensim pozwolili.

Po tej koncertacyi ad electionem marszałka per turnum, począwszy od województwa krakowskiego, przystąpili, i tak nemine contradicente unanimi voto księcia jmci Lubomirskiego, starostę kazimirskiego, starszego rawskiego, obrali, któremu praevia congratulatione regi patriae podziękowali.

Viceversa nowo obrany marszałek, najprzód Bogu dzięki czynił, że czasu pozwolił po zerwanym sejmie grodzieńskim do powetowania lepszego szczęścia, Królowi Jmci za ojcowskie pieczołowanie circa bonum publicum i ichmciom panom posłom pro concordibus animis et votis obrania swego facunde i obszernie dziękował.[1]) Stąd jurament zwykły wykonawszy, relacyą o obraniu marszałka ad Majestatem do dnia jutrzejszego odłożył oraz sesyą na godzinę 9 limitował.

SESYA DRUGA.

We wtorek, die 4 Octobris.

Jmp. marszałek, zacząwszy sesyą o godzinie 11, communi voto Królowi Królów czyniąc dzięki pro conservatione ojczyzny polskiej w pożądanym pokoju i publicznym i zewnętrznym uspokojeniu pod dostojeństwem i szczęśliwymi rządami panującego teraz ad vota omnium Pana Naszego Miłościwego, exponendo wiele dowodów miłości ku ojczyźnie, wniósł, iż tego

---

[1]) *Całą mowę podaje* **Kr. II.**

Digitized by Google

miesiąca oktobra Rzymianie celebrowali święta naznaczone Augustalia; prawdziwszym tytułem sejm generalny odprawując i dzień jutrzejszy zważając, publiczne obrady denominował festem Augustalia. Z tejże okazyi dyskursu ojcowskie J. Kr. Mości desideria, ut bene sit patriae, nieograniczone w łaskawościach serce i pieczołowanie remonstrował, iż wiele dla siebie J. Kr. Mość Pan Nasz Miłościwy ubliżył z uszczerbkiem własnego państwa i nieoszacowanego zdrowia, dwa razy cesarskiej korony i całego imperium sobie ultro ofiarowanego nie akceptował, a to z miłości ku ojczyźnie naszej polskiej, ażeby w nienaruszonym nas zostawił pokoju. Wyraził też z łaskawego serca pańskiego spływające na całą izbę poselską osobliwe solatia. Po długim dyskursie życzył jednostajnej wszystkim zgody. Potym solita praxi z denuncyacyą obranego marszałka do Najjaśniejszego Majestatu i ekspostulacyą Najjaśniejszej ręki denominował i ekspedyował ichmciów panów posłów:

Z ziemi wielkopolskiej: Mokronoskiego warszawskiego, Brzozowskiego ciechanowskiego, Lasockiego i Podczaskiego gostyńskich;

Z Małej Polski: Małachowskiego oświecimskiego, Sierakowskiego pilźnieńskiego, Gurowskiego kijowskiego [1]), Trojanowskiego stężyckiego [2]);

Z prowincyi litewskiej: Sulistrowskiego oszmiańskiego, Strutyńskiego bracławskiego, Chreptowicza grodzieńskiego, Brzostowskiego starodubowskiego, Aleksandrowicza lidzkiego, Straszewicza inflanckiego.

Po wyprawionych posłach jmp. Męciński, poseł krakowski, interlocutorie, zabrawszy mowę, całej ojczyźnie i izbie poselskiej z różnych cyrkumstancyi szczęśliwe obiecywał auguria,

---

[1]) **Cz. I** *mylnie podaje:* Gutowskiego kujawskich. [2]) **Kr. II** *wymienia: Małachowskiego, Sierakowskiego, Tyszkiewicza kijowskiego i Polanowskiego bełzkiego; z pośród litwinów opuszcza Strutyńskiego i Brzostowskiego. Według* **Kr. I**, *delegowani zostali do Majestatu: z Wielkopolski Mokronoski mazow., Brzozowski chor. zakrocz., Szydłowski podstoli płocki, Granowski raw.; z Małopolski Lasocki star. gostyń., Sierakowski sand., Tyszkiewicz kijow., Polanowski bełz., Gumowski i Czeczel bracławscy; z Litwy ci sami, których wymienia* **Cz. I**.

Digitized by Google

sejmu pożądane sukcesa, a zaś na dniu wczorajszym uczynione o alternacie propozycye, jako nie praktykowane nigdy, refutował i według zwyczaju dawniejszego, który jest altera lex, statecznie utrzymywać się uczynił sponsyą.[1])

Jmp. Mikucki[2]), poseł wiski, domawiał się także interlocutorie zelosissime o rugi według uczynionej od siebie dnia wczorajszego prekustodycyi, aby się na dniu dzisiejszym onych stała satysfakcya. Gorąco też in spiritu Eliae wcześnie praecavebat, aby żadną miarą podczas teraźniejszego sejmu ognia w poselskiej izbie nie bywało. Interea znowu o rugi, przywodząc konstytucyą anni 1699, sentymenta jmp. Działyńskiego wczorajsze per omnia aprobował.[3])

Jmp. Błeszyński, poseł sieradzki, dla lepszego zrozumienia i eksplikowania tejże konstytucyi 1699 domagał się.

Jmp. Horain eksplikował się, iż na dniu wczorajszym żadnych nie miał sobie zarzuconych kondemnat, tylko do jednej kontradykcyi, którą wczoraj słyszał, przyznał się, lecz i ta wczoraj uspokojona i zagodzona została od jmp. Sapiehy łowczego, posła słonimskiego. Gdy nastąpił rumor, i z miejsca wszyscy ruszyli się, jmp. Sapieha znacznie ad concordiam votorum contradicentes namawiał, konstytucye eksplikował solide, znaczny dowód swojej zelozyi dla zgody publicznej w prywatnych dyskursach remonstrował.

Jmp. marszałek po długiej prywatnej koncertacyi miał głos, dziękując jmp. Mikuckiemu, posłowi wiskiemu, że pozwolił tantisper, uchyliwszy swoją prekustodycyą o rugach, dnia wczorajszego uczynioną, denominowanym ad regiam Sacrae Regiae

---

[1]) **Kr. II** *d.* Ks. marszałek: Suplikuję, aby się ichmość delegati ad Majestatam ruszyli. Drudzy wołali: prosimy o rugi, które według prawa pierwsze powinny być niż denuncyacya. [2]) *Tak* **N. F., N. III, Kr. II; Kr. I:** Rostkowski. [3]) **Kr. II** *d.:* Ks. marszałek: Dziękuję jmci panu wiskiemu, że ad mitiora condescendit i na delegacyą pozwolił cum praecustoditione rugów, które za powrotem ichmciów delegatorum zaczęte będą. Tu wzwyż wyrażeni delegati poszli cum denunciatione ad Majestatem. Jmp. poznański Działyński chciał głos zacząć, tandem krzyknięto: Niemasz zgody! bo jmp. Kowalski, pisarz wschowski, z manifestem odezwał się *etc.*

Digitized by Google

Majestatis ichmciom panom posłom accedere, i tak denominowani do Majestatu Pana Naszego Miłościwego poszli.

W niebytności zaś onych jmp. poseł drugi wiski [1]) domawiał się, aby według prawa przystąpiono nieodwłocznie do rugów, ażeby ta dylacya nie uczyniła jakiej prepedycyi in reditu ichmciów panów posłów, gdy zajdzie rozkaz, abyśmy do ucałowania ręki pańskiej przystąpili, i takby tenże rozkaz pański zastał nas imparatos przed uczynieniem rugów i pod kondemnatami. Tudzież prekustodycyą przypominał, przez swego starszego kolegę uczynioną, że za powrotem ichmciów panów posłów najpierwsze zaczną się propozycye o rugach.

Jmp. poseł poznański pierwszy, zabrawszy głos, znowu o alternatę województwa swego z województwem krakowskim florido et longo eloquio dopominał się, deklarując, że od tej propozycyi, jako i od instrukcyi swego województwa, żadną miarą nie odstąpi. Uskarżał się też, iż kilkoletnią umartwiony ekspektatywą skraca się czas nową subtelności adinwencyą, że po obranym marszałku deklarowana województwu poznańskiemu in turno precedencya, na dniu dzisiejszym nie zweryfikowała się publiczna w tej mierze asekuracya, i dzień wczorajszy, a bardziej solem regni, florida suada przez czas niemały depredykując, znowu się wczorajszą sponsyą domawiał o alternatę.

Jmp. krakowski pierwszy, wziąwszy głos, odpowiedział, iż znalazłoby się w nas tyle słów, żebyśmy mogli uczynić asekuracyą, ale ta z ust tylko jmci pana poznańskiego wyszła i teraz wychodzi; nas zaś czyniących onę nikt nie słyszał. I tak ruszyli wszyscy z miejsc cum murmure i kontradykcyami ab utrinque. [2])

---

[1]) **N. III**: Rostkowski. [2]) **Kr. I** *d.:* inni zaś ichmość: Burzyński, instygator litewski, jmp. Pac, starosta borciański, interlocutorie radzili mniej potrzebnemi tak drogiego czasu, dla salwowania ojczyzny udzielonego, nie zatrudniać kontrowersyami, osobliwie jmp. Grabowski, in sensum idąc jmp. wiskiego, rugów pretendującego, pretendował, ażeby lex positiva suam wzięła executionem, ponieważ dnia wczorajszego zupełna wyrażnemu prawu nie mogła stać się satysfakcya, bo posłowie bez obranego marszałka nie mieli plenariam potestatem do roztrząśnienia objekcyi, przez ichm. panów kontradycentów słusznie albo niesłusznie przeciwko jmp. Działyńskiemu i Podoskiemu, posłom dobrzyńskim, jmp. Zielińskiemu, posłowi płockiemu, ichm. panom łowczemu i staroście puń-

Digitized by Google

Jmp. Sapieha, poseł słonimski, i książę jmć Czartoryski wiślicki osobliwie, tudzież i insi allaborabant ad sudorem dla uspokojenia pomienionych kontradykcyi przez cały czas hucusque in turbido colloquii.

Jmp. marszałek, zabrawszy głos, przyznał, iż prawdziwa jest rzecz, że rugi prawem opisane na dniu dzisiejszym afektowane powinnyby być, i to prawdziwa, że które pod laskę nie przyszły, pod nowo obranego marszałka przypadać nie mają.

Ichm. panowie wiscy, contradicendo zelose, tamowali activitatem.

Jmp. Horain eksplikował, iż na dniu wczorajszym żadnych nie było protestacyi zaniesionych, i nie siebie winować, jako accurate na dniu wczorajszym służącego, lecz tych, co się nie dopilnowali, eksponował, niech na czas opóźniony, a bardziej na siebie narzekają, obszerniejszym dyskursem mówiąc.

Jmp. Mokronoski uczynił swej legacyi relacyą, z innemi ichmciami powróciwszy, krótkim stylem, ale gładkim, iż upraszał Króla Jmci P. N. M. według zwyczaju dawnego o admisyą do ręki pańskiej cum osculo, i że wyraził o przymiotach i kwalitecach tak szczęśliwie obranego marszałka, i że za rozkazem J. Kr. Mości jmp. Małachowski, kanclerską odprawując funkcyą, łaskawie od Majestatu odpowiedział, iż jako Król Jmć z obranego marszałka unanimibus votis paterne się cieszy, tak niemniej całym sercem życzy, aby jak najprędzej izba poselska mogła się z senatorską złączyć, czasu zaś żadnego spe prędkiego złączenia nie determinował.

Jmp. marszałek długim i wybornym stylem dziękował J. Kr. Mości za deklarowaną łaskawie do ojcowskiego oblicza swego admisyą, obiecując wszelkiej do tego przyłożyć aplikacyi, aby jako najprędzej ad hanc beatificam domini clementissimi przystąpić mogli visionem, a jmci panu Mokronoskiemu za świadczony zaś afekt dziękował submisissime.

Jmp. Grabowski inflancki, zabrawszy głos, domagał się

---

skiemu Sapiehom czynionych. Więc upraszał jmci pana Horaina o iluminacyą, jeśli do starej laski na pomienionych ichmciów były podane kondemnaty, manifesta i protestacye *(następuje wyjaśnienie Horaina).* — **N. III** *podaje tylko głos Grabowskiego i zapytanie marszałka.*

Digitized by Google

o rugi, ażeby prawo swoję miało satysfakcyą, i żeby opuszczeniem tego prawa nie ubliżyło się wolności, że wczorajszy dzień był tylko do elekcyi marszałka decretorius, a dzisiejszy według prawa pisanego o rugach obserwowany być powinien, wnosząc, iż dnia wczorajszego nie kazało prawo nic czynić o rugach, alias byłoby supplicium ante judicium.

Jmp. marszałek, jako i w pierwszym swoim votum, dał dostateczne na to racye, tak i teraz żałował, iż niewinnie na te rugi czas się zabiera.

Jmp. wileński uczynił relacyą, iż będąc kilkanaście razy posłem, napatrzył się dostatecznie, jakim sposobem i kondycyami te się odprawują rugi. Zapewne, jeżeli kto za starej laski nie był notowany i nie oddany nowoobranemu marszałkowi, nigdy nie był z liczby posłów rugowany, zwłaszcza po zabraniu votum activitatis.

Jmp. wiski pierwszy[1]) życzył, aby pospolitego prawa nie przestępowali, mówiąc, iż nie widział, że nowe w tej izbie poselskiej znajdzie się prawo dopiero erygowane, interea o zachowanie starego prawa upraszał.[2])

Jmp. Jałowicki[3]), poseł kijowski, mówił o dowodnem J. Kr. Mości circa bonum publicum pieczołowaniu i o dokumentach przychylnego serca ku prawdziwym poddanym swoim; żałował czasu na przeszłym sejmie grodzieńskim, przypisował to sollicitudini J. Kr. Mości, że zarówno wszystkich affectus complectendo, wielkie do Polski znosi szczęśliwości: pogodził rozróżnione domy, zajątrzone undique uśmierzył niesnaski, za laski też teraźniejszego marszałka spodziewa się osobliwszych dla Rzeczypospolitej sukcesów, iż sam marszałek przykładem stryja swego*), inter plausus et admirationem stupendi ingenii za króla Jana żyjącego, wynijdzie in Achillem na podporę Rzplitej; a zaś rugi extra sphaeram być dnia dzisiejszego sądził, że już posłowie zabrali activitatem i za starej laski żadnej dla siebie nie mieli opozycyi,

---

[1]) **N. F.**: Rostkowski. [2]) **N. III** *d.:* jakoż jmp. Kowalski cum manifestatione oświadczył się przeciwko jmci panu Działyńskiemu poznańskiemu; ac tandem circa persuationem jmci pana marszałka tenże objiciens od pretensyi swojej recessit. [3]) *Tak samo* **N. III**; **Kr. I**: Czacki; **Kr. II**: Trypolski.

*) Mowa zapewne albo o Stanisławie Herakliuszu, albo o Hieronimie Lubomirskim, stryjach przyrodnich Antoniego.

Digitized by Google

paritates różne z trybunałów i sejmów przywodząc. Obróciwszy się tandem do jmp. Działyńskiego, wczorajszych propozycyi ratione alternaty refutował objecta, mówiąc: Już natenczas królom polskim pisano: „Reges Poloniae, Cracoviae etc.“, kiedy byli książętami mazowieckiemi, a własnej rzeczy nihil evincitur przez tych tytułów napisanie, dowodząc, iż ci książęta natenczas nie byli królami, ale byli poganami; że od Piasta z wiarą świętą przyszła do nas wolność, a w pogaństwie była przodków naszych w duszach i ciałach niewola; perswadował, ażeby tego non arrogare, co jest extra consuetudinem; wszystkich sądził być równych, in aequalitate zostających. Na cóż ta się przyda alternata? toby i nam i innym tejże się alternaty dopominać godziło, że i nasze kijowskie województwo nie poślednie jsze, ale darmo, bo tylko alternata idzie w senatorskiej izbie w zasiadaniu krzesłów między wojewodami i innemi senatorami, a nie między ziemianami. Instrukcyą województwa poznańskiego za instrument ratione alternaty mniej potrzebny sądził i prędzej za prepedycyą zgody poczytał. Jmp. Mikuckiego chwalił sentyment ratione oponowania się przy prawie z konstytucyi 1699, ale inaczej to eksplikował. [1])

Jmp. Skarbek [2]), poseł halicki, rozumiejąc, że wczorajsza uspokojona została materya, exemplo innych województw ratione alternaty do zaniechania onej długim dyskursem namawiał, przywodząc aequalitatem inszych województw i ziem, jako to warszawską electricem regum, halicką swoją, iż było niegdyś królestwo, a teraz ziemia niższa nad inne, że wolność z wiarą świętą przyszła do Polski, a wtenczas jak Wielkopolska praeeminebat nad województwem krakowskim, w pogaństwie była i w niewoli. Dał racyą ratione wniesionej materyi o rugach, że gdyby teraz przystąpili do rugów, mógłby i marszałek nie być securus, bo któż wie, na kogo się kto zasadził. Życzył incumbere prawu, to jest do rugów dziś nie przystępować, ex quo już wszyscy posłowie in activitate, i pod starą laską żadnego nie było notowanego. Narzekał także na przeszłe sejmy, że takiemiż niepotrzebnemi

---

[1]) **Kr. II** *d.:* Jmp. inflancki Grabowski: Przymawiam się do tego, bośmy nie mogli dwóch rzeczy razem robić, i elekcyi i rugów. Zaczem słuszna rzecz, aby każda materya swoją poszła drogą.
[2]) *Ta mowa opuszczona jest w* **N. III**; **Kr. II** *przytacza tu długą mowę Jabłonowskiego, starosty czehryńskiego.*

Digitized by Google

materyami implikowane rozeszły się. O propensyi Króla Jmci ku Rzplitej i ojcowskiego serca dowodach, quomodo penset patriam, mówił disertissime.

Jmp. Wolski, poseł chęciński, dzień dzisiejszy za nieszczęśliwy poczytując z racyi implikowanych rugów, dawał racyą, że pod starą laską i *(przy)* obraniu marszałka miały zachodzić na posłów kontradykcye, a teraz miały też same kontradykcye być prezentowane, a że żadnych przed elekcyą marszałka nie podano, więc teraz in plena activitate nie godziłoby się in cassum czasu zabierać. Tym sposobem sejm ten nie byłby bezpieczny, na którym i marszałek, będąc teraz in activitate, któż wie, quis ejus eventus byłby.

Jmp. Lasocki Króla Jmci P. N. M. łaskawe serce, azard zdrowia dla całości ojczyzny naszej na oko każdemu przełożywszy, dziękował, że kolegę jego marszałkiem obrali: przypisał się do materyi jmp. wiskiego, mówiąc, że wczoraj uczyniono prekustodycyą o rugach, item, że sam jmp. Horain przyznał się, jako wczorajszego dnia dla ciemna i czasu już późnego nie przyszło do konnotowania protestantium manifestów.

Wszyscy jednostajnie krzyknęli, że żadnych nie było manifestów, i jmp. Horain, świadcząc całą izbą, ekskuzował się, że jeden tylko widział, na którego się przyznał. Interea jmp. Lasocki dopominał się juxta legem dziś o rugi, mówiąc de subsecuturo periculo activitatis laski. Jmp. marszałek pytał się, o jakiej lasce jmć mówił, jeżeli o jego, to już jest in activitate, bo bez kontradykcyi, jeżeli jmp. Horaina, to po czasie.[1]

Jmp. Burzyński[2], poseł smoleński, adorując sensus omnium, najpierwej ad encomia Majestatu J. Kr. Mości przystąpiwszy, do materyi ratione rugów obrócił się, dając racyą, że objicientes powinni byli za starej laski dopilnować się, ażeby ad activitatem nie dopuścić; qua activitate eligeretur i marszałek, gdyby potym pokazani byli illegitimi electores? In subsumptum brał rugi trybunalskie, że kto się tam nie dopilnował in tempore, już po czasie nie mógł się dopominać o rugi.

Jmp. wiski poseł drugi[3]), do rugów przymawiając się i nie ubliżając jmci panu marszałkowi, mówił: kto semel activus, już

---

[1]) *Trzy ostatnie głosy opuszczone w* **N. III.** [2]) *Obszerniej w* **N. III.** [3]) **N. III:** Rostkowski.

Digitized by Google

mu przeszkodzić trudno; gdyby Rzplita praescivisset ustawiczną o rugach bez końca kłótnię, zapewne byłaby insze napisał prawo. Na co, krzyknąwszy, wszyscy zgodzili się, że clarius tę materyą trzebaby opisać w prawie.

Jmp. wiski pierwszy[1]) legem jubere sine simplici interpretatione asseruit i dopominał się zelose o rugi.

Jmp. marszałek, uznając multis guttis verborum manare vites quoad successus, przyznał, że żadnego z pod starej laski nie miał sobie podanego do rugów, upraszając, aby wotujący jeden drugiemu nie przerywał. Potym wszyscy, wstawszy z miejsc, długo koncertowali prywatnemi dyskursami.

Książę jmć Radziwiłł, koniuszy, konstytucyą anni 1690 o porządku sejmowania, o rugach eksplikował, iż rugi to się znaczą, iż podczas starej laski miały być podane manifesta przed elekcyą marszałka, in crastinum podani nowemu marszałkowi mają być rugowani, życząc zaniechać tej materyi. Exemplum łaskawego pana J. Kr. Mości przywodził, że życzył, ut bene sit patriae, pod rugi zaś chyba ci mają podpadać dziś, którzy jeszcze non comparuerunt in stuba.

Jmp. kaliski pierwszy[2]), mówiąc, że ad bonam causam tria verba satis, prosił o przeczytanie prawa pomienionej konstycyi 1690, potrzebną sądząc interpretacyą do onej, na tęż się pisał, że pod starą laską miały być podane manifesta etc.; powtóre, że któż ma iść pod rugi? żadnego takiego niemasz, i tak nemine instigante absolvitur reus.

Jmp. Horain z żalem czasu azardy J. Kr. Mości exponendo, mówił, exhortando wszystkich ichmciów, aby porzuciwszy niepotrzebne kolluzye, ad seria przystąpili, sądząc się sam, że to nie było muneris jego, ani w prawie addytamentu, aby miał był o rugach zaczynać materyą, ale to jmci panu marszałkowi zostawił; poseł od przysięgi, od głosu, deputat od przysięgi już in activitatem wchodzą, i rugować ich nikt nie potrafi.

Jmp. rawski drugi[3]) upominał się u jmci pana Horaina

---

[1]) **N. III**: Rostkowski. **Kr. II** *nieraz zaznacza wielkie zamieszanie podczas tej sesyi.* [2]) **N. III** *podaje podobnej treści głosy Czartoryskiego i Miaskowskiego;* **Kr. I**—*Sierakowskiego.* [3]) **Kr. II**: Podczaski. *Po jego głosie, według* **N. III**, jmp. Rostkowski, poseł wiski starszy, cum sistentia activitatis, jeżeliby rugi nie były sądzone, odezwał się. *Dalej* Małachowski.

Digitized by Google

o regestr vacantium ziem i powiatów, aby był informowany, żeby potym kto sub contradictione będący po rugach do izby nie wszedł.[1])

Książę jmć Czartoryski, cytując konstytucye annorum 1690 et 1736, stosując się do przeszłych mów kolegów swoich, convenit, że na dniu wczorajszym popisować się wszyscy powinni byli contradicentes; na której materyi in et contra multum disceptatum.

Jmp. oświecimski [2]) napominał ichmciów wszystkich, ażeby in simplici interpretatione prawa bez szukania racyi, nie kwadrujących się do materyi, na fundamencie prawa do rugów przystąpili, według uczynionej prekustodycyi na dzień dzisiejszy. Niechwalebna by to rzecz była, aby w Rzplitej, mając beneficium w izbie naszej poselskiej, tego mieć nie mieli, querulari na nas mieli o niesłuszność i niezachowanie prawa.[3])

---

[1]) **Kr. II**: *Tu znów na pytanie marszałka Horain stwierdza, że nikt nie kontradykował pod starą laską.* [2]) **Kr. I**: obawiając się, ażeby na nieoponującego się przy słuszności i prawie zdawna obserwowanem lapides izby poselskiej non clamarent et ligna, quae sunt inter juncturas aedificiorum, non responderent, radził wznieconej o rugach nie lekceważyć materyi, walnemi utwierdzonej konstytucyami w utrzymaniu liberi veto na fundamencie złotej dla każdego szlachcica wolności, twierdząc, że nie jest we władzy izby poselskiej odesłać contradicentes do domu bez żadnej uczynienia satysfakcyi, ile że ci, którzy się teraz protestują, swego czasu w równym być mogą charakterze poselstwa, jako i my teraz jesteśmy, a my także naówczas możemy na kogo przyjechać z protestacyą i pożądać dla siebie eandem satisfactionem; namienił, że zdeptawszy prawo o rugach napisane, wzruszone byłyby z fundamentów swoich jura cardinalia, nachyliłaby się do upadku wolność, i wolny głos głowy swojej dalej nie mógłby podnieść, ta zaś izba, która jest matką wolności, cudendarum officina legum, miejscem każdemu ojczyzny synowi do oponowania się przy słuszności naznaczonem, odniosłaby cenzurę, skazę i nienaprawiony dyshonor. [3]) **Kr. II**: *po Małachowskim* jmp. wileński Horain: Nie staje mi słów na tym początku obrad naszych, ale cor loquatur in candore et veritate, że o niczym nie wiem. Interea in motu posłowi wiłkomirskiemu Sapiehi *(sic)*, staroście puńskiemu, kondemnaty zarzucano. Dobrzyńskiemu Działyńskiemu, chorążemu kaliskiemu, Mełdzyński, kasztelanic rypiński, opponebat; wielkopolskim Kowalski... z manifestem de nullitate sejmiku. *Po paru jeszcze przemówieniach marszałka Małachowski zatrzymał activitatem.*

Digitized by Google

Powstawszy zatym z miejsc swoich i na niepotrzebnych między sobą dysceptacyach czas trawiąc, jmp. marszałek solwował sesyą na godziną ósmą in crastinum.

SESYA TRZECIA.
Die 5 Octobris.

Jmp. marszałek, reasumując sesyą o godzinie 10, uczynił kompasyą nad dniem wczorajszym inaniter strawionym, przywodząc do żalu serca ojcowskiego J. Kr. Mości P. N. M., który chce, ażeby jak najlepiej obrady publiczne skutek brały. Przywiódł zatym in praesidium św. Placyda, patrona dzisiejszego, aby szczęśliwsza intercedente eo ad superos dzisiejsza było sesya.

Jmp. wiski starszy [1]) nie chciał bynajmniej ab executione legis constitutionis 1690 odstąpić, przyznając się, że ten sentyment swój przed wielkiemi wyjawił ministrami, a zaś gdyby rugi nie były, publicae libertatis pupilla laederetur.

Jmp. lubelski [2]), mając kompasyą nad ojcowskim J. Kr. Mości usilnym staraniem circa indemnitatem boni publici, z azardem nawet zdrowia swego, animował do zgody z okoliczności alternaty.

Jmp. grodzieński poseł [3]) żalił się, że będącym in activitate już posłom onę chcą tamować, kiedy po czasie do rugów chcą przystąpić i niebezpiecznemi in activitate uczynić. Wykładał zatym znaczne pańskiego serca dowody trudów i azardów zdrowia dla wolności naszej, wnosząc, jako nieśmiertelną dobroci jego w sercach naszych mieć powinniśmy wdzięczność za złożenie teraźniejszego sejmu, i że uchyliwszy swe wielkie interesa, utrzymał Polskę w pożądanym dotąd pokoju, gdyż cała Europa in bellico fervet motu, i stara się jeszcze, aby ojczyzna eadem semper gaudeat tranquillitate. Respectu zaś rugów referował się do wczorajszego votum sentymentu jmci pana Burzyńskiego, instygatora litewskiego.

Jmp. Nakwaski, poseł wyszogrodzki, adorując niewypo-

---

[1]) **N. I. N. II, N. III**: Rostkowski, **Kr. II**: Mikucki. [2]) **N. F.**: Stoiński; **N. III**: Zamojski, star. lubelski; *podobnie* **Kr. II.** [3]) **N. III**: Chreptowicz; **Kr. II**: Massalski; **W.**: *Chreptowicz i Pac.*

Digitized by Google

wiedziane J. Kr. Mości P. N. M. pro bono publico staranie, przezorność, azardy; i zadosyć czyniąc instrukcyi sobie danej, temuż Najjaśniejszemu Panu imieniem ziemi swojej prawdziwą wdzięczność i nieśmiertelne wyraził podziękowanie. O rugach mówił, że już non de tempore o nie się upominają, gdy przez zabrane głosy wszyscy posłowie są już in plena activitate, którzy zaś jeszcze nie zabrali głosów, contradicentes winował arbitros, że się nie starali in tempore za starej laski swe prezentować kontradykcye.

Jmp. Jałowicki, poseł kijowski starszy, stosował się do zdania jmci pana wiskiego, że ad litteram prawo o rugach zachowane być powinno, życzył ad interim jako najprędzej accedere ad adorandam Majestatem.

Jmp. wiski pierwszy[1]), życząc do rugów przystąpić, animował exemplo suo ichmciów panów starostę tłumackiego i posła płockiego, którzy, czując się być sub nexu juris, aby benevole z izby poselskiej ustąpili, nie zabierając głosów; sam zaś prosił, aby na niego, jeżeli kto ma jaką objekcyą, publice prezentował, będąc gotów in hunc casum z izby poselskiej ustąpić.

Jmp. orszański pierwszy ad mentem instrukcyi swojej zaczął votum od powinnej J. Kr. Mości adoracyi pro paternis boni publici conatibus, i że całą Europę w ognistych Marsa pożarach widząc, swego państwa ubliżywszy wielkim interesom, nie uważając, że pewny statysta napisał: Polona comitia sunt regum martyria, nieżałując własnego zdrowia dla dobra publicznego, zjechał do Polski, sejm złożył i ad effectum chce deducere. Skąd animował wszystkich do kompasyi nad tak łaskawym panem, i do adoracyi onego jak najprędszej. Ratione zaś rugów intulit, że ci powinni pod nie podpadać, którzy nie weszli in activitatem przez zabranie głosów, albo, sub nexu juris będąc, jeszcze się nie prezentowali.

Jmp. Skarbek, poseł halicki, dzień wczorajszy stracony przypomniawszy, ubolewał nad czasem, że godziny, droższe niż miliony, są utracone, i jużby nieoszacowana tak wiele milionów ekspensa mogła wybornie uczynić aukcyą wojska, co tym dowodził, że Bóg nigdy nie przestaje czynić cudów. Już nieraz miała upaść wolność nasza, ale cudem Boskim stoi, i że mający głos

[1]) **N. F.**: Rostkowski.

Digitized by Google

na elekcyą sam przysięgał, że miał excludere extraneos, a obierać tylko Polaka króla, rozumiałby każdy, że już my tym Króla N. P. M. ekskludować mieli, i tu cud Boski, bo tego pana, który z króla Polaka urodzony, za króla nam szczęśliwie panującego obrali; a to za to, iż Najjaśniejszy August Wtóry sprawę toruńską ex zelo religionis tak na oko każdemu pokazał, że verus patriae et religionis defensor dici potuit justissime. Przywiódł dalej axiomate: de male possessis non gaudet tertius heres; a tu spodziewać kazał i owszem sercem życzyć, aby regale diadema z Najjaśniejszego Jagiellonów domu pochodząc, wiecznie in horizonte poli Lechici sine fatorum eclipsi emineat. Jakoż cud Bóg pokazał, że nad mniemanie nasze regno hoc gaudet Augustus Tertius. I to nie mały przez ojcowską J. Kr. Mości kooperacyą cud Boski, kiedy zwaśnione domy, szczypiąc sobie honor, zabierając życia, do doskonałej między sobą przyszły harmonii. I tu niemniejszego spodziewał się cudu, kiedy ultra spem na nachylonej ostatniej godzinie obrano marszałka. Okazał Bóg cud i nad węgierskim państwem, równej wolności z naszym, o którym każdemu wiadomo, że poszło in absolutum, a to propter lenta consilia, jako sami testantur Węgrowie. Illud quoque fatum timendum est nobis aliquando. Z jakim potem i staraniem ś. p. książę jmć prymas*) szukał sposobów do aukcyi wojska, planty układał, et quae laboris merces? i komisye i prawa mego kolegi in cassum poszły. Zaczym animował non testudineo set atlantico cursu procedere ad consulendum patriae. Ratione zaś rugów serio instabat, aby na fundamencie prawa były, sam się sub falcem tegoż podając prawa.

Jmp. marszałek, widząc zelosas contradictiones ad interitum esse drogiego czasu, a broń Boże, żeby nie sejmu i ojczyzny, do zgody animował. Interea pytał się, jeżeli mają contradicentes arbitri ad medium stubae wychodzić z objekcyami?

Wszyscy unanimi labio rzekli: Zgoda!

Jmp. Małachowski, oświecimski, zaczynając swą mowę, induxit, iż trudno libertati, legi, Majestati et conscientiae dogodzić, uznając, iż libertas unquam exstat nisi sub pio rege. Przyznał, iż pientissimum feliciter regnantem mamy, i chcąc dogodzić legi, libertati et Majestati, ad mentem constitutionis 1698 [1])

---

[1]) *Tak samo* **N. I**, **N. II**; *miało być oczywiście:* 1699.

*) Teodor Potocki, zmarły w r. 1738.

Digitized by Google

et 1690 annorum, rugi usiłował ad effectum deducere et rugas non nugas dixit. Jakoż, zawierając jus libertatis et aequalitatis, ubolewał na zarzucone objekcye i interpretacye niepotrzebne prawa; jmci pana marszałka uznawszy vita Catonem, arte Platonem, upraszał, aby exemplo dignissimi sui parentis*) chciał te rugi według prawa bez interpretacyi uczynić, że lex jubet non disputat. Prezentował ad oculum digito stojących z manifestami protestantów, mówiąc, że ci, którzy teraz stoją między arbitrami, mogą na przyszły sejm być posłami, a my arbitrami, cóż nam rzeką, gdy my podobnie przyjdziemy z objekcyami? Może teraz który z obicyentów, że my według prawa nie czynimy rugów, zanieść manifest i naszą przed całym światem reprezentować niesprawiedliwość, że do satysfakcyi jawnego prawa nie przystępujemy, może i juramentem potwierdzić, że kilka dni oczekując tych rugów, doczekać ich się nie można. To słysząc, cóżby mniejsze mówiły subselia, że szlachta nie ma na sejmikach i w trybunałach legis satisfactionem, a nakoniec tu by miało in officina legum prawo vim pati? Nie ubliżając sensom jmci pana Burzyńskiego, posła smoleńskiego, dowodził, iż pod laską starą inchoativa była activitas, a po rugach ma być plena. Pytał się też, że gdybyśmy do powitania pana iść mieli, a rugi nie nastąpiły anticipative, jak by ten mógł się bezpiecznie odważyć immundo labio do pocałowania ręki przystąpić, który jest sub nexu juris? Dosyć jest abusus, że deputatów intrusive do trybunałów przez juramenta sposobem adinwentowane obierają, jeszcze i tu chcą posłów od zabrania głosu in plena activitate uczynić posłami. Dlaczego, ad litteram biorąc prawo, do niczego przystąpić nie chciał, mówiąc, że z tych gwałconych przeciw prawu rugów wiara, wolność et status consequenter może violari, i dopominał się per vim o rugi.

Jmp. poseł wiłkomirski [1]) inquirebat, na których te rugi być mają? czy na tych, co in activitate są przez zabranie głosów, czy na tych, co kontradykcyą mają i w izbie poselskiej jeszcze się nie pokazali. Jeżeli na ostatnich, libenter pozwalał, jeżeli na pierwszych, żadną miarą nie chciał.

---

[1]) Kr. I: Sieheń wołkowyski; Kr. II: Domasławski wołkowyski.

*) Mowa zapewne o stryjach starosty kazimierskiego: albo o Stanisławie, marszałku drugiego sejmu z r. 1670, albo o Hieronimie, co marszałkował w r. 1681; ojciec bowiem, Jerzy Dominik, nigdy laski sejmowej nie piastował.

Digitized by Google

Jmp. marszałek, chcąc dogodzić izbie całej i nie wyprowadzić z onej ichmciów posłów, chciał te rugi per turnum in facie contradicentium odprawować, lecz ichmość panowie posłowie niektórzy nie zezwolili.

Jmp. Sierakowski, poseł sandomirski, mając obszerną mowę, czytał konstytucyą 1690: najprzód, aby dnia pierwszego marszałka obrali, drugiego aby kontradykcye uspokoili i rugi odprawili; tandem, non praejudicando przyjeżdżającym, gdyby byli sub nexu juris, aby poszli pod rugi. Manifestował się bez żadnej prywaty, jako pretenduje rugów dla samego prawa satysfakcyi, dowodząc, jako jej nie ma jeszcze.[1])

Jmp. marszałek pytał interlocutorie ichmciów panów posłów, jeżeli ma kontradycentów przypuścić in medium na te rugi. Niektórzy affirmative, drudzy negative odpowiedzieli.[2]) Stosując się do miłości wrodzonej, do obserwancyi prawa i do instrukcyi przez kolegę swego cytowanej, pozwalał na rugi, ale tych, co jeszcze nie weszli in activitatem; Bogiem się świadczył, że żadną nie uwodzi *(się)* prywatą. Cóżby było, gdyby ex activitate pójść mieli in passivitatem? gdyby kogo z nas wyrzucono, żadnego by nie była posła securitas; już tu przez zabranie głosów mianował być in plena activitate. Secus, qua fronte posyłaliśmy ad Majestatem cum denuntiatione electi marschalci?

Jmp. marszałek: każdy poseł jest conditor legum, ale in alienas involare voces nie powinien, więc upraszał, aby ten favor na zawsze był zachowany.

Jmp. wiski[3]) pytał, czy usus jest rzecz większa, czy prawo, jeżeli nie większy, toć go trzeba mniej aprehendować, bo tylko mówią, że ten zwyczaj bywał, a pokazać go in jure nie

---

[1]) **Kr. II**: *Lubomirski sandomierski, wojewodzic czerniechowski, i Dąbrowski wiłkomirski popierają zastrzeżenie wiskich. Według* **Kr. I** *żądał rugów i Czartoryski*, a że po wziętym głosie przez jmp. Sapiehę, starostę puńskiego, wzięła się między posłami wrzawa, więc jmp. marszałek eksplikował, że izba poselska jest cudendarum officina legum, sanctuarium wolności, obserwancyi i wszelkiej modestyi potrzebująca, posłowie zaś są conditores et executores legum; zaczym upraszał, aby nie tumultuatim, ale każdy distinctim z miejsca swojego zabierał głosy. [2]) *Zapewne opuszczono tu nazwisko posła, mówiącego po marszałku.* [3]) **N. F.**: Rostkowski.

Digitized by Google

mogą. Dowodził też, że contradicentes byli między arbitrami, co trzęśli papierami.

Jmp. Sapieha, łowczy W. Ks. Lit.: mości panie wiski, jeźli wmpan contradicentium jest promotor, sit et delator onych.

Jmp. wiski odpowiedział[1]): równy jestem wmpanu poseł, a jeżeli wmpan chcesz, nie ja ich dowiodę, lecz sami tu stoją. Dowodził też, że poseł od rugów, deputat i marszałek zaczyna się od przysięgi. Żalił się, że tak niepamiętna izba poselska na konstytucyą cytowaną, że impracticabili modo nawet ani colorem nie uczynili do rugów, ale zaraz w insze wpadli materye.[2])

Jmp. miński[3]), życząc diuturnam J. Kr. Mości vitam pro publico solatio, prosperitatem etc., o rugach mówił, że nie mają być teraz egzekwowane, gdyż pod starą laską nie były kontradykcye, i że poseł nie od rugów, ale od głosów plenam zabiera activitatem.

Jmp. Grabowski, poseł inflancki, zacząwszy głos o kwerelach przeciw sprawiedliwości trybunalskiej, intulit necessitatem korektury onej, jako i prawo o rugach tymczasem ad litteram życzył zachować, żebyśmy nie dali w obieraniu deputatów zgorszenia. Prawo każe po obraniu marszałka, nie przywiązując się do dnia, uczynić rugi, więc czas one konkludować: lex non disputat sed jubet.

Jmp. Ciecierski, poseł drohicki, intulit, że stary marszałek miał odebrać manifesta. Jeżeli tak jest, trzeba o to pytać się jmci pana marszałka starego, a tak musiałby iść pod laskę. Prawda, że pod nową laską mają być rugi, ale pokazywali manifesta, jak słychać, ze starej laski.

---

[1]) **Kr. II**: Spytam się wmpana, jakoś obrany, kiedy mnie zaczepiasz, bo ja z kolegą moim rite et legitime jestem obrany bez starania, bez zapłaty, i niech mi tu kto by najmniejszy papier contradictionis pokaże, ustąpię z izby, a teraz proszę o rugi. [2]) **Kr. I** *d.*: Ale onemu replikował jmp. Burzyński, instygator lit., eksplikując o rugach prawo przez dystynkcyą inter objicientem et objectum, że objiciens jest to niby actoratus, objectum jest reatus, rugi zaś sąd znaczą, alias kognicyą tych objekcyi pod nową laską, które za starej proponowane były, obstając, ażeby ci nie sądzeni byli, którzy weszli in activitatem, wotując na marszałka bez żadnej kontradykcyi, i kto z kontradycentów naówczas nie dopilnował, sam sobie winien został. Mocno jednak potem podług prawa o rugi domawiali się etc. [3]) **Kr. II**: Święcicki; **N. F.**: Mirski, nonce de Braçlavie.

Digitized by Google

Jmp. Horain odpowiedział, że już kilka razy o tym czynił relacyą i żadnych manifestów za swojej dyrekcyi nie miał, tylko słyszał. [1])

[1]) **W.** *d.:* Jmp. starosta puński, gdy jmp. marszałek dał głos, powinszował zaczętego sejmu szczęśliwie i laski w tak godnych ręku i do dalszego sukcesu wdzięcznie się przyznawał. Wtem stał się szelest, jak uważyli, że przez ten wotowania ogłos usiłował wejść in activitatem. Drugi poseł kujawski według konstytucyi 1690 powiedział się być obowiązanym instrukcyi swojej według przysięgi za utrzymaniem praw, wykładał wolę i wolności prawa różnymi sposobami probując, oraz się w tem popierał według sentencyi ichmciów wiskich, aby obojga obserwacya około przepisanych ekskluzyi, to jest prawa i zwyczaju, była zachowana. Jmp. Burzyński, stosując się do owej gospodarskiej praktyki: tertia quarta qualis, tota lunatio talis, jaki dzień miesiąca po nowiu trzeci, czwarty, taki miesiąc cały: zatym rezolwował maksymę między dystynkcyą i zwyczajnym bez dystynkcyi mówieniem, gdzie oraz według dalszych refleksyi ichmciów nazwał starą laskę actoratum, a nową reatum, rugi i objekcye realiter rezolwował i nie przystępując do rugów, do adoracyi pana życzył. **Kr. II** *d.:* Jmp. kijowski Trypolski radził de modo pomyśleć et medio uspokojenia. Książę marszałek: adorowałem różne różnych ichmciów sentymenta, jedne ad legem, drugie ad usum referujące się, zaczym z głosów wmpanów objaśniony, że prawo i zwyczaj mają między sobą dyfferencyą, exploro wmpanów, czy począć rugi od kontradykcyi? Jedni wołali: zgoda! drudzy chcieli per turnum. Jmp. smoleński Burzyński, instygator litewski: Tertia quarta qualis, tota lunatio talis. Niepomyślne się nam w tym miesiącu poczęły rady. Obraliśmy marszałka, mamy pokój, o rugach kwestya, kara boska, jednym językiem mówimy po polsku, o jednym prawie, a do końca trafić nie możemy. Wmpanowie, ex sensu meo tak rugi eksplikuję: objekcya objicientis et objectum, cui contradicitur, jest to actoratus et reatus, a rugi jest to sąd. Powiem tu wmpanom praejudicatum: na konwokacyalnym sejmie, pod laską godnego pamięci Ożarowskiego, objekcya była i kontrowersya między mścisławskiemi posłami Wołłowiczem i Frąckiewiczem; przyjęto to do laski, po której oddaniu nowemu marszałkowi sądziliśmy legalitatem objekcyi i posłów. Cóż tedy tu po dyspucie? Probuje się usus ad legem relatus, że pod nową laską rugi były. A byłyż te objekcye na teraźniejszym sejmie do starej podane laski? Nie były. Żaczym kogo sądzić? Proszę wmpanów, abyście tractum sejmowania tym nie trudnili. Ekscypuję to, że jak czytano województwa per turnum, a które głoszono vacat, więc jeżeliby ex vacantibus declaratis miał który

Digitized by Google

Jmp. rawski [1]) o prekustodycyą, przez ichmciów panów wiskich uczynioną, obwarowaną, domagał się oraz i o satysfakcyą rugów według prawa. [2])

Jmp. kaliski [3]) życzył sensum amplecti jmp. Burzyńskiego smoleńskiego, oraz do adoracyi jaknajprędszej J. Kr. Mości namawiał.

Jmp. chełmski [4]), nie kontradykując, że potrzebne rugi, podał medium, aby contradicentes regestr spisany sub nexu juris będących posłów podali jmp. marszałkowi, według którego tych tylko rugować, co nie byli przez głosy in activitate.

Zważając jmp. Działyński, iż diversa rebus cura wystawia się, namienił, że accessorium debet suum principale sequi, do rugów to stosując.

Jmp. Małachowski, poseł oświecimski, exposuit [5]), iż trudno vocare ea, quae non sunt, przeciwnym sposobem do zatłumienia rugów uskarżał się, activitatem et passivitatem eksplikował, konstytucyą 1736 cytował, ażeby officina legum nie była minorum subselliorum. Pytał się zatym, kto jest ewiktorem protestantium głosów, i zelose do rugów konwinkował.

Jmp. marszałek, widząc przychylających się do prawa, namawiał do rugów, lecz pro et contra kontradykowano.

Jmp. sandomirski pierwszy [6]), eksplikując activitatem przez głosy zabraną, dystyngwował in activitatem dubitatam et non dubitatam, mówiąc, iż dotychczas activitas posłów jest dubitata, po rugach będzie indubitata.

Jmp. Szydłowski, sędzia warszawski, swe zdanie do sentymentów jmci pana Burzyńskiego, instygatora lit., referował.

Jmp. Zamoyski ordynat, Majestati et Libertati primam przyznając observantiam i namawiając do adorowania Majestatis, sens swój do sentencyi jmp. Małachowskiego, posła oświecimskiego, zgodnie akkomodował.

Jmp. Skarbek, poseł halicki, dwa podał media, jedno przez ugodę contradicentium, a drugie, gdy posłowie pójdą do

---

znaleźć się poseł, tego sądzić będziemy; zaczym proszę o rugi. Jmp. gostyński Podczaski *etc.* [1]) **Kr. II**: Podczaski gostyński. [2]) *Według* **Kr. I** *wszyscy następni mówcy żądają rugów.* [3]) **Kr. II**: Chlebowski. [4]) **Kr. II**: Węgliński. [5]) *W* **Kr. II** *obszernie.* [6]) **Kr. II**: *Lubomirski i Burzyński.*

Digitized by Google

ucałowania ręki pańskiej, aby tam contradicentes zatamowali dla posłów sub nexu juris będących.

Jmp. kijowski[1]) zelose domawiał się, ażeby przystąpili do rugów.

Jmp. Małachowski młodszy, jmp. marszałka i całą izbę poselską przywitawszy, longiori stylo przymawiał się o rugi. Tymczasem szlachcic, wyszedłszy, cały aktorat z 12 dekretami (jako powiadał) trybunalskiemi prezentował i zatamował activitatem jmci panu Zielińskiemu, podczaszemu płockiemu.

Jmp. kolega płocki upraszał inducias dla swego kolegi, mając nadzieję uspokojenia kontradycentów, plenae stubae consensum, także jmci panu staroście żytomirskiemu[2]) i ichmciom panom posłom dobrzyńskim stiterunt contradicentes activitatem, jednak jeszcze i tym inducias izba poselska do ugody pozwoliła.[3])

Jmć ksiądz Sołtyk privato colloquio koncertujących posłów do zgody nakłaniał et fervores mollifikował.

Jmp. sieradzki uznając, iż Bóg chciał, ażeby świat od początku swego był sub lege, przywiódł legem naturae scriptae et gratiae. Kto się więc poczuwa do grzechu politycznego na sumieniu, aby się z tej izby rugował. Dowodził także, jako i nominacya na marszałkostwo nie czyni activos, ale nowa laska. Praejudicatum[4]) za ś. p. ojca jmci pana marszałka, iż poseł przed obraniem nowego marszałka sejm zerwał.

Jmp. Burzyński[5]), odstąpiwszy od swego zdania o rugach, ze wszystkim się zgadzał w propozycyach jmci pana Małachow-

---

[1]) Kr. II: *przemawiają dalej Jałowicki, Eydziatowicz, Skarbek.* [2]) Kr. II: Leśnickiemu. [3]) Kr. II *d.:* jmp. sandomirski Czartoryski, łowczy koronny, wniósł: ci, którzy byli in activitate wotowania marszałka, niemasz o nich kwestyi. Jmp. płocki Zieliński, że poszedł aequanimitate, nie wotując na marszałka, tantisper suspenditur ab activitate ad satisfactionem partis, przytym upraszał, aby nie wchodzić in cognitionem objekcyi tych, którzy wotowali. [4]) *Według* Kr. I *cytuje ten prejudykat Burzyński.* [5]) Kr. II: Jeżeli sejm być może pod starą laską zerwany, co się dzieje per activitatem posła przed obraniem marszałka, com ja sam zrobił anno 1730, czego się nie wstydzę, a to dla ukrzywdzonej alternaty Księstwa Litewskiego przy złożeniu sejmu ekstraordynaryjnego w Warszawie, byłem posłem stamtąd i zerwałem: zaczym, jeżeli activitas posła przed elekcyą marszałka jest aprehendowana, tymbardziej po wotowaniu jego na marszałka.

Digitized by Google

skiego, oświecimskiego, tak dalece, iż przydał, gdyby się w czymkolwiek nie zgadzał, anathema sit.

Jmp. marszałek, narzekając na nieszczęśliwość izby poselskiej, że drugi dzień inaniter strawiony, życzył meliora lapsis, aby nie oddać rachunku Bogu za czas stracony ojczyźnie, któryby się na zbawienną obrócić mógł radę. Życzył zatym jak najprędzej hommagium reddere Majestati, a wtym solwował sesyą in crastinum na godzinę ósmą.

SESYA CZWARTA.
Die 6 Octobris.

Jmp. marszałek, reasumując o godzinie 11 sesyą, przyznał, iż pobłogosławił Bóg wolnej ojczyźnie naszej, pozwalając czasu do obrad tak potrzebnych, że i dzień nam dziś świeci weselszy, i Bóg jest z nami. Est Deus in nobis, agitante calescimus illo. Lecz szkoda, że tak drogi czas próżno stracony, quantum Deus tantum tempus, który tracąc, timendum, żebyśmy nas samych i naszej wolności nie stracili, i to królestwo, co niegdyś innym dawało imperia, aby się nie stało derisio et divisio nationum. Przeto zaniechać dyferencyi i dyfidencyi, a do obrad amore patriae optimique patris patriae życzył przystąpić, mówiąc: hodie si vocem meam audieritis, nolite obdurare corda vestra.

Jmp. Zabiełło, poseł kowieński[1]), wotum swoje od powinszowania marszałka i całej izby zacząwszy, activitatem posłów probował, pytając: gdyby też który poseł, mający na sobie nexum juris, a był legitime obrany, potym tu z instrukcyą ekspedyowany, i gdyby tacy posłowie obrali marszałka, czyby przez nich valide obrany? Jeżeli invalide, na cóżby pod takim marszałkiem sejm kontynuować? jeżeli valide, na cóżby takich ekskludować elektorów marszałka; alias gdyby tak być miało, protestando stitit activitatem.[2])

---

[1]) **N. III** *d.:* któremu tylko interlocutorie mówić pozwolono. **Kr. II**: Siruć; **W.**: Walewski. [2]) **N. III**: Jmp. Rusocki, poseł oświecimski młodszy, z tym się ogłosił: ponieważ wczoraj zatamowano głosy, więc i ja dnia dzisiejszego sisto activitatem. J. W. jmp. Łaniewski, pisarz W. Ks. Lit., poseł inflancki, nie pozwalał także na głosy, ex quo ad solam irritationem proveniunt,

Jmp. marszałek nad wątpliwością zgody i niezgody pro et contra concertantium zadumiony, na obie strony żałosnym spoglądając okiem, do zgody animował, pytając się: jeźli ma izba zostawać sub passivitate, na cóż się tedy tu zjechaliśmy? Interea ichmciów panów oświecimskich o powrócenie activitatis wczoraj zatamowanej upraszał. Szlachty z protestacyami wychodzących i rugów wyglądających było wiele, którzy głośno wołali o rugi. Wtym panowie posłowie, powstawszy z miejsc swoich, in longo murmure persistebant. [1])

Jmp. marszałek, widząc głos od Boga wolny, wolny od natury i od wolnej ojczyzny in passivitate zostający et in passione, miał nad nim kompasyą oraz lugubri ore ichmciów panów

---

niżeli do uspokojenia materyi. *Potym kontradycenci produkują manifesta przeciwko posłowi dobrzyńskiemu; perswazye, ogólne poruszenie i powrót na miejsca.* Ichmość panowie wiscy oświadczyli się, że choćby jmp. oświecimski przywrócił activitatem, my jednak od swojej propozycyi nie odstąpimy. Jmp. Jastkowski *(sic)*, kaliski, utrzymując ichmciów panów dobrzyńskich, exposuit, że nie godzi się posła rugować in activitate będącego, jako to głos wotujący na jmp. marszałka ulegitymowanego, non obstante natenczas, jako prawo chce mieć, ulla objectione; exinde wnosił has sequelas, jeżeliby się to, uchowaj Boże, stało, rugować posła activum, mającego od ziemi instrukcyą, która wiem, że niema nil w sobie nocivi bono publico, fidei, Majestati et libertati. Byłoby to suffocare spiritum libertatis; sequeretar zatym to, że ta ziemia, która propter commodum sui et boni publici posła constituit, miałaby justum zelum in oppressione honoru swojego upomnieć się, a mogąc uczynić motum w prowincyi swojej, podobna by była revolutio do szwedzkiej, et si philosophi estis, ipsi sibi formate consequentias. Naco ichmość panowie wiscy reponendo discursive negarunt, że szwedzka nie z takich formabatur okoliczność. Jmp. marszałek: Słów nie staje, o jedno prosząc ichm. panów oświecimskich, wiskich, m. w. m. panów, ażeby od tamujących dalszych obrad materyi cursum recedere chcieli. Jmp. oświecimski młodszy ea conditione activitatem izbie przywrócić deklarował, jeżeli rugi sądzone będą i contradicentes satisfacti zostaną. Jmp. Łaniewski inflancki o restytucyą activitatis dopraszając się, non contradicebat rugom, tylko na tych, którzy nie weszli in activitatem, a że wszyscy ichmość panowie posłowie są activi, na kogóż rugi extendi mają? *Znów poruszenie, aklamacye przeciw rugom, głos Skarbka w sprawie pluralitatis.* [1]) **N. F.**: le bruit devint plus grand que jamais dans la chambre.

Digitized by Google

oświecimskich upraszał, tak iż większa część ichmciów posłów o przywrócenie tejże activitatis, ruszywszy się z miejsc, upraszali, lecz in cassum.

Jmp. Sapieha, łowczy litewski, gdy nie mogli wynaleźć passiva voce medium do powrócenia activitatem, mówił interlocutorie do jmci pana marszałka: trzeba będzie ekspedyować do Najjaśniejszego Majestatu patrem patriae cum supplici libello, aby nam chciał jakie z łaski pańskiej providere medium, ponieważ i litewska prowincya także stitit activitatem.

Było pro et contra interlocutorie et confuse extra loca concertantium nie mało objekcyi, ale partykularnych.

Jmp. Walewski intulit, że gdyby nie nastąpiły rugi, rugowana była by całe wolność et liberum veto.[1]) A przytym trzeba zawsze uważać cyrkumstancye: quis, quid et cur etc. Kto podaje manifesta? oto partykularna jedna osoba, nie mając żadnej powagi, a przeciw komu? przeciw posłowi, charaktery województw, ziem i powiatów na sobie noszącemu. Co? oto manifest z bagatelną pretensyą, ledwo kilka groszy wartą, uczyniony w wójtowskim albo w burgrabskim sądzie, a zaś poseł od województw, ziem i powiatów obrany. Gdzież? oto nie uczyniwszy za starej laski pilności, szuka extra sphaeram tempus et negotia województw traktującego dla prywaty jakiejś rugować.

Jmp. Walewski odpowiedział: w charakterze szlachcic iest równy każdemu posłowi, w charakterze zaś limitowany prawem, jednak i poseł pod tymże zostaje, bo prawo i zwyczaj dotychczas pozwalał szlachcicowi, aby posła nexu juris obstrictum mógł podczas rugów konwinkować, a lubo prywatny interes, lecz publicum, bo commune tangit bonum: jeźli to prawo i zwyczaj zniesiemy, nie wiem, gdzie się dopominać sprawiedliwości, w trybunałach już nie, i tu też in officina legum chcą zabraniać.

Jmp. Skarbek, poseł halicki[2]): nie wiem, na co się te rugi przydadzą, że tak stricte repetuntur; nie jeden rugiet, lecz po czasie. Mówimy, że prawo przez te rugi zgwałcone będzie; nie widzę ja tu vim legis, w mniemanej tylko, a nie pewnej objicientium krzywdzie. Mówią: nie co inszego, tylko prawa łamie się; nic to całej Rzplitej ani województwa nie naruszy, ani ujmie żadnej ziemi. Nie obroni nas prawo, gdy nastąpi lewa potężna

---

[1]) **W.** *trafnie d.:* jmp. kaliski intulit, że... [2]) **N. III**: Jastkowski (!) kaliski.

Digitized by Google

na nas ręka. Przypominał sejm lubelski 1703, że podobnym sposobem, w kontradykcyach zaczętych in nugis czy rugis traktowany, infelici zakończony eventu, bo zerwany, nastąpiła konfederacya, wojna szwedzka.

Jmp. oświecimski starszy: gdyby non admitterent do satysfakcyi tych objicientes, co posłów samych obrali, coby mówiły ziemie i powiaty o naszej teraz sprawiedliwości i odmianie przez nas prawa i zwyczajów? czy to in praetorio, czy in castro manifesta czynione, lex disguirere non jubet, lecz rugi każe czynić, i ci którzy są szlachta zabierają się sprawiedliwe swe pretensye probować.

Jmp. kaliski mówił o tym, co objecit, jest privata persona, a ten całe województwa na sobie prezentuje; ten partykularny mniemany interes, a ten województw, ziem, Rzplitej całej, oraz negotia saeculorum w sobie continet, a ma być rugowany.

Jmp. oświecimski odpowiedział, iż wziął z relacyi samego jmci pana kaliskiego, że jmp. chorąży kolega nie był na sejmiku; czemuż nie wychodzi pod laskę, przeciw prawu siedzi, sub nexu juris będący? Przywiódł konstytucyą 1736, która vim patitur.

Jmp. Podoski, poseł rożański, świadczył jmcią panem marszałkiem, że był kolega na sejmiku.

Jmp. marszałek privatim odpowiedział: miałem relacyą o tym, ale sam nie wiedziałem.

Jmp. Skarbek, poseł halicki, interlocutorie mówił, iż my tu nie poselską, lecz lekarzów na siebie zabieramy funkcyą; leczymy obrady nasze, bo zdrowia nie mają. Z miejsc się porywamy, znak to ciężko chorego, że z miejsca na miejsce się rzuca. Mamy lekarstwo prawo, ale go użyć nie umiemy, bo jedni tak, drudzy contra chcą, toż lekarstwo jest toxicum et pharmacum dla złego używania, decocta non bene cocta ad mortem vergunt; timendum, ażeby te nasze medycyny, przy radach naszych pomieszane, nie umorzyły sejmu. Mnie się zda, że kto semel activus, semper activus, a raczej życzyłbym per pluralitatem, jak i w trybunałach rozsądzić pretensye objicientium.

Jmp. Walewski: insza trybunał, insza sejm, nie mamy takiego prawa pluralitate na sejmach konkludować, ale jednego głos całość wszystkich praw i swobód utrzymuje.

Jmp. Skarbek: medium tenuere beati, lepiej zawsze se-

Digitized by Google

curiora tenere. Cóż nam prawo pomoże, gdy lewe skrzydło nieprzyjaciela na nas uderzy? Silent inter arma leges, już dawno pierwszy mówił, iż ardet proximus Ucalegon, tleje nieprzyjazna iskierka, której pod popiołem mniejszej kompenetracyi pogrzebionej nikt nie widzi albo rzadko przenika.

Znowu contra pluralitatem reclamatum. Książę jmć Radziwiłł, koniuszy W. Ks. Lit., gdy tamowali in passivitate głos, rzekł: niewiem, czemu tego nie mam szczęścia, ażebym mógł mieć głos wolny, wszak i ja jestem os de ossibus vestris, caro de carne vestra.

Jmp. marszałek, uskarżając się, że mu słów nie stało do wyperswadowania zgody, przepraszał jednak ichmciów panów posłów, aby activitatem przywrócili; którego przykładem większa część posłów, wstawszy z miejsc swoich, o toż upraszali, a ichmość panowie oświecimscy wzajemnie o satysfakcyą prawa upraszali, a dopiero activitatem przywrócić mieli.

Jmp. kaliski także upraszał przez jmci pana marszałka, na co odpowiedział: nie nas prosić zelantes pro domo legis, ale ichmciów panów posłów sub nexu juris będących, aby według prawa stąd ustąpić chcieli.

Jmp. marszałek, nie otrzymawszy od ichmciów panów oświecimskich i innych sui desiderii effectum, pytał się, jeżeli zgodnie cała izba ma przystąpić do rugów. Alii affirmative, alii negative odpowiedzieli.

Jmp. Małachowski, nie pozwalając activitatem, intulit, że sam nie chce już mówić, i niemasz czego słuchać, kiedy prawa niemasz w egzekucyi, i deducebat, że rugi pod nową laską mają być.

Jmp. kaliski młodszy allegabat, że pod starą laską mają być zakonnotowane objekcye, pytając się, gdzie na to prawo?

Jmp. oświecimski starszy upraszał explicite, aby jmp. kaliski starszy chciał objicientes uspokoić, albo iść pod laskę.

Jmp. Skarbek, poseł halicki, intulit, że libertas est pupilla, delikatnie się z nią obchodzić, lecz my, często chcąc onej uczynić satysfakcyą, sami łamiemy: pierwszy niech na mię rzuci kamień, qui sine peccato est. Złamane już jest prawo, gdy podatki umniejszono, otóż pupilla libertas choruje nieraz; widzieć nie może, nie zna brat brata, i nie widząc niby, mówi: Moskal to, nie znam go! Repone odia, a przystąp ad medelam publicae

libertatis. Mówią niektórzy: pękały się sejmy, a przecie wolność stoi. Mówił, iż ardet Ucalegon, do czasu dzban wodę nosi, może z tym sejmem upadającym upaść wolność, a jako przedtem inferebat, tak znowu konfirmował, że pluralitate te rugi mają być osądzone.

Jmp. Walewski[1]) odpowiedział: alia est res na sejmie.

Książę jmć Radziwiłł koniuszy z tymże jmcią swoje stosował sensus.

Litewska prowincya prosiła o wynalezienie medium uspokojenia rugów, dowodząc, iż posłowie pod starą laską nie mają jus vetandi.

Jmp. kaliski contra citavit konstytucyą anni 1645, de lege vetandi w izbie poselskiej, dowodząc, że poseł in passione może mieć liberum veto.

Książe jmć Radziwiłł życzył zgody i wynalezienia sposobów, aby jak najprędzej można przyjść ad Majestatem do ucałowania ręki pańskiej.

Jmp. marszałek komparował izbę poselską z miastem apokaliptycznym. Vidi civitatem de caelo descendentem, posłów tytułując nuntios caelestes, angelos obserwancyi prawa, custodes legum, których upraszał do zgodnej harmonii, wzywając Boga na pomoc. Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra etc., nisi custodierit illam, in vanum laborat, qui custodit illam, i tak dzień jutrzejszy festu J. Kr. Mości życzył, aby był szczęśliwszy i do zgody, i do ucałowania ręki pańskiej, a sesyą praecise na godzinę ósmą solwował.[2])

SESYA PIĄTA.
Die 7 Octobris.

Jmp. marszałek przy zagajeniu sesyi dzisiejszej, czynił sobie i izbie całej nadzieję, że te kontrowersye przez trzy dni

---

[1]) **N. III**: reprobando illacyą jmp. halickiego, tym convincebat, iż per pluralitatem decydować, jeżeli mają być rugi albo nie, w izbie poselskiej, gdzie a condita Republica vox libera vetandi inviolabilem zachowuje valorem i bardziej coraz przez prawa, konstytucye roboratur, byłoby to tollere libertatem et liberum veto. *Dalej głos marszałka, zamykający sesyę.* [2]) **N. III** *zawsze szczegółowo streszcza mowy marszałka;* **Kr. II** *bardzo skraca spór o rugi.*

Digitized by Google

cum maximo agitujące się motu, w jednej o rugach materyi cum solatio zakończą się.[1])

Jmp. Jackowski[2]), kaliski poseł, instabat u ichmciów panów posłów litewskich, aby zatamowaną na dniu wczorajszym activitatem przywrócili. Na co reposuit jmp. Horain, że jeżeli na fundamencie prawa rugi dopuszczone będą, activitatem powróci, oświadczając się, że podczas laski jego dla tumultu i czasu przedłużonego o manifestach tylko mówić słyszał a latere, ale od żadnego kontradycenta manifestów nie odbierał.

Co i jmp. Mikucki, poseł wiski, emundando rzetelność jmci pana Horaina, potwierdził.

Jmp. Lasocki, poseł gostyński, fassus, że in hoc turbido słyszał contradicentes et praecustodientes, aby rugi na dzień jutrzejszy odłożone były, co że non subsecutum, perswadował izbie poselskiej, ne vim lex patiatur.

Jmp. Burzyński, poseł smoleński, za niepłatne to uznał kontradykcye, które się pod starą nie stały laską, a zatym plenos activitatis tych być sądził, którzy in activitatem weszli przez obranie marszałka.[3])

---

[1]) **N. III** *d.:* Pytał oraz, jeżeli zatamowana na dniu wczorajszym przez jmp. oświecimskiego młodszego izbie poselskiej activitas jest przywrócona. Jmp. oświecimski młodszy interlocutorie, iż natenczas activitas restituenda, kiedy w zaniesionej już nieraz materyi satisfactio stanie się w sądzeniu rugów. Jmp. marszałek upraszał jmp. wileńskiego starszego, aby chciał elucydować, jeżeli który poszedł pod laskę, albo jeżeli słyszał na kogo głosy contradicentium circa electionem. *Po głosie Horaina* jmp. marszałek: Danda fides jmci panu wileńskiemu, jako intaminatae fidei posłowi. Jmp. oświecimski starszy: powinna też dari fides prekustodycyi ichmciów panów wiskich. *Dalej Burzyński.* [2]) **N. F.** *właściwie*: Miaskowski. **Kr. II**: Tu jmp. wileński prosił, żeby jego głosu nie brać in explicationem, którym już deklarował, że były pod starą laską kontradykcye, ale nie wiedzieć, czyje, co i jakie. Zaczym prosił, żeby jego intaminata fides in cribram nie szła, *Aleksandrowicz wróży konfederacyą i inne nieszczęścia z kłótni.* Conclamatum na niego: to co, mości panie lidzki, to wmpan pierwszym konfederatem! [3]) **N. III** *d.:* Jmp. marszałek: dotąd zostajemy sub scopo nieszczęśliwości naszej: azaliż non obstringit amor patriae, amor boni publici, zelus justitiae wmpanów, iż infructuoso eventu czas tracimy? Należało już navem opera nostra ad portum felicis navigii dopędzić, a my

Digitized by Google

Jmp. Horain, poseł wileński, po odprawionych kilku poselskich funkcyach nie słyszał, aby po obraniu marszałka rugować już raz activos miano: a więc pobudzał wszystkich ichmciów panów posłów, aby sopita hac inutili quaestione ad seriora przystąpili.

Jmp. Małachowski, poseł oświecimski, nie mogąc praeseferre niepotrzebnych in contra o tych rugach propozycyi, i już raz tę materyą chcąc widzieć uspokojoną, upraszał jmci pana marszałka, aby activitate sua prawu dał swój walor, nakoniec ogłaszał się, iż żadną miarą nie przywróci activitatem całej izby poselskiej, nim rugi uspokojone będą.

Wtym, widząc jmp. marszałek zaciętość ichmciów, satisfaciendo desideriis niektórych, upraszał jmci pana oświecimskiego, aby chciał izbie całej zatamowaną powrócić activitatem, i tę materyą rugów per turnum jak najprędzej uspokoić, na co in et contra były zdania, ale in passivitate.

Jmp. Działyński, poseł dobrzyński, interlocutorie justyfikował się, jako dobrze et solenniter posłem był obrany, domagając się, aby restituta activitate sibi plenius de objectionibus mógł się emundować. Na co replikował jmp. oświecimski, że jeżeli contradicentes jmci ustąpili, i sam się deklarował ustąpić.

Jmp. Tarło, poseł goszczyński [1]), mając objekcyą nexus juris na sobie, solicytował jmci pana oświecimskiego o przywrócenie activitatis, aby także mógł mieć campum dla siebie justyfikacyi; jakoż mu pozwolono in passivitate. A zatym jmp. Horain, poseł wileński, klarygował się imieniem całej litewskiej prowincyi, aby złej nie podpadała opinii w zastanowieniu activitatis i czas na tym zabierała: chętnie ją przywraca, byleby tym torem i drudzy ichmoście poszli.

---

tylko caecis erramus in undis. Życzył zatym unanimitatem votorum. Jmp. wileński starszy praecustodivit, iż Księstwo Litewskie nie powinno żadnemu in sistentia activitatis podlegać rozumieniu, bo kto onej resistere chce, restituat, ale jako zawsze in attentione legum zostawali, tak i teraz ma się permissive. Jmp. marszałek nomine całej izbie dziękował prowincyi litewskiej, że propter bonum publicum quam meliores actus permittere pragną. *Dalej Tarło w pozwolonym tylko do powitania izby głosie swoim życzy powodzenia obradom.* [1]) **N. III**: podlaski; *miało być właściwie:* starosta goszczyński, poseł podolski.

Interea jmp. g o s z c z y ń s k i, zamówiony reasumując głos, z okazyi festu dzisiejszego wzmiankę uczynił o niesfatygowanym nigdy J. Kr. Mości około Rzplitej pieczołowaniu, to czyniąc augurium, że przy tak godnym marszałku szczęśliwy ten sejm odbierze skutek, rekomendując się cały izbie, aby delacyi na niego mniej fundamentalnych nie uważając, w braterskich go zachowali sercach.

Jmp. S k a r b e k, poseł halicki [1]), zacząwszy a similitudine wolności naszej, skomparowanej z rajem i jabłkiem, i uczyniwszy podobieństwo dyfidencyi tych do zdrady węża, animował do zgody układnym dyskursem, lecz na końcu, poalterowany historyą przywiedzioną przez siebie przy stole księcia jmci prymasa (jako sam wyznał in stuba), zdał się agere contra rationem, odstępując a rationibus statisticis. Wiele przytym rzeczy mówił inconvenienter, czym do śmiechu pobudziwszy całą izbę, zirytowany wyszedł.

Jmp. C h r e p t o w i c z, poseł grodzieński [2]), żaląc się na dysensye przy zaczynającym się sejmie, reprezentował ichmciom, aby przy festynie dzisiejszym od kilku dni agitującą się materyą zakończyli i na ukontentowanie pana do pocałowania ręki jego pośpieszyli; przymówił się także za posłami dobrzyńskiemi, jako żadnej pod starą laską na nich nie słyszał kontradykcyi.

Jmp. W o ł ł o w i c z [3]), poseł słonimski, za rzecz niesłuszną poczytał, aby ci, którzy pod starą laską byli activi, przeciwko prawu pod nową laską ab activitate mieli być exclusi, na tych zaś, którzyby jeszcze in activitatem nie weszli byli, omnem rigorem prawa extendi domagał się.

Jmp. D ą b r o w s k i, poseł wiłkomirski [4]), upraszał jmci pana marszałka, aby motos chciał componere fluctus i wynalazł media, upraszając ichmciów panów ministrów ad interpositionem do ichmościów panów posłów oświecimskich i wiskich o przywrócenie activitatis.

Jmp. m a r s z a ł e k [5]) przy egzageracyi żalu na tak wielką

---

[1]) *Mowa opuszczona zarówno w* **Kr. II**, *jak i w* **N. III**. [2]) *Obszernie w* **Kr. II**. [3]) **N. III**: *Czacki czerniechowski;* **Kr. II**: *Sapieha słonimski;* **N. F.** *opuszcza tę mowę.* [4]) **Kr. II**: *Sapieha, star. puński;* **N. F.**: *Chreptowicz grodzieński;* **N. III**: *Działyński, poseł dobrzyński.* [5]) **N. III** *d.:* Prosiłbym ichmciów pp. ministrów, ale lepiejby było, aby prywatne między sobą zachodzące dyfidencye privatim, non publice uspokoiły się.

Digitized by Google

zaciętość, upraszał ichmciów panów posłów, aby przynajmniej passive pozwolili mieć głos ichmciom panom posłom dobrzyńskim, ale na to zaszły kontradykcye, i niektórzy turmatim z miejsc się swoich ruszyli.

Jmp. marszałek po długich kontrowersyach upraszał pełnym afektem za jmcią panem posłem płockim [1]), donosząc, że już obicyentów uspokoił, i perswadował, aby był ad activitatem przypuszczony. Negowali wszyscy ichmcie, nie chcąc jednego nad siebie widzieć szczęśliwszego in passivitate.

Jmp. Małachowski, poseł oświecimski, intulit, że wie, dlaczego jmp. płocki chce wziąć głos, bo przez niego chce zabrać sobie inwestyturę activitatis, ponieważ ichmcie ułożyli sobie tę plantę nowego prawa, że przez głos zabrany activi zostają; o czym długa była discursiva kontrowersya, po której, widząc tak drogiego czasu utratę, jmp. marszałek dla prędszego ułatwienia trudności uczynił relacyą całej izbie, że na dniu wczorajszym zarzucone były obicyentów kondemnaty, to jest jmci panu Zielińskiemu, posłowi płockiemu, przez plenipotenta jw. jmci pana hetmana polnego koronnego, jmci panu Dąbrowskiemu, posłowi wiłkomirskiemu, i ichmciom panom posłom dobrzyńskim. [2])

Po przywróceniu tandem sobie activitatis, jmp. Zieliński upraszał jmci pana marszałka, aby sua auctoritate nakłonił ichmciów panów ministrów do wynalezienia sposobu zakończenia tej tęskliwej materyi, poddając się sam pod prawo, gotowy nawet i z miejsca ustąpić, jeżeliby jaką kto do niego miał pretensyą; a że ichmciom panom dobrzyńskim mówić nie dano, prywatnie między sobą konferowali.

Jmp. poseł kaliski [3]), chcąc per pluralitatem votorum tę decydować sprawę, jeżeli ichmcie panowie posłowie dobrzyńscy legitime są obrani, necne, jmp. Małachowski, poseł oświe-

---

[1]) **N. F.**: Zielińskim. [2]) *Według* **N. III** Małachowski *zgadza się dopuścić do głosu Zielińskiego.* Jmp. Działyński dobrzyński: jeżeli jmp. płocki meretur hanc gratiam jmp. oświecimskiego, a czemuż i mnie, jako in activitate już będącemu, mówić active nie pozwala? Więc i ja sisto activitatem. Jmp. oświecimski Małachowski, retorquendo praetensionem jmp. dobrzyńskiego, protestował się: ponieważ wmpan illegitime obrany, nie już tedy qua poseł, lecz acsi poseł, nietylko tu, ale coram gentibus ogłaszać będę. [3]) *Tak samo* **N. III**; **N. F.** *d.*: Niegolewski.

Digitized by Google

cimski [1]), nie dopuszczając per pluralitatem in praejudicium libertatis, na to nie pozwolił.

Jmp. Działyński, poseł dobrzyński starszy, chcąc koniec tych uczynić dyscertacyi, libere poszedł pod laskę i podczas kontrowersyi prywatnych uspokoił kontradycenta swego.

Jmp. marszałek [2]), widząc satisfactam legem przez jmci

---

[1]) **N. III**: interlocutorie: Na cóż tu ma być pluralitas, czy dlatego, ażeby wolny głos był konsyderowany? [2]) **N. III** *d.*: Jmp. marszałek: Jest za co Bogu dziękować, kiedy plena satisfactio stała się prawu 1690 o rugach opisanemu, gdy jmp. dobrzyński aequanimitate sua idzie pod laskę, oddaje intaminatum suum honorem sub judicium wmpanów. Rugi co są, jeżeli nie sąd? Więc sądy asesorskie, trybunalskie, tak i sądy sejmowe per pluralitatem votorum swoje formare zwykły dekreta. Upraszał tedy ichmciów, ażeby turnus nie był tamowany. Suplikował oraz jmp. oświecimskiego starszego o przywrócenie activitatem, który przywrócił. Post quam resistentiam zabrał głos jmp. oświecimski starszy: Rzecz pewna, że każdego w ojczyźnie honor równie z własnym, wielkie imię ichmciów panów Działyńskich, jak i swój na zawsze in integro konserwować pragnę; nie rozumiem tedy, ażebyś wmpan to mnie za złe poczytał, iż śmielo prawdę powiem: fiat inimicus homo verum dicens. Bodajby się takie więcej nie mnożyły praejudicata, ażeby, nie będąc na sejmiku, stawać in praesentia charakteru poselskiego, czego prawa tak strictissime zakazały! Zasiadając już tu nieraz w izbie poselskiej, nie popełniłem nigdy ekscesu contra aequalitatem, contra aequanimitatem; obserwowałem zawsze vocem vetandi, praktykowałem też nieraz sądy sejmowe: nie stało się tam nigdy in praejudicium wolności, która tu na tym miejscu, jako in tabella legis, powinna in depressione sua odbierać auxilia. W sądach trybunalskich jedne tylko abusus stają się: kiedy illegitime obrany sędzia podpadnie sub amica pectora, może illegitimitatem pluralitas votorum restaurare jemu, na co jako nigdy pozwolić nie mogę, testent me coelum et terra; tak kiedy jest zgoda wmpanów do kryskowania, czyńcie to sobie, a ja kryślić nie dam. Jmp. marszałek: Wolny głos adoro, tak pretensya liberi veto, która przez te kilka dni agitabat, bierze już omnem satisfactionem vigore konstytucyi 1690, iż poseł, mający zadaną sobie czy to manifestem, czy to nexu juris objekcyą, sądzony być ma. Ponieważ wmpan nie pozwalasz pluralitatem do kreskowania, pytam się wmpana, jakże to zgadnąć możesz, że jmp. dobrzyński będzie in charactere poselstwa albo nie? Upraszał zatem imieniem wszystkich ichmciów panów posłów jmp. oświecimskiego o pozwolenie turnum, i gdy jmp. marszałek był upewniony od jmci pana,

Digitized by Google

pana Działyńskiego, że poszedł pod laskę, upraszał ichmciów zakończyć materyą rugów i activitatem przywrócić.

Jmp. Małachowski, powróciwszy activitatem, zabrał głos, należyte jmci panu Działyńskiemu dając encomia, upraszał jednak jmci pana marszałka, aby województwa per turnum w tej materyi jeszcze głosy miały, allegando, że wielu jest takich, którzy illegitime będąc obrani, na sejmach i trybunałach zasiadają, przez co się dzieje prawa opresya.

Jmp. Działyński, poseł poznański, upominał się o deklaracyą in fundamento praecustoditionis ratione alternaty przy obraniu marszałka uczynionej, allegando, że ponieważ marszałek jest z Wielkopolskiej, więc aby i posłowie wielkopolscy mieli precedencyą, na co mu replikował książę jmć Radziwiłł, koniuszy lit., że marszałek lubo jest z Wielkiej Polskiej posłem, non sequitur, aby i posłowie mogli mieć precedencyą.

Jmp. marszałek, słysząc, że te pretensye o alternacie niemałoby czasu zabrały, perswadował ad turnum przystąpić. A że najpierwsze województwa około precedencyi alternaty w kontrowersyi z sobą zostają, życzył tymże województwom, non praejudicando in posterum, aby tantisper chcieli zostać in passivitate obadwa, póki się od niższych województw nie uspokoi o rugach turnus. Na co wszyscy zezwolili.[1]) Więc na zakończenie już tej utęsknionej materyi o rugach, obicyentów rozkazał manifesta podane czytać.[2])

Pierwszy czytany przeciw jmci panu Działyńskiemu, po-

---

iż nie miał tamować głosów per turnum, dał głos województwu poznańskiemu. Reclamaverunt ichmość panowie krakowscy: Niemasz zgody na głosy! *Dalej Działyński pozn.* [1]) **N. III** d.: Jmp. kaliski intulit, ażeby jmp. dobrzyński instrukcyą od ziemi, a ichmość panowie obicientes manifesta seu nexum juris pokazali. Tandem czytano publice manifesta *etc.* [2]) **Kr. II**: Jeden w Kowalewie sabbato post festum S. Bartholomei coram actis civitatensibus scabinalibus, vacanti jurisdictione castrensi covaleviensi, ex parte Białowiejskiego, Nałęcza i innych uczyniony. Dwa w Lipnie mieście coram actis scabinalibus ob commorationem alumnorum castrensium bobrovnicensibus in comitiis in Lipno et impossibilitatem castri aditus, feria secunda ante festum S. Bartholomei ex parte nonnullorum nobilium terrae Dobrinensis possessionatorum zaniesione. Czwarty w Płocku in festo Aegidii abbatis uczyniony. Książę marszałek *etc.*

Digitized by Google

słowi dobrzyńskiemu, od jmci pana Olszewskiego uczyniony w Poznaniu feria secunda post festum S. Bartholomei anno currenti w sądach ławnickich; czytane i drugie, od innych szlachty poczynione.

Po tych objekcyach i dyferencyach ugodzonych miał mowę jmp. marszałek, dziękując Panu Bogu za ugodzone querulantium serca, że tandem ichmciom panom dobrzyńskim nie tamowali głosów.

Jmp. Małachowski, poseł oświecimski, wrzuciwszy kwestyą, jeżeli jest już satisfactum o rugach, że objicientes ichmciom panom posłom dobrzyńskim nie tamują głosów [1]), probował in contra totum actum electionis posłów et de nullitate totius actus uczynione manifesta; nadto pytał się, jeżeli jeszcze znajdują się tacy contradicentes.

Jmp. marszałek, po kilkakroć pytając się, jeżeliby kto nie miał objekcyi przeciwko panom posłom, a gdy żadnego nie było, i te manifesta, które bardziej personas posłów, niż ziemi dobrzyńskiej tykały, annihilowane zostały, namawiał do jaknajprędszego pośpieszenia w pożądane ucałowanie ręki pańskiej.

Jmp. Horain, poseł wileński, dilatato corde z radości, że się tak przedłużona zakończyła o rugach materya, przypisał całej izbie poselskiej felicitatem, oraz festivitatem Królowi Jmci powinszowawszy, do adoracyi Majestatu jego accelerare życzył.

---

[1]) **N. III** *d.:* Gdybym mocno podyskutować chciał, dowiódłbym, iż nie jest na woli tej szlachty odstapić kontradykcyi. Appello legem, qui servavi eam: kiedy manifesta de nullitate actus zaniesione, nulla ich nateuczas potestas; kiedy tylko ad personas objectio, wtenczas może być ex persona quitatio. Prosił tandem interprete lege spytać się, jeżeli niemasz kontradykcyi. Iterum ichmość contradicentes odezwali się. Po umiarkowaniu jednak zupełnym tychże ichmciów jmp. dobrzyński dalszemu in gratias actoriis jw. jmp. marszałkowi, ichmciom panom posłom, że honor jego swój w nich znalazł respekt, rezerwował czasowi. Jmp. Horain wileński praecustodivit, ażeby querulantes nie mieli więcej już locum obstandi. *Marszałek solwuje posiedzenie. Według* **Kr. II** *po zapytaniu Małachowskiego* szlachta odezwała się jeszcze: i nie ustąpimy! Książę marszałek: Ad satisfactionem wmpana, mci panie oświecimski, donoszę, że już ustąpili.

Digitized by Google

Jmp. marszałek, także eloquenti suada toż samo wyrażając, solwował sesyą na godzinę 8-mą, a do ucałowania ręki pańskiej na godzinę 10.

SESYA SZÓSTA.

Die 8 Octobris.

Jmp. marszałek solitis ceremoniis zaczął sesyą o godzinie pierwszej. Wyraził tandem w głosie swoim, że przez uspokojenie rugów na dniu wczorajszym i prawu zadosyć się stało i kolizye razem w tej materyi ustały, stosując się do relacyi ichmciów panów posłów, in ante cum denuntiatione electionis subdelegowanych, jako per intermedium ordinem J. Kr. Mość do pocałowania ręki walecznej zapraszał. Sam też ex parte sui wszystkich ichmciów do tej animował egzakcyi; niżeliby zaś to złączenie nastąpić miało, obligował onych, aby subjekta w ojczyźnie zasłużone capacia do wakansów per turnum rekomendowali.

Po skończonej mowie jmci pana marszałka [1]) powstała interlocutorie *(kontrowersya)* [2]) na jmci pana Podoskiego, posła dobrzyńskiego drugiego, ex impulsu jmci pana Tyzenhauza, starosty inturskiego, ex ratione nieugodzonych jeszcze de toto na siebie objekcyi; a że querulans recessit, zabrał głos jmp. dobrzyński młodszy z podziękowaniem jmci panu marszałkowi, nie skąpiąc pochwał jego, które sobie z antenatów swoich promeruit, i sam dotąd przez tyle sejmowych funkcyi circa manutentionem libertatis zarabia.

Odezwał się zatym jmp. Horain interlocutorie, aby, ponieważ rugi są uspokojone na dniu wczorajszym, abhinc querulantes słuchani nie byli.

Książę jmć Jabłonowski, poseł halicki [3]), uczynił dygresyą po enkomizacyach swoich jmci pana marszałka do sławnej niegdy Rzplitej Greckiej, i dawnej Rzymskiego państwa wolności, które

---

[1]) **N. III**: odezwali się ichm. panowie contradicentes z objekcyami, activitatem tamującemi ichmciom panom mozyrskim. Jmp. wileński starszy interlocutorie przypomniał deklaracyą jmp. marszałka, że dnia wczorajszego rugi są zakończone, niepowinne tedy żadne kontradykcye zagajać nam więcej i trudnić czasu. *Działyński winszuje marszałkowi, życzy owocnych obrad.* [2]) *Uzupełnione według* **W**. [3]) **Kr. II**: stolnik litewski płocki.

prawie całemu światu dawały prawa, nakoniec dla domowych dysensyi, dla lekceważenia sąsiadów i nieprzyjaciół złotą utraciły wolność. Animował ichmciów, aby teraźniejsze w animadwersyą wziąwszy konjunktury, na wszelkiej mieli się ostrożności, zalecał zatym, aby stany Rzplitej, mając pana tak łaskawego i ojczyznę naszą kochającego, wysokim się radom Jego poruczyli. Życzył przytym jaknajszczęśliwszego sukcesu sejmu, upraszając, aby zapomniawszy tęskliwej o rugach materyi, ad seriora przystąpili. [1])

Jmp. Jałowicki, poseł kijowski, upraszał, aby materya o rugach już nie była wspomniona, zagrzewając ichmciów, aby do pocałowania ręki pańskiej jako najprędzej pośpieszali. Rekomendował jmci księdza Łubieńskiego, pisarza koronnego *), jmci księdza Sołtyka, kanonika gnieźnieńskiego **), jmci pana Potockiego, siostrzeńca kasztelana kijowskiego ***), nad *(sic)* podstolstwo kijowskie.

Jmp. Działyński, poseł poznański, upominał się o deklaracyą alternaty, przez województwo krakowskie uczynioną pod starą laską.

Jmp. Domasławski [2]), poseł wyłkowyjski, dziękował Bogu za to, że nas w pośród pożaru wojennego nienaruszonych zachował, Królowi zaś Jmci za niesfatygowane nigdy około całości Rzplitej pieczołowanie. Dziękował przytym jmci panu marszałkowi, że ichmciów panów dobrzyńskich, którzy libere pod laskę poszli, in activitate sua, ut magnos in patria quirites, utrzymał i ich honoru zachował.

Jmp. Sierakowski, poseł sandomirski, wniósł, że ponieważ jeszcze non de toto uspokojeni querulantes na ichmciów panów dobrzyńskich, pretendował, aby tymczasem in passivitate

[1]) *Według* **N. III** *Jabłonowski i Jałowicki obaj przypominają i popierają zastrzeżenie Horaina przeciwko dalszym rugom.* [2]) *Obszernie w* **N. III**; *opuszczone w* **N. F.**; *według* **Kr. II** *po Jałowickim mówi Zabiełło, potem Sierakowski.*

*) Władysław Aleksander Łubieński, późniejszy prymas 1759—67. **) Kajetan Sołtyk, późniejszy biskup krakowski 1758—88. ***) Nie wiadomo nam nic o żadnym Potockim, któryby był synowcem Kazimierza Steckiego; jeżeli domyślać się tu przeszłego kasztelana, Józefa Stanisława Potockiego, to siostrzeńcem może być jedynie Józef, starosta szczerzecki, późniejszy kasztelan lwowski, brat wojewody bełskiego.

Digitized by Google

zostawali. Co się i na tych ma extendi, którzy, unikając rugów, na pół sejmu dopiero stanąć mają, o których sam wie.[1])

Jmp. Horain interlocutorie pozwolił na to, aby za przyjazdem ich należytą z siebie dali satysfakcyą et campum agendi querulantibus praecustodivit.

Jmp. marszałek odpowiedział, że w najmniejszym punkcie legi satisfacere zechce, decisionique nexui juris podległych całej izby subjiciet.

Toż samo potwierdził[2]) jmp. Sierakowski, poseł sandomirski.[3])

Jmp. Odachowski, poseł żmudzki, ubolewając nad straconym czasem, życzył in tempore prospicere patriae; rekomendował zatym jmci księdza Łubieńskiego Majestati.

Jmp. Tarło, poseł podolski, inter Majestatis encomia żalił się, że zasłużeni w ojczyźnie przez podejście innych, mniej zasłużonych, ad bene meritorum panem docisnąć się nie mogą; objecit także jmci panu marszałkowi, że dla polityki tylko exquirit sensum ichmciów panów posłów, kogoby rekomendowali do wakansów, a wszystkie już są rozdane, czym i gazety publiczne są napełnione.

Jmp. Granowski, poseł rawski[4]), upraszał jmci pana marszałka, aby tenore pactorum conventorum articulo 16 extranei żadnych w Polszcze nie mieli funkcyi ad mentem constitutionis annorum 1583[5]) et 1588, i żeby o tym Majestatem informować raczył. Pretendował także od jmci pana marszałka stipulatam manum, jako ten interes serio promowować będzie; inaczej do niczego przystąpić nie zechce. Pocztmistrzostwo generalne, aby ante omnia urodzonemu szlachcicowi Polakowi oddane było.[6])

---

[1]) *Według* **N. III** *mówca uznaje sprawę Działyńskiego za zamkniętą, waruje tylko możność rugowania spóźniających się.* [2]) *Tak samo* **W.** [3]) **N. III** *d.:* Jmp. Chlebowski kaliski praecustodivit, iż którýby z ichmciów panów posłów miał na sobie jakową objekcyą, takowy etiam w pół sejmu powinien privari voce et activitate. [4]) **N. III** *d.:* ad mentem instrukcyi swojej przymawiał się, aby przyszedłszy już do powitania J. Kr. Mości, ante omnia pacta conventa et resultatum senatus consilii czytane były dla informacyi każdego posła, ut sciant fratres, an bene consulunt patres; *dalej o cudzoziemcach.* [5]) *Tak samo* **W.** [6]) **N. III**: i o to instabat et stipulatam manum upraszał jmci pana marszałka,

Digitized by Google

Jmp. Chlebowski, poseł kaliski [1]), dziękował J. Kr. Mości, że inter bellorum strepitus w słodkim nas dotąd zachował pokoju; urgebat zatym, aby ci, na których są przewidziane procesa, voce priventur i wpół sejmu, exceptis manifestationibus comitiorum.

Jmp. Narbutt, poseł lidzki, reprezentował, aby J. Kr. Mość na zasłużonych w ojczyźnie miał wzgląd, skąd rekomendował jmci pana Tyszkiewicza, starostę żmujdzkiego, chorążego lidzkiego [2]), kolegę swego, propter publica obsequia extenuatum.

Jmp. Męciński, poseł krakowski, domagał się interlocutorie, aby jure victi etiam wpół sejmu ex objectis emundowali się.

Jmp. Święcicki, poseł miński, pokazując ukontentowanie swoje nad skończonemi rugami, czynił refleksyą, że na kondemnatach drugie trzy dni niechybnie stracą się, i dopominał się, aby ta materya penitus zarzucona była, rekomendował zatym jmci księdza Łubieńskiego, pisarza koronnego, jmci pana Łaniewskiego, chorążego lidzkiego, jmci pana Aleksandrowicza, posła lidzkiego [3]).

Jmp. Stoiński, poseł lubelski, dziękował J. Kr. Mości za ojcowskie około Rzeczypospolitej staranie i za długie pod panowaniem jego cieszenie się pokojem, mając desiderium jako najprędzej do pocałowania ręki pańskiej, i w czasie sposobnym myśleć o całości ojczyzny. Rekomendował jmci pana wiskiego starszego, o inszych zaś wakansach, jako to: o województwie nowogrodzkim, podlaskim, chełmińskim, ponieważ supposuit, że są rozdane, wołał subticere [4]).

Jmp. Męciński, poseł krakowski starszy, zabrawszy głos, żałował, że się jmp. marszałek darmo fatyguje w tym punkcie nad ceremoniami, ponieważ te wszystkie dawno rozdane.

Jmp. marszałek reposuit, że jeszcze nie są rozdane wakanse, jako to: województwo krakowskie etc. Życzył, aby do nich capacia subjecta rekomendowali ichmość panowie posłowie.

---

ażeby circa interpositionem jego do Majestatu pocztmajsztrostwo generalne koronne in dispositionem jmci pana Wolskiego konferowane było, sinsecus, nie tedy cum sistentia activitatis in eo sołummodo puncto klarygował się. [1]) *Brak w* **N. III**; **Kr. II**: Niegolewski. [2]) **N. III** *d.:* Aleksandrowicza. [3]) *D. c. aż do głosu Koźmińskiego opuszczony w* **N. III**. [4]) *Według* **Kr. II** *Stoiński rekomendował też Jana Tarlę do generalstwa artyleryi koronnej.*

Digitized by Google

Jmp. Koźmiński, poseł poznański, upominał się o precedencyą alternaty, na co mu mówić posłowie krakowscy nie dali.

Jmp. marszałek rekomendował ichmciom, aby per turnum o rozdanie wakansów głosy poszły, a gdy dawał głos pierwszemu posłowi poznańskiemu, ruszyli[1]) się ichmość panowie krakowscy cum rumore i mówić mu nie pozwolili.[2])

Jmp. Działyński solicytował interlocutorie jmci pana marszałka, aby ten głos dany był jmci panu Koźmińskiemu na wyprobowanie legalitatis praecedentiae województwa swego, co gdy się stało, jmp. Męciński, poseł krakowski, radził, aby per interpositionem ministrów ten interes był decydowany w domu, nie w izbie, i na tym solwować sesyą.

Jmp. Aleksandrowicz, poseł lidzki, prekaucyą uczynił, aby razem i alternata litewska si et inquantum uspokojona była.

Jmp. Koźmiński, poseł poznański, na afektacyą ichmciów panów posłów krakowskich produkował prawo ab anno 1509, w którym wzmiankę czyni o precedencyi i pierwej kładzie województwo poznańskie, anni 1654, fol. 3, titulo: Trybunał Radomski, i inszych wiele konstytucyi, które in medium przyprowadzał, zawsze posłów poznańskich wprzód kładziono. In anno 1674, folio 41, konfederacya generalna post fata króla Michała gdy nastąpiła, na nią się pierwej poznańskie, a potym krakowskie województwo pisało; i innych konstytucyi dowodnych wiele cytował oraz ekscerpt onych ichmciom panom posłom krakowskim komunikował. Co widząc, jmp. marszałek upraszał ichmciów panów litigantes, aby circa interventionem powagi ministrów componere się raczyli; i na tym solwował sesyą na poniedziałek.

---

[1]) **W.**: obruszyli. [2]) **N. III** *d.*: Jmp. marszałek, dwa razy dając głosy województwu poznańskiemu, dał głos województwu krakowskiemu, e converso tedy ichmość panowie poznańscy nie pozwolili na głosy. Jmp. krakowski starszy, żałując fatygi jmci pana marszałka, upraszał, ażeby więcej tego nie czynił ceremoniału. Jmp. Koźmiński, poseł poznański młodszy, prosił o głos, którego ichmość panowie krakowscy nie pozwolili. Jmp. Działyński, poseł poznański starszy, sollicitando ichmciów pp. krakowskich, ażeby dopraszającemu się o głos jmp. Koźmińskiemu poznańskiemu interlocutorie mówić pozwolili, wyrażając (!) to, że ichmość pro zelo gloriae usum biorąc, leges confundere usiłują. *Dalej Męciński, Aleksandrowicz, Koźmiński, zamknięcie.*

Digitized by Google

SESYA SIÓDMA.
Die 10 Octobris.

Jmp. marszałek, szukając wszelkich sposobów ułatwienia dyferencyi zachodzących o alternatę, traktował prywatnie z ichmościami panami posłami aż do godziny pierwszej, po której zagaiwszy sesyą, exponebat ichmościom dolore tactus, że już ośm dni na samych tylko o precedencyą strawiło się kolizyach. Animował tedy ichmciów, aby in oblivione zostawiszy swoje pretensye, pragnącym do pocałowania ręki pańskiej sercom czasu nie zabierali i jako najprędzej z tęsknością oczekującego Króla Jmci na przyjęcie wiernych sług swoich ukontentowali. Na końcu dyskursu pobudzał do miłości braterskiej, inquirendo z ichmciów, jeżeliby mógł Królowi Jmci o tym przez jmci pana marszałka wielkiego kor. donieść.[1]) Na co pro et contra turmatim wszyscy krzyknęli.

Jmp. Horain odezwał się interlocutorie, repraesentando izbie poselskiej, że ponieważ jeszcze niektóre zachodzą kontrowersye o alternatę i rekomendacye do wakansów, in suspenso je do powrotu izby poselskiej zatrzymać życzył, a Króla Jmci, tęskliwie od godziny do godziny czekającego na oświadczenie ojcowskiej ku prawdziwym synom Rzplitej propensyi, przywitać animował.[2])

Co usłyszawszy, ichmościowie panowie posłowie ruszyli się z miejsc swoich, prywatnemi zabawiając się dyskursami. Podczas tej perambulacyi jmp. Granowski, poseł rawski[3]), nosząc ze sobą volumen legum, instrukcyą województwa swego et pacta conventa, obchodził wszystkich posłów, dowodząc, quod lex vim patiatur, i żadnych przyjacielskich nie chcąc akceptować perswazyi, prędzej do pocałowania walecznej ręki pańskiej przystąpić nie obiecał się, póki generalne pocztmistrzostwo i inne wakanse, cudzoziemcom pooddawane, in fundamento prawa rodowitym Polakom de patria bene meritis konferowane nie będą.

---

[1]) **Kr. II**: krzyknięto: Zgoda! — i wtym posłał ks. marszałek sejmowy do marszałka w. kor. Bielińskiego, donosząc, że się chcą łączyć. [2]) **Kr. II** *d.:* Jmp. wiski Mikucki: Nie powinna ceremonia w niczym prawu praejudicare. [3]) *Opuszczone w* **N. III**.

Digitized by Google

Wkrótce potym, zjechawszy się ichmość panowie senatorowie [1]), po różnych miejscach konferowali cum contradicentibus, tak o alternatę, jako i o upór jmci pana rawskiego; czego nie mogąc żadną miarą wymódz, przerwaną znowu przez dwie godziny reasumował sesyą jmp. marszałek, dawszy głos jmci panu Ossolińskiemu, posłowi czerniechowskiemu, który, nie tykając zamieszanych materyi, dziękował unice za ojcowskie J. Kr. Mości circa publicum bonum staranie, życząc jmci panu marszałkowi i ojczyźnie przez wielkie antenatów swoich zasługi dystyngwowanemu, aby pod laską jego sejm ten ojczyźnie potrzebny faventibus superis stanąć mógł.

Potym jmp. marszałek, żaląc się nad niezgodą braci, animował ich do zgody, oraz do pocałowania ręki pańskiej zapraszając, solwował sesyą na godzinę ósmą, mając niepłonną nadzieję, że za kooperacyą Ducha Świętego te się na dniu jutrzejszym uspokoją dysensye.

SESYA ÓSMA.
Die 11 Octobris.

Dla nieprędkiego ichmciów panów posłów krakowskich i poznańskich zjechania do izby poselskiej, jmp. marszałek nie mógł prędzej zagaić sesyi aż o godzinie pierwszej, ubolewając serdecznie na prywatne dysensye, które tak izbę całą agitant, jako i remoram publicznym interesom czynią. Wytykał na oko, że miłosierdzie Boskie póki nad naszą wisi ojczyzną, starać się powinniśmy skruszonemi sercami przy dziękczynieniu Bogu de salute patriae myśleć. Pytał się ichmciów, jeżeli na fundamencie wczorajszej deklaracyi uwiadomić J. Kr. Mość będzie mógł o gotowości wszystkich do pocałowania ręki pańskiej, na co większa część pozwoliła. [2])

---

[1]) **Kr. II** *d.:* Marszałek w. kor. Bieliński i sejmowy książę Lubomirski, starosta kazimierski, wojewoda podolski Rzewuski, kanclerz koronny Małachowski prosili jmci panów krakowskich *etc.* [2]) **Kr. II** *d.:* Tu chciano głosy zabierać, ale na nie niepozwalano. Jmp. Rostkowski, starosta i poseł wiski, rekomendował stolnika drohickiego Ciecierskiego, który singulariter pro injuria fortuny i honoru jego w trybunałach

Fervore uwiedziony jmp. Siruć, poseł kowieński[1]), interlocutorie nie życzył eludere deos i pana łaskawego, który już od kilku dni tęskliwie oczekuje na przyjęcie ichmciów panów braci, i niepozwalając na żadne głosy, radził jmci panu marszałkowi uczynić z siebie początek i ruszyć się do senatorskiej izby.

Na co wszyscy tumultuatim krzyknęli, że niemasz zgody, osobliwie jmp. Przyjemski, starosta łomżyński, i Rostkowski, posłowie łomżyńscy, sollicitando jmci pana marszałka, aby ta materya, całe obrady turbująca, pierwej sopiri mogła; dalej in tractu mowy swojej jmp. Rostkowski do senatu nikogo rekomendować za rzecz mniej potrzebną uznał, z racyi, że się ichmć sami promowować sposobami *(sic)*, ad panem zaś bene merentium in ordine zasłużonego rekomendował jmci pana podkomorzego kijowskiego *), jmci księdza Wodzickiego, dziekana krakowskiego **).

A gdy jmp. Siruć tamował głosy, explorando ichmciów, aby czasu in cassum nie zabierali et semotis omnibus materiis jako najprędzej ruszyli się do pocałowania ręki pańskiej, jmp. Granowski, poseł rawski, odezwał się vigore instrukcyi swojej, że póty do niczego nie przystąpi, póki in illatis na dniu onegdajszym i wczorajszym circa exclusionem cudzoziemców a pane bene merentium nie odbierze satysfakcyi.

Jmp. Skarbek, poseł halicki[2]), dziwował się, że prześwietne województwa krakowskie i poznańskie różnemi nakłonić się nie dają perswazyami i przy uporze swoim dalsze publicznych obrad kroki dla prywatnej między sobą tamują kolizyi. Pytał się, gdzie się między bracią podziała równość, gdzie aequanimitas, w której dawni nasi bez emulacyi przodkowie chodzili, dawał sposób, że ponieważ te in longum et latum rozciągnęły się dysensye, aby ostatnie województwo czerniechowskie, pierwszym równe, w przodku poszło do pocałowania ręki pańskiej. Dowodził

---

bardzo się oponował, zaczym z wyznaniem mu wdzięcznej obligacyi prosił, aby go singulari protectione Majestatis rekomendował, inni zaś ichmość umieją się do senatu wkręcać, choć bez rekomendacyi. [2]) **N. III** *d.:* o niezadośćuczynienie deklaracyi swojej przez ichmciów panów krakowskich, że mieli już accedere do powitania J. Kr. Mości, a dziś są renitentes. [2]) *Brak w* **N. III.**

*) Trypolskiego. **) Michał Wodzicki, niebawem podkanclerzy koronny 1746—63 i biskup przemyski od r. 1761.

Digitized by Google

podobieństwem, że rycerskie koło dlatego się kołem nazwało, że u niego ani początku ani końca nie masz, tak dobrze być pierwsze jak i ostatnie województwo czynił, nie widząc in paritate dyshonoru tym, którzy pójdą pierwsi i ostatni. Jeżeliby zaś z tego koła sprycha cudzym duchem nadwątlona była, aby in tempore reparowana była. Przytoczył i inne podobieństwa, które cum plausu audientium w teraźniejszych zamieszanych izby poselskiej cyrkumstancyach aplikował, i do pocałowania ręki pańskiej compellebat. Na co iterum atque iterum jmp. Granowski nie pozwalał.

Jmp. Skorzewski, poseł poznański[1]), szedł in sensum jmci pana Skarbka i prosił izby poselskiej, aby to medium przedsięwziąwszy, bez animadwersyi na precedencyą poszli do pocałowania ręki pańskiej. Protestował się przed Bogiem i całą izbą, że dla miłości ojczyzny, prywaty i precedencyi zapomniawszy, z miejsca swego pozwala rangi swojej komu się podobać będzie.

Jmp. Rostkowski, poseł wiski, toż samo aprobował.

Jmp. Męciński, poseł krakowski pierwszy, na produkowane dokumenta ichmciów panów poznańskich żadnym sposobem nie chciał acquiescere i popisy województw na komisye, konfederacye za prawo precedencyi uznać nie chciał, pretendując koniecznie, aby mu województwo poznańskie simpliciter o alternacie prawo wyraźnie pokazało, bo jeżeli województwo poznańskie militari chce popisami, toć i krakowskiemu na nich nie schodzi.

Jmp. Siruć interlocutorie odezwał się, pytając się, jeżeli aequalitas z izby poselskiej rugowana i kiedy; jeżeli nie, toć o precedencyi i dyskutować nie trzeba.

Jmp. Małachowski, poseł oświecimski, replikował, że to dopiero za króla Jana irrepuit, że województwa poznańskie o alternatę się upominały. Na co znowu jmp. Siruć odpowiedział, że ponieważ to incusum weszło et tacite a Republica approbatum, o cóż tedy movere quaestionem?

---

[1]) **N. III**: juxta declarationem ichmciów panów krakowskich, o ustąpienie precedencyi województwu poznańskiemu publice w izbie poselskiej uczynionej, tak przed ichmość pany senatorami, ministrami status statecznego w dotrzymaniu onej upewnienia, upraszał ichmciów panów krakowskich, aby pokazali realitatem suam, i nie trudniąc więcej bonum publicum, do pocałowania ręki J. Kr. Mości przystąpili. *Następuje głos Męcińskiego.*

Digitized by Google

Jmp. Burzyński, poseł smoleński [1]), dopominał się, aby urzędów litewskich koronni, a litewscy koronnych nie uzurpowali, i prosił jmci pana marszałka, aby swą powagą to u J. Kr. Mości wyjednał. [2]) Co zaś do kwestyi o alternacie, quod justum et aequum, mówił, cytując konstytucyą anni 1618, którą probował, że za panowania Zygmunta Trzeciego, Kazimierza bez żadnej kolizyi województwa się alternowały. Od panowania zaś króla Jana ta dysputa irrepuit, która dotąd uspokoić się nie może. Do roku 1712 zawsze Mała Polska z Wielką Polską alternowała się, a jeżeliż województwa krakowskie i poznańskie przy swoim zdaniu invincibiliter upierają się, toć i on precedencyi prowincyi litewskiej domagał się do pocałowania ręki pańskiej, z racyi, że jeżeli dotyka województwo krakowskie, toć i nas to boleć musi, którzy ex aequanimitate dotąd o to nie certowaliśmy; asseruit, że póty Polska nieszczęśliwa była przez różne sąsiadów inkursye, póki się z Litwą nie złączyła, ex hoc tedy punctu na prowincyą litewską województwa polskie miećby powinny respekt, a do tego ustąpiwszy koronne województwa podlaskiego i wołyńskiego *(sic)*. O czym in articulis unionis, kto zechce, dokument znajdzie tej prerogatywy, jako bono aequanimitatis in paritate zrodzeni antecesorowie nasi, tak i on ustępował, exprobrando ichmciom panom krakowskim i poznańskim, że aequalitatis immemores, flagellis aërem verberant i złoty czas do obrad publicznych prywatą swoją zabierają. [3])

Jmp. marszałek, cum summo taedio tych słuchając kontrowersyi, dowodził, że w Polszcze prymu niemasz, ani być powinno, ale równa między bracią miłość i estymacya. Póty Rzplita Rzymska straszna całemu była światu, póki Rzymianie jeden nad

---

[1]) *Obszernie w* **Kr. II**; *w* **N. III** — *po głosie marszałka i Skarbka.* [2]) **N. III**: *mówca rekomenduje do wakujących honorów łowczego Sapiehę, Radziwiłła, starostę luboszańskiego, pisarza Łaniewskiego i chorążego lidzkiego Aleksandrowicza.* [3]) **Kr. II** *d.:* Jmp. wiski Rostkowski: I z prawa i z historyków łatwo się każdy dowiedzieć może, że litewska prowincya Władysławowi i inszym prosiła się o unią, nie Polska litewskiej prowincyi. Jmp. smoleński Burzyński, instygator lit.: A pocóżeście wmpanowie od św. Jadwigi do niego w komplementa godnych posłów posłali? przez co infertur, żeście z książęciem całej ad unionem prosili Litwy.

Digitized by Google

drugiego nie wynosił się; uczynił aluzyą do Rzplitej naszej, obawiając się, aby te zagęszczone dyferencye fatalem ojczyźnie nie przyniosły lapsum; póki czasu zbywa, życzył zażyć na dobre i do pocałowania ręki pańskiej zapraszał.[1])

---

[1]) **Kr. II**: *Krakowscy znów nie pozwalają na łączenie się,* Grabowski *prosi ich oraz poznańskich o zaniechanie sporu, poleca szczodrobliwości króla Leśnickiego, star. żytomierskiego.* **N. III** *notuje inny porządek mów:* Jmp. Skarbek halicki, ubolewając supra sortem iniquam dobra pospolitego, że tak prywatnych dysensyi różne i wielkie zdania ichmciów panów konsultorów przez tyle marnie straconego czasu uspokoić nie mogą, wieleż to na to będzie potrzeba czasu, kiedy przystąpimy ad materias status, kiedy będziemy wynajdować media do aukcyi wojska? Pytał oraz ichmciów, gdzie się to podziała aequanimitas, gdzie aequalitas, która równie między bracią szlachtą tryumfowała? Przyniosąż tym ojczyźnie naszej te województwa, o precedencyą koncertujące, antiquum eventum? Iż które pierwej do pocałowania ręki J. Kr. Mości przystąpią, niech w tym biorą pierwszość, i województwo czernichowskie nil przez to aequanimitati, jako in aequali Reipublicae statu, derogare może. Koło rycerskie dlatego się kołem nazywa, że końca ani początku swej prerogatywy nie ma. Już tedy w wolnym narodzie naszym równość zaszczytu konserwować się powinna; a jeżeli z koła tego sprycha, cudzym duchem nadwątlona, zepsuje się, prędkoż temu zabieżeć trzeba, aby była restaurowana. I inne similitudines wymieniał, które były etiam cum plausu audientium. Pro reliquo do jak najprędszego powitania J. Kr. Mości animował. *Dalej Burzyński.* Jmp. Jabłonowski, starosta czehryński, poseł *(halicki)*, reponendo jmci panu smoleńskiemu, co tylko do urzędów upraszał, ażeby nie separował koronnych od litewskich, bo ichmość panowie koronni z ichmciami panami litewskiemi jako są per unionem veluti unum corpus uniti, tak zwłaszcza ci, którzy etiam mają posesyą w W. Ks. Litewskim. Jmp. marszałek: Nie z prolongacyą czasu, bo już mi słowa i siły ustają, ad concordes animos nakłaniające, lecz brevi in sermone chcąc, ażeby te prywatne dysensye, przez tak długi czas bonum publicum inter malleum et incudem dzierżące, już się nam skróciły i zakończyły się, proszę o rezolucyą wmpanów, jeżeli czynicie nadzieję dalszego obradom naszym sejmowania? Ichmość panowie Walewski sieradzki, Gomoliński, Maliński, łęczyccy posłowie, sollicitabant ichmciów krakowskich i poznańskich o rezolucyą ulterioris cursus sejmowania, bo jeżeli jej mieć nie będą, to o pożegnanie jmci pana marszałka exoptabunt. Jmp. Jałowicki kijowski: Ponieważ województwo krakowskie, idąc torem antecesorów swoich, praw starożytnych

Jmp. Walewski, poseł sieradzki, dziwował się, że ichmość niektórzy sub anathemate obowiązywali się materyi o alternacie nie tykać, a teraz, zapomniawszy swoich deklaracyi, czas do uszczęśliwienia Rzplitej sposobny na tym zabierają.

Książę jmć Jabłonowski, poseł halicki, radził, aby przez medyacyą ichmciów panów ministrów status ta kontrowersya o precedencyą uspokojona była, ponieważ ani województwo krakowskie ani poznańskie racyami sobie danemi convincere się nie dadzą.

Jmp. Jałowicki, poseł kijowski, upraszał jmci pana marszałka, aby głosy województwu krakowskiemu i poznańskiemu rozdał, żeby się ichmć klarygowali, quid intendant i co od siebie za sposób ufacylitowania tej kontrowersyi dadzą. [1])

---

przy prerogatywie słusznie się utrzymuje, tak województwo poznańskie przy instrukcyi sobie od ziemi danej oponuje się; lecz gdy też województwo sola civilitate ustąpiło województwu krakowskiemu prioritatem vocis in electione marszałka, więc nic słuszniejszego, aby województwo krakowskie województwu poznańskiemu do pocałowania ręki J. Kr. Mości pozwoliło. Ichmość panowie łęczyccy, inferendo to, ponieważ ichmość panowie krakowscy ani racyami ani konwikcyami są impersuasi, nie zdając się oraz in arbitrium ichmciów panów ministrów status, i żadnej nie dali rezolucyi, więc sisterunt (!) activitatem. Jmp. kijowski upraszał jmci pana marszałka, ażeby dopomniał *(się)* rezolucyi, quid intendunt ichmość panowie krakowscy. Jmp. marszałek: Wiele mówić, gdzie idzie de bono publico, siły mnie ustają, wiele mówić, gdzie stat pro ratione voluntas! Już to pewna, że stant mihi, steteruntque comae, vox faucibus haerere musi. Exposcendo zatym o rezolucyą ichmciów panów krakowskich, dał głos jmci panu poznańskiemu, na który ichmość panowie krakowscy dopóty, aż póki ad persuasionem ichmciów panów posłów, że nie ex turno, ale interlocutorie mówić będzie, acquieverunt. Jmp. poznański, życząc jak najprędszego powitania J. Kr. Mości, wyciągał rationes ichmciów panów krakowskich, że pozwoliwszy na dniu wczorajszym pójść do pocałowania ręki J. Kr. Mości, dziś są immutabiles deklaracyi swojej, więc ubi verba multa, effectus constantior być nie może. A zatym jmp. marszałek, nie wynajdując już żadnych sposobów i rady do uspokojenia takowych trudności, gdzie już ubi humana deficiunt consilia, Dei sunt invocanda, wzywał na pomoc tego Konsultora, który jest solatium in opprobriis, consilium in difficultatibus; tak in spe melioris successus solwował sesyą na dzień jutrzejszy na godzinę ósmą. [1]) **Kr. II** *d.:* Upraszam j. o. marszałka, ut adeat Majestatem nomine tych trzech prowincyi, niech od tronu wypa-

Jmp. Burzyński przypomniał ichmciom panom krakowskim, że circa electionem marszałka województwo poznańskie bez kontrowersyi in turno precedencyi ustąpiło, wzajemnie tedy

---

dnie diploma, że każda prowincya mieć powinna alternatę, i to się bezwątpienia stanie, kiedy dulces ręki pańskiej będą całować characteres. Jmp. podolski Tarło, starosta goszczyński, mówił: Quem dies vidit veniens superiorem, hunc dies vidit veniens jacentem. Instrukcye tych województw czyliż mogą izbie legem imponere? Będziem to decydować po ręki pańskiej pocałowaniu. Jmp. Walewski, chorąży i poseł sieradzki: Ichmość panów posłów subtilitas ingeniorum ma sposoby in extenuationem czasu, który obradom publicznym poświęcony, powinien skutkiem uszczęśliwienia ojczyzny terminari, kiedy zaś ichmość nie chcą persistere na sposobach w tej izbie proponowanych, niech nas od dalszych dyspensują ekspens. Jmp. halicki Potocki, starosta tłumacki, wniósł, aby się do starszych braci, t. j. senatorów circa unionem izby referować, bo kiedy tak godne sentymenta w izbie naszej skutku nie biorą, decidat to ordo superior. Jmp. smoleński Burzyński, instygator litewski: Niech przywitają Majestatem razem krakowskie i poznańskie województwo. Książę marszałek: Wiele mówić, gdzie o słabą rzecz idzie, byłoby to dać pondus levitati; mówić w tej materyi, gdzie stat pro ratione voluntas, byłoby to dać pochop absoluto imperio. Już to tu dawno o tym kontrowertujemy, a pożądanego niemasz końca. Różne tu różnych były zdania i noweśmy wynajdowali sposoby ad pacificationem zawaśnionych województw. Pytałem się, czy może być nadzieja powitania: Niemasz zgody! usłyszałem. Nie pociągajmy nieszczęśliwości naszej ojczyzny, abyśmy nie zaciągnęli niebłogosławieństwa Boskiego na nas i familie nasze... Deklarujcie, wmpanowie, co mam czynić, proszę o rezolucyą. Tu na głosy zgody nie było. Jmp. poznański Działyński: Tu tylko causae ex causis nectuntur, poznawamy. W równej jesteśmy wszyscy praw obserwancyi. Deklarowali nam ichmość krakowscy nie tamować desideriorum consiliorum cursum. Rozumiałem, że amor boni publici, który powinien być ratione valentior omni, znajdzie i u nas miejsce. Powinniby ichmość przystąpić do utrzymania słowa swego, które nie żartem z prześwietnej izby dali, a potym do pocałowania ręki. Wszyscyście słyszeli, wmpanowie, ichmciów asekuracye, proszę się dopomnieć, czy się ichmciom godzi z tak godnych posłów czynić żart cum discrimine communis boni? Krakowscy się odezwali: Nie z racyi naszej Rzplita będzie w ubliżeniu in casum zerwania głosu uszczęśliwienia swego in responsione wszelkim nieszczęśliwościom, ale z racyi prawa, które tu alegujemy. Książę marszałek *etc.; sesya solwowana.*

sądził, aby i województwo krakowskie do pocałowania ręki pańskiej toż samo uczynić raczyło.

Jmp. marszałek, widząc voluntatem stare pro ratione ichmciów panów krakowskich, interposuit auctoritatem suam za województwem poznańskim, aby wzgląd mając na laskę marszałkowską, primatum ustąpili.

Jmp. Działyński serio się dopominał deklaracyi swojej od województwa krakowskiego, konserwacyi antiquarum consuetudinum, i tej kłótni, która już przez kilka dni agituje się, poprzestać.

Na co jmp. Męciński, pierwszy poseł krakowski, negując, że żadnej deklaracyi nie było, o produkcyą jej in scripto domagał się; jeżeliby jej nie było, stracone dni kilka na tej materyi przypisaćby musiał ichmciom panom poznańskim.

Jmp. Walewski, poseł sieradzki, nie mogąc ścierpieć i końca tej lukty doczekać się, zostając in passivitate, prosił satius, aby ichmość raczyli rzetelnie upewnić, czy na tej materyi cały czas obrad publicznych ma być przepędzony, od dalszych go dyspendowali ekspensów i posłów pożegnali.

Widząc jmp. marszałek, że ta materya na dniu dzisiejszym końca nie weźmie, inspirando ichmciom amore patriae zelum religionis, aby każdy to, co mu sumienie dyktuje, czynił, solwował sesyą na godzinę dziewiątą.

SESYA DZIEWIĄTA.

Die 12 Octobris.

Jmp. marszałek, zwykłą kondolencyą nad niezgodą i czasem dotąd bez skutku przepędzonym uczyniwszy, oświadczył się wymownym stylem, że mu słów nie stało do wyperswadowania zawziętych dyferencyi, bardziej do prywaty, niż do dobra publicznego pożytku należących, animował oraz do adoracyi Majestatu J. Kr. Mości i ucałowania walecznej ręki pańskiej: gustate, quam suavis est manus domini.

Na co wszyscy unanimiter zgodziwszy się, porwali się z miejsc, assensum niby praebendo perswazyi sobie uczynionej. Jedni tylko

Digitized by Google

ichmość panowie posłowie krakowscy[1]) immoti w swoim przedsięwzięciu, iż nie chcąc pozwolić precedencyi alternaty województwu poznańskiemu, na miejscu zostali. Partykularna kontrowersya ta trwała od godziny pierwszej aż do trzeciej.

Interea jmp. marszałek, nie mogąc concordiam animorum wyperswadować, qua publice qua privatim pro et contra rationibus intervenientibus, interlocutorie uczynił audyencyą publiczną dla jmci pana posła sendomirskiego[2]), który, przypisawszy czas przez dni te stracony i trwającą dotąd dyferencyą niezgodnej dyfidencyi ichmciów panów posłów krakowskich, wyraził skłonność ichmciów panów posłów poznańskich bez uporu, kiedy przy elekcyi marszałka, uchyliwszy swoją do precedencyi pretensyą, byli flexibiles, secus ichmość panowie krakowscy, objiciendo onym, że mając po kilka razy precedencyą, nie chcą ani razu onej ustąpić.

Jmp. marszałek, narzekając na dni i momenta stracone sine fructu, uczynił refleksyą, aby to sejmowanie, dla partykularnych prywat obmierzłe, nie było zgorszeniem postronnym nacyom i posłom cudzoziemskim tu przytomnym. Więc Ducha Świętego na pomoc wzywał do zdesperowanej dotąd zgody.[3])

Jmp. Działyński, poseł poznański, zwykłą swej subtelności elokwencyą i samym sumieniem justyfikował się, że mając województwa interes pod juramentem sobie zlecony, do promowowania jednak modyfikuje, aby publiczne desideria skutek swój wzięły, a krakowskie województwo przy zaciętym uporze zostaje, nie chcąc nic wcale do zgody przystąpić.[4])

Jmp. Męciński, starszy krakowski, adferebat in oppositum

---

[1]) **Kr. II**: Jmp. Małachowski inferebat, że jako się nie godzi praejudicare usui et legi, tak ichmość panowie krakowscy alternatę etiam cum discrimine sejmu utrzymać powinni. Poznańscy reposuerunt, że partykularna punktu honoru ichmciów panów krakowskich pretensya nie powinna psować bonum commune. [2]) **N. F.**: *Sierakowskiego;* **N. III**: *Wolskiego.* [3]) **N. III** *d.:* Jmp. krakowski nie pozwalał na głosy. [4]) **N. III** *d.: Mówca przypomina krakowianom ich asekuracyę i upewnienie.* Jmp. krakowski in repositionem et convictionem asekuracyi verbalis, lecz publicznie uczynionej przez ichmciów panów krakowskich ichmciom panom poznańskim, dopominał się in scriptis dokumentu.

Digitized by Google

instrukcyą i prawo województwa swego, obawiając się, ażeby jakiego praejudicium dla niego nie uczynił.

Jmp. Działyński replikował, że żadnegoby nie było praejudicium, owszemby się zadosyć stało prawu et praejudicatis de praecedentia, już przez nas dowodnie remonstratis.

Jmp. marszałek upraszał ichmciów panów krakowskich, ut victas dent manus i byli skłonni do ułatwienia tego.

Jmp. Horain upraszał tychże ichmciów panów krakowskich, aby raczyli pozwolić precedencyi alternaty przynajmniej pro hac sola vice, i dalej nie martwiąc dobrotliwego serca J. Kr. Mości do pocałowania ręki pańskiej przystąpili, wzgląd mając i na jmci pana marszałka fatygi i niewypowiedziane prace. Wreszcie, aby ichmość panowie krakowscy i poznańscy zostawili sobie prekustodycye, że po ucałowaniu ręki pańskiej i złączeniu się z izbą senatorską do żadnych pierwej nie przystąpią materyi, póki aż swego nie ufacylitują interesu alternaty. Interea aby ułożyli projekt internae et externae securitatis; to jest interna aequanimitas et amicitia externa[1]), aby w żadne z postronnemi nie wdawać się negocyacye.

Jmp. Jackowski[2]), poseł kaliski, Bogiem i sumieniem się oświadczył, że swe tak chce disponere consilia, ut bene sit patriae, reprezentując, iż tota moles szczęśliwości zawisła na teraźniejszym sejmowaniu. Do uspokojenia zaś niezgody o alternatę między pierwszemi województwami proponował medium, aby się udać na decyzyą samego Majestatu J. Kr. Mości i zdać się in arbitrium jego aequissimum, kontentując się tym, komu precedencyą czy alternatę przysądzić raczy.

Na co poznańscy posłowie acquieverunt, a krakowscy zezwolić nie chcieli, i była o tym przez długi czas lukta.

Jmp. Sieheń, poseł wołkowyski, idąc in adorationem J. Kr. Mości z perswazyą et cum desiderio ucałowania ręki pańskiej, animował zwykłym trybem prawa ad solida sejmowania przystąpić media. Dziękował zatym jmci panu marszałkowi pro exantlatis

---

[1]) **N. III**: ażeby somsiedzką cum vicinis zachowując przyjaźń, w żadne w (!) prywatne nie wdawać się negocyacye. [2]) **N. F.**: Twardowski; **N. III**: Jastkowski; *miało być, jak w* **Kr. II**: Miaskowski.

Digitized by Google

laboribus circa indesinentem curam conservandi boni publici, upraszając go, aby ab eadem non desistat.

Jmp. Męciński, poseł krakowski, tak jako i dnia wczorajszego, gdy mu przypomniano deklaracyą precedencyi alternaty, pretendował na to in scriptis documenta.[1])

Jmp. poznański młodszy przypominał, jako dowodne o tej precedencyi konstytucye i prawo prezentował, o czym długo prywatna była lukta.

Interea jmp. krakowski starszy poseł negative ad omnia odpowiedział et fortiter resistebat, nie chcąc się zgodzić.[2])

Jmp. Jackowski, poseł kaliski[3]), sądząc zostawać wszystkich in aequalitate, życzył junctim bez wszelkiej precedencyi i obserwancyi rangi przystąpić do ucałowania ręki pańskiej. Na co niemal wszyscy pozwolili, oprócz województwa krakowskiego.

Jmp. Jałowicki, poseł kijowski, o precedencyi alternatim pretendowanej podał medium, aby per pluralitatem votorum była zakonkludowana.

Jmp. Działyński, pierwszy poseł poznański, stosował się do sentymentu jmci pana Jałowickiego quoad pluralitatem votorum.[4])

Jmp. Małachowski, poseł oświecimski, do statecznego przedsięwzięcia uporu, animował województwo krakowskie aby precedencyi i kroku nieodstąpili.

Jmp. Siruć, poseł kowieński, pragnąc pośpieszyć do ucałowania ręki pańskiej, dał to medium, aby prowincya W. Ks. Lit.,

---

[1]) *Brak w* **N. III**, *gdzie tendencyjnie opuszczono wszystkie ślady złamania słowa przez krakowian.* [2]) *Według* **Kr. II** Zboiński szambelan, *inflancki, razem z innymi namawia krakowian do ustąpienia.* Miaskowski i Jałowicki *radzą* per pluralitatem dogodzić alternacie, ale nie było zgody. *Grabowski żąda od krakowian ustępstwa. Dalej Małachowski:* ...Wyciągacie wmpanowie racyami od nas ustąpienia, nie spodziewałem się tego... Jeżli zwyczajem infertur wotowanie, jesteśmy aequales wszyscy, jeżeli zaś novam regiminis formam wyciągacie, nie pozwolimy. [3]) *Tak w* **Cz. I**, **N. F.**, **N. I**, **N. II**; *brak w* **N. III**. *Właściwie snać Miaskowski.* [4]) **N. F.** *d.:* d'autres s'y opposèrent vivement. Le prince Radziwiłł, grand écuyer de Lithuanie, nonce de Braçlavie, alla jusqu'à titrer d'anathème quiconque y penserait.

Digitized by Google

jako indifferens in amicabilem compositionem o tej precedencyi weszła; na co nie było zgody.

Jmp. Skarbek, poseł halicki, animując do zgody poselską izbę, wymownym dyskursem do Arki Noego skomparował, dziwując się, iż tam antypatycznej i srogiej natury nierozumne zwierzęta zgodziły się, a tu ukwalifikowane subjekta subtelnością do zgody o tak bagatelną rzecz przyjść nie mogą, gdzie zobopólna i chrześcijańska w sercach każdego powinna znajdować się przyjaźń bez prywaty. [1])

Jmp. marszałek, widząc discordes animos, ubolewał, że jednej matki ojczyzny synowie do jednego zdania przyjść nie mogą, przywodząc tekst: filii matris nostrae pugnaverunt contra nos. Remonstrował, iż dotąd nullum eventum obrady publiczne odebrały, in spe jednak dalszego ad invicem pogodzenia solwował sesyą na godzinę dziewiątą.

SESYA DZIESIĄTA.

Die 13 Octobris.

Jmp. marszałek, lubo się od godziny jedenastej znajdował w izbie poselskiej, atoli ob absentiam ichmciów panów krakowskich i poznańskich posłów nie mogąc zagaić sesyi, aż o godzinie circiter wtórej, wyraził w głosie swoim, że jako poganie dzień dzisiejszy Jowisza w wielkiej mieli obserwancyi, tak wszystkich ichmciów panów posłów pobudzał, aby ten dzień u nas chrześcijan, in nomine domini na obrady publiczne zgromadzonych, słodkiej konsekrowany był zgodzie i zupełnej między sobą harmonii: i tego dnia pana już od kilku dni oczekującego niezalterowaną cierpliwością swoją przez ucałowanie rąk pańskich ukontentować mogli adoracyą. Sinsecus, jeżeliby dalej w swym

---

[1]) **N. III** *d.:* Jmp. Koziobrodzki, poseł *(halicki)*, słysząc koncertujące o alternatę racye i dowody, z jednej strony pro lege scripta, z drugiej strony usum pro lege censendo utrzymujące, nie inaksze sposobniejsze być sądził medium, tylko te, aby oddali oną in supremum judicium ichmciów panów ministrów, którzy sine ulla manutentione et consideratione partialitatis ad satisfactionem sprawiedliwości aequanimiter pomiarkować zechcą. **Kr. II**: Ichmość panowie haliccy, czerniechowscy i inni pluralitatem wnosili.

Digitized by Google

uporze (czego uchowaj Boże) perseverare mieli, obawiać się kazał, ne de gente in gentem transferatur regnum propter injustitiam.

Po zakończeniu tego dyskursu, jmp. Wolski, poseł chęciński, odezwawszy się interlocutorie, upraszał jmci pana, aby żadnych głosów ani active, ani passive, ani interlocutorie nie dawał, a to ex metu, aby koncertacya między posłami krakowskiemi i poznańskiemi wszcząwszy się, nie przyszła tandem do niepotrzebnych dysput i dysceptacyi, któreby czas ad osculum manus regiae przedłużyć mogły.

Na co zgodnie wszyscy pozwolili, excepto jmci pana Granowskiego, posła rawskiego, który hoc non attento odezwawszy się, prosił jmci pana marszałka, aby w swojej prekaucyi miał satysfakcyą, quo non subsecuto na nic pozwolić deklarował się.

Jmp. Lasocki, poseł gostyński, odezwał się cum fervore, że na jego głos jeżeli zgody niemasz, to na żaden akt z osoby swojej nie będzie.

Jmp. Walewski, poseł sieradzki, zabrawszy głos, skarżył się, że przez zatamowanie głosu cała izba privata libertate dicendi. Insurrexit na ichmciów panów krakowskich i poznańskich, aby się wzajemnie pogodzili praevia sponsione, że się na dniu jutrzejszym za medyacyą księcia jmci prymasa, poznańskiego i krakowskiego wojewodów finalnie pokombinują; jeżeliby nie odebrał deklaracyi, zatamował activitatem i wychodził z izby poselskiej. Lecz na perswazyą przyjaciół powrócił się, hoc adjecto, aby ichmoście krakowscy i poznańscy sine protractione temporis zgodzili się.[1])

Jmp. Małachowski, poseł oświecimski[2]), oświadczył się z tym, jako będąc vicinus województwa krakowskiego, uczynił nadzieję niepłonnej na dniu jutrzejszym kompozycyi przez wzwyż pomienione interpozycye et ne haec agitetur quaestio w izbie poselskiej, prosił na tym fundamencie o solwowanie sesyi, do czego cała izba assensum praebuit.

---

[1]) **Kr. III** *d.:* Jmp. wiski Mikucki: Assisto votis jmci pana sieradzkiego. [2]) **N. III** *zapisuje tylko:* upraszał jmci pana marszałka, aby nie zabierając dalszego in vanum czasu, ażali feliciori tempore będzie ichmciom wmpanom mens omnibus una, solwował sesyą. Jmp. marszałek: Kiedy z głosu interlocutorie mówiącego jmci pana oświecimskiego nadzieja jakaś rosnąć poczyna, że *etc.*

Digitized by Google

Na fundamencie tedy tej jmci pana oświecimskiego deklaracyi, tak in ordine do pocałowania ręki pańskiej, jako i do zakończenia tej kilkudniowej lukty, solwował sesyą jmp. marszałek in crastinum praecise na godzinę ósmą, dopraszając się, aby wszyscy ichmcie prędzej zjeżdżać się raczyli.[1])

SESYA JEDENASTA.
Die 14 Octobris.

Jmp. marszałek, ubolewając na niezgodę izby poselskiej, i na przepędzony czas kilkodniowy ex occasione lukty o alternatę, i przedłużenie teskliwe w niepośpieszeniu ad consilia publica patriae, zapraszał ichmciów panów posłów, pokleiwszy po staropolsku jednością serca, do pocałowania ręki pańskiej.

Na co zgodziwszy się cała izba, jmp. Lasocki, poseł gostyński, interlocutorie odezwał się, że izba poselska activitate privata na dniu wczorajszym przez jmci pana Walewskiego, posła sieradzkiego, in inactione być powinna, a co większa ob defectum prezencyi jego.

Na co jmp. Działyński, poseł poznański[2]), replicuit, że jmp. Walewski hac conditione activitatem izbie tamował, aby litigantes palatinatus o precedencyą zgodziły się; a ponieważ to subsecutum, i sposób się znalazł ułatwienia tych prywatnych kolizyi, więc eo ipso już sine pondere uznał tę illacyą.

Na co przyszedłszy jmp. Walewski, poseł sieradzki[3]), ad satisfactionem omnium ekskuzował się, że jako będąc obrany posłem, pro primo objecto mieć powinien, aby radził o całości ojczyzny, tak to zatamowanie activitatis nie innym było uczynione końcem, tylko ut accederet braterska między województwami jako najprędzej kombinacya, a że ta suum sortita effectum, więc przy powinszowaniu przywróconej harmonii województwom poznańskiemu i krakowskiemu, victas porrigendo manus, od swojej odstąpił pretensyi.

Jmp. marszałek, widząc coadunata ichmciów panów po-

---

[1]) **Kr. III**: Jmp. sieradzki Walewski wniósł to, że nie przyjdziemy, pókiej nie usłyszymy od ichmciów ustąpienia deklaracyi. [2]) *Brak w* **N. III** *i* **Kr. III**. [3]) *Obszerniej w* **N. III**.

Digitized by Google

słów pectora i chęć do wypełnienia powinności swojej Majestatowi, dziękował ichmciom wszystkim, zapraszając onych ad osculum manus domini.

Jmp. Lasocki vicissim podziękował jmci panu marszałkowi, że gdy tanto sudore et conatu agitującą się przez kilka dni między województwami uspokoił materyą, obiecował sobie, że i jmci pana rawskiego prekustodycyą w swojej mieć będzie animadwersyi i przed pocałowaniem ręki pańskiej łaskawą J. Kr. Mości w konferowaniu poczty generalnej nacyonaliście odbierze deklaracyą.

Jmp. Granowski, poseł rawski, persistendo mocno na swojej illacyi, do niczego nie przystąpić deklarował się, póki od Majestatu na nią nie otrzymałby rezolucyi. Produkował prawo anni 1629, jako generał pocztmagister kor. de perceptis kalkulował się podskarbiemu wielkiemu kor., suggerendo modum quoad auctionem wojska, że z intrat tych dobry regiment[1]) ludzi erygować się może.[2]) Na co niektórzy ichmoście panowie posłowie odezwali się: Zgoda!

Jmp. marszałek, inhaerendo legi i czyniąc zadosyć pretensyi jmci pana rawskiego hoc in puncto, deklarował się donieść Królowi Jmci, obiecując, że jako pan łaskawy, aequi et justi amans, ufacylituje tę jmci pretensyą.

Jmp. rawski, odezwawszy się, mocno przy swojej persistendo[3]) prekaucyi, do niczego nie chciał accedere.

Książę jmć Czartoryski, poseł wiślicki, ad convictionem jmci pana rawskiego oświadczył się, jako także ma od swojej ziemi niektóre zlecone interesa, które suo loco promowować nie omieszka, życzył jmci panu rawskiemu, aby tym torem poszedłszy, zachował się tantisper ad reditum do izby poselskiej z swoją pretensyą.

Co uczyniwszy impresyą jmci panu rawskiemu, pozwolił na złączenie się izby[4]), i wszyscy ichmcie panowie posłowie, ruszy-

---

[1]) **Kr. III**: tysiąc. [2]) **N. F.**: La plupart des nonces lui répliquèrent qu'en argumentant ainsi, il allait gâter les affaires de celui qui succéderait au directeur moderne des postes. [3]) **W.**: mordicus trzymając się. [4]) **Kr. II** *d.:* Jmp. sieradzki Walewski: Jeżeli tu wypadną jakie między ichmciami panami krakowskiemi i poznańskiemi nowe kontrowersye, na nic nie pozwolę. *Odtąd mniej więcej* **N. III** *identyczne jest z* **Cz. I** *i* **Dz.**

Digitized by Google

wszy się z miejsc swoich, poszli in adoream Majestatu pańskiego, gdzie już na tronie siedzącego zastawszy Króla Jmci, witał jmp. marszałek [1]) facundissimo ore, jako z rycerskim kołem sub auspicia orła polskiego z niezapruszoną źrzenicą przybywszy, dziękował J. Kr. Mości za ojcowskie około dobra pospolitego staranie, za szczęśliwe to państwo uznając, cui princeps sapiens dominator, obiecując quoque faustissima Polszcze, że przy przykładnym życiu Najjaśniejszego Królestwa Ichmciów i całej Najjaśniejszej Familii prawa in suo robore conservantur et ad exemplum aliis nationibus benigne gubernantur, po którym przywitaniu ichmcie panowie marszałkowie i ministrowie koronni, poszedłszy do tronu, całowali rękę pańską.

Jmp. Małachowski, kanclerz w. kor., oświadczył się stanowi rycerskiemu, jako Król Jmć, z utęsknieniem czekając ichmościów panów posłów, łaskawie do pocałowania ręki pańskiej przypuszcza.

Jmp. Latalski, sekretarz sejmowy, zacząwszy od województwa poznańskiego, czytał per turnum ichmciów panów posłów do pocałowania ręki pańskiej, do której pocałowania ichmość panowie krakowscy i oświecimscy, do dalszej decyzyi zawiesiwszy alternatę, nie chcąc praejudicatum uczynić i złamać daną sobie od województwa hoc in puncto instrukcyą, nie byli praesentes.

Jmp. marszałek w. kor. dla spóźnionego czasu od tronu solwował sesyą in crastinum na godzinę dziewiątą.

SESYA DWUNASTA.

Die 15 Octobris.

Król Jmć Pan Nasz Miłościwy, przyjechawszy in numerosissimo comitatu senatorów i ministrów utriusque status, przez ichmciów panów marszałków wprowadzony, zasiadł na tron, i łaskawie przyjąwszy in contestatione zostające pierwszego kroku województwo krakowskie i księstwo oświecimskie do pocałowania ręki pańskiej, po której skończonej ceremonii jmp. marszałek w. kor. nominował jmci księdza Załuskiego, sekretarza kor., do czytania pactorum conventorum, po których przeczytaniu nastąpiło

---

[1]) *Całą mowę podaje* **Kr. III.**

Digitized by Google

tandem czytanie resultati senatus consilii grodnensis in ordine do ugruntowania internae et externae securitatis.

Jmp. marszałek poselski [1]) imieniem izby poselskiej upraszał J. Kr. Mość, ażeby żadne dygnitarstwa i funkcye pocztmajstrowskie nie były dawane cudzoziemcom, rekomendował ad distributivam justitiam et panem bene merentium niektórych ichmciów. Potym brali głos ichm. panowie Działyński poznański i drugi kolega jegą, ale mu nie był dany, że krakowscy tamowali.

Jmp. marszałek, wychwalając niezgruntowaną serca J. Kr. Mości dobroć, w rządzeniu polskiego narodu roztropność, w rozdawaniu łask swoich nieopisaną nigdy hojność, tak, że się o nim mówić może: quod non sibi sed toti se credit genitus orbi, rekomendowanych z izby poselskiej na fundamencie dawnych praw i zwyczajów łaskawości J. Kr. Mości insynuował i o rozdanie nakoniec wakansów, obmyślenie securitatis poczt prosił.

Książę biskup krakowski, za konferowane sobie biskupstwo krakowskie dziękując, wyrytą i nigdy nie wygluzowaną na sercu swoim spopondit mieć J. Kr. Mości rekognicyą i starać się o to, aby przy tym honorze, w którym nad zasługi swoje zdał się być investitus, torem i krokami predecesora swego chodząc, mógł być commodo patriae. Przepraszał, że circa ministerium suum omnibus placere nie mógł dla sprawiedliwości: has gloriosas citatrices gratissime dla ojczyzny ponosić gotów, jmci pana Ogrodzkiego, regenta kancelaryi, distributivae gratiae J. Kr. Mości rekomendował, nakoniec, zbliżywszy się do tronu, pieczęć J. Kr. Mości oddał.

Jmp. Małachowski, podkanclerzy koronny, odpowiedział od tronu, że lubo pieczęć i kancelarya koronna wakuje, atoli J. Kr. Mość z wrodzonej ku poddanym swoim przychylności, życzyłby sobie, jako ów Pan pięcią chleba kilka tysięcy ludzi nakarmił, mieć tyle sposobów, ażeby każdego z osobna ojczyźnie i J. Kr. Mości zasłużonego pane bene merentium mógł ukontentować.

Jmp. marszałek w. kor., chwaląc J. Kr. Mość z sprawiedliwości, quod viris de patria bene meritis sapientia et aequitate claris, którzy lata swoje in usus publicos consumarunt, wakanse daje, skąd J. Kr. Mość cale do panowania nad tym narodem urodzonego być sądził. Po oddaniu pieczęci chwalił jmci

---

[1]) *Całą mowę podaje* **Kr. III.**

Digitized by Google

pana kanclerza z antenatów w ojczyźnie zasłużonych, z wysokich talentów i rozumu, zalecając nakoniec obiema pieczętarzom, ut in hoc ministerio zostającym praebeant justitiam. Po skończonej mowie do przysięgi zaprosił jmci księdza Wodzickiego, dziekana krakowskiego. Quo expleto poszli ichmcie panowie pieczętarze na miejsca swoje, skąd disertissime każdy z nich J. Kr. Mości za kollacyą sobie ministeriorum podziękowawszy, do pocałowania ręki pańskiej poszli.

Jmp. kanclerz w. kor., stanąwszy przy tronie, oświadczył się stanom Rzplitej, że J. Kr. Mość żadnych od tronu nie daje propozycyi, ale się spuszcza na stany Rzplitej, że to przejrzą, co im potrzebnego i najzbawienniejszego do utrzymania internae et externae tranquillitatis będzie, i na to wszystko J. Kr. Mość gotów przystać, atoli jednak rekomenduje wzmocnienie sił Rzplitej, na którym cała zawisła wszystkich państw całość.

2-do. Zaleca J. Kr. Mość bezpieczeństwo handlującym, zniesienie ceł i myt partykularnych i zmniejszenie ceł Rzplitej, przez co upadła obywatelów do kupiectwa ochota wzbudzi się, i intrat znaczna będzie aukcya.

3-tio. Konserwacyą miast przy prawach dawnych, wprowadzenie rzemiosł różnych i rzemieślników, a nie tylko lustru krajowi przydadzą, ale i te pieniądze, które teraz wychodzą, w kraju się zostaną.

4-to. Gór Olkuskich reparacyą, bicie monety, ponieważ dalej cyrkulacya mniejszych pieniędzy ustanie, będąc teraz tak rzadka.

5-to. Jako sprawiedliwość świętą, często tak w trybunałach, jako w inszych szwankującą sądach, poprawić, tak dla konserwacyi fortun szlacheckich, jako i dla odwrócenia gniewu Bożego, który niechybnie na ten kraj spada, gdzie cnota posiłku nie znajduje, a występek kary.

6-to. Ustanowienie nowych taryf lustracyi starostw, aby niektóre przeładowane podatkami wsie żołnierzowi nie szły w żołdzie, ale równo wszyscy płacili.

7-mo. Oświadczenie dobrej ze wszystkiemi potencyami przyjaźni jako jest potrzebne, tak J. Kr. Mość życzy przyprowadzić do skutku konstytucyą annorum 1726 et 1736 przez reasumpcyą konferencyi z pełnomocnemi sąsiedzkich potencyi ministrami.

8-vo. Mając w konsyderacyi J. Kr. Mość tak dobrze ułożone prawa, pragnie, aby pomyśleć o sposobach, jak ich do egze-

Digitized by Google

kucyi przyprowadzić. Kurlandya ogołocona z książęcia swego, który z interesów państw rosyjskich sam sobie prokurował upadek, i dowód swego posłuszeństwa we wszystkich pokazała cyrkumstancyach, więc zaleca J. Kr. Mość, aby swoje od Rzplitej miała posiłki.

9-no. Gdy teraz dobrotliwy pan utorowaną prowadzi wszystkich do uszczęśliwienia ojczyzny drogą, tę tylko dla siebie zostawuje satysfakcyą, żeby w potomne wieki zostawała pamiątka, że pod panowaniem jego wrócił się dawny lustr państwom Rzplitej i te z łaskawością złączona sprawiedliwość wszelkie trzymała rządy. Mogą miarkować stany Rzplitej, że gdyby Najjaśniejszy Pan nie był tak przywiązany sercem do korony polskiej, większeby dla siebie i Najjaśniejszej Familii znalazł awantaże, ale mu to miło było porzucić dla tego narodu, na którego łonie bezpiecznie każdego z poddanych zasypiać może. Ma tę ufność J. Kr. Mość w miłości stanów Rzplitej, że ukontentowanie jego i Najjaśniejszego Domu za swoje własne przyjmą. A zatym, kiedy z dyspozycyi Boskiej traktaty małżeńskie *) zaszły, tak Najjaśniejszego królewicza Fryderyka z Najjaśniejszą Maryą Antoniną, cesarza chrześcijańskiego Karola Siódmego córką, jako i Najjaśniejszej królewny Maryanny z Najjaśniejszym elektorem bawarskim, udziela przez ogłoszenie stanom Rzplitej ojcowskiej swojej konsolacyi tym chętniej, że w Najjaśniejszym Domu Bawarskim znajdzie się nieostygła dotąd krew wielkiego Jana Trzeciego.

Jmp. marszałek, rekomendowawszy J. Kr. Mości księcia jmci wojewodę wileńskiego, kasztelana wileńskiego, hetmana polnego litewskiego etc., solwował sesyą od tronu na poniedziałek.

SESYA TRZYNASTA.

Die 17 Octobris.

Król Jmć Pan Nasz Miłościwy, zasiadłszy na Majestat o godzinie dziewiątej za przybyciem księcia jmci prymasa do izby senatorskiej, zagaić kazał sesyą jmci panu marszałkowi w. kor., który, poszedłszy od tronu na miejsce swoje, dał głos księciu jmci prymasowi, który ex stallo suo winszował Królowi Jmci szczęśliwego ad regiam powrotu, wyznając, że jako ojczyzna umartwiona była niebytnością jego pańską, tak teraz

*) Zaręczyny odbyły się w lipcu roku 1746, oba śluby dopiero 13 czerwca 1747 r.

Digitized by Google

in jubilo zostaje, mając honor swego widzieć i adorować monarchę. Przyznał wielkim sercem, że J. Kr. Mość, będąc undique od nieprzyjaciół otoczony, Polskę ex amore gentis innato w miłym zachował pokoju; niemniej i to jemu przynosiło pociechy, że w propozycyach, przyniesionych od tronu pańskiego, nic nie wyczytał, tylko pacem, quam poscimus omnes. Reprehendebat Rzplitą, że mogąc góry Olkuskie przed totalnym ich zrujnowaniem kilkądziesiąt tysięcy otworzyć, tego teraz kilkakroć sto tysięcy nie potrafią, chyba jedynie intercedente paterna cura J. Kr. Mości. Przyznał i to na hańbę ojczyzny vergere, że mając z Opatrzności Boga kruszców tak wiele, a cudzą obchodzą się monetą i inszym nacyom ten profit, który stąd emanare może, zostawiają. Aby pieniądze za granicę nie szły, życzył introdukować fabryki, handle i rzemiosła. O ustanowienie nowych taryf, aby na tych, co mało płacą, więcej włożono, oppressos uwolniono, którzy od swoich fortun poumykać musieli, upraszał J. Kr. Mości. Dowodził i tego, jako się ma wiele takich znajdować królewszczyzn, które ex partialitate commissorum, jedne nic, a drugie mało, insze zaś przeładowane ingemiscere pod ciężarem muszą. Obserwancyą praw serio zalecał, aby in suis cardinalibus zachowane były, bo luboż dobre być sądził, nad złą egzekucyą ich a mniejszą obserwancyą ubolewał. Ponieważ zaś to irrepuit, że kościelne prowizye omnia subsellia per medium przysądzają, upominał się, aby in toto płacone były: inaczej maledictionem Domini de gente in gentem spodziewać się kazał. Upadek miast tak w Koronie, jako i w Litwie ex defectu commerciorum, osobliwie miasta Krakowa, miejsca dla koronacyi królów tak sławnego, zalecał stanom Rzplitej, aby jako najprędzej, ostatniej zabiegając ruinie, medelam wynalazła. O wynalezienie sum na wykupienie territorium elbląskiego, starostwa drahymskiego pomyśleć zalecił. Ponieważ Kurlandya z księcia swego ogołocona, instancyować do Najjaśniejszej cesarzowy radził, aby go sądowi Rzplitej jako wasala podała, a to księstwo bez pana prawom naszym podległe było. Winszował Polszcze, że takiego ma pana, który ob amorem ojczyzny naszej, po dwa razy renuendo diadema imperii, wolał, jako pan łaskawy, swoich wiernych nie odstępować poddanych. Oddawał nakoniec rationem villicationis suae, że pod niebytność jego pańską una cum ministris belli słodki w ojczyźnie utrzymywał pokój. Rekomendował jmci pana wojewodę sendomirskiego, który, stosując się

Digitized by Google

do woli pańskiej, swoje sakryfikował nieukontentowania i w wiecznej zagrzebł niepamięci. *)

Książę jmć biskup krakowski z zadumieniem mówił, że J. Kr. Mość, ledwo co z marsowych odetchnąwszy pracy upałów, ledwie w dziedzicznych państwach swoich cokolwiek uspokoiwszy się, powraca do państwa swego i wiernych poddanych swoich, chcąc im afektu swego pokazać dokument, że jako curae cordique nic inszego nie ma, tylko uszczęśliwiony ten naród, dla którego i cesarskie sakryfikował diadema, widzieć, wytrzymawszy wszystkie amara belli, nie pretendując dla rozprzestrzenienia granic swoich krwi naszej, dulcissima nobis pozwolił frui pace. Wychwalał Augustissimam Domum J. Kr. Mości, do koron i bereł być urodzoną, czego dokumentem Sycylii **) et caesareae domus elektora bawarskiego probował. Skąd nietylko wiernych króla jmci poddanych solatium exoriri censuit, ale owszem i dla ojczyzny honor in seras aetates superesse. Instabat, aby kanonizacya Kunegundy i Bobolego błogosławionych jako najprędzej accelerari mogła, łatwe ku temu rozumiejąc sposoby, accedente generositate Stanów Rzplitej. Względem aukcyi wojska podawał refleksye, że jako securitas nie może być bez żołnierza, żołnierz bez żołdu, żołd bez pieniędzy, pieniądze bez podatku, podatek bez zbogacenia państwa, zbogacenie bez bicia monety, otwarcia kruszców i wprowadzenia commerciorum, tak pierwsza powinna być myśl o wynalezieniu sposobu niezawodnego podatkowania, bo inaczej nie przyjdziemy do końca, gdy nie zaczniemy od początku. Więc o sprawiedliwych podatkach, ażeby były na teraźniejszym sejmie uchwalone, wziąć przed się układanie projektów radził, tak do miłości ojczyzny, jako i do obserwancyi praw compellens, przez co antiquum decus wrócić się ojczyźnie obiecował. Legacye do postronnych względem odnowienia sąsiedzkich przyjaźni, według dawnych traktatów i sojuszów, bardzo potrzebne być rozumiał. O księstwie kurlandzkim w zdaniu swoim referował się do księcia prymasa, któremu, jako też i wodzom utriusque gentis et ministris status, za manutencyą sua activitate w pokoju ojczyzny bez przytomności J. Kr. Mości dziękował. In reliquo na punkta,

*) W sierpniu roku 1746 podpisana została ugoda między Czartoryskimi i Tarłami.

**) Królewna Marya Amalia wyszła 9 maja r. 1738 za Karola III króla Neapolu i Sycylii, późniejszego króla hiszpańskiego.

Digitized by Google

Izba senatorska.

Ob. Przedmowę, str. XV.

Biskupi zajmują krzesła od 1 do 17; wojewodowie od 18 do 54; miejsca 18, 23 i 27 zajmują kasztelanowie krakowski, wileński i trocki.

A oznacza taboret marszałka poselskiego; obok na prawo *B* — stół sekretarza sejmowego; *C* — fotel dla ambasadorów, przyjmowanych na publicznej audyencyi w senacie.

Digitized by Google

[illegible] sakrytikował nieukontentowania i w wie- [illegible]

[illegible] krakowski z zadumieniem mówił, [illegible] dwo co z marsowych odetchnąwszy pracy upa- [illegible] cznych państwach swoich cokolwiek uspo- [illegible] do państwa swego i wiernych poddanych [illegible] tu swego pokazać dokument, że jako curae [illegible] nie ma, tylko uszczęśliwiony ten naród, dla [illegible] sakryfikował diadema, widzieć wytrzymawszy [illegible] pretendując dla rozprzestrzenienia gra- [illegible] krwi [illegible] nobis pozwolił frui pace. [illegible] do koron i berel [illegible] caesareae domus [illegible] wiernych króla [illegible] solatium [illegible] censuit, ale owszem i dla ojczy- [illegible] aby kanonizacya [illegible] najprędzej accelerari [illegible] generositate [illegible] Względem aukcyi wojska podawał refleksye, że [illegible] nie może być bez żołnierza, żołnierz bez żołdu, żołd bez pieniędzy, pieniądze bez podatku, podatek bez zbogacenia państwa, zbogacenie bez bicia monety, otwarcia kruszców i wprowadzenia commercium, tak pierwsza powinna być myśl o wynalezieniu sposobu niezawodnego podatkowania, bo inaczej nie przyjdziemy do końca, aż nie zaczniemy od początku. Więc o sprawiedliwe podatki, ażeby były na teraźniejszym sejmie uchwalone, wziąć przed się układanie projektów radził, tak ku miłości ojczyzny, jako i do obserwancyi praw compellens, przez co antiquum decus wrócić się ojczyźnie obiecował. Legacye do postronnych względem odnowienia sąsiedzkich przyjaźni, według dawnych traktatów i sojuszów, bardzo potrzebne być rozumiał. O księstwie kurlandzkim w zdaniu swoim referował się do księcia prymasa, któremu, jako też i wodzom utriusque gentis et ministris status, za manutencyą sua activitate w pokoju ojczyzny bez przytomności J. Kr. Mości dziękował. In reliquo na punkta,

*) W sierpniu roku 1746 podpisana została ugoda między Czartoryskimi i Tarłami.

**) Królewna Marya Amalia wyszła 9 maja r. 1738 za Karola III króla Neapolu i Sycylii, późniejszego króla hiszpańskiego.

Digitized by Google

Facies Comitiorum Regni Poloniæ, et Magni Ducatus Lithuaniæ

Les officiers de la Couronne et de Lithuanie.

Primat

altern

altern

altern

Les Arbitres derriere les Nonces......

Place aux Nonces ou ils restent debout

Banque des Castellans du second ordre

Fauteuils des Senateurs du premier rang

Fauteuils des Senateurs du premier rang

Banque ... des Castellans

Place aux Nonces ou ils restent debout

Les Arbitres derriere les Nonces...

?	?
?	?
7	?
8	?
9	?
10	18
11	19
12	20
13	21
14	22
15	23
16	24
17	26
25	28
27	30
	31
36	32
38	33
40	34
42	35
43	37
45	39
46	41
48	44
49	47
50	54
51	55
52	56
53	57
60	58
62	59
69	61
71	63
73	64
74	65
75	66
78	67
79	68
80	70
81	72
82	76
84	77
85	83
	86
	87

Ministres d'Etat

Place aux Nonces. ... les ... d'Etat

Les Arbitres.... Les Arbitres

wyrażone w propozycyach od tronu, zezwalał. Rekomendował księcia jmci marszałka lit., ichmciów panów Małachowskiego, starostę oświecimskiego, Horaina, podwojewodziego wileńskiego, Malińskiego *), sub pondere diei et aestus w wojsku ukraińskim pracującego, spodziewając się na teraźniejszym sejmie za boskim błogosławieństwem meliora lapsis et salutem populorum, jeżeli mensura iniquitatis nie będzie przepełniona.

Jmć ks. biskup poznański, że ponieważ Król Jmć z naturalnego do nacyi polskiej przywiązania wołał odstąpić cesarskiej korony i najpierwszego w cesarskim państwie dostojeństwa, pokazywał po sobie niewypowiedzianą radość i całego narodu honor, winszując J. Kr. Mości wysokich w Europie z najpierwszemi domami aliancyi. Co do propozycyi od tronu, uznał, że na aukcyi wojska wszystkich państw nervus i bezpieczeństwo zawisło. Więc najpierwej życzył obmyślić sposoby do tej aukcyi, niżeli o niej mówić; co izbie poselskiej do wynalezienia, ex quo fonte mógłby ten sposób być, zalecał. Sprawiedliwość, że się znacznie nachyliła przez korupcye et vilipensionem praw, radził zawczasu temu praevenire, aby mściwa ręka boska na nas jakiej nie zesłała plagi. Nie sądził być rzeczą potrzebną insze postanawiać prawa, tych tylko obserwancyą zalecał zachować. Aby ad pristinum florem (co widzieć ex antiquis ruderibus) Polska przyjść mogła, handle, manufaktury, rzemiosła wprowadzić proponował. Znieść cła partykularne, mostowe etc. Na depaktacyą na komorach koronnych, które kupców postronnych od handlu z naszemi amovent, aby jmp. podskarbi miał animadwersyą. O Kurlandyi i konferencyach do wysokich pierwszych zdaniów in fundamento propozycyi od tronu podanych stosował się.

Jmć ks. biskup kujawski, praeconcipiendo summam z przybycia J. Kr. Mości w zupełnym zdrowiu do państwa swego laetitiam, tak dobrotliwego pana z głęboką witał adoracyą, przydawszy, że praesente illo reflorescit regnum, absente marcescit. Względem aukcyi wojska wyraził, że postronne potencye dlatego unice zabiegają temu, ut nos semper inermes videant, abyśmy nigdy utraconych swoich krajów rekuperować i nakoniec przy tym, co mamy, utrzymać się nie potrafili. Radził, aby commercia ad suum florem były przywiedzione, zniósłszy positiva lege partykularne cła

*) Regimentarz Stefan Maliński, podkomorzy krzemieniecki.

Digitized by Google

i zagęszczone depaktacye. Pisarze na komorach, aby nad instruktarz więcej extorquere sub privatione officiorum z kupców przejeżdżających nie ważyli się. Żydom aby protekcye ubliżone były, które nie tylko in praejudicium vergunt skarbu Rzplitej, ale i kupcom chrześcijańskim wszelki odbierają awantaż. O introdukcyą manufaktur i rzemieślników z państw dziedzicznych J. Kr. Mości i sprowadzenie ludzi sposobnych do otwarcia gór Olkuskich pokornie J. Kr. Mości suplikował. Perjuriis, które się in omnibus foris zagęszczyły, karząc ich poenis de perjuriis sancitis, zabieżeć zalecał. Poprawy prawa nie pretendował, sed correctionem morum. Dla ubezpieczenia securitatis internae et externae konferencye z ministrami cudzoziemskiemi in fundamento constitutionis 1726 reasumować upraszał. Naostatek, wyraziwszy solatia z publikowanej aliancyi Domu Bawarskiego, rekomendował księcia jmci prymasa, ichmciów panów hetmanów i ministrów, że królestwo inter tantorum bellorum strepitus ogniem pałającej Europy in tranquillitate utrzymali. Jmci pana łowczego lit., quantum ejus valent carmina, na województwo podlaskie, jako w ojczyźnie zasłużonego, łasce J. Kr. Mości insynuował, nie przepomniawszy dignissima merita ichmciów panów starosty oświecimskiego, Sokołowskiego, podkomorzego inowrocławskiego *), i jmci pana marszałka z izbą poselską.

Jmć ksiądz biskup płocki dziękował Bogu, w którym regnum regnorumque pendet salus, za utrzymanie bezbronnej w upałach wojennych ojczyzny naszej; winszował J. Kr. Mości, quod sospes incolumisque do państw swoich powrócił, i że opuściwszy interesa dziedziczne, ad salvandum imperium suum zbieżeć raczył. Zmocnienie sił, sprawiedliwość nachyloną, defraudationem skarbu, zniesienie protekcyi, obostrzenie in perjuros prawa i o poprawienie taryf dopominał się. Wreszcie referował się do godnych sentymentów księcia prymasa i innych.

Książę jmć biskup warmiński, floridissimo eloquio pożądanemu uczyniwszy J. Kr. Mości przybyciu powinszowanie z wyrażeniem niewymownego z przytomności pańskiej ukontentowania, dziękował za utrzymanie powszechnego saeviente in viciniis Gradivo pokoju, przez szczególne J. Kr. Mości zabiegi

*) Stanisław Sokołowski z Wielkiej Wrzący, zmarł w r. 1764 kasztelanem brzesko-kujawskim.

Digitized by Google

i staranie, oraz suavissimas regnandi artes. Z oświadczenia małżeńskich z Najjaśniejszym Domem Bawarskim traktatów upewnił, że jest w wiernych sercach powszechna radość i zupełne stanów Rzplitej ukontentowanie. Owszem cała ojczyzna życzy tego, aby J. Kr. Mość w Najjaśniejszym Domu swoim oglądał filios filiorum in tertiam et quartam generationem. Aukcyą wojska wielce potrzebną rozumiał, także amunicye i arsenały, aby in omnem casum były gotowe, stanom Rzplitej zalecał, do utrzymania miast przy dawnych prawach zachęcając, ne aggraventur przez opresyą et depauperentur in commerciis przez żydowskie protekcye. Reasumpcyą konferencyi cum vicinis według konstytucyi intuitu securitatis externae za rzecz pożyteczną uznał. Ichmciów panów marszałka sejmowego, łowczego litewskiego, Małachowskiego, starostę oświecimskiego, ad panem bene merentium distributivae J. Kr. Mości zalecał gratiae.

Jmć ksiądz biskup łucki[1]) dziękował tak J. Kr. Mości pro cura et sollicitudine in patriam, jako i ichmciom panom ministrom i hetmanom za utrzymanie pacis internae pod niebytność pańską. Zagrzewał wszystkich, aby wziąwszy się za ręce, myśleli de bono patriae, jurando in Deum, quod amplius non erit tempus. Życzył iść za ojcowską J. Kr. Mości radą. Na trybunały koronne utyskował, że sprawiedliwość z nich wygnana corruit per plateas, czego jeżeliby nie nastąpiła poprawa, spodziewać się kazał de filiis in filios kary i pomsty od Pana Boga. Do egzaminowania projektów ś. p. księcia jmci prymasa, jmci pana wojewody płockiego, upraszał J. Kr. Mości o deputacyą tam ex senatorio, quam ex equestri ordine. In reliquo stosował się do ichmciów księży biskupów, mówiących przed sobą.

Jmć ksiądz biskup przemyski[2]), wyraziwszy zupełne z publikowanych maryażów całej ojczyzny ukontentowanie, dziękował J. Kr. Mości za utrzymanie Rzplitej w słodkim spokoju. Co do propozycyi od tronu, domawiał się o korekturę, o zabieżenie perjuriorum, które in omnibus subselliis dzieją się. Wyderkaufy aby duchowieństwu płacone, myta na prywatnych komorach zniesione, konstytucye i prawa obserwowane, depaktacye kupców, sub rigore kasacyi oficyalistów aby poznoszone były, serio domawiał się. Jmci pana Grabowskiego, podskarbiego prze-

---

[1]) *Cała mowa podana przy* **Kr. III.** [2]) *Cały tekst przy* **Kr. III.**

Digitized by Google

szłego, w animadwersyi mieć zalecał; aukcyą skarbu, miasta do pierwszej pory, otworzenie gór Olkuskich, reasumpcyą konferencyi z cudzoziemskiemi ministrami, rzemieślników zgromadzenie, lustracyą taryf, jako potrzebne remonstrował. Jmci pana hetmana, wiele ekspensującego do reparacyi fortecy kamienieckiej, ut antemuralis Polski naszej, rekomendował, i jmci pana wojewodę podolskiego. Nakoniec na Żydów pogłównego alterum tantum włożyć radził.

Jmć ksiądz biskup żmudzki, po przywitaniu J. Kr. Mości tudzież i całej Najjaśniejszej Familii, do propozycyi od tronu wotował. Na aukcyą wojska zgadzał się, medium podał, aby skarb Wielkiego Księstwa Litewskiego plene et integre cederet ad usus publicos, i suplikował J. Kr. Mości P. N. M., ażeby jmp. podskarbi W. Ks. Lit. rigoroso calculo z wodnych i lądowych prowentów był egzaminowany pro annis praeteritis usque ad praesentem przed daniem onemu generalnego kwitu. Potym radził otworzenie mennicy dla łatwiejszego sposobu wypłacania żołdu, ile w tak wielkiej karystyi monety. Ekonomią publiczną resignavit prudentiae et activitati ichmciów panów ministrów utriusque status. Do korektury praw przymówił się sensem pewnego Rzymianina: cavete, cives, ne in tanta legum copia exleges simus. Dobrą przyjaźń z postronnemi monarchiami chwalił, zostawując do dyspozycyi J. Kr. Mości ablegacye, gdzie będą potrzebne. Księstwo Kurlandzkie rekomendował J. Kr. Mości, suplikując o interpozycyą do dworu rosyjskiego, aby circa suas libertates zachowane było i od inundacyi wojsk uwolnione zostało. In materia dwojakiego maryażu z Najjaśniejszym Domem Bawarskim winszował szczęśliwej konjunkcyi J. Kr. Mości, z której i Najjaśniejszej Familii królewskiej honor i zaszczyt Rzplitej wynika. I zakończył votum voto jak najdłuższego panowania J. Kr. Mości.

Jmć ksiądz biskup chełmski[1]), zgadzając się ze wszystkim, tak z sentymentem księcia jmci prymasa, biskupa krakowskiego, jakoteż z propozycyami od tronu, totam Reipublicae molem ojcowskiej J. Kr. Mości zalecił i oddał opiece. Aukcyą wojska widząc być potrzebną, dał swój jednak sentyment o pokoju, quod cunctis sit dulcior armis.

---

[1]) *Cała mowa znajduje się przy* **Kr. III.**

Digitized by Google

Jmć ksiądz biskup kamieniecki, wyraziwszy solatium z powrotu pańskiego ad regiam, na propozycyą od tronu z drugiemi zgodził się, przed sobą mówiącemi. Rekomendował ichmciów panów wojewodę i kasztelana kamienieckich, tudzież ichmciów panów posłów podolskich. Miasto Kamieniec insynuował, aby coroczne ze skarbu Rzplitej na reparacyą miało subsidium. Mieszczanów kamienieckich zalecił, aby przy dawnych prawach i przywilejach konserwowani byli. Czynił relacyą o odprawionej przez dwie lecie za swej prezydencyi komisyi radomskiej i tamże ekspedyowanych sprawach niektórych majoris importantiae. Przełożył wielkie merita ichmciów panów Niemojewskiego, podczaszego ostrzeszowskiego, i Siemieńskiego, starosty dębowieckiego *), w tejże komisyi marszałków. Wyznał nakoniec wielkie serca swego ukontentowanie ex foederibus maryażów Najjaśniejszej Familii J. Kr. Mości.

Po skończonym tym ostatnim z przytomnych tu biskupów votum, jmp. kanclerz w. kor., podziękowawszy za żarliwe stanu duchownego sentymenta, solwował od tronu sesyą na godzinę dziewiątą.

SESYA CZTERNASTA.

Die 18 Octobris.

Na dniu wczorajszym zakończywszy stan duchowny ordinis senatorii vota swoje, dzisiaj zaczęły się vota ichmciów panów senatorów świeckich, a to ex ordine pierwszego senatora in fundamento alternaty, jmci pana wojewody poznańskiego[1]), który, po zakończonej in laudes regias przedmowie, do propozycyi sejmowych przystąpiwszy, w czytanym per subalternum projekcie względem aukcyi wojska podał media z kwarty sprawiedliwej, z aukcyonowanego pogłównego żydowskiego, czopowego, szelężnego, ex monopoliis, które tylko adinveniri mogą z podwyższonego skarbu koronnego. Instabat, aby cła partykularne,

---

[1]) *Cały tekst znajduje się w rękopisie Ces. Bibl. Publicznej w Petersburgu.* Hist. Polonica, F. IV, 257.

*) Wojciech Siemieński, marszałek następnych dwóch sejmów.

Digitized by Google

mostowe i wszelkie na drogach, groblach wydzierstwa bezsumienne i bezprawne były abrogowane ex subsidio charitativo, gdy na one ob amorem boni publici stan duchowny z dóbr swoich pozwoli. Przytym artylerya koronna aby w należyty stan była przyprowadzona i amunicyą opatrzona; osobliwie szkołę rycerską w granicach polskich ad educationem młodzi ufundować życzył, sprowadziwszy z cudzych państw perfectissimos hujus artis magistros, nie jeżdżąc zagranicę z tak znacznym depansem. Miasta przy prawach zachować, od sum wyderkaufowych trzeci tylko procent płacić, góry Olkuskie reparować, mennicę otworzyć. Przysięgę deputacką quoad hoc punctum: żem się nie starał, meliorować ob casum evitandi perjuria, i aby ichmość panowie deputaci po elekcyi swojej jurament wypełnili przed marszałkiem sejmikowym in praesentia czterech oficyalistów i z podpisaniem credentialium od onychże na trybunał przyjeżdżali. Imię pogłównego, jako genti liberae nomenclaturam odiosam, w inszy tytuł odmienić. Rewizye w dobrach ziemskich, a w starościńskich lustracye naznaczyć, i te przed przyszłym sejmem zakończyć, neutralitatem i dobrą harmonią z postronnemi zachować. Konferencye według konstytucyi 1726 reasumować. Prawa ojczyste in valore zachować i też ad executionem przyprowadzać. Od poczty in duplo płacić. In ordine korektury naznaczyć deputatów ex senatorio et equestri ordine do zebrania wszystkich praw in compendium, i jeżeli które są detryment jaki Rzplitej i partykularnym osobom przynoszące, na przyszłym sejmie o tym J. Kr. Mość informować, a potym uczynić melioracyą. Kurlandya zawsze Rzeczypospolitej będąc od kilku lat in turbido fidelissima, ażeby protekcyą pańską in praesenti rerum statu była zaszczycona. Ablegata do Bredy wysłać, który aby razem o swoim i o generalnym Europy pokoju traktował, także ablegacyą względem komisyi tak z Portą, jako i z Państwem Rosyjskim, dotąd jeszcze nie zakończonej, powagą sejmu teraźniejszego powtórzyć. Kamieniec Podolski necessariis uprowidować, gdzie i sam jmp. hetman proprio sumptu in parte collapsa, jako i Okop św. Trójcy reparował, życzył Rzeczypospolitej.

Książę jmć wojewoda wileński, peracta suavissima ad Majestatem elocutione, czytał należące do aukcyi wojska sposoby na podwyższenie skarbu W. Ks. Lit. z czwartego grosza i dzier-

Digitized by Google

żaw. i starostw J. Kr. Mości, z hyberny augmentowanej, z sowitego pogłównego żydowskiego, z monopoliów: papierowego, prochowego etc. In reliquis na wszystkie propozycye od tronu pozwalał.

Jmp. wojewoda sandomirski[1]), praecipiendo summam z przybycia J. Kr. Mości w zupełnym zdrowiu do państwa swego laetitiam, tak dobrotliwego pana z głęboką witał adoracyą, po której digressus z mową do księcia jmci prymasa tudzież ministrów pacis et belli, dziękując, że sua interpositione raczyli w teraźniejszych konjunkturach nieszczęśliwych w miłym pokoju ojczyznę zachować. Stosując się zaś do propozycyi od tronu podanych, sądził sobie za rzecz pożyteczną oświadczenie się z przyjaźnią postronnym potencyom dla zachowania i ubezpieczenia internae et externae securitatis; remonstrował melioracyą taryf, zniesienia ceł prywatnych, szelężnego i czopowego z ziem i powiatów obrócenia na zapłatę wojska. Co zaś do interesów granicznych z Rosyjskim Państwem, reasumpcyą komisyi, na którą upraszał, aby J. Kr. Mość ex senatorio et equestri ordine raczył deputować. Reliqua rekomendował izbie poselskiej.

Jmp. kasztelan wileński, hetman polny W. Ks. Lit., oświadczywszy należytą wdzięczność z niewypowiedzianym wiernego serca ukontentowaniem, złączoną z oglądania prezencyi J. Kr. Mości przez czas długi pożądanej, tak wielce przychylnością do wolnego narodu przywiązanej, że jej najwyższe korony avellere od panowania nie mogły, dziękował za utrzymanie pokoju inter ardentes bellorum fasces; czynił nadzieję, że po rozeszłych sejmach za kooperacyą J. Kr. Mości collapsa erigentur. Względem promulgowanych propozycyi, na aukcyą hybern, czopowego i szelężnego, na konferencye w pretensyach granic, na kwartę ex bonis regalibus pozwalał, oraz na korekturę trybunału, aby święta sprawiedliwość celeriori cursu kończona była, quo fine ułożone na przeszłym sejmie projekta, jako sufficientissime opisane in hac materia, reassumere zachęcał. Do aukcyi skarbu W. Ks. Litewskiego i poprawy instruktarza, gravaminose napisanego, przymówił się. Intuitu przyprowadzenia ad perfectionem commerciorum cła partykularne i protekcye znieść, Kurlandyą

[1]) *Całą mowę załączono przy* **Kr. III.**

Digitized by Google

przy prawach i prerogatywach utrzymać, oraz o żołnierskie miesiące, ażeby w osobliwszej J. Kr. Mości zostawały attencyi, dopraszał się. Z dalszą sentymentów swoich enukleacyą referował się do prowincyonalnej sesyi.

Jmp. kasztelan trocki zabrał głos, w którym wyraził dobroczynność i pieczołowanie erga bonum publicum ojcowskiego J. Kr. Mości serca, oświadczając się z niewygasłą erga Majestatem wdzięcznością. In fundamento zaś publikowanych maryażów z Najjaśniejszym Domem Bawarskim pomyślne czynił auguria. Co zaś do propozycyi od tronu podanych, we wszystkich z drugiemi zgadzał się sentymentach.

Jmp. wojewoda kijowski, podziękowawszy za wakans województwa kijowskiego sobie konferowanego, admissus do pocałowania ręki J. Kr. Mości. In ordine zaś aukcyi wojska i publicznej ekonomii żadnego nie dawał medium, referując się do instrukcyi ichmciów panów posłów, których ku temu doskonałe sposoby od braci swoich mieć suponował, ponieważ taż sama materya przez uniwersały J. Kr. Mości do województw, ziem i powiatów była ogłoszona i na kilku sejmach ventilabatur.

Książę jmć wojewoda ruski, mówiąc in laudem pokoju w zupełnym go utrzymania stanie, dziękował J. Kr. Mości żywą serca impresyą przy powinszowaniu ogłoszonej ad publicam laetitiam z Domem Bawarskim aliancyi. In reliquis sentimentis zgadzał się ze wszystkiemi przed sobą mówiącemi.

Jmp. wojewoda podolski[1]), tak z przybycia J. Kr. Mości, jako i dozgonnego Najjaśniejszej Familii obowiązku uniwersalną Korony Polskiej i W. Ks. Lit. oświadczywszy radość, inter multas apprecationes tym zakonkludował, że jako zmocnienie sił nie może być bez pieniędzy, tak pieniądze bez dobrego porządku i gospodarstwa: więc wprzód do ekonomiki, do lustracyi, rewizyi, zniesienia na cłach i komorach depaktacyi juxta castrenses articulos de extorsionibus, do wprowadzenia manufaktur, ad minimum po dwa tysiące talerów bitych ze skarbu Rzplitej co rok na to łożąc, myśl swoją stanom Rzplitej obrócić zalecił. Nakoniec kanonizacyą błogosławionych Kunegundy i Bobolego, także koronacyą obrazu chełmskiego promowował. O interesie kurlandzkim, konferencyach etc. zgadzał się z innemi ichmciami.

---

[1]) *Cały tekst mowy przy* Kr. III.

Digitized by Google

Jmp. wojewoda smoleński[1]), za konferowany sobie honor zwyczajne uczyniwszy podziękowanie, admissus ad osculum manus domini. W dalszych zdaniach stosował się ad sensus aliorum.

Tandem jmp. Małachowski, kanclerz w. kor., ad mentem J. Kr. Mości solwował sesyą in crastinum.

SESYA PIĘTNASTA.

Die 19 Octobris.

Jmp. wojewoda bełski[2]), w głosie swoim Bogu Zastępów, Królowi Królów, Panującemu Panujących, cześć i chwałę wyraziwszy, dziękował za Jego Opatrzność Świętą, że po tak nieszczęśliwych w Europie zamieszaniach, po tylu trudach, zabiegach i staraniach J. Kr. Mość Pana N. M. w doskonałym ogląda zdrowiu, za którego staraniem ojczyzna nasza, wojennemi otoczona pożarami, nienaruszona została. Życzył, ażeby, tymże samym zaszczycając się szczęściem, w niezamierzone panował lata, spodziewając się, że za Boskim i J. Kr. Mości błogosławieństwem teraźniejsze obrady odbiorą swój skutek, koniec i centrum. Sądził, że nieprzyjęcie cesarskich koron z jedynego było ku dobru Rzplitej przywiązania. Sejm teraźniejszy zacząć od ugruntowania sprawiedliwości, jako najmocniejszego wszystkich państw filaru, zalecał; o której zdeptaniu przez krzywoprzysięstwa, zdrady i różne wybiegi, jako senator, według powinności swojej (quidquid mali vel nocivi praescivero avertam), donieść J. Kr. Mości i Stanom Rzplitej nie zaniechał. Insurrexit na ichmciów panów deputatów bełskich, znajdujących się w trybunale koronnym, nie będąc na sejmiku. Zaczym upraszał J. Kr. Mość, aby od tej funkcyi byli relegowani. In perjuros, non executores et praevaricatores legum rygoru i kary według prawa używać radził, ażeby każdy urzędu swego pilnował, nie wiedząc, z jakiej przyczyny razem dwa przywileje z podpisem ręki J. Kr. Mości na jedną rzecz bywają dawane. Do wzmocnienia sił Rzplitej najpierwszy fundament w przyprowadzeniu ekonomii do należytego przywiódł porządku; czytania

---

[1]) *Cała mowa załączona przy* **Kr. III.** [2]) *Cała ta długa mowa podana przy* **Kr. III.**

Digitized by Google

komisyi gdańskiej względem dawniejszej instalacyi na księstwo kurlandzkie księcia Birona pretendował, oraz ażeby książę dependenter od J. Kr. Mości i Rzplitej był inwestyowany. Nakoniec powszechnym weselem z ogłoszonej z Domem Bawarskim aliancyi zakonkludował.

Jmp. wojewoda płocki, similiter uczyniwszy J. Kr. Mości podziękowanie, wyraził, że od sejmu anni 1736 naznaczona komisya wojskowa pod prezydencyą księcia prymasa Potockiego, dla rozeszłych sejmów z wygotowanym naówczas projektem, dotąd swego nie wzięła skutku, który to projekt ustanowił modos rewidowania wszelkich podatków. Życzył zatym, aby usolidowanie tych lustracyi z woli J. Kr. Mości i Rzplitej mogło mieć dwojakie subsellium, jedne appellativum od lustratorów, drugie definitivum przez ludzi godnych ex utroque ordine independenter od sejmu, dla uregulowania sprawiedliwych sine discrimine personarum taryf. Że się skarbowi wielki staje deces, życzył, aby ludzi płatnych od Rzplitej na pilnowanie defraudacyi, danie protekcyi i obrony kupcom postanowiono. Ad reflorescentiam commerciorum more gentium subsellium kupieckie postanowić radził. Do gór Olkuskich o komisyą względem zakończenia finalnego przy jmci panu podskarbim i osobach ex gentibus naznaczonych dopraszał się. Także aby i ziemstwa nigdy nie wakowały, tym objaśniając sposobem, iż jeżeliby się jedna elekcya na ziemstwo zerwała, aby druga pluralitate votorum non obstante contradictione stawała. Poprawienie zaś praw z dwóch przyczyn być powinno: pierwsza, że nie mamy praw o sukcesyach, druga, że wszystkie actus perpetui et temporales per revocationes in dubium vocantur. Podwyższenie komputu wojska in duas rozdzielił classes, na aktualną w gemejnach i pocztach przez sposoby, na sejmie przeszłym grodzieńskim proponowane: to jest z podniesienia kwarty płatnej i ułożenia niepłatnej, z aukcyi hyberny i pogłównego żydowskiego, z dociągnienia sum ryczałtowych przez województwa lekkopłatne, z sum w skarbach Rzplitej pozostałych. Eventualis zaś stąd się erygować może, gdy Rzplita przez komisye dwojakie taryfy ustanowi. O prowincyi wielkopolskiej namienił, że się exinanivit z województwami krakowskim, sendomirskim, lubelskim i podlaskim, ponieważ 5370 wsi, nie wystarczając ciężarom podatków pogłównego, oddane są in feudum własnemu żołnierzowi. Upraszał zatym, aby województwa ukraińskie do równej przystąpiły

Digitized by Google

pogłównego kontrybucyi, jako już in flore będące, ponieważ dla onych obrony Rzplita Drahim, Bytów, Lemburg, Elbląg, clenodia Reipublicae zastawiła. Naostatek rekomendacyą niektórych ichmciów et apprecationibus Majestati zakonkludował.

Jmp. wojewoda chełmiński, podziękowawszy J. Kr. Mości za konferowany sobie wakans, przystąpił do pocałowania ręki pańskiej. W odpowiedziach na propozycye zgadzał się ze zdaniem jmci prymasa i jmci pana wojewody sendomirskiego.

Jmp. wojewoda mścisławski inter laetas z przybycia J. Kr. Mości salutationes nie tak condere leges, jako bardziej observare et praevaricatores coërcere sancitis in jure poenis zalecał. In reliquo o górach Olkuskich namienił, że wielkiego potrzebują depansu, i o Kurlandyi, aby circa jura sua et privilegia libertatis była utrzymana. In caeteris sentimentis ad sensum aliorum stosował się.

Jmp. wojewoda bracławski, na pochwałę słodkiego pod panowaniem J. Kr. Mości pokoju obszerną w słowach swoich uczyniwszy ekspresyą i co do aukcyi wojska z inszymi przed sobą zgadzając się mówiącymi, pozwalał na dobycie mineralium. Respektem zaś securitatis externae, zachować ze wszystkiemi neutralitatem zalecał, i aby na sejmikach ziemskich po zerwaniu pierwszego pluralitate votorum zakonkludowano. O koekwacyą monety, reasumpcyą konferencyi, aukcyonowanie skarbu i wszelkich contribuendi sposobów instabat, oraz i o komisyą anni 1727 w dyferencyach granic. In reliquo promotione coronandae Imaginis Chelmensis zakończył.

Jmp. wojewoda inflancki[1]) rzekł: Lubo przez oddalenie się W. Kr. Mości dotąd zostawaliśmy in maerore, jednak teraz za szczęśliwym przybyciem niezalterowane w nas czujemy być serce, dziękując za tak zbawienne dzieło starania około ojczyzny naszej i uszczęśliwienia Rzplitej. Dla aukcyi wojska pro fundamento założył dawnych reasumpcyą projektów; otworzenie mineralium i Księstwo Kurlandzkie, tudzież internam et externam securitatem paterno cordi S. R. Majestatis rekomendował et generalem tranquillitatem.

Jmp. wojewoda czernichowski, w przystojnej compendiose ekspresyi swoje zamknąwszy J. Kr. Mości tak przywitanie,

---

[1]) *Cały tekst mowy w* **Kr. III.**

Digitized by Google

jakoteż należyte na znak nieskończonej wdzięczności podziękowanie, zakonkludował generalnym we wszystkich punktach do innych ichmciów stosowaniem się.

Po którym jmp. kanclerz w. kor. solwował sesyą na dzień jutrzejszy.

SESYA SZESNASTA.

Die 20 Octobris.

Po zakończonym wotowaniu ichmciów panów wojewodów zaczęły się na dniu dzisiejszym ichmciów panów kasztelanów głosy.

A naprzód jmp. Sołłohub, kasztelan żmudzki, po złożeniu długiego panowania J. Kr. Mości aprekacyi za oddaną sobie kasztelanią pro sigillo łaskawości pańskiej do pocałowania ręki J. Kr. Mości przypuszczony. Na propozycyą od tronu generaliter zgodziwszy się, łatwą i prędką aukcyą wojska obiecywał. Sprawiedliwość, która ex orbita legum wypadła, ut primo patriae conservatori, jakimby sposobem poprawiona być mogła, do poprawienia zalecił. Kurlandyą, aby z protekcyi J. Kr. Mości, drogo nam nabytej, bez pana aktualnie zostając, nie wypadła, łasce J. Kr. Mości insynuował. Kaplicę św. Kazimierza zamkową wileńską, królewica polskiego, jako z tejże krwi Jagiellońskiej w żyłach J. Kr. Mości P. N. M. żyjącej, protekcyi zalecił. Directores zaś tej kaplicy suplikował, aby tak ab extra, jako ab intra w należytym in honorem Dei et cultum patrona Korony Polskiej i W. Ks. Lit. trzymana była porządku.

Jmp. kasztelan brzeski-kujawski, podziękowawszy J. Kr. Mości za tak zbawienne do uszczęśliwienia ojczyzny propozycye, pretendował coëquationem monety, introdukcyi commerciorum, sprawiedliwej kwarty, zniesienia depaktacyi, konserwacyi miast przy dawnych prawach i reparacyi onych, zniesienia protekcyi. De reliquo, aprobowawszy wszystkie senatu zdania, statum zagrzewał equestrem, aby, zapatrzywszy się na starszych braci swoich, na to zezwolić raczyli.

Jmp. kasztelan kijowski, rozweselony beatifica J. Kr. Mości visione, fortunnych i długich razem z Najjaśniejszą Familią

Digitized by Google

lat życzył. Z przyczyny zachowanego pokoju cum hoc plausu ogłaszając się, jako niegdyś Rzym Augustowi cesarzowi, po zwycięstwach swoich powracającemu, dał się słyszeć: Non vanus currus, quia in Capitolium infert pacem et tranquillitatem, równo się jako jmp. wojewoda bełski i inni obowiązynym rozumiejąc być przysięgą, upraszał J. Kr. Mości, aby vigore pactorum conventorum wakanse nie cudzoziemcom, ale samym tylko obojga narodów patryotom były konferowane, i aby dwa przywileje na jedną rzecz podpisowane nie wychodziły. Suplikował Majestatu J. Kr. Mości, aby był kto naznaczony do podpisów, tak jako za szczęśliwie panującego Augusta Wtórego za Szembeka kanclerza był naznaczonym teraźniejszy jmć ksiądz biskup płocki. Wyraził i to, że forma regiminis non observatur, z tej przyczyny, iż marszałek sejmowy nie powinien podnosić laski, nisi cum scitu omnium ordinum, a ponieważ Rzplitą ze trzech złożono części: ex majestatica, democratica et aristocratica, te wszystkie praemissa zewnętrzną nazwał być raną, wewnętrzne zaś rany niesprawiedliwość w trybunałach, goniącą, ubi sola pecunia regnat, nazwał. Życzył, aby deputaci na sejmikach zaraz przysięgali, jako bez starania się et non per potentiam intrusi [1]); korekturę praw nie sądził być potrzebną, ale korekturę sumienia in fundamento konstytucyi 1528 zalecał contra delinquentes. O alternatę prezydenta trybunału koronnego domawiał się, z tym się palam oświadczając, że do niczego nie przystąpi, jeżeliby sejm teraźniejszy od obwarowania sprawiedliwości swoich nie zaczął deliberacyi. Względem wojska aktualnego te podał sposoby, że jeżeli w Polszcze i w Litwie ma się go znajdować ośmnaście tysięcy, więc uchwalić płacy alterum tantum życzył; jeżeliby zaś ad conservationem ojczyzny tryplikować potrzeba było tej kwoty, to województwa znaleźć mogą sposoby aukcyonowania tych podatków czy to z suchodniowej soli, czy z położenia alterum tantum na Żydów. Względem zaś ewentualnej aukcyi, która chyba in futuro być może, reko-

---

[1]) **N. III**: Korektury praw nie potrzebował, tylko executionem onych et supra delinquentes ad mentem konstytucyi 1558 i 1613, sub titulo: Sądy exorbitantiarum, kary i rygoru, a cokolwiek ex orbita praw wypadło, ażeby delegowani tam ex senatorio quam et ex equestri ordine deputaci wszystko to redintegrare chcieli.

Digitized by Google

mendował bicie monety, legem sumptuariam, censum ultimae consumentiae, kwartę sprawiedliwą, która przez złego sumienia komisarzów, miasto 25,000 od 100,000 intraty, ledwie na pięć tysięcy na wojsko wyprowadzona. Więc na sejmikach relationis naznaczyć lustratorów dla sprawiedliwego zweryfikowania suadebat. Dla punktualnej zaś płacy z Żydów, aby się z miejsca na miejsce nie przenosili i pod mocniejszych się dla protekcyi nie tulili, glebae ich annectere serio dopraszał się. W ziemstwach aby officia ziemskie na sejmikach pluralitate votorum concluderentur. O naznaczenie komisyi między województwem bracławskim i kijowskim w dyferencyach o granice z państwem rosyjskim zachodzących, o orderach, aequalitati krzywdę przynoszących, domawiał się; niechcąc przez tę pstrociznę być od drugich podlejszym, dowodził; że jeżeli za Urbana Ósmego i Władysława Czwartego order Immaculatae Conceptionis wolno było każdemu szlachcicowi nosić, hoc idem i o kordomblach censuit.

Jmp. kasztelan kamieniecki, podziękowawszy J. Kr. Mości za ojcowskie około dobra pospolitego staranie, zbliżywszy się do sejmowych circa adorationem wielkich antecedenter sentymentów ichmciów panów senatorów, zdania był tego, aby na fundamencie ułożonego przez ś. p. księcia jmci prymasa i ichmościów panów hetmanów projektu o aukcyi wojska pomyślić. Interes mennicy dyspozycyi J. Kr. Mości oddać, ludzi sposobnych sprowadzić, commercium ad florem przywieść. Do Węgier, Turek, Szląska, Królewca towarów nie wywozić, quo subsecuto cudzoziemcy do Polski jeżdżąc, cła Rzplitej i towary wyżejby płacić musieli, rekomendował. Nie ganił trybunałów, tylko abusus tollere życzył. In reliquo o sądy pograniczne ex utraque parte dla ukrócenia ekscesów na Podolu i Ukrainie, unikając przez to kolizyi z potencyami sąsiedzkiemi, solicytował J. Kr. Mości. [1])

Jmp. kasztelan smoleński po uczynionej zwyczajnej ceremonii powiedział, że przeszłą korekturę praw sami jurisperiti dla swego pożytku napisali, która już niejednego z znacznej substancyi ad ultimam reduxit egestatem. Zaczym wszy-

---

[1]) **N. III** *d.:* Skończył votum swoje, gratias agendo J. Kr. Mości za rozdanie ministeriorum ichmciom panom kanclerzowi i podkanclerzemu koronnym.

Digitized by Google

stkie nociva, in damnum et ruinam szlacheckich fortun vergentia, znieść Stanom Rzplitej proponował. Dalej, nie chcąc taedium J. Kr. Mości czynić o orderach, ad sensum jmci pana kasztelana kijowskiego, jako in omnibus contribuendi modis do lepszej ekonomiki przed sobą mówiących poszedł ichmciów panów senatorów. [1])

Jmp. kasztelan lubelski, reddita Supremo Numini gratiarum actione za konserwacyą w czerstwym zdrowiu Króla Jmci i całej Najjaśniejszej Familii, podał medium, aby pięćdziesiąty chłop był żołnierzem pod komendą hetmanów, ci zaś 49, aby go wszystkim quoad victum et amictum prowidowali. Na wszystkie kontrybucyi sposoby, na zniesienie depaktacyi, na podparcie sprawiedliwości i inne materye zgadzał się, excepto unice mostowego przywilejami obwarowanego. O inwestyturę księcia kurlandzkiego, aby ten interes w protrakcyą nie poszedł, i prawo do tego księstwa Polszcze nie upadło, upraszał J. Kr. Mości. [2])

Jmp. kasztelan bełski, asperrimis immersus doloribus ex occasione fatorum księcia jmci kardynała biskupa krakowskiego, przypominał zasługi jego w materyi sejmowej, tak do zdania wszystkich, którzy go praecesserunt, jako i ad oracula stanu rycerskiego stosując się. Idąc zaś za sentymentem księcia jmci Lubomirskiego, ś. p. ojca teraźniejszego marszałka sejmowego, wnosił, aby każdy pan orderowy 100 piechoty pod komendę wystawił hetmanom.

Jmp. kasztelan nowogrodzki, miłego pod panowaniem J. Kr. Mości pokoju obszerną w słowach uczyniwszy ekspresyą, za konferowany sobie wakans zwyczajne Majestatowi oddał podziękowanie, życząc jak najpomyślniejszych sukcesów; potym admissus ad osculum manus domini. Co do propozycyi od tronu podanych mówił: Ponieważ godne sentymenta ichmciów senatorów dosyć obszerne w tych materyach pozachodziły, więc

---

[1]) **N. III** *d.:* poszedł oraz in sensum jmci pana kasztelana kijowskiego ratione Immaculatae Conceptionis. [2]) **N. III** *opuszcza ustęp o Kurlandyi, zato dodaje:* zniesienia ceł, depaktacyi skasowania, wprowadzenia rzemieślników, obwarowania w nienaruszeniu sprawiedliwości, tak trybunały koronne dla wielkich dziejących się inkonweniencyi spelunca patronum nominował, miasta Lublina reparacyi dopraszał się.

Digitized by Google

nie zabierając czasu cum taedio J. Kr. Mości, stosował się do nich in toto, jednak do niektórych przymówił się, jako to: erygowanie wojska, którego nie życzył, ale tylko domawiał się. aby chorągwie konne zupełne kompletowane były po sto koni, bo podczas przeszłych inkursyi więcej było luźnych ludzi, niżeli do boju żołnierza. Korektury trybunału, która już przez Litwę de anno 1726 ułożona była, ad executionem przyprowadzić życzył. Koekwacyą monety J. Kr. Mości zalecał; in reliquo na wszystko pozwalał.

Jmp. kasztelan witebski, nieograniczoną dobroci Boskiej exaltando wielkość, wierne swoje ad scabellum Majestati na ofiarę złożył serce, dziękując, że owe spectra i straszydła wojenne za staraniem J. Kr. Mości zapatrywały się na ojczyznę naszą, w nieustraszonej aż dotąd zostającą sytuacyi. Poczym, universalem oświadczywszy laetitiam z teraźniejszej Najjaśniejszego elektora bawarskiego aliancyi, aukcyą wojska, lustracyami, weryfikacyami, instruktarzów melioracyami i sprawiedliwości utrzymaniem, która inverso ordine zarówno sontes insontesque premit, zniesieniem depaktacyi poprzedzić życzył.

Jmp. kasztelan czerski dziękował J. Kr. Mości, że nie z okazyi excitandi cum vicinis belli, ale ex solo ku dobru pospolitemu amore aukcyi wojska pretendował, ponieważ własne państwa swoje in perniciem et discrimen dlatego podał, ażebyśmy żyli w pokoju i teraz ni o czym więcej nie myśleli tylko o powszechnym swych poddanych pożytku. Winszował Serenissimae Familiae, że per mutuas in foedere dextras łączy się z Najjaśniejszym Domem Bawarskim, żadając, aby dla zupełnej wiernych serc satysfakcyi i ukontentowania akt ten weselny w ojczystych wolnego narodu odprawił się progach. A że nomenklatura pogłównego z siebie samej jest odiosa, życzył w inny odmienić podatek; i ponieważ vicinis nec sumus amandi nec formidandi, na aukcyą wojska zezwalał, do której similes contribuendi modos jak i drudzy proponował, osobliwie z pogłównego żydowskiego, do czterechkroć sta tysięcy aukcyonowanego; z zaległej czterechkroć sta tysięcy sumy na sukcesorach podskarbiego koronnego i podniesienia skarbu ad majorem quantitatem, ponieważ jmp. Grabowski za administracyi swojej z ośmiukroć sta tysięcy wylikwidował się; ex subsidio charitativo stanu duchownego; paucis multa concludendo, więcej pięcią milionów na aukcyą wojska niezawodnych pokazywał.

Digitized by Google

Jmp. kasztelan rawski, za konferowaną sobie z łaski J. Kr. Mości kasztelanią, z której haracz płacić musi, zwyczajne uczyniwszy podziękowanie, do pocałowania ręki przystąpił. Na propozycye odpowiedział, że ad publicam necessitatem prześwietne sesye prowincyalne według instrukcyi swoich należyte obmyślą sposoby.

Jmp. kasztelan wyszogrodzki dla zbyt przeciągniętego czasu, nie chcąc J. Kr. Mości czynić taedium, zgadzał się in sentimentis ad mentem aliorum.[1])

Jmp. kasztelan zakroczymski[2]), similiter paucitate verborum uczyniwszy ekspresyą do erekcyi gór Olkuskich, podał sposób, aby plus offerenti per arendam poszły; w dalszych zaś sposobach co do aukcyi wojska z pięciudziesiąt chłopów jednego żołnierza wystawić pretendował, hoc annexo, aby w prowincyi wielkopolskiej piechota, a małopolskiej jazda erygowana była.

Jmp. kasztelan liwski, ultimus de numero ichmciów panów kasztelanów, głosy zakonkludował, referując się do propozycyi od tronu podanych, in reliquo in sensum aliorum poszedł.

Po skończonych głosach jmp. kanclerz w. kor., zostawując na jutro campum wotowania ichmciom panom ministrom, solwował od tronu sesyą in crastinum na godzinę dziewiątą.

SESYA SIEDMNASTA.

Die 21 Octobris.

Niżeli się zaczęły ichmciów panów ministrów na dniu dzisiejszym głosy, odezwał się jmp. Tarło, starosta goszczyński, poseł podolski, z uczynieniem prekustodycyi in virtute wolnego głosu przymówienia się ad pacta conventa.

Poczym[3]) jmp. marszałek w. kor.[4]), reasumowawszy sesyą, niezliczone ku domowi swojemu jeszcze za szczęśliwie

---

[1]) **N. III** *d.:* do otworzenia gór Olkuskich per arendam, do aukcyi wojska omnes contribuere modos usiłował. *Zapewne autor włączył tu przez omyłkę treść propozycyi Łopackiego, ktorego zupełnie pomija.* [2]) *Brak tej mowy w* **N. III**; *zato cały tekst przy* **Kr. III**. [3]) **N. III**: a kiedy za perswazyą różnych ichmciów uciszył się. [4]) *Cała mowa znajduje się w Ms. Bibl. Baworowskich № 55 oraz przy dyaryuszu* **Kr. III**.

Digitized by Google

panującego Augusta II wyliczał dobroczynności, tak dla ojca swego świadczone przy piastowaniu laski na sejmie electionis po śmierci Jana III, jakoteż przy pierwszej młodości jego ad gloriam obsequii Rzplitej aplikowanie. Wyraził, że z respektu pańskiego naprzód był regalizowany cześnikostwem kor., potym krzesłem województwa chełmińskiego, a nareszcie laską marszałkowską; za które dobrodziejstwa, ultra sphaeram zasług na niego zlane, nieśmiertelną na wiernym sercu swoim rysował wdzięczność. Pomknąwszy z miejsca swego in assistentia senatorów do pocałowania ręki pańskiej poszedł. Na końcu dyskursu swego promowował aukcyą wojska Rzplitej być w teraźniejszych konjunkturach potrzebną, jakoteż na poprawienie nachylonej we wszystkich subseliach sprawiedliwości. Inne media conniventia do wsparcia systematis Rzplitej ad trutinam prowincyalnych sesyi zostawił.

J. O. książę jmć marszałek W. Ks. Lit., w poważnych słowach obszerne za konserwacyą ojczyzny w pokoju uczyniwszy J. Kr. Mości podziękowanie, intuitu aukcyi wojska na wszelkie contribuendi, które być mogą sine onere Rzplitej, pozwalał genera, praemissis po województwach justissimis lustrationibus, nowych taryf institutionibus; o delegacyą tak ex senatorio, jako equestri ordine ad corrigendum tego, co jest a justitia devium, upraszał J. Kr. Mości, życząc oddać ad dispositionem otwarcie gór i erekcyą mennicy temu, ktoby na to koszt łożył i z tegoż prowentu wydane na to ekspensa mógł sobie bonifikować. Zakończył millenis votis ex occasione ogłoszonej z Najjaśniejszym Domem Bawarskim aliancyi mowę swoją.

Jmp. kanclerz w. kor.[1]), wyraziwszy Majestati thessaram gratitudinis za wylane na dom jego łaski, intulit, że wolny głos bywa częstokroć ad ruinam boni publici zażywany, ponieważ nie raz skuteczne projektów ułożenie ob negationem malignantis naturae pożądanego od stanów Rzplitej nie odebrało efektu i aprobacyi. Invocabat Spiritum Sanctum, ażeby na teraźniejszym sejmie ad operandum opus bonum jednomyślną wszystkich natchnął intencyą serca. Cła partykularne i niegodziwe protekcye znieść, góry Olkuskie przez komisyą de providendis modis otworzyć, bicie monety i koekwacyą onej uchwalić, w trybunałach super corrup-

[1]) *Cała mowa przy* **Kr. III.**

Digitized by Google

tiones konstytucyą anni 1736 reasumować. Taryfy poprawić, konferencye cum extraneis renowować, sądy na pograniczu ad paciscendum codziennych koluzyi z sąsiedzkiemi potencyami ustanowić, Kurlandyą post secessum książęcia Ernesta circa immunitates suas protegere i na jego miejsce, któryby dependował a Majestate, directe instalować, komisyą o wszelkie cum vicinis krzywdy naznaczyć enixe J. Kr. Mości suplikował.

Jmp. kanclerz w. lit.[1]) ex munere fidelis ministerii sui szczęśliwego J. Kr. Mości do państw rządom swoim od Boga powierzonych powinszowawszy powrotu, niewypowiedziane upragnionemu sercu swemu ex visione domini przyznawał ukontentowanie, dziękując J. Kr. Mości za powszechne ad invidiam gentium pokoju utrzymanie, którego dalszą trwałość na ojcowskim prawdziwie pieczołowaniu w podaniu zbawiennych niniejszym obradom propozycyi składał. Czynił nadzieję, że z łaski Bożej dobre początki nieomylne dalszych sukcesów teraźniejszego sejmowania czynią auguria. I ponieważ żądzom J. Kr. Mości P. N. M. ex solo senatorii ordinis sensu zupełna nie może się stać satysfakcya, zaczym o naznaczenie bez odwłoki czasu sesyi prowincyalnych dopraszał się, do których, osobliwie in materia aukcyi wojska, całej importancyi negotium odsyłał, adorując wszystkie, które tylko in absentia jego magnorum in patria quiritum praecesserunt sentimenta. In reliquo reasumpcyą starodawnych konstytucyi o ekstorsyach, cłach partykularnych, pro libitu suo wynalezionych, otwarcie minerałów ex proventibus Reipublicae, melioracyą taryf, lustracye, zachowanie neutralitatis, wspomniawszy pro exemplo Rzplitą Genueńską, cui sit exposita sorti, potwierdzenie przyjaźni cum exteris zalecił. O utrzymanie Kurlandyi circa jura et immunitates interposita authoritate J. Kr. Mości, upraszał hoc adjecto, ażeby, nie szukając dalekich, był na pomienione księstwo domowy inaugurowany. We wszystkich subseliach zagęszczone ojczystych praw abusus, jako et intrusos judices sancito poenarum rigore tollere życzył. Zakończył oświadczeniem powszechnego ojczyzny wesela z ogłoszonej ad gloriam polonae gentis z Najjaśniejszym Domem Bawarskim aliancyi.

Jmć ksiądz podkanclerzy koronny, powinne wierno-

---

[1]) *Cała ta mowa jest w rękopisie Bibl. Ord. Zamoyskich № 1734.*

Digitized by Google

ści swojej ku J. Kr. Mości oświadczywszy intencye, w obfitych in laudem Majestatis z przykładnej całemu królestwu polskiemu świętobliwości i nieopisanej nigdy serca pańskiego ku wiernym poddanym łaskawości skoncentrowawszy słowach, tak do aukcyi wojska, jako i innych od tronu ad trutinam podanych propozycyi, z godnemi przed sobą mówiących sentymentami zgadzał się i aprobacyą onych każdemu ojczyznę swą szczerze kochającemu zalecał zdaniu.

Książę jmć podkanclerzy litewski tym samym in compendio największe J. Kr. Mości wyliczył dobrodziejstwa, gdy rzekł, że żaden de congruo et condigno munificencyi pańskiej, która dispersit cum sole manus, wyrazić językiem, ani określić piórem nie potrafi; wychwalał augustissimas J. Kr. Mości dotes et qualitates, które do tego szczególnie zmierzają końca, aby ojczyznę naszą mogły uszczęśliwić. Zalecał, aby ordo equestris według podanych w instrukcyach od prześwietnych województw, ziem i powiatów sposobów agitującą się cum tanto strepitu od lat 10 na sejmach aukcyą tandem ex dexteritate, sua miłości ojczyzny do pożądanego przywiódł skutku. In reliquo podatek ultimae consumentiae, hyberny sowite, kwarty sprawiedliwe, gór Olkuskich otworzenie i mennicy et quaevis salutifera przed sobą mówiących proponował i też same wziąć pro objecto na prowincyonalnej sesyi W. Ks. Lit. deklarował. Kurlandyą, orbatam suo principe, sub paternam J. Kr. Mości tutelam oddał. O naznaczenie ekstraordynaryjnych sędziów przeciwko wszelkim w trybunałach inkonweniencyom ex senatorio ordine dopraszał się.

Jmp. podskarbi w. koronny, floridissimo eloquio podziękowawszy J. Kr. Mości za powierzoną sobie z łaski pańskiej kluczów koronnych prerogatywę, in victimam wierną usługę swoją przed Majestatem, praemisso niezwyciężonej ręce osculo, quousque supervixerit, ofiarował, referując się względem aukcyi wojska do zdania jmci pana wojewody bełskiego i ichmciów panów hetmanów, oraz dla podwyższenia skarbu Rzplitej cła partykularne, na największych traktach zagęszczone, protekcye, wielki skarbowi przynoszące detryment, novella lege skasować życzył, ponieważ dla tych egzakcyi z traktów per constitutiones opisanych zwykli deviare kupcy. Zamek krakowski, unikając większego kosztu, zawczasu reparować zalecał, o warszawskim wspomniał, że 30,000 czerw. złotych na reparacyą jego erogował.

Digitized by Google

Jmp. podskarbi w. litewski, zwyczajne Majestatowi pańskiemu oddawszy hommagium z wyrażeniem tysiącznych długiego panowania aprekacyi, taedium non causando Majestati, na propozycye od tronu J. Kr. Mości podane nie dawał rezolucyi, zdanie swoje do prowincyalnych sesyi rezerwował.

Jmp. marszałek nadworny koronny, napełnionym radością sercem z pańskiego ad regiam przybycia wypełniwszy przywitanie, jak najdłuższego panowania nad tym narodem, do którego J. Kr. Mość wielkie całej Europie, renuendo diadema Imperii, pokazał przywiązanie, życzył. Dowodził, że J. Kr. Mość z nieoszczędnym czoła swego potem, z uszczerbkiem zdrowia nie na inszy koniec ten sejm złożył, tylko jedynie chcąc kiedyżkolwiek uszczęśliwioną widzieć ojczyznę naszą. Co do aukcyi wojska, łatwe sposoby wynaleźć obiecywał, byleby tylko wszystkie stany nemine excepto do tego contribuere chciały. Na otworzenie gór Olkuskich sumptem J. Kr. Mości, aby J. Kr. Mość sobie ex perceptis potym bonifikował, na sprowadzenie ludzi sposobnych z dziedzicznych państw swoich, na poprawienie sprawiedliwości, na introdukowanie lepszej ekonomiki zezwalał.

Jmp. marszałek nadworny litewski, równe wypełniwszy ex incolumitate Najjaśniejszego Monarchy plausus, assentiendo na wszelkie w senatorskiej izbie proponowane sposoby, referował się do instrukcyi ordinis equestris danych.

Po skończonym tym głosie in fundamento swojej prekustodycyi odezwał się jmp. Tarło, poseł i starosta goszczyński, domagając się przymówić ad pacta conventa; okrzykniony zewsząd głosu nie zabrał.

Poczym solwowana sesya od tronu przez jmci pana kanclerza w. kor. in crastinum na godzinę dziewiątą.

SESYA OŚMNASTA.

Die 22 Octobris.

Jmp. marszałek w. kor. po zagajeniu sesyi dał od tronu głos jmci panu kanclerzowi w. kor., który, pochwaliwszy chwalebnie odprawione zelujących pro patria sentymenta, nominował do konstytucyi z Korony księcia jmci biskupa krakowskiego, sandomierskiego i płockiego wojewodów; jmp. kan-

Digitized by Google

clerz litewski jmci pana kasztelana trockiego. Po nominacyi ichmciów panów senatorów do skarbu koronnego i litewskiego, do słuchania rachunków jmci pana Grabowskiego, administratora skarbu koronnego za kwartał jeden, jako i do artyleryi koronnej, ichmość panowie senatorowie wzwyż wyrażeni, do konstytucyi naznaczeni, zbliżywszy się do tronu, wypełnili in manus regias przysięgę.

Poczym jmp. marszałek w. kor. dał głos jmci panu Szumlańskiemu, pierwszemu posłowi wojsk koronnych, który wierność za trybut złożywszy przy tronie J. Kr. Mości, winszował sobie widzieć na Majestacie nieprzyjacielom strasznego, poddanym wiernym łaskawego pana, dziękował za utrzymanie w pokoju ojczyzny saeviente super Europam Marte. Wspomniał żarliwość ku Majestatowi, miłość ku ojczyźnie i wojskowym wodza swego, jmci pana hetmana w. kor., zdrowia i własnej fortuny dla dobra pospolitego nie żałującego. O miesiące żołnierskie, o równą panis bene merentium równo pro communi bono pracującym dystrybutę, o utrzymanie prerogatyw hetmańskich, o aukcyą wojska ad tuitionem libertatis i granic, różnym najazdom eksponowanych.

Drugi jmp. wojskowy poseł, obszerną przeczytawszy od koła wojskowego instrukcyą, przy krótkiej ekspresyi powinszowania jak najdłuższego i najszczęśliwszego życzył J. Kr. Mości panowania; domawiając się itidem o potrzebną wojska aukcyą dla zasłonienia granic, operarios militantes pro bono communi digna mercede laborum coronare suplikował.

Jmp. kanclerz w. kor., za daniem sobie głosu od jmci pana marszałka w. kor., oświadczył prawdziwe J. Kr. Mości intencye, jako nic inszego pro objecto nie ma, tylko pożądany każdemu utrzymać w państwie swoim pokój. Przyznaje, że go nikt utrzymać nie może, tylko żołnierz; wie, że na żołnierzu całe zawisło bezpieczeństwo; więc z tej pańskiej attencyi nic słuszniejszego nie uznaje, jako ich dobroczynną dzielić dystrybutę. Insze zaś desideria wojsk koronnych odsyła do jmci pana podskarbiego w. kor. Nakoniec, aby ichmość panowie posłowie bliżej się łaskawemu panu przypatrzyli i prawdziwego ojca adorowali, do pocałowania J. Kr. Mości ręki ich zapraszał.

Skoro tylko od pocałowania ręki pańskiej posłowie koronni powrócili, dał głos jmp. marszałek jmci panu Domańskiemu, pierwszemu posłowi wojsk litewskich, który w mowie swojej

Digitized by Google

oświadczył prawdziwą ku Majestatowi pańskiemu wierność, ubolewając, że na sejmie grodzieńskim do tak potrzebnej aukcyi wojska przyjść nie mogło, bez której stać wolność nie może. Sam zaś ex persona sui na utrzymanie słodkich swobód życie swoje sakryfikować przy Majestacie obiecał, dziękując ichmciom panom hetmanom litewskim, że w niebytności pańskiej całość ojczyzny bajulare umieli.

Poseł drugi wojsk litewskich, przeczytawszy od wojska instrukcyą, in nucleo votorum conclusit, życząc J. Kr. Mości i całej Familii, ut sospes et felix in longas annorum vivat myriades.

Jmp. kanclerz litewski[1]), odpowiadając rycerstwu od tronu, wyraził, że jako w wielkim rycerskie dzieła powinny być szacunku u każdego in hunc modum, jako u Rzymian dystyngwującym się dziełami i męstwem dyktaturami, fascibus curulibus i najjaśniejszym dostojeństwem godności płacono, tak J. Kr. Mość z urodzonej swojej klemencyi uważać będzie, jak pracujących pro bono patriae rekompensować; animował, aby do męstwa i dzielności nie tracić ochoty, obiecując, że heroiczne każdego kawalera akcye szczodrobliwą J. Kr. Mości będą płacone ręką, na dowód tego ad osculum manus domini ichmciów panów posłów wokował.

Po wypełnieniu tej adoracyi jmp. marszałek poselski, żegnając J. Kr. Mość, nie z tej przyczyny, aby aspectus gratiosissimi principis być miał equestri ordini naprzykrzony, ale unice chcąc radzić in tempore o ojczyźnie, o pozwolenie regressus tak do izby poselskiej, jako aby izba poselska ut officina cudendarum legum dla pómiarkowania się i ułożenia projektów do kontrybucyi na prowincyalne sesye odesłana była, suplikował, mając nadzieję, że cum manipulis prac swoich będą mieli satysfakcyą comparere przed tronem J. Kr. Mości. Dziękował za rozdanie in fundamento prawa wakansów, osobliwie ministeriorum regni, które aprobowanym w ojczyźnie cnotą, rozumem, szczerością i przywiązaniem do pana in sortem się dostały.

Jmp. kanclerz w. kor. nic odpowiedzieć od tronu nie miał, tylko aby miłością ojczyzny certando, ad invicem do zgody i jedności na podźwignienie ojczyzny et solamen indefessi laboris J. Kr. Mości nakłonili się.

---

[1]) *Cała mowa podana przy* **Kr. III.**

Digitized by Google

Jmp. marszałek poselski z rozweselonym sercem dziękował Bogu, powróciwszy do izby poselskiej, że odbywszy ceremonialia, ad seria teraz przystąpić im przychodzi. Zapraszał ichmciów panów posłów, aby tak dla ułożenia projektów i naznaczenia posłów do konstytucyi na dzień poniedziałkowy, na godzinę dziewiątą w izbie poselskiej comparere raczyli.

SESYA DZIEWIĘTNASTA.
Die 24 Octobris.

Książę jmć marszałek po przepędzonym trzech tygodni obrad publicznych czasie dzień dzisiejszy nazwał diem renovationis, podając do refleksyi, że secundum obloquentiam prawa już tylko ośm dni supersunt, które ażeby przy pomocy Boskiej były ut octo [1]), życzył. Przystępując ad mentem legis do nominacyi ichmciów panów deputatów, przepraszał, że wszystkich placere desideriis nie może, lubo każdego według godności swojej zdolnego i capacem piastowania tej prerogatywy widział. Zaczym w inszej okoliczności szczerą służenia ochotę deklarował.

W tym razie jmp. Granowski, poseł rawski, dawniejszą swoją przypomniał prekustodycyą względem pocztmajstrzostwa extraneo oddanego, asekurując się do niczego nie przystąpić, jeżeli lex positiva secundum pacta conventa swojej nie odbierze satysfakcyi, co i po innych głosach, o denominacyą dopraszających się, iterum iterumque powtarzał.

Post hoc książę jmć marszałek, tak prawu pospolitemu, jako i swojej chcąc zadosyć czynić funkcyi, semotis his omnibus illationibus, pytał się, jeżeli jest uniwersalna zgoda do denominacyi ichmciów panów posłów deputatów; lecz od różnych ichmciów okrzykniony, osobliwie od jmci pana Granowskiego, ażeby sub nullitate denominacyi nie naznaczał ex equestri ordine tego imienia, które ex senatu naznaczone, i o przeszłej swej wzmiankę czynił prekustodycyi. Prędko potym, facilitatis sua activitate controversiis, jmp. marszałek do konstytucyi denominował:

Z prowincyi wielkopolskiej: jmci pana Malińskiego, podko-

---

[1]) *Sic* Cz. I, Kr.: *W.*; *brakuje zapewne wyrazu:* benedictiones.

Digitized by Google

morzego łęczyckiego i posła, jmci pana Podoskiego, posła rożańskiego;

Z prowincyi małopolskiej: jmci pana Małachowskiego oświecimskiego, jmci pana Koziebrodzkiego halickiego posłów;

Z prowincyi W. Ks. Litewskiego: jmci pana Sirucia kowieńskiego, jmci pana Burzyńskiego smoleńskiego posłów.

Chciał był zaraz do skarbu tak koronnego, jako i W. Ks. Litewskiego denominować, lecz interruptus został od jmci pana Czeczela, posła bracławskiego, który to sobie warował, ażeby ichmość panowie posłowie, do konstytucyi naznaczeni, nie wprzód byli admissi do przysięgi, aż juxta desiderium instrukcyi jego od jmci pana marszałka publico ore zajdzie deklaracya, że na żadne królewszczyzny jura feudi, alias prawa lenne, nie będą in posterum dawane, i te, które antecedenter powychodziły, ażeby omnino authoritatę teraźniejszego sejmu były skasowane, jako sine consensu omnium ordinum nullitati podpadające i żadną konstytucyą nie aprobowane, oraz ażeby ichmość panowie pieczętarze takowych przywilejów sub nullitate et privatione ministerii secundum constitutiones wydawać nie ważyli się.

Po którym zabrał głos jmp. Walewski, poseł sieradzki, mocno promowując prekustodycyą jmci pana Granowskiego, ażeby była w animadwersyi.[1])

Tandem jmp. marszałek chciał swoją kontynuować denominacyą, lecz od pomienionych wzwyż ichmciów przerzeczonemi był impeditus prekustodycyami, osobliwie jmp. Granowski chciał, ażeby dwóch jednego imienia do konstytucyi nie było deputatów.

Na co książę jmć Czartoryski, poseł sandomirski, replikował, że jako ta illacya minoris et ponderis, na żadnym prawa nie wspierająca się fundamencie (bo secundum legem dwa ministeria w jednym domu być nie powinny), więc upraszał jmci pana marszałka, ażeby ulteriori tractu ad ea agenda, quae sunt illius potestatis et publicae necessitatis, przystąpił.

Książę jmć marszałek na illacyą jmci pana Granowskiego, cursum sejmu tamującą, tę dawał rezolucyą, że dwóch w izbie poselskiej jednego imienia nie denominował, a choćby

---

[1]) *Według* **N. F.** *Walewski przemawia po marszałku i zastrzega się również przeciwko nominacyi obu Podoskich.*

Digitized by Google

i tak uczynił, toby ex orbita legum nie wykroczył, ponieważ to nie jest jure prohibitum; zaczym jmci pana rawskiego ab hac illatione supersedować upraszał. Lecz ten, od przedsięwzięcia swego nie odstępując, probował, że delegacya do konstytucyi ejusdem est ponderis, jako i ministerium, ponieważ na niej publica salus zalegla.[1])

Trwała ta kontrowersya inter privatas collocutiones blisko godziny, ac tandem jmp. Jałowicki[2]), poseł kijowski, intulit, ażeby ichmość panowie deputaci do kalkulacyi skarbu jurament w izbie poselskiej wykonali super fidelissimam funkcyi swojej administrationem.[3])

Po nim jmp. Wazgird, poseł trocki, ex mente instrukcyi swojej oświadczył się etiam cum discrimine sejmu być obowiązanym, ażeby na deputacyą do konstytucyi takich osób nie pozwolił, któreby starostwa, królewszczyzny miały, ponieważ sejmu teraźniejszego największe systema consistit na wynalezieniu sum na aukcyą wojska z kwart sprawiedliwych, i na tym przedsięwzięciu swoim całej izbie tamował activitatem; devictus jednak po niemałym czasie perswazyami, activitatem przywrócił z tą jednak prekaucyą, aby podatek agrariae contributionis był z dóbr ziemskich zniesiony, a na starostwa włożony; któremu jmp. marszałek oświadczywszy podziękowanie, chciał przypuścić do juramentu naznaczonych do konstytucyi deputatów. Quo peracto jmp. Lenkiewicz, poseł mozyrski, znowu zatamował activitatem, popierając głos jmci pana Wazgirda in virtute instrukcyi swojej względem podatku agrariae contributionis, lecz i ten wkrótce activitatem restituit.

---

[1]) **N. III** *d.*: Jmp. bracławski na żadne głosy nie pozwalał. Jmp. halicki, remonstrowawszy wniesioną in materias alternatę, która siła czasu in vanum pozbawiła, upraszał jmci pana rawskiego, aby i tą materyą trudnić czasu ex amore boni publici więcej nie chciał. [2]) **N. III**: Jmp. kaliski. [3]) **N. III** *d.*: domawiał się, iż ichmość panowie podskarbiowie strictiorem zechcą reddere calculum, in quos usus tak wielkie obracają percepta; tak ichmość pp. pisarze, czyli superintendentes ex proprio onych aerario, czyli też ex proventibus Rzeczypospolitej mają salarium, a tak ichmość panowie posłowie ziemscy z doskonalszej już inwestygacyi de aerario skarbu Rzplitej na sejmiku relationis bracią swoją informować będą.

Digitized by Google

Jmp. Czeczel, poseł bracławski, to sobie praecavit[1]), ażeby niniejsze obrady od aukcyi wojska swój początek wzięły, ażeby deputowani ex senatorio et equestri ordine przez konferencye z ministrami rosyjskiemi o krzywdy województwa bracławskiego dopomnieli się, ażeby ułożone projekta przez ichmciów panów deputatów do konstytucyi naznaczonych trzy razy w izbie poselskiej były czytane, żeby nakoniec publiczna zaszła deklaracya skasowania wszystkich przywilejów juris feudi illicite otrzymanych.

Jmp. Trypolski[2]), poseł kijowski, w zabranym głosie wniósł: ponieważ wolno każdemu sistere activitatem na punkta te, według instrukcyi wyrażone, jeżeli im się zadosyć nie stanie, więc i onby mógł sistere activitatem podług danej sobie od województwa instrukcyi, aby projekta żadne nie były wprzód podane do konstytucyi bez należytego ich ułożenia i aprobacyi w izbie poselskiej, lecz w tym zdawał się na delikatność sumienia jmci pana marszałka, że w tej okoliczności żadnego praejudicium Rzplitej nie uczyni.

Jmp. marszałek circa adorationem sentimentorum ichmciów panów mozyrskiego, kijowskiego i bracławskiego posłów, quaerebat de universali assensu pozwolenia ichmciom panom delegowanym explere juramentum.

Na co książę jmć koniuszy lit. circa sententiam jmci pana Czeczela, posła bracławskiego, kolegi swego, fortiter oponując się, nie pozwolił, póki skasowanie jurium feudalium od całej izby publicznej nie odbierze satysfakcyi. [3])

---

[1]) **N. III** *d.*: do niczego ad mentem instrukcyi swojej przystąpić nie chciał, aż pierwej punkta do aukcyi wojska będą ułożone. [2]) **N. III**: Jmp. kaliski. [3]) **N. III** *d.*: Jmp. wileński: generositates wmpana, które tu infers, jako są niewiadome i u nas nie pojmujące tego, quid praetendis, ponieważ projekta ażeby były potrzykroć czytane w izbie poselskiej, i samo prawo to exequi każe, lex jubet non disputat, pytam tedy wmpana, quo fine implikować w to pragniesz jmci pana marszałka, aby się, nie wiedzący cyrkumstancyi interesów, obowiązał asekuracyą swoją? Co jako jest impossibile, tak wmpan de tempore, kiedy będą układane projekta, do swego interesu przymówić się zechcesz, niżeli tu teraz nadaremnie czas swoją pretensyą zagajać. *Dalej Czeczel.*

Digitized by Google

Toż samo vicissim jmp. Czeczel promovebat, hoc superaddito, ażeby teraźniejszy Najjaśniejszy Monarcha szczęśliwie panujący żadnych praw lennych nie dawał sine consensu izby poselskiej, przywodząc niedawne exemplum ichmciów panów Kicińskich, którzy za otrzymanym subreptitie przywilejem z własnego, od kilkuset lat (bo jeszcze za Aleksandra króla) in pacifica possessione zostającego wyzuci są dziedzictwa.

Na co jmp. Horain reposuit, że pomieniona materya non pro opportunitate loci w izbie poselskiej tamuje cursum obrad publicznych, bo pro merito causae albo do sądów sejmowych, albo do asesoryi ad disjudicandum należy.

A że jmp. Czeczel, poseł bracławski, znowu swoję o kilkakrotnym w izbie poselskiej czytaniu renovavit illacyą, zaczym książę jmć marszałek ex nexu przysięgi swojej oświadczył się fide publica żadnych takich do konstytucyi nie przyjmować projektów, na któreby po wielokrotnym przeczytaniu universalis equestris ordinis nie zaszedł assensus; po której jego sponsyi ichmość panowie delegowani do konstytucyi super rotam wykonali jurament; a latere jmci pana marszałka ocuparunt loca.

Hoc peracto jmp. Działyński, poseł poznański, z jmcią panem Sierakowskim intulere, ażeby także deputaci do skarbu kor. i lit. byli przysięgli.

Ad eundem pariter sensum jmp. Miaskowski swoje deprompsit zdanie, ażeby ichmość panowie podskarbiowie przed posłami ziemskiemi nexu juramenti obowiązanemi strictissimam villicationis suae redderent rationem, in quos usus tak wielkie obracają się percepty i ekspensy, i czy pisane; et superintendentes ex proprio ichmciów panów podskarbich aerario, czyli też ex proventibus Reipublicae mają swoje salarium, którą inwestygacyą potrzebną być rozumiał dla uczynienia doskonałej informacyi na sejmikach relationis braciom swoim, a to ex obligatione charakteru swego, który obstringit każdego posła de omni damno Reipublicae donieść województwu swemu. Do pomienionej likwidacyi nie kilku deputatów, ale każdego, ktoby tylko chciał, pro arbitio suo przypuścić usiłował, alegując konstytucyą anni 1562.

Po nim jmp. Korsak, poseł połocki [1]), dziękował jmci panu Flemmingowi, że aukcyonował skarb W. Ks. Lit. przez kon-

[1]) **N. III**: Siebeń; **Kr. II**: Domasławski.

Digitized by Google

trahencyą swoją do 300,000, dopraszając się, aby jmp. podskarbi litewski z ekonomii połockiej, z której ma corocznie kilkadziesiąt tysięcy importancyi, na teraźniejszym sejmie kalkulował się. Namienił, że konstytucya 1717 za dwakroć sto tysięcy na rok jeden tylko trzymać pozwoliła, a potym przez inne successive lata miała być plus offerentia, którą nowym projektem korroborować zalecił.

Jmp. Jałowicki, poseł kijowski, skarbowym deputatom przysięgać nie dozwolił, ponieważby to saperet novitatem legis, której izba poselska sine consensu omnium ordinum formować nie może; toż samo potwierdził jmp. Szyrma, poseł piński [1])

Jmp Działyński, poseł poznański, od tej przysięgi, która dla sprawiedliwej kalkulacyi więcej jest potrzebna, nie odstępować deklarował, ponieważ juste jurare est Deum amare.

Tejże samej był pretensyi jmp. Tarło, poseł podolski, który juri Majestatico nie chcąc nic derogare, przy prawie oponując się, o pocztmajstrzostwie kor. namienił.

Jmp. Miaskowski, poseł poznański, na illacyą jmci pana Jałowickiego odpowiedział, że dwojakie są prawa, jedne kardynalne, a drugie pro regula; więc kardynalne żadnej odmianie podlegać nie mają, te zaś, co pro regula, Rzplita, jako suprema domina pro circumstantia temporis kasować i odmieniać może. Zaczym lubo dotąd o przysiędze skarbowej deputatów żadnego nie było prawa, dla lepszego regulamentu może Rzplita ustanowić, przez co vinculo juramenti dogodzi się publico emolumento, i posłowie na sejmikach relationis ujdą aklamacyi.

Jmp. Horain, poseł wileński, życzył takowych nie według prawa zaniechać pretensyi, ponieważ i deputaci w trybunałach przysięgami obowiązani, jednak korupcyami uwodzą się. [2])

---

[1]) **N. III**: Jmp. Szyrma, poseł piński, podziękowawszy J. Kr. Mości pro paterna cura et sollicitudine, tak jmci panu marszałkowi hunc populi plausum, quem merebatur, powinszowawszy, do projektów suo et tempore et loco przymówić się deklarował, a jako pierwszy raz zabierał głos, tak tylko wszedł in activitatem.
[2]) **N. III**: Jmp. chełmski: Ponieważ nie mamy na to prawa, ażeby ichmość panowie deputaci do skarbu naznaczeni przysięgali, tak gdybyśmy i na to consensimus pro publico desiderio, musielibyśmy formare juramentum dla nich, któregośmy *(rotham)* constituere powinni in plenitudine trium ordinum. Jmp. kaliski, zbudo-

Tegoż był zdania jmp. W e r e s z c z y ń s k i, poseł chełmski, i jmp. S k a r b e k, poseł halicki.

Jmp. m a r s z a ł e k po wysłuchanych pro et contra kontrowersyach inquirebat, jeżeliby już zgoda była na delegacyą sądów sejmowych; na co, gdy unanimi consensu ichmość pozwolili, naznaczył:

Z p r o w i n c y i w i e l k o p o l s k i e j: jmci pana Koźmińskiego, posła poznańskiego, jmci pana Chlebowskiego, posła kaliskiego, jmci pana Walewskiego, posła sieradzkiego, jmci pana Rostkowskiego, posła łomżyńskiego;

Z p r o w i n c y i m a ł o p o l s k i e j: jmci pana Łubieńskiego, posła krakowskiego, książęcia jmci Lubomirskiego, posła sandomirskiego, książęcia jmci Radziwiłła, posła bracławskiego [1]), jmci pana Zamoyskiego, posła czerniechowskiego;

Z W i e l k i e g o K s i ę s t w a L i t e w s k i e g o: jmci pana Dąbrowskiego, posła wiłkomirskiego, jmci pana Massalskiego, posła grodzieńskiego, księcia jmci Radziwiłła, posła nowogrodzkiego, jmci pana S o ł ł o h u b a, posła witebskiego.

Po tej denominacyi [2]) jmp. m a r s z a ł e k do skarbu i arty-

---

wawszy się z jmci pana wileńskiego, ex ordinato zelo mówiącego, który, justa censendo, podawał refleksye, ażeby takowy jurament nie był in posterum szkodliwszy, niżeliby teraz jakową ojczyźnie miał ferre medelam. Pytał in publica facie, jeżeli jest prawo, opisujące numerum ichmciów panów deputatów do skarbu naznaczających *(!)*; jeżeli niema, upraszał jmp. marszałka, ażeby z każdego województwa po jednemu nominować raczył. [1]) *Według* **N. III** *marszałek nominuje Ulryka Radziwiłła, nieco później, na miejsce* jmci pana Trypolskiego, podkomorzego kijowskiego, jako lassatum wiekami, publicisque curis spracowanego. [2]) **N. III**: Jmp. s ę d z i a w a r s z a w s k i i poseł ex mente instrukcyi sobie danej urgebat o to nieco i wyperswadowanie, ażeby ichmość panowie deputaci do skarbu delegati albo byli przysięgli, albo też in facie całej izby słuchali calculum jmci pana podskarbiego koronnego, sin secus do niczego accedere nie chciał. Jmp. s a n d o m i r s k i przymawiającego się do skarbu jmci pana warszawskiego ad mentem instrukcyi swojej tym convincebat, iż mam i ja w instrukcyi punktów pięćdziesiąt, atoli powinienem z tym się klarygować, że do niczego nie przystąpię, ale kiedy niema na to prawa, aby deputati byli jurati, jakże mamy proprio arbitrio suo formować tu leges sine consensu ordinum? Tak evincet i to ichmciów od przysięgi, że gdyby byli jurati, niejedenby rozumiał, iż ci ichmość musieli być ab intami-

Digitized by Google

leryi chciał naznaczyć deputatów, ale był w głosie swoim interruptus, jako to od jmci pana Szydłowskiego, posła ciechanowskiego, który się oświadczył z tym, jako do niczego nie przystąpi, jeżeliby deputaci skarbowi nie przysiągłszy słuchali kalkulacyi, od jmci pana Sierakowskiego, posła wiślickiego, fortiter tenże interes utrzymującego, od jmci pana Działyńskiego, posła poznańskiego.

Kontradykował tym ichmciom jmp. Nakwaski, poseł wyszogrodzki, i jmp. Maliński, poseł łęczycki.

Jmp. marszałek życzył kontrowersyami czasu nie tracić, ale ab interna et externa securitate zaczynać, żądając pozwolenia na denominacyą skarbowych deputatów. [1]

Jmp. Miaskowski, odezwawszy się, pretendował, aby z każdego województwa jeden do skarbu był deputowany.

In cujus sensum poszedł jmp. Działyński, reprezentując, że jako województwo każde zleca w instrukcyi posłom swoim, ut de perceptis et expensis skarbu należytą na sejmikach relationis uczynić mogli relacyą, tak za słuszną rzecz uznał, aby ta illacya jmci pana Miaskowskiego była w konsyderacyi.

---

nata fide ubliżeni. Jmp. Nakwaski wyszogrodzki, nie idąc in refutationem zdania ichmciów panów poznańskiego i kaliskiego, ani one redarguendo, tylko swoje depromebat sensus, że niepodobna constituere legem sine consensu ordinum, tak gdyby był confluxus ichmciów panów deputatów, jedyne tylko byłoby chaos et nullus ordo. Jmp. miński, suadendo ichmciom, aby do tego, co lex jubet, non disputat, przystąpili, teraz in subsequens to warował sobie, nie chcąc być injurius ichmciom panom delegowanym do skarbu, tylko pro ratione justi domawiał się, ażeby hanc functionem obostrzyć prawem i rotę uformować in futurum, nie już teraz tą materyą dalszych obrad cursum tamować. Jmp. marszałek *etc.* [1]) **N. III**: Jmp. wiski starszy powiedział interlocutorie: Ponieważ pozwoliło prawo i moc w ręce jego dało, nie trzeba się o to pytać jmci panu marszałkowi. Jmp. kaliski: Rozumiałem, że te tu jest miejsce, gdzie dicere quod velis, sentire quod sentis *(!)*, lecz jako ex alio eventu rerum inaczej doznawam, tak kiedy każdy poseł ullis legibus liberum veto constringere nie może, przepraszam tedy wmpana, mości panie wiski, że ta jego qua illegitima ratio nie może mieć animadversionem, ale upraszam jmci pana marszałka, ażeby po jednemu z każdego województwa do skarbu ichmciów panów deputatów nominować raczył. Jmp. poznański *etc.*

Digitized by Google

Jmp. Horain, poseł wileński, uprzykrzywszy sobie mniej potrzebną o delegacyi kontrowersyą, de modo et genere słuchania kalkulacyi, nie o przysiędze pomyśleć życzył.

Jmp. Męciński, poseł krakowski, przypomniał, że na sukcesorach jmci pana Moszyńskiego, podskarbiego kor. przeszłego, milion sumy zaległo, bo miasto 700,000, przez trzy lata kalkulował się tylko ze 400,000. Więc remonstrował, aby jmp. instygator kor. zapozwał sukcesorów.

Jmp. Nakwaski, poseł wyszogrodzki, de modo kalkulowania się podał sposób, ażeby teraźniejszy podskarbi kor. likwidował się według importancyi jmci pana Grabowskiego, referendarza koronnego.

Jmp. Oskierko, żaląc się na utratę czasu przez mniej potrzebne kontrowersye, upraszał wszystkich ichmciów, ażeby na dalszą denominacyą deputatów zezwolić chcieli. Na co gdy generalna zaszła zgoda, do kalkulacyi skarbu przez jmci pana marszałka nastąpiła delegacya.

Z prowincyi wielkopolskiej do skarbu koronnego: jmp. Walewski sieradzki, jmp. Gajewski poznański, jmp. Grabowski inflancki, jmp. Gomoliński łęczycki, jmp. Przyjemski łomżyński, jmp. Podczaski gostyński posłowie;

Z prowincyi małopolskiej: jmp. Rusocki oświecimski, jmp. Sierakowski wiślicki, jmp. Jałowicki kijowski, jmp. Stoiński lubelski, jmp. Wereszczyński chełmski posłowie;

Z Wielkiego Księstwa Litewskiego ichmość panowie: Sulistrowski ośmiański, Aleksandrowicz lidzki, Chreptowicz grodzieński, Domasławski wyłkowyjski, Straszewicz inflancki, Eydziatowicz smoleński posłowie.

Do słuchania kalkulacyi jmci pana Grabowskiego [1]):

Z prowincyi wielkopolskiej ichmość panowie: Miaskowski poznański, Niegolewski kaliski, Rostkowski wiski, Zieliński i Dembowski płoccy, Lasocki gostyński, Okęcki warszawski, Szydłowski ciechanowski, Zieliński nurski, Mikucki wiski posłowie;

Z prowincyi małopolskiej ichmość panowie: Jordan krakow-

---

[1]) **N. F.** *dokładniej:* Pour examiner les comptes du dernier quartier de l'administration de Mr. Grabowski.

Digitized by Google

ski, Skarbek halicki, Humiecki podolski, Trębiński lubelski, Gurowski kijowski posłowie;

Z Wielkiego Księstwa Litewskiego: jmp. Narbutt, poseł lidzki, jmp. Strutyński, poseł bracławski, jmp. Grothus, poseł upicki, jmp. Odachowski, poseł żmudzki, jmp. Korsak, poseł połocki, jmp. Boratyński, poseł orszański.

Do artyleryi koronnej, do sukcesorów jmci pana Rybińskiego:

Z prowincyi wielkopolskiej ichm. pp.: Skorzewski poznański, Jabłonowski płocki, Mokronowski warszawski, Szymanowski wyszogrodzki, Poniatowski rożański, Ossoliński nurski posłowie;

Z prowincyi małopolskiej ichmość panowie: Wielogłowski krakowski, Trojanowski stężycki, Tyszkiewicz kijowski, Tarło podolski, książę Lubomirski sandomirski, Czeczel bracławski, Podoski rożański posłowie;

Z Wielkiego Księstwa Litewskiego ichmość panowie: Sapieha wiłkomirski, Wazgird trocki, Karp żmudzki, Brzostowski starodubowski, Sieheń wołkowyjski, Łaniewski inflancki posłowie.

Po nominacyi ichmciów panów deputatów doniósł jmp. marszałek izbie poselskiej, że miał sobie list oddany od jmci pana markwissa d'Issards,*) posła pełnomocnego króla jmci francuskiego, na którego czytanie sensum exquirebat izby poselskiej. O co, gdy cała izba poselska prosiła jmci pana marszałka, czytał go idiomate latino. Kontenta jego nic w sobie inszego nie zawierały, jako sponsyą nierozerwanych związków między Rzplitą i królem jmcią francuskim. Będąc tedy cała izba ukontentowana oświadczeniem tak wielkiego monarchy, prosiła jmci pana marszałka, aby zniósłszy się z ministrami i senatorami, chciał myśleć o odpisaniu na ten list. Poczym solwowana sesya in crastinum.

SESYA DWUDZIESTA.

Die 25 Octobris.

Książę jmć marszałek, zwyczajnym trybem zagaiwszy sesyą, pytał się izby poselskiej, jeżeli zgoda na czytanie projektu, na którą kwestyą od jednych affirmative, a drugich negative odebrał rezolucyą.

*) De Galean margrabia des Issards, ambasador francuski 1746—51.

Digitized by Google

Wziął głos książę jmć Czartoryski, poseł wiślicki [1]), perswadując wszelkie takowe na stronę oddalić formalitates, któreby contra exigentiam legis cursum obrad tamowały. Więc ex mente instrukcyi swojej oświadczył się na żadne nie pozwalać głosy, jeżeliby projekta nie były czytane.

---

[1]) N. III: uznawając, że favente propitio Numine formalitates sejmu in ulteriori suo progressu są uspokojone i skuteczne dla siebie odebrały satysfakcye, tak idąc conformiter do prawa roku 1690, które post regressum do izby poselskiej i po delegowanych tamże do konstytucyi i skarbu deputatach tak opisuje, ażeby ante omnia od zaczęcia projektu internae et externae securitatis dalsze swoje formowali progressus, województwo sędomirskie, stosując się do tegoż prawa, zaleciło onemu i mocno to w instrukcyi swojej potwierdziło, jakoż usilnie dopraszało się do formowania projektów internae et externae securitatis in ordine dalszych obrad postępować i czytania starych projektów, ażeby ad normam onych i nowe były formowane; sin secus nie, do niczego tedy accedere nie chciał. Jmp. Niegolewski kaliski, pełne wdzięczności i należytej rekognicyi ku Majestatowi J. Kr. Mości niosąc podziękowanie, że dies salutiferos obmyśliwszy ojczyźnie naszej i odstąpiwszy własnych dziedzicznych państw swoich interesów, ojcowskie swoje wypełnił obowiązki, do projektu internae et externae securitatis, która consistit in robore zmocnienia sił ojczystych, należałoby, ażeby Rzplita nasza nie tylko była constituta legibus, ale też armata legionibus, tak nie zabierając czasu, zachował ad mentem instrukcyi suo loco domówić się, a jako we wszelkich interweniencyach ordo anima rerum, sollicitabat, ażeby w jedną materyą druga intrusive nie wpadała, a tak Deus hosce secundabit conatus. Jmp. Sulistrowski, poseł oszmiański, praesentiendo to sobie, że niemasz nic pożądańszego, jako miłym swobodnej wolności cieszyć się pokojem: innumeris melior pax optima melior triumphis, ale gdyby czasem nie byli decepti imagine pacis, zachować się należy we wszelkiej ad omnes casus gotowości i do dania odporu natarczywym imprezom: więc życzył i do niczego accedere nie chciał, tylko aby quam maxime interna et externa securitas uprowidowana została. Interna securitas przez aukcyą wojska solidari powinna, która tak prędko nastąpić nie może; nie inne tedy wynajdował media, ażeby Rzplita była secura, jako jest destituta viribus; externam securitatem, t. j. nienaruszoną somsiedzką z postronnemi potencyami przyjaźń konserwować zalecał. Dopraszał się oraz imieniem całej prowincyi litewskiej prowincyonalnych sesyi. Jmp. rawski młodszy *etc.*

Digitized by Google

Jmp. Czeczel, poseł bracławski, na fundamencie wczorajszej illacyi odezwawszy się, na czytanie projektów nie pozwalał.

Jmp. Granowski, poseł rawski, nieraz w izbie poselskiej już proponowaną od siebie prekustodycyą ponawiał i na dniu dzisiejszym, ażeby teraźniejszy pocztmajster od funkcyi swojej był oddalony, a to in fundamento prawa annorum 1631 et 1637, które cudzoziemców od wakansów w Polszcze excludunt, przywodząc pro exemplo niejakiego Hekczera[1]) quondam tu w Polszcze generalnego pocztmajstra, którego z tej tylko racyi, że extraneus, od funkcyi swojej przez konstytucyą 1699 Rzplita amovit. Ekskuzował się in facie całej izby, jako non involvendo se in jura majestatica, unice przy prawie i przy paktach konwentach trzyma się. Produkował ex pactis conventis, jako tam ipsis terrigenis, paritate gaudentibus, possessionatis et bene meritis, powinny być wakanse panis bene meritorum rozdane. Sinsecus, jeżeliby w tej swojej słusznej illacyi nie miał odebrać satysfakcyi, przyniewolonymby się widział sistere activitatem. Perpendendo jednak, aby ta materya cursum publicznych obrad nie tamowała, prosił jmci pana marszałka o uczynienie hoc in passu rezolucyi, jeżeliby jaką a Majestate nie odebrał.

W czym jmp. marszałek appellando fidem całej izby i samego jmci pana rawskiego, jako publicznie przed tronem Majestatu o ten domawiał się interes, dodając, że ta rzecz nie prywatnie, ale publicznie stała się przez ręce ichmciów panów pieczętarzów, jmp. Wolski, poseł chęciński[2]), upraszał tak jmci

---

[1]) *Właściwie:* Hetschera, *por.* Vol. Legum, VI, 62. [2]) **N. III**: nie wysłuchawszy dobrze z głosu jmci pana rawskiego propozycyi, wniósł to, że jmp. rawski, nie przystępując ad projecta internae et externae securitatis, tamuje ulteriorem cursum sejmowania. Jmp. marszałek: Jako widzę, mwmpanowie, est Deus in nobis, agitante calescimus illo, kiedy unanimi ore labioque proponowane całej izbie zgodne zachodzą zdania, ażebyśmy ad obloquentiam prawa zwyczajem i porządkiem przystąpili do czytania projektów, a kiedy jmci pana rawskiego mwmpana zachodzi do mnie rekwizycya, abym jakowąś rezolucyą a Majestate oddał, samego wmpana appello fidem, że nie prywatnie, ale dość obszernie per os publicum jmci pana kanclerza w propozycyi swojej odebrałeś od pana deklaracyą. Pytał, jeżeli jest wola ichmciów do czytania projektów. Jmp. Aleksandrowicz domówił się, ażeby po przeczy-

Digitized by Google

pana marszałka, jako i jmci pana rawskiego, aby ta materya tantisper zawieszona była, a do czytania projektów przystąpiło się, solidando pacem internam et externam, o tym pomyśleć, coby było patriae salutarius.

Jmp. Skarbek, poseł halicki, i Sulistrowski, poseł oszmiański, in sensum poszli jmci pana Wolskiego, z których ostatni upraszał jmci pana marszałka, aby jak najprędzej sesye prowincyalne accelerari mogły.

Jmp. Trypolski, refutując illacyą jmci pana rawskiego, oświadczył się, jako i on ma od województwa swego niektóre sobie zlecone komisye, loco których dając miejsce majoris momenti interesom, proponować ich wcale nie będzie. Zagrzewał ichmciów, aby, solidando securitatem internam et externam, do czytania projektów przystąpili. Życzył praepostere pomyśleć o aukcyi wojska na sejmach przyszłych, a teraz unice o sposobach i dobrej ekonomice projekta układać.

Jmp. Boratyński, poseł orszański, interlocutorie odezwawszy się, instabat, aby projekta, które się ułożą, ręką jmci pana marszałka (ne quid ingerat ultra assensum izby poselskiej) podpisane były.

Jmp. marszałek, annuendo desideriis jmci pana orszańskiego, spopondit nie tylko, nacoby zgoda całej izby nie zaszła, nic nie ułożyć, ale owszem ab majorem securitatem podpisać się cum deputatis do konstytucyi.

---

taniu projektów desideria ad mentem instrukcyi swojej donieść mógł. Jmp. kijowski, chwaląc godne zdanie i sentyment książęcia jmci łowczego koronnego, posła sandomirskiego, eksplikował, że jako sejm post regressum do izby poselskiej zwykł zawsze się juxta mentem prawa zaczynać od projektów internae et externae securitatis, tak klarygował się: formujcie one, jeśli się zdadzą, a jeśli nie, rezolwujcie, a pragnąc widzieć Rempublicam nie tylko armatam legibus, ale też legionibus, jako ex mente instrukcyi swojej zniesienia pogłównego dopraszał się, tak życzył augere skarb koronny i pomyśleć de genere podatkowania, a potym aukcyą wojska promowować; tak semel pro semper uczynić commissarios do sprawiedliwego zweryfikowania, bo znajduje się u niektórych patryotów większa ekspensa w podatkowaniu, aniżeli percepta w intracie. Prosił oraz, ażeby te projekta, które w izbie poselskiej pro salvis et utilibus uznane będą, do izby senatorskiej natenczas wchodzić powinne *(!)*. Jmp. bracławski *etc.*

Digitized by Google

Po tej jmci pana marszałka deklaracyi nastąpiła uniwersalna całej izby zgoda na czytanie projektów od J. Kr. Mości podanych, jakoż i czytanie ich przez jmci pana Latalskiego, sekretarza kor., nastąpiło. Quoad primum, że ponieważ się postronne potencye z tym ku Rzplitej oświadczyły, że nie tylko dawne foedera illaese et sacrosancte obserwować, ale, co większa, ścisłą na dalsze czasy przyjaźń zachować obiecują. Zaczym i Rzplita, wzajemną ad mentem konstytucyi 1726 et 1736 annorum oświadcza się przyjaźnią.

Po przeczytaniu tego projektu[1]) jmp. Jałowicki, poseł kijowski, upraszał jmci pana marszałka, ażeby konstytucya sejmu pacificationis anni 1736, na której teraźniejsze cum vicinis fundatur przyjaźni oświadczenie, in facie izby poselskiej dla informacyi była przeczytana; po której to przez jmci pana sekretarza sejmowego przeczytaniu, nie zdało się temuż jmci panu Jałowickiemu przerzeczonych konstytucyi specyfikować, ale tylko sub data anni praesentis amicitiam cum vicinis oświadczyć.

Jmp. Czeczel, poseł bracławski, probował, że oświadczenie przyjaźni z naszej tylko strony, a nie od postronnych, nie bywa skuteczne, ponieważ po sejmie pacificationis i konstytucyi 1736 województwu bracławskiemu Rosya wiele gruntów pozabierała, zamki pobudowała[2]), z których i teraz przez kozaków częstemi infestuje ekskursyami i najazdami. Zaczym upraszał jmci pana marszałka, ażeby w tymże samym projekcie obwarowana była województwa bracławskiego securitas, i to, co jest per violentiam avulsum, restituatur.[3])

---

[1]) **N. III** *d.:* Jmp. Trypolski kijowski quoad solum verbum „państwa naszego“ to przyłożyć usiłował, iż „państwo nasze cum annexis provinciis suis“. Książę jmć łowczy koronny prosił o elucydacyą, jakich prowincyi, ponieważ Rzplita constituta jest ex tribus provinciis. Odpowiedziano tedy: Kurlandyą i Prusyą. [2]) **N. III** *d.:* gdzie różne czynią egzakcye, zabójstwa. [3]) **N. III**: Jmp. sandomirski praecavebat także sobie in simili praetensione do państwa węgierskiego suo loco domówić się. Jmp. marszałek eksplikował i sądził być salvo meliori sensu ichmciów panów posłów te pretensye regulujące się do projektu konferencyi z postronnemi, a gdy zgodzili się unanimi voce do ingrosowania w tenże projekt internae et externae securitatis, iż „państwo nasze cum annexis provinciis“, i jako nie uznawali być necesse wyrażenia do wspomnianej konstytucyi roku 1736 cum puncto quoad solam confidentiam et amicitiam cum vicinis, tak

Digitized by Google

Któremu jmp. marszałek reposuit, że tej partykularnej illacyi w generalnej ze wszystkiemi oświadczenia się przyjaźni w projekcie nie może być locus, która directe należy do konferencyi z ichmciami postronnemi ministrami, i tak temu jmci, jako i wszystkim, którzyby od sąsiedzkiej potencyi jakąkolwiek ponosili krzywdę i dolegliwość, spisawszy ją sobie, ad manus podać radził dla informacyi i dopomnienia się przez ichmciów panów ministrów, ex senatorio ordine do tej konferencyi naznaczonych. Na co wszyscy ichmcie zezwolili i na pierwszy securitatis externae projekt zgodzili się.

Jmp. Męciński, poseł krakowski, według instrukcyi swojej tak o sądy i komisye pograniczne względem szkód, od Węgrów poczynionych, domawiał się, jakoteż J. Kr. Mości pokornie suplikował, ażeby in visceribus regni nietylko rekrutować zakazał, ale i te pułki, które na różnych konsystencyach znajdują się, do państw swych dziedzicznych miłościwie wyprowadzić raczył, ponieważ przy naznaczonej sobie prawem pro custodia corporis 1200 gwardyi kwocie bezpiecznie na każdego szlachcica łonie zasypiać może, z których każdy przy dostojeństwie J. Kr. Mości do obrony Majestatu gotów jest życie własne azardować. Upraszał oraz, ażeby za poczynione w województwie krakowskim przez ludzi jmci pana Ostena*) krzywdy z łaski J. Kr. Mości mogła być rekompensa.

Tęż samą materyą promowowali ichmość panowie Jałowicki kijowski, Walewski sieradzki posłowie, z których ostatni [1])

---

samej konstytucyi wspominania nie potrzebowali, co wszystko ad velle onych jmp. sekretarz sejmowy do tegoż projektu przydał i skasował, i za potrzykrotnym pytaniem się przez jmci pana marszałka, jeżeli zgoda uniwersalna na niego, został aprobowany. Jmp. gostyński młodszy i miński starszy praecustodiebant sobie przymówić się ad internam securitatem. *Dalej Męciński o werbunkach.* [1]) **N. III**: Pragnąłem ustrzedz się być linea temporis, jako jest niedościgła onego strata, ale kiedy mi przychodzi do roztrząśnienia projektu internae et externae securitatis, aliquam mensuram temporis wziąć mi potrzeba. Więc tedy, quod pertinet ad externam securitatem, nie przymawiam

*) Pułkownik Henryk Levin von der Osten; o zajściach tataj wspomnianych ob. artykuł Franciszka Genthe, Das sächsisch-polnische Bosniaken-Regiment etc., Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und Herzegovina, X, 1907, 345 — 67.

Digitized by Google

upraszał jmci pana marszałka, ażeby przez księcia jmci prymasa, jako intermedium ordinem, o pomienionych J. Kr. Mości chciał donieść egzorbitancyach, o których J. Kr. Mość i po dzisiejszy dzień nie wie. Upraszał ichmciów panów senatorów, ażeby in materias assensum omnium ordinum concernentes nie wdawali się i sine scitu equestris ordinis ablegatów za granice nie wysyłali, nie wiedząc *(za)* jakie zasługi ze skarbu Rzplitej jmci panu Wilczewskiemu *) tak znaczną kontentacyą senatus consilium naznaczyło, i po co jmci pana Flemminga **) do Moskwy z tak zna-

się, bo nil w sobie ma derelicti; co ad internam securitatem, jako mię stringit arakter poselski, tak biorę sobie pro cardinali confidentiam inter Majestatem et libertatem. Oświadczamy się i tej fundament zachowujemy poprzysiężonej wierności, że jako ociec łaskawy ku synom, pan miłościwie rządzący poddaństwem, jest bezpieczen J. Kr. Mość, że na łonie każdego bezpiecznie spoczywać może, i jako ten pan sacrosancte spopondit in pactis conventorum, tak wiem to dobrze, że cum regnante leniter et suaviter procedere należy. Na eksplikacyą dolegliwości naszych muszę iść jak do ojca z powinnym rekursem. Pierwsza boleść stanu szlacheckiego, iż przez konstytucyą r. 1726 i konstytucye sejmu pacificationis pro praesidio J. Kr. Mości tysiąc dwieście ludzi pozwolono, których lubo się więcej supra computum liczy, a gdyby nam nie dokuczali, głuchoby o tem było; ale kiedy różne egzorbitancye, egzakcye, krzywdy bracia nasza ponoszą, świadkiem są województwa krakowskie i sieradzkie, takich inkonweniencyi, że et generi vix tutum, więc upraszam J. Królewskiej Mości, ażeby kontentując się tem, co prawo mieć pozwoliło, rekrutów tych, przez pacta conventa zabronionych, albo dimittere, albo do państwa swego uprowadzić rozkazał. I inne incompatibilitates mijam milczeniem, abym się nie zdał być narażeniem; upraszam jmci pana marszałka, aby chciał referre księciu jmci prymasowi, który jako prymacyalna osoba conscientiose J. Kr. Mości donieść raczy, w czym nasza laeditur immunitas. Ponieśli ruinę wolnego głosu w izbie senatorskiej, gdy mówić nie pozwolono, co jako ad integritatem internae securitatis regulari powinno, tak należy projekt takowy praesenti sancito uformować, ażeby poseł mógł bezpiecznie w izbie senatorskiej ad pacta conventa przymówić się. Pytał oraz, za jakie usługi, z jakiej racyi kontentacyi jmci panu Wilczewskiemu napisano, w czym skarb koronny minuitur et extenuatur, oraz sto sześćdziesiąt tysięcy na reparacyą zamku, trzydzieści sześć tysięcy na komisye trybunału radomskiego*; etc.*

*) Wilczewskiego nagrodziła rada senatu po sejmie grodzieńskim r. 1744 za wykrycie intrygi pruskiej.

**) Jerzy Detlov Flemming, generał artyleryi litewskiej, późniejszy

cznym depansem posyłało, który do dzisiejszego dnia z ablegacyi swojej nie uczynił relacyi.

Wziąwszy zatym głos jmp. Aleksandrowicz, poseł lidzki, nie tylko dopraszał *(się)* o zniesienie *(z)* dóbr ziemskich podymnego, które roku 1717 do przyszłego sejmu było pozwolone, ale też o eksklusyą cudzoziemców z dóbr J. Kr. Mości ekonomicznych, z regimentów, żup. komór et generaliter a quibusvis officiis instabat. Wniósł i to, ażeby według konstytucyi 1736 żaden więcej nad dwa starostwa nie trzymał; toż samo i o białych głowach de jure communicativo censuit; na żadne indygenaty i nobilitacye nie pozwolić deklarował, oraz ażeby starostwa, jako już ad pristinum florem przyszły, całe onus żołnierzom płacenia na się przyjęły.[1])

Książę jmć Czartoryski, poseł wiślicki, radził takowemi illacyami, które ad externam et internam securitatem zgoła nie należą, nie zabierać czasu, lecz do kontynuacyi projektów postąpić, oświadczając się, że i sam 80 punktów ma w instrukcyi, które non hoc loco, ale na prowincyalnych sesyach proponować deklarował się.[2])

---

[1]) **N. III** *d.*: Ad mentem instrukcyi swojej na żadne indygenatów nie pozwalał nobilitacye *(!)* juxta praescriptum legis 1700 *(!)*, aby nobilitatis żadne officia, beneficia i legacye usque ad tertiam generationem dawane nie były, aby urzędy litewskie w Litwie, a koronne w Koronie distribuentur. [2]) **N. III**: Jmp. marszałek wyraził przez wniesienie próżnych illacyi jakby stać na jednem miejscu a nie postępować; tak wielkie propozycye i punkta ichmciów doniesione wszystkie mieć będą zupełną od izby satysfakcyą, ażebyśmy tylko gradatim chcieli postępować do projektów, do których bez aryng, tylko szczególnie do interesu domawiać się asseruit. Jmp. łomżyński w głosie swoim interes poczty ponderando, że się reguluje ad internam securitatem, aprobował w tym punkcie zdanie jmci pana rawskiego. Jmp. halicki dopraszał się u jmci pana marszałka z tych województw, które wielkie od somsiedzkich potencyi ponoszą gravamina, naznaczyć delegatów do konferencyi z ministrami vicinorum. Jmp. marszałek: Ponieważ prośba moja żadnego w łasce wmpana znaleźć nie mogła waloru, więc amore boni publici obtestor, ażeby in ulteriori, nie czyniąc już farraginem rerum, jako to przez nowe materye

podskarbi, jeździł przed sejmem w r. 1744 do dworu rosyjskiego celem omówienia z kanclerzem Bestużewem sasko-polsko-rosyjskiej akcyi przeciwko Prusom.

Digitized by Google

Tegoż samego był zdania jmp. Gumowski i jmp. Odachowski, poseł żmudzki.

Potym nastąpiło drugie projektu czytanie tak o pospolitym ruszeniu ad mentem konstytucyi annorum 1621, 1624 et 1677, ażeby ad omnes casus Rzplita była gotowa, jako i o prezentowaniu się suo loco et tempore sub praescripto rigore być powinnym. Na ten drugi projekt wszyscy się zgodzili.

Trzeci projekt był, ażeby sejm ordynaryjny w pierwszy poniedziałek zaczynał się po św. Bartłomieju; i na ten trzeci generalna całej izby zaszła zgoda. [1])

---

coraz nowe wpadają propozycye i tak sejmy nasze gadaniem tylko kończymy, niżeli samą rzecz robimy, klarygował się, że każdego głos suo loco odbierze satysfakcyą. Jmp. żmujdzki po przeczytanych projektach dopraszał się pozwolenia sobie campum przymawiania się ad desideria instrukcyi swojej. Jmp. Małachowski, staroście oświecimski, idąc in sensum ichmciów panów krakowskiego i sieradzkiego posłów, jako także księstwo oświecimskie od postronnych cierpi injurias, wojska super computum pozwolonego prawem J. Kr. Mości, pro custodia corporis zostającego się, coaequationem dopraszał się. Tandem cum assensu ichmciów panów posłów projekt konferencyi z ministrami postronnemi był czytany; do którego jmp. wiski przymówiwszy się, że ci ichmość panowie delegati, którzy już pomarli, jako cessant activitate, tak exposcebat in locum ich alteros naznaczenia. Na co hoc in puncto odpowiedział jmp. marszałek, że kiedy Król Jmć autoryzować będzie z senatorów do konferencyi, natenczas i ja zechcę to exequi, quod muneris mei będzie. Jmp. wiski reposuit: wolno J. Kr. Mości kiedy chcąc to adimplere, a wmpan absque mora pro publica expectatione nominować powinienbyś. Jmp. lidzki do projektu konferencyi desiderium prowincyi W. Ks. Litewskiego względem zabranych przez dawniejsze inkursye aktów ingrosowania dopraszał się. Jmp. marszałek pro satisfactione desideriorum każdych województw podał te sposobniejsze medium, ażeby każde województwo, które ma jakowe od postronnych dolegliwości, in scriptis opisało, za oddaniem których w ręce swoje oddać przyrzekł ichmciom panom ministrom. Tak niżeli będą ichmość delegati do konferencyi, pro praesenti teraz projekt pospolitego ruszenia, jeżeli jest wola ichmciów, aby był czytany. Na co pozwolono. [1]) **N. III** *d.:* Jmp. łomżyński justa ratione sua na to pozwolić nie chciał, ale kiedy gęste i zgodne in unum hoc velle zdania ad id inflectere starali się, aby się nie zdał być refragarius, annuere ich votis musiał, który także simili modo koroborowanym został. Jmp. grodzieński Chreptowicz dla

Tandem jmp. Błeszyński[1]), poseł sieradzki, upraszał jmci pana marszałka, ażeby w jego województwie przez teraźniejszą konstytucyą były naznaczone suo loco sejmiki relationis.

Także jmp. Narbutt, poseł lidzki, o przywrócenie actorum, przez Moskwę podczas inkursyi do Smoleńska zabranych.

Post haec jmp. marszałek na prośbę ichmciów panów posłów, solwowania sesyi oczekujących, zalimitował sesyą in crastinum na godzinę 9 od niekontynuowania *(sic)* dalszych projektów.

SESYA DWUDZIESTA PIERWSZA.

Die 26 Octobris.

Jmp. marszałek, dla krótkości czasu bez słów wybornych dziękował Panu Panujących, że z nieskończonego miłosierdzia pozwolił wkroczyć do projektów: a jako na dniu wczorajszym pobłogosławił intencyom, tak i na dzisiejszym że poszczęści, spodziewał się. Więc zachęcał izbę poselską, ażeby od projektów względem ugruntowania świętej sprawiedliwości consilia swoje zacząć chciała i zagęszczonym we wszystkich subseliach inkonweniencyom słusznie zabiedz, aby za sobą kary i zemsty publicznej na całe państwo nie ściągnęły, dla których regna de gente in gentem transferuntur. W tejże materyi chcąc swój czytać projekt, o audyencyą upraszał.

Na co jedni ichmość panowie posłowie assentiebant, drudzy contradicebant, tak o prowincyonalne sesye domawiając się, jako też partykularne desideria od województw swoich promowując.

Osobliwie jmp. Męciński, poseł krakowski, interlocutorie przymawiał się, ażeby J. Królewska Mość Pan Nasz Miłościwy przez diploma swoje stanom Rzplitej deklarować raczył, że rekrutowanych ludzi [2]) albo precz rozpuści, albo ex visceribus regni wyprowadzi.

---

dalszych formowania in crastinum projektów o solwowanie sesyi upraszał. [1]) **Kr. III**: Tu sieradzki Błeszyński domówił się o sejmik komisarski, którego tam nie bywało, na co cała izba consensit. Do naznaczenia zaś sejmików relationis projekt ma być podany. Tu niektórzy posłowie o sesye prowincyonalne prosili. Ks. marszałek *etc.* [2]) **N. III** *d.*: przez których różne stały się i dzieją się obywatelom tych województw szkody i egzorbitancye.

Digitized by Google

Jmp. Chlebowski, poseł poznański, similiter upraszał jmci pana marszałka, ażeby Majestati deferre raczył o zabiciu jmci pana Malichnowskiego, burgrabiego wschowskiego. [1])

Także jmp. Miaskowski, poseł poznański, domawiał się, ażeby ob majorem securitatem fortecy Elbląga teraźniejszy komendant, jmp. Werdebel, uti extraneus, ab hoc officio był alienowany.

Na te pomienionych ichmciów illacye jmp. marszałek reposuit, że oboediendo voluntati ichmciów, tak o zabicie jmci pana Malichnowskiego, jako i o wszelkie w województwach poczynione przez rekrutów krzywdy w sprawiedliwych pretensyach (jeżeli się do J. Kr. Mości będą regulowały) adire Majestatem, a o inne dopomnieć się u ichmciów panów hetmanów nie omieszka. Zaczym upraszał, aby każde województwo, swoje pretensye punctatim spisawszy, podało ad manus jmci panu marszałkowi dla uczynienia informacyi J. Kr. Mości, a już podobnemi illacyami czasu więcej zabierać nie życzył, ale do kontynuacyi projektów przystąpić perswadował.

W tym razie jmp. Jałowicki, poseł kijowski, przypomniał szkody, przez regiment jmci pana Szybilskiego jmci panu Prażmowskiemu, staroście mszczonowskiemu, poczynione, aby J. Kr. Mości były doniesione.

Jmp. Wereszczyński, poseł chełmski, na fundamencie statutu za króla Zygmunta Augusta roku 1556 uformowawszy nowy projekt, ażeby sub poena capitis et confiscatione bonorum nikt się nie ważył za granicę wyprowadzać koni ani przedawać, upraszał jmci pana marszałka, ażeby ante omnia inter caetera projecta do konstytucyi był przyjęty; ad casum którego projektu jmp. Mikucki, poseł wiski, wiele alegował konstytucyi, dopraszając się o reasumpcyą onych.

Który to projekt de non educendis equis przez jmci pana marszałka, jako instrumentum executivum woli każdego, był do laski przyjęty et in facie izby poselskiej czytany.

---

[1]) **N. III** i **Kr. III** *poprawnie:* Walichnowskiego. **N. III** *d.:* przez żołnierzy w komendzie jmci pana Bedlebena, komendanta fortecy elbląskiej będących... ażeby takowy ekscess rigorosissime pro vindicta sanguinis był pokarany. **Kr. III** *podaje właściwe nazwisko rzekomego winowajcy:* Bardeleben.

Digitized by Google

Lecz jmp. Horain i jmp. Tyzenhauz, posłowie wileńscy, na aprobatę onego hic et nunc nie pozwolili, mniemając, że każde województwo pro arbitrio suo et exigentia może jeszcze co więcej przyłożyć do niego.

In hunc finem niektórzy ichmość z różnemi się ogłaszali addytamentami, osobliwie jmp. Boratyński, poseł orszański, przydawał, ażeby zboża za granicę nie wywożono.

Jmp. Horain, ażeby w Polszcze nie werbowano i tych ludzi za granicę nie wyprowadzono.

Jmp. Miaskowski, poseł poznański [1]), żeby ani wołów, ani owiec do Szląska nie wyganiano, bo z okazyi tych ewektyw wszystkie w Polszcze i Litwie podupadły emporia i cła.

Po tych przerzeczonych illacyach iterum chciał przystąpić jmp. marszałek do czytania projektu, ad securitatem internam przez naprawienie sprawiedliwości regulującego się, domowym największym niesprawiedliwość nazwawszy nieprzyjacielem, która z substancyi i worka odziera. [2])

Lecz książę jmć Czartoryski, poseł wiślicki, według tenoru punktów instrukcyi swojej radził wprzód obmyślić certum fundum płacy na aukcyą wojska, a to in ordine zniesienia z dóbr ziemskich pogłównego, które to fundum pro priori ad securitatem internam, niżeli korekturę jurium, należeć rozumiał, i po wczorajszych zakończonych securitatis externae projektach na dniu dzisiejszym o należących do aukcyi wojska życzył myśleć sposobach.

Zaczym jmp. marszałek upraszał księcia jmci Czartoryskiego, ażeby chciał ten swój in ordine augendarum virium przeczytać projekt.

Na co drudzy ichmcie nie zezwolili, dopraszając się turmatim, ażeby przez jmci pana marszałka projekt do poprawienia sprawiedliwości był czytany semotis omnibus particularibus materiis na czas dalszy.

---

[1]) **N. F**: fit un discours pathétique. [2]) **N. III**: A gdy za częstym i usilnym domaganiem się jmci pana chełmskiego o przeczytanie projektu był czytany, po przeczytaniu którego ichmość panowie posłowie nietylko co do niego augere albo też diminuere, ale per totum kasować usiłowali, jmp. chełmski nie pozwalał na żadne głosy, a gdy potym był reflexus in proposito, jmp. Oskierko *etc.*

Digitized by Google

Jmp. Oskierko, poseł mozyrski, względem zniesienia z dóbr ziemskich podymnego poszedł in sensus jmci pana Aleksandrowicza, posła lidzkiego, na dniu wczorajszym mówiącego, dopraszając się oraz, ażeby konstytucya anni 1661 o ekstradycyi zbiegłych poddanych reasumowana była, i żeby według jej od województw kijowskiego, bracławskiego i powiatu owruckiego zupełna powiatowi mozyrskiemu stała się satysfakcya, której ani przez trybunalskie lubelskie dekreta, ani przez przyjacielskie perswazye względem wydania poddanych dojść nigdy nie może sprawiedliwości, o sądy pograniczne dopraszał się. [1])

Jmp. Miaskowski, poseł poznański, chcąc, aby ichmość contradicentes pozwolić raczyli na czytanie projektów do korektury, wykładał omnia genera infelicitatis redundare z niesprawiedliwości, przyznawał się, żeby lżej krzywdę od nieprzyjaciela znosić był gotów, niżeli przez niesprawiedliwość trybunału. Bo żołnierz zrujnowawszy, przynajmniej ziemię et aliquam superficiem zostawi; niesprawiedliwość zaś trybunałów fortunę i honor i życie odbiera. Więc zalecał całej izbie poselskiej, aby od tej materyi, na której całość interna zawisła, zaczynać chcieli.

Książę jmć Czartoryski domawiał się, że ponieważ securitatis externae projekt szczęśliwie ułożony, iterum iterumque interlocutorie wnosił, aby punkt o aukcyi sił w nim się mógł pomieścić.

Poczym odezwał się jmp. marszałek [2]), pytając się, jeżeli zgoda na czytanie projektu do korektury sprawiedliwości, et sub-

---

[1]) **N. III** *d.:* O prowicyonalne sesye dla prowincyi litewskiej i aby litewskie w Litwie, a koronne w Koronie były distributici honores, dopraszał się. [2]) **N. III**: Głos jmp. stolnika poznańskiego, wielkiego posła a kolegi mego, gdy profunda adoratione weneruję, nie chełpię się z swojej osoby, bo się nie znam do zasług żadnych, quibus meruisse putarem; jmci panu kaliskiemu dziękował, że mocnemi racyami wesprzeć go raczył, i projektu sprawiedliwości czytania dopraszał się. Jmp. chełmski, non negando czytania inszych projektów, sed hac salva conditione, ażeby do projektu jego o niewyprowadzeniu koni za granicę albo quid augere lub też z niego diminuere, et pro reliquo oświadczył się, ponieważ ten projekt, jako jest in bonum commodum użyteczny, tak in fundamento praw postanowiony, wolno go etiam cassare; a tak, gdzie leges conduntur, tam et tolluntur. *Następuje czytanie projektu sprawiedliwości.*

Digitized by Google

secutum, że pozwolono na czytanie trzech projektów hac in materia ułożonych.

A gdy się dyskrepancya między niemi stała, tak, że jednym pierwszy, drugim ostatni podobał się, książę Radziwiłł, poseł bracławski [1]), do ostatniego się przymówił, aby krzywoprzysięstwa tak obostrzono, żeby convicti nie tylko abjudicatione ab officiis, confiscatione bonorum, ale i poena mortis pro qualitate delicti karani byli. O skasowanie vim legis sapientiae, która okazyą jest protrakcyi spraw, tak, że się nigdy końca doczekać sprawy nie można, dopraszał się; dziwując się, quod par super parem, to jest trybunał na trybunał habeat potestatem. O wpisach wspomniał, aby bez protelacyi bywały, et ad beneficia juris ichmć panowie patronowie, których sine numero mając, non recurrant, sed directe respondeant.

Jmp. Mikucki, poseł wiski, pochwaliwszy projekt trzeci de correctione justitiae, czytając konstytucyą anni 1538, domawiał się, aby circa juramenta ichmciów panów deputatów na trybunał ziemstwo przytomne było, i z gotową rzeczą do trybunału odjeżdżali.

Jmp. Trypolski, poseł kijowski, upraszał, ażeby ichmość panowie obrani deputaci na trybunał in facie zgromadzonych urzędników na sejmikach juramenta expleant. Przez co intruzom droga się zagrodzi, et per consequens korupcye ustaną. Corruptos surowo karać. Subsellium na sądy transgredientium przysięgi swoje super fidelitatem administrandi justitiam nie na sejmie, które często nie dochodzą, ale chociaż w Radomiu naznaczyć, salaria im dać należyte, dylacye wszelkie skasować, causas facti termino tacto sądzić; super causas juris aby patronowie, jako documentis muniti, przysięgali, życzył.

Jmp. Trębiński, poseł lubelski, interlocutorie domawiał się o deputacyi naznaczenie do projektów.

Jmp. Gomoliński, poseł łęczycki, in sensum idąc jmci pana Trypolskiego, o naznaczenie fori in convulsores legum et corruptores dopraszał się.

Jmp. Chreptowicz, poseł grodzieński, widząc, że ta materya in longum et latum rozciągnęła się, prosił jmci pana marszałka o naznaczenie sesyi prowincyonalnych, a projekta na inszy

---

[1]) **Kr. III**: Strutyński *brasławski*.

Digitized by Google

czas zachować. Na co gdy nie było zgody, zatamował activitatem; pendente hac inactione izby przez pół godziny, uprosili jmci pana Chreptowicza, że activitatem izbie przywrócił hoc praecustodito, aby odebrał od jmci pana marszałka sponsyą, że in fundamento sesyi prowincyalnych solwować będzie sesyą.

Książę jmć Czartoryski, poseł wiślicki, po zabranym głosie, produkując i czytając instrukcyą swoją, domawiał się, aby punkt o aukcyi wojska przed korekturą był w projekt inserowany, nie zagradzając jednak drogi do obwarowania sprawiedliwości.

Jmp. marszałek, pochwaliwszy zelum księcia jmci Czartoryskiego, że pro primo objecto ma zmocnienie sił Rzplitej, nad co nic zbawienniejszego nie sądził, ale ponieważ kwestya o korekturę się zaczęła i od niemałego czasu już się agituje, więc tym kończyć radził.

Jmp. Działyński, poseł poznański, exposuit, że zowiąc się synami ojczyzny naszej, vero et non ficto filiali amore obserwować i kochać należy; a ponieważ jmp. marszałek, nie stosując się do uniwersału J. Kr. Mości na sejmiki wydanego, wziąć przed się pro primo securitatem externam na dniu wczorajszym, internam zaś na dniu dzisiejszym, poczynając od świętej sprawiedliwości, prosił, aby solita praxi, jak i w Grodnie się działo, z każdej prowincyi do ułożenia korektury deputował.

In sensum którego poszedłszy jmp. Małachowski, poseł krakowski, exponendo, co za kara za niesprawiedliwość nas czeka od Boga, prosił o delegacyą do ułożenia projective korektury jmci pana marszałka, na co gdy unanimis zaszedł consensus, deputował jmp. marszałek:

Z Wielkiej Polskiej ichmciów panów: Działyńskiego, Miaskowskiego poznańskich, Zarembę sieradzkiego, Gomolińskiego, łęczyckiego, Mikuckiego wiskiego, Nakwaskiego wyszogrodzkiego posłów;

Z Małej Polskiej ichmciów panów: Męcińskiego krakowskiego, Trębińskiego lubelskiego, Trypolskiego kijowskiego, Wereszczyńskiego chełmskiego, Ciecierskiego drohickiego, księcia Radziwiłła bracławskiego posłów.

Na tym solwowana sesya, obligując ichmciów, aby zniósłszy się z senatorami i deputatami z izby poselskiej do konstytucyi, korekturę projective ułożyli.

Digitized by Google

SESYA DWUDZIESTA DRUGA.
Die 27 Octobris.

Książę jmć marszałek przy zagajeniu sesyi oświadczył się z tym, że na zaszłą anterius od różnych województw obligacyą był dnia dzisiejszego u J. Kr. Mości cum remonstratione szkód i krzywd tak przez jmci pana Ostena, jako i innych poczynionych, gdzie takową a Majestate odebrał rezolucyą, że dla zweryfikowania wszelkich krzywd i wiolencyi, przez kogo i na jakim miejscu popełnionych, będzie naznaczona komisya. Exquirebat zatym sensum ichmciów panów posłów, jeźli chcą pozwolić na czytanie projektów in ordine ubezpieczenia consiliorum, zmocnienia sił i wewnętrznej ekonomiki opatrzenia.

A że wielu ichmciów było temu kontradykujących i swoje partykularne województw interesa promowujących, zabrał głos jmp. Wolski, poseł chęciński, radząc, aby wszelkie particularitates na stronę oddalone były, i każdy z ichmciów nie turbido, ale consequenter, jak należy, ex turno swoje podawał media, do aukcyi wojska stosujące się i do obmyślenia dla niego punktualnej zapłaty in ordine zniesienia pogłównego, et eo fine upraszał czytać projekta.

Lecz znowu wiele ichmciów dało się słyszeć na to nie pozwalających, osobliwie ichmość panowie litewscy ante omnia o sesye prowincyalne domawiali się, na które ex ordine tychże ichmciów jmp. Strutyński, poseł brasławski, pozwolić nie deklarował, jeżeliby wprzód resultatum komisyi gdańskiej, dotąd in suis compendiis stanom Rzplitej niewiadomej, nie było publikowane; namienił oraz o sprawie jmci księdza biskupa piltyńskiego, że w sądach relationis jeszcze za króla Jana swój wzięła początek, aż do tego czasu na samej pendet deliberacyi; przydał, że in eodem subsellio injuriati kurlandczykowie od lat kilkudziesiąt świętej doczekać się nie mogą sprawiedliwości. W czym ex motivo instrukcyi swojej upraszał jmci pana marszałka adire Majestatem.

Na co jmp. Wolski, poseł chęciński, reposuit, że pomienione komisyi gdańskiej resultatum gdyby teraz czytane było, wielki potrzebniejszym materyom przyniosłoby uszczerbek zabraniem czasu, więc o czytanie projektów na dniu dzisiejszym i publikowanie resultatorum komisyi gdańskiej po prowincyonalnych

Digitized by Google

sesyach za powrotem do izby poselskiej, jakoteż i o sądy relationis w sprawie biskupstwa piltyńskiego i innych dopraszał się, ażeby J. Kr. Mość sitientibus justitiam bez wszelkiej dylacyi praebere raczył. Gdy zaś i powtórnie jmp. Strutyński, poseł brasławski, głos zabierał, odezwał się niejakiś jmp. Piotrowicz z województwa nowogrodzkiego z kondemnatą przeciwko niemu, tamując activitatem; a że pomieniony jmp. Strutyński eo instanti pokazał kwietacyą una cum cassatione rzeczonej kondemnaty [1]), zaczym z przyczyny niesłusznej weksy i tak ciężkiej honoru swego lezyi całej izbie poselskiej zatamował activitatem, jeżeliby niesłuszny obicyent hoc in puncto przez decyzyą koła poselskiego nie był skarany, o co i po wiele razy, tantas passus injurias, zostając in passivitate głosu swego, mocno domagał się; któremu gdy różni ichmość panowie posłowie czynili refleksye, że in hac causa facti nie jest ich potestatis szlachcica sądzić, odsyłali tę sprawę do inszego forum sądów marszałkowskich. Co słysząc, pomieniony obicyent in fuga victor evasit. [2])

Po tej tranzakcyi tak jmci pana marszałka, jako i innych ichmciów różne zachodziły perswazye, aby tę krzywdę swoją

---

[1]) **N. III** *d.:* fide testando, że tego kontradycenta ani znał nigdy ani widział; dopraszał się, niech stanie, wyzna i opowie, jeżeli tylko nie jest cudzym duchem tchnięty przez wyższe osoby, ktore, chcąc posła coarcere, z koła wyrzucić, takową czynią subordynacyą. *Według tej redakcyi kontradycent odezwał się już podczas pierwszej mowy Strutyńskiego, poczem Wolski wyraził zdanie, aby* takowego obicyenta, który na szczególną tylko inhiat lezyą honoru, adcytować do sądów marszałkowskich. Tandem wielki wszczął się rumor, wszyscy, z miejsc swoich ruszywszy się, gdy tego kontradycenta examinando multis rationibus komunikowali, że non proprio motivo suo, ale subordinante malevolo instinctu iujurius być się pokazał, do czego per partem przyznawając się, gdy pro tali ausu w sądach marszałkowskich obawiał się extensionem na się rigorem, cichym i potajemnym prawie sposobem z izby poselskiej sprysnąć musiał. *Skarżącemu się i tamującemu activitatem Strutyńskiemu poseł rożański proponuje wykazanie sposobów satysfakcyi; ów prosi posłów nowogrodzkich o informacyę co do Piotrowicza, którego nazwisko pierwszy raz usłyszał, i proponuje* poprawę konstytucyi obojętnej o sądzeniu rugów. [2]) **Kr. II** *d.:* Conclusum tedy, aby mu na bramie pozew przybiwszy, tanquam impossessionato otrzymać infamią.

pokrywszy niepamięcią, chciał jmp. Strutyński amore boni publici przywrócić activitatem, który wprędce z wyrażeniem tym, że to od kogoś innego była subordynacya in oppressionem wolnego głosu, dał się nakłonić i active pozwolił przystąpić ad ulteriorem obrad cursum cum hac praecustoditione jednak, aby wzwyż wymienionym illacyom satisfiat.

Zatym jmp. Walewski, poseł sieradzki, zabiegając na dalszy czas indemnitati ichmciów panów posłów, ażeby podobne przez obicyentów nie działy się inkonweniencye, publicznie za pozwoleniem czytał projekt, stosujący się do objaśnienia konstytucyi anni 1690, o rugach poselskich napisanej, gdy oraz do obwarowania głosu wolnego według konstytucyi 1736, ażeby po zakończonych w senacie ichmciów panów ministrów głosach każdy poseł mógł bezpiecznie ad pacta conventa przymówić się [1]); i gdy potrzecie jmp. Strutyński tak interes Kurlandyi jako i resultatum komisyi gdańskiej promowował, od jmci pana Tyzenhauza, posła wileńskiego, był reflektowany, że takowa materya do publikacyi nie do jednej poselskiej izby, ale ad plenos należy ordines, ponieważ naonczas wszyscy w to wchodzili. W tym razie jmp. Horain [2]) i ichmość panowie litewscy o prowincyonalne domawiali się sesye.

Jmp. Straszewicz, poseł inflancki, condolendo super diversitatem animorum, widząc laborantia in ruinam fata, widocznej potrzeby i zdrowego rozumu przymuszony perswazyą, że aukcya wojska niewypartym publicznego bezpieczeństwa jest filarem; ważyłby się hoc in puncto sistere activitatem, jednakże unikając, ażeby zelus boni publici in sinistras nie był obrócony interpretationes, tego czynić nie chciał, lecz na żadne projektów układanie nie pozwalając, o prowincyonalne sesye domawiał się. [3])

---

[1]) **N. III** *d.: swoją drogą i Strutyński zanosi prekustodycyę,* ażeby wygotowany przez siebie ex novo casu emergenti wynikający projekt był czytany, *i póki to nie nastąpi, parokrotnie nie pozwala na sesye prowincyonalne.* **Kr. III**: *Tarło upomina się o to, że mu odmówiono głosu w senacie. W tym samym duchu przemawia Stoiński, który chce też aukcyi wojska i rozpoczęcia sądów sejmowych.* [2]) **N. III** *d.:* jeszcze dziś. [3]) **N. III** *d.:* Jmp. miński Święcicki przed wniesioną illacyą jmci pana brasławskiego, zamówiwszy deklaracyą jmci pana marszałka o naznaczenie prowincyonalnych sesyi, ad executionem oną przywieść upomniał się.

Digitized by Google

Po krótkiej tandem dysceptacyi przystąpili do czytania projektu do aukcyi wojska służącego [1]), który to projekt mocą sejmu teraźniejszego zaleca każdemu województwu, ziemi i powiatowi, ażeby na przyszłych sejmikach relationis e medio sui obrało komisarzów nexu juramenti obowiązanych, ludzi wiary godnych i posesyonatów, którzyby, do dóbr ziemskich królewskich i duchownych zjechawszy, podymne, pogłówne, kwarty, hyberny, czopowe, szelężne et cujusvis generis intraty sprawiedliwie zweryfikowawszy, taryfy i regestra sporządziwszy, jedne do ziemstwa lub grodów, drugie do skarbu oddali, trzecie na przyszłą generalną komisyą z sobą komportowali. [2])

Po skończonym projekcie, gdy tacitus ichmciów panów posłów zaszedł consensus, zabierał się jmp. marszałek do solwowania sesyi, lecz interruptus od jmci pana Czeczela, posła bracławskiego, który dla lepszego zrozumienia ze dwa razy, aby go czytano, pretendował.

To gdy się uspokoiło [3]), zabrawszy głos jmp. Wolski chę-

---

[1]) **N. III**: był czytany projekt zmocnienia sił Rzplitej i drugi projekt naznaczenia komisyi do lustracyi. [2]) **Kr. III** *d.: Strutyński ponawia swoją pretensyę, na sesye prowincyonalne nie pozwala.* Tu go chcieli koronni posłowie odejść w poselskiej izbie, aby sam radził, kiedy trudni czas zbawienny consiliorum. Drudzy go prosili, żeby supersedował, bo to czytanie komisyi jest de tempore, ale non de loco; ks. marszałek perswadował, że dopiero się trzeba informować u ministrów, w czyich ręku to resultatum jest... Tandem drudzy go łajali o to, że tak uparty był, którego jmp. sandomirski Wolski wspierał racyami, że ta iskra jest to wolności et liberi veto kolebka, zaczym wolno posłowi przy słuszności dicere quae sentit et sentire quae velit. [3]) **N. III** *d.:* Jmp. brasławski nie pozwalał na prowincyonalne sesye. Jmp. Łaniewski, poseł inflancki, eksplikując to, iż upraszać jmci pana marszałka o naznaczenie sesyi prowincyonalnych jest aliquid ceremoniale, a mając już naznaczone sobie od tronu J. Kr. Mości, możemy bez dyspensy pójść na one, i chcąc wychodzić, zapraszał wszystkich ichmciów panów posłów prowincyi litewskiej. Jmp. brasławski eo magis exarsit, nie pozwalając na prowincyalną sesyą. Jmp. Działyński poznański, słysząc propozycyą jmci pana brasławskiego, ażeby relacya komisyi kurlandzkiej była w izbie poselskiej uczyniona, która że de tempore, to prawda, ale nie de loco, bo jako taż komisya a plenis ordinibus była naznaczona, tak in plenis ordinibus czytać oną należy, asseruit, że

Digitized by Google

ciński, Łaniewski inflancki różnych zażywszy perswazyi, aby jmp. Strutyński, poseł bracławski, desistat ab oppositione i na

---

za złączeniem się z senatem natenczas i wszyscy o to zechcą movere quaestionem. Jmp. brasławski: Non minor laus et avulsa tueri: od tak niemałego czasu wakuje księstwo kurlandzkie, bo suo destituta principe, który przez Carową Jejmość do zsyłki jest degradowany, więc ta importancya od lat tylu, która na niego należy, gdzie się obraca? Należy tedy, ażeby była refuzya tych intrat, coby pro subsidio zmocnienia sił ojczyzny byłoby suppeditamentem. Eksplikując się, nieodmienny był w swojej propozycyi. Jmp. marszałek: Ponieważ wmpan nie pokazujesz nam resultatum takowejże komisyi, i my jej nie mamy ad manus, więc dopiero informowaćby się trzeba a ministeriis, od kogo ją recuperare możemy. Upraszał jmci pana brasławskiego, aby przynajmniej hoc interstitio czasu, póki jej nie dostaniemy, pozwolił na prowincyonalną sesyą. I gdy po wielu różnych perswazyach zabrał głos jmp. sandomirski, excusando jmci pana Łaniewskiego, iż przez niewiadomość sistencyą activitatis przez jmci pana brasławskiego intendebat pójść na prowincyalną sesyą, nie już pro calcatum liberum veto dopraszał się meliorem w propozycyi jego felicitatem. Jmp. brasławski: Wielka i godna eksplikacya jmci pana sandomierskiego wychodziła byłaby ad contentamen, ale że jmć wmpan na honor arakteru poselskiego równego sobie jako tejże prowincyi posła niejakoweś abusus formować chciał, przez co jako mocno jestem laesus, tak w swojej pretensyi jestem amovibilis. Jmp. Łaniewski inflancki: Nie rozumiałem, aby przez to, com sensu meo mówił, miał czuć aliquam sensibilitatem jmp. brasławski mwmpan. Żem do tego dzieła dla uformowania projektów, które ichmość panowie koronni przez część sobie plausibiliter już wzięli, a my żadnego nie mamy, upraszał ichmciów panów prowincyi litewskiej posłów, od których zrozumiałem, że i jmć mwmpan nie ekscypował się, jako unius membri sumus. Lecz kiedy wmpan reprobas zdanie moje i tego pragniesz, abym et seorsive upraszał, upraszam jak najuniżeniej. Jmp. brasławski, wielkie zawsze i godne sentymenta mając in executione u siebie, pozwolił na prowincyalną sesyą, szczególnie tylko do poniedziałku, do sądów relacyjnych kurlandzkich. Przymawiając się, upraszał jmci pana marszałka, ut adeat Majestatem J. Kr. Mości, instando o złożeniu tychże sądów; rekomendował jmci pana Filszera i sprawę biskupstwa piltyńskiego, od lat sześciudziesiąt na deliberacyą wziętą. Jmp. marszałek w pierwszym punkcie, ut adeat Majestatem J. Kr. Mości o sądy kurlandzkie, drugim będąc a latere informowany, iż ichmość panowie deputaci, delegowani do projektowania korektury trybunałów koronnych, oczekiwają nil agendo na ichmciów

Digitized by Google

sesye prowincyonalne pozwolił; na co gdy nie pozwalał, jmp. Łaniewski *(obligował)* [1]), aby prowincya litewska, z miejsc swoich ruszywszy się, na prowincyonalne poszła sesye.

Ten krok jmci pana Łaniewskiego in oppressionem wolnego głosu tak zirytował jmci pana Strutyńskiego, posła brasławskiego, że żwawiej jak przedtym przy swojej trzymał się illacyi, deklarując się do niczego nie przystąpić, aż będzie czytane resultatum komisyi gdańskiej.

Po godzinnej koncertacyi interlocutorie między sobą, flexus przyjacielskiemi jmci pana marszałka, Sapiehy, posła słonimskiego, jmci pana Działyńskiego i samego jmci pana Łaniewskiego, publicznie go przepraszającego, prośbami, że niby sub ejus contradictione z prowincyą litewską na sesye wychodzić chciał, jako nie wiedząc, czyliby w swojej był uspokojony prekustodycyi, odezwał się jmp. Strutyński, jako tamować sesyi prowincyonalnych nie chciał, dopraszając się jmci pana marszałka, aby, jeżeli można, w tym mu uczynić satysfakcyą i to gdańskie resultatum przeczytać.

Na co jmp. marszałek replikując, asekurował jmci pana brasławskiego, że jako ad manus tego resultatum komisyi nie ma, tak upraszał, aby na konferencyą w tym punkcie z ministrami mu był czas kilkudniowy dany, a tymczasem na sesye prowincyonalne jeżeliby zgoda była, pytał się ichmciów.

Jmp. brasławski, convictus responsem jmci pana marszałka i obradom publicznym czasu nie zabierając, przywrócił plenarie activitatem; pozwalając na sesye prowincyonalne do poniedziałku, tę sobie uczynił prekustodycyą, aby ten interes komisyi gdańskiej zaraz był po sesyach prowincyonalnych przed inszemi materyami przedsięwzięty. Domagał się seryo, aby szlachta kurlandzka, z fortun dla publik naszych, szukając na sądach relacyjnych sprawiedliwości, wyzuta, była w konsyderacyi, jako nie z rozdwojonym sercem stanom Rzplitej szczera i przy-

---

panów deputatów ex senatorio et equestri ordine do konstytucyi naznaczonych i w tym jeżeliby adeat Majestatem, trzecim, kiedy ichmość panowie tam ex senatu quam et equestri ordine do konferencyi z pełnomocnemi ministrami postronnemi będą a Majestate naznaczeni, natenczas z izby poselskiej miał delegować, pytał, jeżeliby była unanimis wszystkich ichmościów wola, na co jednostajnie zgodzili się. [1]) *Uzupełnione według* **W.**

chylna. Rekomendował, aby sądy kurlandzkie przynajmniej co rok się sądziły; biskupstwa inflanckiego sprawę, Fischera zakonnika i innych sitientes justitiam, jakoteż i sprawę piltyńską po apostazyi biskupa tamecznego, już od króla Jana in deliberatione wiszącą. Nakoniec pragnął być informowanym, gdzie się intrata Kurlandyi przez tyle lat podziała, i kto się ex proventibus kalkulować będzie powinien.

Jmp. Rostkowski łomżyński, gdy jmp. marszałek chciał solwować sesyą in fundamento prowincyonalnych sesyi, odezwawszy się, instabat, aby pocztmagistrostwo generalne poczt koronnych vigore instrukcyi jego było ziemianinowi szlachcicowi bene possessionato i katolikowi oddane, mając do niego urazę, że pocztę, dawnemi czasy przez łomżyńską ziemię chodzącą, na inszy trakt obrócił; upominał się dalej, aby wszyscy Niemcy protestantes z komór, z ekonomii, z żup alienowani byli. O czym obligował jmci pana marszałka, aby circa reditum do izby poselskiej kategoryczną w tej materyi przyniósł od J. Kr. Mości rezolucyą.

Co mu stipulata manu jmp. marszałek przyobiecawszy, winszował ichmciom, aby na przyszłych prowincyonalnych sesyach concordibus votis za benedykcyą Boską na projekta się zgodziwszy, cum manipulo prac swoich do izby poselskiej na poniedziałek powrócili; i na tym solwował sesyą.

SESYA DWUDZIESTA TRZECIA.

Die 28 Octobris.

Sesye prowincyonalne na dniu dzisiejszym solita praxi na miejscach swoich zwyczajnych po klasztorach [1]) zaczęły się.

Prowincya wielkopolska, zacząwszy się o godzinie dziesiątej, trwała półtorej godziny, sub praesidio księcia jmci prymasa, który, zagrzewając ichmciów panów posłów ad unitatem spiritus, przystąpił do czytania projektu in materia ułożenia taryf, pogłównego, kwart, hybern, w dwudziestu dwóch punktach przez jmci pana wojewodę płockiego ułożonego. A że ichmość panowie posłowie domawiali się, aby ad trutinam go wziąwszy, na dniu ju-

[1]) *Według* **Jag. II** *wielkopolanie obradują u Bernardynów, małopolanie u Reformatów.*

trzejszym z racyami pro et contra comparere mogli, na tym solwował sesyą na dzień jutrzejszy na godzinę ósmą.

Prowincya małopolska sub praesidio jmci księdza biskupa łuckiego, od księcia jmci biskupa krakowskiego na ten akt dla indyspozycyi jego uproszonego, cum iisdem formalitatibus zagajona, dla niezjechania się wszystkich ichmciów panów posłów, po przeczytaniu projektu, zmierzającego do zmocnienia sił Rzplitej przez ułożenie varii generis podatków, limitowana na dzień jutrzejszy na godzinę ósmą.

Prowincya litewska[1]). Książę jmć podkanclerzy W. Ks.

[1]) **N. III**: Na dniu przypadającym św. Tadeusza, po obiedzie, zjechawszy się do ichmciów księży jezuitów litewskich ichmość panowie posłowie prowincyi litewskiej z j. o. i j. w. ichmciami pany senatorami, jako to: j. w. jmciami księży łuckim i smoleńskim biskupami, j. o. książęciem jmcią Radziwiłłem wojewodą, j. w. jmcią panem Massalskim kasztelanem, wileńskiemi, j. w. jmciami panami żmujdzkim, witebskim kasztelanami i j. w. podskarbim W. Ks. Lit. i innemi etc., a zgromadziwszy się do miejsca w refektarzu prowincyonalnym sesyom determinowanego, gdzie prezydował j. o. książę jmć Czartoryski, podkanclerzy W. Ks. Lit., który przy zagajeniu sesyi, remonstrując przed oczy bonum commune patriae, ażeby pro innato ku niej zelo et amore, jako kochające ojczyzny synowie, zbawienne podać i obmyślić ad manutentionem jej całości, swobód i wolności naszych nienaruszenie raczyli sposoby i to wszystko postanowić, cokolwiek ad internam quam externam securitatem i domowego porządku regulować się powinno, zagrzewał animos ad unitatem votorum. Jmć ksiądz biskup łucki, uznawając znaczny nieba favor, iż osobliwie indigitat nam szczęście, kiedy pozwala czasu tak drogiego, bo dla nieoszacowanego dobra pospolitego, tak zbawiennego, bo dla zmocnienia nadwerężonych sił ojczyzny, animował, że pod waleczną Pogonią W. Ks. Litewskiego waleczną wszelkie niezgody od nierozerwanej spaniałego serca animuszów jedności mieć będą rezystencyą, cum apprecatione: confirmet Deus, quod operatus est in nobis. Książę jmć prezydent, ponieważ hic et nunc dla niegotowości i dla opóźnionego czasu należące nie mogą się uformować projekta, exquirebat zdanie ichmciów, jeżeliby był zupełny assensus po kilku ad quodvis genus ułożenia projektów determinare. Na co gdy junctis vocibus zgodzili się, do pierwszego projektu, korektury trybunału: jmci pana Sapiehę łowczego litewskiego, jmci pana Tyzenhauza, jmci pana Chodźkę, jmci pana Narbutta, jmci pana Szyrmę posłów; do drugiego, czopowego-szelężnego: jmci pana Sirucia, jmci pana Karpia, jmci pana Gór-

Digitized by Google

Lit. w niebytności jmci pana kanclerza lit. zagaił sesyą prowincyonalną. Po zagajeniu naznaczył niektórych ichmciów panów deputatów do ułożenia projektów ex ratione korektury jurium i niezawodnej na aukcyą wojska obmyślenia płacy.

Jmp. Oskierko, poseł mozyrski, domawiał się o zniesienie dymów z dóbr ziemskich, któremi ab anno 1717 aż do tego czasu praeaggravantur, tak, iż w niektórych miejscach więcej jest dymów, niż osiadłości.

Jmp. Wazgird, poseł trocki, podobnym sposobem adhaesit sentymentom jmci pana Oskierki, posła mozyrskiego, hoc adjecto, ażeby dobra duchowne jak przedtym, tak i teraz podymne płaciły, ponieważ duchowne osoby podczas pospolitego ruszenia na koń wsiadać nie mogą, ani się popisować.

Jmp. Boratyński, poseł orszański, dopominał się o zniesienie z powiatu swego 25,000 czopowego szelężnego, z województwa połockiego na powiat orszański włożonego, na której kontrowersyi książę jmć podkanclerzy lit. solwował sesyą na dzień jutrzejszy na godzinę ósmą.

---

skiego, jmci pana Mirskiego i ichmciów panów orszańskich posłów; do trzeciego, sprawiedliwej kwarty ze starostw: jmci pana Okolskiego, jmci pana Chreptowicza, jmci pana Święcickiego, jmci pana Lenkiewicza, jmci pana Dąbrowskiego posłów; do czwartego, hybern z starostw: jmci pana Grothusa, jmci pana Sadowskiego, jmci pana Buchowieckiego, jmci pana Strutyńskiego, jmci pana Siehenia, jmci pana Brzostowskiego posłów; do piątego, pogłównego żydowskiego: jmci pana Sulistrowskiego, jmci pana Aleksandrowicza, jmci pana Ogińskiego, jmci pana Odachowskiego, jmci pana Wazgirda, jmci pana Łaniewskiego posłów; do szóstego, aukcyi skarbu: jmci pana Paca, jmci pana wiłkomirskiego, starostę puńskiego, jmci pana Mogilnickiego, jmci pana Platera, jmci pana Mickiewicza, jmci pana Massalskiego posłów; do siódmego, aukcyi wojska ewentualnej et ad genera podatkowania, jako to censum ultimae consumentiae, stemplowany papier etc.: jmci pana Horaina, jmci pana Wołłowicza, jmci pana Sołłohuba, jmci pana Hurkę, jmci pana Straszewicza posłów denominowawszy, remonstrował podane w propozycyach od tronu J. Kr. Mości zdanie, iż na teraźniejszym sejmie nie tak pro primo objecto aukcyą wojska pokładał, jak nieodbite tej Rzplitej potrzeby. Tak za zgodzeniem się wszystkich, jako już przy opóźnionym czasie, solwował sesyą do jutra na godzinę dziewiątą.

Digitized by Google

SESYA DWUDZIESTA CZWARTA.

Die 29 Octobris.

Książę jmć prymas circa reassumptionem dzisiejszej **sesyi wielkopolskiej** zagrzewał ichmciów panów posłów, aby wziąwszy na cel miłość ojczyzny, starali się do tego tendere, coby ją uszczęśliwić mogło. Nie rozszerzając się z sposobami do aukcyi wojska, pro fundamento położył propozycye od tronu J. Kr. Mości wydane.

Jmć ksiądz biskup kujawski, obligowany na dniu wczorajszym o produkowanie projektów na przeszłym sejmie grodzieńskim ułożonych, które miał ad manus, oddał ichmciom, o resztę zaś prosił jmci pana marszałka w. kor., aby je dla lepszej prowincyi informacyi, jako się u niego znajdujących, na dniu jutrzejszym producat.

Jmp. wojewoda płocki w obszernym swoim dyskursie animował ichmciów, aby tak na aktualną wojska płacę, jako i ewentualną przez weryfikacyą taryf, lustracyą starostw etc. wynaleźli sposoby, korekturę trybunału, interes księstwa Kurlandyi serio zalecał.

Jmp. Gomoliński, poseł łęczycki, reprezentował, że ichmość panowie komisarze ob metum przysięgi podjąć się do weryfikacyi intrat tej funkcyi nie łatwo zechcą, na co koszt i czasu przedłużenie wielkie stanie się, satius życzył, aby każdy posesor sub juramento rzetelnie prowenta swoje ubi de loco podał, sin secus ad instantiam cujusvis pozwany być powinien, za nierzetelne dóbr swoich podanie poenalitatem sancitam praesenti constitutione luere, a ponieważ stan duchowny iisdem gaudet immunitatibus, ażeby równo do konstytucyi *(sic)* z dóbr swoich znał się.

Jmp. biskup płocki, widząc rzecz niepodobną prędkiego *(sic)* wojska aukcyą, życzył, aby tymczasem pod regimentami znajdującemi się w gemejnach stała aukcya, pókiby dalszy sposób zmocnienia sił Rzplitej przez ułożenie nowych podatków nie był znaleziony. Poczym do czytania projektu in ordine do aukcyi wojska przystąpił, na którego punkta różnie różni controvertendo, in majori parte od ichmciów panów rektyfikowani.

Jmp. marszałek w. kor., reprezentując ichmciom złe taryf spisanie, życzył, aby in fundamento konstytucyi 1626 nowe

Digitized by Google

i sprawiedliwsze układali taryfy, aby zaś na ichmciów panów komisarzów daremnych nie łożono ekspensów, życzył, aby ichmość panowie possessores do naznaczonych komisarzów zjechawszy się, sprawiedliwe komportowali (jeżeliby to być mogło, evitando perjuria) taryfy. O korekturę trybunału, w którym codzienne dzieją się niesprawiedliwości, o bezpieczeństwo plebejarum personarum na fundamencie Pisma Świętego, które oko za oko dać każe, non attenta lege antiqua de plebeis, domawiał się.

Jmp. Działyński, poseł poznański, gdy o koekwacyą podatków zaszła materya, eksponował, że województwa kaliskie, poznańskie, krakowskie, sandomierskie na obronę województw ruskich ekswiscerowawszy się, które częstemi najazdami inkwietowane były, pretendował, aby teraz, ad florem przyszedłszy, nie tylko w koekwacyą poszły, ale i sumy ryczałtowe na aukcyą wojska złożyły.

Po zaszłych hinc et inde o sposobie podatkowania kontrowersyach książę jmć prymas in spe melioris eventus na dzień jutrzejszy solwował sesyą na godzinę ósmą.

Prowincya małopolska. Po zagajeniu sesyi tej prowincyi przez księcia jmci biskupa krakowskiego zabrał głos jmć ksiądz biskup przemyski, w którym *(dowodził)* konstytucyą 1690, iż nie powinny województwa ruskie sumami ryczałtowemi składać się, lecz uchwalony podatek jednakowym z innemi województwami sposobem contribuere.

Jmp. wojewoda sandomirski wyraził, że podawał na kilku sejmach, jako immediate grodzieńskim, projekt, jakim sposobem podatek czopowego i szelężnego ad executionem mógł deduci, i upraszał o deputacyą do poprawy onego, że zaś województwa ruskie zabraniają nowych lustracyi z racyi, że status dóbr teraźniejszych może per ingruentes hostilitates jako na pograniczu deteriorari, więc ten podał sposób, aby nowe lustracye co pięć lat były formowane. Animował też województwa, ażeby chciały concurrere sprawiedliwemi sposobami do aukcyi wojska, mając wzgląd na inne, które własnym żołnierzem onych zastępują od inkursyi hajdamackich.

Jmp. wojewoda bełzki te do aukcyi wojska podał sposoby: cło generalne aby w lepszej skarb miał atendencyi, aby kryjomo towary nie wchodziły i nie wychodziły, od których corocznie do skarbu przychodziłoby sto tysięcy. Życzył, aby po-

Digitized by Google

główne żydowskie nie było przez ich starszych układane, deducendo, że Żydzi małopolscy dziewięćkroć sto tysięcy składają pogłównego, a starsi ich sto tylko kilkadziesiąt tysięcy do skarbu oddają, ponieważ choćby się po tynfie a najwięcej po dwa naznaczyło od głowy, milionowaby była intrata do skarbu.

Ichmość panowie posłowie krakowscy, sandomirscy ichmciów panów posłów ruskich upraszali, aby na koekwacyą podatków zezwolili, tudzież na lustracye i sprawiedliwe kwarty i hyberny, aby aequaliter succurrere ojczyźnie chcieli; lecz ichmość panowie posłowie województw ruskich na to pozwolić nie chcieli. Na podatek zaś ultimae consumentiae zezwolili z tą prekaucyą, aby połowa tego podatku pro necessitate każdego województwa zostawała się. Na taryfy czopowego i szelężnego ichmciowie panowie bracławscy zezwolili exceptis agrariis contributionibus.

Jmp. wojewoda sandomirski życzył brać normam od województw wielkopolskich, które podatek ultimae consumentiae, milion przenoszący, sakryfikują in usus publicos, jako i ziemia warszawska przeszło 70,000. Upraszał jmci pana marszałka o delegacyą z każdego województwa po jednemu z ichmciów panów posłów, tak z prowincyi wielkopolskiej, jak i małopolskiej, dla ułożenia projektu.

Jmp. marszałek poselski exquirebat sensum ichmciów panów posłów, czy zgoda na delegacyą, na którą, gdy zaszedł unanimis consensus, nominował z województwa krakowskiego jmci pana Dembińskiego starostę wolbromskiego, z księstwa oświecimskiego jmci pana Rusockiego, z województwa sandomirskiego jmci pana Wolskiego chęcińskiego, z województwa kijowskiego jmci pana Jałowickiego, z ziemi halickiej jmci pana Skarbka, z województwa podolskiego jmci pana Woronicza, z ziemi chełmskiej jmci pana Węglińskiego, z województwa lubelskiego jmci pana Stoińskiego, z województwa bełzkiego jmci pana Świeżawskiego, z województwa bracławskiego jmci pana Czeczela, z województwa czerniechowskiego jmci pana Ossolińskiego, chorążego nadwornego koronnego. Po której deputacyi książę jmć biskup krakowski zapraszał ichmciów deputowanych do układania projektów tak o ekonomice generalnej, jako i aukcyi wojska, na godzinę trzecią po południu, wszystkich zaś ichmciów na godzinę ósmą in crastinum.

Digitized by Google

Prowincya W. Ks. Litewskiego. [1]) Książę jmć Czartoryski, podkanclerzy litewski, circa reassumptionem sesyi wyraził,

---

[1]) **N. III**: Książę jmć podkanclerzy lit., prezydent, po zagajeniu sesyi, explicando hanc intentionem, iż na tym miejscu będąc sprowadzeni non ad alia opera tylko ad curam salutis universae, więc ażebyśmy oną za pryncypalne w radach naszych wziąwszy przedsięwzięcie, przystąpili do tego, na co zgodne dnia wczorajszego ichmciów zaszło zdanie, t. j. do czytania gradatim w podanych punktach uformowanych projektów; życzył zatym, ażeby cierpliwie one wysłuchawszy, jeżeliby kto miał ad superaddendum lub minuendum, do nich przymówił się. Jmp. Siruć kowieński, nie rozwodząc się z obszernemi słowy, ale z samą tylko istotą interesu quoad punctum formowania projektów sentiendo, iż Rzplita nasza, jako z trzech prowincyi jest złożona, tak wszyscy zobopólnie, lubo miejscem distincti, radzić o niej powinniśmy, a to konformując zdania nasze ad normam ułożonych projektów ichmciow panów koronnych; jeżeli nie rzecz samą, która variis generibus distinguitur, toć niektóre sposoby z nich formare możemy; i mając komunikowane onych projekta, pytał, jeśliby się zdało czytać one, na co pozwolili. Jakoż in subsequens czytano projekt o ustanowieniu taryf, a drugi o regulaminie płaty dla wojska. Po przeczytaniu których jmp. łowczy lit. o czytanie projektów i cierpliwe onych wysłuchanie, salva w przymawianiu się do nich po skończeniu attentione, dopraszając się, descendebat potym do projektów jmp. instygator lit., i czytał projekt korektury trybunałów. Quoad punctum primum biennii regestrów w trybunale, iż przez lat dwie exspectantibus, a raczej sitientitibus sprawiedliwości celerior cursus litigantibus być nie mógł, takowe biennium novella lege tollebatur. Na co i zaszedł assensus. O regestrach, czy mają być distinctim każde ad annominationem sui sprawę do wpisu pociągające, jako to regestr ordynaryjny remisyjny, secundo sprzeciwieństwa, regestr powiatowy, regestr officii, regestr incarceratorum, regestr termini tacti i inne, czyli też te wszystkie do jednego complectendo regestru, ma jmp. marszałek trybunału, począwszy na kadencyi wileńskiej z onego sprawy wołać, na której gdy in termino konkluzyi sądzenia praefixo zalimituje kadencyą, na drugiej już żadnych nowych nie wpisując wpisów, ale tenże sam continuando regestr, zacząwszy od tej, która po zakończonej na przeszłej kadencyi ex ordine przypadać ma, sądzić one tenebitur; tak consequenter idące po sobie trybunały te tylko disjudicare powinni, aż się wszystkie sprawy przesądzą. O co pro et contra certantes rationibus ichmość panowie posłowie, gdy się protunc zgodzić nie mogli, ulteriori tempori reservarunt. Ichmość panowie deputaci, aby, zasiadłszy zrana o godzinie dziesiątej w izbie sądowej, non interrupte aż do go-

Digitized by Google

że jako zawsze prowincya litewska przykładem była inszym prowincyom korony polskiej przez najprędsze na projekta się zgodzenie, tak tuszył, że i teraz tym torem pójdzie. Pytał się ichmciów panów deputatów, ad correctionem jurium destynowanych, jeżeli co ułożyli, i jeżeliby wola ichmciów była accedere do czytania.

Na co, gdy assens zaszedł ichmciów wszystkich, zaczął czytać projekt jmp. Burzyński, instygator litewski, którego exa-

---

dziny szóstej sądzili, a gdyby jmp. marszałek, nie mogąc sam czy to ob summas legalitates, czy ob debilitatem zdrowia zjechać na sądy, nie prosił kogo na miejscu swojem, tedy natenczas pierwszy ex turno deputat circa horam sądzenia praefixam prezentujący się, ne fiat injuria temporis, na miejscu marszałkowskiem zasiadać, sprawy przywoływać i one sądzić potestatem mieć będzie. A ichmość panowie pisarze trybunalscy, nie uchybiając czasu, ale praecise w pół do dziesiątej godziny w izbie sądowej znajdujący się, dekreta, pozwy, procesa pozapisywać omnino tenebuntur, nie już in tempore sądów agitujących się. Dylacya, jako to w sprawach sukcesyjnych, zapisowych, cassandis omnibus in primo gradu żadna insza currere nie powinna, jak tylko copia z spraw cum additione patroni; in secundo munimenta za potrzebowaniem strony użyczać się powinny będą; in tertio finalis disjudicatio,—i insze w tymże projekcie correcta sonabantur. Jmp. Siruć, starosta i poseł kowieński, intulit: Ponieważ ichmość panowie urzędnicy grodzcy czy to ob summas legalitates czy to ob debilitatem zdrowia, czyli też nadane sobie sub privatione officiorum z trybunału mając inkwizycye, egzekucye, nie mogą prodesse desideriis swoich województw i powiatów, więc aby ichmość panowie urzędnicy ziemscy in proprio palatinatu et districtu, którzy teraz mortua tenent officia, szczególnie tylko za pierwszym dekretem do uczynienia egzekucyi ad requisitionem stron gerere officium mogli, praesenti sancito ustanowić dopraszał się. Na co unanimiter zgodzono się. Jmp. Borch, podkomorzy i poseł inflancki, exposcebat takoż, aby urzędnicy ziemscy księstwa inflanckiego, jako są pares prześwietnej prowincyi litewskiej in omnibus suis praerogativis, tak najbardziej ci, którzy swoją mają w Wielkiem Księstwie Litewskiem posesyą, munus takowe ibidem exequi mogli. Na co reclamatum, iż jako ichmość panowie inflanccy koronnym trybunałem sądzą się, tak nie mogą wchodzić in activitatem exercendi munus za dekretami trybunału litewskiego. Post quam sopitam causam książę jmć prezydent o czasie już ku wieczorowi biorącym się solwował sesyą do poniedziałku na godzinę dziewiątą.

Digitized by Google

men i roztrząśnienie multo agitata strepitu przez godzin więcej pięć, circa affirmationem jednych et negationem drugich, tak dalece, że za wielką pracą ichmciów panów senatorów tam przytomnych na większą część punktów pozwolono, resztę zaś ad discutiendum na poniedziałek zostawiono.

Książę jmć podkanclerzy, widziawszy czas spóźniony, solwował sesyą in ordine do ułożenia projektów do ekonomiki na poniedziałek na godzinę dziewiątą.

SESYA DWUDZIESTA PIĄTA.

Die 30 Octobris.

Z prowincyi wielkopolskiej. Po zagajeniu na dniu dzisiejszym sesyi przez księcia jmci prymasa zabrał głos ksiądz biskup płocki, w którym upraszał ichmciów, jeżeliby mógł accedere do czytania nowo ułożonego projektu, na co gdy zaszedł assensus wszystkich ichmciów, czytał go, a że żadnej nie było kontradykcyi, visum było prowincyi wielkopolskiej komunikować go relative prowincyi małopolskiej.

Jmp. wojewoda płocki, żarliwie mówiąc pro bono publico pozwalał in omnia genera in ordine do aukcyi wojska kontrybucyi, o koekwacyą sine omni exceptione podatków, o reparacyą fortec, sporządzenie municyi być bardzo potrzebne reprezentował.

In cujus sensum poszedłszy, jmp. Miaskowski, poseł kaliski, z widerkaufów, monopoliów i kwart znaczny Rzplitej pokazywał prowent, o korekturę trybunału instando, aby i w Poznaniu trybunał a dominica Conductus ad festum S. Francisci sądził się, i o koekwacyą podatków dopraszał się.

Jmp. wojewoda płocki wnosił, że jeżeliby małopolska prowincya przy uporze swoim obstare miała i do koekwacyi z Wielkopolską nie przystąpiła, życzył się przeciwko niej solennie protestować, i wojska na obronę dotąd onym pozwolone stamtąd revocare, zaczym, niżeliby ad haec extrema przyjść miało, sądził za rzecz potrzebną przyjacielskich zażyć do ichmciów perswazyi. Na co gdy się prowincya zgodziła, po deputacyi jmci pana Miaskowskiego poznańskiego, ichmciów panów Rado-

Digitized by Google

jewskiego, Rostkowskiego wiskiego, posłów, solwował sesyą na godzinę trzecią po południu.

Na który czas zjechawszy się ichmość, informowani od ichmciów panów delegowanych, że Małopolska prowincya inflexibilis jeszcze w swoim persistit przedsięwzięciu.

Na co jmp. wojewoda płocki utyskując, nadzieję czynił jeszcze ichmciom, że alboż na przyjacielskie hoc in passu remonstracye ad ea, quae sunt salutaria, nakłonić się dadzą.

Jmp. Miaskowski, zelo boni publici perstrictus, upraszał ichmciów panów senatorów i posłów, aby junctim solennie się naprzeciwko małopolskiej manifestowali prowincyi.

Jmp. Walewski, nie życząc pójść tą drogą, jeszcze o jedną prosił delegacyą, na co się wszyscy ichmciowie zgodziwszy, życzyli, aby sesya na środę była limitowana, chcąc hoc in intervallo amicabiliter z ichmciami traktować; et subsecutum, że na tym solwowana sesya do środy, naznaczywszy książę jmć prymas deputatów tak do ułożenia taryf, jako i innych sposobów podatkowania.

Z prowincyi małopolskiej. Książę jmć biskup krakowski przy zagajeniu sesyi wyraził, iż gdy ichmość deputowani nie zjechali się na dniu wczorajszym na naznaczoną godzinę trzecią, dlatego nie przyszło do ułożenia projektu, zatym explorabat sensum ichmciów, od czego dzisiejszą sesyą zacząć; życzył reassumere konstytucyą 1710, w której te sposoby podatkowania complectuntur, o których teraz mówimy.

Jmp. Czeczel, poseł bracławski, reprezentował nieszczęśliwości województwa swego, które przez częste najazdy hajdamackie ponosić musi, na lustracyą sprawiedliwych kwart, hybern, tudzież czopowego, szelężnego i pogłównego żydowskiego pozwalał, praecustodito eo, ażeby na ułożenie taryf województwo jego na sejmiku relationis naznaczyło rewizorów; o zniesienie sejmu żydowskiego instabat.

Na też sposoby zgadzali się ichmość panowie posłowie ruskiego, kijowskiego, podlaskiego województw, także cum hac praecustoditione, aby województwa per suos concives taryfy układały.

Książę jmć biskup krakowski dziękował za tę łatwość bracławskiemu i inszym wspomnianym województwom, że przyjmują lustracyą na wyrażone podatkowania sposoby, wyraził ne-

Digitized by Google

cessitatem ułożenia dwóch projektów: pierwszego o lustracyą, drugiego o komisyą generalną, na której injuriati mogliby mieć recursum ratione praeaggravationis. Pytał się oraz ichmciów panów posłów, jeżeli jest ich assensus na podany przez jmci pana wojewodę sandomirskiego sposób, ażeby to committere komisyi radomskiej.

Jmp. Wolski, poseł sandomirski, wyraził, że na partykularne lustracye województw potrzebna generalna komisya, jeżeliby zaś likwidacya wyprowadzonych przez taryfy podatków miała committi komisyi radomskiej, na to nie pozwalał, względem zaś postanowienia cła generalnego życzył reassumere konstytucyą dawną.

Jmp. Trypolski, poseł kijowski, dopominał się, aby proweniencya z cła ogólnego tylko do skarbu Rzplitej należała.

Jmp. wojewoda sandomirski życzył ablegacyi do prowincyi wielkopolskiej, aby in pari numero deputowała do ułożenia projektów ichmciów panów posłów, sądząc niedoskonałe ułożenie onych non communicato consilio z niemi. Generalnej komisyi dlatego nie życzył, ażeby non enervare skarbu na salaria nowym komisarzom.

Jmp. wojewoda bełzki, idąc za zdaniem jmci pana wojewody sandomirskiego, życzył upraszać prowincyi wielkopolskiej o deputacyą na ułożenie razem projektów. Dziękował jmci panu posłowi bracławskiemu pro aequanimitate pozwolonych podatków i na lustracyą onych. Dla każdej zaś prowincyi komisyą osobną na likwidacyą taryf potrzebną być uznawał.

Zatym książę jmć biskup krakowski za zgodą ogólną nominował ichmciów ablegatów do prowincyi wielkopolskiej: księcia jmci Radziwiłła, koniuszego litewskiego, jmci pana Ossolińskiego, chorążego nadwornego koronnego, aby upraszali o deputacyą in pari numero z wielkopolskiej prowincyi do ułożenia razem projektów, oraz znieśli się, czyli ma być prolongacya sesyi prowincyonalnych do środy, po której to delegacyi zakończona sesya.

Prowincya litewska: vacat.

Digitized by Google

SESYA DWUDZIESTA SZÓSTA.
Die 31 Octobris.

Prowincya wielkopolska: vacat.

Małopolska. Jmć ksiądz biskup przemyski in absentia księdza jmci biskupa krakowskiego w zagajeniu sesyi wyraził ukontentowanie z delegacyi od prowincyi wielkopolskiej ichmość panów kasztelana inowrocławskiego, Miaskowskiego poznańskiego, Walewskiego sieradzkiego posłów, którzy propter communicationem sentymentów prowincyi swojej comparuerunt.

Zabierali tedy in ordine głosy ichmość delegati od prowincyi wielkopolskiej, upraszając prowincyi małopolskiej, ażeby ad jura aequanimitatis przystąpić raczyła, takie przedsiębiorąc sposoby, któreby na potrzebną aukcyą wojska i na zniesienie ciężkiego z nomenklatury pogłównego wystarczyć mogły. Donieśli, iż prowincya wielkopolska zgadza się na lustracyą czopowego i szelężnego, których podatków pro utilitate publica ustępuje, że zaś widzi non sufficientem fundum na aukcyą wojska, życzy rewizyi przez lustracyą omnium contributionum, którą komisya ogólna likwidować i na przyszłym sejmie Stany Rzplitej informować będzie, żeby Rzplita takie genera podatkowania postanowiła, któreby tak na zapłatę wojsku teraźniejszemu, jako i na aukcyą większych sił sufficere mogły. Opposuerunt i to, że prowincya wielkopolska życzy korektury trybunałów i ustanowienia ziemstw, w czym aby prędszy in pauciori numero mógł być effectus, naznaczyła deputatów po jednemu z województwa do ułożenia projektów, klarygując się, że żadnego sposobu ad contribuendum nie uniknie, na który się zgodzi prowincya małopolska.

Jmć ksiądz biskup przemyski i ichmość panowie senatorowie dziękowali ichmciom panom ex utroque ordine deputatom wielkopolskiej prowincyi pro communicatione sentymentów swoich, bono publico pożytecznych.

Po umówionym tedy trzecim miejscu do uformowania projektów przez deputowanych od prowincyi u oo. Kapucynów, doniósł jmć ksiądz biskup przemyski ichmciom deputatom, iż prowincya małopolska na też sposoby nakłania się contribuendi. Po odebranej rezolucyi ichmość pp. delegati moverunt gressum.

Digitized by Google

Zatym ichmość panowie posłowie województw ruskich intulerunt, iż gdy podatek ultimae consumentiae nie jest sufficiens na aukcyą wojska i zniesienie pogłównego, więc go constituere nie należy, ale ad contribuendum wynaleźć sposoby życzyli, najpewniejsze sądząc sumy ryczałtowe.

Jmp. Wolski, poseł sandomirski, wyraził, iż podatek ultimae consumentiae niewiele przedtym importował, lecz z tych racyi, że ingruente hostilitate był uchwalony, pod który czas egzekucya onego trudna była. tudzież iż województwa ruskie nie płaciły go, teraz zaś, kiedy po wszystkich województwach będzie ustanowiony, wielką przyniesie importancyą.

Jmp. wojewoda sandomirski upraszał wszystkich ichmciów panów posłów, ażeby nie tylko na lustracyą czopowego, szelężnego, sprawiedliwych kwart, hybern z dóbr królewskich i duchownych, ale też wszelkich kontrybucyi rewizye pozwolili dla informacyi Rzplitej, aby wiedziała, które genus podatkowania na aukcyonowanie sił wydostarczyć może, co rzecz najpotrzebniejsza, gdyż stare taryfy zginęły.

Jmp. wojewoda podolski toż samo exposuit, iż najpotrzebniejszy inwentarz Rzplitej, życzył sumy ryczałtowe akceptować.

Jmć ksiądz biskup przemyski rekapitulował, co było postanowiono na przeszłych sesyach, dziwiąc się, że na dzisiejszej sesyi w tym samym contrarii sensus niektórych ichmciów znajdują się, więc pro informatione deputowanym do ułożenia projektu, czy zachodzi na to assensus, trzeba enucleare, aby kwarty sprawiedliwe cedant Rzplitej, hyberna z królewszczyzn, które nic albo mało co płacą, była ułożona, gdzie zaś przeładowana, allewiowana; rewizya Żydów, naznaczenie, po wiele mają płacić od głowy, aby cło generalne było in stricta observantia postanowione, które i szlachta płacić mają, co wychodzi extra regnum lub ad regnum przychodzi, czopowe i szelężne cum clausula, ażeby województwa per suos concives taryfy onego wyprowadziły, donativum kupieckie, monopolia tabaki aby weszły do skarbowych intrat i papieru i inne; kontradykować teraz temu nie należy. Wyraził oraz, iż do ułożenia projektów są deputati z województwa każdego, którzy invigilabunt interesom województw swoich.

Jmp. Stecki kijowski exposuit, że województwa pograni-

Digitized by Google

czne nie mogą płacić cła generalnego, chcąc się dowiedzieć, jakie subsidium stan duchowny na aukcyą wojska ofiaruje.

Na co reposuit jmć ksiądz biskup przemyski, że na to potrzeba pozwolenia od Ojca Św., bo Rzplita impositive na stan duchowny nic włożyć nie może. Zatym upraszał ichmciów deputatów do ułożenia projektów do OO. Kapucynów na godzinę trzecią, jutro zaś wszystkich na prowincyonalną sesyą przed dziewiątą godziną.

Prowincya litewska. Po zagajeniu solitis formalitatibus przez księcia jmci Czartoryskiego, podkanclerzego litewskiego, sesyi prowincyonalnej zabrał głos jmp. Siheń, poseł wołkowyski, tak o zniesienie dymów, jak o allewiacyą czopowego, szelężnego in fundamento konstytucyi domawiał się, oraz aby jmp. generał artyleryi W. Ks. Lit. z dóbr nazwanych Lipniszki i Gieranony, w roku 1670, przez jmci pana Michała Paca, wojewodę wileńskiego, hetmana wielkiego, ex amore boni publici na artyleryą i na reparacyą zamku wileńskiego ustąpionych, ex perceptis za tak wiele lat in proprium usum obróconych kalkulował się, ponieważ zamek wileński zamiast reparacyi in solis zostaje ruderibus.

Zabrał głos jmp. Pac, starosta borciański, poseł starodubowski, szczególnej dobroci i Opatrzności Boskiej, także i osobliwemu J. Kr. Mości staraniu teraźniejszą miłego pokoju przypisawszy konserwacyą. Względem opisania skarbu W. Ks. Lit. nowo uformowany od siebie i kolegów swoich produkował projekt, ażeby jmp. podskarbi w. lit. i sukcesorowie jego odtąd już nie ze dwóchkroć sto tysięcy zł. polskich przez konstytucyą 1717 i kontrakt do wypłacenia corocznie naznaczonych, ani ze trzechkroć sto tysięcy złotych, które na przeszłym niedoszłym sejmie grodzieńskim tenże jmp. podskarbi laudabili aequanimitate et amore boni publici oddać deklarował i ad praesens tęż auctionis sumę to jest dwóchkroć sto tysięcy za lat dwie ad usum et dispositionem Rzplitej wypłacić determinował się, ale według konstytucyi 1562 i instruktarza noviter postanowionego z całej importancyi ceł lądowych i portowych, oraz ze starostw, królewszczyzn, post fata cujusvis objętych, coram deputatis ex utroque ordine quoad assem kalkulował się, kontentując się corocznie in vim tak zacnych zasług swoich z tego skarbu pensyą 120,000,

Digitized by Google

nie powierzając skarbowej tym osobom dyspozycyi, które przez konstytucye 1601 i 1607 są relegowane, i żadnej vigore konstytucyi 1601 handlującym nie czyniąc preagrawacyi i depaktacyi.

Jmp. podskarbi w. lit. ad casum tego projektu wyraził, że jeżeliby kto większą nad trzykroć sto tysięcy chciał pokazać aukcyą, wolałby tej ustąpić funkcyi, ponieważ, zapłaciwszy tę sumę Rzplitej, porachowawszy ekspensę i salaria administratorom i pisarzom należące, ledwoby co się podskarbiemu okroiło.

Jmp. Mogilnicki, poseł nowogrodzki, ad materiam skarbu aplikując swój dyskurs, generositatem jmci pana Flemminga, który na początku kontrahencyi swojej do stu tysięcy tenże skarb aukcyonował rocznie, do należytej stanom Rzplitej zalecał rekognicyi. O koekwacyą monety ad normam sąsiedzkiej kurencyi dopraszał się.

Jmp. Wazgird, poseł trocki, dziękował jmci panu Flemmingowi za tak znaczną aukcyą skarbu, nihilominus in fundamento konstytucyi, przez jmci pana Siehenia, posła wołkowyskiego, allegowanej, z dóbr, od imienia pacowskiego na reparacyą zamku wileńskiego naznaczonych, *(aby)* ex proventibus Flemming, qua generał artyleryi W. Ks. Lit., kalkulował się, mocno instabat.[1])

---

[1]) **N. III** *tak kończy sesyą:* Jmp. Dąbrowski wiłkomirski ex mente instrukcyi swojej przymawiając się, niejakoweś w skarbie abusus być poczytał. Na co książę jmć prezydent reposuit: Ponieważ jmp. podskarbi litewski nie przez prawo, ale ex teneritudine conscientiae et rectitudine justi został obligowanym do solucyi na potrzeby Rzplitej stu tysięcy złotych polskich, jakże tu jego impugnare vitio i wielkie abusus przypisywać? Jmp. oszmiański młodszy wyekspensowanej sumy in usus publicos przez jmci pana Sulistrowskiego, marszałka przeszłej konfederacyi, własnym jego groszem siedmkroć sta tysięcy refusionem z skarbu W. Ks. Litewskiego dopraszał się. Jmp. Oskierko o wychodzących poddanych z powiatu mozyrskiego i województwa nowogrodzkiego i innych do wołyńskiego, kijowskiego województw i innych, in contiguitate z sobą będących, jakby temu zabieżeć można było, eo nomine uformowany czytał projekt et ad aprobationem podał. In subsequens vero post praemissas propositiones ichmciów panów posłów continuabatur projekt korektury trybunału, jako to o ziemstwie, aby elekcye na urzędników ziemskich w roku przyszłym 1747 na dniu ósmym Februarii za wydanemi od województw i powiatów innotescencyami lub nie za wydanemi, ale in fundamento novellae legis były destynowane, a za niedoj-

Digitized by Google

Jmp. Dąbrowski, poseł wiłkomirski, ad casum skarbu W. Ks. Lit., przymawiając się, za zdaniem ichmciów przed sobą mówiących poszedł.

Jmp. Chreptowicz, poseł grodzieński, in defensionem jmci pana Flemminga wyraził, że alegowanej konstytucyi satisfecit, kiedy majori in parte zamku wileńskiego cekauz ab extra reparował i ab intra w należyte opatrzył amunicye, na co jmp. Wazgird, poseł trocki reposuit, że jmci pana Flemminga, generała artyleryi, żadna nie kwitowała konstytucya.

Książę jmć podkanclerzy litewski, produxit, że jeżeli jmp. Flemming muneri suo non satisfecit, tedy zapozwać go przed trybunał skarbowy życzył, a temi partykularnemi interesami czasu nie zabierać, inszym interesom destynowanego. O zniesienie kwitowego na starych komorach źle uzurpowanego upraszać Jego Królewską Mość zalecał, oraz wziąwszy paritatem pensyi podskarbiego koronnego, ichmciów panów hetmanów obojga

---

ściem onych in eo termino, tedy co kwartał porządkiem w statucie wyrażonym ichmościów panów urzędników ziemskich obierać mają, aż póki obiorą. Paritas votorum jeżeli stanie na jednym trybunale, na drugim po sobie następującym ichmość panowie deputaci, zacząwszy od wysłuchania a planta takowej sprawy kontrowersyi, disjudicare powinni będą. Sądy kompromisarskie polubowe, directe sive indirecte, aby u żadnego sądu in dubium wokowane i wzruszane nie były; et in aliis quibusvis expressis necessariis takowy projekt zakonkludowany. Po którym skończonym czytany projekt podatkowania, w którym ustanawiano lustracyą, wiele dymów na ziemskich dobrach, na królewskich wiele hybern, młynów, waluszów, hutni etc., tak deklarując contributionem dla ichmciów panów lustratorów z dymu po szóstaku, ażeby oraz actus lustracyi takowej na komisyą prowincyonalną komportowali. Co usłyszawszy ichmość panowie posłowie względem impozycyi na ziemskie dobra, praecipue jmp. Wazgird trocki, jako miał punkta w instrukcyi swojej do zniesienia podatków, tak na żadne insze nie pozwalał, kładąc has rationes, iż ziemskie dobra póty do podatku podymnego płacenia obligabantur, pókiby dobra królewskie ad florem nie przyszły. Które że teraz in primo esse zostają, z onych tedy pro principali objecto modos contribuendi dopraszał się. Wszyscy się takowej propozycyi trzymając, na żadne podatki nie pozwolili. Książę jmć prezydent, widząc ichmciów nulla ratione flexibiles, tak nadaremne czasu nie zabierając, solwował sesyą do jutra na dziesiątą.

Digitized by Google

narodów, simili modo za prace i fatygi podskarbiemu lit. rekompensę 120,000 naznaczyć promowował.

Jmp. łowczy litewski, poseł słonimski, instabat, ażeby, nie wdając się w kalkulacyą, skarb litewski we trzechkroć sto tysięcy chodził.

Że zaś książę jmć Czartoryski, podkanclerzy lit., wyraził desiderium jmci pana marszałka sejmowego, który litewską prowincyą do izby zaprasza poselskiej, więc ex ordine ichmciów panów posłów jmci pana Dąbrowskiego wiłkomirskiego, jmci pana Wazgirda trockiego delegował z upraszaniem, aby jmp. marszałek cum desiderio przywitania ichmciów do izby poselskiej zatrzymał się. W tym razie różne successerunt pretensye, jako jmci pana Chodźki, posła oszmiańskiego, domagającego *(się)* o zniesienie podymnego, a na to miejsce sumę, na komisyi grodzieńskiej na zapłatę wojsku litewskiemu wynalezioną, designare rekomendował. Z równemiż się i inni ichmciowie odzywali propozycyami, osobliwie jmp. Wazgird trocki, jmp. Oskierko mozyrski, posłowie, z których ostatni, o preagrawacyi dymami dóbr neuburskich namieniwszy, uformowany od siebie czytał projekt, domawiając się, aby między powiatem mozyrskim i województwem kijowskim sądy pograniczne o zbiegłych poddanych i inne egzorbitancye były ustanowione, i ten projekt przez księcia jmci Czartoryskiego, podkanclerzego lit., ad universalem izby poselskiej jest odłożony approbationem. Potym nastąpiła kontynuacya projektu przez jmci pana Burzyńskiego, posła smoleńskiego, in ordine poprawienia trybunału W. Ks. Lit. i wynalezienia niezawodnej na zapłatę wojsku sumy przez naznaczenie in futurum do dóbr wszystkich lustracyi, wedle którego projektu pro et contra affirmantium et negantium trwały aż do końca kontrowersye, i na tej materyi niezakończonej solwowana sesya na dzień jutrzejszy na godzinę dziewiątą.

SESYA DWUDZIESTA SIÓDMA.

Die 1 Novembris.

Prowincya wielkopolska. Książę jmć prymas przy zagajeniu dzisiejszej sesyi, o godzinie czwartej po południu zaczętej,

Digitized by Google

pytał się ichmciów delegowanych do prowincyi małopolskiej, quem fructum referant swojej delegacyi.

Jmp. kasztelan inowrocławski, sam się tylko e numero delegowanych na sesyi znajdujący, retulit, jako remonstrował prowincyi małopolskiej, że na płacą dla wojska dla zasłonienia jej wielkopolska prowincya dużo się enervat, tak aby przystąpili ad coaequationem, upraszał; reprezentował dalej, quae manent patriam pericula, a żadnej że nie odebrał w tym punkcie nadziei, z żalem donosił.

Jmć ksiądz biskup płocki, super inflexibilitatem prowincyi małopolskiej ubolewając, czynił relacyą jako w tej materyi pracował z ichmciami panami małopolanami sine effectu, zaczym podał medium, upraszając księcia jmci prymasa, aby delegatos do jmci pana hetmana w. kor. cum desideriis et expositione krzywdy prowincyi wielkopolskiej naznaczył.

Jmp. wojewoda płocki, popierając sentyment jmci księdza biskupa płockiego, wniósł to, że jeżeliby jakiej z nadzieją rezolucyi od jmci pana hetmana w. kor. nie odebrali ichmość delegati, nakoniec do izby poselskiej odesłać te desideria i tam swoje eksplikować krzywdy życzył.

Książę jmć prymas, annuendo votis ichmciów panów senatorów, delegował do jmci pana hetmana w. kor. ichmciów panów Szydłowskiego ciechanowskiego i Podoskiego rożańskiego, posłów, dawszy in commissis, aby upraszali jmci pana hetmana w. kor., aby, że ponieważ do koekwacyi podatków małopolska prowincya przystąpić nie chce, wojska im odtąd nie posyłał, ale je po nadgraniczu szląskim rozłożył.[1]) Przeczytawszy tedy desideria punctatim spisane ichmciom panom delegowanym jmp. kasztelan inowrocławski, książę jmć prymas solwował sesyą na jutro na godzinę ósmą in ordine do informowania się o skutku tej deputacyi.

Prowincya małopolska. Jmć ksiądz biskup przemyski, po zwyczajnym komplemencie zagaiwszy sesyą, pytał się ichmciów panów posłów całej prowincyi, jeżeliby ich zgoda była accedere do czytania projektów.

---

[1]) *Ważny ten ustęp opuszczony jest w* **W**, *nie opuszczony w* **Racz.**

Digitized by Google

O co gdy unanimi consensu upraszali, zaczął czytać, gdzie przyszedłszy na punkt o likwidacyą czopowego i szelężnego, zaszła od ichmciów panów bracławskich, halickich i podolskich kontradykcya, dopominając się, aby połowa tego podatku in usus et necessitates województw zostawiona była.

Jmć ksiądz biskup przemyski żalił się, że na dniu wczorajszym ta materya będąc akceptowana, dziś znowu controvertitur. Zaczym, życząc ichmciom stare verbo, upraszał w tym punkcie ob amorem boni publici ustąpić tej pretensyi.

Jmp. Trypolski, podkomorzy kijowski, odezwawszy się, ad aequanimitatem compellebat ichmciów panów posłów, asekurując, że sam ex bracchio suo także zezwolić nie może, ale subsequente assensu ichmciów panów posłów, na których tota moles zawisła, chętnie i sam ad acceptationem przystąpi.

Jmp. kasztelan kamieniecki, widziawszy nakłonionych ad ea, quae sunt salutis, ichmciów panów posłów, chwaląc zelum boni publici in ordine do aukcyi wojska, zalecał być potrzebne rewizye, lustracye i inne modos augendi intratę Rzplity. Na podatek zaś ultimae consumentiae nie pozwalał.

Jmp. kanclerz w. kor., exponendo znaczną podatku ultimae consumentiae importancyą, upraszał, aby na niego ichmość zezwolili. Ichmość panowie podolscy, akceptując lustracye, kwarty, żydowskie pogłowne, podatek ultimae consumentiae ekscypowali.

Poczym, ichmość interlocutorie się dyskursami bawiąc, zabrał głos jmć ksiądz biskup przemyski, exquirendo sensus ichmciów, jakąby sądzili być najlepszą elekcyą marszałka sejmikowego; i zdało się jmci księdzu biskupowi pluralitate votorum perficere elekcyą marszałka, bo in casum niedojścia sejmiku i komisarze do lustracyi obraniby być nie mogli.

Ichmość panowie bełzcy intulerunt in casum zerwania sejmiku, aby sine omni clausula senator przytomny lub urzędnicy, znajdujący się na sejmiku, komisarzów obierali.

I lubo ichmość panowie sendomirscy wnieśli, że senator lub urzędnicy, namówiwszy a latere kogo, zerwaćby kazali sejmik dla prerogatywy swojej obierania komisarzów, hoc jednak non attento wszyscy in sensum ichmciów panów bełzkich poszli.

Jmp. Skarbek tegoż był zdania, aby pod pierwszym urzędnikiem elekcya komisarzów odprawiła się.

Digitized by Google

Po uspokojonej tej kontrowersyi ad punctum de bonis spiritualibus jmp. kanclerz w. kor. tę uczynił refleksyą, aby dobra duchowne, iisdem gaudentia immunitatibus, równy cum aliis incolis dźwigały ciężar.

Na co reposuit jmć ksiądz biskup przemyski, że jako nie jest saecularis potestatis nakładać na dobra duchowne podatki, tak prosił, aby więcej nie były onerowane, jak teraz są. Ale quod si videatur ichmciom, podał sposób, aby do Ojca Świętego posłać delegacyą, albo aby Król Jmć z ichmość księżmi biskupami do Ojca Św. pisał, et per breve apostolicum otrzymał pozwolenie.

Jmp. kanclerz w. kor. refutował tę jmci księdza biskupa illacyą, asserendo, że to nie są bona publica, ale statuum Reipublicae, i luboż je duchowieństwu nadała Rzplita cum usufructu, z gruntu zaś, independenter Rzplitej należącego, onera równo z innemi ponosić powinni.

Jmć ksiądz biskup przemyski, mocno na tym persistendo, domawiał się, aby, na których dobrach duchownych niemasz hybern, teraz ich nie stanowiono, sinsecus nullitatis będą.

Książę jmć Jabłonowski, poseł halicki, wytykał jmci księdzu arcybiskupowi lwowskiemu, że mając in vim usług Rzplitej nadane dobra, a żadnej nie czyni usługi, jako i teraz jmć ksiądz biskup kamieniecki, supplendo vices jego, z niemałym ekspensem prezydował na komisyi radomskiej. Zaczym, aby te prowenta jmci księdzu biskupowi kamienieckiemu oddać, seryo domawiał się. Gdy zaś wszczęła się materya o podatku ultimae consumentiae, lubo na niego jmp. wojewoda podolski zezwolił, jmp. kasztelan podolski adjecit tę kondycyą, że pierwej w tej materyi conferre należy z województwem na sejmiku relationis, jako w instrukcyi swojej niepozwalającym na ten podatek ultimae consumentiae.

In puncto zniesienia ceł prywatnych universalis zaszedł assensus.

Ichmość panowie podolscy, bełzcy posłowie instabant, aby cła, w województwie sendomirskim pro libitu et velle particularium wprowadzone in praejudicium skarbu et aggravationem kupców, zniesione były. Toż o cłach lądowych i wodnych, chociaż legibus anterioribus pozwolonych, rozumieli.

O Żydach, aby zbożami, wołami nie handlowali i koni za granicę nie prowadzili, unanimiter zaszła zgoda. Województwo

Digitized by Google

zaś bracławskie to sobie insuper praecavit, aby w województwie ich w żadne nie wdawali się handle i chleba chrześcijanom nie odbierali.

Po skończonym tego projektu czytaniu, dziękując całej prowincyi za zgodę, jmć ksiądz biskup przemyski żegnał się z ichmciami do powitania się w izbie senatorskiej, sesyą zaś na dzień jutrzejszy do izby poselskiej solwował.

Prowincya litewska. Książę jmć podkanclerzy litewski przy zagajeniu sesyi prowincyonalnej wyraził, że już tylko półtorej niedzieli do konkluzyi sejmu, zaczym zaczęte dzieło consiliorum kontynuować jak najprędzej i projekta względem lustracyi na obmyślenie sposobów, do aukcyi wojska regulujących się, pro cujusvis sensu et arbitrio meliorować zalecił.

Po których zabrawszy głos jmp. Eydziatowicz, poseł smoleński, przymówił się, ażeby trybunał W. Ks. Lit. razem na dwóch repartycyach, litewskiej i ruskiej, sądził się i na sejmikach gromnicznych czterech obierano deputatów. Na lustracyą nie do dóbr ziemskich, ale tylko bene merentium pozwalał. Insistendo zaś punctis instrukcyi województwa swego, doniósł de summa injuria obywatelów W. Ks. Lit., którzy od administratorów dóbr stołowych J. Kr. Mości różne cierpią opresye, tak, iż z dożywocia swego non attentis privilegiis expelluntur i nad ustanowienie do większej podatków przymuszeni bywają kontrybucyi; oraz ażeby omnes exotici od komisyi et a quibusvis w stołowych J. Kr. Mości dobrach officiis według dawnych praw i paktów zaprzysiężonych oddaleni byli, suplikować J. Kr. Mości dopraszał się, i o to samo w izbie poselskiej domówić się deklarował.

Jmp. Chodźko, poseł oszmiański [1]), na ten punkt w korektu-

---

[1]) **N. III**: ex vi instrukcyi swojej urgebat jmp. podskarbiego litewskiego ad dandos z skarbu calculos, osobliwie do zapłacenia 50,000 złp. za sól lądową; co do punktu w projekcie korektury trybunału ułożonego, aby urzędnicy nie byli deputatami, firmiter negował, a ichmość patronowie aby dóbr lennych, zawodnych i wlewkowych nie nabywali; tak na lustracyą w dobrach ziemskich czopowego, szelężnego, młynów, waluszów etc. cum exceptione podymnego zezwalał. Księstwo żmujdzkie, jako zawsze ab antiquo płaciło podymnego z dymów 18,000, tak kiedy podczas powietrza dla wielkiego przez nie w ludziach zniszczenia defal-

Digitized by Google

rze wyrażony (aby urzędnicy ziemscy i grodzcy na trybunał W. Ks. Lit. deputatami obierani nie byli) nie pozwolił. Na lustracye

---

kowano onemu, aby tylko z 6,000 dymów podymne płacili, i dotąd eandem quantitatem płacą, więc instantissime dopraszał się, aby, równie z obywatelami W. Ks. Litewskiego takowe onus dźwigając, jako już in primo flore zostaje, podymnego według dawniejszych abjurat persolvere teneatur. Jmp. Odachowski żmujdzki na wniesioną propozycyą jmp. oszmiańskiego reposuit, że za pozwoleniem lustracyi w dobrach ziemskich podymnego natenczas wmpan de quantitate dymów księstwa żmujdzkiego informować się będziesz, a będąc z kolegami swemi do projektu aukcyi skarbu W. Ks. Litewskiego authorisatus funkcyą deputacką, któren omni meliori modo uformowawszy, czytać onego ekspostulował, i za konsensem wszytkich takowy projekt był czytany. Po przeczytaniu którego do pierwszego na dniu wczorajszym takowego i ad approbationem podanego projektu był relegowany. Jmp. Eydziatowicz smoleński: Ponieważ w mieście J. Kr. Mości stołecznym Wilnie dwa sejmiki, smoleński i starodubowski, jeden w refektarzu, a drugi w kaplicy u ichmciów księży *(luka)* zwykły peragere, przez co, jako in simultaneo loco consilia praepediuntur, tak aby praesenti sancito separatim ad expediendos hos actus miejsca były ustanowione, dopraszał się. Jmp. instygator W. Ks. Lit. quoad punctum skarbu W. Ks. Lit. przymawiał się, aby jmp. podskarbi był prawem adstrictus, wiele płacić ma, a tak, by się skarb sine certa quantitate nie znajdował. Donosił to, iż na przeszłym sejmie grodzieńskim, będąc deputowanym do skarbu, słuchał calculum jw. jmp. Grabowskiego, przeszłego podskarbiego kor., a teraz naszego *(kolegi)*, mego wielce miłościwego pana, który jako nie miał sobie regulam prawa praescriptam, tak nie wiedział, gdzieby miał sumę ekspensować; a tak oną za asygnacyami od senatu i innemi particularitatis egzygencyami wypłacając, nie więcej, jak dzięsięć tysięcy złotych polskich in usus publicos persolvit. Życzył oraz, aby zacząwszy opera ab universali, kończyć one mogli in particularibus; tak, descendendo do projektów, komisyą na ułożenie regulaminu wojsku i regularnej dla niego zapłaty produxit, iż komisya prowicyonalna, wejrzawszy in actus komisyi ichmciów panów lustratorów, perceptę ze wszelkich prowentów W. Ks. Lit. ad massam żebrawszy i skompendyowawszy, ma oną disponere na regulamen wojska, a zregulowanemu asygnacye semel pro semper przydawać; monetę cum vicinis porównać etc.— i inne contenta exprimebantur. JW. jmp. kasztelan wileński: Na tym prowincyonalnej sesyi czasie sub praeside tanto jw. księcia jmci podkanclerzego W. Ks. Lit., którego nietylko avita decora, ale i same przyrodzone własności distinguunt, rozumiem

Digitized by Google

czopowego, szelężnego we wszystkich dobrach et aliorum generum podatkowania zgadzał się, oraz ażeby księstwo żmudzkie,

---

propitia być sidera w osobie mwmpanów ex concursu których spodziewać się należy osłabioną w siłach Rzplitę, destitutam po kilku niedoszłych sejmach w radach, nietylko przez korekturę legibus munitam, ale też widzieć przez przyczynienie sił et armatam, a kiedy przeczytany nam projekt magno sudore ichmciów panów deputowanych uformowany jako nil w sobie nie ma nocivi, tak upraszam wmpanów, ażebyście chcieli go akceptować, ile kiedy mens wszystkich conformis niezawodne subministruje sposoby do aukcyi wojska, która czy to injuria temporum czy to injuria hominum dotąd effectuari nie może. Zaczym upragnionym braci naszym nie chciejmy tego odbierać solatium, aby się cieszyli nadzieją bezpieczeństwa swego. Jeżeli do dóbr ziemskich na lustracyą nie pozwolić, toć inne przedsięwziąć sposoby, które patriae cives aggravare nie mogą. Jeżeli macie wmpanowie justam rationem przymawiania się i utrzymania się, aby ad mentem konstytucyi 1717 podatek podymnego był zniesiony, nie przeczę temu, ale jako czopowe i szelężne, które od początku zapłaty wojska było in executione, tak dopiero nulla obstat ratio nie pozwalać na lustracyą onego. Appello notitiam, gdzie i sam miał *(!)* honor nietylko in equestri ordine, ale i w tym już stanie permanens doznawać to, iż uchwalone na sejmikach lustracye defectuose zawsze się ekspedyowały, małe z nich być mogło incrementum et subsidium jakowe Rzplitej, ale pewny deces. Czy nie lepiej, że probatae et intaminatae fidei viros, viros possessionatos mieć od senatu autoryzowanych sub rigore komisyi prowincyonalnej? Bo jeżeliby ichmość panowie obywatele W. Ks. Lit., przez ichmciów panów lustratorów gravamen jakowe sentire mogli, na tejże komisyi dopomnieć się mieć będą campum. A ichmość panowie starostowie kwartę sprawiedliwą oddają Rzplitej, którzy nie przez zwłokę, ale taż komisya jak będzie decydowała, eo instanti importować asekurują się. Jmp. S i r u ć z tychże starostw podał contributionis modum ad magnos sensus i zdań wielkich in republica statorów, iż ktoby ex distributiva gratia J. Kr. Mości był largitus, nie pierwej ma wchodzić in possessionem tego starostwa, aż antecedenter kwartę sprawiedliwą z niego in usus publicos persolvet. A gdy ad requisitionem ichmciów panów posłów projekt lustracyi powtórnie był czytany, ichmość panowie t r o c c y per totum na lustracyą nie pozwalali do dóbr ziemskich. Jmp. S u l i s t r o w s k i oszmiański zgadzał się na lustracyą do dóbr ziemskich hac praecustoditione, ażeby ichmość panowie lustratorowie nie od senatu, ale od województw i powiatów byli electi. Jmp. s ł o n i m s k i etc.

Digitized by Google

jako już po powietrzu ad pristinum przyszło florem, według dawnego zwyczaju do większej dało się pociągnąć agrariae contributionis solucyi, ponieważ przez lat 26 po uczynionej defalce zamiast 18,000 dymów co rok tylko z sześciu tysięcy dymów do skarbu Rzplitej importuje; który to punkt do teraźniejszego projektu inserować zalecił.

Na co jmp. Odachowski, poseł żmudzki, reposuit, że jako ta uniwersalna morowego powietrza plaga wielką naówczas w ludziach w całym księstwie żmudzkim uczyniła ruinę, tak teraz ad illam quantitatem płacy, którą praevia lustratione przyszła ustanowi komisya, przystąpić nie wymawia się. — Tenże jmć ad casum opisania skarbu W. Ks. Lit. produkował projekt, ażeby jmp. podskarbi jak anterius, tak i teraz, per contractum skarb W. Ks. Lit. trzymając, razem z aukcyą przeszłego sejmu postąpioną co rok ad usus publicos po 300,000 złotych importował.

Na toż samo pozwalał jmp. Sapieha, poseł słonimski, hoc adjecto, ażeby jmp. podskarbi de quantitate z ekspresyą wziętej sumy kwity z podpisem ręki swojej handlującym dawał, ponieważ przedtym na cle lądowym płacono od konia po pięć tynfów, a teraz i po 15 biorą. Na komory zaś w dobrach ziemskich per totum nie pozwalał.

Jmp. Wołłowicz, poseł słonimski, ex occasione korektury trybunału W. Ks. Lit. uformowaną od siebie regestrów dyspozycyą proponował et eo fine produkował projekt, który naznaczonym do konstytucyi ichmciom jest oddany.

Jmp. Eydziatowicz, poseł smoleński, o sejmikach smoleńskich i starodubowskich, ażeby meliori ordine et cum majori na potym commodo odprawować się mogły, similiter projekt prezentował.

Jmp. Burzyński, poseł smoleński, referując się od universale desiderium ojczyzny, chciał niezakończone na dniu wczorajszym względem aukcyi wojska i wynalezienia dla onego zapłaty czytać projekta, oraz na to, ażeby jmp. podskarbi quoad assem kalkulował się, nie pozwalał, ale ex certa ut antea quantitate, przywodząc dla przykładu skarb koronny, z którego za jegoż deputacyi, gdy jmp. podskarbi koronny quoad assem kalkulował się, lubo milionową pokazał perceptę, jednak, potrąciwszy ekspensa na salaria i asygnacye, ledwie 100,000 złotych ad usus publicos dostało się; coby i w litewskim skarbie przez kalkulacyą

Digitized by Google

quoad assem successu temporis praktykować się mogło. Potym czytał projekt in ordine obrania na przyszłych sejmikach komisarzów z urzędników ziemskich i grodzkich, nexu juramenti obowiązanych dla sprawiedliwego zlustrowania czopowego, szelężnego w dobrach omnis generis, także kwart, hybern etc. względem aukcyi wojska i zniesienia z dóbr ziemskich ad mentem konstytucyi 1736 podymnego. Na które to lustracye w dobrach ziemskich, ichmość panowie Wazgird i Okolski, troccy posłowie, nie pozwalali.

Jmp. Massalski, kasztelan wileński, hetman polny lit., chcąc od tej kontradykcyi odwieść ichmciów panów trockich, czynił refleksye, że ta w dobrach ziemskich nie dla czego inszego ustanawia się lustracya, tylko dla wynalezienia sposobów płatnych dla zniesienia podymnego, o które wiele województw domawia się, więc nie pozwoliwszy na lustracye, nigdy certus fundus na zapłatę wojsku nie wynajdzie się. Consequenter dla takowych animorum dysensyi podatek agrariae contributionis nie zniesie się, a ichmość panowie starostowie coby mieli quartam partem na wszystko contribuere, in usus suos, tak jako i teraz, obracać będą. To zaś nihil derogabit stanowi szlacheckiemu, że czopowe, ab aevo podlegające lustracyom, przez przyszłych komisarzów lustrowane będzie.

Gdy zaś jmp. Sulistrowski, poseł orszański[1]), na lustratorów nie denegował, hoc adjecto, żeby lustratorowie nie z sejmu, ale z województw naznaczeni byli, iterum jmp. Wazgird na onych, choćby i z nieba byli, nie pozwalał.

Jmp. Strutyński, poseł brasławski, intulit, ażeby dla ichmciów panów przyszłych komisarzów był opisany modus, w jakiej istności podatek czopowego, hyberny et similium formować powinni będą, osobliwie, aby w dobrach ziemskich od arendy 100 złotych po pięć procentów szło na zapłacenie czopowego, także i w starościńskich, ażeby ex anno proventu tertia pars była destynowana na hybernę; ponieważ starostwa jedne bardzo mało, a drugie i nadto wielką płacą hybernę, więc według namienionego sposobu o koekwacyą hyberny ad proportionem rocznej intraty dopraszał się. Także o determinacyą liczby ichmciów panów senatorów na generalną komisyą domagał się.

---

[1]) *Właściwie: oszmiański.*

Digitized by Google

Jmp. Wołłowicz, poseł słonimski, do aukcyi wojska przymawiając się, alegował konstytucye annorum 1616, 1628, 1677, 1698 o dobrach Tatarów W. Ks. Lit., aby ci, którzy wojennej nie czyniąc proprio sumptu usługi, płacili pogłówne, skąd emanare znaczną sumę na aukcyą wojska rozumiał. Dobra zaś ziemskie aby według konstytucyi annorum 1673 et 1676 ab omni genere podatkowania uwolnione były, a starostwa według konstytucyi 1576 sub onere płacenia zostawały; i jeśli nie więcej nad kwartę, tedy przynajmniej według dawnych zwyczajów sowite hyberny płaciły, salva tamen in aliquibus praeagravatione, aby z nich zdjąwszy, na drugie melioris status włożyć.

Jmp. Szyrma, poseł piński, partykularne województwa swego promowował desideria, osobliwie, aby ekonomia pińska, jeszcze za jmci pana Paca, kawalera maltańskiego, od płacenia oo. franciszkanom dziesięciny uwolniona i przez jmci pana Paca, kasztelana połockiego, siedmią włók gruntu bonifikowana, praesenti constitutione in perpetuum z tejże ekonomiki zniesiona była.

Książę jmć podkanclerzy lit.[1]), widząc unanimem in potiori parte na projekta assensum, na dzień jutrzejszy do złączenia się z izbą poselską ichmciów wszystkich zapraszał.

SESYA DWUDZIESTA ÓSMA.

Die 2 Novembris.

Jmp. marszałek [2]) ex circumstantia dnia dzisiejszego o jak najprędszy in ultimis suspiriis będącej ojczyźnie e tumulo

---

[1]) **N. III**: Ponieważ już esencyalne projekta in majori parte swoją wzięły satysfakcyą, lubo inne jeszcze vario sensu vacillant, spodziewam się jednak, iż propter honorem et plausum prześwietnej prowincyi litewskiej mwm. panowie przy złączeniu się z drugiemi prowincyami, rozłączone zdania jednością skoncertowawszy, cum manipulo prac swoich, pro bono publico podjętych, plausibiliter do izby poselskiej accedere zechcecie. A że destinatum tempus naszej prowincyonalnej sesyi bierze już coronidem, skraca się czas i mojej usługi. Przepraszam tedy mwm. panów, że mając honor prezydowania sub magnis nominibus j.w. ichmciów panów senatorów i ministrów status et belli, służyć nie potrafiłem i nie takem usłużył, jak służyć chciałem. Więc już in conclusione czasu, a z nim funkcyi mojej, hoc voto konkluduję, ażebyście, ad solitum sejmowania locum zgromadziwszy *(się)*, jaknajskuteczniej mogli prospicere patriae. [2]) **N. III**: Dzień dzisiejszy jest

Digitized by Google

voce antecessorum upraszał ratunek, ad unionem rozdwojone pobudzając serca, obligował amore patriae, aby porzuciwszy mniej potrzebne i czas zabierające materye, unanimi voce et voto do tego się obrócić raczyli, co ojczyźnie proficuum et utile po czteroniedzielnej zabawie być może.

Jmp. Trypolski, poseł kijowski, oświadczył się imieniem małopolskiej prowincyi na fundamencie deklaracyi zaszłych na sesyach prowincyonalnych, nempe województwa podolskie, ruskie, kijowskie i ziemia halicka, jako nigdy jacturam sejmów nie przynosiły, tak i teraz omnia genera contributionum równo z prowincyą wielkopolską dźwigać deklarują, hoc unico adjecto, aby od podatku ultimae consumentiae, jako sposobu poddanych preagrawującego, ekscypowane były.

Jmp. Męciński, poseł krakowski [1]), interlocutorie tylko odezwawszy się, spopondit do niczego nie przystąpić, jeżeli primario na aukcyą wojska, summe ojczyźnie potrzebną, i na korekturę trybunału zgody nie będzie.

Jmp. Sierakowski, poseł sendomirski, powinszowawszy całej izbie szczęśliwego powrotu i oddawszy projekt prowincyi małopolskiej jmci panu marszałkowi, o przeczytanie onego upraszał, obowiązując wszystkich ichmciów, aby żadnej do czytania jego nie czynili prepedycyi.

Jmp. Strutyński, poseł brasławski, mniej uważając na prośbę jmci pana sendomirskiego, wykraczając z materyi, przypomniał jmci panu marszałkowi uczynioną przed zaczęciem sesyi

---

to Dzień Zaduszny, tak i sejm teraźniejszy może się nazwać bezduszny, bo absque anima consiliorum, kiedy mwm. panowie dotąd spiraculum vitae obradom publicznym nie dajecie, a jako wołają zmarłe dusze, od nas żyjących proszące suffragium, tak niemniej antecesorowie nasi, którzy tu podobnież opera glorioso opere odprawiali, wołają na nas i utyskują: donate matrem consilio neque trahite moras etc. **N. F.** *zaczyna sesyę w ten sposób:* La province de la Grande Pologne s'étant séparée dès le matin, sans envoyer la députation au grand général de la Couronne, selon qu'il avait été résolu à la session d'hier, les nonces des trois provinces se trouvèrent dans la chambre après le service divin. Un chacun ayant pris sa place, le maréchal de la diète fit l'ouverture de la session par un discours très pathétique *etc.* [1]) **N. F**: Pendant les pourparlers qu'il y eut après ce discours, Męciński, nonce de Cracovie, fit comprendre très sérieusement *etc.*

Digitized by Google

prowincyonalnych swoją prekustodycyą tak o sądy kurlandzkie, jako i o resultatum komisyi gdańskiej, upraszając, aby jmp. marszałek, według sponsyi swojej, hoc in puncto od J. Kr. Mości danej komunikował izbie poselskiej rezolucyi.

Na co jmp. marszałek reponendo jmci panu brasławskiemu, oznajmił, że J. Kr. Mość, ten interes zleciwszy kanclerzowi w. kor., szukać go in actis kazał, który jak się prędko znajdzie, produkować go in stuba nie zaniedba. O sądach relationum doniósł, że w przeszły poniedziałek reasumowane.[1])

Potym nastąpiło czytanie projektu in ordine do aukcyi sił Rzplitej.

A gdy jmp. sekretarz sejmowy przyszedł na punkt ultimae consumentiae, zabrał głos jmp. Skarbek[2]), ekskuzując ziemię halicką, że mając przez ścianę pograniczne prowincye, skoroby się ten podatek na nich włożył, porzuciwszy kabany swoje, w których mieszkają, poszliby za granicę, przez coby się nietylko stał zawód intratom Rzplitej, ale i ziemia nasza z poddanychby się ogołociła. Produkował, że ten podatek ultimae consumentiae już in actuali był exercitio, a mały ojczyźnie (bo tylko 500,000) emolument przyniósł. Exprobrabat ichmciów panów poznańskich i krakowskich posłów, że o mizerny krok precedencyi kilkądniową mieli luktę, a dopieroż jak o krzywdę swoją on mówić nie ma? Wyznawał, że tej prowincyi na żadnej suficyencyi i chlebie nie schodzi, lecz dla portów, których nie ma, na pieniądzach jej schodzi. I lubo nakoniec ziemia halicka ani miejscem coronationis, ani pańską królów nie zaszczyca się rezydencyą, jak insze prowincye ten mają dla siebie zaszczyt, niepośledni awantaż, jednak, ad talem qualem znając się coaequationem, regiment wystawić deklaruje, lub na to ryczałtową ofiarować sumę. O podatek zaś ultimae consumentiae z racyi wzwyż namienionych upraszał, aby na nią nie był włożony.

Jmp. Małachowski, poseł krakowski, w pięknie ułożonym do zbudowania wszystkich dyskursie compellebat ziemię

---

[1]) **N. III** *d.:* Jmp. Strutyński hac conditione pozwolił, aby po przeczytanych projektach ante omnia accedant do czytania resultatum komisyi kurlandzkiej. [2]) **N. III** *d.:* do tego podatku przymawiając się, i na onego nie już per liberum veto, ale circa justas rationes nie zgadzając się, eksplikował *etc.*

Digitized by Google

halicką, aby in extenuationem przez podatki prowincyi wielkopolskiej zapatrzywszy się, szczególnie na obronę ziem ruskich od tyle czasów nałożone, ad coaequationem zwłaszcza teraz, kiedy ad florem przyszły i od najazdów uwolnione, pociągnąć się dały.[1])

Jmp. Skarbek, poseł halicki, odpowiedział, że jako równo z inszemi kocha ojczyznę, tak od podatkowania passum amovere nie myśli, ale pro posse ziemi swojej co ofiarował, od tego nie odstąpi.

Nastąpiwszy potym punkt lustracyi gruntów ziemskich i królewskich, odezwali się ichmość panowie bracławscy i halicy, pozwalając na lustracye dóbr królewskich, ale nie ziemskich[2]), których okrzyknąwszy ichmość panowie Brzozowski ciechanowski, Przyjemski łomżyński, Małachowski oświecimski, posłowie, wytykali ichmciom panom halickim, osobliwie jmp. oświecimski, że będąc sam na pograniczu, od lustracyi nie unika, mogąc mieć po sobie tęż samą racyą. Zalecał seryo, aby porzuciwszy te niepotrzebne kontrowersye, ad coaequationem z niemi przystąpili i też same akceptowali, co województwa wielkopolskie, podatki.

In quorum sensum poszedł jmp. Sierakowski, poseł sandomirski, żaląc się na ichmciów panów halickich i bracławskich, że ex aliena messe żyjąc tak długie czasy i zasłonę dla siebie mając, fraterno charismate w oczywistej ojczyzny potrzebie correspondere nie chcą.

Jmp. Skarbek, poseł halicki, reprezentował, że jego ziemia, będąc zawsze sedes belli milleque periculis exposita, co edocent niedawne historye i same konstytucye, które tę ziemię od podatków uwalniały, wiedząc quod non sibi mellificet, to, co sobie dziś zbierze, nazajutrz in praedam porzuca nieprzyjaciołom.

---

[1]) **N. III** *d.*: Jmp. sendomirski dopraszał się z ziemi halickiej, kijowskiego województwa etc. o danie ore publico deklaracyi, in quibus modis consistunt, któremu jmp. halicki reposuit, że od dwudziestu tysięcy złotych, dotąd wypłacającej się sumy ryczałtowej, na sto tysięcy postąpić deklarujemy. Jmp. sendomirski, słysząc ekscepcye ziemi halickiej i innych pogranicznych województw, które siebie uwalniając, na inne województwa, ziemie subjungunt podatki, o takowąż ekscepcyą dla województwa swego dopraszał się. [2]) **N. F.**: Les deux tiers de la chambre se levèrent avec colère contre cette nouvelle exception.

Digitized by Google

Książę jmć Radziwiłł, poseł bracławski, podawał do refleksyi, że mając dosyć opresyi chłopstwo na pograniczu od hajdamaków, gdy się na nich podatek ultimae consumentiae włoży, wszyscy w rozsypkę pójdą.

Na co turmatim wszyscy ichmość panowie posłowie odezwawszy się, upewnili ichmciów recalcitrantes, że gdy aukcya wojsk nastąpi, i pasy się wszystkie pozalegają, tak inkursye od hajdamaków, jako i ten fluxus i refluxus u ludzi zapewne zostanie.[1])

---

[1]) **N. III** *tak kończy sesyę:* Jmp. łęczycki, biorąc u siebie za równy z Bogiem szacunek czasu, króciuteńko przymówił się ad duplices rationes, że mają aestum belli et refluxum ludzi; podawał tedy te refleksye: któż ab aestu belli ochronić może, jeżeli nie aukcya wojska? Któż utamuje refluxum ludzi, jeżeli nie wojsko, kiedy już pasy będą zabronione. A jeżeliby adinventis modis przechodzili z województwa do województwa, prawo ustanowić, a za onym upominać się i rekwirować. Jmp. starosta gostyński: Ponieważ ichmość panowie haliccy, kijowscy, bracławscy i inni nie pozwalają na podatek ultimae consumentiae, więc będziem upraszali jmci pana hetmana kor., ażeby wojsko będące na pograniczu sprowadzić do nas rozkazał, a in quantumby tej dla siebie nie uznali łatwości, provincionaliter będziemy się protestować, że im płacić nie będziemy. Jmp. halicki, nie chcąc czynić remoras dalszym obradom publicznym tym słowem: „nie pozwalam“, jako być powinni w izbie poselskiej arbitri et moderatores, ponieważ sufficientissime wyeksplikowano impossibilitatem podatku ultimae consumentiae, takowe wynalazł medium, ażeby ten podatek ad referendum braci rezerwować pozwolili. Jmp. Tarło podolski, rozumiejąc, że jako dziś podług Kościoła Bożego na cały świat duszom zmarłym supplentur suffragia, tak żyjącym in hoc orbe consiliorum unio animorum suffragari mogło, więc kiedy słyszał komunikujące racye województw ex imminenti periculo nieprzyjaciela wynikające, jako nie pozwalał na podatek ultimae consumentiae, tak idąc summa aequanimitate, na wszelkie genera contributionum zezwalał hac conditione, ażeby do żadnych na potym nie byli pociągani podatków, has inferendo sequelas, że pozrywawszy sejmiki, za niestaniem na sejm posłów, na przyszłym sejmie nas in coaequationem podatków wolno będzie includere. Jmp. Burzyński smoleński szedł contrarie in sensu suo ad oppositum jmci pana halickiego, który, insistendo dawnym zwyczajom czasu, pozwolenia ad referendum braci swojej dopraszał się; hac tedy convincebat ratione, iż tam w takich szczególnie, które ex accidenti przypadały, materyach, nie mając onych

Digitized by Google

Jmp. Tarło, poseł podolski, intulit, ponieważ tak wiele Rzeczpospolita chce kłaść na województwa podatków, więc aby też certum quantum z nich in usus województw zostało się, tudzież o excepcyą łanów lustracyi domawiał się.

Jmp. Horain, poseł wileński, reprezentował, że jako między województwami, ziemiami, żadnej in aequalitate nie powinno być dystynkcyi, tak animował ichmciów panów halickich i bracławskich, aby się nie zrzucali z tego, co insze województwa akceptują.

Jmp. Czeczel, poseł bracławski, pozwalając na lustracyą kwarty, hyberny, wnosił, aby ichmość panowie podskarbiowie powierzone sobie mając Rzplitej pieniądze, niemi non pro velle et libitu suo, ale za konsensem Rzplitej szafowali.

Jmp. Humiecki, poseł podolski, pozwalając intulit, aby

---

w instrukcyi, ani rezolucyi, ad referendum braci pozwolono, tu zaś aukcya wojska dawno pamiętna, bo i na przeszłym sejmie grodzieńskim od prowincyi wielkopolskiej i małopolskiej ichmciów panów posłów najpierwej była traktowana; jako tedy są bracia informowani etiam przez uniwersały J. Kr. Mości P. N. M., o takowej materyi do województw i ziem obwieszczające, nie można tedy hoc praecustodito brać się ad referendum, a raczej ażeby in pari Republica pariter z bracią naszą takowe onus tolerare. Jmp. sieradzki młodszy dotąd będąc inutilis verborum pondere, nie zabierał nigdy particularitatibus czasu, ale kiedy doszła mu wiadomość, iż ludzie jmci pana hetmana polnego sub securitate sejmu, naszedłszy na stancyą jego, ludzi kilku porąbali, co jako wszystkich ichmciów panów posłów redolebat, tak szukający w łaskawych ich sercach medelam, dopraszając się, aby i jego i swemu honorowi subvenire chcieli, dopóty sistebat activitatem izbie poselskiej, póki justa honori jego nie stanie się satisfactio. Jmp. marszałek: Interes wniesiony jmci pana sieradzkiego jako movet w całej tu izbie justam nad honorem jego compassionem, tak w nim samym prezentująca się securitas izby pociąga za sobą vindictam, i który zawsze intra cancellos modestyi zachował się, teraz, kiedy się zdał być oppressus invasione pewnych ludzi, tamuje activitatem, spodziewam się jednak, że post praestitam satisfactionem oną przywrócić zechce. Kiedy zaś nowe coraz materye i ekscepcye, w tej tu izbie zaniesione, ponunt moras dalszym obradom publicznym, non vanus augur wróżę, iż zniósłszy się z j. o. j. w. województw i ziem senatorami swymi, na dniu jutrzejszym ad faciliora przystąpić zechcą. In spe tedy melioris successus solwował sesyą do jutra na godzinę ósmą.

Digitized by Google

taryfy przez lustracye ułożone były, non tamen definitive, ale dopiero na przyszłym sejmie produkowane; co dopiero patebit, jak które województwo importare może.

Jmp. Błeszyński, poseł sieradzki, dowiedziawszy się o uczynionym stancyi jego przez ludzi jmci pana hetmana polnego lit. najściu, violatae securitatis publicae i charakteru jego poselskiego domagając się satysfakcyi, przerwawszy obrad publicznych materyą, z przeproszeniem całej izby activitatem zatamował, póki mu się restitutio laesi honoris należycie nie stanie.

Na co ubolewając jmp. marszałek, że obrady publiczne dla prywatnych interesów muszą pati iniquas suas parentheses, musiał na tym solwować sesyą in crastinum na godzinę ósmą.

SESYA DWUDZIESTA DZIEWIĄTA.

Die 3 Novembris.

Jmp. marszałek przy zagajeniu sesyi compellebat ichmciów panów posłów, aby, zważając nieszczęśliwe niezgody domowej konsekwencye, pomyśliwszy o sposobach niezawodnych aukcyi, ab intra et extra miłą ubezpieczyli ojczyznę; nakoniec explorabat sensum, jeżeli na czytanie projektu auctionis wojska, czyli też correctionis jurium pozwolić zechcą.

Natychmiast odezwało się wielu ichmciów kontradykujących na tym fundamencie, że dnia wczorajszego przez jmci pana Błeszyńskiego, posła sieradzkiego, zatamowana activitas dotąd jeszcze nie jest przywrócona. Więc upraszali jmci pana marszałka, aby do tegoż jmci pana Błeszyńskiego, w izbie poselskiej nie znajdującego się, wysłał ablegatów, jeżeli sistentiam activitatis przywróci.

Jakoż jmp. marszałek, annuendo votis et desideriis ichmciów, z każdej prowincyi deputował po jednemu, to jest z Wielkopolskiej jmci pana Koźmińskiego poznańskiego, z Małopolskiej jmci pana Karczewskiego podolskiego, z Litwy jmci pana Wazgirda trockiego, posłów [1]). Poczym izba circiter godzinę in inactione zostawała.

---

[1]) **N. III** *wymienia z Wielkopolski* jmci pana rawskiego gostyńskiego, *z Małopolski* jmci pana starostę kijowskiego.

Digitized by Google

Comparendo tedy ichmość panowie delegati z jmcią panem Błeszyńskim w izbie poselskiej, poszedłszy ichmciowie na swoje miejsca, zabrał głos jmp. Błeszyński, winszując ojczyźnie et equestri ordini tak godnego marszałka, pod którego dyrekcyą głos wolny, statutem Zygmunta pierwszego obwarowany, ma swój walor i konsyderacyą, i mając już dla siebie deklarowaną satysfakcyą, czynił publicznie jmci panu hetmanowi polnemu lit. deprekacyą, że na dniu wczorajszym per errorem na jego ludzi o satysfakcyą wiolencyi sobie uczynionej miał inwektywę, z których, ut patuit, żaden w tej nie był okazyi. Powracając do publicznych materyi, animował ichmciów panów kijowskich, bracławskich i halickich, aby ad coaequationem podatków razem z innemi prowincyami raczyli przystąpić.

Któremu jmp. marszałek za przywrócenie activitatis pro innata ku dobru pospolitemu aequanimitate należyte uczyniwszy podziękowanie, egzagerował niemałą sine fructu consiliorum czasu stratę, hanc dexteritatem jmci pana Błeszyńskiego nie na słowach, które vento rapiuntur, ale na sercu zapisać deklarował. Jako zaś ichmość panowie kijowscy i bracławscy jednej ojczyzny będąc synowie, nie rozumiał, aby z wrodzonego wyzuwszy się afektu, nie mieli pari modo zarówno z innemi województwami, gdzie idzie o jej całość, ciężaru dźwigać. Nakoniec pytał się ichmciów, jeżeli na czytanie projektu aukcyi wojska zezwolić zechcą, który accedente universali assensu przez jmci pana sekretarza sejmowego był czytany.

Do projektu ichmość panowie posłowie, jedni, aby cło brzeskie litewskie, nullo jure uzurpowane, zniesione było, drudzy na obranie marszałka per pluralitatem votorum na sejmikach komisarskich nie pozwalali, wnosząc i to, aby przyszła lustracya nie do sejmu ekstraordynaryjnego, ale do ordynaryjnego z wielu przyczyn rezerwowana była. [1])

---

[1]) **N. III** *d.:* Jmp. Jałowicki kijowski, co do punktu obierania per pluralitatem votorum przez województwa i ziemie ichmciów panów lustratorów czyli komisarzów przymawiając się, iż ta pluralitas, lubo delikatnie, jako to pro hac sola vice praesenti sancito jest obostrzona, asseruit, aby nie była in futurum jakowa sequela circa liberum veto praejudicii, bo jako na tymże sejmiku relationis mieć będą miejsce wszelkie wybiegi, dysensye, dysceptacye, tak obawiać się trzeba, aby et in subsequens *(na)* na-

Digitized by Google

Jmp. Tyzenhauz, poseł wileński, urgebat, aby po przeczytanym projekcie prowincyi polskich in ordine do aukcyi wojska i litewski był wzięty.

Jmp. Łaniewski, poseł inflancki z jmcią panem Strutyńskim, posłem brasławskim, nie chcąc multiplicare entia sine necessitate, na to nie pozwalali, dając racyą, że jeszcze prowincye polskie zupełnie się nie zgodziły, a litewska prowincya, będąc in ordine trzecia, powinna praeiri exemplo, zwłaszcza kiedy Wielkie Księstwo Litewskie ad tertiam partem wystawienia wojska należy.

Toż samo jmp. Zabiełło, poseł kowieński, affirmando, prosił o przykład prowincyi polskich.

Jmp. Przyjemski, poseł łomżyński, wnosił, że ponieważ ziemskie dobra wziąć mają na siebie ciężar kontrybucyi, domawiał się, aby i ordynackie w projekcie nie były zapomniane.

Jmp. Walewski, poseł sieradzki, produxit, ażeby kupcy od wołów, za granicę pędzonych, po cztery złote tylko na komorze dawali; protekcye aby poznosić, czyniąc izbie relacyą, że tego roku pod pewną znaczną protekcyą 1800 beczek wina węgierskiego wyprowadzono, przez co na 3600 czerwonych złotych skarbowi Rzplitej stał się deces. O Żydach zaś, czymby powinni handlować, nowych praw nie stanowić, ale dawniejsze reasumować zalecił; o zniesienie exofficiorum, jako preagrawujące ubogich ludzi, domawiał się. Posłowie zaś po czemu by abhinc płacić mieli, certum pretium postanowić życzył, przez co ad pristinum statum miasta przyjść mogą. O miastach i groblach to adjecit, aby possessorum dla wygody kupca, którzy na to łożą, jakikolwiek mógł być pożytek. Na obranie marszałka na sejmiku komisarskim per pluralitatem votorum pozwalał, żadnego przez to dla wolnego głosu nie widząc praejudicium. Cło generalne od rzezi ustanowić proponował, mniemając, że stąd 600,000 złotych do skarbu Rzplitej przybędzie importancyi. Z karczem zaś szlacheckich, habito nihilominus respectu na reparacye i inne

---

stępujących sejmikach hanc pluralitatem, natenczas już abusum in usum nie wzięto. A ponieważ była mentio o cła, te które ichmość panom litewskim na komorze brzeskiej na lat dwie tylko konstytucya pozwoliła, dopraszał się zniesienia oraz czytania projektu korektury trybunału, ex quo pierwszy jest zakończony.

Digitized by Google

unkoszta, jeżeli gdzie 100 beczek wyszynkują piwa, aby od 80 czopowe płacono, a ze dwudziestu in recompensam reparacyi domino fundi dostawało się czopowe. Na duchowne osoby aequalem rigorem extendi incitabat. O opatach, quibus titulis et conditionibus opactwo trzymają, w dawnych się przejrzeć kazał konstytucyach.

Jmp.. marszałek, zabrawszy głos i pochwaliwszy alta consilia jmci pana sieradzkiego, wnosił instancyą do izby poselskiej za Jasną Górą Częstochowską, aby in fundamento konstytucyi 1710 et 1717 od wszelkich kontrybucyi uwolniona i przy starostwie brzeźnickim, z łaski Najjaśniejszych monarchów polskich nadanym, utrzymana była.

Na co zaszedł assensus; hoc tamen praecustoditum od jmci pana Walewskiego, posła sieradzkiego, ażeby sub hanc immunitatem insi ichmość duchowni nie wdzierali się.[1])

Ichmość panowie Aleksandrowicz lidzki, Łaniewski inflancki[2]), posłowie, intulerunt, ażeby Żyrowicom, cudownym obrazem Matki Boskiej w Litwie ab aevo zaszczycającym się, pozwolono dobra ziemskie kupić za 60,000. Na co zaszła zgoda.

Jmp. Szyrma, poseł piński, o kanonizacyą venerabilis Bobolae, jmp. Eydziatowicz, poseł smoleński, za jmcią księdzem biskupem smoleńskim, z biskupstwa swego nic nie partycypującym, o opactwo J. Kr. Mości dopraszali się.

Poczym ichmość panowie posłowie koronni o czytanie pro-

---

[1]) **N. III** *d.:* Jmp. Strutyński brasławski, chętnie na wniesioną przez jmci pana marszałka propozycyą pozwalając, z okazyi której, aby niektóre fundusze prowincyi W. Ks. Litewskiego miały acceptationem, przymówił się. [2]) **N. III**: *Po Aleksandrowiczu* jmp. marszałek pytał, jeżeli jest unanimis assensus wszystkich ichmciów, ażeby projekt tychże ichmciów księży paulinów, in suplici libello projective podany, był czytany, któren pro unanimi voto ichmościów przez sekretarza sejmowego był przeczytany i do laski marszałkowskiej przyjęty. Jmp. Łaniewski inflancki, nie rozwodząc się z głosem, jako na żarliwą promocyą jmci pana marszałka do uwolnienia a contributionibus dóbr tychże księży paulinów zezwalał, tak idąc contrarie in oppositum jmci panu lidzkiemu, ażeby ichmość księża bazylianie prowincyi W. Ks. Litewskiego wszelkie równo z nami tolerant *(sic)* onera. a mieli facultatem dziedzicznych dóbr kupienia.

Digitized by Google

jektu litewskiego auctionis wojska instabant[1]. Na co i litewska prowincya zgodziwszy się, dopraszała się o czytanie onegoż; quo subsecuto z zadumieniem całej izby, najmniejszej na żaden punkt

[1]) **N. III**: *poseł kowieński przeciwny jest czytaniu projektu litewskiego przed uchwaleniem koronnego, bo nie należy* multiplicare entia sine necessitate. *Tu dopiero przemawia Eydziatowicz, po nim* jmp. Święcicki pozwalał na czytanie projektu prowincyi W. Ks. Lit. salva conditione, ażeby do niego suo loco przymówić się mogli. Jmp. chełmski: Projekta, które byli oddane do jmci pana sekretarza sejmowego, jako są partykularne interesa, tak za uniwersalną i największą materyą sądząc aukcyą wojska, dla całej Rzplitej najskuteczniejszą, boć i do trzech prowincyi należącą, jeżeli tedy do trzech prowincyi materya aukcyi wojska regulatur, upraszał quam enixissime ichmościów panów litewskich, ażeby pro tertio swoje też im enucleant projekta, z których projektów wziąwszy jakowe lumen, na jedenby się zgodzić mogli. Jmp. Tarło podolski, podawszy cum consensu omnium projekt aprobacyi funduszu wielm. ichmość panien sakramentek lwowskich, in reliquis jednego był zdania z jmcią panem chełmskim. Jmp. Szyrma piński, sprawę venerabilis Andreae Bobola łasce i promocyi jmci pana marszałka insynuując i zalecając, ażeby suplikował J. Kr. Mości in ordine do najprędszej akceleracyi kanonizacyi; quoad punctum czytania projektu prowincyi litewskiej auctionis wojska, po zgodzeniu się i zezwalaniu na takowyż in simili projekt ichmciów panów koronnych reservavit. Jmp. oświecimski: Kiedy dotąd sejm teraźniejszy zostaje in protractione, ojczyzna nasza in expiratione vitae vel interitus, i kiedy kontrowersya między prowincyami wielko- i małopolskiemi a prowincyą W. Ks. Lit. wszczęta nie jest uspokojona, nie trzeba nam desperować o wrodzonej miłości synów ku ojczyźnie i złe sobie formować omina, bo nunquam frater ruere in fratrem nie może. I kiedy prześwietne prowincye wielkopolska i małopolska tę preferencyą kładnie sobie za omen pożądanych nadziei, kiedyście *(!)* wmpanowie swojemi zechcecie illuminare projektami, i lubo trzecia w cichości sentymentów swoich zachować się pragnie, dwie desiderabili voto czekają quasi lumen ad revelationem. Zaczym, mwm. panowie, jak się wielkich monarchów do koron ubiegają głowy, tak i tu in coronam uprzejmych dla dobra pospolitego sukcesów powinne z wielkich zdań wmpanów, których quot capita tot oracula adoruję, dla utrzymania całości ojczyzny in apricum wychodzić sposoby. Niech mi się godzi fraterno juncto amore upraszać mwpanów, ażeby projekt in ordine auctionis wojska, który pierwszym zaszczytem być może, tu in facie nas wszystkich suplikujących utajony być nie mógł. Jmp.

Digitized by Google

nie będąc kontrowersyi, odezwał się jmp. marszałek, chwaląc zelum erga patriam prowincyi litewskiej, tusząc, że i prowincya małopolska, tym śladem idąc, akceptować będzie punkta projektu swego, o którego przeczytanie drugi raz (jeżeli wola) upraszał.

Jmp. Skarbek, poseł halicki, oświadczał się [2]), że jako nie chcąc być lapis offensionis, do wszystkiego przystąpi, jednak ad sensum województw pomienionych że konformować się musi,

---

marszałek: Jako prześwietnej prowincyi litewskiej suplikowałem już o komunikacyą swojego projektu, tak i teraz, idem repetendo carmen, o toż samo dopraszam się. [1]) **N. III**: widząc już rzecz ad discussionem na pierwszej przeprawie primas frangere glacies, usiłował, nie pozwalając, ażeby ichmość panowie lustratorowie pluralitate votorum nie byli obierani, a to z tej racyi, ażeby zakazane pro hac sola vice praesenti sancito liberum veto nie szło in praejudicium wolności, wolał być wszystkich electivos, niżeli in potiori parte spectatores *(autor* **N. III** *nie zrozumiał chyba mówcy)*. Co do drugiego punktu, ażeby nie my ichmciów panów podskarbich, ale ichmość panowie podskarbiowie skarb nasz zbogacali i byli zawsze in responsione i mieli archiva... Rzplitej, i żeby nie dawane były więcej już tak kwity na cłach i komorach, iż nie wyrażając quantitatem zapłaconych pieniędzy tylko „persolvit", ale „tyle a tyle persolvit". Do kwart sprawiedliwych przystępując, upewniał, że z starostw, które gratuito pane trzymają, pokażą się miliony; ad censum ultimae consumentiae, jako nigdy nie wyleciał z letkiem, etiam gdzie justa przynaglała ratio, słówkiem „nie pozwalam", ale tylko upraszał zawsze wejrzeć in justitiam, tak i teraz contestando, jeżeliby nie uprosił pro expositis rationibus od podatku takowego ziemi halickiej uwolnienia, victas manus imperio dać deklarował: wolał cum multis errare, aniżeli solus haberi. Jmp. sendomirski mocno instabat, ażeby projekta tak były skoncertowane, gdyby żadna kontradykcya ani ekscepcya nie wchodziła. Jmp. krakowski dziękował jmci panu halickiemu, że równo z bracią swoją chcąc tolerare onus, do koekwacyi równej z nami na wojsko płaty accedere deklarował się. [2]) **N. F.**: en protestant qu'il ne voulait pas être l'auteur du mal, qu'au contraire, il déférerait à tous les impôts moyennant que les autres palatinats de Russie en voulussent faire de même, mais qu'on ne pouvait lui imputer de se rendre seul responsable dans une matière de si grande importance. Il déclara enfin qu'il admettait la quarte, capitation, hybernes etc. et même l'impôt sur la boisson, mais qu'il conjurait seulement qu'on voulut compatir avec la terre de Halicz. *Dalej o nieodkładaniu aukcyi.*

Digitized by Google

nikt mu tego pro vitio reputare nie powinien, dając racyą, że jeżeli z bracią swoją pobłądzi, cum multis errabit. Na kwarty, łany, czopowe etc. i na podatek ultimae consumentiae niby zdał się pozwalać [1]), prosząc jednak nad ziemią swoją o kompasyą. Aukcyi wojska odkładać do sejmu przyszłego nie życzył, dając racyą, że lepiej, nim przyjdzie do boju, dobrze wyegzercytować żołnierza w pokoju. Nie zdało mu się wojsk konnych zaciągać, ale w piesze wzmocnić się regimenta. Zaczym secundum posse od danin nie chciał być alienus. O ekstorsyi na komorach zniesienie dla zachęcenia cudzoziemskich kupców i allewiacyą domowych solicytował.

Jmp. Sierakowski, poseł sendomirski, wychwalając jedność serca prowincyi litewskiej, zachęcał ichmciów panów halickich, bracławskich i kijowskich, aby sine disceptatione ulteriori, praeponderando całość ojczyzny prywatnym swoim interesom, na punkta projektu zezwolili.

Jmp. Stoiński, poseł lubelski, reprezentując, że już piąty tydzień nawa Rzplitej adversante fortuna w obradach publicznych do pożądanego przyjść nie może portu, obligował ichmciów panów halickich, aby jacturam jej pati nie dopuścili, na których cała rzecz zawisła. Na przeczytanie projektu in ordine uwolnienia Częstochowy, jeżeliby już był ułożony, pozwalał.

Jmp. Męciński, poseł krakowski, expiscando mentem ichmciów panów halickich, pytał się, czy zgoda na lustracye łanów.

Na co reposuit jmp. Humiecki, poseł podolski, pozwalając na królewskie, dziedziczne zaś ekscypując.

Jmp. Grabowski, poseł inflancki, dowodząc ichmciom, że concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur, przypomniał, jako przez domowe dysensye upadło połowę Inflant, Kijów, Smoleńsk, Czerniechów, Wołochy, Multany, Pomerania, Prusy. O territorium elbląskim i Kurlandyi, patrio dolore tactus, nie wiedząc, co o tym mówić i jak je rekuperować, kiedy już staropolska upadła cnota, wkrótce i wolności upadek wróżył, przydając, że przypomniawszy sobie staropolskie dzieła, jedność i piórem nigdy nieokreślone męstwo, zadumiewać się trzeba na oziembłe serc naszych akcye. Kto powiada, że wolność kocha, ochraniać i bronić jej powinien. Zachęcał amore ojczyzny i kto

---

[1]) **W.**: do wszystkiego przystąpił.

Digitized by Google

słodkie ojczyzny dźwigać pragnie jarzmo, aby nie słuchając żadnych pretekstów, za powodem inszych do równej podatkowania znał się płacy.

Jmp. marszałek[1]) podał medium ziemi halickiej, że ponieważ na podatek ultimae consumentiae zezwolić opiera się, aby inszy sposób podatkowania między sobą uchwaliła.

Jmp. Tarło, poseł podolski, wniósł, aby projekt ułożony od województw kontradykujących mógł być przeczytany. Na co izba pozwoliwszy, upraszała, aby się z nim ichmość popisali.[2])

Jmp. Czeczel, poseł bracławski, przystąpiwszy do czytania, podał w nim cztery sposoby: sprawiedliwych kwart, pogłównego żydowskiego, lustracyi i łanowego, dając ad liberam dispositionem, którýby się z tych czterech podobał ichmciom.

Na co gdy zaszła negativa, odezwał się[3]) jmp. Sierakowski, poseł sendomirski, idąc in sensum jmci pana instygatora litewskiego, na dniu wczorajszym mówiącego, że jako in paritate żyjąc, pariter słodką zaszczycając się wolnością, równy ciężar nosić powinniśmy, tak iterum atque iterum, protestował się, że do niczego nie przystąpi, póki na koekwacyą ichmość nie pozwolą.[4])

---

[1]) **N. III**: chwaląc aequanimitatem jmci pana halickiego, że się nakłonił ad faciliora, takowejże exposcendo łatwości, upraszał województw bracławskiego, kijowskiego, podolskiego, aby równie sine ulla exceptione chcieli pro manutentione całości ojczyzny contribuere podatkowania; pytał oraz, jeżeli jest zgoda ichmciów. [2]) **Kr. III**: Jmp. sandomirski Romer wnosił, aby razem ze wszystkiemi trzymali nihilominus interes jmci pana Zbrożka deputata lubelskiego, któremu zajechano królewszczyznę podczas funkcyi, aby był uspokojony. *Marszałek solwuje sesyą.* [3]) **N. F.**: La proposition de cette option à faire révolta les nonces de Sendomir. [4]) *Według* **N. III** *marszałek i poseł sieradzki upraszają tu kresowców o kompasyą nad żalącą i utyskującą ojczyzną.* I gdy różne różnych sequebantur głosy in persuasionibus do tychże województw, gdy się nie zdali być flexibiles — *sesyę solwowano.* **Kr. II**: *Po Błeszyńskim* jmp. kijowski Trypolski vicissim nad sobą o kompasyą upraszał, na koekwacyą pozwolić nie chciał, alegując, że tamte województwa i tak mają wielkie ekspensa: pocztę w Kamieńcu, od której 2,700 złotych płacą, a to non pro commodo województw, tylko dla komunikacyi z garnizonem, fortece opatrywać muszą magazynami, palami, faszynami, plenipotenta dla spraw tureckich trzymać i to siła kosztuje, — ale do

Digitized by Google

Jmp. Skarbek, wyrażając znowu opresye i najazdy ustawiczne w ziemi halickiej, o kompasyą nad nią upraszał, nie wyłamując się jednak pro hac sola vice od podatków, salwę sobie tylko na potym zostawiał.

Jmp. Stecki, poseł kijowski, reproducendo, że województwo podolskie, kijowskie i bracławskie, będąc podlejsze jak sieradzkie i inne, coaequari z niemi nie może.

Książę jmć Jabłonowski, poseł nowogrodzki[1]), przyznając, że ma swoję posesyą w ziemi halickiej, a dla miłości dobra pospolitego, jak nie unika z niej wszelkiej płacy, tak zagrzewał ichmciów panów halickich, aby eadem aequanimitate certując, na koekwacyą pozwalali, jeżeli nie podatkiem ultimae consumentiae, to inszą podatkowania nomenklaturą.

Jmp. marszałek, dobrą wziąwszy z dzisiejszego zgromadzenia i nakłonienia się już ex parte ichmciów panów podolskich otuchę, meliora lapsis na dniu jutrzejszym sobie i ojczyźnie obiecując, solwował sesyą in crastinum na godzinę 9-tą.

SESYA TRZYDZIESTA.
Die 4 Novembris.

Jmp. marszałek, spodziewawszy się, że województwa ruskie secundum aequalitatem et aequanimitatem do równej z innemi województwami zechcą conscendere kontrybucyi, zagaił sesyą i do czytania wczorajszego projektu przystąpił kontynuacyi, który to projekt in contentis suis zawierał ustanowienie nowych taryf na zniesienie z dóbr ziemskich pogłównego, in fundamento komisyi, przez konstytucyą roku 1736 naznaczonej. Do tego projektu różni ichmość według zdania swego przymawiali się, jako to jmp. Skarbek, poseł halicki, podatek ultimae consumentiae inaczej okryslić pretendował.[2])

---

braci to bierzemy. Jmp. łęczycki, sandomirski i insi, że nie powinna wpanów ustraszać koekwacya, przyjmijcie wpanowie nomenklaturę: wszak nie dacie więcej, tylko tyle, co się z lustracyi pokaże. Na to pozwolić nie chcieli. *Sesya solwowana.* [1]) **N. F.** *trafniej:* nonce de Płock. [2]) **N. III**: gdyżby się znaczyło etiam od samego chleba census takowe płacić. Jmp. rawski praecustodivit, aby ten podatek był sine exceptione.

Digitized by Google

Jmp. Gurowski, poseł kijowski, na koekwacyą podatkowania województw ruskich z innemi województwami z tej przyczyny nie zezwalał, że ichmość panowie wielkopolanie wszystkie starostwa z łaski J. Kr. Mości trzymają, a szlachta tameczna, na swych kawałkach dziedzicznych siedząc, in sudore vultus vescuntur pane.

Jmp. Lasocki, poseł gostyński, in ordine przyszłej lustracyi na obieranie jmci pana marszałka per pluralitatem votorum nie pozwalał, usiłując, ażeby circa hunc actum starodawny po województwach był zachowany zwyczaj.

Do tego zdania jmp. Jałowicki, poseł kijowski, to jeszcze przydał, że pluralitas votorum w czasie przyszłym może być okazyą postronnym potencyom in oppressionem głosu wolnego.

Przeciwko temu jmp. Skarbek contrarie odezwał się, że jako województwa krakowskie, poznańskie i mazowieckie, per pluralitatem votorum swych deputatów i komisarzów obierają, żadnego wolnemu głosowi nie czyniąc praejudicium, tak pari modo pozwolona ubique pro hac sola vice pluralitas votorum żadnej libero veto nie przyniesie opresyi.

Przeciwko temu jmci odezwał się jmp. Jałowicki, poseł kijowski, pytając się [1]), jeżliby w instrukcyi swojej expressam miał facultatem pozwalać in pluralitatem votorum. Co jeżeliby tak było, w ziemi halickiej hunc usum zachować życzył, a sam pariter jako i pierwej z swoją oświadczył się kontradykcyą.

Że zaś w tymże projekcie była ekspresya, ażeby na przyszłych lustracyach respektem sprawiedliwej kwarty sami ichmość panowie starostowie, albo ich subalterni przysięgali, więc jmp. Grabowski, poseł inflancki, w zabranym głosie swoim na jurament subalternów nie zezwolił, ponieważ podczas administracyi swojej skarbu kor. practice sam doświadczył się, że ichmość panowie szyprowie, evitando personale juramentum, dla dania Żydom i innym niesłusznej protekcyi, lada flisa laxioris znalazłszy conscientiae, w suknie ubrawszy, przysięgać mu każą, coby i niektórzy ichmość panowie starostowie naśladować mogli. Pretendował zatym, ażeby tak ob securitatem podatków uchwalonych, jako i wszelkich sum, na kahałach i przykahałkach różnych ichmciów będących, Żydzi byli annexi glebae. Na co nie zaszedł assensus;

---

[1]) N. F. *dr* avec feu.

ale żeby ut antea do synagogi i kahału należeli. Tenże jmć, obstawając za szlachtą, mającą nexum juris na jmci pana Leśniewskiego, posła kijowskiego, upraszał jmci pana marszałka o danie atestacyi, że jako pomieniony jmp. Leśniewski non gaudet immunitate charakteru poselskiego, tak wszystkim ichmciom, w trybunale koronnym z sobą procedującym, bez żadnej obmowy powinien respondere.[1])

Za którym jmp. Jałowicki, poseł kijowski, jako kolegą swoim, ujmując się, wyraził, że takowe testimonium sine fundamento legis et consuetudine ob multas sequelas charakteru poselskiego, etiam in activitate zostającego, nie powinno być dawane.[2])

Zatym nastąpiła pomienionego projektu kontynuacya[3]), do

---

[1]) *Tak* **Cz. I**; *mowa oczywiście o Leśnickim, staroście żytomierskim.* **N. III** *d.:* Jmp. sendomirski: Lubo jmp. starosta żytomirski, mający na sobie nexum juris, nie wszedł in activitatem, ale mu suspensa jest pozwolona. Jmp. Grabowski inflancki: Frangenti legem lex non suffragat. Ponieważ jmp. starosta żytomirski był contraveniens prawu, dawszy się uwikłać dekretami, lubo legitime był obrany poseł, ale kiedy dotąd nie wszedł in activitatem, nie może mu służyć suspensa. [2]) **N. III** *d.:* boby jmp. marszałek obligowanym był etiam in activitate posłom będącym dać atestacyą... [3]) **N. III** *d.:* Jmp. rawski: Kuźnie, amernie, hutnie, rudnie, ażeby do projektu były włożone, tak ażeby constituatur adaequate hyberna, gdyby było opisanie, jakie ich panowie lustratores mają constitui *(!)*, żydowskie pogłówne, ażeby każdy Żyd specialiter ex persona sui importował, a ponieważ województwo rawskie i ziemia łęczycka nie ma sposobu dawać salarium ichmciom panom lustratorom, więc skarb koronny tymże ichmciom, ut digna factis recipiant, persolvendo, potym sobie ex futuro concernenti potrącił. Intulit oraz, że województwo rawskie pogłównym jest obciążone, żadnym sposobem wystarczyć nie może. Jmp. łęczycki szedł in sensum jmci pana rawskiego. **Kr. III**: Jmp. łęczycki Gomoliński, singulariter na trybunał radomski żalił się, że za jego dekretami regiment królowej jmci w województwie łęczyckim na kilkadziesiąt wsi poodbierał i kiedy idzie szlachta ad bellicos possessores, pytając się, jeżeli z owej tenuty dóbr swoich własnych jaka ekstenuacya nastąpiła podatku, ichmć panowie regimentowi miasto kalkulacyi wyrobili dekret condescensionis z obywatelami województwa łęczyckiego o tysiączne pretensye do dóbr do grodu warszawskiego. Jakże tu chudy pachołek szlachcic prosequatur negotium, który się z domu nie ma o czym wyruszyć, nietylkoby tu za kilkadziesiąt mil jechać? Zaczym o kasatę tego dekretu upraszam.

Digitized by Google

której wielu ichmciów pro arbitrio suo z różnemi odzywali się melioracyami; niektórzy na ichmciów panów starostów, schraniających się od lustracyi, ten rygor extendendo, aby poena amissionis tenutarum byli karani, nie kontentując się według projektu poenis bannitionum et infamiae od ichmciów panów komisarzów przez generała J. Kr. Mości impositis, którzy to ichmość panowie komisarze in absentia ichmciów panów starostów przez wypytywanie się ze strony o intracie względem sprawiedliwego zweryfikowania, jako swojej w prędkim czasie zadosyć nie mogą uczynić funkcyi, tak słuszna jest rzecz, ażeby ob causam evitandi defraudationem ciż ichmość panowie starostowie personaliter przysięgali.

Tymczasem jmp. Sierakowski, poseł sendomirski, na dziesiątą część z intraty czopowego i szelężnego, niektórym województwom tymże projektem ustąpioną, nie zezwalał, także i na to, ażeby katolicy u Żydów służyli, pretendując (exceptis ablactatis), aby ciż Żydzi ab utroque sexu płacili pogłówne. O cło generalne, ażeby w województwie sendomirskim solito more chodziło, similiter i zniesienia partykularnego upominał się.

Jmp. Lasocki, poseł gostyński, produxit, aby na komorach, cłach i żupach szlachta zostawała, akatolicy zaś rugowani byli. Na cłach partykularnych, groblach, mostach, żeby tylko po groszu od konia brano.

Jmp. Miaskowski, poseł kaliski, obawiając się zerwania sejmu przyszłego, *(do)* którego komisya ma być relative odłożona, tego był zdania, aby taż komisya miała potestatem finaliter concludendi. [1])

---

[1]) **N. III**: Jmp. halicki, słysząc zdania przed sobą mówiących jednych, że przez sejm, drugich, że przez komisyą generalną decisivam w uczynieniu aukcyi wojska, zniesieniu pogłównego etc. uznawających potestatem, pro sensu suo tak resolvit argumentum, iż genera podatkowania, jako cedunt in commune bonum całej ojczyzny, tak ad recognitionum zupełne stany pociąga. Komisya nie co innego jest, tylko tę w sobie ma naturę, że determinata ad executionem przyprowadzić incumbit. Komisya według stanu, i nie per pluralitatem votorum, ale unanimi assensu decydować powinna: tak in eum finem sejm ekstraordynaryjny złożyć, na którym ażeby żadne insze się nie traktowały materye, tylko to, co teraz na tym sejmie ventilatur relative, decisivum opus wziąć mogło. *Dalej Grabowski.*

Digitized by Google

Sala sądu sejmowego.

Ob. Przedmowę, str. XV.

Digitized by Google

... wielu ichmościów pro arbitrio suo z różnemi odzywali się ... niektórzy na ichmościów panów starostów, schrania... od lustracyi, ten rygor extendendo, aby poena amissio... byli karani, nie kontentując się według projektu ... et infamiae od ichmościów panów komisarzów ... J. Kr. Mości impositis, którzy to ichmość panowie ... ichmościów panów starostów przez wypyty... strony o intracie względem sprawiedliwego zwery... zadosyć nie mogą uczy... ażeby ob causam evitandi ... ciż ichmość panowie starostowie personaliter ...

... nczasem jmp. Sierakowski, poseł sendomirski, ... część intraty czopowego i szelężnego, niektórym wo... twom tymże projektem ustąpioną, nie zezwalał, także i na ... żeby katolicy u Żydów służyli, pretendując (exceptis abla...) aby też Żydzi ... utroque sexu płacili pogłówne. ... generalne, ażeby w województwie sendomirskim solito more cho... dziło, similiter i ... partykularnego upominał się.

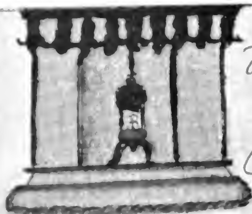
Jmp. Las..., poseł gostyński, produxit, aby na komorach, cłach i żupach szlachta zostawała, akatolicy zaś rugowani byli. Na cłach partykularnych, groblach, mostach, żeby tylko po groszu od konia brano.

Jmp. M...kowski, poseł kaliski, obawiając się zerwania sejmu przyszłego, (do) którego komisya ma być relative odłożona, tego był zdania, aby taż komisya miała potestatem finaliter concludendi.

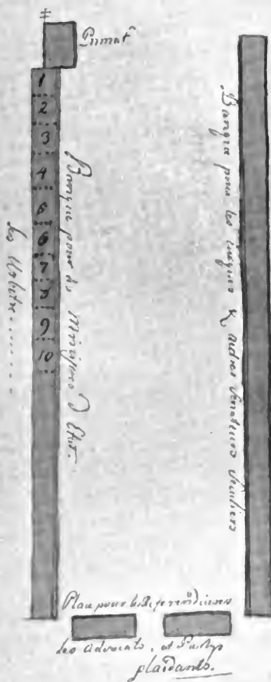
N. III. Jmp. ...icki, słysząc zdania przed sobą mówiących, ...dnych, że przez sejm, drugich, że przez komisyą gener... de...vam w uczynieniu aukcyi wojska, zniesieniu pogłówne... et... uznawający ... potestatem, pro sensu suo tak resolvit ... ...ntum, iż genera podatkowania, jako cedunt in commune ... całej ojczyzny, tak ad recognitionum zupełne stany pociąga... misya nie co innego jest, tylko tę w sobie ma naturę, że ... minata ... executionem przyprowadzić incumbit. Komisya ... stanu, nie per pluralitatem votorum, ale unanimi assensu ... dowa... powinna; tak in eum finem sejm ekstraordynaryjny ... na którym ażeby żadne insze się nie traktowały materye ... to, co teraz na tym sejmie ventilatur relative, decisivum wziąć mogło. *Dalej Grabowski.*

Digitized by Google

Lit de Justice du Roy.

Officiers de la Couronne

Les Arbitres

Jmp. Działyński, poseł poznański, poszedłszy in sensum jmci pana Miaskowskiego, upraszał izby poselskiej, aby komisarzów in casum zerwania sejmu tak authorizare chciała, żeby illimitatum mieli concludendi commissum, z racyi, że gdyby sejm zerwano, prowincya wielkopolska in hoc ipso onere płacenia zostawaćby musiała.

Jmp. Grabowski, poseł inflancki, ubolewając super inflexibilitatem ichmciów panów kijowskich, podolskich i halickich, nie inszy życzył przedsięwziąć sposób, jako upraszać jmci pana hetmana, aby wojska, w tych województwach szczególnie na obronę ich leżące i intratę czyniące, stamtąd revocare raczył, i ichmciów wzwyż pomienionych in praedam najazdów hajdamackich zostawić. Nakoniec, reprezentując ichmciom, quae illos fata manent, ad coaequationem pociągał. [1])

---

[1]) **N. III**: Jmp. halicki, informując się z głosu jmci pana inflanckiego, że ziemia halicka, województwa ruskie pendentia już nad sobą mają pericula, jako się znał być, że Boreas et Aquilo wichry nieszczęśliwości nań dopuszczają, z różnych stron aestu belli opiekają się, tak summam necessitatem aukcyi wojska potrzebował *(!)*, ale nie dlatego, aby wojsko tylko suavi dulcedine pacis oblectatur, bo nie byłby potrzebny żołd; nie miałby takowy żołnierz nec guttam heroici sanguinis, któryby nie szukał in arena mortis mieć sobie exercitium, bo darmo fruges consumere nati. A jako duo sunt firmamenta regni, fortitudo et mutua inter fratres concordia, dość te województwa do zmocnienia sił ojczyzny czynią z siebie, do tych się pociągając kontrybucyi, których etiam nie mieli in antecessum; i to ichmciów nie kontentuje, takowe na nas zwalają podatki, których nie jesteśmy in statu exactionis. Nie ekscypujemy się, ale prosimy się mwm. panów, abyście nad bracią swoją użyli compassionem. Upraszamy też, mpanie inflancki, innato z nami certare amore, nie już tak, jakoś przeszły instygator, na nas instygować. Jmp. Walewski sieradzki przyznawał, że na eksplikacyą jmci pana halickiego już nam i rozsądku ad repositionem nie staje, bo u mnie zawsze ratione valentior omni amor patriae. Trudno tam słowa psuć, gdzie incorrigibilis w propozycyi ichmciów zdaje się być ratio, to tylko, do głosu jmci pana halickiego, jmci pana inflanckiego stosując się, infero, że inaczej wyeksplikować nie możemy, tylko est Deus in nobis, agitante illo calescimus. Pro ultimo przydając, jeżeli ichmość mwm. panowie non contribuunt sposobu zobopólnie z nami na aukcyą wojska, znać że onego nie chcą; jeżeli tedy nie jest potrzebne, a kiedy już kilka tysięcy wiosek zabrano nam na żołd

Digitized by Google

Książę jmć Radziwiłł, poseł bracławski, oświadczył się imieniem województwa swego, jako ab omni genere contributionum nie unika, ekscypując unice agrariam z dóbr ziemskich contributionem.

Ichmość panowie Miaskowski kaliski, Walewski sieradzki, posłowie, nie widząc sposobu nakłonienia ichmciów ad coaequationem, satius o skasowanie wojsk totalne, niżeli ich tak szczupłą kwotę na hańbę i ohydę tak przestronnego i we wszystko opływającego *(kraju)* konserwować, dopominali się.

Jmp. marszałek zachodzącą o komisyą kontrowersyą solicytował województwa ruskie, aby determinate wyraziły, jakim ta komisya, o którą cały dzień lukta trwała, naznaczona być ma sposobem; i gdy do czytania pomienionej komisyi przystąpić kazał, jmp. Węgliński, poseł chełmski[1]), nie chciał attribuere illimitatam potestatem tejże komisyi, tylko relative do sejmu przyszłego.

Jmp. Nakwaski, poseł wyszogrodzki, sentyment jmci pana chełmskiego utrzymując, na komisyą generalną nie pozwalał, reprezentując, że decyzya należy ad omnes ordines, inaczej, ażeby decisive agere miała, saperet by to eversionem status.

Ichmość panowie Działyński poznański, Miaskowski kaliski posłowie, exaggerando teraźniejszą ojczyzny sytuacyą i po-

---

swój..., więc i te wojsko, które jest dopiero, chciejmy go skasować. Jmp. marszałek *etc.* [1]) **N. III**: per totum na ten projekt komisyi nie pozwalał. Jmp. wyszogrodzki, krótką illacyą permovens jmci pana chełmskiego, z przeproszeniem jmci prosił dać suas rationes, quo intuitu na ten projekt nie pozwalał. Jmp. chełmski kontradykcyi swojej na przeczytany projekt komisyi te subjunxit motiva, eksplikując pierwej naturam komisyi, iż komisya ma potestatem in renitentes vigorem extendi *(!)* i co publiczne obrady postanowią, ad executionem reducere, taryf, tabeli, rewizyi et aliorum actuum ichmciów panów lustratorów in cognitionem wchodzić, nie już to exequi opus, które concernit materiam status całej Rzplitej, jako produxit haec sonantia, iż komisya aukcyą wojska nie już relative, wiele go być może, ale decisive postanowić ma, zapłatę onemu determinare, podatki, które zdadzą się być eggrariae *(!?)*, znosić, a inne imponere; asseruit, że takowa komisya inverso suo ordine odebrałaby rządy sejmu. A tak na komisyą decisive ullatenus nie pozwalał, na komisyą relative do przyszłego sejmu zgadzał się. Jmp. kaliski *etc.*

Digitized by Google

trzebę zmocnienia jej sił, perswadował contradicentibus, aby odstąpiwszy od swojej pretensyi, conclusivam agendi potestatem komisyi przyznać raczyli. Na co gdy żadną miarą pozwolić nie chcieli, jmp. marszałek solwował sesyą in crastinum na godzinę 9 cum suspensione wygotowania inszego projektu na dniu jutrzejszym.

SESYA TRZYDZIESTA PIERWSZA.

Die 5 Novembris. [1])

Jmp. marszałek, przy zagajeniu sesyi opóźnionego dnia dzisiejszego do izby poselskiej zgromadzenia sądom sejmowym przyczynę przypisawszy, pobudzał ichmciów panów posłów, aby zapatrzywszy się na pilną J. Kr. Mości praw obserwancyą, to curae cordique mieli, co słuszność, sprawiedliwość i miłość ojczyzny od każdego z nich wyciąga, i partykularnych odstąpiwszy interesów, resztę czasu publicznym konsekrowali obradom. Deklarowany zaś na dniu wczorajszym wygotowawszy projekt, pytał się, jeżeliby był na czytanie jego assensus, na co gdy nemine contradicente zaszła zgoda, zabrał głos jmp. Męciński, poseł krakowski, instando do jmci pana marszałka, aby dla lepszej informacyi, kto pozwala na punkta projektu i kto temu idzie inficias, per turnum rozdawał głosy. [2])

Na co jmp. Jordan, poseł krakowski, mając po sobie racyą, że w izbie senatorskiej jmp. marszałek w. kor. in praejudicium ugruntowanej prawem precedencyi, dał pierwszy głos posłowi poznańskiemu, nie pozwalał.

Po półgodzinnej z tej okkurencyi lukcie interlocutorie conventum czytać projekt pure ad auctionem wojska regulujący się. Aby zaś cursum czytania jmci panu sekretarzowi sejmowemu nie

---

[1]) **N. F.** *d.:* Le Roi, assisté des sénateurs, ministres et nonces, députés pour cet effet de la chambre, ayant tenu ce matin dans le sénat selon les formalités usitées les jugements de la diète. [2]) **N. III** *d.:* Jmp. brasławski nie pozwalał na turnum. Jmp. krakowski supersedendo swojej illacyi, o czytanie projektu nie już komisyi, ale projektu wewnętrznej ekonomiki, który przez jmci pana sekretarza sejmowego był czytany; sequenti tempore projekt komisyi generalnej był czytany, do którego jmp. chełmski chcąc się przymówić *i t. d.*

Digitized by Google

przerywano, obligował jmp. marszałek ichmciów panów posłów nie odzywać się, ale nakonnotowawszy sobie punkt, któryby się komu z ichmciów nie zdał, po przeczytanym dopiero projekcie domawiać się o niego.

Co gdy subsecutum, chciał zabrać głos jmp. Węgliński, poseł chełmski, któremu jmp. Jordan, poseł krakowski, per sistentiam activitatis mówić nie dopuścił active; odezwawszy się in passivitate, jmp. chełmski wyraził, że inszej nie miał racyi zabierania głosu, tylko szczególnie na podziękowanie jmci panu marszałkowi, że ad importunas na dniu wczorajszym jego instantias, punkt, o który kontrowertował, poprawić kazał, jakoteż ad enucleandam essentiam punktu tego; ale ponieważ jmp. Jordan, poseł krakowski, na mniej fundamentalnym pretekście głos równemu tamuje w ojczyźnie posłowi, na inszy czas eksplikacyą punktu tego sobie rezerwował.

Jmp. Działyński, poseł poznański, będąc tą dotknięty materyą, exposuit, że in passivitate głosy nasze nie mogąc przynieść fruktu, radził jmci, aby lepiej ani passive, ani interlocutorie mówić nie pozwalał.

Jmp. marszałek oświadczył się, że powziąwszy jeszcze w izbie senatorskiej o tym niejaką kognicyą, obawiając się, aby ta materya implicite nie była wniesiona, informował się z jmci pana marszałka w. kor., jak czytano na sądach w izbie senatorskiej do dawania sentencyi ichmciów panów posłów, na co replicuit, że provincionaliter; donosił i to jmp. marszałek, że z jmcią panem kanclerzem wielkim koronnym chciał o tym conferre, lecz będąc u dworu, to tylko jemu in scripto przysłał testimonium, że głosy do sentencyi rozdawane w izbie senatorskiej nie z alternaty, ale ex turno prowincyi były, które in plena stuba przeczytawszy, uniwersalną u wszystkich znalazło wiarę.

Jmp. Jordan, poseł krakowski, jednak tym się nie kontentując, dopominał się, aby minister, do tej należący prowincyi, upewnił, że te głosy non ex turno, ale provincionaliter rozdawane były. [1])

Jmp. Działyński, poseł poznański, reflektując jmci pana

---

[1]) **Kr. III** *d.:* Ks. marszałek reposuit mu, że zwyczaj taki, aby z każdej prowincyi jeden poseł votum dawał w sprawie na sądach sejmowych.

Digitized by Google

krakowskiego, dopraszał się, aby pierwszemu w ojczyźnie ministrowi zupełny w tej materyi dał kredyt i wiarę.

Jmp. Małachowski, poseł oświecimski, dziękował jmci panu marszałkowi, że ad paciscendos animos prędki znalazł sposób i większej nie widział dla jmci pana Jordana satysfakcyi, jak ten skrypt tak zacnego i pierwszego ministra; zagrzewał jmci, aby supersedując od swego szkrupułu, na kontynuacyą czytania projektu pozwolił.

Jmp. Działyński, poseł poznański, sądząc się być tak dobrym i równym każdemu w ojczyźnie, non protelando dalej tej materyi, ne in multiloquio fiat peccatum, prosił jmci pana Jordana o restytucyą activitatis i przystąpienia ad ea, quae sunt salutariora. [1])

Jmp. Jordan jeszcze in passivitate, lubo zupełny skryptowi ministrowskiemu dawał walor i kredyt, dopraszał się jednak ob securitatem, aby ręką jmci pana marszałka był podpisany i od ichmciów panów poznańskich cum sponsione non ambiendi prerogatywy im należącej, i jako te głosy provincionaliter rozdawane były; na co gdy zgody całej izby nie było, oświadczył się nakoniec, że nie chcąc drogiego zabierać czasu et cursum obrad publicznych tamować, powagą skryptu tego convictus, przywrócił activitatem.

Za co wszyscy ichmość pro restitutione activitatis jmci panu Jordanowi podziękowawszy, singulariter jmp. marszałek imieniem całej izby pytał się, jeżeli zgoda na dalsze czytanie projektu, które a sensu omnium gdy nastąpiło punctatim, odezwał

---

[1]) **N. III**: *Gdy marszałek po głosie Małachowskiego wyraził mniemanie, że Jordan ustępuje,* jmp. krakowski, oświadczywszy się, że jeszcze nie przywrócił izbie activitatem, ani odstępując swojej że propozycyi, pretendował, ażeby jmp. kanclerz, takowy skrypt podpisawszy, wydał go in manus jmci panu krakowskiemu, w czym od wszystkich zostawszy okrzyknionym, tej jeszcze pragnął uczynności, aby jmp. poznański, pierwej tam zabierający głos, wyznał in stuba izby, jako turnus nie był ex turno województw; ale ex turno prowincyi. et in hoc puncto był tym restrictus, że ten poseł non comparet teraz w izbie, a tak, w swoich zamysłach nec in minimo lucratus, przywrócił activitatem. Jmp. marszałek, w krótkich słowach dla skracającego się czasu podziękowawszy jmci panu krakowskiemu *etc.*

Digitized by Google

się [1]) jmp. Skarbek, że ponieważ na czopowe, szelężne, hyberny etc. pozwolił z ichmciami kijowskiemi etc., więc w punkcie in ordine do podatków te słowa: „omnium generum podatki" wymazać kazał. In puncto obrania marszałka dał zdanie swoje, aby per pluralitatem votorum był obrany, dając racyą, że urzędnik, namówiwszy o latere kogo, każe sejmik zerwać dla interesu swego albo prerogatywy. Na cłach aby lepszy instruktarz był postanowiony. Na mostach, groblach aby nie więcej jak po groszu od konia brano, domawiał się [2]).

---

[1]) **Kr. III**: Jmp. kijowski Trypolski przymawiał się ad rigorem contumacis possessoris circa commissarii functionem, non permittentis lustrationem bonorum, aby był wieżą karany etc.
[2]) *Dalszy ciąg i koniec sesyi według* **N. III**: I jako w tymże projekcie jest praecautum, że jeżeliby który dziedzic lub posesor był contraveniens lustracyi, takowy za złożeniem sądów komisarskich przez ichmciów panów lustratorów, eandem w sobie, jak sądy grodzkie, authoritatem mających, solita praxi legis kondemnowany być powinien i takowa kondemnata in protocollo tychże sądów zapisać się ma; a inquantum by tenże refragarius stanął quo casu in functione publica, pytał, jak ta kondemnata valere i gdzie znoszona być może; życzył pro sensu suo, aby takowi renitentes, ponieważ ichmość panowie lustratores infectis rebus odjachać nie powinni będą, do komisyi generalnej byli adstricti. Jmp. rawski: Nie zdaje mi się tam wiele mówić, gdzie waleczne wojsko jest maxima ratio rerum; darmo tam verba conari, gdzie inter arma silent leges, a jako całość królestwa dependet a quantitate wojska, authoritas jego a qualitate, qualitas jego bez obmyślonej sobie płaty być nie może, zapłata zaś nie skądinąd adinvenietur, tylko z tych sposobów, na które pięciątygodniowym czasem desudavimus, te pro justis et salutaribus bono publico uznawając, do projektu komisyi przymawiam się, która jako jest potrzebna i zbawienna do utrzymania całości ojczyzny przez przyczynienie aukcyi wojska, tak na fundamencie trzeciego punktu instrukcyi mojej odzywam się, aby nie z nas że samych, e medio izby naszej ichmość panowie komisarze do komisyi generalnej destinentur, bo byłoby to cum praejudicio braci naszych, kiedy provincionaliter będąc naznaczeni, mieliby imponere jugum całej prowincyi, i kiedy wolna elekcya lustratorów ad mentem pozostałych braci, tymbardziej tych być powinna, od których dependować będzie salus publica czy perditio nostra. Dla wyliczonych racyi i innych niezliczonych, których dla skąpości czasu non recenseo, aby komisarze e medio nostri byli obierani, żadną miarą nie pozwalam. Po którym głosie różne różnych ichmciów praecesserunt

Digitized by Google

Jmp. Granowski, poseł rawski, potrzebną sądząc dobru pospolitemu ad investigandum fundi komisyą, hoc adjecit, aby komisarze non e medio nostri byli obierani.

---

w przymawianiu się do projektów materye, ex quo jmp. marszałek klarygował się: Jako widzę, nietylko do zakończenia jednego projektu, ale do satysfakcyi głosów nie przyjdziemy, kiedy jedna w drugą wrywa się materya, czas nadaremnie tracąc. Już trzy razy projekt jeden czytamy, niech i czwarty raz, ale jakże, każę punctatim czytać, a tak każdy distinctim do punktów bez żadnych aryng, samą tylko istotę interesu wyrażając, przymówi się. I był czytany projekt ekonomiki wewnętrznej, alias ustanowienie nowych taryf. Jmp. Mikucki quoad punctum lustracyi dóbr dopraszał się inserować etiam dobra miejskie, których wiele na granicy pruskiej znajduje się. O co i o inne materye certantes, powstali niektórzy ichmość panowie posłowie z miejsc swoich, a tym większy rumor uczynili. Jmp. marszałek, zaprosiwszy na miejsca ichmciów, namienił, że u nas nullus ordo, gdzie omnis observantia legum być powinna, sed sempiternus horror inhabitat, a zatym z przeproszeniem ichmciów upraszał jaknajuniżeniej, ażebyście nie zwykli więcej z miejsc swoich powstawać, bo dignitas każdego posła powagę mieć swoją concernit. Jmp. Trypolski kijowski nie pozwalał na rewizyą dóbr szlacheckich. Jmp. sendomirski: Niepomału angit wszytkich ojczyznę kochających synów nieporówna *(!)* szkoda, nienagrodzona ullo thesauro tak długo czasu strata nieskomparowana oraz fatyga jw. jmci pana marszałka, który omnes impendit vires, do zobopólnej animorum unii wszytkich nas associando, jednakowoż ichmość mwm. panowie, nec precibus et orationibus nec amore patriae obsigillati, flexibiles być nie zdają się. Więc ja z miejsca swego upraszam, niech się nam determinują te województwa, które biorą ekscepcye, czy pozwolą albo nie; zdałoby mi się tak: albo przez województwa deklaracye niech będą, albo jmp. podkomorzy kijowski, jako princeps nobilitatis, imieniem województwa swego niech opowie, co intendit czynić i na co nie pozwala. Jmp. Trypolski, podkomorzy i poseł kijowski: Jako na dniu onegdajszym jmp. Gurowski kolega in fundamento wniesionej już nieraz propozycyi naszej zastanowił się, tak i ja vili sensu meo ten podatek ultimae consumentiae pro gravaminoso et obnoxio województwu naszemu pogranicznemu zmiarkowawszy, impossibilitatem ad executionem onego uznawam, kiedy ten podatek certum et infallibilem fundum mieć nie może z tej racyi: pierwsza, że u nas gens infidelis jako jest zawodna, bo nawet z tego, co teraz in quantitate płacą, nigdy realnie nie wypłacają się, certius za granicę cum certo quanto umykają, tymbardziej do tego po-

Digitized by Google

Jmp. Czeczel, poseł bracławski, idąc in sensum jmci pana rawskiego, nie życzył, aby posłowie z izby poselskiej mieli być obrani, ale na sejmikach relationum ad placitum województw.

---

datku ultimae consumentiae adstricti być nie mogą; powtóre, że u nas poddani nie są tak mocno affixi glebae, wychodzą za granice, nie mamy nigdzie fixam stationem *(!)*; i inne przywodząc racye, na podatek ultimae consumentiae i lustracyą dóbr szlacheckich nie pozwalał. Jmp. sendomirski młodszy (**Kr. III** *d.:* Czartoryski): Nie chcę excurrere cum sermone meo dla straty czasu, tylko appello fidem prześwietnych prowincyi wielkopolskiej i małopolskiej, że kiedy województwo bracławskie ore jmci pana cześnika bracławskiego i księcia jmci koniuszego litewskiego bracławskich nie pozwalało na censum ultimae consumentiae i na lustracyą dóbr szlacheckich, referowali się do górniejszych województw pogranicznych; ac tandem, gdy województwo bracławskie z ziemiami swojemi obliguje ad hanc unionem generału kijowskiego, aby uno labio utrzymując się, satisfaciant votis publicis, którzy ex amore patriae przystali na lustracyą dóbr wszelkich i na podatek ultimae consumentiae, teraz cobyśmy mieli od tak wielkiego posła z tego to generału kijowskiego obranego, tyle razy w publicznych funkcyach pracującego, brać comprobationem, uznaliśmy być retrogradum, kiedy się znowu do swojej niewyperswadowanie powrócił propozycyi. Zaczym, jeżeli województwo podolskie, ziemia halicka już takowe podatki chwalebnym potwierdzili zjednoczeniem się, niechże będzie i mwm. panom cunctis mens omnibus una, a tak et nos et vosmet rebus servate secundis. Jmp. kijowski: Uczyłem się przez wiek mój cały być zawsze tenacem propositi sui i nie byłem nigdy retrogradus, jak mwm. pan assentis; dajemy to, czynimy to z siebie, co możemy, ale kiedy mwm. panowie wkładacie nam impositive, wprzęgacie nas w takie jarzmo podatkowania, których nie jesteśmy in statu levationis, więc quod dixi dixi, non poenitet me dicti, ullatenus na tak ciężkie onera nie pozwolę. Jmp. kaliski (**Kr. III** *d.:* Miaskowski): Szedłem in persuasionem jmci panu kijowskiemu, ponieważ wmpanowie pozwalacie na czopowe, szelężne, kwarty sprawiedliwe z starostw, hyberny sowite etc.; adeoque możecie adesse et prodesse omnibus, gdyż ta komisya generalna cokolwiek constituet, adimplendo vota publica, wszystko to czynić będzie relative do przyszłego sejmu, nie decisive. Więc jeżeliby mwm. panowie czuli jakowe gravamen, mogą natenczas ichmość panowie posłowie prześwietnego województwa kijowskiego plena potestate znieść takowe onera et libera voce vetandi na one nie pozwolić. Jmp. marszałek: Po zachodzie słońca, kiedy nam niepomyślne ledwo już non ad fatalem sejmu occasum zachodzą

Digitized by Google

Funkcya zaś ich aby relative, non definitive, do przyszłego sejmu autoryzowana była, aby podatków na województwa ruskie inszych oprócz od nich akceptowanych i deklarowanych nie kładziono, domawiał się.

Jmp. Jałowicki, poseł kijowski, o przeczytanie projektu o komisyi, aby secundum reflexionem ichmciów bracławskich był molifikowany, upraszał.

Jmp. Miaskowski, poseł kaliski, reprezentował, że ta komisya, co które województwo uczynić może, ad solam investigationem, i to relative do przyszłego sejmu, naznaczona będzie; domawiał się, aby po tak długiej dysceptacyi ichmość tandem ex aequanimitate sua do koekwacyi przystąpili.

Ichmość panowie kijowscy na lustracye szlacheckich dziedzicznych łanów nie pozwalali.

Jmp. Sierakowski, poseł sendomirski, żaląc się na czas upływający i na fatygę jmci pana marszałka, pytał się ichmciów kijowskich o rzetelną determinacyą, czyli będzie zgoda, albo nie?

Na co jmp. Trypolski, poseł kijowski, replikował, że województwa kijowskie etc. dosyć są w intratach mizerne, a ichmość bez żadnej na to dyskrecyi desertam z nich chcą zrobić Arabiam; ale ponieważ, woli ichmciów zadosyć czyniąc i ojczyźnie według możności chcąc być podporą, na podatki pozwolili, więc obstringendo ichmciów amore fraterno, aby nad siłę nie wyciągali, upraszał.

Książę jmć Lubomirski, poseł sendomirski, przypominając ichmciom halickim etc., że na podatek ultimae consumentiae

---

przeciwności, kiedy smutnym przykładem izbie naszej jaśniejące się w osobach mwm. panów sidera bez żadnej w dzień pogodniejszej odmiany grubszą coraz zamieszanych chmur biorą na się inwestyturę, już to pięciotygodniowy czas przepędziliśmy, a dotąd wyjaśnionemi sentymentami na słońce sprawiedliwości spojrzeć nie możemy, już to in determinio czasu zostajemy, a dotąd prac naszych nie bierzemy końca. Nie tracę jednak w Bogu nadziei, którego plena est misericordia, że veniet post nubila Phoebus, iż na dniu jutrzejszym, jako in die revelationis ociemniałe Bóg oświeciwszy serca, na dniu poniedziałkowym wmpanowie, jako magna luminaria poli, spodziewam się, że radami swojemi przyświecać będziecie temu słońcu, to jest wolności naszej et ad ea, quae legis sunt, przystąpić zechcecie.

Digitized by Google

już byli pozwolili, upraszał stare verbo i od danych nie unikać deklaracyi.

Poczym, gdy nastąpiła ab utrinque kontrowersya, dla spóźnionego czasu jmp. marszałek musiał solwować sesyą na dzień poniedziałkowy na godzinę dziewiątą, mając nadzieję pomyślniejszym czas utracony nadgrodzić sukcesem.

SESYA TRZYDZIESTA DRUGA.

Die 7 Novembris.

Jmp. marszałek podczas zagajenia sesyi [1]) publicznie z tym się manifestował, że jako żadnego partykularnego nie ma interesu, ale tylko utilitatem publicam, tak zadosyć czyniąc przysiędze swojej, nic do projektu i konstytucyi nie włoży, na coby po kilkakrotnym czytaniu generalna izby poselskiej nie zaszła zgoda; żeby zaś pięcioniedzielne, magno sudore et dispendio fortunarum podjęte in vanum nie poszły prace, te przynajmniej zakończyć życzył projekta i iść z niemi ad beatificam J. Kr. Mości visionem, które są czytane, aprobowane i podpisane. Inne zaś, na któreby z niejakiego szkrupułu zachodziły kontrowersye, do przyszłych w reces sejmów odłożyć zalecał.

Zatym dany głos księciu jmci Radziwiłłowi, posłowi bracławskiemu, który, eksplikując formam, figuram et subsistentiam wolności polskiej, reprezentował, że każdy szlachcic ad magna natus et in amorem patriae edukuje się, przyjmuje arcana status, kandydat charakteru poselskiego, libertatis Hercules, legumque factor. O sobie zaś wyraził, że na publicznej usłudze non primam frangit glaciem, bo już siódmy raz ma honor zasiadać w izbie poselskiej i tą zaszczycać się funkcyą. Z przyczyny zaś na dniu onegdajszym denegowanego sobie głosu, winszując, że go dziś cum plausu odebrał, z tym się klarygował, że według instrukcyi województwa swego na taki projekt zezwolić nie może, który jest aggravans stanu szlacheckiego, compedes servitutis w sobie zawierający, i ostatnią fortun przynoszący ruinę; który to jurgia seminat, concordiam rumpit przez impozycyą ciężaru

---

[1]) N. III *d.:* ledwo o godzinie 11-tej, dla nieprędko zjeżdżających się ichmciów panów posłów.

Digitized by Google

niepraktykowanych nigdy podatków w ruskich województwach, i naznaczenie eo fine do dóbr ziemskich lustracyi. Unikając jednak, aby ten zelus boni publici per sinistras inaczej nie był rozumiany interpretationes, imieniem województwa swego na kwarty sprawiedliwe, duplikowaną hybernę, pogłówne żydowskie, cło generalne, czopowe i szelężne, albo podatek ultimae consumentiae, monopolia i rewizye, byle tylko sine praeaggravatione były, pozwalał, na podymne zaś i lustracye w dobrach ziemskich z wielu racyi kontradykował. Ażeby zaś też lustracye miały być relative, do przyszłego referując się sejmu, tedyby prędzej sądnego dnia, niż aukcyi wojska doczekać się przyszło, mając niedawny dowód komisyi przeszłej, która tym sposobem ułożona, żadnego nie wzięła skutku. Więc życzył, aby przyszła komisya, ex senatorio et equestri ordine złożona, illimitata potestate autoryzowana była. In cujus sensum poszedł jmp. Czeczel.

Poczym nastąpiwszy czytanie projektu, różnie różni pro libitu suo poprawiając punkta projektu tego, deventum do łanów, których existentiam w dobrach ziemskich denegando, tylko w królewskich lustracyą pozwalali.

Jmp. Karczewski, poseł podolski, cum sistentia activitatis oświadczył się, jeżeliby in casum zerwania sejmików relationis in ordine komisarzów i lustratorów obierania mieli ichmość panowie senatorowie z urzędnikami per pluralitatem votorum bez szlachty do tej funkcyi kreować subjecta.

Jmp. Gomoliński, poseł łęczycki, replikując jmci pana Karczewskiego, exposuit, iż jeżeliby zerwano na marszałku i per pluralitatem nie mogli być obrani komisarze, co stąd za konsekwencya resultaret? Satius życzył senatorom i urzędnikom tę zostawić powagę. Na co jmp. Skarbek, poseł halicki, assensum dawszy, probował liberi veto nullum fore praejudicium, chociażby pluralitate votorum ta komisya peragi miała, ponieważ to practicatur i po innych województwach.

Książę jmć Czartoryski, poseł sendomirski [1]), praecavit, aby in praxim nie weszło, pro hac sola vice konstytucyą obwarować.

---

[1]) **N. III**: intulit, aby były te słowa z projektu wygluzowane: „in casu zerwania sejmiku pluralitate votorum, boby daretur temsamem potestas zerwania; satius: „pluralitate votorum pro hac sola vice“ ichmość panowie komisarze eligantur.

Digitized by Google

Jmp. Działyński, poseł poznański, widząc nieodbitą ojczyzny zmocnienia sił i dobrego porządku potrzebę, poszedł in assensum księcia jmci Czartoryskiego, pozwalając pluralitatem votorum w obieraniu komisarzów, hac adjecta clausula, aby „pro hac sola vice et nunquam practicanda dla nieubliżenia drogiej liberi veto prerogatywy“ dołożono było. [1])

Jmp. Karczewski, poseł podolski, słusznemi skonwinkowany refleksyami, odstępując od swojej anterius pretensyi, pozwolił per pluralitatem votorum obrać komisarzów.

Jmp. Sierakowski, poseł sendomirski, gdy podczas czytania projektu na punkt podymnego przyszło, domawiał się, aby dobra królewskie i duchowne, wyjąwszy szlacheckie, ten podatek płaciły.

Jmp. Podoski, poseł rożański, dystyngwując podymne od pogłównego, bardziej życzył, aby dobra ziemskie podymne dały z dymu, a pogłówne od głowy, co jest oppressius, opuszczały; co ad optionem ichmciom podawał.

Jmp. Lasocki, poseł gostyński, na ekscepcyą względem niepłacenia z dóbr szlacheckich podymnego, przez jmci pana Sierakowskiego wniesioną, nie pozwalał, gdyżby się pogłówne znieść nie mogło, et per consequens aukcya wojska nie nastąpiłaby.

Jmp. Skarbek, poseł halicki, nie chcąc pozwolić na podymne, takowe do aukcyi wojska podawał sposoby: 1-mo, ażeby ichmość possessores, którzy z dóbr swoich dziedzicznych rocznej intraty 100 złotych mają, decem a cento dawali i tam dalej, tudzież wszyscy służący tak u dworu, jako i oficyalistowie, na komorach, cłach, żupach etc. tenże sam procent do skarbu importowali; 2-do, aby oficyerowie znając się do tego, że victum et amictum ze skarbu mają, ten sam procent płacili; 3-tio, aby u kupców skarbowa była skrzynka pod pieczęcią, do której kupujący i przedający procent od sumy u kupca zostawionej per medium płacili. Toż do winiarzów i innych kupców regulować się powinno być sądził.

---

[1]) **N. III**: *Mówca proponuje nadto, aby dla zabezpieczenia obioru komisarzów zwołać osobne sejmiki, niezależnie od relacyjnych.* Ponieważ zaś znajdują się tu takie województwa i ziemie, że nie mają pro praesenti swych posłów, tedy senator, podtenczas będący, województwom czy ziemiom uczyni relacyą na sejmiku relationis. *Dalej Karczewski.*

Digitized by Google

Po których nowo zinwentowanych podatkach zabrał głos jmp. Działyński mieniąc, że takowe illacye ad praesentem statum nie należą, ponieważ niepraktykowane jeszcze podatkowania genera, tak egzekucya onych effectum mieć nie powinna, gdyżby się każdego skurczyła fortuna.

Jmp. Skarbek reposuit jmci panu Działyńskiemu, że przerzeczone podatki za przeszłych monarchów polskich practicabantur. [1])

Książę jmć marszałek, nasłuchawszy się różnych pro et contra sentymentów, do czytania projektu animował, aby ichmość uważyć chcieli, że nic impositive, ale ad libitum każdego kładzie się, aby to, co się podoba, aprobowali.

Jmp. Trypolski, poseł kijowski, ekscypował kupców, gorzałki kofami prowadzących, aby sub onus podatku czopowego nie podpadali, oprócz zapłacenia ceł na komorach J. Kr. Mości.

Jmp. Czeczel, poseł bracławski, nie pozwalając na żadne w dobrach ziemskich osiadłości, łanów i młynów lustracye i najmniejszej z nich płacy nie obiecował; upominał się zatym u jmci pana sekretarza sejmowego, że na jego pretensyą mniej zważa i do projektu nie inseruje, zatamował całej izbie activitatem, deklarując się póty nie przywrócić, póki jego woli zadosyć nie będzie.

---

[1]) **N. III**: Jmp. rawski, starosta goszczyński *(!)*: Ponieważ mwm. panowie nie pozwalacie raz na rewizyą łanów szlacheckich, powtóre ekscypujecie się od podymnego, lepiej już per totum na wszystko nie pozwolić, a kiedyż z tak ciężkiego jarzma pogłównego karki nasze, dotkliwemi obarczone kontrybucyami, uwolnimy, jako już regiment wiosek in quantitate 80,000 tysięcy *(sic)* złotych polskich zabrał nam do swego haraczu. Przeszłego recenter sejmu miałem honor być in functione poselstwa tak destynowanym do słuchania rachunków jmci pana podskarbiego: pokazało się in retentis kilkakroć sto tysięcy, a gdy teraz wydanych in publicum kalkulacyi remanet tylko dwa tysiące kilkaset złotych polskich, a gdym się pytał, gdzieby się ta suma obróciła, odebrałem rezolucyą, że na naznaczone w Grodnie senatus consultum wydaliśmy. I tak to nasza ledwo już nie ostatnia z fortun ekswisceracya idzie in privatum commodum, non in publicos usus. Namienione przez jmci pana halickiego, mwm. pana contributionis modi, jako nigdy in regno nie praktykowane, tak do onych accedere nie możemy. Jmp. halicki reposuit, że za króla Kazimierza były in executione. *Dalej marszałek.*

Digitized by Google

Brali potym głosy ichmość panowie Lasocki gostyński, Trębiński lubelski [1]), Jankowski opoczyński, posłowie, którym tenże jmp. Czeczel ani active ani passive mówić nie pozwalał.

Jmp. Jankowski in passivitate upraszał księcia jmci marszałka, ażeby interponeret perswazyą swoją do ichmciów panów hetmanów o wyprowadzenie z województw ruskich wojsk koronnych do tych województw na konsystencyą, które się płacić nie chronią, aby przynajmniej przez konsumpcyą pożytek dla siebie miały.

Zatym blisko pół godziny sub privatione activitatis izba trwała, aż subsecuta amicabili persuasione tenże jmp. Czeczel przywrócił activitatem, którego i projekt ekspresyą ekscepcyi pomienionej pretensyi do laski oddany był, przez jmci pana sekretarza inter multas contradictiones wielkopolskich panów czytany, i kiedy jmp. Czeczel subsistentiam łanów w dobrach ziemskich negował, książę jmć Jabłonowski, poseł halicki, nie mógł się wydziwić, gdzie się zadziały, ponieważ z onych 12,000 przedtym łanowej piechoty bywało. [2])

---

[1]) **N. III**: Jmp. lubelski, passive głos zabrawszy, intulit, że na te wojsko, które teraz jest in esse, województwo krakowskie dwadzieścia milionów, sendomirskie ośmnaście milionów, lubelskie dziewięć milionów, bełzkie milion kilkakroć sto tysięcy złotych polskich contribuerunt, a ichmość panowie pograniczni nic na onego nie płacąc, mają u siebie pro praesidio in certa quantitate żołnierzy, a kiedy i teraz ekscypują się od płaty na wojsko, instemus provincionaliter do jmci pana hetmana koronnego o wydanie ordynansów do sprowadzenia stamtąd w województwa nasze. [2]) **N. III** *d.*: Jmp. kijowski Trypolski na lustracyą w ziemskich dobrach nie pozwalał. A gdy dalej tenże projekt continuabatur, po zaszłych in antecessum różnych ichmciów occasionaliter głosach, jmp. marszałek, oświadczywszy się: ponieważ lex circumscripta każe nam dziś łączyć się z izbą senatorską, a kiedy nie jesteśmy dispositi w dopełnienie takowej intencyi naszej, upewniał się *(!)*, że nie wprzód z miejsca swego ruszyć się pragnie, aż póki wszystkich ichmciów widzieć będzie postępujących. Jmp. chełmski vicissim upraszał jmci pana marszałka, aby nie pierwej moveat se do izby senatorskiej, aż gotową rzecz in opere suo mieć będą. I gdy in posterum jmp. sekretarz sejmowy, czytając tenże projekt, ad punctum po-

Digitized by Google

Zaszedł potym universalis assensus a propinatione wszelkich trunków dziesiąty szeląg na aukcyą wojska ofiarować, także i na pogłówne żydowskie, ażeby bogatszy Żyd talar bity z domu swego, średni pół talara, uboższy i rzemieślnik złotych dwa, lat zaś 15 mający i dalej groszy piętnaście zapłacił.

I lubo jmp. Grabowski, poseł inflancki, dla pewniejszego prowentu Żydów wszystkich annectere glebae usiłował, na to jednak jmp. Wereszczyński z innemi nie pozwolił ichmciami, mówiąc, żebyśmy na potym arendarzów nie dostali, i że gdy Żyd podupadnie, nikt mu nie może praecludere viam, żeby nie miał precz iść na żebraninę.

Jmp. Zboiński, poseł inflancki, nie chciał, ażeby do kluczów koronnych należał, dając racyą, że nie z innej przyczyny Rzplita przedtym uczyniła wojska dyminucyą, tylko że widziała ex numerosa militia et pecunia ichmciów panów hetmanów praedominium, coby i ichmość panowie podskarbiowie, ditiores facti, mogli naśladować.

Książę jmć Czartoryski similiter produxit, aby Żydzi annexi byli glebae, twierdząc, że przy lustracyi może ich być w kahale 1,000, jak włożą na nich podatek ciężki, zadłużą się i pouciekają, a miasto za nich płacić będzie musiało; lecz na tę

---

głównego żydowskiego accessit, pytał jmp. marszałek, jaka jest wola w tym ichmciów, że każdy Żyd gospodarz od głowy złotych 3, Żydówka złotych 2, córki i ich synowie i inni pokątnicy oraz słudzy ichże narodu distinctim po złotemu. Jmp. sieradzki, obawiając się tego przysłowia: „kto mówi za Żydem, musiał coś wziąć, kto przeciwko niemu, spodziewa się co wziąć“, uczynił tę refleksyą, że Żyd lepiej się mający gospodarz, tak ten, który handlem się bawi, nie już złotych trzy, ale talar bity niech płaci, a uboższy, który ledwie ad sustentandum siebie może mieć sposób, aby płacił pół złotego. Jmp. chełmski, reponendo jmci panu sieradzkiemu, asseruit, że tym sposobem żadenby Żyd nie był bogatym, ale przez znalezione swe sposoby wszyscyby się być pokazali uboższymi. Co nam do tego? I nie trzeba wchodzić w dystynkcyą, który bogaty a ubogi: satius generalico termino ichmciowie panowie lustratorowie, zrewidowawszy, wiele być może głów gospodarzów i inszych hujusce infidelitatis będących, hac forma, którą tu providissime wniósł jmp. marszałek, disponere powinni. Sami Żydzi uczynią między sobą porządek, który wiele płacić powinien będzie. I inne pro et contra o to koncertujących zachodziły zdania.

Digitized by Google

propozycyą wielu ichmciów z jmcią panem Walewskim, posłem sieradzkim, turmatim nie pozwoliło.

Po których kontrowersyach jmp. marszałek z ochoczym oświadczywszy się sercem, że nietylko we dnie, ale i w nocy swoję gotów konsekrować usługę, owszem, mając w codziennej positivam legem pamięci, że cursus obrad publicznych continuari przy świecy nie może, solwował sesyą do jutra na godzinę 8-mą.

SESYA TRZYDZIESTA TRZECIA.

Die 8 Novembris.

Książę jmć marszałek, już circa ipsum expirium widziawszy czas obrad publicznych będący, żalił się, że takiego nie widział początku, któryby jakie na dniu dzisiejszym złączenia się z izbą senatorską miał przynieść omen. Nie tracąc jednak nadziei, aby na projekcie odrodków i światu całemu obmierzłej nacyi Żydów miał się kończyć, zapraszał utęsknione J. Kr. Mości serce prac swoich recreare manipulo i miłą ojczyzny całość tak ubezpieczyć, żeby posteritati nieoziębłej żarliwości pro bono publico po sobie zostawić dowód.

Jmp. Minkiewicz, poseł miński, upraszał ichmciów panów koronnych, aby, czasu nie zabierając, na swój się zgodzili projekt, i cokolwiek przed złączeniem z senatem litewskiej prowincyi do domówienia się interstitii zostawili.

Jmp. Gurowski, poseł kijowski, ubolewając, że posłowie według dawnych zwyczajów nie mają campum przymówienia się w izbie senatorskiej, co jeżeliby i tym razem praktykować się miało, i tylko ichmość panowie posłowie spectatores agere, satius życzył izbę pożegnać.

Na co książę jmć marszałek, polityką nadrobiwszy, uczynił, jakby tej nie słyszał illacyi, insi zaś ichmość panowie posłowie, nieukontentowanie z dyskursu tego po sobie pokazawszy, upraszali księcia jmci marszałka, aby do czytania projektu przystąpić kazał.

Jmp. Romer[1]), poseł sendomirski, urościwszy sobie szkrupuł, że ad quaesita jmci pana Czeczela, punkta do projektu

---

[1]) Kr. III: Sierakowski.

Digitized by Google

secundum velle jego przyjąć książę jmć marszałek kazał, więc na ten nie pozwalając proceder, urgebat, aby województwo bracławskie ad coaequationem przystąpiło et pro libitu suo podatków nie stanowiło.

Książę jmć marszałek z pełną odpowiedział modestyą, że lubo ten projekt przyjął, czytać go na dniu wczorajszym kazał, regulując się unice ad beneplacitum województw, perswadował, aby tej materyi, już raz majori ex parte ustanowionej, non disrumpat, ale dexteritate sua dissimulando pokrywał. [1])

Potym nastąpił projekt in ordine do ułożenia podatków na Żydów i ustanowienia pensyi komisarzom, o co nie będąc zgodne województwa, jedni pretendowali, osobliwie z księstwa zatorskiego i województwa łęczyckiego, aby komisarze, jako pro bono publico pracujący, żadnej nie brali gratyfikacyi, drudzy zaś, contrarium statuendo, przywiedli jmci pana Tarła, posła goszczyńskiego, że zabrawszy głos, reprezentował aut omnes salariandos aut neminem.

Gdy zaś przez inszych wniesiono, aby z dziesiątej części czopowego ichmciom panom lustratorom płaca szła, jmp. Jankowski, poseł opoczyński, podał medium, aby ze skarbu kor. salariati byli ichmość panowie komisarze, a ten grosz dziesiąty in necessitatem województw był obrócony. [2])

Jmp. Walewski, poseł sieradzki, na tę jmci pana Jankowskiego odpowiedział illacyą, że skarb koronny będąc dużo wycieńczony przez reparacyą zamku warszawskiego, 220,000 złotych pozostałego winnym, ut patuit z likwidacyi, satius życzył trybunał skarbowy radomski do dwóch lat suspendere, a pensyą 140,000 złotych obrócić na zapłatę ichmciom panom lustratorom.

Tegoż był zdania jmp. Lasocki, poseł gostyński, i jmp. Grabowski, poseł inflancki, to przydając, że contra statum possibilitatis byłoby płacić razem ze skarbu Rzplitej ichmciom panom senatorom i ichmciom panom lustratorom, ponieważ krom przypadkowych, ex senatus consilio naznaczonych ekspensów są i inne znaczne erogacye, jako to na wojskowych, prezydenta,

---

[1]) **N. III** *d.:* Nie trzeba wzniecać ognia, gdzie się sam tleje.

[2]) **Kr. II** *d.:* aby Żyd gospodarz płacił od siebie na rok złotych trzy, od żony po złotych dwa, komornicy i komornice po złotemu, którzy to Żydzi do handlów należeć mają.

Digitized by Google

marszałka trybunalskiego, instygatora koronnego i innych ichmciów. Insuper to adjecit, że jmp. senator, dziś na komisyą radomską przyjechawszy, lubo nazajutrz odjeżdża, jednak pensyą swoją, 3,000 złotych polskich, bierze.

Jmp. Sieheń [1]), poseł wołkowyjski, zabrawszy głos na fundamencie konstytucyi 1562 r. o prezentowanie w izbie poselskiej kalkulacyi z jmcią panem podskarbim litewskim czynionej, doprasza się, mieniąc, że ta plenis ordinibus być powinna wiadoma, która to materya, przez jmci pana Siehenia wniesiona, że czytanie projektu koronnego interrupit, więc książę jmć marszałek życzył ją suo tempore et loco, to jest podczas czytania projektu litewskiego proponować.

A gdy tymczasem projektu koronnego nastąpiła kontynuacya, odezwał się jmp. Męciński, poseł krakowski, ad casum zapłacenia ichmciom panom lustratorom dodając, iż jeżeliby pomienionej komisyi radomskiej 140,000 suma nie była sufficiens, tedy zaległe sumy u sukcesorów jmci pana Prebendowskiego *(sic)*, Moszczyńskiego *(sic)*, Czapskiego [2]), podskarbich kor., repetere zalecił. [3])

---

[1]) **Kr. III**: Domasławski. [2]) **N. III**: *od Czapskich należy się 900,000 czerw. złotych.* [3]) **N. III** *umieszcza głos Grabowskiego po Męcińskim, a przed Czartoryskim.* Jmp. inflancki (*podobnie* **Kr. II** *i* **Kr. III**), aprobując wielkie zdanie jmci pana sieradzkiego, łączył z nim też votum swoje. Ponieważ skarb koronny płaci corocznie 74,000 na komisyą radomską, jako to ichmciom panom senatorom, tak i na ichmciów panów wojskowych, ażeby takowa suma na tę ekspensę, na której salus publica pendet, była constituens. Do illacyi jmci pana krakowskiego przymówił się, jako ichmość panowie podskarbiowie nigdy z długu nie wychodzili, skarbowi koronnemu należącego, począwszy od jmci pana Prebendowskiego, jmci pana Moszyńskiego, jmci pana Czapskiego, tak nil justius, ażeby ta suma, od ichmościów panów Czapskich rekuperowana, in usum perimentis necessitatis była obrócona. Książę jmć łowczy koronny sendomirski, wyrażoną in antecessum propozycyą mając in sua animadversione, asseruit, że ponieważ podatku ultimae consumentiae dziewięć części jako na zniesienie ante omnia pogłównego, tak na obmyślenie certi et infallibilis fundi w zapłacie staremu wojsku i nowo się przez sejm czyli, in casum niedojścia jego, komisyą generalną erygowanemu disponitur, a dziesiąta część na potrzeby województw, z której jeżelibyśmy chcieli certum quantum ich-

Digitized by Google

Książę jmć Czartoryski, poseł sendomirski, similiter jako i pierwej nie pozwalał, ażeby lustratores z czopowego, szelężnego salariati byli, widząc, że ten grosz dziesiąty ex indispensabili necessitate in levamen niektórym województwom, sub onere długów zostającym, summopere jest potrzebny; i chociażby się na to pozwoliło, aby ciż ichmość panowie lustratorowie z wynalezionych przez się podatków in vim prac swoich mieli rekompensę, tedyby przez pozostałe a salario reliquum albo raczej speciosum nihil aniby pogłówne z dóbr ziemskich było zniesione, ani aukcya wojska pro certo et incerto stanąć mogła; więc adaequatiora wziąć przed się rekomendował media, czy to ze skarbu kor., czy z innych pewniejszych sposobów, a nie z pozostałych podskarbińskich długów, bo i to rzecz niepewna.

Jmp. Burzyński, poseł smoleński[1]), po zakończonych sesyach prowincyonalnych, już to od tygodnia nasłuchawszy się różnych przy projekcie koronnym pro et contra sentymentów, przytoczył za przykład pewnego monarchę, który, widząc państwo swoje do ostatniej zguby i ruiny zbliżające się, wezwał siedmiu mędrców, ciekawie badając się o następującym upadku, co za przyczyna jego? Z których wszyscy uno labio niezgodzie, domowym dysensyom, niesprawiedliwości, fakcyom, prywacie, zawziętości,

---

mościom panom lustratorom i komisarzom postanowić, rozumiem, że byłaby depauperatio tego podatku, tak, żebyśmy et propriis desideriis województw satisfacere nie mogli, et certum infallibilem fundum salarii tymże ichmciom, jako dla niedoszłego quo casu sejmu et per consequens komisyi generalnej, effectum suum wziąć nie mogącej, non persisteret; lepiej tedy, ażebyśmy to, co dajemy, sakryfikujemy na publiczną usługę Rzplitej, in toto ac integro zachowując, non involvamus particularibus, satius inszy jaki wzięli przed się sposób, czy to ze skarbu, aby jmp. podskarbi teraźniejszy miał potestatem vindicandi et auferendi modo sibi censendo in via juris, czyli też per constitutionem edocente zaległych sum, do skarbu Rzplitej należących, na sukcesorach ichmość panów Czapskiego i Moszyńskiego, które pozyskawszy, aby miał contribuere ichmciom panom lustratorom takową sumę, którejby quantitatem onej teraz postanowić mogli. In reliquis zdania swoje skłaniał in obsequium universalis assensus wszytkich ichmciów. [1]) *Całą długą mowę Burzyńskiego podają* **Kr. III** *i* **N. III.**

Digitized by Google

nieporządkowi i różnym inkonweniencyom fontem omnium malorum przypisali. Toż samo w wolnym narodzie ledwie być nie rozumiał, kiedy prześwietne prowincye koronne, z jedności umysłu i serca in duas rozdzieliwszy się classes, cum dispendio obrad publicznych przez niemały czas o alternatę z sobą certowały, i teraz toż samo wedle projektów swoich reprezentują, które dawniej albo przynajmniej na dniu dzisiejszym potrzeba było zakończyć i dla W. Ks. Lit. nieco czasu udzielić. Zaczym tę uczynił prekustodycyą, aby z okazyi zagajonego kontrowersyami czasu przez ichmciów Litwa na potym nie była winowana.

Jmp. Ciecierski, poseł drohicki, ten na salaria ichmciów panów lustratorów podał sposób, aby na komisyi generalnej z wynalezionej przez się intraty wtenczas decem a cento regalizowani byli, ponieważ aequalem dla każdego naznaczywszy sortem, byłoby cum injuria, bo jedni z nich po województwach, gdzie więcej starostw znajduje się, więcej pracować będą musieli, gdzie starostw mniej i pracy mniej.[1])

Jmp. Walewski, poseł sieradzki, widząc dissonos circa salaria sensus ichmciów, przypomniał przeszłe ułożenie projektu na sejmie grodzieńskim in hac materia, gdzie dla lustratorów

---

[1]) N. III *d.:* Jmp. łęczycki, jako ten wynaleziony sposób sądził być in fieri et in futurum, tak żaden się po województwach, ziemiach i powiatach nie podejmie hanc gerere lustrationis functionem, która pro praesenti instantanee potrzebować będzie niemałego ekspensu, aby eventuro salario miał się kontentować. Jmp. chełmski, uznawając, że inutilis est labor, quem praemia nulla sequuntur, a jako ichmość panowie lustratores, sumnieniem będąc obowiązani, pewnie i niezawodnie służyć nam będą, tak certum et infallibilem fundum płaty dla nich obmyślić powinniśmy; najlepszy ten u siebie sądził być sposób, aby od sta złotych, similiter od złotego ciż ichmość lustratores przy lustracyi swojej certum postanowione odbierali. Jmp. marszałek pytał, jeżeli jest wola waszmciów do czytania projektu. Książę jmć łowczy koronny sendomirski: Jako jednej rzeczy nie uspokoiwszy, a drugą zaczynać, byłaby to res infinita, tak jedną rzecz zakończywszy, do drugiej accedere nil gloriosius. Jmp. marszałek jako zwykł zawsze ordine rzeczy robić, tak upraszał ichmciów panów, aby constituant pierwej, wiele ma być ichmciów panów lustratorów, potym skąd ma być salarium im naznaczone i wiele quantitatis onego determinabitur.

Digitized by Google

była naznaczona pensya od 100 po dwa złote, i to nie w samym województwie czynić mieli lustracye, ale w cudzym et e contra. Pozostałe długi u sukcesorów podskarbińskich omnino życzył recuperare, ponieważ in aliena zostając manu, żadnego dla Rzplitej nie czynią pożytku; które odebrawszy, albo na zapłacenie lustratorom, albo na wypłacenie długu przez skarb koronny recenter zaciągnionego przydałyby się.

Jmp. Mokronowski, poseł warszawski, widząc, że jedna materya wpadłszy, tysiąc ma po sobie racyi, et in varias pro libitu cujusque distrahitur partes dla pokrycia politycznych tych ichmciów sposobów, którzyby dla własnej prywaty dojścia sejmu nie chcieli, więc, ulterioribus non laborando diffugiis, życzył, aby każde województwo na zapłatę ichmciom panom lustratorom według upodobania swego certum proprio aere uchwaliło censum.

Lecz na to jmp. Stoiński, poseł lubelski, nie pozwolił, mieniąc, że bez tego niektóre województwa mają swoje onera zaciągnionych długów, jako i województwo lubelskie, które dotąd jeszcze wojewodzie swemu 100,000 złotych nie wypłaciło.

Jmp. Mokronowski, poseł warszawski[1]), reposuit jmci panu Stoińskiemu, że ten dług nie ob necessitatem Rzplitej, ale tylko przez generozyą województwa lubelskiego był ofiarowany, i żadnej ex hac ratione nie powinien być przyczyną ekscepcyi. In reliquo, nad straconym przez niezgody ubolewając czasem, kiedy sejm po sejmie irrito eventu rozchodzi się, i na nim przez ekspensa każdego fortuna znaczny ponosi uszczerbek, sąsiedzi z domowego nieporządku przez upadłe w ojczyźnie zbogacają się handle, z nas się naśmiewają i prawa nam dają, kiedy dzień wczorajszy na samych tylko był strawiony Żydach, więc dzisiejszy choćby i na Cyganach przepędzili, nie żałował.

---

[1]) **Kr. II**: na co reposuit jmp. Mokronowski, iż nie możecie wmpanowie kilku tysięcy pro ulilitate województw a bardziej publica uchwalić, a mogli się *(!)* ś. p. jmci panu wojewodzie lubelskiemu złożyć na dziewięćdziesiąt tysięcy; aplikował to i do innych województw, iż gdyby chciały, mogłyby lustratorom obmyślić zapłatę, aby tylko politycznym i subtelnym każdego punktu roztrząsaniem extenuant tak nieoszacowany czas, aby nie był z ojczyzny pożytkiem.

Digitized by Google

Jmp. Stoiński, poseł lubelski, na lustratorskie salaria nowy podał sposób, ażeby post subsecutam lustrationem zaraz z pogłównego żydowskiego do powiatu importowanego była ichmciom panom komisarzom za pracę eksolucya, nim na przyszłym sejmie aukcya wojska ustanowiona będzie.

Jmp. Rostkowski, poseł łomżyński, z tym się klarygował, że ziemia jego za prace ichmciom panom lustratorom szeląga jednego nie zapłaci, ponieważ jest depauperata. Więc ze skarbu Rzplitej o zapłatę dopraszał się.

Jmp. Skarbek, poseł halicki, contradicendo sensui jmci pana Rostkowskiego, na żadną ze skarbu solucyą nie zezwalał, dawszy racyą, że ze skarbu Rzplitej łatwo szafować, ale do niego trudno importować. Zaczym, idąc in sensum jmci pana Mokronowskiego, radził, aby in vim przyszłych zasług województwa ichmciom panom lustratorom pensyą obmyśliły. Na tęż samą pensyą od przedażnych beczek soli certum quantum ustanowić rekomendował.

Książę jmć marszałek, widząc niby e specula, że publicznych obrad navis oneraria na partykularnej lustratorów pensyi, właśnie jakby in scopulo, dotąd zatrzymana była, obawiał się dla niezgody wielkiej szkody. Pytał się zatym, jeżli do dalszej kontynuacyi projektu przystąpić pozwolą.

Na co gdy zupełny nie zaszedł assensus, zabrawszy głos książę jmć Czartoryski, poseł sendomirski, zdanie ichmciów panów łomżyńskich i lubelskich posłów, nie pozwalające na komisarskie z województwa salaria, aprobował; owszem chciał, aby dwuletnią komisyi radomskiej sumą gratyfikowani byli.

Jmp. Tymiński *(sic)*, poseł sendomirski, intulit, aby na to jmp. podskarbi unkoszt łożył, a potym go sobie prowentem komisyi radomskiej bonifikował.

Jmp. Lasocki, poseł gostyński, do tejże radomskiej komisyi ob casum niewystarczającej zupełnie dla wszystkich lustratorów zapłaty, cokolwiek z pogłównego żydowskiego przyłożyć do niej usiłował.

Jmp. Skarbek, poseł halicki, wniósł, aby z wynalezionej intraty dla każdego szedł grosz jeden od złotego.

Post haec znowu nowa wszczęła się materya. Jmp. Jałowicki, poseł kijowski, in ordine auctionis wojska pretendował, aby stokonne chorągwie wojska zaciągane były.

Digitized by Google

Także jmp. Wolski, poseł sendomirski, inferebat, ażeby pozostałe na sukcesorach ichmciów panów podskarbich sumy na broń i amunicye rezerwowane były, lustratorom zaś po groszu lub po dwa od złotego postanowić; a nakoniec dać na wolą województwom, które według swojej proporcyi obmyślić mogą pensyą.

Jmp. Gomoliński, eksplikując summam egestatem województwa swego, które jeszcze regimentowi z długu się nie wypłaciło, a jednak nie wyłamuje się od pensyi lustratorskiej obmyślenia, owszem ku temu wszelkich szukać będzie sposobów; a ponieważ województwo łęczyckie 500 beczek soli na się wybiera; zaczym, jeśli większa tejże soli accedet augmentacya, tedy pensyą lustratorską obmyślić imieniem województwa swego deklarował się [1])

Jmp. Jałowicki, poseł kijowski, idąc in sensum przed sobą mówiących ichmciów, aby województwa ichmciom panom lustratorom za tę ojczyźnie przysługę largicye naznaczyły, arguebat jmci pana podskarbiego w. kor., że na reparacyą zamku tutejszego tak wielkie łożył ekspensa.

Na co jmp. Wolski, poseł sendomirski, reposuit, że jako nieodbitą potrzebę widział walącego się prawie zamku tutejszego reparacyi, tak bardziej dla powagi królewskiej, honoru nacyi, komparując do inszych państw, daleko wspanialszą królowie polscy miećby powinni rezydencyą.

Potym nastąpiwszy czytanie projektu, do którego domawiając się jmp. Jałowicki, poseł kijowski, na lustracyą dóbr dziedzicznych nie pozwalał.

Jmp. Jordan, poseł krakowski, zaciętością ichmciów panów kijowskich perstrictus, wniósł, że jeżeli województwa *(sic)* kijowskie na rewizyą dóbr dziedzicznych nie pozwolą, więc i województwo krakowskie podymne sobie ekscypować będzie.

Jmp. Lasocki, poseł gostyński, widząc zeszły czas na samych tylko kontrowersyach, protestował się, że jeżeli na dniu

---

[1]) **Kr. III**: Jmp. gostyński Podczaski intulit, że skarb powinien obrócić retenta a successoribus repetenda na amunicyą wojenną, lustrator zaś amore ojczyzny służyć powinien bez płacy; ja sam offero moją usługę ziemi mojej, abym tylko widział wmpanów zgodę uniwersalną na lustracye: będzie to obsequiis gloria i rozumiem, że nie wygasła ku dobrze czyniącym obywatelom województwa wdzięczność. *Dalej Jałowicki i zamknięcie.*

Digitized by Google

jutrzejszym materia auctionis wojska totalnie zakończona i podpisana nie będzie, tedy do niczego *(nie przystąpi)* nawet i na złączenie izby nie pozwoli prawem nakazane.

Książę jmć marszałek, dla spóźnionego bardzo czasu nie mogąc na dniu dzisiejszym żadnej terminare finalnie materyi, solwował sesyą na dzień jutrzejszy na godzinę ósmą.

SESYA TRZYDZIESTA CZWARTA.

Die 9 Novembris.

Książę jmć marszałek, zagaiwszy sesyą, nie szukając colorem verborum in simplicitate cordis, reflektował ichmciów panów posłów, że dzień dzisiejszy według preskrypcyi prawa nie jednej izbie poselskiej, ale plenis ordinibus jest konsekrowany. Więc jako wszystkich ichmciów do złączenia się z senatem i przywitania J. Kr. Mości animował, tak żadnej patribus conscriptis w tym aby nie chcieli czynić krzywdy, oraz aby punkt projektu, na którym dnia wczorajszego się stanęło, od tej dzisiaj zacząć czytać materyi; którego za uproszeniem izby gdy kontynuacya nastąpiła, in puncto komisyi wszczęła się kwestya de numero ichmciów panów komisarzów, jedni o naznaczenie jednego, drudzy dwóch z każdego powiatu pretendowali.

Jmp. Miaskowski, poseł kaliski, o determinacyą dwóch domawiał się. Na czym wszystkich ichmciów stanęła zgoda. Tenże distinxit czopowe od szelężnego tym sposobem, że czopowe w miastach J. Kr. Mości, a szelężne w dobrach szlacheckich wybierać się powinno.

Gdy zatym devenerunt w tymże projekcie ad exceptionem łanów w dobrach szlacheckich, jmp. Rostkowski, poseł wiski, na tę nie pozwolił ekscepcyą, ale żeby na wszystkich generaliter dobrach pomienionych lustracya była łanów; dodając, iż od słuszności żaden się wyłamywać nie powinien, osobliwie gdzie idzie de justitia et publica necessitate, ile gdy województwa wielkopolskie od roku 1717, które tylko do przyszłego sejmu pogłówne płacić miały, i lubo już dwa doszły sejmy przez lat 26, sub onere jednak zostają, oddawszy, co większa, tak wiele in praedam własnemu żołnierzowi wsi szlacheckich, a województwa ruskie od tych ciężarów uwolnione dotychczas zostają; więc teraz de

justitia zbraniać się nie powinny, ale aequalia z innemi supportare onera.

Na co gdy ichmość panowie bracławscy contradixerunt, negando insuper existentiam łanów w dobrach szlacheckich, wtym zabrawszy głos jmp. Szydłowski, poseł ciechanowski, upraszał księcia jmci marszałka, ut conveniat jmci pana podskarbiego kor. o wydanie ex archivo cracoviensi przeszłej województw ruskich lustracyi, z której łatwą być sądził tych łanów inwestygacyą.

Lecz ichmość panowie bracławscy, z takowej nie będąc kontenci illacyi, upraszali jmci pana Szydłowskiego z tymże wymiarem na Ukrainę za podkomorzego.

Insuper jmp. Skarbek, poseł halicki, to adjecit, że w roku 1717 na województwa mazowieckie Rzplita tego ciężaru (o którym jmp. Rostkowski, poseł wiski, anterius namienil) impositive nie kładła, ale same benevole przyjęły. Z łanów zaś solucya z województwa jego nastąpić nie może, bo tam, gdzie kto chce, orze, a jeśli jakie były, to chyba lasem pozarastały. Z lasów zaś płacić byłoby to injuriosum, owszem supponował, że pod tym pretekstem o łanach musi co inszego latitare, bo dla tej materyi, która już kilka dni agitatur, sejm się przeciąga et in casum jego niedojścia panowie starostowie od kwart sprawiedliwych uwolnią się.

Jmp. Działyński, poseł poznański, na wzwyż rzeczoną województw ruskich bijąc ekscepcyą, wyraził, że stanowić sił Rzeczypospolitej sine fundamento obmyślonej zapłaty jest toż samo, co strukturę jaką, nie założywszy fundamentu, wybudować. Zaczym upraszał ichmciów panów kontradycentów, aby jako ad coaequationem podatków zarówno z innemi przystąpić, tak i na wymiar łanów ruskich zezwolić chcieli, mieniąc, iż takowa ekscepcya jest nową extenuationis czasu i convulsionis praw ojczystych inwencyą.

Jmp. Skarbek z podobnąż jaką i inante odezwał się rezolucyą, że ten wymiar łanów jest niepodobny, ponieważ o nim haeredes nie wiedzą, per consequens lustracya onych byłaby próżna i bez skutku. Zaczym upraszał ichmciów panów wielkopolskich, żeby, okazyi do zerwania sejmu nie dając, z tą niesłuszną schowali się pretensyą.

Gdzie jmp. Miaskowski, poseł kaliski, przypomniawszy ichmciom ruskim niejakąś extra sphaeram justitiae zaciętość, ad

Digitized by Google

praefatam podatków zaciągał coaequationem; którym terminem książę jmć Radziwiłł, poseł bracławski, urażony odezwał się cum exprobratione, że pomieniona zaciętość prędzej się tym imputari może, którzy imperativo niby titulo to na nas włożyć usiłują, o czym my nie wiemy, ani też sufferre nie możemy.

Jmp. Trypolski, poseł kijowski, exposuit, że województwa ruskie na krok jeden non deviant od słuszności, ponieważ pozwalają na hyberny, kwarty etc. et ultimam consumentiam; nie wiedzieć nareszcie jakiego podatku od nich Rzplita pretendowaćby miała? Jeżeli z łanów płacić, o nich w tym kraju najmniejszego niemasz vestigium. Probował zwyczajem, że tamte kraje i ich haeredes od gruntów swoich nie z łanów, lecz tylko od pary wołów orki przez rok po złotych dwanaście, od konia po złotych sześć census biorą, i to taką kondycyą: ten, który daninę płaci, nie na wymiarach swoich, ale gdzie mu się podoba, orze. Condolendo zaś super praetensionem ichmciów panów wielkopolskich, że żołnierza, na obronę nam pozwolonego, z naszych krajów wyprowadzić usiłują, eksponował stanowi rycerskiemu, że ziemie i powiaty województw ruskich antemuralia całej Polski w tylu wojnach bywały. Gdyby naprzykład kto, wziąwszy garść ziemi, i krew z niej mógł wycisnąć, i poznać ją, która żołnierska, a która naszych patryotów, doświadczyłby się dopiero, któréjby się więcej znalazło.

Jmp. Rostkowski, poseł wiski, pociągając tychże ichmciów ruskich ad coaequationem, przypomniał interlocutorie tychże łanów w niepamięci nie zagrzebać, ponieważ zawsze Rzplita belli pacisque tempore na zapłatę wojsku z podatku łanowego, alias polnego chwytała się sposobów, dziwując się, że ichmość panowie ruscy o granicach swoich fortun wiedzą, a o łanach per totum zapomnieli; racyą tej niepamięci nolle solvendi przypisał, więc księcia jmci marszałka upraszał, ażeby bez żadnej ekscepcyi wszędzie czyniona była lustracya przynajmniej dla informacyi Rzplitej przez przyszłą komisyą, która nie będzie miała potestatem decidendi. [1])

Na co odezwawszy się jmp. Trypolski, poseł kijowski,

[1]) **Kr. II** *d.:* jmp. Grabowski, poseł inflancki, toż samo exposuit, iż nie powinnaby zachodzić żadna kontradykcya na lustracyą omnium generum podatkowania.

Digitized by Google

w krótkich oświadczył się słowach, że tak na łany, jako i lustracye onych. nie pozwoli, ponieważ de subsistentia onych w dobrach szlacheckich i rozmierzeniu wcale nescitur.

Ad hunc casum jmp. Rostkowski, poseł wiski, reposuit, że łan jest to miara franconica, 30 morgów w sobie zawierająca, która według planimetryi comprehendit w sobie wzdłuż sznurów 90, wpoprzek sznur 1, w sznurze łokci 75, alias prętów. Lecz widząc panów ruskich, mocno przy zdaniu swoim oponujących się, pomienioną z łanów solucyą (że w województwach ruskich przedtym sine exceptione practicabatur) starodawnemi probował konstytucyami.

Na co jmp. Skarbek odezwawszy się, reposuit, że taki płacenia sposób, gdyby był teraz uchwalony, nietylkoby się polityczną mógł nazwać akcyzą, ale owszem, jeśli kiedy był in usu, zapewne pośledniejszym prawem jest zniesiony i abrogowany.

Jmp. Miaskowski, poseł kaliski, widząc o łany tak długie abutrinque koncertacye, podymne przyjąć życzył. Na co tychże ichmciów ruskich dał się słyszeć assensus, hoc praecustodito, jeżeli na toż samo ichmość wielkopolscy zezwolić nie chcą *(sic)*.

Jmp. Ciecierski, poseł drohicki, tej na projekta niezgody przyczynę przypisał ichmciom posłom od sesyi absentującym się, którzy, przybywszy do izby, iterum atque iterum meliorować każą projekt.

Jmp. Szydłowski, poseł ciechanowski, dla inwestygacyi łanów dawniejsze taryfy o nich, za kilku monarchów polskich sporządzone, także i dla doświadczenia, jeżeli pozarastały, ex archivo wydać lustratorom zalecił. O zniesienie pogłównego, pod którego ciężarem województwa i ziemie ingemiscunt, domawiał się.

Na co jmp. Skarbek odpowiedział, że Rzplita dosyćby miała pomocy, kontentując się temi podatkami, które offert, i nie chwytała się sposobów, aggravationem przynoszących. Ichmciom panom mazowieckim, na ciężar uskarżającym się, objecit, że gdyby do suchodniowej soli małowiele przyłożyli, mogliby pogłówne wypłacić.

Na to jmp. Rostkowski, poseł wiski, reposuit, że jako więcej ta sól kosztuje, niż gdyby zamorskiej używać wolno onym było. A gdy się wszczęły kontrowersye między ichmciami mazowieckimi i ruskiemi o lepszej kraju pozycyi i w pieniądze obfitości, jmp. Skarbek asserebat droższy być w Mazowszu wóz

Digitized by Google

słomy, niżeli na Ukrainie zboża, jako więcej w Mazowszu profitu uczyni chłop jeden, niżeli na Rusi dziesięć etc.

Po skończonych tych kontrowersyach upraszał książę jmć marszałek accedere do dalszej kontynuacyi projektu lustracyi.

Jmp. Pac, poseł starodubowski, ubolewając na tak długą koło jednego projektu ichmciów kor. bez żadnego dotąd zgodzenia się koncertacyą, upraszał i dla prowincyi W. Ks. Lit. nieco udzielić czasu, praecavendo dla niej, ażeby (uchowaj Boże) in casu niedojścia sejmu jakiejkolwiek z suspicyi aklamacyi podlegać miała, która dla domowego porządku szczerym ojczyźnie pragnie służyć azardem.[1])

Poczym nastąpiwszy czytanie projektu lustracyi, gdy przyszło na punkt rewizyi starostw i łanów cum exceptione podatków omnium generum, odezwali się ichmość łomżyńscy, dopominając się seryo, aby województwa ruskie omnia genera podatkowania tak dźwigały, jako i ony.

Na co jmp. Gurowski, poseł kijowski, reposuit, że chyba 10 chłopów ruskich w jednego polskiego rachować będą ichmość panowie lustratorowie, natenczas pozwoli na koekwacyą.

Jmp. Miaskowski, poseł kaliski, eksplikując co innego lustracyą znaczyć, ile że lustracya ma być tylko postanowiona dla pomiarkowania intrat, wieleby sumy na przyszłą aukcyą wojska importować się mogło, która że relative do przyszłego sejmu institui ma, życzył ichmciom ruskim tym sobie przed czasem nie zaprzątać głowy, ale do przyszłego sejmu circa productionem taryf tę zostawić materyą.

---

[1]) **N. III**: Jmp. halicki contestatus, iż servitus genuit libertatem, libertas eloquentiam, eloquentia też licentiam, więc nie mówimy tak, że „nie pozwalam“, ale prosimy się u wmpanów, kołatamy, fraterno pulsi amore, do łaskawych serc, ażeby nie chcieli imponere to na nas, co się dzieje superabundanter; tak cum oppressione et gravamine kraju naszego libere na te pozwoliliśmy podatki, które ex possibilitate nostra mogą przyjść ad executionem. A gdy cum permissione ichmciów panów wiskich projekt zaczęty continuabatur quoad punctum salarii ichmciów panów lustratorów, conclusum, ażeby każde województwo, ziemie i powiaty obmyśliło sposoby. Do którego też projektu intervenerunt głosy ichmciów panów wiskich, directe zmierzające do ułożenia łanów szlacheckich w dobrach ziemskich *etc.*

Digitized by Google

Jmp. Gurowski, poseł kijowski, iterum atque iterum oświadczył się, że obviando futuris inconvenientiis, któreby ta lustracya łanów za sobą pociągnąć miała, zawczasu woli się domówić, co i ichmość panowie podolscy utrzymywali.

Jmp. Działyński, poseł poznański, reprezentując ichmciom panom ruskim, że jako wielkopolskie województwa gotowe będąc, jak za współbraci swoich, największe ponosić ciężary, czyli to wojny, czyli jeszcze większe podatki, tak certando braterską miłością, powinniby dać się pociągnąć do tych łanów lustracyi propter bonum commune.

A gdy kontynuacya projektu znowu się zaczęła, odezwał się jmp. Działyński, poseł dobrzyński, nie pozwalając na czytanie projektu dotąd, póki ichmość na lustracye łanów nie pozwolą.

Jmp. Zboiński, poseł inflancki, podał do refleksyi ichmciom panom wielkopolskim, że widząc skłonne województwa ruskie ad certa et usitata w nich podatkowania genera, życzył je acceptare, non opprimendo ich tym, czegoby supportare nie mogli.

In cujus sensum poszedłszy jmp. Czacki, poseł czerniechowski, uważając na upływający czas, życzył izbie poselskiej, aby ta lustracya łanów już była zakończona, albo raczej cale oddalona; wnosił instancyą, upraszając, aby województw ruskich o to nie turbował, kontentując się tym, co już pro posse suo deklarowały.

Na którą to illacyą nie zważając, jmp. Brzozowski, poseł ciechanowski, o koekwacyą lustracyi łanów domawiał się.

Jmp. Miaskowski, poseł kaliski, na nieustanne z boleścią zapatrując się dysceptacye, dzień dzisiejszy, wyraził: venit summa dies et ineluctabile tempus, na którym ta jego była nadzieja o szczęśliwej agitujących się dotąd materyi usłyszeć konkluzyi. A że widział nie tak ad prospera, jako ad summum patriae interitum dążące obrady, codzienne niezgodnych braci głosy tubam fatorum, postronnym nadętą dźwiękiem, nazwał. A ponieważ ordo equestris radzić o miłej nie umie ojczyźnie, falsus sim vates, że postronne nacye na zgubę naszą, profitując z naszych kłótni, lepiej o niej radzić będą. Animował ichmciów zelo boni publici, aby zobopólnemi siłami, jednostajnym sercem i myślą o własnej, cum tempus supersit, myśleli ojczyźnie i równe, jako sobie równi bracia, dźwigali ciężary. Nakoniec oświadczył się imieniem pro-

Digitized by Google

wincyi wielkopolskiej, że jeżeli zgody nie będzie na koekwacyą, nietylko księciu jmci prymasowi, ale całemu senatowi tę krzywdę opowiedziawszy, solennie się manifestować będzie z całą prowincyą wielkopolską i o to majestatu suplikować, aby uczyniwszy senatus consilii sancitum, odtąd na żadne królewszczyzny jura communicativa nie dawał i dobra te, ut vere regalia, na potrzeby ojczyzny obrócone były. [1])

Poczym znowu nastąpiło czytanie tegoż projektu, którego cursum przerwawszy jmp. Pac, poseł starodubowski, obligował ichmciów koronnych, aby materyą swoją wcale uspokoili, inaczej na dalsze czytanie nie pozwoli.

Jmp. Trypolski, poseł kijowski, odezwał się, że województwa kijowskie nie będąc in statu iść z innemi w koekwacyą dla racyi tyle razy alegowanej, jednak według możności swojej co sufferre może, z tym się ichmciom oświadczał. [2])

Jmp. Nakwaski, poseł wyszogrodzki, domawiając się, aby komisya przyszła relative się miała do przyszłego tylko sejmu, inquantum by zaś teraźniejszy sejm dojść nie miał, aby per resultatum senatus consilii miała potestatem absolutam et illimitatam decidendi; na co nie zaszła zgoda. [3])

Jmp. Przyjemski, poseł łomżyński, solicytował księcia jmci marszałka, aby projekt in ordine ułożonych podatków dla lepszego zrozumienia był jemu komunikowany.

---

[1]) *Obszerniej w* **N. III**. [2]) **N. III** *d.:* Jednak, żeby się być nie zdał okazyą niepomyślności sejmu, pozwolił z osoby swojej na rewizyą łanów szlacheckich w dobrach ziemskich sub hac conditione, aby secundum qualitatem kraju, tam gdzie być mogą. Jmp. sieradzki, przypominając podatek ultimae consumentiae, expectorabat et enucleavit obloquentiam instrukcyi swojej, że inaczej na niego pozwolić nie mógł, tylko jeżeli w dobrach szlacheckich, aby od sta beczek propinationis quarta część exigentiae była defalcata. Ac tandem ad multas persuasiones, żeby miał discommoda patriae przynosić, od swojej recessit pretensyi. [3]) **N. III** *d.:* Na co reclamatum, że byłaby ta komisya absoluta. Jmp. płocki w skróconym czasie krótkiemi słowy oświadczył się, że ta komisya aby miała sumere formam sejmu na siebie, ullatenus na to pozwolić nie mogę. Jmp. wiski: Ponieważ delikatna jest materya komisyi, sicciori tempore roztrząsnąć jej niepodobna; convenit usilną prośbą jmci pana marszałka, aby dał czas na deliberacyą. Jmp. marszałek *etc.*

Digitized by Google

Książę jmć marszałek, veniam precando jmci pana łomżyńskiego, że mu projektem tym służyć nie mógł, ponieważ u ichmciów panów wiskich zostaje, upraszał, aby zniósłszy się z niemi, wziął go na deliberacyą. Wtym solwował sesyą in spe melioris eventus na dzień jutrzejszy praecise na godzinę dziewiątą.

SESYA TRZYDZIESTA PIĄTA.
Die 10 Novembris.

Książę jmć marszałek podał do refleksyi ichmciom, że dzień dzisiejszy juxta praescriptum legis dalejby progredi nie powinien, jako tylko z zakończoną sześcioniedzielnych prac swoich elukubracyą prezentować się w senacie i witać Jego Królewską Mość P. N. Mił., coby ichmość conditores legum in observatione, a bardziej in executione mieć chcieli. Enixe dopraszał się, obowiązując amore boni publici, aby zakończony na dniu wczorajszym ekonomii projekt, przynajmniej dziś suum sortiretur effectum, nie zatrudniając in extremis zostającego czasu zbytniemi remonstracyami, chcąc od tej czytać projekt materyi, na której ichmość panowie mazowieccy dnia wczorajszego circa deliberationem zatrzymali się.

Ex quo motivo zabrał głos jmp. Przyjemski, poseł łomżyński, oświadczając się, że wczorajsza ichmciów panów mazowieckich prekustodycya nie powinna być przyczyną zepsucia sejmu rozumianą, który actus byłby cum summo damno królestwu polskiemu, zmocnienia sił i obrony potrzebującemu, oraz J. Kr. Mości, wszelkiego dobra poddanym swoim szczerze życzącemu, z niemałymby był nieukontentowaniem. Dziękował zatym ichmciom panom ruskim, podolskim, halickim, bracławskim i kijowskim posłom za przystąpienie ad omnia podatkowania genera, nie czyniąc łanowego podatku ekskluzyi. Hoc transacto czytania projektu domawiał się, i aby książę jmć marszałek, po trzy razy spytawszy się, jeźli jest na wszystko zgoda, podpisał się. Annexit i to, ażeby jmp. sekretarz sejmowy był obstrictus juramento, et in medio posłów stanąwszy, według starodawnego zwyczaju projekta czytał.

Na co jmp. Grabowski, poseł inflancki, nie pozwolił, mieniąc, że o tym w prawie żadnej nie masz sonancyi.

Digitized by Google

A gdy już ichmość panowie ruscy, ut antea, cum negatione łanowego podatku odezwali się, książę jmć marszałek perswadował przynajmniej podymne wziąć na się.

Skąd jmp. Wereszczyński, poseł chełmski, od pomienionych województw ruskich pozwolonemi benevole życzył Rzeczypospolitej kontentować się piącią podatkami, non resuscitando odiosam o łanach quaestionem[1]; instabat oraz o indygenaty i nobilitacye za ludźmi w wojsku zasłużonemi.

Na co wielu ex utraque gente ichmciów turmatim nie pozwalało. Tandem jmp. Szydłowski, poseł ciechanowski, ad casum podatku łanowego produxit, że dnia wczorajszego województwa ruskie przez jmci pana Trypolskiego, posła kijowskiego, pro possibilitate sua deklarowały się ab hoc censu nie ekscypować. Któremu ichmość panowie ruscy contradicendo, życzyli sponte et libere pozwolonemi od siebie kontentować się podatkami; a żeby tego Rzplita koniecznie rekwirowała, tedy gdyby adaequata (co jest impossibile) pomienionych łanów in spatio przyszłego sejmu mogła się stać dyminucya, nie tylkoby na ten po-

---

[1]) N. III *d.*: Ja zaś na podatek łanowego ullatenus pozwolić nie mogę, dając has rationes, że jako nigdy nie był in executione ten podatek, od którego województwa pograniczne wielu konstytucyami i prawami są uwolnieni, tak trudny barzo jest pomiar, praecipue w województwie bracławskim, podolskim, że etiam dawne wziąwszy taryfy, które były ante hosticum, ponieważ teraz w niewielu miejscach stanęła łanów mutacya, ledwo jednej wioski przez niedziel sześć dobrego geometra ekonomiką dimensurare podobna, a tak universaliter wszytkie pomierzać łany byłoby to saeculorum opus. Na podymne reposuit jmci panu łomżyńskiemu, że ullatenus w tamtym kraju subsistere nie może, ex quo tam lud nie jest miejscowy, z miejsca na miejsce czy to za granicę przechodzący: trudno tedy ad impossibilia obligari. Względem komisyi jaka być ma, relativa czy decisiva, ad universalem izby assensum zdanie swoje konformował. Jmp. halicki, oświadczając omnem aequanimitatem w uczynieniu tego wszytkiego, cokolwiek jest desiderabilis boni publici, nie innych ad exactionem rozmierzenia łanów, które wielką trudność w sobie mają, ac tandem fiat vanus labor, tylko samychże ichmciów z prowincyi wielkopolskiej summae capacitatis podkomorzych, a natenczas w osobie wielkich posłów prezentujących się, zapraszał, tak wraz po sejmiku relationis takowe munus expediendi permisit, i tym sposobem na rewizyą łanów ziemskich pozwolił.

Digitized by Google

datek z ochotą zezwolili, ale tymże samym ichmciom panom geometrom in vim pracy znaczną z własnego worka obmyśliliby pensyą. Nareszcie dla snadniejszego wymiaru informacyi swoichby nie żałowali do pomocy ludzi.[1])

Nastąpiła potym kontynuacya projektu, podczas której jmp. Grabowski, poseł inflancki, o ekscepcyą hyberny z dóbr stołowych J. Kr. Mości, płacić tego podatku nie powinnych, domawiał się.

Tandem, gdy ulterius continuabatur projekt, jmp. Rostkowski, poseł wiski, ex ratione przyszłej komisyi ad liberum całej izby regulował się arbitrium, czy to relativam czyli decisivam onej pozwolą potestatem, utrumque amplecti oświadczając się, i na toż samo zezwolić, na co pluralitas votorum praebebit assensum.

Po nim jmp. Ciecierski, poseł drohicki, przypomniał o przeszłych komisyach, relativam authoritatem do sejmu mających, że żadnego expost aż dotąd nie wzięły skutku, przytoczywszy na przykład kurlandzką, jako i respektem kwart zweryfikowania przeszłą polską i W. Ks. Lit. komisyą. Więc życzył, aby przyszła komisya[2]), o którą vertitur actio, illimitatam miała decidendi potestatem, przez który sposób certum fundum tak na zniesienie pogłównego, jako i aukcyi wojska ex residuitate wynalezionej sumy być rozumiał, i z tej nie konne chorągwie, ale piesze regimenta gemejnami aukcyonowane zalecał, twierdząc: dla tej dykcyi „relative" dobra szlacheckie haracz kto wie póki płacić będą musiały; w której to materyi uformowany od siebie projekt chciał oddać do łaski i laski marszałkowskiej.

Lecz hoc praetermisso jmp. Gomoliński, poseł łęczycki, upraszał ichmciów o informacyą, jeźli ta komisya jest albo nie potrzebna Rzplitej; jeźli potrzebna, omnem decidendi potestatem attribuere jej życzył, jeżliby zaś relative tylko do sejmu mieć się miała, toby cale niepotrzebna była, bo sejm po sejmie irrito eventu rozejść się może, a chociażby i doszedł, tedy tęż samą komisyą, non plenaria autoryzowaną facultate skasować może.

---

[1]) **Kr. II** *d.:* Jmp. krakowski Sierakowski *(sic)* wnosił, aby w jakiej prowenieneyi lustrator zastanie starostwa i inne dobra, taka in subsequens płacona była. [2]) **N. III**: in casum niedojścia sejmu aby już miała potestatem decidendi.

Digitized by Google

Jmp. Podoski, poseł rożański, intuitu tejże komisyi, relative vel praecisive pretendowanej, słysząc różne zdania pro et contra z sobą ucierające się, chciał, aby taż komisya omnino do sejmu swoję miała korelacyą. Jeżliby zaś sejm nie doszedł, tedy adinventa przez ichmciów panów lustratorów podatków genera in casum zniesienia pogłównego et auctionis wojska pro firmo et rato decydować powinna. Lecz na to wielu ichmciów nie pozwalało.

Tandem jmp. Walewski, poseł sieradzki, na stratę czasu, ex diversitate animorum pochodzącą, uskarżając się, przystąpił ad encomia księcia jmci marszałka, w rzeczy samej mówiąc, że go sam Bóg ex instinctu superum do laski podał, którego eloquia unice tylko ad prodesse collimant patriae: aurum sunt, sed ob discordiarum plumbescunt rubiginem; gemmarum pretio ponderanda, sed ob occultas machinationes vilescunt, virga vero directionis ejus in lignum crucis zamieniła się. Przeto życzył, aby hoc victorioso salutis signo tak phantasticos colubros, jako i omnem malignitatem z izby poselskiej repelleret, gdzie latent sub candentibus rosarum foliis inflexibiles spinarum aculei, verbaque lactis et fraus in factis. Tenże jmć życzył, ażeby wtenczas przyszła komisya illimitatam miała potestatem, gdy ad mentem konstytucyi 1588 publiczna zajdzie deklaracya, że ichmość panowie wojewodowie, kasztelani, ministri status, starostowie sądowi żadnych chorągwi ani regimentów trzymać nie będą, dając racyą, że podczas wojny ichmość panowie senatorowie razem cum Majestate de salute universi radzić powinni, także ichmość panowie starostowie zamków cum praesidiis pilnować, a nie na marsowym przeciwko powadze i samej słuszności prezentować się placu. Skąd, jeżliby który z ichmciów podczas akcyi salwował się od bojaźni, według żołnierskich artykułów rygorby hetmański nie mógł extendi na niego. Wyraził i to, aby koniecznie generałami, pułkownikami et sic ulterius w wojsku szlachta polska była, przypisując swawolnym kupom etiam z szlacheckiego stanu nie inną przyczynę, tylko, że numerosa propagatio nie ma gdzie się podzieć: do zakonu bez wokacyi i nauki nie każdy wstąpi, do dworu zaś, jeżli udatny i młody, chyba za pazia przyjmą, albo gdy będzie linguarum gnarus; starostwa zaś, kiedy chudy pachołek, choć najsłuszniejszy, nie weźmie, bo je senatorskie dzieci w kolebkach zabierają. Ledwie nie

Digitized by Google

te weryfikować się czasy rozumiał, jako niegdyś Maksymilian Fredro za panowania Jana Kazimierza w senacie powiedział, że monarchowie polscy, nie mając respektu na rycerskie dzieła, za taniec czasem francuski starostwem rekompensują. Cudzoziemcy zaś, jeźli w regimentach służą, nie dla tego, żeby się za Polaków bić, ale się dobrze mieć i pieniądza nazbierawszy, za granicę wywozić mogli. Denominationem regimentów cudzoziemskiego autoramentu, jako polskiemu narodowi odiosam, znieść i mustrunek ojczystym językiem ustanowić zalecał, i te wzwyż rzeczone punkta tak annotować jako i przyjąć do konstytucyi upraszał.

Książę jmć marszałek, pochwaliwszy zdanie jmci pana Walewskiego, dla snadniejszej w regimentach szlacheckiej młodzi promocyi życzył propter exercitationem szkołę rycerską ufundować, chwaląc ichmciów księży pijarów warszawskich, Konarskich, że sine adminiculo Rzplitej proprio aere et industria ku temu końcowi jecerunt fundamenta. A że do dalszej założonej struktury kontynuacyi schodzi im na sposobach, więc upraszał Rzplitej, aby pro dexteritate sua jakiekolwiek subsidium obmyślić raczyła.[1])

Na co jmp. Walewski reposuit, że erekcya szkoły rycerskiej secundum pacta conventa, perquam maxime do łaski i respektu J. Kr. Mości należy, skłoniwszy się cum voto suo et promotione bardziej te fundusze novella lege korroborować, które anterius są aprobowane.

---

[1]) **Kr. II**: Permoti stimulis dobrze czynienia w ojczyźnie, ichmość księża Scholarum Piarum tu w Warszawie, poczęli ichmć księża Konarscy proprio sumptu a ruderibus podnosić mury na akademią żołnierską. Dosyć to jest, że pauperes Matris Dei religiosi a szlachta polscy tyle uprowidowali cooperante ad id Divina Providentia. Instant do prześw. wmpanów izby, abyście hoc loco projekt in puncto tejże akademii napisany czytać pozwolili, nihilominus in suffragium egestatis per consequens impossibilitatis dokończenia czym opatrzyć obmyślili. Conclamatum: zgoda! Drudzy: niemasz zgody na żadne projekta, pókiej non expedientur te, które są zaczęte. Jmp. sieradzki Walewski wniósł in supplementum głosu swego, żeby senatores, capitanei et alii officiales abstineant do chorągwi, bo jeszcze w kolebce, a już rotmistrz. Iterum o czytanie projektu pijarskiego upraszano. Na który z racyi, że kilka par jezuitów do koła weszło, opponendo się tacite przez posłów litewskich czytaniu, i nie było zgody.

Digitized by Google

Post haec[1]) jmp. Męciński, poseł krakowski i jmp. Czeczel, poseł bracławski, zdanie jmci pana Walewskiego względem żołnierskiej szarży, o senatorach i starostach grodowych mówiącego aprobowali.

Po krótkim izby poselskiej interlocutorium pytał się książę jmć marszałek, jakąby komisyi dać władzę, czyli relativam do przyszłego sejmu, czyli też conclusivam, ponieważ dotąd, po tak długiej kontrowersyi informować się nie może, do którejby strony ichmość bardziej nakłaniali się.

Jmp. Ciecierski, poseł drohicki, zapatrując się na dysensye już od tylu dni w izbie poselskiej szerzące się, które nieomylne sejmu wróżą discrimen, obawiać się kazał nieszczęśliwych stąd dla ojczyzny konsekwencyi i złotej upadku wolności. Co do komisyi lustratorów życzył, aby conclusiva authoritate uprzywilejowana była.

Jmp. Sierakowski, poseł sendomirski, zadumiewał się, że jedna materya, już więcej jak niedziel dwie in ordine auctionis wojska w izbie poselskiej agitując się, nieskończona, co intruzyi ichmciów panów posłów, in filo jednej nie trzymając się materyi, przypisował, animando przynajmniej ichmciów, aby semotis omnibus materiis, punkt auctionis wojska mieć przedsięwziąwszy, po tylu pro et contra wypadłych materyach konkludować raczyli; do lustracyi zaś łanów duchownych obróciwszy się, exponebat, że sine illis de illis postanowili prawo. Więc ażeby o to w senacie przy złączeniu się nie było lukty, alegował konstytucyą za króla Zygmunta 1558, która opiewa, aby do lustracyi dóbr duchownych duo viri a loci ordinario byli deputowani.[2])

Jmp. Sieheń, poseł wołkowyjski, zabrawszy głos według prekustodycyi swojej na dniu onegdajszym uczynionej, pretendował, aby kalkulacya jmci pana podskarbiego W. Ks. Lit. była całej izbie poselskiej produkowana, bo lubo deputowani byli z prowincyi naszej do słuchania onej, dziwował się jednak, że po powrocie do izby poselskiej najmniejszej zgromadzonej tu Rzplitej

---

[1]) **N. III**: Jmp. poznański życzył, ażeby ta komisya miała potestatem decisivam, lecz salvis salvandis, aby w żadne się insze nie wdawała status materye. Jmp. sendomirski *etc.* [2]) **N. III** *d.*: Projekt ichmciów księży pijarów aby w łaskawych sercach ichmciów znaleźć mógł acceptationem, dopraszał się.

Digitized by Google

nie uczynili relacyi; a miawszy to w swojej zlecone instrukcyi, aby umiał za powrotem swoim braci uczynić relacyą, i nie mogąc się już kilka dni tej od księcia jmci marszałka doczekać uczynności, zatamował activitatem.

Po półgodzinnej hac in materia lukcie książę jmć marszałek upraszał jmci pana wołkowyjskiego, aby od swojej, nie zagradzając na ostatnim schyłku sejmu do publicznych obrad szczęścia, supersedował pretensyi i activitatem izbie przywrócił.

Odezwawszy się jmp. Gomoliński, poseł łęczycki, jako do tejże kalkulacyi deputowany będąc, deklarował się na dniu sobotnim tęż kalkulacyą, której przy sobie nie ma, reproducere.

Jmp. Sieheń, polegając na deklaracyi jmci pana Gomolińskiego, activitatem przywrócił, to sobie praecavendo, aby książę jmć marszałek, dawszy od siebie deklaracyą, na dniu da Bóg sobotnim dał czas na objaśnienie każdego z ichmciów w tej materyi.

Jmp. Walewski, lubo za słuszną poczytał jmci pana wołkowyjskiego illacyą, jednak, że non de tempore wniesioną, na inszy czas odłożenie jej osądził, a teraz, że o komisyi quaestio ventilabatur, czyliby im illimitata albo limitata przyznać się mogła authoritas, o finalną upraszał decyzyą. [1])

---

[1]) *Według* **N. III** *po pośle sieradzkim* jmp. rawski, na komisyą generalną, żeby była relative do sejmu, która przez niedoszłe nigdy sejmy effectum suum non obtenta fuerit *(!)*, a przez to haracz pogłównego nie byłby tolerabilis, kontradykując, ut adsit decisive, omni meliori modo pozwalał. Jmp. sieradzki: Dispendium temporis dispendium vitae; jednakowoż nie pozwalał inaczej super illimitatam potestatem komisyi, ale żeby była intra eos cancellos, które w pierwszym głosie namienił. *Głosu Skarbka tu brakuje, zato po Działyńskim* jmp. Koziobrodzki halicki, przyzwyczajony do wszelkiej modestyi et obserwancyi, grata taciturnitate adorando wielkie zdania i sentymenta ichmciów panów posłów, nie zabierał nigdy głosu, aby sono vocis ordinato nie zdał się nikomu displicere; ale kiedy produkowane prawa przez jmci pana poznańskiego dały mu niektóre motiva contestandi, krótko się tak przymówił: mwm. panowie, których nam praw, pierwszych czy pośledniejszych, trzymać się każecie? Jeżeli pierwszych, to województwa nasze pograniczne od podatku łanowego, któren ad impossibilitatem kraju być nie mógł, in loco onego od pługa po złotemu jednemu płacić destynowały, co chętnie ac libere przyjmujemy; jeżeli pośledniejszych, to i te a ge-

Digitized by Google

Jmp. Skarbek, nie życząc, aby ichmciom komisarzom plenaria potestas decidendi dana była, dawał racyą, żeby to summum libertatis przyniosło praejudicium. Nakoniec digressus, aby komenda patryotom w regimentach, nie cudzoziemcom powierzona była.

Książę jmć marszałek iterum atque iterum dopraszał się ichmciów, aby raczyli projekt komisyi zupełnie zakończyć.

Poczym jmp. sekretarz sejmowy przystąpił do czytania projektu, po którym przeczytaniu zabrawszy głos, jmp. Działyński, poseł poznański, czytał konstytucyą o poborach, wiele która prowincya płaciła, dowodząc tąż konstytucyą, że i dobra duchowne od tego nie były ekscypowane podatku. Reprezentował ichmciom, aby ten dawny podatkowania sposób dla miłości ojczyzny przyjąć chcieli; na co różne słyszeć się dały affirmantium et negantium sentymenta.

Jmp. Skarbek, z pełnym oświadczając się generozyi dla ojczyzny sercem, na poborowe pozwolił.

Jmp. Walewski konwinkował prawem 1717 panów ruskich, że tylko ad certum tempus mając Rzplita wzgląd na kraje ruskie, przez różne najazdy wycieńczone, folgę im uczyniła. Żeby zaś na zawsze to było sancitum, przywodząc także konstytucyą 1699, jako zarówno z innemi płacić powinny województwami, zaczym upraszał ichmciów, aby bez żadnych wybiegów do koekwacyi przystąpili.

Potym jmp. Skarbek odezwał się, jako nie chce prawem prawa refutować, aby mu kto nie powiedział: legibus nihil imputet, qui sycophanta videtur. Czym niektórzy ichmość urażeni expropraban aplikacyą tej sentencyi, rozumiejąc do nich przytoczoną. Osobliwie jmp. Walewski immediate przed nim mówiący; z czego jmp. Skarbek w krótkich słowach wyekskuzował się, jako nie miał intencyi honoru dotknąć ichmciów, lecz sam sobie ten wiersz aplikował.

---

neralitate podatkowania dyspensowały, już tedy i od czopowego szelężnego generalnego i tych, które u nas praktykowane nie były, wolni być powinniśmy. Upraszamy tedy o rezolucyą mwm. panów, czy nas ad executionem prawa, czyli też fraterno amore do tych kontrybucyi, quod est nostrae possibilitatis, pociągać chcecie? Jmp. poznański *etc.*

Digitized by Google

Książę jmć marszałek remonstrował już ostatnią infructuose godzinę upływającą czasu, upraszając prowincyi wielkopolskiej, aby ichmciów kijowskich etc. do zgodnej animowali koekwacyi.

Jmp. Romer, poseł sandomirski, stawiając przed oczy ichmciom panom ruskim uczynioną na dniu wczorajszym deklaracyą uspokojenia o koekwacyą tej materyi, zalecał, aby onę in hac die decretoria zakończyli. Explorabat zatym sensus ichmciów, jeżeli zgoda na przeczytany projekt, na co gdy subticuerunt wszyscy, odezwał się nierychło jmp. Tarło, poseł podolski, i na podatek ultimae consumentiae assensum praebendo, ekscypując unice łanowy podatek.

Trwawszy zatym przez pół godziny interlocutoria [1]), spytał się książę jmć marszałek ichmciów panów ruskich, jeżeli na przeczytany projekt zgoda. Na co negative odpowiedzieli.

Jmp. Granowski, poseł rawski, przy ekspirującym sejmowania czasie nie mogąc się doczekać końca kontrowersyi, o pożegnanie izby upraszał.

In cujus sensum idąc, jmp. Romer, poseł sandomirski, życzył pariter lepiej pożegnać izbę, niżeli nad tą uprzykrzoną czas trawić materyą. Ale jeszcze mając niejakąś nadzieję, że jedna szczęśliwa godzina więcej może przynieść, niżeli czas sejmowania na jednych przepędzony kontestacyach, o solwowanie sesyi upraszał. [2])

---

[1]) **N. III**: *Jeszcze przed Tarłą* jmp. halicki, obligując się do tych kontrybucyi, których ab anno 1726, 1736 weszli in executionem, tak e converso, ponieważ dawniejsze prawa a generalitate podatkowania, jako to konstytucya 1717 dyspensowała, intulit, że nas distincta genera podatków od tych, które a condita Republica nigdy nie były, same ewinkują. [2]) **N. III** *d.*: Jmp. marszałek pytał, jeżeli jest zgoda na przeczytany projekt. Ichmość panowie bracławscy, podolscy nie zezwalali na łany ziemskie. Jmp. marszałek: Już to dzień wczorajszy na projekcie podatkowania straciliśmy, non satisfaciendo publicae expectationi; tak i dzień dzisiejszy obawiam się, żeby nam sterililiter nie poszedł, a kiedy jmp. kijowski, qua sago et toga emeritissimus vir patriae, pozwolił na łany hac conditione, gdzie być mogą, spodziewam się, że to może subsistere w łasce i innych ichmciów. Ichmość panowie podolscy, bracławscy reclamaverunt.

Digitized by Google

Jmp. M ę c i ń s k i, poseł krakowski [1]), wyraziwszy w mowie swojej, jaką ojczyźnie niezgody domowe gotują zgubę i jak pełne dobroci J. Kr. Mości martwią serce, zaklinał ichmciów amore boni publici, aby jednomyślne in unum zebrawszy braterskich serc zdania, in victimam polonae gloriae, exteris ad exemplum po tylu niedoszłych sejmach cum manipulo prac swoich przynajmniej na dniu tym ostatnim do izby na powitanie J. Kr. Mości pośpieszyli senatorskiej. Za którego zdaniem idąc, jmp. R o s t k o w s k i solicytował ichmciów panów ruskich, aby bez odwłoki czasu, kategoryczną od siebie dawszy rezolucyą, in adorationem Majestatis śpieszyli się.

Jmp. C z e c z e l, poseł bracławski [2]), eksplikował się, że jako nic słuszniejszego i nic pożyteczniejszego nie widzi być ojczyźnie, tylko w należytej widzieć ją porze przez zmocnienie sił, tak na pozwolone anterius podatkowania genera praebet assensum, ekscypując unice łanów w dziedzicznych dobrach lustracyą.

Jmp. S i e r a k o w s k i, poseł sandomirski, uczyniwszy kompasyą nad marną przepędzonego czasu utratą, o ostatnią domawiał się województw ruskich in puncto koekwacyi rezolucyą; której nie odebrawszy, prosił o solwowanie sesyi do soboty.

Książę jmć m a r s z a ł e k, annuendo votis wszystkich ich-

---

[1]) **Kr. I, W., N. I, N. II** i **N. III** *zgodnie wymieniają tu zamiast Męcińskiego Malińskiego, podkomorzego łęczyckiego;* **N. III** *obszernie streszcza jego mowę.* [2]) **N. III** *d.:* Oświadczamy się wmpanom, że na prowincyonalnych sesyach, zmiarkowawszy impossibilitatem nostram, ofiarowaliśmy te podatki, które mieć mogli faciliora, jako to: kwarty, hyberny, cło generalne etc.; po zakończonych, gdy mwm. panowie wzięli ten projekt in trutinam, przewróciliście go suis sensibus ad placitum, kiedy pociągnęliście nas i do podatku czopowego szelężnego generalnego, do którego, lubo nie był nigdy u nas in executione, potym accessimus. Teraz zaś imponetis jeszcze proprio arbitrio suo podatek łanowego, nec in rerum natura niepowstałego, i być ullatenus dla wyrażonych już nieraz okoliczności nie mogącego, od którego same prawo uwalniając, in loco onego od pługu po złotemu płacić destynowało, co chętnie tolerare chcemy, jako zawsze praecustodiebamus, iż na rewizyą łanów ziemskich, prócz wybranieckich królewskich, tak oraz wszelkich ziemskich osiadłości nie pozwolimy, i teraz nie pozwolę. Nie przynoszą u wmpanów te onera, które możemy z mwm. pany in usus publicos aplikować, żadnego meritum, na co, jako in aequali Reipublicae statu, musimy deflere *etc.*

Digitized by Google

mciów, prosił na miłość Boską, aby zjednoczonym sercem, wziąwszy się za ręce, w ostatnich ojczyznę widząc potrzebach, salwować ją in tempore raczyli, i na tym solwował sesyą na sobotę na godzinę 8.

SESYA TRZYDZIESTA SZÓSTA.
Die 12 Novembris.

Książę jmć marszałek przy zagajeniu sesyi zwyczajnym trybem wyraził, że nietylko mu słów, ale i zdrowia przy codziennej około dobra pospolitego pracy nie staje, jednak i te z ochotą na usługi Rzplitej konsekrując, do zgody i jedności na ostatnim sejmu tego schyłku animował, upraszając, aby z konsyderacyi tęskliwie na złączenie się z izbą senatorską czekającego Pana jako najprędzej z sześcioniedzielnych prac swoich fruktem przywitali.[1]) Po uczynionej tej izbie poselskiej reprezentacyi, pytał się książę jmć marszałek, na któryby izba poselska czy podatkowania, czy komisyi czytania pozwoliła projekt, et factum, że izba unanimi consensu na czytanie projektu in ordine podatkowania pozwoliła.

Po którego przeczytaniu[2]) odezwawszy się, jmp. Skarbek, na wszystko pozwalał, ekscypując unice rewizyą szlacheckich łanów.

Jmp. Zieliński, poseł płocki, pochwaliwszy dobre et ad placitum ułożenie wszystkich ichmciów projektu, zagrzewał jmci pana Skarbka, posła halickiego, aby, widziawszy wszystkich ichmciów unum sentientes, dla miłości ojczyzny nie chciał tak długo przy swoim utrzymywać się zdaniu, upraszając, aby cujusvis status et conditionis ludzie od podatkowania nie byli wolni, i te słowa do projektu przydać.

Jmp. Małachowski, poseł krakowski, eksplikując, co za nieszczęścia domowe za sobą ciągną kolluzye, na dowód czego sławne z historyi Rzymskie, Spartańskie etc. wspomniał rzeczy-

---

[1]) **N. III** *d.:* Jmp. krakowski, po przeczytanych i finalnie skoncertowanych pierwszych projektach i korektury jurium, aby żadne inne popierane nie były, praecustodiebat. [2]) **N. III**: Quoad punctum rewizyi łanów ziemskich ichmość panowie pograniczni posłowie niektórzy nie pozwalali.

Digitized by Google

czypospolite, które stante concordia szczęśliwe i całemu światu straszne były, po zagęszczonych zaś między niemi domowych dysensyach, ambicyi, łakomstwach, zazdrości wieczny sobie przyniosły upadek. Na co aby i naszej kiedykolwiek nie przyszło wolności, zagrzewał ichmciów panów ruskich, aby do jedności przystąpiwszy, ten nieoszacowany równo z innemi bene de bono communi sentientibus piastowali klejnot. Na koniec dyskursu swego pytał się ichmciów, jeżeli zgoda na przeczytany projekt.

Jmp. Romer, poseł sendomirski, wykroczywszy z materyi, pytał księcia jmci marszałka, czy ta komisya relativa, czy decisiva potestate autoryzowana będzie, bo jeżeli decisiva, gdzież campum injuriati uskarżenia się o preagrawacyą będą mieli? Chciał więc być w tym informowany.

Jmp. Stecki, poseł kijowski, reprezentując powagę duchowieństwa i independencyą od izby poselskiej, domawiał się, aby od komisyi liberari mogła.

Jmp. Sierakowski, poseł sendomirski, idąc inficias jmci panu Steckiemu, dowodził, że stan duchowny, iisdem gaudens immunitatibus i zażywając dóbr Rzplitej, a owszem, kiedy idzie o całość ojczyzny, recalcitrare od żadnych danin ani impozycyi nie powinien.

Jmp. Miaskowski, poseł kaliski, idąc in sensum jmci pana Steckiego, suggessit rationem, że duchowieństwo, nie mając in gremio izby poselskiej pro domo oratores, nic na nich impositive izba włożyć nie może, chyba accedente assensu izby senatorskiej. Na tej materyi, nieco umilknąwszy ichmć panowie posłowie, zabrał głos jmp. Humiecki, poseł podolski, domawiając się, że jeżeli lustracye w dobrach ziemskich pozwolone będą, idąc in sensum ichmciów panów łomżyńskich, o lustracyą także podymnego upraszkł.

Jmp. Skarbek, poseł halicki, interlocutorie odezwawszy się, pytał się ichmciów panów wielkopolskich, jeżeli na lustracye podymnego pozwolą, to i jmć bez dalszej w tym punkcie kontrowersyi pozwoli na łany. Na co izba applaudendo zgodziwszy się, o podpisanie projektu prosiła.

Jmp. Siehen, poseł wołkowyjski, po uspokojonej nieco tej materyi na fundamencie na dniu onegdajszym uczynionej prekustodycyi o pokazanie kalkulacyi z jmcią panem podskarbim lit. ichmciów panów deputatów dopraszał się.

Digitized by Google

Na co jmp. Gomoliński, poseł łęczycki, reposuit, że zadosyć czyniąc onegdajszej sponsyi, oświadczył się, że kalkulacyą tę produkować gotów; czego mu cała izba zabroniwszy, tę materyą suo loco, kiedy prowincya litewska swoje projekta układać będzie, proponować kazała.

Jmp. Skarbek, powracając do swojej materyi, intulit, że przy lustracyi jedni mogą aggravari, a drugim może być allewiacya; upraszał, aby w projekcie dodano było, że ta komisya secundum possibilitatem et positionem kraju agere, non parcendo cuiquam, ale sprawiedliwość pro primo objecto mając, powinna będzie. [1])

Na co książę jmć marszałek cum assensu całej izby dodać te słowa kazał, pytając się, jeżeli zgoda na podpisanie projektu.

Odezwał się jmp. Czarnecki, poseł bracławski, ubolewa-

---

[1]) **N. III**: Jmp. wołkowyski, chcąc swoją niewyperswadowanie popierać illacyą, dopraszał się głosu u jmci pana marszałka. Jmp. marszałek dawał głos conditionatim: jeżeli do projektu W. Ks. Litewskiego, aby był czytany, permisit, lubo projekta prowincyi koronnych nie były zakończone, a tak, swoją pretensyą nieuspokojoną zagaiwszy niemało czasu, musiał jednakowoż uspokoić się. Jmp. marszałek: Już to czternasty raz w tej izbie czytany projekt dotąd nie może być zakonkludowany, bo kiedy wmpanowie jednego dnia czynicie nadzieję, drugiego remoram ponitis. Już to według przysięgi mojej nie już trzy razy, ale siedem razy pytałem się o zgodzie na ten projekt wmpanów, więc i teraz ósmy raz obliguję: jeżeli jest wola i zupełny assensus? Jmp. bracławski na łany żadnym sposobem, gdzie były praktykowane, a singulariter w województwie bracławskim, pozwolić nie chciał. Jmp. podlaski intulit, aby lustracya łanowego była ad normam taryfy poboru anni 1629 usitatam. Jmp. marszałek, widząc to, iż ichmość panowie haliccy i bracławscy byli inpersuasibiles, exquirebat tedy zdania ichmościów, aby chcieli resolvere, co dalej czynić ma. Jmp. bracławski na propozycyą jmci pana podlaskiego tak reposuit: Jeżeli wmpanowie pociągacie nas ad antiquas executiones podatków, tak ponieważ nas usitata edocet praxis, że od pługu po złotemu płacili województwa bracławskie, podolskie, kijowskie, ziemia halicka etc., bierzemy to na siebie onus, ale prosimy też wmpanów ab inusitata u nas contributione czopowego szelężnego generalnego dyspensować, a my to ferre chcemy, co było ustanowione. *Dalej podkomorzy wschowski.*

Digitized by Google

iąc na jmci pana Skarbka, że się na lustracyą łanów dał flectere i zgubą się stał województwa wołyńskiego i inszych; poprzysiągłszy swoją instrukcyą, na ten podatek, jako mu najbardziej rekomendowany od województwa, nie pozwalał.

Po krótkich między sobą interlokutoryach jmp. Czeczel, poseł bracławski, refutując prawo przez jmci pana Działyńskiego, posła poznańskiego, o łanach na dniu onegdajszym cytującego, że kiedy był łanowy podatek in ultima Reipublicae necessitate postanowiony, to czopowego i szelężnego te województwa nie płaciły, teraz zaś e converso, kiedy te województwa dla miłości ojczyzny na te podatki pozwoliły, injuriosum by to było i łanowy płacić podatek.

Jmp. Działyński, poseł poznański, idąc niby in partem województw ruskich, domawiał się, aby in fundamento konstytucyi 1626 podatki płaciły, in casu zaś, żeby na aukcyą wojska sufficiens nie znalazł się fundus, aby i na insze pozwolić raczyły; a że ta komisya relative tylko do przyszłego sejmu podatki ustanawiać będzie, żadnego w tym nie sądził ziemiom ruskim praejudicium. Na co jmp. Czeczel, cunctando jeszcze w tej materyi, interlocutorie sensim et sensim pozwolił.

Jmp. Siecheń, poseł wołkowyjski, nalegając ultronee, aby ichmość panowie koronni, zakończywszy projekta swoje, campum i litewskiej na czytanie projektu zostawili prowincyi, tymczasem instabat o produkcyą kalkulacyi podskarbiego lit., dowodząc, że ponieważ przez konstytucye varia podatków genera są aprobowane, aby i kalkulacya podskarbich weszła w konstytucyą, o której dotąd żadna konstytucya wzmianki nie czyniła [1])

---

[1]) **N. III** *d.:* Jmp. sędomirski: Ponieważ do kalkulacyi skarbu W. Ks. Litewskiego a tribus ordinibus byli destinati, tak wchodzić in cognitionem jej in pleno statu powinniśmy. Jmp. Wazgird trocki interlocutorie: Ichmość panowie senatorowie przed senatorami, a ichmość panowie posłowie przed posłami takową kalkulacyą komunikować obligantur. Tandem jmp. sędomirski retulit, że jmp. podskarbi kalkulował się ad mentem konstytucyi 1717. Jmp. Siecheń wołkowyski: Jeżeli przyjmujemy agrariam contributionem cła szlacheckiego, powinniśmy tedy wiedzieć i braci naszej enarrare, in quosvis *(!)* usus ta percepta obraca się; a kiedy jmp. podskarbi litewski uczynił calculum ad mentem konstytucyi 1717 ze dwóchkroć stotysięcy, która jako nie była perpetuitatis, ale do czasu, tak kiedy już z czasem

Digitized by Google

Jmp. Sierakowski, poseł sendomirski, widząc się być frustratum nadzieją na dniu dzisiejszym zakończenia tej materyi, domagał się, upraszając, aby, mając ichmość contradicentes na spracowanego księcia jmci marszałka dyskrecyą, do zgody przystąpić chcieli.

Książę jmć marszałek, protestując się przed Bogiem, jako życie miłej będąc winien ojczyźnie, ostatek sił swoich dla niej skąpić ani ochronić nie chciał, ale iterum atque iterum ichmciów panów bracławskich upraszał, aby do zgody nakłonić się raczyli.

Jmp. Czarnecki, poseł bracławski, żałując summe fatygi księcia jmci marszałka, ekskuzował się, jako i przedtym, że będąc przysięgą obstrictus od województwa swego, na krok od instrukcyi swojej nie odstąpi, interea referował się do księcia jmci Radziwiłła, posła bracławskiego, którego na sesyi nie było.

Jmp. Ciecierski, poseł drohicki, produkując konstytucyą anni 1629, dopraszał się, aby lustracya in fundamento tej konstytucyi cum omnibus clausulis ułożona i ekspedyowana była.

Jmp. Czeczel, poseł bracławski, allegando, że ponieważ na lustracyą łanów pozwolił, upominał się, aby rozgraniczenie między województwami praesenti constitutione obwarowane było.

Jmp. Gurowski, poseł kijowski, assentiendo także na lustracyą łanów, obligował księcia jmci marszałka, aby ułożony hac in materia projekt, razem i do innych tyczący się podatków przez niego ułożonych, mógł być do konstytucyi przyjęty. Na co

---

cessavit, powinien był jmp. podskarbi litewski ex asse ze wszelkich skarbowych proweniencyi kalkulować się; przeciwko temu jako się w izbie manifestował, tak za złączeniem się z izbą senatorską i tam domówić się usiłował. **Kr. II** *d.:* Tu jmp. łęczycki Gomoliński czynił relacyą uczynionej kalkulacyi z skarbem litewskim. Jmp. wołkowyski: In continuatione głosu mego odebrałem rezolucyą, że jmp. podskarbi lit. kalkulował się ad mentem constitutionis 1717; ta konstytucya służyła do sejmu 1726, potym ustało to prawo, zaczym jmp. podskarbi od tego czasu do dnia dzisiejszego powinien dawać ex asse kalkulacyą. Wiem ja, że miał jmp. kontrakt, ale ten kontrakt już cessavit, i ja się de nullitate onegoż manifestuję, praecavendo sobie insubsistibilitatem onego; Najj. Majestat rozumiem, że w tym jest informowany. *Walewski zagrzewa do pilnej pracy, po nim marszałek, cała izba prosi bracławskich o ustępstwo etc.*

Digitized by Google

nietylko od księcia jmci marszałka, ale i od całej izby odebrał asekuracyą.

Skończywszy się tandem ta materya, magno przez kilka dni agitata motu, zaszła zgoda na rekwizycyą trzykrotnią księcia jmci marszałka na czytanie projektu ceł generalnych, który skończywszy jmp. sekretarz sejmowy, odezwał się jmp. Czacki, dowodząc, że za panowania Zygmunta Augusta roku 1578 *(!)* konstytucya prywatne cła tak w Koronie jako i Litwie skasowała, która to konstytucya obwarowała immunitatem województwa wołyńskiego, aby od tego, co się w domu rodzi, do żadnej nie było pociągane płacy. Instabat przytym, aby cło w Brześciu, cum summo praejudicio i ekstorsyą szlachty postanowione, zniesione było.

Odezwał się jmp. Święcicki, poseł miński, probując konstytucyą 1717, że komora brzeska na fundamencie prawa ustanowiona, superaddendo, że jmp. podskarbi lit. in fundamento prawa mając sobie kontraktem puszczoną, inaczej temere ageret, gdyby ją pro libitu ustanowił.

Jmp. Siruć, poseł kowieński, reprezentował ichmciom, aby z tą illacyą, kiedy prowincya litewska swoje projekta czytać i prowenta skarbu swego egzaminować będzie, natenczas odezwać się raczyli.

Jmp. Wereszczyński, poseł chełmski, alegował, jeżeli cła wszystkie partykularne zniesione będą, na cło generalne pozwalał. [1])

Jmp. Horain wniósł, jeżeli jmp. podskarbi W. Ks. Lit. na fundamencie prawa to cło instituit, toć o to i kwestyi movere nie potrzeba, sin secus querulantes ad forum trybunału litewskiego odsyłał; na co zgody nie było.

---

[1]) **N. III** *d.:* Wielka tu dzieje się disparitas, ażeby jedne województwa ruskie cło generalne razem też i partykularne płacić mieli. Województwa ruskie, przechodząc przez Brześć, debitum płacić muszą do skarbu W. Ks. Lit., z prowincyi zaś W. Ks. Lit., takoż przechodząc, na komorach koronnych nigdy nie płacą, więc prosimy, albo żeby była mutua compensatio, albo też żeby więcej na tejże komorze huic solutioni nie podlegało. Na propozycyą jmci pana kowieńskiego, że do przyszłego sejmu, reposuit tak: sejm dochodzi i to cessare powinno. Do kontraktów przymówił się: jeżeli jmp. podskarbi litewski z ceł czynić będzie calculum a niedopłaci, już in toto za kontraktem będzie ekskuzowany, gdy konstytucya eo nomine ad praesens nastąpi.

Digitized by Google

Jmp. Wereszczyński, poseł chełmski, fortiter na swoim perseverando zdaniu, cło brzeskie partykularnym nazywał.

Replikował mu znowu jmp. Horain, dowodząc, że te cła partykularnemi nazywać się powinny, które pro libitu particularium personarum bez dołożenia się prawa usurpantur. Ale ponieważ konstytucya pozwoliła kontraktem cło brzeskie jmci panu podskarbiemu lit. do sejmu doszłego, więc jeżeli ten sejm dojdzie, ad requisitionem ordinum kasowane być może.

Jmp. Węgliński, poseł chełmski, alegował, że tu nie idzie o cło brzeskie, ale bardziej o cło województwa i starościńskie, które illicito titulo bez fundamentu prawa są w Brzeskim wymyślone, aby skasowane były, upraszał.

Na co jmp. Horain interlocutorie tylko odpowiedział, że to, co jest illicitum, pro libitu introdukowane, skasowane być musi.

Jmp. Skarbek, poseł halicki, pochwaliwszy księcia jmci marszałka, że cła swego w Kazimierzu i w województwie sendomirskim po wszystkich sobie miejscach przywłaszczonych ustępuje, supponował, że i wszystkie województwa tym pójdą przykładem. Dodał i to, że ci, którzy płacą w Litwie, aby ceł koronnych nie płacili et e contra.

Jmp. Horain, idąc in sensum jmci pana Skarbka, remonstrował stąd wielką tak szlachcie jako i kupcom emanare krzywdę, którzy w Brześciu Litewskim, prowadząc towary do Gdańska, wszedłszy w Koronę, drugie cło płacić muszą. Aby zaś skarb in posterum przez protekcye nie bywał ukrzywdzony, te penitus znieść radził.

Książę jmć marszałek, nadniespodzianie że ten projekt nowych był kolluzyi okazyą, prosił ichmciów, aby go odłożywszy, do projektu komisyi przystąpili.

Powstawszy z miejsca swego, jmp. Gurowski, poseł kijowski, reprezentował, że czas cały sejmowania na tym tylko schodzi, że jeden czytać zacząwszy projekt i tego nie skończywszy, do inszych zabieramy się materyi, więc do żadnego inszego przystąpić nie chciał.

Poczym izba pauzując czas niejaki, znalazł książę jmć marszałek sposób, że jmp. Gurowski od swojej odstąpił pretensyi i na czytanie projektu komisyi zezwolił; ten gdy continuabatur, jmp. Nakwaski, poseł wyszogrodzki, ad punctum komisyi zatrzymawszy się, pretendował, aby z każdej ziemi (któ-

Digitized by Google

rych jest dziesięć) w księstwie mazowieckim jeden był komisarz.[1]) Wszczęła się zatym magno motu między ichmciami kontrowersya, nie wiedząc jaką moc rzeczonej przypisać komisyi.

---

[1]) **N. III**: Jmp. i n f l a n c k i, do komisyi przymawiając się, ażeby uprojektowana aukcya wojska relativam do sejmu miała potestatem, nie pozwalał, bo nigdyby suum effectum wziąć nie mogła: praestat nil agere, quam agere nil operosum. Jmp. m a r s z a ł e k: Jako zwykł zawsze dobry porządek najpierwszym państw być fundamentem, ordo civitates condit, leges cudit, cives honorat, niechże i u nas do schyłku czasu ta będzie obserwancya, aby jeden w drugiego nie wpadał materye. Ale ordinate rozkazać sobie służyć: póki sił moich stanie, wolę ich wypełniać będę, ac tandem chciejcie swoje in unum collimare zdania, jak ma być komisya, determinative albo relative, czyli executive cum praescripta regula co czynienia. Jaka tedy wola mwm. panów i jeżeli jest zupełna zgoda? Na co in tumultu jedni zgadzali się, drudzy contradixerunt. Jmp. c h e ł m s k i: Kiedy wszyscy razem mówimy, razem odpowiadamy, zrozumieć się nie możemy. Więc ja z miejsca mojego hoc sentio: pozwolić komisyi absolutam potestatem ad normam komisyi radomskiej, która lubo miała praescriptum, jednakowoż contra praescriptum wykroczyć ważyła się. Pariter i ta komisya sobie pozwolić może, ale tak praecommittere decisivam jej facultatem, gdyby non pluralitate votorum, sed libera voce vetandi wszytko to, cokolwiek juxta praesens sancitum ichmość panowie lustratores adinventabunt, concludere miała. Jmp. s ę d o m i r s k i (**Kr. II** *d.:* ks. C z a r t o r y s k i): Komisya aby była executiva, nic jest sprawiedliwszego, i nie byłaby absoluta, ponieważ sejm stanowi prawa, *(te)* mają suum validum robur et executionem; pariter i ta komisya, przez sejm będąc naznaczona, powinna mieć jus exequendi juxta praescriptum, co explere powinna; et ideo, mwm. panowie, tej komisyi referenter pretendujecie być do sejmu, ażebyście to, coście ofiarowali i co jedną ręką dali, drugą odebrać mogli. Bo kiedy relative będzie constituta do sejmu, nie podobało się mnie albo też komu, używszy absolutnej władzy liberi veto, zerwać może; nie podobało się externis, zerwać mogą; nie podobało się Żydom, zerwać mogą. Ale kiedy będzie miała potestatem decidendi w podatkach tych, jako to czopowego szelężnego generalnego, pogłówne żydowskie, kwarty sprawiedliwe etc., będzie to już perficiendi opus, i nie będzie absoluta, kiedy descriptivam seu executivam mieć będzie potestatem. Jmp. b r a c ł a w s k i pro tali forma nie pozwalał. Jmp. h a l i c k i supra decisivam komisyi potestatem nie pozwalał, obawiając się, aby prześwietna prowincya wielkopolska z innemi województwami prowincyi małopolskiej z siebie ciężar jakowy

Digitized by Google

Jedni z jmcią panem Rostkowskim, posłem łomżyńskim, relativam potestatem, drudzy z jmcią panem Jankowskim, posłem sendomirskim, decisivam attribuere jej chcieli.

I gdy książę jmć marszałek w tej cyrkumstancyi generalem expiscabatur assensum, na jakąby komisyą pozwolić chcieli, odezwał się jmp. Borch, poseł inflancki, perswadując, ażeby decisiva potestate bez relacyi do sejmu gaudeat, ponieważ w roku 1726 et 1736 cum clausula relationis naznaczone komisye żadnego na potym nie wzięły skutku. I z tej przyczyny na relativam nie pozwalał, mówiąc, że praestat nihil agere quam agere operosum nihil.

W którego wpadłszy zdanie jmp. Aleksandrowicz, poseł lidzki, explanavit detrimentum czasu sześcioniedzielnego dla niezgód i potajemnych machinacyi, mieniąc, że curavimus Babylonem, et non est sanata: derelinquamus eam.

Gdzie gdy powtórne o tejże komisyi przez księcia jmci

podatków nie znieśli, a na województwa pograniczne nie włożyli, mając już pluralitatem votorum. Jmp. podolski: Jeżeli ta komisya in materias status wchodzić nie może, więc aby była do sejmu ordynaryjnego relative, lub też sub libera voce vetandi. Jmp. marszałek pytał, jeżeliby była wola ichmciów, aby ten projekt komisyi był przeczytany. Jmp. stolnik drohicki, aby ta komisya ad normam komisyi 1726, regulam praescriptam mając, co czynić ma, a zrobiwszy wszytko to, ad approbationem sejmu zachować et in casum niedojścia sejmu powinna concludere. Jmp. kaliski: Wniesiona kwestya o komisyi in utramque partem ma swoje refleksye; pozwolić in toto komisyi decisive jest summum periculum, pozwolić także relative summum jest periculum, ale tak separare, bo qui bene distinguit, bene docet, aby ta komisya miała potestatem decidendi w podatkach tych: czopowego szelężnego generalnego, pogłównego żydowskiego etc.; a co zaś tangit bona terrestria, jako to podymne i łanowe, relative do sejmu. A kiedy niektórzy ichmość mocno instabant o pożegnanie marszałka, rozumiejąc, że dnia tego ono być powinno, jmp. marszałek, ledwo in clamore tanto doprosiwszy się głosu, nie czynił tak, jak Mojżesz in tumultu rzucił o ziemię tablicę prawa, ale jakowąś nadzieją wsparty, azali Bóg skojarzy serca ad unionem animorum, na ten dzień, którego sejm był zaczęty, solwował sesyą na poniedziałek, etiam już i do pożegnania. *Według* **Kr. II** *po Miaskowskim* jmp. gostyński Podczaski wnosił: niech ma tę moc komisya i powagę, którą się trybunały koronne zaszczycają, t. j. albo relative albo decisive attenta oppositione unius circa legem.

Digitized by Google

marszałka nastąpiło pytanie, jmp. Gurowski, poseł kijowski, nową wtrącił materyą, że stan duchowny różnemi wymyślnemi sposobami mimo tak wiele konstytucyi dobra ziemskie alienat od stanu rycerskiego.[1])

Tandem książę jmć marszałek, nie słysząc directe żadnej na kwestyą odpowiedzi, jako antea, tak i teraz z tą kontestacyą klarygował się, że żadnej prywaty nie ma i chce być dalekim od suspicyi, explorando sensum ichmciów respektem komisyi. Na którą różni różnie zdania swoje depromendo, jedni o solwowanie sesyi, drudzy o pożegnanie ultronee się domawiali.

Widząc jmp. marszałek dla dużo opóźnionego czasu, że ta materya na dniu dzisiejszym zakończyć się nie może, solwował sesyą na poniedziałek na godzinę ósmą, zapraszając ichmciów, aby tandem jeszcze czas mając na tym dniu ostatnim in adoream Majestatis poszli.

SESYA TRZYDZIESTA SIÓDMA.
Die 14 Novembris.

Książę jmć marszałek przy zagajeniu sesyi, wielką utraconego sześcioniedzielnego czasu żałując egzageracyą, zachęcał ichmciów, aby dzień dzisiejszy rozdwojonych serc szczęśliwym stał się początkiem i końcem, przypomniał staropolskich Polaków sławę, którzy w pokoju od wszystkich nacyi kochani, w boju straszni przez zgodę i jedność zawsze bywali. Zaczym upraszał ichmciów, aby przodków swoich wiekopomnej sławy idąc torem, do jak najprędszej zgody przystąpić chcieli i złej o sobie od pogranicznych potencyi uniknęli opinii, naostatek exponendo, aby umartwionemu J. Kr. Mości sercu na tym dniu ostatnim prac swoich przynieśli solatium. A że na punkcie komisyi onegdajsza

---

[1]) **Kr. II** *d.:* Starostwa lubomskie i barskie, które referendarz koronny trzyma za królewszczyznę, rekomendował statibus, że to są bona terrestria, zaczym aby successores Wyhowskiego, wojewody kijowskiego, mieli sprawiedliwość. Jmp. oświecimski wnosił, że na żadne projekta insze extra materiam commissionis niemasz zgody, aż się komisya skończy. Jmp. kaliski Miaskowski chciał się protestować przeciwko jmci panu kijowskiemu, że czas nieprzyzwoitemi projektami trudni i illacye niesłuszne wnosi.

Digitized by Google

była solwowana sesya, zagrzewał ichmciów, aby finalnie, bez zaczynania nowych znowu kontrowersyi, relativam czyli decisivam jej przyznali authoritatem. Mając zaś skrupuł, że dla krótkości czasu litewska domówienia się na projekta swoje campum nie będzie miała prowincya [1]), zdawało się księciu jmci marszałkowi od projektów litewskich zacząć dzisiejszą sesyą.

Jmp. Horain, poseł wileński, oświadczając się, że lubo zdaje się rzecz niepodobna do zakończenia przy tak szczupłym czasie tak wielu jeszcze nieułożonych materyi, interea, aby się tylko zgodziły koronne prowincye i projekta swoje szczęśliwie zakończyły, do pożądanego jeszcze sejm że może przyjść terminu, tuszył. Na ichmciów zaś koronnych nalegał, aby sine dispendio czasu komisyi projekt zakończyli.

---

[1]) **N. III**: Śmiałbym też upraszać i prześwietnej prowincyi W. Ks. Lit., jako zwykła zawsze przykładną zgodą cohonestare opera consiliorum, ażeby także do projektów swoich accedere chciała. Jaka tedy będzie wola mwm. panów, exploro zdania et assensum. Jmp. wileński: Prowincya W. Ks. Lit. nie rozumiem, ażeby in tam angusto tempore z projektami swemi miała się zmieścić, et in satisfactione votis mwm. panów póty do onych non accedet, póki nie będzie informowana, quali modo et methodo pryncypalne projekta prześwietnych prowincyi koronnych będą skoncertowane et in toto ugodzone. Jmp. marszałek: Wiadomo mwm. panu, że prześwietnych prowincyi koronnych projekt podatkowania zupełną w sobie już ma satysfakcyą, nie wiemy tedy, quali modo et forma projekt takowyż prowincyi W. Ks. Lit. spólnej ojczyźnie naszej jest intentowany. A kiedy trita et usitata jest praxis, iż głosy poselskie bywają rozdawane pierwej prowincyi wielkopolskiej, potym małopolskiej, pro tertio prowincyi W. Ks. Lit., toć już jeżeli in particularibus observatur, tymbardziej in essentialibus powinno być zachowano. Jmp. wileński ad satisfactionem illacyi jmci pana marszałka, biorącego a pari od głosów similitudinem, że dwa projekta prowincyi koronnych, trzeci projekt prowincyi W. Ks. Lit. być powinien, uznawał, że to tylko regulatur do głosów, nie do projektów, a ile tych, które cernunt generalitatem, jako to o aukcyą wojska, o egzekucyą tego wszytkiego, co być może in praesenti postanowiono, nie może tedy prowincya W. Ks. Lit. do swoich projektów accedere dopóty, póki nie będzie miała illucidationem o komisyi generalnej, jak na oną mwm. panowie, relative czy decisive zgodzicie się, a do tego, że już anticipavit, chcąc ich votis placere, w przeczytaniu projektu podatkowania. Jmp. inflancki *etc.*

Digitized by Google

Jmp. Oskierko, poseł mozyrski [1]), chcąc securitatem poddanych przez konstytucyą solidare, upraszał, aby to w konstytucyą włożono, żeby zbiegłych poddanych utriusque sexus sub rigore constitutione sancito bez żadnego oddawano prawa i dysputy, w której materyi oddał projekt księciu jmci marszałkowi.

Jmp. Grabowski, poseł inflancki, szukając sposobu do zjednoczenia izby, wniósł, aby dla łatwości projekt ten quinque generum podatkowania: czopowego, szelężnego, pogłównego żydowskiego, hyberny i kwarty był separowany i komisyi moc dana była te wzwyż namienione podatki decisive ułożyć, łanowe zaś i podymne relative do przyszłego sejmu, dając racyą, inquantum by te quinque genera nie wystarczyły na aukcyą wojska, te dopiero wziąć in supplementum.

In cujus sensum jmp. Wereszczyński, poseł chełmski, idąc, hoc adjecit, aby przeładowane dobra pogłównem były allewiowane.

Ponieważ izba cale ucichła, hac in suppositione odezwał się jmp. Męciński, poseł krakowski, upraszając księcia jmci marszałka, aby projekt ten nowo podany komisyi opisać kazał.

Jmp. Nakwaski [2]), poseł wyszogrodzki, akceptując zdanie

---

[1]) **Kr. II**: Jmp. brzeski lit. [2]) **N. III**: nie chcąc inferre injuriam czasowi, krótko się przymówił do cła generalnego, które jako wielkiej importancyi, tak niemniejszej jest konsyderacyi, jeżeli, jak dawniej, ichmość panowie podskarbiowie (że tyle jest in summa percepty, tyle in summa ekspensy, nie wyrażając, in quos usus to się obraca) kalkulowali się, wielkaby była krzywda, a kiedy z dyspozycyi jmci pana marszałka do skarbu W. Ks. Litewskiego był naznaczonym, uczynił relacyą de liquidandis et liquidatis antiquo more przez jmci pana podskarbiego W. Ks. Lit.: ale przecież skarb W. Ks. Lit. aukcyonował, tak i skarb koronny ut augeretur; lubo jmp. inflancki, przeszły administrator skarbu koronnego, jak najsprawiedliwsze okazał rachunki, urgentissime o to się dopraszał, aby projekt był ułożony, jak mają się kalkulować ichmość panowie podskarbiowie. O komisyi generalnej, czy executive czy relative być ma, nie reprobował zdania ichmciów przed sobą mówiących, ale owszem, in voto suo potwierdził, a inquantum by non sufficerunt podatki, jako to: czopowego szelężnego generalnego etc. exceptis łanowego i podymnego na zniesienie pogłównego, aby taż komisya do Rzplitej odesłała. Jmp. podolski, aby ta komisya miała potestatem etiam certis rationibus illimitatam, pozwolić nie mógł, oraz na żadną cyrkum-

Digitized by Google

o komisyi jmci pana Grabowskiego, podziękował jmci za wynalezienie sposobu uspokojenia tej trudnej materyi. Respektem zaś skarbu Rzplitej domawiał się, aby ad dispositionem totalem ichmciów panów podskarbich nie był oddawany. Za aukcyą skarbu jmci panu Grabowskiemu dziękując, lepiej przypilnować ichmciów panów podskarbich zalecał.

Po nastąpionych ad invicem interlokutoryach, zaprosiwszy ichmciów książę jmć marszałek na miejsca swoje, do przeczytania projektu commissionis upraszał.

Jmp. Walewski, poseł sieradzki, zdanie jmci pana Grabowskiego akceptując, to sobie praecavit, aby nic impositive łanowego i podymnego kłaść nie ważyli się.

Jmp. Sierakowski, poseł sendomirski, intulit, aby particularitates wszystkie ichmość na potym zachowali, a do projektu commissionis przystąpić raczyli. Aby zaś w zapomnienie magnum opus księcia jmci biskupa krakowskiego i referendarza kor. nie poszło, zalecał J. Kr. Mości i Rzplitej [1]), aby w depansach na bibliotekę erogowanych suffragati byli. [2])

Po tym głosie znowu książę jmć marszałek upraszał o pozwolenie czytania projektu [3]), który zacząwszy, jmp. sekretarz na pretensyą jmci pana Horaina wileńskiego, łomżyńskich i wyszogrodzkich posłów po krótkiej lukcie wynijść musiał na izbę i sonora voce, aby wszyscy słyszeli, czytać.

Jmp. Czacki, poseł czerniechowski, idąc także in sensum in puncto commissionis, o zniesienie cła brzeskiego fortiter instabat.

Książę jmć marszałek, opowiedając łaskę J. Kr. Mości, denuntiavit o przybyciu na zamek delegowanych do izby posel-

---

skrypcyą, ale presse in omnibus punctis relative do sejmu. Jmp. sieradzki *etc.* [1]) **Kr. II** *d.:* i eo nomine chciał czytać projekt, ale na niego nie pozwolono. [2]) **Kr. II** i **III** *wymieniają sumę:* 200,000 złp. [3]) **N. III**: Jmp. wileński zapraszał in medium jmci pana sekretarza sejmowego do czytania i inaczej tego odstąpić nie chciał. Jmp. sekretarz, z woli jmci pana marszałka in solito loco suo znajdując się, wrywał się głosem do czytania; zawsze mu contradixerunt, i tak musiał, równo z krzesłem jmci pana marszałka stojący, czytać takowy projekt. Jmp. podlaski domawiał się, ażeby tam, gdzie jest dwóch posłów, jeden komisarz na generalną komisyą był electus. Jmp. Czacki *etc.*

Digitized by Google

skiej senatorów. Informował się zaraz, jeżeliby zaszedł assensus na wprowadzenie ichmciów do izby e medio sui delegować posłów; na co zaszedłszy zgoda, naznaczył z wielkopolskiej prowincyi jmci pana łomżyńskiego i wyszogrodzkiego posłów, z prowincyi małopolskiej jmci pana podolskiego i czerniechowskiego, z prowincyi litewskiej jmci pana lidzkiego i mińskiego posłów.

Których książę jmć marszałek floridissimo eloquio przywitawszy, na miejsce zaprosiwszy, dał głos jmci księdzu biskupowi płockiemu, który w głosie swoim niewymowne J. Kr. Mości utęsknienie do złączenia się izby poselskiej z senatem oświadczył. Zachęcając zaś ad coadunationem rozdwojone serca, reprezentował, co za nieszczęścia inermem manent patriam, wyrażając, że na zgodzie i na żołnierzu cała wszystkich nacyi, jako na najmocniejszym filarze, requiescit moles. Aby zaś dalej malignitate discordiarum dobrotliwe J. Kr. Mości nie martwiło się serce, upraszał accelerare ad ea, quae sunt salutis.

Jmp. wojewoda podolski, licząc dowodów wiele verae sollicitudinis około dobra pospolitego J. Kr. Mości, miłości ku nacyi, pochwaliwszy także księcia jmci marszałka niesfatygowane dla Rzplity usługi, upraszał izby poselskiej do jaknajprędszego złączenia się z senatem.

Jmp. kasztelan smoleński, tusząc sobie niepłonną legacyi swojej nadzieję, krótkie ichmciom do jedności uczyniwszy apostrophe, upraszał także o jaknajprędsze złączenie się z senatem. [1])

Książę jmć marszałek, dziękując imieniem całej izby ichmciom panom senatorom delegowanym, do refleksyi całej podawał izbie, że ponieważ starsi bracia dla prędkiego nakłonienia i powitania się z sobą do izby poselskiej fatygowali się z delegacyą, aby więc czasu nie trawić, serca pańskiego in dubio tak długo nie zostawiać, krótko od siebie wspaniałych sentymentów dawszy rezolucyą, tak do powitania J. Kr. Mości, jako ad tenerrimum amplexum starszych braci swoich pośpieszali.

Po odejściu ichmciów panów delegowanych senatorów, ex-

---

[1]) *Cały tekst mowy w* **Kr. II**; *bardzo obszernie podana treść przemówień wszystkich trzech senatorów i marszałka w* **N. III**.

Digitized by Google

quirebat sensum książę jmć marszałek, czyli do czytania projektu komisyi, czyli do czytania projektów prowincyi litewskiej zechcą accedere.

Jmp. Wołłowicz, poseł słonimski, reflektując ichmciów, aby jactura sejmu teraźniejszego w płacz nam albo dzieciom naszym nie obróciła się, oczywistym groził ojczyzny i wolności upadkiem i pobudzał do jedności serca ichmciów chwiejące się, cudzym nadęte duchem; wspominał antecesorów sławę, któraby każdego do większego wolności kochania pobudzać mogła, której utrzymanie nie na słowach naszych, ale na żołnierzach zawisło, dowodził.

Jmp. Wolski, poseł sendomirski, animando ichmciów do zgody, aby unikając strasznego sądu Boga, niepotrzebnemi nie bawiąc się materyami, do czytania projektu komisyi przystąpili i ten, jako zdrowy et sine praeaggravatione proponowany, podpisać zezwolili projekt.

Jmp. Jałowicki, poseł kijowski, powoływając się na większą refleksyą jmci pana Wolskiego, nie zabierając krótkiego czasu, który im jeszcze superest, o podpisanie komisyi domawiał się, rekomendując jmci pana Prażmowskiego, starostę mszczonowskiego, aby był łaską i wielowładną protekcyą J. Kr. Mości w interesach swoich wsparty.

O co i jmp. Miaskowski, poseł kaliski, enixissime izby upraszał, aby, porzuciwszy prywatne swoje interesa, do tego collimare chcieli, na czym całość ojczyzny zawisła.

Poczym nastąpiwszy kontrowersye między ichmciami panami posłami *(izba)* circiter pół godziny w inakcya była.

Zaprosiwszy jmp. marszałek na miejsca swoje ichmciów panów posłów obligującemi słowami, aby ichmość, porzuciwszy omnes particularitates, ad seria się zabierali, jmp. Nakwaski, poseł wyszogrodzki, przymawiając się ad casum melioracyi projektu, pretendował z każdej w księstwie mazowieckim ziemi jednego na sejmikach relationis obrać komisarza.

Jmp. Skarbek, poseł halicki, in certis contribuendi modis pozwalał ichmciom panom komisarzom attribuere decisivam potestatem, in incertis zaś relativam, a to na fundamencie głosu jmci pana Grabowskiego.

Digitized by Google

Jmp. Miaskowski, poseł kaliski[1]), miłością ojczyzny do jedności umysłu i serca ichmciów wiodąc, wytykał na oko od roku 1739 consecutive tak wiele irrito eventu rozeszłych sejmów z przyczyny sąsiedzkiej nieżyczliwości, a bardziej domowej niezgody. Nakoniec sciscitabatur assensum imieniem prowincyi wielkopolskiej, jeżeli ruskie województwa pragną, tedy junctis viribus agrariam contributionem zarówno z innemi przyjąć powinne, i dla snadniejszego ku tej materyi nakłonienia upraszał księcia jmci marszałka intermediam księcia jmci prymasa adire authoritatem; jeżeliby zaś niejaka w tym punkcie miała obviare kontradykcya, tedy tę materyą w reces oddalić, a na projekta zgodnie ułożone i podpisanie przynajmniej zezwolić ichmciom ruskim życzył.

Jmp. Tarło, poseł podolski, ad certam et infallibilem summam do przyszłej komisyi miał się decisive, względem zaś łanów novae adinventionis sposobów regulować się do przyszłego sejmu relative.

Jmp. Miaskowski, poseł kaliski, coactus ichmciów halickich, bracławskich, chełmskich kontradykcyami, domagał się przynajmniej takiego od ichmościów projektu, żeby go sami sobie pro sensu et arbitrio suo napisali, na który i on pozwolić deklarował.

Po nim jmp. Wereszczyński, poseł chełmski[2]), galąc

---

[1]) **Kr. II**: *Miaskowski mówił, że póki królowie* z senatem o nas radzili, póty dilatabant granice, zaś ordo equestris crescente in immensum libertate przejął prawie wszytkie rządy na siebie, tak zaraz obszerne poczęli odpadać prowincye a corpore Rzplitej. Rozszedł się sejm grodzieński przez fakcye zagranicznych, którzy nas imbelles columbas mieć chcą: podobny podobno koniec i teraźniejszy sejm mieć będzie przez niezgody nasze.

[2]) **N. III**: Jmp. chełmski pro principali objecto rozumiał być projekt cła generalnego, bo komisya wszytko to exequetur, co będzie in praesenti postanowiono, i co juxta praesens sancitum ichmość panowie lustratores adinventabunt; jeżeliby tedy cło generalne subsequi miało, requirebat ante omnia, aby do onego instruktarz był opisany, bo dawszy potestatem ichmciom panom podskarbim, imponent to *(co)* chcą; tak już ażeby wszelkie prywatne myta były zniesione. Względem zaś komisyi przymówił się, pozwalając na to, jak jest, in aliquibus decisive, in aliquibus relative do sejmu, salva hac conditione, że inquantum by non

Digitized by Google

na zniesienie cła brzeskiego, na cło generalne nie pozwalał, jeźli te particularitates skasowane nie będą.

Potym continuabat projekt, gdy jmp. Zieliński, poseł płocki, względem komisarzów szedł in sensum jmci pana Nakwaskiego.

Fortiter zatym uderzyli ichmość panowie posłowie podolscy tak na cło sendomirskie, jako i brzeskie litewskie, aby per totum zniesione było. Ta dysceptacya niemały czas trwała. Tandem, gdy tenże ulterius continuabatur projekt, circa multifariam księcia jmci marszałka quaestionem jednomyślna ichmciów koronnych zaszła zgoda. Z tego jednak projektu ichmość litewscy z jmcią panem Horainem, posłem wileńskim, mniej byli kontenci, widząc tak znaczny skarbu litewskiego deces przez zniesienie cła generalnego w Brześciu Litewskim.

Jmp. Walewski, poseł sieradzki, względem tegoż cła generalnego objaśnienia projektu pretendował, ażeby tak dla Korony jako i Litwy był ukontentowaniem, i gdy omnes semotae były difficultates et universalis na projekt ichmciów koronnych accessit assensus, książę jmć marszałek, powszechnej zgody powinszowawszy, upraszał ichmciów litewskich o swego czytanie projektu, ichmość zaś litewscy z jmcią panem Sapiehą, posłem słonimskim, wzajemnie księcia jmci marszałka upraszali pytać się, jeźli generalna na projekt koronny zaszła zgoda. Hoc peracto jmp. Siheń, poseł wolkowyjski, do niczego przystąpić asekurował się, jeżeliby cło brzeskie in suo esse utrzymane nie było,

---

sufficerent zebrane in computum sumy z tych podatków: czopowego szelężnego generalnego etc. exceptis łanowego i podymnego na zniesienie pogłównego i aukcyą wojska, ta komisya nie ma już wchodzić in nullam dispositionam ordinandi, ale już to suspendere do trzech stanów Rzplitej na sejm. Jmp. podolski pozwalał na komisyą generalną decisive certis conditionibus circumscriptis, ekscypując sobie czopowe szelężne generalne relative do sejmu. Jmp. wileński praecustodivit, ażeby sub hoc articulo zniesienia ceł prywatnych publico bono, publicae legi *(sic)* et boni ordinis inversionem non adferamus, bo jako taż publica lex 1717 anni tak mieć chciała, ażeby była in usus publicos komora brzeska, toć pro privato brać się nie może, bo tangit publicum, circa suum robur et esse zachować oną upraszał. Jmp. podolski *etc.*

Digitized by Google

przeciwko któremu multi insurrexerunt [1]). Ac tandem świeża wkroczyła materya przez jmci pana Działyńskiego, posła poznańskiego [2]), pociągającego ichmciów ruskich ad aequalitatem podatków z prowincyą wielkopolską, któremu jmp. Skarbek odpowiedział, że województwa ruskie pro possibilitate sua, co tylko mogły contribuere, deklarowały. [3])

---

[1]) **Kr. II** *d.:* Jmp. wiski Mikucki pytał się, jeżeli zniesionego pogłównego jest osobny projekt. [2]) *Całą mowę przytacza* **Kr. III.** [3]) **N. III**: Jmp. halicki, będąc ac tandem supersuasus, pozwolił na ten projekt. Jmp. podolski, aby komisya generalna nie wdawała się in materias status i czopowe szelężne aby było relative do sejmu, przymawiając się, względem cła brzeskiego produkował prawo, że tylko do lat dwóch currere było powinno. Jmp. podolski, drugi kolega, asseruit: Ponieważ ad generalitatem aukcyi wojska requiritur fundusz dla niego, więc *(gdy)* cło generalne, certum et infallibile*(m)* fundusz przynoszące, subsequi będzie mogło, wszytkie tedy prywatne, jako to i myto brzeskie powinno być zniesione, et in hoc puncto upraszał prowincyi W. Ks. Lit. o rezolucyą. Jmp. wileński, dziękując za pokazanie prawa ichmciom panom podolskim, że się z onego sufficientissime informował, iż nie tylko inne konstytucye, ale też i te same prawo komorę brzeską aprobowało i ubezpieczyło. nie może już tedy nikt arguere, że są prywatne i dalej ad resolvendos scrupulos ichmciów panów podolskich z onego wyczytał, iż ta salwa: „do przyszłego sejmu“ non regulabatur do komory brzeskiej, ale do wybierania podatków. Jmp. kaliski upraszał jmci pana marszałka, aby jeszcze się spytał ichmciów panów podolskich, jeżeli odstąpią swojej kontradykcyi albo nie, bo tylko pluralitas verborum, non votorum zostawała; sinsecus nie pozwolili, instabat o pożegnanie. Jmp. marszałek: Gdybym mógł co wyżebrzeć w łaskawych sercach ichmciów, abym się nie zdał być naprzykrzonym, pozwoliłem czasowi, gdyby nieco et rationibus et temporibus victi zostali; a kiedy już dogorywa, dopływa czas publicznego dobra, quo nil pretiosius, zaklinam na miłość Pana Boga, na miłość ojczyzny, na honor samychże wmpanów, ażebyście już chcieli przystąpić ad mitiora. I pytał, jeżeli jest uniwersalna zgoda na projekt przeczytany. Ichmość panowie podolscy, będąc już convicti omni ratione, na ten projekt zgodzili się, który natenczas jmp. marszałek podpisał, et contestando, kiedy nam po tylu iniquo fato rozeszłych sejm teraźniejszy Bóg błogosławić raczy, gdy już projekta prowincyi koronnych zostały uspokojone i ręką moją podpisane, nil tedy restat nam więcej, jako upraszać prześwietnej prowincyi W. Ks. Lit., aby do swoich accedat projektów. Jmp. mozyrski *etc.*

Digitized by Google

Książę jmć marszałek universalem na projekt expiscabat assensum, którego gdy iterum atque iterum non denegabant[1]), tenże sam projekt cum deputatis podpisał i do czytania projektu litewskiego przystąpić dysponował się, lecz jmp. Oskierko, poseł mozyrski, dawniejszą swoję przypomniawszy prekustodycyą, chciał, aby o sądy pograniczne i zbiegłych poddanych zaraz immediate po koronnym projekcie jego projekt był do konstytucyi przyjęty i podpisany.[2])

---

[1]) **Kr. II** *d.:* Jmp. Niegolewski wnosił, aby się książę marszałek spytał ichmciów panów ruskich o kategoryczną rezolucyą, czy odstąpią od swego uporu albo nie, którzy tylko cyframi chcą dopomódz do aukcyi wojska et non unitate animorum. Pozwolili ichmość na wszystkie genera podatków, teraz zaś znowu ekscypują czopowe i szelężne: niech lepiej ichmość powiedzą, że wcale sejmu nie chcą. Jmp. Grabowski: Wniosłem tu, aby separare genera podatków i żeby quinque sortes podlegały decisioni komisyi, dwie zaś podymnego i łanowego niech należą do sejmu relative przyszłego. Jeżeli ichmość pozwolą, toć jeszcze spes jakakolwiek może być, jeżeli zaś nie, nihil restat, tylko pożegnać. [2]) **N. III:** I kiedy in posterum, przez czas niemały sola vanitate tractati, powstali z miejsc swoich, tumult wielki i rumor wszczął się. Ac tandem jmp. marszałek, zaprosiwszy na miejsca swoje, upraszał ichmciów, aby in turbido rzeczy nie robili, ale distinctim, non tumultuatim, ponieważ już dwa projekta są zakończone, do trzeciego, cła generalnego, accedere chcieli. I był potym czytany. Jmp. sędomirski na zniesienie ceł prywatnych pozwalał, na te zaś, które prawami i konstytucyami są opisane, jako to na cło sędomirskie, ullatenus nie pozwalał, i gdy in subsequens różne particularitates wniesione bywały, szczególnie dla zagajenia czasu, jmp. łęczycki (**Kr. III** *d.:* Walewski) cale był u siebie wątpliwej myśli, czyli sejm do terminu dążący, czyli jeszcze początek biorący, kiedy niektórzy ichmość involabant in materias privatas, publiczne zaniechawszy; jako tedy upraszał, aby od onych desistant, tak do niczego przystąpić nie chciał, aż prowincya W. Ks. Lit. ze swojemi concurret projektami. Jmp. Święcicki miński oświadczył się, że zwykły omnia vota suos habere deos: kiedy prześwietnych prowincyi koronnych projekta już są ufacylitowane, accedere powinniśmy do projektów W. Ks. Litewskiego, ale dum sero agitur, non serio agitur: jakim sposobem one zaczynać mamy, prosimy mwm. panów o informacyą. Myśleć należy o sposobie czytania, ale sero medicina paratur, cum mala per longas invaluere moras, kiedy nam już i same światło ubiega, tenebras discordiarum zostawiwszy; ale jeżeli kto

Digitized by Google

Na co gdy ichmość kijowscy nie pozwalali, magno motu agitabatur kontrowersya. Po tym projekcie jmp. Ossoliński, poseł nurski, z kalkulacyi i administracyi ojca swego do laski podał kwit projective napisany cum desiderio, aby był przyjęty i podpisany.

---

w ciemnościach czytać może, permitto temu. Jmp. inflancki: Ponieważ projekt cła generalnego prowincyi koronnych jest zatamowany na cle brzeskim litewskim, więc nie może być rezolwowane inaczej, tylko że prześwietna prowincya W. Ks. Lit. z projektów swoich dostateczne wynaleźć zechce sposoby. Jmp. marszałek: Nieszczęśliwe to myto czyli cło generalne, na którym tota moles szczęśliwości naszej rozbijać się będzie! Więc determinujcie się, mwm. panowie, jedną przed się wziąć rezolucyą, czyli ten projekt do projektu W. Ks. Litewskiego zachować, czyli też na onego finaliter zgodzić się. Jmp. wileński: Namienił tu jmp. łęczycki mwm. pan, że w ubiegłym czasie czasu szuka, ja mówię, że po czasie, bo go już nie znajduje. Nie biorę na siebie provinciam W. Ks. Lit., lubo mówię in defensione onej, praecustodiendo, że jako taż prowincya W. Ks. Lit. utrzymuje integritatem skarbu W. Ks. Litewskiego, tak ażeby sub articulo zniesienia ceł prywatnych nie poniosła aliquam indemnitatem, wcześnie praecaveo. A gdy wielu ichmciów praecesserunt głosy o pożegnanie, i kiedy już tumultuati et obfuscati atra caligine noctis nic już czynić nie mogli, jedno tylko otiosi zostawali, jmp. marszałek, utrzymując się jeszcze w czasie, azaliby jakowej w łaskawych sercach ichmciów nie wykołatał nadziei, z tym się klarygował: Quid me vultis facere? Upraszał oraz o rezolucyą, jeżeliby pozwolili na świece albo nie. Na co sonora voce, że jest przeciwko prawu, okrzyknąwszy, nie pozwalali. Jmp. marszałek, widząc obduratum cor Pharaonis, że go sama siccitas sił ojczyzny zmiękczyć nie potrafiła, z wielką i niewypowiedzianą ekspresyą doloris świadcząc się, iż przyszedł czas nieszczęśliwy, którego infelix exitus acta probat: wybija smutnym tonem nakręcony zegar na utrzymanie całości dobra pospolitego i na obserwancyą praw, swobód i wolności nieszczęśliwą godzinę; któren czy to malevolentia fatorum czyli hominum na kółko lethalis signi przekręcony; kto był tego przyczyną, ultor sit a tergo Deus. Upraszał wszytkich ichmościów, ażeby in posterum testes byli szczerej jego aplikacyi in usus publicos, prawdziwej oraz i niezmyślonej ochoty, aby tot saeculorum opus w jak najpożądańszym pomyślności widzieć mógł skutku. Żegnał et in viam pacis pulchrae comitantibus przydał aprekacyą: Quaequae sint vobis vota, secundet Deus, a kto był okazyą niedojścia sejmu, diabolus sit a dexteris ejus.

Digitized by Google

Similiter jmp. Błeszyński upraszał o kwit generalny kilkunastu tysięcy czerwonych złotych dla sukcesorów jmci pana Moszyńskiego, podskarbiego kor., mieniąc, że tęż sumę pozostałą liquidi debiti jejmość pani Moszyńska chce oddać ad usus et dispositionem Rzplitej, na co wszystkich ichmciów zaszedł assensus.

Wtym razie jmp. Walewski, poseł sieradzki, o czytanie projektu ichmciów litewskich dopraszał się, dając racyą, że bez zakończenia finaliter trzeciej prowincyi interesu izba poselska z senatorską złączyć się nie może.

A gdy sera nox nastąpiła, tak że sami siebie ichmość panowie posłowie rekognoskować i wyrozumieć nie mogli, kto iścia ad visionem beatificam, kto czytania projektu litewskiego, kto pożegnania pretendował, zatym jmp. Święcicki, poseł miński, o świece dopraszał się.

Na co gdy wszyscy ichmość ultra mentem prawa pozwolić nie chcieli, junctis vocibus o pożegnanie księcia jmci marszałka dopraszali się, który, słysząc ku temu unanimem ichmciów voluntatem z ekspresyą straconego czasu bez żadnego erga bonum publicum pożytku, za konferowaną sobie laskę podziękowawszy, pożegnał ichmciów hac adjecta benedictione: stet in agone diabolus a dextris ejus, kto jest okazyą rozejścia się tego sejmu. [1])

[1]) **Jag.**: Sedeat diabolus a dextris ejus. Ja zaś schylam tę laskę, którąm z łaski wmpanów na początku tego sejmu podnosił, dziękując za respekt serc braterskich; *podobnie* **Kr. III. N. F.** *kończy wyrazami:* a dextris ejus; **Dr.** *dodaje:* Et sic abiiverunt omnes; **Racz.** *zamyka dyaryusz w sposób niemal identyczny z* **Cz. I** *i* **II. Paw.**: mareschalcus, finem comitiis imponendo indolendoque super iniquis fatis publicae, felicitati invidentibus, valedixit et gressum dimisit hora prope media ad sextam.

Digitized by Google

DODATKI.

Uniwersał na sejmik poselski.[1]

August Trzeci z Bożej Łaski Król Polski, Wielki Książę Litewski, Ruski, Pruski, Mazowiecki, Żmujdzki, Kijowski, Wołyński, Podolski, Podlaski, Inflancki, Smoleński, Siewierski i Czerniechowski, a Dziedziczny Książę Saski i Elektor etc., etc., etc.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, mianowicie Najprzewielebniejszemu w Bogu, wielmożnym, urodzonym senatorom, dygnitarzom, urzędnikom ziemskim, grodzkim i wszytkiemu rycerstwu województwa łęczyckiego, uprzejmie i wiernie Nam miłym, przy ofiarowaniu łaski Naszej Królewskiej do wiadomości podajemy.

Najprzewielebniejszy w Bogu, wielmożni urodzeni, uprzejmie i wiernie Nam mili. Niepojęta niedoszłego ostatniego sejmu nieszczęśliwość, jak wielkim żalem ojcowskie Nasze przeraziła serce, jak przykrą zebranych na stratę drogiego czasu i na zepsucie tak zbawiennego dzieła okoliczności zostawiła pamiątkę, jużeśmy zacnym województwom, ziemiom i powiatom uniwersałami Naszemi, donoszącemi o potrzebie odjazdu Naszego z Królestwa, dostatecznie oznajmili. A jako ścisłe jawnych zawsze spraw Naszych dla Rzplitej roztrząśnienie czyni Nas wolnym

---

[1]) *Kopia rękopiśmienna przy* **Cz. II**; *poprawiliśmy i uzupełniliśmy datami swój odpis według niemal identycznego drukowanego egzemplarza w Arch. Głównem Warszawskiem, Obl. Grod. Łęczyc. ks. 26, str. 361.*

Digitized by Google

i bezpiecznym na sumnieniu od wszelkiej niepomyślnego skutku przyczyny, tak wątpić nie pozwala, że cośmy natenczas rzetelnie oświadczyli, sprawiedliwą u wszystkich, rozsądnie rzeczy miarkujących, znalazło uwagę. Mamy po sobie oczywiste dowody nietylko objawionej chęci, ale i prawdziwego względem utrzymania sejmu z Naszej strony starania. Każdy je uzna, kto tylko przypomni i zważy, jak szczerą i nieustającą usilnością przykładaliśmy się do wszytkiego, cokolwiek powszechnemu pragnieniu dogodzić mogło. Skłanialiśmy się ochotnie do wszelkich wynalazków, które zbawiennym dla ojczyzny zamysłom zdawały się być najprzyzwoitsze. Zostawiliśmy zgromadzonym Stanom Rzplitej na woli, czyli aktualną albo ewentualną ustanowić aukcyą wojska, do której wszyscy żarliwość wielką, lubo niektórzy, żal się Boże! podobno tylko powierzchowną pokazywali. Objaśnione w propozycyach od Tronu Naszego gwałtownych potrzeb Rzplitej przełożenia, powtórzone przez usta godnych senatorów i wodzów obojga narodów izbie poselskiej, do zgody i jedności namowy i perswazye, same własnej osoby Naszej przez cały czas sejmowania poniesione trudy i fatygi są nieomylnym znakiem statecznego w Nas przedsięwzięcia, żeśmy wyrażone w instrukcyach od województw, ziem i powiatów całego narodu żądania szczerze i całym sercem popierać byli zawsze gotowi. Zgoła nie zaniedbaliśmy żadnych sposobów do zupełnego tej ojczyzny uszczęśliwienia. I cóż więcej mogliśmy czynić nad to, cośmy czynili? Ale ćmiła jednym oczy nienawiść, że widzieć nie chcieli Naszego o dobro pospolite usiłowania; w drugich podniecała płonne zarzuty, wynajdowała opaczne porozumienia, jakobyśmy dla własnego tylko pracowali interesu i za pierwszy cel mieli obmyślenie swego, a nie Rzplitej bezpieczeństwa; jakobyśmy państwo Nasze dziedziczne zasłonić i ciężar wojenny na Królestwo Polskie zwalić zamyślali. Niechże teraz obaczą, jak się na swoim omylili mniemaniu; niech się wstydzą, że wyszukanym próżnej bojaźni kształtem przeszkodzili do utrzymania sejmu, że tak marnego na dopięcie szkodliwych dobru pospolitemu zamysłów swoich zażyli pretekstu. Pokazał czas, wyjawił skutek, że nie było w myśli Naszej, co niesłusznie udawać i złośliwie głosić śmieli. Wstrzymywaliśmy własnemi siłami srożącą się na państwo Nasze dziedziczne nawałność, nikogo nie mieszając do kłótni, w sprawiedliwej tylko obronie z Naszej strony zostającej; owszem, zabiegając, ażeby była podo-

Digitized by Google

bna burza granic królestwa tego nie dosięgła, woleliśmy wzniecony ogień w samych początkach, lubo nie bez znacznej szkody Naszej, przygasić, aby mu się dalej nie dać było rozpostrzeć. Wpośród zaś samego upału wojennego nie szukaliśmy schronienia i bezpieczeństwa w królestwie Naszym, unikając okazyi do najmniejszego podobieństwa, żeśmy Rzplitę w wojnę wprowadzić chcieli. I to jest rzetelne niewinnych spraw Naszych w tej ostatniej okoliczności wyznanie. Jeżeli kto dalej w rządy królestwa niezazdrosnym okiem wejrzeć pragnie, przyznać musi, że od początku panowania Naszego o tośmy się zawsze i jedynie starali, ażeby przez utrzymanie spokojności publicznej i wczesne odwrócenie powstających na zamieszanie zamachów każdy pewne mógł mieć w domu swoim bezpieczeństwo. Powinniśmy zaiste Królowi Królów i Bogu Zastępów nieśmiertelne dzięki, że dobre intencye Nasze pobłogosławić i pożądanym dotychczas skutkiem udarować raczył. Prosimy oraz tego Pana, którego władzą i wszechmocnością świat stoi, ażeby tę ojczyznę, nad którą nic milszego nie mamy, od wszelkich na zawsze zachował przeciwności; a co z obowiązku Naszego być uznajemy, wszystko chętnie pełnić przyrzekamy. Nie godzi się albowiem spuszczać tylko na Opatrzność Boską, a z siebie nic nie czynić i pozwolonych przez nią do własnego szczęścia zaniedbać sposobów. Kto zaś niebezpieczeństwa nie strzeże i nie odwraca, kiedy może, bardziej kusi Pana Boga, niż w nim ufa. Niedosyć jeszcze i na tym, że my z Naszej strony jak najusilniej starać się będziemy; nie w Naszej samej jest mocy zupełne i długotrwałe ojczyzny uszczęśliwienie; trzeba koniecznie, ażeby Stany Rzplitej własnej także przyłożyły pracy i jednostajnym umysłem Nasze wspomagały starania. Wszak niemasz nic trudniejszego, owszem przykrzejszego, jak niechcącego leczyć, dobrowolnie ginącego ratować; podobnym sposobem daremne byłyby Nasze o dobro pospolite zabiegi, gdybyśmy potrzebnej z drugiej strony nie znaleźli łatwości. Nie chciano na przeszłych trzech sejmach pozwolić należytego zranionej ojczyźnie opatrzenia, odrzucano wszelkie do ratunku sposoby; widzimy oczywiście, że coraz bardziej słabieje, że na siłach szwankuje: niech przynajmniej teraz w lepszym będzie staraniu, aby się z czasem i przez zaniedbanie tak choroba nie wzmogła, że potym żadne lekarstwa nie pomogą. My wprawdzie nic w tym nie mamy, gdy życzymy utrzymania sejmów, prócz jedynej pociechy

Digitized by Google

z całości państwa tego, rządom Naszym od Boga powierzonego. Szczęśliwość jego tak jest z Naszą złączona sławą, że kto jej ubliża, tamtej krzywdę czyni, a oraz sobie samemu szkodzi. Najbardziej ubolewać musimy, że to królestwo, do którego przy pracy Naszej i w tak pięknym prowincyi położeniu samo cisnęłoby się szczęście, które przy tak znacznej kraju obfitości i łatwych do wszystkiego sposobach możnaby i bogactwy napełnić, i bezpieczeństwo do zażywania darów Boskich obmyśleć, niesfornością sentymentów idzie w dalszą ruinę. A lubo po daremnych przez tyle już lat staraniach i troskliwościach Naszych, po tak częstych bez skutku zawodach ledwieby wątpić cale nie trzeba o pomyślniejszych w przyszłym czasie okolicznościach, i raczej na los szczęścia wszystko puściwszy, pozwolić pracom Naszym spoczynku, przecież wkorzeniona w Nas ojczyzny miłość nie każe jeszcze ostatniej tracić nadziei, że się sami synowie jej kiedyżkolwiek postrzegą. Tą napełnieni ufnością, zapomnieliśmy właśnie o wspaniałych i widocznych, które dla nas gdzieindziej okoliczność czasów sporządzała, pożytkach. Tak jest mocne Nasze do królestwa tego przywiązanie, tak serdeczna do ulubionego narodu polskiego przychylność, żeśmy już drugi raz, lubo były różne i znaczne do tego pochopy, żadnych nie czynili kroków, nie pokazywali starania o koronę cesarską z tej najbardziej przyczyny, abyśmy, nie będąc nazbyt roztargnieni sprawowaniem rządów z dostojeństwem cesarskim złączonych, z tym większą pilnością poświęcone tej ojczyźnie myśli i chęci Nasze wykonać mogli. Dajemy i teraz niewątpliwy tej skłonności dowód, kiedy przy nadchodzącym znowu czasie, w którym może Rzeczpospolita przeszłe nagrodzić opuszczenie, porzucamy dla interesów królestwa tego pilne państw Naszych dziedzicznych sprawy, dla których mielibyśmy słuszne przyczyny dłużej się tam bawić; jako dotychczas i względem powtórnego w cesarstwie należącego nam namiestnictwa i z okazyi wojny zatrzymać się przeciwko woli Naszej musieliśmy. Zachowując oraz prawo i czyniąc zadosyć obowiązkowi Naszemu, składamy sejm ordynaryjny sześćniedzielny według alternaty w Warszawie na dzień III miesiąca października roku teraźniejszego MDCCXLVI przypadający; sejmik zaś przedsejmowy Uprzejmościom i Wiernościom Waszym na dzień XXII miesiąca sierpnia, a generał na dzień XII miesiąca września roku tegoż naznaczamy. Niechże ten tylko cel będzie obrad publicznych

Digitized by Google

Uprzejmości i Wierności Waszych, ażeby przez wynalezienie dostatecznych sposobów do jak najlepszego domowego rozporządzenia, do zbogacenia kraju, przyczynienia sił Rzeczypospolitej, a tym samym ubezpieczenia od niepomyślnych zewsząd przypadków, ogołocona z ozdób swoich ojczyzna do dawnej mogła przyjść sławy i szczęśliwości. Ponawiamy Uprzejmościom i Wiernościom Waszym usilne reprezentacye Nasze; nie przestajemy zagrzewać ich miłością ojczyzny, uwagą własnego szczęścia i pożytku, ażeby w instrukcych od zacnych województw, ziem i powiatów nic się nie znajdowało, coby do tego końca jakąkolwiek przeszkodą być mogło. Na tym zaś wiele należy, aby urodzeni posłowie umiejętnością praw Rzeczypospolitej, wiadomością domowego swoich województw gospodarstwa, a nadewszytko żarliwością o dobro pospolite zaleceni, z niezmyśloną do utrzymania sejmu intencyą przyjechawszy, jednostajnie, zgodnie, szczerze o zbawieniu tej ojczyzny, z wypełnieniem konstytucyi o porządku sejmowania, myśleć i radzić chcieli. Naostatek o to i My z szczerego afektu mocno nalegamy, i kochana ojczyzna obowiązuje, prosi, wymusza, ażeby partykularna nienawiść nie miała do izby poselskiej, a dopieroż do senatorskiej przystępu; niechaj prywatne z jakiejkolwiek przyczyny pochodzące względy publicznym ustąpią potrzebom; a jeżeli co zgrzeszą synowie, niech za to niewinna nie odpowiada ojczyzna, niech dla czyjej w osobności niechęci Rzeczpospolita nie ponosi uszczerbku. A tak gdy wszyscy w przywróconej wzajemnie między sobą poufałości, za ręce się wziąwszy, przezorne zdania swoje z Naszemi zjednoczą sentymentami, mamy dobrą nadzieję, że zbawienne tego sejmu obrady pożądany, którego serdecznie życzymy, otrzymają skutek. Ten zaś uniwersał, aby do wiadomości każdego doszedł, po grodach, parafiach i miejscach zwyczajnych publikować zlecamy, a dla lepszej wiary i uwagi, ręką własną podpisawszy, pieczęcią koronną stwierdzić rozkazaliśmy. Dan w Wschowie dnia III miesiąca czerwca Roku Pańskiego MDCCXLVI, panowania Naszego XIII roku.

Digitized by Google

Instrukcya

urodzonemu posłowi od J. Kr. Mości P. N. M. na sejmik województwa nowogrodzkiego, dnia 22 miesiąca sierpnia roku Pańskiego 1746 przed sejmem ordynaryjnym sześcioniedzielnym przypadający, dana z kancelaryi wielkiej W. Ks. Litewskiego w Schowie dnia 3 miesiąca roku Pańskiego 1746. [1])

Po niedoszłych nieszczęśliwością czasów czyli niesprawiedliwością i winą ludzką trzech sejmach, czegoby dalej obawiać się albo spodziewać trzeba w tak nieubezpieczonym i nieopatrzonym stanie Rzplitej, bez obrony, bez rady będącej, każdy z obywatelów królestwa tego, rozsądnie przeszłe i teraźniejsze rzeczy zważający, łatwo pomiarkować może, bo każdego zarówno szczęście lub nieszczęście publiczne dotykać powinno, każdemu powszechne dobro dla własnego w osobności pokoju i bezpieczeństwa miłe być musi. Obawiać się słusznie niepomyślnych konsekwencyi, kiedy, zostając dłużej w tym nieporządku, w tak wielkim niedostatku wszystkiego, co należy do ubezpieczenia i zasłony granic od wszelkich przypadków w tak srogim ogołoceniu i niegotowości, nie mamy prawie nic, nad czymbyśmy nadzieję naszą pokładać mogli. Jeżeli albowiem sami o sobie nie dbamy, ani o własnym bezpieczeństwie myśleć chcemy, póki czas i spokojność służy, któż się o nas starać będzie, kto w nagłej potrzebie doda pomocy, uważając, że przy słabości i roztargnieniu naszym nie może sobie wzajemnej od nas i skutecznej obiecywać życzliwości? A do tego już nierychło na gwałt wołać, gdy nieszczęście, otwartemi wszedłszy wrotami, rozgości się i wszytko opanuje. Nierozumny taki gospodarz, który, gdy przyległa goreje ściana, spokojnie zasypiając, nie czułby żadnej gotowości do zatrzymania szerzącego się pożaru, aleby czekał, aż zawzięty ogień, nabywszy coraz większej mocy przez zburzenie pobliższych gmachów, dom jego własny ogarnie.

Należy do przezornego w każdym państwie rządu wczesna i czujna na wszystkie strony ostrożność. Przez dobre najpierwej wewnątrz w kraju opatrzenie, a potym dla większego bezpieczeń-

---

[1]) *Archiwum Ordynacyi Nieświezkiej, Dokumenty historyczne, teka XVII.*

Digitized by Google

stwa, gdyby domowe siły nie były zdolne do wstrzymania przeciwnej nawałności, przez roztropne upewnienie przyjacielskiej w przypadku przychylności, jako zaś nikt się dla cudzego interesu narazić i podać w niebezpieczeństwo nie chce, jeżeli w oświadczeniu życzliwej dla drugiego chęci pewnego i oczywistego dla siebie nie obaczy zysku, tak przeciwnym sposobem, kiedy się w takiej porze ustanowimy, że i sami krzywdy sobie uczynić nie damy i sąsiadom pożytecznemi być możemy, natenczas nie tylko ochoczych na zawołanie znajdziemy, ale sami z przyjaźnią swoją szukać nas będą. Wszytkie sprawy i różności, którekolwiek zobopólnie zachodzą, łacniej nam przyjdą. Tym okazalszą sobie powagę i wzgląd w nich sprawimy i ojczyźnie naszej dawną sławę i godność przywrócimy.

Starał się J. Kr. Mość P. N. M. przez cały czas panowania swego, ażeby był królestwo to do tak pożądanego przyprowadził stanu; nie opuszczał żadnych sposobów, które na ten koniec służyć mogli, zgadzał zawsze ojcowskie swoje myśli z powszechnym pragnieniem, które ponieważ ściągało się do zmocnienia sił Rzplitej przez aukcyą wojska, nie zaniedbywał dobry Pan we wszytkich uniwersałach i instrukcyach na przeszłe przedsejmowe sejmiki zalecać jako najusilniej zacnym wszystkim województwom, ziemiom i powiatom ten punkt za najpierwszy i najpryncypalniejszy do obrad publicznych.

I lubo ustawicznie z nieoszczędnym czoła pańskiego potem łożone prace i starania dotychczas nadaremno poszły i bez skutku zostały, co ciężkie i nieznośne J. Kr. Mości P. N. M. sprawia umartwienia, nie umyka jednak jeszcze i nie umniejsza ojcowskiej opatrzności swojej i czwarty już sejm ordynaryjny sześćniedzielny według prawa i alternaty w Warszawie na pierwszy poniedziałek po Św. Michale Archaniele, to jest na dzień 3 miesiąca października, roku teraźniejszego 1746 składać i uniwersałami swemi dobrotliwie ogłaszać raczy.

A jako widzi z ukontentowaniem J. Kr. Mość P. N. M. z responsów godnego senatu, ad deliberatorias odebranych, że nie ustaje w sercach prawdziwie kochających ojczyzny synów chwalebna chęć do podwyższenia wojska na zaszczyt i bezpieczeństwo jej, tudzież do uczynienia jako najlepszego w kraju porządku i gospodarstwa na ozdobę królestwa i zupełne ludu uszczęśliwienie, tak wszystko z siebie pełnić gotów będąc, co do obo-

Digitized by Google

wiązku królewskiego należy, wzywa i teraz wszytkich do wspólnej tej ojczyźnie pomocy, bez żadnego względu na prywatne pożytki, które w spaniałych wolnego narodu umysłach miejsca nie mieć, ale publicznym potrzebom ustąpić powinni. Te zaś potrzeby, ponieważ nie insze są, tylko które stany Rzplitej już dawniej uznały za sprawiedliwe i nieodbite, i które za cel przeszłych sejmów były, a coraz gwałtowniejsze i tym większej wyciągające pilności stają się, im dłużej przezorne i dostateczne obmyślenie odwleczone jest: więc J. Kr. Mość P. N. M., zachowując jednostajne i nieodmienne o zbawieniu tej ojczyzny staranie swoje i ponawiając wyrażone w tak wielu już przedsejmowych instrukcyach materye, z nich i teraźniejszą na sejmiki instrukcyą w kancelaryi uformować i niżej opisane punkta zacnym wszystkim ziemiom i powiatom podać do rady i rezolwowania zlecił.

Najprzód przypomina J. Kr. Mość P. N. M. i zaleca stateczne zachowanie prawa o porządku sejmowania przez konstytucyą roków 1690, 1699 i 1736 postanowionego, względem którego urodzeni posłowie marszałka izby swojej zaraz na pierwszym dniu obrać i insze preliminarya prędko bez żadnej trudności i w naznaczonym każdej rzeczy miejscu ekspedyować mają, ażeby nienależytemi wynalazkami drogiego i do istotnych obrad sejmowych nazbyt potrzebnego czasu próżno nie tracili. Cieszyły zaiste wielce ojcowskie J. Kr. Mości P. N. M. serce piękne ostatniego sejmu początki, weselił się szczerze najzacniejszy Pan, że po uprzątnionych chwalebną skwapliwością i odbytych zgodnym umysłem w pierwszych stopniach miał dobrą nadzieję pożądanego dalszych publicznych materyi z równym szczęściem ułożenia i skończenia, spodziewać się oraz, że urodzeni posłowie, którzy na przyszły sejm obrani i wyprawieni będą, nie tylko z niemniejszą w początkach onego pokażą się pilnością, ale tymbardziej jeszcze w tak przykładnym przedsięwzięciu aż do końca wytrwają, im większa sława i honor utrzymania tego sejmu czekać ich będą, im pewniejszy stąd dla wszystkich wyniknie pożytek.

Drugi punkt tej instrukcyi, a oraz najpryncypalniejsze objectum sejmu jest wewnętrzne i zewnętrzne Rzeczypospolitej bezpieczeństwo przez przyczynienie wojska w proporcyonalnej liczbie do zasłony obszernych granic królestwa i dla sprawienia sobie należytego u postronnych względu, bez dania komukolwiek najmniejszej do zazdrości i opacznego porozumienia przyczyny,

Digitized by Google

szczególnie tylko do własnego ubezpieczenia i w przypadkach pozwolonej każdemu prawem przyrodzonym gotowości; jako zaś powszechne to jest samychże stanów Rzplitej pragnienie, tak że o dostatecznych sposobach do podwyższenia tego wojska, o pewnym niezawodnym i trwałym funduszu do utrzymania onego myśleć zechce, bynajmniej wątpić nie należy. Niech tylko prawdziwa miłość ojczyzny pobudzi każdego do chwalebnej rezolucyi, niech wskrzesi staropolską w nieodrodnych synach cnotę, niech każdy rzeźwo i mocno do uwagi weźmie, że prywatne by największe fortuny i dostatki na publicznym szczęściu i bezpieczeństwie zawisły, że uszczerbek Rzplitej każdego dosięgnąć musi, niechaj nikt nie szuka osobliwej dla siebie ochrony, ale niech wszyscy zobopólnie i jednostajnie przyłożą się do ratunku ojczyzny, od której zdrowie, pożycie i substancyą mają, której wszystko powinni: znalazłyby się jeszcze należyte i wystarczające sposoby i na zapłatę ogromnemu wojsku i na inne publiczne potrzeby bez wielkiego ciężaru, który letszy będzie, gdy rozdzielimy. Wszak cokolwiek zacne województwa, ziemie i powiaty kontrybuować będą, wszystko się albo zostanie w domu albo powróci, i owszem, przy dobrym i równym wszędzie rozporządzeniu sowity przyniesie pożytek. Wychodzi druga sprawiedliwa stąd konsyderacya, że ubogi lud i zniszczeni poddani odetchnąć cokolwiek będą mogli, jako i chrześcijańskie politowanie w rządach i polityczne maksymy wyciągają, aby nie oni sami wszystek ciężar ponieśli. Następuje za tym potrzeba oporządzenia artyleryi, przysposobienia broni, armat, prochów i innych amunicyi, bez których dobre i regularne wojsko obejść się nie może. Należy oraz do tego przezorne fortec pogranicznych opatrzenie dla zatrzymania przynajmniej pierwszej nawałności.

Skarżą się wprawdzie wszędzie na wielki w kraju niedostatek, tak dalece iż w niektórych miejscach i tak małemu, jakie teraz jest, wojsku płacić nie wydołają. Skądże to pochodzi, że tak piękne i obszerne królestwo w większą coraz ruinę idzie? Nie insza jest przyczyna, tylko, że niedobrze czyli niedbale gospodarujemy, że proporcyonalnej sprawiedliwej *(!)* i równości podatkowania nie zachowujemy; że nie mając miłości bliźniego, ubogiemu poddaństwu krzywdy czynimy, za co nas Pan Bóg sprawiedliwie karze i niebłogosławi; że ani handlów, ani bezpieczeństwa dla handlujących, zgoła żadnego niemasz porządku, że właśnie

kochamy się w obmierzłych spustoszeniach, że prawie o niczym, coby zdobić i zbogacić kraj mogło, nie myślimy.

Więc nie przestaje zalecać Jego Królewska Mość P. N. M., jako najroztropniejsze domowej ekonomii rozporządzenie, kupiectw ustanowienie, kupców ubezpieczenie i od niesłusznych przez prywatnych ludzi depaktacyi i uciemiężenia zasłonić, defraudacyom skarbu Rzplitej zabieżenie, ceł, protekcyi partykularnych z publiczną szkodą zniesienie, miasteczek w danym królestwie upadłych tak dalece, że same tylko imię z dawnej wspaniałości zachowawszy, obszernemi pustkami żałośnie nam, co przedtym byli, przypominają, a oraz niesprawiedliwość naszą, która jest okazyą ich ruiny, przed oczy wyrzucają, podźwignienie. To wszystko byle do skutku przyszło, bezwątpienia ludzi się pomnoży, kiedy będą mieli bezpieczeństwo i sprawiedliwość, i pieniędzy przysposobi, których teraz znaczne sumy corocznie z kraju wychodzą na sprowadzenie od cudzoziemców wszytkiego, cokolwiek nam potrzeba do pożytecznego życia, a cobyśmy u siebie łatwo mieć mogli przy lepszym, niżeli teraz jest, porządku, nie wspominając wielkich na zbytki, które nas niszczą, wydatków; i prowenta publiczne podwyższone zostaną, i całe królestwo zakwitnie.

Przybędzie dostatków z dobycia kruszców przez reparacyą gór Olkuskich, z otwarcia mennicy i bicia monety przy porównaniu onej z kurencyą somsiedzką: są to dary Boskie, których opuszczać i zaniedbywać cale się nie godzi, ale ich na dobro zażywać należy. Podaje J. Kr. Mość P. N. M. ten punkt do przezornej stanów Rzeczypospolitej refleksyi.

Sprawiedliwość, która i dobry rząd i szczęśliwość powszechną w państwach utrzymuje, która cnotliwego zasłania, występnego karze i gromi, i oddając, co komu należy, każdemu własność jego upewnia, że bardzo w tym królestwie nadwątlona jest, że całą moc swoją i powagę utraciła przez wprowadzone i coraz bardziej pomnażające się tak w trybunałach głównych jako i w inszych subseliach wielkie inkoweniencye, tak dalece, że się słusznie wzdrygać potrzeba, ażeby Najwyższy Sędzia Bóg, cierpiąc długo i z nieskończonej dobroci tak srogie niesprawiedliwości, nakoniec przymuszony nie był zażyć sprawiedliwego gniewu i surowości swojej na chłostę i ukaranie nasze. Więc jakieby wynaleźć sposoby do poprawienia w tej mierze, co z kluby wypadło, jakby złe nałogi

Digitized by Google

wykorzenić, dalszych zabiedz niesprosnością i należytą sądom przywrócić powagę, upewnić uszanowanie, szuka J. Kr. Mość P. N. M. u zacnych województw, ziem i powiatów przezornej i zbawiennej rady. I te są najznaczniejsze, do domowego rządu i gospodarstwa, do ubezpieczenia królestwa i publicznej szczęśliwości należące materye, które jako nieodwłocznego potrzebują obmyślenia, tak dla tym prędszego i pożądańszego skutku obowiązuje J. Kr. Mość P. N. M. na miłość ojczyzny, która wszystkie partykularne względy i uwagi przewyższać powinna, ażeby prywatne *(z)* jakiejkolwiek przyczyny pochodzące niechęci powszechnemu dobru nie przeszkadzali, ale aby, zjednoczywszy rozróżnione dotychczas z uszczerbkiem Rzplitej serca i sentymenta swoje, wszyscy szczerze i ochotnie do wspólnego tej ojczyzny, wspólnej matki, przybywali ratunku. Takowym sposobem, gdy się pokaże nadzieja wewnętrznego oporządzenia, należy oraz myśleć i o zewnętrznym ubezpieczeniu, które zawisło na zachowaniu nienaruszonej z postronnemi potencyami przyjaźni tak przez utrzymanie dawnych traktatów i sojuszów jako i zawarcie nowych, jeżeli z różnych wyniknąć mogących okoliczności zdadzą się potrzebne i Rzplitej pożyteczne. Względem zaś zachodzących niektórych trudności, które zwyczajnie trafiają się w sąsiedztwie i o których ułatwienia starać się pilno należy, konferencye z ministrami dworów cudzoziemskich, konstytucyami annorum 1726 i 1736 naznaczone, a mianowicie z ministrami moskiewskiemi podczas ostatniego sejmu w Grodnie, tudzież po niedoszłym sejmie w Warszawie na początku roku przeszłego reasumowane, J. Kr. Mość P. N. M. kontynuować za szczęśliwym swoim do Warszawy przybyciem zleci, przytym wyprawienie posłów od Rzplitej do dworów cudzoziemskich, ażeby tam ustawicznie rezydowali, jako J. Kr. Mość P. N. M. przyzwoite interesom królestwa być sądzi, tak, ażeby na przyszłym sejmie do skutku przyszło, przypominać nie opuszcza.

Księstwa Kurlandzkiego sprawy potrzebują osobliwszej stanów Rzplitej uwagi, ażeby z teraźniejszej niepewnej sytuacyi wydźwignione i do należytego stanu szczęśliwie z honorem przyzwoitym godności i powadze supremi dominii J. Kr. Mości i Rzeczypospolitej wyprowadzone być mogło.

Naostatek, referując się J. Kr. Mość P. N. M. w niektórych inszych materyach do dawniejszych instrukcyi na sejmiki

Digitized by Google

przed przeszłemi trzema sejmami, niepomyślnie, żal się Boże, odprawionemi, wydanych, życzy, ażeby zacne województwa, ziemie i powiaty także urodzonym posłom swoim zgadzające się z teraźniejszą dali instrukcye, któreby pożądanym ten czwarty sejm uszczęśliwili skutkiem.

Na własne J. Kr. Mości Pana Naszego Miłościwego rozkazanie.

Senatorowie z roku 1746.

(Wspominani w dyaryuszu).

Prymas arcybiskup gnieźn.	Krzysztof Szembek.
Arcybiskup lwowski	Mikołaj Wyżycki.
Biskup krakowski	Andrzej Stanisław Załuski.
Biskup kujawski	Walenty Aleksander Czapski.
Biskup poznański	Teodor Czartoryski.
Biskup płocki	Antoni Sebastyan Dembowski.
Biskup warmiński	Adam Stanisław Grabowski.
Biskup łucki	Franciszek Kobielski.
Biskup przemyski	Wacław Sierakowski.
Biskup żmujdzki	Antoni Tyszkiewicz.
Biskup chełmiński	Wojciech Leski.
Biskup kamieniecki	Mikołaj Dembowski.
Biskup smoleński	Józef Hylzen.
Wojewoda krakowski	Jan Klemens Branicki, hetman polny koronny.
Wojewoda poznański	Józef Potocki, hetman wielki koronny.
Wojewoda wileński	Michał Kazimierz Radziwiłł, hetman wielki litewski.
Wojewoda sandomierski	Jan Tarło.
Kasztelan wileński	Michał Massalski.
Kasztelan trocki	Tadeusz Ogiński.
Starosta żmujdzki	Józef Tyszkiewicz.
Wojewoda kijowski	Stanisław Potocki.
Wojewoda ruski	August Czartoryski.
Wojewoda podolski	Wacław Rzewuski.
Wojewoda smoleński	Piotr Sapieha.

Digitized by Google

Wojewoda bełzki	Antoni Michał Potocki.
Wojewoda płocki	Mikołaj Podoski.
Wojewoda chełmiński	Zygmunt Kretkowski.
Wojewoda mścisławski	Jerzy Sapieha.
Wojewoda bracławski	Stanisław Świdziński.
Wojewoda inflancki	Franciszek Jakób Szembek.
Wojewoda czerniechowski	Piotr Miączyński.
Kasztelan żmujdzki	Józef Antoni Sołłohub.
Kasztelan brzeski-kujawski	Franciszek Michał Moszczeński.
Kasztelan kijowski	Kazimierz Stecki.
Kasztelan inowrocławski	Jan Chryzostom Radojewski.
Kasztelan kamieniecki	Michał Łoś.
Kasztelan smoleński	Kazimierz Niesiołowski.
Kasztelan lubelski	Maciej Suchodolski.
Kasztelan bełzki	Józef Lipski.
Kasztelan nowogrodzki	Daniel Szyszka.
Kasztelan witebski	Stanisław Ogiński.
Kasztelan czerski	Kazimierz Rudzieński.
Kasztelan rawski	Józef Nakwaski.
Kasztelan wyszogrodzki	Bartłomiej Giżycki.
Kasztelan zakroczymski	Fryderyk Andrzej Łopacki.
Kasztelan liwski	Adam Siennicki.
Marszałek wielki koronny	Franciszek Bieliński.
Marszałek wielki litewski	Paweł Sanguszko.
Kanclerz wielki koronny	Jan Małachowski.
Kanclerz wielki litewski	Jan Fryderyk Sapieha.
Podkanclerzy koronny	Michał Wodzicki.
Podkanclerzy litewski	Michał Czartoryski.
Podskarbi wielki koronny	Karol Odrowąż Sedlnicki.
Podskarbi wielki litewski	Jerzy Detlov Flemming.
Marszałek nadworny kor.	Jerzy Wandalin Mniszech.
Marszałek nadworny lit.	Ignacy Ogiński.

Digitized by Google

Posłowie na sejm warszawski z r. 1746.[1]

Województwo krakowskie:

Wojciech Męciński, starosta wieluński,
Jan Dembiński, łowczy krakowski, starosta wolborski,
Kazimierz Łubieński, starosta lelowski,
Stanisław Małachowski, starosta wąwolnicki,
Spytek Jordan, cześnikowicz krakowski,
Tomasz Wielogłowski, kasztelanic biecki.

Księstwo oświecimskie i zatorskie:

Adam Małachowski, starosta oświecimski,
Marcyan Rusocki, oberszt-lejtenant J. Kr. Mości, adjutant [hetmana w. lit.

Województwo poznańskie:

Józef Działyński, podkomorzy wschowski,
Leon Koźmiński, chorąży wschowski,
Władysław Krzycki, starościc zelgniewski,
Józef Cywiński, wojski poznański,
Franciszek Skorzewski pułkownik, generał-adjutant [J. Kr. Mości,
Tomasz Grodzicki.

Województwo wileńskie:

Powiat wileński:

Jan Antoni Horain, podwojewodzi wileński,
Franciszek Tyzenhauz, starosta inturski;

Powiat oszmiański:

Sulistrowski, chorąży [2]) oszmiański,
Andrzej Chodźko, podstarości oszmiański;

[1]) Ułożyliśmy ten spis korzystając z trzech wadliwych i niezupełnych list w Mss. Arch. Czartoryskich 597, Bibl. Jagiellońskiej 201 i przy jednym z dyaryuszów Archiwum Drezdeńskiego; szczegóły sprawdzaliśmy w laudach i instrukcyach sejmikowych, herbarzach, spisach posłów na sejmy poprzedzające i późniejsze etc. [2]) Tak według spisu w Arch. Czart. 597; spis Bibl. Jag. tytułuje go wojskim, spis w Arch. Drezd. — sędzią; tymczasem z pośród synów Krzysztofa, marszałka konfederacyi 1715—7 (por. str. 132), mógłby to być, według materyałów genealogicznych Wolffa (Ms. Bibl. Ord. Krasińskich), Michał, stolnik oszmiański. Sądząc wszakże z pokrewieństwa wypowiadanych poglądów, mamy tu do czynienia z Antonim S., starostą kurkleckim, posłem już na konwokacyę (1733), a niebawem marszałkiem oszmiańskim i posłem na sejm r. 1748.

Digitized by Google

Powiat lidzki:

Antoni Aleksandrowicz, chorąży lidzki,
Kazimierz Narbutt, miecznik lidzki;

Powiat wiłkomirski:

Aleksander Michał Sapieha, starosta puński,
Ignacy Tadeusz Dąbrowski, chorąży wiłkomirski;

Powiat brasławski:

Józef Strutyński, starosta szakinowski,
Cypryan Mirski, miecznik brasławski.

Województwo sandomierskie:

Powiat sandomierski:

Stanisław Lubomirski, wojewodzic czerniechowski;

Powiat radomski:

Karol Romer, łowczy radomski;

Powiat chęciński:

Jan Wolski, podstoli chęciński;

Powiat opoczyński:

Józef Jankowski, kapitan regimentu łanowego;

Powiat stężycki:

Marcin Trojanowski, podstoli stężycki;

Powiat wiślicki:

Stanisław Czartoryski, łowczy wielki koronny;

Powiat pilżnieński:

Józef Sierakowski, pisarz grodzki biecki.

Województwo kaliskie:

Wojciech Miaskowski, stolnik poznański,
Aleksander Chlebowski, starosta liwski,
Rafał Gajewski, starosta gnieźnieński,
Andrzej Niegolewski, chorążyc wschowski [1]),
Wojciech Rydzyński,
Twardowski [2]).

Województwo trockie:

Powiat trocki:

Kazimierz Ukolski, ciwun trocki,
Wazgird, wojski trocki;

[1]) Ms. Arch. Drezd.: Fähndrich. [2]) Prawdopodobnie Ignacy, późniejszy wojewoda kaliski.

Digitized by Google

Powiat grodzieński:

Jan Massalski, starosta radoszkowski,
Chreptowicz, generał-adjutant;

Powiat kowieński:

Szymon Siruć, starosta kowieński,
Antoni Zabiełło, marszałek kowieński;

Powiat upicki:

Grothus, starosta linowski,
Jakób Ignacy Karp, starosta płungiański.

Województwo sieradzkie:

Feliks Walewski, regimentarz partyi wielkopolskiej,
Aleksander Walewski, chorąży piotrkowski,
Szymon Zaremba, łowczy i sędzia grodzki piotrkowski [1]),
Kazimierz Błeszyński, cześnik sieradzki [2]);

Ziemia wieluńska:

Konstanty Karśnicki, stolnik wieluński,
Floryan Łubieński, pisarz ziemski sieradzki [3]).

Województwo łęczyckie:

Jan Maliński, podkomorzy łęczycki,
Józef Walewski, stolnik brzeziński,
Karol Gomoliński, chorąży i sędzia grodzki łęczycki,
Jan Skarbek, starosta tuszyński.

Księstwo żmujdzkie:

Górski,
Jan Odachowski, starosta botocki.

Województwo brzeskie-kujawskie: vacat.

Województwo kijowskie:

Antoni Trypolski, podkomorzy kij., starosta trechtymirowski,
Aleksander Leśnicki, starosta żytomierski,
Adam Stecki, łowczy kijowski,

[1]) Tak tytułuje go Ms. Bibl. Jag.; Ms. Arch. Czart.: łowczy i sędzia grodzki sieradzki. [2]) Tak Arch. Drezd. i Bibl. Jag.; Arch. Czart. mylnie: wieluński. [3]) Bibl. Jag. mylnie: chorąży i sędzia grodzki sieradzki; Arch. Czart. też mylnie: chorąży piotrkowski.

Digitized by Google

Andrzej Gurowski, stolnik podolski,
Franciszek Jałowicki, starosta hulanicki,
Antoni Tyszkiewicz, generał-adjutant buławy wielkiej lit.

Województwo inowrocławskie: vacat.

Ziemia dobrzyńska:

Jakób Działyński, chorąży kaliski,
Tymoteusz Podoski, starosta dobrzyński.

Województwo ruskie: vacat;

Ziemia halicka:

Jan Jabłonowski, starosta czehryński,
Eustachy Potocki, starosta tłumacki,
Rafał Skarbek, chorąży kołomyjski,
Mikołaj Stadnicki, skarbnik halicki,
Marcin Koziebrodzki, stolnik trembowelski,
Michał Jastrzębski, miecznik halicki.

Ziemia chełmska:

Franciszek Węgliński, podkomorzy chełmski,
Wiktoryn Wereszczyński, sędzia grodzki chełmski.

Województwo wołyńskie: vacat.

Województwo podolskie:

Nikodem Woronicz, starosta ostrski,
Adam Tarło, starosta goszczyński,
Józef Karczewski, staroście żytomierski,
Józef Humiecki, podczaszy podolski,
Świrski, podstoli podolski,
Stadnicki, kasztelanic kamieniecki. [1])

Województwo smoleńskie:

Stanisław Burzyński, instygator litewski,
Tadeusz Eydziatowicz, podstoli smoleński [2]);

Powiat starodubowski:

Antoni Michał Pac, starosta borciański,
Michał Brzostowski, starosta orański.

[1]) Prawdopodobnie Franciszek, młodszy brat Mikołaja, posła halickiego. [2]) Tak według Bibl. Jag.; według Arch. Drezd. — stolnik.

Digitized by Google

Województwo lubelskie:

Franciszek Stoiński, sędzia ziemski lubelski,
Waleryan Trębiński, podsędek lubelski,
Antoni Jezierski, podstarości grodzki lubelski.

Województwo połockie:

Antoni Korsak, chorąży połocki [1]),
Rypiński, budowniczy połocki [2]).

Województwo bełzkie:

Joachim Potocki, starosta lwowski,
Świeżawski, podczaszy lubaczewski [3]),
Józef Rulikowski, podczaszy bełzki,
Tomasz Polanowski, podstoli bełzki.

Województwo nowogrodzkie:

Powiat nowogrodzki:

Jerzy Radziwiłł, starosta luboszański,
Mogilnicki.

Powiat słonimski:

Michał Sapieha, łowczy w. litewski,
Kazimierz Wołłowicz, podstarości słonimski;

Powiat wołkowyski:

Domasławski, wojski wołkowyski,
Michał Sieheń, łowczy wołkowyski.

Województwo płockie:

Tomasz Dembowski, starosta płocki,
Józef Jabłonowski, stolnik W. Ks. Lit.,
Zieliński, podczaszy płocki,
Andrzej Mokronowski, pułkownik [4]).

Województwo witebskie:

Antoni Sołłohub, starosta jezierzyski,
Reutt, podwojewodzi witebski;

[1]) Arch. Drezd.: chorążyc; Arch. Czart. zgodnie z Bonieckim każą tu widzieć chorążego. [2]) Podobnie Arch. Drezd.: Baumeister. [3]) Zapewne Aleksander, później tytułowany starostą cudynowskim. [4]) Tak według Arch. Drezd.; Arch. Czart. nazywa go cześnikiem płockim, Bibl. Jag. porucznikiem znaku obożnego koronnego.

Digitized by Google

Powiat orszański:

Józef Lubecki, kasztelanic miński,
Boratyński, skarbnik miński.

Województwo mazowieckie:

Ziemia warszawska:

Mokronowski, szambelan J. Kr. Mości,
Okęcki, chorąży warszawski;

Ziemia wiska:

Adam Stanisław Rostkowski, starosta wiski,
Jakób Antoni Mikucki, pisarz grodzki [1]) piotrkowski;

Ziemia wyszogrodzka:

Maciej Szymanowski, starosta wyszogrodzki,
Franciszek Nakwaski, pisarz wyszogrodzki;

Ziemia zakroczymska: vacat;

Ziemia ciechanowska:

Teodor Szydłowski, podstoli płocki,
Kazimierz Brzozowski, pisarz ziemski ciechanowski;

Ziemia łomżyńska:

Ignacy Przyjemski, starosta łomżyński,
Antoni Rostkowski, chorąży łomżyński;

Ziemia rożańska:

Kazimierz Poniatowski, podkomorzy koronny,
Karol Podoski, podkomorzy rożański;

Ziemia liwska: vacat;

Ziemia nurska:

Tomasz Ossoliński, starosta nurski,
Tomasz Zieliński, podkomorzy łomżyński.

Województwo podlaskie:

Ziemia drohicka:

Ignacy Ciecierski, stolnik drohicki,
Aleksander Ossoliński, staroście drohicki [2]), szambelan [J. Kr. **Mości**;

[1]) Arch. Drezd. dodaje: łowczy. [2]) Ten tytuł podaje tylko **Ms. Bibl. Jag.**

Digitized by Google

Ziemia bielska: vacat;

Ziemia mielnicka: vacat.

Województwo rawskie:

Ziemia rawska:

Antoni Lubomirski, starosta kazimierski,
Kazimierz Granowski, starościc gostyński [1]), oberszt-lejtenant [artyleryi koronnej;

Ziemia sochaczewska: vacat;

Ziemia gostyńska:

Józef Lasocki, starosta gostyński,
Jerzy Podczaski, sędzia ziemski gostyński.

Województwo brzeskie-litewskie:

Sadowski, starosta słonimski,
Paweł Buchowiecki, pisarz ziemski brzeski-litewski;

Powiat piński:

Michał Kazimierz Ogiński, cześnik W. Ks. Lit.,
Szyrma, pisarz ziemski piński.

Województwo chełmińskie: vacat.

Województwo mścisławskie: vacat.

Województwo malborskie: vacat.

Województwo bracławskie:

Udalryk Radziwiłł, koniuszy W. Ks. Lit.,
Piotr Czeczel, cześnik i podwojewodzi bracławski,
Franciszek Czarnecki, cześnik wołyński,
Tadeusz Dzieduszycki, star. żukowski, porucznik pancerny,
Franciszek Dunin, starosta miechorowski,
Stanisław Gumowski, star. krzeczkowski, chorąży pancerny.

Województwo pomorskie: vacat.

[1]) Uzupełnione według Ms. Bibl. Jag.; Ms. Arch. Drezd. nazywa go starostą jabłonowskim.

Digitized by Google

Województwo mińskie:

Powiat miński:

Stanisław Święcicki, podstarości miński [1]),
Minkiewicz, rotmistrz miński [2]);

Powiat mozyrski:

Antoni Oskierko, staroście mozyrski,
Lenkiewicz [3]);

Powiat rzeczycki: vacat.

Województwo inflanckie:

Z Korony:

Maciej Grabowski, referendarz koronny,
Michał Zboiński, kasztelanic dobrzyński;

Z Litwy:

Konstanty Ludwik Plater, starosta sądowy dynaburski,
Ignacy Łaniewski Wołk, pisarz wielki litewski;

Z Inflant:

Jan Borch, podkomorży inflancki,
Tomasz Straszewicz, regent litewski.

Województwo czerniechowskie:

Józef Ossoliński, chorąży nadworny koronny,
Jan Jakób Zamoyski, starosta lubelski,
Franciszek Ferdynand Lubomirski, starosta olsztyński,
Czacki, kasztelanic wołyński [4]).

Przy dyaryuszu Bibl. Jag. 201 podane są i nazwiska posłów od wojska koronnego: bracia Szumlańscy, Ossoliński starosta przyłuski, Undorf generał komendant, Załęcki, Olszański rotmistrz, Komerewski *(sic)*, Łaski, Śnitowski, Załęski.

---

[1]) Bibl. Jag.: podstaroście. [2]) Większość dyaryuszów nazywa go Minkiewiczem; Bibl. Jag. podaje: Miękiewicz, Arch. Czart.: Mickiewicz, Arch. Drezd.: Miezkiewicz. [3]) W dyaryuszach wymieniany bywa tylko Lenkiewicz; wszystkie natomiast spisy podają nazwisko Bohusza. [4]) Raczej Szczęsny, późniejszy podczaszy koronny, niż Franciszek.

Digitized by Google

Wyciąg z instrukcyi sejmikowych.

1. Instrukcya krakowska (22 sierpnia) dziękuje królowi za troskliwe rządy, popiera kanonizacye Kunegundy i Jana Kantego, tudzież zachowanie regulaminu sejmowego. „Gdy zaś spokojność panowania Jego Królewskiej Mości Pana Naszego Miłościwego, integritas granic, praw i swobód naszych na aukcyonowanym jako najliczniejszym zawisła wojska komplecie, tak stosując się w tym do wyraźnej J. Kr. Mości w uniwersałach do sejmikowania wyrażonej intencyi, żebyśmy od wszelkiej ab extra ubezpieczeni byli impetycyi, o podwyższenie starego komputu polskiego, przyczynienie piechot, chociaż autoramentu cudzoziemskiego, pod władzą jednak ichmościów oficyerów polskich i musztry języka polskiego instabunt ichmość panowie posłowie, i zmówiwszy się z innych województw i ziem jaśnie wielmożnemi ichmościami panami posłami, media dla podwyższenia komputu tegoż wojska podadzą.—Że zaś non alio titulo et praetextu auxesim wojska koronnego mieć pragniemy, tylko ażeby cultus przez nie religionis, to jest wiary świętej katolickiej rzymskiej, defendatur, o co jako nietylko nam, stanom świeckim, ale też i duchownym omni possibili conatu starać się przynależy, więc upraszać będą ichmość panowie posłowie jaśnie wielmożnych ichmościów collegium episcoporum, aby z dóbr tych, które sub titulo juris terrestris trzymają, a z nich żadnego subsidium pro expeditione bellica nie dają, teraz na tę aukcyą wojska duchowieństwo było przykładem veri circa religionem orthodoxam zeli, mediante aequatione proporcyonalnej importancyi i hyberny wszystkich dyecezyi ritus latini z dyecezyą krakowską, co się ma rozumieć i o ichmościach starszych ritus graeco-uniti, tudzież i ich duchownych, aby idąc eo erga religionem charismate, podobne subsidium, które nietrudne być może, złożyć nie żałowali, za te zaś merita praetensum do senatu stallum przynajmniej jednemu ex collegio ejusdem najwyższemu recusandum nięchaj nie będzie.—Mają i to praecommissum ichmość panowie posłowie, aby wynalezione media in ordine do zapłaty aukcyowanemu mieć być wojsku niezawodnej te tylko manuteneant sine gravamine dóbr ziemskich być powinny, sin secus miałyby być proponowane, obstabunt przytym ichmość panowie posłowie etiam cum discrimine sejmu, aby nullum do-

Digitized by Google

brom ziemskim w nałożeniu podatków inferatur praejudicium; czegoby zaś do ewentualnej nie dostawało wojska aukcyi, jest lege concessum Najjaśniejszemu Majestatowi sejmu złożenia ekstraordynaryjnego, na którym obmyślne in effectu prezentowałyby się ad sufficientissimam wojsku aukcyowanemu mercedem media; na żadne zaś konfederacye ichmość panowie posłowie promowowane pozwalać nie mają.—A kiedy zaś sam skutek aukcyi nastąpi wojska, więc ażeby nie dawne aukcyonować regimenta, lecz nowe formować po województwach, na oficyerów wokując szlachtę, naznaczywszy lokacyą w tychże dla większej konsumpcyi w województwach komendzie jaśnie wielmożnych ichmościów panów hetmanów praecommittitur ichmościom panom posłom.—Do koekwacyi podatkowania ponieważ dotąd województwa ruskie ad normam naszych województw nie przystąpiły, instabunt o to ichmość panowie posłowie, abyśmy, jako unum Reipublicae corpus, aequalia płacy wojsku feramus onera.—Kwarty zupełnie płacenia ze starostw mediante lustratione sprawiedliwej intraty aby były, domówić się mają o to panowie posłowie.—Jako zaś ex monopoliis znaczna wyniknąć może na wojsko proweniencya, zaczym tytuniowe, tabaczkowe, papierowe, kartowe gdy pójdą per administrationem plus offerentibus mediante taxatione ich przez skarb koronny constituta semel pro semper, o co instare ichmościom panom posłom należy.—Gdy zaś stany niższej kondycyi, jako to: miejskiej i chłopskiej, bez dystynkcyi kosztownemi i wymyślnemi strojami szlacheckiemu stanowi komparować się zwykły, przez co niemała derogacya nobilitari praerogativae, więc reasumując konstytucyą anni millesimi sexcentesimi septuagesimi sexti de lege sumptuaria, aby stany pomienione minoris conditionis przyzwoitych dla dystynkcyi stanowi szlacheckiemu zaniechały strojów, lub gdy ich zażywać zechcą, aby do płacenia certum quantum ad aerarium publicum na aukcyą wojska adstricti byli.—Donativum kupieckie znacznie aukcyonowane będzie, gdy im nietylko securitas prawem handlów obmyślona będzie, ale i depaktacya po prywatnych i wymyślnych cłach zabroniona zostanie, tudzież protekcya aby dawana nie była dla prywatnie cum detrimento skarbu wywożących różne rzeczy i galanterye, conferent o tym ichmość panowie posłowie z innemi posłami.—Cło generalne praevia cassatione prywatnych myt i przykomorków sine ulla exceptione et respectu aby płacone było, przynależy.—Wsi nowych erekcyi i ex emissis,

Digitized by Google

gdy sposób sprawiedliwy ułożenia taryfy nastąpi, i onego egzekucya po województwach będzie, nieomylnie znaczniejsza importancya wyniknie i uformowaną taryfę łanową ichmość panowie posłowie in annexo mieć będą, jeżeli się zdawać będzie, communicabunt.—Aukcyowanie pogłównego żydowskiego altero tanto aby nastąpiło, promowować będą ichmość panowie posłowie.—Jeżeliby zaś pogłówne, pod którego ciężarem ingemiscit pracowitych poddanych naszych egestas, zniesione in toto było za uniwersalnym stanów Rzeczypospolitej konsensem, na szelężne generalne jednak, sprawiedliwie i proporcyonalnie wynalezione, pisać się będą ichmość panowie posłowie. — In supplementum podanych sposobów do aukcyi wojska i ten non modicam przyniesie auxesim, kiedy w górach Olkuskich thesauro abscondito cieszyć się będziemy, przez otwarcie mennic i reparacye ich, o co ichmość panowie posłowie Jego Królewskiej Mości implorabunt.—Co się zaś tycze żup solnych tak bocheńskich jako i wielickich, ponieważ już znaczna pokazuje się dezolacya przez zapadnienie się w fodynach, aby za czasem ich cum irrecuperabili skarbu Rzeczypospolitej Jego Królewskiej Mości damno nie zagrzebały, obawiać się potrzeba, albowiem ichmość cudzoziemscy officiales, jako niewiadomi górniczych sposobów i tamtych szybów, więcej tylko o jak największą importancyą i swój awantaż starający się, a nie zabiegający zawczasu ruinis et desolationibus, in statu perfecto ich nie utrzymują, dla czego komisya secundum dispositionem Jego Królewskiej Mości sensusque ordinum jest potrzebna per terrigenas województwa tego wiadomych, któraby do utrzymania tego tak wielkiego skarbu w nieustającym porządku rozporządzenie uczyniła, a na urzędach żup, ceł i komór ad mentem pactorum conventorum, aby personae officia trzymające nobiles były postanowione, przynależy".—„Zapatrzywszy się na państw pogranicznych ozdoby, porządki i w kraju znaczny pożytek, który przez utrzymanie commerciorum kupców ex professo handlujących, rzemieślników wszelkiej manufaktury *(sic)*, tak gdy w takowych ludzi państwa nasze są niedostatnie dotąd, a to do zachęcenia ich i wprowadzenia intra regnum sposób zdaje się najskuteczniejszy ten, aby im warować libertatem od wszelkich quocunque titulo podatków najmniej do lat piąciu, tudzież reasumować dawne prawa i konstytucye o handlach żydowskich, aby circa antiquum usum konserwowani byli et non audeant więcej praesumere ultra prae-

Digitized by Google

scriptum wyrażonych eo nomine konstytucyi, co ichmość panowie posłowie inferre conabuntur".—„Uważając częste ewokacye przeciwko prawu, kiedy w sprawach nie należących do sądu asesorskiego szlachta posesyonaci są pozywani" wbrew prawom z lat 1631 i 1638, posłowie zażądają ponowienia tych konstytucyi.—„Dosyć są trybunały koronne prawami obwarowane, jednak kiedy vim patitur prawo i sprawiedliwość przez wdzieranie się gwałtowne na funkcyą deputacką, non ut bene consulant justitiae, sed ut illis bene fiat, zaczym dopomną się ichmość panowie posłowie, aby takowym zagrodzenie było inkonwenieucyom.—Stan szlachecki, wiary świętej katolickiej propugnaculum, jako omnem cultum et reverentiam praebet duchowieństwu, przecież, co należy ad bona temporalia, musi conqueri na wielką od stanu duchownego dolegliwość, że ledwie w nich orthodoxa non vacillat fides, aby ichmość panowie posłowie cum Republica na przyszłym sejmie chcieli adinvenire media, ad mitigandam praepotentiam duchowieństwa nad naszym stanem świeckim, który szczególnie sobie w konsystorzu krakowskim zawsze ma tę szczęśliwość, że nec his, nec similibus opprimitur modis juris, a to przez sprawiedliwą, łaskawą i przywiązaną do nas braci i krwi szlacheckiej attencyą jaśnie wielmożnego jegomości księdza dziekana i oficyała dyecezyi krakowskiej, insi zaś ichmość duchowni w sądach swoich etiam in minima materia zaraz ekskomunikami quam citissime aggravant, inhibicyami vetant, w dziesięciny wytykaniu przykrości czynią, z której to okazyi zwłaszcza circa intemperiem coeli ludzie świeccy, do czekania wytyczyn przymuszeni, częstokroć znaczną w kresceucyach ponoszą szkodę, przez to, aby ichmość duchowni paterne sobie non proterve, tanquam cum grege suo postępując, aby justo quanto ex moderamine adinvento peculio kontentowało się, ad collegium episcoporum suam interponent activitatem. Tymże sposobem reassumptionem praw dawnych o niewdawaniu się cleri spiritualis w sprawy clero saeculari podległe z wyraźną juryzdykcyi świeckich krzywdą upraszać będą jaśnie wielmożnych ichmościów księży biskupów, ażeby praecludant takowym viam indebite formowanym procesom ichmość panowie posłowie.—Practicatum i to, że trybunał radomski, lubo tylko causas mere fisci sądzić ad mentem legis obligowany, et in causas terrestres ac dispositiones województw wdawać się nie powinien, co ponieważ ile contrarium prawu practicatur, starać się będą o to ichmość panowie posło-

Digitized by Google

wie, ażeby takowe dekreta, uti illegaliter nastąpione, nulli subsint executioni.—Elekcya ichmościów panów komisarzów gdy częstokroć dla niedoszłego sejmiku przeszłego gospodarskiego być nie może, przez co województwu naszemu na komisyi radomskiej wielka dzieje się krzywda, aby odtąd po deputackim sejmiku drugiego dnia komisarski, a trzeciego gospodarski odprawowały się, ichmość panowie posłowie utrzymać obligantur.—Ziemstwa aby mogły być ad pristinum statum przywrócone, et officia terrestria aby jaknajprędzej mogły być postanowione, tudzież aktom ziemskim ob securitatem onych ażeby konserwacya provideatur, przymówić się i domówić o to ichmość panowie posłowie obligantur.—Żydzi, dobra królewskie jako ziemskie trzymający, nieporównaną rodowitej czynią w tym szkodę szlachcie, że się nigdzie prawie docisnąć nie mogą, zaczym, jeżeliby in post ten summe abominabilis abusus miał się praktykować, cavebunt ichmość panowie posłowie, ażeby ad instantiam któregokolwiek ziemianina i posesyonata poenam confiscationis luant.—A ponieważ po tylu niedoszłych sejmach nec mentio racyi ichmościom braci, z jakowej okoliczności effectum sui nie wzięły, zaczym ażeby w dalszy czas innotescat wszelka cyrkumstancya sejmu doszłego lub niedoszłego, reasumując konstytucye o sejmikach relationis po sejmach przyzwoite, domówią się de praefixione temporis tychże sejmików ichmość panowie posłowie.—Ponieważ dobrom ziemskim wielkie przez ludzi nowo nad komput rekrutowanych dzieją się praejudicia, więc ante omnia ichmość panowie posłowie o ewakuacyą tych ludzi z kraju naszego instabunt.—Ponieważ egzorbitancye przez ludzi zagranicznych węgierskich zwykłym obyczajem swoim nie ustają, in viscera powiatów podgórskich inkursyi czynienie, a z nich injuriatis requirentibus, jeżeli tylko ex personis tamecznego państwa urzędy czynią satysfakcyą, drugich, offerentes munera, zasłaniają protekcyą swoją, ac loco restitutionis spoliorum sola poena supplicii każą się kontentować, jako patet z prozekucyi interesu pretendenta satysfakcyi jmci pana Stojowskiego, chorążego podolskiego, w tamecznym państwie węgierskim, który jegomość dochodząc spolia, z azardem życia niezmiarkowane łożąc koszta, zwłoki w odebraniu satysfakcyi otrzymuje, zaczym w tym punkcie instabunt o interpozycyą ichmość panowie posłowie od J. Kr. Mości do dworu wiedeńskiego, aby taż pretensya jako najsprawiedliwszą i najprędszą pozyskała

Digitized by Google

egzekucyą. — Kurencya monety ażeby ad mentem konstytucyi millesimi septingentesimi decimi septimi rigorose obserwowana była, ichmość panowie posłowie curabunt".—„Żydzi po dobrach dziedzicznych królewskich częstą od starszych ziemskich odmianą podatkowania przeładowanego aggravantur, aby dawali jednakowe constitutum, obligantur o to ichmość panowie posłowie, aby się domówili: tak dalece to jest, że ignotum bywa, co starsi ziemscy po miastach, miasteczkach wybierają, siebie tylko bogacą, a miasteczka dziedziczne w wielką obracają ruinę; suplikować J. Kr. Mości mają o to, i taryfa semel pro semper hoc in puncto aby ułożona była, cavebunt".—„Komisya kurlandzka ex senatus consilio Wschovensi naznaczona, w Gdańsku ekspedyowana, praejudiciosa Rzeczypospolitej, aby meliorowana była, provideatur, oraz aby elekcya na to księstwo i inwestytura ab assensu trium ordinum Rzeczypospolitej dependowała in perpetuum, i wziąć mensuras, aby ta tak piękna prowincya a corpore Rzeczypospolitej non avellatur.—Konfiskaty wszelkie praktykowane i ad mentem prawa opisane, aby gdy subsequenter w grodzie wprzód prezentowane, a potym in officio propinquiori castrensi sądzone były, obstabunt przytym ichmość panowie posłowie". — Reasumując wreszcie poprzednią instrukcyą z roku 1744, sejmik zleca „caetera summae activitati, dexteritati et multum probatae virtuti" posłów, „plenam dando facultatem" (Archiwum ks. Czartoryskich, Ms. 586).

2. Instrukcya oświecimsko-zatorska (15 sierpnia), podobnie jak krakowska i jak bodaj wszystkie inne znane nam instrukcye, zaczyna od adoracyi Najjaśn. Majestatu i wyrażając mu wdzięczność za „nieustanne ojcowskie około dobra publicznego pieczołowanie", życzy królowi długich i szczęśliwych rządów. Podobną wdzięczność wyraża prymasowi i każe zabiegać o przyśpieszenie kanonizacyi św. Kunegundy oraz „św. Jana Kantego, przedtym obywatela księstw naszych". Zaleca obserwacyą porządku sejmowania według ustaw z r. 1690, 1699 i 1736. — „Obszerność granic Rzeczypospolitej, utrzymywanie onych w bezpieczeństwie i całości, tudzież wczesne prezerwowanie się ab ingruentibus periculis z postawieniem się w dobrej u sąmsiadów konsyderacyi, jako znacznej wyciąga aukcyi wojska, dotąd confusione consiliorum do skutku nie przywiedzionej, uznają księstwa nasze i pro primo przyszłego sejmu objecto anteponunt ichm. pp. posłom swoim, aby zniósłszy się nietylko z jw. kolegami swemi na prowincyonalnych

Digitized by Google

sesyach, ale i z prześwietnym senatem swoje złączywszy zdania, takowe wynaleźli media, ażeby znaczny militiae robur Rzeczpospolita augmentować mogła, punktualną sine praeaggravatione dóbr ziemiańskich szlacheckich obmyśliwszy płacą.—A jako z jednejże wszyscy matki synowie pari stimulo nie powinniśmy opuszczać salvandae patriae beneficia, tak obligować ichmość pp. posłowie amore patriae drugie prześwietne województwa do przyjęcia na poparcie osłabiałych sił ojczyzny równego podatkowania, o czym jako nie wątpią, że generaliter prześwietne województwa i ziemie wszystkie maturabunt sposoby, przez które znaczny i płatny żołnierz mógłby stanąć, tak nie będą brali przed się extrema remedia, które częstokroć w takowych okolicznościach circa praevalentiam pluralitatis votorum szkodliwe Rzeczypospolitej subministrują toxica. — Pograniczne fortece, wprowidowanie amunicyi, robur artyleryi jako w wszelkich nieprzyjaznego sąsiada zamysłach wstręt ad ictum czynią, tak wiele należy na tym, aby Rzeczpospolita wzięła przed się media expressae necessitati adaequata, do których z drugiemi ichmość panami posłami skuteczne swoje zdania przyłączyć ichmość panowie posłowie publico księstw desiderio adstringuntur.—Wzbudziły w sobie księstwa nasze sensum doloris z nieprzyjacielskiej na państwa dziedziczne J. Kr. Mości imprezy i nie skarżyłyby się na augzyliarne przechodzącego wojska siły, gdyby osobliwie za powrotem ultra orbitam disciplinae militaris różnej komendy, a osobliwie pułku bośniaków, przez księstwa nasze przechodzący żołnierze wiele ekstorsyi, ekscesów, furażowania, pretendowania żywności bez płacy, po wsiach brania podwód i innych egzorbitancyi nie pozwolili sobie; że jednak są wyperswadowane księstwa nasze, iż J. Kr. Mość P. N. M., wiernym poddanym swoim semper beneficus, nunquam injurius, largior imbre sueverat innumeras hominum ditare catervas, żądający pańskiej J. Kr. Mci munificencyi, dlatego w nieomylnej zostaje nadziei, że za reprezentacyą przez ichmość panów posłów circa submissam Najjaśniejszego Majestatu adorationem i skąd obywatelom księstw naszych poczynionych zupełna stanie się rekompensa i tychże wojsk augzyliarnych ex visceribus regni ewakucya in satisfactionem prawa publicznego, nie więcej tylko tysiąc dwieście ludzi pro custodia corporis trzymać J. Kr. Mości pozwalającego.—Wiedzą dobrze księstwa nasze, że szczęśliwość każdego państwa gruntuje punktualne świętej sprawiedliwości

Digitized by Google

utrzymywanie, cieszyły się nastąpioną trybunałów koronnych na sejmie grodzieńskim in anno 1726 korekturą, że jednak częścią mala interpretatione prawa, częścią pociąganiem abusuum sub legem, a naostatek licentia contra legem zagęściły się tak wielkie w trybunałach scandala, że postronne narody, gdyby intrinsece widziały i wiedziały, jak przez konwulsyą praw vim patitur sprawiedliwość od wielu, a najpryncypalniej od dobranych albo obierających na trybunalską funkcyą subjektów, pewnieby rzekli exulem de Polonia justitiam: dlatego usilnie zalecają ichmciom panom posłom ob emendationem hominum legum correcturam tym ostrzej, im jawniej dawnych praw uznawają suppresyą.— Zubożonego przez dawne bicie monety kraju naszego inaczej księstwa nasze sublevare sposobu nie wynajdą, jako przez dobycie zatopionych w górach Olkuskich kruszczów, zaciągnienie do tego postronnych praevia ich securitate kapitalistów biciem ad ponderis et valoris coaequationem w sąmsiedzkiej monecie monety, i tę samą reprezentacyą uczynić in facie Rzeczypospolitej obligowani ichmość panowie posłowie, i jeżeliby się zdawało Rzeczypospolitej cursum monetae czerwony złoty, tak w skarbie koronnym, cłach i żupach, jak też i w płacy wojsku koronnemu po ośmnaście złotych polskich, taler bity po złotych ośmiu groszy dwanaście, tynf jeden po groszy czterdzieści redukować, zdania księstw hoc in passu ichmciów panów z prześwietnych województw i ziem zgromadzonym kolegom ichmość panowie posłowie komunikować zobowiązani.—Prerogatywie i urzędowi j.w. jmci pana podskarbiego koronnego aby według konstytucyi anni 1607 non derogetur, instabunt ichmość panowie posłowie, skarbu zaś koronnego według konstytucyi anni 1736 aby raczej mogło być ustanowienie, wielkim sentymentom drugich prześwietnych województw i ziem księstwa nasze swoje podają zdania". — Do żup wielickich i bocheńskich powinnaby Rzplita wysadzić komisyą celem uchronienia ich od rabunkowej gospodarki „dla opatrzenia reparacyi, uprowidowania nieustanności in posterum emolumentu publicznego, gdzie tudzież na komorach i cłach koronnych aby pisarze i wszyscy in genere et specie oficyalistowie byli rodowici szlachta". Sól suchedniowa powinna według dawnych praw i reskryptu Augusta II dochodzić województwa krakowskiego i obu księstw, „juxta praescriptum pondus i dawnej płacy od bałwana".— „Dobra ekonomiczne i w nich znajdujące się zamki, pałace, ozdoby

Digitized by Google

i mury, że przez ichmciów panów tenutaryuszów, bardziej swój pożytek, niżeli konserwacyą onych uważających, jako to inter caetera neglecta pałac w Łobzowie przy Krakowie, quondam królów upodobana rezydencya, co prawa i przywileje tamże datowane testantur, ażeby dalszej nie podlegały ruinie, non praetermittent donieść Najjaśniejszemu Królowi Jegomości Panu Miłościwemu ichmość panowie posłowie. — Kwarta albo raczej czwarta część prowentów ze starostw aby punktualnie etiam praevio juramento od niegrodowych coram actis proprii districtus, od grodowych in viciniori castro praestando, aby punktualnie i sprawiedliwie ad aerarium publicum na augment sposobów ordinandae militiae dochodziła, reparacya zaś zamków i murów w starostwach aby corocznie eminere mogła, rigorem prawa extenden*(dum?)* inferent ichmość panowie posłowie.—A że zamku oświęcimskiego z satysfakcyi pro negligentia przeszłego starosty przez sukcesorów jego nastąpionej, tudzież cła i myta ad reassumptionem konstytucyi anno 1736 znaczna prominet reparacya, więc ażeby teraźniejszego j.w. starosty i posła księstw naszych respectu perceptorum et quasi non erogatorum nie mieli in post jakowej objekcyi, impetycyi sukcesorowie, non privato ale publico studio z jegomością kolegą swoim o naznaczenie ad revidendum komisyi suplikować będzie j.w. starosta i poseł księstw naszych.—Aukcya pogłównego od Żydów przez rewizye delegowanych każdego powiatu, gdzieby rewizya była posesyonatów ichmciów praevio regestro ad acta proprii districtus porrigendo et super fidelem revisionem comprobando, gdyby nastąpiła lex sumptuaria, reasumowana była importancya sprawiedliwa cła na komorach z zabronieniem prywatnych depaktacyi, dawania kupcom protekcyi, gdyby ad aerarium publicum dochodziła, wieleby przybyło in usus publicos i dla aukcyi żołnierza awantażów, co i z jakąby prekustodycyą mogło być obwarowane, ichmość panowie posłowie przy układaniu planty aukcyi płacy żołnierskiej łączyć cum reliquis zdanie swoje będą".—„Uprowidowanie internae et externae tranquillitatis wiele zawisło na konferencyach z ministrami postronnemi, naznaczeniem i uprowidowaniem rezydentów u dworu: a zatym i ten punkt proponere Rzplitej przez ichmość panów posłów księstwa nasze nie zaniedbywają".—Posłowie dopomną się, aby urzędów ziemskich i grodzkich jak niemniej ich subdelegacyi nie dawano nadal osobom, nie mieszkającym w danem województwie; aby rozmaite juryzdykcye

Digitized by Google

nie wchodziły sobie nawzajem w drogę, aby przestrzegano praw o incompatibiliach. Że zaś w województwie krakowskiem „ledwie nie medietas bonorum spiritualium znajduje się, a zaledwie wieś, która nie obciążona widerkafami“, przeto posłowie mają starać się zapobiedz dalszemu przechodzeniu dóbr ziemskich w ręce kleru. Dalej o należnem wynagrodzeniu dobrze zasłużonych i o wydobyciu z niepewnej sytuacyi Kurlandyi tudzież innych feudów. (Archiwum Ks. Czartoryskich, Ms. 586).

3. Instrukcya sandomierska (22 sierpnia) dziękować królowi każe za nieprzyjęcie korony cesarskiej stantibus binis interregnis in Imperio; domówić się o zachowanie porządku sejmowania ad mentem constit. an. 1690, 1699 i 1736, zwłaszcza co do obioru marszałka pierwszego dnia, czytania paktów konwentów i rozdania wakansów; „dotrzymanie sojuszów, kontynuowanie zaczętych konferencyi z postronnemi monarchami, internam et externam providendo securitatem, neutralitatem cum belligerantibus in toto et tuto utrzymując“, starać się o odpowiedniej treści konstytucye, unikać też w obradach poruszania spraw, któreby mogły utrudnić sejmowanie i zamącić pokój. Pracować nad powiększeniem teraźniejszego kompletu armii o 36,000, referując się do projektu, ułożonego na sejmie 1740 r., „w samych pocztach i gemejnach redukowanego“. Jeżeli Rzplita zgodzi się na większą jeszcze aukcyę, „tedy województwo nasze ex communicatis consiliis i za zdaniem zgodnym województwa całego“ podaje następujące środki: 1) kwarty sprawiedliwe z królewszczyzn; 2) subsidium charitativum od duchowieństwa katolickiego, unickiego i dyzunickiego; subsydyum to więcej powinnoby dostarczyć, niż kwarty, prosić więc o nie wypadnie papieża i biskupów: ponieważ duchowieństwo powinno jedną część dochodu przeznaczać na reparacye kościołów, drugą na swoje utrzymanie, trzecią na ubogich, niechże tedy nie trzecią, ale przynajmniej piątą część prowentów na ubogą obrócą Rzplitę. 3) Skoro konstytucya 1717 r. uwolniła chłopów w królewszczyznach od konsystencyi i lokacyi wojsk „dependenter od hetmanów“, możnaby włożyć na nich jeden więcej dzień tygodniowej pańszczyzny, a wzamian na posesorów—opłatę roczną 1 talara od każdego chłopa. 4) Cło generalne „wyniesie najmniej milion“. 5) Poczty generalne dostarczą kilkuset tysięcy, gdy wszyscy, jak za granicą, płacić będą za każdy list. 6) „Inwestygacya jako najściślejsza łanów sołtyskich“.

Digitized by Google

co utrzymywały niegdyś 16,000, a teraz ledwo kilkuset żołnierzy; ponieważ uszczuplenie tych łanów nastąpiło drogą bezprawnego przyłączenia ich do starostw, zaproponować należy łanowe z „dóbr królewskich i ekonomicznych“ po złp. 2 gr. 15 półrocznie, według taryfy 1661 r., pozostawiając posesorom ich teraźniejszą prowenieneyę z łanów wybranieckich. 7) Kołowe i młynowe. Po wynalezionych sposobach tej aukcyi utworzyć z nich landmilicye wojewódzkie „ad proportionem importancyi z każdego województwa“, „w których aby każdego województwa indigenae et possessionati“ byli sztaboficerami. W całej aukcyi cudzoziemskiego autoramentu ma być tylko jeden generał-lejtenant, a dwóch generałmajorów. Landmilicye lokować się będą w swoich województwach po miastach główniejszych każdego powiatu. Posłowie domówią się, aby prymas zachowany był przy swych prerogatywach, jako legatus natus; żądać mają wznowienia konferencyi z nuncyuszem o uwolnienie szlachty od pozwów konsystorskich w sprawach dziesięcin, wyderkafów, mesznego etc. Starać się o przedłużenie kadencyi trybunałów i aby „alienata per successores alienantium restituto et exsoluto pretio recuperentur". Ustanowić w sprawach o korupcyą deputatów forum przed komisyą radomską albo w najbliższych grodach, wyjednać delegacyą z senatu i stanu rycerskiego do korektury praw. Kadencye radomskie przedłużyć o dwa tygodnie, zawarować pierwszeństwo sprawom, wpisanym na poprzednich kadencyach według porządku wpisów. Uchwalić, aby nadal senatorowie naznaczani byli przez sejmy lub rady senatu na komisyę radomską tylko na dwóchlecia od sejmu do sejmu. Mianować komisyę do gór Olkuskich i upoważnić ją do gospodarki w nich na sposób zagraniczny; „gdy swoje srebro mieć będziemy“ nastąpić ma otwarcie mennic „ad sublevandam publicam inopiam... cum coaequatione valoris monetae, jednak dyminucyi na czerwonym złotym 18 złp. nie czyniąc, ale taler bity żeby szedł po złp. 9, tynf i szóstak ad proportionem, czerwony złoty zaś dwa talery“. Żądać ułożenia instruktarza celnego, i żeby myto województwa sandomierskiego „tak wodne, jako i ziemne przy komorach Rzplitej wybierane było“. Nalegać o nową regulacyę kwart i hybern w królewszczyznach z chwilą śmierci obecnych ich posiadaczów. Zastrzedz, aby podskarbi nie dawał administracyi królewszczyzn wakujących senatorom i ministrom, a tylko zasłużonej szlachcie; dziękować za nominacyę Sedlnickiego. Przy-

pomnieć królowi pakta konwenta o nieoddawaniu żup solnych i ekonomii cudzoziemcom. Żądać, aby generał artyleryi koronnej w razie niedojścia sejmu „na komisyi radomskiej likwidował się i kalkulował i aby corocznie cekauzy i fortece objeżdżał“; odebrać na przyszłość senatorom prawo otrzymywania generalstwa regimentów. Popierać koekwacyą taryf podatków i żądać w tym celu nowych lustracyi. „Ponieważ prawo respektem zjazdu korczyńskiego ad executionem nie przychodzi“ — znosić się z posłami generału małopolskiego. „A że województwo nasze już od lat kilkudziesiąt juryzdykcyi sądów ziemskich nie ma, ...kiedy maliciose kilkadziesiąt zerwanych sejmików“, — starać się mają posłowie o konstytucyę, aby w razie zerwania pierwszych elekcyjnych sejmików drugie, wyznaczone w 6 tygodni po nich, obierały większością głosów kandydatów na sędziów i podkomorzych, z których pierwszemu ex ordine albo rekomendowanemu od wojewody i całego województwa król wydawałby przywilej. Upoważnić króla do rozdawania pieczęci nawet na niedoszłych sejmach pod warunkiem incompatibilitatis krzesła senatorskiego z ministeryalnem. Niepozwalać sub discrimine sejmu na limity sejmów zwyczajnych lub nadzwyczajnych, o co były pertraktacye między marszałkami i posłami w r. 1740 oraz 1744. W razie atoli niedojścia sejmu prosić króla na audyencyi o złożenie sejmików relacyjnych, tudzież nadzwyczajnego sejmu wyłącznie dla aukcyi wojska. (Kopia w Tekach Pawińskiego, w Akademii Umiejętności).

4. Instrukcya łęczycka (22 sierpnia) po zaleconej adoracyi Majestatu na pierwszem miejscu stawia aukcyą wojska bez przeciążenia dóbr ziemskich szlacheckich; każe domagać się sprawiedliwych kwart, spełniania powinności przez ordynacye, przykładania się opatów do aukcyi; dla oszczędności zaleca przenieść kompetencyę komisyi radomskiej na trybunały pod specyalny regestr causarum fisci, pociągnąć do sprawozdania spadkobierców zmarłych podskarbich, zniewolić do opłat na rzecz aukcyi wojska kawalerów maltańskich, wywożących za granicę polskie kapitały; upraszać duchowieństwo „amore patriae“ o ofiary na tenże cel. „Reducere ad suam formam“ trybunały i inne nadużyć pełne sądy; obstawać przy zachowaniu dawnej władzy podkomorzych ziemskich. „W ligi i alians z nikim wchodzić ichmość panowie posłowie nie pozwolą, owszem, pacta et foedera z postronnemi zawarte religiose observanda curabunt“. Powinni dbać o zacho-

Digitized by Google

wanie powagi prymacyalnej według dawnych praw, i aby „kardynalska prerogatywa primatialitati non obstet"; prosić nawet króla, aby wystarał się w Rzymie o przyłączenie na zawsze godności kardynalskiej do prymatury. „Zabiegając temu, aby pastores nie byli ciężcy owieczkom" i nie uciskali ich pozwami do konsystorzy o dziesięciny i nadużyciem ekskomuniki, posłowie pomówią o tem z prymasem i „cum Republica convenient" co do środków przeciwko temu. Spory takie mają być rozstrzygane według dawnych „zgód" z proboszczami, lub w braku ich, według dawnych kwitów, „albo, gdzie zgód i kwitów niemasz, tam żeby zgody ad instantiam cujusvis nobilis haeredum et possessorum następowały cum propriis parochis..., nie wyciągając na koszta, sprowadzając capitulares" i trzymając się bull papieskich. W razie odmowy przyjęcia pieniędzy według dawnej zgody lub kwitu dziesięcina ma być składana w grodzie; sprawy cywilne z księżmi należeć mają do forum świeckiego. Spory o zbiegłych poddanych mają podpadać sądowi w województwie pomieszkania poszkodowanego dziedzica. Posłowie mają przeprowadzić na rzecz województwa łęczyckiego, wzorem sąsiadów, prawo o obiorze posłów, deputatów, komisarzów i dystrybutorów większością głosów; deputaci mają nadal przysięgać na sejmiku, a nie na burzliwej zwykle reasumpcyi. Starać się powinni posłowie o zwiększenie ilości soli suchedniowej, przypadającej na województwo, o niedopuszczenie duchowieństwa do dystrybuty tejże, o dawanie godności wojewódzkich jedynie miejscowym posesyonatom; o nominacyę samej tylko szlachty na szarże oficerskie, poczynając od kadetów w regimentach cudzoziemskiego autoramentu. „Wedle dawnych praw i konstytucyi aby skóry, wosk, łoje za granice nie były wywożone pod wolnym zabieraniem, tudzież ludzie luźni, bez atestacyi uchodzący, żeby wszędzie przytrzymowani byli, de reassumptione legum cum rigoribus opponendis domówią się". (Arch. Główne Warsz., ks. 26, Oblat. Grod. Łęczyc., 407—11).

5. Instrukcya kijowska (25 sierpnia), Obl. Grodz. Żytomierskie, ks. 231, w Centralnem Archiwum Kijowskiem Akt Dawnych), zostanie ogłoszona w IV tomie Laudów, w wydawnictwie: „Archiw Jugozapadnoj Rossii".

6. Instrukcya dobrzyńska (22 sierpnia) poleca posłom nie tylko nie wchodzić w żadne cudzoziemskie fakcye, ale wchodzących zaraz pro hostibus patriae deklarować. „Nasza...

Digitized by Google

Rzplita in oeconomica sua taka ospała, ślepa i zaniedbana, że dobra swojego nie widzi i we wszystko złe zgoła lgnie i więźnie". Skoro tedy interesowani ludzie nie dopuszczają do nowych lustracyi podatków, aby nie nastąpiła ich koekwacya, „naśladując tedy żądze i pragnienie odwieczne antecesorów naszych, którzy w tej niesprawiedliwości zdania swoje dawali, aby zabiegając tym prawie niechrześcijańskim uczynkom, per pluralitatem votorum materia oeconomica w poselskiej izbie determinowana i konkludowana była", posłowie pro hac sola vice żądać będą uchwalenia większością sprawiedliwego rozkładu podatków i „ekonomiki całej Rzplitej". „Wiele będzie, to pewna, takich sentymentów, że to jest novitas, że to jest periculosum znosić liberum veto albo liberum rumpo, ale ziemi i prowincyi naszej wielkopolskiej cóż po tym słowie: liberum veto albo liberum rumpo w tej okoliczności, którego niemasz w prawie, kiedy prowincya nasza ginie, chleba żebrze, a inne województwa z naszych ludzi, z naszego dobra profitując, nie tylko ad satietatem, ale ad luxum chleba, fortun, pieniędzy i dostatków używają"? „Wszakże wziąć tylko przed siebie ekonomikę trybunału radomskiego 1717, 1718 et 1719 annorum, doczyta się każdy, że prowincya nasza wielkopolska z województwami wyżej przerzeczonemi" (krakowskiem, sandomirskiem, podlaskiem i częścią lubelskiego) „pretensyi przeciwko wojsku koronnemu, począwszy od związku Baranowskiego i trybunału łuckiego, przez plenipotentów województw, ziem i powiatów za ustawy, za barankowe, za wychodne, za przychodne, za konsystencye, za prowianty, za kontrybucye wybrane, sto dziewięćdziesiąt milionów zaprzysięgły. Wejrzeć w ten rachunek, w tęż ekonomikę, że województwa niektóre małopolskie na te miliony sto czterdzieści pięć tysięcy tylko zapłaciły". Usilnie tedy nalegać mają posłowie o koekwacyą, żądać uchwalenia jej „pluralitate votorum czyli też innemi sposobami", w imię równości szlacheckiej. Ponieważ komisya do reformy skarbowości 1736—8 roku, „ustanowiona in ordine ad deferendum do przyszłego sejmu", nie zdołała dzieła swego przeprowadzić skutkiem rwania się sejmów, a strawne komisarzy kosztowało szlachtę kilkaset tysięcy złp., przeto, o ile sejm nie zgodzi się decydować tej reformy większością głosów, posłowie mają go zachęcać, „żeby cała Rzplita spadła na walną independenter od sejmu komisyą, do tej wszystkiej, ut supra expressum, negocyacyi". „Liberum veto jest, prawda,

Digitized by Google

delikatne, liberum rumpo żadnym nie pozwolone prawem; liberum veto dobrze zażywać, gdzie idzie o wiarę świętą, o świątnice Pańskie, o całość i wolność ojczyzny. Ale liberum veto, że bliźni łgnie w ciężarze podatkowym, że drugi bliźni w podatku oddaje fortunę swoją żołnierzowi i staje się tułaczem, a inny i szeląga nie daje i z niego ma chleba pełną gębę,—poszło to na hypokrytów w Piśmie Św. wyrażonych, «że Bóg, dla zbawienia ludzkiego pracując na świecie, w szabas uzdrawiał chorych, był naganny i przytoczył osła i wołu w studnię wpadłego»". Wszystkie klęski od lat kilkudziesięciu są skutkiem nadużyć uprzywilejowanych grup opodatkowanych pod obsłonką „wolnego głosu". Posłowie pozwolą na aukcyę wojska, na wszystkie podatki praktykowane od czasów Batorego, aby ziemie, przeciążone jednymi, ulgę miały w drugich. A więc czopowe, szelężne, cło generalne nemine excepto, aukcya pogłównego żydowskiego, aukcya hyberny z dóbr duchownych i królewskich, bo do niej „i dobra duchowne przez sprawiedliwość juris terrestris pociągnąć należy"; sprawiedliwe kwarty niepłatne, pogłówne od popów i „dziaków" ruskich, pogłówne od luterskich, pogłówne generalne praktykowane; monopolia soli, papieru, tabaki; podymne, pobory w miastach i pieniądze coronationis, podwodne z miast królewskich i duchownych na ordynowanie poczt, z których Rzplita może mieć z kilkakroć sto tysięcy; „contributio agraria alias włóczne", przyłączenie wójtostw duchownych do łanowej milicyi, starostwa ukrainne, które Rzplita ordynowała na służbę wojenną, ordynacya ostrogska. Jedynie pełnomocna komisya walna rozrządzić potrafi sprawiedliwie to wszystko, nie krótki sejm sześcioniedzielny. Dla podniesienia pogłównego żydowskiego do miliona kilkuset tysięcy trzeba Żydów wszystkich powpędzać do miast i przytwierdzić do nich na stałe, przez co i miasta się zbogacą. Taż walna komisya niechaj rozsądzi spory między szlachtą i duchowieństwem, które ją bezprawnie podciąga pod swoją juryzdykcyę, wywłaszcza z dóbr ziemskich pod pozorem, że są duchowne, spowodowuje obciążanie dóbr szlacheckich legatami etc. Starać się należy, „aby Rzplita trybunały, sejmiki, ziemstwa i grody cum vigorosissima circumscriptione w lepszą, porządniejszą i bezpieczniejszą uregulowała formę z przedłużeniem trybunału lubelskiego". Do tego, jak i do aukcyi wojska, najsposobniejsza będzie komisya pełnomocna. Aukcya powinna nastąpić dwojaka: 1) Actualis — proponowana przez sejm grodzieński 1744 r. na fundamencie

Digitized by Google

podatków ultimae consumentiae, ceł, monopolów, aukcyi kwart, hybern płatnych i niepłatnych etc. 2) Eventualis — „in fumali et agraria contributione, tak dysponując, aby to wojsko ex re ex necessitate ultima Reipublicae we dwóch miejscach w gotowości stanąć mogło“. (Zbiór instrukcyi w Archiwum Głów. Warszawskiem; odpis w Ms. Akad. Umiejętności 952, między laudami płockiemi). *)

7. Instrukcya halicka (15 sierpnia) nie pozwala na żadne podatki ultimae consumentiae, które, podnosząc ceny likworów, wystraszyłyby poddaństwo za granicę turecką. Aukcyę wojska przeprowadzić życzy w ten sposób, aby w cudzoziemskim zaciągu powiększyć tylko liczbę gemejnów pod regimentami, „tak aby odtąd chorągwie mocniejsze bez duplikowanych oficerów liczyć się mogły i musztrą polską egzercytowane były“. Sztab-oficer albo regiment-kwatermistrz, szlachcic dobrze osiadły, powinien szafować pieniędzmi i rachunki zaprzysiężone składać co roku na komisyi. W polskim autoramencie pomnożyć trzeba pachołków, ulepszyć regulamin, obostrzyć karność, urządzać co roku popisy chociażby częściowe, płacę oficerów wyraźnie odgraniczyć od żołnierskiej, aby pierwsi drugiej nie tykali. Wszelkie wojsko aukcyonowane niech zostaje pod władzą hetmanów. Posłowie przypomną o deklaracyi królewskiej co do wzmocnienia Kamieńca, nalegać będą o przestrzeganie porządku sejmowania, o ustanowienie trzeciej kadencyi trybunału dla ziem ruskich i osobnej we Lwowie kadencyi trybunału radomskiego, o reasumpcyą praw de corruptore et corrumpente w trybunale, o otwarcie gór Olkuskich tudzież mennicy, z której dochód szedłby do skarbu Rzplitej; przytem ustalić należy bez niczyjej straty kurs monety, albowiem jej „recursus“, t. j. poniżenie ceny czerwonych złotych, a „podwyższenie w talerach, tynfach znaczny uszczerbek przynosi regno“. Starać się o satysfakcyę za krzywdy od wojsk rosyjskich w r. 1736 przez ziemie ruskie poniesionych, dotąd bowiem nieznaczna tylko część poszkodowanych otrzymała wynagrodzenie. „Skracając

*) Nie tylko treść, ale i wyrażenia instrukcyi dobrzyńskiej wskazują, że została ona albo wprost zredagowana przez Mikołaja Podoskiego, albo podyktowana przezeń w najistotniejszej treści. Oblatowanie jej w Płocku (zamiast w Lipnie) i wynikłe stąd pominięcie w zbiorze „Laudów Dobrzyńskich“ Kluczyckiego tłumaczy się tem, że sejmik za staraniem wojewody płockiego i Czartoryskich odbył się cichaczem, w sekrecie przed partyą republikancką.

Digitized by Google

diffugia juris, aby pars citata post triplicem sui convictionem adstringatur ad solutionem litis expensarum, per partem jure vincentem juramento evincendarum, a zaś ultimarium contumaciale decretum quasi ex seriis partium controversiis latum patiatur, o ponowienie prawa i konstytucyi" domówić się. Ustanowić karę wygnania za zajazdy dóbr. „Że zaś solo abusu, non per legem scriptam invaluit, że in processu granitiali, gdy się rzecz dzieje między królewskiemi i ziemskiemi dobrami tylko chłopi poddani ad comprobationem juratoriam super proprietatem fundorum sibi adjudicatorum admittuntur, dlatego, znosząc hunc abusum, aby actores principales, t. j. tenutarii bonorum regalium pariter jako haeredes cum sex testibus genere sibi similibus przysięgali, starać się będą o konstytucyą". Respektem wykupienia terytoryum elbląskiego i względem Kurlandyi i eliberacyi klejnotów Rzplitej łączyć się z resztą województw i żądać wznowienia konferencyi z postronnemi potencyami, tudzież cum Sacra nuntiatura Apostolica w sprawach o nadużycia fori spiritualis i ekskomuniki. Zapobiedz przyłączaniu wójtostw do starostw, usunąć nadużycia Żydów w miarach. „Ponieważ zaś konstytucya anni 1717 rewizyi dymów zabroniła, a interea w kraju naszym... viciata proportio podatkowania, dlatego ichmość panowie posłowie procurabunt facultatem uczynienia rewizyi i pomiarkowania taryf, myt partykularnych, excessive po szlakach... wyciąganych, aby mediante commissione albo decreto judicii proprii districtus mogła nastąpić moderatio et ad justiorem quantitatem reductio". Postarać się, aby impossessionati tamować obrad voce activa vetandi nie ważyli się, „ci zaś, którzy circa electiones quasvis ex jure vetandi oponują się, aby wprzód przysięgli, jako ex proprio interesse, nie z namowy ludzkiej, ani za korupcyą czynić obiecują". Najpewniejszy fundusz na aukcyę wojska może powstać ze sprawiedliwych kwart, dlatego powinna nastąpić nowa lustracya starostw i królewszczyzn „per officia castrensia oraz cum duobus commissariis", których województwa i ziemie na sejmikach relacyjnych obiorą. Przyczyni się subsydyum od duchowieństwa i zwiększenie pogłównego żydowskiego; chrześcijańskie pogłówne zastąpić trzeba innym podatkiem. Uchwalić należy, aby dziedzice nie pozwalali nigdzie na wolne przejazdy i przechody poddaństwa bez atestacyi jego panów; ponowić konstytucye o sługach zbiegłych i o kasowaniu kaduków, wychodzących z kancelaryi kor. „na dobra legitimo juri

Digitized by Google

subjacentia". Upomnieć się o zachowanie praw kościelnych przeciw gromadzeniu beneficyów w jednych rękach; popowiczom uniemożliwić wymykanie się ze stanu poddańczego. „Jako ichmość panowie posłowie, dogadzając na przeszłym sejmie desideriis innych województw, mimo zlecenia ziemi sumę 100,000 zł. aggravanter byli necessiti pozwolić",—teraz mają wystrzegać się obciążania ziemi halickiej nadmierną ofiarą. Gdyby nie doszło do uchwalenia funduszu na wojsko, „ichmość panowie posłowie nie mają ad extrema et periculosa przystępować remedia, ponieważ w takowych okolicznościach pod mocą pluralitatis votorum szkodliwe Rzplitej subministrują się eventa". (Arch. Akt Grodzkich i Ziemskich we Lwowie).

8. Instrukcya chełmska (22 sierpnia) poleca starać się o ubezpieczenie pokoju wewnętrznego i zewnętrznego; „wzmocnić i utwierdzić siły Rzplitej, do którego ułożenia planty medium aukcya połowy wojska polskiego kompanii i pocztów w okrytych chorągwiach, połowy zaś cudzoziemskiego autoramentu piechoty być ma"; cudzoziemcy i nieszlachta mogą być tylko gemejnami i pocztami. Ustanowić oprócz rzetelnych kwart opłatę dziesiątego grosza z królewszczyzn; monopolium tytuniów, tabak, kart, mycek żydowskich; pogłówne żydowskie od każdej osoby; opłatę od mieszczan za noszenie stroju szlacheckiego. Cudzoziemcy nie powinni mieć komendy przy amunicyach, ani też być w fortecach „puszkarzami i indzimierami". Starać się mają posłowie o założenie „publica gymnasia" w miastach stołecznych „dla egzercytacyi wojska nacyonalnego". Żądać oddalenia cudzoziemskich posłów z sali obrad publicznych, zniesienia pogłównego, względem zaś innych środków na aukcyę wojska referować się do ziemi i powiatu dyspozycyi; starać się o przełożenie nuncyuszowi, że prokuracya w Rzymie dekretów przez biskupów unickich o dziesięciny od poddanych uchybia prawom i wolności Rzplitej; zapobiegać przechodzeniu popowiczów do stanu wolnego; czuwać, aby cudzoziemcy, „jako wieść głosi", nie weszli do senatu i ministeryum; aby trybunały i inne juryzdykcye nie wdawały się w sprawy czopowego i szelężnego wojewódzkiego; ustanowić coroczną rewizyę fortecy zamojskiej przez delegatów ziemi chełmskiej i powiatu krasnostawskiego. Żądać zachowania ministeryów w obrębie ich praw i prerogatyw, zniesienia grobel i młynów na „żeglownych" rzekach, odebrania cudzoziemcom dzierżawy dóbr ziemskich, usu-

Digitized by Google

nięcia plebejów z niektórych kancelaryi. „W ligi ścisłe z postronnemi potencyami aby nie wchodzić, ichmciom panom posłom recommendatur“. Nalegać o nieobecność senatorów i ministrów na reasumpcyach trybunału, o ustanowienie kadencyi lwowskiej i osobnego po limicie sądu „per delegatos dla uskromienia korupcyi“, o przeniesienie przysiąg deputackich na sejmiki, podwojenie w ziemi chełmskiej liczby posłów i deputatów; wprowadzić obiór urzędników ziemskich większością głosów; znieść nadużycie komory brzeskiej, jako ustanowionej tylko dla kupców, nie dla szlachty. Żądać sprawozdania na sejmie z gospodarki regencyi kurlandzkiej; otworzyć mennicę, kruszce, ustanowić monopol papierowy, ustalić miary trunków i zbóż w całym kraju, uregulować komunikacyę pocztową dla wygody przejeżdżających, zrównać stopę monety z zagranicą, popierać koekwacyę podatków. „Rewizya przez komisarzów ziemiańskich przed komisyą radomską aby była wojska koronnego na stanowiskach ekspedyowana corocznie. Lustracya kwart przez ziemianów aby była sprawiedliwa“. Przeciwdziałać mają posłowie zbiegostwu chłopów, włóczędze Cyganów. (Odpis w Tekach Pawińskiego — z Relacyi i Oblat Grodzkich Chełmskich, teka 47, k. 393 i n.).

9. Instrukcya bełzka (22 sierpnia) co do obioru marszałka i liberum veto zawiera te same zlecenia, co streszczona przy dyaryuszu sejmu r. 1748 instrukcya 19 sierpnia. Aukcyę wojska przeprowadzać „cum hac sola praecustoditione, aby nie była formowana sub confoederatione etiam cum discrimine sejmu... i jeżeli aukcya wojska nastąpi, aby milicya po województwach rekrutowana była i tamże konsystencyą swoją przez komisarzów od województwa wyznaczoną miała, a do władzy hetmańskiej według konstytucyi dawnych należała. Jako zaś władza hetmańska dawnemi konstytucyami kilkunastą obwarowana, tak i na tym sejmie, aby in toto zmocniona była, domówią się ichmość panowie posłowie, województwa zaś i ziemie mają być obligowane certo in tempore hanc novam erigere militiam i dla nich punktualną obmyślić płacę i leżę w województwach i ziemiach swoich własnych“. „W tej zaś, da Bóg, przyszłej nowo erygowanej milicyi akatolicy mieścić się nie mają... Aby zaś młódź szlachecka sine exercitio in rebus militaribus nie zostawała i owszem każdy pro bono publico, integritate jej i wolności utrzymania mógł być większą pomocą, przeto in hac militia de novo erigenda w każdym

Digitized by Google

województwie jedna chorągiew czyli to piesza, czyli konna ex sola nobilitate constitui powinna, insze zaś chorągwie secundum arbitrium województwa erigi mają“. Na tę nową milicyę obrócone będą przewyżki kwart sprawiedliwych ponad płaconemi obecnie, czopowe i szelężne, jeżeli to możliwem się okaże, i przytem dobra królewskie, duchowne i ziemskie ulegną nowej lustracyi. Starsi żydowscy powinni dać znać Rzplitej, ile który kahał może importować; poczem każdy Żyd, młody czy stary, płacić będzie złotego od swej osoby. Dalej, znacznych sum dostarczyć powinny cło generalne i subsidium charitativum duchowieństwa. Żądać mają posłowie rewizyi łanów, formalnego skasowania ugody hadziackiej, uznania za nieważne reskryptów, jakieby wychodziły na dekreta wszelkiej juryzdykcyi, a pryncypalnie trybunalskie i marszałkowskie. Upomnieć się o reasumpcyę konstytucyi 1649 r.; aby poseł „de quoqunque crimine w izbie poselskiej oskarżony, nie w inszym sądzie, tylko w kole poselskim odpowiadał, którego marszałek z kołem poselskim sądzić ma, a deputat do konstytucyi z tejże prowincyi, z której poseł judicabitur, dekret pisać ma i promulgowany do metryki koronnej oddać ma“. Promowować otwarcie mennicy i reparacyę gór Olkuskich; zobowiązać generała artyleryi koronnej do kalkulacyi na każdym sejmie, a w razie zerwania tegoż — przed hetmanem w. kor.; ustanowić kadencyę trybunału koronnego we Lwowie, znieść punkt przysięgi: „jakom się nie starał“, „ponieważ każdemu honestus ambitus powinien być dozwolony“; uchwalić, aby każde województwo w miastach trybunalskich osobną dla swoich deputatów naprawiało kamienicę. Zabezpieczyć drobnych ziemian przed gwałtami możnych sąsiadów, dokonywanymi zwłaszcza przez lipków. Zakazać ponownych inkwizycyi w trybunałach w rok po osądzeniu sprawy. Zakazać klerowi ritus graeci uzurpacyi tytułów dziekanów, oficyałów i t. p. Pozwolić każdemu dziedzicowi chwytać po miastach i gościńcach zbiegłych swych chłopów i pozywać zaraz do grodu właścicieli dóbr, gdzieby schwytano zbiega. Nadto wiele żądań, zażaleń i poleceń w sprawach miejscowych lub prywatnych. (Arch. Akt Grodz. i Ziemskich we Lwowie, C. Belz. Liber Laudorum, 597, k. 297—309).

10. Instrukcya płocka (22 sierpnia) zakłada „pro primo et principali objecto“ aukcyę wojska, zobowiązuje więc posłów „sub fide, honore et conscientia“ do popierania jej, „nie wdawając się w żadne intrygi, a uchowaj Boże, praktyki z cudzoziemcami“.

Digitized by Google

Co do środków pieniężnych reasumować radzi projekty, ułożone na sesyach prowincyonalnych sejmu grodzieńskiego 1744 r., o kwarcie, subsidium charitativum, cle generalnem, czopowem i szelężnem, o monopolach tabacznym i papierowym, podwyższeniu pogłównego żydowskiego etc.; każe w tych wszystkich materyach „zgadzać się... z Rzplitą, tylko sine aggravatione ubogich ludzi stanu szlacheckiego“; wzamian żąda województwo zniesienia „haraczu bardziej, jak podatku pogłównego“ i koekwacyi wszelkich podatków z lekkopłatnemi ziemiami. Zaleca przestrzeganie porządku sejmowania według ustawy 1690 r.; chce, aby przyszły regulamin płacy wojska, „o którym teraz w trybunałach dopytać się nie można“, rozesłany był do wszystkich województw; oficerowie aukcyonowanego wojska mają być „narodu polskiego i litewskiego ac annexarum provinciarum“, musztra ma się odbywać „prostym językiem“. Posłowie mają zainterpelować, kogo należy, jak spożytkowano sumy, przeznaczane nieraz przez senatusconsilia na artyleryę; nadal też zabezpieczyć los artyleryi i cekauzów. Nalegać, ażeby senat nie rozporządzał nadzwyczajnemi wypłatami ze skarbu i nie wdawał się w sprawy sejmowe; porozumieć się z kolegami co do sposobów pożądanego otwarcia gór Olkuskich i „obwarowania mennicy“; żądać skasowania ceł prywatnych i zapewnienia bezpieczeństwa handlu. Nalegać o „ubezpieczenie“ miast i miasteczek przez odebranie „prowentów, osobliwie handlów od Żydów“ i przez ochronę od prywatnych depaktacyi. „A iż się w tym krzywda wielka dzieje, że poddani nasi od panów swoich uchodzą i wolnemi się czynią po miastach, miasteczkach i na wsiach“, należy tedy ustanowić karę stu talarów za ukrywanie ich i ułatwić rewindykacyę. (Odpis z Arch. Głów. Warszawskiego w Akad. Umiejętności, Ms. 952).

11. Instrukcya wiska (22 sierpnia), podobnie jak wszystkie inne, dziękuje królowi za odwrócenie niebezpieczeństwa wojny od ojczyzny naszej z stratą niepowetowaną dziedzicznego państwa swego; każe w materyach państwowych zawsze znosić się z prymasem i bronić jego prerogatyw; trzymać się królewskiej instrukcyi na sejmiki, a nie dopuszczać do stanowienia „praw nowych, któreby praejudicarent et laederent czy to wolność czyli aequalitatem in praejudicium starych“; ugruntować bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne, radzić o aukcyi wojska, byle bez uciemiężenia dość znędzmonego i zniszczonego kraju;

Digitized by Google

starać się, ile można, o koekwacyę podatków z Małopolską, „nie zapominać“ o kwartach z starostw i dzierżaw, skarżyć się na uciemiężenie szlachty klątwami i pozwami nielegalnymi przed forum duchowne, o „zgwałcenie“ granic przez Prusy; starać się o usunięcie nadużyć z trybunałów, popierać projekty zbawienne dla kraju i ziemi wiskiej. (Odpis z Arch. Głównego Warsz., Visn. Castr. Obl. 3/1323, f. 225, w Tekach Pawińskiego).

12. Instrukcya wyszogrodzka (22 sierpnia) przedewszystkiem każe popierać aukcyę wojska, ale też starać się o ziszczenie wszystkich propozycyi, wyrażonych w instrukcyi królewskiej; należałoby ustanowić pewien termin wykupna dóbr przez dłużników z rąk wierzycieli, aby nie pozostawały one zbyt długo bez dbałych właścicieli, oraz reasumować dawne preskrypcye, niezbędne skutkiem zniszczenia lub zaginięcia wielu ksiąg ziemskich i grodzkich; obostrzyć prawa karne o zabójstwach oraz pojedynkach; zobowiązać wszystkich właścicieli ziemskich do odnawiania granic przy podkomorzym lub komorniku co 25 lat, sub amissione fundorum controversorum pro parte possidentis cedendorum. „Prawa de successionibus, de proportione exdotationis sióstr od braci, że dotąd in volumine legum nie mamy przepisanego, ale tylko vicina lege et praxi communi tutamur in omnibus judiciorum subselliis, więc aby to należycie prawem opisane było“. Zapobiegać mają posłowie wydarciu przez Żydów handlu i szynków z rąk mieszczan katolików, „zubożałych, samą tylko agrykulturą more colonorum bawiących się“; zachowując „pacem de religione cum dissidentibus“, nie pozwalać na stawianie nowych zborów oraz żydowskich bożnic. „Księstwo nasze mazowieckie, że ad commoditatem amplitudinis suae et numerosae nobilitatis ma swoje excepta, tak aby te obserwowane były oraz elekcye generału i sejmików ziemskich posłów na sejm, deputatów i komisarzów na trybunały koronne per pluralitatem votorum stawały, evincent to ichm. panowie posłowie. W razie zaś zerwania generałów mazowieckich w Warszawie, ażeby w tydzień w każdej ziemi według alternaty na miejscu sejmikom zwyczajnym wolno było sobie obrać na trybunały koronne deputata i komisarza“. Zaproponować prawo o natychmiastowym zwrocie zbiegłych poddanych właścicielom pod karą 100 grzywien, a pod odpowiedzialnością przed sądem grodzkim; co do ludzi luźnych rozszerzyć na Mazowsze zatwierdzone laudum średzkie o wolności chwytania

Digitized by Google

ich i zatrzymywania z całym majątkiem w braku dowodów przynależności do pewnego dworu, póki nie upomni się właściciel. Upomnieć się o zachowywanie układu z Urbanem VIII oraz ustawy 1635 r. względem kompozycyi o dziesięciny w dobrach szlacheckich; zawarować, aby kler nie pozywał laików przed sąd duchowny; wyjednać komisyę do rewizyi ksiąg ziemskich i grodzkich wyszogrodzkich, podniszczonych przez Szwedów i Rosyan. (Odpis z Arch. Głów. Warsz., Rel. Grod. Wyszogr. ks. 20, k. 466, w Tekach Pawińskiego).

13. Instrukcya ciechanowska (22 sierpnia), podziękowawszy królowi za zachowanie Rzplitej w pokoju wśród wojny powszechnej naokoło, każe promowować „aukcyą wojska bez obciążenia poddaństwa, a przynajmniej sposób, aby nervus provisionaliter był ad peragendas res futuras utrzymany“, „oporządzenie artyleryi bronią armat, prochów i innych amunicyi i opatrzenie pogranicznych fortec dla zatrzymania pierwszej przynajmniej nawałności“; ekonomią domową, „kupiectw ustanowienie, kupców ubezpieczenie i niesłuszne przez prywatnych ludzi depaktacye, defraudacye skarbu, ceł i protekcyi partykularnych z publiczną szkodą zniesienie“; „dobycie kruszców w górach Olkuskich, otwarcie mennic i bicie monety przy porównaniu onej z sąmsiedzką kurencyą“; przyprowadzenie sprawiedliwości ad bonum ordinem; „zachowanie z sąsiedzkiemi potencyami przyjaźni“ przy zawarowaniu zwrotu zbiegłych poddanych. „Rezydencya i delegacya posłów Rzplitej u dworów postronnych si videbitur potrzebna, konformować się będą ichmość panowie posłowie ad utilitatem Rzplitej“. Kurlandyę należy wydźwignąć z niepewnej sytuacyi i utwierdzić pod władzą króla oraz Rzplitej; celem upomnienia się u skarbu koronnego o prawidłową defluitacyę soli suchedniowej obrany zostaje specyalny poseł, cześnik ciechanowski Józef Piegłowski, z obowiązkiem zdania sprawy ze swych zabiegów. Posłowie mają prezentować opresyę praw szlachty przez duchowieństwo, które nielegalnie nabywa dobra, pozywa szlachtę przed swe sądy w sprawach do nich nie należących, nadużywa ekskomuniki etc.; mają prosić króla o częstsze zaszczycanie Rzplitej swą obecnością; rekomendować, aby cudzoziemcy nie otrzymywali w wojsku, skarbie i żupach intratnych posad; starać się o pomiarkowanie sporów różnych ministrów Rzplitej o władzę; żądać bezstronnego postępowania przy pokwitowaniu podskarbich i in-

Digitized by Google

nych dłużników Rzplitej; przeprowadzić ustawę o zaskarżaniu bezprawnych wyborów deputackich nawet po złożonej przez elekta przysiędze. (Arch. Główne Warsz., Dissoluta gr. ciechanowskie).

14. Instrukcya nurska (22 sierpnia, pod tytułem: Laudum): nie wdawać się sub discrimine sejmu w żadne inne materye przed aukcyą wojska, fundusze na nią uchwalić jednak tylko z dóbr królewskich i duchownych; ustanowić karę infamii i niezdolności do wszelkich zaszczytów na deputata, któryby się wdzierał do trybunału wbrew kontradykcyom części wyborców; krzywoprzysięzcom, przekupującym i przekupionym forum na sejmie oraz kary kryminalne wyznaczyć; obostrzyć przepisy o jednomyślności obowiązującej na wyborach podkomorzych oraz ziemstwa; popierać ziemię warszawską w sporze z duchowieństwem. (Odpis z Arch. Głów. Warszaw. w Tekach Pawińskiego).

15. Instrukcya bracławska (22 sierpnia — w Oblatach Grodzkich Winnickich, w Centralnem Archiwum Kijowskiem Akt Dawnych, № katalogowy 4631, k. 236—251, inny egzemplarz w Ms. 518 Archiwum ks. Sanguszków w Sławucie)—znajdzie miejsce razem z kijowską w „Archiwie Jugozapadnoj Rossii".

16. Instrukcya inflancka (25 sierpnia) składa podziękowanie królowi za troskliwość o dobro Rzplitej, hetmanom za skuteczną ochronę granic, kanclerzom za przezorne rady, zmierzające „ad integritatem dobra pospolitego". Każe zachowywać ściśle porządek sejmowania według ustaw 1690, 1699 i 1736 r. Z aukcyą wojska temporyzować, gdyż zachodzi obawa, czy sąsiedzi nie zechcą obrócić na swoją korzyść naszych sił: dopiero jak czasy i konjunktury się zmienią, stosownie do nich „maturescet consilium względem przymnożenia sił Rzplitej". Jeżeli jednak Rzplita zgodnie uchwalić zechce aukcyę wojska, posłowie „conspirabunt ad communem sensum", byle oparto ją na sprawiedliwem podatkowaniu, mając wzgląd „na jawne kraju naszego dolegliwości z panującej od kilku lat karystyi i znacznej per mortalitatem poddaństwa utraty"; ponieważ przytem pograniczne starostwa inflanckie osadzone są przeważnie ludnością napływową, na której polegać nie można, posłowie dopilnują, aby ich nie obciążano niczem więcej prócz sowitej hyberny, konstytucyą 1717 r. regulowanej. „A jako aukcya wojska szczególnie się ściągać powinna ad propulsanda pericula Rzplitej, tak żadną miarą nie powinna... stabiliri... konfederacyą; wzruszyłaby takowa

Digitized by Google

desperacka impreza cardines status Rzplitej, gdybyśmy, do czego spokojnie per mutua consilia in ordinata sentiendi libertate zgodnie sobie wyperswadować nie możemy, stricto in viscera concivium ferro chcieli wymusić. Nie byłbyż to przykład a condita Republica bez przykładu, żeby summa aequalitas in jure sentiendi na sejmie in ipsa arce swego bezpieczeństwa gwałt i niewolę współbraci swojej cierpieć et armatis legibus podlegać miała? Cóż zatym za fatalne wynikną konsekwencye, zwłaszcza w teraźniejszych na powolną do zguby naszej okazyą wyglądających okolicznościach!... Divisa in se respublica, z sobą się ścierając, provocabit gotowych somsiadów do dania pomocy aequiori niby causae... Zatym, złączywszy się z nami, nasze siły sposobić będą do swoich zamysłów, volentes ducent, nolentes trahent, aż nakoniec wysilonych nas et enervatos w traktatach generalnego pokoju sacrificabunt interesom swoim. A jestże to chwalebny środek, który remota pericula chce praesentissimis redimere periculis et, ne simus miseri, jam facere miseros? A przeto, żeby się na nas nieszczęśliwie nie sprawdziła ta przymówka: Roma suis periit male viribus usa, obtestamur et conjuramus ichmciów panów posłów naszych sub fide, honore et conscientia, żeby gorliwą usilnością ab hoc extremo et desperato remedio wstrzymywali Rzplitą i na żadną, gdyby proponi miała, nie pozwalali konfederacyą. Gdyby jednak wszyscy ichmość panowie posłowie na ten sejm zebrani sine ulla divisione Rzplitej zgodzili się na konfederacyą, to już i nasi ichmość panowie posłowie idem sentient, quod omnes singuli in universum". Nie pozwalać też mają posłowie na nielegalną limitę sejmu. Aukcyę skarbu fundować na źródłach dochodu pewnych i ciągłych. „A kiedy regula proportionis publicznych podatków przez dymy W. Ks. Litewskiego jest penitus niesprawiedliwa, nec ullam rationem równości in contribuendo w sobie zawiera, przeto należy dymy ad naturalem et originalem przywrócić statum, t. j. każdego osiadłego chłopa za dym komputując, i z jego dyskretną płatą tak hybernowej jako też agrariae contributionis uregulować". Pogłówne żydowskie powinno być płacone od poszczególnej głowy, a nie ryczałtową sumą, przytem bez udziału rabinów, lecz do rąk panów, u których Żydzi mieszkają. (Archiwum Ordynacyi Nieświezkiej, Dokumenty historyczne, teka XVII, 2158a).

Digitized by Google

Projekty konstytucyi.

1. Punkta do ułożenia projektów na sejmie warszawskim 1746 r.[1])

1) Securitas interna et externa.

2) Pospolite ruszenie.[2])

3) Reasumpcya konferencyi decisive per deputatos deputandos ex gentibus z postronnemi ministrami.[3])

4) Komisya do lustracyi i rewizyi dóbr królewskich, duchownych i dziedzicznych na wyprowadzenie wszystkich taryf praktykowanych przez konstytucye w Rzplitej, przez komisarzów teraz na sejmie naznaczonych, dependens od Walnej niżej wyrażonej Komisyi.

5) Komisya Walna sub authoritate Majestatis independens do usolidowania, regulowania sprawiedliwych, sine delectu personarum, jak się wyżej wyraziło, taryf.[4])

6) Subsellium temporaneum ac mutabile do poprawy jurium Reipublicae, t. j. o sukcesyach, de soliditate wiecznych i doczesnych zapisów.

7) Komisya a raczej subsellium na sądzenie egzorbitujących deputatów w Piotrkowie i Lublinie.

8) Komisya Ekonomiczna o Olkuszu, miastach i komercyach.

9) Deputacya do ułożenia projektów de modo concludendorum consiliorum według konstytucyi króla Michała.

10) Trybunał radomski.

11) Kwity podskarbich.

12) Aukcyi wojska rozdzielenie in duas classes, prima classis

---

[1]) *Zarówno te* „Punkta“ *jak i poniższy, posejmowej już daty* „Sumaryusz“, *pisane, zdaje się, ręką Karola Podoskiego, kilkakrotnie deputata do konstytucyi, uważamy raczej za dzieło ojca jego, Mikołaja; ogłaszamy je z rękopisu Petersburskiej Biblioteki Publicznej, Polonica, Hist. F. IV, 259.* [2]) *Dopisek ołówkiem:* Okazywania. [3]) *Na marginesie:* Par instrumentum seorsivum dandum ex Archivo Reipublicae legeque approbatum". [4]) *Na marginesie:* Albo tę negocyacyą obrócić do trybunału radomskiego.

Digitized by Google

hic et nunc, przynajmniej w gemejnach, secunda classis po ekspedyowanych i zakończonych lustracyach i rewizyach.

13) Wyprowadzenie ludzi wojennych na usługę Rzplitej ze starostw ukrainnych według konstytucyi.

14) Deputaci z senatu i stanu rycerskiego ad latus regium ad materias status et belli cum conclusiva decisione według innych konstytucyi, signanter konstytucyi króla Michała 1673 r.

15) Gratitudo marszałkom poselskim.

2. Sumaryusz projektów 1746 r.

Propozycye J. Kr. Mości od tronu podane.
Lustracya dóbr Rzplitej.
Securitas interna et externa.
Punkta na sesyą prowincyonalną.
Trybunał skarbowy radomski.
Hyberna.
Concordatum cum Curia Romana.
Commissio ad dislimitationem.
Urzędy ziemskie.
Commissio na uregulowanie płacy wojska.
Ubezpieczenie concludendorum consiliorum.
Correctura trybunału.
Kwarta sprawiedliwa.
Projekt concordati.
Ministerium podskarbstwa kor.
Cło generalne.
Sposoby do aukcyi wojska.
Pospolite ruszenie.
Konferencya z sąsiedzkiemi potencyami.
Czas sejmów i arynga.
Odłożenie sejmu.
Zniesienie pogłównego.
Ultima consumentia.
Projekt szelężnego.
Klucz do projektów.
Punkta do ułożenia projektów.

Digitized by Google

3. La sûreté intérieure et extérieure. [1])

Projet, dressé par les députés pour les constitutions et remis au maréchal de la diète.

Ce fut toujours le premier de nos soins paternels, continués depuis le commencement de notre heureux règne, d'établir sur les fondements les plus solides la sûreté intérieure et extérieure de notre royaume pour le bonheur des Etats de la République. Nous n'avons pas non plus d'autre motif de notre sollicitude à la présente diète que de voir que les illustres citoyens de ce royaume que Dieu a confié à notre gouvernement moyennant leurs libres suffrages, avec lesquels ils nous ont élevé sur le trône, jouissent sans aucun changement d'une tranquille et durable félicité. Pour en donner la certitude ultérieure, nous faisons consister la sûreté intérieure dans le maintien d'une entière confiance entre les Etats, de même que dans l'étroite observation des lois de la patrie pour la dignité de notre personne, et la sûreté extérieure sur le desir, que nous avons de conserver constamment l'amitié des puissances étrangères et voisines. Et puisque celles-ci nous déclarent leur bonne volonté d'observer réligieusement les traités et les alliances, conclues avec nous sans aucune intention de nuire; aussi faisons nous réciproquement un aveu public par la présente constitution des mêmes sentiments envers elles, comme depuis la diète de pacification, terminée heureusement et glorieusement en 1736 nous en avons donné jusqu'à présent des preuves évidentes tant de notre part que de celle des Etats de la République, malgré la difficulté des conjonctures dans presque toute l'Europe.

---

[1]) *Projekty te podajemy w przekładzie francuskim w braku odnalezionego polskiego oryginału; znajdują się one w Ms. Archiwum Ks. Czartoryskich № 586; tłumaczone są dla Augusta III albo dla Brühla, pisane ręką Jacka Ogrodzkiego; noszą № 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8; liczbą 1 była niewątpliwie oznaczona Arynga.*

Digitized by Google

4. Les conférences avec les ministres des puissances étrangères.

Remis au même.

Reprenant les conférences, ordonnées par les diètes de 1726 et 1736, nous destinons pour commissaires à la place de ceux qui sont morts depuis ce temps là, du sénat NN et de l'ordre équestre NN.

5. L'arrière-ban de la Couronne de Pologne et du Grand Duché de Lithuanie.

Remis au même.

Pour que nous ayons la défense naturelle, prête contre tous les accidents qui pourraient survenir à la République, nous réservons dans notre pouvoir jusqu'à la prochaine diète l'arrière-ban de toute la Couronne de Pologne, du Grand Duché de Lithuanie et des provinces y annexées, du Duché de Livonie, de celui de Courlande et du districts de Pilten, réassumant là-dessus les anciennes lois, nommément les constitutions des années 1621, 1634 et 1677. Nous voulons en même temps que les revues dans les provinces et palatinats soient mises en usage conformément aux anciennes lois.

6. Temps pour les diètes ordinaires.

Remis au même.

Pour une plus grande commodité et sur le désir des Etats de la République nous transférons au premier lundi après la Saint-Barthélemy le temps des diètés ordinaires qui a été assigné par la constitution de 1717 pour le premier lundi après la St. Michel.

Digitized by Google

7. Projet pour obvier aux parjures et aux corruptions dans les tribunaux.

Dressé par les députés pour les constitutions en 1746.

Voulant déraciner et empêcher les fréquents dans les tribunaux parjures et corruptions, lesquelles par de grandes injustices attirent les malédictions et la colère de Dieu sur tout le royaume, statuons que ces mots: „Je n'ai pas recherché (d'être député)“ soient ôtés de la formule du serment des députés. De plus, enjoignons que les officiers des jugements terrestres ayent dans l'admission des députés au serment des égards particuliers à des justes objections qu'on leur ferait, pour qu'il n'entrent point dans l'exercice de cette fonction par des moyens illégitimes. Et puisque la constitution de 1699 ne peut pas obvier efficacement aux corruptions et aux injustices qui en résultent, ainsi nous renvoyons ceux qui oseraient se laisser corrompre, et quand cela leur serait prouvé par la partie plaidante:

<table>
<tr>
<td>
ou aux jugements de la diète, lesquels nous voulons proroger uniquement pour de pareilles causes à la prochaine diète et que nous promettons de tenir chaque semestre,
ou aux jugements de relation,
ou à la commission de Radom, laquelle jugerait ces causes après qu'elle aurait fini ses jugements ordinaires,
ou à un nouveau jugement, composé des députés du sénat et de l'ordre équestre.
</td>
<td>lequel de ces quatre moyens serait trouvé le plus convenable.</td>
</tr>
</table>

8. Projet pour proroger le tribunal de Lublin.

Dressé par les députés pour les constitutions en 1746.

Pour satisfaire à la grande quantité des procès et des régîtres, où les causes sont inscrites, nous prorogeons le temps du tribunal de Lublin conformément à la constitution de 1676 depuis la Saint-Thomas jusqu'au dimanche des Rameaux, dans quel temps ce tribunal doit juger selon les termes fixés par la loi et

Digitized by Google

sans interruption les causes ex conservationibus, remissionibus, officii, cassandarum, arianismi, expulsionum et termini tacti.

9. Projet pour conclure les conseils publics.

Dressé par les députés pour les constitutions en 1746.

Il résulte beaucoup de dommage au dedans et au dehors pour tout le Royaume que Dieu a confié à notre gouvernement, de ce que plusieurs projets et quelquefois tous, étant déjà concertés, les diètes deviennent infrúctueuses par l'opposition sur un seul projet qui ne plait pas; ainsi pour obvier à un inconvenient si nuisible, nous statuons du consentement unanime de tous les Etats de la République et conformément à la constitution de 1659 sous le règne du roi Jean Casimir, notre prédécesseur, la loi suivante pour finir les diètes, que les projets et les constitutions, dressés premièrement dans la chambre des nonces et lesquels y seront lus et notés par le maréchal des nonces, puis lus pour la seconde foi dans la chambre des sénateurs, et sur lesquels il y aura consentement de tous les Etats, quand il seront en même temps signés par les députés du sénat, par le maréchal des nonces et par les députés de l'ordre équestre, soient insérés dans le volume des lois; et que les autres matières, sur lesquelles on ne serait pas d'accord, soient renvoyées per recessum à la prochaine diète, laquelle doit commencer par ces matières. Et pour que les diètes parviennent à la fin selon l'ordre prescrit, nous réassumons làdessus les constitutions de 1690, 1726 et 1736. Mais pour qu'il ne se glisse point des fautes dans des constitutions, et pour que les projets, concertés dans la chambre des nonces, soient lus sans confusion au sénat, la chambre des nonces doit se joindre à celle des sénateurs cinq jour avant la conclusion de la diète selon la loi expresse, et cette jonction ne pourra pas être arrêtée sous quelque prétexte que ce soit.

Digitized by Google

10. Komisya Walna. [1])

Chcąc przyprowadzić do skutku konstytucye annorum 1629, 1661, 1662, 1673, 1569 et 1601 o podatkach, lustracyach i rewi-

---

[1]) *Drukujemy ten projekt według egzemplarza, zawartego w Ms. Arch. Czart. № 587, ręki Jacka Ogrodzkiego, uwzględniając nadto inne redakcye, a mianowicie w Ms. Mosk. Arch. Min. Sprawiedliwości, Metr. Lit., IV, 65, Ms. Bibl. Ord. Zamoyskich № 1734 (papiery Jana Fryderyka Sapiehy) i czterech kopii petersburskich, Ms. Bibl. Publicznej, Polonica, Hist. F. IV, 259; z tych jedna* (**III**) *stanowi redakcyę ostateczną, niemal identyczną z egz. Arch. Czart., a pochodzi, jak widać z charakteru pisma, z kancelaryi Mikołaja Podoskiego. Dwie inne,* **IIa** *i* **IIb** *stanowią równoległe redakcye pośrednie, pochodne do czwartej,* **I**; *tę ostatnią, tej samej ręki co i* **III**, *dał zapewne pierwotny autor projektu, Podoski, paru osobom do opracowania w szczegółach, poczem ułożył z ich pomysłów projekt ostateczny. Zaznaczamy nawiasem, że dopiski na jednej z pośrednich redakcyi są ręki And. Stan. Załuskiego, na drugiej — niewiadomego redaktora, którym nie był, zdaje się, ani żaden z ministrów Rzplitej, ani żaden z Czartoryskich, Poniatowskich lub Podoskich.—W powyższym Ms. Metryki Litewskiej znalazło się też przygotowane na sejm 1748 r. streszczenie projektu Komisyi:*

Punkta esencyonalne projektu na Komisyą Generalną:

Reassumitur commissio 1736 niedokończona i o rewizyach dawne prawa. Komisyi tej prezydować ma książę prymas czy pierwszy in ordine biskup. Dyrekcyą ma mieć jmp. krakowski lub in absentia pierwszy in ordine senator. Komisya ta, ex ordine senatorio et equestri composita, w zamku zasiadać będzie po sejmie w terminie N. Facultatem ma mieć limitandi. Termin jej do przyszłych sejmików przedsejmowych 1750 non obstante absentia, byle komisarzów było 24. Sądzić będzie in forma trybunału radomskiego. Nakaże komportacyą ze skarbu wszystkich taryf. Naznaczy lustratorów i rewizorów bene possessionatos. Uformuje tabelle, do którego powiatu którzy rewizorowie jechać mają. Instruktarz uformuje, jak przy rewizyi lustratorowie postępować mają. Dobra wszystkie, żadnych non excipiendo, zleci lustrować królewskie, duchowne i ziemskie. Lustratorowie zjadą do miast grodowych i tam wydadzą uniwersał po parafiach. Porządnie spisywać będą wszystkie genera taryf. Lustratorowie nie samą liczbą, ale i słowami wypiszą każdą taryfę specifice. Zlustrowawszy, podadzą ad acta castrensia taryfę, ażeby każdy posesor

Digitized by Google

zyach w dobrach naszych wszystkich nemine excepto, królewskich, duchownych i szlacheckich, miastach, miasteczkach i wsiach, w Koronie naszej polskiej cum annexis provinciis znajdujących się, Komisyą Walną w zamku warszawskim na dzień N. w roku N., etiam cum facultate limitandi, si necessitas postulaverit, naznaczamy.

Do której przy przytomności naszej, jeżeliby tego walna była potrzeba, Najprzewielebniejszego w Bogu prymasa, z senatu biskupów N., wojewodów i kasztelanów N. z wielm. ministrami i podskarbiemi seu cum officiis eorum, ex equestri ordine z obudwóch prowincyi N. delegujemy.

Którzy delegowani komisarze absentia unius vel plurium non obstante, dummodo 24 adsint, zjechawszy się do zamku warszawskiego na dzień wyżej wyrażony, pod prezydencyą Najprzewielebniejszego w Bogu prymasa albo najpierwszego naten-

---

widział, jak wieś jego opisano. Egzemplarz rewizyi odwiezą do Komisyi Generalnej i oddadzą. Komisya zrewiduje lustracyą, i w omyłkach, błędach, folgach, przeładowaniach, omisyach i defektach judicialiter oneż poprawi pluralitate votorum. Tak poprawione i wyperfekcyonowane taryfy, ad mundum przepisane i podpisane, odda do skarbu koronnego ad referendum Rzplitej. Komisarze przysięgę ante omnia wypełnią, że sprawiedliwie się sprawią. Każdemu wolno będzie pozwać do Komisyi lustratora i dowieść, że albo źle opisał, albo komu pofolgował. Lustrator irrealis lub posesor, gdy mu dowiedziono będzie przez komisyą, pro qualitate delicti karany być ma privatione vocis activae, inhabilitate ad quaevis munia i wieżą lub grzywnami. Komisya nic inszego sądzić nie będzie mogła, tylko to, co się będzie ściągało do ułożenia sprawiedliwych taryf. Lustratorowie omni securitate mają gaudere. Gdyby się kto lustrować nie dał, jmp. hetman ludzi doda staroście, a starosta praebebit assistentiam lustratorowi. Lustrator etiam in contumaciam posesora konskrypcyą sprawiedliwą uczynić powinien. Akta i dekreta Komisyi connotabunt jeden ex ordine senatorio, drugi ex equestri, i przysięgną super fideli connotatione et secreto stubae. Rewizye będą kwart, hybern, dymów, łanów, głów, karbów, beczek, kotłów, garnców, młynów; od każdego konskrypcyi rodzaju da każdy posesor grosz i dwa i trzy, jak decidetur. Te pieniądze lustratorowie do Komisyej odwiezą, a ta według proporcyi płacy wszystko między lustratorów podzieli. Na drogę zaś w rekompensę tymże lustratorom skarb koronny da pieniędzy z aukcyi pogłównego żydowskiego, ażeby lustratorowie nie byli graves possessoribus.

Digitized by Google

czas biskupa [1]) ex spirituali, a pod laską senatora, ministra lub ze stanu rycerskiego pierwszego in ordine ex saeculari statu, ufundowawszy juryzdykcyą sposobem i obyczajem trybunału skarbowego koronnego radomskiego, najpierwej komportacyą do sądu swego taryf wszelkich, lustracye i rewizye starostw, dzierżaw i królewszczyzn wszystkich w skarbie koronnym znajdujących się et quorumvis actuum, podatki przedtym praktykowane elucidantium, nakażą, a potym lustratorów i rewizorów ad hunc expediendum actum, rozsądnych i sumiennych ludzi, dobierając, do pomienionych lustracyi i rewizyi ordynować będą z wszelką i pełną mocą, aby rozjechawszy się, według tabeli i instruktarza, mocą tej Komisyej postanowionego i każdemu z osobna podanego, dobra wszystkie po prowincyach i województwach, ziemiach i powiatach, miasta, miasteczka i wsie królewskie, duchowne i szlacheckie nemine excepto lustrowali i rewidowali, to jest, aby każdy lustrator i rewizor w tych województwach, ziemiach i powiatach, które mu in tabella distinctim podane będą, zjechawszy do miasta głównego powiatowego, gdzie się sądy ziemskie lub grodzkie odprawiać zwykły, wydawszy uniwersał przez parafie, swój wydział porządnie spisował, żadnego miasta, miasteczka ani wsi antiquae et novae locationis et erectionis nie opuszczając. Instruktarz in ordine do wyprowadzenia przez lustratorów i rewizorów wszystkich taryf, w konstytucyach ut supra na wszystkie genera podatkowania in futurum wyrażonych, taż Komisya warszawska porządnie cum omni exactitudine ułoży i postanowi, oraz tym lustratorom i rewizorom per seorsivas tabellas każdemu distinctim rozda. [2])

Którzy lustratorowie i rewizorowie wszystkie, ut supra, generaliter dobra cujuscumque status et conditionis, realiter et fideliter bez żadnej folgi i ochrony, ekscepcyej i dystynkcyej wszelkich osób, sprawiedliwie zrewidowane, zlustrowane i do skutku zupełnego przyprowadzone, słowami i liczbami spisawszy et ad acta proprii districtus castrensia vel terrestria podawszy, tu do zamku warszawskiego na tęż Komisyą Walną komportować po-

---

[1]) *Pośrednia redakcya Ms. petersb. dodaje:* pod dyrekcyą j. w. kasztelana krakowskiego. [2]) *Tu na marginesie* **IIa** *dopisek niewiadomej ręki:* Przysięgi lustratorów nie trzeba, komisarzów trzeba.

Digitized by Google

winni będą. Które lustracye i rewizye, przez tychże lustratorów i rewizorów wywiedzione i authentice wypisane, w omyłkach, błędach, omissach i defektach judicialiter redukowane, zebrawszy w księgi wszelkie genera podatków, wypisując per provincias, palatinatus, terras et districtus, rękami swemi podpisawszy, do skarbu koronnego ad referendum Rpcae na przyszły sejm oddadzą.

Ci zaś urodzeni komisarze przed Najprzewielebniejszym w Bogu prymasem, albo najpierwszym natenczas biskupem prezydującym i senatorem lub ministrem, albo ex equestri ordine najpierwszym laskę trzymającym według roty praesenti lege postanowionej przysięgę wykonać powinni będą:

Ja N. przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu, że sprawy wszystkie, którekolwiek ex reatu vel actoratu na sądach Walnej Komisyi przypadać będą, bez wszelkiego respektu na osoby, sprawy, kondycye, secundum partium controversias i według dokumentów sądzić sprawiedliwie będę, secreta judicii non pandam. Tak mi Panie Boże dopomóż.

Ta Komisya Walna in forma et figura supremi judicii a Republica formati et constituti będzie miała wszelką moc pluralitate votorum wszelkie defekta i błędy poprawiać, aggravatos, injuriatos vel alleviatos ad instantiam cujusvis praevia citatione in quattuor septimanis ab actu recognoscenda coram actis authenticis proprii districtus relationis sprawy wszystkie i materye roztrząsać i decydować, i dotąd trwać powinna będzie, dokąd lustratorowie i rewizorowie wszystkich lustracyi i rewizyi modo praemisso nie zakończą i one porządnie spisane, w księgi introligowane, na tęż Komisyą komportować nie będą.

A gdy Rzplita we wszystkich prawach swoich nad tym największego doznaje zawodu, że na przestępców surowe non interponuntur rygory, więc, jeżeliby ktokolwiek ważył się przeciwić teraźniejszemu postanowieniu tak względem lustracyi i rewizyi instruktarzem opisanych jako i w innych do tej Komisyi należących sancitach, więc taki activa et passiva voce carere i być incapax omnium honorum oraz poenis personalibus et crumenalibus karany powinien.

Lustratorom i rewizorom securitas ojczystemi prawami opisana służyć powinna. Tudzież, gdy tego potrzeba będzie, za dyspozycyą tejże komisyi in scripto daną j. w. hetman koronny ludzi wojskowych tyle, ile potrzeba będzie, do starostów grodo-

Digitized by Google

wych tymże lustratorom i rewizorom aby dodawał, mocą teraźniejszego postanowienia zlecamy. I owszem lustratorowie i rewizorowie przy starostach grodowych i żołnierskiej pomocy według danego sobie instruktarza wszystkie taryfy spisować et quam meliori, ut supra, modo wyprowadzać, renitentes et refragarios teraźniejszemu prawu poenis legibus descriptis karać [i te lustracye i rewizye non obstante quavis contumacia et renitentia quorumvis possessorum sive haeredum dóbr, quam exactissime perficere powinni] [1]).

Tejże Komisyi acta, decreta et quaevis alia judicata dwóch, jeden ex senatorio, drugi ex equestri ordine do pióra naznaczeni, praevio seorsivo in facie całej Komisyej praestando juramento, jak najporządniej trzymać, w księgi introligować i do skarbu koronnego oddać powinni. [2])

Od każdego zaś zlustrowanego, zrewidowanego i porządnie spisanego wszystkich podatków rodzaju każdy posesor lustratorom i rewizorom grosz vel dwa, vel trzy, vel cztery pod rygorem N. zapłacić powinien.

Te zaś wybrane groszowe każdy lustrator i rewizor z regestrami quantitatis wszelkich podatków, to jest łanów, dymów, głów, beczek, karbów, kotłów piwnych, garnców gorzałczanych i innych, porządnie spisanemi, na tęż Komisyą komportować powinien i za kwitami tych, którzy archiwum tej Komisyej trzymać będą, oddawać. Zebrane zaś i skomportowane pieniądze taż Komisya secundum proportionem prac i fatyg każdemu lustratorowi i rewizorowi, nic przy sobie nie zostawiając, wypłacić tenebitur.

Lustratorom i rewizorom, nim się na swoje miejsca od tej

---

[1]) *Zamiast tych wyrazów w I czytamy:* będą. [2]) *Pierwotna redakcya zawierała tu ustęp:* Tranzakcye te wszystkie, którekolwiek od tej Komisyi wychodzić będą, powinny być ręką którego wielm. pieczętarza podpisane i w kancelaryi koronnej większej lub mniejszej zapieczętowane.—*Redakcya Arch. Czart. podaje na marginesie następującą rotę przysięgi:* Ja N. przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu, że dekreta i wszystkie tranzakcye, którekolwiek ex re et necessitate na Komisyej Rzplitej postanowione i ferowane będą, fideliter tak dekretarz jako i protokuł do tej tylko Komisyej należące wiernie i sprawiedliwie konnotować i spisywać będę, tudzież acta porządnie trzymając, w księgi introligowawszy, ad archivum Rplicae oddam. Tak mi Panie Boże dopomóż.

Digitized by Google

Komisyej, przez wydane osobliwie tabele naznaczone, rozjadą, żeby skarb koronny ex proventibus Rplicae lub z aukcyi pogłównego żydowskiego ad interim, niżeli groszowe wybrane będzie. według pomiarkowania odległości miejsca, prac i fatyg za dyspozycyą tejże Komisyej, pro vialibus wydał i podzielił, naznaczamy.

Jurament wielmożnych urodzonych komisarzów.

Ja N. przysięgam Panu Bogu w Trójcy Św. Jedynemu, iż do niniejszej Komisyi obrany, wszystkie punkta w niej wyrażone jako najwierniej i najsprawiedliwiej do skutku przyprowadzić mam, dóbr moich i niczyich nie ochraniając, nikomu faworu, folgi, przyjaźni świadczyć, ani też nienawiścią i żadną korzyścią, korupcyą uwodzić się nie będę, owszem, mając przed oczyma zbawienie duszy mojej, bojaźń Bożą, poczciwość osoby i miłość ojczyzny, sprawiedliwie i dokładnie wszystkiego indagować, jeden drugiego przestrzegać, sprawy wszystkie, którekolwiek ex reatu vel actoratu na sądach tejże Komisyi przypadać będą, bez wszelkiego respektu na osoby, stany i kondycye secundum partium controversias i według dokumentów sprawiedliwie sądzić, inter aggravatos vel alleviatos sprawiedliwe pomiarkowanie tudzież in defectuosis lustrationibus rzetelną dyscernencyą czynić, a jeżeliby ex ordine, przypadła na mnie dyrekcya, porządnie i rzetelnie regestrować, vota spisować i jak najdoskonalej takową Komisyą, nie biorąc etiam sponte danych, ani też pretendując żadnych prorsus ni od kogo rzeczy, ekspedyować i finaliter nic nad postanowienie Rzeczypospolitej nie czyniąc, powinien będę, oraz secreta judicii non revelabo. Tak mi Panie Boże dopomóż i niewinna męka Chrystusa Pana.

11. Komisya Walna.[1]

(Wielkiego Księstwa Litewskiego).

Prowincya W. Ks. Lit. uniformiter z Małą i Wielką Polską prowincyami na zmiarkowanie wszelkich prowentów i uregulo-

---

[1]) *Ms. Bibl. Ord. Zamoyskich № 1734.*

Digitized by Google

wanie nowych omnis generis podatkowania taryf, nil quidquam derogando konstytucyi z r. 1717 o niezawodnej wojsku płacy postanowionej, takowe przedsiębierze sposoby.

Reasumując konstytucye annorum 1629, 1667, 1662, 1673, 1569 et 1601 o podatkach i lustracyach, poborach i rewizyach w dobrach wszytkich nullis exceptis, królewskich, duchownych, szlacheckich, miejskich, w miastach, miasteczkach i wsiach w Wielkim Księstwie Litewskim, Żmujdzkim i Inflanckim znajdujących się, Komisyą Walną grodzieńską na dzień N. w roku N. etiam cum potestate limitandi, si opus fuerit, naznaczamy. Do której sub authoritate nostra regia z senatu wielm. biskupów NN., senatorów świeckich NN. z wielm. ministrami, a ex equestri ordine NN. delegujemy. Którzy to delegowani komisarze absentia unius vel plurium non obstante, dummodo N. adsint, zjechawszy się do zamku naszego grodzieńskiego na dzień wyżej wyrażony, i jurament wszyscy in rotam infra expressam przed ziemstwem czyli grodem grodzieńskim wykonawszy, marszałka i pisarza ex equestri ordine e medio sui per pluralitatem votorum obiorą.

A po ufundowanej juryzdyce i po komportowanych ad hunc actum podymnego, czopowego i innych, jakie mogą reperiri, taryfach (które tak urodzony skarbny W. Ks. Lit. ex archivo, jako też urzędy wszystkie grodzkie i miejskie na dzień N. praesenti sancito komportować obligantur), najpierwej instruktarz ad investigationem podymnego, czopowego, hybern, kwart, pogłównego żydowskiego, monopoliorum i innych wszelkich praktykowanych podatków sporządzą oraz urodzonych lustratorów, ludzi rozsądnych i sumiennych, seorsive do każdego województwa i powiatu, jako też księstw Żmujdzkiego i Inflanckiego naznaczywszy, na lustracye i rewizye ordynować będą.

Którzy to urodzeni lustratorowie, zjechawszy się do miasta sądowego tego województwa lub powiatu, do którego przez Komisyą naznaczeni będą, i przysięgę in rotam N. przed urzędem grodzkim tamecznym, a gdzieby grodu nie było, tedy przed pobliższym wykonawszy, po wydanych od siebie uniwersałach dobra generaliter wszelkie i wszystkie cujuscumque status et conditionis realiter et fideliter bez żadnej folgi, ochrony, ekscepcyi i dystynkcyi osób sprawiedliwie zlustrują i takową lustracyą słowami i liczbą spisawszy, jedne egzemplarze z podpisami rąk swoich

Digitized by Google

przy grodach lub surogatoryach, gdzie grodów niemasz, zostawią, drugie na Komisyą do Grodna komportować będą.

Od każdego zaś zlustrowanego, zrewidowanego i porządnie spisanego wszystkich podatków rodzaju każdy posesor lustratorom groszy N. od złotego pod rygorem N. zapłacić powinien. Te zaś wybrane groszowe każdy lustrator z regestrami quantitatis wszelkich podatków porządnie spisanemi na tęż Komisyą komportować powinien, a zebrane i skomputowane takowe pieniądze taż Komisya secundum proportionem prac i fatyg każdemu lustratorowi, nic przy sobie nie zostawując, wypłacić tenebitur.

A tak ta Komisya Walna, in forma judicii a Republica constituta, będzie miała moc pluralitate votorum aggravatos vel alleviates porównywać, lustratorów favorabiliter aut injuriose lustrujących poenis arbitrariis juxta meritum delicti sądzić, i dotąd trwać będzie powinna, póki po zakończonych i komportowanych do siebie lustracyach omnis generis podatkowania taryf nie ułoży, które z podpisami marszałka, pisarza i komisarzów do skarbnego ad referendum Reipublicae na przyszły sejm przy kończącej się Komisyi oddane być mają. Któremu to Stanów Rzplitej postanowieniu ażeby się zadość we wszystkim i od wszystkich stało, wszyscy cujuscumque status et proëminentiae, ritus, religionis et conditionis possessores bonorum takowej lustracyi w dobrach swoich ażeby nie bronili, sub poenis przez tęż Komisyą juxta meritum przewinienia decernendis stringuntur et obligantur.

Jurament urodzonych komisarzów.

Ja N. przysięgam Panu Bogu w Trójcy Św. Jedynemu, iż do niniejszej Komisyi obrany, wszytkie punkta w niej wyrażone jako najwierniej i najsprawiedliwiej do skutku przyprowadzić mam, dóbr moich i niczyich nie ochraniając, nikomu faworu, folgi, przyjaźni świadczyć ani też nienawiścią i żadną korzyścią, korupcyą uwodzić się nie będę, owszem, mając przed oczyma zbawienie duszy mojej, bojaźń Bożą, poczciwość osoby i miłość ojczyzny, sprawiedliwie i dokładnie wszystkiego indagować, jeden drugiego przestrzegać, sprawy wszystkie, którekolwiek ex reatu vel actoratu na sądach Walnej Komisyi przypadać będą, bez wszelkiego

Digitized by Google

respektu na osoby, stany i kondycye secundum partium controversias i według dokumentów sprawiedliwie sądzić, injuriatos et aggravatos porównywać i jak najdoskonalej takową Komisyą, nie biorąc etiam sponte danej ani też pretendując żadnej prorsus ni od kogo rzeczy, ekspedyować, i finaliter nic nad postanowienie Rzeczypospolitej nie czyniąc, powinien będę oraz sekreta judicii non pandam. Tak mi Panie Boże dopomóż i niewinna męka Chrystusowa.

Jurament urodzonym lustratorom.

Ja N. lustrator przysięgam Panu Bogu w Trójcy Św. Jedynemu, iż podczas niniejszej lustracyi, novella lege naznaczonej we wszytkich dobrach ziemskich, duchownych, hybernowych, ekonomicznych, miejskich, królewskich, w miastach, miasteczkach, sprawiedliwie według instruktarza Komisyi Walnej inwentować i sprawić się mam, dóbr mych i niczyich nie ochronić, nikomu faworu, folgi, przyjaźni świadczyć, ani też nienawiścią i żadną korzyścią uwodzić się nie będę, ale owszem, mając przed oczyma zbawienie duszy mojej, bojaźń Bożą, poczciwość osoby, miłość ojczyzny, sprawiedliwie i dokładnie wszytkiego indagować będę, jeden drugiego przestrzegać i jak najdoskonalej takową lustracyą, nie biorąc żadnej, etiam sponte danej, ani też pretendując żadnej prorsus nad ustanowione salarium rzeczy, ekspedyować, a ekspedyowane ad actum Komisyi Walnej komportować będę. Tak mi Panie Boże dopomóż i niewinna męka Chrystusowa.

12. Przyczynienie sive aukcya sił i obrony Rzplitej. [1]

Stany Koronne i W. Ks. Litewskiego na sejm teraźniejszy zgromadzone, z własnej i świeżej eksperyencyi uważywszy, jako

---

[1]) *Ms. Bibl. Jagiellońskiej № 101, V (kopiaryusz Piotra Małachowskiego); tenże projekt w Ms. Bibl. Publ. Petersburskiej, Polonica, Hist. F. IV, 259, z mylnym tytułem, świadczącym, jakoby został on ułożony na komisyi 1748 r. (sic) pod prezydencyą „niegdy prymasa" t. j. snać Teodora Potockiego; błędy obu tych wersyi dość wadliwych poprawiamy w niektórych miejscach za pomocą niedokończonej trzeciej w Ms. Arch. Czartoryskich № 591.—Poniżej kladziemy wzięte z Ms. Bibl. Baworow-*

Digitized by Google

Rzplita Polska in meditullio sąsiedzkich potencyi zostająca, ani ad intrinsecas ich rationes żadnym sposobem nie mieszająca się,

---

skich we Lwowie, № 55 (kopiaryusz Franciszka Bielińskiego), niewiadomego autora Sposoby na aukcyą wojska die 28 Octobris 1746:

1-o. Czopowe i szelężne, które ex publico pochodzi, nil justius, ażeby na publiczny interes było obrócone. Rachują przeszło trzykroć sto tysięcy miast, miasteczek i wsi w Polszcze; rachując jedno na drugie, ażeby tak w mieście jako i na wsi beczka piwa na tydzień wychodziła, przychodziłoby na jeden dzień circiter pięćdziesiąt tysięcy beczek. Rachując od każdej beczki złoty, przypada na rok ośmnaście milionów dwakroć pięćdziesiąt tysięcy złotych, a jeżeliby się zdawało drogo złoty dawać od beczki, tedy są in supplementum insze trunki, jako to: wina, miody, tudzież gorzałka, od którychby trunków altero tanto czopowe uczynić mogło.

2-o. Ultima consumentia w miastach jest niemniej bez konsyderacyi, i owszem, dla wielu jest napojem woda; bez jedzenia nikt się obejść nie może, ale trzeba mieć wszelką przezorność w opisaniu i dyspozycyi, aby takowa egzakcya nie obracała się na egzaktorów, minimam partem na publiczną potrzebę importując.

3-o. Monopolia papieru, tabaki, i jeżeliby jeszcze które być mogły; papier aby był do tranzakcyi prawnych stemplowany, do mniejszych tańszy, do większych tranzakcyi droższy, ale i w tym trzeba wielkiej przezorności, ażeby przez atendentów i egzaktorów monopoliorum już upadłe handle bardziej jeszcze nie były zniszczone, ale żeby certi quanti mógł być na nich niezawodny fundusz.

4-o. Pogłówne żydowskie, nie rachując, tylko Żydów żonatych i wdowców, przez co dzieci będą ekscypowane, a każdy Żyd żonaty lub wdowiec handlem się lub rzemiosłem bawi. Niemasz Żyda najuboższego, któryby na wymyślne składki żydowskie et principaliter na ekspensa starszych nie importował dziesięciu złotych, inni według handlu po kilkadziesiąt importują. Można zaś w Koronie i Litwie rachować Żydów żonatych i wdowców milion i to najmniej, a gdyby z nich każdy dał po ośm złotych, byłoby ośm milionów: które złotych ośm redukując per divisionem na dni nie przypadałoby na dzień na Żyda tylko po dwa szelągi; prócz tego zaś obwarować, ażeby ich starsi nie darli, gdyż każdy powinien żyć z swego handlu. Jest non postremae importantiae ten podatek i powinienby być przy rzetelnej egzakcyi sine ulla aggravatione, gdyżby z tego podatku mogło być ze dwadzieścia kilka tysięcy piechoty, ale dojść certum numerum Żydów, potrzeba na to naradzenia się. a mogą się wynaleźć sposoby.

Digitized by Google

owszem, dla pozyskania externae et internae suae tranquillitatis aestus ich martiales unikająca, zachowanie exactae neutralitatis

---

5-o. Łany wybranieckie nową taryfą spisać i z tych rachując z każdego po złotych sto, byłaby niemała importancya in augmentum wojska. Przyłączam do tego i młynne od każdego koła salvis realibus taryffis.

6-o. Kwarta ze starostw, redukując tę habito respectu annorum calamitatis do ósmej części, ażeby i benemeriti mieli panem benemerentium i Rzplita suplement; naprzykład, gdy królewszczyzna czyni przy dobrych czasach ośm tysięcy, bez ekscepcyi dobrych i złych lat ażeby tysiąc złotych importowała.

7-o. Na miejsce pogłównego, które koniecznie znieść trzeba, spisaćby satius łany nową taryfą i według każdego kraju obfitości gruntu i sposobności commercii, wziąwszy propozycyą, postanowić łanowe, jako naprzykład w województwie krakowskim, mającym i grunt dobry i odbyt na zboża dziesięć złotych z łanu, co przypada po dziesięć groszy z morgu, w Prusach po złotych piętnaście, w województwie łęczyckim po pięć złotych, ponieważ to oddalone a commercio i grunta ma mokre, et sic consequenter servata proportione. Przez to extenderetur podatek na dworskich i chłopskich gruntach z folgą poddaństwa, których ruina nic nie jest inszego, tylko upadek panów; to jednak, jako się rzekło, salva nowych taryf descriptione.

8-o. Jeżeliby się zdawało, zgadzam się na trzydziestą część intrat z dóbr dziedzicznych pro amore patriae et securitate in vita, idque według taksy in actis publicis znajdującej się.

9-o. Namieniam cum venia ichmciów duchownych, ażeby, jako ze starostw octavam partem importowali, z intrat swoich pro charitate patriae, od których się charitas zaczynać powinna, salva bonorum regalium et spiritualium simili jako dóbr ziemskich immunitate, jako są ad corpus Rzplitej należące. Nie będzie tedy Rzplita in integritate, kiedy te będą zrujnowane, et insuper, zrujnowawszy żołnierz konsystencyami podczas rewolucyi dobra królewskie i duchowne, będzie przyciśniony legalitate przenieść się do ziemskich.

10-o. I to partykularny dla wielkiej łatwości na aukcyą wojska sposób, a tymbardziej kosztowniejszy ex suis consequentiis, ażeby każdy posesor co trzy lata podawał regestr do grodu, któryby prima vice poprzysiągł, wiele ma chałup, które aktualnie są osiadłe, a nie więcej w każdej, jak jeden gospodarz rolny. Inquantum by zaś kto nierzetelny podał regestr, tedy ad instantiam sąsiada lub cujusvis nobilis, lub ad instantiam instygatora officii lub judicii tego powiatu, który ad attendentiam takowej rzetelności powinien być przysięgą obligowany, za każdą utajoną

Digitized by Google

przysiągłszy i z nim się publica sejmu przeszłego declaratione postronnym potencyom oświadczywszy, przecie przy szczupłym wojska utriusque gentis kompucie na sejmie anni 1717-mi regu-

---

chałupę wypłacił grzywien tysiąc. Łatwo będzie można proportionate według każdego kraju, handlu i obfitości gruntu podatek postanowić. Będą przez to ci płacić, którzy mogą zarobić, a nie ci, którzy, komorą siedząc, ledwie na wyżywienie swoje wystarczają. Będzie Rzplita wiedzieć, wiele ma wsiów, consequenter będzie miała rzetelne taryfy bez ekspensy na ichmciów panów komisarzów z województw, ziem i powiatów będzie łatwa potym indagacya łanów i ludzi, gdyby przyszło tych taryfy spisywać, i mogłaby być pewniejsza rzetelność tych taryf.

11-o. Naostatek lokowane na konsystencyach wojsko według proporcyi, wiele które województwo, ziemia lub powiat importuje, będzie przez konsumpcyą wracać podatki na siebie wyłożone, oraz synowie ichmciów panów ziemianów, na szarżach oficyerskich będący, brać to będą, co ich ojcowie złożą.

Sedlnicki ze swej strony zaznaczył swój współudział w pracy Podoskiego i towarzyszy, układając Punkta od skarbu koronnego Rzplitej podane 1746:

Impenso studio et conatu concurrendo *podaje podskarbi następujące pomysły co do aukcyi skarbu:* 1) *Ponieważ stają jej na zawadzie* solicytacye, które od ichmciów tak duchownych jako i świeckich skarb koronny continuo patitur w wydawaniu libertacyi i paszportów na różne towary tam ad regnum quam extra regnum wychodzące, jako to: wina, bale, potazie, woły et id genus, — *należy więc zapobiedz, aby się panowie nie naprzykrzali podskarbiemu o libertacye.* 2) *Ujmę czynią handlowi prywatne myta, przykomórki; kupiec na cło królewskie i Rzplitej i połowy tego nie wyda, co na nie; powinno się więc zostawić tylko myta zatwierdzone przez konstytucye, byle wszakże i one nie wykraczały nad prawo: pozwolona im jest egzakcya od sztuki, a nie według taksy.* 3) *Ledwo znaleźć można kupca, któryby nie miał protekcyi duchownej lub szlacheckiej; znieść je trzeba i obostrzyć rygorem* contra damnificatores thesauri. — *Jeżeli te trzy punkta Rzplita obwaruje i executionem nakaże,* jmp. podskarbi wielki koronny nie już ad plus offerentiam condescendet, bo to tylko w samym słowie consistet, w rzeczy zaś więcej nie zawiera, tylko zawód publiczny, kupców opresyą, upadek tak w handlach, żeby i za lat 20 do siebie nie przyszły; ale sub conscientia deklaruje po wytrzymanych ad minimum dwóch latach wszelką pokazać intratę, nic więcej nie chcąc partycypować nad pensyą taką, którąby sufficienter ministerio suo korespondować mogła. *(Ms. Petersb. Bibl. Publ., Polonica, Hist. F. IV, 259).*

Digitized by Google

lowanym incommoda wojny między potencyami ad orientem zapalonej uniknąć i całość granic swoich od nawałności takiego pożaru zatrzymać nie mogła, ubezpieczając in futurum skuteczniejszą obronę swoją, aby z okazyi wojny, między drugiemi in occidente sąsiedzkiemi potencyami wzmagającej się, na podobne niebezpieczeństwo inermis eksponowana nie była, chociaż i teraz stateczną cum vicinis przyjaźń zachować postanawiamy et eo nomine konferencye z ministrami postronnemi reasumujemy, przecież przyczynienie sił i obrony swojej na ubezpieczenie dostojeństwa naszego i granic ojczystych modo infrascripto obmyślają i stanowią.

Sposób wyprowadzenia taryf a z nich pomiarkowania certi fundi na zapłatę wojska.

Żeby Rzplita fundum certum niezawodnej płacy wojsku swemu ubezpieczyć mogła, przychylając się ad resultatum komisyi sejmem anni 1736-ti naznaczonej, sub praesidentia niegdy najprzewielebniejszego księcia jmci Teodora Potockiego, prymasa Korony Polskiej i W. Ks. Litewskiego, w Warszawie anno 1738 agitowanej, rezolwując oraz remissę pro finali ejusdem resultati decisione od tej komisyi ad plenam Rempublicam uczynioną, naprzód wszytkich podatków in praeterito resultato specyfikowanych, jako to: 1-mo, ultimae consumentiae, sive szelężnego, od likworów we wszytkich dobrach naszych królewskich, duchownych i ziemskich, w Koronie szynkujących się, wynoszącego; 2-do, kwarty i hyberny ze wszytkich zgoła królewskich, a zaś z duchownych per modum subsidii należących; 3-tio, monopolium papierowego, teutyonowego, tabacznego, kartowego; 4-to, pogłównego żydowskiego,—likwidacyą doskonałą, dokładną, rzetelną, aby z niej certa et possibilis quantitas każdego podatku wyniknąć mogła, takim sposobem postanawia, obowiązując urzędy grodzkie wszytkich województw, ziem i powiatów, aby dwóch z urzędu, czy podstarości, czy sędzia, czy pisarz, czy wicesregent z dwiema komisarzami, constitutione praesenti do każdego grodu od Nas naznaczonemi, niżej specyfikowanemi, każdy z nich w swojej ziemi czy powiecie per modum kondescensyi, przenosząc się od parafii do parafii, rzetelną wyżej spelnionych podatków wyprowadził i spisał likwidacyą i taryfę,

Digitized by Google

która aby in subsequenti żadnej suspicyi nie podległa, realitas jej comprobatione juratoria, przez urzędy grodzkie i komisarzów do nich przyłączonych na sejmiku da Bóg relationis praemittenda, ma być ubezpieczona.

Unikając zaś periculum zerwania sejmików i zawodu tej likwidacyi, naznaczamy, ażeby, nie wchodząc w trudność i wątpliwość marszałka, owszem przed elekcyą jego za pierwszym zagajeniem sejmiku relationis grody sive oficyalistowie grodzcy, które do tego sejmiku zgromadzonych zaraz po pierwszej mszy nie rozchodząc się po śniadaniach i ucztach, przed dygnitarzami lub urzędnikiem, który ten sejmik zagai, juxta rotam przez tegoż urzędnika dictandam przysięgę tę wykonali, dla czego sejmik relationis wszytkim województwom i ziemiom pro die N. Januarii praefigitur.

Żeby zaś urzędy grodzkie z urodzonemi wicesregentami in pleno sui numero tego terminu attentowali, a zaś urodzeni starostowie grodzcy officia, któreby natenczas wakowały, subjectis idoneis ac integrae fidei possessionatis kompletowali, sub rigore poenarum contra negligentes officiales sancitârum, a sub poena bannitionis, przed tymże, gdzie się sejmik agituje, lubo publicznym [1]) grodem ad instantiam cujusvis nobilis possessionati circa manifestationem publicanda, a zaś urodzeni komisarze sub simili poena et caristia tam activae quam passivae vocis praemonenter in amore ojczyzny obligantur. Nihilominus, kompensując hanc negligentiam, gdyby jaka committeretur, deklarujemy, iż który oficyalista grodzki i komisarz albo per negligentiam starosty swego substitutionum, albo per veram infirmitatem, albo obstante functione tribunalitia vel alio quovis casu [2]), electionem subdelegatorum na miejsca wakujących oficyalistów lub komisarzów, mediante pluralitate votorum od szlachty i ziemianów przytomnych ad hoc solum negotium, nie wdawając się do sądów grodzkich, eligendorum, naznaczamy i pozwalamy. A ta elekcya i notowanie votorum szlachty przytomnej sposobem nadmienionym, nie wdawając się w trudności marszałka obrania i wątpliwości dojścia sejmiku, przed tymże samym dygnitarzem czy urzędnikiem, sejmik intymującym, z oficyalistą grodzkim i komisarzem od Nas

---

[1]) *Tak samo Ms. Pet. Bibl. Publicz.; Ms. Arch. Czartor. poprawnie:* lub pobliższym. [2]) *Brak zapewne:* nie przeprowadził.

Digitized by Google

naznaczonym, któryby był na tym sejmiku przytomny, złączonym ma expediri et authorisari per laudum, jeżeliby się sejmik utrzymał i skończył; jeżeliby zaś sejmik był zerwany, tedy per attestationem authenticam dygnitarza czyli urzędnika sejmik intymującego.

Którzy to oficyalistowie grodzcy tudzież komisarze, modo praemisso kompletowani, natychmiast i przed tymże urzędnikiem sejmik intymującym sub fidelitate obsequii (non obstante etiam processu, który ad hunc solum actum, gdyby na oficyalistach albo komisarzach od kogo był przywiedziony, pro suspenso aż do skończenia tej likwidacyi reputabitur) przysięgę wykonać mają in eam juramenti rotam, przez urzędnika sejmik intymującego dictandam:

Ja NN. komisarz i NN. oficyalista przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu, w Trójcy Św. Jedynemu, iż do niniejszej usługi publicznej, lege novella naznaczonej, genera ac currentiam et possibilitatem podatków na aukcyą wojska projektowanych, jako to: quantitatem ultimae consumentiae, alias czopowego, tudzież juxta proportionem kwart, hybern, łanów, existentiam dymów, pogłównego, młynów, szczerze, dokładnie w dobrach wszytkich indagować, notować będę, i żeby regestra i likwidacye cum exacta specificatione tych podatków według informacyi przy tej konstytucyi wyrażonej charakterem czystym spisane, jednym egzemplarzem do grodu swego, drugim zaś podobnym egzemplarzem, rękami totius collegii podpisanym, na Komisyą Generalną do N. na dzień N. komportowane były, dojrzę i dopilnuję i starania mego przyłożę, a przy tej likwidacyi i specyfikacyi podatków nikomu faworu, folgi, przyjaźni świadczyć i pobłażać nie będę, ale zdanie moje i przestrogę, którąbym obaczył być potrzebną do objaśnienia tej likwidacyi, unikając wszelkiego oszukania, zatajenia, kolegom moim objaśnię, krewnemu cudzemu, przyjacielowi i nieprzyjacielowi, zgoła nikomu pobłażać nie będę, podarunków względem tej funkcyi żadnych przyjmować ani samego siebie i dóbr moich i niczyich ochraniać nie będę, zbawienie duszy mojej, poczciwość sumnienia, bojaźń Bożą, miłość ojczyzny przed oczyma memi zawsze mając. Tak mi Boże dopomóż i niewinna męka Chrystusa.

Po którym to przez komisarzów i urzędników czyli subdelegatów in locum ich obranych wykonaniu przysięgi, manutenendo

Digitized by Google

dawny zwyczaj i porządek zjazdów, sejmików, nobilitas marszałka sejmikowego obierze, posłów relacyi o doszłym sejmiku [1]) et de sancitis jego wysłucha i dalsze obrady in ordine ad executionem sancitorum kontynuować i kończyć będzie.

Urodzeni zaś komisarze i urzędnicy grodzcy po skończonym czyli rozeszłym sejmiku in una septimana ad executionem sibi commissorum condescendant, a unikając między sobą kontrowersyi de prioritate miejsca i parafii, któreby objeżdżać mieli, juxta ordinem parafiarum, w taryfie ziemiańskiej authentice z grodu wyjętej, zaczynając od pierwszej, a kończąc na ostatniej parafii, wszytkie parafie i dobra królewskie, duchowne i ziemskie objadą i dzieło swoje kończyć będą. Gdzieby zaś sine gravamine possessoris na jednym miejscu kilka parafii ekspedyować się mogło, tedy dla skrócenia czasu, dla uniknienia fatygi niepotrzebnej uczynią. Gwoli czemu, aby opus tak tej potrzebnej lustracyi żadnym sposobem nec differatur nec transcendatur, pozwalamy i zalecamy oficyalistom grodzkim, aby do zakończenia hujus negotii et obsequii prorogowali wszytkie terminy condescensionum sive quarumvis executionum cujusvis vigore decreti sive judicati vel prorogationum, limitationum na ten czas incidentium, chociażby praevisa [2]) prorogatione originaliter naznaczone były.

Wielmożnych zaś dygnitarzów, aby każdy z nich w swojej ziemi i powiecie ad perficiendum hoc opus stimulos komisarzom naznaczonym i oficyalistom grodzkim dodał i wszelkie trudności, któreby suscipiendo huic operi obstarent, dexteritate sua ułatwił, miłością ojczyzny et nexu przysięgi senatorskiej obowiązujemy. Na taką tedy kondescensyą vigore praesentis sanciti komisarze nasi i urzędnicy grodzcy, do parafii juxta ordinem w taryfie położonych zjechawszy, juryzdykcyą swoję przez woźnego zafundowawszy, possessores bonorum regalium omnium, spiritualium et terrestrium ad comparitionem sui acclamabunt; posesorowie zaś, czyli to sami dziedzice i dzierżawcy duchowni i świeccy, czyli też subalternis juribus obligationis vel arendationis vigore contractus aut traditionum aut aliquo quovis modo insistentes, każdy distinctim et seorsive, choćby ich kilku było in sortibus jednej wsi, regestra likworów, t. j. miodów, piw, gorzałek, a prima die

---

[1]) *Tak samo Ms. Pet. Bibl. Publ. i Arch. Czart.* [2]) *Ms. Pet. Bibl. Publ.:* praemissa.

Digitized by Google

Januarii anni — ad eandem diem Januarii anni, — alias przez rok w majętności swojej czyli to z dworskiej krescencyi i ekonomii, czyli z kupnego et quovis modo przysposobionego zboża wyrobionych, albo aliunde zakupionych i mieszkańcom obywatelom wyszynkowanych sami personaliter, gdzie zaś originalis et actualis possessor, w inszym województwie dobra mający i w nich actualiter mieszkający, ministerio publico albo natenczas aliqua functione vel officio, attendentia sprawy w trybunale zatrudniony, personaliter nie mógłby, tedy na jego miejscu nobilis possessionatus administrator z wójtem przysiężnym, arendarzem też regestra spisane i do sądu podane corporali juramento stwierdzić tenebuntur. Nihilominus proprietarius bonorum ad comprobationem fidei et legalitatis tych podanych regestrów swoją ręką własną podpisać *(ma)* cum expressione rotae juramenti, jako pomienione regestra szczerze, bez ochrony napisano. A tam, kiedy ani haeredes vel eorum subalterni, possessores ani onych administratores z burmistrzami, z arendarzami do sądu komisarskiego regestrów podać, poprzysiądz zaniedbali, natenczas judicium condescensoriale instygatorowi swemu regestra trzymającemu supra disparentibus contravenientibus kondemnatę otrzymać, publikować i w protokule annotować, a z protokułem ad acta proprii districtus podać rozkaże, nihilominus ex fundo praetacto infectis rebus nie zjedzie, ale za wybadaniem się ludzi czyli miejscowych, czyli sąsiedzkich quantitatem consumentiae juxta proportionem hyberny, juxta praxim propinquorum bonorum, kwarty zaś provenientiam ex integralibus proventibus bonorum regalium promanantem, tudzież łanów, młynów, pogłównego conjecturaliter et pro conscientia sua, miarkując się ex quantitate kotłów i osiadłości, pomiarkuje, postanowi et in contumaciam partis do regestru zapisze, aby tak podniósłszy ceny na garncu gorzałki po groszu, na garncu miodu pitego po dwa grosze, quantitas likworów w każdej okoliczności propinatorum ultimae consumentiae na aukcyą wojska praevenientis, rachując od beczki piwa w 60 garncy po złotemu jednemu, a w 30 garncy po groszy 15, od spustu zaś gorzałki to jest od 30 kwart po złotemu, od beczki zaś miodu pitego w garncy 60 po zł. 4, od garncy 30 po zł. 2, enucleari et demonstrari mogła, w latusque regestrów wprowadzą.

A natychmiast sprawiedliwości miar, garnców, kwart i kwaterek adminiculo urzędu powojewodzego dojrzą, koekwacyą tych

Digitized by Google

miar, aby wszędzie równe i sprawiedliwe tak na trunki, jako i na zboża ad normam krakowskiej miary były postanowione, i aby szynkarze i arendarze, podniósłszy cenę, jaka się wyżej nadmieniła na likworach, quantitatem w każdej wsi provenientem ad massam zgromadzili et ratatim, począwszy a 1-ma Februarii, do grodu komportowali, ogłoszą i przykażą, i żeby każdy posesor swego arendarza ad idem adigat sub solutione de proprio postrzegą, a my niniejszym prawem postanawiamy i deklarujemy, iż któryby posesor ku szkodzie i oszukaniu sąsiada swego w dobrach swoich lub karczmach, austeryach ważył się taniej nad taksę przedawać likwory takie sąsiadowi swemu, któryby go o to na pierwsze roczki pozwał in proprio foro, szkodę regestrem specyfikowaną et tacto pectore komprobowaną nadgrodzić tenebitur. Dla czego ciż [1]) sami komisarze i urzędnicy na zapisanie taryf ordynowani instruktarz de uniformitate miar, ceny i cnoty likworów w tymże grodzie i parafiach publikować nakażą.

Podobnym sposobem i na tymże terminie we wszystkich dobrach naszych królewskich tak starej jako nowej lokacyi, tudzież i tych, które w taryfach hybernowych ani ziemiańskich non exstabant, *(spiszą)* quantitatem podanych ich powinności, młynów, kół, wiatraków, stawów, hut, kuźni, hamerni, solnych bań, zgoła wszytkich prowentów, czynszów, dziesięcin, dni roboczych na Rusi, w Polszcze zaś i innych wszytkich juxta usum kraju taksowanych, komputując sumaryuszem porządnym dla pomiarkowania kwarty i hyberny, za pomocą i informacyą wójtów, burmistrzów przysiężnych sub nexu ejusdem juramenti, per capitaneum una cum senioribus ex communitate eligendis praestandi. A te regestra porządnie spisane, latusowane jeden z urodzonych komisarzów albo jeden z oficyalistów grodzkich, czyli podstarości, czyli sędzia, czyli pisarz, vel wicesregent, byle in calamo, numeratione et explicatione promptior, a collegio pluralitate votorum uproszony i delegowany, na komisyą do N. pro die N. komportować będzie.

Hoc loco ma być naznaczona largicya komisarzom i oficyalistom za spisanie likwidacyi, a temu, który do Warszawy przywiezie regestra, koszt na drogę in proprio territorio vindicari. [2])

Podobnym sposobem wielm. podskarbi w. kor. prowentów z podatków wszystkich, do dyspozycyi skarbu koronnego należą-

---

[1]) *Ms. Bibl. Jag.:* się. [2]) *Ms. Arch. Czart. lepiej:* vindicatur.

Digitized by Google

cych, przez tenże sam rok, a die N., mense N. anni praesentis zaczynający się, effectus do skarbu importowanych, regestrami oficyalistów skarbowych rzetelnie spisanemi i poprzysiężonemi specyfikowanych, liquidationem exactam, a zaś quantitatem, któraby ex monopoliis papieru, kwart[1]), tiutunów, tabaki provenire mogła, sive mechanice przez swoję własną i oficyalistów skarbowych administracyą, albo też przez sprawiedliwą ludzi niezawodnych plus offerencyą, na prowincye czyli województwa regulowaną, quod utrumque lege praesenti a die N. anni N. permittitur, sive etiam conjecturaliter conscriptam ac confectam, na tenże termin i przed tychże komisarzów komportować tenebitur.

Secundo loco rewizya spitalów żołnierskich, lustracya dóbr i prowentów do nich należących oraz vindicatio avulsorum. Hoc loco specyfikacya komisarzów, po dwóch do każdego grodu naznaczonych i przydanych.

Tandem, że[2]) cła koronne przez różne protekcye, mianowicie panów z szlachty możniejszych diminuuntur, a przeto handel prawie wszytkich miast i kupców upada, exprimitur necessitas cła generalnego, aby się nikt i żaden żadnej kondycyi człowiek od niego nie ekscypował, ale żeby wszyscy równo od rzeczy na przedaż destynowanych płacili, co żeby tolerabilius stan szlachecki mógł akordować, praemittitur modificatio et alleviatio solucyi i nowy instruktarz na to ze skarbu producatur; oraz praecustoditur, żeby komisarze i urzędnicy legalitatem myt i ździerstw particulariter po dobrach privatorum zagęszczonych rewidowali: które za rzetelnemi przywilejami, te aby mollifikowali, które nie mają jus petendi, te aby abrogowali, nihilominus względem mostów i grobel, aby tylko po groszu od woza pretendować, moderowali, poenas supra contravenientes publikowali, które i my praesenti constitutione irrogamus, deklarując etc. etc.

Sequitur commissio do odebrania i weryfikowania taryf, likwidowania z nich podatków na zapłatę wojska.

Ponieważ z dyspozycyi sejmu teraźniejszego tak wielm. podskarbi w. kor. intuitu podatków nowo aukcyonowanych, do dyspozycyi jego ordynowanych, jak to monopolium papierowego, kartowego, teutynowego, tabacznego, jakoteż urodzeni komisarze

---

[1]) *Ms. Arch. Czart.:* papierni, kart. *Tu koniec tej kopii.*
[2]) *Ms.:* na.

Digitized by Google

nasi i urzędnicy grodzcy ultimae consumentiae, kwarty, hyberny, łanów, młynów obowiązani są komportować exactas lustrationes ac liquidationes dla upewnienia certi fundi niezawodnej wojsku koronnemu zapłaty i dla zmiarkowania quantitatis tych podatków na żołd wojska tak nowo erygować się mającego, jakoteż i starego komputu, sublato vocabulo et cursu pogłównego, narodowi chrześcijańskiemu nieprzyzwoitego, wynikających, — dlatego ad exequenda praemissa, aby tak potrzebne i poważne dzieło inter arcana Reipublicae per modum scripti ad archivum maturari et confici mogło, naznaczamy za komisarzów wieleb. NN. i wielm. NN. z senatu, ex equestri zaś ordine urodzonych NN. z Wielkiej Polskiej, z Małej Polskiej urodzonych NN. Którzy to komisarze, zjechawszy się ad latus nostrum do N. pro die N., akt Komisyi officiose zapisawszy, circa assistentiam wielm. ministrów status et belli najprzód likwidacye wszytkie tak przez wielm. podskarbiego w. kor., jakoteż przez urodzonych komisarzów i urzędników grodzkich we wszytkich województwach, ziemiach i powiatach sprawione i spisane, ad instantiam instigatoris et viceinstigatoris regni komisarzom i oficyalistom grodzkim sub poena bannitionis in ibid [1]) publicanda reponować każą, realitatem reponowanych uważą. A gdzieby która taryfa ex evidentibus indiciis podległa suspicyi de irreali et non exacta jej productione, tedy propter tollendos scrupulos taż sama Komisya będzie miała moc ordynować viros idoneos do weryfikacyi practactorum, aby delegati revisores praevia comprobatione juratoria super justam verificationem tamże przed komisarzami praestanda, zjechawszy do ziemi in quaestione i innotescencye w grodzie tamecznym obwieściwszy, tę rewizyą quam totius [2]) in loco loci ekspedyowali, weryfikacyą przed skończeniem Komisyi komportowali, z takich zaś reponowanych, a gdzie trzeba, weryfikowanych taryf podatek ad justum quantum redukować będą. A tak in justa, proportionata quantitate wszytkie podatki postanowiwszy, z postanowionych summam generalem wyprowadzą, ad proportionem zaś sumy generalnej [3]) aukcyą wojska determinować będą, zapłatę temuż wojsku tak starego jako i nowego komputu, na pułki, regimenty,

---

[1]) *W Ms. Pet. Bibl. Publ. zamiast tego niezrozumiałego skrócenia luka; dalej jeszcze niezrozumiałej:* y niby sze. [2]) *Tak samo w Ms. Pet. Bibl. Publ.* [3]) *Ms. Pet. Bibl. Publ.:* ogólnej.

Digitized by Google

szwadrony, bataliony, chorągwie podzielonego i wtasowanego, ażeby abrogato genere et vocabulo podatku pogłównego, narodowi chrześcijańskiemu nieprzystojnego, na tę potrzebę wystarczało, pomiarkują. Aukcyonowane zaś siły na mocne zaś *(sic)* starego komputu, to jest na samych unteroficyerów, gemejnów w regimentach pieszych i konnych służby cudzoziemskiej, a zaś na samych pocztowych w pułkach polskich husarskich, pancernych i lekkich, na artyleryą, na largicyą, na pensye hetmańskie, na gaże oficyerskie, nie mieszając ich do regimentów i chorągwi, ale osobno każdemu asygnując suam mercedem, aplikować będą i oba, tak stary jako i nowy zaciąg, ad unum corpus wojska i do władzy hetmanów regulować będą, wiele porcyi gemejnów, do którego regimentu i kompanii, wiele pocztów, do której choragwi polskiej per modum additamenti za listami naszemi przypowiedniemi aplikować się ma, przyłączonych, a wiele de nova radice pułków i chorągwi może być i będzie erygowanych, wiele sztabs-oficyerów w którym regimencie ma być pomieszczonych, determinować będą prowenieneyą na pułki polskie i regimenty cudzoziemskie distincte i osobno, pensye także i gaże oficyerskie osobno naznaczą, wiele żołdu na jednę porcyą, wiele z tego żołdu na barwę, moderunek, lenungi tydniowe każdej porcyi ma computari, zgoła aby ani oficyerów nad liczbę, ani pensyi i gaży oficyerom nad słuszność przytrzymać się in posterum nie ważono, ani żołdu żołnierskiego na pensye oficyerskie nie aplikowano, naznaczą. Po redukcyi zaś i zregulowaniu takiego komputu, modo supra enarrato wynikającego, ante omnia locationem fixam tegoż wojska na pułki, bataliony, szwadrony po województwach, ziemiach i powiatach, w fortecach za wspólnym wielm. hetmanów zniesieniem się et juxta necessitatem osadzenia garnizonów, zasłonienia kraju, habita także ratione fertilitatis paszy dla konnego żołnierza, tak, żeby chorągwie na pułki dystrybuowane, a każdy pułk w komendzie jednego pułkownika nierozerwanie w jednym kraju, czy w województwie, czy w prowincyi na swoich leżach stojąc, a po różnych województwach od swego pułkownika nie odstrychując[1]) się i częste exercitia u swego pułku odprawiać disciplinam militarem obserwować, kraj swój zasłaniać i do łatwiejszego ściągnienia się za ordynansami hetmańskiemi sposobność mieć mogły.

---

[1]) *Ms. Pet. Bibl. Publ.:* odstrzelając się.

Digitized by Google

oznaczą. Oznaczywszy zaś hanc locationem, regulamen punktualnej płacy dla wszytkich pułków, regimentów, modo supra expresso aukcyonowanych i w większym kompucie postanowionych, a po województwach lokowanych, ad normam regulaminis anni 1717-mi opiszą, quantitatem fixam żołdu, wiele go z ordynaryjnych ziemiańskich hybernowych, kwarcianych importancyi raz na zawsze, a przynajmniej na quinquennium immutabiliter w każdym województwie i ziemi, a wiele z ekstraordynaryjnych do skarbu koronnego wchodzących, ledwo nie corocznej mutacyi podległych per modum suplementu, któremu pułkowi albo chorągwi należeć będzie, oznaczą, podatków ordynaryjnych w grodach proprii territorii juxta terminos et rotas antiquas naznaczą, a do nich asygnacye tak żołnierzom osobno, jako i oficyerom osobno cum specificatione jednych dóbr w tymże lub w bliższym województwie, gdzie chorągiew stoi, na zawsze wydadzą, tak, że na addytament żołdu ze skarbu przychodzący podobne asygnacye wielm. podskarbiego, aby raz wydane na zawsze ad ulteriorum dispositionem Rzplitej trwały, obrócą. Na retentorów, którzyby in termino solutioni praefixo z dóbr swoich do grodów podatki komportować i onych ad quietationem żołnierza circa acta wypłacić zaniedbali, delaty z tychże grodów pro executione et cum duplici pensione wydać nakażą. Declarationes publicas de [1]) disciplina militari ad mentem konstytucyi anni 1717-mi, która praesentibus reassumitur, opiszą.

His peractis komput wojska modo quo supra postanowionego, porządnym protokułem cum adnotatione repartycyi i leży opisany, jeden do dyspozycyi naszej, drugi ad archivum Regni, trzeci w ręce wielm. hetmanów podadzą, informitatem *(sic)* [2]) monderonków et exercitii opiszą i cokolwiek do poprawienia rządu, dzielności w wojsku requiritur, wielm. hetmani określą.

Hoc loco o pensye na komisarzów i oficyalistów, koło wyprowadzenia taryf pracujących, addatur punctum. 2-do o largicyi, jak ma być dystrybuowana.

Że zaś regiment łanowy, ex mente sejmu anni 1726 erygowany, ma zawód w odbieraniu stipendiorum suorum, częścią dlatego, że taryf dowodnych ad demonstrandam quantitatem łanów dostać nie może, częścią, że te same łany między grunta staro-

---

[1]) *Ms.:* ac. [2]) *Miało być chyba:* uniformitatem.

Digitized by Google

ścińskie, folwarkowe i kmiece inkorporowały się, albo też w inszych dzierżawach chwastami pozarastały i nic in satisfactionem jego nie płacą, dlatego, unikając dalszego zawodu w punktualnej jego płacy, jakoteż trudności w instygowaniu i wymierzeniu tychże łanów, a przychylając się do konstytucyi dawniejszych, mianowicie annorum ....[1]), które po wszytkich królewszczyznach dwudziesty łan ad erigendam et sustinendam hanc militiam naznaczyły, postanawiamy, aby te łany, na których actualiter sołtysi non reperiuntur, do gruntów zażywania i prowentów starostów, dzierżawców, wójtów, magistratów inkorporowały się, a miasto eksdywizyi i wymierzenia dwudziestego łanu, aby urzędni starostowie, dzierżawcy, wójtowie, magistraty z dóbr naszych królewskich w dzierżawie swojej będących dwudziesty grosz intraty starościńskiej oprócz hyberny zwyczajnej i kwarty z teraźniejszej rewizyi wynikającej, komputować się mającej, na satysfakcyą tego regimentu kontrybuowały et mediante dispositione Komisyi do formowania komputu naznaczonej wypłacały; Komisya zaś rzeczona, quantitatem hujus importantiae zmiarkowawszy z taryf nowych, ad proportionem ejusdem importantiae ma redukować quantitatem porcyi całego regimentu: wiele gemejnów, wiele przy nich wyższych i niższych oficyerów i wiele na którego żołdu ma się komportować, salvo nihilominus jure sołtysów, actualiter in possessione łanów swoich siedzących i z nich stipendia, które do tejże kasy regimentowej computari mają, wypłacających, ad vitae tempora et ulteriorem Rzplitej dispositionem reservato.

Jeżeliby zaś który starosta, dzierżawca, wójt, magistrat, solutionem tego dwudziestego grosza miał pro gravamine, taki in spatio dwudziestu niedziel ab actu niniejszej konstytucyi zaraz ma sprowadzić geometrę et in praesentia sądu proprii districtus tudzież urzędników, juxta declarationem komisyi radomskiej in anno 1737 emanatam ma wydzielić dwudziesty łan przez geometrę przysięgłego, a wydzielonych łanów quantitatem na tęż samą Komisyą, vigore praesentium naznaczoną, specifice komportować i collationi regiae prezentować.

---

[1]) *W Ms. Pet. Bibl. Publ. też luka.*

Digitized by Google

13. (Aprobacya konkordatu z Kuryą Rzymską).[1]

Concordatum cum Curia Romana respektem juris patronatus nostri regii na opactwa, około którego od dawnych lat wielkie zachodziły trudności, laudabili zelo et activitate wielm. Jana Tarła, wojewody sendomirskiego, konstytucyą anni 1726 posła do Rzymu naznaczonego, z przewielebnym księdzem nuncyuszem w roku 1736 zakończone i od Ojca Św. ratyfikowane, aprobujemy. Naznaczamy oraz dalsze konferencye ad concludendum in punctis reservatis od nas i z instrukcyi województw podane. Respektem zaś kontrowersyi o czynsze duchowne tak na dobrach szlacheckich, duchownych i królewskich, jako i na miastach, kahałach, kamienicach, domach zapisanych, których kurencya według dawnych praw być była powinna per septem a cento, a za dekretami ledwie i po połowie płacone były, tedy chcąc, aby odtąd żadnej kontrowersyi w sądach nie było, aby żadna na potym dyminucya quocunque praetextu et titulo nie bywała, stanowimy za zgodą wszech stanów Rzplitej cum assensu collegii spiritualis, iż przyszłe wyderkafy od teraźniejszego sejmu po pięciu tylko od sta płacone być mają, non obstantibus quibusvis calamitatibus, hostilitatibus et casibus fortuitis, i dekreta cujuscumque subsellii, któreby in contrarium stanąć miały, pro irritis et non subsistentibus deklarujemy.

A że po wielu miastach, tak królewskich, duchownych, także i szlacheckich, znajdują się wyderkafy na kamienicach, domach, placach pustych, które dla zaległych tam czynszów obywatele tamtych miast reparować nie mogą, więc ichmość księża biskupi każdy w swojej dyecezyi obliguje się, ażeby po dwóch ex capitulis naznaczyli una cum officio castrensi tamtego województwa albo ziemi, dummodo unus ex officialibus adsit na komisyą, na której zatrzymane czynsze, aby miasta ad antiquum florem przyjść mogły, na porujnowanych i pustych kamienicach, domach etc. haeredibus lub tym, którzy je podjęli się reparować, opuszczą i ab omni in futurum impetitione uwolnią; które zaś jeszcze mniej reparacyi potrzebują, do lat pięciu a futuro censu, a które weale

[1] *Ms. Pet. Bibl. Publ., Hist. Pol. F. IV, 261, bez tytułu. In dorso data 1746.*

zrujnowane, do lat dziesięciu juxta aequitatem uwolnienia jeszcze a futuris censibus potestatem mieć mają constitutionis praesentis vigore, tak, żeby in futurum punktualnie według teraźniejszej konstytucyi per quinque a centum zupełna zawsze proweniencya census być mogła. Traktować zaś ma wielm. wojewoda sendomirski z jmcią ks. nuncyuszem teraźniejszym, ażeby cum beneplacito Apostolico ad proportionem diminutorum censuum diminuantur et obligationes.

A ponieważ legacya rzymska dla zaszłych natenczas trudności a Curia Romana nie doszła, wielm. zaś wojewoda sendomirski sumy juxta constitutionem anni 1726-ti, zastępując skarb koronny cum obligatione skarbu płacenia z niego prowizyi od wielm. Przebendowskiego, podskarbiego naówczas w. kor., assumpta, na swoje własne dobra zaciągnął i z nich wszelkie praeparatoria pro honore narodu polskiego na poselstwo poczynił, potym za dekretem trybunału kor. piotrkowskiego anni 1729 i za medyacyą od rad, stanów naszych naznaczoną in anno 1730 od wielm. niegdy Przebendowskiego, podskarbiego w. kor., i sukcesorów jego sumę 36,000 złotych polskich odebrał, a reszty, tąż komplanacyą uznanej i akceptowanej, czterdzieści tysięcy złotych polskich od sukcesorów wielm. Przebendowskiego i ośmiudziesiąt tysięcy z dalszej importancyi skarbu kor. ob egestatem skarbu kor. i dla potrzeb teraźniejszych Rzplitej ex amore publico ustępuje: więc tę tylko sumę 36,000 wielmożnemu wojewodzie lubelskiemu, ad praesens sendomirskiemu, wyliczoną sukcesorom niegdy wielm. Przebendowskiego przyjmujemy, w rekompensę zaś podjętych kosztów i zaciągnionych na dobra własne motivo tejże legacyi sum łaskę naszą królewską et gratam memoriam zasług wielmożnemu wojewodzie sendomirskiemu deklarujemy.

---

[1]) *Ms. Pet. Bibl. Publ. Hist. Pol. F. IV, 261.*

Digitized by Google

14. Uspokojenie ritus graeci unitorum cum disunitis[1]).

Gdy zachodzą częste unitorum cum disunitis in ritu graeco trudności i różne dyferencye, więc do uspokojenia onych komisyą naznaczamy, do której ex senatorio NN., ex equestri ordine NN. naznaczamy. Którzy to komisarze, zjechawszy się ad locum N. in tempore N. [jeżeli tego potrzeba, zaprosiwszy plenipotentiarium monarchini rosyjskiej][1]), te dyferencye według instrumentu z kancelaryi naszej wydanego, dostatecznie rzecz zważywszy, rozsądzą i relacyą gestorum ad approbationem Rzplitej uczynią.

15. Kwit sukcesorom wielmożnego Sołłohuba, podskarbiego W. Ks. Lit.[2])

Ponieważ wielm. Jan z Dowojnów Sołłohub, bywszy podskarbi wielki i pisarz ziemski W. Ks. Lit., postmodum wojewoda brzeski lit., dostateczną coram deputatis a Republica podczas kalkulacyi swoich na niedoszłych w roku 1738, 1740, 1744 i ultimate 1746 sejmach (ekscypowawszy lata rewolucyjne, quorum in spatio od administracyi skarbu W. Ks. Lit. odległy zostawał i prowentów tegoż skarbu do siebie nie odbierał) od objęcia podskarbstwa swego a die 1-ma Martii anni 1732, ad mentem konstytucyi 1717 z sumy corocznej dwóchkroć sta tysięcy złotych polskich za lat dwanaście i jedną półroczną ratę przychodzącej, to jest za rok 1732 in toto, za rok 1733 per medium, a 1736, 1737, 1738, 1739, 1740, 1741, 1742, 1743, 1744, 1745 i 1746 in toto, za wszystkie te lata in summa dwa miliony pięćkroć sta tysięcy złotych polskich probabilem z autentycznych kwitów satysfakcyej skarbowi Rzeczypospolitej W. Ks. Lit. *(pokazał kalkulacyą)* i tenże zeszły wielmożny podskarbi W. Ks. Lit. a 1-ma Martii anni 1745, jakoś ad 1-mam Martii 1747 za lat dwie dla dobra prowincyej W. Ks. Lit. przez

---

[1]) *Wyrazy w nawiasie dopisane są na marginesie.* [2]) *Ms. Mosk. Arch. Sprawiedliwości, Metr. Litewska IV, ks. 65. Projekt kwitu Moszyńskich znajduje się w Ms. Pet. Bibl. Publ., Pol. Hist. F. IV, 261.*

Digitized by Google

siebie adaukcyonowanej sumy dwakroć sto tysięcy złotych polskich do tegoż skarbu W. Ks. Lit. w roku 1746 przy zdaniu podskarbstwa importował, i tęż sumę przy wielmożnym teraźniejszym podskarbim wielkim W. Ks. Lit. lokował: zaczym tak z sumy superius wyrażonej i wylikwidowanej dwóch milionów pięciukroć sta tysięcy, jakoteż distinctim dwóchkroć sta tysięcy złotych polskich aukcyonowanej, do skarbu W. Ks. Lit. oddanej, sukcesorom tegoż wielmożnego Sołłohuba, podskarbiego W. Ks. Lit., de integro lege praesenti perpetue kwitujemy.

Digitized by Google

SKOROWIDZ OSOBOWY.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

SKOROWIDZ RZECZOWY.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

SPIS RZECZY.

Digitized by Google

ERRATA.

Str.:	wiersz:	zamiast:	ma być:
7	24	bracławskiego	brasławskiego
84	18	dexteritate, sua	dexteritate sua,
118	34	**Jag. II**	**Jag.**
120	21	Okolskiego	Ukolskiego
139	36	prowicyonalna	prowincyonalna
142	8	Okolski	Ukolski
233	20	chełmiński Wojciech Leski	chelmski Józef Szembek
236	27	Aleksander	Mikołaj

Digitized by Google

Digitized by Google

Wydawnictwa Komisyi Historycznej T. N. W.

1. **Konic Henryk.** Materyały do dziejów Komisyi Rządzącej.
2. **Baranowski Ign. Tad.** Materyały do dziejów wsi polskiej. Zeszyt I.
3. **Baranowski Ign. Tad.** Księgi referendarskie. Tom I. 1582—1602.
4. **Konopczyński Wład.** Dyaryusz sejmu z r. 1748.
5. **Wierzbowski Teodor.** Przywileje królewskiego miasta Starej Warszawy 1376—1772.

Digitized by Google

NON-CIRCULATING BOOK

YC 36024

Digitized by Google